

TREASURE ROOM
THE KARL HOLL
LIBRARY OF CHURCH HISTORY

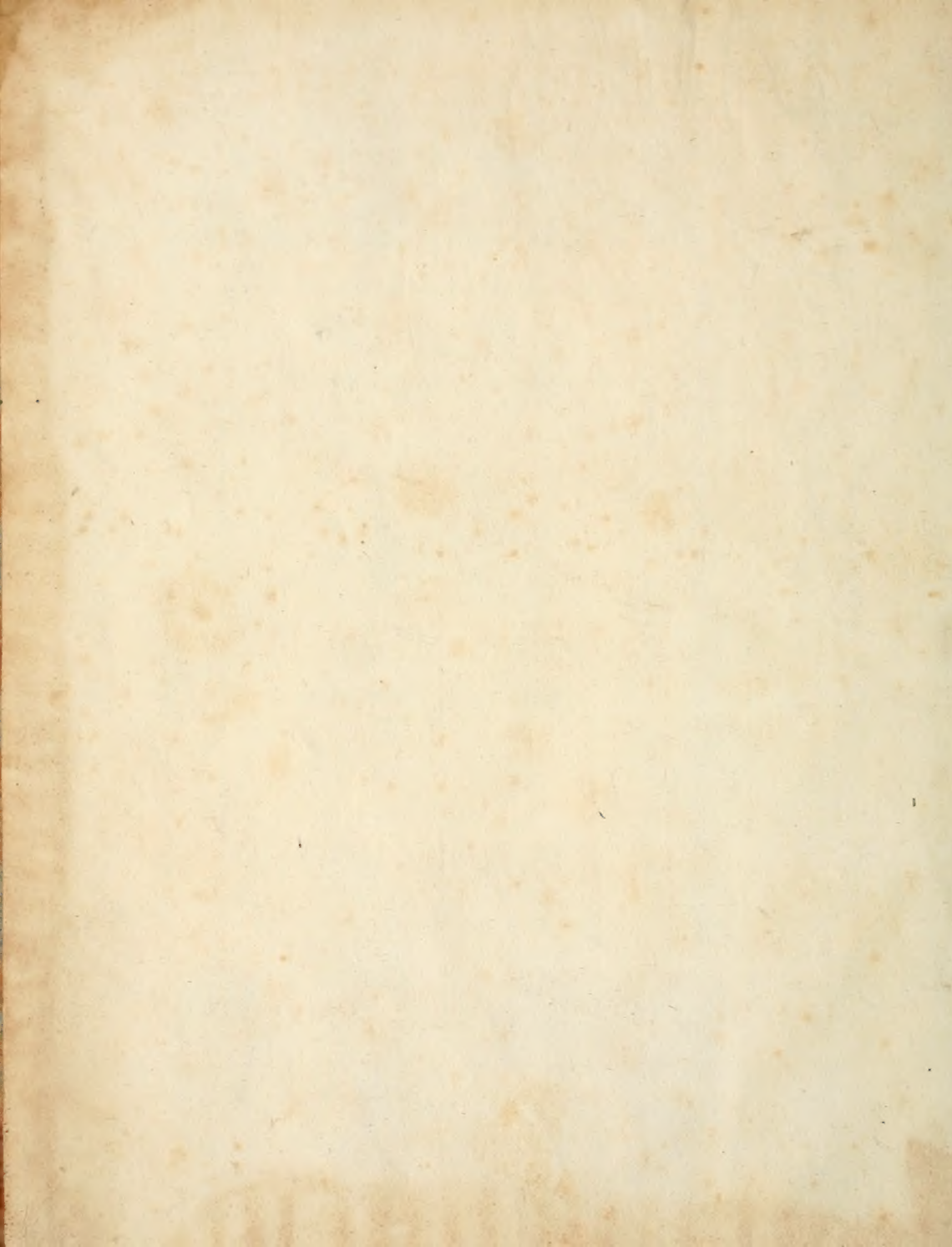

DUKE UNIVERSITY LIBRARY
DURHAM, N. C.

Date November 1927

K. Holl

IOSEPHI BINGHAMI,

RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE

IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES

SIVE

ANTIQVITATES

ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,

HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN NONVM.

HALAE,

SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.

M DCC XXIX.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Duke University Libraries

SVMME REVERENDO DOMINO

Treasure Room

In. R.

270

B613G

v. 9-10

ET IN DEO PATRI,

CAROLO,

DIOECESIS VINTONIENSIS

EPISCOPO,

NEC NON

NOBILISSIMI ORDINIS PERISCE-

LIDIS PRAESVLI,

FELICITATEM!

201270

DOMINE SVMME REVERENDE,

FX vetustis ecclesiæ regulis,
quarum de bene multis in
hoc opere differendi habui
occasionem, vna aliqua erat,
Vt presbyteri nihil facerent
ἀνευ γνώμης τῆ ἐπισκόπου, sine conscientia episco-
pi. Quæ etsi non ad quælibet priuata, do-
mestica & sæcularia referenda erat negotia,
tamen sine vlla dubitatione ad concordia-
am & mutuam vtrorumque rationem at-
que ordinem in omnibus publici muneris
rebus, quæ ad causam salutemque eccle-
siæ pertinerent, inter eos conseruandum
spectauit. Ad hanc igitur regulam me
conformando vti huius operis initia ante-
cessori tuo, meo tum antistiti, exhibui, ita
hanc extremam & vltimam [a] illius par-
tem ad pedes TVOS, DOMINE SVMME REVE-

(a) *This last and finishing Part of it.* Superest autem adhuc integer liber
vicefimus tertius: Superfunt & indices & præfatio libro huic vltimo

RENDE, iam depono; non dubitans, quin, quum sis meliorum litterarum & antiquæ eruditionis auctor atque impulsor, benevole eam excepturus sis libenterque comprobaturus. Tanto maiorem id sperandi causam habeo, quia pro mirificæ naturæ TVÆ bonitate atque indulgentia huius instituti semper adiutor hortatorque exististi; quemadmodum ex litterarum commercio, quod complures annos TECUM mihi fuit, felici experimento deprehendi. Opus hoc, reor, vniuersalem habet vtilitatem & generationi ab iis omnibus approbabitur, qui antiquam doctrinam sine præiudicatis opinionibus ex veritate æstimant. Illustris quidam honore ac nomine dominus hanc mihi aliquando tribuit gratiam, vt in Scotiam per virum aliquem magnum synodi [b] illud se misisse diceret:

præmissa. Videtur ergo cl. BINGHAMVS, quando hanc dedicationem scripsit, statuisse hoc nono volumine omnia, quæ tunc essent reliqua, complecti, deinde autem certis rationibus inductus mutasse sententiam.

(b) *By the Hands of a Great Man of the Assembly.* Quid vocabulum *Assembly* hoc loco denotet, non satis capio. Reddendum autem duxi per Latinam vocem *synodi*. Solent enim in Scotia sæpius celebrari con-

tamet si, quam illic approbationem habuerit, ignoro. Id autem maiore cum voluptate possum dicere, quod dignissimus Primas noster, quum aliquando salutandi causa ipsum adiissem, mihi narrarit, sese illud ad Professores Geneuenses misisse, qui gratias sibi egerint suamque simul testificati sint approbationem. Quod si illi id bene acceperunt, causa quædam omnino est, cur sperem fore, ut pleræque ecclesiæ protestantes eodem animo accipiant, eoque ipso adducantur, ut cum ecclesia Anglicana in quibusdam capitibus propius sese coniungant. Quo nonnullæ huiusce operis partes præcipue spectant. Visum est auctori cuidam recenti, aliquam eius partem in epitomen cogere, in vñum, (uti quidem ille ait) pauperum fratrum suorum ex clero: quainquam ob rationes, quas contra institutum illius adferre necesse habui, vereor, ne plura detrimenta

---

ventus ecclesiastici, quos *synodos* vocant, quibus aliquis e præcipuis regis ministris, ex Anglia eo missus, præsidet; & talem quempiam heic intelligi puto.

quam

quam emolumenta illis importentur. Quod si vero ille ipse, vel alius quispiam homo idoneus vniuersum opus, quando iam confectum & absolutum est *[c]* in Latinam linguam transferret: id generaliorum vtilitatem vniuersis ecclesiis protestantibus adlaturum crediderim. Inter ea fratribus nostris pauperibus, si Deus mihi longiorem huius vitæ vsuram concesserit, non deerit talis epitome, (si quidem ea illis opus fuerit) quæ ad institutionem eorum sit adcommodata.

QUANDO autem iam de longiore huius vitæ vsura, diuinitus mihi concedenda, mentionem inieci, non possum, quin ardentissimis precibus a Deo immortali contendam, vt eandem TIBI, DOMINE SVMME REVERENDE, indulgeat, propter res bonas & salutare, quas in hanc diocesin iam contulisti, & quæ adhuc a TE expectari possunt, si DEO placuerit valetudinum TVAM ita confirmare, vt magnum opus, ad quod peragendum voluntas TIBI non deest, perficere valeas. Enormium honorariorum ad congruum modum reductio, res est, cuius memoriam nulla vmquam obliuio inter pauperes fratres TVOS delebit, qui nullo non tempore dulces ex

(c) Now that it is finished and compleated. Vide, quæ paullo ante ad (a) diximus.

DEDICATIO.

ea fructus percepturi sunt. Cohortatio, qua etiam infimi ordinis clericos inuitasti, ut in rebus ecclesiæ ad TE ipsum, non ad ullos administratos TVOS scribant, singulare humanitatis atque indulgentiæ TVAE exemplum est; nec non optima corruptionem anteuertendi ratio. Cura, quam in indagando clericorum TVORVM charactere, merito ac dignitate ponis, ut eos ad altiorem locum prouehas, qui in magnis parœciis aut paruis beneficiis ecclesiasticis multum diligenterque laborarunt, methodus est, quæ non potest non nouam quasi vitam & animam dare omnibus, qui cum ratione sperare possunt, merita ac labores suos non semper neglectum contemtumque iri, sed in externis commoditatibus atque honoribus a tam benefico ephoro remunerationem suo tempore esse consequuturos.

UT recte valeas diuque inter viuos super sis, quo in istiusmodi bonis actionibus & reliquis functionis TVAE officiis omnibus progrediare, id, credo, vniuersus clerus TVVS optat: Certo scio, hoc semper de TE expetere, hoc optare, hoc precari,

NOMINI TVO SVMME REVERENDO

deuinctissimum clientem

IOSEPHVM BINGHAMVM.

ΣΥΝΟΧΙΣ.

LIBER VICESIMVS

De feriis siue diebus festis, in ecclesia
primitiua obseruatis.

CAPVT PRIMVM

De distinctione, inter ferias ciuiles & ecclesiasticas
facienda.

§. I. Quid intelligatur per ferias ciuiles	pag. 1
§. II. De feriis æstiuis, & de feriis autumnalibus	2
§. III. De kalendis Ianuariis	6
§. IV. De natalibus imperatorum	9
§. V. De natalibus urbium, Romæ ac Constantinopolis	11

CAPVT SECVNDVM

De origine & obseruatione diei dominicæ inter
christianos.

§. I. Dies dominica in ecclesia inde ab apostolorum temporibus sub die solis, diei dominicæ, primi diei hebdomadæ, diei panis, aliisque nominibus obseruata	15
§. II. Omnes actiones forenses prohibitæ & dilatæ hoc die, exceptis iis, quæ absolutæ essent necessitatis vel magnæ caritatæ: cu- iusmodi erat manumissio seruorum, ceteræ	18
§. III. Omnia negotia secularia vetita, exceptis iis, ad quæ cu- randa necessitas vel caritas homines compelleret, cuiusmodi erat collectio fructuum tempore messis, per easdem leges	29
§. IV. Nulla spectacula, vel oblectationes ludicræ hac die permixtæ	30
§. V. Omne ieiunium hac die in ipsa etiam quadragesima inter- dictum	36
§. VI. Et omnes preces a stantibus hoc die factæ in memoriam resurrectionis domini ac seruatoris nostri	41
Bingh. O. E. Vol. IX.	b
	§. VII.

- §. VII. *Magna cura & studium a priscis christianis in religiosa diei dominicæ obseruatione positum. Hoc demonstratur 1. Ex eo, quod omnibus publici cultus sollemnitatibus constanter & assidue vacarunt* pag. 42
- §. VIII. 2. *Ex eorum zelo in frequentandis religiosis conuentibus, ipsis persecutionis temporibus* 43
- §. IX. 3. *Ex studiosa vigiliarum sue congregationum nocturnarum, diem dominicum antecedentium, obseruantia* 45
- §. X. 4. *Ex eo, quod multis in locis bis hoc die publicos sermones audierunt* ibid.
- §. XI. 5. *Ex eo, quod precibus vespertinis, ubi nullus sermo recitabatur, sedulo interfuerunt* 46
- §. XII. 6. *Ex pœnis inflictis illis, qui leges de religiosa diei dominicæ obseruatione violassent* 48

CAPVT TERTIVM

De obseruatione sabbati, siue feriæ septimæ, tamquam hebdomadali sollemnitate.

- §. I. *Feria septima hebdomadis sue dies sabbati in ecclesia Orientali semper festa habita* 51
- §. II. *Iisdem, quibus dies dominica, religiosis sollemnitatibus celebrata* 53
- §. III. *Certis autem respectibus dies dominica in veneratione ei præposita* 54
- §. IV. *Cur ecclesia antiqua obseruationem iudaici sabbati continuauit* 56
- §. V. *Cur id festa celebritate transfegerint in ecclesia Orientali* 58
- §. VI. *Cur in eo ieiunium celebratum sit in Romana & aliis quibusdam ecclesiis Latinis* 60

CAPVT QVARTVM

De festa sollemnitate natalis & epiphaniæ Christi.

- §. I. *Natalis Christi antiquis temporibus ab aliis Maio mensi assignatus* 66

§. II.

- §. II. *Ab aliis diei epiphaniæ, siue sexto Ianuarii* 67
- §. III. *In ecclesia Latina semper obseruatus die XXV Decembris* 71
- §. IV. *Origo huius sollemnitatis æuo apostolico a quibusdam antiquis scriptoribus adsignata* pag. 72
- §. V. *Hoc festum eadem religiosa veneratione, qua dies dominica, celebratum* 75
- §. VI. *De epiphania tamquam distincta sollemnitate* 79
- §. VII. *Cur hic dies a nonnullis appelletur epiphania secunda, & dies luminum* 82
- §. VIII. *Celebratus vti reliquæ maiores festiuitates, & certo respectu magis cognitus, utpote vnum ex tribus sollemnibus temporibus baptismi in ecclesia Græca* 83
- §. IX. *Die epiphaniarum tempus celebrandi in sequenti anno paschatis denuntiari solitum* 85

CAPVT QVINTVM

De Paschate.

- §. I. *Sollemnitati paschali antiquis temporibus quindecim dies adsignati, tota videlicet hebdomas, quæ diem dominicæ resurrectionis antecedit, & hebdomas, quæ eam insequitur* 87
- §. II. *Magnæ controuersie in ecclesia de hoc festo agitatæ; Aliis eodem anni vertentis die id obseruantibus* 89
- §. III. *Aliis illud obseruantibus cum Iudæis quarto decimo mensis die, in quamcumque hebdomadis feriam ille incidisset* 90
- §. IV. *Qui illud die celebrabant dominica, non semper conspirabant in vna eademque die dominica propter diuersas, quas inibant, supputandi rationes* 99
- §. V. *Omnes autem in eo consentiebant, ut magnam ei reuerentiam & honorem exhiberent, tamquam diei resurrectionis dominicæ* 108
- §. VI. *Hoc die imperatores, carceribus generatim apertis, omnibus reatu aliquo adstrictis veniam dabant, paucis quibusdam atrociorum & odiosorum criminum reis exceptis* 109

- §. VII. Hoc tempore homines maiore quam alias liberalitate vii
soliti in seruos, donando eis libertatem pag. 114
- §. VIII. Et in pauperes, largis muneribus eos donando 115
- §. IX. Integra hebdomas post diem paschatis celebrata cum sermo-
nibus, synaxibus, aliisque deuotionis actibus, tamquam pars
eiusdem festiuitatis ibid.
- §. X. Nulla publica spectacula, hac tota durante sollemnitate,
permiffa 117
- §. XI. Nullæ actiones iuridicæ, præterquam in quibusdam specia-
libus & extraordinariis casibus ibid.
- §. XII. Dominica post pascha, communiter dicta dominica noua &
dominica in albis, sollemnissime obseruata, tamquam con-
clusio festiuitatis paschalis 118

CAPVT SEXTVM

De Pentecoste.

- §. I. Pentecoste duplici sensu inter veteres accepta. Primum
pro quinquaginta diebus inter pascha & pentecosten, & de-
inde pro unico die festi pentecostalis 120
- §. II. Quo durante tempore, ecclesia præcipue sese exercebat in le-
ctione ac meditatione actuum apostolorum, resurrectionem
Christi mirifice confirmantium 121
- §. III. Ieiunare & positis genibus adorare hoc tempore aquæ ac die
dominica vetitum 122
- §. IV. Omnia etiam publica spectacula & comædiæ; non autem
actiones forenses vel operæ interdictæ 124
- §. V. De die ascensionis, eius antiquitate & obseruatione 126
- §. VI. De pentecoste sensu strictiore accepta, prout denotat festum
diem descensus SPIRITVS SANCTI super apostolos 129

CAPVT SEPTIMVM

De festis, in honorem apostolorum & martyrum
celebratis.

- §. I. Origo festorum, in honorem martyrum institutorum 132
- §. II.

§. II. Cur natalitia eorum vocitata	pag. 133
§. III. Hæc festa ad sepulchra martyrum celebrari solita	134
§. IV. Et vix plurimum ad istas particulares ecclesias adstricta, ubi martyres passi & sepulti	136
§. V. Acta, siue passiones martyrum in festis eorum legi solitæ	137
§. VI. Et orationes panegyricæ in eos recitari	138
§. VII. Communio hisce diebus semper administrata	143
§. VIII. Et in hac distincta martyrum commemoratio facta, distincta oblatio siue sacrificium laudis & gratiarum actionis, pro illis Deo oblatum, & precatio pro generali consummatione & fausta resurrectione	144
§. IX. Nox istiusmodi aliquam festiuitatem antecedens, communiter obseruata vt vigilia, cum psalmodia & precibus	146
§. X. Communia conuiuia a ditioribus ad refocillandos pauperes his diebus instituta iuxta monumenta martyrum, donec propter abusum abrogarentur	147
§. XI. Quenam festiuitates in memoriam apostolorum celebratæ sint	152
§. XII. De festo innocentum	155
§. XIII. De festo Maccabæorum	158
§. XIV. De generali omnium martyrum festiuitate	159

CAPVT OCTAVVM

De aliis quibusdam festis recentioris originis & minoris obseruationis.

§. I. De encæniis, siue dedicationibus templorum	163
§. II. De anniuersariis festiuitatibus ordinationum episcoporum	164
§. III. De festis in memoriam magnæ cuiusdam liberationis, vel diuinitus in ecclesiam collati beneficii, habitis	168
§. IV. De festo adnuntiationis	170
§. V. De festo purificationis Mariæ, olim hypapante vocitato	172
§. VI. De origine fessorum, quæ in honorem confessorum aliorumque sanctorum hominum instituta sunt	174

LIBER VICESIMVS PRIMVS

De ieiuniis veteris ecclesiæ.

CAPVT PRIMVM

De ieiunio quadragesimali.

- §. I. *Quid hoc ieiunium initio fuerit, vtrum quadraginta dierum, an quadraginta horarum?* pag. 177
- §. II. *Quædam probabilitas, initio fuisse tantum ieiunium quadraginta horarum, siue duorum dierum a passione ad resurrectionem CHRISTI* 179
- §. III. *Magna varietas in puncto temporis in celebratione huius ieiunii multis in ecclesiis obseruabilis* 182
- §. IV. *Quadragesimale ieiunium non amplius triginta sex diebus esurialibus in vlla ecclesia constituit, ad ætatem vsque Gregorii magni, quia omnes dies dominici ieiunio exempti fuerunt, nec non omnia sabbata, præter vnum solum, in omnibus ecclesiis Orientalibus* 184
- §. V. *Quis diem cinerum & alios tres dies in ecclesia Romana initio quadragesimalis ieiunii primum addiderit* 186
- §. VI. *Num veteres quadragesimale ieiunium pro institutione apostolica habuerint* 187
- §. VII. *Quo sensu quidam eorum diuinæ illud institutionis esse dicant* 189
- §. VIII. *Quatenus traditionem vel canonem apostolicum esse concesserint* 191
- §. IX. *Quenam causæ & rationes fuerint instituendi ieiunium illud antepaschale. 1. Apostolorum luctus & ægritudo e magistri sui amissu* 194
- §. X. *2. Remissio christianæ pietatis a prisco & primitiuo feruore suo* 195
- §. XI. *3. Vt homines ad dignam sacræ eucharistiæ in festo paschali receptionem sese præpararent* 196
- §. XII. *4. Vt catechumeni sese præpararent ad baptismum* 197
- §. XIII.

- §. XIII. Et pœnitentes ad absolutionem recipiendam in festo paschali
pag. 199
- §. XIV. Ieiunium quadragesimale generatim ab omnibus christianis obseruatum, licet magna cum libertate, & iusta infirmitatis excusatione, utpote magnam partem eorum arbitrio relictum
202
- §. XV. Quemadmodum Montanistæ ab ecclesia in imponendis ieiuniis discreparint
210
- §. XVI. Quadragesimale ieiunium cum perfecta inedia singulis diebus ad vesperam vsque obseruatum
211
- §. XVII. Esculentorum commutatio non congruens quadragesimæ ieiunium credita, sine perfecta abstinentia vsque ad vesperam
213
- §. XVIII. Quæ per prandium lucrati erant, ea non in cœnam opiparam, sed in usus inopum conferebant
216
- §. XIX. Omnes pœnæ corporales in quadragesima interdictæ per leges imperiales
217
- §. XX. Religiosi conuentus & sermones singulis diebus quadragesimæ habiti
219
- §. XXI. Et frequentes communiones, maxime in sabbato & die dominica
220
- §. XXII. Omnia spectacula & ludi publici hoc tempore prohibiti
221
- §. XXIII. Nec non omnium festiuitatum, natalitiorum, & nuptiarum celebratio, utpote præsentis temporis rationi minime congruens
224
- §. XXIV. Magna hebdomadas ante pascha seuerè admodum & sollemniter obseruata
225
- §. XXV. Quid intelligatur per ieiunia, dicta ὑπερδίους & superpositiones
228
- §. XXVI. Christiani maiore per hanc hebdomadam quam alias, liberalitate & beneficentia in pauperes vsi
231
- §. XXVII. Hæc hebdomas requietis & libertatis hebdomas pro seruis
ibid.
- §. XXVIII.

- §. XXVIII. Generalis dimissis hoc tempore ab imperatoribus indulta omnibus captiuis, debitoribus æque ac aliorum criminum reis, si a quibusdam, atrociori quodam & odiofioris scelere adstrictis, discesseris pag. 232
- §. XXIX. Omnes actiones forenses, tam civiles quam criminales, hac tota hebdomade antepaschali cessare iussit 233
- §. XXX. FERIA huius hebdomadis quinta quomodo celebrata ibid.
- §. XXXI. De die passionis dominice 236
- §. XXXII. De feria sexta, siue sabbato magno ante pascha 238

CAPVT SECVNDVM

De ieiuniis quatuor temporum; de ieiuniis mensuris
& de origine ieiuniorum quaternariorum ordinationis & rogationum.

- §. I. Ieiunium Martii siue primi mensis idem atque ieiunium quadragesimale 244
- §. II. De ieiunio pentecostes 245
- §. III. De ieiunio mensis septimi, siue ieiunio autumnali 247
- §. IV. De ieiunio aduentus seu natalis domini, vocato ieiunio Decembris siue mensis decimi ibid.
- §. V. De ieiunio epiphaniæ 248
- §. VI. De ieiuniis mensuris ibid.
- §. VII. De origine ieiuniorum quaternariorum ordinationis, vulgo Ember-Weeks 249
- §. VIII. De origine ieiunii rogationum 251

CAPVT TERTIVM

De ieiuniis hebdomadalibus feriæ quartæ & quintæ.

- §. I. De origine horum ieiuniorum 254
- §. II. Rationes institutionis eorum 256
- §. III. Quomodo discrepant a ieiunio quadragesimali & reliquis omnibus, ratione durationis 258
- §. IV.

- §. IV. *Quibus sollemnibus ritibus observari consueverint* pag. 260
 §. V. *Quomodo catholici & Montanistæ de eorum observatione
 disputarint* 261
 §. VI. *Quomodo ieiunium ferie quartæ commutatum sit in ieiunium
 sabbati in ecclesiis Occidentalibus* 263

LIBER VICESIMVS SECVNDVS

De ritibus nuptialibus, in antiqua ecclesia observatis.

CAPVT PRIMVM

De hæreticis, qui matrimonium damnarunt, vel vilipenderunt sub maioris puritatis & perfectionis obtentu; & de illis etiam, qui communionis vxorum & fornicationis dederunt licentiam.

- §. I. *Communio vxorum primum tradita a Simone Mago* 265
 §. II. *Deinde a Saturnilo & Nicolaitis, aliisque pluribus* 267
 §. III. *Vnde calumnia gentilium aduersus christianos generationem orta, quod turpitudines in religiosis conuentibus suis exercerent* 270
 §. IV. *Hæ doctrinæ ex ipsa face ethnicismi deriuatæ, & in honestorum gentilium oculis plenæ indignitatis & offensionis habitæ* 271
 §. V. *Matrimonium tamquam illicitum damnatum a Tatiano & Encratitis* 274
 §. VI. *Ab Apostolicis etiam, siue Apotactitis* 275
 §. VII. *A Manichæis, Seuerianis & Archonticis* ibid.
 §. VIII. *Ab Hieracitis & Eustathianis* 276
 §. IX. *Qui condemnati in concilio Gangrensi & sic dictis canonicis apostolicis* 278
 Bingham, O. E. Vol. IX. c §. X.

§. X. *Error Montanistarum de secundis nuptiis nec non Nouatianorum* 279

CAPVT SECVNDVM

De iustis impedimentis nuptiarum in casibus specialibus; ubi ostenditur, quænam personæ potuerint vel non potuerint legitime sociari; & de temporibus, quibus nuptiarum celebratio interdicta fuit.

- §. I. *Christianis cum infidelibus, vel iudeis, vel hæreticis, vel aliis quibuscumque alienæ religionis matrimonium inire non permissum* 282
- §. II. *Ecclesia de christianorum omnium consilio contrahendi matrimonium ante, quam hoc consummaretur, certior reddenda* 289
- §. III. *Nuptiæ non celebrandæ cum propinquis siue consanguinitate, siue adfinitate, ad suspensionem incestus deuitandam* 290
- §. IV. *Filiis impubibus sine parentum vel tutorum vel proximorum agnatorum consensu matrimonium contrahere haud permissum* 292
- §. V. *Nec seruis sine dominorum consensu* 294
- §. VI. *Illustri conditione hominibus non permissum matrimonium contrahere cum seruis* ibid.
- §. VII. *Nec provinciarum administratoribus cum femina quadam provinciali, durante administrationis suæ anno* 296
- §. VIII. *Nec viduis secundas nuptias facere, ante duodecimum a virorum suorum obitu mensem* 297
- §. IX. *Mulieribus haud licitum nubere, absentibus maritis suis, antequam de eorum obitu factæ essent certiores* 298
- §. X. *Tutoribus non permissum pupillas ducere nondum adultas, usque dum tutela esset finita* 299
- §. XI. *Quo primum tempore prohibitio matrimoniorum inter spirituales cognatos inuecta sit* 300
- §. XII.

- §. XII. Num quis post legitimum diuortium aliam uxorem ducere potuerit 301
 §. XIII. Num adultero adulteram, quam vitiaffet, post mortem mariti ducere licuerit 309
 §. XIV. Nuptiarum celebratio interdicta in quadregesima 312

CAPVT TERTIVM

De ratione faciendi sponsalia, nuptiis in veteri ecclesia præmissa.

- §. I. Quomodo sponsalia discreparint a nuptiis 314
 §. II. Liber partium consensus necessarius in sponsalibus 315
 §. III. Contractus sponsalitiis plerumque confirmatus muneribus, dictis arris vel donationibus sponsalitiis, quæ nonnumquam mutuo a viro ac femina dari ac recipi consueuerunt 317
 §. IV. Hæ donationes in actis publicis perscriptæ 318
 §. V. Contractus iste porro testatus donatione & acceptione annulli 319
 §. VI. Et sollemni osculo & iunctione dextrarum 321
 §. VII. Et dotis stipulatione in tabulis perscribenda 322
 §. IIX. Et transactione totius negotii coram idoneo testium numero 323
 §. IX. Quousque sponsalia obligarint ibid.
 §. X. Num simpliciter & absolute iustis ac legitimis nuptiis præmitti debuerint? 326

CAPVT QVARTVM

De ratione celebrandi nuptias in veteri ecclesia.

- §. I. Sollemnia nuptiarum inter christianos iam inde a principio per ministros ecclesiæ celebrari solita 331
 §. II. Quibus in casibus aliter fieri potuerit 337
 §. III. Quomodo primitiua praxis resuscitata sit, ubi negligi cæperit 339
 §. IV.

§. IV. <i>Aliæ ceremoniæ in nuptiis usitatæ; Iunctio dextrarum & velatio</i>	pag. 341
§. V. <i>Solutio crinium mulieris</i>	342
§. VI. <i>Coronatio nouorum coniugum</i>	343
§. VII. <i>Deductio nouæ nuptiæ in domum viri, quatenus necessaria fuerit in quibusdam casibus legis</i>	345
§. IIX. <i>Quatenus pompa nuptialis permissa vel non permissa fuerit ab antiquis patribus</i>	346

CAPVT QVINTVM

De diuortiis, quatenus ea permissa vel non permissa fuerint in antiqua ecclesia.

§. I. <i>Veterum de sensu fornicationis diuisa & discors opinio; dum quidam eam accipiunt tantum pro carnali fornicatione, & hanc vnâ solam iustam diuortii causam faciunt</i>	349
§. II. <i>Alii vocabulum illud eo accipiunt, vt comprehendat simul spiritualem fornicationem, hoc est idololatriam & apostasiam siue defectionem a Deo, & id genus criminum alia</i>	353
§. III. <i>Hæc posterior opinio a tempore Constantini per leges imperiales valde propugnata. 1.) A Constantino ipso</i>	356
§. IV. <i>2.) Ab Honorio</i>	359
§. V. <i>3.) A Theodosio iuniore</i>	360
§. VI. <i>4.) A Valentiniano tertio.</i>	362
§. VII. <i>5.) Ab Anastasio</i>	ibid.
§. VIII. <i>Et 6.) a Iustiniano</i>	ibid.

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI- CARVM

LIBER VICESIMVS
DE FERIIS SIVE DIEBVS FESTIS,
IN ECCLESIA PRIMITIVA OBSERVATIS.

CAPVT PRIMVM
DE DISTINCTIONE, INTER FERIAS CIVI-
LES ET ECCLESIASTICAS, FACIENDA.

§. I.

Quid intelligatur per ferias civiles.

HACTENVS de magnis officiis antiquæ ecclesiæ in diuersis liturgiæ eius partibus, de administratione sacramentorum & disciplinæ exercitio partite distincteque diximus. Nunc considerationem intendemus in minoris generis obseruationes, quæ ad ferias siue dies festos, dies ieiunii, ritus nuptiales & ritus funebres spectant, quæ omnia aliquo modo sub generali nomine cultus publici ecclesiæ comprehendi possunt.

DE feriis loquentibus nobis ante omnia necesse est ferias ecclesiasticas a feriis civilibus distinguere. Nam aliæ pure
Bingh. O. E. Vol. IX. A eccle-

ecclesiasticæ, aliæ pure ciuiles, aliæ (vti feriæ maioris celebritatis) & ecclesiasticæ & ciuiles erant. Omnes dies solis per integrum annum & quindecim dies paschales, tam ecclesiastico quam ciuili respectu, dies feriatu siue festi erant. Nam non tantum dies erant sollemnioris & religiosioris obseruationis, sed etiam dies vacationis a causis forensibus & negotiis secularibus. Aliæ feriæ pure ecclesiasticæ erant. Dies enim erant religiosi conuentus, sed non omnino dies vacationis. Aliæ feriæ pure ciuiles erant, hoc est dies vacationis a causis forensibus, & negotiis secularibus, nullo autem peculiari religioso obseruationis caractere insigniti. Huiusmodi erant feriæ æstiuæ, siue triginta dies messium, feriæ autumnales, siue triginta dies vindemiarum, tres dies kalendarum Ianuariarum, duo dies natales vrbium *Romæ & Constantinopolis*, & quatuor dies, dicti natales imperatorum, includentes diem, quo in lucem editi & diem, quo imperium adepti erant. De quibus omnibus, quum frequens eorum mentio in vetustis scriptoribus, legibus & canonibus habeatur, non alienum videtur sub huius dissertationis introitum loqui sigillatim.

§. II.

De feriis æstiuis, & de feriis autumnalibus.

OMNES istæ feriæ in lege quadam *Theodosii & Valentini* iunioris sub generali nomine *feriarum forensium* comprehenduntur. Vbi omnes dies iubentur esse iuridici [a], exceptis duobus mensibus messium & vindemiarum, kalendis Ianuariis, natalibus vrbium maximarum, *Romæ & Constantinopolis*, natalibus imperatorum, tam quibus in lucem editi, quam quibus impe-

(a) Cod. Theodos. lib. II. tit. VIII. de feriis, leg. II. Omnes dies iubemus esse iuridicos. Illos tantum manere feriarum dies fas est, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit, æstiuis feruoribus mitigandis, & autumnis feribus decerpendis. Kalendarum quoque Ianuariarum consuetos dies otio sancimus. His adiciamus natalitios dies vrbium maximarum, *Romæ* atque *Constantinopolis*, quibus debent iura deferre, quia & ab ipsis quoque nata sunt. Sanctus quoque paschæ dies, qui septimo vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem obseruatione numeramus. Nec non & dies solis, qui repetito in se calculo renouantur. Patrem necesse est haberi reuerentiam nostris etiam diebus, qui vel lucis auspicia, vel ortus imperii prætulere.

rium auspicati erant, quindecim diebus paschalibus, qui festi erant, & ecclesiastico & civili respectu, & omnibus diebus solis per integrum annum. Vbi recte observat GOTHOFREDVS [*], quod ceteri feriarum ecclesiasticarum dies, natalis CHRISTI, epiphaniarum & pentecostes sollemnitates, nondum iuridicis diebus in orbe Romano hoc tempore exempti fuerint. Nam ad hanc usque tempestatem multi iudices gentilium erroribus adhuc dediti erant, adeoque actiones iuridicæ hisce diebus fieri permittebantur, non obstante, quod magna cum sollemnitate & religiosa veneratione agitarentur inter christianos. Postea vero, quum hanc legem in codice suo repeteret IUSTINIANVS [b], hisce etiam diebus & in commemoratione passionum apostolicarum actiones forenses, & omnia publica spectacula interdicebantur; qua de re plura posthac.

(*) Gothofr. in loc. p. 125. Esti natalis quoque domini, epiphaniarum & pentecostes sollemnitas apud christianos, ut feriarum dies, celebritate religiosa iam peragerentur, nondum tamen iuridicis diebus in orbe Romano hoc tempore exempti fuere; Quod ex hac lege liquet, ubi paganorum etiam iudicum multitudo adhuc magna erat, & quidem in ipsa vrbe Roma: Inter hæc se licet initia satis visum, si inter festos christianorum dies, paschales dies, diesque solis iuridicis eximerentur, veneratione christianæ religionis, ac non etiam alii, quantumlibet feriati christianorum dies, qui in diem solis non inciderent; Sane spectacula hisce quoque diebus exhiberi, non minus quam dominica, aut paschatis, vetitum postea a Theodosio iuniore in d. l. dominico ult. inf. de spectaculis.

(b) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. VII. Omnes dies iubemus esse iuridicos. Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus exceptit; æstivis feruoribus mitigandis: & autumno fructibus decerpendis; Kalendarum quoque Ianuariarum consuetos dies otio mancipamus. His adiciamus natalitios dies urbium maximarum, Romæ atque Constantinopolis: in quibus debent iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. Sacros quoque paschæ dies, qui septeno numero vel præcedunt, vel sequuntur. Dies etiam natalis, atque epiphaniarum Christi, & quo tempore commemoratio apostolicæ passionis, totius christianitatis magistræ a cunctis iure celebratur: in quibus etiam prædictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam referamus. In eadem observatione numeramus & dies solis (quos dominicos rite dixere maiores) qui repetito in sese calculo reuoluuntur: in quibus parem necesse est habere reuerentiam: ut nec apud ipsos arbitros, vel a iudicibus flagitatos, vel sponte electos, villa sit cognitio iurgiorum. Nostri etiam diebus, qui vel lucis auspicia, vel ortus imperii prætulere. In quindecim autem paschalibus diebus compulsio annonariæ functionis, & omnium publicorum priuatorumque debitorum differatur exactio.

DE feriis, quæ pure ciuiles erant, notandum est, quod earum quædam longo ante tempore in orbe *Romano* obseruatæ, nec a christianis primum institutæ, sed tantum in quibusdam specialibus circumstantiis reformatæ, & ritibus idololatricis aliisque corruptelis, ex longa consuetudine eis adhaerentibus, repurgatæ fuerint. Exstat de dierum nefastorum multitudinem querela apud TVLLIVM [c] in *Verrinis*. Vnde *Augustus* imperator triginta illis eodem tempore exemit, eosque, quum honorariis ludis dicati essent, actui rerum accommodauit, ne quod maleficium negotiumue impunitate vel mora elaberetur, uti in vita eius narrat SVETONIVS [d]. Similem feriarum coarctationem *Antoninus Philosophus* fecit, referente CAPITOLINO [e], qui, *Iudiciariæ rei*, inquit, *singularem diligentiam adhibuit; fastis dies iudicarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis litibusque disceptandis constitueret*. Imperatores christiani dies feriatos denuo contraxerunt. Omnes enim dies festos, in honorem deorum gentilium agitari solitos, abrogabant. Et licet omnes dies solis per annum, nec non quindecim dies paschales in ciuilium feriarum numerum redigerent; in vniuersum tamen non amplius centum viginti quinque erant. Ut adeo ducenti & quadraginta remanerent, publicis negotiis legis destinati. Et ex his centum viginti quinque diebus, qui exempti erant, menses duo feriatis diebus assignabantur, vnus videlicet messium, alter vindemiarum, & sic sexaginta dies in vniuersum: quorum triginta *seriæ æstiuæ*, & triginta *seriæ autumnales* dicebantur. Atque hæ antiquæ feriæ fuerunt in vrbe *Roma*, STATIO [f], AVLO GELLIO [g],

(c) Cic. contr. Verrem.

(d) Sueton. vit. August. cap. XXXII. Ne quod maleficium negotiumue impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodauit.

(e) Capitolin. vit. Antonin. philosoph. p. 74.

(f) Stat. lib. IV. syluar.

*Certe iam Latiae non miscent iurgia leges.
Et pacem piger annus habet messisque reuerſa
Dimisere forum: nec iam sibi turba reorum
Vestibulo, querulique rogant exire clientes:
Cessat centeni moderator iudicis hasta.*

(g) Gell. noct. Attic. lib. IX. c. XV. Cum Antonio Iuliano rhetore, per feriarum

PLINIO [b] & post hosce VLPIANO [i], celebri iureconsulto memoratæ, quorum hic postremus pluribus ostendit, quem in finem datæ fuerint, nimirum ut ne ruricolæ tempore messis & vindemiæ a colligendis fructibus avocarentur, exceptis certis causis, quæ celeriore decisione coram prætore requirerent. In scholis etiam rhetorum hoc tempore observatas fuisse ferias, ex AVLO GELLIO & AVGVSTINO [k] condiscimus. Et quum istæ feriæ nihil noxæ, sed quamdam commoditatem in se haberent, sine ullo scrupulo ab imperatoribus christianis continuabantur, legibusque eorum stabiliebantur, (vti vidimus,

tempus *æstiuarum*, decedere ex urbis æstu volentes, Neapolin concesseramus.

- (b) Plin. lib. VIII. epist. XIX. Iulio mense, quo maxime lites interquiescant.
- (i) Digest. lib. II. tit. XII. De feriis leg. I. Ne quis messium vindemiarumque tempore aduersarium cogat ad iudicium venire, oratione diui Marci exprimitur: quia occupati circa rem rusticam in forum compellendi non sunt. - Sed excipiuntur certæ causæ, ex quibus cogi poterimus & per id temporis, quum messes vindemiæque sunt, ad prætores venire: scilicet si res tempore peritura sit, hoc est, si dilatio actionem sit peremptura. Sane quotiens res urget, cogendi quidem sumus ad prætorem venire, verum ad hoc tantum cogi æquum est, ut lis contestetur & ita ipsis verbis orationis exprimitur: denique alterutro recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concessit. Leg. II. Eadem oratione diuus Marcus in senatu recitata effecit, de aliis speciebus prætorem adiri etiam diebus feriaticis: ut puta, ut tutores aut curatores dentur, ut officii admoneantur cessantes, excusationes allegentur, alimenta constituentur, ætates probentur, ventris nomine in possessionem mittatur, vel rei seruandæ causa, vel legatorum, fideiue commissorum, vel damni infecti, cetera. Leg. III. Solet etiam messis vindemiarumque tempore ius dici de rebus, quæ tempore, vel morte perituræ sunt: morte, veluti furti, damni, iniuriæ, iniuriarum atrocium, qui de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuisse dicuntur, & si quæ similes sunt: item si res tempore perituræ sunt, aut actionis dies exiturus est. Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Item in eum, qui quid nundinarum nomine aduersus communem utilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.
- (k) Angust. confess. lib. IX. c. II. Placuit mihi in conspectu tuo non tumultuose abripere, sed leuiter subtrahere ministerium lingue meæ nundinis loquacitatis, ne ulterius pueri meditantes, non legem tuam, non pacem tuam, sed insanias mendaces & bella forensia mercarentur ex ore meo arma furori suo. Et opportune iam paucissimi dies supererant ad *vindemiales ferias*, & statui tolerare illos, ut solemniter abscederem, & redemptus a te iam non redirem venalis. - Verum tamen quia propter nomen tuum, quod sancti-

quando vtilitatem earum & necessitatem sumus contemplati;) relicta diuersarum prouinciarum praesidibus libertate definienti, quo tempore initium capere deberent. Neque enim mensem messis, vel mensem vindemiae eodem vbique die, sed prouinciae aliae maturius, aliae serius, pro diuerso cuiusque climatis statu & conditione, ordiebantur. Atque ita duorum istorum mensium obseruatio, notante IACOBO GOTHOFREDO [1], durauit ad aetatem vsque *Ottonis* imperatoris, qui legibus *Longo-bardorum* eam primus abrogauit.

§. III.

De kalendis Ianuariis.

PROXIMAE feriae ciuiles erant *kalende Ianuarie*: Quae, vt GOTHOFREDVS existimat, tres dies comprehenderunt, pridie kalendarum, ipsas kalendas Ianuarias, & diem tertium nonarum, vel, vt alii [m] dicunt, pridie nonarum, communiter *bona & vota* vocitatum, quod eo die vota pro salute principis susciperent. Hae feriae a christianis quidem imperatoribus sine ullis ritibus idololatricis continuabantur, erant tamen adhuc dies immoderatae libertatis & intemperantiae. Quamobrem antiqui patres & concilia acriter plerumque contra eorum obseruationem inuicuntur. Neque enim TERTVLLIANVS [n] solum aduersus hasce ferias loquitur, quando cum idololatria & superstitionis ritibus tempore ethnicisimi celebrabantur, sed

ficasti per terras, etiam laudatores vtique haberet votum & propositum nostrum, iactantiae simile videbatur, non operiri tam *proximum feriarum tempus*, sed de publica professione ante oculos omnium sita ante discedere, vt conuersa in factum meum ora cunctorum intuentium, quam vicissimum *vindemiae diem* praeuire voluerim, multa dicerent, quod quasi appetissem magnus videri.

[1] Gothofred. in cod. Theodos. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. p. 123 a. §. Quod. Tandem vero sublatae fuerunt hae feriae ab Ottone, *lib. II. tit. XLIX. legis Longobardorum*.

[m] Vid. Dempster. paralipomena ad Rosini antiquit. Roman. p. 543. lin. antepenult.

[n] Tertull. de idololatr. c. XIV. Nimirum Saturnalia & kalendas Ianuarias celebrare hominibus placebat (Paulus) an modestia & patientia, an grauitate, an integritate? --- Iudaeis dies suos sellos exprobrat spiritus sanctus. Sabbata, inquit, vestra & neomenias & carimonias odit anima mea. Nobis, quibus sabbata extranea sunt & neomenia, & feriae a Deo aliquando dilectae, Saturnalia & *Ianuariae* & Brumae & Matronales frequentantur &c.

insequentibus etiam saeculis patres in popularibus sermonibus saepenumero seueri & copiosi sint, vt earum obseruationem dissuadeant, tum ob reliquias superstitionis in multorum christianorum mentibus residuas, tum quia occasionem licentiae iocularis, impietatis & intemperantiae dabant populo. CHRYSOSTOMVS [o] dicit, multos superstitionis dierum obseruationi & auguriis addictos esse, atque putare, si nouilunium mensis istius cum voluptate & laetitia degant, reliquum se annum sic transacturos. Viros & feminas intemperantiae se dare his diebus, persuasos a diabolo, bonam vel aduersam fortunam reliquorum anni dierum a tali ominoso eius exordio pendere. Quod diaboli inuentum esse dicit, quo omne virtutis studium tollere adlaboret. Porro obseruat [p], quod in harum feriarum celebratione lucernas in foro accendere &

(o) Chrysost. hom. XXIII. in eos, qui nouilunia obseruant. Tom. I. p. 297. (p. 264. edit. Francof. MDCXCVIII.) *οἱ ἐν τοῖς κατηλείοις ἀγῶνες γινόμενοι τῆμερον, ἵτοι με μάλιστα ὀδυῶσι, καὶ ἀσωτείας, καὶ ἀσεβείας ἐμπεπλησμένοι πολλῆς ἀσεβείας μὲν, ὅτι παρατηρῶσιν ἡμέρας οἱ ταῦτα ποιοῦντες, καὶ διωρίζονται, καὶ νομίζουσι, εἰ τὴν νεμερίαν τῶ μηνὸς τάδε μεθ' ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐπιτελέσωμεν, καὶ τὸν ἥκοντα τοιαῦτον ἔξεν ἑναυτὸν ἀσωτείας δὲ, ὅτι ὑπὸ τὸν ζῶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες Φιάλας καὶ ποτήρια πληρώσαντες μετὰ πολλῆς, τῆς ἀσωτείας τὸν ἥκοντα πίνουσιν. --- Ἀλλὰ οὐ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἀν εἶη, ἀπὸ τῆς μετῆς ἡμέρας εἰ δεξιὰ γένοιτο, καὶ τῷ παντὸς τῷτο προσδοκῶν ἑναυτῷ. Οὐκ ἀνοίας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διαβολικῆς ἐνεργείας ἡ κρίσις αὕτη, μὴ τῇ οἰκείᾳ σπαδῇ καὶ προθυμίᾳ, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἡμερῶν περιόδοις τὰ κατὰ τὸν βίον ἐπιτρέπειν τὸν ἡμέτερον. Qui in tabernis Iudi hodie fiunt, illi me maxime exerceant, & impietatis & intemperantiae pleni sunt; impietatis quidem, quod qui haec faciunt, dies obseruant, & augurii addicuntur, & putant, si nouilunium mensis huius cum voluptate & laetitia degant, reliquum se annum sic transacturos: intemperantiae vero, quod cum prima luce feminae & viri pocula implentes, multa cum intemperantia vinum merum hauriunt. --- Neque extrema hoc est amentiae, propter unum diem, si auspiciatus fuerit, per uniuersum hoc expectare annum, neque amentiae solum, sed diaboli cuiusdam efficientiae indicium est, non proprio studio & alacritate, sed quibusdam dierum circuitionibus vitam nostram committere.*

(p) Ibid. p. 300. (p. 265.) *τὸ πρὸς ἡμέρας ἐπισημαίνει τοιαύτας καὶ πλείονα ἐν αὐταῖς δέχεσθαι ἡδονὴν καὶ λυγρὰς ἀπλεῖν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ σεφανάματα πλέκεν, παιδικῆς ἀνοίας ἐστίν. --- μὴ τὴν δύραν τῆς οἰκίας σεφανάσης. κ. τ. λ. Dies tales in adulatione habere, & magnam ex illis voluptatem capere & lucernas in foro accendere & coronis admodum redimere, puerilis cuiusdam amentia est. --- Noli domus tua fores fertis coronare, cetera.*

domo-

domorum suarum fores sertis coronare consueverint, quam rem, tamquam pompa diabolica & puerili amentia mistam, damnat. Similes querelæ factæ ab AVGVSTINO [q], CHRYSOLOGO [r], PRVDENTIO [s], ASTERIO AMASENO [t] & AMBROSIO [u]. Vt adeo, licet hi festi kalendarum dies per leges imperiales liciti essent, generaliter tamen ab antiquis scriptoribus propter vanitatem, intemperantiam, & effrenatas voluptates, in illis admitti solitas, damnati sint. Speciatim concilium *Trullanum* [x] saltationes aliasque cærimonias, inter viros & feminas kalendis vsitatas, sub poena excommunicationis prohibet; quemadmodum pluribus ostendendi occasionem habuimus, quando de disciplina loquuti sumus [*] ecclesiæ. Et concilium *Antifiodorense* [y] cuiusdam superstitionis gentilis, tunc temporis adhuc residuæ in *Gallia*, meminit, quod ceruulum vel vitulum offerre consueverint, quam rem observationem diabolicam appellat.

(q) Aug. serm. V. de kalendis Ianuar. tom. X. p. 621. seqq.

(r) Chrysolog. serm. CLV. tot. (bibl. patr. max. tom. VII. p. 963. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(s) Prudent. lib. I. contr. Symmach.

- - Iano etiam celebri de mense litatur
*Auspiciis epulisque sacris, quas inueterato,
 Heu miseri, sub honore agitant, & gaudia ducunt
 Festa kalendarum. Sic observatio creuit,
 Ex atavis quondam male captis: deinde secutis
 Tradita temporibus, serisque nepotibus aucta,
 Traxerunt longam corda inconsulta catenam,
 Mosque tenebrosus vitiosa in sæcula fluxit.*

(t) Aster. homil. IV. de festo kalendarum tot. ap. Combefis. auct. nou. p. 68. seqq.

(u) Ambrosi. serm. XVII. tot.

(x) Concil. Trull. c. LXII. Τὰς ἕτω λεγόμενας καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βότα, καὶ τὰ καλόμενα βοκμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Μαρτίης μηνὸς ἡμέραν τελεχέμεναι παιγνύειν, καὶ ὅτι ἐν τῇ τῶν πιστῶν πολιτείᾳ περιουσιάζῃναι βεβλόμεθα· ἀπὸ αὐτῶν μὲν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας ὀρχήσεις, ποικίλην λύμην καὶ βλάβην ἐμποιοῦν δυνάμεναις --- ἀποπεμπόμεθα. *Kalendas, que dicuntur, & vota & brumalia que vocantur; & qui in primo Martii mensis die fit, conuentum ex fidelium vniuersitate omnino tolli volumus: sed & publicas mulierum saltationes, multam noxam exitiumque adferentes -- amandamus & expellimus.*

(*) Lib. XVI. cap. IV. §. XVII. vol. VII. p. 224.

(y) Concil. Antifiod. can. I. Non licet kalendis Ianuarii vecolo aut ceruolo facere, vel fœrenas diabolicas obseruare. Not. Sirmondus & Labbeus loco *vecolo* legunt *vetula* prisco more pro *vitula*.

§. IV.

De natalibus imperatorum.

PROXIMAE feriæ civiles erant dies natalitii imperatorum, qui duplicis erant generis; vnus vocabatur natalis genuinus, quo in lucem editi, alter natalis imperii, quo imperium adepti erant; quomodo in diuersis legibus [z] codicis *Theodosiani* distinguuntur & in aliis scriptoribus, quos copiose collegit GOTHOFREDVS [a]. Qui etiam obseruat, quod, quum *Constantinus* vetustis scriptoribus dicatur ortus in *Britannia*, id secundum hanc distinctionem intelligendum sit de ortu imperii, non de ortu lucis. Patria enim eius fuit *Naissus*, oppidum *Daciæ* mediterraneæ, quemadmodum ANTONIVS PAGIVS [b] ex multis planis IVLII FIRMICI, STEPHANI DE VRBIBVS aliorumque veterum scriptorum testimoniis demonstrat. Natalem autem imperii in *Britannia* habuit. Quem BARONIVS & multi viri docti alii falso interpretati natalem eius genuinum, in *Britannia* eum natum fuisse, inde collegerunt. Sed hæc obiter tantum. Hi natales imperatorum, siue naturales siue politici,

(z) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Parem necesse est haberi reuerentiam nostris etiam diebus, qui vel lucis auspicia, vel ortus imperii protulerunt. It. lib. VI. tit. XXVI. de proximis. Genuinus natalis nostri dies &c. Et leg. XVII. ibid. Genuino die natalis meæ clementiæ &c.

(a) Gothofr. in codic. Theod. lib. II. tit. VIII. leg. II. p. 125.

(b) Pagi critic. in Baron. ann. CCCVI. n. VIII. (IX.) Constantini magni patriam fuisse Naissum, oppidum Daciæ mediterraneæ, nunc Seruiæ dictæ, certum esse debet. Hoc enim Stephanus de urbibus, qui nuper cum notis in Hollandia lucem vidit, Constantinus Porphyrogeneta lib. II. *περί θεωράτων*, Firmicus lib. I. matheseos sub initium, & Anonymus Valesianus disertis verbis docent: *Hic igitur Constantinus natus Helena matre viliissima* (id est infimæ conditionis) *in oppido Naïssō, atque eductus, quod oppidum postea magnifice ornavit, literis minus instructus, obses apud Diocletianum & Galerium sub iisdem fortiter in Asia militavit*, inquit Anonymus Valesianus. Accedit Cedrenus, qui Constantinum apud urbem Daciæ natum scribit. Decepit Anglos, aliosque viros doctissimos locus panegyrici, Maximiano & Constantino dicti, in quo legitur: *Liberavit ille, (Constantius, Constantini M. pater) Britannias servitute, tu etiam nobiles esse illic oriendo fecisti*. Quæ & similia ita ab illis de Britannia accepta, quasi natus illic Constantinus esset: quum tamen oratoris mens sit, gratulari se, ibi ortum factumque imperatorem Constantinum, ac vno verbo de natali imperii, non de natali genuino loquatur. Quare, quod Constantinus Anglus siue Britannus fuerit, inter fabulas computandum.

in magno semper pretio fuerunt & veneratione. Lex THEODOSII parem eis reuerentiam cum reliquis feriis ciuilibus vniuersis haberi, hoc est, dies vacationis a publicis caussarum actionibus esse præcipit. Et hisce diebus moris erat viris principibus, populum publicorum spectaculorum & ludorum oblectatione adficere, id quod partim ad honorandum illos dies, partim ad pascendum populi oculos & animum spectabat. Prætor *Romanus* ex officio hoc facere debebat, vti ex diuersis ARCADII [c] legibus in codice *Theodosiano* apparet. Et iudicibus semel per istos dies ante meridiem ludis & spectaculis operam dare permittebatur [d], vbi nummos alii quidem argenteos, alii aureos pro sua quisque conditione distribuiebant populo. Hisce quoque diebus statuæ vel imagines imperatorum in publicum producebantur [e], vt populus ciuilem suam illis reuerentiam exhiberet atque venerationem; cultura & religiosa adoratione, quæ hominum dignitatem excedit, supremo numini referuata, vti lex eleganter loquitur. Si quis autem horum dierum forte incideret in diem solis, tum per legem THE-

(c) Cod. Theod. lib. VI. tit. IV. de prætoribus leg. XXIX. Prætores, *Romanus* & *Laureatus*, natalibus nostri numinis scenicas populo præbeant voluptates. Vid. leg. XXX. ibid. Ex quinque prætoribus, qui aquæductui *Theodosiano* fuerant deputati, vnum, qui centum librarum argenti munificentiam suam definita erogatione præcludit, æterni principis ac fratris mei *Honorii* natalium festiuitatibus præcipue deputari.

(d) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Nullus omnino iudicium aut theatralibus ludis, aut circensium certaminibus, aut ferarum cursibus vacet, nisi illis tantum diebus, quibus vel in lucem editi, vel imperii summus sceptrâ fortiti: hisque, vt ante meridiem tantum sollempnitati pateant, post epulas vero ad spectaculum redire desistant (in quo tamen omnes siue iudices, siue priuati, nihil penitus auri præmio dandum esse cognoscent: quod solis licet consulibus, quibus erogandi moderationem vitæ meritis permisimus).

(e) Ibid. tit. IV. de imaginibus leg. I. Si quando nostræ statuæ vel imagines eriguntur, seu diebus (vt adsolet) festis, sine communibus, adsit iudex, sine adorationis ambitioso fastigio, vt ornamentum dici, vel loco & nostræ recordationi, sui probet accessisse præsentiam. Ludis quoque simulacra propolita, tantum in animis concurrentium mentisque secretis nostrum numen & laudes vigere demonstrat: excedens cultura hominum dignitatem superno numini refeructur.

ODOSII [f] publica spectacula cessabant, nec in istius diei sollemnitate admittebantur. THEODOSIVS iunior alios etiam maioris sollemnitatis dies festos excepit, lege facta in hanc sententiam [g]: *Dominico, qui septimanae totius primus dies est, & natali atque epiphaniorum CHRISTI, pasche etiam & quinquagesimæ diebus omni theatrorum atque circensium voluptate per universas vrbes earundem populis denegata, totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur.* Quoniam autem hoc maiestati imperiali derogare videri poterat, si non ex more exhiberentur spectacula in natalibus imperatorum, in istiusmodi diem festum incidentibus, peculiarem huic legi cautionem addit: *Ne quis existimet, in honorem numinis nostri, veluti maiore quadam imperialis officii necessitate compelli, & nisi diuina religione contempta spectaculis operam præstat, subeundam forsitan sibi nostræ serenitatis offensam, si minus circa nos deuotionis ostenderit, quam solebat; nemo ambigat, quod tunc maxime mansuetudini nostræ ab humano genere desertur, quum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuersi obsequium orbis impenditur.* Atque in hoc potissimum consistebat differentia inter diem festum ecclesiasticum & ciuilem, quod alter esset dies meræ delectationis & lætitiæ, alter autem sollemne tempus deuotionis ac religiosæ adorationis, cui prior ille locum dare debebat, si in idem tempus simul inciderent.

§. V.

De natalibus vrbium, Romæ ac Constantinopolis.

VLTIMVM genus ciuiliū feriarum erant dies natales duarum vrbium maximarum, *Romæ & Constantinopolis*, quotannis celebrari soliti. Prior ille natalis apud veteres Romanos summa festiuitate transigebatur, incidebatque in diem XI kalendas Maias, sub nomine *paliliorum*, de quo lector in quolibet *Romanarum* antiquitatum scriptore plura [h] reperire potest. Hoc loco illud tantum notandum est, quod sub christianis

[f] Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Nullus solis die populo spectacula præbeat, nec diuinam venerationem confecta sollemnitate confundat.

[g] Ibid. leg. V.

[h] Vid. Demster. paralipom. ad Rosin. antiquit. Roman. lib. I. c. I. p. 8. Conditæ fuit (Roma) XI kal. Maii, diuersitas tamen opinionum notanda est. nam quidam, inter quos Marianus Scotus, IX kal. Maias, alii X kalend. Maias, quam sententiam probat Plutarchus, & Eutropius lib. I. & ex eo

quoque imperatoribus hic dies festus fuerit. Id quod non tantum ex antememorata THEODOSII lege, sed ex SOZOMENO [i] etiam discimus, qui dicit, quod apud Romanos kalendis & diebus natalitiis tum imperatorum, tum urbium regiarum dona militibus distribui solita sint. Et CASSIODORUS [k] de spectaculis & ludis circensibus, tamquam visitata delectationum, populo hisce diebus exhibitarum, parte loquitur. *Constantinopolis* natalis & encænia quotannis celebrabantur ad diem V idus *Maías*, uti e MARCELLINO COMITE, CASSIODORO, CEDRENO, *chronico Alexandrino* & ZONARA observat GOTHOFREDUS. Et quemadmodum antiquæ leges & canones [l] *Constantinopoli* in rebus omnibus eadem regia ac honorifica privilegia concedunt, quæ veteri *Romæ* data erant: Ita in hoc istæ

Paul. Diakon. histor. miscellæ lib. I. sed, tamen certior auctorum consensus in XI kal. *Maías* fundamenta urbis iacta relict, id est, in *parilia* siue *parilia*, pastorum deæ sollempnitatem, cetera.

(i) Sozom. lib. V. c. XVII. ἐπεὶ καιρὸς παρῆν, βασιλεὺς δωρεῖσθαι στρατιώταις, γίνεται δὲ τῷτο ὡς ἐπὶ πᾶν ἐν ταῖς Ῥωμαίων ἱερομηνίαις, καὶ βασιλείων, καὶ βασιλίδων πόλεων ἐν γενεθλίοις ἡμέραις, ὅτε tempus advenit, ut imperator dona militibus largiretur, quod quidem kalendis apud Romanos & diebus natalitiis tum imperatorum, tum regiarum urbium fieri solet.

(k) Cassiodor. *chronic.* in Philipp. imperat. (Inter historiarum Roman. scriptores tom. I. p. 617. Francof. MDLXXXVIII.) His coss. millesimus annus urbis [Romæ] expletus est: ob quam sollempnitatem innumerabiles Philippus cum [Philippo] filio suo bestias in circō magno interfecit, ludosque in campō Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo peruvigilante celebravit: quadraginta etiam missus natali Romanæ urbis cucurrerunt & agon mille annorum actus.

(l) Vid. Concil. Constantinop. I. c. III. Τὸν μὲν τοι Κωνσταντιναπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην. *Constantinopolitanus episcopus habeat prioris honoris pariter post Romanum episcopum, eo quod sit ipsa nova Roma.*

Concil. Chalcedon. c. XXVIII. Πᾶντα γὰρ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὕψους ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀγρίως ἀναγνωθέντα κανόνα τῶν πρὸ Θεοφιλέστων ἐπισκόπων γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν, καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβειῶν τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντιναπόλεως, νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ πατέρες εὐλόγως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα, καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ Θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένευκαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίνοντας, τὴν βασιλείαν καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύσαν πρεσβειῶν τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκείνην, μεγαλύνειναι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχεισαν. κ.τ.λ. *Supremum patrum vrbes*

vrbes æquales erant, vt anniuersarii dies dedicationis earum iisdem ritibus ac cærimoniis inter ferias ciuiles & dies vacationis ac lætitiæ in imperio Romano celebrarentur. Cuius rei ratio, cur scilicet vtriusque vrbis natales feriat & non iuridici fuerint, in toties nobis memorata THEODOSII [m] lege hæc adlignatur; *ideo iura his deferre (vel differri) debere, quia & ab ipsi quoque nata sint*, hoc est, leges originem suam traxerint. Hæc est breuis recensio feriarum ciuiliū, quod ad earum obseruationem sub imperatoribus christianis attinet. Nunc ad alterum genus feriarum progredimur, quæ sacræ siue ecclesiasticæ fuerunt obseruationis.

LIBRI VICESIMI

CAPVT SECVNDVM

DE ORIGINE ET OBSERVATIONE DIEI DOMINICAE INTER CHRISTIANOS.

S. I.

Dies dominica in ecclesia inde ab apostolorum temporibus sub diei solis, diei dominicæ, primi diei hebdomadis, diei panis, aliisque nominibus obseruata.

INTER ferias sacras & ecclesiasticas maxime semper emittit dies dominica, quæ cum magna veneratione in veteri

decreta vbique sequentes, & canonem, qui nuper lectus est, centum & quinquaginta Dei amantissimorum episcoporum agnoscetes, eadem quoque & nos decernimus ac statuimus de priuilegiis sanctissimæ ecclesiæ Constantinopolis, nouæ Romæ. Etenim antiquæ Romæ throno, quod vrbs illa imperaret, iure patres priuilegia tribuerunt. Et eadem consideratione moti centum quinquaginta Dei amantissimi episcopi sanctissimo nouæ Romæ throno æqualia priuilegia tribuerunt, recte indicantes, vrberem, quæ & imperio & senatu honorata sit, & æqualibus cum antiquissima regina Roma priuilegiis fructus, etiam in rebus ecclesiasticis, non secus ac illam, extolli ac magnificari, secundam post illam existentem &c.

Cod. Theodof. lib. XVI. de episcopis tit. II. leg. XLV. Si quid dubietatis emergerit, id oporteat non absque scientia viri reuerendissimi sacrosanctæ legis antistitis vrbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prerogatiua lætatur, conuentui sacerdotali sanctoque iudicio referuari. It. Cod. Theod. lib. XIV. tit. XIII. de iure Italico vrbis Constantinopol.

(m) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. vid. §. II. sub litt. (a) pag. 2.

ecclesia, inde ab ipsis apostolorum temporibus, celebrari consuevit. Ipsi apostoli sæpe dicuntur inter se conuenisse hoc die ad facienda sacra, quippe qui dies erat resurrectionis dominicæ, *Act. XX, 7. Primo die hebdomadis congregatis discipulis ad frangendum panem, Paulus discebat cum eis, abiturus postmodum, produxitque sermonem usque in mediam noctem.* Sic iterum *1 Corinth. XVI, 2. Primo quoque die hebdomadis unusquisque vestrum apud se seponat, recondens ut thesaurum, quod pro Dei benignitate licuerit, ne, quum venero, tunc collectæ fiant.* Et S. Ioannes disertè eum vocat diem dominicum *Apoc. I, 10. Fui in spiritu raptus die dominico* „Non sane „sabbato iudæorum, quod procul dubio nominasset, non alio „quo tantum die septimanæ, quia sic ambiguus esset titulus ad „implicandum potius, quam explicandum comparatus, sed die „illo, quo *CHRISTVS* resurrexerat, quo conuenire solebant apostoli ad sacra peragenda, & quo *Paulus* ordinauerat collectas habendas, prout moris erat in primitiua ecclesia. Quum „ergo de illa die tamquam nota & in ecclesia vtitata loquatur, „dubium non est, quin ex recepto ecclesiæ usu hoc nomine „insignita sit. Quis enim alias christianorum intellexisset, „quid *Ioannes* hac appellatione significasset, si quam aliam diem designare voluisset? „quomodo in huius quæstionis solutione scite argumentatur FRANCISCVS TURRETINVS [a].

Res sic fundata in praxi apostolorum, porro illustrari atque confirmari potest ex generali ecclesiæ consuetudine insequentibus sæculis. *PLINIVS*, præses gentilis sub *Traiano*, non multo post *Ioannis* apostoli & euangelistæ mortem de conuentibus christianorum ex ore quorundam religionis christianæ defectorum cognouit, quos sibi adfirmasse dicit, „quod essent „soliti stato die [b] ante lucem conuenire carmenque Christo, „quasi Deo, dicere secum inuicem, seque sacramento non in „scelus aliquod obstringere, sed ne furtum, ne latrocinium, ne „adulterium committerent, ne fidem fallerent, ne depositum „appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi „fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum

(a) Turretin. institut. theol. clendicæ part. II. loc. XI. de lege Dei quæst. XIV. p. 103.

(b) *Plin.* lib. X. epist. XCVII.

„tamen

„tamen & innoxium., Quæ plana descriptio est sacrorum, die dominica peractorum, cum primis vero agapes siue conuiuui illius publici, quod in ecclesia primitiua post sumtam eucharistiam singulis diebus dominicis fieri solebat ad mutuam caritatem fouendam & pauperes refocillandos. IGNATIVS, qui circa eandem vixit ætatem, manifesto ad obseruationem diei dominicæ respicit, quando *Magneſianos* [c] iubet non amplius sabbatum iudæorum colere, sed secundum dominicam diem viuere, in qua vita nostra exorta sit per *CHRISTVM*, dominum nostrum, & mortem ipsius. CLEMENS ALEXANDRINVS [d], obseruante IO. BAPTISTA COTELERIO, hunc locum Ignatianum præclare illustrat & explanat, ostendens, quid sit *viuere secundum dominicam*, quando ait : *Exsequens præceptum euangelii facit illum diem dominicum, quo malam abiecerit animi sententiam, & accepit eam, quæ est ex cognitione, eam, quæ est in ipso domino glorificans resurrectionem.*

Ex quibus discimus, τὸ, κυριακὴ commune nomen fuisse diei dominicæ, & τὸ, κυριακὴν ζῆν, esse vitam agere, diei dominicæ conuenientem, in memoriam resurrectionis dominicæ. Veteres tamen nonnumquam, quando gentilibus scribunt, non dubitant eum vocare *diem solis*, vt nomine illis maxime cognito eum significant. Ita IVSTINVS MARTYR in apologia sua pro christianis ad gentes [e] ait: *Solis die communiter omnes conuentum agimus: quandoquidem is primus dies est, quo Deus tenebris & materia, quæ prius creauerat, versa, mundum effecit; & IESVS CHRISTVS seruator noster eo ipso die a mortuis resurrexit.* Similem in modum TERTVLLIANVS [f] respondens ethnicis,

(c) Ignat. epist. ad Magnes. n. IX. μηκέτι σαββατίζοντες, ἀλλὰ κατὰ κυριακὴν ζῶντες, ἐν ᾗ καὶ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλεν αὐτῷ, καὶ τὴ θανάτῳ αὐτῷ.

(d) Clem. Alex. Strom. VII. p. 877. edit. Oxon. ἐντολὴν τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διαπραξάμενος, κυριακὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ποιεῖ, ἕτ' ἐν ἀποβάλλῃ φάλλῳ νόημα καὶ γνωστὸν προσλάβῃ, τὴν ἐν αὐτῷ τῷ κυρίῳ ἀνάστασιν δοξάζων.

(e) Iustin. apol. II. p. 99. τὴν δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα· ἰπειδὴν πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ θεὸς τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην τρέψας, κόσμον ἐποίησε· καὶ Ἰησοῦς χριστός, ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνίστη.

(f) Tertull. apol. c. XVI. Aequè si *diem solis* lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quam religione solis &c. Item lib. I. ad nation. c. XIII. Alii solis christi-

christianos solem adorare dictitantibus, ipsos quidem solis diem latitiæ indulgere, ait, sed alia longe ratione, quam religione solis. Aliis temporibus, quando solis christianis scribit, plerumque appellationem *diei dominici* [g] adhibet, maxime vero, quando cum a sabbato iudæorum [h] vult distinguere. Idem in legibus primorum christianorum imperatorum potest observari. *Constantinus* [i] utitur nomine *diei solis*, ubi omnes actiones forenses hoc die prohibet. *Valentinianus* [k] idem nomen eadem occasione usurpat. Idem quoque faciunt *Valentinianus* iunior, *Theodosius* [l] senior & *Theodosius* iunior, quando observationem huius diei præcipiunt. Indiscriminatim autem id nominis adhibent, nonnumquam vocantes eum *diem dominicum*, quod magis usitatum inter christianos erat, uti speciatim in lege quadam *Valentiniani* iunioris notatur, cuius hoc est initium: *Solis die, quem dominicum* [m] *rite dixere maiores* &c. Quod ille de maiorum consuetudine solis diem appellandi diem dominicum monet, non tantum ex iis, quæ ex IGNATIO, CLEMENTE ALEXANDRINO, & TERTULLIANO notauimus, confirmatur, sed ex usu etiam vocabuli *κυριακή* in epistola DIONYSII episcopi *Corinthiorum* ad *Soterem* antistitem *Romanum*,

lem christianorum Deum æstimant, quod innotuerit, ad orientis partem facere nos precationem, vel *die solis* lætitiā curare.

(g) Tertull. de coron. mil. c. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.

(h) Tertull. de ieiun. c. XV. Exceptis scilicet sabbatis & dominicis.

(i) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. I. Sicut indignissimum videbatur, *diem solis* venerationis suæ celebrem altercantibus iurgiis & noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac iucundum est, eo die, quæ sunt maxime votiua, compleri.

(k) Ibid. leg. II. Kalendarum Ianuariarum consuetos dies otio sancimus. - Nec non & *dies solis* &c.

(l) Cod. Theod. lib. VIII. tit. VIII. de executoribus leg. I. *Die solis* neminem christianum ab exactoribus volumus conueniri, cetera. Leg. III. *Solis die*, quem dominicum rite dixere maiores, omnium omnino litium, negotiorum, conuentionum quiescat intentio, cetera. Lib. XI. tit. VII. de exactio- nibus leg. X. *Die solis* -- qui dudum sanctus (al. festus) habetur, cet. Leg. XIII. *Solis die*, quem dominicum rite dixere maiores, cet. Lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Nullus *solis die* populo spectacula præbeat, cet.

(m) Cod. Theod. lib. XI. tit. V. de exactionibus leg. XIII.

EVSEBIO [n] memorata, vbi ait: *Hodie sacrum diem dominicum* (τὴν κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν) *transgessimus*. Nec non ex iis, quae EVSEBIUS [o] de MELITONE episcopo *Sardicensi* narrat, quod librum scripserit *περὶ κυριακῆς, de die dominico*. Similiter IRENAEVS in epistola [p] ad *Victorem* episcopum Romanum, solo die dominico (τῇ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ) resurrectionis domini mysterium celebrandum esse dicit. Et ORIGENES [q] ad distinguendum diem dominicam a sabbato, ait: *Quod si ex diuinis scripturis hoc constat, quod die dominica Deus pluit manna de caelo, & in sabbato non pluit, intelligant iudei, iam tunc praelatam esse dominicam nostram iudaico sabbato, cetera*. Hoc non tantum antiquitatem nominis istius demonstrat, sed ostendit etiam, istius diei celebrationem in resurrectionis dominicae memoriam vniuersaliter in ecclesia ab apostolorum inde tempore obtinuisse. Et a sollemni quodam actu frangendi panem in constanti celebratione eucharistiae hoc die usitata, supra [*] obseruauimus ex CHRYSOSTOMO, vocatum fuisse *diem panis*, quod generalis primitivae ecclesiae mos esset, singulis diebus dominicis per integrum annum ad frangendum panem & recipiendam sacram eucharistiam conuenire. Neque opus est hoc loco plura de hac consuetudine, vel vllis aliis publici cultus Dei partibus, (cuiusmodi erat psalmodia, lectio scripturarum, verbi diuini

(n) Euseb. lib. IV. c. XXIII. τὴν σήμερον ἐν κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν δηγᾶγομεν.

(o) Euseb. lib. IV. c. XXVI. Μερίτωνος τὰ περὶ τῆς πάσχα δύο -- καὶ ὁ περὶ κυριακῆς λόγος, Melitonis quidem de pascha libri duo -- alius de die dominico.

(p) Ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. Ὁ Εἰρηναῖος --- παρίσταται μὲν τὸ δεῖν ἐν μόνῃ τῇ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς τῆς κυρία ἀνυσάσεως ἐπιτελεῖσθαι μυστήριον.

(q) Origen. hom. VII. in Exod. XV. tom. I. p. 82. (p. 49. f. edit. Paris. MDCIV.) Vid. Hippolytus ep. can. paschal. cit. a Gothofredo in cod. Th. lib. VIII. tit. VIII. leg. III.

ΕΤΕΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

ΤΩ. Α. ΑΡΧΗ

ΑΙ ΚΥΡΙΑΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΚΑΤΑ
ΕΤΟΣ.

Item:

ΑΠΟΜΝΗΣΤΗΣΕΘΑΙ ΔΕ ΔΕΙ

ΟΤΑΝ ΕΜΠΕΣΗ ΚΥΡΙΑΚΗ.

(*) Lib. XV. cap. IX. §. II. vol. VI. p. 174.

prædicatio, oratio & disciplinæ in poenitentes administratio, eorumque absolutio) differere, quia de his in diuersis antecedentibus libris satis fufe egimus, sed nunc tantum quasdam speciales leges & consuetudines enarrabimus, quæ ad singularem reuerentiam, honorem & venerationem præcellentissimæ huius diei dignitati exhibendam, fuerunt obseruata.

§. II.

Omnes actiones forenses prohibita & dilata hoc die, exceptis iis, quæ absolutæ essent necessitatis vel magnæ caritatis: cuiusmodi erat manumissio seruorum, ceteræ.

HISCE adnumerare primo loco possumus istas leges imperiales, quæ omnes lites & actiones forenses hoc die prohibent, scilicet senatusconsulta, caussarum dictiones, exactiones, decreta iudicum & executiones; exceptis solum iis, quæ absolutæ essent necessitatis vel magnæ caritatis, vti seruorum manumissio, quæ non erat prohibita, quia mirificæ caritatis & insignis misericordiæ actus erat. Hæc eadem reuerentia erat, quam vetustæ leges Romanæ feriis suis, siue diebus feriaticeis tempore idololatriæ & superstitionis deferri iusserant. Ut autem tunc temporis dies dominicus in nullo numero erat inter gentiles, ita nulla dabatur in eius gratiam immunitas, sed ille non minus erat iuridicus, quam reliqui omnes, vsque dum CONSTANTINVS primam legem ad eximendum eum scisceret. Iam vero christianæ quoque leges, de diei dominici obseruatione præcipientes, eumque diebus iuridicis eximentes, quasdam adhuc exceptiones admittebant, sicuti leges ethnicæ ratione feriarum suarum ante illas fecerant. Exceptiones, per leges ethnicas factas, sigillatim recenset VLPIANVS [r] ex edictis Traiani & Marci Antonini. Diuus Marcus, inquit, effecit de aliis speciebus prætorem adiri, etiam diebus feriatricis: Ut puta, ut tutores aut curatores dentur, ut officiis admoueantur cessantes, excusationes adlegendur, alimenta constituentur, atates probentur, ventris nomine in possessionem mittatur, vel rei seruandæ causâ, vel legatorum fidei, vel commissorum vel damni infecti: Item de testamentis exhibendis, ut curator detur bonorum eius, qui an hæres exsistiturus sit, incertum est: aut de alen-

(x) Digest. lib. II. tit. XII. de feriis leg. II. III. IX.

dis liberis, parentibus, patronis, aut de adeunda suspecta hereditate: aut ut aspectu atrox iniuria aestimetur; vel fidei commissaria libertas præstanda. Solet etiam messis vindemiarumque tempore ius dici de rebus, quæ tempore vel morte periturae sunt: morte, veluti furti, damni, iniuriæ, iniuriarum atrocium, qui de incendio, ruina, naufragio, ræte, naue expugnata rapuisse dicantur, & si quæ similes sunt; item si res tempore periturae sunt, aut actionis dies exiturus est. Et interiectis quibusdam: Diuus Traianus Minucio Natali rescripsit, ferias a forensibus tantum negotiis dare vacationem: ea autem, quæ ad disciplinam militarem pertinent, etiam feriatis diebus peragenda. Iam uti vetustæ leges Romanæ dies feriaticos gentilium ab omnibus iuridicis negotiis immunes esse pronuntiabant; omnesque actiones & causas forenses, exceptis modo memoratis, differri iuebant: Ita CONSTANTINUS eundem honorem ac reuerentiam decernebat diei dominico, iubens eum esse diem perfectæ vacationis ab omnibus litibus, causarum dictionibus & negotiis forensibus, nisi magna quædam necessitas vel caritas congressum iuridicum & publicam transactionem postularet. Hoc enim semper cum scopo quiescendi in sabbato & die dominico consistere posse credebatur, quemadmodum ipse seruator noster legem sabbati in variis beneficentiæ casibus doctrina pariter & exemplo suo interpretatus est. Hinc CONSTANTINUS (r) omnibus suis iudicibus simpliciter & absolute interdixit hoc die vllas causas siue criminales siue ciuiles audire, iis tantum exceptis, quæ saluis caritatis christianæ regulis differri haud poterant, quales actiones & negotia in lege *votiua* vocantur; cuiusmodi aliqua erat emancipatio, vel manumissio seruorum, quam hoc die legitimo modo faciendi omnibus dabat potestatem, & super his rebus actus non prohiberi vo-

(r) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. I. Sicut indignissimum videbatur, diem solis, veneratione sui celebrem, altercantibus iurgiis & noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac iucundum est, eo die, quæ sunt maxime votiua, compleri; Atque ideo emancipandi & manumittendi die festo cuncti licentiam habeant, & super his rebus actus non prohibeantur.

Vid. cod. Iustin. lib. III. tit. XII. leg. II. Ut in die dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causæ vel lites quiescant, cetera.

lebat. HONORIVS similiter inquisitionem contra nauicularios [t], publicum frumentum ex *Africa Roman* transuehentes, coeptam excipiebat. Si qua fraudis suspicio aduersus eos esset, quæstionibus examinandi sine vlla mora erant quibuscumque diebus feriatis & deuotionum. Quia publici frumenti conseruatio multum intererat ad publicam salutem vrbis *Rome*: adeoque in istiusmodi fraudes omnibus diebus, nullo excepto, inquiri expediebat. Eandem ob rationem HONORIVS & THEODOSIVS iunior aliam legem [u] promulgabant in hanc sententiam: *Provinciarum indices moneantur, ut in Isaurorum latronum quæstionibus nullum quadragesime nec venerabilem pascharum diem existiment excipiendum: ne differatur secleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda est; quum facillime in hoc summi criminis speratur venia, per quod multorum salus & incolumitas procuratur.* Ut adeo, si misericordia & caritas vel publicæ utilitatis & salutis ratio id posceret, omnes dies essent iuridici, & actiones forenses locum haberent die dominico non minus, quam quouis alio. Verum si ab hisce specialibus calibus discesseris, actiones caussarum forensium hoc die vniuersaliter interdictæ erant. VALENTINIANVS senior [x] omnem debiti tam publici quam priuati exactionem hoc die fieri vetabat. *Die solis, inquit, qui dudum sanctus habetur, neminem christianum ab exactoribus volumus conueniri; contra eos, qui id facere ausi sint, hoc nostri statuti interdicto periculum sancientes.* VALENTINIANVS iunior [y] paullo expressius loquitur: *Solis die, quem dominicum rite dixere maiores, omnium omnino litium, negotiorum, conventionum quiescat intentio. Debitum publicum priuatumue nullus efflagitet: Ne apud ipsos quidem arbitros, vel in iudiciis flagitatos, vel sponte delectos, ulla sit agitatio iurgiorum. Et non modo notabilis, verum etiam sacrilegus iudicetur, qui a sancta religionis instituto ritum deflexerit.* Idem

(t) Cod. Theod. lib. XIII. tit. V. de nauiculariis, leg. XXXVIII. Huiusmodi inquisitio etiam diebus feriatis & deuotionum absque vlla obseruatione peragenda est.

(u) Cod. Th. lib. IX. tit. XXXV. de quæstionibus, leg. VII.

(x) Cod. Theod. lib. VIII. tit. VIII. de executoribus leg. I. Et hæc lex repetitur cod. Theod. lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. X.

(y) Cod. Theod. lib. VIII. tit. VIII. de executoribus leg. III. Hæc lex repetitur cod. Th. lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. XIII.

VALENTINIANVS VNA CUM THEODOSIO magno aliam habet legem [2], qua omnes dies solis per vniuersum annum dies vacationis ab negotiis forensibus quibuscumque, ad aliorum dierum feriatorum similitudinem, esse iubet.

§. III.

Omnia negotia secularia vetita, exceptis iis, ad quæ curanda necessitas vel caritas homines compelleret, cuiusmodi erat collectio fructuum tempore messis, per easdem leges.

NEQVE VERO negotia solum forensia, sed omnes etiam sæculares & seruales operæ atque labores hoc die interdicti erant, iis solis exceptis, quibus homines vacare vel necessitate vel magna quadam caritate compellerentur; cuiusmodi erat frugum collectio messis tempore, quæ initio permessa erat hoc die, vt ne opportunitate sua exciderent agricolæ; item visitatio detentorum in carceribus reorum, ab episcopis & iudicibus institui solita, quæ tantum abest vt sacrum otium hoc die violaret, vt necessarium potius misericordiæ & caritatis esset officium, quod leges eis iniungebant. EVSEBIUS in vita Constantini imperatoris [a] duarum legum facit mentionem, quas militibus suis tulerit, vt ab omni militari exercitio hoc die cessarent. Et quum eorum alii fidem christianam amplexi essent, alii gentilibus erroribus adhuc inhærent, prima lege eam exercitus sui partem, qui christiani essent, cum omni diligentia ad ecclesiam Dei se conferre iussisse eum dicit. Et vt maiorem haberent libertatem atque otium orationibus heic vacandi, a reliquis occupationibus hoc die eos fecisse immunes. Reliquis, qui diuinæ fidei doctrinam nondum suscepissent, altera lege præcepisse, vt dominicis diebus in aper-

(2) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Nec non & dies solis, qui repetito in se calculo reuoluuntur, in eadem obseruatione numeramus. Vid. in rem eandem legem Leonis & Anthemii in cod. Iustin. lib. III. c. XII. de feriis leg. XI. Dominicum itaque diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, vt a cunctis exsequutionibus excusetur: nulla quemquam urgeat admonitio; nulla fideiussionis flagitetur exactio: taceat apparitio: aduocatio delitescat: sit ille dies a cognitionibus alienus: præconis horrida vox sileat: respirent a controuersis litigantes & habeant sœderis interuallum, cetera.

(a) Euseb. vit. Constantin. lib. IV. cap. XVIII. XIX. XX. tot.

tum campum procederent, & armis suis sepositis precationem, quam ab ipso dictatam antea didicissent, simul omnes signo dato ad Deum funderent. Neque enim hastis & armatura nec corporis viribus confidere eos oportere, sed summum omnium Deum, auctorem bonorum omnium & ipsius adeo victoriæ agnoscendum, eique sollemnes preces persoluendas esse, manibus quidem in cælum sublatis, mentis autem oculis altius ad ipsum vsque cæli regem erectis. SOZOMENVS [b] eiusdem rei meminit, quando *Constantinum* die dominico (quem *Hebræi* quidem primum sabbati appellant, gentiles vero soli consecrarint) & eo, qui sabbatum antecedit, cunctos a iudiciis aliisque negotiis ferari, precibusque ac supplicationibus Deum colere præcepisse narrat. Ac dominicum quidem diem ideo sic honorasse dicit, quod *CHRISTVS* eo die a mortuis resurrexisset: diem vero sabbatum antecedentem eo, quod *CHRISTVS* cruci affixus tum fuisset. HENRICVS quidem VALESIVS [c] SOZOMENVM errare existimat, quando *Constantinum* præcepisse dicit; vt die *Veneris* cuncti a iudiciis abstineant, & potius ad consuetudinem sui temporis loqui, vbi id obseruari viderit: De die autem dominico nulla est controuersia. Nam non EVSEBIVS tantum, sed ipsa lex, adhuc in codice *Theodosiano* obuia, istum diem ab omnibus actionibus iuridicis immunem pronuntiat. Exstat & alia lex CONSTANTINI in codice *Iustiniano*, qua non tantum actiones forenses sed reliqua etiam negotia sæcularia [d] omnia & cun-

(b) Sozomen. lib. I. c. VIII. τὴν δὲ κυριακὴν καλεσμένην ἡμέραν, ἣν ἑβραῖοι πρώτην τῆς ἑβδομάδος ὀνομάζουσιν, ἔκλητος δὲ ἡλίφ ἀνατιθέσθαι, καὶ τὴν πρὸ τῆς ἐβδόμης ἐνομοθέτησε διασημαῖω καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων ὁλὴν ἄγειν πάντας, καὶ ἐν εὐχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν· ἐτίμα δὲ τὴν κυριακὴν, ὡς ἐν ταύτῃ τῷ χριστῷ ἀνστήντος ἐκ νεκρῶν· τὴν δὲ ἑτέραν, ὡς ἐν αὐτῇ ταυρωθέντος.

(c) Valef. in Euseb. de vit. Constant. lib. IV. c. XVIII. In Sozomeni verbis nihil difficultatis occurrit, quod quidem spectat ad diem Veneris. Vix enim mihi persuadere possum, Constantinum præcepisse, vt eo die a iudiciis abstinerent. Certe Eusebius id non dicit de Veneris die, sed tantum de die dominico. Exstat Constantini lex in codice Theodosiano, titulo de feriis, in qua dies tantum dominicus excipitur. Itaque id de suo admenfus est Sozomenus. Qui, quum sua ætate id obseruari videret Constantino-
poli, Constantinum eius rei auctorem fuisse, credidit.

(d) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. III. Omnes iudices, vrbanaque plebes & cunctorum artium officia venerabili die solis quiescant. Ruri ta-
ctarum

ſtarum artium officia hoc die prohibet; ſolis ruricolis agrorum cultura vacandi permittens libertatem, quia frequenter eueniat, vt non aptius alio die frumenta ſulcis aut vineæ ſcrobibus mandentur; nec æquum ſit, vt commodum tempus, quod diuina prouidentia eis concedat, perire ſinant. Per legem quamdam HONORII [e] iudicibus non permittitur ſolum, ſed etiam iniungitur, vt ſingulis diebus dominicis reos videant eoſque e cuſtodia eduſtos interrogent, num cuſtodes carcerum aliquod humanitatis officium, per leges eis indultum, denegent. Neceſſarius quoque victus non habentibus iubetur miniſtrari, libellis duabus aut tribus quotidie ad procurandam pauperibus alimoniam decretis. Iubentur itidem incarcerati ad balneum ſub fida cuſtodia hoc ipſo die deduci, ad eluendas ſordes, in carcere contractas. Quod ſi qui iudices vel eorum officiales hæſce regulas contemferint, certa pecuniæ ſumma multandi dicuntur. Denique epiſcopus loci iudices idemtidem monere iubetur, vt hac in parte officio ſuo deeſſe ne velint. Similem regulam in Gallia a concilio quinto Aurelianenſi [f] ſub rege Childeberto anno DXLIX factam legimus, vbi hunc in modum decernitur: *Qui pro quibuſcumque culpis in carceribus deputantur, ab archidiacono ſeu a præpoſito eccleſiæ diebus dominicis requirantur, vt neceſſitas victorum ſecundum præceptum diuinum*

men poſiti agrorum cultura libere licenterque inſeruiant: Quoniam frequenter euenit, vt non aptius alio die frumenta ſulcis aut vineæ ſcrobibus mandentur: Ne occasione momenti pereat commoditas cæleſti prouifione conceſſa.

(e) Cod. Theod. lib. IX. tit. III. de cuſtodia reorum, leg. VII. Iudices omnibus dominicis diebus productos reos e cuſtodia carcerali videant, interrogent, ne his humanitas clauſis per corruptos carcerum cuſtodes denegetur: viſualem ſubſtantiam non habentibus faciant miniſtrari, libellis duobus (legend. duabus) aut tribus diurnis, vel quod (id eſt quodcumque) æſtimaverint, commentarienſi decretis, quorum (leg. quarum) ſumtibus proficiunt alimonix pauperum, quos ad lauacrum ſub fida cuſtodia dari oportet: Multa iudicibus viginti librarum auri & officiis eorum eiſdem ponderis conſtituta; ordinibus quoque trium librarum auri multa propoſita, ſi ſaluberrime ſtatuta contemferint. Nec deerit antiſtitum chriſtianæ religionis cura laudabilis, quæ ad obſervationem conſtituti iudicis hanc ingerat monitionem.

(f) Concil. Aurelian. V. c. XX.

miſeræ

miserecorditer subleuetur: Atque a pontifice, instituta fidei & diligenti persona, qui necessaria provideat, competens victus de dono ecclesie tribuatur. Hic magnæ misericordiæ actus erat, adeoque recte excipiebatur a communibus operibus & negotiis, quæ die dominico vetita erant. Tametsi in codice Iustiniano [g] hoc negotium ex die dominico ad diem Mercurii & diem Veneris transfertur, qui itidem dies conuentus ecclesiastici erant, non autem tam exacte obseruabantur, quam quidem dies dominicus. Et per alias leges [h] licentia illa, quam rusticis indulsit Constantinus, vt die dominico agrorum culturæ operam dare possent, non mediocriter imminuta est. Priuati scriptores & canones ecclesiæ itidem istam licentiam impugnant. IRENAEVS exponens legem sabbati, opinionem suam de ea in hunc modum declarat [i]: Escurentes accipere sabbatis escas ex his, quæ aliacebant, non vetabat lex: metere autem & colligere in horreum vetabat. Similem in modum TERTULLIANVS ad Marcionem [k]: Contrarietates preceptorum ei exprobras, vt mobili & inuicibili; prohibentis sabbatis operari & iubentis arcam circumferri per dies octo, id est: etiam sabbato in expugnatione ciuitatis Hiericho. Nec sabbati enim inspicis legem, opera humana non diuina prohibentem. Siquidem sex, inquit, diebus operare, & facies omnia opera tua. Septima autem die sabbata domino Deo tuo; non facies in eo omne opus; quod? vtrique num. Consequens enim est, vt ea opera sabbato auferret, quæ sex diebus supra indixerat, tua scilicet, id est: humana & quotidiana. Arcam autem circumferre neque quotidianum opus videri potest, neque humanum, sed & rarum & sacrosanctum, & ex ipso tunc Dei precepto vtrique diuinum. AVGVSTINVS, vel quisquis auctor sermonum de tempore est, ait [l]: Ideo sancti doctores ecclesie decreuerunt, omnem gloriam iulatici sabbatismi in diem dominicam transferre, vt, quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate. -- Obseruemus ergo diem domini-

(g) Cod. Iustin. lib. IX. tit. IV. de custodia reorum, leg. VI. Oportet autem episcopum per quartam feriam aut parasceuen inquirere eos, qui sunt in custodia, cetera.

(h) I eo nouell. LIV. Neque agricolæ, neque quiquam alii in illo die illicitum opus adgrediantur.

(i) Iren. lib. IV. c. XX.

(k) Tertull. contr. Marcionem lib. II. c. XXI.

(l) Augustin. homil. CCLII. de tempore, tom. X. p. 307. (p. II 2. ed. Bas. MDLXIX.)

cam & sanctificemus illam, sicut antiquis præceptum est de sabbato, docente legislatore: *A vespere usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. Videamus, ne otium nostrum vanum sit, sed a vespere diei sabbati, usque ad vesperam diei dominici sequestrati a rurali opere & ab omni negotio, soli divino cultui vacemus.* Sunt, qui hanc homiliam Casario Arelatensi episcopo Gallicano adsignant, idque non sine ratione videntur facere. Nam concilia Gallicana circa hoc tempus opera ruralia seuere prohibent. Concilium Aurelianense tertium canonem habet in hanc sententiam [m]: *Quia persuasum est populis, die dominico cum caballis & bobus & vehiculis itinerare non debere, neque ullam rem ad victum preparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem nullatenus exercere; Quæ res quia ad iudicium magis quam ad observantiam christianam pertinere probatur; id statuimus, die dominico, quod ante fieri licuit, licere.* De opere tandem rurali, id est, agricultura, vel vinea, vel sectione, vel messione, vel excussione, vel exsecta sepe censuimus abstinendum, quo facilius ad ecclesiam venientes, orationis gratia vacent. Ita similiter concilium Antissiodorense [n]: *Non licet die dominico boves ungere, vel alia opera exercere.* Et concilium secundum Matisconense [o]: *Nullus vestrum litium fomitibus vacet: Nullus caussarum actiones exerceat: Nemo sibi talem necessitatem exhibeat, quæ iugum cervicibus iuuenorum imponere cogat. Estote omnes in hymnis & laudibus Dei animo corporeque intenti. -- Si quis vestrum hanc salubrem exhortationem parui penderit, aut contemtu tradiderit, sciat, se pro qualitatis merito principaliter a Deo puniri, & deinceps sacerdotali quoque iræ implacabiliter subiacere. Si caussidicus fuerit, irreparabiliter causam amittet: Si rusticus aut servus, gravioribus fustium ictibus verberabitur: Si clericus aut monachus, mensibus sex a consortio suspendatur fratrum.* Sunt [p] multa alia Gallicana & Hispanica concilia, tempore Caroli magni habita, quæ canones habent rem eandem prohibentes. Quod ostendit, licentiam agricolationi studendi die dominico, a Constantino indultam,

[m] Concil. Aurel. III. c. XXVII.

[n] Concil. Antissiodor. c. XVI.

[o] Concil. Matiscon. II. c. I.

[p] Vid. præceptionem Guntramni regis ad episc. & iudices regni sui ad calcem concilii Matiscon. II. (tom. V. concil. p. 291. seq. in primis p. 292. b.)

Idcirco huius decreti ac definitionis generalis vigore decernimus, ut in o-

numquam ab ecclesia fuisse approbatam. Neque vero res facilis erat, homines ab usu istius libertatis cohibere, quam lex illis dederat, adeoque indulgentia illa fui pegebant, quæ tam speciosum habebat titulum. In multis locis malum increſcebat; nam iudicia agebant, perorabant cauſas, nundinas celebrabant & negotiabantur hoc die non minus, quam quolibet alio; vti ex diuerſis querelis, contra hæc res tempore *Caroli magni* factis, apparet, qui inter res alias hæc abusus in reformatione ſua corrigere adlaborauit.

ECCLESIA autem non iis ſolum, qui diem dominicum profanabant, ſeſe opponebat, ſed omnibus etiam illis, qui ab altera parte ex ſuperſtitione phariſaica obſeruatiõem eius ad ineptam aſperitatem in abſtinendo ſe ab omni opere manuum extendere conabantur. *Dofitheani* inter iudæos ab ORIGENE [q] notantur, tamquam ridiculum ſenſum dantes legi *Mofis*, quæ ait: *Sedebitis vnusquiſque in domibus veſtris, nullus mouebitur de loco ſuo in die ſabbatorum.* Hoc illi ad verbum ita ſtriſte interpretabantur, quaſi vnusquiſque, quo habitu, quo loco, qua

mnibus diebus dominicis, in quibus ſanctæ reſurreſtionis myſterium veneramur, vel in quibuſcumque reliquis ſolemnnitatibus, quando ex more ad veneranda templorum oracula vniuerſæ plebis coniunctio deuotionis congregatur ſtudio, præter viſtum, quem præparari conuenit, ab omni corporali opere ſuſpendantur, nec vlla cauſarum præcipue iurgia moueantur.

Concil. Arelat. VI. can. XVI. Ne in diebus dominicis publica mercata, neque cauſationes diſceptationeſque exerceantur, & penitus a rurali & ſeruili opere ceſſetur: his ſolummodo peractis, quæ ad Dei cultum & ſeruitiũ pertinere noſcuntur.

Concil. Mogunt. ſub Carolo M. can. XXXVII. Omnes dies dominicos cum omni veneratione decreuimus obſeruari & a ſeruili opere abſtinere: & vt mercatus in eis minime ſit, nec placitum, vbi aliquis ad mortem vel poenam iudicetur.

Conc. Turon. III. ſub eodem can. XL. Interdicatur, ne mercata & placita uſquam ſiant die dominica, qua oportet omnes chriſtianos a ſeruili opere in laude Dei & gratiarum actione uſque ad vespẽram perſeuerare.

Concil. Remenſ. c. XXXV. Vt diebus dominicis ſecundum domini præceptum nulla opera ſeruilia quilibet perficiat, nec ad placita conueniat, nec etiam donationes in publico facere præſumat, neque mercata exerceat.

[q] Origen. *περί δόξης* lib. IV. cap. II. p. 743. (pag. 470. m. edit. Par. MDCIV.) Alii, ex quibus Doſitheus Samaritanus -- ridiculoſius aliquid ſtatuunt, quia vnusquiſque, quo habitu, quo loco, qua poſitione in die ſabbati fuerit inuentus, ita uſque ad vespẽram debeat permanere &c. Repetitur hoc in

poſi-

positione in die sabbati fuerit inuentus, ita vsque ad vesperam debeat permanere: id est, vel si sedens, vt sedeat tota die: vel si iacens, vt tota die iaceat. Iudæorum magistri in confutandis hisce *Desithei* somniis æque ridiculi erant. Ex inanibus enim & friuolis traditionibus distabant, vnicuique locum suum reputari intra duo millia vlnarum: adeoque qui non vltius progredetur, eum non existimandum esse extra locum[*] suum se mouere. Non minus ridiculi erant in interpretandis aliis legibus, quæ operari & onus ferre in sabbato prohibent. Dicebant [r], Non reportari onus, si calceamenta quis habeat sine clauis, onus vero esse si caligulas quis cum clauis haberet. Et si quidem supra vnum humerum aliquid portaret, onus esse, si vero supra vtrumque, non esse onus. Nonnulli eorum adeo superstitiosi erant, vt, si eorum vita ageretur, digitum ad se iuvandum mouere nollent, veriti, ne operando sabbatum violarent. Cuius rei notabile exemplum SYNESIUS [x] dat in iudæo quodam gubernatore, qui in violenta tempestate naucm

philocalia Origenis cap. l. p. 14. οἱ ἐκ περιτομῆς -- Φλυαροῦσιν εὐρεσιλογῶντες, ψυχρὰς παραδόσεις φέροντες, ὥσπερ καὶ περὶ τῆς σαββάτου, φασκόντες τόπον ἐκείνῳ εἶναι δυσχίλις πῆχους ἄλλοι δὲ, ὡς ἐστὶ Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς, καταγινώσκοντες τῆς τοιαύτης διηγήσεως, οἰοῦναι ἐπὶ τῇ βήματι, ἣ ἂν καταληφθῇ τις ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς σαββάτου, μένειν μίχρους ἐσπέρας ἄλλα καὶ τὸ μὴ αἰρεῖν βάσανμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς σαββάτου, ἀμήχανον· διόπερ εἰς ἀπεραντολογίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων διδύσκαλοι ἐληλύθασι λέγοντες, βάσανγμα μὲν εἶναι τὸ τοιοῦτον ὑπόδημα, εὐμὴν καὶ τὸ τοιοῦτον, καὶ τὸ ἥλως ἔχον σανδάλιον, εὐμὴν καὶ τὸ ἀνήλυτον καὶ τὸ τῶσι ἐπὶ τῆς ὥρας φορέμενον, εὐμὴν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὥων. Qui de circumcisione sunt in aliquibus meras nugas & alienarum commentationum frigidissimas argutias adferunt, quemadmodum de sabbato; locum vnicuique bis mille cubitis definitum esse dicentes. Alii, quos inter est *Desitheus Samaræus*, tali damnata expositione arbitrantur, quo in statu sitique corporis aliquis a die sabbati fuerit interceptus, in eo ad vesperam manendum. Sed neque fieri potest, vt onus aliquod non tollatur in sabbato, hinc ad infinitas fabulas iudæorum doctores deflexerunt, onus esse talem calceum, sed non illum; puta suffixas clauis soleas onus esse, non esse sine clauis; sic quod uno humero gestatur, non quod vtroque, pro onere habendum.

(*) Orig. ibid. Fabulas autem inanes & friuolas commentantur, ex nescio quibus traditionibus proferentes de sabbato, dicentes, Vnicuique locum suum reputari intra duo millia vlnarum.

(†) Orig. ibid. Ad fabulas deuoluti iudæorum doctores dicentes, Non reputari onus &c.

(‡) Synec. epist. IV. ad Euoptium. ἡμέρα μὲν ἂν ᾦν, ἣν τινα ἄγασιν οἱ Ἰουδαῖοι πα-

moderatus sit. Vehementer eum de seruanda naue laborasse dicit, donec sabbatum caperet initium, tunc autem clauo e manibus abiecto nauem ventis ac fluctibus maris permisisse; & licet miles quidam, educto gladio, caput homini in sese amputaturum minaretur, nisi nauem gubernaret, recusasse tamen & velut germanum Maccabæum paratum fuisse, vitam pro superstitione sua profundere; Media tamen nocte suapte sponte ad gubernacula reuersum, dixisse: *Nunc lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur.* SYNESIUS eleganter eum vocat Maccabæum, ob consilium ipsius prius: Quia mille circiter Maccabæi, armis sabbato petiti ab hostibus, interfici maluerunt, quam dimicare, aut quidquam ad se defendendum facere sabbato. Vnde factum, vt Mattathias & eius amici statuerent,

ρασκυνήν τὴν δὲ νύκτα τῇ μετ' αὐτὴν ἡμέρᾳ λογίζονται, καὶ ὅτι ἦν ἔδονι θείῃς ἐπὶν ἐνεργὸν ἔχειν τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφερόντως αὐτὴν, ἄγασιν ἀπραξίαν· μετέστηκεν ἔν ἐκ τῶν χειρῶν ὁ κυβερνήτης τὸ πηδάλιον, ἐπειδὴν τὸν ἥλιον εἰκόσεν ἀπολειπομένη τὴν γῆν καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν

Πατεῖν παρείχε τῷ θέλῳτι ναυτίλων.

ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν ἄσαν αἰτίαν ἐκ ἐνθὺς ἐπὶ νῦν ἐβαπτόμεθα· ἀπόγινωσκιν δὲ τὸ πρῶγμα οἰόμενοι, προσήκειμεν, ἐλιπαρῶμεν μὴ καταπροέσθαι μηδέπω τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας· καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπείχον αἱ τρικυμῖαι, τὰ πελάγους καὶ πρὸς ἑαυτὸν σασσιόσαντος. --- ἐπεὶ δ' ἔν συνήκαμεν τὸν νῦν τῆς ἀπολείψεως τῶν πηδάλιων· -- περὶ τὸς ἀπογρόντες, ἀνάγκη ἤδη προσήγομεν, καὶ τις στρατιώτης γεννάδας - τὸ ξίφος σπασόμενος, ἠπειλόησε τ' ἀνδρῶπι τὴν κεφαλὴν ἀποκόψειν, εἰ μὴ ἀντιλήψοιτο τῷ σκάφει· ὁ δὲ αὐτόχρημα Μακκαβαῖος οἷος ἦν ἐγκριτερήσει τῷ δόγματι· μεσάσης δὲ ἡδὴ τῆς νυκτός, ἀναπείθεται, πρὸς ἑαυτὸν πρὸς τῇ καθείδῃ γενέσθαι· νῦν γάρ, φησιν, ὁ νόμος ἐβίησιν, ἐπειδὴν νῦν σαφῶς τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς θέομεν. Erat tunc dies, quam Iudei parasceuen vocant, cuius noctem cum sequente die computant, qui die nulli manum licet operi adiuuere, sed eum sanctissime venerantes ab omni labore ferantur. Clauum itaque gubernator e manibus abiicit, statim atque solem occidisse coniectatus est; ac prostratus

Cuius se nautarum calcandum praebebat.

Nos vero rei causam non statim intelligentes, sed desperationem hoc ipsum esse rati, ad eum accurrere, obtestari, ne ultimam spem proderet. Nam & decumani fluctus instabant, tumultuante secum ipso mari. -- Postquam igitur quid sibi clari abiectio vellet, intelleximus -- persuaderi posse desperantes, adhibere vim caepimus. Ac generosus quidam miles -- educto gladio caput homini in sese amputaturum minatus est, nisi nauem gubernaret. At ille germanus Maccabæus in dogmate suo nihilo minus persisturus videbatur. Media tandem nocte suapte sponte ad gubernacula sedere cepit. Nunc enim; ait, lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur.

quis-

quisquis eis prælum vel die sabbati intulisset, repugnare, ne morentur omnes, quemadmodum ipsorum fratres in lustris essent mortui (1 Macc. I, 41.) Cuius exempli gubernator ille iudeus tempestive recordatus, naum tandem seruasse dicitur operando die sabbati. IOSEPHVS [u] hoc decretum *Mattathie* a iudeis ex parte obseruatum esse auctor est. In presenti enim vitæ periculo constitutos pugnare non dubitasse die sabbati: Si vero hostis ad impetum postridie faciendum sese præpararet tantum, nihil ad hostem impediendum hoc die facere voluisse. Et hoc primum *Pompeio* & postea *Tito* dedisse occasionem eos opprimendi. *Esseni* tamen adhuc seueriores erant. Neque enim ignem accendere, nec vas loco suo mouere volebant die sabbati. Et *Dositheani* ceteros omnes, vti audiui-
mus, superstitione rabie superabant. Christiani igitur, vt hisce furiis sese opponerent, sollicitè studebant medium tenere in diei dominicæ obseruatione, cauentes, ne libertatem ipsi sibi sumerent operibus minus necessariis vacandi hoc die, nec penitus ab labore abstinere, si qua magna necessitas cum requireret. Concilium *Laodicenum* [w] rem in hunc modum definit: *Non oportet christianos iudaizare & in sabbato otiosi, sed ipsos eo die operari:* (quoad scilicet per diuinum cultum id fieri possit) *diem autem dominicum præferentes otiosi, si modo possint, vt christianos. Quod si inuenti fuerint iudaizantes, sint anathema apud Christum.* BALZAMON [x]

(u) Ioseph. antiquit. lib. XIV. c. VIII. εἰ μὴ πᾶτριον ἦν ἡμῶν ἀργεῖν τὰς ἐβδομάδας ἡμέρας, ἐκ αὐτῆς ἡμέρας τὸ χῶμα, κολλούντων ἐκείνων ἄρχοντας γὰρ μάχης καὶ τύποντας αἰμύνασαι δίδωσιν ὁ νόμος, ἀλλὰ δὲ τι δοῦντας τὰς πολεμίας ἐκ ἐξ, κ. τ. λ. *Nisi patrius nobis mos esset, per ceterum septimum quemque diem exigere, non potuissent absolvere aggerem, vetantibus aduersariis: prohibere enim vim inferentes lex permittit, sed opus facientem hostem impedire nos non sinit.*

(w) Conc. Laodic. can. XXIX. "Ὅτι ἡ δὲ τοῦ χριστιανισμοῦ ἰουδαίαν, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτὰς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν δὲ κυριακὴν προτιμῶντας, εἴτε δύναντο, σχολάζειν ὡς χριστιανοί. Εἰ δὲ ἐνδεεῖν ἰσθαισὶν, ἔσωσαν ἀνάγκη παρὰ χριστοῦ.

(x) Balsam. in loc. προσέθεντο, εἴγε δύναντο οἱ πιστοὶ εἰ γὰρ ἐξ ἀπορίας, ἢ ἀνάγκης τινὲς ἀνάγκης, καὶ κατὰ τὴν κυριότητα ἐργάζεται τε, ἢ προκομιεαδίῃσιν αὐτῶν. *Aliacerunt, Si possint fideles. Si enim propter inopiam, vel aliquam aliam necessitatem, etiam die dominico fuerit aliquis operatus, præiudicium ei non adferetur.*

et ZONARAS [†] in hunc canonem recte obseruant, quod verba, εἰς δύναιντο, si modo possint, speciales quosdam casus excipiant, in quibus die dominica operari liceat; exempli gratia, in necessitate extremæ inopiæ: cui reliqui necessitatis casus omnes addi possunt, cuiusmodi sunt dimicare pro conseruanda hominum vita aduersus hostes; remigationi operam nauare ad effugiendam vim tempestatis; iter facere ad ecclesiam diuini cultus gratia; cibum coquere ad sustentandam vitam; laborare ad liberandum hominem vel bestiam ex manifesto mortis periculo, & casus similes: qui omnes ita æqui sunt & rationi consentanei, vt insensibilis seruatoris nostri aduersarii, si quos istiusmodi necessitatis casus illis proponeret, non possent non æquitatem actionum eius agnoscere. Et ipsius ad exemplum ecclesia christiana in determinandis exceptionibus, quas ad legem de operando in die dominica, contra peruersam rationem obseruandi sabbatum iudaicum, fieri expediebat, sese gessit.

§. IV.

Nulla spectacula, vel oblectationes ludicræ hac die permisse.

ALIA res, cuius leges christianæ ad conseruandum honorem & dignitatem dici dominicæ habebant rationem, erat, vt ne spectacula, ludi, vel oblectationes, quantumuis licitæ aliis temporibus, hoc die frequentarentur. Exstant hanc in rem duæ notabiles leges THEODOSII senioris & nepotis eius THEODOSII iunioris in codice *Theodosiano*. Prior omnibus omnino, qui vel officii ratione vel alia quadam causâ inducti, populo publica spectacula exhibeant, interdicit, ne die dominico [γ] in vlla eiusmodi re illis commodent, siue sint ludi

[†] Zonar. in loc. εἰς δύναιντο, προσέθετο ὁ δὲ τῆς πολιτείας νόμος ἀπαραίτητον τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ κυριακῇ ἀπαυτῇ, ἀνευ πῶν γεωργῶν ἐκείνοισ γὰρ ἐν κυριακῇ ἐργάζεσθαι ἐφίετο, ὅτι ἰσὺς τῶν ἔργων κατεπιγόντων, ἃς ἐνέχουσιν ἄλλαν ἡμέραν ἕως αὐτῆς. εἰ τὰ ἐργα αὐτῶν συμβαλεσκόμενα. Canon quidem addidit; si possint: ex vero ciuilib, a muneribus die dominico uacationem esse; si agriculturam opera excipias, omnino iabet. Illis namque, quia forte operibus prius quoque tempore obessetis alium diem pariter accommodatum nancisci non ita facile fuerit, dominico quoque die operam nauandi simulat concessa est.

Ⓞ Cod. Theod. lib. XV. de spectaculis tit. V. leg. II. Nullus omnino iudicum, gymni-

gymnici gladiatorum in theatris, siue scenici, siue circenses, siue venationes & pugnae ferarum, ne diuinus cultus istiusmodi oblectationibus turbetur & confundatur. Et posterior [z] interdictionem istarum oblectationum ad natalem & epiphaniam *CHRISTI*, ad pascha & pentecosten non minus quam ad diem dominicum extendit: Et iudæis pariter & gentilibus iniungit; vt hosce dies in tantum reuereantur, vt aliud supplicationum, aliud voluptatum tempus esse sciant. Neque eum excusationem habiturum dicit, qui existimauerit, se istiusmodi res ludicras populo præbere in honorem natalis imperatoris, qui in istiusmodi diem festum forte incidisset. Sciendum enim esse, non posse maiorem maiestati imperiali honorem deferri ab hominibus, quam si omnipotentis Dei maiestati iustam venerationem & obsequium præsent. Simile editum a *Leone* & *Anthemio* promulgatum est, vt ne eo die scena theatralis, aut ludi circenses, aut bestiarum spectacula fierent [a]. Et si dies natalitius imperatoris incidat in diem dominicum, celebratio eius in alium diem differri iubetur. Et qui-

aut theatralibus ludis, aut circensium certaminibus, aut ferarum cuspibus vacet, nisi illis tantum diebus, quibus vel in lucem editi, vel imperii summus sceptris fortiti. --- Nullus solis die populo spectandum præbeat, nec diuinam venerationem confecta sollempnitate confundat.

- (z) Ibid. leg. V. Dominico, qui septimanæ totius primus est dies, & natale atque epiphaniarum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus -- omni theatrorum atque circensium voluptate, per vniuersas vrbes earundem populis denegata, totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur. Si qui etiam nunc vel iudæi impietatis amentia, vel stolidæ paganitatis errore atque insania detinentur, aliud esse supplicationum nouerint tempus, aliud voluptatum. Ac ne quis exillimet, in honorem numinis nostri, veluti maiore quadam imperialis officii necessitate compelli. --- Nemo ambigat, quod tunc maxime mansuetudini nostræ ab humano genere defertur, quum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuersi obsequium orbis impenditur.

- (a) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. XI. Nihil eodem die vindicet sibi scena theatralis, aut circense certamen, aut ferarum lacrimosa spectacula. Et si in nostrum ortum aut natalem celebranda sollempnitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ, proseriptionemque patrimonii sustinebit, si quis vniquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscumque iudicis apparitor prætextu negotii publici, seu priuati, hæc, quæ hac lege statuta sunt, crediderit temeranda.

cum

cumque hanc legem temerare ausus fuerit, dum vel istos ludos exhibeat, vel tantum spectator eis adsit, si quidem de militia sit, officii amissione, si priuatus, patrimonii proscriptioe multandus dicitur. Eadem poena omnibus iudicibus, cauillidicis, & apparitoribus denuntiatur, qui hoc die negotium aliquod forense curauerint. Ecclesia non minore cura in id incumbibat, vt huius diei venerationem ab omni vanarum & minus necessariarum oblectationum labe alienam seruaret. Iudæi, etsi sabbato suo operari volebant, tempus tamen non dubitabant transigere otio, vel peioribus quocumque innocenti manuum opere exercitiis, saltationibus nimirum & computationibus nocturnis aliisque illicitis oblectamentis. Quos contra antiqui sæpius acriter declamant, populumque suum ab imitatione tam mali exempli detertere adlaborant. *Sabbatum*, inquit AVGVSTINVS [b], in presenti tempore otio quidam corporaliter languido & fluxo & luxurioso celebrant iudei, vacant enim ad nugas: Et quum Deus præceperit obseruari sabbatum, illi in iis, quæ Deus prohibet, exercent sabbatum. Vacatio nostra a malis operibus, vacatio illorum a bonis operibus est. Melius est enim arare quam saltare. Illi a bono opere vacant, ab opere nugatorio non vacant. Et alio loco [c]: Dicitur tibi, vt spiritualiter obserues sabbatum, non quomodo iudei obseruant carnali otio: vacare enim volunt ad nugas atque luxurias suas. Melius faceret iudeus in agro suo aliquid utile, quam in theatro seditiosus exsisteret. Et melius femine eorum die sabbati lanam facerent, quam totam diem in nomeniis suis impudice saltarent. PRVDENTIVS [d] eodem nomine reprehendit iudæos, quod sabbatum suum lasciuis saltationibus degant. Et RVFFINVS [e], in ista verba Hoseæ prophetæ, cap. II, II. *Cessare faciam omne gaudium eius, sollemnitatem eius, nouilunium eius, sabbatum eius & omnia festa tempora eius*, ait: *Posuit nomina furiarum, in quibus plurimum letabantur, quum tota regio*

[b] Augustin. in psalm. XCI. tom. VIII. p. 417. (p. 1020. edit. Basil. MDLXIX.)

[c] Aug. de decem chordis cap. III. tom. IX. p. 209. (p. 920. ed. Basil.)

[d] Prudent. apothef. os. vers. 31. seq.

— — — Statum est sic credere sicum:

Sanguine balutis summos contingere posses,

Lascere choris — — —

[e] Ruffin. in Hos. II, II.

choreis, canticis, epulisque lasciuiet. CHRYSOSTOMVS [f] quoque eadem illis obiectat, Iudæi, inquit, corporalium rerum curis liberati non vacabant spiritualibus, sobrietati scilicet, modestiæ & audiendis diuinis sermonibus; sed contrarium potius faciebant, seruientes ventri, indulgentes ebrietati, distenti cibus, delicias. Hæc erat eorum ratio obseruandi sabbata, quæ CHRYSOSTOMVS, septuaginta interpretes Amos VI, 3. sequens, vocat σαββατα ψευδῆ, sabbata mendacia: Qui attingitis sabbata mendacia, qui dormitis in lectis eburneis, ac lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis hædos e caulis, & vitulos e bubilibus lactentes. Qui canitis ad vocem psalterii, qui sicut David excogitant sibi instrumenta musica. Qui bibitis vinum defæcatum, & optimis unguentis unguimini, neque adificimini aegritudine propter contractionem Iosephi. Quæ cum illis congruunt, quæ de ipsis alius vates (Ies. V, 12.) narrat: Quorum in conuiuio est citharra, ac nablum, tympanum tibiaque ac vinum: opus autem domini non intuentur, & factum manuum eius non considerant. THEODORETVS [g] similiter talem abusum quietis & vacationis in sabbato in illis notat, Iudæi, inquit, nunc illo die non præ se ferunt tristitiam, sed ridet, ludunt, ac ducunt choreas, ac verbis & rebus obscenis vruntur, directo cum lege pugnantes. Et iterum [h]: Iudæi præcipue victus impensam curam gerunt, & finem iustitiæ putant profusum in sabbato luxum. Gloriam ista existimantes, propter quæ eos oporteret pudore adfici. Hinc tum ille ipse [i], tum CYRILLVS ALEXANDRI-NVS [k] ante memorata Amosi verba ad illos referunt dicuntque,

(f) Chrysostom. homil. I. de Lazaro, tom. V. p. 32. (p. 29. ed. Frf. MDCXCVIII.)

οἱ ἰσθαῖοι τῶν βιωτικῶν ἀπαλαγνέστες πραγμάτων, τοῖς πνευματικοῖς ἔ προσείχον, σαφροσύνῃ καὶ ἐπεικειᾷ, καὶ ἀκροάσει θεῶν λόγιων· ἀλλὰ τὴν ἀντίον ἐποίησαν, γαστριζόμενοι, μεθύοντες, διαβήρηνύμενοι, τρυφῶντες.

(g) Theodor. quart. XXXII. in Leuit. οἱ ἰσθαῖοι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἔ σκυθροπάσκειν, ἀλλὰ γελῶσι καὶ παίξουσι καὶ χορεύουσι καὶ ἀκολάστοις ῥήμασι καὶ πρᾶγμασι κέχρηται, ἄντικρυ τῷ νόμῳ μαχόμενοι.

(h) Id. in Phil. III, 19. διαφερόντως οἱ ἰσθαῖοι πολλὰν ποιοῦνται τροφὴν ἐπιμέλειαν, ἔ δικαιοσύνης ὄρον νομίζουσι τὴν ἐν σαββάτῳ χλιδὴν· ὁδὸν ταῦτα ὑπολαμβάνοντες, ἐφ' οἷς ἔδει αἰσχύνεσθαι.

(i) Theod. in Amos VI, 3. οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν] οἱ τῷ δοκεῖν τιμῶντες τὰ σαββᾶτα, μὴ δὲ αὐτοῖς παράνομα δράντες. κ. τ. λ. Qui appropinquatis & tangitis sabbata falsa]. Qui in speciem videmus venerari sabbata, & in eis mille fugitia committitis.

(k) Cyrill. Alex. in Amos VI, 3. ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν] ἐπετίβεν τὰς ἐν
Bingh. O. E. Vol. IX. E men-

mendacia eos celebrare *sabbata*. *Luxuria* eorum & *epulatio* hoc die adeo effusa euaserat & infamis, vt in prouerbium abiret. COTELERIVS [1] phrasin, *luxus sabbatarius*, in SIDONIO APOLLINARI [m] eo respicere existimat; Quamquam SAVA-RO [*] eam interpretetur tamquam de *Theodorico* eiusque *Gothis Arianis* vsurpatam, qui sabbato opipare conuiuari soliti sint, more ecclesiæ *Romane* contrario: cuius ciues eo die ieiunabant: uti proxime sequenti capite pluribus ostendetur. Gentiles quidem prorsus contrariam opinionem de iudæis habebant. Ipsos enim sabbato suo ieiunare putabant. Qui vulgaris error in eis erat, ex male intellectis legibus & praxi iudæorum oriundus. Quum enim ignem non accenderent, nec cibum coquerent sabbato, ideo eos hunc diem ieiunio transigere existimabant falso. Contra ea christiani scriptores, praxin eorum intelligentes melius, vbique eos arguunt, quod genio suo indulgentes immoderate & intemperate hoc die vivant illicitaque oblectamenta, remissiones ac voluptates sectentur. Vnde religionis suæ consortes serio admonent, ne iudæos in tam peruersa ac detestanda legis corruptione, qua diem spiritualis requiei in diem carnalis lætitiæ ac voluptatis conuertant, imitentur.

σαββάτους ἀργίας, πλὴν ἐκ εὐταπνῆς ἡκρεβωμένως, ἀτημελῶς δὲ πάμπαν καὶ μεθ' ὧρας κομιδῇ. Attingentes sabbata falsa]. Agebant sabbatis consueta otia, verum tamen non penitus accurate; sed negligenter omnino, atque desultissime.

[1] Coteler. in Pseudo-Ignat. epist. ad Magnes. §. IX. p. 59. not. 60. Certe in prouerbium abiit sabbatarius luxus Apollinari Sidonio lib. I. epist. II.

[m] Sidon. lib. I. epist. II. De *luxu* autem illo *sabbatario* narrationi meæ superfedendum est.

[*] Sauaro in loc. p. 16. Quid sit sabbatarius luxus, liquido non liquet, si locus coniecturæ, sabbatarius luxus est, ita dictus, quod Gothi Arriani sabbato genio indulgerent & opipare conuiuarentur, quo die catholici & Romani ieiunabant, more Arrianorum Aëtianorumque, qui diebus, quibus christiani abstinebant, odio fidei catholicæ epulabantur. --- Atque ita quum in vniuerso orbe Romano die sabbati ieiunium celebraretur, & Arriani studia in contrarium destinarent, hac die helluabantur, diemque Saturni otio & victui decernebant, more Sabbatariorum, idcirco dixit Sidonius *sabbatarium luxum*. Die autem solis, quum lætitiæ christiani indulgerent, & ieiunare nescius ducerent, illi abstinebant.

PRAE-

PRAETER iudæorum autem exemplum, christianis aliud periculum a gentiliū praxi erat. Hinc concilium *Carthaginense* quartum [n] decretum sanciebat istiusmodi : *Qui die sollemni, prætermisso sollemni ecclesiæ conuentu, ad spectacula vadit, excommunicetur.* CHRYSOSTOMVS [o] eandem pœnam auditoribus suis minatur, in publica spectacula, tamquam diabolica concilia, multis verbis declamans. Patres *Africani* in generali quadam synodo [p] decernebant, petendum ab HONORIO imperatore, vt spectacula theatrorum ceterorumque ludorum die dominica vel ceteris religionis christianæ diebus amouerentur; maxime quia sancto paschæ octauarum die populi ad circum magis quam ad ecclesiam conuenirent; & debere transferri deuotionis imperatorum dies, si quando occurrerent, (in die dominico) nec oportere etiam quempiam christianum cogi (a gentilibus) ad hæc spectacula. Nam per leges ecclesiasticas huiusmodi oblectamenta christianis generatim prohibita

(n) Concil. Carthag. IV. can. LXXXVIII.

(o) Chrysost. homil. VI. in genesi tom. II. p. 53. (p. 41. edit. Frf. MDCXCVIII.)

ὅπως μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέσῃτε, μηδὲ μετὰ τὴν τοσαύτην ἡμῶν παραίνεσιν, πάλιν ἐπὶ τὰ σατανικά συνήθεια ἐκείνα δράμῃτε, ἀναγκαῖον διαμαρτυρεῖσθαι. ἔδὲ γὰρ πάντοτε καλὸν προσηγῆ φάρμακα ἐπιτιθεῖναι, ἀλλ' ὅταν ἢ τὸ ἔλκος δυσ-ἡθιστον, δι' καὶ τὰ εὐθυστα καὶ τὰ δύνειν δυνάμενα προσάγειν, ἵνα ταχέως γένηται ἡ διόρθωσις καὶ δέτωσαν τοῦτον ἅπαντες, οἱ τοῖς ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνοι, ὅτε εἰ καὶ μετὰ ταύτην ἡμῶν τὴν παραίνεσιν πάλιν τῇ αὐτῇ ἐσθυσία ἐπιμένωσιν, καὶ ἀνεξίμενοι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τῆς ἐκκλησίας χρησάμενοι μετὰ πολλῆς αὐτὰς τῆς σφοδρότητος διδάζομεν, καὶ τοιαῦτα πλημελεῖν κ.τ.λ. Ne iterum in eadem recidatis, neque post tantam nostram admonitionem iterum ad diabolica illa concilia & spectacula curratis, necessarium est, vos abtestari. Neque enim semper expedit pharmaca lenia adhibere, sed quando vitæ curationi resistit, oportet stygia & mordacia admonere, quo morbo curatur citius. Sciunt igitur omnes his criminibus obnoxii, si post hanc nostram admonitionem in ea negligentia manserint, non toleraturos nos, sed legibus ecclesiasticis usus & magna austeritate ducturos, ne talia post hac negligant, cetera.

(p) Cod. can. Afr. c. LXI. Κακεῖνο ἐστὶ μὴν δεῖ αἰτῆσαι, ἵνα τὰ θεώρια τῶν θεατρικῶν παιγνίων ἐν τῇ κυριακῇ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς φαιδραῖς τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως κωλύονται. μάστιγα, ὅτι ἐν τῇ ὁρθοδόξῃ τῇ ἀγίᾳ πίστει οἱ ἄλλοι μᾶλλον εἰς τὸ ὑποδρόμιον ἤπειρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνέρχονται. ὀφείλειον μετετρέφειν αὐτοὺς ἐν ταῖς αἰμαῖς αὐτῶν ἡμεῖς, ὅτε ἀπαντήσῃ, καὶ μὴ ὀφείλειον τινὰ τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὰ θεώρια ταῦτα ἀνγκάζεσθαι.

erant [q], propter impia dicta & facta turpia, quæ in illis audiri solebant & committi. Quemadmodum HONORIVS rogantibus hisce patribus gratificari & abusus, de quibus apud ipsum ita conquerebantur, mederi studuerit, id quidem ex nulla legum eius, quæ in utroque codice habentur, apparet; sed potius, quod per supplicem eorum libellum ad ludos & spectacula aliis quoque diebus festis, præter diem dominicum, in quo iam antea prohibita erant, prohibenda flecti se non passus sit. Nam lege quadam [r] an. CCCXCIX. licentiam dabat populo agendi ac frequentandi ludos & festiuitates suas, publicæ lætitiæ diebus, prohibens solum sacrificia aliosque superstitiosos ritus gentilium. Sed enim non multo post THEODOSIVS iunior notam illam legem, a primo vocabulo dictam *Dominico* [s], promulgabat, qua non tantum populum a celebrandis ludis die dominico, sed reliquis etiam natalis *CHRISTI*, epiphaniarum, paschæ & pentecostes sollempnitatibus, cohibebat, omnibusque iudæis pariter & gentilibus præcipiebat, ut hæc dies reuererentur, facientes discrimen inter dies supplicationum & dies voluptatum. Atque hæc statuta & firma lex imperii *Romani* euasit.

§. V.

Omne ieiunium hac die in ipsa etiam quadragesima interdictum.

NOTANDVM autem hoc loco est, eiusmodi recreationes & relaxationes animi, quæ solum ad conseruationem & commoditatem vitæ hominum conferebant, aut quodammodo ad cultum Dei decentius perfectiusque peragendum spectabant, nullo modo in oblectamentorum & deliciarum, die do-

(q) Concil. Carthag. III. c. XI. Vt filii episcoporum vel clericorum spectacula secularia non exhibeant, sed nec spectent, quandoquidem a spectaculo & omnes laici prohibeantur. Semper enim christianis hoc interdictum est, ut, ubi blasphemii sunt, non accedant.

(r) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis, leg. XVII. Vt profanos ritus iam salubri lege submonimus, ita festos conuentus ciuium & communem omnium lætitiā non patimur submoueri. Vnde absque vlla superstitione damnable, exhibere populo voluptates, secundum veterem consuetudinem: Inire etiam festa conuiuia, si quando exigunt publica vota, decernimus.

(s) Cod. Theod. lib. XV. tit. XV. de spectaculis leg. V. cit. supr. ad litt. (z) p. 31.

minico prohibitarum, censu esse habendas. Hinc licet vetus ecclesia statuta & sollempnia ieiunia sua studiose obseruaret, nullum tamen ieiunium die dominico agi permittebat, ne in ipso quidem quadragesimali ieiunio, a quo dies sabbati & dies dominicus generatim excipiebantur, diesque communis recreationis & gaudii erant. TERTVLLIANVS [r] in genere ait, quod christiani ieiunium die dominico nefas duxerint. Et in specie de *Montanistis* [u] obseruat, quod licet seuerius quam alii ieiunia sua obseruarint, sabbatis tamen & diebus dominicis per integrum annum ea omiserint. AMBROSIVS [x] nec in ipsa quadragesima sabbatis & dominicis diebus ieiunari adfirmat: Damnat autem *Manichæos*, quod die dominico ieiunent, quia id sit in resurrectionem Christi non credere [y]; quod ab AVGVSTINO [z] etiam notatur. Et LEO episcopus *Romanus* [a] *Priscillianistas* ob eandem consuetudinem damnat. Con-

(r) Tertul. de coron. milit. cap. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus.

(u) Id. de ieiun. c. XV. Quantula est enim apud nos interdictio eborum? duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, offerimus Deo, abstinentes ab eis, quæ non reiciimus, sed differimus.

(x) Ambros. de Elia & ieiun. c. X. Quadragesima totis præter sabbatum & dominicam ieiunatur diebus.

(y) Id. epist. LXXXIII. (In edit. Paris. MDXLII. enarratio de pasch. celebr. rat. tom. IV. p. 305. e.) Die dominica ieiunare non possumus, quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia damnamus. Hoc est enim in resurrectionem Christi non credere, cetera.

(z) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. tot. inprimis sub fin. p. 391. edit. Basil. MDLXIX. Nunc vero postea quam hæretici, maxime impiissimi Manichæi, ieiunia diei dominici non aliqua necessitate occurrente peragere, sed quasi sacra sollempnitate statuta dogmatizare cœperunt, & innotuerunt populis christianis, profecto nec tali necessitate, qualem apostolus habuit (actor. XX.) existimo faciendum esse, quod fecit: ne maius malum incurratur in scandalo, quam bonum percipiatur ex verbo, cetera.

(a) Leo epist. XCIII. ad Turribium c. IV. Quarto capitulo continetur, quod natalem Christi, quem secundum susceptionem veri hominis catholica ecclesia venerat, quia verbum caro factum est & habitauit in nobis, non vere isti honorent, sed honorare se simulent, ieiunantes eodem die, sicut & die dominico, qui est dies resurrectionis Christi. Quod utique ideo faciunt, quia Christum dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt, quæ vera non fuerint; sequentes dogma Gerdonis atque Marcionis, & cognatis suis Ma-

cilium *Carthaginense* quantum [b] cum haud catholicum habendum esse decernit, qui hoc die studiose ieiunet. Concilium *Bracarense* [c] primum hoc nomine speciatim in *Cerdonianos*, *Marcionitas*, *Priscillianistas* & *Manichæos* anathema pronuntiat. Et sunt generaliora anathemata in canonibus *apostolicis* [d], in concilio *Gangrensi* [e], concilio *Casaraugustano* & *Agathensi* [f], & concilio *Trullano* [g] contra eos, qui sub quocumque obtentu di-

nichæis per omnia concordantes. Qui sicut in nostro examine detecti atque conuicti sunt, dominicum diem, quem nobis saluatoris nostri resurrectionis consecrauit, exigunt in mœnore ieiunii; solis (vt proditum est) reuerentiæ hanc continentiam deuotentes, vt per omnia sint a nostræ fidei unitate discordes, & dies, quæ a nobis in latitū habetur, ab illis in afflictione ducatur. Vnde dignum est, vt inimici crucis Christi & resurrectionis talem excipiant sententiam, qualem elegerunt doctrinam.

(b) Concil. Carthag. IV. c. LXIV. Qui dominico die illudose ieiunat, non creditur catholicus.

(c) Concil. Bracar. I. c. IV. Si quis natalem Christi secundum carnem non bene honorat, sed honorare se simulat, ieiunans eodem die, & in dominico; quia Christum in vera hominis natura natum esse non credit, sicut Cerdon, Marcion, Manichæus & Priscillianus, anathema sit.

(d) Can. apostol. c. LXIV. Εἴ τις κληρικὸς ἐν τῇ τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῶ ἐνὸς μόνου, ὑπεύων, καὶ παρειδῶ ἐν δὲ λαϊκῷ ἢ ἀφοριζέτω. Si quis clericus inuentus fuerit die dominica ieiunans, vel sabbato, præter unum solum; deponatur, si vero laicus sit, segregetur.

(e) Concil. Gangrens. c. XLIX. Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἀσκήσιν ἐν τῇ κυριακῇ ὑπεύων, ἀνάδειμα ἔστω. Si quis propter eam, quæ existimatur, exercitationem in dominico ieiunet, sit anathema.

(f) Concil. Casaraugust. c. II. Ne quis ieiunet die dominico, causa temporis, aut persuasionis, aut superstitionis.

Concil. Agath. can. XII. Placuit, vt omnes ecclesiæ filii, exceptis diebus dominicis in quadragesima, etiam die sabbato, sacerdotali ordinatione & distictionis comminatione ieiunent.

(g) Concil. Trullan. c. I.V. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἐν τῇ Ρωμαίων πόλει ἐν ταῖς ἀγίαις τῆς πεσσυριακῆς ὑπεύων τοῖς ταύτης σάββασι ὑπεύων, παρὰ τὴν παραδοδεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, ὥστε καλεῖν καὶ ἐπὶ Ρωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρυσταλέως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· εἴ τις κληρικὸς ἐν τῇ ἀγίᾳ κυριακῇ ὑπεύων ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῶ ἐνὸς καὶ μόνου, καὶ παρειδῶ εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέτω. Quoniam intelleximus in Romanorum ciuitate in sanctis quadagesimæ ieiunare, in eius sabbatis ieiunare, præter ecclesiasticam traditam obseruationem: sanctæ synodo visum est, vt in Romanorum quoque ecclesiæ inuenisse vires habeat canon, qui dicit: Si quis clericus inuentus fuerit in sancto die dominico vel sabbato ieiunare, præter unum & solum, deponatur: sin autem laicus, segregetur.

em dominicum diem ieiunii facere ausi fuerint; quod ne illis quidem licebat, qui vitam agebant asceticam, si non in per-versæ cuiusdam & heterodoxæ opinionis venire vellent suspi-cionem. Vnde EPIPHANIVS [b] observat, veri nominis asce-tas in ecclesia nullis diebus dominicis adeoque nec ipsius qui-dem quadragesimæ, ieiunare solere, quia id sit consuetudini ecclesiæ catholicæ contrarium. Similem observationem CAS-SIANVS [c] habet de omnibus monachis *Orientis*, quod per to-tas anni septimanas iugiter quinis diebus ieiunent, hebdoma-de autem & ogdoade, id est, die septimo & octavo (ita sab-batum & diem dominicum appellat) semper abstineant a ie-iunio eosque festos agant. Neque concilium *Gangrense* *Eusta-thianis* permittere volebat, ut die dominico tamquam ascetæ

(b) Epiphani. exposit. fidei §. XXII. προαιρέσει ἀγαθῇ οἱ αὐτῆς ἀσκηταὶ διαπαντός, χωρὶς κυριακῆς καὶ πεντακοστῆς, νηστεύουσι; καὶ ἁγρυπνίας διαπαντὸς ἐπιτε-λῶσι τὰς δὲ κυριακὰς ἀπλάως τρυφεράς ἡγεῖται ἡ ἀγία αὐτῆς καθολικὴ ἐκκλη-σία, καὶ συνάξεις ἀφ' ἑωθεν ἐπιτελεῖ, ἡ νηστεύει ἀνακόλυστον γὰρ ἔστι ἐν κυρια-κῇ νηστεύειν τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν τὴν πρὸ τῶν ἐπὶ τὰς ἡμερῶν τῆς ἀγίας πάσης ὡς αὐτὸς φυλάττειν εἰώθει ἡ αὐτῆς ἐκκλησία, ἐν νηστείᾳ διατελεῖσα τὰς δὲ κυρια-κὰς δὲ ὅλως, ἅτε ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ. *Qui pietati student, egregia quadam ac laudabili voluntate perpetuo, solis dominicis ac pentecostes die-bus exceptis, ieiunia sibi ac vigilas imponunt. Nam dominicas omnes fe-stas hilaresque catholica esse sanxit ecclesia. Ac sollemnes conventus ma-turinis horis indicit, nec ulla ieiunia celebrat. Absurdum enim est ieiu-nare dominico die. Ceterum ante septem paschatis dies quadragesimam observare, atque in ieiuniis perseverare eadem consuevit ecclesia: domini-cis vero nullis omnino, adeoque nec ipsius quidem quadragesimæ, ieiunare solet.* Vid. Hieron. epist. XXVIII. Nec hoc dico, quod dominicis diebus ie-iunandum putem & contextas quinquaginta diebus ferias auferam, cetera.

(c) Cassian. institut. lib. III. c. IX. Ideoque & absolutio ieiunii post vigiliarum laborem, totidem apostolicis viris in die sabbati statuta, non immerito præsumitur per uniuersas Orientis ecclesias secundum illam quoque ecclesi-astes sententiam, quamlibet habet & alium mysticum sensum, tamen ab hoc quoque non abhorret: quo utrique dici, id est hebdomadi pariter & og-doadi, eandem partem sollemnitatis impartire præcipimur, ita dicentis. Da partem, his septem & quidem his octo. Non enim ad communionem festiuitatis iudaicæ absolutio ista ieiunii reputanda est, his præsertim, qui ab omni iudaica superstitione alieni monstrantur, sed ad refractionem, quam diximus, lassæ corporis pertinere, quod per rotas anni septimanas iugiter quinis diebus ieiunans, nisi duobus saltem interpositis reiocillatum fuerit, facile lassescit ac desiccat.

• iei-

ieiunarent, poenam anathematis denuntians id facere audentibus.

RATIONEM huius obseruationis idem CASSIANVS [k] narrat fuisse reuerentiam resurrectionis dominicæ, quam semper latibundi commemorarint, neque adeo hoc die ieiunari, neque per integros quinquaginta dies a paschate ad pentecosten, qui omnes in resurrectionis seruatoris nostri memoriam festi agitati fuerint. Idem illud adfirmat auctor *constitutionum*, *Omni sabbato*, inquit [l], *præter unum* (magnum scilicet sabbatum ante pascha) *atque in omni dominica letos conuenius celebrate: Erit autem reus peccati, qui per dominicam, vtpote diem resurrectionis, ieiunauerit, aut qui pentecosten vel quemlibet festum diem tristitia funeralerit, tunc enim letari oportet, non autem lugere.* Sic iterum [m]: *Sabbatum & dominicum, festos dies habete: quia illud quidem creationis recordatio est, hic vero resurrectionis.* Similiter PETRVS episcopus Alexandrinus [n]: *Diem dominicum letitia diem agimus propter eum, qui in eo resurrexit.* Et COTELERIVS [o] fragmentum aliquod adlegat THEOPHILI, episcopi Alexandrini, in eandem sententiam: *Et morum & officii ratio a nobis postulat, ut omnem diem dominicum honoremus eumque festum habeamus; quum in eo dominus noster Iesus Christus resurrectionem ex mortuis nobis procurauerit.* Verum tamen hæc regula non ita stricte obligabat, quin, si necessitas requireret, nec esset hæreticæ prauitatis suspicio vel contemptus, hoc die quispiam ieiunare posset: quomodo HIERO-

(k) Cassian. collat. XXI. c. XX. Per omnia eandem in illis (L diebus) solemnitatem, quam die dominica, custodimus, in qua maiores nostri nec ieiunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reuerentiam resurrectionis dominicæ tradiderunt.

(l) Constitut. lib. V. c. XX. πᾶν μὲν τοι σάββατον ἀνευ τῆς ἐνός, καὶ πᾶσαν κυριακὴν ἐπιτελῶντες συνῶδες, ἐκφραίνοντες ἑνὸς γὰρ ἀμωστίας ἔσαι ὃ τὴν κυριακὴν νηστειῶν, ἡμεῖς ἀναστάσεως ἔσαν, ἢ τὴν πενήκοστήν, ἢ ὅλως ἡμεῖς ἐορτῆς κυρίου κατηφῶν ἐκφραδῶμεν γὰρ θεὸς ἐν αὐταῖς, ἀλλ' ὃ πενήθαι.

(m) Constit. lib. VII. c. XXIII. τὸ σάββατον μὲν τοι καὶ τὴν κυριακὴν ἐορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν δημιουργία τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ἀνάστασις.

(n) Petr. Alexandr. can. XV. κυριακὴν χαρμοσύνης ἡμεῖς ἀγομεν διὰ τὸν ἀναστάντα ἐν αὐτῇ.

(o) Coteler. not. in constitut. lib. V. c. XX. p. 328. Καὶ τὸ ἕδος καὶ τὸ πρῖπον ἡμῶς ἀπαιτεῖ πᾶσι κυριακῇ τιμῇ, καὶ ἐν ταύτῃ πανηγυρίζειν, ἐπειδήπερ ἐν ταύτῃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἡμῶν ἐπρυτάλευσεν.

RONYMVVS [p] *Paulum* apostolum aliquando fecisse obseruat, nec non celebrem illum monachum, qui per quadraginta annos numquam cibum sumserit, nisi post occasum solis; & CELERINVS confessor apud CYPRIANVM, loquens de sororis suæ lapsu in idololatriam, tempore persecutionis, ait [q]: *Pro cuius factis ego in lætitia paschæ flens die & nocte, in cilicio & cinere lacrimabundus dies exegi.* Sed tales exceptiones, quales hæ, non derogabant vniuersali consuetudini, quæ per omnem ecclesiam inualuerat exacteque obseruabatur.

§. VI.

Et omnes preces a stantibus hoc die factæ in memoriam resurrectionis domini ac seruatoris nostri.

ALIA consuetudo, tamquam vniuersaliter recepta, erat, vt die dominico in resurrectionis dominicæ memoriam semper stantes precarentur, numquam flectentes genua. Et vix vllam exceptionem hac in re inuenias, nisi in tractatione pœnitentium, sub publica disciplina constitutorum, quos canones [r] ipsis etiam diebus remissionis genua iubent flectere. Sed si ab his discefferis, vniuersalis mos fidelium siue communicantium erat, stando orare. Pro qua re concordans habemus testimonium IRENAEI, TERTVLLIANI, CLEMENTIS ALEXANDRINI, CYPRIANI, concilii *Nicani*, HILARII, BASILII, EPIPHANII, HIERONYMI, AVGVSTINI, CASSIANI, auctoris *questionum* sub nomine IVSTINI MARTYRIS, MARTINI BRACARENSIS, concilii *Trullani* & concilii *Turonensis*, tempore *Caroli magni* habiti. Quæ testimonia omnia recitandi occasionem habuimus supra [*], adeoque eorum repetitionem hoc loco omittimus; obseruantes tantum ex duobus posterioribus eorum, hanc consuetudinem non solum fuisse generalem, sed diu etiam durasse in ecclesia; quando autem vel

(p) Hieron. epist. XXVIII. ad Lucinium Baticum. Vtinam omni tempore ieiunare possemus, quod in actibus apostolorum, diebus pentecostes & die dominico apostolum Paulum & cum eo credentes fecisse legimus.

(q) Celerin. epist. XXI. apud Cyprianum.

(r) Concil. Carthagin. IV. c. LXXXII. Pœnitentes etiam diebus remissionis genua flectant.

(*) Lib. XIII. c. VIII. §. III. vol. V. p. 253 - 257.

quomodo mutari vel aboleri cœpta sit, non facile ad determinandum esse existimo.

§. VII.

Magna cura & studium a priscis christianis in religiosa diei dominicæ observatione positum. Hoc demonstratur 1. Ex eo, quod omnibus publici cultus sollemnitatibus constanter & assidue vacarunt.

QVOD vltimo loco in hac materia notari meretur, magna cura est & studium, a priscis christianis in religiosa diei dominicæ observatione positum. Cuius rei diuersa nobis illi reliquerunt argumenta. Primum in eo, quod libenter & assidue omnibus officiis & sollemnitatibus publici cultus Dei vacarunt. Non tantum ab operibus manuum & negotiis sæcularibus se abstinebant, sed diem quisque talibus consume-
bant occupationibus, quæ ad amplificandam gloriam domini, cuius honori dies ille dicatus erat, faciebant: Hoc est, celebratione religiosorum conuentuum ad peragendas diuersas diuini cultus partes, nimirum psalmodiam, scripturarum lectionem, verbi diuini prædicationem, preces & sacrae eucharistiæ perceptionem, quæ omnia in huius diei officio semper fiebant. Et tantus quidem religiosorum istorum hominum ardor erat, vt nihil nisi morbus, vel magna quædam necessitas, vel carcer, vel exilium ab hocce cultu abstrahere eos posset; & tum quoque dabatur opera, vt præcipua eius pars, communio, ipsis administraretur per manus diaconorum, qui eam ad illos, qui ægrotarent, vel in carcere essent, deferrebant, vt, quoad eius fieri posset, cum publica congregatione adhuc communicarent. Manifestum hoc est ex iis, quæ de ratione peragendi sacra narrat IVSTINVS MARTYR [1]: *Solis, inquit, qui dicitur, die omnium, qui vel in oppidis, vel ruri degunt, in eundem locum conuentus sit: & commentaria apostolorum, aut scripta prophetarum, quoad tempus fert, leguntur. Deinde lectore quiescente, præsidens orationem, qua populum instruit & ad imitationem tam pulchrarum rerum*

(1) Iustin. apol. II. p. 93. τῇ τῷ ἡλίῳ λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσαι γίνεσθαι, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγιγνώσκοντας μίχρους ἐγχωρεῖν εἰτα πανσα-
μία τῷ ἀναγιγνώσκοντι, πρὸς αὐτὸν διὰ λόγου τὴν νεότητάν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν
ἐκκλησιῶν

cohortatur, habet. Sub hac confurgimus communiter omnes, & preces profundimus: & precibus peractis panis offertur & vinum & aqua: & propositus iidem, quantum pro virili sua potest, preces & gratiarum actiones fundit, & populus fauste adclamat, dicens, Amen. Et distributio communicatioque fit eorum, in quibus gratiae sunt acta, cuique praesenti: absentibus autem per diaconos mittitur. Ex hac narratione apparet, christianos omnes, quoad fieri potuerit, in publico Dei cultu die dominica sese coniunxisse, maxime in recipienda communione, a qua nec absentes exempti fuerint, si quam recipiendi eam haberent opportunitatem.

§. VIII.

2. Ex eorum zelo in frequentandis religiosis conuentibus, ipsis persecutionis temporibus.

NEQUE vlla periculi formido ipsis difficillimis persecutionis temporibus zelum eorum pro cultu publico in die dominica suppressere poterat. Quando enim interdium ad colendum Deum sine vitae periculo coire non poterant, nocturnos vel antelucanos hanc in rem conuentus celebrabant. Quod ex PLINII [r] de illis narratione patet, quod soliti sint stato die convenire ante lucem carmenque Christo dicere. Ita TERTULLIANVS [u], quum nonnulli metuentes, ne a militibus detegerentur, ex eo quaerebant: *Quomodo colligemus, quomodo dominica sollempnia celebrabimus?* respondebat: *Utique quomodo apostoli, fide non pecunia tuti. Quae fides si montem transferre potest, multo magis militem.* Et paucis interiectis, addit: *Si colligere interdium non potes, habes noctem luce Christi luminosi aduersus eam.* Idem auctor [x] gentilibus, qui christianis infanticidium in conuentibus suis malitiose obictebant, scribit: *Quotidie obsidemur, quotidie prodimur, in ipsis plurimum catibus & congregationibus*

καὶ τῶν τῶν μυστικῶν ποιῶνται ἐκτα ἀνταμῆχ νομῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πρὸς τὸν καὶ ποταμὸν ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτοι προσφάται καὶ οἶνος καὶ ὕδατος καὶ ὁ πρὸς τὴν εὐχὰς εὐλοῖας καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῶν ἀναπέμπει, καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ λέγειν τὸ αἶμα καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ μετέωρη ἀπὸ τῶν εὐχαριστησάντων ἐκαστῶ γίνεσθαι, καὶ τοῖς ὁ παντὶ διὰ τῶν διακόνων πέμπεται.

(r) Plin. lib. X. epist. XVII. vid. c. II. §. I. sub litt. (b) pag. 14.

(u) Tertull. de fuga c. XIV.

(x) Tertull. apolog. c. VII.

nostris opprimimur. Quis umquam taliter vagienti infanti superuenit? Quis cruenta, ut inuenerat, Cyclopum & Sirenum ora iudici referauit. Immo vero crudeliter nonnumquam interficiebantur in congregationibus suis, legibus conuentus eorum sub appellatione betariarum prohibentibus, areasque illis suas, siue loca adorationis, tamquam illicita & clandestina concilia, ubi non nisi ad prodicionem & rebellionem aduersus imperium conueniretur, negantibus. LACTANTIUS [y] & EVSEBIUS [z] narrant, præsidem quemdam gentilem in Phrygia vniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo, siue templo, in quo ad colendum Deum congregati fuerint, concremasse. Leges autem [a], conuentus eorum prohibentes, PLINIO & christianis scriptoribus memorantur. Ut adeo his difficilibus temporibus christiani non potuerint coire ad colendum Deum, nisi cum vitæ periculo: Neque tamen inde iustam & idoneam excusationem, quo minus coirent, se habere existimabant, sed continuo ad celebrandam diem dominicam, omni periculo & interdicto gentilium susque deque habito, inter se conueniebant.

(y) Lactant. lib. V. c. XI. Aliqui ad occidendum præcipites extiterunt, sicut vnus in Phrygia, qui vniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo concremauit.

(z) Euseb. lib. VIII. c. XI. Ἦδη γὰρ ἔλην χριστιανῶν πολίχνην αὐτὰνδραν ἀμφὶ τὴν Φρυγίαν ἐν κύκλῳ περιβαλόντες ἐπλήται, πύρρι ἐφάψαντες, κατέφλεξαν αὐτὰς ἅμα νηπίους καὶ γυναῖξί, τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν χριστὸν ἐπιβωμόνους. Certe urbem quamcum christianorum in Phrygia milites armati obsidione cinxerunt; inest quoque igne totam una cum viris & mulieribus ac paruulis Christum omnium Deum innocentiis concremarunt.

(a) Plin. libr. X. epist. XCVII. - quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum, tamen & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum laudata tua betarias esse veteram.

Tertull. ad Scapul. c. III. Doleamus necesse est, quod nulla ciuitas impune laturo sit sanguinis nostri effusione. Sicut & sub Hilario præside, quum de areis sepulturarum acclamaissent: *Areae non sunt*; areae ipsorum non fuerunt; messes enim suas non egerunt, cetera.

Euseb. lib. X. c. II. πρῶτον μὲν εἰργεν ἡμᾶς τῆς ἐν τοῖς κοιμητηρίοις συνόδα διὰ ποροφάσεως περὶαται. Primum quidem nostros a conuentibus, qui in cœmeteris fieri solebant, nescio quo prætextu, arcere adgressus est.

§. IX.

3. *Ex studiosa vigiliarum siue congregationum nocturnarum, diem dominicum antecedentium, obseruantia.*

ALIVD. zeli eorum exemplum ostendebatur in studiosa longarum vigiliarum, siue nocturnarum congregationum, diem dominicam antecedentium, obseruantia. Quamquam enim hæ ipsæ persecutionis demum temporibus agi cœptæ sunt, eas tamen, tamquam vtile pietatis exercitium, continuabant, persecutionibus iam finitis. Neque, qui summo loco nati erant, eas frequentare aliosque suo exemplo ad illas excitare recusabant, quemadmodum SIDONIVS APOLLINARIS ^(b) nominatim de *Theodorico* rege *Gothorum* narrat, quod antelucanos sacerdotum suorum (secta enim *Arianus* erat) cœtus minimo comitatu expetierit. Quod ille faciebat ad ornandam & amplificandam causam *Arianorum*, qui communiter hisce in sacris zelo certabant cum catholicis. Vnde factum, vt catholici, tam clerici quam laici, principes æque ac populi maiorem curam studiumque pro hac specialiore magnum officium diei dominici introducendi ratione testarentur; quemadmodum libro quodam anteriore [*] pluribus ostendimus. Quod hoc loco porro obseruare habemus, est, quod licet hoc matutinum officium longius duraret (communiter enim in psalmodia, hymnis & precibus, a media nocte ad lucem vsque, continuabatur) magna tamen cum alacritate & assiduitate generatim ab omnium ordinum hominibus frequentatum fuerit, qui sponte sua, sine vlla ipsis imposita necessitate, eo se recipiebant. Et hoc ipsum aliud magni zeli eorum in religiosa diei dominici obseruatione documentum erat.

§. X.

4. *Ex eo, quod multis in locis his die publicos sermones audierunt.*

DIGNVM quoque notatu est, quod multis in locis, maxi-

(b) Sidon. lib. I. epist. II. Antelucanos sacerdotum sacrorum cœtus minimo comitatu expetit: grandi sedulitate veneratur; quamquam (si sermo secretus) possis animo advertere, quod seruet istam pro consuetudine potius, quam pro religione reuerentiam.

(*) Lib. XIII. cap. IX. §. IV. vol. V. p. 288 seqq. Et cap. X. §. XI. XII. p. 329 seqq.

me in ciuitatibus & maioribus ecclesiis, duos hoc die sermones communiter habuerint, hominesque ad vespertinum æque ac matutinum sermonem confluerint. CHRYSOSTOMVS [c] aliquoties populi *Antiocheni* studium hac in re laudat. Et sunt varia loca in AVGVSTINO, BASILIO, THEODORETO & GAUDENTIO, quæ manifesto ad eandem consuetudinem respiciunt: de quibus hic nihil amplius dico, quod ea plenius exhibui, quando de antiqua ratione concionandi alio loco [d] verba feci.

§. XI.

5. *Ex eo, quod precibus vespertinis, ubi nullus sermo recitabatur, sedulo interfuerunt.*

IN illis ecclesiis, quæ non habebant sermonem vespertinum, commune tamen precum vespertinarum officium erat: hominesque generatim eis, tamquam necessariae cultus publici parti in die dominico, interesse se debere putabant. Nonnulli quidem in priscais istis sæculis huic sese instituto opponerebant, quorum CHRYSOSTOMVS [e] in homilia quadam sua mentionem facit eosque acriter reprehendit; *Cur, (inquiiebant illi), ingredimur ecclesiam, si non audimus aliquem verba facientem?* Quibus respondens CHRYSOSTOMVS, *Hoc, aiebat, omnia perdidit & corruptit. Quid enim opus est aliquo, qui verba faciat, & sermonem habeat? Ex nostra socordia hoc usu venit. Quid enim opus est sermone? Omnia sunt dilucida & recta, quæ sunt in diuinis scripturis; manifesta sunt, quæcumque sunt necessaria. Sed quoniam estis auditores delectationis, propterea hæc etiam queritis. Nam dic, quæso, quo orationis fastidio dicebat PAVLVS? Sed tamen conuertit orbem terra. Quoniam autem PETRVS, qui erat illiteratus? At nescio, inquit, quæ sita sunt in scri-*

(c) Chrysostom. homil. X. ad popul. Antiochen. p. 132. (p. 116. lin. edit. Francof.) Vid. lib. XIV. c. IV. §. VIII. vol. V. sub litt. (q) p. 133.

(d) Lib. XIV. cap. IV. §. VIII. vol. V. p. 133 - 136.

(e) Chrysostom. homil. III. in 2 ad Thessal. p. 1502. (p. 381. edit. Francof.) Τὶ εἰσορχομαί, φησὶ, εἰ ἐν ὁκνῶ τινὲς οὐκ ἔλθοντες; τὸτο πάντα ἀπέλωθε καὶ διεφθαρὲ τί γὰρ χρὴ εὐαγγελίζεσθαι; ἀπὸ τῆς εὐσεβείας ξαθύνεται αὐτῇ ἡ χρεία γίνεσθαι διὰ τὴν γὰρ οὐκ εἰδέναι; καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ ἐνδεῶς τὰ παρὰ ταῖς διδαχαῖς γραφῶν πάντα τὰ ἀναγκαῖα διδάσκει ἀλλ' ἐπειδὴ τέρψεις ἐστὶ ἀκούσται, διὰ τὸτο καὶ ταῦτα ζητεῖτε; εἰπέ γὰρ μοι, ποῖον κήρυγμα λόγος Παῦλος ἔλεγε; ἀλλ' ὅμως τὴν εὐαγγελίαν ἐπέσπερε ποῖον δὲ Πέτρος ὁ ἀγράμματος; ἀλλ' ἐν οὐδὲν, φησὶ, τὸ ἐν πτωχείᾳ.

piuris. *Quare? Num enim Hebraica, num Romana, num alia lingua dicta sunt? Annon Græce dicuntur? Sed obscure, inquit. Quanam ea obscuritas, dic quaeso. Annon sunt historiae? Nostine, quæ sunt clara & dilucida, ut de iis, quæ sunt obscura, perconteris? Historiae innumerales sunt in scripturis. Dic mihi unam ex illis; sed non dicis. Prætextus hæc sunt & verba: Licet, inquit, eadem audire quotidie. Quid vero, dic quaeso, in theatris non eadem audis? In stallis & equorum curriculis non eadem vides? Res autem omnes nonne sunt eadem? Non idem sol semper oritur? Non iisdem utimur alimentis? Vnde tandem concludit: Sunt hæc verba socordiae & pretextus sceptici. Sic iterum, quando nonnulli excusati ab hisce precibus ecclesiæ haberi volebant, hanc friuolam prætexentes causam, quod orare vel domi possent, sed sermonem audire non nisi in ecclesia possent, adeoque ad audiendum sermonem, non ad faciendas preces, in ecclesiam venire se velle dicitabant: In hunc modum eleganter eis respondet [f]: Te homo decipis & magno in errore versaris. Nam etsi domi quoque datur crandi facultas, tamen fieri non potest, ut domi tam bene ores, quam in ecclesia, ubi tot patres, ubi clamor felici societate excitus ad Deum immortalem refertur. Non pariter exoras, quum solus dominum obsecras, atque tuis cum fratribus. Etenim in hoc plus aliquid, videlicet concordia, conspiratio, copula amoris & caritatis, sacerdotum preces. Præsumt enim ob eam rem sa-*

ταῖς θείαις γραφαῖς κείμενα· διὰ τὸ ἐκ οὐδ' αὖτε; μὴ γὰρ ἑβραϊστί; μὴ γὰρ ρωμαϊστί; μὴ γὰρ ἑτερογλώσσως εἶρηται; ἔχει ἑλληνιστὶ λέγεται; ἀλλ' ἀσαφὲς, φησι ποῖον ἀσαφές, εἰπέ μοι; ἔχει ἰσορίαι εἶσι; τὰ γὰρ σαφῆ οὐδ' αὖτε, ἵνα περὶ τῶν ἀσαφῶν ἐρωτήσης· μυρία ἰσορίαι εἰσὶν ἐν ταῖς γραφαῖς· εἰπέ μοι μίαν ἐξ ἐκείνων· ἀλλ' ἐκ ἐρεῖς· πρόφασιν ταῦτα καὶ λόγον κατ' ἡμέραν, φησι, τὰ αὐτὰ εἰς ἀκρίβειαν τί δέ, εἰπέ μοι, ἐν τοῖς δεσποῖς & τὰ αὐτὰ ἀκρίβεις; ἐν τῇ ἰσχυρομίᾳ & τὰ ἀνὰ ὁρᾶς; τὰ δὲ πράγματα πάντα & τὰ αὐτὰ εἰς; ὁ δὲ ἄλλος κχ ὁ αὐτὸς αἰ ἀνατίθει; τροφαῖς δὲ & ταῖς αὐταῖς χρώμεθα; --- πάντοτε προσευχόμεθα καὶ ἐκλήψωμεν τὰ ῥήματα.

(f) Chrysost. homil. III. de incomprehensibili Dei natura tom. I. p. 343. (p. 321. edit. Francof.) εὐζαδαί φησι καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας δύναιται, οὐκ οἰκίας δὲ ἀκρίβεις καὶ διδασκαλίας & δυνατὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀπατᾶς σαυτὸν, ἀνθρώπε· εὐζαδαί μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκίας δυνατὸν, ἔγω δὲ εὐζαδαί, ὡς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀδύνατον, ὅτι πατέρων πλήθος τοσούτων, ὅτι βοή πρὸς τὸν θεὸν ὁμοθυμαδὸν ἀναπίπτει· ἔκ τῶν ἀκρίβειαν, κατὰ σαυτὸν τὸν δεσπότην παρακαλῶν, ὡς μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν σῶν· ἐνταῦθα γὰρ ἐστὶ τι πλεον, ὅσον ἢ ὁμόνοια καὶ συμφωνία, καὶ τῆς ἀγάπης ὁ σύνδεσμος, καὶ αἱ τῶν ἱερῶν ἐυχαί· διὰ γὰρ τούτο οἱ ἱερεῖς προετήκασιν, ἵνα καὶ

cerdo-

cerdotes, et populi orationes, quæ infirmiores per se sunt, validiores illas complectæ simul in calum euebantur. Alio loco, respondens eadem vulgari hominum excusationi, quod domi orare possent, ait [g]: *Potes quidem orare domi, sed tantam virtutem non habet oratio, quam ubi cum propriis membris fit, quam quum totum corpus ecclesie unanimiter & una voce preces fundit, sacerdotibus presentibus ac verba communis ceteris offerentibus.* Hæc opinio erat, quam vir ille sanctus de publicis precibus in die dominico fouebat, etiam si nullus ibi haberetur sermo; & hæc methodus, qua utebatur ad commonstrandum hominibus officium suum ecclesiam propter publicas preces frequentandi, quas si homines frequentandi haberent opportunitatem, semper præferendas esse devotioni priuatæ, ostendebat. Vtrasque simul consistere posse, & utrasque fieri tamquam accommodata diei dominicæ exercitia. Alteras autem alteras non debere extrudere, vel allegari tamquam idoneam fugæ publici cultus Dei excusationem. Qui hanc materiam fusiùs tractatam videre gessit, is respiciat ad librum quemdam antecedentem, ubi de vnitæte ecclesiastica [*] loquuti sumus, hominumque officium conservandi vnitatem cultus Dei, in coniungendo se cum precibus ecclesiæ & administratione verbi ac sacramentorum, considerauimus pluribus.

§. XII.

6. *Ex pœnis inflictis illis, qui leges de religiosa diei dominicæ obseruatione violassent.*

VNUM tantummodo exemplum magni studii ac zeli eorum pro religiosa diei dominicæ obseruatione adhuc adferam, quod est cura ecclesiæ in faciendis pluribus bonis legibus disciplinæ ad puniendum eos, qui notabili quodam modo obser-

αἱ τῆ πλήθους εὐχαὶ ἀδελφότεραι ἴσαι, τῶν δυνατωτέρων τῶν ἐπιλαβόμεναι, ὁμῶς συναλέθωσιν αὐταῖς ἐν τῶν ἀγαθόν.

(g) Chrysost. hom. II. de obscurit. prophet. tom. III. p. 946. (p. 821. ed. Francof.) δύνατον μὲν εὐξέσθαι [ἐν οἰκίᾳ] ἡ ταύτην δὲ δύναμιν ἔχει ἡ εὐχή, ὥς ὅταν μετὰ τῶν μελῶν τῶν οἰκείων γίνηται, ὥς ὅταν ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας δομηθῇ, ἀπὸν ἀναπέμπῃ τὴν δέσπιν μετὰ Φωνῇ, ἱερῶν παρόντων καὶ τοῖς εὐχαῖς τῆ κοινῆ πλήθους ἀναφηνόντων.

(*) Lib. XVI. cap. I. §. V. vol. VII. p. 18. seqq.

vati-

vationem eius violassent. Si quis per tres dominicas a publica ecclesiæ congregatione abfuisse, nulla iusta causa vel necessitate compulsus, delictum hoc erat dignum excommunicatione, quemadmodum in canonibus concilii *Illyberritani* [b], *Sardicensis* & *Trullani* videre est. Si quis ad publica spectacula theatri vel circi hoc die vaderet, excommunicationi, ob vnam solam offensam, quam sprete prima admonitione admitterat, obnoxius erat, quemadmodum ex conciliis *Carthaginensibus* [i] & CHRYSOSTOMO apparet. Si quis, sacerdote verba faciente, de ecclesia egrederetur, secundum regulam concilii *Carthaginensis* quarti [k] eidem censuræ & condemnationi subiaccebat. Si quis ad ecclesiam veniret ad audiendam scripturarum lectionem & sermonem, precibus autem sese iungere vel eucharistiam (quæ hisce temporibus per singulas dies dominicas in vniuersum omnibus administrabatur) recipere recusaret, propter istam offensam excommunicandus & ad statum poenitentium reducendus erat, velut inducens confusionem in ecclesiam. Hoc ex *apostolicis canonibus* [*] & conciliis *Antiocheno*, *Illyberritano* & *Toletano* discimus. Si quis separatim conuentum ageret, vel frequentaret comendaretque, instar hæretici vel schismatici tractandus erat, propter contemptum cultus publici in die dominica. Canones *apostolici* [l] istiusmodi omnes excommunicant, & concilium *Gangrense* [m] grauissimam anathe-

(b) Concil. Illyberrit. c. XXI. Si quis in ciuitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco (al. tanto) tempore abstineat, vt correptus esse videatur.

Concil. Sardic. can. XI. *μὴ μνηστὲς κ. τ. λ.* vid. lib. XVI. c. I. §. V. vol. VII. p. 21. sub litt. (1).

Concil. Trull. can. LXXX. Vid. ibid. sub litt. m'.

(i) Concil. IV. Carthag. can. LXXXVIII. Qui die sollempni, prætermisso sollempni ecclesiæ conuentu, ad spectacula vadit excommunicetur.

Chrysostom. homil. VI. in Genes. tom. II. p. 53. p. 45 edit. Francof.) cit. supr. §. IV. sub litt. o) pag. 35.

(k) Concil. Carth. IV. can. XXIV. Sacerdote verbum faciente in ecclesia, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur.

(*) Can. apostol. c. VII. vid. lib. XVI. c. I. §. V. vol. VII. p. 20. sub litt. (h). Concil. Antioch. can. II. ibid. sub litt. (i). Concil. Illyberrit. can. XXVII. ib. sub litt. (k). Concil. Tolet. I. c. XIII. ibid.

(l) Can. apostol. c. XXXII. ibid. sub litt. (y) p. 19.

(m) Concil. Gangr. can. V. *Εἰ τις διδάσκει, τὸν οἶκον τῷ θεῷ ἐνκαταφρόνῳ εἶναι,*

matis poenam illis infligit. Si quis diem dominicum peruerse faceret diem esurialem; quum hoc esset generali regulæ ac consuetudini ecclesiæ contrarium, suspicionemque hæresis, *CHRISTI* resurrectionem negantis, præberet; canones *apostolici* [n], concilium *Gangrense* [o], concilium *Carthaginense* quartum [p] & *Bracarense* primum [q], ei simpliciter denuntiant excommunicationem & anathema, nec pro catholico habendum eum esse decernunt, vt qui conspiret cum impiis *Manicheis*, *Marcionitis*, *Priscillianistis* & aliis istius furfuris hæreticis, qui die dominico dedita opera ieiunent, vt doctrinam de humana servatoris nostri natura & resurrectione in ludibrium vertant. Fusius de his rebus edisseruimus, quando de vnitæte & disciplina ecclesiæ libro quodam antecedente [*] loquuti sumus, adeoque eas hoc loco tantum attingimus, vt ostendamus, quantum studium & operam veteres christiani posuerint in stabilienda obseruatione diei dominicæ, quam reginam & maximam omnium dierum vocabant, in qua & vita nostra exorta sit, & in *CHRISTO* mors sit deuicta, quemadmodum personatus [r] *IGNATIVS* in epistola ad *Magneſianos* id reddit, qui in hoc linguam loquitur veterum, qui hanc diem frequenter nominant

καὶ τὰς ἐν αὐτῇ συναγῆς, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis docet, domum Dei esse contemnendam & quæ sunt in ea congregationes, sit anathema. Can. VI. Ἐπεὶ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικοί, καὶ καλαφροὶ τῆς ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθίλοι πράττειν, καὶ συνήτοις τῶν πρεσβυτέρων καὶ γνώμῃ τῶν ἐπισκόπων, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis præter ecclesiam vult ecclesiam habere, & contemnens ecclesiam, vult ea, quæ sunt ecclesiæ, agere, non conueniente presbytero de episcopi sententia, sit anathema.

(n) Can. apostol. can. LXIV. vid. §. V. sub litt. (d) pag. 38.

(o) Concil. Gangr. can. XVIII. ibid. (c).

(p) Concil. Carth. IV. c. LXIV. ibid. sub litt. (b).

(q) Concil. Bracar. I. c. IV. ibid. sub litt. (c).

(*) Lib. XVI. cap. I. §. V. vol. VII. p. 18. seqq. Et cap. VIII. §. III. ibid. pag. 373. 374.

(r) Pseudo-Ignat. epist. ad Magneſ. §. IX. μετὰ τὸ σαββατίσαι, ἑορταζέτω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακὴν, τὴν ἀνυσάσιμον, τὴν βασιλικήν, τὴν ὑπατον πᾶσιν τῶν ἡμερῶν -- ἐν ἧ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀπέτελλε, καὶ τὸ θανάτου γέγονε νίκη ἐν Χριστῷ. Post sabbatum omnis Christi amator dominicum celebret diem, resurrectioni consecratum dominicæ, reginam & maximam omnium dierum; -- in qua & vita nostra exorta est, & in Christo mors est deuicta.

regi-

reginam dierum [r], quomodo & sabbatum suum Rabbini מלכה
sive *reginam* nominauisse docet IOANNES BUXTORFIVS [t],
a quibus christiani id nominis mutuati ad diem dominicam,
proprium christianorum sabbatum, transtulerunt.

LIBRI VICESIMI

CAPVT TERTIVM

DE OBSERVATIONE SABBATI, SIVE FERIAE
SEPTIMAE, TAMQVAM HEBDOMADALI SOL-
LEMNITATE.

§. I.

*Feria septima hebdomadis siue dies sabbati, in ecclesia Orien-
tali semper festa habita.*

POST diem dominicam veteres christiani studiose obserua-
bant diem sabbati, siue feriam septimam hebdomadis, quæ
erat vetus sabbatum iudaicum. Alii eo die ieiunabant, gau-
debant alii; omnes autem in obseruando eo, tamquam solle-
mniori religiosi cultus & adorationis die, amice conspirabant.
In ecclesia *Orientali* ille dies semper festus habebatur, vno solo
sabbato excepto, quod vocabatur sabbatum magnum, inter
parasceuen & pascha, quando seruator noster mortuus iacuit
in sepulchro, quam ob causam per vniuersam ecclesiam ieiu-
nio deputatum fuit. Verum si ab hoc vno sabbato discesse-
ris, reliqua omnia festa agitari consueuerunt in ecclesia *Ori-
entali*. AVGVSTINVS, licet in regione degeret, in qua ieiu-
nio transmittebatur sabbatum, pro contraria tamen ecclesiæ
Orientalis consuetudine [a] dicit testimonium. Scribens enim
ad HIERONYMVM, *Vellem, inquit, me doceret benigna sinceritas tua,*

(s) Naz. orat. XLIII. in nouam dominicam p. 703. ἡ βασίλισσα τῶν ὁρῶν τῇ
βασίλιδι τῶν ἡμερῶν πομπεύει, *Regina temporum reginæ dierum pompam
peragit.*

(t) Buxtorf. Synagog. iudaic. c. X. p. 246. Rabbini Sabbatum מלכה, Malchah
siue reginam nominarunt. Iam si quis vestrum regales, ante reginam illam
compariturus, non indueret; quales alias causæ regum honorandorum qui-
libet induere solet: per id regina talis dedecore magno adficeretur.

(a) Augustin. epist. XIX. ad Hieron. p. 29. (p. 75. edit. Basil. MDLXIX.)

utrum simulate quispiam sanctus Orientalis, quum Romam venerit, ieiunet sabbato, excepto illo die paschatis vigiliae? Quod si malum esse dixerimus, (sabbato ieiunare) non solum Romanam ecclesiam, sed etiam multa ei vicina & aliquanto remotiora conlemnabimus, ubi mos idem tenetur & manet. Si autem non ieiunare sabbato malum putauerimus, tot ecclesias Orientis, multo maiorem orbis christiani partem, qua temeritate criminabimur? Placetne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulate sed congruenti societate atque obseruantia fecerit? Ex quibus planum perspectumque est, omnes ecclesias Orientales & maximam orbis partem sabbatum festum egisse. Et scriptores Græci concordēs in testimonio suo sunt. Auctor constitutionum, qui consuetudines enarrat præcipue ecclesiæ Orientalis, sæpissime hac de re loquitur. Die sabbati, inquit [b], & die, qua dominus resurrexit, hoc est, dominica studiosus ad ecclesiam occurrere, ut laudibus prosequamini Deum, qui emdidit omnia per Iesum, eumque ad nos amandauit, pati permisit, atque ex mortuis suscitauit. Qua enim expurgatione apud Deum uteretur, qui ad audiendum salutarem de resurrectione sermonem non conuenit in die dominico? in quo & tres preces stando peragimus ad memoriam illius, qui in triduo resurrexit, & in quo habentur lectio prophetarum, euangelii prædicatio, sacrificii oblatio, & sacri cibi donum. Alio loco [c] ait: CHRISTVS præcepit nobis per ipsum sabbatum (pridie paschatis) ieiunare, non quod ieiunatum sit sabbato, die quo a creatione est cessatum, sed quod illo solo ieiunari oporteat, in quo scilicet creator adhuc sub terra erat. Et rursus [d]: In omni sabbato, præter unum, atque in omni dominica latos conuentus celebrate. Rur-

[b] Constitut. lib. II. c. LIX. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶ σαββάτου καὶ ἐν τῇ τῶ κυρίου ἀναστασίῳ, τῇ κυριακῇ, σπαδαίτερος ἀπαύλατε, αἶνον ἀναπέμποντες τῷ θεῷ, τῷ ποιῶντι τὰ ὕδα διὰ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸν εἰς ἡμᾶς ἐξαποστείλαι καὶ συγχωρεῖσθαι παθεῖν, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσαντι· ἐπεὶ τί ἀπολογίσεται τῷ θεῷ, ὁ μὴ συνερχόμενος ἐν τῷδε τῇ ἡμέρᾳ ἀκούει τῶ σωτηρίας περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγου; ἐν ᾗ καὶ τοῖς εὐχόις ἐσώτες ἐπιτελέομεν, μήμεν χάριν τῶ διὰ τριῶν ἀναστάντος ἡμερῶν ἐν τῇ προφητῶν ἀναγνώσει, καὶ εὐαγγελίᾳ κηρυκείᾳ, καὶ θυσιῇ ἀναφορᾷ, καὶ τρυφῇ ἱερᾷ διατελεῖν.

[c] Id. lib. V. c. XV. Παρήγγειλεν ἡμῖν αὐτὸς -- αὐτὸ νηστεύσαι τὸ σάββατον, ἐκ ἧτι δὲ σάββατον νηστεύειν, καὶ ἀπαυσιν δημοκρατίας ὑπάρχον, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο μόνον καὶ νηστεύειν, τῶ δημοκρατίᾳ ἐν αὐτῷ ἔτι ὑπὸ γῆν ὄντος.

[d] Id. lib. V. c. XX. p. 327. πᾶν μὲν τοῖς σάββατοις ἄνευ τῶ ἐνός, καὶ πᾶσαν κυριακῇ ἐπιτελούντες συνόδας, εὐφραίνεσθε.

fus alibi [e]: *Sabbatum & dominicum festos dies habete; quia illud quidem creationis recordatio est; hæc vero resurrectionis. Vnum vero autaxat sabbatum vobis obseruandum est in toto anno, illud, quo dominus sepultus fuit; quo ieiunare decet, non autem festum agere. Quamdiu enim creator sub terra degit, plus valet luctus de eo susceptus, quam letitia de creatione: quoniam creator creaturis suis natura ac dignitate præstat. Denique sub nomine Petri & Pauli apostolorum ita præcipit [f]: *Serui operentur quinque diebus: Sabbato autem & dominica vacent in ecclesia propter doctrinam pietatis. Dicimus enim sabbatum quidem rationem habere creationis; dominicum vero resurrectionis. Similiter ATHANASIVS [g]: In die sabbati congregati sumus, non quod iudaismi morbo laboremus: Numquam enim falsa sabbata vel attingerimus; sed ad sabbatum accessimus, dominum sabbati Iesum adoraturi. Idem dicit EPIPHANIVS [h]: Quibusdam in locis (videlicet in ecclesiis Orientalibus) sacri conuentus & synaxes etiam sabbatus indicuntur.**

§. II.

Iisdem, quibus dies dominica, religiosis sollempnitatibus celebrata.

ALII auctores religiosam huius diei obseruationem describunt curatius: Et, quod ad cultum publicum attinet, in rebus omnibus eam conformem faciunt diei dominicæ, quod nouum argumentum est, in diebus festis eam fuisse habitam.

(e) Lib. VII. c. XXIII. τὸ σάββατον μὲν τοι καὶ τὴν κυριακὴν ἐορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν, δημογραφίᾳ ἐστὶν ὑπόμνημα, ἡ δὲ, ἀναστάσεως· ἐν δὲ μόνον σάββατον ὑμῶν φυλακίον ἐν ἔλῳ τῷ ἐνιαυτῷ, τὸ τῆς τῆς κυρίας ταφῆς, ὅπερ νηστεύειν προσῆκεν, ἀλλ' ἔχ' ἐορτάζειν· ἐν ὅσῳ γὰρ ὁ δημογράφος ὑπὸ γῆν τυγχάνει, ἰσχυρότερον τὸ περὶ αὐτῆς πένθος, τῆς κατὰ τὴν δημογραφίαν χαρᾶς· ὅτι ὁ δημογράφος τῶν ἐαυτῶ δημογραφημάτων φύσει τε καὶ ἀξίῳ τιμιώτερος.

(f) Lib. VIII. c. XXXIII. Ἐγὼ Παῦλος, καὶ ἐγὼ Πέτρος ἀνατασσόμεθα· ἐργαζώμεθα ἐν ὅλοις πέντε ἡμέραις· σάββατον δὲ καὶ κυριακὴν σχολάζωμεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐυσεβείας· τὸ μὲν γὰρ σάββατον εἰπομεν, δημογραφίας λόγον ἔχειν· τὴν δὲ κυριακὴν ἀναστάσεως.

(g) Athanas. homil. de semente. Tom. I. p. 1060. (tom. II. pag. 60. edit. Paris. MDCXCVIII.) ἐν ἡμέρᾳ σαββάτῳ συνήχθημεν, & νοστήτες ἐκδαισμον· & γὰρ ἐφ' ἡμέρᾳ σαββάτων ψευδῶν παραγεγόναιμεν δὲ ἐν σαββάτῳ, τὸν κύριον τῶ σαββάτῳ ἡσῶν προσκυνήσοιτες.

(h) Epiphani. exposit. fid. §. XXIV. tom. I. p. 1107. ἐν τισὶ δὲ τόποις καὶ ἐν τοῖς σάββασι συνάξεις ἐπιτελεῖσιν.

Narrant non solum scripturas, perinde ac die dominica, legi & sermonem haberi, sed communionem etiam administrari. Id quod diserte affirmatur a SOCRATE [i], CASSIANO [k], BASILIO [l], TIMOTHEO ALEXANDRINO [m], AVGVSTINO [n] & concilio *Laodicensi* [o]; quod concilium speciatim interdicat, ne in quadragesima panis eucharisticus offeratur, nec martyrum natales peragantur, nisi in sabbato & solis diebus dominicis; quia reliqui dies vniuersi dies erant ieiunio sacri, hi vero in ipsa quadragesima festi & læti agebantur. Iam semel occasionem habuimus [p] testimonia horum scriptorum producendi in medium, vnde satis est, hoc loco ea breuiter indicasse, ad ostendendam antiquam rationem celebrandi sabbatum in ecclesia *Orientali*.

§. III.

Certis autem respectibus dies dominica in veneratione ei preposita.

ENIMVERO obseruandum est, quod, licet summa sacro-

(i) Socrat. lib. V. c. XXII. lib. VI. c. VIII.

(k) Cassian. institut. lib. III. c. II.

(l) Basil. epist. CCLXXXIX.

(m) Timoth. can. XIII.

(n) Augustin. epist. CXVIII.

(o) Concil. Laodic. c. XLIX. & CI.

Vid. Cassian. institut. lib. V. c. XXVI. Vidimus alium in solitudine commorantem, qui nunquam se sibi soli indulsisse cibum testatus est, sed, quum per totos quinque dies ad eius cellulam nullus e fratribus aduenisset, refectionem iugiter distulisse, donec sabbatorum vel dominico die deuotæ congregationis obtentu procedens ad ecclesiam, peregrinorum quempiam reperisset, quem exinde reducens ad cellulam confoite eo refectionem corporis -- adsumeret.

Aster, Amasen. hom. V. ap. Combefis. auctar. tom. I. p. 78. Καὶ συνῶς τῶν δύο τῶν ἡμερῶν χοιριαοῖς καὶ φιλοπόνοις λυγχνᾷ, τῇ σαββάτῃ, καὶ τῇ κυριακῇ λέγω, ἣν καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ὁ χρόνος ἀναπυλῶν περιφέρει ὡς γὰρ μητέρες ἢ τροφεὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν λαὸν ἀθροίζουσι, καὶ τὰς ἱερέας παιδεύουσιν προκαθίσταντι, δημαγωγῶσι δὲ καὶ τὰς μαθητὰς καὶ τὰς διδασκάλους εἰς τὴν τῶν λυχνῶν ἐπιμέλειαν. Præclara christianis ac studiosis duarum harum dierum copula ac concursus; sabbati, inquam ac dominicæ, quas tempus in orbe recurrens hebdomadis singulis reducit. Nam quasi matres ac nutrices ecclesiæ cum populum congregant, tum sacerdotes ad docendum consilidere faciunt; atque adeo discipulos pariter ac doctores ad amentorum pellicunt curam ac blande impellunt.

(p) Lib. XIII. cap. IX. §. III. vol. V. p. 283 -- 287.

rum in sabbato & die dominica esset eadem, in ritibus tamen & carimoniis nonnihil discriminis intercesserit, & in quibusdam aliis respectibus dies dominica praelata fuerit sabbato. *Primum* enim nullas inuenias leges, quæ homines in die sabbati stando orare iubeant. Hæc enim carimonia erat dici dominicæ peculiaris, in memoriam resurrectionis seruatoris nostri *IESV CHRISTI*. Nec *secundo*, vllæ leges exstant imperiales, quæ caussarum actionem & dictionem hoc die prohibeant. Nec *tertio*, vllæ leges, quæ publica spectacula & ludos hoc die fieri vetent, vti die dominico. Nec *quarto*, vllæ leges, quæ homines a manuum opere penitus arceant. Contra ea concilium *Laodicenum* [q] canonem habet, qui christianis interdicit iudaizare, siue otiari in sabbato, nisi quoad ob publicum cultum necesse sit: diem autem dominicam honorare in eaque otiari eos iubet tamquam christianos. Quod si qui inuenti fuerint iudaizantes, anathema pronuntiatur contra illos. Simile præceptum auctor epistolæ ad *Magnesianos* [r] secundum hanc regulam tradit. *Non amplius sabbatizemus*, inquit, *iudaico more, ac feriis gaudentes. Qui enim non operatur, non manducet. In sudore enim vultus tui edes panem tuum, aiunt eloquia. Sed vnusquisque vestrum sabbatizet spiritualiter, meditatione legis gaudens, non corporis remissione, opificium Dei admirans, non pridiana comedens, ac tepida bibens, & ad præscripta spatia (id est, limites itineris sabbatici) obambulans, & saltationibus plausibusque insanis oblectans sc.* Diuersæ heic superstitiones & vanitates in iudaica sabbati observatione ab hoc auctore notantur: ego vero discrimen tantum animaduerto, quod ille facit inter christianam & iudaicam rationem obseruandi sabbatum, quod ad opera manuum attinet. Iudæi omnino ab opere manuum abstinebant in sabbato; christiani autem eatenus tantum, quatenus necesse erat ad vacandum diuino cultui in ecclesia. Et hoc sensu, reor,

(q) Concil. Laodic. c. XXIX. vid. cap. II. §. III. sub litt. (x) pag. 29.

(r) Pseudo-Ignat. ad Magnes. n. IX. μηκέτι ἐν σαββατίζωμεν ἰσθαίκως, καὶ ἀργίως χαίροντες· ὁ μὴ ἐργαζόμενος γὰρ, μὴ ἐδίετω ἐν ἰδρωτί γὰρ τῇ προσώπῳ σε Φάγη τὸν ἄρτον σε, Φασὶ τὰ λόγια· ὅσα ἕκαστος ὑμῶν σαββατίζειτω πνευματικῶς, μελέτῃ νόμου χαίρων, ὃ σώματος ἀνάσσει, δημιουργίαν θεῶ θανυμάζων, ἐκ ἔωλα ἰδιῶν, καὶ χλιαρὰ πίνων, καὶ μεμετρημένα βυδίζων, καὶ ὀρχήσῃ καὶ κρότοις νῦν ἐκ ἔχουσι χαίρων.

intelligendus est auctor constitutionum [s] quando ait: *Servi operentur quinque diebus: sabbato autem & dominica vacent in ecclesia propter doctrinam pietatis.* Si quis vero cum COTELERIO existimet, hunc auctorem vacationem sabbati heic aequae longe extendere ac vacationem diei dominici, quia vtrumque coniungat: non repugnabo, sed dico tantum, tum eum contradicere patribus *Laodiceis*, qui in sabbato prorsus otiosi vetant, ut hac in re diem dominicam anteponant, cui maior reuerentia habebatur in ecclesia christiana.

§.IV.

Cur ecclesia antiqua obseruationem iudaici sabbati continuauit.

Si queras, cur ecclesia antiqua obseruationem sabbati iudaici continuauit, quum tamen eam temporariam tantum institutionem, solis iudæis datam, crediderit, perinde ac circumcisionem aliosque ritus typicos legis: (quod expressis verbis multi veterum, nominatim IVSTINVS MARTYR [t], IRENAEVS [u], TERTVLLIANVS [x], & EVSEBIVS [y] dicunt, ut plures taceamus.) Respondetur a viris doctis [z], quod id factum sit, ut iis, qui ex iudæis Christo nomen dedissent, sese accommodaret, uti in multis aliis indifferentibus rebus fecerit, quoad nulla necessitas doctrinalis ipsi impingeretur. „Quum enim

(s) Constitut. lib. VIII. c. XXXIII. vid. supra §. I. sub litt. (f) pag. 53.

(t) Iustin. dial. cum Tryph. p. 245. 246. tot. & passim.

(u) Iren. lib. IV. c. XXX. Qua non per hac iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit, quod ipse Abraham circumcisione & sine obseruatione sabbatorum credit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam & amicus Dei vocatus est.

(x) Tertull. contr. iud. c. IV. Sequitur, ut, quatenus circumcisionis carnalis & legis veteris abolitio expuncta suis temporibus demonstratur, ita sabbati quoque obseruatio temporalis fuisse demonstretur. cetera.

(y) Euseb. lib. I. c. IV. ἅτε σώματος αὐτοῖς περιτομῇ ἐμελλεν, ὅτι μὴ δὲ ἡμῶν ἐσαρβάζων ἐπιτηρέσως, ὅτι μὴ δὲ ἡμῶν ἀλλ' ἐδὲ τῶν τοιῶνδε τροφῶν παραφυλακῆς, ἐδὲ τῶν ἁγίων διαστολῆς, ὅσα τοῖς μετέπειτα πρῶτος ἀπάντων Μωσῆς ἀρξάμενος ἐν συμβόλοις τελειῶσαι παρέδωκεν, ὅτι μὴ δὲ νῦν χριστιανῶν τὰ τοιαῦτα. Nec circumspiciemus, nec sabbatum obseruare curam illis fuit, sicut nec nobis: neque a certis cibis abstinere, & alia quaedam sollicite obseruare, quae prius omnium Mosys typice agenda & custodienda posteris tradidit: sicut neque nunc apud christianos quidquam horum geritur.

(z) Cave, prim. christ. lib. I. cap. 7. p. 174. The Jews being generally the first, iudæi

„iudæi generatim primi essent, qui ad fidem christianam con-
 „vertebantur, singularem adhuc reuerentiam retinebant ad-
 „versus institutiones *Mosaicas*, maxime vero aduersus sabba-
 „tum, vtpote ab ipso Deo in memoriam cessationis ab opere
 „creationis præscriptum, a *Mose* magno ipsorum magistro
 „stabilitum, & a maioribus eorum per tot sæcula, tamquam
 „sollemnem publici cultus Dei diem celebratum: adeoque i-
 „psum omnino antiquari & abrogari ægre latu-
 „re (sicut in aliis ritibus iudaicis, ita & in hoc) ad indolem
 „huius populi sese accommodare, sabbatumque vt diem religi-
 „osorum officiorum, publicarum videlicet precum, lectionis
 „scripturarum, prædicationis verbi diuini, celebrationis sa-
 „cramentorum & similium functionum, obseruare,, Si quis
 „autem obseruationem eius longius protendere conaretur, dum
 „vel doctrinalem introduceret necessitatem, vel obseruationem
 „illius vrgeret more iudaico, tum mascule ei sese o-
 „ponebat, tamquam iudaismum inducenti in religionem christianam. Vn-
 „de *Ebionæi* hæretici damnati, quod sabbatum [a] secundum legem
 „iudaicam obseruarent, & simul dominicam christianorum mo-
 „re sanctificarent. Contra tales concilium *Laodicenum* [b] ana-
 „thema pronuntiat, hoc est, eos, qui necessitatem docebant om-
 „nino otiandi cum iudæis in die sabbati. Et hoc sensu capi-
 „endum est illud GREGORII MAGNI [c], quando antichristum

Converts to the Christian Faith, they still retained a mighty Reverence for the Mosaick Institutions, and especially for the Sabbath, as that, which had been appointed by God himself, as the Memorial of his Rest from the Work of Creation, settled by their great Master Moses, and celebrated by their Ancestors for so many Ages, as the solemn Day of their publick Worship, and were therefore very loth it should be wholly antiquated and laid aside. For this Reason it seemed good to the Prudence of those Times [as in other of the Jewith Rites, so in this] to indulge the Humour of that People, and to keep the Sabbath as a Day for Religious offices, viz. publick Prayers, Reading of the Scriptures, Preaching, Celebration of the Sacraments & such like Duties. Vid. edit. German. Lips. MDCCXIII. 8uo p. 142. 143.

(a) Theodor. de fabul. hæret. lib. II. c. I. Τὸ μὲν σάββατον κατὰ τὸν ἰσθμὶον τι-
 μῶσι νόμον, τὴν δὲ κυριακὴν καθιεῖσι παραπλησίως ἡμῶν.

(b) Concil. Laodicen. c. XXIX. Vid. c. II. §. III. sub litt. (x) pag. 29.

(c) Gregor. lib. XI. epist. III.

sabbati obseruantiam renouaturum esse dicit. Obseruationem eius intelligat, oportet, ad consuetudinem iudaicam; quoniam modo christiano tam in *Latina* quam *Græca* ecclesia tum obseruabatur; hoc tantum cum discrimine, vt *Latini* in eo ieiunarent, *Græci* autem ipsum festum agerent.

§. V.

Cur id festa celebritate transegerint in ecclesia Orientali.

Si quæras, quæ fuerit huius discriminis occasio, cur ecclesia *Græca* sabbatum festum egerit, *Latina* autem in eo ieiunarit? Respondeo, *Græci* illud receperunt, sicut sibi traditum inuenerunt a iudæis, quos inter semper festum erat. Præter hanc autem alia adhuc erat ratio, quæ ad hoc faciendum eos inducebat. *Marcion* enim hæreticus partem hæreseos suæ faciebat, sabbato in odium Dei iudæorum ieiunare, docens, alium esse Deum adorandum præter creatorem mundi, qui sit Deus iudæorum, & propterea in sabbato ieiunium celebrari iubebat, vt ne se conformare videretur ad ritus Dei iudæorum, qui in sabbato siue die septimo ab omni opere suo quieuerit, quod fecisset. Expressis verbis hoc adfirmat EPIPHANIVS [d]: *Marcion sabbato ob eam causam ieiunium sanxit. Quum enim, ait, iudæorum Dei, qui hunc mundum fabricauit, illa sit requies, quum die septimo requieuerit, eadem nos ieiunare instituiamus, ne Dei iudæorum ritibus uti videamur.* Iam vero hæc res faciebat, vt catholici maiori studio sabbatum celebrarent, ne nefariæ *Marcionis* impietati fauere, vel villo modo iniurii in Deum veteris testamenti viderentur, quem illi fatebantur & honorabant tamquam patrem & dominum *IESV CHRISTI*, quod *Marcion* facere recusabat. Quando ille in veri Dei contemptum ieiunabat sabbato, illi id ipsum festum & latum agendum ducebant, quemadmodum a prima eius institutione semper moris fuerat. Cuius contra hæresin, simulac spargi cœpisset, canon sanciebatur in ecclesia, qui hodie inter sic dictos *canones apostolicos* [e] repe-

(d) Epiph. hæres. XI. II. §. III. τὸ δὲ σάββατον ἡγεῖται, διὰ τοιαύτην αἰτίαν· ἐπειδὴ, φησὶ, τὰ θεῶ τῶν ἰουδαίων ἐστὶν ἡ ἀνάπαυσις, τὰ πεποιηκότες τὸν κόσμον, καὶ ἐν τῇ ἑβδομῇ ἡ αὐτοῦ ἀναπαυσάμενος, ἡμεῖς ἡγεύσασθαι ταύτην, ἵνα μὴ τὸ αὐτῆς καὶ τὰ θεῶ τῶν ἰουδαίων ἔργα ζῶμεθα.

(e) Can. apollol. LXIV. al. LXVI. Vid. supra cap. II. §. V. sub litt. (d) pag. 38.

ritur in hanc sententiam: *Si quis clericus inuentus fuerit die dominica tetunans, vel sabbato, præter unum solum, deponatur, si vero laicus sit, segregetur.* Post Marcionem multæ aliæ sectæ subortæ sunt, quæ hanc ipsius peculiarem consuetudinem ieiunandi in sabbato sunt imitatæ; quamvis non omnes iisdem sic agendi rationibus ducerentur. *Eustathiani* id faciebant ex vitæ asceticæ amore; & *Massaliani* siue *Euchitæ* eandem huius rei causam prætexebant. Ecclesia tamen praxin eam approbare nolebat. *Marcianistæ* (qui secta erant a *Marcionitis* distincta: vocabantur enim ita a *Marciano* trapezita, qui vixit tempore *Iustiniani*) itidem sabbato ieiunabant. Idem quoque faciebant *Sabbatiani*, *Lampetiani*, *Chorentæ* & *Adelphiani*, qui damnantur a MAXIMO [f], ANASTASIO [g], TIMOTHEO presbytero *Constantinopolitano* [h] & NICEPHORO patriarcha [i], quorum testimonia collecta & correctæ ex manuscriptis lector curiosus apud COTELERIUM [k] & COMBESISIVM [l] reperire potest. Ego tantum animaduerto, quod concilium *Trullanum*, an. DCXCII habitum, ipsam *Romanam* ecclesiam reprehendat, eo quod hunc diem esuriale faciat, iubeatque eam consuetudinem suam emendare. Verba canonis [m] digna sunt, quæ huc transcribantur: *Quoniam intelleximus, in Romanorum ciuitate in sanctis qua-*

(f) Maxim. in Dionys. de eccles. hierarchia c. VI. σημείωσαι καὶ Λαμπετιανῶν, ἦτοι Μεσσαλιανῶν ἢ Ἀδελφικανῶν, ταῦτόν δὲ εἶπεν Μαρκιανιστῶν κ. τ. λ. Nota contra *Lampetianos* siue *Messalianos* aut *Adelphianos*, vel quod idem valet, *Marcianistas*, cetera.

(g) Anastas. quæst. LXIV. ὡς καὶ τινες πάλιν ὑπεύκτοι τεσσαρακοστὴν ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ καὶ τὸ δόγμα τῶν λεγόμενων Εὐσταθιανῶν, καὶ Μαρκιανιστῶν, καὶ Λαμπετιανῶν, καὶ Μεσσαλιανῶν, τῶν ἐν Ἡεφλαγονίᾳ ποτὲ ἀναβέβησαν.

(h) Timoth. de iis qui ad fidem catholicam accedunt. Μαρκωνιστῶν, οἱ ἀπὸ Μαρκανδ τῆ τραπεζίτης, καὶ Μεσσαλικῶν, καὶ Εὐχίταις [potius Εὐχίταις] καὶ Εὐδοκισαῖς, καὶ Χορενταῖς, καὶ Λαμπετιανῶν, καὶ Ἀδελφικανῶν, καὶ Εὐσταθιανῶν. Ita in apparatu Possellini. Exemplari autem regio 2336 aliter. vid. Cotel. ad constitut. lib. V. c. XV. p. 319.

(i) Niceph. antirhetic. ἐκ τῆς συγγραφῆς Τιμοθέου πρεσβυτέρου τῆς κατὰ Μαρκιανιστῶν ἦτοι Ἀκισθάλων κατ' ὄν ἡγωνίσαστο Κύριδος Ἀλεξανδρείας, Φλαβιανῆς, καὶ Θεόδοτος Ἀντιοχείας κ. τ. λ.

(k) Cotel. in constitut. lib. V. c. XV.

(l) Combefis. histor. Monothelit. p. 461.

(m) Concil. Trullan. c. LV. al. LVI. Επειδὴ μεμαθήκαμεν, ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει ἐ-

*dragesime ieiunatis, in eius sabbatis ieiunare, prater ecclesiasticam iradi-
tam obseruationem: sancta synodo visum est, vt in Romanorum quoque
ecclesia inconcussa vires habeat canon, qui dicit: Si quis clericus inuen-
tus fuerit in sancto die dominico vel sabbato ieiunare, prater vnum &
solum, deponatur, sin autem laicus sit, segregetur. Vnde obseruare
possumus, consuetudinem diem sabbati festum & latum agen-
gi in ecclesia Græca constanter, sine vlla variatione, fuisse cu-
stoditam.*

§. VI.

*Cur in eo ieiunium celebratum sit in Romana & aliis quibusdam
ecclesiis Latinis.*

SVNT etiam inter ipsos *Romanenses* viri quidam docti, qui initio in ecclesia *Romana* ita quoque obtinuisse existimant. ALBASPINAEVUS [n] adeo manifesto in hac opinione versatur, vt ipsam ecclesiam *Romanam* initio sabbatum festa celebritate coluisse existimet. Ex TERTVLLIANO etiam id liquido constat, qui aduersus orthodoxos in gratiam *Montanistarum* scribens, istos sabbatis, excepto sancto, non ieiunare adfirmat. *Et ieiunatis*, inquit [o], *parasceuem* quamquam vos etiam sabbatum, si quando continuatis, numquam nisi in pascha ieiunandum, secundum rationem alibi redditam. *Montanistas* quoque, qui bis per annum duas hebdomadas ieiunabant, non nisi cibis ficioribus vescen-tes, numquam tamen vel in sabbato vel die dominica ieiunasse, idem auctor adfirmat: *Duas*, inquit [p], *in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, offerimus Deo. Vt adeo fieri vix potuerit, vt dies sabbati*

τῶν ἁγίων τεσσαρακοῆς ημερῶν τοῖς ταύτης σάββασι ημετεῖν, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀπολυσθίαν, ἐδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρασλεύτως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· εἰ τις κληρικὸς ἐν-μεθεὶν τῇ ἁγίᾳ κυριακῇ ημετέρῳ ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῶ ἐνὸς καὶ μόνου, κατὰ τρεῖς ἡμέρας εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

(n) Albaspin. obseruat. lib. I. c. XIII. Quod ad sabbata attinet, Græci & Orientales eandem pene rationem sequuti sunt. Nam vt ex antiquioribus auctoribus conflat, festa celebritate colebatur, ieiuniunaque interdicebatur. Latinorum autem varius in ea re vsus fuit. Ea enim alias perinde ac Græci celebrarunt, sed sensim inductus est mos, vt ieiunaretur, tristitiæ dies haberentur.

(o) Tertull. de ieiun. c. XIV.

(p) Tertull. ibid. cap. XV.

esurialis esset hoc tempore in ecclesia *Romana*, nec tamen id a tam acuto homine, cuiusmodi erat TERTVLLIANVS, notaretur, quum tantopere causæ suæ faueret in hac disputatione, facere eius rei mentionem. Quomodocumque autem res se habet, certum est, non multo post in *Romana* & aliis quibusdam ecclesiis *Latinis* mutationem esse factam. Ipsa autem ratio mutationis nouitatem rei satis abunde demonstrat. Patres concilii *Illiberritani* [q], qui legem de ieiunio sabbati primum induxerunt in *Hispaniam*, manifesto hoc ipso declarant, non fuisse antea heic obseruatum ieiunium, donec ipsi illud inueherent; idque probabiliter ad exemplum ecclesiæ *Romanæ*, in qua paullo ante institutum erat. AVGVSTINVS [r] longo post tempore obseruat, *Romanam* tantum & nonnullas, non omnes, *Occidentis* ecclesias in sabbato ieiunare: Et maxime in *Africa* varium esse vsum & diuersum notat [s]. Nam in vna ecclesia vel in vnus regionis ecclesiis, alios prandere dicit in sabbato, alios ieiunare. *Mediolani* autem, quod propius ab vrbe *Roma* aberat, antiquus mos agendi sabbatum festum adhuc obtinebat. Adeo vt in ipsa quadragesima, vt auctor est AMBROSIVS [t], non tantum diem dominicum, sed singulos etiam dies sabbati, solo sabbato magno & sancto ante pascha excepto, festos & lætos agerent; Et hanc ob causam, vti auctor vitæ eius narrat, sabbato non minus quam die dominico prandere

- (q) Concil. Illiberritan. c. XXVI. Errorem placuit corrigi, vt omni sabbati die ieiuniorum superpositiones celebremus. Albaspin. in loc. *Superpositiones*, id est, imponere ieiunia, quæ solita non essent obseruari. Vid. concil. Agath. c. XII. Placuit, vt omnes ecclesiæ filii, exceptis diebus dominicis, in quadragesima, etiam die sabbati, sacerdotali ordinatione, & distractionis comminatione ieiunent.
- (r) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulanum. (p. 392. edit. Basil. MDLXIX.) Hinc exorta est ista in regia illa veste varietas, vt alii, sicut maxime populi Orientis, propter requiem significandam mallent relaxare ieiunium: alii propter humilitatem mortis domini ieiunare, sicut *Romana* & nonnulla *Occidentis* ecclesiæ.
- (s) Ibid. p. 149. (p. 393. edit. Basil.) Contingit maxime in *Africa*, vt vna ecclesia, vel vnus regionis ecclesiæ alios habeant sabbato prandentes, alios ieiunantes.
- (t) Ambros. de Elia & ieiunio c. X. Quadragesima totis præter sabbatum & dominicam ieiunatur diebus.

consueſcebat. Quod ſæpius etiam AVGVSTINVS notat [u], reſpondens *Monica* matri ad ſcrupulum, qui ipſam & alios nonnullos perplexos tenebat de obſervatione huius diei, dum diuerſas diuerſarum eccleſiarum conſuetudines inter ſe conciliare non poterant, quando alii cum eſurialeſ alii feſtum agebant. Ad eximendum ei hunc ſcrupulum monebat, in omnibus huiusmodi rebus, in quibus ſacra ſcriptura nihil determinaffet, conſuetudinem populi Dei & regulas maiorum pro lege eſſe habendas: Et de talibus rebus diſputare velle, & condemnare conſuetudinem vnius eccleſiæ ex contraria conſuetudine alterius, nihil aliud eſſe, quam infinitas diſputationes excitare & caritatem in feruore contentionis perdere. Addit, ſe aliquando matris ſuæ cauſa *Ambroſium* hac de re conſuluiſſe; qui reſponderit, ſe nihil ipſum docere poſſe, niſi quod ipſe faceret. Quumque putaffet, *Ambroſium*, nulla reddita ratione, auctoritate ſola ſua ſe voluiſſe admonere, ne ſabbato ieiunarent, ſubſequutum dixiſſe: *Quando hic ſum, non ieiuno ſabbato, quando Romæ ſum, ieiuno ſabbato: Et ad quamcumque eccleſiam veneritis, eius morem ſeruate, ſi pari ſcandalum non vultis aut facere.* Hoc reſponſum retuliſſe ſe ad matrem, ait, eique ſuffeciſſe: ſe vero de hac ſententia etiam atque etiam cogitantem, ita ſemper habuiſſe, tamquam eam de cæleſti oraculo ſuſcepiſſet. Nihil igitur poteſt eſſe clarius, quam quod ieiunium ſabbati non fuerit in omnibus *Occidentis* eccleſiis admiſſum, ſiquidem ipſa eccleſia *Mediolanenſis* hunc diem feſtum agere perrexit. Et hæ ipſæ eccleſiæ, quæ ſabbatum in feriis eſurialibus habere cœperant, de ratione & origine huius inſtituti inter ſe non conſentiebant. Alii a *Petro* eam deriuabant, quem perhibebant *Romæ* cum *Simone mago* die dominico certaturum [x], propter ipſum magnæ tentationis

(u) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſulan. (p. 393. a. b. edit. Baſil. MDLXIX.) Epiſt. CXVIII. ad Laniat. (p. 557. a. b. edit. citat.)

(x) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſul. p. 146. (p. 386. edit. Baſil. cit.) Eſt quidem & hæc opinio plurimorum, quamvis eam eſſe falſam perhibeant plerique Romani, quod apoſtolus Petrus, cum *Simone mago* die dominico certaturus, propter ipſam magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem urbis eccleſia ieiunauerit, & conſequuto tam proſpero glorioſoque ſucceſſu, eundem morem tenuerit, eumque imitata ſunt nonnullæ Occidentis eccleſiæ.

periculum pridie cum eiusdem vrbis ecclesia ieiunasse, & positum tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuisse, eumque imitatas esse nonnullas *Occidentis* ecclesias. Sed plerique *Romani* hanc opinionem vt falsam, ipsa AVGVSTINI aetate, reiciebant, aliis licet fidem ei habere pergentibus, quemadmodum ex iis apparet, quæ in CASSIANO [y] aliisque recentioribus scriptoribus de hoc ecclesiæ *Romane* ieiunio dicuntur. INNOCENTIVS [z] pontifex *Romanus* aliam huius rei reddit rationem, quia scilicet hoc die dominus noster in sepul-

- (y) Cassian. institut. lib. III. c. X. Cuius moderaminis causam nonnulli in quibusdam Occidentalibus ciuitatibus ignorantes, & maxime in vrbe, idcirco putant absolutionem sabbati minime debere præsumi, quod apostolum Petrum in eodem die contra Simonem conflictaturum adserunt ieiunasse. cetera.

Anonymus de Francis & reliquis Latinis ap. Combessif. histor. Monothelitar. p. 429. Πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν νηστεύουσι τὰ σάββατα, οἵτινες Σαββατικῶν ὀνομάζονται καὶ ἐρωτώμενοι, διὰ τί ταύτην νηστεύουσι προσφασίζονται, ὅτι ἐν σαββάτῳ ἡμεῖς ἐξέψα [ὁ Σίμων Πέτρος] τὸν Σίμωνα μαγόν, ὃς καὶ συνήριβεὶς διεβόλησεν καὶ τέτα χάριν νηστεύουσι τὰ σάββατα· ψεύδονται δὲ ἀπὸ γὰρ τινος Σαββατίου, τοῖς λόγοις καὶ τῇ ἀκρίσει τῷ Μάνεντος ὑπαχθεὶς, ἐξέμεσε καὶ αὐτὸς βλασφημίας ῥήματα, καὶ πολλὰς ἐκ τῶν προγραφισῶν αἰρέσεων ἐκέρυξεν ὁ ἄθλιος· ὅστις ἐπατέθη παρὰ τῶν Αλεμάνων, καὶ Αφρικανῶν· καὶ τῶν Ἰσπανίων οἰκόντων, καὶ πολλῶν διατῶντων ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ· τελευτῶντος δὲ αὐτοῦ, διετάξατο τοῖς αὐτῷ μαθηταῖς, νηστεύειν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ σάββατα, διότι Σαββατίος κέκληται· καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης νηστείας μνησὶν αὐτῷ ποῶντες, μέμνηται καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Multi autem ex illis ieiunant sabbata, qui Sabbatiani appellantur. Quumque quæritur, quomobrem eum diem ieiunent, prætexunt atque excusant, Simonem Petrum die Sabbati deiecisse Simonem magum, quo is casu allisus contractusque sit; ac idcirco sabbata ieiunare. Mentiantur vero: a quodam enim Sabbatio acceperunt ieiunium sabbati. Iste enim ter maledictus Sabbatinus, Manetis sermonibus ac blanditiis deceptus, ipse quoque miser, blasphemiarum verba euomit, ac plures præfatarum hæresium docuit. Laudemque habet apud Alemannos, ac Africanos, nec non Hispaniarum incolæ, ac multos in ipsa vrbe Roma morantes. Is porro moribus constituit, vt discipuli eius sabbatis pro eo ieiunarent, eo quod ipse Sabbatinus appellatus esset: ex quo eiusmodi ieiunio eius facientes memoriam, doctrinam quoque recolunt.

- (z) Innocent. epist. I. ad Decentium c. IV. Si sexta feria propter passionem domini ieiunamus, sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam atque lætitiā temporis istius (paschatis) videtur inclusum. Nam vtiq; constat, apostolos biduo isto in mœrore fuisse & propter metum iudeorum se occuluisse.

chro mortuus iacuerit, & apostoli in graui mœrore fuerint, atque propter metum iudæorum se occuluerint. Quæ causâ est, quam communiter viri docti in hodierna ecclesia *Romana*, BARONIUS [a], BELLARMINVS, COMBESIVS [b] & alii adlegare solent. Verum hæc coniectura tantum est INNOCENTII, quæ quidem pro causâ adlegari potest, cur ecclesia *Romana* sabbati diem ieiunio dicarit ante ipsius ætatem; primitiuorum autem temporum praxin fuisse, non probat. SOCRATES [c] *Romanam* ecclesiam hac in re plus vice simplice variasse auctor est. Sua enim ætate *Romæ* in sabbato non ieiunatum esse dicit, ne in ipsa quidem quadragesima, sed per quinque tantum dies hebdomadis. Et VALESIVS [d] ac MENARDVS progrediuntur vltcrius dicuntque, tempore *Leonis* tres tantum dies in quadragesima *Romæ* consecratos fuisse ieiunio. Pro quo adserto ipsius LEONIS verba in sermone quodam de quadragesima adlegant: *Secunda* [e] & *quarta* & *sexta feria ieiunemus: Sabbato autem apud B. Petrum apostolum vigilias celebremus*. Postquam vero

(a) Baron. ad an. LVII. n. CCVII. tot.

Bellarmin. lib. II. de bonis oper. c. XLIX. (tom. IV. p. 469. edit. Colon. MDCXV.) *Romana ecclesia & Occidens vniuersus -- ieiunat sabbato -- in memoriam humilitatis domini, qui die sabbati iacuit mortuus & clausus in sepulchro.*

(b) Combessif. vbi supra p. 431. Probabilior videtur (ratio) quam Humbertus ex sancto Siluestro refert, vt Latini in memoriam sepulture dominicæ ac luctus discipulorum domini sabbatis omnibus ieiunent.

(c) Socrat. lib. V. c. XXII. οἱ μὲν ἐν Ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τῆς πάσης ἐβδομάδας, πλὴν σαββάτου καὶ κυριακῆς, συνεχόμενας νηστεύουσι. *Qui Romæ sunt, tres continuas hebdomadas ante pascha, exceptis sabbato & dominico die, ieiunant.*

(d) Valef. in loc. Immerito Baronius Socrati opponit testimonium Gregorii magni. Aliter enim Socratis ætate, aliter Gregorii magni temporibus *Romani* per quadragesimam ieiunabant. Temporibus Leonis Papæ, quibus fere æqualis fuit Socrates, *Romani* tribus duntaxat diebus hebdomadis ieiunabant in quadragesima, secunda scilicet, quarta & sexta feria, vt patet ex sermonibus eiusdem papæ de quadragesima.

Menard. in sacramentar. Gregorii, apud Pagium p. 43. edit. Antwerp. MDCCV. Hugo Menardus sacramentarium S. Gregorii commentans, istam explicationem merito reiecit, ostenditque quatuor illos dies Gregorii ipsius ætate in vfu non fuisse, nedum Leonis temporibus. In eam autem it ipse sententiam, non plures reuera dies *Romæ* tunc temporis ieiunio fuisse consecratos, quoniam qui in sermone a B. Leone designantur.

(e) Leo sermon. IV. de quadragesima.

QVESNELLVS [f] & PAGIVS [g] hæc verba sermoni Leonis superaddita fuisse, ex variis manuscriptis codicibus, in quibus absunt, demonstrarunt, & quum fieri potuerit, vt SOCRATES, scriptor Græcus, in enarrandis ecclesiæ Romanæ consuetudinibus erraret; nos Romanensibus plures mutationes non tribuimus, quia concilium Trullanum [h] & omnes recentiores Græci potius eos accusant, quod in sabbato ieiunent, quum contra reliquæ ecclesiæ omnes id festum agant. Sufficit monstrasse, Græcam & Latinam ecclesias initio in eadem praxi consensisse, observantes sabbatum vna cum dominico die tamquam dies festos hebdomadales, idque in ipsa quadragesima, solo sabbato magno, pascha proxime antecedente, excepto.

(f) Quesnell. dissertat. VI. de ieiunio sabbati, &c.

(g) Pagi critic. in Baron. an. LVII. n. II. (n. VIII p. 43. edit. Antwerp. MDCCV.) Ait vir eruditissimus (Quesnellus) Leonis non esse verba illa, quæ obiciuntur, sed sermoni eius esse superaddita, occasione ac ratione mox explicanda. Nam penes antiquiores & melioris notæ codices arbitrium est & ius & norma, de dubiis veterum scriptorum scetibus, aut interpolationibus decernendi, & in quinque vetustissimis MSS. vno nempe regio, duobus Thuaneis, Nauarrico & San-Germanensi, verba illa absunt, totusque ille pannus a nobis descriptus desideratur. Eum itaque institutum esse non dubitandum. Norunt omnes, in more fuisse apud monachos & clericos, homilias sermonesque SS. Patrum suis vsibus aptare, atque aliqua addere, quæ propriæ sollempnitati conuenirent. Quare arbitraturs Quesnellus, simile quid contigisse huic sermoni IV. de quadragesima; ab ea scilicet ad aliud ieiunium translatum esse: atque vt pro more Leonis, & pro loci etiam consuetudine, feriarum, quæ illis ieiunialis deputatæ erant, sollempnis inter officia fieret indictio, concinnata est præfata formula, quam bona fide transcripserunt ex libris lectionariis, qui de S. Leonis sermonibus in vnum corpus colligendis & publice lucidandis primi cogitauerunt. Testis enim est Gregorius Turonensis lib. X. c. XXXI. *Perpetuum illius vrbis episcopum, qui Leonis aqualis erat, aut suppar, terna in septimana ieiunia instituisse a Martini depolitione vsque ad natale domini, quod postea in concilio Martiseonensi primo his verbis confirmatum: Vt a festo sancti Martini vsque ad natale domini, secunda & sexta sabbati ieiunetur, & sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari, &c.* Hinc sumta illa verba, in quibus explicandis ante Quesnellum frustra sudatum est.

(h) Concil. Trullan. c. LV. vid. §. V. sub litt. (m) pag. 59. 60.

LIBRI VICESIMI
CAPVT QVARTVM
 DE FESTA SOLLEMNITATE NATALIS ET
 EPIPHANIAE CHRISTI.

§. I.

*Natalis Christi antiquis temporibus ab alijs Maio mense
 adsignatus.*

HACTENVS hebdomadales veteris ecclesiæ sollemnitates spectauimus, iam de illis verba facienda nobis sunt, quæ fuerunt anniuersariæ, siue quæ semel per annum celebrari consueuerunt; cuiusmodi erant natalis domini, epiphania, pascha, pentecoste & adscensio, & anniuersariæ commemorationes apostolorum & martyrum. Natalis domini antiquis temporibus non eidem diei ab omnibus ecclesijs adsignabatur, licet BARONIVS [a] & alii scriptores eum tam in Græcorum quam Latinorum ecclesijs semper vicesima quinta mensis Decembris obseruatum fuisse communiter adserant. Qua in re viri isti docti insigniter falluntur. Nam vt ne memoremus, quæ CLEMENS ALEXANDRINVS [b] de *Basilidianis* hæreticis commemorat, quod dicant ex iis aliqui, Christum natum esse XXIV vel XXV mensis illius, quem *Pharmuthum* appellant *Aegyptii*, hoc est, *Aprilis*: rem adhuc magis memorabilem narrat de alijs quibusdam, quod curiosius natali domini non solum annum, sed etiam diem addant, quem dicant [c] XXVIII anni *Augusti*, & XXV mensis *Pachon*. Quem licet IACOBVS PAMELIUS doctose [d] dicat *Decembrem*, vt vulgari hypothefi seruiat, faciat-

(a) Baron. apparat. num. CXXI. Tam Latinorum quam Græcorum ecclesiæ parâ consensione in eam conveniunt sententiam, vt redemptor noster sit natus vicesima quinta mensis Decembris.

(b) Clem. Stromat. I. p. 408. καὶ μὴν τοὺς αὐτῶν Φασι Φαρμουθὶ γεννηθῆσαι καὶ, ἢ καί.

(c) Clem. Stromat. I. p. 407. Εἰσὶ δὲ οἱ περιεργότεροι τῇ γενέσει τῆ σωτῆρος ἡμῶν ἀ μόνον τὸ ἔτος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν προσδιόγουσιν.

(d) Pamel. not. in Tertull. contr. Iudæos c. VIII. n. 78. Deinde addit (Clemens) aliorum sententiam, qui subtilius (inquit) natali domini non solum annum sed & diem addunt, quem dicunt XXIX anno Augusti (sic enim le-

que

que lectori suo fucum; nihil tamen certius & exploratius est, quam quod mensem *Maium* significet, quemadmodum SAMUEL BASNAGIUS [e] fufe demonstrauit ex EPIPHANIO & THEOPHILO ALEXANDRINO, qui *Aegyptiorum* ephemerides communiter sequuntur, in quibus *Pachon Maio* nostro respondet; quemodo vnusquisque nouit, qui diuersas rationes, quas veteres scriptores in computationibus suis chronologicis ineunt, aliquo modo intelligit.

§. II.

Ab aliis diei epiphaniae, siue sexto Ianuarii.

Quod autem hac in materia magis considerari meretur, est, Quod maxima pars ecclesiae *Orientalis* per tria quatuorue priora saecula natalem *CHRISTI* celebrarit eo ipso die, qui hodie dicitur dies *epiphaniae*, hoc est, VI mensis *Ianuarii*, qui manifestationem *CHRISTI* denotat, qua mundo se patefecit quatuor diuersis respectibus, qui initio vniuersi hoc die commemorabantur. 1. Per natiuitatem siue incarnationem, quae erat apparitio Dei, manifestati in carne. 2. Per apparitionem stellae, quae magos ad natum *CHRISTVM* ducebat, & erat epiphania siue manifestatio eius gentilibus facta. 3. Per glorio-

gendum pro eo, quod mendose iterum est XXVIII.) in XXV. mensis *Pachon* (quem nos *Decembrem* dicimus) natum.

(e) Basnag. critic. in Baron. p. 216 -- 224. Ecclesiae suae disciplina imbutus Pamelius, Aegyptium *Pachon* Decembri vindicat notis in Tertullianum: *Decembrem Pachon quem nos dicimus.* n. 78. aduers. Iudaeos. Quo concesso admirabili consensu Latinorum sententia cum Aegyptiorum opinione conspiraret. Sed Pamelius maxime fallitur: constat enim ab edito Christo sic menses esse dirigendos.

<i>Aegypt.</i>	Tybi	<i>Lat.</i>	Ianuarius	<i>Syro-Græco ex EPIPH.</i>	Αυδυνχιος
	Mechir		Februarius		Περσιος
	Phamenot		Martius		Δύσπος
	Pharmuti		Aprilis		Εδντιχος
	<i>Pachon</i>		<i>Maius</i>		Αγλεμχιος
	Paini		Iunius		Δασιος
	Epiphi		Julius		Πανεμος
	Mesori		Augustus		Λως
	Thoth		September		Γορπαιος
	Paophi		October		Προπερειαος
	Athir		November		Διος
	Choiac		December		Ακεδαιος. cet.

sam apparitionem, factam in baptismo ipsius, quando cæli aperiebantur & spiritus Dei descendeat quasi columba, & veniebat super ipsum, & vox aderat e cælis, dicens, *Hic est filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.* 4. Per manifestationem diuinitatis suæ, quum miraculorum suorum faciens principium, aquam in vinum mutabat in nuptiis in *Cana*, oppido *Galilææ*. Hunc diem, vt redemptoris nostri natalem, per aliquot sæcula ab ecclesiis *Aegyptiis*, *Hierosolymitana*, *Antiochena*, *Cypriis* aliisque *Orientis* celebratum fuisse, adeo perspectum & exploratum ex idoneis testimoniis est, vt nunc quidem inter viros doctos [f] extra omnem controuersiam positum sit. CASSIANVS [g] disserte adfirmat, ætate sua omnes prouincias *Aegypti* sub generali nomine *epiphaniarum*, tam natalem *CHRISTI*, quam baptismum eius intellexisse: Et idcirco hæc duo mysteria non duobus separatis diebus, vti *Occidentales*, sed vno eodemque die simul celebrasse. GENNADIVS [h] cuiusdam TIMOTHEI episcopi meminit, qui composuerit librum de natiuitate domini, quam crediderit in epiphania factam. IOANNES BAPTISTA COTELERIVS [i] non sine probabili ratione coniectat, fuisse hunc *Timotheum Alexandrinorum* episcopum, GVILIELMVS tamen CAVEVS [k] de eo tamquam recentiore quodam scriptore loquitur. Ante concilium autem *Epheesium*, anno

(f) Vide Coteler. in constitut. apost. lib. V. c. XIII. p. 312. 313.

(g) Cassian. collat. X. cap. II. Epiphaniarum diem prouinciæ illius sacerdotes, vel dominici baptismi, vel secundum carnem natiuitatis esse definiunt; & id circo vtriusque sacramenti sollemnitate non bisarie, vt in Occidentis prouinciis, sed sub vna diei huius festiuitate concelebrant.

(h) Gennad. de scriptor. cap. LVIII. Timotheus episcopus composuit librum de natiuitate domini secundum carnem, quam credit in theophania factam.

(i) Coteler. not. in constit. lib. V. c. XIII. p. 313. Aegyptii, referente Cassiano collat. X. c. II. diem epiphaniarum definiebant diem baptismi dominici & dominicæ natiuitatis. Vnde forsitan Timotheus ille episcopus, qui a Gennadio dicitur composuisse librum de natiuitate domini, quam credebat in epiphania factam, est Timotheus Alexandrinus.

(k) Cave histor. liter. tom. I. p. 304. (p. 216. edit. Geneu. MDCXCIII.) Timotheus, episcopus, cuiusdam vrbs, non collat. Claruit circa annum CCCCXV. Scripsit librum de natiuitate domini secundum carnem, quam in die epiphaniæ contigisse arbitratus est.

CCCCXXXI habitum, *Aegyptii* diem natalem *CHRISTI* mutaverunt fixeruntque in die vicesimo nono mensis sui *Choiac*, qui est vicesimus quintus *Decembris*: Quemadmodum ex homilia *PAULI* episcopi *Emiseni* [1], praesente *CYRILLO* episcopo *Alexandrino* habita istiusque concilii actis interposita, apparet. Non multo ante hoc tempus ecclesiae *Antiochena* & *Syre* morem ecclesiarum *Occidentalium* in celebranda ad diem *XXV. Decembris* hac sollemnitate amplexae sunt. Nam *CHRYSOSTOMVS* [m] in homilia quadam ad populum *Antiochenum*, nondum decimum annum esse dicit, ex quo dies natalis *CHRISTI* manifeste ipsis innotuerit, quem antea in epiphania celebrarint, usque dum ex ecclesia *Occidentali* ad ipsos transmissus sit. Atque ex eo tempore natalis & epiphania distinctae sollemnitates esse coeperunt, quemadmodum ex aliis homiliis [n] huius scriptoris liquet, ubi de illis distincte loquitur, tamquam duobus diebus; qui ante vnus idemque crediti fuerant. *EPIPHANIVS*, qui *Constantiae* siue *Salaminis* in *Cypro* erat episcopus, sæ-

(1) Paul. Emisen. homil. in actis concil. Ephesin. part. III. c. XXXI. tom. III. concil. p. 1096. Ομιλία Παύλου ἐπισκόπου Ἐμισῆς, λεχθεῖσα καὶ Χοιὰκ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας, καθήμενα τὰ μακαρία Κυρίῳ, εἰς τὴν γέννησιν τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Homilia Pauli episcopi Emiseni, habita vicesimo nono die mensis Choiac (est XXV dies Decembris) in magna Alexandria ecclesia, praesente beato Cyrillo, de natiuitate domini & saluatoris nostri Iesu Christi.

(m) Chrysost. homil. XXXI. de natali Christi. tom. V. p. 456. (homil. XXXIII. p. 417. edit. Francof.) ἔγω δὲ κατὸν ἔσιν ἔτος, ἐξ ᾧ δὴ καὶ ἡ γνώριμος ἡμῶν αὐτῇ ἡμέρᾳ γεγέννηται -- παρὰ μὲν τοῖς τῶν ἐσπέραν οἰκεῖν ἀνθρώπων γνωρίζομένη, πρὸς ἡμᾶς δὲ κομιθεῖσα νῦν, καὶ ἔτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀδρόσον ἔτος ἀνέδραμε κ. τ. λ. Nondum decimus annus est, ex quo hic ipse dies manifeste nobis immoeruit. -- hic dies, quum ab exordio iis, qui in Occidente habitant, cognitus fuerit, nunc ad nos demum non ante multos annos transmissus, ita increuit, &c.

(n) Chrysost. homil. XXIV. de baptis. Christi. tom. I. p. 311. (p. 276. edit. Erf.) ὅτι μὲν ἐν ἐπιφάνειᾳ ἡ παρῆτα λέγεσθαι ἐρετὴ, δῆλον ἐστὶ πᾶσι. Epiphania quidem diei hanc celebritatem dici, omnibus liquet. Et paullo post: ἀλλὰ τίς ἐνεκεν ἐχθὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἦν ἐτέχθῃ, ἀλλ' ἡ ἡμέρα, καὶ ἦν ἐβαπτίσθῃ, ἐπιφάνεια λέγεται αὐτῇ γὰρ ἔσιν ἡμέρα, καὶ ἦν ἐβαπτίσατο, καὶ τὴν τῶν ὁμάτων ἡγήασε φύσιν. At enim qui fit, ut non ea dies, qua natus est, epiphania & apparitio appelletur, sed ea, qua baptizatus est? haec enim dies est, qua baptizatus est, & aquarum naturam sanctificauit.

pe de CHRISTI natiuitate loquitur semperque computationem sequitur *Orientalium*, eidem cum epiphania diei mensis Ianuarii cam assignans. Vno loco [o] ait: *Epiphaniarum die, quo dominus secundum carnem natus est, ieiunare non licet.* Alio loco [p] multam nauat operam, vt lectoribus suis demonstret, mense Ianuario CHRISTVM natum esse. *Quum Ianuario mense, inquit, natus esset VIII idus Ianuarii, qui est apud Romanos dies V[*]; Aegyptius porro Tybi XI; Syris siue Græcis Audynai VI; Cypriis siue Salaminis quinti mensis dies V; Paphiis Iulii XIV; apud Arabes vero Aleom XXI. Cappadociibus Atarte XIII; Hebræis Teberth; Atheniensibus Metacterionis, VI; omnes illos, quos supra recensuimus, XXIX integros consulatus percurrit. cetera.* Et ibidem paullo ante [†]: *Inprimis baptizatus est CHRISTVS, si Aegyptiorum mensum rationem habeas, Atbyr XII. A. D. VI idus Nouembris, hoc est LX ante festum epiphaniarum die, qua is secundum carnem natus est.* Nihil potest in adscribendo diem natalem diei epiphaniæ, vel in figendo diem epiphaniæ in sexto die Ianuarii, esse exactius, quam hæc, per tot nationum inter se comparatas ephemerides deducta, computatio EPIPHANII. Quod ipsum ab HIERONYMO confirmatur, qui et si ab EPIPHANIO dissentit, quod ad diem natalem CHRISTI attinet, significat tamen [q], fuisse tum quosdam, qui putarent,

(o) Epiphan. exposit. fid. XXII. ὅτε ἐν ἡμέρᾳ τῶν ἐπιφανίων, ὅτε γεννήθη ἐν σαρκὶ ὁ κύριος, οὐκ ἐστι νηστεύσαι.

(p) Id. hæref. I. I. Alogor. n. XXI. Γεννηθεὶς γάρ αὐτῷ περὶ τὸν Ἰαννουάριον μῆνα, ταῦτέστι πρὸ ὀκτώ εἰδῶν Ἰαννουάριον, ἥτις ἐστὶ κατὰ Ῥωμαίους πέμπτη τῶ Ἰαννουαρίᾳ μηνός, κατὰ Λιγυρίους Τυβὶ ἐνδεκάτη, κατὰ Σύρας, εἴτην Ἐθναίους, Αὐδυνοίαν ἐκτὴν, κατὰ Κυπρίους, εἴτην Σαλαμίνους, πέμπτη πέμπτη, κατὰ Παφίους ἑλέθε τεσσαρεσκαίδεκάτη, κατὰ Ἀραβίους ἡλεωμ καὶ, κατὰ Καππαδόκιους, Αταρτᾶ γ', κατὰ Ἑβραίους Τεβέρθ γ', κατὰ Ἀθηναίους Μετακτερίωνος ε'. παρ' ἡμῶν δὲ τὰς προειρημένους ἐποικείας εἰκοσινεὶς πληροὺς κ. τ. λ.

(*) Sunt qui hoc putant jenui oportere VI Ianuarii, quia VIII id. Ianuar. sic sextus Ianuarii in kalendario Romano: At vero Hieronymus etiam epiphaniam in quinto Ianuarii assignat, comment. in Ezechiel. I. p. 459. Et Asiani idem faciunt. Vid. V. Ter. de anno solari Macedonum & Asianorum, lib. II.

(†) Epiphan. ibid. n. XVI. πρῶτον μὲν βασιλεύοντος αὐτῷ κατ' Λιγυρίους Αθὺρ δωδεκάτη πρὸ ἑξ εἰδῶν Νοεμβρίου, ταῦτέστι πρὸ ἑξήκοντα ἡμερῶν [πλήρους] τῆς ἡμέρας τῶν ἐπιφανίων, ἥ ἐστὶν ἡμέρα τῆς αὐτῆς γεννήσεως κατὰ σάρκα.

(q) Hieron. comment. in Ezech. I. p. 459. Apud Orientales October erat primus CHRISTI

CHRISTI natiuitatem contigisse in die epiphaniarum; quem *Ezechiel* quintum diem mensis quarti vocat, initio computandi facto ab *Octobri*, quum decimæ post messem & vindemiam e populorum *Orientalium* more in templum inferrentur. Auctor *homilie in diem epiphania* inter opera *ORIGENIS* [r] idem ait, quod diuersa opinio hac de re feratur in mundo: aliis *CHRISTVM* eo die natum, aliis baptizatum esse statuentibus. *PAGIVS* [s] *CLEMENTEM ALEXANDRINVM* & *EVSEBIVM* eis accenset, qui *CHRISTVM* in die epiphaniarum siue sexto *Ianuarii* natum esse existimarunt. Quod si consideres, vbi & quando illi vixerint, probabile omnino est, sic eos sensisse, tametsi nullum ex illis testimonium adlegat. Nam non *Alexandrini* tantum, sed ecclesiæ etiam *Hierosolymitana* & *Palestine*, vbi vixit *EVSEBIVS*, natalem *CHRISTI* eodem die cum epiphania per aliquot sæcula obseruarunt, testimonio ex epistola quadam *Iacobi* pro praxi sua allegato, donec *Iuuenalis* episcopus *Hierosolymorum* meliora edoctus, ad vicesimum quintum *Decembris* eum reduceret; quemadmodum ex *BASILIO CILICE*, *IOANNE NICAENO* & homilia quadam sub nomine *CHRYSTOSTOMI* aliisque scriptoribus fuscè demonstrat *COTELERIVS* [t].

§. III.

In ecclesia Latina semper obseruatus die XXV Decembris.

ITA res in ecclesia *Orientali* se habuit per plura sæcula; in *Occidentali* generatim obseruata est illius diei sollemnitas, vti hodie obseruatur, tamquam festiuitas ab epiphania distincta, vicesimo quinto *Decembris*. *AVGVSTINVS* enim ait [u]: *Natus*

mensis & Ianuarius quartus. Quintam autem diem mensis adiungit, vt significet baptismum, in quo aperti sunt Christo caeli, & epiphaniarum dies huc vsque venerabilis est; non, vt quidam putant, natalis in carne. Tunc enim absconditus est & non apparuit: Quod huic tempori congruit, quando dictum est; Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

(r) Orig. homil. VIII. de diuersis tom. II. p. 446. Siue hodie natus est dominus Iesus, siue hodie baptizatus, diuersa quippe opinio fertur in mundo.

(s) Pagi apparat. chronol. ad Baron. n. XCV. (num. CXLVI. p. 37. edit. Antwerp. MDCCV.) Not. de Eusebio quidem hic dicit Pagius, sed de Clemente Alexandrino prorsus alia.

(t) Coteler. not. in constitut. lib. V. c. XIII. p. 312. seqq.

(u) Augustin. de trinit. lib. IV. c. V.

trahitur (Christus) octavo kalendas Ianuarias, hoc est, vicesimo quinto Decembris. Et CASSIANVS [x] pariter atque HIERONYMVS [y] natalem & epiphaniam dicunt separatis diebus celebrari in omnibus Occidentis ecclesiis. Ambo isti dies indiscriminatim vocabantur *theophania* & *epiphania*, item *prima* & *secunda nativitas*. Prima scilicet, in qua natus est in carne; & secunda, in qua baptizatus & stella indice manifestatus est gentilibus, quemadmodum lector apud COTELERIVM [z] & SVICERVM [a] ex GREGORIO NAZIANZENO, AMBROSIO, BASILIO, THEODORO SYDITA & pluribus scriptoribus aliis fusius demonstratum reperire potest.

§. IV.

Origo huius sollemnitatis a quo apostolico a quibusdam antiquis scriptoribus adsignata.

(x) Cassian. collat. X. c. II. Vid. §. II. sub litt. (g) pag. 68.

(y) Hieron. in Ezech. I. Vid. sub litt. antec. (q) p. 70.

Constitut. lib. V. c. XIII. Τὰς ἡμέρας τῶν ἐορτῶν φυλάσσετε, ἀδελφοί, καὶ πρῶτον γε τὴν γενέθλιον, ἣτις ὑμῶν ἐπιτελεῖται ἐκκλησίᾳ πέμπτῃ τῇ ἐν αὐτῇ μηνός· μετ' ἣν ἡ ἐπιφάνιος ὑμῶν ἐστὶν τεταμένη, κατ' ἣν δὲ κύριος ἀνέδειξεν ὑμῶν τῆς οἰκίας θεῖοντος ἐπιστάτου· γενέθλιον δὲ καὶ αὐτῇ ἑκτῇ τῇ δεκάτῃ μηνός. Dies festos obseruate, fratres; ac primum quidem diem domini natalem; qui a vobis celebratur vicesima quinta noni mensis. Post hunc diem, dies epiphaniæ sit vobis maxime honorabilis, in quo dominus nobis diuinitatem suam patefecit, is autem agatur sexta decimi mensis.

Lib. VIII. c. XXXIII. τὴν τῶν γενεθλίων ἐορτὴν ὑμνεῖται, διὰ τὰ ἐν αὐτῇ τὴν ἀποδόχου χάριν [al. χαρὴν] δέδωκεν ἀνθρώποις, γεννηθῆναι τὸν τῷ θεῷ λόγον ἡσὺν χριστὸν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου ἐπὶ σωτηρίᾳ τῷ κόσμῳ· τὴν τῶν ἐπιφανίων ἐορτὴν ὑμνεῖται, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀνέδειξιν γενεῖσθαι τῆς τῷ χριστῷ θεότητος κ. τ. λ. Festo natalis cessant ab opere, eo quod tunc hominibus tributum fuit inexpectatum beneficium (al. gaudium) ut, nempe Dei verbum Iesus Christus ex Maria virgine nasceretur ad mundi salutem. In epiphania festo vacent; quia in eo demonstrata est Christi diuinitas, cetera.

Opus imperfect. sub nomine Chrysostomi ad Matth. XXIV. 23. Ab æquinoctio vernali duodecimi mensis incipiunt paulatim tepescere aëres per singulos dies, vsque ad mensem tertium, & dies fieri noctibus longiores. Item ab æquinoctio autumnali mensis septimi incipiunt paulatim iterum frigesce aëres, per singulos dies, & noctes fieri longiores diebus, vsque ad mensem nonum, quando celebratur Christi natalis.

(z) Coteler. ubi supra p. 312.

(a) Suicer. thesaur. eccles. voce ἐπιφάνεια. tom. I. p. 1199.

ORIGO huius sollemnitatis a quibusdam antiquis scriptoribus ad ætatem vsque apostolorum refertur. GVILLIELMVS CAVEVS [b] prima eius vestigia se reperisse dicit in sæculo secundo; non dubitat autem, quin iam antea celebrata sit. Auctoritate nititur THEOPHILI episcopi *Cæsariensis*, qui circiter ætatem *Commodi* imperatoris an. CXCII. vixit. Non adlegat autem librum; vnde nobis locus relinquitur coniectandi, quod *pascuale* eius intelligat, EVSEBIO & HIERONYMO memoratum, ex quo HOSPINIANVS [c] ante istum hæc verba citavit, quæ Gallos natiuitatem *CHRISTI* vicesimo quinto *Decembris* celebrasse innuunt. Ita enim, narrante HOSPINIANO, pro obseruatione diei paschalis argumentati sunt: *Sicut domini natalem, quocumque die VIII kalend. Ianuarii (id est, vicesimus quintus Decembris) venerit, ita & VIII kalend. Aprilis (hoc est vicesimo quinto Martii) quando resurrectio accidit CHRISTI, debemus pascha celebrare.* Enim vero hæc verba in THEOPHILO reperire nequeo. Nam BEDA, qui epistolam refert, non nisi hæc verba habet in epistola ipsius synodica [d]: *Galli, quacumque die octaua kalendarum Aprilium fuisset, quando CHRISTI resurrectio tradebatur, semper pascha celebrabant.* Nulla autem mentio fit natiuitatis *CHRISTI* per integram epistolam, quæ spuria etiam & nullius fidei esse videtur. Id satis exploratum est, non esse eam, cuius EVSEBIUS & HIERONYMVS meminerunt. Neque adeo huic testimonio inhæreo, vtpote quod nec locuples est, nec iustæ auctoritatis & fidei. HOSPINIANVS & CAVEVS porro pro antiquitate huius festiuitatis tristem illam historiam adle-

(b) Cave prim christian. par. 1. chap. 7. p. 194. (p. 19. edit. Germ. Lips.) *Was dessen (des geburts fest) Christi) alterthum anlanget, so finde ich schon in dem andern jahr-hundert einige süssstapfen davon, ungeachtet ich nicht zweifle, daß es schon vorher ist gezeuget, und von dem bischoff zu Cæsarien, Theophilo, um die zeit des kaysers Commodi herum, erwelnet worden.*

(c) Hospin. de festis christianor. p. 110. Not. In editione Geneu. MDCLXXIV. hæc verba non leguntur.

(d) De ordinatione festarum paschalium per Theophilum Cæsariensem ac reliquorum episcoporum synodum. ap. Bedam de æquinoclio vernali, tom. III. p. 232. Habetur etiam ap. Bucherium com. in canon. paschal. Victorii & ap. Labbeum concil. tom. I. p. 596.

gant, quæ a NICEPHORO [e] & BELLARMINO [f] ex antiquis martyrologiis refertur, Quod feruente persecutione sub *Diocletiano Nicomedia*, inter alia crudelia facinora, ingentem omnis ætatis christianorum multitudinem, quæ in templo natalem *CHRISTI* celebratura conuenisset, ianuis clausis igneque iniecto, vna cum templo in cineres redegerit. Satis probabile hoc est, quia similia crudelitatis exempla habemus, aliis in locis die dominico commissa, quemadmodum supra ex LACTANTIO [g] & EVSEBIO percepinus. Magis autem in rem nostram faciunt, quæ CHRYSOSTOMVS [h] dicit, quod hic dies antiquus admodum & vetustus, & iam inde a primordio ab ipsa *Thracia Gales* vsque incolentibus manifestus & celebris fuerit. Id certum est, *Gregorii Nazianzeni* & *Basilii* memoria religiose cultum esse. In vtroque enim homiliæ, in illam sollempnitatem recitata, inueniuntur. Et AMMIANVS MARCELLINVS [i] narrat, quod *Julianus*, tempore *Constantii* christianum se simulans, quum reuera superitioni ethnicorum addictus esset, vt hoc celaretur (quod paucis tantum e familiaribus notum fuerit) cum christianis feriarum die, quem mense *Ianuario* celebrarent, epiphania appellatum, in ecclesiam progressus, sollempniter numen orauerit. ZONARAS eandem narrans historiam, in natali *CHRISTI* id factum esse, dicit. Vnde nonnulli na-

(e) Niceph. lib. VII. c. VI. ἐπὶ δὲ ἡ τῶν χριστῶ γενέθλιαν ἐπέτατο ἐορτὴ, καὶ σύμπαν τὸ χριστιανικὸν πλῆθος ἐν πόλει ἰδούσης ὅτι ἐκείνη νύξ ἔθροιστο πανηγυρίζοντες τὴν γενέθλιαν, ἀρπάσας ἐκείνη ὥς ἐβραίων τὴν καιρὸν, ὥστε τὴν ἐαυτῶ μονίαν ἐπιθῆναι, πύλαις συνκλειῖσαι καὶ περικλῖναι πῦρ ἀντίστοιχον τοῦ θύου. κ. τ. λ. *Quinta natalis Christi festus adfuit dies, & multitudo ætatis omnis, quæ Christi nomine conueniunt, in templo natalem eum celebratura conuenisset, tyrannus veluti opportunitatis tempus & lucresium occasionem habens, per quam resuriam & finem suum adimpleret, misit eos, qui templum clauderent & ignem circumcirca accenderent, &c.*

(f) Baron. ad an. CCCL. num. XLI --- XLVIII.

(g) Lactant. lib. V. c. XI. Euseb. lib. VIII. c. XI. Vid. cap. II. §. VIII. sub litt. (y) & (z) pag. 44.

(h) Chrysost. homil. XXXI. de baptismo Christi. tom. V. pag. 467. (p. 417. edit. Francof.) τῶν δὲ ἀπολογημάτων, ὅτι παλαιὰ καὶ ἀρχαία ἐστὶ, καὶ ὁμῶς τοῖς ἀπὸ Θεοῦ μέχρι Γαλιλαίας ἐκείνοι κατὰ μέρος καὶ ἐπίσημοι γέροντες.

(i) Ammian. lib. XXII. p. 195. Vt hæc interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Ianuario christiani epiphania dicebant, progressus in eorum ecclesiam, sollempniter numine orato, discessit.

talem & epiphaniam tunc temporis in *Gallia* vnam eandemque sollemnitatem fuisse colligunt. Quod si autem consideres, *Galliam* fuisse e prouinciis *Occidentalibus*, in quibus hi dies festi semper separatiim celebrati fuerunt, probabilius est, *ZONARAM* in hoc die hallucinasse. Vtcumque autem est, tuto nobis concludere licet, diem natalem & diem epiphaniæ hoc tempore festos haberi consueuisse in *Gallia*. Et hoc nobis quidem ad tuendam sollemnis obseruationis eorum antiquitatem sufficit.

§. V.

Hoc festum eadem religiosa veneratione, qua dies dominica, celebratum.

QVOD ad rationem celebrandi hoc festum attinet, maxima cum veneratione id eos fecisse, obseruare licet. Nam de eo magnifice semper loquuntur, tamquam præcipua christianorum sollemnitate, a qua reliqui festi dies omnes originem suam traxerint. Ita CHRYSOSTOMVS [k], *Appetit, inquit, festum omnium festorum maxime venerandum tremendumque: quod si quis appellet omnium festorum metropolin, haudquaquam aberret. Quid autem hoc est? Christi iuxta carnem natiuitas. Ab hoc enim festum epiphaniarum, ac sacrum pascha, adscensio & pentecoste originem ac fundamentum ducunt. Nisi enim secundum carnem natus esset CHRISTVS, nequaquam baptizatus esset, nam id festum theophaniorum; nequaquam fuisset crucifixus, nam hoc est festum paschæ; nequaquam misisset spiritum sanctum, quod est festum pentecostes. Iraque ab hoc, ceu fonte quopiam diuersi fluiuit, nata sunt nobis hæc festa. Verum non ob hoc tantum par est hunc diem ceteris anteponi, sed etiam ob id, quod in hoc*

(k) Chrysost. homil. XXXI. de Philogonio. tom. I. p. 309. (p. 313. edit. Francof.)

καὶ γὰρ ἑορτὴ μέλαι προσελαύνει, ἡ πασῶν ἑορτῶν σημαντικὴ καὶ Φρικωδεστά, ἢ ἐν αὐτῇ τις ἀμάρτοι, μητρόπολι πασῶν τῶν ἑορτῶν προσεσπῶν τῇ δὲ ἐστὶν αὕτη, ἡ κατὰ σάρκα τῷ Χριστῷ γέννησις· ἀπὸ γὰρ ταύτης τὰ Θεοφάνια, καὶ τὸ πάχχ τὸ ἑσθὲν, καὶ ἡ ἀνάληψις, καὶ ἡ πεντηκοστὴ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβον· εἰ γὰρ μὴ ἐτέχθη κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ἐκ αὐτῆς ἐβαπτίσθη, ὅπερ ἐστὶ τὰ Θεοφάνια· ἐκ αὐτῆς ἐσταυρώθη, ὅπερ ἐστὶ τὸ πάχχ· ἐκ αὐτῆς τὸ πνεῦμα κατέπεμφεν, ὅπερ ἐστὶν ἡ πεντηκοστή· ὥστε ἰντεῦθεν, ὥσπερ ἀπὸ τινος πηγῆς ποταμοὶ διάφοροι ρεύοντες, αὐτὰς ἐτέχθησαν ἡμῖν αἱ ἑορταὶ· & κατὰ τῶτο δὲ μόνον δικαία ταύτης αὐτῇ εἶναι τῇ προσεδρίᾳ ἀπολαύειν ἡ ἡμερα, ἀλλ' ὅτι

natum est, ceteris omnibus est memorabilius. Nam quod Christus, homo factus sit mortuus, consequentia cuiusdam fuit: licet enim nullum omnino peccatum perpetrasset, mortale tamen corpus adsumserat: Erat quidem hoc admirandum: ceterum quod, Deus quum esset, v luerit homo fieri, tantumque sese demittere sustinuerit, quantum ne cigatione quidem complecti queas, hoc est omnium maxime venerandum stuporisque plenum; Quod quidem & Paulus admirans, dicebat: Sine controversia magnum pietatis mysterium! Quod magnum? Deus manifestatus in carne. Ac rursus alibi: Non enim angelos apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus adsimilari. Propter hoc potissimum amplector diligoque diem hunc, & amorem eius in medium propono, ut vos huius amatoriū pharmaci participes reddam: eoque rogo vos omnes obsecroque, summo studio summaque cum alacritate velitis adesse, sed prius suam quisque domum repurget, ut videamus dominum nostrum in cunis iacentem ac fasciis involutum, tremendum ac stupendum spectaculum. In hunc modum sanctus ille pater auditores suos ad celebrandam natiuitatem *CHRISTI* quinque ante diebus inuitabat. Et obseruandum est, hunc diem eadem veneratione & religiosa sollempnitate fuisse transactum, qua dies dominicus coli consueuerit. Nam hoc die semper sermones habebant, cuius rei multa exempla apud *CHRYSOSTOMVM*, *NAZIANZENVM*, *BASILIVM*, *AMBROSIVM*, *AVGVSTINVM*, *LEONEM*, *CHRYSOLOGVM* & alios reperiuntur. Neque hunc diem vnuquam sine sollempni eucharistia transire patiebantur. Nam *CHRYSOSTOMVS* hoc ipso loco populum suum ad sacram mensam cohortatur, adfir-

καὶ τὸ ἐν αὐτῇ γενόμενον τῶν ἁπάντων πολὺ φαικνότερόν ἐστι τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπον γενόμενον τὸν χριστὸν ἀποθανεῖν, τῆς ἀκολουθίας λοιπὸν ἦν· εἰ γὰρ καὶ ἀμαρτίαν ἐκ ἐποίησεν ἁπλῶς θνητὸν σῶμα ἀνέλαβεν· καὶ ἦν μὲν καὶ τὸτο θαυμαστὸν τὸ δὲ Θεὸν οὕτω ἄνθρωπον θ-λῆσαι γενέσθαι καὶ ἀναχέσθαι καταβλῆναι τοσάυτον, ὅσον ἴδε διάνοια δεῖξαι δύναται. τῷ ἐστὶ ἐν τῷ φημιδίσκῳ, καὶ ἐκπλήξαι γένον· ὃ δὲ καὶ Παῦλος θαυμάζειν ἔλεγεν· καὶ ἐκλογαζόμενος μέχρι ἐπὶ τὸ τῆς ἀποδείξεως μυστήριον πᾶν μέγα; Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί· καὶ πάλιν ἀπαρχῇ ὃ γὰρ ἀρχαῖον ἐπιλαμβάνεται ὁ Θεός, ἀπλῶς σωματικῶς Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὀφείλει κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ἐκμασθῆναι διὰ τὸτο μέγιστον ἀσπίζομαι τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ φιλῶ· καὶ τιν ἐρωτα εἰς μέσον προτίθημι, ἵνα ποιῶντες ὑμᾶς ποιῶσι τῷ φίλῳ. Διὰ τῷτο θέλω πάντων ὑμῶν καὶ ἀντιβαλῶ, μετὰ πόθου σπεύδω καὶ προθυμίας παρηγορεύω, τὴν οἰκίαν ἑκαστος κενώσας τοὺς ἑαυτοῦ ἵνα ἴδωμεν τὸν δεσπότην ἡμῶν ἐπὶ τῆς φάττης καίμενον, ἐσπαργακωμένον, τὸ φημι ἐν αὐτῷ καὶ παρόντων θέαμα.

mans eis [*], si cum fide accesserint, fore, vt *CHRISTVM* videant in præsepi iacentem. Hanc enim mensam vicem explere dicit præsepi. Nam & heic poni corpus dominicum, non quidem fasciis inuolutum, sicuti tunc, sed vndiquaque spiritu sancto conuestitum. Et vt hæc sollempnitas in vniuersum obseruaretur, libertas hoc die dabatur seruis a consuetis laboribus cessandi, perinde ac die sabbati & dominica. Cuius rei speciatim mentio fit ab auctore constitutionum sic dictarum apostolicarum [1]: *Festo natalis cessent (serui) ab opere, eo quod tunc hominibus tributum fuit inexpectatum beneficium, vt nempe Dei verbum IESVS CHRISTVS ex Maria virgine nasceretur ad mundi salutem.* Omne quoque ieiunium seuere prohibitum erat hoc festo, sicuti die dominico: Nec quisquam sine impiæ alicuius hæresis suspicionem hanc regulam violare poterat, vti ex eis apparet, quæ de *Priscillianistis* dicit *LEO* pontifex Romanus [m]: *Natalem CHRISTI, inquiens, quem secundum susceptionem veri hominis catholica ecclesia veneratur, quia verbum caro factum est & habitauit in nobis, non vere isti honorant, sed honorare se simulant, ieiunantes eodem die sicut & die dominico, qui est dies resurrectionis CHRISTI. Quod vtrique ideo faciunt, quia Christum dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt, quæ vera non fuerint; sequentes dogma Cerdonis atque Marcionis, & cognatis suis Manicheis per omnia concordantes.* Huic igitur & similibus hæresibus vt sese opponeret ecclesia, magna semper seueritate utebatur in eos, qui natalem *CHRISTI* ieiunio transigere ausi essent.

DENIQUE ad nullam non venerationem huic diei conciliandam, ecclesia ab omnibus ciuibz suis requirebat, vt religiosos conuentus in ecclesiis oppidanis frequentarent, nec ad vllam minorem ecclesiam in agris commearent, nisi necessita-

(*) Ibid. p. 316. edit. Francof. καὶ γὰρ αὖ μετὰ πίστεως παραγενόμεθα, πῶτως αὐτὸν ὁλομέθω ἐπὶ τῆς φάττης κείμενον ἢ γὰρ τράπεζα αὐτῇ τάξιν τῆς φάττης πληροῖ καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα κείσεται τὸ αἶμα τὸ δεσποτικόν καὶ ἐσπαργανωμένον, καθάπερ τότε, ἀλλὰ πανταχόθεν ἀγλῇ πνεύματι περιστοιχόμενοι.

(1) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. Vid. supra §. III. sub litt. (γ) pag. -2.

(m) Leo epist. XCIII ad Turibium c. IV. (tom. III. concil. p. 1412. Conf. Conc. Bracar. I. c. IV. (tom. V. p. 873.) vbi eadem leguntur.

re aliqua vel infirmitate ita facere compellerentur [n]. Leges imperiales omnes publicos ludos & spectacula hoc die æque ac die dominico prohibebant. Quamquam enim principio prohibitio ad solum diem dominicum spectabat, THEODOSIUS tamen junior [o] eam ad diem quoque epiphaniarum, pascha & quinquaginta dies pentecostales extendebat, quia hisce temporibus totæ mentes christianorum Dei cultibus occupatæ esse deberent. Sunt [p], qui ecclesiam festum natiuitatis CHRISTI & epiphaniarum hoc anni tempore ideo instituisse existimant, ut vanis oblectamentis & gaudiis contra iret, quibus gentiles in Saturnaliis suis & kalendis Ianuariis hoc ipso anni tempore indulgebant. NAZIANZENI adhortatio ad populum suum in natiuitate CHRISTI eo directe spectare videtur, quando auditores suos præmunire adlaborat, ne in easdem illecebras abripiantur [q]: *Non, ut in publicis festis fieri solet, inquit, sed diuine; non mundane, sed supramundane; non nostra, sed nostri, vel, ut rectius loquar, domini: non, quæ infirmitatis sunt, sed quæ curationis; non quæ creationis, sed quæ recreationis, celebremus. Id autem quæ ratione consequemur? Nempe si nec domus vestibula coronis cingamus, nec choros agitemus, nec vicos ornemus, nec oculum pascamus, nec aurem cantu mulceamus, nec olfactum muliebriter deliniamus, nec gustui lenocinemur, nec tactui gratificemur, promittis inquam illis ad vitium vitis & peccati ianuis, nec teneris & circumfluentibus vestibus emolliamur, quo-*

(n) Concil. Aurel. l. c. XXVII. Ut nulli ciuium paschæ, natalis vel quadragesimæ sollempnia in villa liceat celebrare, nisi quem infirmitas probabitur tenuisse.

(o) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis, leg. V. Dominico & natali, atque epiphaniarum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus -- omni theatrorum atque circensium voluptate per vniuersas vrbes earundem populis denegata, totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur, cetera.

(p) Hospinian. de festis christianor. p. III. Not. In mea edit. nihil huius exstat.

(q) Nazianz. orat. XXXVIII. in theophaniam siue natalem Christi p. 614. 615. *τοιγαῦν ἐορτάζωμεν, μὴ πανηγυρικῶς, ἀλλὰ θεϊκῶς· μὴ κοσμικῶς, ἀλλ' ὑπερκosmικῶς· μὴ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ τῶ ἡμετέρου, αὐτῶν δὲ τὰ τῶ δεσπότου· μὴ τὰ τῆς ἀδυναμίας, ἀλλὰ τὰ τῆς δυναμίας· μὴ τὰ τῆς πλάνης, ἀλλὰ τὰ τῆς ἀναπλάσεως· ἔσται δὲ τὸ πᾶς; μὴ πρόθυρα εἰφανώσωμεν, μὴ χορὰς συνησώμεθα, μὴ κοσμήσωμεν αἰγυίαι, μὴ οὐδ' ἄλλων ἐτίσωμεν, μὴ ἀνοήν καταυλήσωμεν, μὴ ἁφ' ἡσυχίαν ἐνδύλωμεν, μὴ γένου καταπρωτεύσωμεν, μὴ ἀφ' ἡ χαρισώμεθα ταῖς*

rum quod pulcherrimum est, nulli usui est, nec gemmarum splendoribus nec auri fulgoribus, nec colorum artificijs, natiuam pulchritudinem ementientibus, atque aduersus diuinam imaginem excogitatis: nec commessionibus & ebrietatibus, quibus cubilia & impudicitias adiuncta esse scio; quandoquidem malorum magistrorum mala doctrinae sunt, vel potius malorum seminum male segetes. Nec toros altos figamus, ventri delicias sternentes. Nec fragrantia vina, coquorum lenocinia, ingentis sumtus unguenta in pretio habeamus. Nec terra & mare pretiosum nobis stercurus dono offerant (hoc enim honore delicias afficere soleo). Nec alius alium intemperantia superare contendamus. Mihi enim intemperantia est, quidquid superfluum est, ususque necessarios excedit: idque esurientibus aliis, atque inopia laborantibus: iis inquam, qui ex eodem luto & temperamento constant. Verum haec gentilibus, ac gentilitis pompis, festisque relinquamus: qui etiam iis, quos sacrificiorum nidor oblectat, deorum nomen tribuunt apteque proinde diuinum numen ventre colunt, mali utrique malorum demonum & fictores & sacerdotes & cultores. At nos, a quibus verbum adoratum, si quid deliciis dandum est, in sermone deliciemur, atque in lege diuina & narrationibus, cum aliis, tum iis praesertim, qua praesenti festo consentanea sunt.

§. VI.

De epiphania tamquam distincta sollemnitate.

QVOD ad epiphaniam attinet, qui eam obseruabant vt sol-

προχειροῖς εἰς κακίαν ὁδοῖς, καὶ εἰσόδῳ τῆς ἀκρασίας· μὴ ἐδῇτε μαλακιδῶμεν, ἀπαλῆτε καὶ περιβρέση, καὶ ἦν τὸ κάλλιστον ἀχρησία· μὴ λίδαν διαυγείας, μὴ χρυσὴν περιλάμψαι, μὴ χρωμάτων σοφίσμασι, φευδομένων τὸ φυσικὸν κάλλος, καὶ κατὰ τῆς εἰκότος ἐξευρημέναν· μὴ κώμοις καὶ μέθαις, οἷς κοίτας καὶ ἀσελγείας οἶδα συνευρημένας· ἐπειδὴν κακῶν διδασκάλων κακὰ τὰ μαθήματα· μᾶλλον δὲ πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια· μὴ συμβάδας ὑψηλὰς πηξάμεθα σκηνοποιῶντες τῇ γαστρὶ τὰ τῆς θρύψεως· μὴ τιμῆσωμεν οἶων τὰς ἀνδοσίας, ὁψιποῶν μαργαρίτας, μέσων πολυτελείας· μὴ γῇ καὶ θάλασσά τὴν τιμὴν ἡμῶν κίπρῳ δωροφορεῖτωσαν· ἦτοι γὰρ ἐγὼ τιμῶν οἶδα τρυφὴν· μὴ ἄλλος ἄλλον ἀνταρσία νικῶν σπαράζωμεν· ἀκρασία γὰρ ἐμοὶ πᾶν τὸ περιτλὺν καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν· καὶ ταῦτα πεινῶντων ἔδων, καὶ δεομένων, τῶν ἐκ τῶ αὐτῷ πληῆτε καὶ κράματος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἑβραῖοι παρῶμεν, καὶ ἔθνη κοῖτοις καὶ πανηγύρεσιν· οἱ καὶ θεὸς ὀνομάζουσι κτίσας· χαίρουτας, καὶ ἀκολούθως τὸ θεῖον τῇ γαστρὶ θεραπεύουσι· πονηροὶ πονηρῶν δαιμονίων καὶ πλάται, καὶ τυταχνοὶ, καὶ μέσας τυγχάνοντες· ἡμεῖς δὲ, οἷς λόγος τὸ προσκυνῆμεν, καὶ τι δὴν τρυφῶν, ἐν λόγῳ τρυφῶμεν, καὶ θεῖον νόμον, καὶ διηγήμασι τοῖς τε ἄλλοις καὶ ἐξ ὧν ἡ περ-

lemni-

lemnitatem a natiuitate distinctam, faciebant id maxime propter baptismum *CHRISTI* & apparitionem stellæ, quæ magos ex *Oriente* ad adorandum seruatores nostrum duxerat. Quibus duabus rationibus alii duas alias addunt, miraculum scilicet redemptoris nostri in *Cana Galilææ* patratum, quando aquam in vinum mutauit; & alterum eius miraculum, quando quinque hominum millia quinque panibus saturauit. Quæ rationes omnes simul adlegantur in vno sermonum istorum in hunc diem, qui *AVGVSTINO* vulgo adscribuntur: *Hodie [r] illud sacramentum colimus, quo se in homine Deus virtutibus declarauit, pro eo quod in hac die, siue quod in celo ortus sui nuntium prauit; siue quod in Cana Galilææ in conuiuio nuptiali aquam in vinum conuertit; siue quod in Iordanis undis aquas ad reparationem humani generis suo baptismo consecrauit; siue quod de quinque panibus quinque millia hominum satiauit. In quolibet horum salutis nostræ mysteria continentur & gaudia. PETRVS CHRYSOLOGVS [s] & EVCHERIUS archiepiscopus Lugdunensis [t] trium priorum rationum, non autem postremæ, meminerunt. LEO episcopus Romanus [u] octo sermones habet in hanc sollempnitatem, in quibus haud aliam rationem viget, quam manifestatam magis stellæ indice Christi natiuitatem. Contra ea *HIERONYMVS* [x] dicit, hunc diem maxime celebrari in commemorationem baptismatis *CHRISTI*, & vt significetur, quod tunc orbi manifestatus sit per vocem de cælo, dicentem: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Scriptores *Græci* communiter huic rationi insistant. Qui sit, inquit *CHRYSOSTOMVS* [y], vt non ea dies, qua natus est, epiphania & apparitio appellatur, sed ea, qua baptizatus est; Quia nimirum*

(r) Augustin. serm. XXIX. de tempore.

(s) Chrysol. serm. CLVII. de epiphania & magis. (tom. VII. bibl. patr. max. ed. Lugdun. MDCLXXVII. p. 964. 985. Per epiphaniam magi Christum dominum muneribus mysticis confitentur &c. Per epiphaniam Christus in nuptijs aquas saporauit in vinum, cetera. Per epiphaniam Christus Iordanis undas ad baptismum nostrum consecratas intrauit, cetera.

(t) Eucher. homil. in vigil. S. Andrea.

(u) Leo sermon. in epiphania. p. 25. (tom. VII. biblioth. patr. max. p. 1004. 1011.

(x) Hieron. in Ez. ch. p. 49. Vid. §. III. sub litt. (y) pag. 72.

(y) Chrysol. homil. XXIV. de bapt. Christi. tom. I. p. 311. (p. 276. edit. Francof.)
τὸς ἑβένει & χιτὼν ἡ ἡμετέρα, ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ ἡ ἡμετέρα, καὶ ἢ ἐν βαπτισμῷ, ἐπι-

non omnibus manifestus est redditus, quum partus est editus, sed quum est baptizatus: nam ad hunc usque diem vulgo erat ignotus. Sicut constat ex istis Ioannis baptiste verbis, Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. Quid vero mirum, si alii non nossent, quando illum etiam ipse baptista. ad eum usque diem ignorabat? Et ego nesciebam eum, inquit, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in spiritu sancto. GREGORIUS NAZIANZENSIS eandem rationem observationis huius sollemnitatis reddit. Sanctus luminum dies, inquit [z], ad quem pervenimus, quemque hodie diuino beneficio celebramus, pro principio quidem Christi mei, hoc est, veræ lucis, omnem hominem in mundum venientem illuminantis, baptismum habet. Similiter GREGORIUS NYSSENSIS [a] sermonem suum in baptisma CHRISTI inscripsit, In diem luminum, in quo baptizatus est dominus noster. Et ASTERIVS episcopus Amaseæ, loquens de præcipuis christianorum diebus festis [b], ait: Natalem celebramus, quod per hoc tempus sese Deus in carne mortalibus ostenderit. Luminum festum agitur, quod peccatorum remissione donati, tamquam ex obscuro prioris vite ergastulo ad lucidam atque a crimine liberam vitam subuehamur.

Φάνεια λέγεται; -- ἐπειδὴ ἔχ' ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατὰδηλος· ἅλλ' ὅτε ἐβαπτίσαντο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνόειτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς· καὶ ὅτε ἠγνόουν αὐτόν, οἱ πολλοί, καὶ ἐκ ἡδεῖσαν ὅσις ποτε ἦν, ἤκουον τῆ βαπτισῆς Ἰωάννης λέγοντος· μέσος ὑμῶν ἔστηκεν, ὃν ὑμεῖς ἐκ οἴδατε καὶ τί θαυμαστόν, εἰ οἱ ἄλλοι ἀγνόουν, ὅπως καὶ αὐτός ὁ βαπτιστὴς αὐτόν ἠγνόει ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης; καὶ γὰρ ἐγώ, φησιν, ἐκ ἡδεῖα αὐτόν, ἅλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, ἑτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

(z) Nazianz. orat. XXXIX. in sancta lumina tom. I. p. 624. ἡ ἀγία τῶν Φώτων ἡμέρα, εἰς ἣν ἀφ' ἡμεῶν, καὶ ἣν ἐορτάζειν ἡζυμάμεθα σήμερον, ἀρχὴν μὲν τὸ τῆ ἐμῆς χριστῆς βάπτισμα λαμβάνει, τῇ ἀληθινῇ φωτὶ, τῇ φωτίζοντος πάντα ἀνθρώπων, ἐρχόμενον εἰς τὴν κόσμον.

(a) Nyssen. orat. de bapt. Christi. tom. III. p. 366. εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, ἐν ᾗ ἐβαπτίσθη ὁ κύριος ἡμῶν.

(b) Alter. hom. IV in festum kalendarum ap. Combefis. auctar. tom. I. p. 67. γενέθλια ἐορτάζομεν, ἐπειδὴ τὰ ἐν σαρκὶ θεοφάνεια κατὰ τῆτον τὸν χρόνον ἐδείξαν ἡμῖν ὁ θεός. Φῶτα πανήγυριν ἄγομεν, ἐπειδὴ τῇ τῶν ἀμαρτημάτων ἀφάρσει, οἷον ἐκ σκοτεινῆς τινὸς δεσποτηρίας, τῇ προτέρῃ βίᾳ, πρὸς τὸν φωτεινὸν καὶ ἀνεύθυνον ἀναγόμεθα.

§. VII.

Cui hic dies a nonnullis appelletur epiphania secunda, & dies luminum.

QUVM baptisimus generatim $\Phi\omega\varsigma$ & $\Phi\omega\tau\iota\sigma\mu\alpha$ *lumen & illuminatio*, a magnis & admirandis effectis suis, nominaretur: Hic dies, utpote dies baptismatis Christi creditus, ideo appellabatur $\eta\mu\epsilon\rho\alpha\ \Phi\omega\tau\omega\upsilon$, vel $\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha\ \Phi\omega\tau\alpha$, *dies luminum*, vel *sancta lumina*, siue *illuminatio*. Sicut non solum ex ante memoratis GREGORII NAZIANZENI & GREGORII NYSSENI locis, sed ex diuersis etiam aliis Græcis scriptoribus apparet, a SVICERO [c] notatis, qui iure reprehendit XYLANDRVM & PAMELIVM, quod diem sacrorum luminum dicant esse cum, quem alias *purificationis Maria* vocant, Germanice *Lichtmess*, quia in ecclesia Romana, quæ nunc est, hoc die candelas suas cereas consecrare solent; quum tamen istiusmodi sollempnitas nec tempore GREGORII NAZIANZENI & GREGORII NYSSENI, nec multis annis post in ecclesia obtinuerit, vsque dum impe-

(c) Suicer. thesaur. ecclesi. tom. II. p. 1487. Dies baptismi Christi vocatur $\eta\mu\epsilon\rho\alpha\ \tau\omega\upsilon\ \Phi\omega\tau\omega\upsilon$, *dies luminum* a Gregor. Nazianzeno orat. XXXIX. p. (24. $\eta\ \acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$ &c. (vid. sub litt. (z) pag. 81.) Ipsius orationis titulus est: $\kappa\acute{\alpha}\tau\ \tau\acute{\alpha}\ \acute{\alpha}\gamma\iota\alpha\ \Phi\omega\tau\omega\upsilon\ \tau\omega\upsilon\ \epsilon\pi\iota\phi\alpha\upsilon\iota\omega\upsilon\ \lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$. Nicetas ad hæc: *Baptisimus luminum nomine appellatur, quod purget & illustret. Quo etiam fit, ut facies eo tempore in latitæ signum accendamus. Ac principium quidem & causa huius festi baptismus Christi est.* Id satis etiam perspicuum ex titulo orationis Gregor. Nysseni in baptismum Christi, tom. III. p. 366. vid. sub litt. (a) pag. 81.) Pantoleon hoc festum vocat $\tau\acute{\alpha}\ \acute{\alpha}\gamma\iota\alpha\ \Phi\omega\tau\alpha$, *sancta lumina*. Typicum: $\epsilon\zeta\delta\omicron\upsilon\varsigma\ \tau\acute{\alpha}\ \acute{\alpha}\gamma\iota\alpha\ \mu\epsilon\tau\ \tau\eta\ \pi\alpha\rho\alpha\mu\omicron\iota\eta\ \tau\omega\upsilon\ \acute{\alpha}\gamma\iota\omega\upsilon\ \Phi\omega\tau\omega\upsilon$. *Notitia benedictionis, quæ fit in vigilia sanctorum luminum.* Cedrenus in Romano Iacapeño, pag. 100. $\text{Ρωμαῖος δὲ ταπεινὸς τῷ βασιλεὺς διαδήματι, σέφει κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῶν ἁγίων Φωτῶν καὶ τὴν αὐτῆς σύζυγον Θεοδώραν. Coronatus autem Romanus, ipso eo die luminum, epiphania scilicet, uxorem quoque suam Theodoram coronat.$ Xylander in notis ad hunc locum: *Diem sacrorum luminum puto esse, quem alias purificationis Mariæ vocant, Lichtmess.* Pamelius in epist. XXXIV. Cypriani, num. XIII. p. 65. *Festum etiam, quod hodie purificationis, olim, teste Bedæ, ἐπιφαντῆ, dicebatur, celebrat homilia de luminibus siue secundæ epiphaniæ D. Gregorius Nazianzenus.* Eadem aliorum etiam est sententia. Sed nihil minus. *Purificatio enim virginis, Græcis ἐπιφαντῆ, siue ἐπιφαντή, occursus, secundo Februarii die celebratur: Baptismi vero Christi festum sexto Ianuarii tam apud Græcos, quam Latinos celebratur. cetera.*

rante Iustiniano a Græca ecclesia sub nomine ὑπαντῆς siue ὑπαπαντῆς institueretur. Hinc, quando NAZIANZENVUS [d] alio loco inducit quosdam, rationem cur baptismum suum differant, reddentes, quorum alius dicat, μένω τὰ Φῶτα, *luminum diem expecto*; alius, paschatis festum pluris facio; Rursus alius, Pentecosten expectabo: Planum omnino est, diem luminum non posse significare festum purificationis Mariæ virginis (quod non erat sollemne tempus baptismi) sed epiphaniam, in qua ecclesia Græca homines ad baptismum admittebat, utpote quævnum ex tribus sollemnibus baptismi temporibus erat, idque ob baptismum servatoris nostri (quem [e] secundam ipsius natiuitatem, vel secundam epiphaniam vocabant) quando diuinitas eius clarius manifestabatur per vocem, ex cælo venientem dicentemque: *Hic est filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.*

§. VIII.

Celebratus vii reliquæ maiores festiuitates, & certo respectu magis cognitus, utpote vnum ex tribus sollemnibus temporibus baptismi in ecclesia Græca.

IMMO obseruare licet, quod in ecclesia Græca hic dies certo respectu notabilior fuerit ipso natali CHRISTI; utpote inter tria sollemnia tempora baptismi relatus, quod de natali dici nequit. In Latina quidem ecclesia hoc priuilegium non habuit. Nam, quemadmodum alicubi [*] ostendimus, Romana, Gallicana & Hispanica ecclesiæ per multa sæcula haud alia sollemnia tempora baptismi admittere voluerunt, præter pascha & pentecosten, nisi morbus vel alia quædam necessitas aliter fieri

(d) Naz. orat. XL. de bapt. p. 64. τὸ καὶ τὸ σπῆν' η, καὶ προφασίζῃ προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις: μένω τὰ Φῶτα, τὸ πᾶν μοι τιμώμενον, τὴν πεντηκστὴν ἐκδέξου.

(e) Vid. Coeler. not. in constit. lib. V. c. XIII. Epiphania diuisa fuit in primam & secundam. *Duæ sunt autem epiphaniæ*, a t Isidorus Originum VI, 18. *prima*, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum angelo nuntiante apparuit: *secunda*, in qua ex gentium populis stella indice præsepis curabula magos adoraturus exhibuit. Cui partitioni suffragatur Rufinus, dum Gregorii Nazianzeni orationi XXXIX titulum facit, *de secundis epiphanis*, in codice Diuionensi, quem ad Vigilium Tapsensem laudat Chiffletius.

(*) Lib. XI. cap. VI. §. VII. vol. IV. p. 246. seqq.

iuberet. *Græca* autem & *Africana* ecclesiæ epiphaniam quoque diem baptismi fecerunt, sicut non solum ex ante memorato NAZIANZENI loco, sed ex VICTORE etiam VTICENSI [f], IOANNE MOSCHO [g] & antiquo libro rituali, quem *typicum Sabæ* vocant, apparet. Quibus addere possumus, quod CHRYSOSTOMVS [h] dicit, „quod in hac sollemnitate, in memoriam „baptismi *CHRISTI*, quo aquarum naturam sanctificauit, sub „mediam noctem, quum aquati fuerint, domum latices refe- „rant ac recondant, & per integrum annum conseruent, fiat „que miraculum euident, dum nihil temporis longinquitate a- „quarum illarum natura vitietur, sed integro anno atque adeo „biennio & triennio sæpe, quæ isto die fuerit hausta, incorru- „pta & recens permaneant, ac post tantum temporis cum iis, „quæ nuper fuerint e fontibuseductæ, certet. Et FRONTO DVCAEVS [i] similem consuetudinem obseuat in calendario *Syrorum* apud GENEBRARDVM ad hunc ipsum diem. Quod ipsum peculiarem ritum ecclesiæ *Orientalis* fuisse, arguit. Ceterum obseruatio huius diei eadem erat atque natiuitatis aliarumque maiorum festiuitatum. Sermones enim habebantur & communio distribuebatur hoc die, & serui libertatem habebant cessandi ab opere manuum, vt religioso huius diei cultui vacare possent. Ad quam consuetudinem respiciens auctor *constitutionum* [k] ita præcipit: *In epiphania festo vacent serui;*

(f) Vid. de persecut. Vandal. lib. II. bibliothec. patr. tom. VII. p. 603. (p. 1908. d. edit. MDLXXXIX.) Vid. vol. IV. p. 273 sub litt. (x).

(g) Mosch. prat. spirituale cap. CCXIV. ibid. sub litt. (u).

(h) Chrysost. hom. XXIV. de bapt. Christi tom. I. p. 321. (p. 276. edit. Francof.)

διὰ τοι τῆτο καὶ μεσονυκτίῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἅπαντες ὑδρευσάμενοι οἴκα-
δε τὰ ὕδατα ἀποτίθενται καὶ εἰς ἱναυτὸν ὁλόκληρον φυλάττεται, ἅτε δὴ σήμε-
ρον ἀγιαζόντων τῶν ὑδάτων καὶ τὸ σημεῖον γίνεται ἐναργές, & διαφθειρομένης τῆς
τῶν ὑδάτων ἐκείνων φύσεως τῇ μηκεί τῶ χρόνῳ, ἀλλ' εἰς ἱναυτὸν ὁλόκληρον καὶ
δύο καὶ τρία ποδάκις ἔτη τῶ σήμερον ἀντληθέντος ἀκροαία καὶ νεαρὰ μένοντος,
καὶ μετὰ τοσούτον χρόνον τοῖς ἀγίοις τῶν πηγῶν ἐξαπαδείσειν ὕδασι ἀμιλλωμένῃς.

(i) Fronto Duc. in loc. p. 63. (p. 46. edit. Francof.) Nota veterum christiano-
rum morem, cuius vestigium etiamnum restat in calendario *Syrorum* apud
Genebrardum VI Ianuarii, *Ea nocte*, inquit, *aqua consecratur in totum an-*
num.

(k) Constitut. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν τῶν ἐπιφανίων ἑορτὴν ἀργεῖτωσαν [οἱ δ᾽ εἰς]
quia

quia in eo demonstrata est Christi diuinitas, quando pater testimonium ei prae-
buit in baptismo, & paracletus in specie columbae ostendit eum, cui
peribitum erat testimonium. Et licet initio hic dies actibus iuri-
dicis & negotiis forensibus non exemptus, nec publicorum lu-
dorum & spectaculorum praebitio in eo prohibita esset: Tan-
dem tamen Theodosius iunior [1] honorificum ei locum inter i-
stos dies dedit, in quibus publici ludī non permittendi erant;
eo quod homines discrimen facere oporteret inter dies suppli-
cationum & dies voluptatum. Et Iustinianus recitans legem
quamdam Theodosii magni [m], in die natali non minus quam in die
epiphaniarum iura differri, nec spectaculorum copiam fieri iu-
bet. Atque ita fuit in legibus Visigothorum [n], publicatis ex
legum Romanarum corpore a Reciswindo aliisque Gothorum regi-
bus, & in veteri interpretatione Gothica legum codicis Theodo-
siani [o]. Vnde concludere possumus, euasisse statam regulam
ac consuetudinem per Romanorum & Visigothorum imperium, ut
haec epiphaniae festiuitas magna cum veneratione celebraretur,
nec iudicia hoc die aperirentur ad actiones forenses, nec the-
atra ad oblectationes.

§. IX.

*Die epiphaniarum tempus celebrandi in sequenti anno paschatis
denuntiari solitum.*

VNUM adhuc habeo, quod quasi in transitu de hoc die
obseruem: Quod illi, quibus cura cycli paschalis, siue com-
putatio paschatis commissa fuerit, hoc ipso epiphaniarum die

διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀναδείξιν γεγενῆσθαι τῆς τῆ Χριστοῦ θεότητος, μαρτυρήσαντος αὐ-
τῷ τῆ πατρὸς ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ τῆ παρακλήτε ἐν εἰδεί περιεγεῖρας ὑποδεί-
ξαντος τοῖς παρὲς αὐτοῦ τὸν μαρτυρηθέντα.

[1] Cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectac. leg. V. Vid. supra cap. II. §. IV. sub
litt. (z) pag. 31.

[m] Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. VII. Dies etiam natalis atque epi-
phaniorum Christi & quo tempore commemoratio apostolicæ passionis, to-
tius christianitatis magistræ, a cunctis iure celebratur: in quibus etiam præ-
dictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam referamus.

[n] Leges Visigoth. lib. II. tit. I. leg. XI. (cit. Gothofr. ad cod. Theod. lib. II.
tit. VIII. p. 124.)

[o] Cod. Theodos. lib. II. tit. VIII. de feriis, in interpretat. legis II. Nec non &
dies natalis domini nostri, vel epiphaniæ, sine forensi strepitu volumus ce-
lebrari.

vel circa hoc tempus significare debuerint, quo tempore pascha, quadragesimale ieiunium & ceteras sollempnitates mobiles per insequentem annum celebrari oporteret. Epistolæ, a metropolitano ad episcopos prouinciales hac occasione missæ, communiter appellantur *epistolæ paschales* & *heortastica*, in quibus plerumque pauca quadam de vtili quodam & arduo argumento differuntur, & sub finem antistites certiores fiunt de die, quo quadragesimale ieiunium, pascha & pentecoste capere debeant initium. Cuiusmodi sunt tres illæ epistolæ paschales THEOPHILI, *Alexandrinorum* episcopi, quæ ab HIERONYMO in *Latinnm* sermonem translatae sunt, & hodie inter opera HIERONYMI & in *bibliotheca patrum* [p] videntur. De quibus & reliquis istiusmodi CASSIANVS ait [q]: *Intra Aegypti regionem mos iste antiqua traditione seruatur, ut peracto epiphaniarum die -- epistole pontificis Alexandrini per vniuersas dirigantur ecclesias, quibus initium quadragesimæ & dies paschæ non solum per ciuitates, sed etiam per vniuersa monasteria significantur.* Exstant & tales aliquot a DIONYSIO, ATHANASIO, CYRILLO, INNOCENTIO [r] & LEONE [s] exaratæ. Habentur quoque in conciliis [t] decreta quædam, quibus primates prouinciarum iubentur litteras suas en-

(p) Biblioth. patr. tom. III. p. 79. (tom. V. p. 843. seqq. ed. Lugdun. MDCLXXVII.)

(q) Cassian. collat. X. c. II.

Vid. Sozom. lib. VIII. c. XI. καὶ Θεόφιλος δὲ ταύτης ἔχουσαι θέξης, ἐν ἐκκλησίᾳ παρεκλεύσατο, καὶ ἐν ἐπιστολῇ, ἣν ἐξ ἑθὺς περὶ τῆς παχαλίας ἐορτῆς ἔγραψε, καὶ σώματος χεῖναι τοῦ τὸν θεὸν εἰσηγίτο, καὶ ἀποδώσει ὡς οὐκ ἀποδέχεται. Et hanc quidem sententiam Theophilus amplectendum esse publice in ecclesia docuit: & in epistola, quam ex more scripsit de festo paschali, Deum incorporeum intelligi oportere & ab humana figura alienum.

(r) Innocent. epist. XI. de ratione paschali (tom. II. concil. p. 1264.) Dionys. ap. Euseb. lib. VII. c. XX. tot. Athanas. epist. heortastic. Cyrill. serm. XXX.

(s) Leo epist. XCIII. al. XCV. ad episcopos Gallos.

(t) Concil. Arelat. I. c. I. Primo loco de obseruatione paschæ dominicæ, vt vno die & vno tempore per omnem orbem a nobis obseruetur, & iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

Concil. Carthagin. III. c. I. Placuit in principio propter errorem, qui sæpe solet oboriri, vt omnes Africanæ prouinciæ episcopi obseruationem paschæ sem ab ecclesia Carthaginenli curent accipere. Can. XLI. Adiciamus, de die

cyclicas mittere, vt de his rebus ecclesias, iurisdictioni suæ subiectas, in tempore faciant certiores. Speciatim concilium *Aurelianense* quartum, loquens de tempore celebrandi pascha secundum laterculum *Victorii* (*Victorem* nominat): *Quæ festiuitas*, inquit, *annis singulis ab episcopo epiphaniarum die [u] in ecclesiis denuntietur. De qua sollempnitate quoties aliquid dubitatur, inquisita vel agnita per metropolitanos a sede apostolica sacra constitutio teneatur.* Et hoc ipsum ad proxime sequentis maioris festi considerationem nos deducit, quod erat pascha.

LIBRI VICESIMI

CAPVT QVINTVM

DE PASCHATE.

§. I.

Sollemnitati paschali antiquis temporibus quindecim dies adsignati, tota videlicet hebdomas, quæ diem dominicæ resurrectionis antecedit, & hebdomas, quæ eam insequitur.

DE paschali loquentes sollempnitate, istam eius partem hoc loco tantum considerabimus, quæ proprie festa fuit. Sciendum enim est, veteres communiter quindecim dies integræ sollempnitati paschali præstituisse, hoc est, hebdomadem, quæ diem dominicam resurrectionis antecedit, & hebdomadem, quæ eam insequitur. Quarum vna *πάσχα σωρώσιμων*, pascha crucis, altera *πάσχα ἀναστάσιμων*, pascha resurrectionis vocabatur. Vtriusque generis exempla lectori erudito exhibet IOANNES

---

paschæ nobis esse mandatum, vt de ecclesia semper Carthaginensi instruamur & non sub angusto temporis spatio.

Concil. Carth. V. c. VII. Placuit, vt dies venerabilis paschæ formatarum subscriptione omnibus intimeretur.

(a) Concil. Aurelian. IV. c. I. Placuit, vt sanctum pascha secundum laterculum Victoris ab omnibus sacerdotibus vno tempore celebretur. Quæ festiuitas, cetera.

It. Concil. Antissiodor. can. II. Vt omnes presbyteri ante epiphaniam missos suos dirigant, qui eis de principio quadragesimæ nuntient, & in ipsa epiphania ad populum indicient.

CASPAR.

CASPAR SVICERVS [a]. Nomen generale *pasccha* (quod est de *Hebraeo pascch*, quod *transitum* significat) vtrunque comprehendit. Nam *pasccha* christianum tam passionem quam resurrectionem includit redemptoris nostri, qui est verus agnus paschalis, pro nobis sacrificatus. Quapropter licet vocabulum nostrum *Anglicanum Easter*, generatim ad significandam resurrectionem vsugetur; antiquum tamen vocabulum *pasccha* latiore sensu accipiebatur, vt non minus *pasccha* crucifixionis quam *pasccha* resurrectionis dominicæ denotaret. Et hanc ob causam veteres communiter de *pascchate* loquuntur, tamquam quod quindecim dies sollemnitate sua complectatur, includens hebdomadem memoriæ passionis, nec non hebdomadem memoriæ resurrectionis dominicæ consecratam. Ita Theodorus [b] in lege quadam, qua, quos dies ab omnibus negotiis iuridicis immunes esse oporteat, decernit, sanctos *pascchæ* dies eis accenset, qui septeno vel præcedunt numero vel sequuntur. Et GOTHOFREDVS in erudito commentario in hunc locum, PAPIANVM in legibus [c], ex *Romanis* in usum *Burgundionum* a se collectis, & AMIANVM in collectione sua pro *Visigothis* [d] eandem phrasin *quindecim dierum paschaltum* retinere obseruat. De his quindecim diebus paschalibus mentio etiam habetur in sermone quodam AVGVSTINI, quem in *dominica in albis*, hoc est, die dominica, diem paschatis proxime insequente, habuit, in quo populum suum hunc in modum adloquitur [e]: *Peraſti ſunt dies feriati: ſuccedent iam illi conuenti num, exactionum, litigiorum; videre, quomodo in his viuatis, fratres mei: de vacatione dierum iſtorum manuſcudinem habetis conſipere, non ingeniorum conſilia meditari. Sunt enim homines, qui propterea vacauerunt per iſtas dies, vt cogitarent malitias, quas exercerent poſt dies feſſos. Petimus vis, vt ita viuatis, tamquam qui Deo rationem reddituri ſis vos ſciatis de tta vita, non de ſolis iſtis QVINDECIM DIEBUS.* Lex quoque *Conſtantini magni* apud

(a) Suicer. theſaur. eccleſ. tom. I. p. 304. & tom. II. p. 1014.

(b) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis. leg. II. Sanctos quoque *pascchæ* dies, qui septeno vel præcedunt numero, vel ſequuntur, in eadem obſeruacione numeramus.

(c) Papias. lib. reſponſor. tit. XII. Paschalibus etiam quindecim diebus.

(d) Leg. Viſigoth. lib. II. tit. I. leg. XI.

(e) Auguſtin. ſerm. XIX. ex editis a Sirmondo. tom. X. p. 811.

SCALIGERVM [f] memoratur, in qua duæ hebdomades paschales, vna quidem pascha antecedens, altera consequens, excipiuntur ab opere faciundo. Quoniam vero prior ex hebdomadibus paschalibus ad ieiunium quadragesimale spectat, sub illo capite eam considerabimus, heic tantum loquuturi de sollemnitate paschali, quatenus proprie festa fuit.

§. II.

Magnæ controuersiæ in ecclesia de hoc festo agitatæ; Aliis eodem anni vertentis die id obseruantibus.

DE hoc igitur festo magnæ controuersiæ antiquis temporibus in ecclesia agitatæ sunt. Et si enim generatim omnes in obseruatione eius conspirabant, magnopere tamen a se invicem dissentiebant de tempore; quo celebrari illud oporteret; aliis quidem eodem anniuersario die, aliis decimo quarto die primi mensis noui anni, in quamcumque hebdomadis feriam ille incidisset, eum obseruantibus: Aliis ad primam dominicam post primum plenilunium differentibus; & his ipsis in dominica, qua illud celebrarent, ob diuersam, quam inibant, rationem computandi discrepantibus. EPIPHANIVS [g] non nullos ex *Quartadecimanis* in *Cappadocia* pascha suum celebrare ait VIII kalend. *Aprilis*, ex actis *Pilati* se huius instituti rationem didicisse dictitantes, in quibus scriptum sit, VIII kal. *Aprilis* saluatorem esse passum. Addit autem EPIPHANIVS, se eiusmodi *Pilati* exemplaria quædam inuenisse quæ a. d. XVI kal. *Apr.* passionem Christi contigisse narrent. Christiani per *Galiliam* itidem ad *Victoris* episcopi *Romani* vsque ætatem, si BEDA [h] vera narrat, pascha VIII kal. *Aprilis* celebrarunt, eo quod

(f) Scalig. de emendat. tempor. p. 776. τὰς παρχalias δύο ἐβδομάδας ἀπράκτους τελῶν τὴν τε πρὸ τῆ παρχα καὶ τὴν μετ' αὐτῆς.

(g) Epiphani. hæres. L. Quartadeciman. n. XI. Ἐπεὶ οὖν δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν ἄγοντες, καὶ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες, καὶ τὰ μυστήρια ἐπιτελῶντες, ἀπὸ τῶν ἁγίων ᾗθεν Πιλάτος ἀνέχεσθαι τὴν ἀκριβείαν εὐαγγελίαν, ἐν οἷς ἐμφέρεται, τῇ πρὸ ὁκτώ καλανῶν Ἀπριλλίων τὸν σωτῆρα πεπονθέναι, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βάλοντα ἄγειν τὸ πάγχυ, ὅποια δ' ἂν ἐμπέσῃ ἢ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης. --- ἔτι δὲ εὐρομεν ἀντίγραφον ἐκ τῶν Πιλάτων, ἐν οἷς σημαίνει πρὸ δεκαπέντε καλανῶν Ἀπριλλίων τὸ πάχος γεννηθῆναι.

(h) Bed. de ratione temporum cap. XLV. Galli quamcumque die VIII kalend. Aprilis fuisset, quando Christi resurrectio fuisse tradebatur, pascha semper celebrabant. Item de æquinoctio vernali tom. II. p. 232.

isto die *CHRISTVM* resurrexisse crederent. *BEDA THEOPHILI* episcopi *Casariensis* & synodi sub ipso habitæ citat testimonium. Si autem consideres, quod *IRENÆVS* episcopus *Lugdunensis*, qui tempore *Victoris* vixit, de ecclesiis *Gallicanis* nihil eiusmodi, sed contrarium potius dicat, quod videlicet pascha nulli certo diei adfixerint, sed illud cum reliquis ecclesiis *Occidentalibus* die dominica, decimum quartum mensis sequente, celebrarint, vero est similis, *BEDAM* per spuriam aliquam *THEOPHILI* epistolam & falsa synodi eius acta fuisse deceptum, quæ ecclesiis *Gallicanis* id tribuant, cuius prorsus non fuerunt reæ.

S. III.

Aliis illud obseruantibus cum Iudeis quarto decimo mensis die, in quamcumque hebdomadis feriam ille incidisset.

VERVM TAMEN certum est, secundo post natum *CHRISTVM* sæculo magnam controuerfiam inter *Asiaticas* & reliquas orbis christiani ecclesias de hac die esse subnatam. *PIVS* pontifex *Romanus*, qui ad annum *CXLVII* vixit, decretum faciebat, anniuersariam paschatis sollemnitatem die solum dominica oportere celebrari; cuius in decreti confirmationem dictitabat, *Hermæ* fratri suo, qui tunc temporis maxime insignis doctor inter eos erat, angelum apparuisse [i] eique præcepisse, vt pascha die dominico ab omnibus celebraretur. Hoc autem non obstante ecclesiæ *Asiaticæ* antiquam sequebantur consuetudinem, & *Polycarpus* episcopus *Smirnenfis* *Romam* proficiscebatur, vt cum *Aniceto* hac de re conferret consilia. Enimuero non poterant ambo in eandem hac de re sententiam flecti. „Neque enim *Anicetus* *Polycarpo* [k] persuadere vmquam poterat, vt obseruare morem desineret, quem cum *Ieanne*, domini nostri discipulo, & reliquis apostolis, quibuscum familiariter vixerat, perpetuo obseruarat. Neque item *Polycarpus* *Aniceto*

[i] Pii epist. I. *Hermæ* angelus domini in habitu pastoris apparuit, & præcepit ei, vt pascha die dominico ab omnibus celebraretur.

[k] *Iren.* epist. ad *Victor.* ap. *Euseb.* lib. V. c. XXIV. ἔτε γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρον πείσας ἐδίδυτο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννη, τὸ μαθητὴ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, οὓς συνήλθεσαν, αἰεὶ τετηρηκότῃ ἔτε μὴν ὁ Πολύκαρος τῷ Ἀνίκητῳ ἐπέσει τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτῶ πρεσβυτέρων.

per-suadere conatus est, vt a consuetudine recederet eorum, qui ante se fuerant, presbyterorum. Nihilo tamen secius communicarunt sibi inuicem: Et *Anicetus* in ecclesia consecrandi munus *Polycarpo* honoris causa concessit, tandemque cum pace a se inuicem discesserunt.

Non multo post obitum *Polycarpi* controuersia recrudit *Laodiceæ*, qua occasione *Melito* episcopus *Sardicensis* duos libros scripsit *de paschate*, in quibus opinionem *Asianorum* propugnat, quemadmodum ex testimonio & caractere apparet, quem non multo post de ipso dedit *POLYCRATES*, episcopus *Ephesinus*. Controuersia enim illa per *Victoris* episcopi *Romani* ferociam resuscitata, *POLYCRATES* [1], datis ad *Victorem* litteris, narrabat ei, ecclesias *Asiaticas* quarta decima luna paschatis diem obseruare, quemadmodum a *Philippo* apostolo, qui mortuus sit *Hierapoli*; a *Ioanne* apostolo, qui *Ephesi* extremum diem obierit; a *Polycarpo* episcopo, qui apud *Smyrnam* episcopus & martyr fuerit; a *Ibrafea*, *Eumenia* episcopo & martyre, qui *Smyrne* requiescat; a *Sagryi* episcopo eodemque martyre, qui *Laodiceæ* mortuus sit; a *Papirio*, a *Melitone* episcopo *Sardium*, aliisque compluribus obseruatum ipsisque traditum sit, qui omnes semper paschatis diem tunc celebrarint, quum iudæorum populus fermentum abieciisset. Verum enim vero *Victor*, cui hæc non faciebant satis, in grandem & immoderatum zelum abreptus, statim omnes *Asiæ* vicinarumque prouinciarum ecclesias, tamquam contraria rectæ fidei sentientes, a communione rescindebat, datisque litteris ad eas ecclesias, quæ cum ipso sentiebant, ab vnitae ecclesiæ istas prorsus alienas pronuntiabat. Hoc autem præproperum & audax eius facinus omnibus viris bonis & sapientibus, qui alioquin cum eo faciebant, displicebat, & eorum nonnulli acerbius eum perstringebant grauerque hortabantur, vt ea potius sentire vellet, quæ paci & vnitati caritatieque erga proximum congruerent. Cum primis vero *Irenæus* (cuius ingenium, vt nomen habet, vere ire-

ρων ὁφείλειν κατέχειν καὶ τῶν ἄλλων ἕχοντων ἐκινώνησαν ἐκυτοῖς· καὶ ἐν ἐκ-
κλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, καὶ ἐπὶ τοσὴν δι-
λονίτι, καὶ μετ' εὐθύνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν.

(1) Polycrates epist. ap. Euseb. ibid. p. 155. 156.

nicum siue pacificum erat) ecclesiarum in Gallia nomine ad *Vitorem* scribens, decenter cum admonebat, ne integras Dei ecclesias, morem sibi a maioribus traditum custodientes, a communione abscederet. Neque enim, inquit [x], de die solum controuersia est, sed etiam de forma ipsa ieiunii. Quidam enim existimant, unico die sibi esse ieiunandum: alii duobus, alii pluribus: nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem suum metuntur. Atque hæc in obseruando ieiunio varietas non nostra primum ætate nata est, sed longe antea apud maiores nostros cæpit; Nihilominus tamen Omnes isti pacem inter se retinuerunt, & nos inuicem retinemus. Ita ieiuniorum diuersitas concordiam fidei commendat. Addit, quod Polycarpus & Anicetus, licet hanc controuersiam decidere inter se non potuerint, cum pace tamen a se inuicem discesserint libique mutuo communicare perrexerint, hanc differentiam nihil morati, quemadmodum antea dictum est. ATHANASIVS ecclesias quoque Ciliciæ, Mesopotamiæ & Syriæ ætate sua idem cum ecclesiis Asiaticis sensisse, auctor est [m], IACOBO VSSERIO [n] & HENRICO VALE-

(*) Iren. ap. Euseb. ibid. p. 116. ἔδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας εἶναι ἢ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς εἰδὸς αὐτῆς τῆς νηστείας· οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτὲς νηστεύειν· οἱ δὲ δύο· οἱ δὲ καὶ πλείονες· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερῶν τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν· καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων, ἃ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγνημένα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν -- καὶ ἂν ἐλαττον πάντες αὐτοὶ εἰρήνευσαν τε καὶ εἰρηνεύουσι περὶ ἀλλήλων· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμοίαν τῆς πίστεως συνίστησι.

(m) Athanas. epist. ad Africanos tom. I. p. 933. (p. 892. edit. Paris. MDCXCVIII.) οἱ κατὰ Συρίαν καὶ Κιλικίαν, καὶ Μεσοποταμίαν διεφύοντο πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ποιεῖσιν οἱ Ἰσδαῖται, ἐποίαν καὶ αὐτοί. Syri, Cilices, & qui in Mesopotamia degunt, a nobis dissentiebant, & eodem quo iudei tempore pascha celebrabant. Id. de synodis Arimin. & Seleuc. p. 872. (p. 719. ed. cit.) οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ Κιλικίας, καὶ Μεσοποταμίας ἐκώλυον περὶ τὴν ἐορτὴν, καὶ μετὰ τῶν Ἰσδαίων ἐποίαν τὸ πάσχα. Syriæ Ciliciæ & Mesopotamiæ populi, circa festi celebrationem claudicantes cum iudeis pascha celebrabant.

(n) Vsser. de epistolis Ignat. c. IX. Admisso ab omnibus communiter iudaico isto calculo; alii pascha σαυρώσεμον die primo azymorum, in quacunque septimæ feriā ille incidisset, lugendo & ieiunando obseruabant, eoque transacto ieiunium soluebant (ut ex Chrysostomi oratione intelligimus, aduersus eos habita, qui primo pascha ieiunabant:) alii ieiunium vsque ad proximam dominicam continuantes, in ea pascha ἀναστάσιμον cum

sio [o] quantumvis inter se disputantibus, an initio sic senserint. Nam VALESIVS tempore *Victoris* id eas fecisse non vult concedere. Vt cumque autem est, multas certe magnas & celebres ecclesias fuisse videmus, quæ decima quarta luna cum iudæis pascha celebrarint, idque ex more, a *Philippo & Iohanne* apostolis sibi tradito. Neque vero minis *Victoris* sese induci passi sunt, vt morem suum mutarent, sed cum continuarent ad tempus vsque concilii *Nicani* an. CCCXXIV. Quæ tempestate *Constantinus*, ecclesiam hac contentione liberare etiam atque etiam studens, *Hosium* episcopum *Cordubæ* primum mittebat in *Orientem*, vt narrat SOZOMENVS [p], vt dissentientes ad concordiam cum reliquis reducere adlaboraret. Sed quum

gaudio & festiuitate celebrabant. Prior consuetudo, in ecclesiis non solum *Asiæ* proprie dictæ (quod ex controuersia, cum eis hac de re a *Victore Romano* episcopo habita, notum est) sed etiam *Syriæ*, *Mesopotamiæ* & *Ciliciæ* (vt ex *Athanasii* libro de synodis & epistola ad *Africanos*, colligitur) obtinuit: posterior in *Romana*, *Alexandrina* & aliis ecclesiis est recepta, cetera.

(o) Vales. in Euseb. lib. V. c. XXIII. Iacobus Vsserius in prolegomenis ad Ignatii epistolas c. IX. scribit, *Asianos*, qui primo azymorum die cum iudæis pascha celebrabant, eum diem cum luctu ac ieiunio transegisse, eoque demum transacto ieiunium quadragesimale soluisse. Verum huic sententiæ refragatur Eusebius, qui diserte adfirmat, *Asianos* die XIV primi mensis, quamvis non esset dominica, finem statuisse quadragesimæ. Quod vero Vsserius adfert Chrysostomi testimonium, meo quidem iudicio eius sententiam nihil adiuvat. Nam Chrysostomus in oratione illa aduersus eos, qui pascha ieiunant, inuehitur aduersus quosdam *Quartadecimanos*, qui XIV luna cum iudæis pascha celebrabant, eoque die ieiunabant ac mysteria celebrabant; id enim proprium erat *Quartadecimanorum*, vt in eorum hæresi tradit Epiphanius. Verum priscos *Asianos* ita fecisse, nec Chrysostomus, nec alius quisquam dixit.

(p) Sozom. lib. I. c. XVI. νομίμας τὲ δύνασθαι προκαταλαβεῖν τὸ κακὸν, πρὶν εἰς πλείους χωρῆσαι, πέμπει ἄνδρα τὸν ἀμφ' αὐτὸν πίσει καὶ βίῃ ἐπίσημον, καὶ ταῖς ὑπὲρ τῆς δόγματος ὁμολογίας ἐν τοῖς πρῶτον χρόνοις εὐδοκιμηκότα, διακρίνοντα τὰς ἐν Αἰγύπτῳ διὰ τὸ δόγμα σασιζόντας, καὶ τὰς πρὸς ἑω περὶ τὴν ἐσχλὴν διαφερομένους ἢν δὲ ἔτος Οσίου ὁ Κοροῦβης ἐπίσκοπος. Quoniam malum priusquam ad plures serperet, præuenire se posse existimaret, virum, quem in conuatu suo habebat, fidei ac vitæ integritate conspicuum, & qui superiori tempore variis confessionum certaminibus pro religionis defensione inelaruierat, a latere suo mittit, qui ad concordiam reduceret tum illos, qui in *Aegypto* de doctrina fidei dissentiebant, tum eos, qui in *Orientis* partibus de festiuitate pascha discrepabant. Is erat *Hosius* episcopus *Cordubæ*.

euentus spei non responderet, postea rem synodo *Nicaena* proponebat, in qua statuebatur, vt omnes festum paschale vno eodemque die celebrarent: Quemadmodum ex epistola quadam *Constantini* ad episcopos, qui synodo non interfuerant, historicis omnibus [q] memorata, intelligimus. Non multo post tempore concilium *Antiochenum* an. CCCXCI. magis decretorium faciebat canonem in haec verba [r]: *Omnes, qui audent d'solare decretum sanctae & magne synodi, quae Nicaea c. acta est in praesentia religiosissimi imperatoris Constantini, de sancto festo salutiferi paschatis, esse excommunicatos & ecclesia eiectos statimimus, si auersus ea, quae recte decreta sunt, contenti sunt insistere perrexerint.* Similes canones separatis ante temporibus facti sunt, nullus autem tam seuerè hac de re statuit, quam quidem hic *Antiochenus*. *EVSEBIUS* plures memorat synodos [s], tempore *Maximianis* antistitis *Romani* habitas, quae cum ipso definierint, vt ne villo alio quam dominico die mysterium resurrectionis domini vnuquam celebraretur. Neque vero villos ex differentibus excommunicarunt, sed potius, vt *SOZOMENVS* [t] perhibet, alii alios

(q) Theodoret. lib. I. c. X. Socrat. lib. I. c. IX. Sozom. lib. I. c. XXI. Euseb. de vita *Constantini* lib. III. c. XIV.

(r) Concil. Antiochen. can. I. πάντας τὰς τοιμῶντας παραλείπειν τὸν ὄρον τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσία τῆς εὐσεβείας τῆς θεοφιλεστάτης βασιλέως Κωνσταντίνου· κατὰ τῆς ἀγίας ἐκκλησίας τῆς σωτηριώδους πάσης, ἀποκηρύττει καὶ ἀποβάλλει ἐκ τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένουσιν φιλονεικώτερον ἐκτείναναι πρὸς τὰ κατὰ τὸν νόμον ὅρμα.

(s) Euseb. lib. V. c. XXIII. πάντες καὶ συνκροτήσαντες παύσαν ἐπὶ τ' αὐτὸν ἐγίνοντο· πάντες δὲ μετὰ γάρῃ οἱ ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικῶν ὅρμα τῆς πανταχόσε διευτηρίας, ὡς ἂν μὴ δ' ἐν ἑκαστῇ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐπιτελοῖντο τὰ κατὰ τὸν νόμον.

(t) Sozom. lib. VII. c. XIX. καὶ εἰ πρὸς ὅσους ἱερῆς ἐκ φύσεως δὲν Παύλου καὶ Πέτρος τὴν παράδοσιν ἀνέμαρτον ὡς δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας, Ἰουδαίᾳ καὶ ἐπαγγελιστῇ ἀποκαθάρσιν ἐκχυρίζοντο· τὰτο κατὰ τὴν ὁδὸν ἐκείνην ὡς ἐκείνην ἐκτελούντας, τῆς πρὸς σφῶν κοινότητος ἐκ ἑκαστῆς ἐκείνης γὰρ καὶ μέλας δικαίως ὑπέλαβον, ἐξ ὧν ἐνεκεν ἀπὸ τῶν χωρίζοντες, κατὰ τὰ κατὰ τὴν διακονίαν συμφωνήσαντες. Quoniam Occidentales episcopi, traditionem Pauli ac Petri abrogandam non esse confesbant; Asiam vero Iuannem euangelistam sequi se velle affirmabant, ex communi consensu, ut si quid festum prout consueverant celebrantes, a mutua inter se communione requiescant discederent. Stultum enim, nec iniuriter, existimabant, consuetudinem causam ab se inuicem separari eos, qui in praecipuis religionis capitibus consentirent.

in

in diuersis consuetudinibus suis tolerarunt. Similiter concilium *Arelatense* primum[u], ante synodum *Nicanam* an. CCCXIV habitum, præcepit, vt pascha vno die & vno tempore per omnem orbem obseruaretur. Non subiunxit autem istiusmodi excommunicationis poenam infligendam iis, qui contrariam consuetudinem obseruauerint. Vna sola regula, obseruationem istam cum poenæ denuntiatione vrgens, erat canon quidam apostolicus [x], qui ab *Orientali* quodam concilio circa ætatem *Victoris* factus creditur, qui habet: *Si quis episcopus aut presbyter, aut diaconus, sanctum paschæ diem ante vernale æquinoctium cum iudeis celebrauerit, deponatur.* Verum hæc poena potissimum clericos adfecit. Quum autem magna synodus *Nicana* hanc materiam semel suscepisset determinandam, talem reuerentiam decreto suo statuendam ducebat, vt actio schismatica & digna censura ecclesiastica haberetur, si quis ei sese opponeret. Adeoque ex eo tempore contemtores huius decreti communiter puniuntur vt hæretici vel schismatici, quomodo videre est in canonibus concilii *Laodicensi* [y], concilii primi *Constantinopolitani* [z] & narrationibus, quas de antiquis hæreticis habent *AVGVSTINVS* [a] & *EPIPHANIVS*, vbi sub *Quartadecimanorum* & *Tessarescædecatitarum* & *Audianorum* nominibus condemnantur, reddita simul peculiari condemnationis eorum ratione. *AVGVSTINVS* enim ex *EPIPHANIO* notat, *Audianos* damnatos ef-

(u) Concil. Arelat. I. can. I. Primo loco de obseruatione paschæ domini, vt vno die & vno tempore per omnem orbem a nobis obseruetur & iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

(x) Can. apostol. c. VIII. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἁγίαν τῆ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας μετὰ ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρεῖται.

(y) Concil. Laodic. can. VII. περὶ τῆς, τὰς ἐκ τῶν αἰρέσεων, τὰτ' ἐστὶ Ναυατιανῶν, ἢ τοι Φωτειανῶν, καὶ Τεσσαρεσκαίδεκατικῶν, ἐπισκοπούμενας, κ.τ.λ. Εὖς, qui ex hæresibus, hoc est, *Novatianis*, siue *Photinianis*, vel *Tessaradecatitas conuertuntur, cetera.*

(z) Concil. Constantinopol. I. c. VII. Ἀρειανὸς μὲν καὶ Μακεδονιανὸς --- καὶ τὰς Τεσσαρεσκαίδεκατίτας κ.τ.λ. *Arianos quidem & Macedonianos -- & Tessaradecatitas, cetera.*

(a) Augustin. har. XIX. & L. Epiphan. hæres. L. *Quartadeciman.* Et hæres. LXX. *Audianor.*

se non tam propter opinionem hac in re suam, quam propter peruicaciam, dum in ecclesia hanc ob rem turbas dederint ei-que constarint schisma. Noluisset enim eos cum episcopis suis [b] vel aliis quibuscumque communionem colere, qui pascha eodem cum iudæis tempore celebrare recusarint. Coptose de illis differit EPIPHANVS, eosque dicit patres *Nicanos* calumniari, quod paternam in celebrando paschate consuetudinem reliquerint diemque commutauerint, ut se ad imperatoris nutum accommodarent [c], seque ab ecclesiæ coniunctione segregasse; Ceterum *Audium* eorum ducem a *Constantino* in *Scythiam* relegatum esse, quod populos passim ab ecclesiæ obsequio retraxisset. Casus non multum discrepabat ab eo, qui tempore *Aniceti* & *Victoris* erat, quando *Polycarpus* & *Polzerates* pascha celebrabant diuerso a reliquis tempore, nullum autem dissidium excitabant in ecclesia, sed pacem & concordiam colebant cum illis, qui ab ipsis dissentiebant. Et hæc sine dubio causa fuit, quamobrem *Audiani* siue noui *Quartodecimani* tanta cum seueritate ab ecclesia & republica præ veteribus illis tractarentur, quia dissensum suum in schisma peruicaciter deducebant, aperteque rumpebant communionis ecclesiasticæ vincula. Et hanc ob causam leges imperiales admodum seueræ nonnumquam erant aduersus illos. *Theodosius* magnus [d] lege quadam *Manicheis* eos accenset, & conuenticula eorum interdicat, bo-

(b) August. de hæ. cap. I. Eos autem separasse se, dicit Epiphanius, a communionem nostra, culpando episcopos diuites, & pascha cum iudæis celebrando.

(c) Epiphanius. hæres. I. XX. n. IX. Από Κωνσταντίνου διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Φησὶ πρωτοπόληψίαν κατωλελείπατε τὴν τῶν πατέρων περὶ τῆς πάσχα ἑορτῆς ἀκολουθίαν, καὶ τὴν ἡμέραν μετήλλαξαν εἰς τὸ καθήκον τῆς βασιλείας. Ibid. n. XIV. ἐπέση δὲ καὶ ἔθοσαν αὐτοὺς ὁ γέγονεν Αὐδίου εἰς τὴν μέσην τῆς Σκυθίας ὑπὸ τῆς βασιλείας ἔθορισις διὰ τὸ ἀφηνιάζειν λαόν.

Vid. Chrysost. homil. I. II. in eos qui pascha ieiunant. Tom. V. p. 706. (p. 632. edit. Francof. τριακόνσιοι πατέρες, ἡ καὶ πλείους, εἰς τὴν Βιθυνίαν χώραν συνελθόντες ταῦτα ἐνομοθέτησαν καὶ πάντας ἀτιμάζουσ ἐκείνους; κ. τ. λ. Trecenti patres vel etiam plures quum in regione Bithyniæ conuenerint, hæc decreuerunt, & tu illos probis adficiis?

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæret. leg. IX. Quicumque in vnum paschæ diem non obsequenti religione conuenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauimus, habeantur.

na eorum fisco adiudicat eosque intestatos reddit & poenæ capitali obnoxios. Similiter *Theodosius iunior Sabbatianos & Protopaschitas* (quæ nouæ erant *Quartadecimanorum* appellationes, ætate ipsius inductæ) eodem loco cum *Manichæis, Cataphrygibus* siue *Montanistis, Arianis, Macedonianis* [e], *Eunomianis & Nouatianis* habet, eosque omnes generalibus poenis, quas leges infligi iubent, obnoxios facit. Et speciatim in duabus aliis legibus [f] execrandos homines eos vocat, qui, quum sint portiones *Nouatianorum*, non satis habeant, esse in communi grege, sed novam sectam condant, *Protopaschitas* se appellari cupientes (quod pascha celebrent ante, quam ceteri christiani, & hanc suam rationem antiquæ & primitivæ institutioni respondere contendunt.) Hos ille bonorum proscriptione atque exilio multari iubet, & acriori poena dignos esse dicit, quod aliorum hæreticorum vesaniam superent, dum alio tempore, quam quo orthodoxi christiani, paschatis festiuitatem obseruantes, alium pene Dei filium, non quem illi colant, venerentur. Non succurrit in præsentī locus alius, qui *Protopaschitas* nominatim me-

(e) Ibid. leg. LIX. Manichæi & Phryges --- Ariani itidem, Macedonianique & Eunomiani, Nouatiani & Sabbatiani, ceterique hæretici, sciant, vniuersa sibi hac quoque constitutione denegari, quæ illis generalium sanctionum interdixit auctoritas: Puniendis, qui contra generalium constitutionum interdicta venire tentauerint.

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VI. Ne sanctum baptisma iteretur. leg. VI. Illud etiam, quod a retro principibus dissimulatum, & in iniuriam sacræ legis ab *execrandis hominibus* agitur, & ab aliis potissimum, qui *Nouatianorum* collegio desertores & refugæ auctores se quum potiores (al. portiones) memoratæ sectæ haberi contendunt, quibus ex crimine nomen est, quum se *Protopaschitas* appellari desiderent, inultum esse non patimur. Sed si alio die *Nouatiani*, quam quo orthodoxorum antistites prædicandum ac memorabilem in seculis diem paschæ duxerint celebrandum, auctores illius conuentionis deportatio pariter ac proscriptio subsequatur: Contra quos etiam acrior poena fuerat promulganda: Si quidem hoc delictum etiam hæreticorum vesaniam superet, qui alio tempore, quam quo Orthodoxi, paschæ festiuitatem obseruantes, alium pene Dei filium, quam quem colimus, venerantur.

It. cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis. leg. XXIV. Eos qui omnibus hæreticis hac vna sunt persuasione peiores, quod in venerabili die paschæ ab omnibus dissentiant, si in eadem amentia perseverant, eadem poena mul-
tamus, bonorum proscriptione atque exilio.

moret, præter hanc legem: planum autem est, fuisse eos pefsimum *Quarta decimanorum* genus, qui nouam secessionem a *Novatianis* schismaticis, ob hanc de festiuitate paschali quæstionem, fecerint. Nonnulli enim *Novatianorum* in *Phrygia* episcopi, collecta synodo in vico *Pazo*, regulam promulgarunt, *SOCRATI* [g] memoratam, vt quotannis festum paschale vna cum iudæis celebraretur. Propter quam rem *Novatianorum* ecclesia paullo post duas in partes diuisa, (antiquiores enim *Novatiani* *Roma* & *Constantinopoli* aliter sentiebant) *Marcianus*, episcopus *Novatianorum Constantinopolitanus*, aliam synodum cogendam curauit apud *Angarum* in *Bithynia*, vbi ad finiendam sopiendamque hanc controuersiam nouam regulam condiderunt, quam *ἀδιάφορον*, hoc est, indifferentem vocarunt, vt vnicuique liceret pro arbitrio pascha celebrare, secundum eam consuetudinem, quam semel animo imbibisset, nec vlla esset amplius in communione discrepantia, sed vt ii, qui diuerso more festum agerent, nihilominus in vnitatem & concordiam ecclesiæ perseuerarent. *Sabbatius* autem, ferox ingenio & verbis homo inter eos, consentire in hoc nolens, regulam in synodo *Pazensi* promulgatam obseruari, & festum paschale [h] ex more iudæorum celebrari oportere contendebat. Vnde noua separatione inter *Novatianos* facta, *Protopaschitarum* episcopus est constitutus, qui ab ipso *Sabbatiani* appellati sunt. Ex *CHRYSOSTOMO* [i] etiam intelligimus, hosce *Protopaschitas* longius progressos esse in iudæica ista opinione de paschate, quam reliquos *Quartadecimanos*. Statuebant enim, iudæorum azyma necessario obseruanda esse & ieiunandum, quum pascha iam præterierit. Ipse enim

(g) *Socrat. lib. IV. c. XXVIII.* σύνοδον ἐν Πάζῳ κώμῃ, ἔνθα τῷ Σαγγαρίῳ ποταμῷ εἰσιν αἱ πηγαὶ, ποιήσαντες ὀλίγοι τινες καὶ ἂν εὐσημοὶ τῶν περὶ Φρυγίαν Ναουατιανῶν ἐπίσκοποι, ὅρον ἐκθέσαντες ὥστε ἰουδαῖοις ἐπιτηρεῖν, ποιῶντας τὰ ἀζύμια, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν τῷ πάσχῃ ἐπιτελεῖν ἐορτήν. *Pauci & obsequi Novatianorum in Phrygia episcopi, collecta synodi in vico Pazo, ubi fontes amnis Sangari visuntur, regulam promulgarunt, vt quotannis obseruaretur, quo die iudæi azyma celebrarent, & vna cum illis festum paschale celebraretur.*

(h) *Soerat. lib. V. c. XXI. tot.*

(i) *Chrysostom. homil. LII. in eos, qui pascha ieiunant. Tom. V. p. 713. (p. 633 ed. Francos.)* Τίτω ἀνέω λεγόντων ποικῶν, ὅτι μετὰ τῷ ἀζύμῳ τὸ πάσχα ἐστίν. *Multos dicere istud audire, Pascha esse cum azyimo.*

Sabbatius, ex iudæo factus christianus, iudæorum opinioni, qua prius fuerat imbutus, studiose inseruiebat, quemadmodum *SOCRATES* loco ante citato animaduertit. Ita festum agebant cum iudæis, quando christiani ieiunabant die passionis (vti de illis narrat *CHRYSOSTOMVS* (k)) & ieiunabant die paschatis, vbi christiani in memoriam resurrectionis dominicæ festum suum celebrabant. Hæc, quantum ego possum colligere, vera historia est progressus, quem nouum *Quartadecimanorum* schisma post concilium *Nicenum* fecit, & ratio, cur leges tam imperiales quam ecclesiasticæ seuerius aduersus eos egerint, quam quidem aduersus veteres *Quartadecimanos*, qui numquam communionem cum fratribus soluerunt, quantumuis ab eorum praxi discreparent. Pacem & vnitatem ecclesiæ pluris faciebant, quam temporum & dierum obseruationem: Et si cum fratribus suis de iusto celebrandi paschatis tempore conficere non poterant, ante omnia tamen spiritus vnitatem in vinculo pacis conseruare adlaborabant.

§. IV.

Qui illud die celebrabant dominica, non semper conspirabant in vna eademque die dominica propter diuersas, quas inibant, supputandi rationes.

PRAETER hanc de celebrando in die dominica paschate controuersiam, alia erat, quæ licet minoris esset momenti, ecclesiam tamen olim valde disturbabat. Erat hæc disputatio inter eos ipsos, quorum consensus ad hoc festum non in alio quam dominico die obseruandum conspirabat. Quamuis enim in hoc omnes congruerent, non tamen adeo facile ad determinandum erat, quo die dominico pascha esset celebrandum, quia festum erat mobile: adeoque nonnumquam accidit, vt regionis cuiusdam ecclesiæ vna hebdomade vel mense citius illud agerent quam reliquæ, propter diuersas, quas ini-

(k) Chrysostom. ibid. p. 714. (p. 616.) ἡ δὲ διὰ τὸ πάλιν ὑπεύθυνον, ἡ δὲ διὰ τὸν σαυ-
γον, ἡ δὲ διὰ τὸ ἀναστήματα τὰ ἡμέτερα, ἐπειδὴ μέλλομεν ὑπομνήσας προ-
σέειναι ἐπὶ τοῖς πάλιν ἡ ὑπεύθυνος ἐστὶν, ἡ δὲ πένθος, ἡ δὲ εὐφροσύνη καὶ χαρὰς
ἐπὶ τοῖς κατὰ. Neque ob pascha ieiunamus, neque ob crucem, sed ob
peccata nostra, quoniam ad mysteria sumus accessuri: nam aliqui pascha
non ieiunui, neque luctus, sed gaudiū & exultationis est occasio, cetera.

bant, supputandi rationes. Ex epistola quadam AMBROSII [1] intelligimus, anno CCCLXXXVII pascha ter separatim temporibus celebratum esse, aliis XII kal. *Apriles*, aliis XIV kal. *Maias*, aliis VII kal. *Maias* id obseruantibus. Sic iterum accidit anno DLXXVII. Ecclesiæ per *Galliam* XII kal. *Apriles*, ecclesiæ per *Italiam* XIV kalend. *Maias*, & ecclesiæ per *Aegyptum* VII kal. *Mai.* illud celebrarunt, quemadmodum EDVARDVS STILLINGFLEETVS [m] EX GREGORIO TVRONENSI & LABBEI *chronologico technico* an. CCCLXXXVII, & DLXXVII. demonstrat. Vbi porro ex antiquo *laterculo paschali*, publicato a BVCHERIO [n], ostendit, quod pascha apud *Latinos* intra centum annorum spatium, videlicet an. CCCXXII. CCCXLIX. CCCCVI. ter vno mense maturius celebratum sit, quam apud *Alexandrinus*. Ex

(1) Ambros. epist. LXXXIII. tot. (XXIII. tom. II. opp. pag. 880. seqq. edit. Paris. MDCXC.)

(m) Stillingfleet's *Answer to Cressy* p. 323. It appears by the ancient *Laterculus paschalis*, first published by Bucherius, that within the compass of it, viz. an hundred years, the *Easter* of the *Latins* was kept a month sooner than the *Alexandrines*, viz. *A. D.* 322, 349. 406. And *A. D.* 387. a threefold *Easter* was kept, some *March* 21, others *April* 25, others *April* 18, as appears by S. Ambrose's Epistle written on that occasion. Again *A. D.* 577. a threefold *Easter* was kept, some keeping it the eighteenth of *April*, as those which followed *Victorius*, others the twenty fifth of *April*, viz. those which followed the *Alexandrian Canon*; and others again, even in *Gaul*, as *Gregor. Turonensis* saith, on the 12 kal. of *April* *March* 21. the very day of the *Vernal Aequinox*. &c.

(n) Bucher. commentar. in Hippolyt. can. paschal. p. 264. Hic est paschalis ille centum annorum laterculus, quo vetustiore, Latinorum quidem, nondum videre contigit; nobilissimum (meo quidem sensu) venerandæ antiquitatis ecclesiasticæ monumentum. Et est illius epocha sane perillustis; nempe a Maxentio, crucis virtute per Constantinum debellato, assertaque tum primum ecclesiæ, saltem in Occidente, libertate; annis ante Nicænam synodum omnino tredecim. Qui eius meminerit, neminem veterum adhuc inuenies: vetustissimæ tantum membranæ beneficio ad nos usque peruenit. Cuspiniano quoque in manus obuenisse, ex eius fastis intelligimus, ut supra monui. Porro Latinorum potius, quam aliorum fuisse, docet nos ipsa paschatum series. Nam cum iis solis ter pascha planissime decernit, *oto mense, quam Victorius & Alexandrini, maturius*. Semel anno *Christi* 322, iterum 349, denique 406; & limes ipse patrum Cæsariensium paschalis, qui numquam hic violatur, numquam iam inde ab synodo Nicæna ab Alexandrinis, sed Latinorum dumtaxat nonnullis admissus, his potius, quam illis adlruit.

LEONIS etiam epistolis [o] apparet, anno CCCCLV. octo dierum interuallum inter pascha *Romanorum* & pascha *Alexandrinorum* interuenisse. CYRILLVS ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopus in epistola quadam paschali [p] queritur, fuisse ingentem confu-

(o) Leo epist. LXIV. ad Marcian. (tom. III. concil. p. 1355.) Theophilus Alexandrinæ ecclesiæ episcopus, quum huius obseruationis annos centum numero collegisset, septuagesimo sexto paschale festum longe aliter, quam alii decreuerant, tenendum esse constituit, a primo augustæ memoriæ Theodosii senioris consulatu (i. e. an. Christi CCCLXXX.) succedentes sibi sacra obseruantia ordines ponens: vt longioris temporis ratio eius litteris tenerentur adscripta, cuius complexionis septuagesimus & quartus est annus, in qua pridie idus Aprilis sanctum pascha celebrauimus: sequenti vero anno pridie nonas Aprilis eadem, propitio Deo, erit habenda festiuitas, sicut regulariter centenariæ annorum rationis ordo declarat. Sed in anno, qui erit septuagesimus sextus (i. e. Christi CCCCLV) paschæ dies inuenietur adscriptus, quem a passione domini nullius exempli, nullius constitutionis admittit auctoritas. Nam diem octauum kalendarum Maiarum ab eo cognoscimus præfinitum, qui anni limitem antiquitus constitutum excedit: quum alii quinto decimo kalendarum Maiarum huic festiuitati deputauerint diem. cetera. Id. Epist. LXV. ad Eudoxiam (ibid. p. 1356.) Annus, qui erit septuagesimus sextus (Chr. CCCCLV.) memorati episcopi (Theophili Alexandrini) annotationem habere cognoscitur, quæ a totius antiquitatis exemplo & ab omni auctoritate patrum discordat. Siquidem in octauum kalendarum Maiarum dominicum pascha transtulerit, præfinitos antiquitatis limites nimis audenter excedens, quum die quinto decimo kalendarum Maiarum paschalem sollemnitatem potuerit adnotare. Id. epist. XCV. ad episcopos Gallia & Hispania. Quum in quibusdam adscriptionibus patrum, futurum proxime pascha domini, ab aliis in diem XV kalendas Maias, ab aliis in diem VIII kalendas easdem inueniretur adscriptum, tantum me diuersitas ista permouit, vt clementissimo principi Marciano curam hac de re animi mei panderem, cetera.

(p) Cyrill. epist. paschal. ap. Bucher. de doctrina temporum p. 482. Quum his igitur atque huiusmodi dissensionibus per vniuersum orbem paschalis regula turbaretur; sanctorum totius orbis synodi consensione decretum est, vt, quoniam apud Alexandriam talis esset repeita ecclesia, quæ in huius scientia claret, quota kalendarum vel iduum, quota luna pascha debeat celebrari, per singulos annos Romanæ ecclesiæ litteris intimaret: vnde apostolica auctoritate vniuersalis ecclesia per totum orbem diffinitum paschæ diem sine vlla disceptatione cognosceret. Quod cum per multa sæcula pariter custodissent; nullamque inde scripturarum quispiam crederet, vbi nulla quaestio solueretur: & nonnumquam occurreret, vt in sabbato luna XXI, quæ illis XXIII a quinto decimo kalendarum Maiarum, vsque in octauum, quasi in secundo mense pascha celebrare metueretur; *essetque magna con-*

fionem in computatione paschatis in omni ecclesia, pratorio & palatio. ANATOLIVS in praefatione sua in canonem paschalem [q] itidem queritur, diuersos omnino & contrarios cyclos aetate sua an. CCI XX fuisse vsitatos, aliis cyclum HIPPOLYTI annorum XVI; aliis cyclum iudaicum annorum LXXXIV; aliis cyclum annorum XXV; aliis denique cyclum annorum XXX sequentibus. Dicit quoque, *Isidorum, Hieronymum, Clementem & Origenem*, omnes *Aegyptios* conterraneos suos, hac in materia ante se desudasse. Non obstantibus autem co-

fisio in omni ecclesia, Pratorio vel Palatio. Theodosius imperator religiosissimus, qui non solum in humanis, verum etiam in diuinis legibus placere Deo semper studuit, sacrum Theophilum Alexandriae urbis episcopum suis literis corrogauit, vt sacramentum paschae euidentissima ratione differere, sibi que dirigere dignaretur. Cuius sanctissimis praeceptis obtemperans, quadringentorum oñodecim annorum circulum paschalem instituit, eiusque clementiae, a primo anno consalatus eius, vsque ad centum calculans, quoto kalendarum vel idium, & quoto luna pascha debeat celebrari, subiectis suis literis destinauit, manifestamque veritatem sub libello breuiter perstrinxit. In quo, reuelante sibi domino, perfectae rationis ordinem pandit, omnesque errores, ac superfluas quaestiones luce clarius expugnauit atque dissoluit.

(q) Anatol. can. paschal. ap. Bucher. p. 439. In veteribus exemplaribus, id est Hebraeis & Graecis voluminibus, non tantum lunae cursum, sed etiam solis non solum gressus, sed & singula ac minutissima horarum momenta, inuenimus computa. E quibus Hippolytus XVI annorum circulum quibusdam ignotis lunae cursibus composuit. Alii XXV, alii XXX, nonnulli LXXXIV annorum circulum computantes, numquam ad veram pascha computandi rationem peruenerunt. Verum maiores nostri, Hebraeorum & Graecorum librorum peritissimi (Isidorum, & Hieronymum, & Clementem dico) licet dissimilia mensium principia pro diuersitate linguae senserint; tamen ad vnam eandemque paschae certissimam rationem, die & luna, & tempore conuenientibus summa veneratione dominica resurrectionis consenserunt. Sed & Origenes omnium eruditissimus, & calculi componendi perspicacissimus (quippe qui & *χαλκνυτης* vocatus) libellum de pascha luculentissime edidit. In quo adnuntians de die paschae non solum lunae cursum, & aequinoctii transitum intuentium, sed & solis transcensum, omnium tenebrarum tetras insidias & ostendicula auferentis, & lucis aduentum, ac totius elementorum virtutem & inspirationem asserentis, esse seruandum, ita dicit: *In die, inquit, pasche non dico obseruandum, vt dies dominica inueniatur, & luna VII (forte XIV) dies transiendi, sed vt sol diuisionem illam, lucis scilicet & tenebrarum, in exordio mundi, domini dispensatione aequaliter compositam, transciadat, cetera.*

nati-

natibus & laboribus, qui tunc temporis vel postea adhibiti sunt, magna diuersitas in ecclesia hac de re per multa sæcula remansit. Nam ecclesiæ *magne Britannie & Hibernie* cum *Romana* ecclesia in celebrando paschate ad eandem diem dominicam [r] ad annum vsque octingentesimum non concordarunt. Neque *Romana* huius festiuitatis obseruantia omnino recepta est in *Gallia*, donec tandem auctoritate *Caroli magni* induceretur; quemadmodum a duobus doctis scriptoribus EDVARDO STILLINGFLEETO & HVMPHREDO PRIDEAVX nouissime demonstratum est, qui controuersias, inter *Britannos & Romanos* hac de re agitas, fusius enarrant, quas hoc loco non repetemus, sed lectori nostro tantum significabimus, quemadmodum hæ controuersie in ecclesia ex diuersa, quam vsurparint veteres, calculationis methodo, primum ortæ sint.

IN confesso est, priscos christianos *Hierosolymitanos* haud aliam tenuisse computandi diem paschatis rationem, quam cyclum iudaicum LXXXIV annorum, quo iudæi aliquanto ante, ad constituendam anniuersariam paschatis sui celebrationem, vsi fuerant: Qui cyclus etsi aliquid erroris habebat, a christianis tamen per ducentos fere annos adhibitus est. Non quod pascha suum quarta decima die cum iudæis obseruarint, vti quidem IOSEPHVS SCALIGER [s] & alii quidam hinc falso colligunt; propter quod a IACOBO VSSERIO [t] & GVILLIELMO BEVEREGIO [u] castigantur, qui ostendunt, quod hi

(r) Vid. Stillingfleet's *Answer to Cressy*. p. 321. 322. Et Dr. Prideaux's *Connection of Hist. &c. part. II. Book IV*. p. 273. (p. 296. edit. German. Dresd. 1721.)

(s) Scaliger. de emendat. tempor. lib. II. p. 150. In primordiis ecclesiæ tum apostoli, tum qui eos centum annis postea sequuti sunt, pascha semper iudaice celebrarunt, vt testantur Eusebius & historia vetus ecclesiastica, & post omnes Nicephorus Callistus. - - Qui per omnia apostolos hac in re imitarentur, & permulti ex illis ex iudaismo ad christianismum transissent, non obscurum est, eorum cyclum merum iudaicum fuisse, & de periodo Alexandria iudæorum peti solitum.

(t) Vßer. prolegom. ad Ignat. c. IX. p. 204. Vt maximopere viii docti decepti heic fuerint, qui ex consensu in paschatis mensis $\phi\eta\theta\iota\alpha\mu\tilde{\nu}$ cum primis Hierosolymorum episcopis stabilito, paschatis quocunque septimane die cum *Quartadecumanis* obseruandi ritum simul fuisse introductum tibi persuaserunt.

(u) Beuer. ad can. apostol. VII. p. 19. Iosephus Scaliger, tum apostolos, tum qui primi

primi Hierosolymitani christiani, licet computationem iudaicam secuti sint, pascha non cum iudaïs, in quemcunque diem hebdomadis incidisset, sed sequenti die solis in honorem resurrectionis dominicæ celebrarint: tametsi cyclo iudaico vsi sint, vsque dum, quindecim Hierosolymorum episcopis ex circumcisione defunctis, alii successerint, qui non essent ex circumcisione; vbi pascha suum alia ratione cœperint computare. EPIPHANIVS [x] eos initio pascha ex vetusto cyclo iudaico celebrasse disertis verbis adfirmat, decretumque citat ex *constitutionibus apostolicis* (ab illis, quas hodie habemus, diuersis) in quo præcipiatur, vt temporum rationes ne subducant, sed eo tempore pascha celebrent, quo fratres ipsorum, qui ex circumcisione prodierint, nihilque dubitent, quantumvis in calculationibus suis fallantur. Post iudaicum vero statum ab *Hadriano* penitus sublatum, vbi quindecim ex circumcisione episcoporum successio erat finita, nonnulli christiani in errores computi iudaici inquirere cœperunt, secundum quod pascha nonnumquam æquinoctium verum aut uertere compertum erat, vt bis aliquando in vno anno pascha fieret. Quod incommodum vt diuitaretur, ad alios cyclos confugiebant. Circa annum CCXX HIPPOLYTUS episcopus *Portuensis* in *Arabia* nouum cyclum in libro de paschate publicauit, qui, narrante EVSEBIO [y], ἐκκαίδεκαετηρίς, siue *sexdecim annorum circuitus* dictus est.

eos centum annis postea sequenti sunt, pascha semper iudaice celebrasse ex Eusebio, historiæ veteri ecclesiastica, & Nicephoro Callisto adfirmare non veretur, de emendat. temp. lib. II. p. 110. edit. Gencu. MDCXXIX. Verum hanc Scaligeri doctrinam auctoribus illis falso adscriptam & ab omnibus detestandam esse Dionysius Petavius fuisse probat, de doctrina temp. lib. II. c. LVII.

(x) Ep'phan. hæres. LXX. Audianos, n. X. Ὁρίζεται ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει οἱ ἀπίστοι, ὅτι ἐμῆς μὴ ψηφίζετε, ἀλλὰ ποιεῖτε, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, οἱ ἐκ περιτομῆς, μετ' αὐτῶν ὅμα ποιῇτε.

(y) Euseb. lib. VI. c. CXII. Τότε δὴ τὰ καὶ Ἰππύλυτος συντάττων, μετὰ πλείων ἄλλων ὑπομνημάτων, καὶ περὶ τῆς πάσης πεποιμένη σύγγραμματα ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκδέμενος καὶ τινὰ κανόνα ἐκκαίδεκαετηρίδος περὶ τῆς πάσης προδεῖς, ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος αὐτοκρατορίας Ἀλεξάνδρου τὰς χρόνους περιγράφει. Eodem tempore & Hippolytus, ante primam alia ingenii sui monumenta, librum de pascha composuit: in quo temporum seriem describens, & canonem quemdam paschalem per sexdecim annorum circuitum exhibens, anno primo imperatoris Alexandri computationem temporum circumferbit.

Non

Non multo post hæc tempore DIONYSIVS ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopus ad annum CCL alium canonem condidit, dictum *ὀκτατηρίδα*, octo annorum circuitum, in quo, vt fidem nobis facit EVSEBIVS [z], præcipue probat, festum paschatis diem non nisi post æquinoctium vernum celebrari oportere. Non multo post ANATOLIVS, ipse quoque domo *Alexandrinus*, circa annum CCLXX alium cyclum composuit, quem *ἑνεακαιδεκατηρίδα*, undeciginti annorum circuitum, vt auctor est idem EVSEBIVS [a], nominauit. In quo ex ipsis antiquis scriptoribus iudaicis ostendit, pascha omnino post æquinoctium fieri, adeoque cyclum eorum corrigi debere. Vnde IACOBVS VSSERIVS [b] ab hoc tempore tum octauæ canonis apostolici primam constitutionem, tum veterum constitutionum apostolicarum interpolatorem originem suam traxisse existimat. Quorum ille [c] ait: *Si quis episcopus aut presbyter, aut diaconus, sanctum paschæ diem ante vernum æquinoctium cum iudeis celebrauerit, deponatur.* Hæ autem ita præcipiunt [d]: *Oportet, fratres, vt vos, qui pretioso Christi sanguine redempti estis, dies paschæ accurate & cum omni diligentia celebretis POST AEQUINOCTIVM; ne his in anno passionis vnius memoriam peragatis, sed semel quotannis memoriam semel mortui recolatis: non amplius obseruantes, vt cum iudeis festum agiteris: nulla enim no-*

(z) Euseb. lib. VII. c. XX. ἐν ᾗ [ἐπιστολῇ] καὶ κανόνα ἐκτίθεται ὀκτατηρίδος, ὅτι μὴ ἄλλοτε ἢ μετὰ τὴν ἐκρινὴν ἰσημερίαν προσήμοι τὴν τῷ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν παριστάμενος.

(a) Euseb. lib. VII. c. XXXII. Ἐκ τῶν περὶ τῷ πάσχα Ανατολῆς κανόνων ἔχεις τοῖων ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τὴν νεμηνίαν τῷ πρώτῳ μηνὸς, ἥτις ἀπάσης ἐστὶν ἀρχὴ τῆς ἑνεακαιδεκατηρίδος. Ex canonibus paschalibus Anatolii Habes igitur in primo anno nouissimum primi mensis, quod caput est totius circuli novemdecim annorum.

(b) Viler. prolegom. in Ignat. c. IX. Atque hinc nata est, tum octauæ canonis apostolici prima constitutio, tum δευτέρως constitutio longe post ab interpolatione hæc nostra ad eundem facta confirmatio.

(c) Cui. apostolic V. al. VIII. Vid. Græc. §. III. sub litt. (x) pag. 95.

(d) Constitut. lib. V. c. XVII. Δεῖ ἐν ἡμῶς, ἀδελφοί, τὰς τῷ τῷ χριστῷ τιμὴν ἐξγορησμένους αἵματι, τὰς ἡμέρας τῷ πάσχα ἀκριβῶς ποιῆσαι, μετὰ πίστεως ἐπιμελείας, μετὰ τροπὴν ἰσημερίην· ὥστε μὴ δις τῷ ἐνιαυτῷ εἰς πλῆθυντος μηνῶν ποιῆσαι, ἀλλὰ ἅπαρ τῷ ἔτει τῷ ἅπαρ ἀποθνήσκοντος· μνηστὶ δὲ παρατηρούμενοι μετὰ Ἰουδαίων ἑορτάζειν· ἀδελφίκα γὰρ κοινωνία ἡμῶν νῦν πρὸς αὐτούς· πεπλά-

bis nunc cum eis est societas: nam in ipso etiam calculo falluntur, quem putant se recte ponere; ut omni ex parte errant, & a veritate sint disiuncti. Videmus, hoc tempore iudaicam calculationem generatim ab ecclesia Orientali reiectam, nec tamen certam aliquam & indubitam in eius locum adsumtam fuisse, ad diem dominicam, qua præcipue hoc festum agitari oporteat, exacte definiendam. Quum igitur res incerta adhuc maneret, synodus Nicæna, quæ illud die tantum dominica celebrandum esse decreuit, omnem hanc curam *Alexandrinis* episcopis dicitur [e] delegasse, ut reliquos in orbe christiano certiores facerent de die dominico, quo per singulos annos esset obseruandum. Sunt, qui hoc negotium componendi cyclum vndeuginti annorum *EVSEBIO* datum esse existimant, quem postea *Theophilus* episcopus *Alexandrinus* tempore *Theodosii* in calculationem centum annorum redegerit. Et postea tamen *CYRILLVS* de grandi confusione queritur, quæ ex computatione paschatis in ecclesia, in castris & in palatio dominetur; & quod *Romanorum* & *Alexandrinorum* computationes nonnumquam hebdomade vel mense, altera ab altera discrepet; (quemadmodum antea percepimus), quod diuersæ computandi rationi vnice debebatur: quia ecclesia *Romana* adhuc vetusto cyclo iudaico *LXXXIV* annorum, non autem nouo *Alexandrino* *XIX* annorum utebatur. Ad quam confusionem tollendam *Victorius* quidam *Gallus* ab *Hilario* archidiacono *Romano* ad faciendum nouum canonem paschalem adhibebatur: sed vero nec illius opera successum habebat optatum. Quamuis enim ille cyclum *Alexandrinum* vndeuginti annorum adsumeret, tantum tamen ex *Romano* cyclo retinebat, ut dies dominica paschatis interdum vna hebdomade & interdum mense inter eos differret. Neque perfecta medela huic incommodo inuenta est, vsque dum

ἡμεῖς γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ψῆφον, ἣν νομίζουσιν ἐπιτελεῖν ὅπως πανταρχόθεν ἴσως πεπλημνυμένοι, καὶ τῆς ἀληθείας ἀπερχομένοι.

- (e) *Leo* ep. *LXIV.* ad *Marcian.* imperat. Studuerunt sancti patres (*Nicæni*) occasionem huius erroris auferre, omnem hanc curam *Alexandrino* episcopo delegantes: quoniam quoad *Aegyptios* huius supputationis antiquitas tradita esse videtur potius, per quam, qui annis singulis dies prædictæ sollemnitatis eueniret, sedis apostolicæ indicaretur, ut huius scripti ad longinquiores ecclesias indicium generaliter percurreret.

DIONYSIVS EXIGVVS an. DXXXV canonem *Alexandrinum* in ecclesiam *Romanam* omnino induceret. Interea ecclesiæ *Galliane* & *Britannicæ* canonibus vetusto *Romano* inhærebant, nec nisi post duo demum vel tria sæcula nouus *Romanus*, hoc est, *Alexandrinus* canon, non sine repugnatione & difficultate penitus inter eos stabilitus est. Hæc summa est historiæ bene longæ illius & satis litigiosæ disputationis, quæ in ecclesia inter eos exstitit, qui alioquin de paschate non nisi die dominica celebrando consensere, quæ, vt audiuius, originem suam magnæ diuersitatis cyclorum & calculationum eorum debebat. Interim priuati particularium ecclesiarum ciues huic disputationi sese non immiscebant, sed eorum erat, pacis causa regulam ecclesiæ suæ sequi, quantumuis error aliquis in calculatione eius esse posset. Nam, vti CHRYSOSTOMVS [f] de disputatione cum *Protopaschitis* recte notat, non exigitur ab hominibus, vt dies & tempora & annos obseruent, sed vt vbique diligenter sequantur ecclesiam, pacemque & caritatem rebus omnibus præferant. Licet enim ecclesia falleretur, non tantum laudis ac lucri ex temporum exacta ratione, quantum vituperii ex diuisione & schismate nasceretur. Hæc dum considerabant, generatim propendebant eo, vt pascha celebrarent in pace; & interdum ad eam calculationem, quam falsam credebant esse, sese potius accommodabant, quam vt turbas hac de re excitarent in ecclesia. Ita *Leo* pontifex *Romanus*, vti ex epistola eius ad episcopos *Galliæ* & *Hispaniæ* constat, *Alexandrinorum* cyclum an. CCCCLV sequebatur, qui integra hebdomada a *Romanorum* cyclo differebat; *Romanis* quidem paschatis sollemnitate in diem XV kal. *Maias*, *Alexandrinis* autem in diem VIII eisdem kalendas adscribentibus: Studio autem veritatis & pacis malle se dicit eorum definitioni acquiescere, quam in tantæ festiuitatis obseruantia dissidere [g]. Monet etiam episcopos *Occi-*

(f) Chrysostom. homil. LII. tom. V. p. 714 (p. 640. edit. Francof. : μή ποὺν ἡ μέν, καὶ καὶ αὐτὸς καὶ ἐνικτὸς π. 3. διηγεῖται, ὅτι καὶ πανταχῶς τῇ ἐκκλησίᾳ μετ' ἀκριβοῦς ἐπαμείβετα, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν εἰρήνην προτιμῶντες ἀπάντων· εἰ γὰρ ἂν ἐσφάλλετο ἡ ἐκκλησία, ὁ τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων ἀκριβοῦς ἦν, ὅσον ἐγκλημα ἀπ' τῆς διαίρεσως καὶ τῆς σχίσματος ταῦτα.

(g) *Leo* epist. CXV. Quum in quibusdam adscriptionibus patrum, futurum proxime pascha domini, ab aliis in diem XV kalendas *Maias*, ab aliis in di-

dentales, vt idem agant fratresque suos de hoc tempore faciant certiores, vt, qui vna fide sint iuncti, vna quoque sollempnitate ferientur. Hæc præstantissima erat pacis regula, tametsi non deerant feroces & intractabiles animi, qui non semper ad eam sese gubernari patiebantur.

§. V.

Omnes autem in eo consentiebant, vt magnam ei reuerentiam & honorem exhiberent, tamquam diei resurrectionis dominicæ.

ENARRATIS hætenus dissensionibus, quæ in ecclesia de tempore huius festi exsistere, iam progredimur ostensuri, in quo omnes consenserint, ad exhibendum ei peculiarem honorem & reuerentiam. GREGORIUS NAZIANZENVUS [b] hunc diem vocat dierum regem, festiuitatum & celebritatum celebritatem, tanto ceteris omnibus, non solum humanis & humi defixis, sed iis etiam, quæ ipsius Christi sint, ac propter ipsum celebrentur, superiorem, quanto sol stellas antecellat. Dies erat singularis gaudii ac lætitiæ de resurrectione dominica, vt-pote qui, (vti CHRYSOSTOMO [i] vocatur) erat optatum & salutare festum, dies resurrectionis domini nostri *IESU CHRISTI*, fundatio pacis, occasio reconciliationis nostri, finis con-

---

em VIII kalendas eiusdem inueniretur adscriptum, tantum me diuersitas illa permouit, vt clementissimo principi Marciano curam de hac re animi mei panderem, vt, præcipiente ipso, ab his, qui habent huius supputationis peritiam, diligentius illic discussa ratione quæreretur, quo die possit veneranda sollempnitas rectius celebrari. Quo rescribente VIII kalendas Maias definitus est dies. Quia ergo studio vnitatis & pacis malui orientalium definitioni acquiescere, quam in tantæ festiuitatis obseruantia dissidere, noverit fraternitas vestra, die VIII kalendas Maias ab omnibus resurrectionem dominicam celebrandam: & hoc ipsum per vos aliis fratribus esse inrimandum, vt diuinæ pacis consortio, sicut vna fide iungimur, ita vna sollempnitate feriemur.

(b) Nazianz. orat. XIX. in fun. patris. Tom. I. p. 304. τὸ ἄγιον πάσχα καὶ περιβύτον, ἡ βασίλισσα τῶν ἡμερῶν ἡμέρα. Et orat. XLII. de pasch. p. 676. πάσχα κυρίῳ αὐτῇ ἐορτῶν ἡμῖν ἐορτῇ, καὶ πανηγυρὶς πανηγύρευν, τρεῖς τὸν ἱπάριον πάσας, & τὰς ἀντιπικὰς μὲν καὶ χαρμὰς ἐχομένους, ἀπὸ ἡδὴ καὶ τὰς αὐτὰς χαρὰς καὶ ἐπὶ αὐτῇ τελειώσας, ἵσον ἀστέρας ἡλίου.

(i) Chrysostom. homil. LXXXV. de paschate. tom. V. p. 587. edit. Sanil. ἰδὲ ἡμῶν περιβύτῳ ἢ ποδῶν καὶ σωτηρίας ἐορτῇ, ἡ ἀντιστάσις ἡμῶν τῷ κυρίῳ ἡμῶν ten.

tentionum, destructio mortis & victoria de diabolo. Vnde in quibusdam antiquis scriptoribus ab omnibus reliquis diebus dominicis nomine *dominica gaudii* distinguitur, quemadmodum PAPEBROCIVS & PAGIVS [k] in vita *Pachomii* & *Theod. vi* obser-
varunt, quorum sanctorum hic posterior mortuus esse dicitur *dominica gaudii*, quam hi viri docti non de alia, quam die do-
minica paschatis, intelligi posse existimant. Et hoc arguit,
quod hæc trita & nota appellatio tunc temporis fuerit.

§. VI.

*Hoc die imperatores, carceribus generatim apertis, omnibus re-
atu aliquo adstrictis veniam dabant, paucis quibusdam a-
trociorum & odiosorum criminum reis exceptis.*

MAGNUM aliquod huius publici gaudii exemplum ab
imperatoribus dabatur, qui hoc die carceres generatim aperi-
re & edicto quodam, quod *indulgentiam paschalem* vocabant, om-
nibus reis libertatem restituere solebant, paucis quibusdam,
qui atrociora & odiosiora commiserant crimina, exceptis. Hæc
consuetudo primum coepit an. CCCLXVII, imperante *Valenti-
niano*, cuius duæ hanc in rem exstant leges in codice *Theodosia-
no*. Quarum prior his verbis concepta est [l]: *Ob diem paschæ,
quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adstringit, carcer
inclusit, claustra dissoluimus: Adtamen sacrilegus, in maiestate reus,
in mortuos, veneficus, siue maleficus, adulter, raptor, homicida, com-
munionem istius muneris separentur. Valentinianus iunior & Theodosius*

ἡσὲν Χριστῷ, ἡ τῆς εὐαγγελίας ἐπόθεσις, ἡ τῆς καταπαλάτης ἀφορμὴ, ἡ τῶν πολέμων
ἀνάλυσις, ἡ τῷ θανάτῳ κατάλυσις, ἡ τῷ διαβόλῃ ἡττῖα.

(k) Papebr. vita Pachomii XIV Maii.

Pagi critic. in Baron. an. CCCLXX. n. IV. (aliis V.) Scripta ea epistola (A-
thanassii super sancti Theodori mortem) vt notat Papebrocius in vita SS. Pi-
chomii & Theodori abbatum Tabennensium in Thebaide, die XXIV Maii,
paragrapho XVII anno Christi CCCLXVIII post Theodori mortem, quæ, vt
legitur in laudata vita, contigit *dominica gaudii*, id est, paschatis, vt Pa-
pebrocius interpretatur.

(l) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. III. Vid.
leg. IV. eiusdem imper. ibid. Paschæ celebritas postulat, vt quoscumque
nunc agra expectatio quæstionis, pœnæque formido sollicitat, absoluiamus.
Decretis tamen veterum mos gerendus est, ne temere homicidii crimen,
adulterii sceditatem, maiestatis iniuriam, maleficiorum scelus, insidias ve-
nenorum, raptusque violentiam sinamus euadere.

an. CCCLXXXI simile indulgentiæ edictum publicabant, iisdem solum criminibus exceptis, sub quibus expressius comprehendebant parricidium, incestum, & publicæ monetæ adulterationem [m], tamquam species homicidii, adulterii & proditi-
 tionis, quæ propter infamem indolem suam maiorem detesta-
 tionis notam sibi appositam habere deberent. Excipiebant
 etiam illos, qui in pristina sua relapsi fuerant crimina, eo quod
 principum indulgentia, quæ ad emendationem eos invitare de-
 bebat, ad iterandum delictum illecebra eis fuisset. Idem im-
 perator an. CCCLXXXV aliud decretum fecit, quod, quum
 vel tabellariorum negligentia vel alio casu principum litteræ
 tardius sæpe & post festum ad iudices perferantur, hi, simul ac
 dies paschatis [n] illuxisset, statim exsequi debeant, quod in-
 dulgere illi consueverint, carceres aperiri & omnium vincula
 solui eisque libertatem restitui iubentes; illis duntaxat exceptis,
 quos dimittere scandalum futurum sit, quia actionibus suis
 gaudium lætitiæque communem sint potius contaminaturi.
Quis enim (elegantissime ait lex) sacrilego diebus sanctis indulgeat?
Quis adultere vel incesti reo tempore castitatis ignoscat? Quis non raptorem in summa quiete & gaudio communi persequatur instantius? Nul-
lum accipiat requiem vinculorum, qui quiescere sepultos quadam sce-
leris immanitate non sinit: patiatur tormenta veneficus, maleficus, adul-
teratorque monetæ: homicida, quod fecit, semper expectet: Reus etiam
maiestatis de domino, adversum quem talia molitus est, veniam sperare
non debet. Si vero ab his reis discesseris, reliqui omnes bene-
 ficium huius imperialis beneficentiæ hoc sancto tempore ha-
 bebant. *Iustinianus* priores leges in codice suo non habet, ha-
 bet autem hanc ultimam [o]; quod eam firmam & statam le-
 gem imperii *Romani* euasisse ostendit. *Gothi* quoque eam in le-
 gem suam adoptarunt, quemadmodum ex epistola quadam

(m) Ibid. leg. VI & VII. vid. lib. XVI. c. X. §. I. sub litt. (a) vol. VII. pag. 392. 393.

(n) Ibid. leg. VIII. Nemo deinceps (tardiores fortassis, assatus nostræ perenni-
 tatis expectet: exsequantur iudices, quod indulgere consuevimus. Vbi pri-
 mum dies paschalis exsisterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vin-
 cula solvantur. Sed ab his secernimus eos, quibus contaminari potius
 gaudia lætitiæque communem, si dimittantur, aduertimus. Quis enim,
 cetera.

(o) Cod. Iustin. lib. I. tit. IV. de episcopali audientia leg. III.

CASSIODORI [p] apparet, quam ut elegantissime in hoc argumentum scriptam laudat GOTHOFREDVS. Patres antiqui non meminerunt solum huius paschalis indulgentiæ, sed de ea etiam sæpius cum laude loquuntur. Sic meminit eius, & quidem a Theodosio M. datæ eo ipso anno & tempore, quo tumultus Antiochie exortus statuæque imperatoriæ deiectæ erant, id est, an. CCCLXXXVII, CHRYSOSTOMVS, quando in homilia quadam ad populum Antiochemum inter alia [q] ait: *Per hos dies imperator missa epistola in honorem festi omnes ferme, qui carcere detinebantur, liberos dimisit. Hanc ergo, quum ad imperatorem venerit sacerdos noster (Flavianum intelligit, qui ad imperatorem ad mitigandam illius iram profectus erat) epistolam ipsi praelegit suasque ipsi leges in memoriam reuocabit & ad eum dicit: Domi tue, vel a te ipso humanitatis exemplar habes: Noluisti iustam eadem facere, & iniustam poteris admittere? Conuictos & condemnatos ob festi reuerentiam dimisisti, & non obnoxios nihilque ausos damnabis? praesertim sollemnitate paschali? Nequaquam, o rex: tu banc epistolam ciuitatibus omnibus mittens aiebas: Utinam & defunctos resuscitare possem. Huic supplicamus huma-*

(p) Cassiodor. lib. XI. epist. vltima. Ad te claustrorum magistrum verba reuocemus &c. Ut tuos quoque gemitus consolemur, illos tibi tantummodo vendica, quos lex pietatis gratia non relaxat, ne, quum truculentis parceret, asperissima facinora leuigaret.

(q) Chrysost. homil. VI. ad pop. Antiochen. p. 95. (p. 84. edit. Francof.) ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις πέμψας [ὁ βασιλεὺς] ἐπιστολὴν εἰς τμήν τῆς ἐορτῆς, τὰς τὸ δεσμωτήριον οἰκόντας σχισθὸν ἀφῆκεν ἅπαντας, καὶ ταύτην ὁ ἱερεὺς ὁ ἡμέτερος εἰσελθὼν ἀναγινώσκει τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τῶν οἰκείων αὐτὸν ἀναμνήσει νόμων, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὅτι σὺ αὐτὸν παρακάλῃσον, καὶ τὰ σκυτὰ μίμῃσαι, οἴκοθεν ἔχεις τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας, δίκαιον ἐχ εἶλα ποιῆσαι φόνον, καὶ ἀδικον ὑπομένειν ἐργάσασθαι; τὰς ἐληλεγμένους καὶ καταδικαθέντας τὴν ἐορτὴν αἰδεῖσθαι ἀφῆκε, καὶ τὰς ἀνεδύνους καὶ μηδὲν τετληκυίας κατακρανῆς, εἰπέ μοι, καὶ ταῦτα τῆς ἐορτῆς παρὰ σῆς; μηδαμῶς, βασιλεῦ, σὺ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διαλεγόμενος ταῖς πόλεσι πάσας εἶπες· εἶθε μοι δυνατόν ἦν ἢ τὰς νεκροὺς ἀναστῆσαι ταύτης δέομεθα τῆς φιλανθρωπίας, τῶν δέομεθα τῶν ὀνημάτων ἡμῶν.

Id. homil. XX. ad popul. Antioch. tom. I. p. 256. (p. 225. ed. Ff.) μέμνησαι πρῶτον, ὅτε τῆς ἐορτῆς ταύτης καταλαβῆσης ἐπιστολὴν ἐπέμψας πανταχῶς τῆς οἰκμένης, κελύμεσαν τὰς τὸ δεσμωτήριον οἰκόντας ἀφῆσαι, καὶ συγχωρεῖν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὡς ἐκ ἀρκούντων ἐκείνων δεῖξαι σα τὴν φιλανθρωπίαν εἶπες διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι εἶθε μοι δυνατόν ἦν, καὶ τὰς ἀπελθόντας καλεῖσαι καὶ ἀναστῆσαι, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀναγαγεῖν ζωὴν.

nitati, his nunc verbis supplicamus. AMBROSIVS [r] eodem argumento utitur, quando *Valeminiano* iuniori exprobrat, quod *Iustina* matris suasionem paschatis tempore episcopos quosdam catholicos carceri mancipasset, quo vincti alioquin dimitti solerent: quod & ipse antea facere solitus erat, quemadmodum ex iam memoratis eius legibus percepimus. Meminit eiusdem consuetudinis GREGORIUS NYSSENVS [t], qui loquens de resurrectione CHRISTI; Nullus, inquit, a levo agitudine pressus & obnoxius est, quin per huius festi (paschatis) magnificentiam, mali sui remissionem sentiat atque lenamen: hoc die nexi solvuntur, debitor dimittitur, servus b. no & humano praeconio atque edicto ecclesiae manumittitur. Meminerunt etiam huius indulgentiae paschalis monachi Eusebii haeretici, in libello supplice ad synodum secundam Ephesorum in actis concilii Chalcedonenfis [t]: Superuenit & salutaris passantis dies & sacra nox, & resurrectionis festiuitas, in qua quidem & plurimis peccatoribus a sanctis patribus nostris irrogata poenae solvuntur; verum & ab imperatoribus criminum reis vincula relaxantur.

CHRYSOSTOMVS [u] porro rationem & fundamentum huius paschalis indulgentiae nobis ostendit, quando ait: *Habitan-
tantes in carceribus a vinculis solvunt* (imperatores in hebdomade magna) *ut pro humano virili dominum suum imitentur: quia sicut ipse
gravi nos peccatorum carcere exsoluit, & innumeris bonis frui fecit:
eodem modo & nobis faciendum est, ut simus imitatores misericordiae do-
mini Dei nostri.* Sic iterum in homilia in Psalm. CXLV. (quae in

(r) Ambros. epist. XXXIII. (epist. XIV. tom. V. p. 201. fin. edit. Paris. MDCXLII.)

Itaque sanctis diebus hebdomadis ultimae, quibus solebant debitor laxari vincula, strident cetera, imponuntur collo innocentium, cetera.

(s) Nyssen. homil. III. de resurrecl. Christi. Tom. III. p. 420. ἀδελφὲς καὶ ὅσοι, ὡς ἄνθρωποι μὴ ἐνδεῖς, ἀλλὰ μεγαλοπρεπὲς τῆς ἐκκλησίας τὸν ὁσμοῦντος λίσταται, ὁ ἡμεῖς ἀφαιρῶν, ὁ δὲ ὅσοι ἀποδεχόμενοι τῆς ἀγάπης καὶ φιλοφρονείας τῆς ἐκκλησίας ἀντιγράφου.

(t) Concil. Chalced. act. I. tom. IV. concil. p. 273. ἐπέστη καὶ ἡ τῆς σωτηρίας πάσης ἡμεῖς, καὶ οὐκ ἔσθ' ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐκκλησία, καὶ ἐν λίσταται μὲν τοῖς πλείστοις τῶν ἡμεῖς ἀποδεχόμενοι τὰ ἀπὸ τῶν ἀγίων πατέρων ἡμεῖς ἐπιτίμια, λίσταται δὲ παρὰ τῶν βασιλευσάντων ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν τὰ δεσμὰ τοῖς ἐπεσπύτοις.

(u) Chrysost. homil. XXX. in psalm. tom. II. p. 427. (p. 320. edit. Francof.) Τὰς τὸ δεσμοῦντος ἐκκλησίας ἀφαιρῶν τὰς δεσμὰς, καὶ κατὰ δίκην ἀνθρώπων μισῶν τὸν ἐν τῇ δεσποτικῇ κατὰ πᾶν γὰρ κίτος, φησι, τὰ χαλεπὰ δεσμοῦντος τῶν ἀποδεχόμενοι ἡμεῖς ἀφαιρῶν, καὶ τὰς μυστὰς ἀγαθῶν παρέχει τὴν ἀπόλαυσιν τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡμεῖς, προσήκει, τὸ δυνάμεθα μιμητὰς γενέσθαι τῆς δεσποτικῆς φιλοφρονείας.

hebd-

hebdomade magna recitata & ideo utroque titulo insignita est): *Imperatoria litteræ*, inquit [x], *emittuntur, quibus edicatur, ut incole carceris catenis exsolvantur, ut, quemadmodum dominus noster, quum in ædæ, siue apud inferos esset, omnes detentos a morte liberauit; ita & serui pro viribus quod possunt, conferentes, quo imitatores sint misericordiæ dominicæ, eximunt detentos e vinculis sensilibus, quum spiritualibus nequeant.* Vnde obseruari licet, has indulgentias principum non eo spectasse, ut homines sibi persuaderent, se vel culpa vel infamia criminum suorum esse purgatos, sed poena tantum illis debita liberatos. Culpa pariter & scandalum in illis remanebat, & ipsa indulgentia infamiæ nota erat, eos aliquid istiusmodi veniæ indigum fecisse arguens. Et hanc ob causam hæ indulgentiæ numquam vniuersis hominum societatibus dabantur promiscue, quia hoc fuisset notam infamiæ & condemnationis innocentibus non minus quam nocentibus apponere; quemadmodum aliquando senatui toti *Romano*, indulgentiam petenti, propter senatores videlicet aliquot criminis cuiusdam reos, respondebat *Valentinianus* [y]. Singulis senatoribus indulgentiam suam promptam paratamque pollicebatur; indulgentiam autem toti senatui datam cum totius senatus infamia coniunctam fore aiebat, quia indulgentia eos ipsos, quos liberet, notet, & poenæ quidem gratiam faciat, at non etiam infamiam criminis tollat. Quibus consonat illud poetæ:

Pœna potest demi, culpa perennis erit.

Vt cumque autem est, imperatores prompti erant ad dandam mortalibus in hac sancta festiuitate, quamcumque poterant,

(x) Chrysost. homil. in psalm. CXLV. tom. III. p. 823. quæ est homil. LXXVIII. in hebdomadam magnam tom. V. edit. Saul. p. 541. (p. 713. edit. Francof.) βασιλικὰ καταπέμπεται γραμματα λεγοντα· τὰς τὸ δεσμωτήριον οὐκ ἄντας ἀφίε-
δαι τῶν δεσμῶν καθάπερ γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν ἐν ᾧ ἐκ γενόμενος, τὰς κατεχρέ-
νες ὑπὸ τῶ θανάτου πάντας ἀπέλυσεν· ἄτω δὲ καὶ οἱ ὅλοι τὰ κατὰ δύναμιν εἰσ-
φέροντες, καὶ τὴν δεσποτικὴν μιμήμενοι φιλανθρωπίαν, δεσμῶν ἀπολύσει τῶν αἰ-
δητῶν, ἐπειδὴ τῶν ιουστῶν ἐκ ἰσχύουσιν.

(y) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgent. criminum, leg. V. Indulgentia, patres conscripti, quos liberat, notat; nec infamiam criminis tollit, sed poenæ gratiam facit: In vno hoc, aut in duobus reis ratum sit: Qui indulgentiam senatui dat, damnat senatum.

indulgentiam, vt captiui clementiæ suæ, quam *CHRISTVM* dominum suum imitantes tribuebant, fierent participes, & opportunitate ista vterentur ad aliquanto plus agendum pro semetipsis, perfugiendo tamquam poenitentes ad cælum petendoque sibi a throno gratiæ indulgentiam efficaciorẽ.

§. VII.

Hoc tempore homines maiore quam alias liberalitate vti soliti in seruos, donando eis libertatem.

PORRO obseruare ex antememorato *NYSSENI* loco possumus, moris fuisse hoc tempore, non solum detentos in carcere per publica principum edicta dimittere, sed priuatos quoque homines liberalitate vti consueuisse in alios, dando seruis suis libertatem. Quo ipso misericordiam declararunt, huic sancto festo apprime conuenientem, vbi generalis redemptio a seruitute, & vniuersalis libertas generi humano per resurrectionem domini Iesu Christi parta est. Ne vero aliquod impedimentum bonæ huic hominum ad istiusmodi liberalitatem propensioni obstaret, lege prouisum erat, vt, licet omnes reliquæ actiones iuridicæ per totam hebdomadem, quæ hanc festiuitatem insequebatur, cessare deberent, quidquid tamen ad seruorum manumissionem liberaliter agendum esset, id agi liceret, vtpote quod cum scopo & intentione sanctæ huius sollemnitatis consistere omnino posset. Discimus hoc ex lege quadam *Theodosii* [z] in codice *Iustiniano*, quæ habet: *Actus omnes seu publici sint seu priuati, diebus quindecim paschaliibus* (hoc est, hebdomade ante & hebdomade post diem dominicam paschatis) *conquiescant. In his tamen emancipandi & manumittendi cuncti licentiam habeant. Et super his acta non prohibeantur.* Hæc eadem exceptio est, quam antea *Constantinus* fecerat [a] respectu diei dominicæ, qua omnes actiones iuridicæ prohibitæ erant, iis solum exceptis, quæ absolutæ essent necessitatis vel summæ caritatis, inter quas seruorum manumissionem refert, quæ proinde omni tempore permissa erat, quemadmodum supra, de die loquentes dominica, obseruauimus.

(z) Cod. Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. VIII.

(a) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis. leg. I. vid. supr. cap. II. §. II. sub litt.

(s) pag. 19.

§. VIII.

Et in pauperes, largis muneribus eos donando.

VERVM hoc non vnum solum beneficentiæ eorum, durante hac sancta sollempnitate, exemplum erat. Liberalitatem enim suam ambiciosius exercere solebant in pauperes, quum nihil magis congruere in pascha crederetur, quam vt homines pauperes beneficentia sua exhilararent eo tempore, quo de communi misericordiarum fonte admonentur, quemadmodum in *instructionibus* suis scite obseruat COMMODIANVS [b]. Vnde *Constantinus*, narrante EVSEBIO [c], simulac dies paschatis illuxerat, seruatoris nostri beneficentiam imitari studens, vniuersis gentibus, prouinciis ac populis largam manum porrigere solebat, opulentissima donans omnibus munera.

§. IX.

Integra hebdomas post diem paschatis celebrata cum sermonibus, synaxibus, aliisque deuotionis actibus, tamquam pars eiusdem festiuitatis.

NEQE vero actus suos pietatis ac deuotionis in die paschatis terminabant, sed integram etiam sequentem hebdomadem, tamquam partem eiusdem festiuitatis, obseruabant strictissime; agentes religiosos conuentus singulis diebus, non solum ad preces faciendas, sed ad audiendos etiam sermones & recipiendam sanctam communionem. Hoc ex parte intelligimus ex iis, quæ sub initium huius capituli §. I. obseruauimus: Quod videlicet vniuersa sollempnitas paschalis quindecim dies, siue duas integras hebdomades, complexa sit, vnâ quidem ante, & alteram post diem resurrectionis dominicæ. Quod ad eam attinet, quæ sequebatur (& de qua heic solum loquimur) CHRYSOSTOMVS [d] plane adfirmat, quod quotidie sermonem per

(b) Commodian. instruct. cap. LXXV.

*Congruit in pascha, die felicissimo nostro,
Latentur & ibi, qui postulant sub aëta diuina,
Exergetur eis, quod possunt, vinum & esca*

(c) Euseb. vit. Constant. lib. IV. c. XXII. διαλαβόντες δὲ τῆς ζωῆς, τὰς σωτηρίας ενεργησίας μιμούμενοι, πᾶσιν ἔδωκαν λαοὶ τε καὶ ὄχλοι τὴν ενεργητικὴν ἐξήπλησεν δέξιν, πλῆσιν πάντα τοῦ πᾶσι δωρούμενος.

(d) Chrysostom. homil. XXXIV. de resurrect. Christi. tom. V. p. 521. 532. (p. 476.

*resurgemus. Nequaquam ergo predictis diebus equorum cursus vel ali-
quod publicum fiat spectaculum.*

§. X.

*Nulla publica spectacula, hac tota durante sollemnitate,
permiffa.*

QVOD hoc concilium sub publicorum spectaculorum nomine heic prohibet, antiquioribus legibus imperialibus congruit, quæ non solum in die paschatis, vtpote quæ vna ex diebus dominicis est, ea fieri vetant, sed prohibitionem ad totam quoque subsequenter hebdomadem extendunt. Ita enim *Theodosius* iunior[*h*] in paschatis & pentecostes diebus omnem theatrorum ac circensium voluptatem populis expresse denegari iubet, quamdiu recens baptizati alba vestimenta, cælestis lauacri lumen repræsentantia, gestent: (hoc est, ad sequentem vsque dominicam, quæ, vt mox videbimus, clausula huius sollemnitatis erat:) Et ratio quidem huius probationis ibi redditur; quia durante isthac festiuitate totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupari debeant. Prohibitio etiam ad iudæos & gentiles extenditur, qui eatenus hosce sanctos dies reuereri iubentur, vt aliud esse sciant supplicationum tempus, aliud voluptatum.

§. XI.

*Nullæ actiones iuridicæ, præterquam in quibusdam specialibus &
extraordinariis casibus.*

OB eamdem rationem nullæ actiones iuridicæ hoc tempore permiffæ erant, præterquam in quibusdam specialibus & extraordinariis casibus. Exempli gratia, seruorum manumissio, quum esset res magnæ liberalitatis, nullis non temporibus permiffa erat; quemadmodum paullo ante [*] ex GREGORIO NYSSENO obseruauimus & lege *Theodosii*, quæ omnes permittit & confirmat actus, quos ad seruos manumittendos libertateque donandos fieri oporteat. Similis exceptio a *Theodosio*

σὺ συνανιστέμενοι τε καὶ συνανυψέμενοι μηδαμῶς ἐν ἐν ταῖς προκειμέναις ἡμέραις ἵπποδρομία ἢ ἑτέρα δημῶδης δια ἐπιτελείτω.

(*h*) Cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectac. leg. V. Vid. cap. II. §. IV. sub litt.

(*z*) pag. 31.

(*) Vid. §. VI. & §. VII. huius capituli.

iuniore & *Honorio* [1] facta est in negotio examinandi piratas, quæ hoc statim fieri salus publica poscebat. Adeoque istiusmodi consceleratum hominum examinatio permissa erat in quadragesima & die festo paschatis. Hisce autem necessitatis casibus exceptis, reliquæ actiones forenses omnes hoc tempore in honorem festiuitatis paschalis prorsus cessabant. Exstant hanc in rem leges, *hebdositi* in utroque codice *k*, quibus integri quindecim dies sollempnitatis paschales, hoc est, hebdomas diem paschatis antecedens, dicta hebdomas magna, & hebdomadas diem paschatis sequens, omnibus actionibus & negotiis forensibus liberæ esse statuuntur; solis ante memoratis casibus exceptis. Sæpe etiam AVGVSTINO [1], CHRYSOSTOMO & aliis memorantur, quorum loca heic in medium producere nihil attinet, quia iam supra[*], alia sic ferente occasione, a nobis adducta sunt.

§. XII.

Dominica post pascha, communiter dicta dominica noua & dominica in albis, sollempnissime obseruata, tamquam conclusio festiuitatis paschalis.

NEQVE heic animaduertere necesse habemus, pascha fuisse notissimum & sollempnissimum baptismi tempus in ecclesia, quia hac de re distincte loquuti sumus, vbi de baptismo egimus: sed obseruamus solum, quod dominica post pascha, quæ paschalis sollempnitatis conclusio erat, magnis ritibus & cærimoniis celebrari consueuerit. Hac enim die neophyti, siue homines recens baptizati, alba vestimenta sua exuere & in sacra-

(i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXV. de quæstionibus. leg. VII. Provinciarum iudices moneantur, vt in Isaurorum latronum quæstionibus nullum quadragesimæ, nec venerabilem pascharum diem exstiment excipiendum, ne differatur sceleratorum proditio consiliorum &c.

Vid. Cod. Theod. lib. XIII. tit. V. de nauiculariis. leg. XXXVIII. in fin. Huiusmodi igitur inquisitio etiam diebus feriatis & deuotionum, absque vlla obseruatione, peragenda est.

(k) Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Sanctos quoque paschæ dies, qui septeno vel præcedant numero vel sequuntur, in eadem obseruatione numeramus. Vid. cod. Iustin. de feriis leg. II. VII. VIII.

(l) Augustin. ferm. XIX. inter editos a Sirmondo. Vid. §. I. huius cap. sub litt. (e) pag. 88. Chrysostom. homil. XXX. in genef. & in psalm. CXLV.

(*) Vid. §. I. sub litt. (e) pag. 88. Et §. VI. sub litt. (u) & (x) pag. 112. 113.

rio ecclesiæ reponere solebant. Vnde, vti interdum *octaua paschatis* vocabatur, quod esset sollempnitatis paschalis conclusio: ita magis nota erat nomine *dominicæ in albis*. Sub quibus nominibus aliquoties apud AVGVSTINVM, in sermonibus eius hoc die habitis, reperitur: quorum alii recitati dicuntur [m] *dominica in octauis paschæ*; & alii *dominica in albis* [n], si quid pretii tituli isti habent, qui forte ab aliis scriptoribus ætate *Caroli magni* additi sunt, cuius tempore hæ communes appellationes erant inter omnes rituum expositores in ecclesia *Latina* [o]. A *Græcis* autem scriptoribus aliter appellatur, nimirum *καινή κυριακή*, vel *διακαινισμός*, i. e. *dominica noua*. Sub qua appellatione sermones in eam apud GREGORIVM NAZIANZENVM [p] & IOANNEM CHRYSOSTOMVM reperiuntur. Et concilium *Trullanum* [q] eodem nomine eius meminit, *A sancti Christi resurrectionis die*, inquit, *usque ad NOVAM DOMINICAM* tota septimana in ecclesiis vacare fideles iugiter oportet psalmis & hymnis & spiritualibus canticis, &c. Vocabatur ita a renouatione hominum per nouam natiuitatem baptismi; vtpote qui erat conclusio magnæ festiuitatis paschalis, in qua baptizati erant & regeniti ex aqua & spiritu sancto, & tunc induti nouis & albis vestimentis, nouam lucem ac natiuitatem suam repræsentantibus, quæ quum dominica sequente deponerent, dies illa *noua dominica*, a tota actione eam antegressa, nuncupabatur. Quomodo sex dies antecedentis hebdomadis *dies neophytorum* dicebantur ex eadem ratione: Sicut in AVGVSTINO [r] legimus, qui, loquens de tempore a die dominica paschatis ad diem dominicam proxime sequentem, vocat id *octo dies neophytorum*, vtramque dominicam huic numero accensens.

[m] Augustin. ferm. de temp. CLX. CLXII. CLXIII. CLXIV.

[n] Id. ferm. XIX. ex editis a Sirmondo.

[o] Vid. Vicecom. de ritib. bapt. lib. V. c. XII.

[p] Nazianz. orat. XLIII. *eis καινήν κυριακήν*. Chrysostom. homil. CVI. in dom. nou. tom. VII. edit. Saul. p. 575.

[q] Concil. Trull. can. LXVI. Vid. sub litt. anteced. (g) pag. 116.

[r] Augustin. epist. CXIX. ad Ian. c. XVII. Vt quadraginta illi dies ante pascha obseruentur, ecclesiæ consuetudo roborauit, sic etiam vt *octo dies neophytorum* distinguantur a ceteris, id est, vt octauus primo concinat &c.

LIBRI VICESIMI

CAPVT SEXTVM

DE PENTECOSTE.

S. I.

Pentecoste duplici sensu inter veteres accepta. Primum pro quinquaginta diebus inter pascha & pentecosten, & deinde pro unico die festi pentecostalis.

PROXIMA magna sollemnitas erat *pentecoste*, quæ duplici sensu apud veteres accipitur. Interdum enim totum intervallum quinquaginta dierum inter pascha & pentecosten significat, quod continuum festum erat; interdum vero sensu strictiore accipitur pro particulari isto tempore, commemorationi descensus spiritus sancti super apostolos præstituto. Priori sensu TERTVLLIANVS [a] de ea loquitur, quando de ethnicis quali triumphans ait: *Ethnicis semel annuus dies quisque festus est: Tibi (apud christianum loquitur) octauo quoque die, (i. e. die dominica.) Excerpe singulas sollemnitates nationum, & in ordinem texe, pentecosten implere non poterunt.* Sic iterum alio loco [b]: *Diem baptismo sollemniorem pascha præstat, exinde pentecoste ordinandis lavacris latissimum spatium est, quo & domini resurrectio inter discipulos frequentata est, & gratia spiritus sancti dedicata, cetera.* Vbi planum est, TERTVLLIANVM pentecosten non pro unico isto die accipere, quo super apostolos venit spiritus sanctus, sed pro universo illo tempore, quo cum discipulis suis conuersatus est seruator, vt resurrectionis suæ illis daret documenta. Idcirco licet IOSEPHVS VICECOMES [c] fugillet LVDOVICVM VIVEM, quod illud statuerit, ISAACVS tamen HABERTVS [d] ex

(a) Tertull. de idololatr. c. XIV.

(b) Tertull. de bapt. c. XIX.

Vid. can. apollol. XXXVII. & can. XX. concil. Antiochen. vbi quartæ hebdomadis pentecosten mentio iniicitur.

(c) Vicecom. de ritib. bapt. lib. I. c. XXV. Neque adfentior Ludouico Viui, qui in Grammaticæ ludo edoctus, S. Augustini libros de ciuitate Dei exponere parum feliciter adgressus est. Is enim nota .k) in cap. VIII. lib. XXII. a paschate ad pentecosten, baptismum quotidie administrari solitum, nullo auctore affirmat.

(d) Habert. archierat. part. VIII. obseruat. IV. p. 134. Immerito Iosephus Vicecomis

his locis TERTULLIANI eum defendit. Et GVILLIELMVS CAVEVS [e] & alii viri docti idem sentiunt. In primis vero GOTHOFREDVS multam nauat operam, vt hoc per *quingagesimam*, quod vocabulum *Latinum pentecostes* est, demonstret intelligi in decantatissima illa *Theodosii* iunioris lege, qua [f] publica spectacula, durantibus paschatis & pentecostes sollempnitatibus, prohibet, quæ sollempnitates ibi per duas hæcæ circumstantias describuntur. Primo, quod neophyti alba vestimenta sua, nouam sancti & cælestis lauacri lucem & natiuitatem imitantia, deponant: Et deinde, quod hoc tempore *apostolicæ passionis*, hoc est, acta apostolorum, in commemorationem & confirmationem doctrinæ christianæ de resurrectione dominica legantur.

§. II.

Quo durante tempore, ecclesia præcipue sese exercebat in lectione ac meditatione actuum apostolorum, resurrectionem Christi mirifice confirmantium.

POSTERIOR harum circumstantiarum, peculiaris nota characteristica est, non vnus cuiusdam diei, sed vniuersi temporis inter pascha & pentecosten; quo durante tempore moris erat in ecclesia legi acta apostolorum, quemadmodum ex diuersis locis CHRYSOSTOMI condiscimus, quæ manifesto ostendunt, eum pentecosten accipere pro integris quinquaginta diebus inter diem dominicam paschatis & diem dominicam pentecostes. Vna aliqua homilia maxime eo spectat, vt respondeat quæstioni [g], *Cur in pentecoste acta legantur?* Sermo ipse hanc habet

mes opere de baptismi ritibus sagillat Ludouicum Vivem, quod dixerit, id moris fuisse, vt toto illo temporis decursu a pascha ad pentecosten baptizarentur: nullo, inquit, auctore. Sed nos auctorem illi subministramus, Tertullianum lib. de baptism. ad fin. *Diem sollempniorem* &c.

(e) Cave prim. christ. p. 307. edit. Anglic. (p. 248. 249. edit. Germanic. citat. ad libr. XI. c. VI. §. VII. sub litt. g. vol IV. p. 240.)

(f) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis. leg. V. Paschæ etiam & *Quingagesimæ* diebus: quamdiu cælestis lumen lauacri imitantia nouam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur: quo tempore & commemoratio apostolicæ passionis, totius christianitatis magistra, a cunctis iure celebratur: omni theatrorum atque circensium voluptate populis denegata &c.

(g) Chrysostr. hom. l. XIII. Cur in pentecoste acta legantur. tom. V. pag. 949.

inſcriptionem, & in reſponſione ad hanc quæſtionem, in ſingulis feſtis ea ex ſcripturis legi, ait, quæ in ſingulis acciderint. Sic in die paſſionis omnia legi, quæ ad crucem pertineant; & in magno ſabbato, ſiue pridie diei paſchatis, quæ de traditione, cruce, morte ac ſepultura ipſius agant; in die paſchatis, quæ reſurrectionem eius conſequentur. Tum autem illud videtur aliquid difficultatis habere, Cur acta apoſtolorum, quæ miraculorum, poſt pentecoſten ab eis patriarum, hiftoriam continent, legantur in hoc interuallo, pentecoſte nondum perfecte finita. Ad quod reſpondet, miracula apoſtolorum, in iſto libro perſcripta, eſſe demonſtrationem reſurrectionis dominicæ. Quod igitur huius reſurrectionis maxime fidem faciat, hoc ſtatim poſt crucem & reſurrectionem patres legi ſtauiſſe, vt homines manifeſtam & indubitatam huius myſterii probationem haberent. Atque hinc firma & ſtata regula in vniuerſa eccleſia facta eſt, vt acta apoſtolorum hiſce quinquaginta diebus legerentur, quemadmodum ex multis aliis locis CHRYSOSTOMI [b], AVGVSTINI [i], CASSIANI [k], & concilii quarti Tolera[n]i [l] intelligimus, quæ quia libro quodam anteriore [*] recitaui[m]us, hoc loco repetere ſuperſedemus.

§. III.

Ieiunare & poſitis genibus adorare hoc tempore æque ac die dominica vetitum.

DVRANTE hoc tempore ieiunare & poſitis genibus adorare perinde ac die dominica prohibitum erat, quia hiſce di-

(homil. LXVI. p. 849. ſeq. edit. Francof.) Vid. lib. XIV. c. III. §. III. ſub litt. (z) & (a. vol. VI. p. 64. 65.

(b) Chryſoſtom. homil. XXXIII. in Genef. p. 4-8. (p. 369. cit. edit.) Vid. lib. XIII. c. VI. §. II. ſub litt. (h) vol. V. p. 202. Homil. XLVII. tom. V. p. 637. (homil. L. p. 569. edit. Francof.) Vid. lib. XIV. c. III. §. III. ſub litt. (b) vol. VI. p. 66. Homil. XLVIII. in inſcriptionem altaris aſc. XVII. tom. V. p. 650. (homil. LI. p. 580. 581. edit. Eſſ.) ibid. ſub litt. (c).

(i) Auguſtin. traſt. VI. in Ioan. tom. IX. p. 24. (p. 56. 57. Paſil. MDLXIX.) ibid. ſub litt. (y) p. 64.

(k) Caſſin. inſtitut. lib. II. c. VI. Vid. ibid. ſub litt. (e) p. 66.

(l) Concil. Tolet. IV. c. XVI. Vid. ibid. ſub litt. (f) p. 67.

(*) Lib. XIV. cap. III. §. III.

ebus ex instituto resurrectionis dominicæ memoriam lætandi celebrabant. Manifestum hoc est ex verbis TERTULLIANI ^(m), *Die dominica, iniquentis, ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare: Eadem immunitate a die pasche in pentecosten usque gaudemus.* Idem dicit EPIPHANIVS ⁽ⁿ⁾: *Quinquaginta pentecostes diebus neque genua flectuntur, neque ieiunium indicitur.* Et hæc consuetudo de non submitendis per hosce dies genibus firma & stata regula facta est a concilio Nicæno ^(o): *Quoniam sunt quidam, inquiunt patres isti conscripti, qui in die dominico genu flectunt, & ipsi diebus pentecostes, ut omnia similiter in omni parochia seruentur, visum est sanctæ synodo, ut stantes Deo orationes effundant.* Non omnes tamen ecclesiæ huic regulæ sese penitus submitserunt, nec hanc regulam tam exacte obseruarunt in pentecoste, quam quidem in die dominica. AVGVSTINVS enim ait ^(p): *Vt stantes in illis diebus (pentecostalibus) & omnibus dominicis cremus, vtrum vbiq; obseruetur, ignoro.* Et CASSIANVS ^(q) adhuc expressius dicit, quod in monasteriis Syriæ hanc regulam, quæ flexis genibus preces facere vel ieiunare in pentecoste prohibeat, non multum curarint, licet vicini Aegyptii vtramque consuetudinem obseruarint studiosissime. Cuius rei diuerlitate inductum se diligentius in eius causam ait inquisisse, responsûmque tulisse, quod, quum hoc festum in honorem ac memoriam resurrectionis dominicæ celebretur, tempus sit maximæ lætitiæ: ieiunium autem ac genuum inflexio ^(r) tali festiuitati non conueniat, vtpote poenitentiae ac luctus indicium: Ideo in hisce diebus

(m) Tertull. de coron. milit. c. III.

(n) Epiph. exposit. fid. n. XXII. - διχα. μένεις τῆς πεντηκοστῆς ἔλκε τῶν πενήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς ἔτε γονυκλισίαι γίνονται, ἅτε νηστία προέτιμα.

(o) Concil. Nic. can. XX. ἐπειδὴ τοῖς εἰς ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς πεντηκοστῆς ἡμέραις ὑπὲρ τῶν πάντων ἐν πάσῃ παροικήῃ φυλάττεται, ἐς ὅπως ἐδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδίδειν τῷ θεῷ.

(p) Aug. epist. CXLIX. ad Ianuar. c. XVII.

(q) Callian. collat. XXI. c. XI. Cœpimus diligentius percontari, cur apud Aegyptios tanta obseruatione caueretur, ne quis penitus totis quinquagesimæ diebus vel genua in oratione curuaret, vel vsque ad horam nonam ieiunare præsumeret, eoque id diligentius perscrutabamur, quod nequaquam hoc tanta cautione seruari in Syriæ monasteriis videramus.

(r) Ibid. c. XX. Ideo in ipsis diebus nec genua in oratione curuantur, quia inflexio genuum velut poenitentiae ac luctus indicium est. Vnde etiam per

se nec ieiunare, nec flexis genibus adorare, sed laudes & halleluiah Deo canere pro resurrectione dominica. Hæc consuetudo canendi halleluiah, quæ multis in ecclesiis obtinebat, huic temporis interuallo peculiaris erat & propria; in aliis autem ecclesiis alia occasione obseruabatur. Qua de re plura lector videre potest in libro quodam antecedente [*], vbi de psalmodia ecclesiæ egimus.

§.IV.

Omnia etiam publica spectacula & comædiæ; non autem actiones forenses vel opera interdictæ.

SED pergimus in præsentis festiuitatis consideratione, vbi obseruandum porro est, habuisse eam tantam reuerentiam ac venerationem, vt *Theodosius* iunior princeps religiosus omnem theatrorum atque circensium voluptatem, durante integra hac sollemnitate, populis denegandam duxerit; quod hoc tempus sit sollemnioris adorationis, vbi totæ christianorum mentes Dei cultu occupatæ & miraculorum, per apostolos ad confirmandum euangelium patratorum, commemorationi intentæ esse debeant, quemadmodum in lege sua [†], hunc in finem promulgata, obseruat. Actiones autem forenses & administratio iustitiæ res magis necessariae erant, quam delectationes ludicræ; neque adeo cessare iussæ hoc temporis interuallo, sed prima tantum hebdomade post pascha, quæ festiuitati paschali accensebatur. Simulac finita ea esset, forum aperiabatur & omnes actiones reuocabantur, vt aliis temporibus, quod ex sermone AVGVSTINI patet, quem in *octauis pascharis*, siue *dominica in albis*, habuit, vbi ait [‡]: *Peraçti sunt dies feriati, succedent iam illi conuentionum, exactionum, litigiorum.* Vt adeo hoc respectu reliquias horum quinquaginta dierum aliis magnis festiuitatibus inferiores fuisse; in hoc vno autem discrimen aliquod inter eas in lege factum esse appareat. Et respectu

---

omnia eandem in illis sollemnitatem, quam die dominica custodimus, in qua maiores nostri nec ieiunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reuerentiam resurrectionis dominicæ tradiderunt.

(*) Lib. XIV. cap. II. n. IV. vol. VI. p. 41. seqq.

(†) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis. leg. V. Vid. cap. II. §. IV. sub litt.

(‡) pag. 31.

(§) Augustin. serm. XIX. ex editis a Sirmondo. Tom. X. p. 811.

rerum ecclesiasticarum eadem fere religiosa sollemnitate, qua alii dies festi, celebrabantur, quemadmodum ex hætenus dictis apparet. Tantummodo viri quidam docti recte notant, obseruationem huius sollemnitatis non requisisse ab hominibus, tenuioribus sane & inopibus, intermissionem laboris. Hoc enim de die tantum dominica & de quibusdam maioribus festiuitatibus præceptum erat; vti ex auctore *constitutionum* apparet, qui loquens [u] de diebus, quibus otari debeant serui, nominat diem dominicam, sabbatum, natalem Christi, epiphaniam, magnam hebdomadem in quadragesima & eam, quæ illam sequitur, adscensionem & pentecosten, quatenus hæc significat diem, qua spiritus sanctus descendit super apostolos, nihil autem de pentecoste dicit, sensu latiore accepta, quatenus quinquaginta dierum decursum a die resurrectionis dominicæ ad diem effusioni spiritus sancti sacrum significat. In concilio *Illiberritano* [x] seuerus canon habetur aduersus quosdam, qui diem pentecostes prauo instituto post pascha celebrent, non quinquagesimam sed quadragesimam. Non autem liquet, quod patres illic congregati integros quinquaginta dies, sed tantum vnicum illum diem pentecostes iusto quidem tempore celebrari velint. Quod si autem amplius quid spectent, ALBASPINAËVS [y] tamen eos heic non putat præcipere, vt dies isti cessatione operarum celebrentur, sed tantum ieiunii relaxatione & omissione adgeniculationum, publicis

(u) Constit. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν πεντηκοστὴν ἀργεῖτωσαν, διὰ τὴν παραστάειν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τὴν δωρεῖσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστόν. In pentecoste ferientur, ob spiritus sancti aduentum, concessum ut, qui in Christum crediderint.

(x) Concil. Illiberrit. c. XLIII. Pravam institutionem emendari placuit, iuxta auctoritatem scripturarum, vt cuncti diem pentecostes post pascha celebremus, non quadragesimam sed quinquagesimam. Qui non fecit, nouam hæresin induxisse notetur.

(y) Albaspin. in loc. Non omnino liquet hoc canone decretum, diem duntaxat pentecostes, an quinquaginta post pascha dies celebrandos: vulgaris lectio de solo pentecostes die, emendata totos quinquaginta dies festiuos habendos statuisse videtur, his adiectis, non quadragesimam, nisi quinquagesimam. Præterea certum est superioribus temporibus pentecostes, non vnicum diem; a paschate ad pentecosten totos dies a christianis celebratos. Tertullianus; *Excerpe singulas festiuitates nationum, vix pentecosten im-*

de more missarum sacrificiis, eucharistiæ quoque, (quæ probabiliter singulis diebus, durante hac tota festiuitate, administrata est) sumptione, aut elogiis recitandis. Atque his in rebus pentecostes, sensu latiore acceptæ, consistebat obseruatio.

§. V.

De die adscensionis, eius antiquitate & obseruatione.

IN longæ huius & continuæ festiuitatis pentecostalis cursu vnus quidem dies curatius memorandus nobis est, priusquam ad ipsam pentecosten deueniamus. Dies hic est *adscensionis* siue adsumptionis seruatoris nostri in cælum. Cuius festiuitatis obseruatio tam antiqua erat, vt AVGVSTINVS originem eius non aliunde, quam vel ex institutione apostolica, vel ex generali consensu ecclesiæ deriuare posset. *Illa*, inquit [2], *que non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, datur intelligi, vel ab ipsis apostolis, vel plenariis conciliis, quorum in ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri. Sicut quod domini passio & resurrectio & ADSCENSIO in cælum, & auctus de cælo spiritus sancti anniuersaria sollemnitate celebrantur.* Certum igitur est, festum adscensionis generatim in omnibus ecclesiis longe ante *Augustini* ætatem fuisse obseruatum. CHRYSOSTOMVS sæpe de eo loquitur sub nomine ἀναλήψεως. Nam vt ne memoremus duos sermones in HENRICI SAVILII editione [a] in adscensionem, qui spurii habentur, v-

plere poterunt. Nicænum quoque concilium, eosdem quinquaginta dies sollemnes fuisse indicat, vetitis adgeniculationibus. Quapropter in eam potius sententiam hunc canonem acciperem, vt dies quinquaginta, quam vnicum pentecostes diem obseruandum statuatur; verum qua cærimonia quinquaginta illi dies traducerentur, non liquet: non cessatione operarum, neque enim credibile videbitur, tenuiorum sane & inopum causa; quos ab intermissione laboris pagani facile internoscere potuissent, quapropter potius existimauim, quantum ego conicere possum, dies illos celebrari & agitari consuetudine publicis de more missarum sacrificiis, eucharistiæ quoque sumptione sanctissime obiti, aut elogiis recitandis. Addo etiam commune quoddam & publicum gaudium, quo elati ieiunare desinere, Deumque sanctis omnia genullectione, laudibus & hymnis extollerent & benedicerent.

[2] Augustin. epist. CXVIII. ad Iunarium.

[a] Chrysostom. homil. LXIII. tom. VII. p. 426. edit. Saul. εἰς ἀνάληψιν τῆς κυ-
 num

num aliquem habet in adfumptionem [b], cuius fides numquam in dubium vocata est, ubi hoc festum appellat, *illustrem ac resurgentem diem adfensionis crucifixi*. Et in alia homilia [c] in pentecosten, enarrans magnas sollempnitates, illam proxime antecessas, ait: *Nuper festum crucis celebravimus, passionis ac resurrectionis, ac deinde domini nostri Iesu Christi in calos adfensus &c.* Similiter auctor *constitutionum* [d] diem adfensionis magnis sollempnitatibus christianorum adnumerat, propter finitam tunc in terra œconomiam **CHRISTI**. Apud *Cappadoces* hæc dies dicebatur *ἐπισωζομένη, ἐπισωζομένη*. Ita enim **LEO ALLATIVS** [e] in manuscripto codice **GREGORII NYSSENI** se reperisse adfirmat. Et homilia quædam **CHRYSOSTOMI** [f] dicitur habita *τῇ κυριακῇ τῆς σωζομένης* siue *ἐπισωζομένης, dominica ἐπισωζομένης*, quam curatores editionis *Sauliana* pro *dominica in albis*, siue dominica proxima post pascha, accipiunt. **IOANNES CASPAR SVICERVS** [g] autem & **LEO ALLATIVS** dominicam post adfensionem intelligunt, quæ hinc denominationem nacta sit. Cur

ρία ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Et homil. LXIV. ibid. p. 466. εἰς τὴν ἀρίαν ἀνάληψιν τῆ κυρία ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(b) Id. homil. XXXV. in adfumpt. tom. V. p. 137. edit. Parisi. (hom. XXXVIII. p. 477. edit. Francof.) νῦν ὅτε τῆ σαυρωθέντος τὴν ἀνάληψιν ἀργομεν, τὴν Φαιδζαν ταύτην καὶ ἐξασπάρισαν ἡμέραν.

(c) Ibid. homil. XXXVII. in pentecost. p. 160. (homil. XL. p. 108. edit. Francof.) πρῶτον μὲν ἔν ἐσφάσαμεν τὸν σαυρόν, τὸ πάθος, τὴν ἀνάστασιν, μετὰ ταῦτα τὴν εἰς ἔρανον ἀνοδὸν τῆ κυρία ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(d) Constitut. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν ἀνάληψιν ἀργεῖτωσαν, διὰ τὸ πέραν τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας.

(e) Allat. de dominicis & hebdomad. Græcor. §. XXVIII. Ascensio quoque domini apud Cappadoces *ἐπισωζομένη, ἐπισωζομένη*, dicebatur. Erat adnotatum in manuscripto codice Gregorii Nysseni: *τῇ ἐπιχωρίῳ τῶν Καππαδοκῶν ἔθει ἐπισωζομένη λέγεται ἡ ἀνάληψις τῆ κυρία ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Fernandus Cappadocum vsu ἐπισωζομένη dicitur ascensio domini nostri Iesu Christi. Legiturque inter Audriantas Chrysostomi homilia, τῇ κυριακῇ τῆς ἐπισωζομένης, dominica ἐπισωζομένης. Latinis hæc dominica est, quinta post pascha. Hebdomas ista ἀναλήψιμος, a festinitate ἀναλήψεως, ascensionis, vocatur a Theodoro Studita.*

(f) Chrysostom. homil. XIX. ad popul. Antioch. (p. 709. edit. Francof.) τῇ κυριακῇ σωζομένης πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς χώρας.

(g) Suicer. thesaur. eccles. voce ἐπισωζομένης p. I. pag. 1194. Quid ἐπισωζομένη sit, docet Leo Allatus de dominicis & hebdomadibus Græcorum. Ascensio apud Cappadoces &c. vid. sub litt. (e).

adscensio ita vocata sit, non facile est ad hariolandum. Forte ideo esse potest, quia per seruatoris nostri adsumptionem in cælum tota oeconomia incarnationis eius & redemptionis humani generis iam finita erat, quemadmodum auctor *constitutionum* loquitur. Et CHRYSOSTOMVS [b] in eundem modum edisserit: *Hodie humanum genus reconciliatum est Deo. Hodie diuturna simulas longumque bellum deletum est atque sublatum. Hodie pax quædam nobis admirabilis rediit, non antea vniquam expectata. Quis enim sperasset fore, ut Deus supremus homini reconciliaretur? Et paucis interiectis: Nos, qui terra videbamur indigni, hodie in cælum sublati sumus; qui ne terreno quidem principatu eramus digni, ad supremum cæleste regnum adscendimus. Cælum peruasimus, thronum regalem atque dominium apprehendimus, & natura, propter quam paradysum seruabant cherubim, ipsa supra cherubim sedet hodie. Mens eius est, quod CHRISTVS, tamquam primitiæ naturæ nostræ in perfectione, exaltatus sit in cælum; & omnia membra eius quodam modo iam participent istam gloriam, sperentque fore, ut tempore suo in nubibus ei occurrant & in eundem locum transferantur, quo præcurzor eorum pro illis ingressus est. Hæc optima ratio est, quam in præsentī de hoc nomine *epiforomenes* dare possum, & applicatio eius ad celebrem festiuitatem adscensionis siue adsumptionis redemptoris nostri in cælum. Non necesse fuerit in modum obseruandi illam inquirere. Quum enim in mediam pentecosten incideret, certum est, eam omnes ritus & cærimonias habuisse, quæ ad hanc festiuitatem pertinerent, nec vniquam sine congruo sermone esse transactam, quo mortales ad eleuandum animas suas, & adscendendum vna cum CHRISTO corde & mente sua in cælum excitarentur, sub spe obtinendi illud posthac, tamquam propriam & aternam ani-*

(b) Chrysostom. homil. XXXV. in adscens. tom. V. p. 135. & 136. (p. 480. ed. Trif.)

σήμερον καταλάχρη τῇ θεῷ πρὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων γεγῶνασι γένος. σήμερον ἡ χρονία Ἐχθρα κατελύθη, καὶ ὁ μακρὸς πόλεμος· σήμερον εἰρήνη θαυμασίη τις ἐπαγγέλλεται, ἀπὸ τοῦ προσδοκῆναι περὶ τοῦ τοῦ γὰρ ἂν ἤλπιυσεν, ὅτι θεὸς ἀνθρώπῳ καταλάττεσθαι ἔμελλε; --- ἡμεῖς, οἱ τῇ γῆς ἀνάξιοι φανέντες, σήμερον εἰς ἐξουσίαν ἀνήχθημεν· οἱ μὲν τῆς κατὰ τὴν γῆν οἶκτοι, πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνέβημεν τὴν ζωὴν ὑπερέβημεν τὸς ἀγγέλους, πάλιν βύβασα τὸ θεῶν τῶ βασιλικῷ, καὶ ἡ φύσις, δι' ἣν ἐφύλαττε τὸν παράδεισον τὰ χειρῶν, αὕτη ἐπάνω τῶν χειρῶν κατέθηται σήμερον.

mae pariter & corporis sui habitationem. Quod autem ad ridiculam pompam attinet, quam nonnulli hic illic adhibere consueverunt, ad representandam adscensionem *CHRISTI* in ecclesia, trahendo imaginem *CHRISTI* in summum ecclesiae laquear, & imaginem diaboli deiiciendo ardentem, ad representandum casum eius instar fulguris de caelo, cum pluribus aliis eiusdem generis ineptiis (quae ex THOMA NAOGEORGO apud RVDOLPHVM HOSPINIANVM [i] descriptae videri possunt) earum rerum omnium antiqua ecclesia plane ignara fuit. Posteriorum enim temporum inuentio sunt, ubi carimoniae superstitiosae religionem conuerterunt in iocum & risum, magnasque diuinæ legis res ludicrae pompæ & comœdiæ, quam venerabilibus christianæ fidei mysteriis, similiores reddiderunt. Sed reuertimur ad ecclesiam antiquam.

§. VI.

De pentecoste sensu strictiore accepta, prout denotat festum diem descensus SPIRITVS SANCTI super apostolos.

CONCLUSIO longæ huius festiuitatis pentecoste erat, sen-

- (i) Hospin. de festis christian. p. 72. (p. 110. edit. Geneuens. MDCLXXIV.) In hoc Christi festo, quo memoria adscensionis Christi in caelos, & complementi salutis ac redemptionis nostræ, celebrari debebat, multa ridicula, immo profana & impia in papatu hodie hant, de quibus Thomas Naogeorgus libro IV. regni pontificii ita canit:

*Post venit illa dies, superas qua Christus ad arces
Scandit, quam celebrant itidem potuque ciboque
Prælaro: qua cuique aliqua est comedenda volucris,
Haud scio, quapropter. Post prandia templa petuntur.
Truncus ibi, qui tempus ad hoc est visus in ara,
In summum trahitur demisso fine lacunar,
Cætu sacrificium deducente atque canente.
Inde statim Satanae præceptis perturbis imago
Deiicitur, nonnunquam ardens, diruptaque prorsus.
Exspectant pueri cupide, virgisque uacentem
Conciditur, lacerantque in paruas denique partes.
Posthæc deiicitur panis, quem barbara turba
Nuncupat oblata: cui sæpe admixta papyrus
Imponit pueris: finiunt magno omnia risu.
Ex laqueari etiam certa siphonibus arte
Eiaculantur aquas, si quem tinxisse laborant,
Atque ita finitur magno fabella cachimmo.*

su strictiore accepta, pro die, qui vulgo apud nos dicitur *Whitsunday*, quando descensus sancti spiritus super apostolos commemorabatur; quæ sollempnitas quum in diem incideret, iudæis pentecosten, siue quinquagesimam post pascha vocitatum, (diem magni nominis inter iudæos, tum propter memoriam datæ ipsis de monte *Sinai* legis, tum propter collectionem frugum;) nomen pentecostes apud christianos retinebat; tametsi illam non celebrarent more iudaico, sed tantum vt commemorationem illustris effusionis *SPIRITVS SANCTI*, cum dono linguarum aliisque plenis miraculorum virtutibus, quæ hoc tempore Christi discipulis contigerat. Vnde etiam *ἡμέρα πνεύματος*, *dies spiritus sancti* dicta est, quemadmodum in GREGORIO NAZIANZENO [k] reperimus & aliis. Et nonnulli viri docti [l] hunc diem inde apud nos *Whitsunday*, (i. e. *diem dominicam albam*) dici putant, partim ob largissimam illam lucis & cognitionis effusionem super apostolos, qui mundum illuminare debebant; maxime vero, quod, quum hoc festum æque ac pascha certum esset atque statutum tempus, vbi in ecclesia antiqua homines baptizari solabant, hi qui baptizati erant, albis vestimentis inducebantur, in signum, quod sanctam, puram & innocentem vitam in posterum se victuros promississent. Origino huius festi a nonnullis ad ipsum apostolorum ævum refertur. EPIPHANIVS [m] hunc diem intelligi existimat, quando in actis apostolicis cap. XX, 16. *Paulus festinasse* dicitur, vt, si fieri posset, *die pentecostes* esset *Hierosolymis*. Quum vero inter-

(k) Nazianz. orat. XLIV. de pentec. tom. I. p. 712. *τίμησον τὴν ἡμέραν τῆς πνεύματος*. *Diem spiritui sacrum honori habe.*

(l) Caue prim. chrill. par. I. c. VII. p. 192. (p. 158. edit. Germ. Lips. suo.) *Dieses fest* (de pentecoste loquitur) *ward bey uns* (scil. in Anglia) *der weisse Sonntag* (*Whitsunday*); *genennet*, theils wegen der vortreflichen ausbreitung des lichts und der erkenntniß, so an diesem tage über die Apostel gekommen ist, die da die welt erleuchten sahen; theils auch vornemlich darinn, weil dieses pfingstfest, eben wie auch ostern, die gesetze und gewisse zeit war, daran man in der alten kirche zu tauffen, und die getauften mit weissen kleidern anzulegen pflegte, zum zeugniß, daß sie sich nunmehr vorgenommen hätten, ein heitiges, reines und unschuldiges leben anzufangen.

(m) Epiphani. hæres. l. XXV. Arian. §. VI. *καὶ φησιν, ἔσπευδεν, ὥπως ποιήσῃ τὴν πεντηκοστὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ: πῶς δὲ τὴν πεντηκοστὴν ἐπετέλει Παῦλος, εἰ μὴ πάχαι ἐπατέλει;* *De eo vero sic scriptum est: Festinabat, vt celebraret pentecosten*

pretes generatim hunc locum alio sensu accipiant, ei non infitemus. Vtcumque autem est, tempore *Origenis* hoc festum celebrari consuevisse, certum est. Loquitur enim de eo in libris suis contra *Celsum* [n], quemadmodum TERTULLIANVS [o] etiam ante eum fecit, & IRENAEVS ante vtrumque in libro de paschate, sicut auctor *questionum* sub nomine IVSTINI MARTYRIS narrat, ubi loquens de more standi ad preces in die dominica & pentecoste, *A temporibus apostolorum*, inquit [p], *consuetudo talis accepit initium*, prout ait beatus Irenaeus, martyr & episcopus Lugdunensis, in libro de paschate, ubi quoque mentionem facit pentecostes, in qua genua non inflectimus: quoniam pari est cum die dominica potestate, cetera. AVGVSTINVS [q] ait: Pentecosten, id est, a passione & resurrectione domini quinquagesimam diem, celebramus, quo nobis sanctum spiritum, parvulum, quem promiserat, misit: quod futurum etiam per iudeorum pascha significatum est, quum quinquagesimo die post celebrationem ovis occisa, Moyses digito Dei scriptam legem accepit in monte. Legite euangelium & advertite ibi spiritum sanctum appellatum digitum Dei. Ea quippe anniuersarie in ecclesia celebrantur, quae insigniter excellentia certis diebus facta sunt, ut eorum necessariam salubremque memoriam festiuitas celebrata custodiat. Haec pentecostes festiuitas per totam hebdomadem ad octauas usque, siue dominicam proxime sequentem, sine ieiunio & inflexione genuum obseruabatur, atque tum ecclesia ad usitatas ieiuniorum stationes in feria quarta & sexta reuertebatur, & quibusdam in locis exactum ieiunium per totam hebdomadem succedebat

Hierosolymis. *Ecquam vero pentecosten Paulus ageret, nisi pascha prius obisset?*

(n) Origen. contr. Cels. lib. VIII. p. 392. ἐὰν δὲ τις πρὸς ταῦτα ἀνδραποδίσῃ τὰ περὶ τῶν παρ' ἡμῖν κυριακῶν, ἢ παρασκευῶν, ἢ τῆς πάσχα, ἢ τῆς ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ, δι' ἡμερῶν γινόμενα, κ.τ.λ. *Quod si quis nobis ex aduerso regerat nostras dominicas, parasceuasque, aut pascha, & pentecosten, recurrentes sollemniter &c.*

(o) Tertull. de idololatr. c. XIV. Vid. §. I. sub litt. (a) pag. 120.

(p) Iustin. quaest. & respons. ad orthodox. quaest. CXV. ἐκ τῶν ἀποστολικῶν δὲ χειρῶν ἡ τοιαύτη συνήθεια ἐλάβε τὴν ἀρχὴν, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Εὐστάθιος, ὁ μάρτυς καὶ ἐπίσκοπος Ἀνγλῶν, ἐν τῇ πάχῃ λόγων, ἐν τῇ μένῃ καὶ περὶ τῆς πεντηκοστῆς, ἐν ᾗ & κλῶμεν γόνυ, ἐπειδὴν ἰσχυροῦμεν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κυριακῆς.

(q) Augustin. contr. Faust. lib. XXXII. c. XII.

huic festiuitati, quemadmodum ex concilio *Turonensi* secundo [r] discimus. Sed hoc nouum institutum erat, sicut & ieiunium rogationum per tres dies in hebdomade adscensionis: de quo posthac loco suo plura disputabimus.

LIBRI VICESIMI CAPVT SEPTIMVM DE FESTIS, IN HONOREM APOSTOLORVM ET MARTYRVVM CELEBRATIS.

§. I.

Origo festorum, in honorem martyrum institutorum.

HACTENVS festa considerauimus, quæ peculiariter ad domini nostri *IESV CHRISTI* œconomiam in terra respiciunt, & in vniuersa ecclesia in memoriam magnorum actorum vitæ & mortis eius celebrari consueuerunt. Erat autem præterea aliud genus festorum, institutorum ab ecclesia in honorem apostolorum & martyrum, quorum actionibus & passionibus religio christiana præcipue propagata & sustentata erat in mundo. Prima horum festorum origo non satis cognita est, viri autem docti [a] communiter eam ad secundum a nato

(r) Concil. Turon. II. c. XVIII. De pascha vsque quinquagesimum, exceptis rogationibus, omni die prandium preparatur. Post quinquagesimam tota hebdomada exacte ieiunetur.

(a) Hospin. de festis christianor. cap. IV. p. 11. (p. 22. edit. Geneu. MDCLXXIV.) Memoria martyrum ex omnibus fere horum temporum auctoribus fit mentio, & circa annum Christi Cl XX primum illustre videntur. Non tamen ab initio seris seu festa, sed memorie tantum fuerunt, in quibus passio & constantia martyrum prædicabatur, ut fideles, qui præsentibus erant, ad similem virtutem incitarentur: deinde ad suæ quisque vocationis labores reuertebatur.

Caue prim. christian. par. I. c. VII. p. 108. In edit. Germ. Lips. 8uo p. 163. Das allererste, so ich meines behalts habe angetroffen, ist das gedächtniß Polycarpi (dessen martyrtod von Iusebio chron. ad an. CLXXIII. in das 168 jahr zur zeit der dritten verfolgung gesetzt wird; von dessen tod und marter, und insonderheit von dem ort, da sie seine gebeine hingelegt hatten, die kirche zu Smyrna (bey welcher er ehemals bischof war) der kirche zu Philomelo nachricht gab, daß sie willens wären, (so fern es nur die borheit ihrer feinde nicht hindern würde, darum sie Gott täglich anruffeten)

CHRISTO sæculum referunt. Cuius quidem rei planum suppetit testimonium. Nam non solum frequens eorum mentio habetur in CYPRIANO & TERTVLLIANO, sed multo ante in epistola ecclesiæ *Smyrnenfis* ad ecclesiam apud *Philamelium*, EVSEBIO [b] memorata, vbi de *Polycarpi* episcopi sui loquentes passione, qui mortem pro religione *CHRISTI* subiciat an. CLXVIII., fratribus suis nuntiant, propositum sibi esse, eo loco, vbi ossa eius condidissent, si Deus concefferit, conuenire natalemque eius martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eorum, qui glorioso certamine perfuncti sint, tum ad posteros huiusmodi exemplo erudiendos & confirmandos.

§. II.

Cur natalitia eorum vocitata.

VBI obseruanda peculiaris eorum loquendi ratio est, quando diem martyrii eius natalem eius vocitant; quod vsitato ecclesiæ stilo hac in re conuenit. Ita enim TERTVLLIANVS [c] & alii vocabula *natalitia* & *natales* vsurpant, intelligentes non naturalem eorum natalem, sed natiuitatem ad gloriosam coronam in regno cælesti. Supra [*], loquens de feriis ciuilibus, obseruauit, natales imperatorum sæpe significare non naturalem eorum sed politicam natiuitatem, siue diem, quo diadema imperii nacti sint. Atque ita res se habebat cum ecclesia: Quando hæc de natalibus martyrum loquebatur, non naturalem eorum natiuitatem intelligebat, sed diem, quo mortem pro *CHRISTI* religione subeundo ad nouam vitam renati

bey seiner grabstätte zusammen zu kommen, und den geburts-tag seines martyr-todes mit freuden und frolocken zu begehen.

(b) Euseb. lib. IV. c. XV. ἔνθα ὡς δυνατόν ἡμῶν συναγομένους ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ, περὶζει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τῷ μαρτυροῦν αὐτῷ ἡμέραν γενέθλιον, εἰς τε τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἀσκησὶν τε καὶ ἐτοιμασθαι.

(c) Tertull. de coron. milit. c. III. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die facimus.

Conf. Concil. I aodic. c. LI. "Οτι & δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ μεσέτρῳ γενέθλιον ἐπιτελεῖν κ. τ. λ. Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere.

Ambros. homil. I XX. Depositionis dies natalis dicitur, &c.

(*) Cap. I. §. IV. pag. 9.

et ad cæleste regnum & sempiternæ gloriæ coronam sollempniter inaugurati erant. Hanc in rem PETRVS CHRYSOLOGVS in sermone quodam auditores suos scite admonet: *Natalem sancterum*, inquit [d], *quum auditis, carissimi, nolite putare illum diem, quo nascuntur in terra de carne, sed de terra in calum, de labore ad requiem, de tentationibus ad quietem, de cruciatibus ad delicias, non fluxas sed fortes, & stabiles, & æternas, de mundanis risibus ad coronam & gloriæ.* Hoc sensu TERTVLLIANVS [e] ait: *Tunc Paulus civitatis Romanæ consequitur natiuitatem, quum illic martyrii venascitur generositate.* Similiter PRVDENTIVS [f]:

Natalemque diem passio festa refert.

Et CHRYSOSTOMVS [g] rationem huius rei reddit, quando martyrium mortem non esse mortem sed vitam sine carentem, atque huius maxima causa omnia esse toleranda, despiciendumque esse decessum docet. Hoc respectu vetustus auctor sub nomine ORIGENIS [h], *Nos non natiuitatis diem celebramus*, inquit, *quum sit dolorum atque tentationum introitus, sed mortis diem celebramus, vipote omnium dolorum depositionem atque omnium tentationum effugationem. Diem mortis celebramus, quia non moriuntur hi, qui mori videntur.*

§. III.

Hæc festa ad sepulchra martyrum celebrari solita.

IAM vero istæ sollempnitates ad sepulchra seu monumenta martyrum celebrari solebant, quæ ex more sepeliendi, his

[d] Chrysol. serm. CXXIX.

[e] Tertull. Scorpiac. contr. Gnosticos c. XV.

[f] Prudent. hymn. XI. de Hippolyto.

[g] Chrysol. homil. XI. III. de Romano martyre. Tom. I. p. 577. (hom. XLIV. p. 500. edit. Francof.) *Ἦτις μαρτύρων θάνατος ἐκ ἐστὶ θάνατος, ἀλλὰ ζωὴ πύλας ἐκ ἔχουσι, καὶ μάλιστα γὰρ ἐπὶ ταύτης πάντα ὑπομένειν χρεὶ, καὶ ὅτι οὗτοι κατὰ φωνὴν τελευτοῦσι.*

[h] Orig. in lob. lib. III. tom. I. p. 437. (p. 374. g. edit. Paris. MDCLIII.) VI. I. Euseb. Emisn. serm. de natali S. Genesii. (biblioth. patr. tom. VI. p. 670. edit. Lugdun. MDCLXXVII.) Beatorum martyrum passiones, natales vocamus dies, quando eos martyrii vita & gloriæ fides dum ingerit morti, genuit æternitati, & perpetua gaudia dolore parturit. Merito plane dicendi natales dies, per quos illi, qui nati fuerant in hanc fragilitatis humanæ miseriam, subito renascuntur in gloriæ, vitæ perennis initium de mortis sine sumentes.

temporibus vſitato, communiter extra urbem in vaſſis cryptis, ſiue conclauibus ſubterraneis, erant; quo chriſtiani tempore perſecutionis ſapius coire ſolebant, ſecuritatis cauſa, quando templis ſuis frui non poterant. Et ſequentibus temporibus templa ſuper hiſce monumentis exſtruebantur, dicta inde *martyria*, *area*, *camiteria*, *menſe* & *memoria martyrum*; quemadmodum libro quodam anteriore [*] ſuſius demonſtrauimus. Ad hac loca egrediebantur, quotieſcumque martyris cuiuſdam celebrabant memoriam. Quæ cauſa eſt, quamobrem vetuſtoſ patres in panegyricis ſuis in hoſ illoſ martyreſ nonnumquam audiamuſ dicere, quod populi in anniuerſariis martyrum feſtiuitatibus, relictis ciuitatis eccleſiis, ruſ abierint, ad agendos ibi conuentuſ, vbi martyreſ ſepulti ſint. Quam in rem CHRYSOSTOMVS [i] in homilia quadam de martyribuſ ait: *Quemadmodum, quum Maccabæorum feſtum celebraretur, in urbem villa omniſ effuſa eſt: ita, quum martyrum, qui illic quieſcunt, feſtum ageretur, nunc urbem totam ad illoſ ſe oportuit transferre.* Et in alia homilia de ſancta Doroſide [k], de tali ad martyrum ſepulcra egreſſione in hunc modum ediſſerit: *Diligenteſ paſtores, vbi per longam hie- mem viderint radioſ ſoliſ adſuſiſſe, diemque calidiorem reddidiſſe, pecudeſ e cauſis excitaſ ad paſcua conſueſta deducunt: hoſ imitatuſ & bonuſ iſte paſtor ſacruſ hunc gregem ac ſpirituale Chriſti ouile ad hac ſpiritualia paſcua ſanctorum eduxit. Nam exſatiantur quidem & pecudeſ, dum ad praſepia ſtant, verum vbi fuerint e cauſis egreſſe, multo maiorem ex campis vilitatem percipiunt, dum in terram prone milia cum voluptate dentibuſ gramen detondent, aërem purum reſpirant, &*

(*) Lib. VIII. cap. I. §. IX. volum. III. p. 126. ſeqq.

(i) Chryſoſt. homil. LXV. de martyribuſ. Tom. V. p. 972 (homil. I XVIII. p. 872. edit. Francoſ.) καὶ ὅτε τῆς ἐορτῆς τῶν Μακκαβαίων ἐπιτελεσμένης, πᾶσα ἡ χώρα εἰς τὴν πόλιν ἐξεχύθη· ἔτα τῆς ἐορτῆς τῶν ἐκεῖ μαρτύρων ἀρμύνης, ἰδοὺ τὴν πόλιν ἀπασαν πρὸς ἐκεῖνα μεταστῆναι ἐχρῆν.

(k) Chryſoſt. homil. LXVII. in Doroſid. tom. V. p. 989. (homil. I XX. p. 886. edit. Francoſ.) οἱ φιλόποιοι τῶν ποιμένων, ἐπειδὴν διὰ μνηρῶν χειμῶνος ἰδῶσι λαμπρὰν ἀπτήν, καὶ θερμότεραν γενομένην ἡμέραν, τῆς μνήμης ἐξαγαγόντες τὰ πρόβατα, πρὸς τὰς συνήδεις ἀρξαι νομαί· τὰτα δὲ ὁ καλὸς ποιὴν οὗτοſ μιμνήμενοſ, τὴν ἱερὰν ταύτην ἀγέλην, καὶ τὴν πνευματικὴν τῇ χριστῷ ποιμνὴν πρὸς τὰς τῶν ἀγίων νομαὶς ἡγάγε, ταύταſ τὰς πνευματικὰſ κομίζονταſ μὲν ἐπὶ τῆς φάττης ἐσῶτα τὰ πρόβατα· ἀλλὰ ἐπειδὴν ἐξῶ γένηται τῶν σκῶν, πλείονα ἀπὸ τῶν περὶ τὴν

clares splendidosque radios solis spectant, & iuxta lacus, fontes & flumina saltitant: neque vero mediocriter eos terra delectat, floribus omni ex parte decorata. Sed non illis tantum, verum etiam nobis, hoc multam utilitatem parit. Licet enim intus spiritualibus cibis referta proposita nobis esset mensa, tamen hæc ad sanctis istos egresso nescio quo recreat nos solatio, & utilitatem nibilo recreatione minorem parit; non quod purum aerem respiremus, sed quod ad præclara generosorum istorum virorum facinora oculos conuertamus; non quod iuxta fluminum fluentia, sed quod iuxta spiritus sancti donorum fluentia saltemus; non quod in terram prout denubibus herbam tonduamus, sed quod virtutes martyrum decerpamus; non quod ornata floribus terram cernamus, sed quod corpora donis spiritualibus adfluentia contemplemur.

§. IV.

Et viximur ad istas particulares ecclesias adstricta, ubi martyres passi & sepulti.

Vnde obseruare licet, quod hæc festa initio non fuerint festa generalia, sicut festa dominica, obseruata per vniuersam ecclesiam, sed præcipue celebrata in hisce particularibus ecclesiis, ubi martyres passi erant & iacebant sepulti. Ita festum Polyarpi potissimum Smyrne celebrabatur, & festum Cypriani Carthagine, in locis, in quibus episcopi fuerant & passi: quod hoc maxime ad populi ædificationem faceret, exempla martyrum suorum ad imitandum sibi proposita habere. Et hoc peculiari obseruatione confirmatur, a SOZOMENO [1] facta

καρπύται τὴν ἐφθύειν, μετὰ παιδὸς τῆς τέφρας κατοικῶντα, καὶ τῇ πύαν διὰ ὁδοῦν ἀπικρύπτει, κατὰ τὴν τελευτὰν ἀναπνέοντα, καὶ πρὸς ἀκτῖνα βλάπτοντα ἐκείνη καὶ φαίνεται, παρὰ λίαντος καὶ πυρὸς σφαιρίαι καὶ ποταμὸς: φέρεται δὲ αὐτοῖς καὶ ἡ γῆ τῆς τέφρας, τὰς διὰ τὴν καὶ καὶ σφαιρίαι πύαντων ἐν ἐπ' ἐκείνῃ δὲ μέν, ἀλλὰ καὶ οὐκ ἔστιν τὸ ποταμὸν ἔχει τὴν ἐφθύειν: πύαντος μὲν γὰρ ἡμῶν καὶ ἐστὶν ἡ τρυφὴ τῶν πνευματικῶν ἐσθμῶν παρέρχεται, ἀλλ' ἡ πρὸς τὰς ἀγνῆς ἐξόδου τῆς ἐξουσίας καὶ ψυχολογίας, καὶ κέρως τῆς ψυχολογίας ἐν ἑλαιοῦ, ἐν ἐκείνῃ καὶ οὐκ ἔστιν ἡ ἀναπνέουσα αὐτὴ ἐκείνη πρὸς τὰ τῶν γενομένων τῶν κατοικῶντα βλάπτοντα καὶ ποταμὸς ὁδοῦν, ἀλλὰ πρὸς ποταμὸς χριστιανῶν σφαιρίαι καὶ κατοικῶντα, καὶ πύαν καὶ πύαντος τοῦ ὁδοῦν, ἀλλὰ μαρτύρων ἀρετὰς ἀναπνέουσα καὶ γῆ ἐκείνη καὶ καὶ σφαιρίαι ἀρετῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ σφαιρίαι βλάπτοντα καὶ πύαντος πύαντος.

(1) Sozom. lib. V. c. III. ἐκείνη δὲ ἐκείνη καὶ κληρὸν ἔχει, καὶ πανηγύρεις μαρτύρων, καὶ πύαντος τῶν καὶ αὐτοῖς γενομένων ἐξόδων.

de duabus ecclesiis *Gazæa* & *Constantienſi* in *Paleſtina*, quod licet non plus viginti ſtadiis altera ab altera diſſita eſſet, vtraque tamen ſuum ſcolum habuerit epiſcopum, ſuum clerum, dies item feſtos martyrum ſuorum & commemorationes epiſcoporum, qui iſſis præſuerint. Quam in rem quælibet eccleſia ſuos habere ſolebat faſtos ſiue kalendaria martyrum, & publicos notarios, qui dicta & geſta martyrum, quæque cum illis agebantur in eorum paſſionibus, ſcriptis mandarent; ex quibus poſterior atas martyrologia, hiſce particularibus narrationibus vniuerſis in vnum corpus collectis, confeſcit, quam primam originem HENRICVS VALESIVS [m] & ANTONIVS PAGIVS [n] fuiſſe fatentur *Romani* & reliquorum martyrologiorum omnium, quæ kalendariis recentiora ſunt. Nam iſtiusmodi kalendaria & acta publica primis temporibus in vnaquaque eccleſia cuſtodiebantur ad conſeruandam martyrum ſuorum memoriam. Quomodo ex TERTVLLIANO [o] manifeſtum eſt, qui eccleſiam dicit habere ſuos cenſus, ſuos faſtos, hoc eſt, vti NICOLAVS RIGALTIVS & alii bene interpretantur, libros rationum, expenſas in pauperibus ſubleuandis factas complexos; & martyrologia ſua. Quo CYPRIANVS [p] etiam manifeſte reſpicit, quando in exſilio agens clerum ſuum per litteras hortatur, vt dies, quibus excedant martyres, adnotent, quo anniuerſaria eorum memoria celebretur.

§. V.

Acta, ſiue paſſiones martyrum in feſtis eorum legi ſolitæ.

HAEC *acta* ſiue paſſiones martyrum, ſtudioſe perſcriptæ & genuinæ ſine corruptione conſeruatae, in anniuerſaria commemoratione & feſtiuitate martyrum communiter legebantur in eccleſia. Concilium *Carthaginenſe* tertium, quod omnes li-

(m) Valeſ. de martyrologio Romano, ad calcem Eusebii. Nobiliores eccleſiæ ſuos ſemper faſtos habuerunt, in quibus & epiſcoporum nomina & martyrum, qui apud ipſos paſſi fuerant, natales dies perſcripti habebantur, cetera.

(n) Pagi critic. in Baron. an. l. XIV. n. VI. tot.

(o) Tertull. de coron. milit. cap. XIII. Habes tuos cenſus, tuos faſtos.

(p) Cypr. epiſt. XXXVII. al. XII. ad Cler. p. 27. (p. 288. edit. ſell. Amſtelod. MDCC.) Dies eorum, quibus excedunt, adnotate, vt commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare poſſimus.

broſ reliquos, præter ſcripturas canonicas, in eccleſia legi vetat, paſſiones martyrum excipit [q], tamquam libros, quos legi liceat, quum anniuerſarii eorum dies celebrentur. AVGVSTINVS, LEO pontifex *Romanus* & GELASIVS ſæpe meminerunt lectionis iſtiusmodi hiftoriarum in eccleſiis *Africanis* & *Romana*. CAESARIVS ARELATENSIS & ALCIMVS AVITVS & FERREOLVS de eadem loquuntur in eccleſiis *Gallicanis*. Et nonnulli, idque non improbabiliter, exiſtimant, iſtiusmodi hiftorias & paſſiones martyrum peculiariter inde dictas eſſe *legendas*, quod in eccleſia in martyrum ſollemnitatibus legi conſueverint. Enimvero fabuloſi vitæ ſcriptores, cuiuſmodi eſt auctor *legen. le. aureæ*, cum aliis impoſtoribus monachis vitæ ſanctorum & martyrum adeo corrupte poſterioribus temporibus ſcripſerunt, vt bonam vetuſti vocabuli ſignificationem mutarint, *legendam*que fecerint haberi pro ficta narratione & mera impoſtura. Qua de re viri eruditi inter ipſos *Romanenſes*, LVDVICVS VIVES, MELCHIOR CANVS, DANIEL PAPEBROCIUS [r] & ANTONIVS PAGIVS [s] frequenter & iuſte quidem conqueſti ſunt, ac confeſſi, quod ipſa *breviaria* & *paſſionalia* ſæpius adeo peregrinis & ſtolidis fabulis repleta ſint, vt viros ſapientes tædeat audire ea in publicis eccleſiæ officiis legi, & quæ penitus aboleri ex animo cupiant. Inprimis autem PAGIVS fabuloſam hiftoriam explodit *Urfula* [t] & vndecim mille virginum, quæ *Colonie* tempore *Cyrici*, fictitii pontificis *Romani*, paſſæ dicuntur, narratque martyrologium *Romanum* & breuiarium numerum iſtum tamquam incredibilem omiſſiſſe; idem quoque feciſſe editores *Colonienſes* & ſcholam *Sorbianam*, retento ſolo *Urfule* nomine, non obſtante, quod HERMANNVS CROMBAC totum integrum de *Urfula* *vindicta*, ad defendendam hanc abſurdam fabulam, compoſuerit. Facile eſſet, plura alia iſtiusmodi dare exempla, ſed hoc ſufficit ad oſtendendam differen-

[q] Concil. Cath. III. c. XLVII. Liceat legi paſſiones martyrum, quum anniuerſarii eorum dies celebrantur.

[r] Papebroc. conat. Liſtor. chronol. p. 43.

[s] Pag. critic. in Baron. an. CCCH. § XVIII. XIX. (§. XX. XXI. edit. Antwerp. MDCCV.)

[t] Pag. critic. an. CCCLXXXIII. §. III. (§. V. VI. edit. cit.)

tiam inter recentiora passionalia & simplicitatem eorum, quæ in antiqua ecclesia fuerunt, quorum lectio pars erat sollemnis eorum exercitii in istis festiuitatibus.

§. VI.

Et orationes panegyricæ in eos recitari.

HISCE communiter addebant orationem panegyricam, siue sermonem a se compositum in laudem virtutum martyris, ad excitandum auditorium suum, quod tali occasione solebat esse frequentissimum, ad eorum imitationem. Sexcenta istiusmodi orationum exempla habemus in CHRYSOSTOMO, BASILIO, NAZIANZENO, NYSSENO, AVGVSTINO, AMBROSIO, LEONE, CHRYSOLOGO & aliis. Vbi oratores id agunt maxime, vt sancti, de quo tum verba faciunt, excellentias ita extollant, vt auditores suos egregiarum eius virtutum amore inflamment. Hic scopus & finis erat istarum festiuitatum & conuentuum, qui talibus occasionibus agitabantur, partim vt debitum honorem ac reuerentiam memoriæ defunctorum exhiberent, partim vero vt semetipsos ad imitanda istiusmodi magna & præclara exempla excitarent. Hinc est, quod ecclesia *Smyrnenfis* in epistola ad ecclesiam apud *Philomelium* scribit, animum se induxisse eo in loco, vbi *Polycarpi* ossa condita sint, singulis annis conuenire natalemque eius martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eorum, qui glorioso certamine perfuncti sint, tum ad posteros huiusmodi exemplo erudiendos & confirmandos. De alio autem quocumque honore & religioso cultu (ad quem *Polycarpo* exhibendum eos propensos esse iudæi calumniabantur) declarant, nihil tale sibi esse propositum: Se enim nec *CHRISTVM* vnquam posse relinquere, qui pro salute omnium, quotquot ex genere humano salui futuri sint, mortem pertulerit, nec alium quemquam colere. *Illum*, inquit [u], *utpote filium Dei a. leramus: martyres vero, tamquam discipulos & imitatores domini, merito amere prosequimur, ob eximiam ipsorum beneuolentiam, quam ergo regem ac ma-*

(u) Euseb. lib. IV. c. XV. τῶν μὲν γὰρ ἵδόν τινα τῶ θεῷ προσκυνῶντες τὰς δὲ μάρτυρας ὡς μαθητὰς τῶ κυρίου καὶ μιστοῖς ἀγαπῶντες ἀξίως, ἐκείναι ἐθνικῶς ἀντιπερβλήτες, τῆς εἰς τὸν ἰσὺν βασιλείας καὶ διδασκαλίας ὡς γένοιτο καὶ ἡμῶν συ-

gistrum suum declararunt. Quorum nos quoque consortes ac condiscipulos fieri omnibus modis optamus. Similiter AVGVSTINVS [x]: Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia si pie vixerint, non sic habentur, ut tales quarant honores: sed illum a nobis coli volumus, quo illuminante letantur, meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt per imitationem, non adorandi propter religionem. Sic iterum, calumniæ respondens Manichæorum, qui non verebantur falso accusare catholicos, quod mortuos adorarent, ait [y]: Christianus populus memorias martyrum religiosa sollemnitate concelebrat & ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum confocietur, atque orationibus adiuvetur: ita tamen, ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quamvis in memorias martyrum, constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum adstans altari, aliquando dicit: Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane: sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit apud memorias eorum, quos coronavit: ut ex ipsorum locorum admonitione maior adfectus exsurgat ad acuendam caritatem & in illos, quos imitari possumus, & illum, quo adiuvante possumus. Imitatio ergo, ut videmus, magna res erat, quam in hisce festiuitatibus & eloquentibus sermonibus in martyres propositam sibi habebant. Non tam buccinatores laudatoresque esse studebant martyrum, qui supra ipsos positi nec laudis indigi erant, quam auditores inflammare & adducere ad gloriosarum actionum & virtutum martyrum imitationem. Id quod CHRYSOSTOMVS auditoribus suis diserte declarat, panegyricum quemdam his ordiens verbis [z]: Ad sacram istam sollemnitatem festumque conuentum beatus nos Barlaam convocauit: non ut ipsum laudemus, sed ut ipsum æmulemur: non ut laudum simus auditores, sed ut præclarorum eius facinorum fiamus imitatores. Tunc enim maxime honoris proprii sensum capiunt martyres, quum suos conseruios ad bonorum suorum consortium viderint peruenisse.

κινώντας τε καὶ συμεμαθητάς γενέσθαι. Conf. §. I. sub litt. (b) pag. 133.

(x) Augullin. de vera relig. c. LV.

(y) Aug. contr. Faust. lib. XX. c. XXI.

(z) Chrysostom. homil. LXXIII. de Barlaam martyr. tom. I. p. 886. (p. 784. edit.

Francof.) Συνεκάλεσεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἱερὴν ταύτην ἑορτὴν καὶ πανήγυριν ὁ Μακάριος Βαρλαάμ· ἵνα ἡμεῖς αὐτὸν ἱπαστάμεν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ζηλώσωμεν· ἵνα ἀκροαταὶ γενώμεθα τῶν ἱκανίων, ἀλλ' ἵνα μιμηταὶ γενώμεθα τῶν αὐτῶν κατορθωμάτων· τότε γὰρ μέγιστα τῇ οὐσίᾳ τιμῇ· αὐδοῦσαν λαμβάνουσιν οἱ μάρτυρες.

lia-

Itaque si quis martyres laudare velit, martyres imitetur. Si quis religionis athletas celebrare praconis velit, illorum labores amuletur. Hoc nihilo minorem quam propria recte facta martyribus a liseret voluptatem. Et eundem sermonem hac adhortatione concludit: Miles Christi es, dilectissime; armare, non comere. Athleta es generosus; viriliter age, ne cunctilia venustatem. Ita sanctos istos imitemur, ita fortes bellatores, coronatos athletas, Dei amicos honoribus prosequamur. Et quum per eandem cum illis viam incessemus, easdem cum illis coronas consequemur. Hic summus omnium panegyricorum atque sermonum eorum in istis festiuitatibus scopus erat, persuadere hominibus, quod imitatio exempli martyrum maximus sit honor, quem quis hisce inclutis christianæ fidei athletis exhibere possit. Et sane hoc in hominum mentibus multum semper habebat ponderis & efficacitatis. Nam de temporibus persecutionis, TERTVLLIANVS [a] gentilibus libere profitetur, tantum abesse, vt martyrum cæde imminuatur numerus christianorum, vt augeatur mirifice. Ne quicquam, inquit, proficit exquisitor queque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ. Plures effici-mur, quoties metimur a vobis. Semen est sanguis christianorum. Et alio loco [*]: Hanc sectam tunc magis edificari scias, quum cedi videtur. Ita CHRYSOSTOMVS [b], ipsam martyrum memoriam admiranda in hominum mentibus efficere, affirmat. Portus, inquit, non tam idonei sunt ad refocillandos nautas, quam recreantur fideles sanctorum sollempnitatibus. Nautas quidem littora liberant ab inundatione, multoque impetu marinorum fluctuum; sanctorum autem memoria fideles, ad martyrum festa confluentes, erigit a malignis im-

ὅταν τὰς συνάλας τὰς ἐαυτῶν πρὸς τὴν ἰδίαν ἀγαθῶν κοινωνίαν φθάσαντας ἰδῶ-
σιν ὥστε εἰ τις βέλεται ἐγκωμιάζειν τὰς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας, ζηλήτω τὸν
ἐκείνων πόνον· τῷτο ταῖς μέθοδοις ἐν ἐλάτῳ τῶν οἰκίων κατορθωμάτων οἴσει τὴν
ἡρόνην. Ibid. p. 789. στρατιώτης εἰ τῷ χριστῷ ἀγαπήτῃ, ἐπλήξῃ, μὴ καὶ καυχήσῃ·
ἀθλητὴς εἰ γενναῖος, ἀνδρὶς, μὴ ὠραίς· ἔτω μιμησώμεθα τὰς ἀγίας τέτας·
ἄτω τιμῶμεν τὰς ἀρετὰς, τὰς σεφάντας, τὰς θεῶν φίλας, καὶ βαδίσαντες τὴν
αὐτὴν αὐτοῖς ὁδὸν σεφάνων ἐπιτευξόμεθα.

(a) Tertull. apol. c. L.

(*) Id. ad Scapul. c. V.

(b) Chrysost. homil. XX. tom. V. p. 270. (homil. XXI. p. 261. edit. Francof.) &
γὰρ ἄνω οἱ λεγόμενοι πλωτῆρες, ὡς αἱ τῶν ἀγίων τέτων ἐργαὶ τὰς πιστὰς ἀνακ-
τῶν περὶ πόνον· δεινὰ μὲν γὰρ θαλαττίων κυμάτων ἐμβλήτῃς, καὶ ἐρεσίας μα-
κρὰς ἀπὸ πλάτης λεγόμεναι· τὰς δὲ εἰς πανήγυριν μαρτύρων ἀπαντώντας, πνευμά-

mundisq; spiritibus, atque absurdis cogitationibus, magna animabus eorum reddita tranquillitate. Sic alio loco [c]: Martyrum mors fidelium est exhortatio, ecclesiarum fiducia, christianismi confirmatio, mortis destructio, resurrectionis demonstratio, demonum ignominia, diaboli accusatio, philosophiæ doctrina, ad res sæculi huius spernendas adhortatio, & ad futuras desiderandas via, solatium in malis, quibus obfitemur, occasio patientiæ, materia tolerantia, bonorum omnium radix, fons ac parens. Et interiectis quibusdam [d]: Quum martyres videris vitam omnem adspernari, quamvis omnium sis stupidissimus, maiores animos concipies, ac delicias contemnes, pecuniam despicias, & in calis versari concupisces. Quod si paupertate premaris, siue aliis quibusvis arumnis vexeris, quoties oculos ad acerbitatem tormentorum, quæ illi sustinere, conuerteres, sufficientem malorum omnium, quibuscumque vexeris, consolationem percipies. Propterea maxime commemorationes martyrum diligo & amplector, atque omnes quidem, sed tum præcipue, quum mulierum (c. gr. Drosidis, de qua iam loquebatur) certamina propeminentur. Quanto enim infirmius est vas, tanto maior est gratia, tanto illustrius est tropæum, tanto insignior est victoria, non ob imbecillitatem sexus athletarum, sed quod per ea, quibus vicerat inimicus, nunc etiam vincatur. Per virginem olim Adamus diabolus interemit, per

τῆς παρθένου καὶ ἀκατάβλητον, λογισμὸν ἀτίταν, πῶς δὲ τῆς ἐν ψυχῇ γνωμένης
ζῆλον, ἢ τῶν ἀγίων μνήμη τάτων ἐξαπατήσῃ εἰσάγει.

(c) Id. homil. LXXVII, de S. Droside. Tom. V. p. 991. (homil. LXX. p. 888. ed. Erf.)

μαρτύρων θάνατος πῶς ἐστὶ παράκλησις, ἐκκλησιῶν παύσις, χριστιανισμῷ σύ-
στασις, θανάτου κατόλισις, ἀναστάσεως ἀπόδειξις, δαιμόνων γέλως, διαβολῆς κατη-
γορία, φιλοσοφίας διδασκαλία, παραινέσις τῆς ἐπερόφειας τῶν παρῶν πραγμά-
των, καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἐπιθυμίας ὁδός, περιστάσις τῶν κατεχόντων ἡμᾶς
δεισῶν, καὶ ὑπομνήσις πρῶτος, κατὰ τῆς ἀφορμῆς καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἔξις,
καὶ πύξις καὶ μνήμη.

(d) Ibid. p. 994. (p. 889. edit. cit.) Ὅταν γὰρ ἴδῃς τάτας ἀπίστης καταφρονούντας
τῆς ζωῆς, καὶ ἀπείρως ἀκαταπύτους ἢ καὶ ναυαγίους, ὑψηλότερον δὲ φρί-
νην, καὶ κατακλιθεὶς τοιούτης, ὑπερέβης χρημάτων, καὶ ἐπιθυμίας τῆς ἐκεί-
ναι αἰσῆς καὶ ἐν ἀφύπναις ἢ ἐν ὑπομνήσι ἀφορμῇ λήψῃ μερίσιν, τὰ τῶν
μαρτύρων παθήματα καὶ πῶς πείρη, καὶ ὅτι οὐκ ἕτερον τῶν χαλεπατάτων,
πρὸς τὸ μέγιστον τῶν ἐκείνους παρὰ τῶν βασιλέων βολίποις ἀνέκτων ἔξαι παραμυ-
θίαν τὰν κατελθόντων ἀπὸ τῶν διωγῶν διὰ τὸτο μάλιστα αἰδῶ τῶν μαρτύ-
ρων τὰς μνήμης, καὶ ἀσπάσθηται πᾶσι μὲν, μάλιστα δὲ ὅταν γυναῖκες
ἀγωνιζόμεναι τύχῃσιν ὅσον γὰρ τὸ σπένδιον εἰδέναι, τοσάτω αἰδῶν ἢ χάρις,
τοσάτω λαμπρότητα τὸ τρόπαιον, τοσάτω τι ἀφαισίων ἢ ἡμῶν, καὶ διὰ τὴν ἀδέ-
κειαν τῆς φρενὸς τῶν ἀδελφῶν, ἀπὸ ὅτι καὶ οὐκ ἐκτρέφει δὲ χαρὸς, τάς τε εἰδῶ
νῦν διὰ παρθενα γὰν ἀπέκλεινε πρῶτον τὸν Ἀδάμ ὁ διάβολος, διὰ παρθενα μετὰ

υἱοῦ.

virginem deinde CHRISTVS diabolum superavit: Et ille gladius, quem ipse in nos exaceruat, caput draconis amputauit. Sæpe hunc insignem aphorismum repetit, quod honor martyrum [e] sit fortitudinem & virtutem eorum æmulari. Et frequenter TERTVLLIANI inculcat obseruationem, quod sanguis martyrum pulchras ecclesiæ plantas perenni irrigatione fœcundet [f]. Sicut plantæ, inquit alio loco [g], rigatæ magis crescunt, ita & fides nostræ oppugnata, magis floret: & vexata, incrementa maiora sumit: neque hortu aquis irrigati ita germinant & facundi sunt, vt ecclesiæ, si martyrum irrigentur sanguine. Quam ob causam veteres omnem eloquentiæ vim, ad martyrum constantiam & fortitudinem in felis eorum illustrandam, adhibebant, vt hoc ipso auditores suos ad imitationem tam magnorum tamque illustrium exemplorum inducerent.

§. VII.

Communio hisce diebus semper administrata.

ET quia, obseruante CHRYSOSTOMO [b], sanguis CHRISTI, quem ipse prius pro martyribus fudit, tot millia hominum ad vitam summa cum alacritate gaudioque pro causâ eiusponendam accinxerat, vt passionibus illius communicarent & morti eius conformes fierent: Idcirco hæ martyrum solle-

ταῦτα κατηγωνίστο τὸν δαίμονα ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ ξίφος, ὑπερ ἣν ἡκοιμημένον αὐτῷ κατ' ἡμῶν, τὸτο τὴν τῷ δράκοντος ἀπέτεμε κεφαλὴν.

(e) Chrysost. homil. XLVII. in Iulian. martyr. tom. I. p. 611. (p. 540. edit. Frf.) τιμὴ μαρτύρων ἡ τὸ παραγενέσθαι πρὸς αὐτὰς μύρον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τέτοις ζηλώσεσσι τὴν ἀνδοσίαν αὐτῶν.

Homil. LXII. de martyr. tom. I. p. 696. edit. Francof. Τιμὴ μαρτύρων, μίμνησις μαρτύρων.

(f) Homil. LXXIV. de martyrib. tom. I. p. 898. (p. 793. edit. Frf.) αἷμα διανεκὺς τὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἄρδον φυτὰ.

(g) Homil. XI. in Iuuentin. & Maxim. tom. I. p. 547. (p. 484. edit. Francof.) καθάπερ τὰ φυτὰ ἀρδεύόμενα αὐξέσθαι πέφυκεν· ἔτω καὶ ἡ πίσις ἡ ἡμετέρα πολυημεμένη μάλλον ἀνθεί, καὶ ἐνοχλημένη πλεονάζει, καὶ ἐχέτω τὰς κήπας ἐν δαλῶσι ἢ τῶν ὑδάτων ἀρδεῖα ποιεῖν εἴωθεν, ὡς τὰς ἐκκλησίας τῶν μαρτύρων τὸ αἷμα ποτίσθαι πέφυκε.

(b) Chrysost. homil. LXXIV. de martyr. tom. I. p. 899. (p. 793. edit. Frf.) δι' ἐκείνο τὸ αἷμα τὸτο ἐλήφυσεν ἐξ ἧ γὰρ ἐνὶ τῇ ἡ πλευρᾷ τῷ δεσπότη, μυρίας ὄρας λοιπὸν πλευρὰς νεοημένας· τίς γὰρ ἂν κατ' ἡθιγῆς ἀποδόσαιο πόσις πρὸς τὰς ἀγῶνας τέκε, μὴδ' αὖ κοινῶς διὰ πῶν κατὰ τὴν καὶ συμμορφώσθαι τῇ δα-
ναιῳ Χριστῷ; Propter illum sanguinem (Christi) hic (martyrum) efficitur

mini-

mnitates nunquam finiebantur sine generali communione totius ecclesiae, participantis benedicta corporis ac sanguinis *CHRISTI* symbola, quorum oblatio istiusmodi occasione semper celebrabatur. Hoc ex eodem discimus *CHRYSOSTOMO*, qui auditores suos ab intemperantia in hisce sollempnitatibus auocaturus, perpendere [i] eos iubet, „quam ridiculum sit, post „eiulmodi conuentum, post vigilas, post sacrarum auditionem „scripturarum, post diuinorum participationem mysteriorum, post spirituali largitionem, virum aut mulierem totos dies in populis transigentes videri, „ Ratio argumenti eius nititur hoc supposito, quod eucharistiam in ecclesia antea acceperint, in celebranda martyrum memoria. Et hoc modo rem repræsentat *SIDONIVS APOLLINARIS*, quando de festo beati *Iusti*, martyris cuiusdam *Lugdunensis*, loquens [k] dicit, quod peractis per antegressam noctem vigilis, ad horam tertiam (siue secundum horologium nostrum, ad nonam matutinam) denuo conuenerint, quum sacerdotes rem diuinam, hoc est, oblationem facerent seu consecrarent eucharistiam, quemadmodum *IOANNES SAVARO* id recte interpretatur.

§. VIII.

Et in hac distincta martyrum commemoratio facta, dista oblatio siue sacrificium laudis & gratiarum actionis, pro illis Deo oblatum, & precatio pro generali consummatione & fausta resurrectione.

Hoc tempore præcipue sollempniorem faciebant commemorationem martyrum in oblatione eucharistiæ, quæ quum esset sacrificium laudis & gratiarum actionis, Deo oblatum pro mirificæ fortitudinis eorum exemplo in subeunda propter

ex quo enim domini latus apertum est, sexcenta deinde latera effossa conueris. Quis enim non summa cum alacritate gaudioque sese ad agones istos incundos dominicis passibus communicaturus, & Christi morti confirmus futurus accinget?

- (i) Chrysost. homil. l. IX. de martyr. tom. V. p. 770. (homil. l. XII. p. 607. ed. Erf.) ἐνὸνσον ἡλικος γέλας, μετὰ τοιαύτην σύνεσθον, μετὰ πινυυχίδας, μετὰ γραφῶν ἀγίων ἀκρόασιν, μετὰ μυσηρίων θείων κοινωνίαν, καὶ μετὰ πνευματικῆν χορηγίαν, ὥστε ἡ γυναῖκα ἐν καπηλείῳ φαίνεσθαι δημερεσόντας.

- (k) Sidon. lib. V. epist. XVII. Vid. infr. §. IX. sub litt. (q) in textu.

reli-

religionem morte, idcirco communiter dicebatur oblatio, siue sacrificium factum pro natalitiis martyrum. Ita apud TERTULLIANVM [1] legimus: *Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.* Similiter apud CYPRIANVM [m]: *Dies eorum (martyrium), quibus excedunt, adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus.* Et paullo post: *Celebrentur heic a nobis oblationes & sacrificia ob commemorationes eorum.* Sic rursus in alia epistola [n]: *Sacrificia pro eis semper, ut meministis, offerimus, quoties martyrum passiones & dies anniuersaria commemoratione celebramus.* Est quidem aliqua disputatio inter veteres, quid intelligendum sit per hæc sacrificia siue oblationes pro martyribus. AVGVSTINVS sacrificia tantum laudis pro gloriosis mortibus egregiisque exemplis eorum intelligi existimat. Et hæc sine dubio pars quædam fuit sacrificii, de quo loquuntur. Quando autem dicit [o], iniuriam esse pro martyre orare, quia martyres ad nonnullam perfectionem in hac vita peruenerint, nec precum ecclesiæ egeant: hoc cum generali consuetudine ecclesiæ conciliari non potest, quæ pro patriarchis, prophetis, apostolis ac martyribus orare solebat, utpote considerans eos in statu quodam imperfectionis, quoad corpora eorum in sepulcris permanerent. Quod ipse apostolus agnoscit, quando Deum pro nobis potius quiddam prouidisse dicit, ne absque nobis consummarentur. Idcirco ecclesia credi potest per sacrificia & oblationes pro martyribus intelligere preces æque ac laudes & gratiarum actiones, ut ipsi & omnes fideles perfectam consummationem in futura vita per

(1) Tertull. de coron. milit. c. III.

(m) Cypr. epist. XXXVII. al. XII. p. 27. (p. 188. edit. Amst. MDCC.)

(n) Cypr. epist. XXXIV. al. XXXIX. p. 77. (p. 224. edit. cit.)

(o) Augustin. serm. XVII. de verbis apostol. tom. X. p. 132. (p. 343. edit. Basil. MDLXIX.) In patria nullus orandi locus erit, sed tantum laudandi. Quare orandi nullus locus erit? Quia nihil deest. Quod heic creditur, ibi videtur: quod heic speratur, ibi tenebitur, quod heic petitur, ibi accipitur. Perfectio tamen in hac vita nonnulla est, ad quam sancti martyres perueniunt. Ideoque habet ecclesiastica disciplina, quod fideles nouerint, quum martyres eo loco recitintur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oratur, pro ceteris autem commemoratis defunctis oratur. *Inuita est enim, pro martyre orare,* cuius nos debemus orationibus commendari. Certauit enim contra peccatum usque ad sanguinem.

beatam resurrectionem obtineant. Ecclesiam vero aliquando sacrificium precum pro ipsis martyribus obtulisse, libro quodam superiore [*] plenius demonstrauius. Adcoque plura hac de re hoc loco dicere nihil attinet.

§. IX.

Nox istiusmodi aliquam festiuitatem antecedens, communiter obseruata vt vigilia, cum psalmodia & precibus.

OBSERVANDVM autem est, ad hasce martyrum festiuitates sollempnibus carimoniis & ritibus celebrandas, vigiliam nocte precedente agi, eamque, perinde ac illam ante diem dominicam aliaque maiora festa, psalmodia, hymnis ac precibus ad lucem vsque matutinam duci consueuisse. Patet hoc ex CHRYSOSTOMI adhortatione ad populum in istiusmodi quadam festiuitate [p]: *Noctem conuertistis in diem διὰ τῶν παννυχίδων τῶν ἱερῶν*, per sacras istas vigiliis: nolite rursus diem in noctem per ebrietatem & crapulam ac meretricios cantus conuerti. Similem in modum SIDONIVS APOLLINARIS, describens rationem celebrandi festum *Iusti*, episcopi quondam *Lugdunensis*, non solum ipsam diei istius obseruationem, sed præmissam quoque vigiliam enarrat: *Conueneramus*, inquit [q], *ad sancti sepulchrum: processio fuerat antelucana, sollempnitas anniuersaria, populus ingens sexu ex viroque, quem capacissima basilica non caperet, & quamlibet cineta diffusis cryptoporticibus. Cultu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi clericique psalmicines concelebrauerant, quisque in diuersa secessimus, non procul tamen, vix ad tertiam præsto futuri, quum sacerdotibus res diuina facienda, hoc est, eucharistia consecranda, esset, tamquam die festo. Sic festiuitates martyrum perinde ac dies dominici semper cum vigilia capiebant initium.*

(*) Lib. XV. cap. III. §. XVI. volum. VI. p. 330 -- 332.

(p) Chrysost. homil. I. IX. de martyr. tom. V. p. 772. (homil. LXII. p. 697. edit. Francof.) *ἐποίσουτε τὴν νύκτα ἡμεῶν διὰ τῶν παννυχίδων τῶν ἱερῶν· οὐ ποιεῖτε πάλιν τὴν ἡμεῶν νύκτα διὰ τῆς μέθης, ἢ διὰ τῆς κραυγῆς, ἢ τῶν ἀσμάτων τῶν πορνικῶν.*

(q) Sidon. lib. V. epist. XVII.

§. X.

Communia conuiuia a ditioribus ad refocillandos pauperes his diebus instituta iuxta monumenta martyrum, donec propter abusum abregarentur.

SOLEBANT etiam hisce diebus ditiores conuiuia libera-
lia pro pauperibus iuxta monumentum martyrum instituere.
Quidam viri docti [r] existimant, hæc conuiuia per sacrificia &
oblaciones, quæ ad sepulchra martyrum factæ dicuntur, intel-
ligi posse; & alii [s] eas solum intelligendas esse contendunt;
quia vocabulum *natalitia* in propria sua significatione munera
potius & dona, quæ homines in natalibus suis distribuere so-
liti sint, quam natales ipsos denotet. Vt ne autem hac de ma-
teria cum quopiam disputemus acutius, certum est, habuisse
eos *συνπόσια* sua, siue conuiuia communia his diebus iuxta se-
pulchra martyrum. Vetustus auctor, qui nomine ORIGENIS
[t] scripsit, hoc diserte adfirmat, quando ait: *Celebramus* (diem
mortis) *religiosos cum sacerdotibus conuocantes, fideles una cum cle-
ro, imitantes adhuc egenos & pauperes, pupillos & viduas saturantes, ut*

(r) Caue prim. christ. par. 1. chap. 1. p. 204. edit. Anglican. (p. 169. edit. Germ. Lips. MDCCXXIII.) Von dieser gewohnheit zu beten, zu loben, und almosen auszutheilen zur selbigen zeit, kam es eben her, daß nach diesem die altväter so oft von denen opfern und darbringung der geschenke geredet haben, so an martyrtugen sind dargebracht worden. . . Tertullianus sagt oft hie und da: bey diesen jährlichen fest-tagen opfern wir für die, so dahin und verstorben seyn, zum gedechtniß ihrer geburtstage. So oft (spricht Cyprianus) als wir bey jährlicher feierung den leidens- und sterbetag der martyrer begehen, so oft opfern wir für sie: und dergleichen redens-arten kommen nun gar oft bey denen altvatern vor. Woraus denn klarlich erscheinet, daß sie nichts anders dadurch verstanden haben, als ihre öffentlichen gebete, und daß sie Gott für die si demmigkeit, beständigkeit, und für die gute exempel ihrer martyrer gelobet haben: dergleichen haben sie dadurch das heilige abendmahl verstanden, si dabey zugleich zum gedechtniß des opfers Christi ausgespendet wurde; item ihr almosen geben und liebes-werke, deren jedweder stück wol mit recht mag ein offer genennet werden, wie es auch in der that also geschehen ist, und selbst von etlichen bestehenden Catholicken also ausgelegt wird.

(s) Hospin. de festis cap. III. p. 10. (p. 18. §. Quæritur &c. & pag. 19. edit. Geneu. MDCLXXIV.)

Iunius not. in Tertull. de coron. milit. c. III.

(t) Origen. in Iob. lib. III. p. 437. (p. 24. h. edit. Paris. MDCIV.)

fiat festiuitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiatur in odorem suauitatis in conspectu aeterni Dei. Idem dicit CONSTANTINVS [u]: Sobria conuiuia celebrantur a multis tum ad mendicorum, tum ad eorum, qui parua & bonis exciderunt, inopiam subleuandam. Ita CHRYSOSTOMVS [x] dissuasurus populo, ne ad diabolica properent conuiuia, quæ in Daphne, suburbano quodam Antiochie, fieri solebant, inter alia ait: Quod si placeat voluptate perfundi, quid incundius hoc conuentu? quid theatro spirituali gratius, membris tuis, fratrum tuorum congressu? At etiam corporalis mensæ vis fieri particeps: heic soluto conuentu licet iuxta martyrium sub sicu, vel vite diuersanti, etiam corpori recreationem indulgere & condemnatione conscientiam liberare. Martyr enim e propinquo spectatus, & quum sit vicinus, ipsique mensæ adstet, voluptatem in peccatum effundi non sinit; sed tamquam pædagogus aut pater optimus oculis fidei conspectus risum comprimit: indecoras voluptates circumcidit: lasciuos omnes insultus carnis tollit, quos illic non licet euadere. Quid ita? quia nimirum saltantium virorum chori die crastino suburbium occupabunt: at eiusmodi hominum conspectus saepenumero illum etiam, qui temperanter gerere se vult, sensim ad eundem turpitu linis imitationem impellit: ac tum maxime, quum in medio illorum diabolus adfuerit: adest enim a meretriciis canilenis, a verbis obscenis, a diabolica pompa vocatus. Ex quibus conuiuia illa

(u) Constantin. orat. ad sanctos c. XII. σαφονέστατα δὲ πολλῶν καὶ τὰ συμπόσια, πρὸς ἔλεον καὶ ἀνάλησιν τῶν δεομένων ποιούμενα, καὶ πρὸς βοήθειαν τῶν ἐκπεσόντων.

(x) Chrysost. homil. XLVII. in sanct. Iul. tom. I. p. 613. (p. 541. edit. Francof.) εἰ δὲ βάλῃ καὶ νῦν τέρας ἀπολαύσας, τί τρεπτότερον τῷ σὺνέχῃ τέτα; τί χαριέστερον τῷ θεῷ τῶ πνευματικῷ; τῷ μετὰ τῷ σὺν; τίς τῶν ἀδελφῶν συνέσις; καὶ καὶ σωματικῆς εἴλεις τραπέζης ἐπαύδα ἐξέτι μετὰ τὸ λατρεῖν τὸν σὺνέχῃ, τῷ μαρτυρίῳ πλησίον ὑπὸ συνῆς ἢ ἀπειθῶν καταλύσαντι, καὶ τῷ σώματι χρύσανθον τὴν ἀρετήν, καὶ τὸ συνέχῃ ἀπαυδαῖσα καταγνώσας; ὁ γὰρ μαρτυρῶν ἐγγύθεν ὁρώμενος καὶ πλησίον αἰ καὶ παρυσίως αὐτῇ τῇ τραπέζῃ, ἐκ υφίσταται τὴν ἑδραν εἰς διακρίαν ἐκχυθῆσθαι ἀπὸ ὡς περ τοῦ παιδαγωγός, ἢ πατὴρ ἄλλος τοῦ τῆς πίστεως ὁρώμενος ὁφθαλμοῖς καταλείπει τὸν γέλωτα περιέκλει τὸς ἡσυχῆς τὰς ἀτότους τὰ σκεπηματα τῆς σαρκὸς ἅπαντα ἀμαρτίαι, ἅπαν ἐκείναι ἐκ εἰς διαφυγῆν τίνας ἐκείναι; ὅτι χοροὶ ἀνθρώπων αὐτῶν τὸ πρῶτον κατακαυρώσασιν ἢ δὲ τῶν τοιούτων ὅσα καὶ τὸν βεβηλωμένον σαρκοφάγον ἀκούσα ὑπεξάγει πικρῶς πρὸς τὴν τῆς αὐτῆς ἀρχιμυστοσύνης μίμησιν καὶ μελέταις ὅταν καὶ ὁ διάβολος μέσσω ἐκείνους παρῇ; ἀλλὰ γὰρ πᾶσαι ὑπὸ τῶν πορνικῶν ἀσμάτων, ὑπὸ τῶν αἰσχρῶν βημάτων, ὑπὸ τῆς δαιμονικῆς πομπῆς καλύμενοι.

magna cum sobrietate & grauitate tunc celebrata, & ex prisco scopo suo in vsum & beneficium pauperum potissimum instructa fuisse intelligimus. Et vt talia laudantur & commendantur a NAZIANZENO [γ], THEODORETO [z], PAVLINO [a] & aliis, vtpote quæ re ipsa nihil erant aliud, quam ista communia & sollempnia conuiuia, *agapæ* dicta, & ex praxi apostolica deriuata, iam vero applicata ad festiuitates martyrum. Vt autem res optimæ hominum culpa sæpe in vitia degenerant, ita laudatæ huic consuetudini vsu venit. Alii enim ea abutebantur tamquam opportunitate gratificandi auaritiæ suæ, & turpis lucri cupidini: alii inde occasionem captabant indul-

(γ) Nazianz. carm. X. de diuersis vitæ generibus. Tom. II. p. 80. fin.

Οὐδ' ἱερὸν ἐπὶ δᾶτα γενέθλιον ἢε θανάτος,

Ἡ τινὰ νυμφίδην σὺν πλεόνεσσι θῶν.

*Non epulum natale adiens cum pluribus, aut quod
Funerum est, vel quod connubiale petens.*

(z) Theodoret. therapeutic. serm. VIII. (tom. IV. p. 605.) ἔτοι πάντες, ζῶντες μὲν ἥσαν περίβλεπτοι, ἀλλὰ τὸς βαρβάρους ἐνίκων ἀλλὰ μετὰ τὰς νίκας πομπὰς ἐπετέλουν ἀλλὰ ἱερὰς ἐπειδὴν δὲ ἐτελεύτησαν, ἔδεν τῶν πομπῶν διαφέρειν οὔτε γὰρ τάφους ἔχουσιν ἐπισήμους, ἔτε δημοθοινίαις ἐτησίαις γεγαίρονται. *Hi omnes (duces bellici), quum uiuerent, illustres conspiciuntque erant, & barbaros vincebant & post victorias triumphos ducebant, sollempnitatesque celebrabant: mortui autem a plebeis nihil differunt. Neque enim conditi sunt insignibus monumentis, neque annui epuli sollempnitatibus honorantur.* Et pag. 607. Ἀντὶ τῶν Παυλίων καὶ Διονυσίων καὶ Διονυσίων καὶ τῶν ἄλλων ὑμῶν ἑορτῶν, Πέτρῃ καὶ Παύλῃ, καὶ Θωμᾷ καὶ Σεργίῃ, καὶ Μαρκέλλῃ, καὶ Λεοντίῃ, καὶ Παντελεήμονος, καὶ Αντωνίῃ, καὶ Μαρτυρίῃ, καὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων ἐπιτελούνται δημοθοινίαι καὶ ἀντὶ τῆς πύλαι πομπῆς, καὶ αἰχμαγωγίας, καὶ αἰχμοβόλημοσύνης, σώφρονες ἑορτάζονται πανηγύρεις, ἃ μὲθην ἔχουσαι, καὶ κῶμον, καὶ γέλατα, ἃ μὲν ὑμῶν δεικνύει, καὶ ἱερῶν λογίων ἀκρόασις, καὶ προσευχὴν ἀξιεπαίνοισι κοσμημένην δακρύων. *Pro Pandus Diasysque ac Dionysius, & alius festis vestris, Petri, & Pauli, & Thomæ, & Sergii, & Marcelli, & Leonni, & Panteleemonis, & Antonii, & Mauriti aliorumque martyrum sollempnitates peraguntur & pro illa veteri pompa, turpique rerum ac verborum obsequitate, modestæ celebrantur festiuitates, non ebrietatem & iocos rursusque exhibentes, sed diuina cantica, sacrarumque sermonum auditionem, & preces laudabilibus lacrimis ornatas*

(a) Paulin. natal. Felic. VI. v. 8. seqq.

*Concordate meis precor & complaudite fratres
Carmibus, calloque animos effundite luxu,
Gaudia iuncta decent & carmina casta fideles.*

gendi nocturnis gaudiis & saltationibus; alii tam vanæ mentis erant, vt ebrietates & luxuriosa conuiuia, istis temporibus celebrata, honorem martyrium interpretarentur. Quorum abusuū vltimus adeo inualuerat apud multitudinem, vt *Manichæi* inde occasionem arriperent vituperandi ecclesiam eamque calumniandi, tamquam quæ istiusmodi detestandas consuetudines in populo suo comprobaret adiuuaretque. Quæ etli malitiosa erat & falsa criminatio, quod ad ipsam ecclesiam, quæ, quantum poterat, populum suum ab eiusmodi intemperantia auocare studebat, de populo tamen res omnino ita sese habebat, & manifestior erat, quam vt generatim de omnibus regari posset. Ideoque **AVGVSTINVS** respondens obiectioni, ex parte imputationem vt veram fateri cogitur. *Noni, inquit [b], multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores: Non, multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaveribus exhibentes, super sepultos se ipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. Nunc vos illud admoneo, vt aliquand. ecclesie catholice male dicere desinatis, vituperando mores hominum, quos & ipsa condemnat, & quis quotidie tamquam malos filios corrigere studet. Et alio loco, eidem respondens criminationi, ait [c]; Qui se in memoriis martyrum inebriant, quomodo a nobis adproberi possunt, quum eos, si in domibus suis id faciant, sana doctrina condemnat? Sed aliud est, quod docemus, aliud quod sustinemus: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur, & donec emendamus tolerare compellimur. Ambrosius hanc intemperantiam feliciter correxit *Mediolani* [d], prohibendo omnia istiusmodi conuiuia in ecclesia. Et **AVGVSTINVS** hoc eius exem-*

(b) Augustin. de morib. eccles. cathol. cap. XXXIV. tom. I. p. 331. (p. 774. edit. Basl. MDLXIX.)

(c) Augustin. contr. Faustum, lib. XX. c. XXI.

Vid. Ambros. de Elia & ieiunio c. XVII. Quid obtestationes potentium loquor? Bibamus, inquiunt, pro salute imperatoris, & qui non biberit, sic reus inductionis -- Hæc vota ad Deum peruenire indicant, sicut illi, qui calices ad sepulchra martyrum deferunt, atque illic in vespertem bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sanctissimum putant: qui exultant, illos ebrietate placari, qui ieiunio passionem sustinere discunt.

(d) Vid. Augustin. confess. lib. VI. c. II. tot.

plum adhibebat, ad persuadendum *Aurelio* primati *Carthaginensi* [e], vt auctoritate vtens sua idem faceret in ecclesiis *Africanis*. Quo facto *Aurelius* canonem faciendum curabat in concilio tertio *Carthaginensi* [f] in hanc sententiam: *Vt nulli episcopi vel clerici in ecclesia conuiuentur, nisi forte transientes hospitiorum necessitate illic resciantur. Populi etiam ab huiusmodi conuiuiis, quantum fieri potest, prohibeantur.* Hoc iam ante prohibitum erat a concilio *Laodiceno* [g]: *Quod non oportet in locis dominicis, vel in ecclesiis eas, quæ dicuntur, agapas facere & in domo Dei comedere & accubitus sternere.* Prohibitum quoque est postea a concilio secundo *Aurelianensi* [h] in *Gallia*, in quo generalis regula data legitur huiusmodi, *Ne quis in ecclesia votum suum cantando, bibendo vel lasciuiendo exsoluat: quia Deus talibus votis irritatur potius, quam placatur.* Alia praua consuetudo obtinuit in *Gallia*, tempore regis *Clodouei* secundi, circa annum DCL, quando concilium primum *Cabillonense* habitum est, quod eam canone quodam [i] abolere adlaborabat. Per festiuitates nimirum martyrum & dedicationes basilicarum mulieres ante basilicas turpia quædam & obscena cantica decantare solebant, dum diuino cultui debebant esse intentæ: Quas proinde repelli, & si in peruersitate ista persisterent, censuris ecclesiæ subiici concilium illud iubebat. *BASILIVS* [k] alius abusionis in hisce festiuitatibus meminit, quæ erat nundinarum celebratio, hisce temporibus

(e) Augustin. epist. LXIV. ad Aurel. tot.

(f) Concil. Carthagin. III. c. XXX.

(g) Concil. Laodic. c. XXVIII. ὅτι ἂν δὲ ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τοὺς λεγομένους ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ ἐδίδειν καὶ ἀκρίβεια εὐφρανέειν.

(h) Concil. Aurel. II. c. XII.

(i) Concil. Cabill. I. c. XIX. Noscitur valde esse indecorum, quod per dedicationes basilicarum, vel festiuitates martyrum, ad ipsa sollempnia confluentes chorus femineus turpia quædam & obscena cantica decantare videntur, dum aut orare debeant, aut clericos psallentes audire. Vnde conuenit, vt sacerdotes loci talia a septis basilicarum, vel porticibus ipsarum, ac etiam ab ipsis atriis vetare debeant & arcere. Et si voluntarie noluerint emendare, aut excommunicari debeant aut disciplinæ aculeum sustinere.

(k) Basil. regul. maior. quæst. XL. Ἀλλ' ἂν δὲ τὰς ἐν τοῖς μαρτυρίαις γινόμενας ἀγορασίας οἰκείας ἡμῖν ὁ λόγος δεικνύσιν· ἔτι γὰρ ἄλλα τινὸς ἕνεκεν ἐν τοῖς μαρτυρίαις, ἢ ἐν τοῖς περὶ αὐτὰ τύποις φαίνεσθαι ἐπιβόλαις χριστιανῶν ἢ προσευχῆς ἕνεκεν, καὶ

et locis hoc quidem specioso titulo institui solita, vt cibaria aliaque res hisce festiuitatibus tanto melius apparari possent. At enim vero ille nundinationem istam, tamquam grande pietatis impedimentum, acriter reprehendit, quæ minime conueniat talibus sollempnitatibus, quæ orandi & virtutes sanctorum hominum commemorandi causa celebrentur, & vt ad similis fortitudinis æmulationem incitemur. Monet etiam istiusmodi homines, cogiter t, quarta olim ira exarserit dominus in eos, qui circum templum vendendis emendisque mercibus operam dando orationis domum in latronum speluncam conuerterint. Plures abusus & corruptiones per hanc ianuam in ecclesiam posterioribus sæculis irrepererunt, vt inuocatio sanctorum & martyrum, cultus reliquiarum, peregrinationes & uisitantes caplarum sacrorum ossium, & similes superstitiosæ praxes; quæ vt purioribus ecclesiæ ætatibus prorsus incognitæ fuerunt & illicitæ, ita nostri non est instituti, eas hoc loco longius persequi.

§. XI.

Quenam festiuitates in memoriam apostolorum celebratæ sint.

QVAERI autem potest, Num certi dies in apostolorum & primorum discipulorum CHRISTI memoriam constituti fuerint. Ad quod respondeo, quod nulla sit ratio dubitandi, quin, quotquot ex illis martyres fuerint, & de tempore & lo-

τῶν αὐτῶν ἐπονομασθῆναι ἐκείνους τῶν τῶν ἁγίων ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου ἐνστάσεως περὶ τὸν Χριστὸν τὸν ὅμιλον προσηπάσαν, μεμνημένους τῆς φειδωλοτάτης ὁρῆς τῆς κυρίας, ὅτι καὶ πάντες, καὶ πανταχῶς πρὸς αὐτὴν, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καθὼς γέγραπται, ἰσοῦς τοῖς περὶ τὸ ἱερὸν παιδεύει καὶ ἀγαθίζει τὴν μέγιστον ἐπαγγελίᾳ, ὥς τῆς ἐμπορίας τῶν ὄντων τῆς περισσεύης μεταποιήσας εἰς στήθεσιν ἡμῶν. Porro enim vero neque nundinationes illæ, quæ in martyriis celebrari solitæ sunt, conuenire nobis putandæ sunt: neque enim illam aliam ob causam adesse docet christianitas in martyriis, aut istis contigua loca inuiscere, quam orandi causæ & vt constantia sanctorum admoniti, in qua illi, ne pietatem amitterent, ad necem usque feruor perseverauerunt, ipsi quisque ad similis fortitudinis æmulationem inuocantur. Nuncurum memoria reuerendum est illud, quam terrificæ & formidabilis ira olim exarserit dominus, qui, quem semper & ubique martinetus & brachis corde fuisset, in eos tamen suos flagellum mittere, qui circa templum vendendis emendisque cibis operam dabant, quippe quasi nundinatio illa orationis domum in latronum speluncam conuerteret.

co passionis eorum confisterit, anniuersariam habuerint commemorationem inter reliquos martyres, ad minimum ab eo inde tempore, quo festiuitates martyrum in ecclesia obseruari coeptæ sunt. Sic martyrium *Petri & Pauli* apostolorum *Rome* obseruatum est vel III kalendas *Iulias*, vel VIII kalendas *Martias*: Est enim de die controuersia inter IOANNEM PEARSONIVM [1] & ANTONIVM PAGIVM [m], nec istam controuersiam inter eos dirimere mihi sumo. In confesso autem apud vete-

(1) Pearf. annal. Cypr. an. CCLVIII. p. 63. (p. 50. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Huius obseruationis utilitas diem respicit, quo facta esse dicitur translatio, nempe tertium kalendas Iulii; quo die vulgo putant eos apostolos passos esse, contra veterum sententiam, qui vltimo Neronis anno eorum martyrium adscribunt. Vltimo enim Neronis anno, vicesimo nono Iunii pati non potuerunt, quia ipse Nero sexto die Iunii periit. Sed si alio die depositio facta est, alio translatio, quam sequuta est postea sollemnitas; salua erit veterum sententia. Et sane ante Pseudo-Isidori ætatem, ante gesta pontificalia, natalibus SS. apostolorum Petri & Pauli alius dies assignabatur. Nam Polemius Syluius in laterculo suo sacra profanaque festa continente, A.D. CCC XLIX. euulgato, hæc habet, *III kal. (Martii) depositio SS. Petri & Pauli*. De qua varietate alibi latius a nobis disputatum est.

(m) Pagi critic. in Baron. an. CCLVIII. §. III. Nihil a Sixto in suo pontificatu gestum reperimus, nisi quod in indiculo depositionis martyrum habetur: *Tertio kalendas Iulii Petri in catacumbas, & Pauli Ostiense, Tusco & Basso coss.* Bucherius, quum hoc arcanum non intelligeret, scripsit in margine: *Nescio, quid heic sibi velint hi consules, forte aliunde luxari*. Verum non de sanctorum apostolorum passionis, sed de translationis tempore heic agitur. Idem habet gestorum pontificalium auctor, sed pontifices permutauit, vt sæpe solet, & pro Sixto Cornelium posuit, indeque Pseudo-Isidorus eandem historiam fidentia Cornelii epistolæ inseruit. Caius, qui circa annum Christi CC scripsit, tradit, apostolorum tropæa tunc temporis in Vaticano & Ostiensi adseruata fuisse. Heic igitur tropæa in catacumbas translulisse videtur Sixtus, magis in dies faciente persecutiōnis ardore, vt ibi tutius stationes haberi possent. Ita recte Pearsonius, qui subiungit: *Huius obseruationis utilitas* cet. vid. sub litt. anteced. (1). Hæc Pearsonius, cuius librum, in quo de ea varietate agit, non vidi. Verum enim vero obseruatio hæc vanissima. Petrus enim non vltimo Neronis anno, sed vndecimo martyrium subiit, vt suo loco demonstrari, eiusque natale die vicesimo nono Iunii celebratum. Sed quia translationes sanctorum eo sæpe die, quo ad Deum migrarunt, vel colebantur, fieri solitæ erant, is dies a Sixto ad eam translationem faciendam electus quod etiam in S. Urbani papæ translatione præsutum fuisse anno CCXXXI notauimus. Neque refert, quod in laterculo Syluii legitur. Hinc enim tim-

res æque ac recentiores est, ambos vno eodemque tempore *Romæ* in persecutione *Neronis* martyrium subiisse. Demonstrat hoc *EVSEBIUS* [n] c *CAIO ROMANO*, *TERTVLLIANO*, *ORIGENE* & *DIONYSIO* episcopo *Corinthiorum*, qui *Perrum* cruci suffixum, *Paulum* vero capite truncatum esse, eorumque tropæa siue monumenta, alterius quidem in *Vaticano*, alterius autem in *via Ostiensi* conspici dicit, donec *Xylus* pontifex ea in

tam inferendum, aliam SS. apostolorum translationem, quæ etiam depositionis nomine ab antiquis designatur, in selto cathedræ S. Petri factam esse. Nam VIII kalendas Martii cathedram S. Petri, non vero natalem eius celebratum fuisse, certum sit ex indiculo depositionis martyrum, laterculo Sylui antiquiore; in eo enim legitur: *Oktavo kalendas Martii, natale Petri de cathedra*; vbi vides, etiam natalis nomen cuilibet selto attributum fuisse.

- (n) *Euseb. lib. II. c. XXV.* Παῦλος δὲ ἔν ἐν αὐτῆς Ρώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆ-
 ναί, καὶ Πέτρος ὡσαύτως ἀνακτολοπιθῆσαι κατ' αὐτὸν ἰσορῶντα· καὶ πισταὶ γε
 τὴν ἰσότην, ἢ Πέτρος καὶ Παῦλος εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτῶν κειμη-
 τῶν πύσσεσθαι· ἀπὸ δ' ἑστῶν καὶ ἐκκλησιαστικῆς αἰσῆς, Γόης ὄνομα, κατὰ Ἰου-
 λῶν Ρωμαίων γεγενησὶ ἐπίσταται· ὅς δὲ Πρίκλῳ τῆς κατὰ Φώλας προσημῶν
 γνώμης ἐγγράφως διαλεχθεὶς, αὐτὰ δὲ ταῦτα περὶ τῶν τόπων, εἶδα τῶν εἰρημί-
 κων ἀπεστέλιν τὰ ἱερὰ σκηνώματα κατατίθειται, φησὶν ἐγὼ δὲ τὰ τρίκλεια τῶν
 ἀποστόλων ἔγω δέξασθαι ἐν γὰρ δεξιᾷ ἀπὸ δεξιᾶν ἐπὶ τὸ Βατικαῖον, ἢ ἐπὶ τὴν
 ἐκκλ. τὴν Ὀσίαν, ἐξήσεις τὰ τρίκλεια τῶν αὐτῶν ἰδυσσάμενος τὴν ἐκκλησίαν ὡς δὲ
 κατὰ τοὺς αὐτὸν ἀναβαίνον ἐμμετρίσται, Κορινθίαν ἐπίσκοπος Διονύσιος ἐγ-
 γραφὰς Ρωμαίων οὐκ ὄντων, ὥς πως παρίστην ταῦτα καὶ ὑμῖς διὰ τῆς τοιαύτης
 κενδεσίας, τὴν ἀπὸ Πέτρος καὶ Παύλος φουρίαν γεννηθεῖσαν Ρωμαίαν τε καὶ Κορι-
 θίαν συνεκέρσεται· καὶ γὰρ ἄνθε καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φουρίσαντες
 ἡμεῖς, ὁμοίως ἐδίδασκον· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑμεῖς διδάσκοντες, ἐμαρ-
 τήσασθαι κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν. *Paulus quid in Romæ capite truncatus, Pe-*
trus autem cruci suffixus fuisse eodem (Nerone) regnante, traduntur.
Quam quidem narrationem abunde confirmant Petri Paulique nomine in-
signita monumenta, quæ in vrbis Romæ caemeteriis etiam nunc videntur. Sed
Et Cuius quidam vir catholicus, qui Zephyrini Romane eccl. episcopi tem-
peribus floruit, in eo libro, quem scripsit aduersus Proculum patrum se-
clæ Cataphrygarum, de loco, in quo prædicatorum apostolorum sacra
corpora deposita sunt, ita loquitur. Ego vero, inquit, apostolorum tropæa
poffum ostendere. Nam siue in Vaticanum, siue ad Ostiensem viam perge-
re libet, occurrent tibi tropæa eorum, qui ecclesiam illam fundauerunt. Por-
ro ambos vno eodemque tempore martyrium subiisse, Dionysius Corinthio-
rum episcopus ad Romanos scribens testatur his verbis: Ita Et vos, in-
quit, tanta admiratione vestra, sementem, quæ Petri ac Pauli satione suc-
creuerat, Romanos scilicet Et Corinthios, simul commiscuistis. Ambro enim
illi in urbem nostram Corinthum ingressi, sparsa doctrinæ euangelicæ semina-
cata-

profectum per martyrii gloriam elatos esse, dicit. Ita quoque AVGVSTINVS [r], *Moriuntur, inquit, parvuli pro CHRISTO nescientes, parentes plangunt martyres morientes. Nec dum loquuntur & Christum confitentur. Præstitit eis Christus, ut pro Christo morentur, præstitit, ut suo sanguine ab originali peccato diluerentur. Similiter PRUDENTIVS in carmine quodam eorum laudes celebrat in hunc modum [s]:*

*Saluete, flores martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi infecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.
Vos prima Christi víctima,
Grex immolatorum tener
Aram ante ipsam simplices
Palma & coronis luditis.*

CHRYSOSTOMVS [r] eadem erat sententia, quando infantibus eadem istam nihil obfuisse, sed eos ad tranquillissimum tutissimumque portum tanto celerius euexisse, contendit. Et auctor operis imperfecti sub nomine CHRYSOSTOMI [u], de *Herodis* loquens crudelitate in infantes, *Omnibus, inquit, vitam æternam præstitit propter unum; intelligens, quod eos omnes fecerit martyres causa CHRISTI, cuius de cæde inter eos cogitauerat. Ante hosce omnes IRENAEVS [x] ait: Propter hoc & pueros*

ranti eum sæculo colendus infertur, *Bethlehem*, id est iudæa, *martyrum sanguine redundante*. ---- Non enim non erant ii, qui mortui putabantur; in æternitatis enim profectum per martyrii gloriam efferebantur.

(r) Augustin. de symbolo lib. III. cap. IV. tom. IX. p. 303. (p. 1123. 1124 edit. Basil. MDLXIX.) It. epist. XXVIII. ad Hieron. vid. sub lit. seq. (a).

Id. de liber. arbitrio lib. III. c. XXIII. Non frustra etiam infantes illos, qui, dum dominus Iesus Christus necandus ab Herode quæreretur, occisi sunt, in honorem martyrum receptos commendat ecclesia, cetera.

(s) Prudent. cathemerin. hymn. XII. de epiphania, v. 131. seqq. (p. 80. edit. Halesi. MDCCIII.)

(t) Chrysost. homil. IX. in Matth. p. 23. (p. 101. edit. Francos.) τί τοῖνυν ἐβλάβη τὰ παῖδια ἀναρπάζοντα ἐπὶ ἐκείνῳ, καὶ πρὸς τὸν ἀνύμωτον ταχέως ἀπερπάζοντα λαλῶν; Quid igitur obstat in tali causa parvulis interuentis, & ad tranquillissimum & tutissimum portum celeriter euectis?

(u) Opus imperfect. in Matth. II. p. 780.

(x) Iren. lib. III. c. XVIII.

(scil.

(scil. innocentes) eripiebat, qui erant in domo David, bene sortiti illo tempore nasci, ut eos praemitteret in suum regnum; ipse infans quum esset, infantes hominum martyres parans, propter Christum, qui in Bethlehem natus est Iude, in ciuitate David interfectos, secundum scripturas. LEO [y] pontifex Romanus & FVLGENTIVS in eundem modum de illis loquuntur, tamquam martyribus, qui passionis CHRISTI consortes facti mortem pro ipso pertulerint inscii, & priusquam eum potuerint confiteri coram hominibus.

ORIGENES autem paullo vterius progreditur, eosque non solum primitias martyrum appellat, sed eorum quoque memoriam semper in ecclesiis celebrari [z] dicit, secundum ordinem sanctorum, ut primorum pro domino occisorum. Et AVGVSTINVS plus vice simplici [a] dicit, quod ecclesia eos

(y) Leo serm. VII. in epiphani. p. 33. (biblioth. patr. tom. VII. p. 1010. f. edit. Lugd. MDCLXXVII. Ad hanc vos similitudinem paruulorum mysterium hodiernae festiuitatis innuat, & hanc vobis humilitatis formam adoratus a Magis puer saluator insinuat, qui ut imitatoribus suis quid gloriae pararet, ostenderet, ortus sui tempore editos martyrio consecrauit, ut in Bethlehem, vbi Christus natus est, geniti per communionem aetatis consortes fierent passionis.

Fulgent. homil. IV. de epiphania & innocentibus p. 541. (p. 810. edit. Basil. MDCXXI. 8uo.) Non solum istum puerum (Iesum) non inuenisti: sed nec illis pueris aliquid nocuisti; immo inscius, quod illis proderat, hoc egisti. Per sanctitiam quippe tuam sancti sunt martyres; qui per infantiam suam fuerant innocentes: quando per gratiam huius pueri pro eo meruerunt mori; priusquam eum possent coram hominibus confiteri. Ille itaque puer, qui mundum creauit, qui mundum regit, qui omnia, quaecumque vult, facit, qui cuncta mirabili atque inseparabili ordine disponit, hoc ordinauit, hoc egit, ut per tuam inuidiam furiosam illi pueri mortem susceperent pretiosam: & quod eis ad salutem tuam praestare non posses amicus, hoc ad damnationem tuam faceres inimicus. Ad hoc ergo te permisit infantes occidere, ut illos de te faceret triumphare. Te ergo permisit ad nequitiam, illos perduxit ad palmam.

(z) Origen. homil. III. de diuersis tom. II. p. 436. (p. 222. g. edit. Paris. MDCIV.) Horum & memoria semper, ut dignum est, in ecclesiis celebratur, secundum integrum ordinem sanctorum, ut primorum martyrum, pro domino occisorum & ut ipsa Bethlehem primitias domino martyrum, in qua natus est ipse saluator, obtulisse videatur.

(a) Augustin. de libero arbitrio lib. III. c. XXIII. tom. I. p. 29. vid. sub anteced. litt. (r) pag. 16. Item epist. XXVIII. ad Hieron. p. 106. edit. Basil. MDLXIX. Non frustra etiam infantes illos, qui, quum dominus noster Iesus Christus

in honorem martyrum receperit. Quod videtur arguere, peculiare aliquod festum eorum commemorationi fuisse adsignatum. Vtrum vero initio id fuerit festum ab epiphania distinctum, an potius eodem die celebratum sit, res est in utramque partem disputabilis: Quia PRUDENTIVS, FVLGENTIVS & IFO de innocentibus paruulis hoc solum die, non vlla occasione alia, loquuntur.

§. XIII.

De festo Maccabæorum.

PORRO autem obseruandum est, antiquis temporibus non solum martyrum christianorum, sed quorundam etiam celebriorum in veteri testamento dies festos agitari consuevisse. Huiusmodi erat festum septem *Maccabæorum*, quorum factitudo, quam in opponendo sese tyranno *Antiocho Epiphani* & moriendo pro lege iudaica ostenderunt, generatim per vniuersam ecclesiam christianam sollempniter sæculo quarto commemorata esse videtur, circa quam tempestatem sexcentos panegyricos de illis habitos inuenias. In CHRYSOSTOMO [b] tres reperiuntur homiliæ, hac occasione recitatæ, in quibus de eorum festo loquitur, tamquam cum insolita populi frequentia celebrato *Antiochia*. Christianos heic basilicam habuisse, nomine *Maccabæorum* appellatam, auctor est AVGVSTINVS [c]. Et hic ipse duos sermones [d] habet in eorum sollempnitatem recitados, in quibus eos re ipsa christianos martyres fuisse demonstrat. Vnde eorum festum in ecclesiis *Africanis* sollempniter celebratum fuisse apparet. Nam primum sermonem hisce verbis exorditur: *Ipsam diem vobis solemnem gloria Maccabæorum fecit.* GREGORIUS NAZIANZENSIS sermonem in eandem sollempnitatem habet, in quo ait [d]: *Maccabæorum no-*

necandus ab Herode quæreretur, occisi sunt, in honorem martyrum receptos, commendat ecclesia.

[b] Chrysostom. homil. XLIV. XLIX. & L. tom. I.

[c] Augustin. homil. CIX. de diuersis tom. X. p. 121. et homil. CCC. tom. V. opp. p. 121. edit. Monach. Benedicte. Pa. ff. 303 XXXIII.) Sanctorum Maccabæorum basilica esse in Antiochia prædicatur; in illa scilicet ciuitate, quæ reus ipsius persecutoris nomine vocatur.

[d] Homil. CIX. CX. (homil. CCC. C. XL. edit. cit. monach. Benedicte.)

[d] Nazianz. orat. XXII. de Maccabæis tom. I. p. 397. τῆς αὐτῆς (Μακκαβαίων) ἡ μνήμη

mine diem hunc festum agitur, qui, quamquam apud multos non honoratur, quia non post Christum decertarunt, digni tamen sunt, qui ab omnibus honore adficiantur, quoniam pro legibus institutisque patriis sortem animum praestiterunt. Similes sermones inter eos, qui a Gaudentio episcopo BRIXIENSI [e], EVSEBIO EMISENO [f] & LEONE [g] episcopo Romano habiti sunt, inuenimus. Quod aperte indicat, fuisse hoc festum magni nominis per vniuersam ecclesiam. Cuius rei ratio a GREGORIO NAZIANZENO redditur, quod omnino admirabiles fuerint in actionibus suis, immo certo respectu magis admirabiles, quam martyres, qui post natum Christum mortem pro diuina religione oppetere. Qui ante Christi passiones, inquit [†], martyrium subierunt, quid tandem facturi erant, si post Christum persecutionem passi fuissent, eiusque mortem nostrae salutis causa susceptam ad imitandum propositam habuissent? Nam qui sine huiusmodi exemplo tanta virtutis laude steterunt, an non multo fortiores se praebuissent, si cum exemplo periculum adire ipsis contigisset? Quam ob causam hoc festum in tota CHRISTI ecclesia fuit celebratum, quo autem die, non habeo dicere, nisi quod in martyrologio Romano kalendis Sextilis illud adsignetur.

§. XIV.

De generali omnium martyrum festiuitate.

EST autem aliquid, quod propius ad hasce martyrum festiuitates spectat: Quod, quum earum multitudo magna admodum esset, nec ecclesia quaelibet particularis eas singulatim posset obseruare, ideo visum fuerit, vnum quemdam diem sollemnem generali omnium martyrum commemorationi praestituere. Hic dies quidam erat non multo post pentecosten,

παρῶσα πανήγυρις, ἡ παρὰ πολλοῖς μὲν τιμωμένων, ὅτι μὴ μετὰ Χριστὸν ἢ ἀπο-
λυσιν πῶσι δὲ τιμῶσαι ἄξιον, ὅτι περὶ τῶν πυλῶν ἡ κεντροῦ.

(e) Gaudent. ferm. XV. de Maccabæis.

(f) Euseb. Emisen. hom. de iisdem.

(g) Leo ferm. LXXXII. de septem Maccabæis p. 81. Valerian. homil. XIII. de Maccabæis, ibid. p. 740.

(†) Naz. anz. ibid. καὶ οἱ πρὸ τῶν Χριστοῦ παθῶν μαρτυρήσαντες, τί ποτε δύνανται
ἔμελλον μετὰ Χριστὸν διωκόμενοι, καὶ τὸν ἐκεῖνα ὑπὲρ ἑαυτῶν μαρτυρῶντα θάνατον;
οἱ γὰρ κατὰ ὑποδείγματός τοιούτου, τοιαῦτοι τὴν ἀρετὴν, πῶς οὐκ ἂν ἀφ᾽ ἑαυτῶν
γενναίωται, μετὰ τῷ ὑποδείγματι κινδυνεύοντες;

quem-

quemadmodum ex homilia quadam CHRYSTOSTOMI [h], hac occasione habita, discimus, ubi ait: Non dum septem dierum elapsus est numerus, ex quo sacram pentecostes sollempnitatem celebrauimus, & nos versus martyrum chorus a se sequitur, vel martyrum castra potius & exercitus, nihilo minor illis angelorum castris, quæ patriarcha Iacob uisit, sed amulus illis & equalis. Hæc igitur uel illa dies uidetur fuisse, quam nos dominicam trinitatis uocamus, uel alia quadam dies isti proxima. Græci enim hanc uocant κυριακὴν τῶν ἁγίων, dominicam omnium sanctorum, quemadmodum LEO ALLATIVS [i] ex synaxario CALLESTI demonstrat & LEONE SAPIENTE, qui orationem habet in hanc diem, inscriptam in uniuersa terra sanctis uniuersis. Nomen dominicæ trinitatis recentioris tantum usus est. Veteribus non fuit istiusmodi festum, quia singuli dies dominici sacrosanctæ trinitati festi habebantur. GVILIELMVS DVRANDVS [k] Gregorium II, qui pontificatum Romæ tenuit circa annos CHRISTI DCCCXXXIV. primum instituisse

(h) Chrysostom. homil. LXXIV. de martyribus totius orbis, tom. I. p. 89. (p. 789. edit. Francof.) Εἰς τὴν ἑβδὸμ. κυριακὴν τῆς πεντηκστής ἐπετέλεισθαι, ἅπῃ παύσεται ἡ εὐαγγ. ἐκτὸς ἀποστόλων, καὶ πάλιν κατέβηκεν ἡμεῖς ἀποστόλων χορὸς, μετὰ τὸν ἀποστόλων παρὰ δὲ τῆς παρὰ τοῦτο, τῆς παρὰ τοῦτο τῶν ἁγίων, ἡ πεντηκστής εἶδεν ἰσχυρὰ, κατ' εἶδεν ὅσα χεῖρων, ἀπὸ ἐφ' ἑαυτοῦ αὐτοῖς καὶ ἴσιν.

(i) Allat. de hebdomad. & dominicis Græcor. n XXXI. Post pentecosten sequuntur hebdomades & dominicæ, quæ Matthæi, quod in illis euangelium Matthæi per sectiones inter officii legatur, dicuntur; nec a præcedente dominica, sed subsequente, numerantur. Feria itaque secunda & tertia proxima dominicæ pentecostes erunt ferie prima hebdomadis; quia dominica proxime sequens erit prima post pentecosten apud Latinos, apud Græcos erit πρώτη τῆς Ματθαίου prima Matthæi. τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, κυριακῇ μετὰ τὴν πεντηκστήν, τὴν τῶν ἀποστόλων τῆς οὐρανῶν, inquit Callistus in synaxario, ἡ Ἀπὸλ., Ἀβδὸν, καὶ Ἡρώδην, Βελσάρε καὶ Νότον ἁγίων πάντων ἐκκλησίαν ἐκκλησίαν. Eadem die dominica post pentecosten ubique per uniuersam terram celebrantur, sive in Asia, sive in Libya, sive Europa, Austro atque Septentrione, sanctorum omnium diem festum celebramus. Edita est oratio Leonis imperatoris, καὶ κατὰ τὴν πεντηκστήν εἰς τὸς ἀποστόλους τῶν ἁγίων πάντας, ὅτε τὴν δευτέραν τῆς γῆς ἐκκλησίαν ἐκκλησίαν κατέβηκεν, καὶ ἡ παγκόσμιος ἐκκλησία τότε τινεῖς. Dominica post pentecosten in uniuersa terra sanctis uniuersis, quando generis nostri omnes pariter suis in certaminibus prostrauerunt & uniuersis Dei ecclesia illis honorat.

(k) Durand. rational. lib. VII. c. XXXIV.

ait,

ait, vt *festum trinitatis* & angelorum celebraretur. POTHO [1] autem, *Prumienſum* presbyter, qui floruit circa annos domini MCLII. haud diu ante hæc tempora hanc a monachis sollempnitatem institutam esse, statuit. Ex decreto etiam *Alexandri III* apparet, *Romæ* ipsius quidem tempore, hoc est an. MCLXXIX hoc festum non esse obseruatum. Verba eius hæc sunt [m]: *Festiuitas S. trinitatis, secundum consuetudinem diuersarum regionum, a quibusdam consueuit in octauis pentecostes, ab aliis in dominica prima ante aduentum domini celebrari. Ecclesia siquidem Romana in usu non habet, quod in aliquo tempore huiusmodi celebret spiritualiter festiuitatem, quum singulis diebus Gloria patri, & filio, & spiritui sancto, & similia dicantur, ad laudem pertinentia trinitatis.* Vt adeo, quando festum trinitatis veteribus plane ignotum fuit sub hac speciali appellatione, probabilissimum sit, fuisse hunc diem, in quo omnium totius orbis martyrum commemoratio facta sit, vti inscriptio homiliæ CHRYSOSTOMI habet. Quando enim vasta martyrum multitudo erat, fieri non poterat, vt singulis martyribus singuli dies assignarentur. Ideoque vnaquæque ecclesia suorum ipsius martyrum celebrabat dies, (qui sæpe duo vel tres [n] in vna eademque hebdomade occurrebant) & vnum sollempnem diem addebat in commemorationem omnium. Qua de re non habeo, quod specialius obseruem, nisi quod veteres hoc die plerumque omnem oratoriam vim dicendi (qua multi eorum longe excellebant) adhibuerint in descri-

(1) Potho de statu domus Dei lib. III. ap. Hospin. de festis p. 73. (p. 113. edit. Geneuensis. MDCLXXIV.) Miramur satis, quid visum fuerit *hoc tempore* quibusdam monasteriis, mutare colorem optimum, nouas quasdam inducendo celebritates. Numquid patribus doctiores aut deuotiores sumus? Superba mente præsumimus, quidquid ipsorum in talibus prudentia præteriiuit. Neque vero noui in huiusmodi aliquid inuenire possumus, quod eorum qui. verit diligentiã præteriiſſe. Quæ igitur ratio hæc festi celebranda nobis induxit? Fruſtra videlicet *S. Trinitatis*, & festum transfigurationis domini &c.

(m) Decretal. Gregor. lib. II. tit. IX. de feriis cap. II. Vid. Microlog. de obseruat. ecclesiast. cap. I. X. tot. (in bibliothec. patr. tom. XVIII. p. 489. 490. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(n) Vid. Chrysostom. homil. XL. in Iuuentin. tom. I. p. 546. (p. 484. ed. Francos.) Theodoret. serm. VIII. de martyr. tom. IV. p. 605. Vid. lib. XIII. c. IX. §. V. sub litt. (k) vol. V. p. 204. 295.

bendis passionibus, & prædicanda gloria harum victoriarum & tropæorum, quibus tam frequenter tamque admirabiliter potiti fuerant martyres. Elegantissima sunt verba CHRYSOSTOMI, quæ in homilia quadam in istam sollemnitatem habet [o], quibus hoc caput de festiuitatibus martyrum finiemus. *Ne doleamus, inquit, quod mortales redditi simus, sed gratias agamus, quod martyrii stadium nobis sit a morte reservatum, & ab interitu præmiorum materiam acceperimus, unde & certaminum occasionem nacti sumus. Vides sapientiam Dei, quo pacto maximum illud malorum caputque calamitatis, quod innexit diabolus, mortem inquam, eam in honorem gloriæque nostræ conuertit, ac per hanc ipsam athletas ad martyrii brachia deduxit? Diabolus innexit, ut perderet, & ad terram reductis spem salutis omnem præscinderet. Christus autem id arreptum immutauit, & in celum nos rursus per ipsum introduxit. Heic ut in aliis præliis binæ sunt acies, una quidem martyrum, altera vero tyrannorum. Ac tyranni quidem armati sunt; martyres autem nudo pugnant corpore; sed a nudis tamen, non ab armatis, victoria reportatur. Quis non obstupescat, quando is, qui virgis ceditur, cadentem vincit, & vinculus solutum, exussus urentem, & qui moritur interficientem? Vides, ut hæc illis terribiliora sint? Nam illa quidem quamquam formidabilia sunt, tamen ex ordine nature sunt: hæc autem exsuperant naturam omnem rerumque omnem consequentiam: ut intelligas, diuine gratiæ accepta ferenda esse, quæ heic cum laude præstantur.* Ita veteres martyres suos iulius

- (o) Chrysostom. homil. LXXIV. de marty. totius orlæis. Tom. I. p. 896. (p. 792. edit. Francof. ὥστε μὴ ἀλγῶμεν, ὅτι ἐγγύμεθα θνήσκῃ, ἀλλὰ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου ἀνέχθη ἡμῶν τὸ ἀδύνατον τῆς μαρτυρίας ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐλάβομεν ὑπόθεσιν τῶν βραβείων ἐντεῦθεν ἔχομεν ἀφορμὴν τῶν πλεονεκτημάτων ὁρῶντες ὡς οὐρανὸν Θεοῦ πῶς τὸ μέγιστον τῶν κακῶν, τὸ κεφάλαιον τῆς ἡμετέρας συμφορᾶς, ὅπερ εἰσέγαγεν ὁ διήβολος, τὸν θάνατον λέγον, τῶν ἐν τῇ γῇ καὶ δόξαν ἡμετέραν μετέβαλε, διὰ τὴν εὐχὴν πρὸς τὰ τῆς μαρτυρίας βραβεῖα τὰς ἀθλητὰς ἄγων --- ἐκεῖνος εἰσέγαγεν, ἵνα ἀπολέσῃ, καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐπαναγαγὼν πᾶσαν ἐκπόνη συμφορᾶς ἐπέβαλε. ὁ χριστὸς δὲ αὐτὴν λαβὼν μετέβαλε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ πόλιν εἰσέγαγε. --- καὶ ἐνταῦθα ὁὖς παραστήσεις, ἡ μὲν τῶν μαρτύρων, ἡ δὲ τῶν τυράννων. ἀλλ' οἱ μὲν τυράννοι εἰσι κακωτισμοῖσι, οἱ δὲ μαρτυρὲς γυμνῶ τῷ σώματι μάχονται, καὶ ἡ ψυχὴ τῶν γυμνῶ, καὶ κατωπλισμένων, γίνεται τίς ἐκ τῶν ἐκπληκτικῶν, ὅτι ὁ μαρτυρῶν περικυβητὴς τῆς κακότητος, ὁ ἐδεσμένος τῷ λελυμένῳ, ὁ καλωκαυόμενος τῷ καύοντι. ὁ ἀποκτενοῦν τῶν ἀκαίωντων; εἶδες πῶς ταῦτα ἐκείνων φρικωδέστερα; ἐκεῖνα μὲν εἰ καὶ βίβραται, ἀλλὰ κατὰ φύσιν γίνονται. ταῦτα δὲ πᾶσαν υπερβαίνει φύσιν καὶ πᾶσαν πραγμάτων ἀνολεσίαν ἵνα μάθῃς, ὅτι τῇ τῶ θεῷ χάριτι εἰς τὴν ἀπορρηθμενικὴν

laudibus extollebant aliosque ad pietatis & virtutum studium exemplo ipsorum inuitare adlaborabant: Qui præcipuus harum sollemnitatum & frequentium ad martyrum monumenta conuentuum scopus & finis erat.

LIBRI VICESIMI

CAPVT OCTAVVM

DE ALIIS QVIBVSDAM FESTIS RECENTIORIS ORIGINIS ET MINORIS OBSERVATIONIS.

§. I.

De enceniis, siue dedicationibus templorum.

PRAETER hæc festa, quæ plus antiquitatis habebant in ecclesia, alia quædam erant, sæculo quarto & quinto addita, quæ vel propter nouitatem suam vel magis circumscriptam sui obseruationem prioribus multo inferiora erant & minoris pretii in ecclesia. Hisce accenseri possunt *encenia*, siue festa anniuersaria, in memoriam dedicationis ecclesiarum habita. De prima dedicatione siue consecratione ecclesiarum (quæ ætate *Constantini* post earum destructionem in persecutione *Diocletiana*, & earundem inflaurationem, pacis temporibus postea insequutis, initium habuit) sub alio capite [*] plura diximus; Hoc loco vnam tantum rem notabimus, quæ proprie huius loci est, anniuersariam videlicet festiuitatem, quæ olim in primæ dedicationis ecclesiarum memoriam obseruari consuevit. Huius rei illustre nobis exemplum dat *SOZOMENVS* [a] de basilica, a *Constantino* magno in honorem seruatoris nostri *Hierosolymis* in *Golgotha* monte ædificata. Dicit enim, *Hierosolymitanis* sollemnem quotannis festiuitatem admodum splendide celebrare, adeo, vt baptismini sacramenta eo die tradantur & per continuos septem dies collectæ fiant, multique ex omni fere terrarum orbe conueniant, quæ huius festiuitatis tempore

(*) i. lib. VIII. cap. IX. §. i. seq. volum. III. p. 31. c. 14.

(a) *Sozom.* lib. II. c. XXVI. ἐτήσιον ταύτην ἐρατὴν λαμπρῶς μέγα ἄγει ἡ τῶν ἱεροσολύμων ἐκκλησία ὡς καὶ μνήσεις ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι, καὶ ὅλον ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν συνίεναι τε πολλὰς χεθὸν ἐκ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίου, οἱ καὶ ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τύπων πάντοθεν συνιρέχουσι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως.

ad sacra loca perlustranda vndique accurrant. Et ab hoc exemplo consuetudo ista recepta & propagata est in aliis ecclesiis. BEDA ^[b] enim narrat, *Gregorium* magnum in epistola ad *Augustinum* & *Mellitum*, primos episcopos *Saxones* heic in *Anglia*, præcepisse, vt libertatem indulgerent populo, in anniuersariis festis suis tabernacula sibi circa ecclesias, quæ ex fanis commutata sint, faciendi, ibique conuiujs sollemnitatem celebrandi loco sacrificiorum, quæ olim immolassent malo dæmoni, dum essent adhuc a religione christiana alieni. HOSPINI-
NVS ^[c] lingua *Germanica* hæc festa *Kyrchweibe*, vocari dicit, vnde vocabulum nostrum *Anglicanum Church-Wakes*, quod eiusdem significatus est.

§. II.

De anniuersariis festiuitatibus ordinationum episcoporum.

ALIUD genus festiuitatum, eiusdem cum prioribus naturæ, anniuersariæ erant sollemnitates, quas episcopi in ecclesiis suis in memoriam suæ ipsorum ordinationis celebrabant. Hæ interdum vocantur *natales episcopi* vel *episcopatus*, qua appellatione non significantur dies naturalis eorum natiuitatis, nec dies mortis, vt in priori casu martyrum: Sed dies ordinationis eorum siue natiuitatis ad episcopale officium thronumue ecclesiæ. Perinde ac natales imperatorum, vt supra ostendimus ^[*], sæpe denotant non naturalis eorum natiuitatis dies, sed dies, quibus diadema imperii nacti sunt. Istas dies anniuersaria sollemnitatem celebrari consueuisse, iam libro quodam su-

(b) Bed. histor. lib. I. c. XXX. Quia boues solent in sacrificia dæmonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua sollemnitas immutari. Vt de dedicationis vel natalitijs sanctorum martyrum, quorum illic reliquæ ponantur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutata sunt, de ramis arborum faciant & religiosi conuiujs sollemnitatem celebrent, nec diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & donatori omnium de satietate sua gratias referant, cetera.

(c) Hospin. de festis, in appendice de encanijs p. 113. (p. 173. edit. Geneuens. MDCLXXIV.) Nos Germani ea vocamus *kyrchweibe*, vel corrupte *kyrmi*, aut *kyhm*: quo significamus, festa hæc originem sumisse a templorum dedicationibus, in quibus populus frequentius concurrere solebat ad audiendum verbum Dei.

(*) Lib. XX. cap. I. §. IV. supr. pag. 9.

periore [†] occasionem habuimus demonstrandi ex diuersis AVGVSTINI & LEONIS homiliis, quæ in istis sollempnitatibus habitæ fuere. Quibus heic addemus, quæ de *Donatistis* idem dicit AVGVSTINVS [d], quod hac in praxi cum ecclesia concordarint. Quamuis enim *Opiatus Gildonianus* nullius frugis homo esset, non dubitabant tamen illius natalitia siue anniuersariam festiuitatem ordinationis eius magna celebratione frequentare, honorantes ipsum osculo pacis inter ipsa sacramenta, & dantes ei ac vicissim recipientes ex manu eius eucharistiam. Quæ circumstantiæ plane ostendunt, quod per natalitia eius nihil aliud quam anniuersaria ordinationis eius celebratio intelligi possit, quando episcopus vicinos episcopos suos inuitare solebat, vt in ista sollempnitate sibi sese adiungerent socios, quæ lectione, psalmodia, verbi diuini prædicatione, precatione & eucharistiæ sumtione, perinde atque aliæ sollempnes festiuitates, celebrabatur. PAVLINVS [e] itidem huius peculiaris circumstantiæ meminit, quod episcopi collegas suos inuitare soliti sint ad celebrandos secum hosce spirituales natales suos. Ita enim se ab *Anastasio* episcopo *Romano* inuitatum esse dicit. Idem in [f] AMBROSII, HILARII pontificis *Romani* & plurium aliorum epistolis legimus.

IAM scopus harum anniuersariarum sollempnitatum insignis omnino erat, vt episcoporum animi ad dignam magni ac grauis, iplis in ordinatione impositi, oneris reuocarentur considerationem, & vt iplis esset opportuna occasio ad se reuertendi & expendendi, quam fideliter, quam religiose, & quam di-

(†) Lib. IV. c. VI. §. XV. vol. II. p. 188.

(d) Augustin. contr. litter. Petil. lib. II. c. XXIII. Cuius natalitia tanta celebratione frequentabatis, cui pacis osculum inter sacramenta copulabatis, in cuius manibus eucharistiam ponebatis, cui vicissim danti manus porrigebatis &c.

(e) Paulin. epist. XVI. ad Delphinum. Nos ipsos ad natalem suum inuitare dignatus est.

(f) Ambros. epist. V. ad Felic. episc. Comensem. Tum ego nostris fabulis intextui diem natalis tui. Natalem tuum prosequemur nostris orationibus &c. Hilar. epist. II. ad Tarracon. concil. tom. IV. p. 1036. Lectis in conuentu fratrum, quos natalis mei festiuitas congregarat, litteris vestris. Sixt. epist. ad Ioan. Antioch. Concil. tom. III. p. 1261. Audiuit vniuersa fraternitas, quæ ad natalis mei conuenerat diem.

ligenter demandato sibi officio defuncti essent. Ita AVGVSTI-
 NVS rem in sermone quodam in tali festiuitate habito, repræ-
 sentat. „Die quidem omni, inquit [g], & omni hora & cura
 „omnino continua, dilectissimi, cogitare debet episcopus,
 „quante dispensationis sarcinam gerat, qualem de illa ratio-
 „nem domino reddat suo. Veruntamen quum dies anniuersus
 „huius nostræ ordinationis exoritur, tunc maxime honor hu-
 „ius officii, tamquam primo imponatur, attenditur. Interest
 „autem, quod eo die, quo id prius suscepimus, tantum, quem-
 „admodum gerendum esset, cogitauimus: at vero consequen-
 „tibus diebus, præcipueque illo, quo eius sollemnitas agitur,
 „non solum futura eius, quemadmodum deinceps geri debe-
 „ant, cauta præuisione consulimus, verum etiam præterita,
 „quemadmodum gesta sint, sollicita recordatione recolimus:
 „vt nosmet ipsos in benefactis imitemur, & si qua culpanda
 „transierunt, ne repetantur curemus, vt ignoscantur oremus:
 „& accusationem diaboli, vbi possumus, recte agendi sedulita-
 „te fugiamus: vbi autem non possumus, confitendi pietate
 „vincamus. Sicut enim futura peccata negligendo iustitiam
 „committuntur, ita præteritam iniustitiam defendendo fir-
 „mantur. Sicut ergo, ne fiant, prospicit caritas, ita facta de-
 „let humilitas: vt quæ iam non possunt recte agendo non ad-
 „mitti, possint saltem non superbiendo dimitti. Didicimus
 „quippe dicere patri nostro, qui est in cælis, *Dimitte nobis debi-
 „ta nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quod vt ve-
 „raciter dicere possimus, etiam inimicos nostros oportet vt di-
 „ligamus: quos tamen habere, nisi cogente iustitia, non de-
 „bemus. Nam si homines nobis pro nostris malis meritis i-
 „nimici sunt, non curandum est, vt eis debita dimittamus, sed
 „timendum potius, ne reddamus. Quoniam si nos merito
 „nostræ iniquitatis oderunt, nos eorum, non ipsi nostri sunt
 „debitores. Die ergo isto sollempni episcopatus mei, prius
 „paucis adloquar debitores meos, qui mihi nescientes apud De-
 „um suffragantur, dum faciunt debita, quæ dimittam, vt &
 „mea mihi debita dimitti promerear. Vobis itaque dico siue
 „præsentibus, siue absentibus, quibus inimicus efficior verum

(g) Augustin. homil. XXIV. ex L. tom. X. p. 172. (p. 472. edit. Basil. MDLXIX.)

„prædicans, quibus consulendo videor onerosus, quorum re-
 „quirens vtilitatem cogor offendere voluntatem: *Nolite fieri,*
 „*sicut equus & mulus, non habentes intellectum.* Nam & hæc iumen-
 „ta eos calce morfuque appetunt, a quibus curantur, vt cu-
 „rentur eorum vulnera, contrectantur. Non parcis, non par-
 „co: aduersaris, aduersor: resistis, resisto. Lucta nos com-
 „parat, sed caussa separat. Tu inimicus es medico, ego mor-
 „bo. Tu diligentiae meae, ego pestilentiae tuae. *Retribuebant,*
 „*inquit, mihi mala pro bonis: ego autem orabam.* Quid orabat,
 „nisi, *Pater, ignosce illis: quia nesciunt quid faciant? Quum vobis, in-*
 „*quit, detraxerint, & dixerint omne malum aduersum vos propter in-*
 „*stitionem, gaudete & exultate, quia merces vestra multa est in calis.* Vos
 „tamen corrigite peruersitatem vestram, agnoscite caritatem
 „nostram, reddite dilectionem dilectioni, nolumus maiorem
 „cum vestra perditione mercedem. Hæc debitoribus meis,
 „quibus dimitto, vt dimittatur mihi, nunc pauca sufficerent.
 „Deinde adloquendi sunt paullulum etiam illi, quibus debitor
 „sum, non sicut ait apostolus, *Gracis, & Barbaris, sapientibus &*
 „*insipientibus debitor sum.* Nam talis debitor etiam ego pro me-
 „arum virium exiguitate, dispensationisque portiuncula, non
 „quibusdam, sed omnibus sum. Verum nunc de his debitis
 „loquor, quæ mihi dimitti, non a me exigi cupio. Neque e-
 „nim sic tumore vanæ mentis extollor, vt audeam dicere, ex
 „quo huius muneris sarcinas porto, nullum a me hominem
 „perperam læsum: hoc cuilibet homini tam multis & molestis
 „actibus occupato atque distento, ne dicam impossibile, cer-
 „te difficile est: quanto magis mihi, qui noui infirmitatem me-
 „am, quam cum meis & pro me vestris orationibus diebus ac
 „noctibus offero sanandam domino Deo meo. Diuersarum
 „ergo curarum æstibus ac difficultatibus conturbatus, si quem
 „forte non, vt poscebat, audiui, si quem tristius, quam opus
 „erat, aspexi, si in quem verbum durius, quam oportebat, e-
 „misi, si quem corde contribulatum & opis indigum responsi-
 „one incongrua conturbaui, si quem pauperem mihi in aliud
 „intento importunius insistentem vel prætermisi, vel distuli, vel
 „etiam nutu aspero contristauī, si cui de me falsi aliquid tam-
 „quam

„quam homini de homine suspicanti, iusto acerbius indigna-
 „tus sum, si quis in sua conscientia non agnouit, quod de illo
 „humanitus suspicatus sum. vos, quibus pro his atque huiusmo-
 „di offensis esse me fateor debitorem, simul me vestrum cre-
 „dite debitorem. Nam pullos, quos fouet, saepe in angustiis,
 „sed non toto pedis pondere calcatur & mater: nec ideo desinit
 „esse mater. *Dimittite, ut dimittatur vobis.* Dimittite amanti
 „vos debita difficultatis, qui nec contra inimicos debita cru-
 „delitatis tenere debetis. Ad summam omnes obsecro, com-
 „merdate domino curam pro vobis meam. Hanc enim iuste
 „expeto pro me vestram, ut quicquid mearum est in præterito
 „offensionum, propitius ignoscat, non seuerus agnoscat. Quod
 „mini deinceps temporis sub hac facina erit iter agentem
 „regat, & suis oculis placentem vobisque utilem faciat, ut non
 „horrorem & poenam meam, sed gaudium & coronam meam,
 „vos eius conspectus inueniat. Hæc pia cogitata sunt &
 „præclaræ contemplationes cum magnæ humilitatis & caritatis
 „declaratione enuntiatae. Faciuntque eo, ut nobis ostendant,
 „quam intime veteres adfecerit ardui oneris officii episcopalis
 „sensus, & quemadmodum illi auditores suos utilibus sermoni-
 „bus in hisce anniuersariis suæ ipsorum ordinationis festiuitati-
 „bus excipere consueuerint.

§. III.

*De festis in memoriam magnæ cuiusdam liberationis, vel diuini-
 tus in ecclesiam collati beneficii, habitis.*

ALIUD festorum genus obseruari solebat, tamquam sup-
 plicatio, Deo pro singulari quodam merito & beneficio, in
 ecclesiam suam collato decreta. Ita SOZOMENVS [b] nar-
 rat, *Alexandrinis* die XII kalendarum *Augusti* quotannis gratula-
 tionem ad templa Dei O. M. fecisse pro liberatione sui a ter-

(b) Sozom. lib. VI. cap. II. ἀμίλει τοι τὴν ἡμέραν, καὶ ὅτι ἦν τότε συνέβη, ἣν γενέσθαι
 τῶν σεισμῶν προσυγορευομένην, εἰσέτι καὶ οὖν Ἀλεξανδροῖς ἐτησίαν ἑορτὴν ἄγασσι· λύχ-
 νος τὲ πλείους ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν καίνοντες, καὶ χρησιμείας λιτὰς τῷ Θεῷ προσ-
 φέροντες, λαμπρῶς μάλα καὶ εὐλαβῶς ταύτην ἐπιτελοῦσιν.

Vid. Ammian. Marcellin. lib. XXVI. in fine. Hoc nouatore adhuc superflite,
 cuius actus multiplices docuimus & interitum diem duodecimum kal. Au-
 gustas, consule Valentiniano primum cum fratre, horrendi terrores per

ribili terræ motu & inundatione maris, quæ *Juliano* imperante tanto cum impetu illis contigerit, vt post recessum maris super tectis domorum reperta sint nauigia. Huius in beneficii memoriam eum diem, quo hæc contigerant, quem etiam *γενέσιος τῆ σεισμῆς*, natalem terræ motus appellabant, agebant festum, & memoria quidem *SOZOMENI*, plurimis lucernis per vniuersam urbem accensis, preces cum gratiarum actione offerentes Deo, splendide simul ac religiose eum diem celebrabant. *Constantinopolitani* aliam istiusmodi sollemnitatem VIII kal. *Octobris* obseruarunt in memoriam liberationis a terræ motu, cuius *MARCELLINVS COMES* [i] in *chronico* meminit, vt qui vndecim dies continuos durauerit. Hisce accensere etiam possumus supplicationes pro insignibus victoriis; cuiusmodi illa erat, quam de *Licinio* tyranno reportauit *Constantinus*, per quam christiani omni metu eorum, a quibus antea opprimebantur, liberati sunt, Deumque hymnis ac laudibus tam per agros quam per ciuitates pro felici armorum *Constantini* successu celebrarunt, quemadmodum *EVSEBIVS* [k] iterum iterumque de-

omnem orbis ambitum grassati sunt subito, quales nec fabulæ nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim post lucis exortum, densitate prauia fulgurum acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, mareque dispulsum retro fluctibus euolutis abscessit, vt resecta voragine profundorum, species natantium multiformes limo cernerentur hærentes: valliumque vallitates & montium tunc, vt opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primogenia rerum sub immensis gurgitibus amandauit. --- Ingentes aliæ naues extrusa rabidis flatibus, culminibus infedere tectorum, vt *Alexandriæ* contigit.

- (i) *Marcellin. chron. cos. Basilio* (ap. *Euseb. chronic. p. 46.*) Urbis regia per XL (sic ibi legitur) continuos dies adliduo terræ motu quatata magnopere sese adliasta deplanxit. Ambæ *Troadenses* porticus corruerunt, aliquantæ ecclesiæ vel scissæ sunt, vel collapsæ. Statua *Theodosii* magni in foro *Tauri* super cochlidem columnam posita corruit, duobus fornicibus eiusdem collapsis. Hunc formidolosum diem *Pyzantii* celebrant VIII kal. *Octobris*.
- (k) *Euseb. histor. lib. X. c. IX.* ἀφίγητο ἐξ ἀνδράπων πᾶν ὄρος, τῶν πρὶν αὐτὸς πεζόντων λαμπρὰς δ' ἐτέλεον καὶ πανηγυρικὰς ἑορτῶν ἡμέρας. κ. τ. λ. *Hominibus omni metu eorum, a quibus antea opprimebantur, penitus amoto, festos dies cum maximo splendore & celebritate egerunt.* Lib. II. de vit. *Constantin. c. XIX.* χοροὶ δ' αὐτοῖς καὶ ὕμνοι τὸν πανβασιλέα θεὸν πρῶτα πάντων, ὅτι αὐτὸν ἐδίδασκεν, ἐγέραιρον κ. τ. λ. *Choris præterea & hymnis, primum quidem Deum omnium regem, prout instituti fuerint, celebrabant, cetera.*

clarat, vbi præclara *Constantini* in ecclesiam christianam merita describit. Ita ille ipse, cuius iussu festi martyrum dies quam fieri poterat splendidissime obseruabantur [1], aliquam in panegyricis, qui in eo fiebant, partem habebat, & post Deum tamquam magnus fidei christianæ custos ac conseruator celebrabatur. Verum hæc sollemnitates non diu continuatæ, sed cum vita imperatoris, cuius in honorem in ecclesia obseruabantur, terminatæ esse videntur.

§. IV.

De festo adnuntiationis.

Ex hoc autem tempore festi in ecclesia nimium quantum multiplicari cœpta sunt. HOSPINIANVS [m] festum adnuntiationis iam *Athanasii* tempore cognitum fuisse existimat, quia mentio eius habetur in sermone quodam, qui nomine eius circumfertur [n]. Alii originem eius adhuc altius repetunt, a *Gregorii Thaumaturgi* ætate, quia apud illum sermo exstat in eandem sollemnitatem. Sed optimi critici, GUILIELMVS CAVEVS[o],

[1] Vid. Euseb. de vita Constantin. lib. IV. c. XXIII. τῷ νεύματι βασιλέως ἡ μέγας ἡμέρας ἐτίμων, καὶ ἐς τὸ ἐνταῦθα ἐκτελέσας ἐδίδαξεν. Idem festos martyrum hæc iussu principis obseruabant & ecclesiasticarum festiuitatum tempora debito honore proseguébantur.

[m] Hospinian. de festis (p. 60. edit. Genen. MDCLXXIV.) Festum hoc a pontificiis celebratur hodie in solus b. virginis Mariæ honorem & memoriam eius, quod conceptio illi Dei iuxta carnem Mariæ adnuntiata ab angelo Gabriele fuit. Athanasius, qui heruit circa annos domini CCCXL primus de festo hoc quædam retulit, in enarratione euangelii de sancta deipara. Sed vt ex illius verbis apparet, non tam in honorem Mariæ, quam Christi domini celebratum olim fuit: immo huius potius, quam illius festum fuit. Sic enim Athanasius, *Festum hoc*, inquit, *unum est ex dominicis, atque adeo primum & prorsus venerandum, vixit quod pro ordine & digestionem rerum, quæ in euangelio de Christi prædicantur, sanctum habeatur, quippe in quod de filiis cælis descensu agatur.*

[n] Athanas. serm. de S. deipara. (tom. II. p. 303. edit. Paris. MDCXCVIII.) Προ-
τερον ἐπισκοπανόμενοι ἐπαναμνήσκουμεν, ὅτι μία τῶν δεσποτικῶν πρώτη τε καὶ πάνσεπτος ἐστὶ κατὰ τὴν τῶν πνευμάτων τάξιν καὶ τὸν ταξιν τῶν ἐποποιῶν ἐν τοῖς κατὰ χρόνον μηνύμασι, ἐκάρχησα, τὸ διὰ θαυμαστὰ κλητὴ ἔργα ἡμέρα, περὶ τῆς ἐξ ἀνδρὸς καταρίσεως τῇ διὰ τὰ θεῶν κλήσει καὶ τὸ κήρυγμα.

[o] Cave histor. litter. tom. I. pag. 61. Scripta ei (Gregorio Thaumaturgo) supposita: -- In adnuntiationem S. Dei genitricis sermones III. quorum tertius sub nomine Chrysostomi apud Lipomanum & Surium habetur. Et pag.

ELLIES DUPIN [p], HAMMONDVS LESTRANGIVS [q] & ANDREAS RIVETVS [r] hæc scripta vt spuria repudiant. Quid? quod ipse ROBERTVS BELLARM'IVS & PHILIPPVS LABBEVS ea in dubiis habent. Scripta sunt a MAXIMO vel ab alio quopiam auctore, post subnatam hæresin *Monothelitarum*, hoc est, sæculo septimo. Adeoque huius festi antiquitas ex illis demonstrari haud potest. Neque hisce temporibus dies ille festus esse potuit per antiquas regulas ecclesiæ, quæ omnes festiuitates in quadragesima prohibuerat, præter sabbatum & diem dominicam, quemadmodum ex concilio, *Laodicensi* [s] videre est. Ante tempus autem concilii *Trullani* venit in consuetudinem. Nam concilium illud [t], antedictam prohibitionem *Laodicensem* renouans, diem *adnuntiationis* quoque excipit. *In omnibus sanctæ quadragesimæ ieiunii diebus, inquit, præterquam sabbato & dominica & sancto adnuntiationis die, sacrum præsanctificationum ministerium.* Ex quibus nota hoc tempore festiuitas fuisse intelligitur. Et idcirco originem eius ex sæculo septimo arcessere nobis licebit, vbi sermones in eam haberi cœpisse animaduertimus.

146. *Sermo* (Athanasi) *in euangelium de sanctissima Deipara virgine & adnuntiationis ac incarnationis mysteris*: post hærescos *Monotheticæ* exortum scriptus, quippe quam sapilline exagitat.

(p) Du Pin bibliothec. tom. I. (p. 289. edit. Latin. Paris. MDCXCII.) Tres conciones (Gregorii Neocæsariensis) de adnuntiatione redolent stilum Procli Constantinopolitani, sicut obseruatum est ab illo, qui in huius auctoris homilias notas composuit. Id. tom. II. p. 70. edit. Lat. Homilia de adnuntiatione est etiam auctoris Athanasio recentioris. Quia consulto Nestorii & Monothelitarum errores refellit, cetera.

(q) Ham. Lestrangle *Althance of div. offic.* cap. c. p. 149.

(r) Rinet critic. sacr. lib. III. c. V. Homilia (Athanasi) de adnuntiatione seu de sanctissima deipara virgine est supposititia. Et tamen oblectant se eius allegatione Iesuitæ, quia Mariæ innocetio hic stabilitur, &c.

(s) Concil. Laodic. c. LI. ὅτι & ἐν τεσσαρακιστῇ καλῶν γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνησθῆναι ἐν τῇ εὐχρίστῃ καὶ κυριακῇ. Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in ieiuniis & dominicis.

(t) Concil. Trullan. c. LI. Ἐν πάσαις τῆς ἁγίας τεσσαρακοστὸς τῶν ὑψηλῶν ἡμερῶν, παρεκτός σαββάτου καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τῆς εὐαγγελισμῶς ἡμέρας, γινώσκου ἢ τῶν προηγουμένων ἱερῶν λειτουργία.

§. V.

De festo purificationis Mariæ, olim hypapante vocitato.

ALIUD recentioris originis festum, erat, quod festum *purificationis Mariæ* communiter vocitatur. Hoc apud *Græcos* initio nominabatur *hypapante*, ὑπαπαντή, quod obuiationem, domino per *Simeonem* in templo factam, denotat, in cuius occursum commemorationem hæc sollemnitas in ecclesia initio instituta fuit; aliis quidem *Iustini* imperatoris, aliis *Iustiniani* successoris illius ætate, ad annum *CHRISTI* DXLII id factum esse, existimantibus. Est quidem homilia quædam inter opera *CHRYSOSTOMI* [u], quæ si genuina esset, hoc festum ultra centum annos altius remitteret; nam in hoc festo recitatam eam esse, ipsa inscriptio indicat. Apud omnes autem viros doctos in confesso est, non esse eam *CHRYSOSTOMI*. In primis autem *LEO ALLATIVS* [x] locum ex *GEORGII HAMARTOLI chronico* allegat, qui ostendit, non obtinuisse tempore *CHRYSOSTOMI* iltiusmodi festum in ecclesia, sed imperante demum *Iustiniano* esse institutum. Hoc tempore, inquit, *hypapante* celebrari cæpit, quæ haud numerabatur in festis dominicis. Namque *CHRYSOSTOMVS* ita ait; Sex diebus creauit Deus omnia opera sua, ut scriptum est, Et septima requieuit. Quapropter Et ultimis diebus Dei verbum inuestigans, Et deperditum saluare sibi complacens, Et hominem adsumens, secundum numerum dierum creationis mundi, dies festos sue æconomiz nobis tradidit. Primus est sollemnitatum radix, Christi secundum carnem ex sancta virgine Maria post conceptionem natiuitas; secundus epiphania; tertius saluti feræ passionis dies; quartus gloriosissima

(u) Chrysost. tom. VI. homil. XXII. (p. 207. edit. Francof.) εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τῆς κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ εἰς τὴν θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα λόγος. De occursu domini nostri Iesu Christi deque depara Et Simeone oratio.

(x) Hamartol. chron. in vita Iustini. ap. Al. at. de heb. dom. Græcorum §. I. p. 1403. καὶ ἡ ὑπαπαντὴ ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἐκείνης, ἥτις ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῶν δεσποτικῶν ἐστίν, ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ Χρυσόστομος ἔως λέγει ἐν ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ ἔργα αὐτοῦ πάντα, καθὼς γέγραπται, τῇ δὲ ἐκδόμῃ κατέπαυσε διὸ καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ὁ τῷ θεῷ λόγος οὐκ ἔστι καὶ σωσὴν τὸ ἀπολαλὸς εὐδοκίας καὶ ἐκκλησιαστικῶν τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ἀρίστην τῶν ἡμερῶν τῆς κοσμοποιίας τὰς ἐσχάτας παρέλαυν ἡμεῖς αὐτῇ οὐκ ἀντιτάσσονται πρῶτη μὲν ἐστὶ καὶ ῥίζα τῶν ἐσχάτων τῆς χριστοῦ ἡ κατὰ σάρκα ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας μετὰ τὴν σπένδην γένεσις· δευτέρα ἡ ἐπιφάνεια· τρίτη ἡ τῆς σωτηρίας πάντας ἡμέρας· τετάρτη ἡ ὑπερ-
resur-

resurrectio, in qua & in subterranea progrediens saluator, una secum in vitam reuocauit iustos, & eos, qui crediderunt; quintus, in calum eiusdem adsumtio; quemadmodum & quinto hebdomadis die perfecta est: sextus aduentus spiritus sancti; septimus, vniuersae resurrectionis mortuorum magnus, & sine ulla successione dies: tunc enim vere celebrabunt festum cum multo gaudio & letitia, qui haeredes futuri sunt eorum, quae oculos non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis adscenderunt, quae praeprauit Deus diligentibus se. Haecenus GEORGIUS HAMARTOLVS ex CHRYSOSTOMO. Omnes etiam, qui eum sequuntur, historici in eadem re consentiunt, quod hoc festum ante aetatem Iustini vel Iustiniani in ecclesia non fuerit cognitum. CEDRENVS [y] originem eius reicit in vltimum annum Iustini. LANDVLPVS autem SAGAX [z], SIFFRIDVS PRESBYTER [a], MARTINVS POLONVS [b], NICEPHORVS CALLISTVS [c], SIGEBERTVS [d] & PAVLVS DIACO-

ένδοξος ανάστασις, καὶ ἦν καὶ ἐν τοῖς καταχθονίοις γινόμενος ὁ λυτρωτικὸς συνανέ-
στησε τὰς δικαίους, καὶ τὰς πισεύσαντας· πέμπτη δὲ ἡ πρὸς θρανὸς αὐτῶ ἀνάληψις,
ὡς καὶ ἐν πέμπτῃ διεπράχθη τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα· ἔκλη δὲ ἡ τῆς ἐπιφοιτήσεως ἡ-
μέρα τῷ ἁγίῳ πνεύματος· ἑβδόμη ἡ προσδοκωμένη τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως τῶν
νεκρῶν μεγάλη καὶ ἀδιόδοχος· ἡμέρα· τότε γὰρ ἐορτάσκειν ὅπως μέγα ποικίλῃ χα-
ρᾷ καὶ ἐυφροσύνῃ οἱ μέλλοντες κληρονομεῖν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὐκ οὐκ
ἤκασε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσι
αὐτόν.

- (y) Cedren. compend p. 300. (pag. 366. edit. Paris. MDCXLVII.) *Ἐπὶ αὐτῇ [Ιου-
λίῃ] ἐτυπώθη ἐορτάζειν ἡμᾶς καὶ τὴν ἐορτὴν τῆς ὑπαπαντῆς, τῆς μέχρι τότε μὴ
ἐορταζομένης. Sub eodem (Iuliano) instituta sunt feriae, quae hypapante
dicuntur, prius numquam habitae.*
- (z) Landulph. vit. Iustini. Anno XV. Iustiniani imperii mense Octobri facta est
mortalitas Byzantii. Et eodem anno hypapante domini sumit initium, vt
celebraretur apud Byzantium secunda die Februarii mensis.
- (a) Siffrid. epitom. histor. lib. I. Sub Pelagio papa & Iustiniano imperatore
sumit initium apud Constantinopolim, vt ὑπαπαντῇ domini, id est purificatio
beatae Mariae virginis, sollempniter celebraretur.
- (b) Polon. chron. vid. sub litt. seq. (f).
- (c) Niceph. lib. XVII. c. XXVIII. *τάττει δὲ καὶ τὴν τῷ σωτῆρος ὑπαπαντῇ ἄρτι
πρῶτος, ὑπαπαντῇ τῆς γῆς ἐορτάζειν. Idem imperator (Iustinianus) tunc
primum seruatoris exceptionem toto orbe terrarum festo die honorare insti-
tuit.*
- (d) Sigebert. an. DXI II. Constantinopoli mortalitate magna insurgente, statu-
ta est sollempnitas purificationis beatae Mariae, quae Grace, ὑπαπαντῇ, id est

NVS [e], a XYLANDRO [f] & SVICERO [g] citati, a tempore *Iustiniani* id deriuant. Nec ipse BARONIVS [h] id inficiatur, modo in honorem *Mariæ* virginis primum constitutum esse dicit, quod autem ipsum nomen *hyapante* confutat, quod obuiam itoi em illam *syme nis* significat, quando impulsore spiritu in templum veniebat ad occurrendum domino, secundum factam sibi reuelationem, qua diuinitus nuntiatum ipsi erat, ipsum non visurum mortem, priusquam vidisset *CHRISTVM* illum domini. Et *Græci* in illis festis id habent, quæ vocant festa dominica, hoc est, in honorem domini nostri *IESU CHRISTI* instituta, vti fidem nobis facit ipse LEO AL-
LATVS.

§. VI.

De origine festorum, quæ in honorem confessorum aliorumque sanctorum hominum instituta sunt.

QVI plura de festorum accumulatione & incremento le-

obstantio, dicitur, eo quod die illo Simeon obuiauerit oblato in templum domino, & ita mortalitas illa cessauit.

(e) Paul. Diac. lib. XVI. vid. sub litt. seq. (f).

(f) Xylander. not. in Cedren. p. 688. (p. 15. n. 147. edit. Par. MDCXLVII.) *Hyapante* quod nimirum quasi in occursum prodiretur Christo in templo dedicando. Est enim sollemnitas, quam vltate purificationis dicimus, quod primum ex Martini Poloni chronicis didici, qui tamen pestis causa institutam dicit sub Iustiniano magno: quod idem est apud Nicephorum lib. XVII. c. XVIII. & consentit, quod Sigebertus perhibuit, id fuisse anno a Christi natalibus XLII, quo sine tempore Iustinus decesserat, vel ipso Cedreno teste. Meminit Paulus Diaconus lib. XVI. rer. Romanarum.

(g) Suicer. thesaur. eccles. tom. II. p. 13. 4.

(h) Baron. ann. DXI. IV. tom. VII. p. 310. (p. 352. edit. Antwerp. MDCLVIII.) Quod vero non amplius quam titulus mentibus ciuitatem Constantinopolitana occupauit (pestis), miraculo tribuitur, quod, licet neque a Procopio vel Eutropio recensatur, haud tamen obliuione sepultam penitus relictum esse: nam tantum benefici iam sollemni die festo Dei genitricis Mariæ instituto, vniuersarumque die in ecclesia repetendo, remansit posteris perpetua memoria continuatum, quoniam videlicet idem hyapante est nominatum, nempe huius occasus ysaie nis, quoniam deipara suum filium dominum nostrum Iesum huiusmodi tempore intulit; cuius festi diei in occidente Gelasium papam fundere tractum, quoniam lupericalia penitus abstulit, in notis ad Romanum martyrologium diximus.

gere

gere auct, is HOSPINIIVM [i] consulat, qui singulorum festorum, prout in sequentibus ecclesiæ atatibus instituta sunt, originem adnotauit. Illud tantum obseruamus, quod confessorum aliorumque sanctorum hominum memoriam aliquanto maturius, quam ipse IOANNES BONA concedit, annum sollemnitate recoli cœpisse statuatur. BONA [k] enim hunc honorem solis martyribus, proprie sic dictis, per quatuor priora sæcula exhibitum esse existimat, non confessoribus nec vllis sanctis aliis: Dicitque in FRONTONIS kalendario, ante nongentos annos scripto, non nisi quatuor adscriptos esse, *Martinum* scilicet *Turonensem*, *Gregorium magnum*, *Le nem* papam & *Syluestrum*. At HOSPINIANI obseruatio exactior est. Nam SOZOMENVS [l] disertè adfirmat, *Palestinos* longe ante anniuersaria celebritate sanctos viros honorare consueuisse, qui pietate & virtute inter eos præ aliis floruisent, exempli gratia *Hilarionem Gazæum*, *Aurélium Anthedonium*, *Alexionem* ortum *Bethagathone*, & *Alaphionem* ex *Asalea*, qui non fuerint martyres,

(i) Hospinian. de festis cap. IV.

(k) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XV. §. II. Citati patres (Tertullianus, Cyprianus, Augustinus) de solis martyribus loquuntur, quæ confessorum festiuitates serius in ecclesia receptæ sunt; & in Frontonis kalendario, ante nongentos annos scripto, non nisi quatuor adscripti sunt, Martinus scilicet Turonensis, Gregorius M. Leo papa, & Syluester.

(l) Sozom. lib. III. c. XIV. διήρπε δὲ τότε ἐνθάδε Ἰλαρίων ὁ Τερπείσιος· ... ἐπὶ τοσούτον δὲ θεοφιλὴς ἐγένετο, ὥς ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ τῷ αὐτῷ τόφῳ πολλὰς ἔχουσαι κήρυκτας καὶ δαίμωνων καὶ τότε παραδύξαντες, παρὰ τε Κυπρίους, καὶ πρότερον ἑτάφη, καὶ παρὰ Παλαιστίνους, παρ' οἷς ἐστὶ νῦν συμβῶν γὰρ, αὐτοὶ ἐν Κυπρίῳ διατρίβοντα τελευτήσαντες, πρὸς τῶν ἐπιχωρίων ἐκηδεύθη, καὶ ἐν πολλῇ τιμῇ καὶ θεραπείᾳ παρ' αὐτοῖς ἢ μετὰ δὲ ταῦτα Ἡσύχας, ὃς ἐνδοκίματος ἐγένετο τῶν αὐτῶν κληρικῶν, κλέψας τὸ λείψανον, διεκόμενος εἰς Παλαιστίνην καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ μοναστηρίῳ ἔθαψε· καὶ τὸ ἐξ ἐκεῖνης, δημολετῇ καὶ μάλα λαμπρῶν ἑταδῶν ἐτήσιον ἑορτήν ἄγαν οἱ ἐπιχώριοι ἔωδε γὰρ Παλαιστίνους ἔθος γενέσθαι τὰς παρ' αὐτοῖς ἑορτὰς ἀγιδῶς γενέμεναι, ὥσπερ ἀμέλει καὶ Αὐρήλιον τὸν Λιθνῶν, καὶ Αἰαξίωνα τὸν ἀπὸ Ἀσαλέας· οἱ κατὰ τὸν αὐτὸν γενόμενοι χρόνον, ἐπὶ τῆς παρεκκλησίας βασιλεὺς εὐσεβῶς καὶ ἀνδρείως ἐν φιλοσοφίᾳ ἐπολιτεύσαντο, καὶ ταῖς οὐκ αἰσθηταῖς ἐν ἡμετέροις ἄγαν ταῖς τῇ δε πύλετι καὶ κώμας, εἰς ἐπίδοσιν ἱερῶν διασκεύαν. *Flouebat in ea (Palestina) tunc temporis diuitius Hilarion*. ... Ceterum ita acceptus fuit Deo, ut ad tumulum eius multi agri ac damnum etiam nunc carentur: Et quod magis mirere, tum apud Cyprios, ubi prius sepultus est, quam in Palestina, ubi nunc iacet. Nam quum in med

sed tantum vii pietatis laude conspicui, quorum virtutibus christiana religio in multis vrbibus ac vicis, superstitioni gentilium admodum deductis, sub *Constantii* principatu magnopere prouecta fuerit; quam ob causam istorum locorum incolæ eorum memoriam quotannis recoluerint. Atque ita BARONIVS ^[m] ex HIERONYMO ^[n] ipsum *Hilarionem* anniuersariam dormitionis *Antonii* diem, præuis nocturnis vigiliis, celebrasse, obseruat. Qualiscumque igitur consuetudo fuerit in ecclesia *Occidentali*, in partibus certe *Orientalibus* anniuersariam confessorum aliorumque excellentiorum sanctorum commemorationem paullo maturius receptam esse, manifestum est.

---

sula Cypro, ubi tum degebat, mori eum contigisset, sepultus est ab incolis, magnæque honore & cultu ab eis adhibebatur. Postea vero *Hesychus*, qui inter eius discipulos celeberrimus fuit, reliquias eius furatus, in *Palestinam* deportauit, & in monasterio ipsius sepeliuit. Atque ex eo tempore huius regionis incolæ diem festum quotannis celebrem ac splendidum publice agunt. Hic enim modo *Palestini* honorare solent viros sanctos, qui apud ipsos vixere: exempli gratia, *Aurelium Anthedonium*, *Alexionem* ortum *Bethagathone*, & *Alaphionem* ex *Asulea*: qui quum eodem tempore sub *Constanti* vnerent principatu, monasticam philosophiam pie ac viriliter excoluerunt, & virtutum suarum exemplo, in vrbibus ac vicis superstitioni gentilium admodum deductis, christianam religionem magnopere prouexerunt.

- (^m) Baron. an. CCCLVIII. n. XXIII. De sancto Hilarione scribit Hieronymus, quod cognito, licet longe absens, Antonii obitu, illuc magno labore se contulit, ea nimium ex causa, vt anniuersarium illius dormitionis diem eodem, in quo defunctus erat, loco, præuis nocturnis vigiliis celebraret.
- (ⁿ) Hieron. vit. Hilar. c. XXVI. Confessus est fratribus, instare diem dormitionis beati Antonii, & peruigilem noctem in ipso, quo defunctus fuerat loco, a se debere celebrari.

LIBER VICESIMVS PRIMVS DE IEIUNIIS VETERIS EC- CLESIAE.

CAPVT PRIMVM DE IEIUNIO QVADRAGESIMALI.

§. I.

*Quid hoc ieiunium initio fuerit, vtrum quadraginta dierum,
an quadraginta horarum?*

CONSIDERATIS festiuitatibus, quæ in veteri ecclesia obseruari consueuerunt, iam proxime contemplanda nobis sunt sollempnia eorum ac statuta tempora ieiunii. Horum, perinde ac festiuitatum, alia erant hebdomadalia, alia annua, hoc est, talia, quæ semel quotannis certa tempestate reuertebantur. Inter ea, quæ semel singulis annis obseruabantur, quadagesimale celeberrimum erat. *Græci τεσσαρακονθην*, Latini *quadagesimam* vocabant, quod vtrumque vocabulum numerum XL denotat, vnde hoc ieiunium ex quadam ratione vocabatur *quadagesimale*; vtrum vero ideo, quod quadraginta dies, an vero quod quadraginta horas duraret, de eo quidem viri docti inter se controuerfantur. *Romanenses* scriptores generatim contendunt, fuisse id semper ieiunium quadraginta dierum, & vt tale ab ipsis apostolis institutum. Et sunt ex protestantibus, qui idem sentiunt. Alii ecclesiasticæ tantum institutionis esse, adeoque, vt per ecclesiæ potestatem variare potuerit & mutari, ita varie in diuersis ecclesiis fuisse obseruatum, & gradatim ex ieiunio quadraginta horarum in ieiunium quadraginta dierum increuisse, nomine *ieiunii quadagesimalis* sub omnibus eius mutationibus manente. Hoc est, quod THOMAS MORTONIVS [a], IEREMIAS TAYLORIVS [b], PETRVS MOLIVS

[a] Morton *Catholic Appeal*. lib. II. c. XXIV. p. 304.

[b] Taylor, *dubitor dubitant*. Book 3. chap. 4. p. 31. (p. 304 -- 323. edit. Germ. Brem. MDCCV.)

NAEVS [c], IOANNES DALLAEVS [d] & DANIEL CHAMIERVS [e] copiose aduersus *Romanenses* tuiti sunt. Et quidam ex ipsis pontificiis non imi subsellii scriptoribus, exempli gratia, MELCHIOR CANVS [f] & THOMAS CAIETANVS [g] dicunt, esse eiusmodi regulam & consuetudinem apostolicam, quæ ecclesiæ relicta sit pro arbitrio suo mutanda, sicut alia quædam ex idoneis & iustis rationibus mutarit, & abroganda per contrariæ praxis introductionem. Verum hæc controuersia est, quam hoc loco non decidemus, sed in rem facti duntaxat inquiremus, a quo hoc ieiunium primum inductum sit, & quamdiu durauerit, quando primum in ecclesia cœpit obseruari. GVILIELMVS CAVEVS [*] hoc ieiunium omnino antiquum, non autem apostolicæ institutionis esse, dicit, & HERBERTVM THORNDIKIVM de *religiosis conuentibus* vna cum IEREMIA TAYLORIO pro eadem citat sententia.

(c) Moulin *Novelty of Popery* lib. VII. contr. V. c. VII. p. 516. (p. 711-718. ed. Germ.)

(d) Dall. de ieiun. & quadrages. lib. III. c. IX.

(e) Chamier. panstrat. tom. III. lib. XIX. c. VII.

(f) Can. loc. theol. lib. III. c. V. p. 194. Alteras traditiones apostoli ipsi spiritu sancto suggerente ad ecclesiæ utilitatem ediderunt. Quas tamen eis Christus, dum in terra degeret, nunquam edidit. Et pag. 195. In aliis, quæ videlicet apostoli constituerunt tanquam ecclesiæ pastores, poterit quidem summus pontifex, ut in ceteris ecclesiæ legibus, dispensare, sic enim schola loquitur, potentique item contrarius populi mos instituta huius generis abrogare. Ut trina immerito, quam ex apostolica traditione in baptisimi sacramento ecclesiam habuisse, canon apostolorum XLIX ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Eiusdem quoque ordinis est quadragesimæ ieiunium, cetera.

(g) Caietanus hoc nomine reprehenditur a *Catharino* Vid. *Illyricum* de festis paschicis p. 143.

(*) Cave *primit. christian.* p. 182 (p. 149. edit. Germ. Lips. MDCCXXIII.) *Ihre jährliche feste geschah auch wirklich zu unser jetzigen fasten-zeit vor o- stern, damit sie sich auf solche weise zum fest der auferstehung unsers her- zandes desto besser zubereiten möchten. Und ist an dem, es ist diese feste (aber nicht in solchem verstande, wie sie heutiges tages genommen wird) schon sehr lange vor alters zu schwange gewesen, ob sie schon nicht ver- möge eines apostolischen schlusses ist eingeführet worden, wie solches ein ge- lehrter vndt iuglicher kirche (Taylor. mil. dub. lib. 3. c. 4. p. 629.) augen- scheinlich dargehan hat. Schon bey den allerersten zeiten der christlichen kirche war es herkommens, daß man vor dem oster-feste f. stete, aber wie lange es eigentlich gewähret und gedaurt hat, das kan man so genau*

§. II.

Quedam probabilitas, initio fuisse tantum ieiunium quadraginta horarum, siue duorum dierum a passione ad resurrectionem CHRISTI.

RATIONES autem, quibus viri docti inducuntur, vt hoc ieiunium credant non ab apostolis esse institutum, ad minimum non vt regulam necessariam, omnibus hominibus quadraginta dies ieiunare præcipientem, sequentes sunt:

I. QVIA quadam datur probabilitas, fuisse initio tantum ieiunium quadraginta horarum, siue istius temporis, quando seruator noster in sepulchro iacuit, hoc est, duorum dierum pascha proxime antecedentium, temporis, quo CHRISTVS sponfus discipulis suis inter passionem & resurrectionem suam ablatu erat. TERTVLLIANVS iam *Montanista* factus, disputans contra catholicos [b], putare eos dicit, hosce duos tantum dies ieiunio determinatos esse, in quibus ablatu sit sponfus. Hoc alibi [i] ieiunium paschæ vocat, quod communiter omnes tamquam publicum ieiunium religiose obseruent. Et rursus opponens [k] catholicis, quod alia ieiunia citra hosce duos dies, in quibus CHRISTVS ablatu sit, obseruent, exem-

nicht sagen, weil es nach unterschied der zeit und orte auch unterschiedlich war, indem einige so viel tage, andere so viel wochen, wieder andere so viel tage in iederder woche fasteten (vid. Thordike rel. alt. bibl. c. 8. p. 276.) Und es ist gar wahrscheinlich, daß diese jährliche fasten nicht um diewillen ist quadragelima genennet worden, weil sie etwa 40 tage soll gewähret haben; sondern weil sie 40 stunden gedauert, nemlich von freytage zu mittage um 12 uhr an (um welche zeit unser heyland in die gewalt des todes gefallen ist) bis auf den sonntag des morgens, da er wieder von den toten auferwecket ist. Nach dero man sie weiter auf noch längere tage und wochen hinaus gesetzt, bis es endlich gar auf drey, und endlich auf sechs oder sieben wochen gekommen.

- (b) Tertull. de ieiun. c. II. Ceite in euangelio illos dies ieiunio determinatos putant, in quibus ablatu est sponfus; & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum christianorum.
- (i) Tertull. de orat. c. XIV. Sic & die pascha, quo communis & quasi publica ieiunii religio est, merito deponimus osculum.
- (k) Tertull. de ieiun. c. XIII. Conuenio vos & præter pascha ieiunantes citra illos dies, quibus ablatu est sponfus: Et rationum tenuissima interponentes & vos interdum pane & aqua v. sitantes, vt eu que visum est: Denique respondetis, hæc ex arbitrio agenda, non ex imperio.

pli gratia semiieiunia dierum stationariorum & reliqua ieiunia, in quibus solo pane & aqua vescantur; respondere eos facit, hæc ieiunia ex arbitrio agi non ex imperio; vt adeo ipsi crediderint, debere se tantum obseruare duos istos dies, in quibus sponsus ab ipsis ablatus sit. Hoc IRENAEVS vocat *ieiunium* quadraginta horarum ante pascha, si vulgatam & communem lectionem retineamus. Scribens enim ad *Victorem* episcopum *Romanum* de differentia inter ecclesias *Orientales* & *Occidentales* de tempore celebrandi pascha [1], *Non de die paschatis solum*, inquit, *controuersia est, sed etiam de ieiunii ratione & modo. Quidam enim existimant, unico die sibi esse ieiunandum: alii duobus, alii pluribus: Nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem suum (vel potius, vt VALESIVS [*] legendum esse recte obseruat, ieiunium suum) metiuntur. Atque hæc in obseruando ieiunio varietas non nostra primum ætate nata est, sed longe antea apud maiores nostros capit: qui negligentiis, vt verisimile est, præsidentes ex simplicitate & imperitia ortam consuetudinem posteris iradiderunt. Nihilominus tamen omnes isti pacem inter se retinuerunt & nos inuicem retinemus. Ita ieiuniorum diuersitas consensionem fidei commendat. Non celem heic oportet lectorem, esse viros doctos, qui verba quædam in hoc loco paullo aliter legi debere sentiant. Dicunt enim*

(1) Iren. ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. ὁ δὲ γὰρ λόγος μέγας περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, αἰτιά καὶ περὶ τῆς εἰδὸς αὐτῆς τῆς νηστείας· οἱ μὲν γὰρ οἰοῦνται μίαν ἡμέραν δὲ αὐτὸς νηστεύειν· οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ πλείους· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερῶς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετρεῖσαι τὴν ἡμέραν [νηστεῖαν vid. not. seq.] αὐτῶν καὶ τοιαύτη μὲν πικρὰ τῶν ἐπιτηδεύων ἐστὶν ἡ αὐτῶν γενομένη, αἰτιά καὶ πολλὸν πρότερον ἐπὶ τῶν πατρῴων τῶν πατρῶν ἀρχαῖος ὡς εἰκὸς κληθέντων, τὴν κατ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνέβαινεν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιημένων καὶ ἐδὲν ἔλκυστον πάντες ἔτι ἐμνησκάν τε, καὶ εἰσπνεύμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμοιοῖαν τῆς πίστεως συνέστησεν.

(*) Valesi. in loc. συμμετρεῖσαι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Miror, tot homines eruditos, qui hunc Irenæi locum in suis libris exposuerunt, eius vitium non animaduertisse. Quis enim est sensus horum verborum? aut quis vnumquam credat, fuisse homines, qui quadraginta horarum (spatio diem) metiuntur. At qui quadraginta horæ biduum ieiunantibus efficiunt. Equidem non dubito, quin Irenæus ita scripserit, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερῶς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετρεῖσαι τὴν νηστεῖαν. Quia scriptura nihil planius esse potest. Quare aut Irenæus omnino ita scripsit, aut certe ita scribere debuit. Sed antiquarii, vocabulo ex superiore linea huc translato, locum conuenerunt.

HENRICI SAVILII codicem ea legere & distinguere hunc in modum: *οἱ μὲν γὰρ οἴονται, μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτὰς νηστεύειν· οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείους, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας τε ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς συμμειρεῖσιν τὴν ἡμέραν αὐτῶν.* Sic etiam legere codicem illum, quo RVFFINVS in transferenda EVSEBII historia vsus sit. Eius enim latinam horum verborum versionem sic habere: *Quidam enim putant, uno tantum die observari debere ieiunium, alii duobus, alii vero pluribus, nonnulli etiam quadraginta; ita ut horas diurnas nocturnasque computantes, diem statuunt.* Hinc ieiunium quadraginta dierum tempore IRENAEI in vsu fuisse argumentantur. Ita GVILIELMVS BEVEREGIVS *[m]*, SIMON PATRICKIVS *[n]*, GEORGIUS HOOPERVS *[o]* & alii, qui de hoc argumento peculiare dissertationes ediderunt. Ab altera parte omnes codices manuscripti, quibus vsi sunt ROBERTVS STEPHANVS & HENRICVS VALESIVS, ita distincti sunt, ut vocabulum *τεσσαράκοντα*, *quadraginta*, non ad dies, sed ad horas tantum referatur. Non facile est, rem inter tot viros doctos tantopere controuersam decidere. Si qua vero mihi daretur copia coniectandi in tam obscura materia, propenderem ad faciendum compromissum de hac disputatione, & rem quasi inter eas diuiderem; dicendo, primum, Quod tempore IRENAEI ac TERTVLLIANI catholici concesserint, ieiunium quadraginta horarum inter seruatoris nostri mortem ac resurrectionem, (sive id vnus sive duorum dierum ieiunium vocare licuerit) rationem atque indolem præcepti euangelici habere, partim ex exemplo & præxi apostolorum, partim vero ex his seruatoris ac domini nostri verbis: *Veniet dies, quo auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Quæ, uti vidimus, de tempore quadraginta circiter horarum, quibus seruator in sepulchro fuit, intelligebant. Vnde primam notionem & nomen quadragesimalis ieiunii, sensu strictissimo accepti, originem suam traxisse, non est improbabile. Quod sufficit ad probandam perpetuitatem ieiunii qua-

(m) Beueieg. cod. can. vindic. lib. III. c. VII. tot. (apud Coteler. patr. apostol. tom. II. p. 159. -- 1. 3. edit. Antwerp. MDCCXVIII.)

(n) Patrick of Fasting in Lent. chap. 16. p. 143.

(o) Hoopers Discourse of Lent. part. 1. chap. 3.

dragesimalis ante pascha, tamquam constantis vsus in ecclesia. Deinde, quod eodem tempore, quo IRENAEVS & TERTULLIANVS scripserunt, alii additicii dies ieiunii istis diebus a diuersis ecclesiis adiecti fuerint, magnam tamen partem numero & obseruatione eorum variantibus: quandoquidem cuiuslibet ecclesiae libertati relictum erat, istorum additicio- rum numerum, prout ipsi expedire videbatur, constituere. Qui etsi in aliis ecclesiis plures, in aliis pauciores, & in earum nulla omnino quadraginta dies erant, ad aetatem vsque GREGORII magni; omnes tamen nomine ieiunii quadregesimalis vocabantur, vel quod ad numerum quadraginta dierum prope accederent, vel quod festi paschalis, quod antiquissimis & primis temporibus *quadregesimale* dictum fuit, appendix essent. Quo primum tempore hi dies additicii inuecti fuerint [p], non facile est ad determinandum; Receptos autem fuisse a nonnullis ecclesiis tempore IRENAEI & TERTULLIANI, id ea quidem, quae ex utroque allegauimus, ponunt extra controuersiam. Ambo enim de pluribus quam duobus diebus loquuntur, tamquam obseruatis in quibusdam ecclesiis; hac tantum cum differentia, quod alii sint obseruati, tamquam magis necessarii, utpote in ipsius *CHRISTI* verbis fundati, alii autem in ecclesiae libertate ac arbitrio siti, utpote ex ecclesiastica tantum institutione oriundi, & idcirco numero suo in diuersis ecclesiis variantes, pro sapientia & arbitratu earum, quae eos praescripserint. Atque hoc viam aperit ad secundum aliquod argumentum siue rationem, quae multos viros doctos induxit ad credendum, quod ieiunium antepaschale, prout numerum quadraginta dierum exacte comprehendit, numquam fuerit ab apostolis vel institutum vel obseruatum.

§. III.

Magna varietas in puncto temporis in celebratione huius ieiunii multis in ecclesiis obseruabilis.

QVIA, si qua fuisset istiusmodi apostolica regula vel exem-

(P) Gipping. *Leont-Fest.* p. 114. exstimat, mentionem haberi ieiunii cuiusdam decem dierum apud LVCIANVM in dialogo, qui *philoparris* inscribitur.

plum, difficulter comprehendi possit, quomodo tanta varietas in puncto temporis in huius ieiunii obseruatione statim exorta sit, quam tamen ipso facto multis in ecclesiis exortam esse, certo constat; dum aliæ tribus tantum hebdomadibus, aliæ sex, aliæ septem id obseruarunt, nec tamen vlla earum exactum quadraginta dierum numerum confecit. SOCRATES [q] rituum ac cærimoniarum in diuersis ecclesiis vſitatarum describens differentiam, de isto ieiunio hæc habet: „Ienunia illa, quæ ante pascha fiunt, aliter apud alios obseruari reperio. Nam qui *Rome* sunt, tres continuas hebdomadas ante pascha, exceptis sabbato & dominico die, ieiunant. Qui vero in *Illyrico* & per vniuersam *Achaiam* & qui *Alexandria* degunt, sex ante pascha septimanas ieiunant, idque ieiunium *quadragesimam* vocant. Alii (videlicet *Constantinopolitani*) iuisus diuersum ab illis morem sequuti, septima hebdomade ante pascha ieiunium ordiuntur; ac tres duntaxat septimanas, quinque dierum singulas per interualla ieiunantes, nihilominus hoc tempus ipsi quoque *quadragesimam* appellant. Ac me quidem mirari subit, qua ratione isti, licet de numero dierum inter se diffentiant, eodem tamen nomine *quadragesimam* vocent. Huius autem appellationis pro suo quisque ingenio alius aliam rationem adfert. Neque vero in dierum numero duntaxat, verum etiam in ciborum abstinentia discrepare inter se reperiuntur. Nam alii quidem ab animatis penitus abstinent, alii ex animantibus pisces solos comedunt. Nonnulli cum piscibus etiam auibuscumque vescuntur; ex aquis, vt est apud *Mossem*,

(q) Socrat. lib. V. c. XXII. τὰς πρὸ τῆ πάσχα νηστείας, ἄλλως παρ' ἄλλοις θελουσίν· μίνας ἔσιν ἑρπεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τῆ πάσχα ἑβδομάδας, πλην σαββάτου καὶ κυριακῆς, συνεχόμενας νηστεύουσιν· οἱ δὲ ἐν Ἰκονοκίῳ καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι, καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πρὸ ἑβδομάδων ἑξέ, τὴν πρὸ τῆ πάσχα νηστείαν ἡρπάζουσιν, τεσσαροκοσίους ἄλλοι δὲ παρὰ τῆς, ἄλλοι πρὸ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι, καὶ τρεῖς μίνας ποιησάμενοι ἐκ διακοσμίαν νηστεύοντες, ἑδὲν ἤτιον καὶ αὐτοὶ τεσσαροκοσίαν τὴν χρόνον τῶν καλῶν καὶ διαμύσαι μοι ἐπεσι, πῶς ἔτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφασκῶντες, τεσσαροκοσίαν αὐτὴν διουμάζουσιν καὶ ἄλλος ἄλλον λόγον τῆς διουμασίας διεσπορεύοντες ἀποδίδουσιν· ἔτι δὲ ἐνερὶν ἢ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφασκῶντες, ἄλλοι καὶ τὴν ἀπορχὴν τῶν ἑβδομάτων ἐξ ὁμοίων ποιημένους· οἱ μὲν γὰρ, πλὴν ἐμφύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ, τῶν ἐμφύχων ἰχθύος μίνας μεταλαμβάνουσιν· τοὺς δὲ σὺν τοῖς ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, ἐξ ὕδατος καὶ αὐτὰ κατὰ τοὺς Μω-

„eas quoque conditas esse, adfirmantes. Quidam ab omni
 „arborum fructu & ab ouis abstinēt. Quidam solo vescun-
 „tur pane: alii ne hoc quidem vtuntur. Nonnulli vsque ad
 „horam nonam ieiunantes, quouis posthac ciborum genere
 „tuntur absque discrimine. Aliæ rursus apud alias gentes ob-
 „seruantia & innumerabiles earum causæ adferuntur. Et quo-
 „niam nemo scriptum de hac re præceptum proferre potest,
 „apparet, apostolos arbitrio cuiusque ac voluntati id permi-
 „sisse, vt vnusquisque, quod bonum est, sua sponte non me-
 „tu ac necessitate perageret,„ SOZOMENVS [r] similia de his
 variationibus nariat: „Quadragesimam, inquit, quæ festum
 „paschatis antecedit, in qua populus ieiunare solet, alii qui-
 „dem sex dierum septimanis computant, vt *Ilyrii & Occidentales*
 „totaque *Africa & Aegyptus & Palestina*. Alii vero septem heb-
 „domadas computant; vt *Constantinopoli* & per cunctas in cir-
 „cuitu provincias vsque ad *Phaniciem*. Nonnulli e sex aut se-
 „ptem illis hebdomadis tres per interualla ieiunant. Alii tres
 „simul hebdomadas, paschale festum proxime antecedentes,
 „continuant: quidam duas tantum, vt *Montanistæ*,„ Haecenus
 SOCRATES.

§. IV.

*Quadragesimale ieiunium non amplius triginta sex diebus esuria-
 libus in vlla ecclesia constitit, ad aetatem vsque Gregorii
 magni, quia omnes dies dominici ieiunio exempti fue-
 runt, nec non omnia sabbata, præter vnum solum
 in omnibus ecclesiis Orientalibus.*

οἱ αὖτε γεγενησθαι λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀναρθεῖν καὶ αὖν ἀπέχοντες, τινὲς δὲ καὶ ἑ-
 γῆ ἄβη μὴ μεταλαμβάνουσιν ὕδωρ δὲ ἑδὲ τὰς ἑτέρας δὲ ἄλλας ἐνέτης ὥρας
 νηπιαυτικῆς, διάφορον ἔχουσι τὴν ἐπίστασιν ἄλλως δὲ παρ' ἄλλων φύλων καὶ μυρίαι
 αἰτίαι καὶ τυχρόναι· ἢ ἐπεὶ οὐ ἐστὶ περὶ τὰτα ἐγγράφῳ ἔχει δειγμὰ παρ' ἡμετέ-
 ρων, διότι οὐ καὶ περὶ τὰτα τῇ ἐκείνῃ γνώμῃ καὶ παραθέσει ἐπίστεψαν οἱ ἀπό-
 στολοι, ὅσα κατασκευὴ φέρει, καὶ ἐξ ἐνάγκης τὸ ἀγαθὸν κατεργάσεται.

(r) Sozom. lib. VII. c. XIX. καὶ τὴν πρό ταύτης [ἀναστασίας ἐοικώς] δὲ καλεωμέ-
 νω τεσσακταστήν, ἐν ᾗ νηπύει τὸ πλῆθος, οἱ μὲν, εἰ ἐξ ἐβδόμηδος ἡμερῶν λο-
 γίζοντες, ὡς Ἰταλικοὶ καὶ οἱ πρὸς δύον, Λιβύη τε πάντα καὶ Αἴγυπτος οὖν τοῖς
 Παλαιστοῖν· οἱ δὲ ἐπὶ, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τοῖς πρὸς ἑξήκοντα, μέχρι
 Φανικίων ἄλλοι δὲ, τρεῖς σποράδην ἐν ταῖς ἐξ ἢ ἐπὶ ἡμέραις· οἱ δὲ, ὅμοιαι τρεῖς
 πρὸ τῆς ἐκείνης συνάψαν· οἱ δὲ, δύο, ὡς οἱ τῶ Μοντανῶ φροῖνιτες.

CASSIANVS [s] non nihil eiusdem obseruationis habet. Dicit enim, quasdam ecclesias sex hebdomadibus quadragesimam celebrare, nonnullas adiicere hebdomadam etiam septimam; neutrum tamen numerum quadraginta dierum implere summam. Licet enim sex hebdomades dies quadraginta duos efficiant, omnes tamen dies dominicos ieiunio eximi; atque ita sex diebus subtractis, non plus sex & triginta dies remanere ieiunio persoluendos. Similiter illas ecclesias, quæ septem hebdomadas, hoc est, vndequinquaginta dies, quadragesimæ adignent, non solum dies dominicos, sed omnia etiam sabbata, vno excepto, numero dierum cæsurialium subtrahere, adeoque tredecim diebus hac ratione subductis, non nisi triginta sex dies esse residuos. In hunc modum quadragesima obseruata est ad tempus vsque *Gregorii* magni, qui de quadraginta duobus diebus [t] loquitur, tamquam quadragesimali ieiunio deputatis; sed diebus dominicis subtractis triginta tantum & sex remanent. Ita vero rem se habuisse, ex iis liquet, quæ de die dominico & sabbato disseruimus supra [*], vbi plenius demonstrauimus, diem dominicum numquam ieiunio transactum sed semper festum in ipsa etiam quadragesima, in omnibus per vniuersum orbem terrarum ecclesiis habitum, & in ecclesiis *Orientalibus* sabbatum quoque numero dierum cæsurialium exemptum fuisse. Supra dictis heic vnum tantum locum *CHRYSTOMI* addemus, vbi rationem reddit, cur hi duo dies in quadragesimali ieiunio excipiantur. *Quemadmodum*, inquit [u], *in viis publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi viatores & respirent & quiescant, et alacrius postea iter suum consiciant: & sicut in mari littora sunt & portus, ut in eos e iactatione se recipiant nauigantes, & expectent, donec ventorum impetus conquiescat, & sic iterum na-*

(s) Cassian. collat. XXI. c. XXIV. XXV. vid. sub litt. (z). XXVII. XXVIII.

(t) Gregor. homil. XVI. in euangelia. tom. III. p. 42. Sex dies dominici subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta & sex dies remanent.

(*) Lib. XX. cap. II. §. V. pag. 36 seqq. Et cap. III. §. V. pag. 50 seqq.

(u) Chrysost. homil. XI. in genesi. tom. II. p. 106. (pag. 93. edit. Francof.) καὶ ὅτι ἐν ταῖς λεωφόροις εἰσὶ σταθμοὶ καὶ καταστάσεις, ὥστε τὰς ἐκείναις κοπικύτας διακαπνέειν, καὶ τῶν πόνων λήγοντας, ἔτι πάλιν ὑπάρχει τῆς ἀνταρτίας, καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ δὲ αἰετὶ ἢ ἀγριοὶ, καὶ λιμένας εἰσὶν. ὥστε καὶ τὰς ναυτικὰς ἀνέμους, μετὰ τὰ πολλὰ κύματα διαδραμεῖν, καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀνέμων ἐμβολὰς ἀν-

zigare incipiant: ita *¶* nunc, qui in hac quadragesima ieiunii cursum susceperit, quasi stationes & diuerticula, *¶* littora & portus per duos hebdomadales dies, dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquantulum ieiunii labores remittantur, & animus refocilletur ieiunantes, & exactis duobus illis diebus in pulchre cepto itinere alacriter pergant. Ex quibus apparet, in nonnullis ecclesiis Orientalibus, in quibus uniuersum tempus quadragesimæ sex tantum hebdomades siue quadraginta duos dies durauerit, subductis sabbatis & diebus dominicis, non amplius triginta unum dies, & in quibus longissime, non plus triginta sex dies ieiunio fuisse deputatos [w].

§. V.

Quis diem cinerum & alios tres dies in ecclesia Romana initio quadragesimalis ieiunii primum addiderit.

QVIS diem cinerum & tres dies alios initio quadragesimalis ieiunii primum addiderit in ecclesia Romana, ut exacte quadraginta fierent, inter ipsos eius scriptores res dubia est. Alii a Gregorio M. id factum esse dicunt, alii a Gregorio II. qui centum circiter annis post illum vixit, sæculo octauo incunte. Verum, ut AZORIVS [x] dicit, non multum refert, vter eorum huius additamenti auctor fuerit, quum in confesso sit, eos quadragesimæ additos esse, posteaquam sexcentis annis sine illis fuerit obseruata. Atqui hoc planissime demonstrat, quadragesimam, hac saltem notione, quatenus pro exacto quadraginta dierum usurialium numero accipitur, non posse esse institutionis apostolicæ, quidquid illa tandem in alia forma & duratione fuerit.

τις ἡμέρας, μικρὸν ἀνεθένας, ἔτι πάλιν τῆς ναυτικῆς ἀπλῆδα· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ νῦν ἐπὶ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, τοῖς τὸν δόξμον τῆς υγιείας καταδεξάμενοι, καθάπερ σαβμάς καὶ καπογάμια, καὶ ἀπλῆς, καὶ ἀγμῆλῆς, καὶ λιμένῆς, τὰς δύο ταύτας ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος βραχὺ τι διαναπαύεσθαι κεχάρισται ὁ θεὸς ὑμῖν, ἵνα καὶ τὸ σῶμα μικρὸν ἀνέγῃ ἀπὸ τῶν πόνων τῆς υγιείας, καὶ τὴν ψυχὴν παραμυθισάμενοι, πάλιν παρελθόντων τῶν δύο τέτων ἡμερῶν, τῆς αὐτῆς ἡμέρας μετὰ προθυμίας ἐκλινῶται εἰ τὴν καλὴν ταύτην, καὶ ἐπωφελῆ ὁδοποιεῖαν ποιεῖμενοι.

[w] Vid. Gunnig. *Leant-Iast* p. 156.

[x] Azor. *institut. moral. lib. VII. c. XII. part. I.*

§. VI.

S. VI.

Num veteres quadragesimale ieiunium pro institutione apostolica habuerint.

AT ENIM VERO multi veterum illud vlla in forma apostolica institutionis esse negant, sed tantum vtilem obseruantiam, ab ecclesia præsriptam, esse statuunt. Expressis verbis hoc adfirmat CASSIANVS [y]: *Sciendum sane, inquit, hanc obseruantiam quadragesimæ, quamdiu ecclesiæ illius primitiæ perfectio inuicidata permansit, penitus non fuisse. Non enim præcepti huius necessitate, nec quasi legali sanctione constricti, arctissimis ieiuniorum terminis clauderentur, qui per totum anni spatium equali ieiunio concludebantur. Verum quum ab illa apostolica deuotione desciscens, quotidie credentium multitudo suis opibus incubaret, nec eos vsu cunctarum fidelium secundum apostolorum instituta, diuideret, sed priuatis suis impendiis consulens, non seruare tantum, sed etiam augere contenderet, id tunc vniuersis sacerdotibus placuit, ut homines curis secularibus allegatos & pene (vt ita dixerim) continentie vel compunctionis ignaros, ad opus sanctum canonica ieiuniorum indictione reuocarent & velut legali decimarum necessitate compellerent. Intelligit, quod triginta sex dies, qui tunc quadragesimali ieiunio constituti erant, per computationem [z] decimam totius anni partem, efficiant. Cassianus discipulus fuit Chrysostomi, ab eoque notionem ac sententiam suam de origine quadragesimæ videtur accepisse. Nam*

(y) Cassian. collat. XXI. c. XXX.

(z) Cassian. ibid. c. XXV. *Lege Mosaica vniuerso populo generalis est promulgata præceptio: Decimas tuas & primitias offeres domino Deo tuo. Itaque qui substantiarum omniumque fructuum decimas offerre præcipimur, multo magis necesse est, vt ipsius quoque conuersationis nostræ & humani vsus, operumque nostrorum decimas offeramus, quæ profecto in supputatione quadragesimæ euidenter implentur. Omnium enim dierum numerus, quibus reuolutus in orbem annus includitur, triginta sex semis dierum numero decimatur. In septem vero hebdomadibus, si dies dominici & sabbata subtrahantur, quinque & triginta supersunt dies ieiuniis deputati, sed adiecta illa vigiliarum die, qua vsque in gallorum cantum illuciente dominica ieiunium sabbati protelatur, non solum sex & triginta dierum numerus adimpletur, verum etiam pro decimis quinque dierum, qui residui videbantur, si illud quod superest adiectum nobis spatium computetur, plenitudini totius summæ omnino non deerit.*

CHRYSOSTOMVS profus eadem de illa habet [a]: *Quam ob causam, inquit, ieiunamus per hos dies quadraginta? Multi quondam temere ac sine iudicio, precipue vero hoc tempore, quo CHRISTVS ea tradidit, ad sacra mysteria accedebant. Quum igitur intelligerent patres, quantum ex temerario accessu detrimenti caperetur, conuenientes quadraginta dies ieiunii, precum, auditionis verbi Dei & conuentuum designarunt, ut in his diebus omnes per preces, per elemosynam, per ieiunium, per vigilias, per lacrimas, per confessionem ac per cetera omnia diligenter expurgati, ita pro capto nostro cum conscientia pura accedamus.* AVGVSTINVS interdum mentem suam in eundem modum declarat, tametsi alio tempore originem quadragelime ex euangelii auctoritate deriuare videtur. Vno loco ait [b]: *Ego in euangelicis & apostolicis litteris totoque instrumento, quod appellatur testamentum nouum, video praeceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, praecepto domini vel apostolorum non inuenio definitum.* Alio loco [c], diuersas sollempnitates, a christianis obseruatas, fundamentum aliquod & auctoritatem pro illis in sacra scriptura haberi adserit: *Ex euangelio, quia iam manifestum est, quo etiam die dominus crucifixus sit, & in sepultura fuerit, & resurrexerit, a ieiunia est etiam ipsorum dierum obseruatio per paruum concilia & ubi vniuerso christiano persuasum est, eo modo pascha celebrari oportere. Quadagesima sane ieiuniorum habet auctoritatem in veteribus libris ex ieiunio Moysi & Heliae, & ex euangelio, quia totidem diebus dominus ieiunauit.* Addit paullo post [d], quod supputatio paschatis & quinquaginta dierum pentecostes firmiter ex scriptura colligatur: *Nam ut quadraginta illi*

(a) Chrysostom. homil. LII. in eos, qui primo pascha ieiunant. tom. V. p. 709.

(homil. LV. p. 633. edit. Francol.) τίος ἐν ἑκέν ἡμεῖς τὰς τεσσαράκοντα ταύτας ἡμέρας; ποῦ αὖ τὸ παλαιὸν τοῖς μυστηρίοις προσέσαν ἀλλῶς καὶ ὡς ἐτύχε, καὶ ἀλλοῖα κατὰ τὸν καιρὸν τῶτον, καὶ ὅ ἐν ὁ χρόνος αὐτὰ παρ᾽ ἡμῶν συνειδότες ἐν εἰς πατέρες τὴν βλάβην τὴν γινόμεν ἐκ τῆς ἡμελημένης προσόδου, συνελθόντες ἐτίπωσαν ἡμέρας τεσσαράκοντα ἡσυχίας, εὐχῶν, ἀκροάσεως, σιγῶν, ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις καθαρῶντες μετ' ἀνθρώπων πάντες καὶ δι' εὐχῶν, καὶ δι' ἡλεμωσύνης, καὶ διὰ ἡσυχίας, καὶ διὰ πεινιγίας, καὶ διὰ δακρύων, καὶ δι' ἐξομολογήσεως, καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὅτω κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν μετὰ καθάρᾳ συνειδήτης προσέσμεν.

(b) Augustin. epist. LXXXVII. ad Celsian. p. 147. (p. 339. c. edit. Basil. MDLXIX.)

(c) Id. epist. CXIX. ad Ianuar. c. XV.

(d) Ibid. c. XVII.

dies ante pascha obseruentur, ecclesie consuetudo roborauit, sic etiam ut octo dies neophytorum (siue tempus, quo recens baptizati alba vestimenta gestabant) distinguuntur a ceteris, id est, ut octauus primo concinat. Duo heic in verbis AVGVSTINI probe notanda sunt: 1. Quod auctoritas & fundamentum, quod quadragesimale ieiunium habet ex euangelio, idem sit, quod ex veteri testamento habeat, quod non præceptum erat, sed exemplum *Mosis & Heliae*. 2. Quod quadragesimale ieiunium patrum conciliis & consuetudini ecclesie originem suam debeat, perinde ac dies octo neophytorum, & quinquaginta dies pentecostes observationem sui eidem debeant origini; quos nemo dubitat, licet remotius aliquod pro illis fundamentum in scripturis esse possit, quum vero nullum expressum mandatum ibi habeatur, originem suam conciliis patrum & consuetudini ecclesie vniue acceptam referre.

§. VII.

Quo sensu quidam eorum diuinæ illud institutionis esse dicant.

Ex his iam intelligimus, quid alii ex veteribus velint, quando quadraginta dierum ieiunium diuinæ institutionis esse adferunt, illudque ex auctoritate deriuant scripturarum. Exempli gratia, HIERONYMV[S] [e] ait: *Moses ac Helias quadraginta dierum esurie, Dei familiaritate saturati sunt. Et ipse dominus totidem diebus in solitudine ieiunauit, ut nobis sollemnes ieiuniorum dies relinqueret.* Et iterum [f]: *Ipse Dominus, verus Ionas, missus ad prædicationem mundi, ieiunat quadraginta dies: & hereditatem ieiunii nobis derelinquens, ad esum corporis sui sub hoc numero nostras animas præparat.* Multæ similes locutiones in scriptis occurrunt BASILII [g],

[e] Hieronym. in Esaiam c. LVIII. p. 262. (p. 190. edit. Paris. MDCXLII.)

[f] Id. in cap. III. Ionæ (p. 140. edit. cit. Paris.)

[g] Basil. homil. II. de ieiunio, tom. I. p. 287. a.) *εἰς πάντων τὴν δικαιοσύνην περι-
αγγέλλεται τὸ κήρυγμα· καὶ ὅτε τις νῆστος, καὶ ἡμεῖρος, καὶ πόσις, καὶ ἐθνή, καὶ
ἐχθροὶ ἀνθρώπων ἐστὶ τῷ κηρύγματος· ὡς καὶ στρατοπέδα, καὶ ὁδοιπόροι, καὶ
πλωτῆρες, καὶ ἔμποροι, πάντες ὁμοίως καὶ ἀνάσσει τῷ παραγγέλλματος, καὶ πε-
ριχαρῶς ὑποδύονται· ὥστε μηδεὶς αὐτὸν ἐξω ποιῇ τῷ καταλόγῳ τῶν νηστει-
ῶν, ἐν ᾧ πάντες γίνηται καὶ πᾶσα ἡλικία καὶ ἀξιωμικτῶν διαφοραὶ πᾶσαι κατα-
δύονται -- πλείους εἰ· μὴ καὶ θυβρίσεως τὴν νηστείαν -- μὴ ποτὶ σε καταγγέλη
ἐπὶ τῷ νομοθετῇ τῶν νηστειῶν.* Hoc tempore per uniuersum testatum

THEOPHILI [h] & CYRILLI [i] *Alexandrinorum*, PETRI CHRYSOLOGII [k] & aliorum, quos hac occasione concessit GUILIELMVS BEVEREGIVS. Enim vero nullus horum vult dicere, quod disertum & expressum mandatum Dei pro eo habeatur, sed tantum exempla quardam in extraordinaria per quadraginta dies ieiunandi praxi seruatoris nostri, vel *Moyfis* & *Elie*: Quæ res non sufficit ad eliciendum irde & extruendum præceptum, quia istiusmodi extraordinaria exempla non sunt imitabilia, nec in praxin deduci possunt, nisi inferiore quodam gradu; quod ecclesiæ ansam dare potuit ad iniungendum quadraginta dierum ieiunium, non autem ad imponendum illud tanquam diuinitus mandatum. CHRYSOSTOMVS inter veteres hoc penitus perspiciebat, & hinc in homilia quadam ait [l]: *Non dicit CHRISTVS, ieiunium esse imitandum, quamuis*

orbem undique denuntiatur ieiunii præconium. Nec ulla est insula, nec ulla terra continens, non ciuitas, non gens ulla, non extremus mundi angulus, ubi non sit auditum ieiunii edictum. Quin & exercitus, & viatores, & nautæ, & negotiatores, omnes pariter audiunt edictum & summo gaudio exsurgunt. Ne quis igitur semet excludat a numero ieiunantium, in quo omne hominum genus, omnis ætas, omnes dignitatum formæ censentur. -- Dives es, ne ieiunium adfeceris contritione -- ne quando te reum peragat apud eum, qui de ieiunio legem tulit.

(h) Theophil. paschal. epist. de quo Beuereg. de ieiun. quadrages. c. VIII. §. V. hæc habet: *Iisdem fere diebus (quibus Basilius scripsit) Theophilus Alexandrinus tres suas paschales epistolas, quas S. Hieronymus aequalis eius latinas fecit, in lucem edidit, in quibus passim adferit, ieiunium hoc quadragesimale secundum euangelicas & apostolicas traditiones obseruandum esse.*

(i) Cyrill. homil. paschal. passim. Vid. Beuereg. l. c. ubi statim pergit in hunc modum: *Exiguo post eum tempore, Cyrillus, Alexandrinus iidem ecclesiæ antistes, in paschalibus homiliis a se conscriptis sæpe inuehat, hoc ieiunium ab omnibus celebrandum esse κατὰ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις & nonnumquam κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν.*

(k) Chrysolog. serm. XI. apud Beuereg. l. c. Videtis, fratres, quia quod quadragesimam ieiunamus, non est humana inuentio, auctoritas est diuina: & est mysticum, non præsumtum: nec est de terreno vñu, sed de caelestibus est secretis.

Id. serm. CLXVI. Si ergo quadraginta dierum simplex, purum, æquale tantis testimoniis sub tanti numeri sacramenti traditum nobis a domino ieiunium perdocetur; unde nouitas ista, unde hebdomadæ nunc resolutæ, nunc rigidæ, nunc indulgentes, nimium nunc leniæ?

(l) Chrysost. homil. XLVII. in Matth. p. 425. (p. 528. edit. Francof.) *Μάθετε γάρ, quæ*

quadragesima illos dies posset proponere: sed, discite a me, quoniam mitis sum & humilis corde. Immo vero contra, quum apostolos ad euangelizandum dimitteret, non dixit, ieiunate, sed quicquid vobis apponitur, comedite. Hæc dixi, (pergit CHRYSOSTOMVS,) non quia ieiunium mihi non placeat, quod magnis soleo efferre laudibus: sed quia doleo, si ceteris neglectis, satis ad salutem vobis ieiunium existimetis, quod in choro virtutum ultimum certe locum sortitur. Præcipue namque virtutes sunt caritas, humilitas, misericordia, quæ vel virginitatem superant. Ex quibus manifestum est, non putasse eos, exemplum CHRISTI sufficere ad conciliandam impositioni quadragesima dierum ieiunii, tamquam rei diuinitus mandatæ, auctoritatem.

§. VIII.

Quatenus traditionem vel canonem apostolicum esse concesserint.

FATENDVM autem est, quosdam eorum id vocare traditionem vel canonem apostolicum. HIERONYMVS [m] in epistola ad Marcellam aduersus Montanum hæc habet: Nos unam quadragesimam, secundum traditionem apostolorum toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus. Illi, (Montanistæ) tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores. cetera. LEO papa [n] id apostolicam institutionem vocat, Quod ergo, dilectissimi, inquit, in omni tempore unumquemque facere conuenit christianum, id nunc sollicitius & deuotius est exsequendum, ut apostolica institutio quadragesima dierum ieiuniis impleatur. Et alibi [*]: In quibus (quadragesimæ diebus) merito a sanctis apostolis per doctrinam spiritus sancti maiora sunt instituta ieiunia, ut per commune consortium crucis CHRISTI, et-

φησιν, ἀπὸ ἐμῶν, ὅτι πρὸς εἰμὴ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ ἐκ εἶπεν, ὅτι ἐδέχοντο· καὶ τοι γὰρ εἶχον εἰπεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀλλὰ ἐ λέγει τὸτο· ἀλλὰ ὅτι πρὸς εἰμὴ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· πάλιν πέμπων αὐτὰς, ἐκ εἶπεν, ὅτι ἡσυχάζετε· ἀλλὰ πᾶν τὸ παρρησιάζεσθαι ὑμῖν ἐδίδετε· -- ταῦτα δὲ λέγω, ἐκ τῆς ἡσυχίας κακίζων μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπανῶν· ἀλλὰ δὲ, ὅταν τῶν ἀδικῶν ἡμελησάντων ταύτην νομίσητε ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν ὑμῶν, τὸ ἔχατον τῆ χειρὸς τῆς ἀρετῆς ἔχονσαν μέρος· τὸ γὰρ μέγιστον, ἀγάπη καὶ ἐπιεικεία καὶ ἐλεημοσύνη, ἡ καὶ παρθεσία ὑπερβαίνει.

(m) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam.

(n) Leo serm. VI. de quadragesima.

(*) Id. serm. IX.

tam nos aliquid in eo, quod propter nos gessit, ageremus. Verum iudicio LEONIS non parum derogant, quæ PAGIVS [o] & QVESNELLVS de ipso obseruant, quod familiare ei fuerit, ea omnia vocare legem apostolicam, quæ vel in sua ipsius ecclesia olim obseruata vel decretis antecessorum suorum *Damasi & Siricii* sancita inuenerit. Quod autem ad HIERONYMVVM attinet, is sese nonnumquam particulares ecclesiarum consuetudines nomine traditionum apostolicarum appellare adfirmat. Scribens enim de sabbato, in quo aliæ ecclesiæ ieiunabant, aliæ autem id festum agebant, ait [p]: *Vnaquæque prouincia abundet in sensu suo, & præcepta maiorum leges apostolicas arbitretur.* Quod si HIERONYMVS ita heic facit, facile eius mentem capere possumus. Sin aliter, certe fallitur opinione. Siquidem ex ante dictis apparet, ieiunium apostolicum multo breuius fuisse ieiunio, de quo HIERONYMVS loquitur, & per multos gradus ad numerum quadraginta dierum increuisse. Ieiunium apostolicum ieiunium erat paucorum duntaxat dierum ante pascha. Tempore *Dionysii Alexandrini* an. CCL per integram hebdomadam, & forte paullo longius celebratum est. *Romæ* circa eandem ætatem (vt vir quidam doctissimus [q] existimat, qui de hoc argumento accurate scripsit) tribus hebdomadibus durauit, eo tempore, quo *Cornelius & Novatianus* de episcopatu *Romano* inter se contenderunt. Vnde factum, vt sectatores *Novatiani* illud ad hunc terminum adstringerent tempore *SOCRATIS*, vbi ieiunium antepaschale in sex hebdomadas *Romæ* protrahebatur. Ex tribus hebdomadibus vt vir ille doctus sentit, primo ad sex auctum est, aut a concilio *Nicæno* in quinto eius canone, aut certe non multo ante. Atque tum communiter vocari cœpit quadagesima, siue quadraginta dierum ieiunium, quia ctsi dies ieiunii proprie non amplius triginta sex, vel triginta vnus e-

(o) Page critic. in Baron. an. LXVII. §. XV. (§. XIX. p. 57. edit. Antwerp. MDCCV.) Familiare est Leoni, vt quum de apostolice traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab apostolo Petro ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Ea vero ex b. Petri traditione descendere existimant, quæ & olim obseruati, & decretis sancita inueniebant eorum ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta supererant illa ætate. Hæc Quesnellus.

(p) Hieron. epist. XXVIII. ad Lucin.

(q) *Bishop Hooper of Lent* p. 139. & 54.

rant, primus tamen eorum ad minimum quadraginta diebus ante pascha incidebat, a quo integrum ieiunium denominabatur. Atque ita tempore HIERONYMI fuit. Male autem se habet eius conclusio, quod, quum ieiunium aliquod apostolicum paucorum quorundam dierum fuerit ante pascha, quod postea per varios gradus in quadraginta dierum ieiunium excreuit, ideo ieiunium quadraginta dierum apostolicæ institutionis sit oporteat. Multo autem intolerabilius in illis est, qui, postquam quatuor alii dies triginta sex diebus additi sunt, ut perfectam quadraginta dierum ieiunii summam efficiant, adhuc idem illud ieiunium esse contendunt, quod initio ab apostolis in ecclesia sit institutum. Res equidem in se non magna est, præiudicata autem hominum opinio & confidentia in virgenda disputatione summa est, quando pauci iocum tuentur, quod tanta rei euidencia tam facile confutari potest. Nam, ut IEREMIAS TAYLORIVS [r] scite hanc in rem differit, „Si quis omnes reges, perinde ac *Adamum*, in perfecta corporis statura, & adulta ætate ab ipso Deo immediate conditos esse, diceret, is omnium optime ab obstetricibus & nutricibus, a pædagogis & famulis atque omnibus vicinis confutari posset, quippe qui eos infantes nasci viderunt, de matrum sinu gremioque susceperunt, lactarunt, in vlnis gestarunt, conuectierunt, literas docuerunt, adolefcere obseruarunt & circa eos fuerunt; Eadem præsentis rei ratio est. Qui quadragessimam nostram, siue quadraginta dierum ieiunium ante festum paschatis, ab apostolis, in ista quidem adulta ætate ac statu, in quo illud iam conspiciamus, stabilitum esse dixerit, is testimonio earum

(r) Taylor. dict. dubit. Book III. chap. IV. p. 632. *If any Man should say, that Kings were all created, as Adam was, in full stature and Manhood by God himself immediately, he could best be confuted by the Midwives and the Nurses, the Schoolmasters & the Servants of the Family, and by all the Neighbourhood, who saw them born Infants, who took them from their Mothers Knees, who gave them Suck, who carried them in their Arms, who made them Coats, and taught them their Letters, who observed their Growth, and changed their Manners about their Persons. The same is the Case of the present Article. He that says our Lent, or Forty-Days Fast before Easter, was established by the Apostles in that full Growth and State we now see it, is perfectly confuted, by the Testimony of*

ætatum, quæ id in infantia & pueritia viderunt, & ad præsentem ætatis granditatem nutrimentis suis educarunt, manifesto confutatur. Atque hisce præsentem disquisitionem de origine & progressu ieiunii antepaschalis in primis ecclesiæ sæculis finimus.

§. IX.

Quænam causæ & rationes fuerint instituendi ieiunium illud antepaschale. 1. Apostolorum luctus & ægritudo e magistri sui amissu.

IAM inquirendum erit in causas & rationes huius institutionis. Atque heic primum omnium, si ad primitiuam institutionem respicimus, ratio a TERTULLIANO redditur, qui, uti audiuius antea, catholicos dicere auctor est, quod ratio, cur apostoli hoc tempore ieiunarint, sit, quia sponsus eis ereptus fuerit. Quam ad praxin ut sese conformarent veteres, generatim hosce duos dies, per quos seruator in sepulchro fuerat, exactissime obseruabant, quemadmodum pluribus videbimus postea. *Montanistæ* vero, qui de spiritu prophetiæ se iactabant, ereptionem sponsi alio sensu accipiebant, pro domini adscensione siue adsumptione in cælum. Et propterea vnam quadragesimam (tres enim in anno faciebant) post adscensionem CHRISTI celebrabant, ut ecclesiæ, quæ vniuersum pentecostes tempus festum habebat, sese opponerent. Hoc ex HIERONYMO discimus, qui non tantum [s] *Montanistas* tres in anno quadragesimas facere, sed vnam quoque post adscensionem [t] celebrare adfirmat, ex noua inspiratione se cognoscere dictitantes, quod hoc tempus seruator intelligat, *Venient, in-*

---

those Ages, that saw its Infancy and Childhood, and helped to nurse it up to its present Bulk. (Conf. sis. verif. Germanic. p. 517. edit. Brem. MDCCV. 4to.)

(s) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam. Illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores.

(t) Id. commentar. in Matth. IX. (p. 13. fin. edit. Paris. MDCXLII.) Sponsus, Christus; sponsa ecclesia est. De hoc sancto spirituali connubio apostoli sunt procreati: qui lugere non possunt, quamdiu sponsum in thalamo vident, & sciunt, sponsum esse cum sponse. Quando vero transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus aduenerit, tunc sponsi filii ieiunabunt. Nonnulli putant, idcirco post dies quadraginta passionis ieiunia debere qui-

quiens, dies, quum auferetur ab eis sponsus; & tunc ieiunabunt. Ita catholici & *Manonistæ* super ratione ieiunii inter se consentiebant, quamuis diuerso tempore, secundum diuersam verborum. CHRISTI acceptionem, id celebrarent.

§. X.

2. *Remissio christianæ pietatis a prisco & primitiuo seruire suo.*

ALIAM institutæ quadragesimæ rationem nobis reddit CASSIANVS, quando, „Sciendum sane, inquit [u], hanc obseruantiam quadragesimæ, quamdiu ecclesiæ illius primitiua perfectio „inuiolata permansit, penitus non fuisse. Non enim præcepti „huius necessitate, nec quasi legali sanctione constricti, arctissimis ieiuniorum terminis clauderentur, qui per totum anni „spatium aequali ieiunio concludebantur. Verum quum ab „illa apostolica deuotione desciscens, quotidie credentium „multitudo suis opibus incubaret, nec eos vsui cunctorum fidelium secundum apostolorum instituta diuideret, sed priuatim impendiis suis consulens, non seruare tantum sed etiam „augere contenderet, *Anania & Sapphyra* exemplum non contenta sectari, id tunc vniuersis sacerdotibus placuit, vt homines curis sæcularibus illigatos, & pene (vt ita dixerim) continentia vel compunctionis ignaros, ad opus sanctum canonica ieiuniorum indictione reuocarent, & velut legalium decimarum necessitate compellerent. In eandem sententiam argumentatur LEO pontifex *Romanus* [w]: „Quamuis nulla sint „tempora, quæ diuinis non sint plena muneribus, & semper „nobis ad misericordiam Dei per ipsius gratiam præstetur accessus: nunc tamen omnium mentes maiori studio ad spirituales profectus moueri, & ampliori fiducia oportet animari, quando ad vniuersa pietatis officia illius nos diei, in quo

committi: licet statim dies pentecostes & spiritus sanctus adueniens, indicent nobis festiuitatem. Et ex huius occasione testimonii, Montanus, Prisca & Maximilla, etiam pentecosten faciunt quadragesimam: quod ablato sponso, filii sponsi debent ieiunare.

(u) Cassian. collat. XXI. cap. XXX.

(w) Leo serm. IV. de quadragesima. (Bibliothec. patr. tom. VII. p. 1014.) edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

redempti sumus, recursus inuitat: vt excellens super omnia
 passionis dominicæ sacramentum, purificatis & corporibus &
 animis, celebremus. Debebatur enim tantis mysteriis ita
 incessabilis deuotio & continuata reuerentia, vt tales perma-
 neremus in conspectu Dei, quales nos in ipso paschali festo
 dignum est inueniri. Sed quia hæc fortitudo paucorum est,
 & dum carnis fragilitate austerior obseruantia relaxatur, dum-
 que per varias actiones vitæ huius sollicitudo distenditur, né-
 cesse est de mundano puluere etiam gloriosa corda sordescere:
 magna diuinæ institutionis salubritate prouisum est, vt
 ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis die-
 rum exercitatio moderetur, in quibus aliorum temporum
 culpas & pia opera redimerent & ieiunia casta decoque-
 rent.

§. XI.

3. *Vt homines ad dignam sacræ eucharistiæ in festo paschali receptionem sese præpararent.*

TERTIA quædam ratio erat, vt homines mentes suas ad
 dignam sacræ eucharistiæ in festo paschali receptionem præpa-
 rarent. Quamquam enim homines initio singulis diebus do-
 minicis eam percipere seque continuo in constanti ad sanctum
 hoc mysterium præparatione tenere solebant; tamen deficien-
 te primitiuo christianismi ardore, gradatim eo deueniebant,
 vt potissimum in pascha, & quidam haud vlllo tempore alio, ad
 sacrum illud epulum sumendum accederent. Istorum homi-
 num causa præcedentis ieiunii obseruantia valde vige-
 batur, vt per accommodata ac spiritualia exercitia recte præpararentur
 ad recipiendam in pascha communionem, qui, vt aliis tempo-
 ribus eam frequentarent, adduci non poterant. Hoc est,
 quod ex CHRYSOSTOMO [x] antea audiuius: *Multi quondam
 temere ac sine iudicio, præcipue vero hoc tempore, quo CHRISTVS ca-
 tradidit, ad sacra mysteria accedebant. Quum igitur intelligerent pa-
 tres, quantum ex temerario accessu detrimenti caperetur, conuenientes
 quadraginta dies ieiunii, precum, auditionis verbi Dei & conuentuum*

(x) Chrysostom. homil. II. in eos qui pascha ieiunant. Tom. V. p. 709. (p. 633.
 edit. Erf.) Vid. Græc. §. VI. sub litt. (a) pag. 188.

designarunt, ut in his diebus omnes per preces, per eleemosynam, per ieiunium, per vigiliis, per lacrimas, per confessionem, ac per cetera omnia diligenter expurgati, ita pro capiti nostro cum conscientia pura accedamus. In eundem modum alio loco [y]: *Vt nihil commodi adfert decursio per multa stadia, si a premio excidas: ita nihil nobis lucri erit ex multis laboribus & sudoribus, ieiunio insumtis, nisi cum pura conscientia sacra mensa frui possimus. Ob hoc enim ieiunium & quadragesima & tot dierum synaxes, auditiones, preces & doctrina susceptæ sunt, ut abstersis sceleribus per istiusmodi studium, quæ nobis hoc anno quocumque modo allita inhaeserunt, cum spiritali securitate illius inruenti sacrificii participes efficeremur. Idem dicit HIERONYMVS [z] verbis, ante adductis: Ipse dominus verus Ionas, missus ad predicationem mundi, ieiunat quadraginta dies: & hereditatem ieiunii nobis derelinquens, ad esum corporis sui sub hoc munere animas nostras preparat. Atque hæc, reor, præcipua causa fuit, quamobrem ecclesia ieiunium suum antepaschale ad quadraginta dies, occasione ita ferente, a tam parvis initiis, quæ in primo ortu suo videtur habuisse, extenderit.*

§. XII.

4. *Vt catechumeni sese præpararent ad baptismum.*

PRAETER hæc generales quadragesimam observandi causas, duæ specialiores rationes erant, ad duos hominum ordines in ecclesia peculiariter respicientes, ad catechumenos scilicet, qui ad baptismum, & ad penitentes, qui ad absolutionem recipiendam imbuī debebant & præparari. Iam alibi [*] observatum nobis est, pascha fuisse sollemne ac statum tempus admittendi catechumenos ad baptismum, poenitentesque post lapsum & legitimam ac sollemnem actam poenitentiam restitu-

(y) Homil. XXII. de ira. Tom. I. p. 276. (p. 245. edit. Frf.) ὡς περ ἂν ὁ φελοσ τῶν πολλῶν διαύλων τοῖς τρέχουσιν, ἂν τῶν βραβεῖων ἐκπέσωσιν· ὅτως ἂν ἡμῖν ἐσται κέρδος ἀπὸ τῶν πολλῶν πόνων καὶ ἰδρώτων, τῶν περὶ τὴν νηστείαν, ἐὰν μὴ μετὰ κατὰρξιν συνειδότος δινηθῶμεν τῆς ἱερᾶς ἀπολαύσεως τραπέσης· διὰ τοῦτο νηστεία καὶ τισσομενικὴ, καὶ τοσάτων ἡμερῶν σύναξις, καὶ ἀκρόασις, καὶ ἐνχαῖ, καὶ διδασκαλία, ἵνα παντὶ τρόπῳ τὰ παρὰ πάντα τὸν ἑαυτὸν ἡμῖν ἀμικρήματα προστριβέντα διὰ τῆς σπεδῆς ταύτης τῶν θεικῶν ἐπιταγμάτων ἀποσυμῆχῃμεν, μετὰ παρρησίας πνευματικῆς μετὰσχῶμεν εὐλαβῶς τῆς ἀναιμάκτου ἐκείνης θυσίας.

(z) Hieron. in Ion. c. III.

(*) Lib. XI. cap. VI. §. VII. vol. IV. p. 246. seqq.

endi in communionem ecclesiæ. Atqui sollemne ieiunium ad vtrumque hoc beneficium præparatio erat. IUSTINVS MARTYR [a] de generali quodam ieiunio totius ecclesiæ vna cum catechumenis, ad recipiendum baptismum se sistentibus, loquitur. *Quicumque, inquit, persuasi fuerint & crediderint vera esse, quæ a nobis traluntur & dicuntur, ac vivere se ita posse receperint, orare ieiunantes, & petere a Deo priorum peccatorum remissionem docentur, nobis cum illis vna & orantibus & ieiunantibus.* Deinde eo adducuntur a nobis, ubi aqua est; atque eo regenerationis modo, quo ipsi regenerari sumus, regenerantur. Hæc verba de publico ante baptismum ieiunio planissime testantur. Postea quando tempus baptismi ad pascha terminatum fuit, ieiunium antepaschale a catechumenis, tamquam præparationem ad baptismum suum, celebratum fuisse exploratum est. Nam CYRILLVS, antistes ecclesiæ Hierosolymitanæ [b], catechumenum suum instituens ita adloquitur: *Tempus præsens est tempus confessionis. Omnem humanam sollicitudinem deleas ex animo: nam in animæ cura versaris. Tot annorum circulos transegisti, mundo frustra operam navans; & quadraginta diebus non vacabis precibus pro anima tua?* Sic iterum [c]: *Satis longum habes intervallum, quum penitentia dierum quadraginta tibi datur: habes magnam opportunitatem & exuendi & lauandi, ac rursus induendi, atque invrandi.* Hoc intuitu omnes baptismi candidati nomina ante baptismum dare debebant, quod CYRILLVS ὀνοματογραφίαν [d] inscriptionem nominum eodem loco vocat.

(a) Iustin. apol. II. p. 93. ὅσοι ἂν παιδῶσι καὶ πιστεύωσι, ἀληθῆ ταῦτα τὰ ὑφ' ἡμῶν διδασκόμενα καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ οἷόν τινας δύνανται ἐπιχοιῶνται, εὐχεδαί τε καὶ αἰτεῖν ἡσυχούντες παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν προμαρτυρημένων ἄφεσιν διδάσκοντες, ἡμῶν συνεχομένων καὶ συνησυχούντων αὐτοῖς, ἔπειτα ἄρχεται ὑφ' ἡμῶν εἶδα ὕδαρ εἶναι, καὶ τὸ πῶτον ἀναγεννήσεως ἐν καὶ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀναγεννηθῆμεν, ἀναγεννώμεθα.

(b) Cyrill. catech. I. §. V. καὶ ὅς ἐξ ημερολογήσεως ὁ πατρῶν -- πᾶσαν μέριμναν ἀνθρώπινην ἐξάλεψον ἀπὸ σοῦ περὶ ψυχῆς γὰρ τρέχεις -- τοσάυτης κύκλος ἐνικυτῶν διήλθες, περὶ τῆς κόσμου μάτην ἀσχολούμενος, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐσχολήσεις τῇ προσευχῇ διὰ τὴν σουτὴ ψυχὴν.

(c) Id. in præf. t. §. II. πάλαι σοι ἡ προδεσμία τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετάνοιαν ἔχεις ἔχεις ποικίλην ἐνκαίριον, καὶ ἐκθύσασθαι, καὶ ἀποπλύνασθαι, καὶ ἐνδύσασθαι, καὶ εἰσελθεῖν.

(d) Ibid. §. I. ὀνοματογραφίαν τίως ἐν τῷ γένει καὶ τρεταίᾳ κλήσει, Nomina iam in Christi munitionem vocati dedistis. Ibid. §. III. ὄνομά σε ἐνγεγράφη, nomen tuum inscriptum est.

Hoc

Hoc est, quod concilium *Carthaginense* innuit, quando ait [e]: *Baptizandi nomen suum dent, & diu sub abstinentia vini & carniū, ac manus impositione, crebra examinatione baptismum percipiant.* Temporis quadraginta dierum non habetur heic disertā mentio, habetur autem in canone quodam SIRICII, qui de baptismo loquitur, in pascha dando [f] iis duntaxat, qui ante quadraginta dies nomen dederint & exorcismis quotidianisque orationibus atque ieiuniis fuerint expiati. Ex quibus apparet, hoc quadraginta dierum ieiunium tunc temporis peculiariter ab istis catechumenis fuisse obseruatum, qui ad baptismum in sequente festiuitate paschali sese prępararint.

§. XIII.

Et pœnitentes ad absolutionem recipiendam in festo paschali.

SIMILIS disciplina in pœnitentes obseruabatur, qui, confecto canonicę pœnitentię cursu, circa festum paschale generatim absoluebantur. Vnde rationi consentaneum est credere, quod pręcedens tempus quadagesimę exactius semper ab illis obseruatum fuerit, tamquam debita pręparatio ad absolutionem, quam tunc expectarint. Non quod hoc vnum solum pœnitentię tempus fuerit, in primis pro grandibus & atrocibus peccatoribus: Multi enim eorum per plures annos continuos sub pœnitentia detinebantur, quemadmodum libro quodam, superiore ostendimus: Sed sollemne tempus absoluendi eos pascha erat; sicut non solum ex testimonio AMBROSII [g] & aliorum, quos antehac, loquentes de absolutione [*], adlegauimus, sed ex GREGORIO etiam NYSSENO [b] discimus, qui *Vniuersale festum creationis*, inquit, *quod in pręstito annui circuli ambitu, singulis annis in vniuerso mundo, propter eius,*

(e) Concil. Carth. IV. can. LXXXV.

(f) Siric. epist. I. ad Himerium, cap. II. Generatim baptismatis tradi conuenit sacramenta his duntaxat electis, qui ante quadraginta vel eo amplius dies nomen dederint, & exorcismis, quotidianisque orationibus atque ieiuniis fuerint expiati.

(g) Ambros. epist. XXXIII. ad Marcellin. sororem. Erat dies, quo dominus sese pro nobis tradidit, quo in ecclesia pœnitentialia relaxantur.

(*) Lib. XIX. cap. II. §. X. vol. VIII. p. 226. 227.

(b) Nyssen. epist. canon. ad Letoium. (tom. II. opp. pag. 114. edit. Paris. MDCCXXXVIII.) ἡ καθολικὴ καὶ αὐτῇ τῆς κτίσεως ἑορτῇ κατὰ τὴν τεταγμένην

qui ceciderat, resurrectionem peragitur. (casus autem est peccatum, resurrectionis vero, ex peccati casu erectio) recte habuerit, si hodierno die non solum eos, qui ex regeneratione per lauacri gratiam transmutati sunt, ad Deum adducamus, sed eos etiam, qui per penitentiam & conuersionem a mortuis operibus ad viuentem viam adscendunt, ad spem, quæ saluos eos faciat, tamquam manu deducamus, a qua per peccatum alienati sunt. Idem innuitur in canonibus patrum Ancyranorum [i] & PETRI ALEXANDRI-

περί τῶν ἐν καὶσαρίαις κίχλη καὶ Ἰουστίνου ἑτος, ἐν παντὶ πληροῦσιν τῶν κόσμων, ἐπὶ τῇ ἀποκατὰ τῶν πεπληκότων ἐπιτελειῶται· πῶσις δὲ ἐστὶν ἡ ἀμαρτία ἀνάστασις δὲ ἡ ἐκ τῆς πλῆμματος τῆς ἀμαρτίας ἀνάρθρωσις· καλῶς ἂν ἔχοι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἡ μόνον τὰς ἐκ παλιγγενεσίας μετασχημαζόμενας, διὰ τῆς τῶ λατρῶ χάριτος τοῦ Θεοῦ προσάγειν, ἀλλὰ καὶ τὰς διὰ τῆς μετανόιας τε καὶ ἐπιστροφῆς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔγεραι εἰς τὴν ζωὴν ὅδῳ πάλιν ἐπαυτίτας, καὶ τὰς χειραγωγεῖν πρὸς τὴν σάλασιν ἐλπίδα, ἧς διὰ τῆς ἀμαρτίας ἀπεξενώθησαν.

- (i) C. cil. Ancyran. can. VI. Περί τῶν ἀπειλῇ μόνον εἰζάντων κολάσεως, καὶ ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ μετακίσεως, καὶ θανάτου, καὶ μέχρι τῆς παρόντος καιρῶς μὴ μετανουπήσαντων, μηδὲ ἐπιστρέψαντων, ὧν δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς συνόδου προσελθόντων, καὶ εἰς διάνοιαν τῆς ἐπιστροφῆς γενόμενων, ἐδόξε μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας εἰς ἀνάστασιν δεχθῆναι, καὶ μετὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν ὑποπεσεῖν τοιαῦτα ἔτη, καὶ μετὰ ἄλλα δύο ἔτη κοιναῖς αἰνέσεσιν προσφύρας, καὶ ὥτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλος, ὥς τὴν πᾶσαι ἐξουσίαι πληρώται· Εἰ δὲ τισὶς πρὸ τῆς συνόδου ταύτης ἐδεχθῆσαν εἰς μετάνοιαν, ἀπ' ἐκείνης τῆς χρόνης λογιζόμεναι αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξουσίας εἰ μὴν τοιούτους ἢ θαύματα προσδοκῶν ἐν νύκτι ἢ ἄλλῃς τοιαύτας προσφάσεως συμβαίῃ, τῆς ἐπὶ ὄψι δεχθῆναι. De iis, qui supplicii minis & bonorum ablationis, vel exterminationis tantum cesserunt & sacrificauerunt, & ad præsens vsque tempus penitentiam non egerunt, nec conuersi sunt; nunc autem circa tempus synodi processerunt, & conuersionis cogitationem inducunt: visum est, ad magnum vsque diem eos ad auditionem admitti, & post magnum diem tribus annis esse supplices & subserui, & post alios duos annos communicare sine oblatione, & sic ad id quod perfectum est venire, ut totum sexennium impleant: si qui autem ante hanc synodum ad penitentiam admissi sint, ab illo tempore eis sexennium reputari. Sed si periculum mortis que expectatio ex morbo, vel aliqua alia occasione euenerit, ii sub definitione recipiantur.

Petr. Alexandr. can. I. ἐπεὶ τούτων τέταρτον ἦδη πάλιν ἐπικατέληφε τὸν διωγμὸν, αὐτομάτως ἐχρὶ τοῦ μὲν περισσευθεῖσι καὶ φυλακισθεῖσι, βασάνος τε, ἀνυπόστατος ὑπομενηκόσι καὶ ἀφρητοῖς μίστρις, καὶ ποικίλῃ ἑτέρας ἀνάγκης δεινῇ, ὕστερον δὲ παρεδόκειτο ὑπὸ τῆς ἀπειρίας τῆς σαρκὸς· εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς παρεδόχθησαν διὰ τὴν παρακληθῆσθαι καλῶς πᾶσι, ὅμως διὰ τὸ πικρὰ αὐτὰς ἡλληθῆναι καὶ ἐπὶ πολὺ ἀτιμώμεναι· ἡ γὰρ κατὰ πειρασμοὺς ἐν τέτρω ἐληλίθασιν, ἀλλὰ καταποδοθέντες ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας τῆς σαρκὸς· ἐπειθὲ καὶ τίματα τῷ Ἰησοῦ ἐνδείκνυνται ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν, καὶ ὡς τοιαῦτα τῶν τῶν ἐχρὶ καταπεπνυμένων προσελημνηθῆναι αὐτοῖς ἀπὸ τῆς προστελεύσεως καὶ ὑπόμνησιν, ἄλλως τεσσαράκοντα

NI, nec non in epistolis CYPRIANI, qui omnes de paschate loquuntur, tamquam magno illo atque sollempni tempore admittendi pœnitentes, quemadmodum eruditus quidam ecclesiæ nostræ præsul (k) cum magno iudicii acumine ex illis obseruavit. Atque hinc concludere nobis licet, pœnitentes, asperioribus pœnitentiæ regulis per vniuersum annum adligatos, & nonnumquam per plures annos continuos in longo disciplinæ cursu constitutos, in huius temporis obseruatione plus operæ ac studii consumsisse, sub spe obtinendi in eius clausula absolutionem. Quo illa HIERONYMI spectat obseruatio, *Quadragenarius numerus, iniquientis [l], conuenit peccatoribus & ieiunio, & orationi, & sacco, & lacrimis, & perseverantia deprecandi, ob quod & Moyses quadraginta diebus ieiunauit in monte Sina, & Helias fugiens*

ἡμέρας, ὡς καίπερ νηστεύτας ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς χριστός, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, ἐπειράδι ἀπὸ τῆ διαβόλης εἰς ὧς καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ περισσὸν διαγυμναζέμετες, ἐκτονώτερον τε νήψαντες, γρηγορήσαντες εἰς προσευχὰς τῆ λοιπῆς, κατὰ μελετήσαντες τὸ λέγμενον ὑπὸ τῆ κυρίας πρὸς τὸν πειράζοντα αὐτὸν, ἵνα προσκυνήσῃ αὐτῷ, ἔπαυε ἰσχύειν αὐτὸν ὡς σατανᾶ γέγραπται γὰρ, κίριον τὸν θεὸν σε προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Quoniam autem quartum pascha persecutionem iam apprehendit, satis est iis, qui delati quidem sunt, in ca. podiamque coni. Et, tormenta que non sufferenda, & intolerabilia flagella, & multas alias graves necessitates sustinuerunt, postea autem sunt a carnis imbecillitate proditi: etiamsi non ab initio suscepti sunt propter gravem lapsum consequutum: tamen, quia multum decertarunt & diu resisterunt: non enim sponte ad ea deuenerunt, sed a carnis imbecillitate proditi: nam & stigmata lesu in suis corporibus ostentant, & nonnulli annuam tertio desunt: eis ab aduentu per reuocationem in memoriam alii quadraginta dies iniungantur, quos quum ieiunasset dominus & seruator noster lesus christus, postquam baptizatus fuerat, tentatus est a diabolo: In quibus & ipsi quum valde exercitati fuerint & constantius ieiunauerint: deinceps in orationibus vigilabunt: meditantes quod dicitur a domino ad eum, qui illum tentat, ut ipsum adoret: *Abi pone me, Satana: Scriptum est enim, dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruias.*

Cyprian. epist. LVI. edit. Oxon. (& Amstelod. p. 211.) tot. in primis sub finem: Quoniam scripsisti, ut cum pluribus collegis de hoc ipso plenissime tractem, & res tanta exigit maius & impensius de multorum collatione consilium, & nunc omnes fere, inter paschæ prima sollempnia, apud se cum fratribus demorantur: quando sollempnitati celebrandæ apud suos satisfecerint & ad me venire cœperint, tractabo cum singulis plenius, cetera.

(k) Hooper of Lent chap. 6. p. 93.

(l) Hieron. comment. in Ion. III.

Iezabel indicta fame & Dei desuper ira pendente, quadraginta dies ieiunasse describitur. Ipse quoque dominus, verus Ionas, missus ad predicationem mundi, ieiunat quadraginta dies : & hereditatem nobis ieiunii derelinquens, ad esum corporis sui sub hoc numero nostras animas preparat.

§. XIV.

Ieiunium quadragesimale generatim ab omnibus christianis obseruatum, licet magna cum libertate, & iusta infirmitatis excusatione, utpote magnam partem eorum arbitrio relictum.

ITA catechumenos & publicos poenitentes videmus ieiunii quadragesimalis obseruatione, tamquam aliqua disciplinæ ac præparationis ad baptismum & absolutionem parte, valde obstrictos fuisse. Neque magnum ecclesiæ corpus hoc tempore in ieiuniis & precibus sese illis adiungere detrectabat. Pater hoc ex homilia quadam CHRYSOSTOMI [m], vbi de populi ad ieiunandum hoc quadragesimæ tempore propensione hunc in modum loquitur : „Nos quidem si toto anno clamare ac ieiunium prædicare non celsēmus, nemo verbis nostris animi attendit : quod si tantum quadragesimæ tempus adueni-rit, licet cohortetur nemo, licet consilium det nemo, etiam is, qui negligentissimus fuerit, excitatur, & oblatum ab ipso tempore consilium & cohortationem admittit. Quadragesima videtur tunc proprium ieiunandi, poenitendi ac de peccatis lugendi tempus generatim credita, ut illi, qui alias negligentes erant, hanc opportunitatem acciperent ad se revertendi, seque deprimendi atque cum debita præparatione veniendi ad percipiendam in festo paschali communionem. Vnde CHRYSOSTOMVS statim subiungit : „Si te interroget iudæus & gentilis, qua de causa ieiunes, ne dicas, propter pascha, neque propter crucem : sic enim ansam illi nos argu-

(m) Chrysost. homil. LII. in eos, qui pascha ieiunant, tom. V. p. 109. (p. 635. edit. Francof.) ἡμεῖς μὲν ἂν διὰ παντὸς τὰ ἐκ τῆς μέμνης βιώμενοι καὶ κηρύττοντες ὑπείκοι, ἐπειὶ περισσεύει τῶν λαγομένων· ἐν δὲ ἐπιστῇ μένον ὁ τῆς τετραρακιστῆς καὶ ἡμῶν παραμένον, οὐδὲ συμβουλευτός, καὶ ὁ σφόδρα ιωδρότατος διαίεσται, τὴν πορὰ τῆς κατὰ λαμβάνων συμβελὴν καὶ παραίνεσιν ἂν ἂν ἐμπέσειε ἰσχυρὸς καὶ ἑλπίς, τίνας δύναιτο ὑπείκοι; μὴ εἴπῃς, ὅτι διὰ τὸ πάροχον, μὴδὲ ὅτι διὰ τὸν σαυρόν, ἐπεὶ πολλὰν αὐτοῦ διδως τὴν λαβὴν· ἔτι γὰρ διὰ

„endi præberes. Neque enim ob pascha ieiunamus, neque
 „ob crucem, sed ob peccata nostra, quoniam ad mysteria su-
 „mus accessuri: nam alioquin pascha non ieiunii neque luctus,
 „sed gaudii & exultationis est occasio. Non ob crucem lu-
 „gemus, absit, sed ob nostra peccata; Idcirco ieiunamus, „
 Tunc enim hoc ieiunium magna cum libertate celebrabatur.
 Nam eodem loco ait: „Si quis cum pura accedat conscientia,
 „pascha celebrat, siue hodie, siue cras, siue alio quouis tem-
 „pore communionis fiat particeps. Non enim ex temporum
 „obseruatione, sed ex pura conscientia optimus iudicatur ac-
 „cessus, „ Hinc alio loco [n] dicit, consuetudinem omnes
 habere per quadragesimam interrogandi, quot quisque septi-
 manas quadragesimæ ieiunarit, & dicere hos quidem, quod
 duas, hos vero, quod tres, illos autem, quod omnes ieiunarint
 hebdomadas. „Et quod lucrum, (addit ipse,) si recte factis ca-
 „rentes ieiunium transigimus? Si alius dicat, totam ieiunavi
 „quadragesimam, tu dic: inimicum habebam, & conciliatus
 „sum: habebam detrahendi consuetudinem, & destiti: iuran-
 „di tenebar vñ & mos improbus mihi correctus est. Nulla
 „mercatoribus vtilitas, si magnam maris longitudinem percur-
 „rerint, sed si cum rei um copia & mercimonio nauigauerint:
 „Nulla ieiunii nobis vtilitas, si infructuose ipsum & temere
 „prætereamus, „ Aliis in locis inuit, magnam hominibus

τὸ πάρα νηστεύειν, εἰ δὲ διὰ τὸν σκυρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τὰ ἡμέτε-
 ρα, ἐπειδὴ μέλλομεν μυστηρίοις προσεῖναι· ἐπεὶ τότε πάρα ἐ νηστείας ἐστίν, εἰ δὲ
 πένθος, ἀλλ' ἐνφροσύνης καὶ χαρᾶς ἐπίδοσις -- εἰ γὰρ περὶ ἃ μὲν δι' ἐκεῖνον
 [σκυρὸν], μὴ γένοιτο, ἀλλὰ διὰ τὰ οἰκτιρὰ ἀμαρτήματα· διὰ τὸτο νηστεύομεν ---
 ἂν μὲν καὶ κατὰ προσέλθῃ συνειδήτος, πάρα ἐπιτελεῖ, καὶ σήμερον, καὶ αὔ-
 ρειν, καὶ ὅποτις μετὰ τῇ τῆς κοινῆς· εἰ γὰρ ἐν παρατηρήσει καὶ καὶ, ἀλλ' ἐν
 συνειδήσει καὶ κατὰ ἢ ἀρίστη κρίνεται πρόσδοσις.

- (n) Chrysost. homil. XVI. ad popul. Antioch. tom. I. p. 211. (p. 188. edit. Francof.)
 ἔδοξεν ἅπασιν ἐρωτᾶν κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν, πῶς ἐκαστος ἐβδομάδας ἐνήστευε,
 καὶ εἶναι ἀκούσαι λεγόντων, τῶν μὲν, ὅτι δύο, τῶν δὲ, ὅτι τρεῖς, τῶν δὲ, ὅτι πᾶ-
 σαις, ἐνήστευσαν ἐβδομάδας· καὶ τί τὸ κέρδος, εἰν ἔξημοι κατορθωμάτων παρέλ-
 θωμεν τὴν νηστείαν; εἰν ἕτερος λέγει, ὅτι πᾶσαι ἐνήστευσαν τὴν τεσσαρακοστὴν, σὺ
 εἶπες, ὅτι ἐχθρὸν εἶχον καὶ κατηπάλην· ἔδοξεν εἶχον κατηγορεῖν, καὶ ἐκπυσσάμεν·
 ἔδοξεν εἶχον ὀμνύμεν, καὶ ἔλυσαν τὸ πονηρὸν ἔδοξεν εἶναι ὄφελος τοῖς ἐμπορίαις, ἂν
 πολὺ μῆκος πελάγους παραδράμωσιν, ἀλλ' εἰν μὲν φροτὴν πλείω καὶ πολλῆς
 τῆς ἐμπορίας· εἰν ὄφελος τῆς νηστείας ἡμῶν, ἂν παρέλθωμεν αὐτὴν ἀπλῶς, εἰ καὶ ὅ-
 μᾶτην.

relictam fuisse libertatem ob suorum infirmitatem corporum, magnamque partem eis licuisse ieiunare arbitrato suo. „Nul-
 „lus (inquit [o]) in solo ieiunio fiduciam habeat, qui vitiis si-
 „ne emendatione inhæsit. Fas enim est eum, qui non ieiuna-
 „verit, veniam consequi, excusata nimirum corporis imbecil-
 „litate: is vero qui non castigauerit delicta, impossibile est,
 „vt vllam excusationem instituat. Age, dic mihi, non ieiu-
 „nasti ob corporis infirmitatem, recte: sed cur inimicis tuis
 „reconciliatus non es? An heic habes, quod prætendas cor-
 „poris infirmitatem? Rursum si odium inuidiamque retineas,
 „quid possis excusationis allegare? Nusquam enim in istiusmo-
 „di delictis ad corporis imbecillitatem confugere licet. Ita
 adhuc fufius hanc materiam prosequens alio loco [p]: „Si ob
 „corporis imbecillitatem non potes ieiunus diem producere,
 „nullus, qui sapit, propter hoc arguere te poterit. Dominum
 „enim habemus mansuetum & benignum, & nihil supra vires
 „nostras a nobis exigentem. Neque enim abstinentiam a ci-
 „bis & inedia simpliciter a nobis exigit: neque hoc ipsum,
 „vt ieiuni solum permaneamus: sed vt a sæcularibus operibus
 „nos abdicantes, omne nostrum otium in spiritualibus collo-
 „cemus. Nam si sobria mente vitam nostram institueremus,
 „& quidquid otii datur, in spiritualia impenderemus: & cibos

(o) Chrysost. homil. XLII. de ira. Tom. I. p. 277. (p. 245. edit. Francof.) Μηδεὶς
 μόνῃ τῇ νηστείᾳ ἐπιστηρίζῃ, ἐν τοῖς κακοῖς ἔμεινεν ἀδιόρθωτος· τὸν μὲν γὰρ μὴ
 νηστεύοντα εἰκὸς καὶ συγγνώμης τυχεῖν, σώματος ἀδένειαν προβαλλόμενον· τὸν δὲ
 μὴ διορθώσαντα ἑαυτὴ τὰ πλημμελήματα, ὡμώχων ἀπολογίας τυχεῖν· δεκνέ-
 σοντας διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀδένειαν τοῖς ἐχθροῖς σα τίνας εἰσενεκεν ἡ κατηγόρησις,
 εἰπέ μοι; μὴ καὶ ἐν ταῦτα ἀδένειαν σώματος προβαλλέσθαι ἔχει; πάλιν ἂν βα-
 σκανίων καὶ φθόνον μένης ἔχων, πάλιν ἔξει ἀπολογία, εἰπέ μοι; ἔδοξα γὰρ ἐν
 τέτοις τοῖς ἑλαττώμασιν ἐπὶ σώματος ἀδένειαν εἶναι καταφυγὴν.

(p) Chrysost. homil. X. in genef. tom. II. p. 91. (p. 40. edit. Francof.) εἰ δὲ ἀ-
 δένειαν σωματικὴν ἡ δύνασις αἰσίτοι παρατείνει τὴν ἡμέραν, ἐδεῖς εὐφρονῶν ὑπὲρ
 τέτῃ σοι ἐγκαλέσθαι δουήσεται· δεσπότην γὰρ ἔχοντες ἡμέραν καὶ φιλόανδρουπον, καὶ
 ἔδεν τῶν ὑπὲρ δύναμιν παρ' ἡμῶν ἐκζητῶντα· ἀδὲ γὰρ τὴν ἀποχρὴν τῶν βρωμά-
 των, καὶ τὴν νηστείαν ἀπλῶς ἀπατεῖ παρ' ἡμῶν γινώσκων, ἐδὲ τέτο, ἵνα αἰσίτοι δια-
 μεύωμεν μόνον, ἀλλὰ ἵνα ἀφιστάντες ἑαυτὰς ἀπὸ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, πᾶ-
 σαν τὴν σχολὴν ἐν τοῖς πνευματικαῖς ἀναλίσκωμεν· ὡς εἰ μετὰ νηδύσεως διανοίας
 τὸν ἑαυτῶν βίον οἰκοδομοῦμεν, καὶ περὶ τὰ πνευματικὰ πᾶσαν τὴν σχολὴν ἐπιδεικ-
 νύμεθα, καὶ τῇ τροφῇ αὐτῶν προσιώμεν, ὡς τὴν χρεῖαν μόνον πληρῶν, καὶ ἔντα

„ita fumeremus, vt tantum satiaremur, quantum vsus exigit,
 „& vitam omnem in bonis operibus dispensaremus, iam nullo
 „opus esset ex ieiuniis adiumento. Sed quia negligens est hu-
 „mana natura, & deliciis gaudet, & relaxationes quarit; id-
 „circo, tamquam ad amorem prolis propensus pater, clemens
 „dominus hanc ex ieiunio medicinam excogitauit, vt & de-
 „licata a medio tollantur, & sæcularium curam ad spiritualia
 „opera transferamus. Si igitur sunt; aliqui præsentēs, quos
 „corporis vetat infirmitas ieiunos & impransos permanere, eos
 „hortor, vt corporis infirmitatem curent & spirituali hac do-
 „ctrina non solum non priuentur, sed & pransi plus exhibeant
 „studii. Sunt enim, sunt profecto viæ, quibus fiduciæ ad De-
 „um ianuæ aperiri possunt multo maiores, quam ciborum ab-
 „stinencia. Igitur qui cibum accipit & ieiunare non valet,
 „largiorem det eleemosynam, feruentior sit in precibus, ma-
 „iorem habeat alacritatem in audiendis diuinis eloquiis, in
 „quibus corporis infirmitas nihil ob stare potest, inimicis re-
 „concilietur, omne odium & vindictæ cupiditatem ex animo
 „effuget. Qui hæc fecerit, verum ieiunabit ieiunium, quod
 „a vobis potissimum exposcit dominus. Præter hæc enim
 „hanc a cibis abstinentiam fieri præcipit, vt refrænantes car-
 „nis lasciuias, eam obedientem faciamus & ad mandata Dei

ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἅπαντα τὸν βίον καταναλίσκειν, ἃ δὲ χρειὰ ἡμῶν ἦν τῆς
 βοηθείας τῆς ἀπὸ νηστείας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἑαυτοῦ ἐσιν ἡ φύσις ἡ ἀνθρώπινη, καὶ τῇ
 ἀνέσει καὶ τῇ τρυφῇ μᾶλλον ἑαυτὴν ἐπιδίδωσι, διὰ τῆτο κατὰ μέρος πατὴρ φιλό-
 σοφος τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας ἡμῶν ἰατρειάν ἐπενόησεν ὁ φιλόανθρωπος δεσπότης, ἵνα
 καὶ τὰ τῆς τρυφῆς ἡμῶν ἐκκόπηται, καὶ τὴν περὶ τὰ βιοτικὰ φροντίδα μεταγά-
 γωμεν ἐπὶ τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν· ἂν τοίνυν ὡς τινας ἐν ταῦτα συνόντων
 ὑπὸ ἀδενείας σωματικῆς κωλύμενοι, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀσιτοὶ διαμένειν, τέτοις
 παρὰ τὴν καὶ τὴν ἀδένειαν τὴν σωματικὴν παραμυθεῖσθαι, καὶ τῆς διδασκαλίας
 ταύτης τῆς πνευματικῆς μὴ ἀποστρεφῆναι ἐαυτοὺς, ἀλλὰ ταύτη μᾶλλον πλείονα τὴν
 σπεδὴν ἐπιδείκνυσθαι· εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν ὅδοι πολλὰ μείζας τῆς ἀποχῆς τῶν βρωμάτων,
 αἱ δυνάμεναι τὰς δύσας ἡμῶν ἀνοίγειν τῆς παρρησίας τῆς πρὸς τὸν θεόν· ὁ τροφὴς τοί-
 νυν μεταλαμβάνων, καὶ νηστεῖν μὴ δυνάμενος, διψιλεστέραν τὴν ἐλεημοσίην ἐ-
 πιδικνύδω, εὐχὰς ἐκτελεῖς, τὴν προθυμίαν ἐπιτεταμένην ἔχων περὶ τὴν ἀπόρριψιν
 τῶν θεῶν λογίων· ἐν ταῦτα ἃ δὲν ἡ τῷ σώματος ἀδένεια ἐμπόδιοι ἡμῶν γίνονται
 τοῖς ἐχθροῖς καταλλατρίδω, πάσαν μνησικακίαν ἐξοριζέτω τῆς αὐτῆς ψυχῆς· ἂν
 ταῦτα κατορθῶν βεληται, τὴν ἀληθῆ νηστείαν ἐπιδειξάτω, καὶ ἦν μέγιστα πάν-
 των ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ δεσπότης· ἐπεὶ καὶ ταύτην τὴν ἀποχὴν τῶν βρωμάτων
 διὰ τῆτο κελνεὺς γίνεσθαι, ἵνα χαλινώσας τὰ ἐκλήματα τῆς σαρκὸς, εὐήμιον

implenda sequacem. Quod si ob infirmitatem corporis subsidium hoc, quod ieiunium præstat nobis, adhibere nolumus, & desidiæ deditiores sumus, maxima nobis ipsis damna adferimus. Nam si ieiunium, absentibus aliis prædictis operibus, nihil nobis prodest, multo magis, si, quum ieiunii pharimaco vti non possimus, grauiore negligentia fuerimus præpediti. Proinde scientes hæc oramus vos, qui ieiunare valeatis, vt ipsi quantumcumque possibile, bonam & laudatam hanc vestram intendatis & augeatis promittitudinem. *Quanto enim externus noster homo corrumpitur, tanto internus renouatur.* Ieiunium enim corpus comprimit, & lasciuias inordinatas refrenat, animam autem clariorem efficit, & sublimem & leuem facit. Fratres quoque vestros, quotquot ob corporis valetudinem ieiunare nequeunt, exhortemini, ne propterea spiritualem hanc mercedem relinquunt: & ad illos referte, quæ a nobis didiceritis, indicantes, quod medicocriter pransus non indignus sit hoc auditorio, sed deses & dissolutus. Et dicite eis apostolicum hoc dictum: *Et qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit Deo.* Igitur qui ieiunat, gratias agit domino; qui vires ei tribuit ad ferendos ieiunii labores: Et qui manducat, iterum

αὐτὴν ἐρχομένην πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν· εἰ δὲ μέλλοιμεν μὴδὲ τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας βοήθειαν ἐαυτοῖς προσάγειν διὰ τὴν τῷ σώματος ἀδένειαν, καὶ πλείονα τὴν βλάβην ἐπιδείνουν, λαθάνουσιν ἐαυτοὶ τὰ μέγιστα ζημιώσιμοι· εἰ γὰρ μετὰ νηστείας ἡ τῶν προσηνέων καταρρωμάτων ἔλκεσις ἢ δὲν ἡμῶς δύνῃσι, πολλὰ μᾶλλον εἰ μὴδὲ τῷ φαρμάκῳ τῆς νηστείας χρήσασθαι δυνάμενοι, πλείονα τὴν βλάβην ἐπιδειζόμεθα· ταῦτα δὲ μαθήτες παρ' ἡμῶν, παρακαλῶ, οἱ νηστεύειν δυνάμενοι, αὐτοὶ τε καὶ ὅταν οὕτως ἐπιτελεῖτε ὑμῶν τὴν καλὴν ταύτην καὶ ἐσπεμένην προθυμίαν, ὅσον γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἀνθρώπος διαφθείρεται, τοσούτον ὁ εἰς ἀνθρωπίνους· ἡ γὰρ νηστεία τὸ μὲν σῶμα κατατείνει, καὶ χαλαρὰ τὰ ἄτακτα σπλάγχνα, τὴν δὲ ψυχὴν δυνατερόν ἐργάζεται καὶ πνεῦμα, καὶ μεταξὺν αὐτῶν πνεῦμα καὶ τὰς ἀδελφὰς δὲ τὰς ὑμετέρας, ὅτι διὰ σωματικὴν ἀδένειαν νηστεύειν δύνανται, πιστεύετε, μὴ ἀπολιμπάνειν τῆς πνευματικῆς ταύτης τροφῆς, διδάσκοντες αὐτὰ, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν οὐτοῖς διαπορευόμενους, καὶ δεικνύοντες, ὅτι ὁ φαρὶς καὶ πᾶν μετρίως ἐκ ἀνάγκης ἐστὶ ταύτης τῆς ἀποράσεως, ἀλλὰ ὁ βέλθυμος καὶ διακεχυμένος καὶ λέγετε πρὸς αὐτὰς· τὸ ἀποτολμικὸν λόγον, ὅτι καὶ ἐδύναντο εὐδοῖαι, καὶ ὁ μὴ ἐσθίειν, καὶ ἐκ ἐσθίειν, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ, καὶ ὁ νηστεύων τόνον εὐχαρισεῖ τῷ θεῷ, ὅτι δύναμιν ἔχει du-

gra-

,gratias agit Deo, quia nihil ipsum offendere potest, quo minus animæ salutem agat, modo velit,,. Hæc loca fufius ex CHRYSOSTOMO recitaui, vt ostenderem, quam ille notionem habuerit de incumbente hominibus officio obseruandi quadragesimale ieiunium. Si homines firma essent valetudine possentque illud sustinere, regula & consuetudo ecclesiæ propofita illis erat ad illud obseruandum, & generatim id faciebant sine vlla iterata admonitione: Sin autem ad istam regulam & consuetudinem sese non conformarent; hæc eos ieiunii intermissio non arcebat ab vfu eucharistiæ in festiuitate paschali, nec vlli censuræ ecclesiasticæ subiiciebat, veluti qui magno quodam crimine adstricti essent. Ab altera parte, si corporis infirmitatem adlegarent, ea semper tamquam idonea excusatio acceptabatur, dummodo aliis bonis operibus, se ex animo non fecte aut simulate in negotio religionis agere, declararent.

NONNULLA huius libertatis, qua obseruatio quadragesimæ hominum arbitrio permiffa fuit, vestigia a viris doctis in diuerfis aliis vetustis scriptoribus describuntur. GEORGIUS HOOPERVS [q] e TERTVLLIANO [r] obseruat, quod, exceptis duobus diebus pascha proxime antecedentibus, catholici ipsius ætate nullos dies ieiuni transegerint, nisi ex arbitrio, & quod ieiunium maximam partem priuatum fuerit, nec vlla publica actione celebratum. Et IEREMIAS TAYLORVS [s] idem adferit, non solum e TERTVLLIANO, verum ex SOCRA-

καμένην ἀντιχεῖν πρὸς τὸν πόνον τῆς ημετέρας καὶ ὁ ἐσθίων πάλιν εὐχαρισεῖ τῷ θεῷ, ὅτι ἐδὲν αὐτὸν τῷτο λυμήνασθαι δύναται πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν, ἐὰν θέλῃ.

[q] Hoopers *disc. of Lent.* p. 64.

[r] Tertull. de ieiun. c. II. Certe in euangelio illos dies ieiuniis determinatos putant, (physici h. e. catholici) in quibus ablati sunt sponfus: & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum christianorum, abolitis legalibus & prophetiis vetustatibus. Cap. XIII. Ecce conuenio vos & præter pascha ieiunantes, citra illos dies, quibus, ablati sunt sponfus & stationum semiieiunia interponentes & vos interdum pane & aqua visitantes, vt cuique visum est: denique respondetis, hæc ex arbitrio agenda, non ex imperio.

[s] Taylor. du't. dub. lib. III. c. IV. p. 629. In edit. Germanic. p. 508. 509. vbi verba sic habent: *Die vierzigträgige oder große fasten ist keine apostolische tradition oder regel. Dieses erscheinet ersichtlich daher, daß wir in der an-*

TE etiam, PRVDENTIO, VICTORE ANTIOCHENO, PROSPERO & AVGVSTINO: ieiunia enim ecclesiæ arbitraria di-

*ziquitat est finden, daß die fasten der kirche in ihrem belieben una willkühr gestanden, ohne alle nothwendigkeit und befehl von einiger autori-
tat. Welches auch SOCRATES (lib. V. cap. XXII.) in acht genommen, da er vom vierzigstägigen fasten redet. Quoniam nemo scriptum de hac re præceptum proferre potest, apparet, apostolos arbitrio cuiusque ac voluntati id permisisse, vt vnusquisque quod bonum est sua sponte, non metu ac necessitate perageret. Sic abstinerere, vel ieiunare debetur sagt PROSPER (de vita contempl. lib. II. c. XXIV.) vt non nos ieiunandi vel abstinenti necessitati subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus. Doch wir finden hiertön ältere nachricht. Denn wenn Tertullianus alles, was er nur kan, zusammen suchet, um die fasten des Montani, oder die neue fasten, welche er um guter zucht willen wünschete, iederzeit von der kirchen in acht genommen zu seyn, zu rechtfertigen, so gründet er sich auf den gebrauch der catholischen, des Montani begehrten zu bekräftigen, sagende, daß die catholischen bischöffe fasten anordneten, bisweilen, & ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa (lib. de ieiun. c. XIII.) wenn etwas einiges anliegen der kirche dazu gelegenheit gegeben, das ist, solche fasten, die nur eine gewisse zeit gewähret, oder feyertage wegen sonderbahr sich hervor thuerender zufälle. Er setzet auch hinzu, daß sie die osterliche fasten zwey tage vor dem osterfeste gehalten, in welchen der bräutigam von ihnen genommen worden. Und in diesen tagen aßen sie bisweilen nur brod und wasser, vt cuique videbatur, & hæc ex arbitrio agentes, & non ex imperio; denn so redeten und glaubten auch die catholischen, sic & obseruasse apostolos, nullum aliud imponentes iugum certorum & commune omnibus obeundorum ieiuniorum (cap. II.) daß die apostel eben so gefastet, als ein ieder christ sonst thut und zu thun schuldig ist, ex arbitrio, pro temporibus & causis vniuscuiusque. Sie legten aber sonst kein ander joch einer gewissen und stets in acht nehmenden fasten auf.*

Laxus ac liber modus abstinenti
Ponitur cunctis: neque nos feuerus
Terror impellit: sua quemque cogit
Velle potestas.
Sufficit quicquid facies, vocato
Numinis nutu prius, inchoare,
Sive tu mensam renuas, cibumque
Sumere tentes.

So sagt Prudentius (Cathemer. hymn. VIII.) und bekräftiget es ausdrücklich, daß zu derselben zeit keine gesetze von geordneten oder jährlichen fasten vorhanden gewesen. Denn eben dieses setzet Victor Antiochenus (in Marc. cap. II.) zum unterschied zwischen dem alten und neuen testament; inmassen die gläubigen selbiger zeit von Gott verordnete fasttage hatten, quæ proinde modis omnibus explere obligabantur, etiamsi alias noluisent.

cit

cit fuisse & electa, sine vlla necessitate & sine vllius auctoritatis præcepto. Intelligit non solum præceptum apostolicæ siue diuinæ auctoritatis, quo ecclesiæ generatim imposita sint ieiunia, sed etiam præceptum ecclesiæ, quo membris suis ea iniunxerit, tamquam ex aliqua necessitate obseruanda. Et ita quidem de tribus vel quatuor prioribus ecclesiæ sæculis res se habet, de sequentibus autem id magis dubium est. Nam in concilio *Aurelianensi* quarto [t] canonem inuenimus ita decernentem: *Vt quadragesima ab omnibus ecclesiis teneatur; neque per sabbata absque infirmitate quisquam soluat quadragesimæ ieiunium, nisi tantum die dominico prandeat; quia sic fieri specialiter patrum statuta sanxerunt. Si quis hanc regulam irruperit, tamquam transgressor discipline a sacerdotibus censeatur.* Et e sic dictis canonibus apostolicis [u] quidam ita statuit: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor, sanctam quadragesimam non ieiunat, vel feriam quartam, vel parasceuen, deponatur; præterquam si per imbecillitatem corporalem impediatur; sin vero laicus sit, segregetur.* Verum hic ca-

Unter dem ewangelio aber fisten wir vielmehr aus heile zur tugend und aus freyem willen, als aus zwang einges gesetzet. Denn St. Auguilinus (epist. LXVIII. ad Cassianum) sagt, quibus diebus ieiunandum sit, nullo apostolorum præcepto definitum reperiri.

[t] Concil. Aurel. IV. ann. DXLI. can. II.

[u] Can. apostol. LXIX. *Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὴν ἐκλίαν τεσσαράκοντὴν ἀνεύει, ἢ τετραδὺ, ἢ παρασκευὴν, καθ' αὐτοὺς ἐκτός ἐσμὴ δι' ἀδένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφορίζεται.*

Vid. concil. Tolet. VIII. c. IX. Nouæ intentionis admonitu detecta est ingluuiis horrenda voracium, quæ, dum freno parsimonie non adstringitur, religioni contraire censetur. Nam dicente scriptura: *Qui spernit minima, paulatim decider in maxima.* illi tantæ edacitatis improbitate grassantur, vt cælestia & pene summa contemnere videantur. Etenim quum quadragesimæ dies anni totius decimæ deputentur, quæ in oblatione ieiunii domino consecrantur, quibus etiam saluberrime conditio humani generis expiatur, dum a quatuor mundi partibus ad hanc homo religionem crediturus adducitur; quatuor elementis formatus, propter transgressionem decalogi quater decies conuenienter adstringitur: illi ausu temerario hæc omnia contemnentes, voracitatis ingluuiem non frænant, & (quod peius est) paschalia festa illicitorum esum perceptione profanant. Quibus ex hoc adeo acerrime interdicitur, vt quisquis absque inenitabili necessitate, atque fragilitatis euidenti languore, seu etiam atatis impossibilitate, die-

non ex iis est, qui recentioris originis esse noscuntur, adeoque vetustæ regulæ ecclesiæ eum conformem esse, non possumus concludere.

§. XV.

Quemadmodum Montanistæ ab ecclesia in imponendis ieiuniis discreparint.

Ex his facile erit rationem reddere differentiæ, quæ inter orthodoxos & *Montanistas* circa imponenda ieiunia intercessit. *Montanus* ab istius ævi scriptoribus damnatur, quod novam legem de ieiuniis fecerit. In fragmento APOLLONII apud EVSEBIUM [x] dicitur ὁ νηστίας νομοθετήσας, is qui ieiuniorum leges imposuit. Quod nonnulli eo accipiunt, quasi ille primus fuerit, qui de ieiuniis certam regulam siue legem præscripserit. Quod esse non potest. Nam ut antea vidimus, ecclesia quoque, se regulam de ieiunio duorum ante pascha dierum sibi traditam habere, credidit. Et TERTULLIANVS ad defendendum *Montanum* dicit catholicis, (quod nec ipsi negabant,) episcopos ipsorum vniuersæ plebi ieiunia mandare assolvere [y] ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa. Quamobrem de eo non potest tunc fuisse controuersia; Num ieiunia per legem imponi possent: Sed *Montanistæ*, præter ieiunium antepaschale, a catholicis obseruatum, alia adhuc ieiunia de prouidentia spiritus per ministerium & reuelationem diuinæ voluntatis *Montano* factam, esse imposita dictebant. *Mon-*

bus quadragesimæ esum carniū præsumserit attentare, non solum reus erit resurrectionis dominicæ, verum etiam alienus ab eiusdem diei sanctæ communionē. Et hoc illi cumuletur ad poenā, ut ipsius anni tempore ab omni esu carniū abstinere gulam: quia sacris diebus abstinentiæ oblitus est disciplinam. Illi vero, quos aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut necessitas ardet, non ante prohibita violare præsumant, quam a sacerdote permissum accipiant.

(x) Euseb. lib. V. c. XVIII. ὁ πρῶτος ἐστὶν ὁ διδάξας λύσεις γάμων ὁ νηστίας νομοθετήσας, Hic est, qui nuptiarum dissidia docuit, qui ieiuniorum leges imposuit.

(y) Tertull. de ieiuniis cap. XIII. Bene autem, quod & episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, ut vestræ captura est, sed interdum & ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa.

tanistæ enim tres in anno [2] quadragesimas, & vnamquamque earum duabus hebdomadibus celebrabant; idque in cibis aridis cum perfecta carniū abstinentia; & hæc quidem vt necessario obseruandas, tamquam a spiritu iniunctas per nouam reuelationem *Montani* factam, quam scriptis apostolorum præfercebant, & leges istas in perpetuum obseruandas esse dictabant. Quæ ratio est, cur *Montanistæ* tempore SOZOMENI antepaschale ieiunium suum duabus tantum hebdomadibus adstringerent, quum catholici contra multo diutius ieiunarent. Nam, vt vir quidam doctus [a] obseruat, isti magni ieiunatores ab his ieiunii seueritate sese vinci vix passuri erant, nisi duæ istæ hebdomades spatium fuissent, per prophetam suum ipsis determinatum, & nisi ipsi omnia instituta illius exacte obseruare debuissent. Hæc tunc magna illa controuersia erat inter catholicos & *Montanistas*, Num *SPIRITVS* hæc ieiunia iniunxisset? Quod *Montanistæ* adhibebant, negabant autem catholici. Hinc licet ecclesia ieiunium suum a duobus diebus ad quadraginta protraheret, tamen id faciebat adhuc magna cum libertate, cuilibet ecclesiæ particulari referuata; & quælibet ecclesia particularis magna ex parte omnibus ciuibus suis concedebat, vt pro sua quisque prudentia christiana de viribus suis hac in re iudicaret ipse; adhortans quidem homines ad ieiunandum, sed nullis seuerè imponens plus quam ferre vel poterant vel volebant, nec exigens illud sub pœna censuræ ecclesiasticæ.

§. XVI.

Quadragesimale ieiunium cum perfecta inedia singulis diebus ad vespèram vsque obseruatum.

(2) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam. Nos vnam quadragesimam -- ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas.

Id. commentar. in Hagg. c. I. (p. 225. edit. Paris. MDCXLIII.) Qui tribus quadragesimis per annum ieiunantes, & *ἐνέσφυγίς* humiliantes animam suam &c.

Tertull. de ieiun. c. XV. Quantula est apud nos interdictio ciborum, duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, offerimus Deo, abstinentes ab eis, quæ non reiciimus, sed differimus.

(a) Hooper of Lent p. 65.

RATIO obseruandi ieiunium quadragesimale inter eos, qui ad illud obseruandum pie ferebantur, in eo consistebat, vt ab omni omnino cibo ad vesperam vsque abstinerent. Antiquis enim temporibus ciborum commutatio non credebatur esse ieiunium; sed hoc cum perfecta abstinentia ab omnibus corporis alimentis per integrum diem ad vesperam vsque celebrabatur. Atque in hoc ieiunium quadragesimale a semiieiuniis dierum stationariorum discrepabat, quemadmodum videbimus postea. AMBROSIVS de ieiunio antepaschali loquens, *Quadragesima*, inquit [b], *totis, præter sabbatum & dominicam, ieiunatur diebus*. Et alio loco, homines adhortans, vt quadragesimale obseruent ieiunium, ait [c]: *Differ (epulas) aliquantulum, non longe finis est diei*. CHRYSOSTOMVS frequenter de eadem loquitur circumstantia in sermonibus, tempore quadragesimæ habitis. *Mentem ita instituiamus*, inquit [d], *vt ne quid nocturnum promat: & si forte aliquid tale forinsecus inferatur, id statim vt superfluum & damnosum amoueamus; & si inrinsecus nascitur, statim pia cogitatione id effugemus, & ne existimemus, inediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere*. Et alibi [e]: *Que utilitas ieiunii, dic obsecro, si toto die nihil comedis, ludis autem & nugaris, sæpe etiam peccas & blasphemias, & ita totum perdis diem?* Et rursus [f]: *Omnis nostra cura sit in animarum salute, & quomodo poterimus lasciuias carnis refrænare, vt verum probemus ieiunium. Ieiunium autem dico abstinentiam a vitiis. Etenim abstinentia a cibis propter hoc recepta est,*

(b) Ambros. de Elia & ieiunio c. X.

(c) Id. serm. VIII. in psalm. CXVIII. (tom. II. p. 945. l. edit. Paris. MDCXLII.)

(d) Chrysostom. homil. IV. in genef. tom. II. p. 37. (p. 32. edit. Francof.) τὴν δὲ διάνοιαν παιδεύωμεν μηδὲν προέσθαι τῶν βλαβερῶν ἀλλὰ καὶ ἐξωθῆναι τι ἐπισφύρηται τοῦτο, ταῦτα ὡς περιττὰ καὶ βλάπτειν δυνάμενα ἀποστείσθαι, καὶ ἐνδοθὲν τίθηται, ταχέως αὐτὰ φυγαδεύειν τῷ εὐσεβεῖ λογισμῷ, καὶ μὴ νομίζωμεν τὴν αὐστίαν μόνον τὴν μέχρι τῆς ἐσπέρας ἀρκεῖν ἡμῶν πρὸς σωτηρίαν.

(e) Homil. VI. in genefin p. 60. (p. 52. edit. Ff.) τί γὰρ ὕψελος, εἰπέ μοι, τῆς ηστέας, ὅταν αἰστος μὲν διημερεύῃς, κύβοις δὲ αὐτὸν ἐνδιδῇς, καὶ Φλυαρίας ἀνοήτοις, πικράκις δὲ ἐπιorkίας καὶ βλασφημίας πᾶσαν ἀνκλώσῃς τὴν ἡμέραν;

(f) Homil. VIII. in genef. p. 79. (p. 69. edit. Francof.) πᾶσα ἡμῶν ἡ φροντίς ἐστὶ περὶ τῆς κατὰ ψυχὴν σωτηρίας, καὶ ὅπως διηγηθῇμεν τὰ σκευήματα τῆς σωρὸς χαλινώσαντες τὴν ἀληθινὴν ηστέαν ἐπιδείξασθαι, λέγω δὴ τὴν τῶν κακῶν ἀποχὴν τῶτο γὰρ ηστέα καὶ γὰρ ἡ βρωμάτιον ἀποχὴ διὰ τῶτο παρείληπται, ἵνα

ut vigilem carnis refranet, & equum moderanti facile parere faciat. Ieiunantem ante omnia oportet iram refranare, mansuetudinem & lenitatem addiscere, habere cor contritum, absurdas concupiscentias repellere, ante oculos continuo proponendo oculum aeterni iudicis & tribunal illud incorruptum; pecuniis superiorem esse & illis dominari: liberalem esse in danda elemosyna, nullum malum aduersus proximum in cor admittere. Hoc verum ieiunium est. Hoc nobis curæ sit & non ut plerique existimemus, definiri in hoc ieiunium, ut ad vesperam vsque impransimaneamus. Non hoc est, quod queritur, sed ut cum ciborum abstinentia & a ceteris abstinence, quæ nocere possunt, & spiritualibus magis vacetur. Idem illud ipse BELLARMINVS [g] ex BASILIO [h] aliisque vetustis scriptoribus ostendit, qui semper de quadragesimali ieiunio loquuntur, tamquam perfecta abstinentia ab omni cibo ad vesperam vsque. Et dignum omnino notatu est, quod ex MICROLOGO, GRATIANO & BERNARDO adlegat, quod hæc consuetudo ad duodecimum vsque sæculum in ipsa ecclesia Romanensi durarit.

§. XVII.

Esculentorum commutatio non congruens quadragesimæ ieiunium credita, sine perfecta abstinentia vsque ad vesperam.

VNDE facilis ratio est concludendi, quod quadragesimalis ieiunii observatio, quæ per esculentorum commutationem fieri venditatur, piscibus videlicet, vel adhuc delicatioribus ci-

τὸν τόνον τῆς σαρκὸς χαλινώσῃ, καὶ εὐήνιον ἡμῶν τὸν ἵππον ἐργάσῃται· τὸν νηεὺ-
οντα μέλιστα πάντων προσήκει τὸν θυμὸν χαλινῶν, πραότητα πεπαιδευθῆσαι, καὶ
ἐπιείκειαν, συντετριμμένην ἔχειν τὴν καρδίαν, τῶν ἐπιθυμιῶν ἀτέπων ἐξορίσειν
πᾶς ἐνθυμήσεις, πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνοντα τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν, καὶ τὸ
κρίτηριον τὸ ἀδίκασον, χρήματων κρείττονα γίνεσθαι, περὶ τὴν ἐλεημοσύνην πολ-
λὴν τὴν δρασίλειαν ἐπιδείκνυσθαι, πᾶσαν κακίαν τὴν περὶ τὸν πλησίον ἐκ τῆς ψυ-
χῆς ἀπελαύνειν αὐτῇ ἀληθῆς ἡ νηστεία --- ταύτην ἀσκήσωμεν, καὶ μὴ ἀπλῶς
κατὰ τὰς ποδῶν νομίζωμεν, ἐν τάτῳ τὰ τῆς νηστείας ἡμῶν περιορίζεσθαι, ἐὰν με-
χρὶ τῆς ἑσπέρας ἄσιτοι διαμείνωμεν ἢ τὰ τὸ ἐστὶ τὸ ζητέμενον, ἀλλ' ἵνα μετὰ τῆς
τῶν βρωμάτων ἀποχῆς καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν βλαπτόνων ἐπιδειξώμεθα, καὶ περὶ
τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν πολλὴν σπαδὴν ποιησώμεθα.

[g] Bellarmin tom. IV. de bonis oper. lib. II. c. II. Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio, de quadragesima loquens: *Espectas, inquit, vesperam, ut cibum capias, sed diem totum abstimis apud tribumalia &c.*

[h] Basil. homil. I. de ieiun. tom. I. opp. 284. fin. τὴν ἑσπέραν ἀναμείνεις εἰς με-
σά.ηψιν; ἀλλὰ διαπαιῆς τὴν ἡμέραν εἰς δικαστήρια.

bis in carnum locum substitutis, vinisque & aliis suauibus portionibus adhibitis, non nisi merum ludibrium sit & nouatio, penitus incognita veteribus, quorum quadragesimale ieiunium perfecta & exacta erat abstinentia ab omni cibo ad vesperam vsque. Eorum refectus erat coena tantum, non vllius generis prandium: Atque tum indifferens erat, vtrum caro esset vel aliud quoddam alimentum, dummodo sobrie & moderate, vt recreationi a ieiunio conueniebat, fumeretur. Generatim quidem a carnibus, vino, piscibus aliisque cibis lautioribus vniuersis abstinebant hoc tempore: Nondum vero istiusmodi vniuersalis regula & consuetudo hac in re obtinebat, vt, quum homines toto die ieiunassent, moderata coena, ex carnis aliisque esculentis indiscriminatim instructa, se reficere prohiberentur. Hoc ex iis liquet, quae de diuersa ieiunandi in quadragesima ratione memoriae prodidit SOCRATES. *Alii*, inquit [i], *ab animatis penitus abstinent; alii ex animalibus pisces solos comedunt. Nonnulli cum piscibus etiam auibus vescuntur; ex aquis, vt est apud Moysen, eos quoque conditos esse adfirmantes. Quidam ab omni arborum fructu & ouis abstinent. Quidam solo vescuntur pane; alii ne hoc quidem vtuntur. Nonnulli vsque ad horam nonam ieiunantes, quouis post hac ciborum genere vtuntur, sine discrimine.* Neque vero ipsi summi nominis ascetici carnem in quadragesima, si qua id requireret necessitas, edere dubitabant. Notabilem hanc in rem de *Spyridone*, *Trimythuntis* in *Cypro* episcopo, narrat SOZOMENVS [k]: „Instante quadragesima, inquit, quidam „ex itinere ad eum accessit, iis ipsis diebus, quibus ille vna „cum domesticis solebat continuare ieiunia, ac certo die com- „edere, reliquos dies absque vlllo traducens cibo. Quum au- „tem *Spyridon* peregrinum admodum fessum videret, Age, in- „quit, filia: Laua hominis pedes, eique cibum appone. Quum „virgo respondisset, nec panem domi esse, nec farinam: super-

(i) Socrat. lib. V. c. XXII. Vid. Græc. ad §. III. sub litt. (q) pag. 183.

(k) Sozomen. lib. I. c. XI. ἰδὼν τῆς τεσσαρακοστῆς ἐνστάσης, ἥκε τις πρὸς αὐτὸν ἐξ ὀδοπορίας, ἐν αἷς εἰώθει μὲν τῶν οἰκείων ἐπισυνάπτειν τὴν νηστείαν, καὶ εἰς φητὴν ἡμέραν γούρα, ἄσιτος τὰς ἐν μέσῃ διαμένων· ἰδὼν δὲ τὸν ξένον μάλα κακῆκό-
τα, ἄγε δή, πρὸς τὴν θυγατέρα ἔφη, ὥπως τὰ ἀνδρὸς τὰς πόδας νύψῃς, καὶ φα-
γεῖν αὐτῷ παραδὲς ἐμπέσῃς δὲ τῆς παραθέας, μὴ τε ἄρτον εἶναι, μήτε ἄλφειτα·

„vacuum enim esse harum rerum apparatus propter ieiunium: *Spyridon*, præmissa oratione & petita venia, præcepit filia, vt suillas carnes, quas sale conditas habebat, coqueret. Quibus coctis, hospitem vna secum sedere iussit, & appositis carnibus cum ipso comedit, tum hominem hortatus est, vt comederet. Quumque ille detrectaret, ac se christianum esse diceret; Eo minus, inquit, detrectandum est. Omnia enim munda esse mundis sermo diuinus edocuit. Similem historiam de *Alcibiade* quodam martyre *EVSEBIUS* [1] narrat: „*Alcibiades* quidam, inquit, vnus ex illorum martyrum numero durum & squalidum viuendi genus sectabatur; nullumquo omnino cibum admittens, solo pane & aqua vesci consueuerat. Quumque in carcere positus, eandem viuendi rationem vellet retinere, *Attalo* post primum, quod in amphitheatro confecerat, certamen, reuelatum est, non recte neque ordine facere *Alcibiadem*, qui & creaturis Dei minime vteretur, & aliis exemplum scandali fieret. Paruit itaque *Alcibiades*, & cunctis deinceps cibis promiscue vti coepit, gratias agens Deo. Ex his apparet, quod carnem edere vel non edere res indifferens eis fuerit omnibus temporibus; & quod carne vesci non dubitarint in ipsa quadragesima, si qua id necessitas exigeret, sine vlla regularum circa ieiunandum fraude ac detrimento. Res autem, quam potissimum præcautam volebat, luxuria erat & cuticulam curandi studium, sub obtentu ieiunii. Vehementer in eiusmodi falsos ieiunatores in ser-

περιτὴ γὰρ ἡ τέτων παρασκευὴ διὰ τὴν νηστείαν δεξιόμενος πρότερον καὶ σὺγγνωμὴν αἰτήσας, ἐπέλευσε τῇ θυγατρὶ, κρέα ὕμια ἅπερ ἔτυχε τῇ οἰκίᾳ τεταρχειῦμένα ἐφείν· ἐπεὶ δὲ ἤφητο, καθίσας ὅμα αὐτῷ τὸν ξένον, παρατεθέντων τῶν κρεῶν ἤδιδε, καὶ τὸν ἄνδρα παρεκάλει, αὐτὸν μιμεῖσθαι· παραιτήμενον δὲ, καὶ λέγοντα χριστιανὸν ἑαυτὸν, ταύτῃ μᾶλλον, ἔφη, ἐ παρατητήριον πάντα γὰρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ὁ θεὸς ἀπεφῆνυτο λόγος.

- [1] Euseb. lib. V. c. III. Ἀλκιβιάδης γὰρ τις ἐξ αὐτῶν, πλὴν αὐχμηρὸν βιάτος βίον, καὶ μηδενὸς ὅλως τὸ πρότερον μεταλαμβάνοντος, ἃδ' ἢ ἄρτω μόνῳ καὶ ὕδατι χρωμένῳ, πειραμένῳ τε καὶ ἐν τῇ εἰρηλῇ ἔτῳ διάγειν, Ἀττάλῳ μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα, ὅν ἐν τῷ ἀμφιδεάτρῳ ἦνυσεν, ἀπεκαλύφθη, ὅτι μὴ καλῶς ποιοίη ὁ Ἀλκιβιάδης, μὴ χρώμενος τοῖς κτίσμασι τῆ θεῆς, καὶ ἅλλοις τύποις σκαιόλαξ ὑπολειπόμενος· πεισθεὶς δὲ Ἀλκιβιάδης, πάντων ἀνάσθην μεταλάμβανε, καὶ πυχαιρῖσει τῷ θεῷ.

inone quodam inuehitur AVGVSTINVS [m]: „Sunt, inquit, „quidam obseruatores quadragesimæ delicioſi potius quam religioſi, exquirentes nouas ſuauitates magis quam veteres concupiſcentias caſtigantes; qui copioſis pretioſiſque apparatibus fructuum diuerſorum, quorumlibet obſoniorum varietates & ſapores ſuperare contendunt: vaſa, in quibus coctæ ſunt carnes, tamquam immunda formidant, & in ſua carne ventris & gutturis luxuriam non formidant: ieiunant, non vt ſolitam temperando minuant edacitatem, ſed vt immoderatam differendo augeant auiditatem. Nam ubi tempus reſcificendi aduenerit, opinis menſis, tamquam pecora praſepibus, irruunt, numeroſioribus ferculis corda obruunt, ventresque diſtendunt, artiſcioſis & peregrinis condimentorum diuerſitatibus gulam, ne vel copia compeſcatur, irritant. Denique tantum capiunt manducando, quantum digerere non ſufficiant ieiunando. Sunt etiam, qui vinum ita non bibunt, vt aliorum expreſſione pomorum alios ſibi liquores, non ſalutis cauſa, ſed iucunditatis, exquirant: tamquam non ſit quadrageſima pie humilitatis obſeruatio, ſed nouæ voluptatis occaſio. Ciborum mutationem non exiſtimabant verum eſſe ieiunium, ſi qui diei abſtinentiam, conuiuium vespertino immoderatus indulgendo, profunderent. Multo minus ieiunium interpretabantur, ſi qui cupedias pranderent, a ſolis carnibus ſe abſtinentes, nec tempus edendi ad vesperam differentes; ſed toto die ab omnis generis eſculentis abſtinebant, atque tunc ſimplice ac plana cœna, die iam in vesperam inclinato, ſe reſciebant, de genere ciborum ſuorum, quoad eis temperanter & moderate vterentur, minus ſcrupuloſe ambigentes.

§. XVIII.

Quæ per prandium lucrati erant, ea non in cœnam opiparam, ſed in uſus inopum conferebant.

QVÆ ita ſuis ipſorum corporibus, negando illis prandium, ſubtrahebant, ea, qui pie adfecti erant, ad reſcificandos pauperes conferebant. Hoc ex homilia quadam CAESARII

(m) Anagaliſm. ſerm. LXXIV. de diſerſis tom. X. p. 550. (tom. V. p. 231. edit. monach. Benedic. Pariſ. MDCLXXXIII.)

ARELATENSIS, vel quisquis auctor eius sub nomine AVGVSTINI [n] est, condiscipulus. *Ante omnia, inquit, in diebus ieiuniorum, quod solebamus prandere, pauperibus erogemus, ne forte aliquis sibi sumtuosas cenas & exquisitis saporibus epulas studeat preparare, & corpori suo magis commutasse quam subtraxisse ciborum abundantiam videatur. Nihil prodest, tota die longum traxisse ieiunium, si postea ciborum suauitate vel nimietate anima obruatur.* Et LEO, *Proficiat, inquit [o], elemosynis, quod non impenditur mensis. Tunc enim demum ad animæ curationem proficit medicina ieiunii, quum abstinentia ieiunantis esuriem refecit indigentis.* ORIGENES [p] inuenisse se dicit in quodam libello ab apostolis dictum: *Beatus est, qui etiam ieiunat pro eo, ut aliat pauperem.* Huius ieiunium valde acceptum est apud Deum. *Misericordia & pietas, ut loquitur CHRYSOLOGVS [q], ieiunii sunt ala, per quas tollitur & portatur ad celum, sine quibus iacet & volutatur in terra. Ieiunium sine misericordia simulacrum famis est, imago nulla est sanctitatis, sine pietate ieiunium occasio est auaritiæ: quia parcitas ista quantum siccat in corpore, tantum tumescit in sacculo. Ieiunantes ergo prandium nostrum reponamus in manu pauperis, quod venter nobis fuerat perditurus. Manus pauperis est gazophylacium CHRISTI, quia, quidquid pauper accipit, Christus acceptat.*

§. XIX.

Omnes pœnæ corporales in quadragesima interdictæ per leges imperiales.

IGITUR quadragesima aptum tempus esse credebatur exercendi abundantius omnis generis caritatem. *Horarum spatium, inquit CAESARIUS VEL AVGVSTINVS [r], in quibus solebamus sine ulla luero animæ detineri, visitentur infirmi, requirantur in carcere constituti, peregrini suscipiantur & discordes ad concordiam reuocentur.* Hoc maxime ab iis requirebatur, qui ob corporis infirmitatem ieiunare se non posse dicebant, quemadmodum antea e CHRYSOSTOMO audiuius: *Age, dic mihi [s], non ieiunasti ob*

[n] August. serm. LVI. de tempore. tom. X. p. 212. (p. 703. edit. Basil. MDLXIX.)

[o] Leo serm. III. de ieiun. pentecost.

[p] Origen. homil. X. in Leuitic.

[q] Chrysost. serm. VIII. de ieiunio & elemosyna.

[r] August. homil. LVI. de temp. tom. X. p. 212. (p. 702. fin. edit. Basil. cit.)

[s] Chrysost. homil. XXII. de ira. Tom. I. p. 277. (p. 245. edit. Francof.) vid. §.

corporis infirmitatem, recte: sed cur inimicis tuis reconciliatus non es? An heic habes, unde pretendas corporis infirmitatem? Qui cibum accipit & ieiunare non potest, largiorem det elemosynam, inimicis reconcilietur, omne odium & vindictæ cupiditatem ex animo effuget. Tempus hoc erat, quo homines misericordiam & veniam a Deo exspectabant, & idcirco tanto iustius erat & æquius, ut in exercitio misericordiæ in alios multo studiosiores se præberent. Hoc intuitu leges imperiales omnem caussarum criminalium cognitionem, quæ homines supplicio & quæstionibus poterat subiicere, toto huius temporis spatio cessare iubent. THEODOSIVS MAGNVS duas hanc in rem leges tulit, quarum altera ita sanxit: *Quadraginta diebus [t], qui auspicio carimoniarum paschale tempus anticipant, omnis cognitio inbibetur criminalium quæstionum.* Et altera in hunc modum: *Sacratissimæ quadragesimæ diebus [u] nulla supplicia sint corporis, quibus absolutio expectatur animarum.* AMBROSIVS [x] similis responsi facit mentionem, a *Valentiniano* iuniore dati in causa hominum quorundam, nobili ortorum genere & locuplete prosapia, quos in re criminali vrserit præfectus vrbis, ad celerem contra eos sententiam ferendam propensus. At vero imperator hoc impediturus, nihil cruenti sanctis præsertim diebus statui præcipiebat. Neque vlla exceptio huius regulæ locum habebat, nisi in sola causa *Isaurorum* latronum, quorum prædationes saluti publicæ adeo periculossæ erant & noxiæ, ut *Theodosius*, iunior eorum examinationem per quæstiones quouis tempore, nullo ipsius vel quadragesimæ [y] vel paschalis festiuitatis die excepto, fieri iuberet, quia

XIV. sub litt. (o) pag. 204. Et homil. X. in Genesi tom. II. p. 91. (p. 80. edit. Ff.) vid. ibid. sub litt. (p) pag. 204.

(t) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXV. de quæstionibus leg. IV.

(u) Ibid. leg. V.

(x) Ambrosii de obitu Valentin. (tom. V. opp. p. 108. h. edit. Paris. MDCXLII.) Quid de pietate eius loquar? qui quum homines nobili ortos genere & locupleti prosapia, quæ cito mouere inuidiam solet regis cupiditatis, accusator vrgeret, præfectus insisteret, respondit, ut nihil cruentum sanctis præsertim diebus statueretur.

(y) Cod. Theod. ibid. leg. VII. Provinciarum iudices moneantur, ut in Isaurorum latronum quæstionibus nullum quadragesimæ, nec venerabilem paschalem diem existiment excipiendam, &c.

maior

maior erat misericordia, praua eorum consilia & conspirationes detegere, ad conseruandam aliorum innocentum hominum vitam, quam iudicii prolationem ob temporis sanctitatem istis nebulonibus indulgere. Vt adeo misericordia & caritas tum spectaretur, tanquam res, omnium optime corporibus hominum praestanda, his quidem diebus, quibus omnes ieiunando & resipiscendo animarum absolutionem e manu Dei exspectabant, vti vna ex memoratis modo legibus rem eleganter exprimit.

§. XX.

Religiosi conuentus & sermones singulis diebus quadragesimæ habiti.

QUADRAGESIMA maioris seueritatis & deuotionis tempus erat, adeoque in multis maioribus ecclesiis religiosi conuentus ad faciendas preces habendosque sermones, singulis diebus per totam illam tempestatem, instituebantur. In omnibus & singulis ecclesiis parochialibus & per villas atque agros hunc morem obtinuisse, non aulim adfirmare. In maioribus autem siue cathedralibus basilicis ita fuisse, ex certis atque indubiis documentis & rebus facti palam est. Homiliae CHRYSOSTOMI in *Genesin*, & celebres illæ de *statuis*, dictæ ἀνδριάντες, ad populum *Antiochenum*, sermones erant, hoc modo in dies singulos tempore quadragesimæ recitati, quemadmodum vnusquisque, qui eos inspexerit, videbit. Vnum tantum locum proferemus ex vna harum homiliarum [2], qui lectori cuius, credo, faciet satis. „Non hoc solum quaeritur, inquit, vt heic „quotidie conueniamus & de iisdem continuo audiamus, & „totam quadragesimam ieiunemus. Quandoquidem si nihil „ex hac congregatione & admonitione & ieiunii tempore lucrati essemus: tunc non solum nihil vtilitatis adferrent hæc, „sed & maioris condemnationis occasio fierent: si quidem

(2) Chrysost. homil. XI. in *Genes.* tom. II. p. 107. (p. 93. edit. Francôf.) Οὐ γὰρ πᾶσι μόνον ἐστὶ τὸ ζητέμενον, ἵνα κατ' ἐκάστην ἡμέραν ἐν ταῦτα παραγινώμεθα, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν συνεχῶς ἀκούωμεν, καὶ τὴν τεσσαρακοστὴν πᾶσαν ὑπεύθυνες ᾤμεν· εἰ γὰρ μὴ μέλει μιν τι κερδαίνειν ἐκ τῆς ἐν ταῦτα συνεχῶς ἀκροατικῆς τοῦ καὶ παρακλήσεως, καὶ ἀπὸ τῆς τῆς ὑψείους καὶ ἡ προσφύγειν τι τῶν χρησίων εἰς τὴν αὐτῶν ψυχὴν, τὰῦτα ἂν μὲν ἡμᾶς ἔδεν ἀφελήσει, ἀλλὰ καὶ μείζονος ἡμῶν κα-

„tanta tractati diligentia iidem permanemus, & neque iracundus fit mitis; neque indignabundus, mansuetus; neque inuidens, amicus; neque infania in diuitias correptus, delistit ab affectione, & eleemosynis dispartendis & alendis pauperibus vacat; neque intemperans, castus; neque vanæ gloriæ studiosus, illam contemnere & veram gloriam desiderare, discit; neque caritatis in proximum negligens, se ipsum excitans dat operam, vt non solum non minor sit publicanis, (nam si diligitis eos, qui vos diligunt, inquit, quid amplius facitis? Nonne & publicani hoc faciunt?) sed etiam vt se ipsum, doceat & inimicos humaniter adspicere & magna caritate fouere. Quod si adfectionibus istis, & aliis, quæ in nobis subnascuntur, malis, superiores non fuerimus, liceat quotidie heic conueniamus, & continuo doceamur, & tantum a ieiunio administrandum habeamus, qualis nobis erit venia, qualis defensio? „ Ex his manifestum est, nullum diem in quadragesima sine sermone transactum esse, quo hominibus magna christianismi, commendationis ac resipiscentiæ officia, huius sacri temporis scopo peculiariora & propria, ad animum reuocarentur.

§. XXI.

Et frequentes communiones, maxime in sabbato & die dominica.

FREQUENTES quoque communiones hoc tempore habebant, ad minimum in sabbato & die dominico. Quamuis

τακρίσεις ἀφορμὴ γενήσεται, ὅταν τοσαύτης ἐπιμελείας ἀπολαύοντες, οἱ αὐτοὶ διαμένωμεν, καὶ μήτε ὁ ὀργίλος ἐπεικὴς γίνηται, μήτε ὁ θυμώδης εἰς προκρίτητα μεταβάλλῃτο, μήτε ὁ βιάσκων εἰς φιλοφροσύνην ἐκυλῶν ἐναγάρῃ, μήτε ὁ περὶ τὰ χρήματα μεμνηνός, ἀποσπᾷ τὰ πάντα πρὸς ἐλεημοσύνην ἐαυτὸν παρασκευάζων καὶ τὴν τῶν πονήτων διατροφήν, μήτε ὁ ἀκούσας σῶφρον γένωτο, μήτε ὁ περὶ τὴν κτῆν καὶ τὴν δόξαν ἐπισημένος, μὴ τὴν καὶ τὴν ἐπεροφῶν, καὶ τῆς ἀληθῆς ἐφίεσθαι ὁρῆς, μήτε ὁ περὶ τὴν ἀγάπην τὴν περὶ τὴν πλητὸν ἐχθρὸς, διανοήσας αὐτὸν παλεῖν, μὴ μοιοι τῶν τελωνῶν μὴ εἶναι ἐλάττω, „ἐάν γὰρ ἀγαπήσιντε, ἵπτες ἀγαπῶντας ὑμᾶς, φησι, τί περισσὸν ποιεῖτε; εἰ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῖσιν; ἀλλ' ἵνα παρασκευάζῃ αὐτὰ τὸν λογισμὸν, καὶ τὰς ἐχθρὰς ἡμέρας ὁρᾶν, καὶ πᾶσιν περὶ αὐτῆς τὴν ἀγάπην ἐπιδείκνυσθαι, ἐάν μὴ τῶν περιγενομένων τῶν σαδῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν ἡμῶν τικτομένων, καὶ ἐκείνης ἐνταῦθα παρηγορήσῃ, καὶ συνεχῆς ἀκρίστους ἀπολαύοντες, καὶ τοσαύτης διδασκαλίας μετέχοντες, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἡγείας ἔχοντες βοήθειαν, ποία ἡμῶν ἔσται συγγνώμη, ποία δὲ ἀπολογία;

enim

enim martyrum festiuitates hoc humiliationis tempore non solerent celebrari, dies tamen sabbati & dies dominicus in ipsa quadragesima festi agebantur, quemadmodum supra ostendimus. Et idcirco hisce diebus oblationem faciebant panis ac vini in eucharistia, perinde ac aliis temporibus. At per canonem concilii *Laodicensi* [a] hæc oblatio hisce solis duobus diebus adstricta esse videtur: Nam vlllo alio die panem offerri ibi interdicitur. Et hoc videtur arguere, nullo die alio communionem fuisse celebratam in quadragesima. Tum autem id considerari potest, quod tempore concilii *Trullani* [b] consuetudo obtinuerit communicandi aliis diebus quadragesimæ ex elementis præsanctificatis, hoc est talibus, quæ die dominica præcedente fuerant consecrata. Et si fas est supponere, hanc consuetudinem antiquis temporibus in ecclesia obtinuisse, tum nihil impedit, quo minus quotidianam in quadragesima communionem, æque ac quotidianum sermonem, habuerint; quod ardenti harum præscarum ætatum pietati videtur esse convenientissimum. Verum in re dubia nihil definitio, videns satis esse testimonium pro frequenti communione in quadragesima, si tantum singulis sabbatis & diebus dominicis administratam esse statuamus.

§. XXII.

Omnia spectacula & ludi publici hoc tempore prohibiti.

Ad amplius incrementum pietati adferendum hominesque ad conuentus religiosos hoc tempore eo magis inuitandos omnia spectacula & ludi publici per leges ecclesiæ interdicti erant. GOTHOFREDVS [c] vniuersum ieiunii quadragesi-

(a) Concil. Laodic. c. XLIX. "Οτι & δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ ἄσπον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. Quod non oportet in quadragesima panem offerre, nisi solis dominicis.

(b) Concil. Trull. c. LII. "Εν πάσαις τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν ἡμερῶν ἡμέρας, παρεκτός τῶ σαββάτου καὶ κυριακῆς καὶ τῆς ἁγίας τῆ εὐαγγελισμῆς ἡμέρας γινέσθω ἡ τῶν προσηλασμένων ἱερᾶ λειτουργία. In omnibus sanctæ quadragesimæ ieiunii diebus, præterquam sabbato & dominica, & sancto aduinitationis die, fiat sacrum præsanctificatorum ministerium.

(c) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis, leg. V. Vid. lib. XX. c. II. §. IV. sub litt. (z) pag. 31.

Gothofr. in loc. Theodosius iun. hac lege non dominico tantum die, etsi

malis tempus celebri illi *Theodosii* iunioris lege simul comprehendi putat, qua omnia spectacula & ludi in diebus supplicationum, in quibus tota christianorum mentes Dei cultibus occupari debeant, prohibentur. Quamvis enim quadragesima disertis verbis non nominetur, sub generali tamen dierum supplicationum nomine intelligenda est. Et sane ecclesia id agebat sedulo, ut homines ab hisce oblectamentis & voluptatibus hoc tempore auocaret. GREGORIVS NAZIANZENS [d] *Celestium* pralidem hoc nomine acriter reprehendit, quod ieiunii diebus spectacula ederet. *Inique agis, o iudex, inquit, qui non ieiunes. Et quomodo leges humanas seruabis, qui diuinas contemnis ac pro nihilo ducis? Purga tribunal tuum: ne duorum alterum tibi accidat, ut aut malus fias, aut existimeris. Iuxta spectacula proponere, se ipsum traducere est. In summa, o iudex, te iudicium subiturum esse scito: & minus peccabis.* CHRYSOSTOMVS in sermonibus suis, in quadragesima habitis, eundem zelum in castigando & corrigendo hoc grandi sacri temporis abusu adhibet. Vnum ex istis sermonibus incipit cum hac acri eorum, qui ludos equestres siue circenses frequentabant, reprehensione [e]: „Volo solitam tractare doctrinam & moram traho & detrecto; Mentem enim meam confudit & conturbauit superueniens tristitiæ nubes: immo non solum tristitiæ sed & iræ, ita ut nesciam, quid faciendum: mentem enim tenet magna hæsitatio. Quoniam quum cogito, quod omnem illam noxam doctrinam & quotidianam admonitionem ad modicum diaboli flatum obliuioni tradideritis, & ad satanicum illum

hunc primum nominet, verum omnibus festis supplicationumque christianorum diebus spectacula edi vetat: In quibus certe ieiuniorum dies nonnulli fuere, quibus proinde spectacula prohibita hac lege.

(d) Naz. epist. I XXXI. al. LXXIV. *παρονομῖς ὁ δικαστὴς ὁ ὑπεύθυνος καὶ πῶς φυλάττει τὰς ἀνθρωπίνους νόμους, τὰς θείας περιφρονῶν; καὶ θάλλει σα τὸ δικαστήριον, ὥστε μὴ ἔσθαι ἐν, ἢ γὰρ κακὸς ἢ ἰομελὴς τὸ πρῶτον διὰ τὴν αἰσχρότητα, ἐκ τούτου ἐστὶ θεατρῶν καὶ φιλόμων τῶ πληθὺς, ἔπειτα κινούμενος ὁ δικαστὴς, καὶ ἥτιον ἀμαρτήσεων.*

(e) Chrysost. homil. VI. in Genes. tom. II. p. 49. (p. 44. edit. Francof.) *Βούλομαι τῆς συνήθους ἀφελείας διὰ δυσκολίας, καὶ ἐνθα, καὶ ἀνυπόστατον νέφος γὰρ ἀθυμίας ἐπὶ τὸν συνέχει καὶ συνετάραξεν με τὸν λογισμὸν. μάλιστα δὲ ἐν ἀθυμίας μόνον, ὁππότε καὶ θυμῷ, καὶ ἐν αὐτῷ, ὅ, τι πρότερον ἀπορία γὰρ κατέχει τὴν διάνοιαν. ἔστιν γὰρ ἐννοήσω, ὅτι μὴ μὲν πνεύσαντος τῷ διαβόλῃ, πᾶσαν ἡμῶν ἐκείνην* eque-

„equestrem ludum omnes concurreritis, qua alacritate potero
 „iterum de prædictis vos docere, quum tam cito animo exci-
 „derunt? Hoc enim est, quod potissimum me contristat &
 „bilem mihi mouet, quod cum nostra admonitione reuerenti-
 „am etiam, quam sacrae quadragesimæ debetis, ex animo ve-
 „stro simul eiecistis, vosque sic diaboli ritibus inuoluistis. Quæ
 „ieiunii utilitas, dic oro? Quod lucrum ex hac congregatio-
 „ne? Idem argumentum pluribus persequitur in sermone
 „proxime sequente, etiam atque etiam eos adhortans, vt hanc
 „absurdam derelinquant praxin. [f], Vincite, oro, prauam & per-
 „niciosam consuetudinem: Et cogitate, quod non hoc solum
 „graue est, quod, qui illo confluunt, sibi damnum adsciscant,
 „sed & quod multis aliis scandalo sint. Quippe gentiles & iu-
 „dæi videntes eos, qui quotidie in templo versantur, & doctri-
 „nas audiunt, simul ibi comparere & sibi commisceri: quo-
 „modo res nostras pro deceptionibus non habebunt, & non
 „idem de omnibus nobis suspicabuntur? Annon audis bea-
 „tum Paulum, admonentem & consulentem clara voce: *Absque*
 „*offendiculo estote?* Deinde ne putes, de nostris tantum admo-
 „re, subdidit: *Et iudeis & gentilibus.* Et tandem adiecit: *Et*
 „*ecclesia Dei.* Nihil enim ita offendit & nocet religioni nostræ,
 „vt scandali ansam præbere infidelibus. Nam quando vident

συνεχῇ διδασκαλίαν, καὶ τὴν καθημερινὴν παραίνεσιν λήθη παραδόντες, εἰς τὴν
 σατανικὴν πομπὴν ἐκείνην ἅπαντες δεδραμήκατε, τὴν ἱπποδρομίαν καταλαβόντες·
 πῶς προθυμίᾳ δυνήσομαι πάλιν τὴν πρὸς ὑμᾶς τοιῆσάδῃ διδασκαλίαν, τῶν προ-
 τέρων ἔως ἀθρόον διαρρέοντων --- τί τῆς νηστείας ὄφελος, εἰπέ μοι; τί τῆς ἐνταῦ-
 ῶς συνελεύσεως τὸ κέρδος;

(f) Chyffolt. homil. VII. ibid. p. 61. (p. 59. edit. Francof.) τὴν ἀπὸ τῆς ἐκθυμίας
 προστρεβίσαν ὑμῶν κηλίδά ἀπονέμει, περιγενόμενοι τῆς ἀκαίρου συνηθείας καὶ ἐπι-
 βλαβῆς, καὶ λογισάμενοι, ὡς ἔ τῷτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι ἐκυτοῖς πολλῇν τὴν
 βλάβην προστρέβοντα οἱ αὐτοὶ παραγερόμενοι· ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοῖς ἑτέροις σκαν-
 δάλες ὑπόθεσις γίνονται· ὅταν γὰρ ἴδουσιν ἕλληνας καὶ ἰεδαῖν τοῦ ἐφ' ἐκείνης ἡμέ-
 ρας εἰς τὴν ἐκκλησίαν διημερεύοντα, καὶ συνεχῆς ἀπολαύοντα διδασκαλίας ὁδόν, οὐ
 ἐκεῖ φανύμενοι, καὶ μετ' αὐτῶν συμφυρόμενον, πῶς ἂν νομίσκωσι ἀπίστην εἶναι
 ἡμέτεραν, καὶ περὶ πάντων τῶν παρ' ἡμῶν τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν ἔξωσι; ἢ καὶ ἀκαίως
 τῷ μακαρίῳ Παύλῳ παρααινῶντος λαμπρῶς τῇ φωνῇ καὶ συμβαλέοντος, ἀπρόσκοποι
 γίνεσθε; ἔτα ἵνα μὴ νομίσῃς περὶ τῶν οἰκείων μόνον τὴν παραγγελίαν παρ' αὐτῷ
 γινώσκαι, καὶ τῶν μετ' ἡμῶν ταταγμένων, προσέδωκεν· καὶ ἰεδαίοις καὶ ἔλλησι, καὶ
 τότε ἐπ' ἀγαγῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τῷ θεῷ· ἃ δὲν γὰρ ἅτω λυμάνεται καὶ βλάπτει
 τῇ θρησκείᾳ τῇ ἡμετέρῃ, καὶ τοῖς ἀπίστοις λαβὴν τινα παρεχει· ὅταν ᾖ ἰδωτοῖς
 ὡς ali-

„aliquos e nostris virtute conspicuos huius vitæ negotia &
 „curas e sublimi contemnere, multos ex ipsis male habet, ple-
 „rique admirantur & obstupefcunt, quod, quum eiusdem no-
 „biscum natura sint, non concedantur ipsis eadem. Denique,
 „quando vident paruum aliquod delictum nostrorum, statim
 „linguam exacuunt simul contra nos omnes, & ex vnico de-
 „lictō totam christianam gentem iudicant. Neque hoc con-
 „tenti sunt, sed statim aduersus caput suum loquentes, ob ser-
 „vorum delicta etiam communem dominum blasphemare au-
 „dent & putant, velamenta errorum suorum esse aliorum deli-
 „diam. Ex quibus intelligimus, non habuisse veniam eos, qui
 „tanto studio publicarum oblectationum arderent, vt eas in
 „ipsa quadragesima sectarentur, quum publica poenitentia, hu-
 „miliationis & tristitia de peccatis ab hominibus facienda pro-
 „fessio, rem absurdissimam faciebat, vana oblectamenta & vo-
 „luptates mundanas sectari, quæ in hoc rerum concursu nullos
 „decere poterant, nisi eos, qui in pagana superstitionis tenebris
 „versabantur.

§. XXIII.

*Nec non omnium festiuitatum, natalitiorum, & nuptiarum ce-
 lebratio, utpote presenti temporis rationi minime con-
 gruens.*

OB eandem rationem omnium festiuitatum martyrum
 celebrationem hoc tempore interdicebant, præterquam in
 sabbato & die dominico. Omnes enim festiuitates dies erant
 lætitiæ, quæ cum profunda humiliatione & luctu, ad exactum
 severumque ieiunium requisito, consistere non poterant. Dies
 autem sabbati & dominicus ieiunio exempti erant in ipsa qua-
 dragesima, quemadmodum antea obseruauimus. Et ideo

τινας ἐν αὐτῇ διαλαμποντας παρ' ἡμῶν, καὶ πολλὰ τῶν βλατινῶν ὑπερβαίνειν ποι-
 μενες, οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ἀποτίθονται ἐκκλησίαις, ὅτι τῆς αὐτῆς φύσεως ὄντες
 ἢ τὰ αὐτῶν αὐτῶν μετὰ τὴν αἰδέειν ἵπταται, ὡς εἶναι τινὰ μικρὰν ῥαθυμίαν προσ-
 γενόμενῃ, εὐθείας τῇ γὰρ τῶν ἀκοῶν κατὰ πάντα ἰσὺς, καὶ ἀπο τῆς τῆς ἐνός
 ῥαθυμίας κατὰ πάντα τῆς τῶν χρησιμῶν ἵπταται τὰ αὐτὰ ψυφίζονται καὶ εὐδὲ μέ-
 χρι τέττι ἴστανται, ἀλλ' εὐθείας κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς φθαργόμενοι, διὰ τῶν
 τῶν ὅλων ῥαθυμίαν καὶ τὸν κοινὸν δόσιον βλασφημῶν τοιοῦται, καὶ νομίζουσι
 τῆς οὐκείας πλάνης παραπέτασμα αὐτοῖς γινώσκου τῇ ἵπταται ῥαθυμίαν.

festi-

festiuitates martyrum his diebus, non autem vlllo die alio, durante tota quadragesima, celebrari poterant, vti ex plano quodam concilii *Laodicensi* [g] canone, hanc in rem facto, liquet. Et per alium eiusdem concilii canonem [h] nuptiæ & natalitia celebrari prohibentur in quadragesima. Vbi per γενέθλια in canone intelligendi sunt priuatorum hominum dies natales naturales; quos, quia cum magnis ac sollempnibus lætitiæ signis, cum festiuitate aliisque iucunditatis & oblectationis cærimoniis celebrare solebant, fieri minime conueniebat tempore ieiunii, quod res essent, quæ vna consistere non poterant; eoque magis deuitari debebant, quia hoc tempore ecclesia ne martyrum quidem natales celebrari permittebat, qui alioquin magnam in ecclesia habebant venerationem.

§. XXIV.

Magna hebdomadis ante pascha seuerè admodum & sollempniter obseruata.

HÆ communes regulæ erant, in celebratione obseruatæ ieiunii quadragesimalis, vbi ad quadraginta dierum longitudinem excreuerat. Erat autem hebdomas quædam dicta *hebdomas magna* ante pascha, quam maiori quam reliquas omnes seueritate & sollempnitate celebrabant. Nemo hoc melius nobis enarrare potest, quam quidem CHRYSOSTOMVS, quando in oratione, in hanc hebdomadam habita, in hunc modum loquitur (i): „Ideo magnam eam appellamus hebdomadam, „non quod illius dies magnitudine exsuperent, quippe quum „alii longiores sint, aut quod plures numero sint, quum hac „in parte nihil ab alijs diebus variant; sed quod hoc tempore

(g) Concil. Laodic. can. l. l. "Οτι & δεῖ ἐν τεσσαρακστῇ μαρτύρων γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀνείη ποιεῖν ἐν τοῖς σαββάτοις καὶ κυριακαῖς. *Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in sabbatis & dominicis.*

(h) Ibid. c. l. l. "Οτι & δεῖ ἐν τεσσαρακστῇ γάμος ἢ γενέθλια ἐπιτελεῖν. *Quod non oportet in quadragesima nuptias vel natalitia celebrare.*

(i) Chrysost. homil. in psalm. CXI. V. siue in hebdomade magna. Tom. III. p. 821. (p. 711. ed. Francof.) διὸ καὶ μεγάλην καλεῖται αὐτήν· ἐπὶ ἐπειδὴ μᾶλλον ἔχει μῆκος τῶν ἁγίων ἀποσύναι ταύτης ἡμέρας, καὶ γὰρ εἶναι ἔτι καὶ μείζους, ἀλλ' ἐπειδὴ πλείους τὸν ἀριθμὸν, καὶ γὰρ ὅσαι ταῖς ἡμέραις εἰσὶν ἀλλὰ ἐπειδὴ με-

egregiæ res gestæ sunt in ea a domino nostro *IESVS*. In hac enim hebdomada, quæ magna dicitur, diuturna diaboli tyrannis dissoluta est, mors extincta est, fortis ille victus est, vasa eius direpta sunt, peccatum deletum, execratio abolita est, paradysus reclusus, cælum inaccessum esse desiit, homines angelis permixti sunt, medius paries maceriæ sublatus est, cancelli subducti sunt. Deus ille pacis cælestia simul & terrestria pacificauit, ideo magna vocatur hebdomada, & vt ipsa caput est hebdomadarum reliquarum, ita huius hebdomadæ caput sabbatum magnum, quodque est in corpore caput, id est in hebdomada sabbatum. Quapropter in ea multi studia intendunt, alii ieiunia maiora faciunt, alii sacras vigilationes, nonnulli eleemosynas largiores exercent: alii bonorum operum studiis, maioreque viuendi pietate, beneficentiæ diuinæ magnitudinem quasi contestatam faciunt. Quemadmodum enim quum *Lazarum* excitauerat *IESVS*, omnes, qui in *Hierusalem* erant, illi occurrerunt, multitudinique testificati sunt, mortuum ab eo ad vitam reuocatum, officiositasque ipsa occurrentium quasi assertio miraculi fuit: ita vestra quoque studiosa sedulitas in hac hebdomada magna quasi testis est, quam magna ipsa, & quam multa bona in ea *CHRISTVS* fecerit. Non enim hodie ex vna ciuitate egredimur

γάλα ἡμῶν γέγονεν ἐν αὐτῇ παρὰ τῷ δεσπότῃ κατορθώματα· καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ ἐβδομαδί τῇ μεγάλῃ ἡ χρονία τῇ διαβόλῃ κατελύθη τυραννίς, ὁ θάνατος ἐσβέθη, ὁ ἰσχυρὸς ἐβέθη, τὰ σκύνῃ αὐτῇ διηπάκη, ἀμαρτία ἀνῆρέθη, ἡ κατάρα κατελύθη, ὁ παρώδειςος ἀπέχθη, ὁ θρανὸς βασιμὸς γέγονεν· ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις ἀνέμειξαν, τὸ μεστότοιχον τῷ φραγμῷ ἤεθη, τὸ θύργιον περιῤῥέθη, ὁ τῆς εὐρύνης θεὸς εὐρηποίησε τὰ ἅνῃ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· διὰ τῆτο μεγάλη καλεῖται ἐβδομάς· καὶ ὥσπερ αὕτη κεφαλὴν τῶν λοιπῶν ἐβδομαδῶν, ἔτω ταύτης κεφαλῇ τὸ σύμβατον τὸ μέγαν· καὶ καθάπερ ἐν σώματι κεφαλῇ, ἔτως ἐν τῇ ἐβδομαδί τὸ σύμβατον διὰ τῆτο ἐν αὐτῇ πάλαι τὴν σπαδὴν ἐπιτείνετο· καὶ οὐ μὲν τὴν ἡπείαν αὐξῶσιν, οὐδὲ τὰς ἀγρυπνίας τοὺς ἱερεῖς, οἱ δὲ ἐλεημοσύνην δαψιλεσθῆναι ἐργάζονται, τῇ περὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις σπαδῇ καὶ τῇ συντεταμένῃ περὶ τὸν βίον εὐλαβείῃ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης παρὰ τῷ θεῷ μεγαθυρόντες· καθ' ἕνα γὰρ, ὅτε τὸν Ἀδάμαν ὤρεσθην ὁ κύριος, ἀπῆνταν αὐτῷ πάντες οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῷ πλήθει ἐκέρτυον, ὅτι ἀνέστησε τὸν νεκρὸν [ἢ γὰρ σπαδῇ τῶν ἐξελθόντων, τῷ θάϊματος ἢ ἀπόδειξις] ἔτω δὴ καὶ ἡν σπαδῇ ἡ περὶ τὴν μεγάλην ἐβδομάδα ταύτην, τῷ μεγέθει τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐν αὐτῇ τεκμηρίων ἐστὶ καὶ ἀπόδειξις· ἀπὸ γὰρ ἐκ μιᾶς πόλεως ἐξερ-

ΟCCUE-

occurrentes *CHRISTO*; neque ex *Hierosolymis* solum, sed ex
 vniuerso orbe innumerabiles vndique ecclesiæ prodeunt, vt
 occurrant *IESU*, non cum ramis palmarum, vt eos in mani-
 bus teneant ac vibrent; sed cum eleemosynarum humanitate,
 virtute, ieiunio, precibus, peruigiliis, ac omni denique pie-
 tate, vt eâ *CHRISTO* domino offerant. Non nos solum hanc
 hebdomadam veneramur; sed & imperatores nostri orbis.
 Neque id leuiter & perfunctorie, sed vacationem ciuitatum
 magistratibus concedunt, vt liberi iis curis omnes istos dies
 in spirituali cultu absument, ideo & tribunalium ianuas oc-
 cluserunt: Cesset, inquit, omnis controuersia, & conten-
 tionis & poenæ species, ferientur aliquantisper carnificum ma-
 nus, in commune ad omnes pertinent bona, quæ dominus
 fecit, fiat & aliquid boni a nobis seruis. Neque hoc solum
 honore eam venerati sunt; sed & alio nequaquam hoc infe-
 riore. Imperatoriæ litteræ emittuntur, quibus edicitur, vt
 incolæ carceris catenis exsoluantur, vt, quemadmodum do-
 minus noster, quum apud inferos esset, omnes detentos a
 morte liberauit; ita & serui pro viribus, quod possunt, con-
 ferentes, quo imitatores sint misericordiæ dominicæ, eximunt
 detentos e vinculis sensibilibus, quum spiritualibus nequeant.
 Hæc omnia *CHRYSOSTOMVS* in alio sermone quadragesi-

χόμεθα ἀπαντῶντες τῷ χριστῷ σήμερον ἀλλ' ἐξ Ἱερουσαλὴμιν μόνον ἀλλ' ὑπὸ τῆς
 εὐαγγελικῆς ἀπάσης μυριάσιν πάντοθεν ἐκκλησίαι ἐξέρχονται ἀπαντῶσαι τῷ Ἰησοῦ,
 ὃ βασιλεὺς Φοινίκων κατέχευσαι καὶ ἐπισείσαι, ἀλλ' ἐλεημοσύνην καὶ φιλικὴν ἡμετέραν
 καὶ ἀρετὴν καὶ νηστείαν καὶ δάκρυα καὶ εὐχαρίαν καὶ ἀγρυπνίας καὶ πᾶσαν ἐνδύσειαν
 προσφέρειν τῷ δεσπότην χριστῷ. ἔχ' ἡμεῖς δὲ μόνον ταύτην τιμῶμεν τὴν ἐβδο-
 μάδα, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἔχ' ὡς ἐτυχεν, αὐτὴν
 τιμῶμεν, ἐκχειρίαν πᾶσι δίντες τοῖς τὰ κοινὰ τῶν πολλῶν πράττειν πράγμα-
 τα, ἵνα τῆς ἐκείθεν ἀπολύσαντες σχολῆς, τὰς ἡμέρας ταύτας ἀπλῶς τῇ πνευ-
 ματικῇ προσέχωσι θεραπείᾳ. Διὰ τῆτο καὶ τῶν δικαιοῦν τὰς θύρας ἀπέκλει-
 σαν ἀργεῖτω, Φησὶ, πᾶσα ἀμφισβήτησις καὶ μάχης εἶδος καὶ τιμωρίας, ἀνα-
 πνεύσαντες μικρὸν τῶν θυμῶν αἱ χεῖρες κοινὰ τὰ κατορθώματα τῷ δεσπότῃ
 γένοιτο γένοιτο ὃ καὶ παρ' ἡμῶν τῷ δέλῳ ἀγαθόν. ὃ καὶ ταύτῃ δὲ μόνον αὐτὴν
 τιμῶμεν τῇ σκεπῇ καὶ τιμῇ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα ἐκ ἐλάττω ταύτης. βυζαντικὰ
 κατευματῶν γράμματα λέγουσι, τὰ τῷ δεσποτῇ οὐκ ἔστιν ἀπέδωκε τῶν
 δεσμῶν κατώτερον γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν ἐν ἅδ' ἀγαθόν, τὰς κατεχομένας ὑπὸ
 τῷ θανάτῳ πάντας ἀπέλυσεν. ἔτω δὴ καὶ οἱ δέλοι τὰ κατὰ δύναμιν εἰσφέρον-
 τες, καὶ τὴν δεσποτικὴν μιμήμενοι φιλικὴν ἡμετέραν, δεσμῶν ἀπολύσει τῶν αἰχμη-
 τῶν, ἐπειδὴ τῶν νεφτῶν ἐκ ἰσχύσε.

mali [k] iisdem omnino verbis repetit, quæ proinde hoc loco denuo interponere nihil attinet. Non autem præter rem fuerit, singula capita recognoscere eaque locis parallelis aliorum auctorum confirmare. Exploratum est, exactam huius hebdomadis obseruationem tempore *Dionysii* episcopi *Alexandri*, qui discipulus fuit *ORIGENIS*, obtinuisse, etsi cum quadam differentia pro diuersis hominum in ea obseruanda viribus & studiis. Ita enim de ea loquitur in epistola sua canonica [l]: *Non omnes, sex ieiuniorum dies aqualiter nec similiter expectant: sed alii quidem vel omnes transmittunt, ieiuni permanentes, alii duas, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem, qui in illis transmittendis valde laborauerunt, deinde desessi sunt, & propemodum deficiunt, ignoscendum est, quod celerius gustent. Si qui autem non modo non transmissis, sed ne ieiunatis quidem, vel etiam in delicatis oppiparisque conuiujs consumtis præcedentibus quatuor diebus, ad duos eosque solos extremos dies quum venerint, illis a cibo non gustato transmissis, parasceue & sabbato, magnum quid & egregium se facere existimant, si ad auroram vsque permanserint: non existimo, eos ex æquo certamen subiisse cum iis, qui se pluribus diebus prius exercuerunt.*

§. XXV.

Quid intelligatur per ieiunia, dicta ὑπερτέσεις & superpositiones.

PLANVM hinc est, in hac magna hebdomada multos ad vulgarem ieiunandi morem fecisse aliquam accessionem. Quando enim in præcedente quadragesimæ parte aliquam relaxationem singulis vespers ceperant, nec vnquam ieiunabant in sabbato; iam non solum in sabbato huius hebdomadis ieiunabant, sed ei etiam ad-

(k) Chrysostom. homil. XXX. in Genes. tom. II. p. 426. (p. 328. 329. edit. Francof.)

(l) Dionys. epist. canon. can. I. apud Beuereg. pandect. tom. II. pag. 3. ἐπεὶ μὲν τὰς ἐξ τῶν ἡμερῶν ἡμέρας ἴσως μὲν ὁμοίως πάντες διακρίσων αἱρεῖ. οἱ μὲν καὶ πάσας ὑπερτέσεις ἀσπασίως διατελόντες, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας, οἱ δὲ ἑσπερίαν καὶ τὴν μὲν πᾶν διακρινθέντων ἐν ταῖς ὑπερτέσεσιν, εἴτα ἀποκαμίσει καὶ μονῇ ἐνλείπει, συγγνώμῃ τῆς ταχυτέρας γένεως· εἰ δὲ τινες ἐκ ὧν ὑπερτέτεις, αἱρεῖ μὲν ἡμερῶν, ἢ καὶ τρυφῶντες τὰς προαγέσας τέσσαρας, εἴτα ἐλθόντες ἐπὶ τὰς τελευταίας δύο καὶ μέγας ἡμέρας, αὐτοὺς ὑπερτέτεις, τὴν τε παρυσινὴν καὶ τὸ σάββατον, μέχρι τε καὶ λαμπρὸν ποιεῖν νομίσαν, ἢ μέχρι τῆς ἐκ διακρίσεως ἐκ ὧν τὴν ἴσιν ἀδελφῶν αὐτῶν πεποιθῶν τοῖς τὰς πλείους ἡμέρας προσηκόντων.

debant, alii quidem vnum diem, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii quinque dies, quos continua abstinencia transigebant, nihil omnino per integram hebdomadem edentes, ad gallicinium vsque diei resurrectionis. Hoc genus ieiuniorum *Græci ὑπερθέσεις, Latini superpositiones* vocabant. DIONYSIVS loco iam memorato, ὑπερθεσμένως eos appellat, qui integras sex dies ieiuni transmittiebant. Et EPIPHANIVS, loquens [m] de ratione obseruandi eisdem sex dies, *Sex illos paschatis dies*, inquit, ἐν ξηροφωγίᾳ, hoc est, arido victu, transigere populus omnis adsuevit: hoc est panem duntaxat cum sale & aqua sub vesperam adhibere. Immo vero nonnulli ad biduum, vel triduum, vel quatrimum vsque ieiunia prorogant. Alii totam hebdomadem vsque ad sequentis dominicæ gallicinium sine cibo transmittunt. Vbi duo accessionum, ad vulgare ieiunium per hanc hebdomadem præ reliquis factarum, genera obseruare licet; primum quidem, quod ipsi se ad vsum trium tantum ciborum adstrinxerint, quod non generatim in priore quadragesimæ parte faciebant; & deinde, quod per aliquot dies conti-

(m) Epiphian. exposit. fid. n. XXII. τὰς δὲ ἑξ ἡμέρας τῆ πάσχα ἐν ξηροφωγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοί· Φημί δὲ ἄρτω, καὶ ἁλί, καὶ ὕδατι τότε χρῶμενοι πρὸς ἐσπέραν ἅπα· καὶ οἱ σπεδαῖοι διπλῆς, καὶ τριπλῆς, καὶ τετραπλῆς ὑπερτίθενται, ἢ ὅλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς ἄχρι ἀλεκτρονίων κλαγγῆς, τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκίας. Vid. constit. apostol. lib. V. c. XVIII. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆ πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι τῆς παρασκευῆς, καὶ σαββάτου, ἑξ ἡμέρας, μόνῳ χρῶμενοι ἄρτω, καὶ ἁλί, καὶ λαχάνοις, καὶ ποτῶ ὕδατι· οἷος δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις ἡμέραις γὰρ εἰσι πένθες, ἢ ἕχ ἐορτῆς· τὴν μὲν τοι παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον ὁλόκληρον νηστεύσατε, οἷος δύναμει πρόσσεσι τοιαύτη, μηδενὸς γενομένου μέχρις ἀλεκτροφωνίας νυκτός· εἰ δὲ τις ἀδυνατεῖ τὰς δύο συνάπτειν οὐκ, φυλασσέτω καὶ τὸ σάββατον· λέγει γάρ πᾶς ὁ κύριος περὶ ἐαυτῆς φάσκων· ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, νηστεύσασιν ἐν ἐπειναις ταῖς ἡμέραις· Ἐν ταύταις ἔν ἡρδῇ ἀπ' ἡμῶν ὑπὸ τῶν ψευδωνύμων ἰσθαίων, καὶ σαυρῶν προσέπαγη, καὶ μετὰ αἰνῶμων ἐλογίσθη. In diebus paschæ ieiunate incipientes a feria secunda, vsque ad parasceuen & sabbatum per sex dies, solo videntes pane, sulc, oleis & aqua potu: abstinete autem tunc vino & carne: dies enim sunt ieiunij & non festi. Et quidem in parasceue ac sabbato ex parte omni ieiunate, quibus sit virum suppetit, nihil penitus gustantes vsque ad nocturnum galli cantum: si quis vero duos dies continuare non valet, saltem sabbatum seruet. De se enim loquens dominus ait: Quam ablatus fuerit ab illis sponsus, ieiunabunt in illis diebus. In his itaque diebus nobis ablatus fuit a falso dictis iudeis, & cruci confixus, & cum secleratis reputatus.

nuos omni cibo ac potu abstinerint, nonnullis integros sex dies in hoc asperiore ieiunandi exercitio, sine vlla respiratio-
ne, transmittentibus. Atque ita alio loco [o] rem repræsen-
tat EPIPHANIVS, vbi de ratione obseruandi sanctam hebdo-
madem paschatis loquitur. *Nonnulli, inquit, totam illam sanctam hebdomadam* ἡβδομάδα ὑπερθεύμενοι *sine vilo cibo transfigunt: alii alternis illum diebus capium, quidam vero sub vesperam.* Hoc alias dicebatur ἐπισυνάπτειν, & ieiunia coniungere & continuare, quemadmodum in SOZOMENO inuenias & TERTVLLIANO. SOZOMENVS [p] enim, loquens de ratione obseruandi magnam hebdomadam antepaschalem, quam inierit *Spyridon*, his diebus solitum eum esse dicit cum domesticis ἐπισυνάπτειν τὴν νηστείαν, continuare ieiunium, ac certo die comedere, reliquos autem dies sine vilo cibo traducere. Et hoc phrasi TERTVLLIANI est, *ieiunia coniungere* [q]; Et, *sabbatum continuare cum ieiuniis pascescentis* [r]. Exercitium hoc erat, quod multi eorum, qui vitam sectabantur asceticam, aliis etiam temporibus adhibebant: Nam EVAGRIVS, loquens de monachis *Palastina*, crebro eos facere dicit [s] τὰς καλεμύνας ὑπερθεύμας, sic dictas *superpositio- nes*, biduum ac triduum integram ieiunantes; nec deesse, qui per dies quinque & amplius ieiunia continent: Hoc in *Lati- nis* scriptoribus vocatur *superpositio ieiunii*. Exempli gratia in fragmento VICTORINI *Petauionensis*, a GVILIELMO CAVEO [t]

(o) Epiphian. hæref. XXIX. Nazar. §. V. ὡς τινες ἡβδομάδα τὴν ἁγίαν τῶν πάχων ὑπερθεύμενοι διατέλουν, ἄλλοι δὲ διὰ δύο ἡμέρας, ἄλλοι δὲ καὶ κατ' ἑσπέραν.

(p) Sozom. lib. I. c. XI. vid. §. XVII. sub litt. (k) pag. 214.

(q) Tertull. de patient. c. XIII. Inprimis adiutorio carnis hostia domino placatoria per humiliationis sacrificium, quum fordes cum angustia victus domino libat, contenta simplici pabulo puroque aquæ potu, quum ieiunia coniungit, quum cineri & sicco inolefcit.

(r) Tertull. de ieiun. c. XIV. Cur stationibus quartam & sextam sabbati dicamus & ieiuniis pascescenti quamquam nos etiam sabbatum, si quando continuatis, numquam nisi in pascha ieiunandum secundum rationem alibi redditam. Vid. constit. ap. stol. lib. V. c. XVIII. sub litt. (m).

(s) Euagr. lib. I. c. XXI. οἱ πολλοὶ μὲν καὶ τὰς καλεμύνας ὑπερθεύμας πρῶτα, διήμεροι καὶ τριήμεροι τὰς νηστείας ἀτελεῖντες· εἰς δὲ οἱ καὶ πεμπήσιοι, ἢ καὶ πρὸς, κ. τ. λ.

(t) Victorin. de fabrica mundi, ap. Caue. hist. litt. vol. I. p. 103. (p. 73. edit. Ge- publi;

publicato, vbi de diuersis loquitur ieiuniis, vſitatis inter chriſtianos, quorum alii ad horam vſque nonam ieiunent, alii vſque ad vesperam, alii cum ſuperpoſitione vſque in alterum diem. Notandum tamen eſt, ſuperpoſitionem ieiunii non ſemper hoc ſenſu accipi, ſed nonnumquam quoduis recens præſcriptum ieiunium denotare, quamuis nihil in ſe habeat extra ordinem, ſed nouitatem tantum impoſitionis, quemadmodum in concilio inuenimus *Illiberritano* [u], qua de re poſthac plura loco ſuo.

§. XXVI.

Chriſtiani maiore per hanc hebdomadam quam alias, liberalitate & beneficentia in pauperes vſi.

PROXIMA additio, cuius CHRYSOSTOMVS meminit, tamquam factæ in ſpiritali exercitio & obſervatione huius hebdomadis, eſt maior liberalitas ac beneficentia in pauperes, caritatiſque omnis generis exercitium in eos, qui opis erant indigi. Quo enim propius a paſſione & reſurrectione *CHRISTI* aberant, per quam omnia diuina beneficia in humani generis ſalutem collocata ſunt, eo magis omnis generis miſericordiam atque humanitatem fratribus ſuis tribuere ſe oportere arbitrabantur.

§. XXVII.

Hæc hebdomadas requietis & libertatis hebdomas pro ſeruis.

CVM PRIMIS autem hæc hebdomas ante paſcha, & ea, quæ iſtam feſtiuitatem ſequebatur, tempus erat requietis & libertatis pro ſeruis. Multi domini inſigni moti caritate, libertatem eis donabant in imitationem ſpiritalis libertatis, quam hoc tempore *CHRISTVS* vniuerſis mortalibus acquiſiuerat. Maniſeſtum hoc eſt ex iis, quæ ſupra [*] ex GREGORIO

---

neuenſ. MDCXCIII.) Nunc ratio nouitatis oſtenditur, quare dies 4 tetras nuncupatur: quare vſque ad horam nonam ieiunamus, vſque ad vesperam, aut ſuperpoſitio vſque in alterum diem fiat.

(u) Concil. Illiberrit. c. XXIII. Ieiuniorum ſuperpoſitiones per ſingulos meſes placuit celebrari, exceptis diebus duorum meſium Iulii & Auguſti, ob quorundam infirmitatem. Can. XXVI. Errorem placuit corrigi, vt omni ſabbati die ſuperpoſitiones celebremus.

(*) Lib. XX. cap. V. §. VI. & VII. pag. 109 ſeqq.

NYSSENO & legibus *Theodosii* adduximus, quæ omnes actus iuridicos quindecim sollemnitatis paschalis diebus, quibus & pascha crucis & pascha resurrectionis æqualiter includitur, in gratiam seruorum fieri permittunt. Ambæ istæ hebdomades itidem æqualiter diuino cultui assignatæ erant. Eamque ob causam serui vacationem habebant a consuetis & quotidianis laboribus, vt maius haberent otium atque opportunitatem diuino cultui & animarum suarum ædificationi attendendi. Auctor *constitutionum* [x] huic consuetudini, quam in ecclesia tum obtinentem reperit, congruenter conuenienterque hunc in modum præcipit: *Magna hebdomade tota (ante pascha) & ea quæ illam sequitur, serui orientur: quia illa passionis est; hæc resurrectionis; & opus est doceri, quis sit, qui passus est ac resurrexit, item quis sit, qui pati permisit, quique resuscitauit.*

§. XXVIII.

Generalis dimissio hoc tempore ab imperatoribus indulta omnibus captiuis, debitoribus æque ac aliorum criminum reis, si a quibusdam, atrocior quodam & odiosiore scelere adstrictis, discesseris.

PECULIARIS illa misericordia, de qua CHRYSOSTOMVS loquitur, tamquam ab imperatoribus tributa omnibus captiuis, tam debitoribus, quam aliorum criminum reis, quando illis generalem dimissionem ex carceribus hoc ipso tempore indulserunt, e legibus imperialibus adhuc exstantibus demonstratur. Dicuntur enim imperatores hanc indulgentiam decernere, habita speciali ratione sollemnitatis paschalis, quæ hebdomadem ante diem paschatis æque ac eam, quæ sequitur, includit [y]. Atque ita non CHRYSOSTOMVS solum intelligit, sed AMBROSIVS [a] quoque, quando sanctis diebus hebdomadis vltimæ debitorum vincula laxari adfirmat. Quæcumque igitur antea de hac in-

(x) Constit. lib. VIII. c. XXXIII. τὴν μεγάλην ἑβδομάδα πᾶσαν, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἀργεΐαν οἱ δόξαν ἔτι ἢ μὲν πᾶσι δέειν, ἢ δὲ ἀναστάσεως, καὶ χρεία διδασκαλίας, τίς δὲ πρὸς καὶ ἀναστάσεως, ἢ τίς δὲ συγχωρήσεως.

(y) Cod. Theod. lib. IX. c. XXXVIII. de indulgent. crimin. leg. III. & IV. Vid. supr. ad lib. XX. c. V. §. VI. lib. litt. (1) pag. 100.

(a) Ambros. epist. XXXIII. Sanctis diebus hebdomadis vltimæ, quibus solebant debitorum laxari vincula &c.

dulgentia, tamquam pertinente ad festiuitatem paschalem, dicta sunt, ita intelligenda sunt, tamquam quæ spectent ad hanc sanctam & magnam hebdomadem passionis dominicæ, vbi hæc indulgentia habebat initium suoque in robore persistebat, vsque dum tota festiuitas sortiretur finem.

§. XXIX.

Omnes actiones forenses, tam ciuiles quam criminales, hac tota hebdomade antepaschali cessare iussæ.

QVOD porro CHRYSOSTOMVS de iustitio seu iuris dicendi intermissione, a summis principibus per hanc hebdomadem imperata, & de clausis tribunalium foribus dicit, id ex disertis verbis legis THEODOSII, etiamnum in vtroque codice exstantis, sumtum est. Hæc enim definiens, qui dies a iuridicis actionibus eximi debeant, expressam mentionem facit [b] quindecim dierum paschæ, hoc est, hebdomadis ante pascha, & hebdomadis, quæ hanc sollemnitatem sequitur. AVGVSTINVS [c] de iisdem quindecim diebus loquitur. Et IOSEPHVS SCALIGER [d] legis *Constantini* meminit, qua similiter duas hebdomades paschales, vnâ paschale festum proxime antecedentem, & alteram sequentem, omnibus actionibus forensibus exentas esse debere decreuerat. Cuius rei ratio erat, vt ne quid vel animositatis, vel contentionis, vel crudelitatis, vel supplicii, vel effusionis sanguinis hoc sancto tempore conspiceretur, quando omnes misericordiam & veniam per sanguinem CHRISTI obtinere adlaborabant; & vt homines, a quouis civili & mundano negotio se abstinentes, frequenter & assidue pietatis exercitiis, sollemni isti occasioni peculiaribus & propriis, vacare possent.

§. XXX.

Feria huius hebdomadis quinta quomodo celebrata.

FERIA quinta huius hebdomadis, quæ dies erat, qua

[b] Cod. Theod. lib. II. tit. VIII. de feriis leg. II. Sanctos quoque paschæ dies, qui septeno vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem obseruatione numeramus.

[c] Aug. serm. XIX. ex editis a Sirmondo tom. X. p. 511. Vid. supr. lib. XX. c. V. §. I. sub litt. (e) pag. 88.

[d] Scaliger. de emendat. tempor. lib. VII. p. 776. vid. ibid. sub litt. (f).

CHRISTVS proditus erat & cœnæ suæ vltimæ instituerat communionem, quibusdam peculiaribus ritibus celebrabatur. Hoc enim die in nonnullis ecclesiis *Latinis* communio administrabatur vespere post sumtam cœnam, in imitationem communionis apostolorum in vltima cœna domini. Quemadmodum per canonem quemdam concilii *Carthaginensis* tertii [e] constitutum legimus; *Vt sacramenta altaris non nisi a ieiunis hominibus celebrentur, excepto vno die anniuersario, quo cœna domini celebratur.* **AVGVSTINVS** [f] eiusdem consuetudinis meminit simulque obseruat, quod nonnullis in locis communio hoc die bis administrata sit; mane quidem propter eos, qui isto die non potuerint ieiunare, & ad vesperam propter eos, qui totum diem ieiunio transegerint, vt finito ieiunio post cœnam possent accipere communionem. Narrat etiam, peculiarem fuisse rationem, cur multi hoc die ieiunare non potuerint, ideoque mane receperint eucharistiam. Solitos enim esse multos, quorum corpora per obseruationem quadragesimæ sordidata fuerint, hoc die sese lauare, vt fecerint catechumeni, vt si ad baptismum in vigilia, siue nocte inter sabbatum magnum & diem paschæ, recipiendum venirent, sine offensione sensus mundi ac puri comparerent: Non potuisse autem eos ieiunia simul & lauacra tolerare, adeoque hoc die non ieiunasse, sed communionem recepisse mane, pransosque esse perinde ac aliis temporibus; dum alii toto die ieiunarint communionemque receperint post cœnam.

Hoc die sic dicti *competentes* siue candidati baptismatis, publice in ecclesia symbolum coram episcopo vel presbyteris

[e.] Concil. Carth. III. c. XXII.

[f.] Augustin. epist. CXVIII. ad Ianuar. c. VII. Nonnullos probabilis quadam ratio delectauit, vt vno certo die per annum, quo ipsam cœnam dominus dedit, tamquam ad insigniorem commemorationem post cibos offerri & accipi liceat corpus & sanguinem domini. Honestius autem arbitror, ea hora fieri, vt qui etiam ieiunauerit, post refectiorem, quæ hora nona sit, ad oblationem possit occurrere. Quapropter neminem cogimus dominica illa cœna prandere, sed nulli etiam contradicere audemus, hoc tamen non arbitror insitutum, nisi quia plures & prope omnes in plerisque locis eo die cœnare consueuerunt. Et quia nonnulli etiam ieiunium custodiunt, mane offertur Christo propter prandentes, quia ieiunia simul & lauacra tolerare non possunt, ad vesperam vero propter ieiunantes.

recitabant, quemadmodum ex concilio discimus *Laodiceo* [g], quod hanc recitationem feriæ quintæ magnæ hebdomadis assignat; & ex THEODORO LECTORE [h], qui *Timotheum*, episcopum *Constantinopolitanum*, primum fuisse dicit, qui symbolum fidei in singulis collectis recitari præceperit, quod antea semel tantum recitatum sit quotannis die magnæ parasceues, siue dominicæ passionis, dum episcopus baptizandos catechizarit.

Hoc diē moris erat seruorum, vt communionem reciperent, quemadmodum apud IOANNEM MOSCHVM [i] legimus, qui notabilem historiam de non nemine commemorat, qui sanctam communionem linteo inuolutam in armario deposuerit, quam, τῇ ἀγίᾳ πέμπτῃ, hac sancta feria quinta hebdomadis passionis in ecclesia sumtam, domum secum attulerit. Sub quo nomine hunc diem quoque deprehendimus in inscriptione homiliæ cuiusdam CHRYSOSTOMI [k] τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ πεντάδῃ. Recentiores rituum expositores vocant eam, *diem mandati*, quia hoc die seruator noster pedes lauit discipulo-

(g) Concil. Laodic. can. XLVI. "Ὅτι δεῖ τὰς φωτιζομένους τὴν πίσιν ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ ἐβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ τοῖς πρεσβυτέροις. *Quod oportet eos, qui illuminantur, fidem dicere & quinta hebdomadis feriæ episcopo renuntiare vel presbyteris.*

(h) Theodor. Lect. lib. II p. 563. Τιμώθους τὸ τῶν τριηκοσίων δέκα καὶ ἑκὼν πνέτων τῆς πίστεως σύμβολον, κατ' ἐκλῆκτον συνάξιν λέγεσθαι παρεκτύλσεν, ἐπὶ ἀκβολῇ, δὴθεν Μακεδονίᾳ, ὡς αὐτὴ μὴ δεχομένη τὸ σύμβολον, ἀπαξ τῆ ἐτας λεγόμενου πρότερον ἐν τῇ ἀγίᾳ παρασκευῇ τῶ θεῷ πάδας, τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ἐπισκόπων κατηχίσεων.

(i) Mosch. prat. spirit. c. LXXIX. ἔχων δὲ πιστὸν κοινωνῶντα τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ· ἔτος ὁ πιστὸς κατὰ τὸ ἔθος τῆς χώρης ἔλαβεν κοινωνίαν τῇ ἀγίᾳ πέμπτῃ καὶ βαλὼν αὐτὴν ἐν μουρικήν ἀπέδρετο ἐν τῷ ἰδίῳ ἀραικρίῳ κ.τ.λ. *Hubebat autem seruum fidelem quemdam, sanctæ & apostolicæ ecclesiæ communicantem. Hic iuxta provincie consuetudinem, de sancto cenæ dominicæ sumtam communionem inuolut in linteo mundissimo & in armario reposuit.*

(k) Chrysost. homil. XXX. de proditiōe Iudæ. Tom V. p. 413. (hom. XXXII. p. 40. edit. Frf.) Εἰς τὴν παραδίσιν τῶ Ἰάδα, καὶ εἰς τὸ πάσχα, καὶ εἰς τὴν παραδίσιν τῶν μυστηρίων, καὶ περὶ τῶ μὴ ἀνησυχῆσαι τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ πεντάδῃ. *In proditiōnem Iudæ, & in pascha, & in traditiōnem mysteriorum, & quod non oporteat inuiriarum meminisse: habita feria quinta hebdomadæ sanctæ.*

rum suorum eisque mandauit, vt exemplum suum [1] imitarentur, vel quia sacramentum cœnæ suæ instituit, mandans discipulis, vt id facerent in sui commemorationem, vt alii [m] exponunt. Verum mos ille pontificis *Romani* excommunicandi hoc die omnes populos ac principes sedi *Romanæ* inimicos; & inter reliquos regem quoque *Hispaniæ* [n], eo quod in iura inuaserit ecclesiæ (quem, nulla petita venia, die parasceues rursus absoluit) vt est grande disciplinæ ecclesiasticæ ludibrium, ita nullum habet in antiquæ ecclesiæ praxi fundamentum.

§. XXXI.

De die passionis dominicæ.

SVNT, qui cum magna probabilitate statuunt, quod isti pœnitentes, qui vnus, duorum, trium vel plurium annorum pœnitentiam præcedenti quadragesima compleuissent (nam anni pœnitentiæ ab alio paschate ad aliud computari solebant) hoc die absolutionem acceperint. Id sane certum est, vel hoc ipso vel sequenti die eos absolui consueuisse. AMBROSIVS [o] enim diserte ait, quod dies, quo pœnitentiæ in ecclesia relaxetur, sit dies, quo sese pro nobis tradidit dominus. Qui vel ille dies sit, oportet, quo a *Iuda* proditus fuit; vel dies, quo passus est, & se ipsum sacrificium obtulit pro peccatis mortalium; hoc est, parasceue, (*Good Friday* [*]), siue pascha, vt sæpe vocatur, nimirum pascha crucis, *πάχα σταυρώσιμον* in oppositione illius paschatis, quod *πάχα ἀναστάσιμον*, siue pascha resurrectionis, dicebatur. Neque solum particulares absolutiones erant, quæ hoc passionis die publicis pœnitentibus impertiebantur, sed generalis quædam absolutio siue indulgentia omni denuntiabatur populo, diem istum ieiunio, precibus & vera cordis contritione obseruanti. Quomodo in concilio *Toletano* quarto inuenimus, vbi patres illic conscripti comperisse se aiunt, quod per nonnullas ecclesias *Hispanicas* sex-

[1] Bp. Sparrow's *Rationale on the Common-Prayer*. p. 135.

[m] Vid. *LeStrange Alliance of div. Offic.* p. 142.

[n] Bull. in cœna domini. Moulin *Buckle of Faith*.

[o] Ambros. epist. XXXIII. ad sororem. Erat dies, quo sese dominus pro nobis tradidit, quo in ecclesia pœnitentia relaxatur.

[*] Germ. *Stille Freytag*.

ta feria, siue dies passionis domini, non rite obseruetur: clausis enim basilicarum foribus nec celebrari officium, nec passionem domini populis prædicari. Vnde canonem faciunt in hæc verba [p]: *Oportet eodem die mysterium crucis, quod ipse dominus cunctis nuntiandum voluit, prædicari, atque indulgentiam criminum clara voce omnem populum postulare (al. præstulari): ut penitentiae compunctione mundati venerabilem diem dominicæ resurrectionis remissis iniquitatibus suscipere mereamur; corporisque eius & sanguinis sacramentum mundi a peccatis sumamus.* Præterea damnant eos [q], qui hoc die ieiunium ante horam nonam soluant, iubentque omnes præter paruulos, senes & languidos, totum diem in mœrore & abstinentia peragere, nec ieiunium resolvere ante peractas indulgentiæ preces. Vnde inferri licet, hanc absolutionem fuisse clausulam totius officii publici huius diei, quam quisquis non expectasset, sacramentum corporis ac sanguinis domini in die paschatis percipere vetebatur, quia, vt canon loquitur, diem passionis dominicæ per abstinentiam non honorarat. Certe hic dies, quemadmodum antea vidimus, erat vnus ex duobus magnis illis diebus, quos generatim omnes christiani a se exacte obseruari oportere credebant. Etiam illi, qui nullam aliam quadragesimam obseruabant, hosce dies religiose celebrabant, tamquam dies, in quibus sponsus eis ablatos esset. Atque hæc ratio videtur esse, cur hic canon eos seuerius tractet, qui diem passionis dominicæ negligerent, quia generalem contemnebant consuetudinem & obseruationem christianorum.

(p) Concil. Toletan. IV. can. VII.

(q) Ibid. c. VIII. Quidam in die eiusdem dominicæ passionis ad horam nonam ieiunium soluant, conuiujs abutuntur, & dum sol ipse eodem die tenebris palliatus lumen subduxerit, ipsaque elementa turbata mœst. tiam totius mundi ostenderint, illi ieiunium tanti diei polluant, epulisque inferiunt. Et quia totum eundem diem vniuersalis ecclesia in mœrore & abstinentia peragit; quicumque in eo ieiunium, præter paruulos, senes, & languidos, ante peractas indulgentiæ preces, resolverit, a paschali gaudio repellatur, nec in eo sacramentum corporis & sanguinis domini percipiat, qui diem passionis ipsius per abstinentiam non honorat.

§.XXXII.

De feria sexta, siue sabbato magno ante pascha.

SEXTA feria, siue sabbatum huius hebdomadis in vulgus notum erat nomine *sabbati magni* [r]; quemadmodum in CHRYSOSTOMO appellatum inuenimus & aliis scriptoribus. Multa habebat sibi peculiaris & propria. Hoc enim vnum solum sabbatum erat per vniuersum annum, quod ecclesiæ Græcæ & quædam ex Occidentalibus ieiunio transigebant. Cetera sabbata omnia, in ipsa etiam quadragesima, vna cum diebus dominicis festa erant, quemadmodum iterum iterumque percepimus supra. Hoc autem sabbatum magnum vt sollemnissimum ieiunium obseruabatur, quod nonnulli cum præcedentis diei ieiunio coniungebant, & vtique vnum continuatum efficiebant ieiunium superpositionis: & qui hosce duos dies ita coniungere sine relaxatione non poterant, feriam tamen sextam tanto exactius & seuerius obseruabant, ieiunium suum post mediam noctem ad galli vsque cantum prorogantes. Ita in *constitutionibus* [s] secundum praxin ecclesiæ mandari legimus. In *parasceue* & *sabbato* ex parte omni ieiunare, quibus sat virum suppetit, nihil penitus gustantes vsque ad nocturnum galli cantum. Si quis vero duos dies continuare non valet, saltem sabbatum seruet. De se enim loquens dominus, ait: *Quum ablati fuerit ab illis sponsus, ieiunabunt in illis diebus.* Vt adeo hoc die vniuersale ieiunium fuerit per omnem ecclesiam, & quidem prorogatum non ad vesperam tantum, sed ad gallicinium vsque, quo tempore seruatoris nostri resurrectio contigisse credebatur. Præcedens noctis tempus vigiliis transigebatur, vbi ad peragendas omnes diuini cultus partes coibant, ad psalmodiam videlicet, ad scripturæ, legis, prophetarum & euangelii lectionem, ad preces,

(r) Chrysost. epist. I. ad Innocent. tom. IV. p. 680. (p. 595. edit. Erf.) ἡμῶν αὐτῶν, καθάπερ ἐμπροσθεν εἶπον, προτευνόντων, ἀφ' ὅσον σφατιωτικὸν πλῆθος αὐτῶν **μεγάλῳ σαββάτῳ**, πρὸς ἐσπέραν λοιπὴν τῆς ἡμέρας ἐτιγνομένης, ταῖς ἐκκλησίαις ἐπισυλθόν, τὸν κλήρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῶν ἐξέβαλον κ. τ. λ. *Quum illi, quæ dixi, prætenderemus, ipso magno sabbato, collecta manus militum, ad vesperam diei in ecclesiam ingressi, clerum omnem, qui nobiscum erat, vi ciecit & armis sanctuarium undique obfedit.*

(s) Constitut. lib. V. c. XVIII. Vid. §. XXV. sub litt. (m) pag. 229.

ad verbi diuini prædicationem & ad baptismum conferendum illis catechumenis, qui ad eum recipiendum sese offerebant: Qui actus omnes auctori *constitutionum* [z] in descriptione vigiliæ paschalis memorantur sigillatim. Diuerfas vigilias in ecclesia obseruatas, libro quodam anteriore [*] enarrauimus. Hoc loco vnus tantum mentionem facimus, quæ reliquarum omnium erat celebratissima, inter sabbatum magnum & diem resurrectionis. Cuius crebra habetur mentio in antiquis scriptoribus, CHRYSOSTOMO [u], EPIPHANIO [x], PALLADIO [y],

(z) Ibid. c. XIX. τῷ δὲ σαββάτῳ μέχρι ἀλεκτοροφωνίας παρατείνοντες, ἀπονησέμεθε ἐπιφωσκάσης μῆς σαββάτων, ἥτις ἐστὶν ἡ κυριακή, ἀπὸ ἐσπέρας ἕως ἀλεκτοροφωνίας ἀγρυπνῶντες, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συναθροίζομενοι, γρηγορεῖτε, προσευχόμενοι καὶ δεόμενοι τῷ θεῷ, ἐν τῇ διανυκτερεύσει ὑμῶν, ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, τὰς προφῆτας, τὰς ψαλμοὺς, μέχρι ἀλεκτρούων κορυγῆς, καὶ βαπτίζοντες ὑμῶν τὰς κατηχημένους, καὶ ἀναγινόντες τὸ εὐαγγέλιον ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ, καὶ προσλαλήσαντες τῷ λαῷ τὰ πρὸς σωτηρίαν, πανσπερὶ τῶ πάντας ὑμῶν. *Sabbato usque ab gallicinium permanentes (in ieiunio), illucescente una sabbatorum, quæ est dies dominica, ieiunium soluite; a vespera usque ad galli cantum vigilant; & in ecclesia congregati in unum, vigiliis, orationibus & ad Deum precibus vacantes, in pernoctatione vestra, legem, prophetas, ac psalmos legite usque ad gallosum cantum, & baptismum conferte vestris catechumenis; & recitato euangelio in timore ac tremore, habitaque ad populum adlocutione de rebus ad salutem, pertinentibus luctui vestro finem imponite.*

(*) Lib. XIII. c. IX. §. IV. vol. V. p. 288. seqq.

(u) Chrysost. homil. XXX. in Genes. p. 426. Not. Nihil heic inuenio de isto præcipue peruiugio; pag. autem 424. (p. 329. edit. Frf.) habentur quædam de vigiliis magnæ hebdomadis in genere. Vid. lib. XIII. c. IX. §. IV. sub litt. (i) vol. V. p. 290.

(x) Epiphani. exposit. fid. §. XXII. ἐν τισὶ δὲ τόποις τὴν μετὰ τὴν πέμπτῃν ἀγρυπνῶσαν, ἐπιφώσκεισαν εἰς τὸ προσάββατον, καὶ τὴν κυριακὴν μύκας. *Quibusdam in locis in ea solum nocte, quæ quintam feriam sequitur, & in feriæ sextam desinit, atque in ea, quæ dominicam antecedit, peruiugant.*

(y) Pallad. vit. Chrysost. cap. IX. pag. 82. 83. edit. Par. MDCLXXX. Ἐν τοῦτοις ἐπέστη ἡ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ σωτὴρ σαυμάδεως ἐκνήλευσεν τὸν ἥδην --- οἱ μὲν τοι πρεσβύτεροι Ἰωάννης, οἱ τὸν θεῖον ἔχοντες φόβον, ἐν τῷ δημοσίῳ λότῳ τῷ ἐπικαλημένῳ Κωνσταντιανῶς, τὰς λαὸς συναγαγόντες, εἰχόντες τὰς ἀγρυπνίας· οἱ μὲν τὰ θεῖα λόγια ἀναγινώσκοντες· οἱ δὲ βαπτίζοντες τὰς κατηχηθέντας, ὡς εἶπε διὰ τὸ πάχος. *Interea venit magni sabbati dies, quo servator crucifixus exposcauit infernum: --- Ioannes presbyteri, qui Dei timorem habebant, in publico lauacro, quod Constantinianus vocat, conuocatis populis vigilias agebant; alii scripturas diuinas legentes, alii catechumenos baptizantes, ut par est propter pascha.*

GREGORIO NYSSENO [z] & compluribus aliis. In primis LACTANTIUS & HIERONYMVS ex duplici ratione eam observatam esse narrant. *Hæc est nox*, inquit LACTANTIUS [a], *quæ nobis propter aduentum regis ac Dei nostri pervigilio celebratur: Cuius noctis duplex ratio est, quod & in ea vita tum recepit, quum passus est; & postea orbis terræ regnum recepturus est.* Et HIERONYMVS ait [b]: *Traditio iudeorum est, Christum media nocte venturum in similitudinem Aegyptii temporis, quando pascha celebratum est, & exterminator venit, & dominus super tabernacula transiit, & sanguine agni postes nostrarum frontium consecrate sunt.* Unde reor & traditionem apostolicam permansisse, ut in die vigiliarum pascha, ante noctis dimidium populos dimittere non liceat, expectantes aduentum Christi. Et postquam illud tempus transierit, securitate presunta, festum cunctos agere diem. Tempore Constantini hanc vigiliam magna cum pompa actam esse, auctor est EVSEBIUS [c]. *Sacram vigiliam*, inquit, *in diurnum splendorem converterat Constantinus, accensis tota urbe cerorum quibusdam columnis per eos, quibus id operis erat iniunctum. Lampades quoque accense cuncta passim loca illustrabant; adeo ut hæc mystica vigilia quous vel splendidissimo die splendidior redderetur.* GREGORIUS etiam NAZIANZENSIS [d] de hac consuetudine accendendi lampades & faces tam in ecclesia quam priuatis domibus loquitur. *Præclare quidem*, inquit, *nobis quoque fuit hesternum facium ac luminum gestatio, (quam priuatim iuxta, publiceque peregrimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magistratu & dignitate*

(z) Gregor. Nyssen. orat. in resurrectione domini. Not. Vaga allegatio. Nyssenus quinque habet orationes de hoc argumento, quarum piiores tres bene longæ sunt, quas, lector ipse, si volet, euoluat.

(a) Lactant. lib. VII. c. XIX.

(b) Hieron. in Matth. XXV, 6.

(c) Euseb. vit. Constantin. lib. IV. cap. XXII. τὴν δὲ ἑρπὴν διακυβερνῶσαν μετέβαλλον εἰς ἡμερᾶς φῶτα, κατὰ νόμον ὑποφωτιστῶν κατ' ὅσον ἐξεπλήθυναν τῆς πόλεως τῶν ἐπὶ τῇ τετραγώνῳ λαμπάδες δ' ἦσαν πρὸς πάντας φασίγασαι τόπον ὡς λαμπρῶς ἡμέρας τηλευσεύσαν τὴν νυκτὴν οὐρανολέουσιν ἀποτελεῖδαι. Et cap. LVII. ἡ δὲ ἢ μεγάλη τῷ πάρχῃ ἐρετὴ παρ' ἡν ὁ βασιλεὺς τῷ θεῷ τὰς εὐχὰς ἀπεδίδεν, συνδιευκρίνουσε τὰς αἰχμας. Aderat iam magni paschalis festi sollemnitas; in qua imperator vota Deo persolvens, vna cum ceteris pernoctauit.

(d) Nazianz. orat. XI II, de pasch. p. 676. καλὴ μὲν ἢ κατὰ ἡμῶν λαμπρότης καὶ φωταγωγία, ἣν εἶδε το καὶ δημοτικὴ συνεστησάμεθα πᾶν γένος ἀνθρώπων μικρὰ, in si-

insignes, largo igne noctem illustrantes) magnumque illud lumen referens, quod vel calum uniuersum orbem, siderum suorum pulchritudine illustrans, superne nobis traiecit, vel supercaeleste est, tum in angelis, quae prima post primam lucida natura est (nam illine splendorem trabunt) tum in ipsa trinitate, a qua lumen omne productum est, ab indiuisibili lumine diuisum atque honoratum. At hodierna praeclarior & excellentior. Nam besternum lumen magni illius luminis exsurgens praeannuntium erat, ac veluti profecta quaedam animarum voluptas. Hodie autem ipsa resurrectio- nem celebramus, non iam in spe positam, sed iam ortam mundumque totum sibi conciliantem. TERTULLIANVS hanc vigiliam aetate sua ab omni populo, a feminis non minus quam viris sollempniter actam esse innuit. Scribens enim contra christianarum feminarum cum ethnicis matrimonium, inter alia argumenta hanc illis quaestio- nem [e], ad dissuadendum eis tam periculosum consortium, proponit: *Quis (infidelis maritus) sollempnibus pasche abnoctantem (uxorem) securus sustinebit?* Ex SOCRATE manifestum est, sectariis aequae ac catholicis magnam huius noctis fuisse reueren- tiam. Nam in quadam harum vigiliarum paschalium [f] ac- cidit, ut *Sabbatiani*, qui propago quaedam erant *Novatianorum*, tumultu quodam ac terrore daemoniaco correpti, orta- que in-

καὶ ὡς πᾶσα, διὰ φιλεῖ τῷ πυρὶ τὴν νύκτα φωτίζοντες, καὶ τὰ μεγάλα φωτὸς ἀντίτυπος· ὅσον τε ἑρμῆς ἀνιδρὸν φρονιμαρεῖ, κίσμην ὅλον ἀνυγάζων τοῖς περὶ ἑαυτὰ κάλλεσι, καὶ ὅσον ὑπερκράνιον, ἐν τε ὀγγέλοις τῇ πρώτῃ φωτεινῇ, φέσει μετὰ τὴν πρώτην τῷ ἐκείθεν πηγάζεσθαι, καὶ ὅσον ἐν τῇ τριάδι, παρ' ἧς φῶς ἀπαν συνέστηκεν ἐξ ἀμερίσθω φωτός μερίζομενον καὶ τιμώμενον· καὶ ἡ δὲ σήμερον καὶ περιφανερέα ὥσω χθὲς μὲν πρόδρομον ἦν τῷ μεγάλῳ φωτὶ ἀνισχυεῖν τὸ φῶς, καὶ οἷον εὐφροσύνη τις προσέχτιος· σήμερον δὲ τὴν ἀνάστασιν αὐτὴν ἐορτάζομεν, ἐκ ἐπὶ ἐλπιζομένην, ἀλλ' ἤδη γενημένην, καὶ κόσμον ὅλον ἑαυτῇ συνά- γασαν.

(e) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IV.

(f) Socrat. lib. VII. c. V. μετ' ἀπολύ τὴν ἐκ προλήψεως ἐορτὴν ἐπιτέλει [ὁ Σαβ- βάτιος] καὶ συνέβηεν πρὸς αὐτὸν ἐξ ἔδης ποικίλῃ καὶ τὴν, ἐξ ἔδης παννυχίδος παύσαντων, ἰσορροπὸς τις δαιμόνιος ἐπέσεν εἰς αὐτὸς, ὡς ἄρα Σισίνιος ὁ αὐτῶν ἐ- πίσκοπος σὺν ποικίλῃ πλῆθει ἔρχεται κατ' αὐτῶν καὶ ταραχῆς γενομένης, οἷα ἐκ- κός, ἐν νυκτὶ καὶ σὺν τῇ αἰποληφθέντες, ἑαυτὰς συνέτριψαν· ὡς ἀπολέσθαι ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τὰς ἐβδόμηκοντα ἀνθρώπους. Paullo post quam Sabbatius festum diem ex anticipata opinione celebraret, multique ad eum concurrerent, & sollempni peruigilio in ecclesia pernoctarent, tumultus quidam ac terror de- moniacus repente eos corripuit; quasi Sissinius ipsorum episcopus cum in- genti hominum multitudine in ipsos impetum faceret. Ortaque ex eo, ut

Bingh. O. E. Vol. IX.

Hh

de

de perturbatione fugientes, in angusto loco conclusi semetipfos obtererent, adeo vt plusquam septuaginta ex illis interirent.

HAEC nox prae reliquis omnibus illustris erat ob consuetudinem dandi baptismum catechumenis; quemadmodum non tantum ex illis discimus, quae de prisco baptizandi tempore, tamquam paschali sollemnitati praecipue assignato, generatim commemorantur; sed specialius quoque ex functis relationibus, quas de barbara inuasionē basilicae CHRYSOSTOMI, & de impetu in ipsum ipsiusque clerum ac populum, hac nocte ad agendas paschales vigilias baptizandosque catechumenos congregatum, factō hic ipse CHRYSOSTOMVS [g] atque PALLADIVS [h] narrant. Vbi inter alia inhumanæ hosti-

fieri solet, perturbatione, noctu in angusto loco conclusi semetipfos obtererunt: adeo vt plus quam septuaginta ex illis interierint.

[g] Chrysoſt. epiſt. I. ad Innocent. tom. IV. p. 680. (p. 596. edit. Frſ.) ἡμῶν αὐτῶ, καθάπερ ἐμπροδὲν εἶπον προτεινόντων, ἄθροον στρατιωτικὸν πλῆθος αὐτῶ τῷ μεγάλῳ συμβάτῳ, πρὸς ἐσπέρην λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπιμουαῖς, ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεισελθόν, τὸν κλῆρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῖν πρὸς βίαν ἐξέβαλον, καὶ ὅπλοις τὸ βῆμα περιεσφίχισαν· καὶ γυναῖκες τῶν ἐκκλησίαι οἶκον πρὸς τὸ βάπτισμα ἀποδυσάμεναι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν γυναιῶ ἐφυγον ὑπὸ τῷ φόβῳ τῆς χυλεῖης ταύτης· τῶν δὲ τὴν πρόεσσαν γυναῖξιν ἐσχημασμένη συγχωράμεναι περιεσφίξας· πολλὰ δὲ καὶ τραύματα δεξιμέναι ἐξεβάλλοντο, καὶ αἱματος αἱ κολυμβήθρας ἐπληροῦντο, καὶ τὰ ἰσθ' ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἐφονίσσето νάματα. Quum illa, quae dixi, praeenderemus, ipso magno sabbato collectae manus militum ad vesperam diei in ecclesiis ingressa, clerum omnem, qui nobiscum erat, vt eiecit, & armis sanctorum vndeque obsedit. Mulieres quoque sacrarum aedium, quae per illud tempus se exuerant, vt baptizarentur, metu, grauis infestius incurſus nude cūſugerunt. Neque enim concedebatur, vt se velarent, sicut mulieres honestas decet. Multae etiam exceptis vulneribus enciebantur, & sanguine implebantur piscine, & sancto cruore latraces rubescebant.

[h] Pallad. vit. Chrysoſt. cap. IX. p. 84. 85. 86. παρατείναντες γὰρ τὸν λαὸν ἐν τοῖς μύρισιν ἡμῶν τῆς ἀλέκτορος πρώτης, ἔχον θράους ξιφώσας νεοστρατεύτας κατὰ τὸν Ἰεσαῦ τετρακοσίας, ἀνελθεῖς περισσῶ, ἐπεπλήθυνεν αἰφνίδιον κατὰ τὴν νύκτα, σὺν τοῖς ἐπιδικνύουσι κληρικῶσι καὶ τοῖς στρατιώται· ἰταῦως, ὡς ἂν λύκος, σιδήρῳ εὐλθοντι διασχίσας τὰ ὄχλους· χωρήσας δ' ἰδὼν τῶν μακαρίων ὄλκταν ἐπὶ κολύβῃσι τῶν μακαρίων τὴν ἀνάστασιν τῶ σωτήρος· καὶ τῷ μὲν διακόνῳ θρασέως ἐτιμωροῦντο, τὰ σκύβαλα ἐχρεῖ· τὰς δὲ περισσύτερας ἤθη πα καὶ ἡλικιωτάς, ῥοπαλοῖς κατὰ κρανία παύτας, αἵματι κυρτῶ τὴν κολυμβήθραν· τότε ἦν ἰδεῖν τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην ἰνκτα, ἐν ᾗ καὶ δαίμονες πίπτουσι ἐπληχῆτες, εἰς λαβύρινθον μεταβληθεῖσαν· γυναιῶ γὰρ γυναῖκες σὺν τοῖς ἀνδράσι δορασμῶ ἐχρῶντο, φόβῳ τῷ σφαγῆναι ἢ ἀσχημονῆσαι, τὸν ἀσχημόνα ἀσπαζόμεναι δρόμον· -- τῇ ἐπαύριον γὰρ

lita-

litatis facinora hoc insolitum nefandæ crudelitatis exemplum memorant; quod hostes mulieres sacrarum ædium, siue catechumenas, quæ per illud tempus se exuissent vt baptizarentur, nudas aufugere coegerint, multas etiam trucidarint in ipso baptisterio, & sanguine impleuerint piscinas, siue sacros fontes. Et tamen hac nocte, tumultu isto non obstante, tria hominum millia baptismum susceperunt; quemadmodum speciatim a PALLADIO memoriæ proditum est. Vnde facile est colligere, quod hæc nox celebratissimum baptismi tempus fuerit; & quod, sicut poenitentes pridie in communionem restituti sint ecclesiæ, quam perdidissent, ita hoc die catechumeni perfecti christiani facti & in communionem admissi fuerint, quam antea numquam habuissent, & vtrique quidem, vt sacram eucharistiam in die paschatis perciperent. Ita vniuersam ecclesiæ praxin, in obseruanda quadragesima siue anniuersario quadraginta dierum ieiunio, priscis temporibus vsitatam a principio ad finem vsque spectauimus.

ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς, τὰ γυμναδῆμα ἐν τῇ παρακειμένῳ πεδίῳ, εἶδεν τὴν ἄσπερον γῆν, τὴν περὶ τὸ Πέμπιν, λευχειμονῶσαν καὶ ἐκπλαγεῖς ἐπὶ τῇ θέρῃ τὰ ἄνδρας τῶν νεοφωτίων ἦσαν γὰρ ἀμφὶ τοὺς τριχιλῖας ἤγετο παρὰ τῶν δορυφόρων τίς ἢ λογὸς τῶν ἐκεῖ συνηθροισμένων, κ.τ.λ. In eos, qui populum in partibus nostris usque ad primum galli cantum detinebant, de repente noctu impetum fecit, ipse timores habens, distinctos gladios gestantes insidiar. Exiit quadraginta, egregie imprudentes cum iudicibus, clericis & militibus, insolenter vt lupus, coruscante ferro multitudinem pererrumpens, penetrat usque ad sanctas aquas, vt prohiberet eos, qui initiabantur sacramento dominicæ resurrectionis. Et in diaconum procaciter illisus, symbola effudit: Presbyteros vero grandæuos fustibus in capite feriens, sacrum fontem cruore conspersit. Tunc videre erat angelicam illam noctem, in qua etiam demones corrunt perterriti, in labyrinthum conuersam. Nudæ enim mulieres cum viris metu mortis aut turpitudinis, turpi figuræ se dabant, indecorum cursum præferentes. - Die sequenti egressus imperator, vt sese exerceret in vieno campo, vidit agnum circa Pemptum seu Quintum, non confutum & candentem, & stupefactus adspectu coloris nuper baptizatorum (erant enim ad tria milia) sacellites rogat, quinam esset illic congregatorum cœtus.

LIBRI VICESIMI PRIMI

CAPVT SECVNDVM

DE IEIUNIIS QVATVOR TEMPORVM;
DE IEIUNIIS MENSTRVIS, ET DE ORIGINE IEI-
NIORVM QVATERNARIORVM ORDINATIO-
NIS ET ROGATIONVM.

S. I.

*Ieiunium Martii siue primi mensis idem atque ieiunium quadra-
gesimale.*

PROXIMA anniuersaria ieiunia erant sic dicta ieiunia quatuor temporum. Hæc vocabantur ieiunia primi, quarti, septimi & decimi mensis, siue ieiunia vernum, æstiuum, autumnale & hiemale, obseruata in *Martio, Junio, Septembri & Decembri*, qui quatuor diuersorum anni temporum initia habebantur. Hæc initio designata erant, non vt essent tempora ordinationis, sed vt diuina imploraretur diuersis anni temporibus benedictio, vel vt agerentur gratiæ pro beneficiis in eorum quolibet diuinitus acceptis, vel vt corpus & anima peculiari quadam ratione, recurrentibus his statibus strictioris disciplinæ & magis intensæ deuotionis temporibus, exercerentur atque purgarentur. Vnus e primis, qui de ieiuniis sub nomine & numero quatuor temporum ex instituto loquitur, LEO est, pontifex *Romanus*, in sermonibus suis circa annos CCCCL, quorum in vno hoc illa ordine recenset [a]: *Ieiunia ecclesiastica ita per totius anni circulum distributa sunt, vt lex abstinentiæ omnibus sit adscripta temporibus. Siquidem ieiunium vernum in quadragesima, æstiuum in pentecoste autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc, qui est decimus, celebramus.* Alio loco [b] ait: *Præsidia militiæ christiane (ieiunia intelligit) sanctificandis mentibus nostris atque corporibus diuinitus instituta, ideo cum dierum temporumque curriculis sine cessatione reparantur, vt infirmitatum nostrarum*

(a) Leo serm. VIII. de ieiunio decimi mensis. (biblioth. patr. tom. VII. p. 991. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(b) Leo serm. VII. de ieiun. decimi mensis. (ibid. p. 990. fin.)

ipsa nos medicina commoneat. Et rursus alibi [*]: *Ideo ipsa continentie observantia quatuor est assignata temporibus, ut in id ipsum totius anni redeunte decursu cognoscereamus, nos indefinenter purificationibus indigere, semperque esse nitendum, dum huius vite varietate iactamur, ut peccatum, quod fragilitate carnis & cupiditatum pollutione contrahitur, ieiuniis atque elemosynis deleatur.* PHILASTRIVS quoque de quatuor notis ieiuniis, per annum ab ecclesia celebrari solitis, loquitur. Loco autem ieiunii *Septembris* ponit ieiunium epiphaniæ, hoc ordine ea [c] recensens: *Per annum quatuor ieiunia in ecclesia celebrantur. In natali primum, deinde in pascha, tertium in epiphania, quartum in pentecoste, ab adscensione inde usque ad pentecosten diebus decem.* Ut adeo hæc quatuor ieiunia non prorsus eadem fuerint tempore PHILASTRII, quæ tempore LEONIS papæ fuerunt. Ieiunium vernum siue ieiunium in pascha euidenter est ieiunium quadragesimæ, de quo loquuti sumus antea. Nondum enim peculiaris hebdomas in quadragesima ordinationibus assignata erat, ut distinctum aliquod esset ieiunium, vti postea videbimus.

§. II.

De ieiunio pentecostes.

IEIUNIVM pentecostes, quod LEO ieiunium æstivum vocat, ATHANASIO quoque memoratur. Nam in apologia sua ad *Constantium* [d] hebdomade post sanctam pentecosten populum, expleto ieiunio, orandi causa ad cœmeterium egressum esse, dicit. Concilium *Gerundense* in *Hispania* [e] hebdomadi post pentecosten hoc ieiunium assignat, statuens, *ut, expleta sollemnitate pentecostes, in sequenti septimana, a quinta feria usque in sabbatum, per hoc triduum abstinentia celebretur.* Concilium *secundum Turonense* vitam viuentes monasticam [f] integram hebdomadem post pentecosten ieiunare iubet. *Post quinquagesi-*

(*) Id. ferm. IX. de ieiun. septimi mensis. (ibid. p. 1060. c.)

(c) Philastr. biblioth. patr. tom. IV. p. 48. (p. 723. edit. Lugd. MDCLXXVII.)

(d) Athan. apol. de fuga. Tom. I. p. 704. (p. 323. c. edit. Paris. MDCCXCVIII.) τῇ γὰρ ἐβδομίδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν ὁ λαὸς ἡγεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὐξέσθαι.

(e) Concil. Gerund. can. II.

(f) Concil. Turon. II. c. XVII.

nam, inquit, tota hebdomade ex affe ieiunent. Vtrum vero hoc fuerit in hebdomade pentecosten sequente, an hebdomade post hanc, ex hisce canonibus non liquet. Neque enim hæc quatuor temporum ieiunia certæ cuidam hebdomadi ita adsignata erant, vt hebdomade & amplius in obseruatione sui non possent variare, quemadmodum ex concilio *Salgunstadiensi* [g] patet, quod regulas suggerit, secundum quas hæ variationes instituendæ sint & accommodandæ. Et in quodam concilio in *Anglia* nostra, *Oxonii* [b] ann. MCCXXII sub *Stephano de Langetuna*, archiepiscopo *Cantuariensi*, habito, quod ieiunia quatuor temporum constituit, ieiunium pentecostes a multis diuerso modo celebratum esse significatur. Alii enim id observabant in hebdomade post litanias, siue dies rogationum, alii in hebdomade pentecostes. Quæ res non vniuersalem aliquam regulam siue traditionem in ecclesia de hoc ieiunio fuisse ostendit.

(g) Concil. Salgunstad. an. MXXII. can. II. (tom. IX. concil. p. 845.) De incerto ieiunio quatuor temporum hanc certitudinem statuimus, vt si kalendæ Martii in quarta feria siue antea euenerint, eadem hebdomada ieiunium celebretur. Si autem kalendæ Martii in quintam feriam aut sextam aut sabbatum discedunt, in sequentem hebdomadam ieiunium differatur. Simili quoque modo si kalendi Iunii in quartam feriam, aut antea euenerint, in subsequente hebdomada ieiunium celebretur. Et si in quintam feriam aut sextam aut sabbatum contigerint, ieiunium in tertiam hebdomadam referuetur. Et hoc sciendum est, quod si quando ieiunium mensis Iunii in vigilia pentecostes secundum prædictam regulam euenerit, non ibi celebrandum erit, sed in ipsa hebdomada sollempni pentecostes: & tunc propter sollempnitatem spiritus sancti, diaconus dalmaticis induatur & alleluia cantetur, & flectamus genua, non dicatur. Eodem modo de Septembris ieiunio constitutum est, & si kalendæ Septembris in quarta feria euenerint, aut antea, ieiunium in tertia hebdomada celebretur: & si in quinta aut sexta aut sabbato contigerint, in quarta hebdomada ieiunandum erit. In Decembri illud obseruandum erit, vt proximo sabbato ante vigiliam natalis domini celebretur ieiunium: quia si vigilia in sabbato euenerit, simul vigiliam & ieiunium celebrare non conuenit.

(b) Concil. Oxon. c. VIII. (tom. XI. concil. p. 275.) In Martio prima hebdomada ieiunandum est feria quinta & sexta & sabbato. In ieiunio in secunda, quod dupliciter obseruatur a pluribus, in prima hebdomada post litanias, aut in hebdomada pentecostes. In Septembri per tres dies. In proxima septimana integra ante natalem domini.

§. III.

De ieiunio mensis septimi, siue ieiunio autumnali.

IEIUNIVM mensis septimi, siue ieiunium autumnale, nec PHILASTRIO nec ulli scriptori alii, quod ego sciam, ante *Leonem* memoratur. Post eum vero GELASIVS [i] de eo loquitur, tamquam vno ex quatuor sollempnis ordinationis temporibus, quæ semper obseruabantur cum ieiunio, ex quo primum in ecclesiam fuerant inuenta. Verum hoc non nisi post *Leonem* [k] factum. Etsi enim hic semper de ieiunio *Septembris* siue mensis septimi loquitur, numquam tamen innuit, fuisse hoc statum & sollempne tempus ordinationis, sed alias eius rationes reddit, quia deceat homines in anniuersario vnius cuiusque horum temporum decursu peccatis sese purgare.

§. IV.

De ieiunio aduentus seu natalis domini, vocato ieiunio Decembris siue mensis decimi.

IEIUNIVM *Decembris* siue mensis decimi, dictum alias ieiunium aduentus seu natalis domini, PHILASTRIO memoratur, tamquam vnum ex sollempnibus ecclesiæ ieiuniis. Hoc ieiunium antiquis temporibus a festo *S. Martini* vsque ad natalem *CHRISTI*, ter per singulas hebdomadas, diebus scilicet *Lune*, *Mercurii* & *Veneris* agitabatur, quemadmodum ex concilio *Matifconensi* videre est, vbi canon habetur in hanc sententiam [l]: *Vt a feria S. Martini vsque ad natale domini, secunda, quarta & sexta sabbati ieiunetur, & sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari. In quibus diebus canones legendos esse speciali definitione sancimus, vt nullus se fateatur per ignorantiam deliquisse.* Concilium *Turonense II.* [m] monachos singulis diebus per hoc tem-

(i) Gelas. epist. IX. ad episcopos *Lucaniæ*, cap. XI. Ordinationes presbyterorum & diaconorum, nisi certis temporibus & diebus exerceri non debent, id est, quarti mensis ieiunio, septimi & decimi, sed & etiam quadragesimalis initium ac mediana quadragesimæ die, sabbati ieiunio circa vesperam nouerint celebrandas.

(k) Leo ferm. IX. de ieiun. mensis septimi p. 88. (Vid. §. I. sub signo (*) pag. 245. in textu.)

(l) Concil. Matifcon. I. c. IX.

(m) Concil. Turon. II. c. XVIII. De decembri vsque ad natalem domini omni die ieiunent.

poris interuallum ieiunare iubet. In concilio autem *Salaguntensi* [*n*] & *Oxonienſi* [*o*] hoc ieiunium ad hebdomadem natalem Christi proxime antecedentem, reducitur.

§. V.

De ieiunio epiphaniæ.

PRAETER hæc quatuor temporum ieiunia, PHILASTRIUS ieiunii facit mentionem ante epiphaniam, vel potius, vt antea obseruatum est, in locum ieiunii *Septembris* illud ponit. Concilium *Turonense* secundum [*p*] huius ieiunii meminit, dicitque esse ieiunium tridui, & præcipue institutum ad calcandas gentilium festiuitates, quas per tres dies continuas licenter & intemperanter celebrarint; quos tres dies patres id circo iussisse esse dies abstinentiæ & priuatarum litaniarum, vt hoc modo impediatur populi, quo minus in comestationes ac heluationes gentilium abripiantur. Vt ita kalendis *Ianuarii*, siue die circumcisiſionis, ieiunium potius quam festum per aliquot ecclesiæ sæcula agitarint. Ex ante memorato enim concilio kalendas *Ianuarias* tribus diebus sic dicti ieiunii epiphaniæ inclusas fuisse apparet.

§. VI.

De ieiuniis mensuris.

NONNULLIS in locis etiam singulis mensibus celebrabantur ieiunia, duobus mensibus *Iulio* & *Augusto* exceptis. Sic in *Hispania* obtinuit ex canone concilii *Illiberritani* [*q*]: *Ieiuniorum superpositiones per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium Iulii & Augusti, ob eorumlem infirmitatem.* Fuisse hæc ieiunia aliquid amplius quam vſitata ieiunia feriæ quartæ & sextæ, manifestum videtur ex nomine ieiuniorum superpositionum, quo insigniuntur, quod hoc loco non longitudinem

(*n*) Concil. *Salaguntad.* c. II. In decembri illud obseruandum erit, vt proximo sabbato ante vigiliam natalis domini celebretur ieiunium.

(*o*) Concil. *Oxon.* c. VIII. vt supra. In proxima septimana integra ante natalem domini ieiunandum.

(*p*) Concil. *Turon.* II. c. XVIII. Inter natalem domini & epiphaniam omni die festiuitates sunt. Excipitur triduum illud, quo ad calcandam gentilium consuetudinem patres nostri statuerunt priuatas in kalendis Ianuariis fieri litanias &c.

(*q*) Concil. *Illiberrit.* c. XXIII.

ieiuniorum, sed nouam eorum impositionem & indictionem significat, quemadmodum in hunc canonem recte obseruat ALBASPINA EVS [*]; tametsi, quæ fuerint illa ieiunia, non facile est dicere. Si mihi copia daretur in re obscura faciendi coniecturam, concluderem, hanc ieiuniorum superpositionem fuisse additionem feriæ secundæ ad quartam & sextam, quia in concilio quodam *Gallicano* [r] sic inuenimus, quod rationem ieiunandi per diuersos anni menses vitam sectantibus asceticam præscribens, ter in hebdomade eos ieiunare iubet, nimirum feria prima, quarta & sexta a pentecoste ad *Augustum* vsque mensem; & rursus per menses *Septembrem*, *Octobrem*, & *Novembrem*. *Augustus* autem excipitur, quia hoc mense fere quotidie festiuitas cuiusdam martyris [r] celebrabatur cum manicatione, siue officio matutino festiuitati proprio. Accedit, quod ipsum concilium *Illiberitanum* in alio canone [t] introducens in *Hispaniam* ieiunium sabbati, quod antea festum fuerat, ideo ieiuniorum superpositionem vocet, quia nuper in *Hispania* exemplo ecclesiæ *Romanæ* receptum erat. Si cui hæc coniectura circa menstrua ieiunia & ieiuniorum superpositiones non probatur, is per se ex melioribus rationibus iudicandi habet libertatem.

§. VII.

*De origine ieiuniorum quaternariorum ordinationis, vulgo
Ember-Weeks.*

SVNT, qui ieiunia ordinationis, vulgo *Ember-Weeks*, ea-

-
- (*) Albaspin. in loc. ieiunia superponere est ieiunia de nouo imponere & indicare, quæ autem fuerint illa ieiunia, quæ singulis mensibus, præter stationes feriæ sextæ & sabbati, superimposita essent in Hispania, non facile est dicere, quum ea peculiari quadam lege & consuetudine celebrarentur in illa provincia.
- (r) Concil. Turon. II. c. XVIII. Post quinquagesimam tota hebdomade exacte ieiunent. Postea vsque ad kalendas Augusti ter in septimana ieiunent, secunda, quarta & sexta die, exceptis his, qui aliqua infirmitate constricti sunt. In Augusto, quia quotidie missæ sanctorum sunt, prandium habeant. In Septembri toto & Octobri & Nouembri, sicut prius dictum est, ter in septimana.
- (s) Ibid. can. XIX. Toto Augusto manicationes fiant, quia festiuitates sunt & missæ.
- (t) Concil. Illiberit. c. XXVI. Errorem placuit corrigi, vt omni sabbati die ieiuniorum superpositionem celebremus.

dem esse putant quæ ieiunia quatuor temporum, adeoque communiter pro certo & concessio sumunt, quod quæ illa, ea & hæc probent. Verum superiore quodam libro [*] occasionem habuimus ostendendi, per aliquot sæcula non fuisse ab ecclesia certa tempora ordinationi præstituta, sed homines omnibus officiis ac gradibus quouis tempore consecrari consuevisse, prout rerum necessitas requisierit. Et quum ieiunia quatuor temporum primum instituerentur, alio prorsus fine instituebantur, non ob ordinationes: Quia ordinationes in ecclesia Romana mense Decembri adhuc peragebantur, postquam quatuor temporum ieiunia iam inuenta essent, usque dum *Simplicius* circa annos CCCCLXVII. *Februarium Decembri* adderet. Hoc ab AMALARIO FORTVNATO [u] obseruatur, quemadmodum monuimus antea. Et HENRICVS WHARTONVS [x], eandem obseruationem, ab IVONE Carnotensi in libro de officiis ecclesiasticis manuscripto factam, se reperisse ait. Concilium Moguntinum, tempore Caroli M. imperatoris habitum, ieiuniorum quatuor temporum [y] mentionem iniicit, eaque in prima hebdomade Martii, in secunda hebdomade Iunii, in tertia hebdomade Septembris & in Decembri in hebdomade, natalem domini proxime antecedente, obseruari iubet: Ista autem ieiunia

(*) Lib. IV. c. VI. §. VI. volum. II. p. 177. seqq.

(u) Amalar. de offic. eccles. lib. II. c. I. (In bibliothec. patr. tom. XIV. pag. 968.) Primi apostoli semper in Decembrio mense, in quo natiuitas domini nostri Iesu Christi celebratur, consecrationes ministrabant, usque ad Simplicium, qui fuit a b. Petro quadragesimus nonus. Ipse primus sacravit in Februario.

(x) Wharton auctar. ad Vffer. hist. dogmat. de scriptura & sacris vernaculis p. 363. Omnes apostolicos a beato Petro usque ad Simplicium papam ordinationes tantum in ieiunio Decembris celebrasse adnotauit Iuo Carnotensis in libro de ecclesiasticis officiis MS.

(y) Concil. Mogunt. c. XXXIV. (tom. VII. concil. p. 1249.) Constituimus, vt quatuor tempora omni ab omnibus cum ieiunio obseruentur, id est, in mense Martio hebdomada prima: & feria IV & VI. & sabbato veniant omnes ad ecclesiam, hora nona cum litiis ad missarum sollempnia. Similiter in mense Iunio hebdomada secunda, feria IV & VI. & sabbato ieiunetur usque ad horam nonam, & a carne ab omnibus abstineatur. Similiter in mense Septembrio tertia, & in mense Decembrio hebdomada, quæ fuerit plena ante vigiliam natalis domini, sicut est in Romana ecclesia traditum.

nia ieiunia ordinationis fuisse, de eo quidem altum ibi est silentium. Sunt etiam, qui a *Gregorio VII.* primum sancitum esse statuunt, vt ieiunia ordinationis & ieiunia quatuor temporum exacte simul inciderent; ante quod tempus, vt tempora ordinationis arbitraria fuerint & mobilia, ita quoque ieiunia fuisse, ad illa pertinentia, quæ semper in ecclesia obtinuerint, quamuis nulli certo tempori adsignata.

§.VIII.

De origine ieiunii rogationum.

CIRCA sæculum quintum medium nouum ieiunium in *Gallia* a *Mamerc*o episcopo *Viennensi* sub nomine *litaniarum* siue *rogationum* inuehi cœptum est, quod per dies tres, diem adscensionis in festiuitate pentecostali proxime antecedentes, celebrabatur. Ieiunium hisce diebus obseruandi consuetudo plane noua erat, quia antehac vniuersi quinquaginta dies pentecostes omnino festi fuerant, & omne ieiunium & inflexio genuum prohibita hoc tempore; quemadmodum libro vltimo[*] demonstraui. Supplicationes siue litanie extra ordinem, ferente hac illa occasione, fieri solebant, at *Mamercus* primus erat, qui hosce dies illis præstitebat. Cuius exemplum multæ *Occidentis* ecclesiæ sunt imitata, quemadmodum memorie prodidit *SIDONIVS APOLLINARIS* [z]. Ecclesiæ autem *Hispanica* veterem potius morem omnes pentecostes dies festos agendi sequendum ducebant. Vnde concilium *Gerundense* [a]

(*) Lib. XX. c. VI.

(z) Sidon. lib. V. epist. XIV. Quidquid illud est, quod vel otio, vel negotio vacas, in urbem tamen *rogationum* contemplatione reuocare: Quorum nobis sollempnitatem primus *Mamercus* pater, & pontifex, reuerendissimo exemplo, vtilissimo experimento inuenit, instituit, inuexit. Erant quidem prius (quod salua fidei pace sit dictum) vagæ, tepentes, infrequentesque, vtque sic dixerim, obsecranda supplicationes, quæ sæpe interpellantium prandiorum obicibus hebetabantur, maxime aut imbres, aut serenitatem deprecaturæ, ad quas (vt nihil amplius dicam) sigulo pariter atque hortulano non oportuit conuenire. In his autem, quas suprasatus summus sacerdos nobis protulit pariter & contulit, ieiunatur, oratur, psallitur fletur. Id. lib. VII. epist. I. ad *Mamercum*. *Solo inuestiarum te auctore rogationum* palpamur auxilio, quibus inchoandis, instituendis populus *Auernus*, etsi non effectu pari, adfectu certe non impari cœpit initiari.

(a) Concil. Gerund. c. II. De litania, vt expleta sollempnitate pentecostes, se-

hoc ieiunium rogationum in hebdomade post pentecosten potius obseruari iussit; aliamque istiusmodi litaniam, siue rogationum ieiunium, kalendis *Novembris* adsignauit, qui dies postea omnium sanctorum festiuitas euasit, a dominica trinitatis huc translata. Concilia *Toletana* quintum & sextum [b] alias litania idibus *Decembris* instituerunt. Et concilium decimum septimum *Toletanum*, an. DCXCIV. habitum, generalius decretum [c] fecit, vt per totum annum singulis mensibus istiusmodi litanix seu rogationes celebrarentur. Et sub hoc capite ieiuniorum menstruorum concludere licebit, ieiunium rogationum in pentecoste, etsi initio non receptum, tandem fortassis in ecclesias *Hispanicas* inuectum esse: Quod tamen non extra omnem controuersiam positum est, quia WALAFRIDVS

quenti septimana, a quinta feria vsque in sabbatum per hoc triduum abstinentia celebretur. Can. III. Item secundæ litanix faciendæ sunt kalendis *Novembris*, ea tamen conditione seruata, vt si iisdem diebus dominica intercesserit, in alia hebdomada secundum prioris abstinentie obseruantiam, a quinta feria incipiatur, & in sabbato vespere missa facta finiantur. Quibus tamen diebus a carnibus & a vino abstinendum decreuimus.

(b) Concil. Tolet. V. can. I. Scilicet vt in cuncto regno a Deo sibi concessio specialis & propria hæc religiosa omni tempore teneatur obseruantia, vt a die idum *Decembrium* litanix triduo vbique annua successione peragantur, & indulgentia delictorum lacrimis impetretur cetera. Conc. Tolet. VI. c. II. Vniuersalis auctoritate censuimus concilii, vt dies litaniarum, qui in synodo præmissa sunt instituti, eodem in tempore, quo iussi sunt excoli, annuo recurso omni obseruatione habeantur celeberrimi, vt pro illis, quibus nunc vsque simul implicati sumus delictis, sit nostra expiatio ante oculos Dei omnipotentis.

(c) Concil. Toletan. XVII. c. VI. Quamquam præcorum patrum institutio, per totum annum, per singulorum mensium cursum, litaniarum vota decreuerit persoluenda, nec tamen specialiter pro quibus causis id ipsam sit peragendum, tamen quia cooperante humani generis aduersario, multa inolevit oberrandi consuetudo, & iuri-iurandi transgressio, ideo secundum euangelistam, qui ait: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem*, in commune statuentes decernimus, vt deinceps per totum annum, in cunctis duodecim mensibus per vniuersas Hispanix & Galliarum prouincias, pro statu ecclesix Dei, pro incolumitate principis nostri, atque saluatione populi, & indulgentia totius peccati, & a cunctorum fidelium cordibus expulsiõe diaboli, exomologeses votis gliscentibus celebrentur; quatenus tum generalis omnipotentis dominus afflictionem perspexerit, & delictis omnibus miseratus indulgeat, & fauentis diaboli incitamenta ab animis omnium procul eliciat.

STRABO, qui integro sæculo post hoc concilium vixit, de illis obseruat [d], quod in pentecoste ieiunare recusent, quia scriptum sit, *Non possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus*. Vtrum vero hanc obseruationem de ecclesijs *Hispanicis* faciat, prout sua ipsius ætate, an vero prout prioribus temporibus mos in eis obtinuerit, quando concilium *Gerundenſe* ieiunium omne in pentecoste prohibuit, id aliquo modo dubium est. Quamobrem satis habeo hæc res hoc loco [*] vel digito indicasse, easque vt controuersas diligentiori aliorum disquisitioni relinquo. De ecclesia *Græca* res magis incontrouersa est atque indubia, numquam in ea ieiunium rogationum celebratum fuisse tempore pentecostes. Nam præter omnium veterum *Græcorum* scriptorum hac de re silentium, LEO ALLATIVS ipse quidem natione *Græcus* nobis adfirmat [e], hodiernis *Græcis* rogationes triduanas ante adscensionem ignotas esse; neque eos habere vlla statuta ieiunia inter pascha & pentecosten, immo ne quidem semiieiunia feriæ quartæ & sextæ, quæ tamen tamquam dies stationum in reliquis anni partibus omnibus obseruentur. Idem ille [f] & IACOBVS GRETSERVS eos reprehendunt, qui obseruationem ieiunii rogationum illis

(d) Strabo de offic. eccles. c. XXVII. Hispani, propter hoc, quod scriptum est, *Non possunt filii sponsi lugere, quam diu cum illis est sponsus*, infra quinquagesimam paschæ recusantes ieiunare, litanias suas post pentecosten posuerunt, quinta, sexta & septima feriis eiusdem hebdomadis, eas facientes.

(*) Vide plura de hoc ieiunio rogationum lib. XIII. cap. I. §. X. vol. V. p. 21.

(e) Allat. de dominicis hebdomad. Græc. p. 1416. Rogationes triduo ante adscensionem domini Græcis ignotæ sunt, nec vlla habent statuta ieiunia inter pascha & pentecosten. --- Immo vero, quum in aliis hebdomadis feria quarta & sexta ieiunium præcipiatur, ea ieiunia iis etiam feriis soluere concessum est.

(f) Allat. ibid. Nomen (*διακαινισμός*) habuit ex sanctissimo resurrectionis Christi triumpho, quo omnia renouantur, instaurantur & meliorem in statum reducuntur. Hinc apparet, quantum aberrent ii, qui nullo veterum scriptorum testimonio fido *διακαινισμὸν* scribunt; multoque enormius, qui *διακαινισμὸν*, quasi diceret, exanationi dicatum, quia per illud tempus exinanunt sua corpora & macerant, oraturi Deum pro commoditate anni, & volunt esse hebdomadem rogationum; quos optime refellit Gretserus in Codinum lib. III. cap. IX.

Gretser. in Codin. lib. III. c. IX, (p. 246. edit. Paris. MDCXLVIII.) Male Iunius

ex quadam aberratione tribuunt, quasi vocabulum *διακαινισμος*, quod hebdomadem post pascha, siue hebdomadem renouationis significat, legendum sit, *διακαινισμος* & hebdomadem exinanitioni corporum per ieiunia dicatam denotet; existimantes hanc esse hebdomadem rogationum; quum tamen re ipsa tale ieiunium numquam inter eos fuerit vsitatum. Vt adeo, quemadmodum hoc ieiunium non diu durauit in ecclesia *Occidentali*, nec vniuersaliter in ea receptum fuit, ita planum perspectumque sit, ecclesiam *Orientelem* nihil eius habuisse, sed totam pentecosten, secundum antiquam & vniuersalem ecclesiae regulam, semper festam agitasse.

LIBRI VICESIMI PRIMI

CAPVT TERTIVM

DE IEIUNIIS HEBDOMADALIBVS FERIAE QVARTAE ET QVINTAE.

S. I.

De origine horum ieiuniorum.

HACTENVS ieiunia annua veteris ecclesiae, quae vertente anno, suis quaeque statis temporibus, obseruari consueverunt, considerauimus. Praeter haec ieiunia, erant etiam hebdomadalia, die *Mercurii* & die *Veneris*, *Latinis* dicta statio-

in notis interpretatur *ἑβδομάδα διακαινιστος*, hebdomadem rogationum. Male etiam rationem nominis reddens, ait, eam dici *διακαινιστος*, exinanitioni dicatam, quia per illud tempus exinaniant sua corpora & macebant, oraturi Deum pro communitate anni. Eiusdem, non scribendum *διακαινιστος* sed *διακαινισμος*, ut habent exemplaria Alexandri, rituales libri Graecorum, & codex bibliothecae Angulanae MS. quo continentur euangelia de sacris praeparata scripta, quorum initium, *τῇ τελευτῇ τῆς διακαινισμοῦ*. Quae enim hebdomas *τῆς διακαινισμοῦ* dicitur quasi *septimana renouationis*, *τῇ διακαινισμοῦ*, quam, Christo resurgente, omnia renouata & instaurata fuerunt. Secundo, tantum abest, ut haec hebdomas ab exinanitione ieiunantiumque inedia nomen inueniat; ut tota illa hebdomade ieiunium solueret moris fuerit. Testis Pallamon in cap. LIX. apost. qui quum percensuisset dies, quibus ieiunandum est, excipit quatuor dies, & parasceues seu ferias sextas quae sunt *πρὸ τῆς ἀποκαταστάσεως*, sed *ἀποκαταστάσεως*, aut carnisprinium: & quae sunt *πρὸ τῆς τοῦ σώματος*, & hebdomadem *τῆς διακαινισμοῦ*. cetera.

nes,

nes, semiieiunia, & ieiunia feriæ quartæ & sextæ, *Græcis νηστίας τῆς τετράδος ἢ τῆς παρασκευῆς*. Sane hæc iam tempore CLEMENTIS ALEXANDRINI & TERTVLLIANI obtinuerunt. Nam CLEMENS [a], describens verum gnosticum suum, siue perfectum christianum, ait: *Novit ipse ieiunium quoque anigmata siue mysteria horum dierum, quarti inquam & parasceues (siue sexti). Dicitur autem ille quidem Mercurii, hic vero Veneris. Hinc ille ieiunat in vita, & ab avaritia, & a libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia.* Intelligit, esse hæc vitia Mercurio & Veneri inter gentiles peculiaria & propria. Non multo post TERTVLLIANVS, disputans contra nonnullos, qui omni religiosæ statutorum temporum obseruationi sese opponebant, quia apostolus dicat, *Gal. IV, 10. Dies obseruatis & menses & tempora & annos*: ita eos ex consuetudine & obseruantia totius ecclesiæ confutat [b]: *Si omnem in totum deuotionem temporum & dierum & mensium & annorum erasit apostolus, cur pascha celebramus in annuo circulo, in mense primo? Cur quinquaginta exinde diebus in omni exultatione decurrimus? Cur stationibus quartam & sextam sabbati dicamus? Et ieiunium parasceuen?* Similem in modum ORIGENES [c]: *Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiuniis consecratos. Habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus sollempniter ieiunamus.* Et VICTORINVS [d] martyr, qui sæculo tertio extremo vixit, de duobus hisce diebus loquitur, tamquam cum ieiunio religiose obseruatis, ad nonam vsque horam, hoc est, tertiam postmeridianam, siue ad vesperam, aut per superpositionem (vt vocant) vsque in alterum diem. Speciatim narrat, sexto die siue in

(a) Clem. Alex. Strom. VII. p. 877. edit. Oxon. *οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ ἀνίγματα τῶν ἡμερῶν τέτων, τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς, λέγω· ἐπιφαιρίζοντα γὰρ, ἢ μὲν Ἑρμῆ· ἢ δὲ, Ἀφροδίτης· αὐτὴν νηστεύει κατὰ τὸν βίον φιλαργυρίας τε ὁμῶ, καὶ φιληδονίας· ἐξ ὧν αἱ πᾶσαι ἐκφύονται κακίαι.*

(b) Tertull. de ieiun. c. XIV.

(c) Origen. homil. X. in Leuitic. tom. I. p. 159. (p. 99. edit. Paris. MDCCIII.)

(d) Victorin. de fabrica mundi ap. Cau. histor. litter. tom. I. p. 103. (p. 73. edit. Geneuens. MDCXCIII.) Nunc ratio nouitatis ostenditur, quare dies quartus tetras nuncupatur; quare vsque ad horam nonam ieiunamus, vsque ad vesperam, aut superpositio vsque in alterum diem fiat. -- Sextus dies parasceue appellatur: Hoc quoque die ob passionem domini Iesu Christi, aut stationem Deo, aut ieiunium facimus.

parascœue aut stationem Deo, aut ieiunium fieri ob passionem domini nostri *IESV CHRISTI*. Quod etiam a *PETRO*, ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopo, notatur, qui eadem ætate vixit & paullo post in persecutione *Diocletianea* mortem pro *CHRISTI* religione oppetiit. Ita enim in canone quodam suo loquitur [e]: *Non reprehendit nos quispiam, quartam & sextam feriam observantes, in quibus nobis ieiunare secundum traditionem cum ratione preceptum est. Quartam quidem propter initum a iudeis consilium de proditione domini: sextam autem, quod ipse pro nobis passus sit.*

§. II.

Rationes institutionis eorum.

MVLTA alia istiusmodi testimonia in quarti & sequentium sæculorum scriptoribus, *BASILIO* [f], *HIERONYMO* [g], *AVGVSTINO* [h], *EPIPHANIO* [i], atque auctoribus *cano-*

(e) Petr. Alex. c. XV. Οὐκ ἐγκαθέσει τις ἡμῶν παρατηρημένοις τετραδά καὶ παρασκευῇ, ἐν αἷς καὶ ὑπεύειν ἡμῶν κατὰ παράδοσιν ἐν λόγῳ προσετίτακτο· τὴν μὲν γὰρ τετράδα διὰ τὸ γενόμενον συμβόλιον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῇ παραδοσίᾳ τῆς κυριακῆς καὶ παρασκυῆς, ὅτι αὐτοὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαυσε.

(f) Basil. epist. CCLXXXIX. Ἡμεῖς μὲν τοιγὲ τετράδιον καὶ ἑκάστην ἑβδομάδα κοινῶμεν, ἐν τῇ κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, ἐν παρασκυῇ καὶ τῇ σαββάτῳ. Nos igitur quater singulis septimanis communicamus, dominica, feria quarta, in parascœue & sabbato.

(g) Hieron. in Galat. IV, 10. (p. 140. edit. Paris. MDCXLIII.) Si dies observare non licet, & menses, & tempora & annos, nos quoque simile crimen incurrimus, quartam sabbati observantes & parascœuen, cetera.

(h) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. Vid. sub litt. (m) seq.

(i) Epiph. hær. I. XXV. §. VI. Τίτι δὲ & συνεσιώηται ἐν πᾶσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης, ὅτε τετρεὰς ἢ προσάββατον ὑπεῖα ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὠρισμένη; Εἰ δὲ καὶ καὶ τὸ τῆς διατάξεως τῶν ἀποστόλων λέγειν, πῶς ἐκεῖ ὠρίζοντο τετράδα ἢ προσάββατον ὑπεῖαν διὰ πάντες χωρὶς πεντηκοστῆς; Quis est istum terrarum, qui non in eo consentiat, quantam sextamque feriam sollemni in ecclesia ieiunio consecratam? Quid si ex apostolorum constitutione petenda nobis sit auctoritas, cur ibi quartæ sextæque ferie ieiunium perpetua lege sancitur, excepta pentecoste? Id. Expolit. fidei §. XXII. Συνέχεις δὲ ἐπιτέλειμεναι ταύτῃ ἵσιν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, τετράδι, καὶ προσάββάτῳ, καὶ κυριακῇ· τετράδι δὲ, καὶ ἐν προσάββάτῳ, ἐν ὑπεῖᾳ ἕως ὥρας ἑκάστης ἐπιτέλειμεναι τετράδι συνελήβηθι ὁ κύριος, καὶ τῷ προσάββάτῳ ἐσαυρώθη, καὶ παράδοκον εἰς ἀποστολὴν ἐν ταύταις ὑπεῖας ἐπὶ εὐαγγελίῳ, πληρημένον τῆς ῥητῆς· ὅτι ὅταν ἀπαρῶν ἐπ' αὐτῶν ὁ νομίζῃς, τότε ὑπεύσκαι ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· δι' ὅλα μὲν τὰ ἔτος ἡ ὑπεῖα φυλάττεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀρχῇ καὶ δο-

num [k] & *constitutionum* apostolicarum occurrunt. At, quæ iam adlegauimus, ad demonstrandam huius obseruationis antiquitatem satis sunt idonea. Nonnulli horum ieiuniorum originem ex apostolica deriuant institutione. Sic EPIPHANIUS & auctor *constitutionum*. „E quibus, (vt vir quidam doctus [l]) „recte loquitur) intelligi datur, quartæ & parasceues ieiunium „non modo Epiphani memoria antiquius, verum adeo etiam „antiquum fuisse, vt longe ante cum ipsis domini apostolis ad- „scriptum esset,„ Verumtamen AVGVSTINVS ea non adeo alte repetit, sed potius eorum meminit, tamquam ab ecclesia institutorum, ob rationes ex euangelio petitas, quando ait [m]: *Cur quarta & sexta maxime ieiunet ecclesia, illa ratio reddi videtur,*

λικῇ ἐκκλησίᾳ, φημὶ δὲ τετράδι καὶ προσαββάτω, ἕως ὧρος ἐνάτης, δι-
χὰ μόνῃς σῆς πενησὲς ὅλης τῶν πενήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς ἔτε γονυκλισίας
γίνονται, ἔτε ὑπὲρ προσέτακται. Sacri conueniunt & synaxes ab apostolis
instituta sunt his potissimum diebus; quarta sextaque feria & domini-
ca. Item quinta, sextaque feria ieiunium ad horam vsque nonam indi-
citur, propterea quod quarta feria comprehensus est dominus, & sexta in
crucem subleuatus. Ideo per illas dies ieiunandum esse decreuerunt apostoli,
vt impleatur illud, quod scriptum est: Quum subleuatus fuerit ab illis spon-
sus, tunc ieiunabunt. — Ipsiſimōli ieiunium toto anno in ecclesia carbo-
lica diligenter obseruatur: quarta sextaque feria ad horam vsque nonam:
exceptis quinquaginta pentecostes diebus, quibus neque genua flectuntur,
neque ieiunium indicitur.

(k) Can. apoll. LXIX. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης,
ἢ ψάλτης, τὴν ἀγίαν τεσσαρακοσὴν καὶ νηστείαν, ἢ τετράδα ἢ παρασκευὴν,
καταλείπων ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀδυναμίαν σωματικὴν ἐμπιδίζοιτο· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ἢ,
ἀφοριζέτω. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector,
aut cantor, sanctam quadragesimam non ieiunat, vel feriam quartam vel
parasceuen; deponatur; præterquam si per imbecillitatem corporalem im-
pediatur: Sin vero laicus sit, segregetur.

Constitut. lib. V. c. XV. τετράδα δὲ καὶ παρασκευὴν προστάζειν ἡμῶν νη-
στεύειν τὴν δὲ διὰ τὴν προδοσίαν, τὴν δὲ διὰ τὸ πάθος. In quarta feria & in
parasceue iussit nos ieiunare; in illa quidem propter prodicionem, in hac
vero propter passionem. Lib. VII. c. XXIII. αἱ δὲ νηστεῖαι ὑμῶν μὴ ἔστωσαν με-
τὰ τῶν ὑποκριτῶν νηστεύσαι γὰρ δευτέρᾳ σαββάτῳ καὶ πέμπτῃ· ὑμεῖς δὲ ἡ τὰς
πέντε νηστεύετε ἡμέρας, ἢ τετράδα καὶ παρασκευὴν. κ. τ. λ. Ieiunia ve-
stra ne sint cum hypocritis: ieiunant enim secunda & quinta sabbatorum:
vos vero aut quinque diebus ieiunate, aut quarta feria & parasceue.

(l) Beuereg. cod. canon. vindic. lib. III. c. X. §. II.

(m) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan.

quod considerato euangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, consilium reperiuntur ad occidendum dominum fecisse iudei. Intermissio autem vno die, cuius vespera dominus cum discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei, quem vocamus quintum sabbati, deinde traditus est nocte, quæ iam ad sextam sabbati, qui dies passionis eius manifestus est, pertinebat. Hoc ergo die intermissio, passus est dominus (quod nullus ambigit) sexta sabbati: Quapropter & ipsa sexta recte ieiunio deputatur. PETRVS [n] Alexandrinorum antistes eandem rationem obseruationi horum ieiuniorum assignat; ita quoque auctor constitutionum & VICTORINVS in locis iam adlegatis. Ut adeo, quæcumque horum ieiuniorum origo fuerit ratione temporis, veteres certe in causa institutionis eorum generatim consensisse videantur, quod celebrata fuerint, ob prodicionem & crucifixionem domini nostri IESV CHRISTI, factam hisce diebus, quos ecclesia in perpetuam rei memoriam singulis hebdomadibus obseruandos duxerit.

§. III.

Quomodo discreparint a ieiunio quadragesimali & reliquis omnibus, ratione durationis.

NOTANDVM autem est, hæc ieiunia, vtpote singulis hebdomadibus per vniuersum annum, exceptis quinquaginta diebus inter pascha & pentecostem, continuo vlitata, non tanta cum asperitate obseruari consueuisse, quanta quidem tempore quadragesimæ fuerit adhibita. Nam ieiunium quadragesimale, vt ante ostendimus, communiter ad vesperam vsque durabat cuiuslibet diei, quo celebrabatur: Hæc autem ieiunia non diutius quam ad horam nonam, hoc est tertiam postmeridianam, durabant, nisi quis sponte sua ad vesperam vsque vel per superpositionem (vt VICTORINVS loquitur) vsque in alterum diem producere illa vellet. Et hanc ob causam communiter vocantur *stationes* & *semitieiunia*; quia hisce diebus conuentus ecclesiasticos ad horam tertiam pomeridianam, nec longius, continuabant; quum contra ea perfectum ieiunium numquam ante vesperam finiri crederetur. TERTVLLIANVS sepe de iis loquitur sub hisce reconditis appellationibus, mul-

(n) Petr. Alexandr. c. XV. Vid. sub litt. (c) anteced.

tis in locis præter ea, quæ iam adduximus. Loco quodam [o] ea vocat *stationum ieiunia*. Aliis in locis tria genera abstinentiæ [p] distinguit sub nominibus *ieiunationum*, *xerophagiarum* & *stationum*. Vbi per ieiunationes intelligit ieiunia completa, ad vesperam producta; per xerophagias, abstinentiam a carnibus & esum aridorum; & per stationes, ieiunia ad horam vsque nonam. Quæ proinde vocat *officia* [q] *recusati vel recisi vel retardati pabuli*. Et rursus [r], *disciplinam: gula frenos induentem per nulas interdum vel feras vel aridas escas*. In quibus distinctionibus omnibus vnusquisque facile videbit, stationes & semiieiunia poni ad denotanda ieiunia hebdomadalia feriæ quartæ & sextæ, quæ apud catholicos tantum ad horam vsque nonam durabant, TERTVLLIANO quantumvis & Montanistis protrahenda ea esse ad vesperam vsque vigentibus, nouamque reuelationem & auctoritatem, a spiritu sancto pro ista impositione acceptam, adlegantibus. Ecclesia autem veteri suæ constanter adhærebat consuetudini, hæc ieiunia ad horam vsque nonam, nec longius, producens, sicut ex iis apparet, quæ de illis suo tempore narrat EPIPHANIVS, loquens de consuetudinibus ecclesiæ catholicæ: *Quarta [s] & sexta feria, inquit, ieiunium ad horam vsque nonam ducimus*. Et rursus: *Ieiunium toto anno in ecclesia catholica diligenter obseruatur, quarta sextaque feria ad horam vsque nonam, exceptis quinquaginta pentecostes diebus*. Hinc PRVDENTIVS, describens passionem *fructuosi*, episcopi & mar-

(o) Tertull. de ieiun. c. XIII. Ecce conuenio vos & præter pascha ieiunantes, citra illos dies, quibus ablati sunt sponsus, & *stationum semiieiunium* interponentes, & vos interdum pane & aqua victitantes, ut cuique visum est.

(p) Ibid. c. I. Arguunt nos, quod ieiunia propria custodiamus, quod *stationes* plerumque in vesperam producamus, quod etiam *xerophagias* obseruemus, sicantes cibum ab omni carne & omni iurulentia & vuidioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus. Cap. XI. Propterea per singulas direximus species *ieiunationum*, *xerophagiarum*, *stationum*, ut dum recensemus secundum vtriusque testamenti paraturam, quartam proficiant *recusati vel recisi vel retardati pabuli* officia, eos retundamus, qui hæc velut vacantia infirmant.

(q) Ibid. c. XI. Vid. sub litt. anteced. (p).

(r) Ibid. c. I.

(s) Epiphian. exposit. fid. §. XXII. Vid. Græca §. II. sub litt. (i) pag. 256.

tyris *Hispanici*, introducit eum pro se ipso ita respondentem [r]:

Ieiunamus, (ait) recusato potum:

Nondum nona diem resignat hora.

Vbi ad horam dici, ad quam hæc ieiunia continuabantur, manifesto respicit. Et alio loco [u]:

Nona submissum rotat hora solem,

Partibus vix dum tribus euolutis.

Quarta deuexo superest in axe

Portio lucis.

Nos, breuis voti dape vindicata,

Soluimus festum, fruimurque mensis

Adfatim plenis, quibus imbuatur

Prona voluptas.

Quibus in verbis τὸ festum denotat quemdam istiusmodi diem stationis, quo religiosos conuentus in ecclesia celebrabant, diuino cultui deuote vacabant, eucharistiam recipiebant, & tum ad horam nonam conuentum soluebant, vadebantque ad sumendum cibum.

§. IV.

Quibus sollempnibus ritibus obseruari consueuerint.

VNDE discimus, hosce stationum dies non solum cum ieiunio obseruari consueuisse, sed cum religiosis etiam conuentibus, & sollempnibus Dei cultibus in ecclesia, cum perceptione eucharistiæ, vtiturque dici dominicæ sacris, in singulis partibus, nisi quod sermo fortassis omissus fuerit, qui nunquam omitebatur die dominica. AMBROSIVS, auditores suos ad obseruanda vtitata ecclesiæ ieiunia adhortans, similia de ratione obseruandi hos stationum dies dicit. De ieiunio quadragesimali admonet ipsos, vt cibi functionem ad finem vsque dici [x] differant, quia hæc communis ratio obseruandi quadragesimam erat; Dicit autem, plerosque esse eiusmodi dies,

(r) Prudent. Peristeph. hymn. VI.

(u) Id. c. themerin. hymn. VIII.

(x) Ambros. homil. VIII. in psalm. CXVIII. vers. LXII. Differ aliquantulum, non longe est finis diei. Immo plerique sunt eiusmodi dies, vt statim meridiano horis adueniendum sit in ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio.

Vt statim meridianis horis adueniendum sit in ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio siue eucharistia, & tum ieiunium solui. Quibus verbis vt manifesto indicat, ieiunium stationum breuius fuisse ieiunio quadragesimali, ita diserte adfirmat, ipsos hisce diebus religiosos conuentus in ecclesia agitalle a meridie, seque in canendis hymnis & recipienda eucharistia exercuisse. Atque hæc cum iis congruunt, quæ TERTULLIANVS, BASILIUS & SOCRATES hac de re narrant, (quemadmodum alibi [*] ostendimus;) hac solum cum differentia, vt SOCRATES dicat, *Alexandriæ* hisce diebus sermones fieri & reliqua cuncta, quæ ad collectam pertineant, excepta mysteriorum celebratione: Qua in re ista ecclesia singularem & diuersam ab aliis ecclesiis omnibus consuetudinem sequuta est.

§. V.

Quomodo catholici & Montanistæ de eorum obseruatione disputarint.

AT ENIM VERO hæc differentia nullam hac in re, nec in vllis aliis ritibus & consuetudinibus, contentionem peperit in ecclesia catholica, quia res istæ indifferentes erant per se, & ecclesia eas semper peragebat, iustam & æquam habens christianæ libertatis rationem, quandoquidem nullum expressum mandatum pro illis in verbo Dei suppetebat. Ecclesia eas numquam hominum imponebat conscientijs, tamquam diuinas præceptiones, sed commendabat tantum, vt laudabiles institutiones ecclesiasticas, aut ad summum vt consuetudines ex antiqua oriundas traditione, & (secundum opinionem quorundam) ex praxi apostolica. Hinc licet summi etiam viri accurate eas obseruarent, (vti SOCRATES [γ] de *Theodosio* iuniorē obseruat, quod ieiunaret frequentissime ac præsertim quarta & sexta feria, idque egerit *χριστιανίζειν ἐσπαδικῶς*, christianæ religionis ritus exacte obseruare contendens:) tamen,

(*) Lib. XIII. cap. IX. §. II. vol. V. p. 282. 283. 284.

(γ) Socrat. lib. VII. c. XXII. καρτερὸς δὲ ἔτις ἦν, ὡς καὶ κρύος καὶ καύμα γενόμενος ὑπεύεν τὰ πόδια, καὶ μάλιστα τὰς καλῶς τετοκίας καὶ παρασθενεῖς ἡμέρας καὶ τὰτα ἔποιε, ἄκρως χριστιανίζειν ἐσπαδικῶς. *Fortitudo*

si quos sua infirmitas vel muneris sui ratio impediret, quo minus in horum dierum obseruatione tantum studii, quantum quidem alii, possent ponere, tum illis indulgebatur venia, nec vlla censuræ ecclesiasticæ seueritas præter admonitionem adhibebatur. Clerici quidem, episcopi, presbyteri, diaconi & omnes ordines inferiores, ad ecclesiam pertinentes, per quosdam canones [z] hæc & alia ieiunia sub poena depositionis & degradationis obseruare iubentur: Neque hoc iniquum credebatur, quia haud alia ipsis esse solebat occupatio, quam vt adsidue vacarent sacris ecclesiæ. Verum nec hoc ipsum indomita ac morosa *Montanistarum* asperitati faciebat satis. Nam hæc ieiunia ab ortu diei ad vesperam vsque producebant, omnesque homines illa obseruare volebant, non vt vilitas consuetudines & ritus ecclesiæ, sed vt necessarias nec vilo modo negligendas præceptiones Dei, nuper orbi datas per nouam inspirationem *SPIRITVS SANCTI*, loquentis in magno ipsorum propheta *Montano*, quem a Deo auctoritatem accepisse deditabant præscribendi ecclesiæ multo perfectiores leges ac regulas vitæ, quam quæ ab apostolis essent traditæ. Hæc erat disputatio inter illos & ecclesiam, quemadmodum ex libro apparet *TERTVLLIANI de ieiuniis aduersus Psychicos*, vti maledice contumelioseque appellat catholicos, quando contra ecclesiam pro defendenda noua *Montanistarum* hypothese scribit. Non de eo disceptabatur, Num ecclesia habeat aliquam potestatem instituendi dies ieiunii in suam ipsius adificationem. Hanc enim illa sibi numquam non vindicabat exercebatque, quemadmodum ex tota hac dissertatione de ieiuniis eius liquet; nec non ex eo, quod de illa *TERTVLLIANVS* dicit: quod episcopi ecclesiæ [a] præter statuta & ordinaria annua & hebdomadalia ieiunia, plebi quisque suæ mandare ieiunia asso-

ac tolerantia tanta in eo fuit, et al'gorem pariter & æstium generoso animo sustinere; ieiunaret etiam frequentissime, ac præsertim quarta & sexta feria. Idque agebat, christiane religionis ritus accurate obseruare con-
tendens.

(z) Can. apostol. LXIX. Vid. §. II. sub litt. (k) pag. 257.

(a) Tertull. de ieiun. c. XIII. Episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent, interdum ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa.

leant interdum ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticae causa, *Montanista* autem noua ieiunia sua imponere satagebant, tamquam leges diuinas ex speciali mandato *SPIRITVS SANCTI*. Vnde est, quod *APOLLONIVS*, vetustus scriptor ecclesiasticus, *EVSEBIO* [b] memoratus, *Montanum* incuset, quod ieiunia per leges imposuerit. Quæ ieiuniorum per leges impositio eo accipiat, oportet, quod ieiunia iniungere ausus sit, tamquam ex diuino præcepto sibi ex noua, quam venditabat, inspiratione *SPIRITVS SANCTI* dictato, necessario obseruanda. Alias enim episcopi ecclesiæ de eodem crimine argui potuissent; quia certum est, eos ieiunia & aduentitia & fixa, cum æqua tamen & iusta humanarum legum libertate, in beneficium & ædificationem populi instituisse. Atque hac in re, puto, vera differentia inter utrosque constitit. Vna pars iusta pollebat auctoritate præscribendi aptas regulas de ieiunando ad bonum ordinem & ædificationem, suæque auctoritate hunc solum in finem utebatur, suos intra limites sese tenens: Altera autem pars nullam prorsus auctoritatem habebat, utpote qui non erant gubernatores & doctores ecclesiæ, & nihilo tamen secius diuinam sibi arrogabant auctoritatem imponendi ecclesiæ necessarias & vniuersales ieiuniorum leges, quasi ex peculiari impulsu & mandato *SPIRITVS SANCTI*. Et hanc ob causam schisma faciebant, nouamque communionem & conuenticula instituebant contra ecclesiam, eo quod hæc oraculis & inspirationibus eorum, quas a spiritu impostore profectas sciebat, morem gerere recusaret.

S. VI.

Quomodo ieiunium feriae quartæ commutatum sit in ieiunium sabbati in ecclesiis Occidentalibus.

VNA adhuc res superest, quam de hisce ieiuniis hebdomadalibus par est adnotemus, nempe vnius eorum a die quarta ad sabbatum translatio in ecclesiis Occidentalibus. In eccle-

(b) Ap. Euseb. lib. V. c. XVI. Ἐπὶ τῷ ὁ ὑπερβόλοντος.

sia *Orientali* sabbatum semper festum fuit, in eoque ieiunium interdictum. Atque ita viri quidam docti ab initio in ecclesia etiam *Occidentali* obtinuisse existimant, quemadmodum supra [*] libro ultimo obseruauimus. Vtcumque autem est, id certum est, circa tempus concilii *Illiberritani* sabbatum in quibusdam ecclesiis *Occidentalibus* ieiuniis fuisse deputatum. Nam concilium illud hoc die ieiunium celebrari [e] iubet in ecclesiis *Hispanicis*. Et AUGUSTINVS [d] *Romæ* & in aliis quibusdam *Occidentalibus* & *Africanis* ecclesiis eo die ieiunatum esse fidem nobis facit. Vt adeo in omnibus istis locis aliquamdiu singulis hebdomadibus tres dies habuerint esuriales, sabbato duobus reliquis adiecto. Progrediente autem tempore ieiunium sabbati pluris fieri coepit, quam ieiunium feriæ quartæ, quod gradatim neglectum vel omissum fuit, donec tandem, vt vir quidam eruditus [e] obseruauit, in omnibus ecclesiis, quæ sabbato ieiunare coeperant, feriæ quartæ ieiunium prorsus desineret.

(*) Lib. XX. c. III. §. VI. pag. 60.

(c) Concil. Illiberrit. c. XXVI. Errorem placuit corrigi, vt omni sabbati die ieiuniorum superpositionem celebremus.

(d) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. Vid. lib. XX. cap. III. §. VI. sub litt. (r) & (s) pag. 61.

(e) Albaspin. obseruat. lib. I. c. XIII. Notandum porro, simulac sabbatis ieiunari coeptum est, apud Latinos dici Mercurii ieiunium desisse & in sabbatum transmissum esse.

LIBER VICESIMVS SECVNDVS
DE RITIBVS NVPTIALIBVS, IN
ANTIQA ECCLESIA OBSERVATIS.

CAPVT PRIMVM

DE HAERETICIS, QVI MATRIMONIVM
DAMNARVNT, VEL VILIPENDERVNT SVB MA-
IORIS PVKITATIS ET PERFECTIONIS OBTEN-
TV; ET DE ILLIS ETIAM, QVI COMMVN-
ONIS VVORVM ET FORNICATIONIS
DEDERVNT LICENTIAM.

§. I.

Communio vxorum primum tradita a Simone Mago.

ANTEQVAM ad historiam praxis ecclesiasticæ, ratione sancti officii matrimonii diuersorumque rituum & consuetudinum in celebratione illius observatarum, me conferam, non ab re fuerit pauca quædam de illis dicere hæreticis, qui statim post, prima iacta euangelii fundamenta ad vilipendendum & contemnendum matrimonium, vel aperte illud, tamquam rem illicitam sub euangelio, maioris puritatis & perfectionis ab euangelio requisitæ obtentu, damnando; vel licentiam communionis mulierum & promiscuæ fornicationis indulgendo sese applicauerunt. Quamquam Deus matrimonium tamquam honorificum ordinem in statu innocentie instituit, & seruator noster id vt tale concessit, ad primitiuam illud reducens institutionem; apostolus quoque dixit: *Honorable connubium inter omnes & totus immaculatus*: Tamen, quemadmodum spiritus pronuntiarat, statim oriebantur, qui a fide deciscerent, spiritibus addicti fallacibus ac doctrinis demoniorum, prohibentes contrahere matrimonia; & alii, qui homines fornicationem licenter & impune committere docerent. Hæc posterior doctrina contra fidem a *Simone Mago* hæresiarcha illico disseminata est.

Nam, narrante AVGVSTINO [a], docebat detestandam turpitudinem indifferenter vrendi feminis. Quod EPIPHANVS [b] etiam & IRENAEVS affirmat, quando Simonem venerabile coniugium corrupisse dicunt, dum consuetudinem cum scorto nomine *Helena* habuerit omnique se in libidinum genere volutarit. THEODORETVS [c] de impietate eius loquitur paullo distinctius, narrans nobis doctrinae eius fundamentum, quod docuerit, prophetas angelorum, qui mundum condiderint, ministros fuisse: itaque ipsum sectatores suos iussisse nullam eorum habere rationem, nec legis minas pertimescere, sed tamquam liberos facere, quæ vellent. Non enim per bonas actiones, sed per gratiam ipsos salutem consequuturos. Qua de causa, qui huius fuerint sectæ, libere omnem libidinem & præstigia- rum omne genus exercuisse, amatoria quædam & pellicentia vsurpantes, & quæcumque alia incantatores soleant, velut diuina mysteria obeuntes. Quæ omnia bene congruunt iis, quæ de eo strictim tradunt DAMASCENVS [d] & auctor hæresis *Prædestinatiaporum*, a IACOBO SIRMONDO [e] in lucem editus,

(a) Augustin. de hæres. c. I.

(b) Epiphan. hæres. I. Simon. al. XXI. §. II. γυναῖκα γάρ τινα ἐκτὸς εὐράμενος ἡμεβάδα, ἑλένην τὸνομα, ἀπὸ τῆς Τυρίων ὀρμημένην ἄγετο, μὴ υποβαίνων συνάφειαν ἔχειν πρὸς ταύτην ἐν παραβύσει δὲ αἰχρότητι συμπεριπλεκόμενος τῇ γυναικὶ ὁ γόνος. *Vagam quamdam mulierculam nomine Helenam naetus, raptia Tyriam, sibi eam copulat, quæcum palam nullam se habere consuetudinem simulans, homo uaser clausi omni se in libidinum genere volutabat.* Iren. lib. I. c. XX. Hic Helenam quamdam, quam ipse a Tyro ciuitate Phœnices quæstuariam quum redemisset, secum circumducebat, cetera.

(c) Theodoret. fabul. hæretic. lib. I. cap. I. tom. 3. p. 192. 193. τὰς δὲ προφῆτας τῶν ἀγγέλων ὑπαργὸς γενεήδεα· τὰς δὲ εἰς αὐτὸν πισυνόντας ἐκέλευσε μὴ προσέχειν ἐνέοις, μὴ δὲ φοβεῖσθαι τῶν νόμων τὰς ἀπειλὰς, ἀλλὰ πράττειν ὡς ἐλευθέρως ὅπερ ἐβλήσων· ἡ γὰρ διὰ πράξεων ἀγαθῶν, ἀλλὰ διὰ χάριτος τεύξε- δια τῆς σωτηρίας· ἡ δὲ χάρις, οἱ τῆς τότε συμμορίας πᾶσαν ἐτίλμων ἀσέλγειαν, καὶ μακρογυνεῖας ἐχρῶντο παντοδαπαῖς, ἐρωτικά τινα καὶ ἀγῶνιμα μηχανώμενοι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῆς γοητείας δόξα ὡς θεῖα μετιόντες μυστήρια.

(d) Damascen. de hæres. p. 176. Simoniaci a Simone Mago, qui Petri apostoli temporibus ex vico Samariæ, qui Githo dictus est, fuit. Hic quum Christi nomen tantum vendicaret, concubitum passim sine delectu corporum docebat.

(e) Prædestinat. lib. I. c. I. Dicebat castitatem ad Deum non pertinere, Deum mundum non fecisse.

qui

qui *Simonem* promiscuum vsum mulierum docuisse narrant & dixisse, castitatem ad Deum non pertinere, quandoquidem mundus non a Deo, sed ab angelis factus sit.

§. II.

Deinde a Saturnilo & Nicolaitis, aliisque pluribus.

PRAECIPVVS quidam *Simonis* discipulus fuit *Saturnilus* vel *Saturninus Syrus*, qui *Simonis* turpitudinem confirmavit, vti AVGVSTINVS [f] dicit, idque ex eadem ratione, nimirum quod Deus non curet mundum vtpote non ab ipso, sed a certis angelis, præter conscientiam ac voluntatem eius, fabricatum. Alii eum matrimonium & liberorum procreationem generatim damnassee, primumque omnium matrimonium opus diaboli aperte appellasse, dicunt. Ita IRENAEVS [g], EPIPHANIVS [h], THEODORETVS [i] & alii post illos. Fortassis utramque opinionem fuit, adueisus legitimum matrimonium æqualiter iniuriosam. Neque enim hominibus, matrimonio sese acriter opponentibus, inusitatum fuit, ipsi impudicitiae & fornicationi magis fauere.

NICOLAITAE omnibus scriptoribus *Simonis Magi* vestigiis in docenda fornicationis licentia instituisse dicuntur. Atque hæc doctrina & opera *Nicolaitarum* creduntur esse, damnata in apocalypsi *S. Ioannis*. Certum enim est, fuisse eo tempore, qui homines docerent committere fornicationem, quemadmodum ex reprehensione apparet, qua ecclesiae *Thyatirensis* angelus adfectus legitur *Apoc. II, 20. Habeo aduersum te pauca, quod permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetissam, docere & seducere seruos meos, vt scortentur. Vnde viri quidam docti existimant, quod doctrina Iezabel eadem fuerit, quæ doctrina Nicolaitarum,*

(f) Augustin. de hæres. c. III. Saturninus turpitudinem Simonianam in Syria confirmasse perhibetur: qui etiam mundum solos angelos septem præter conscientiam Dei patris fecisse dicebat.

(g) Iren. lib. I. c. XXII. Nubere & generare a Satana dicunt esse.

(h) Epiphan. hæres. XXIII. §. II. τὸ γαμεῖν καὶ τὸ γεννᾶν ὁ αὐτὸς ἀγγέλῳ ἐν τῇ Σατανᾷ ὑπέρχεν λέγει. Vxorēs ducere liberosque gignere ab Satana esse circulator idem pronuntiat.

(i) Theodoret. hæret. fab. lib. I. c. III. τὸν δὲ γάμον ἔτος πρῶτος τῆ διαβόλης διδασκαλίαν ὠνόμασε. Nuptias hic primus omnium diaboli doctrinam appellauit.

et quod diuersa duntaxat nomina fuerint eorumdem hominum. Nam omnes scriptores ecclesiastici in eo consentiunt, *Nicolaitas* hanc doctrinam fouisse. IRENAEVS [k], TERTULLIANVS [l] & EPIPHANIVS [m] *Nicolaum*, vnum e septem diaconis, huius hæresis auctorem esse statuunt. Alii autem ipsum excusant, dicuntque fuisse doctrinam ab eis adsumtam, qui se *Nicolaum* sequi dixerint, adducentes quoddam eius adagium, cuius non fuerit istiusmodi sensus. Ita CLEMENS ALEXANDRINVS [n] semel atque iterum eum defendit: Similiter EVSE-

(k) Iren. lib. I. c. XXVII. Nicolaitæ magistrum quidem habent Nicolaum, vnum ex septem, qui primi ad diaconium ab apostolis ordinati sunt: qui indifcrete viuunt.

(l) Tertull. de præscript. c. XLVI. Alter hæreticus Nicolaus emerfit, hic de septem diaconis, qui in actis apostolorum allekti sunt, fuit.

(m) Epiphani. hæres. XXV. Νικόλαος γέγονεν εἰς ἀπὸ τῶν ἐπτά διακόνων, --- ἕτερον δὲ τῶτον ὑπέδω ὁ διάβολος, καὶ ἐξηπάτησεν αὐτὸν τὴν καρδίαν τῇ αὐτῇ πλάνῃ τῶν προειρημένων πλάνων, κατατρωθῆναι μείζονος ὑπὲρ τὰς πρώην. κ. τ. λ. Nicolaus e numero VII diaconorum fuit --- Postea in eum sc. diabolus insinauit, eiusque mentem veterum illorum, quos commemorauimus, erroribus imbuunt, ut etiam maius ipsi, quam iisdem illis vulnus infligeret.

(n) Clem. Alex. Stromat. II. p. 490. 491. Τοῖσιν δὲ καὶ ὁ Φάσκωντες εὐαγὲς Νικόλαον ἔπειθαι, ἀπομνημονεύει τὸν ἀνδρὸς φέροντες ἐκ παρατροπῆς, τὸ δὲν παραχρῆσθαι τῇ σαρκί· ἀπὸ δὲ μὲν γενναῖος κολάειν δὲν ἰδίῃ τὰς τε ἡδονὰς, τὰς δὲ ἐπιθυμίας· καὶ τῇ ἀσκήσει ταύτῃ καταμειράναι τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμὰς τε καὶ ἐπιθυμίας. Tales sunt etiam, qui dicunt se sequi Nicolaum, adducentes quoddam eius viri adagium, sed ab eis detortum, nempe oportere carne abuti: Sed ille quidem vtr. præclarus significabat, oportere voluptates arce-re & cupiditates, & hac exercitatione marcidias flaccidæ sive reddere carnis appetitiones & insultus. Id. Stromat. III. p. 522. 523. Ἐπειμῆσθαι δὲ καὶ τῆς τῶν κατὰ Κροποκρήτην ἀθέσμητα γυναικῶν κοινωνίας· περὶ τε Νικόλαον γήσεως διαλεχθέντες, ἐκείνο παρολεῖπομεν ὡραῖον, Φασί, γυναικὰ ἔχων ἕτος, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν τῷ σωτηρίου, πρὸς τῶν ἀποστόλων ἐνεδιδόεις ζήλοτυπίαν, εἰς μέσον ἀγκυρῶν τὴν γυναικὰ, γῆμον τῷ βελομένῳ ἐπέτρεψεν ἀπόλυσθαι γὰρ εἶναι Φασὶ τὸν προῆξαι ταύτην ἐκείνῃ τῇ Φωνῇ, ὅτι παραχρῆσθαι τῇ σαρκὶ δεῖ· καὶ δὴ κατακολαθίσαντες τῷ γενομένῳ τῷ τε εὐρημένῳ ὁπλῶς καὶ ὑβρισάντως, ἐκπορεύσασιν ἀνάστη, οἱ τὴν ἀβρὸν κατὰ μετόντες· πυνθανομένη δ' ἔργαγε τὸν Νικόλαον μηδεμιᾷ ἐτίμῃ, πρὸ ἢ ἔργον, καχρῆσθαι γυναικὶ τῶν δ' ἐκείνῃ τέκνων θηλείας μὲν, καταγρησάσας κατ' ἐκείνους, ἀφ' ὧν δὲ διαμῖναι τὸν εἶόν ὡς ἕτας ἔχοντων, ἀποβολὴ πάθος· ἦν, εἰς μέσον τῶν ἀποστόλων ἢ τῆς ζήλοτυπικῆς ἐκκυκλήσεως γυναικός· καὶ ἢ ἐγκράτειαν τῶν περιστάσεων ἡδονῶν, τὸ παραχρῆσθαι τῇ σαρκὶ ἰδίῃσιν. Memimus nefaria quoque ex Carpocratis sententia numerum communis. Quum autem de dicto Nicolai loqueremur, illud prætermissimus. Quum formosam, autem, haberet uxorem, & post seruitoris adunctionem

BIVS[o], THEODORETUS[p] & AVGVSTINVS[q]. Inter omnes autem in confesso est, aut ipsum, aut ipsius discipulos talem inuexisse doctrinam, quæ condemnatur tamquam doctrina & opera Nicolaitarum in apocalypsi Ioannea. Postea propagata est a Prodicto, impuræ sectæ Adamitarum auctore, atque a Carpocratianis & Gnosticis, quorum turpitudinibus fusius enarandis heic immorari necesse non est.

*ei fuisset ab apostolis exprobrata zelotypia, in medium adducta muliere, per-
misit, cui vellet, eam nubere. Auit enim hanc actionem illi vici consenta-
neam, quæ dicit, quod carne abuti oporteat. Proinde eius factum & di-
ctum absolute & inconsiderate sequentes, qui eius hæresin persequuntur,
impudenter effusque fornicantur. Ego autem audio Nicolaum quidem num-
quam vlla alia, quam ea, quæ ei nupsit, uxore usum esse: & ex illius
liberis, filias quidem concessisse virgines, filium autem permansisse incor-
ruptum. Quæ quum ita se habeant, vitii erat depulso atque expurgatio,
in medium apostolorum circumactio uxoris, cuius dicebatur laborare zelo-
typia: & continentia a voluptatibus, quæ magno studio parari solent,
docebat illud, Abuti carne, hoc est, exercere carnem.*

(o) Euseb. lib. III. c. XXIX. Ἐπὶ τέτων δὴται καὶ ἡ λεγομένη τῶν Νικολαϊτῶν αἵρε-
σις, ἐπὶ σμικρότατον συνῆσθαι χρόνον ἥς δὴ καὶ ἡ τῷ Ἰωάννῃ ἀποκάλυψις μνημο-
νεύει· ἔτοι Νικόλαον ἓνα τῶν ἀμφὶ τὸν Στέφανον διακόνων πρὸς τῶν ἀποστόλων ἐπὶ
τῇ τῶν ἐνδεῶν θεραπείᾳ προνοηθεῖσιν ἦν καὶ, ὅγε μὴν Ἀλεξανδρεὺς Κλήμης
ἐν τρίτῳ βιβλίῳ ταῦτα περὶ αὐτοῦ κατὰ λέξιν ἱστορεῖ ὡραίων, Φασὶ γυναῖκα
ἔχων, καὶ τὰ ἐφεξῆς. Sub idem tempus hæresis, quæ dicitur Nicolaitarum,
breuissimo temporis spatio permansit, cuius etiam mentio sit in reuelatio-
ne Ioannis. Hi Nicolaum quemdam, unum ex illis, qui ad curam inopum
gerendam una cum Stephano ab apostolis constituti fuerant ministri, sectæ
sue auctorem iactabant. De hoc autem Clemens Alexandrinus in tertio
operis, quod *σρωματεὺς* inscribitur, libro hæc narrat ad verbum, Quum
haberet formosam uxorem, cet. vid. sub litt. anteced. (n).

(p) Theodoret. hæret. fabul. lib. III. c. I. ἡ Νικολαϊτῶν αἵρεσις, ἣ μόνον ἐξ ἀνομίας,
ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀκολασίας συνῆσθαι σαφέστερον δὲ τὰ περὶ ταύτης ὁ Κλήμης ἐδίδαξεν.
κ. τ. λ. Nicolaitarum hæresis non solum ex auerentia, verum etiam ex intem-
perantia conflata est. De hac Clemens apertius docuit. cetera.

(q) Augustin. de hæres. c. V. Nicolaitæ a Nicolao nominati sunt, uno, ut per-
hibetur, ex illis septem, quos apostoli diaconos ordinauerant. Ille quum
de zelo pulcherrimæ coniugis culparetur, velut purgandi se causâ permisisse
ferretur, ut ea, qui vellet, vteretur. Quod eius factum in sectam turpissimam
versum est, qua placet usus indifferens seminarum.

§. III.

Vnde calumnia gentilium aduersus christianos generatim orta, quod turpitudines in religiosis conuentibus suis exercerent.

OBSERVAMVS tantum, ex hisce impuris praxibus sectarum, nomine christianorum sese appellantium, vulgarem illam gentilium calumniam aduersus christianos generatim ortam esse, quod turpitudines in religiosis conuentibus suis exercerent. Nam quædam harum sectarum non solum fornicationem & quasuis impuritates communiter committebant, sed eas quoque in religionis suæ adoptabant mysteria. CLEMENS ALEXANDRINVS [r] speciatim *Carpocratianos* hoc nomine accusat; & THEODORETVS [s] *Adamitas*, sectatores *Prodici*, qui *Carpocratis* fuit discipulus. EPIPHANIVS [r] & AVGVSTINVS addunt illis *Gnosticos*. De quibus AVGVSTINVS obseruat, quod, vt diuersis appellentur nominibus in diuersis mundi partibus,

(r) Clem. Strom. p. III. οἱ δὲ ἀπὸ Καρποκράτες καὶ Ἐπιφάνης ἀνθρώποι, κοινὰς εἰς αὐτὰς ἀξίωσιν ἐξ ὧν ἡ μέγιστη κατὰ τὸ δόγματι ἐξήν βλασφημία. Qui a Carpocrate descendunt & Epiphane, censent oportere viros esse communes: a quibus contra nomen Christi maxime emittuntur probum.

Vid. Philastr. hæres. X. (bibliothec. patr. tom. V. p. 707. 708. edit. Lugdun. MDCLXXVII.) Floriani sue Carpocratiani, dicuntur negantes iudicium atque resurrectionem, Christum natum de virgine non credentes, omnemque resurrectionem in filiorum procreat. one nefandi coitus assumptas consilire, vt in ecclesia sua post occasionem solis lucernis extinctis misceri cum mulierculis non dubitauerint, legis præceptum implere putantes: *Nascimini & multiplicamini*. Iudaismo potius & paganitati parere nefandæ, quam christiana veritati acquiescere propriantes, pecudumque potius vitam & amentiam detinentes, quos & scriptura vitæ pecudum comparauit.

(s) Theodor. hæret. fabul. lib. I. c. VI. Ἡσίδους δὲ τὰτα διδιδίκαται τὴν τῶν καλῶν ἡδονῶν συνίστατο ἀρετῶν ἕτος προσφώνως λαγνύειν τοῖς Καρποκράταις προστάδους ὁρῶντες καὶ εἰς αὐτὰς τὴν κοινὰς ἀποδέχεται. Ἐ δὲ χάριν ἂν ἐν τοῖς κοινὰς δέποις μὴν τὸ λαγνύειν. Οὗ ἱεροῦν παιδαίμενοι, ἕπερ ἂν εἴκοις ἐπὶ τοῖς συνειρημένοι ἀδελφῶν καὶ τέλει τὴν ταύτην ἀπολασίαν ἐκιδίδισαν ἡσείην. Prodicius hoc sequutus Adamitarum, quam vocant, hæresin constituit. Hic ad decreta Carpocratis ad exit palam & publice scortari. Exeres enim communis esse ianxit. Quare non solum in publicis conuiuiis, lucernæ lumine remoto, in quam quisque menderat, cum ea coeuit, sed mysticum initiationem ritum incontinentiam hanc dicebant.

(r) Epiph. hæres. XXVI. §. III. αὐτὴν τὴν σύναξιν αὐτῶν ἐν αἰσχρότητι πολυμίξιος φέρον. Ipsos conuentus suos multiplicis ac promiscui concubitus sordiditate contaminant. It. §. IV. tot.

ita nonnulli eos *Berberitas* [u] vocent, quasi cœnosos, propter nimiam turpitudinem, quam in suis mysteriis exercere dicantur. Et de *Carpocrate*, patre *Carpocratianorum*, notat [x], quod docuerit omnem turpem operationem omnemque adinventionem peccati: nec aliter euadi atque transiri principatus & potestates, quibus hæc placeant, ut possit ad cælum superius perueniri. Hæ sane erant doctrinæ dæmoniorum, vix auditiæ inter gentiles, quod quis cum patris vxore impudicitiam committere impune possit, & quod homines mala facere debeant, ut inde eueniant bona, & quod via optima euadendi potestatem dæmonum sit, fieri eorum mancipia, & facere, quæ illis placeant. Vnde gentiles cognito, talia & doceri & peragi apud hæreticos, christianam præ se ferentes religionem, sine ullo discrimine generatim omnibus christianis hæc tribuebant; atque ita *per eos, qui sequebantur exitia* (vel, ut alia exemplaria legunt, ἀσελγείας, lasciuias) eorum, via veritatis blasphemabatur.

§. IV.

Hæ doctrinæ ex ipsa face ethnicismi deriuatæ, & in honestorum gentilium oculis plenæ indignitatis & offensionis habitæ.

ET hoc quidem tanto speciosius fiebat atque plausibilis, quod inter ipsos gentiles pauci essent, qui istiusmodi turpitudines approbarent. Doctrinæ illæ ab hæreticis ex ipsa face ethnicismi deriuatæ, plenæque indignitatis atque offensionis erant in omnium sapientum atque honestorum gentilium oculis. Nonnullæ quidem ex immanioribus & magis barbaris nationibus vxorum communionem permiserunt peregeruntque promiscua adulteria. De *Aethiopibus Garamanticis* id adfirmat SOLINVS [y], idemque de *Britannis* IULIVS CAESAR [z] narrat. Verum in omnibus cultioris orbis terrarum par-

(u) Augustin. de hæres. cap. VI.

(x) August. ibid. c. VII.

(y) Solin. cap. XLIII. Garamantici Aethiopes matrimonia priuatim nesciunt, sed omnibus vulgo in Venerem licet. Inde est, quod filios matres tantum recognoscunt.

(z) Cæsar. de bello Gallico lib. V. c. XIV. p. 146. edit. Cellarii Lips. MDCCV. suo. Vxoribus habent deni duodenique inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis.

tibus, per vniuersum imperium *Romanum*, non nisi vnum huius moris exemplum inuenimus apud *Heliopolitas* in *Phœnice*, quippe apud quos, vt *SOCRATES* [a] prodidit memoriæ, lex patria vxores iubebat esse communes; vt adeo incerti apud eos essent liberi: quia parentum ac liberorum nulla erat distinctio. Virgines quoque hospitibus, qui ad ipsos venerant, contuprandas tradebant. Atque hoc turpissimæ consuetudinis flagitium ab vltima vetustate apud illos obtinuerat, & continuabatur, vsque dum *Constantinus* imperator contraria lege id aboleret, & ecclesiis inter illos ædificatis episcopos & sacrum clerum constitueret, atque hoc modo ad christianam religionem eos perduceret, moresque eorum ex pessimis modestiores redderet hac in re, quæ publicam semper offensionem habere ipsis gentilibus credita est. Nam *SOLINVS*, lasciuiam describens *Garamantum*, qua factum sit, vt nullus filius patrem cognosceret nec reuereretur, ait [b]: *Ea propter Garamantici Aethiopes inter omnes populos degeneres habentur: nec immerito, quia afflictæ castitatis disciplina, successionis notitiam ritu improbo perdidierunt. Plato* quidem ab antiquis ecclesiæ scriptoribus generatim arguitur, quod communionem vxorum in republica sua stabilendam esse dixerit. Hoc illi crimen primum omnium a *THEOPHILO* [c] episcopo *Antiochiæ* intenditur: Tum ab *HIERONY-*

(a) *Sociat*, lib. I. c. XVIII. κοινὰ γὰρ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὰς γυναῖκας ἐκκλησίᾳ νόμος ἐκέλευε καὶ διὰ τῆτο ἀμφίβοла μὲν ἢ παρ' αὐτοῖς τὰ τιμωμένα γυναικῶν γὰρ καὶ τέκνων εὐνομία διάκρισις ἦν τοῖς δὲ πατριῶν τοῖς πατρὶσι ξένους παρέχον παρενοχλεῖν καὶ τῆτο ἐξ ἀρχαίης καλῶν παρ' αὐτοῖς λῆσιν ἐσπένδισεν [ὁ βασιλεὺς] νόμῳ γὰρ σεμνῶ τῶν αἰχρῶν ἀνελὼν τὸ μῦθος, τὰ γὰρ ἐκ τῶν ἐπιγινώσκων παρενοχλεῖν ἐκκλησίᾳς τὰ κλῆσας, καὶ ἐπίσκοπον χειροτονήσας παρενοχλεῖν, καὶ κληρὸν ἱερὸν ἔστω τὰ *Heliopolitῶν* κακὰ μετρίωτερα ἀπειργάσατο.

(b) *Idem*, cap. XXX.

(c) *Theophil.* ad Autolyce. lib. III. p. 207. (p. 120. ad calcem Iusti. Martyr. edit. Paris. MDCXXXVI. πρῶτος γὰρ Πλάτων, ὁ δοκῶν ἐν αὐτοῖς σεμνότερον πεφίλοσθαι, ἀποφύκει ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν πολιτικῶν ἐπιγραφουμένη, τρώφῃ τοῖς νομοθετοῦν, καὶ οὕτως καὶ ἀπὸ τῶν γυναικῶν, καὶ οὕτως παρενοχλεῖ αὐτὶ τῷ Διὶ, καὶ Κρητῶν νομοθετῶν, ἵππος δὲ προβάσας παιδοποιεῖ πολλὰ γυναικῶν ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ ὡς ὁμοῖα τὰς δεσποτικὰς διὰ τούτων οὐκ αἰδῶν, καὶ οὕτως παρενοχλεῖται. *primus*, nam princeps philosophum, Platoni, Platonem, statim in libro primo, qui de republica scribitur, quodammodo lege iurari vult, vt omnium vxores sint communes, sequens numerum exemplum Inis & Cretonisum adducit, vt hoc sub prætextu frequentior & abundantior proueneret

MO [d], CHRYSOSTOMO [e] & THEODORETO [f]. At vero si recte se habent, quæ ad defendendum eum adfert CLEMENS ALEXANDRINVS; in ista accusatione error quidam admissus sit, oportet. De Carpocrate enim loquens, ait [g]: *Mihi videtur Platonem quoque male intellexisse, in republica dicentem, oportere esse communes omnium uxores: ut qui diceret, eas quidem, que nondum nupserant, esse communes eorum, qui essent petituri, quemadmodum theatrum quoque est commune spectatorum; esse autem unamquamque uni-*

soboles: & ut tristitia adfecti ob communem uxorum concubitum, consolationem aliquam inde caperent.

- (d) Hieron. epist. ad Ocean. lib. II. aduersus Iouin. (c. VI. p. 367. a. edit. Paris. MDCXLIII.) Scotorum natio uxores proprias non habet, & quasi Platonis politiam legerit, & Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos coniux propria est: sed ut cuique libitum fuerit, pecudum more lasciuunt.
- (e) Chrysost. homil. V. in Titum p. 1725. (p. 657. edit. Frf.) καὶ ὁ θανμαστὸς αὐτῶν φιλόσοφος ἐνομοθετεῖ, δάλω ἐξέιναι μήτε παιδεραστῶν, μήτε ξηραλοφῶν, ὡς ἐναρτέα τῷ πράγματι ὄντος καὶ πολλὴν ἔχοντος τιμῆς διὰ τὸ καὶ ἐπ' οἰκημάτων εἰσήμεσαν τὸ ποιεῖν. κ.τ.λ. Fuit quidam apud illos præclari nominis opinionisq; philosophus, qui leges tulit, ne seruo liceret amare pueros aut cute arida mungi; quasi ea res virtutis esset, magnoque in honore haberetur. Aperte denique & publice plerisque cum uxoribus congressi legitimum erat. Homil. IV. in act. (p. 45. edit. Frf.) κοινὰ, φησὶν, αἱ γυναῖκες ἔωσαν, καὶ γυνυμνωμέναι παρτέναι ἐπ' ὄψεσι τῶν ἑρασῶν παλαίτωσαν, καὶ οἱ πατέρες ἔωσαν, καὶ οἱ τιμώμενοι παῖδες. Uxores, inquit, Plato, communes sunt: nude virgines sub oculis amatorum luctantur: Tum genitori, tum filii, qui gignuntur, communes sunt.
- (f) Theodoret. de curand. Græcor. adfect. serm. IX. tom. IV. p. 611. ὁ γὰρ τοι Λυκῆργος, τῶν νομοθετῶν ὁ ἀριστος, ὡς δοκεῖ τοῖς τῶν ἑλλήνων σοφοῖς, διηγόρευεν ἐν τοῖς νόμοις, ὡς οἱ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν συγγεγραφότες Φασὶν, ἐξέιναι καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν, ἥδη δεξαμένους τὸν τῆ γάμου συγόν, ταῖς μὲν, ἐξ ἄλλων ἀνδρῶν, τοῖς δὲ, ἐκ γυναικῶν ἑτέροις ἀνδράσι ξυνεzeugμένων, πᾶδας ποιεῖναι, ἀδελῶς μιγνυμένων καὶ Πλάτων καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ διαπλαθεῖσαν πόλιν κατὰ τὰς προστάξει πολιτεύειναι. Lycurgus ille, Græcorum sapientium iudicio legislatorum præstantissimus, suis in legibus scriptum reliquit, ut aiunt, qui de republica Lacedæmoniorum scripserunt, licere tum viris tum feminis coniugatis, illis quidem ex alienis uxoribus, his vero ex alienis maritis, sibi filios libera mixtione procreare. Et has leges admiratus est Plato, & institutam a se ciuitatem his legibus gubernari iussit.
- (g) Clem. Alexandrin. Stromat. III. c. II. p. 514. edit. Oxon. δοκεῖ δὲ μοι καὶ τῷ Πλάτωνος παρακηκῆναι, ἐν τῇ πολιτείᾳ φαμένῃ, κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας πάντων κοινὰς μὲν τὰς πρὸ τῆ γάμου, τῶν αὐτεῖναι μελλόντων, καθάπερ καὶ τὸ θεα-

uscuiusque, qui præoccupasset, & non amplius communem esse eam, quæ nupsisset. Quomodocumque autem se res habet, certum est, præcipuas leges ethnicas istiusmodi impuritatis fuisse aduersarias; adeoque res tanto detestabilior in hæreticis erat, illas in purissimam omnium religionem inuchere, quæ legitimo matrimonio non minus faucebat, quam omnem detestabatur turpitudinem.

§. V.

Matrimonium tamquam illicitum damnatum a Tatiano & Encratitis.

NEQUE vero hi hæretici soli fuerunt, qui ecclesiam christianam ex hoc capite infestarunt. Erant alii, qui matrimonium vituperabant tamquam simpliciter illicitum sub euangelio, omnes homines ab eo se abstinere oportere, nec aliter saluos fieri posse, dictitantes. Hæc doctrina, quemadmodum IRENAEVS [h] narrat, primum disseminata est a Saturnilo & Marcione, postea autem magis innotuit inter Encratitas, quæ secta originem habuit a Tatiano, discipulo Iuliani Martyris, qui post magistri sui obitum ex hoc & aliis quibusdam capitibus ab ecclesia se separauit, matrimonium fornicatione nihilo me-

τρων καὶ τῶν θεομένων, φέροντες τὰ προκαταλαβόντας δὲ ἐκείνην ἐκάς εἶναι, καὶ ἂν ἔτι κοινὴν τὴν γεγαμημένην.

(h) Iren. lib. I. c. XXX. Ἀπὸ Σατυρίου καὶ Μαρκίου οἱ καλέμενοι ἐγκρατεῖς ἀγαμίων ἐκράζον, ἀδεύοντες τὴν ἐρχομένην πλάσιν τοῦ θεοῦ, καὶ ἡμέμας κατηγόροντες τὸ ἔχθρον καὶ βήλον εἰς γενέσιν ἀνθρώπων πεποιημένους.

Ap. Luc. lib. IV. c. XXIX. ab initio, ubi hæc Irenæi verba recitat, & tum addit: καὶ τότε οὖν ἐξευρέθη παρ' αὐτοῦ, Τάτιον τὰς πρώτας ταύτην εἰσενέγκαντος τὴν βλασφημίαν ὡς ἰσχυρὰ ἀνταρκτὴν γενεῇ, ὅψον μὲν συνὴν ἐκείνην, ἀδὲν ἐξέφηνε τοῦτον μετὰ δὲ τὴν ἐκείνην ἀπιστίαν τοῦ ἐκκλησίας, διήλυσεν ἐκδοσκῆλας ἐκκαρδίας καὶ τυφλούς ὡς διαφύγοντας τῶν ἰσχυρῶν, ἵνα γενηθῇ διδασκαλία συνστήσεται, οἷον τὴν αὐτῶν ἀβάτας ἐμὴς τοῖς ἀπὸ Οὐδαντίας ἀποδοκῆσαι τὸν γάμον τε, φθορὰν καὶ ποικίαν παραπλήσιας Μαρκίου καὶ Σατορίου ἀναγορεύσας. Atque hoc nuper apud illos excogitatum est, Tatiano quodam omnium primo huius impietatis auctore. Qui Iulianus auditor, quamdiu quidem cum illis versatus est, nihil eis finendi precebat. Post martyrum autem illius, ab eis copia se abruptens, doctores arrogantia citius ac tumidas, tamquam præstantior ceteris, nonnumquam etiam firmam doctrinam conflant: necnon insubiles commentus, perinde ac Valentinus: adferens quoque cum Saturnilo & Marcione, matrimonium nihil aliud esse, quam corruptionem & stuprum.

lius

lius adeoque omnibus hominibus vitandum esse adferens. *A Saturnino & Marcione qui vocantur continentes*, inquit auctor noster, *abstinentiam a nuptiis adiutiauerunt, frustrantes antiquam plasmationem Dei & oblique accusantes eum, qui & masculum & feminam ad generationem hominum fecit.* EPIPHANIVS [i] de Encratitis loquens, ait: *Hi nuptias damnant easque satanae tribuunt.* Idem THEODORETVS [k] adfirmat: *Encratita calibatum obseruant, nuptias scortationem appellantes, & legitimam coniunctionem diabolicam vocantes.* Quod ab AVGVSTINO [l] quoque confirmatur, qui, *Encratita*, inquit, *nuptias damnant atque omnino pares eas fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt.* Et addit: *Nec recipiunt in eorum numerum coniugio utentem, siue marem siue feminam.*

§. VI.

Ab Apostolicis etiam, siue Apotactitis.

NON absimiles hisce fuerunt alii, qui se *Apostolicos* nominarunt ex eo, quod se vnos esse gloriabantur, qui vitam ad exemplum apostolorum instituerent, & *Apotactitas*, quod maiorem quam reliqui homines huius saeculi abrenuntiationem praese ferebant. AVGVSTINVS [m] de illis haec habet: *Apostolici, qui se isto nomine arrogantissime vocauerunt, eo quod in suam communionem non reciperent utentes coniugibus, & res proprias possidentes, quales habet catholica ecclesia & monachos & clericos plurimos, sed ideo isti haeretici sunt, quoniam se ab ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui utuntur his rebus, quibus ipsi carent.* Encratitis isti similes sunt, nam & *Apotactite* appellantur.

§. VII.

A Manichæis, Seuerianis & Archonticis.

EODEM errore AVGVSTINVS Manichæos arguit, *Nuptias*, inquit [n], *siue dubitatione condemnant, & quantum in ipsis est, prohibent, quando generare prohibent, propter quod coniugia copulanda sunt.*

(i) Epiph. haeref. XLVII. §. I. *Εγκρατισταὶ τὸν γάμον ἀποβάλλουσι, τὸ σατανᾶ φιλοκῶντες τῶτιν ἐσσι.*

(k) Theodoret. haeret. fab. lib. I. c. XX. *τῶν ἀποκτατῶν δὲ αἰτίαι, πρὸς τὸν γάμον προσπαρονοῦντες, καὶ τὴν ἐνομιμὴν πορνείαν διαβολικὴν ἐπομάζοντες.*

(l) Augustin. de haeref. c. XXV.

(m) Augustin. de haeref. c. XL.

(n) Augustin. de haeref. cap. XLVI.

Seueriani, perhibente EPIPHANIO [o], mulierem fatanæ opus esse dicebant, ideoque qui se nuptiis copulent, fatanæ opus perficere. Et CLEMENS ALEXANDRINVS [p], de iisdem loquens hæreticis, vel aliis huiusce similibus, docere eos dicit, matrimonium esse ipsam fornicationem, & a Satana traditum.

§. VIII.

Ab Hieracitis & Eustathianis.

POST hosce *Hieracas* quidam nomine prodiit, cuius discipuli *Hieracite* nominantur, qui paullo quidem modestius, sed nihilo minus falso docuerunt, nuptias in veteri tantum testamento licitas fuisse, post CHRISTI autem aduentum easdem reiiciendas: utpote quibuscum regnum cælestæ obtineri nequeat. Ita doctrinam eorum repræsentat EPIPHANIVS [q]. Vnde AVGVSTINVS [r] monachos tantum & monachas & coniugia non habentes in communionem ab eis recipi narrat. Eadem placita pertinaciter tuitus est *Eustathius* quidam, quem SOCRATES [s] & SOZOMENVS [t] episcopum appellant *Sebasto-*

(o) Epiphan. hæres. XLV. §. II. Φάσκουσιν δὲ, καὶ τὴν γυναῖκα εἶναι ἔργον τῆς Σατανῆς -- διὰ τῶτο τὰς γάμους πλησιάζοντες τῇ Σατανᾷ τὸ ἔργον πληρῶν λέγουσιν.

(p) Clem. Stromat. III. cap. IX. p. 140. Not. hæc ibi non exstant, nisi fortassis auctor noster respexerit ad verba, quæ ineunte pagina leguntur: Φασὶ γὰρ, ἔτι αὐτὸς εἶπεν ὁ σωτὴρ, ἦλθεν καταλῆσθαι τὰ ἔργα τῆς θηλείας· θηλείας μὲν, τῆς ἐπιθυμίας· ἔργα δὲ, γάμους καὶ ἑθροῦν. Aunt, ipsum dixisse *Servatorem*: Veni ad dissolvendum opera feminæ; femina quidem, cupiditatis: opera autem, generationem & interitum.

(q) Epiphan. hæres. I XVII. §. I. συγκεκαῖσθαι φησι ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, τῷ γάμῳ συνάπτεσθαι· ἀπὸ δὲ τῆς ἐνθιμίας τῶ χριστοῦ, μηκέτι τὸν γάμον παραδέχεται, μήτι δυνάσθαι αὐτὸν κλινῶμεν ἡλσιλείαν ἔργων.

(r) Augustin. de hæres. c. XI VII.

(s) Socrat. lib. II. c. XLIII. γαμῶν ἐκώλυε -- καὶ πολλὰς μὲν τὰς γεγαμηκότας τῷ συνουσιᾷ ἐχώριζε -- ἐν αἷμας τῶ γεγαμηκότων ἐυχὰς ἐκώλυε ποιεῖσθαι· καὶ προσβότερα γενναῖα ἔχοντες, ἢ νόμῳ λαοῖς αὐτῷ πηλικοτο, τὴν ἐυλογίαν καὶ τὴν ποικίλιν, ὡς μύσος ἐκώλυεν ἐλθεῖν. Exorem ducere prohibebat. -- Unde multos quidem, qui matrimonia contraxerant, a coniugiis separavit. -- In ædibus coniugatorum preces fieri vetuit: & presbyteri exorem habentis, quam, dum esset laicus, legitimum matrimonio sive copulaverat, benedictiōnem & communionem iuxta presbyteri decemando dicebat.

(t) Soz. un. lib. IV. c. XXIV. Εὐστάθιος, ὡς ἔδει διδάσκων τὴν ἀγνείαν, ἀφ' ἧς ἔδει τῶς ἐπισκοπῆς παρὰ τὸν ἐν Ἰγγύας συνελθόντων. Eustathius, tamquam seculus quam oportet prædicans & agens, & sentiens, a Gangresensi concilio episcopatu exemptus fuerat.

num, & HENRICVS VALESIVS [u] illos hoc de eo adfirmantes defendit, BARONIO [x] quantumvis alium hunc *Eustathium* fuisse probare adlaborante. Vtcumque autem est, inter omnes in confesso est, fuisse quemdam huius nominis tantum vitæ monasticæ admiratorem, vt propter illam omnes nuptias damnarit docueritque, nullum in coniugio positum spem habere apud Deum, vnde factum, vt multæ mulieres relictis propriis viris, & viri, vxoribus destitutis, vinculum coniugale dissoluerent, serui etiam a dominis recedentes, per hunc inuitatum religionis morem dominos contemnerent, multique, neglectis publicis ecclesiæ conuentibus, priuatim conuenticula agitarent, ministros ecclesiæ sperni, nec sacramenta, quæ ab eis conficiantur, attingi debere dicitantes, eo quod matrimonia contraxissent. Quemadmodum patres concilii *Gangrensis* errores in declaratione contra illos sua verbis pluribus commemorant [y].

(u) Valef. in Socrat. lib. II. c. XLIII. Basilus in epistola LXXIV. quam scripsit ad Occidentales contra Eustathium Sebastenum, Gangrensis concilii nullam mentionem facit. Ex quo manifeste colligitur, tunc, quum Basilus eam epistolam conscriberet, scripsit autem sub Valente, nondum celebratum fuisse Gangrense concilium, in quo damnatus est Eustathius. Diceret fortasse aliquis ad id, quod a Baronio dictum est, Eustathium illum, qui in Gangrensi synodo condemnatus est, diuersum esse ab Eustathio Sebasteno. Verum hoc gratis dicitur, nec vllius auctoris testimonio nititur.

(x) Baron. an. CCCLXI. n. XLV. At priusquam de his agamus, de Eustathio prauorum huiusmodi dogmatum architecto differendum est. Hunc fuisse Eustathium illum episcopum Sebastiae in minori Armenia, Socratis atque Sozomeni & aliorum recentiorum, qui hos sunt sequuti, historicorum adseritione traditur. Quod quidem mihi nulla prorsus ratione probatur: quum e contrario plura sint, quæ dictis auctoribus magnopere aduersentur. Et in primis, quod S. Basilus duobus epistolis, cum diligenti scopis cunctas eiusdem Eustathii Sebasteni turpitudines in vnum congerat, easdemque singulas spectandas palam exponat; nullam prorsus de huiuscemodi hæresibus, vel eius damnatione, facta in Gangrensi concilio, mentionem habuit: quæ quidem ad totam eius vitam sugillandam ante omnia ponenda esse videbantur &c.

(y) Concil. Gangrenf. in præfat. Καὶ γὰρ ἐν τῇ καταμύθευ αὐτῆς [τὰς περὶ Εὐστάθιον] τὸν γάμον καὶ ὑποτίθεσθαι, ὅτι ἀδελφὸς τῶν ἐν γάμῳ ὄντων ἐλπίδα παρὰ θεῷ ἔχει, ποικίλῃ γυναικὶς ὑπανδρῶν ἀπατηθεῖσθαι τῶν ἐκείνων ἀνδρῶν νεχρώσασθαι, καὶ ἄνδρες τῶν ἰδίων γυναικῶν --- καὶ ὅλλοι δεσποτῶν ἀναχωρῶντες, καὶ διὰ τὴν ζήλον ἀμφιστάματος καταφρόνησιν καὶ τῶν δεσποτῶν ποιέμενοι --- καὶ περισυντ-

§. IX.

Qui condemnati in concilio Gangrensi & sic dictis canonibus apostolicis.

Quos errores vt quodammodo repriment, auctoritate sua in condendis aduersus eos nonnullis canonibus, munere primum auctori abdicato, vtuntur. In primo canone[*] aiunt: *Si quis nuptias in accusationem deluxerit, & mulierem fidelem & religiosam, cum viro suo dormientem, abominandam crediderit, aut etiam accusantem, tamquam que non possit in regnum Dei ingredi, anathema sit.* Canon quartus[**] in eandem est sententiam: *Si quis de presbytero, qui uxorem duxit, contendat, non oportere, eo sacra celebrante, oblationi communicare, sit anathema.* Similiter novus[***]: *Si quis vel virginitatem vel continentiam professus, tamquam abominandas nuptias iudicat, & non prpter hoc solum, quod continentie & virginitatis bonum sit sanctumque propositum, anathema sit.* Decimus quartus[†] ita decernit: *Si qua mulier relinquit maritum & vult recedere, matrimonium abhorrens, sit anathema.* Addunt in fine omnium[††]: *Hec scribimus, non abscondentes eos, qui in ecclesia Dei secundam scripturas sanctum propositum continentie eligunt, sed eos, qui prætexitum exercitationis ad arrogantiam assumunt, aduersus eos, qui simplicitis viuunt, se effertentes, & prater scripturas ecclesiasticasque canones nouitates inducunt. Virginitatem itaque una cum humilitate admiramus, & continentiam, que cum pietate & gravitate exercetur, ad-*

των γυναικῶν ἐπιφροῦντες, καὶ τῶν λειτουργῶν τῶν ἐπ' αὐτῶν γινόμενων μὴ ἀπὸβῶσι.

(*) Concil. Gangres. c. I. Εἴ τις τὸ γάμον μέμφεται, καὶ τὴν κατεύδουσαν μετὰ τῷ ἄνδρὶ αὐτῆς, ἔσται πιστὴ καὶ εὐλαβὴ, βδελύσσεται, ὡς ἂν μὴ δυναμένη εἰς βασιλείαν εἰσελθεῖν, ἀνάθεμα ἔστω.

(**) Can. IV. Εἴ τις διακρίνεται πρὸς περὶ τῆς γυναικὸς, ὡς μὴ χρῆναι, λειτουργῶσιν αὐτῇ προσφύγει μετὰ καυδίσκου, ἀνάθεμα ἔστω.

(***) Can. IX. Εἴ τις περὶ τούτου, ἢ ἐρηπτεύει, ὡς ἂν βδελύξαι, τῶν γάμων ἀναχωρήσας, καὶ μὴ οὐ αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ ἄγιον τῆς παρθενίας, ἀνάθεμα ἔστω.

(†) Can. XIV. Εἴ τις γυνὴ καταλειπῶσι τὸν ἄνδρα, καὶ ἀναχωρεῖν ἐθέλοι, βδελυτομένη τὸν γάμον, ἀνάθεμα ἔστω.

(††) Can. XXI. ταῦτα δὲ γράψομεν, ὅτι ἐκνόησαν τὰς ἐν ἐκκλησίᾳ τῷ θεῷ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσκήσαντες βασιλείαν· ἀλλὰ τὰς ἁπλῶς ἐν τῇ ἐπίστασι τῇ ἀσκήσεως εἰς υπερφυσίαν, κατὰ τῶν ἀφελήσεων μανθάνειν ἐπαρκοῦντας τε καὶ παρὰ τὰς γραφὰς καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς κατας, καὶ νεωτερισμὰς εἰσάγοντας· ἡμεῖς ποιη-

mit-

mittimus: & a secularibus negotiis secessum cum humilitate suspicimus; & honorabilem matrimonii coniunctionem honoramus; & ut summam dicamus, quae a diuinis scripturis & apostolicis traditionibus tradita sunt, in ecclesia fieri optamus. Per traditiones apostolicas hi patres intelligunt aut regulas de matrimonio, per apostolos in scripturis traditas, aut regulas datas in sic citatis canonibus apostolicis, qui tunc temporis in ecclesia obtinebant. Quorum vnus quidam ita praecipit [z]: Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino ex numero clericorum, a nuptiis, & a carne & vino, non propter exercitationem, verum propter detestationem, abstinerit, oblitus quod omnia sunt valde bona, & quod masculinum & femininum Deus fecit hominem; sed blasphemans accusauerit creationem; vel corrigat se, vel deponatur, atque ex ecclesia eiiciatur. Itidem & laicus.

Ex quibus omnibus perspicue intelligimus, ecclesiae satis facescitum esse negotii ab his antiquis haereticis, qui in nuptias sub statu euangelii acerbè & prauiter inuehebantur, multasque infirmas mentes eo adducebant, vt multa temere atque immoderate facerent, puriorem praetextentes viuendi rationem maioremque perfectionem, quam tamen euangelium nuspian tamquam necessitatem aliquam mortalibus iniunxit; sed tantum qui ad eam recipiendam idonei erant, pro libertate sua & arbitrio recipere illam poterant, dummodo libertatem suam non facerent laqueum aliorum conscientijs, nec rem liberi arbitrii, tamquam simpliciter necessariam, reliquis hominibus imponerent.

§. X.

Error Montanistarum de secundis nuptiis nec non Nouatianorum.

ECCLESIA aliam quoque controuerfiam habuit cum

ἂν καὶ παρθέναν μετὰ ταπεινοφροσύνης θαυμάζουεν, καὶ ἐγκρατεῖαν μετὰ σεμνότητος καὶ θεοσεβείας γνωσμένην ἀποδεχόμεθα καὶ γάμος συνοικήσειν σεμνῶς τιμώμεν -- καὶ πάντα συνελόντας εἰπὼν, τὰ παρ' ὁδοῦντα ἐκ τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γίνεσθαι εὐχόμεθα.

- (2) Can. apostol. LI. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅτις τὰ κατὰ λόγον τὰ ἱερουργικὰ, γάμος καὶ κολῶν καὶ οἶκος, ἢ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ δι' ἐβέλους ἀπέχεται, ἐπιλανθανόμενος, ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἔβριεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβόησεν τὴν δημιουργίαν ἢ διορθώσῃ, ἢ καθαιρεῖσθαι καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλεῖσθαι ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

Mont-

Montanistis de secundis nuptiis. THEODORETUS [a] *Montanum* de soluendo matrimonio legem dedisse ait. Eiusdem rei ab APOLLONIO, vetusto scriptore apud EVSEBIUM, insinulatur, qui nouo *Montani* spiritui, quamprimum in orbe apparere cœpisset, mascule sese opposuit. *Hic est*, (inquit [b] in volumine aduersus eum edito) *qui nuptiarum dissidia docuit*. Quod nonnulli recentiores scriptores eo accipiunt, quasi nuptias generatim prohibuisset, quemadmodum illi hæretici, de quibus modo sumus loquuti: Quum tamen *Montanus* non negaret legitimam rationem coniugii, sed secundas tantum nuptias reiiceret; quemadmodum ex TERTULLIANO apparet, qui præcipuus huius hæretici propugnator erat & defensor aduersus ecclesiam. Libri illius, de *monogamia* & *exhortatio castitatis* inscripti, ex instituto hanc in rem editi sunt. Quorum in utroque satis quidem acerbè contra secundas nuptias declamat, quasi nihilo meliores adulterio; nupsiam autem vel leuissimum indicium facit, quod ille, vel *Montanista* quispiam alius, priorem illam opinionem fouerit. Immo vero librum suum de *monogamia* his notatu dignis verbis incipit [c]: *Hæretici nuptias auferunt, Psychici* (per quos catholicos intelligit) *ingerunt, illi nec semel, isti non semel nubunt. Verum neque continentia eiusmodi laudanda, quia hæretica est; neque licentia defendenda, quia psychica est. Illa blasphematur, ista luxuriatur. Illa destruit nuptiarum Deum, ista confundit. Penes nos autem, quos spirituales merito dici facit agnitio spiritualium charismatum, tam continentia religiosa est, quam licentia verecunda, quandoquidem ambo cum creatore sunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia temperat. Illa non cogitur, ista regitur. Illa arbitrium habet, hæc modum. Unum matrimonium nouimus, sicut unum Deum. Ut adeo planum sit atque perspicuum, Montanistas non esse accusandos, quod legitimas nuptias generatim damnarint, quas contra alios hæreticos potius defenderunt; sed quod tantum secundarum & tertiarum nuptiarum negarint libertatem, quas reiiciebant ex acceptis quibusdam, quas venditabant, nouis reuelationibus SPIRITVS SANCTI.*

(a) Theodoret. hæret. fab. lib. III. c. II. Οὗτος τὸν γάμον διαλύει ἐνομοθέτησε.

(b) Euseb. lib. V. c. XLIX. ὁτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων.

(c) Tertull. de monogam. c. I.

Adeoque quando veteres dicunt, illos dissoluisse matrimonium vel interdixisse hominibus nuptias, semper intelligendi sunt, tamquam loquentes de secundis nuptiis, non de primis, quemadmodum EPIPHANIVS [d] mentem suam declarat, quando aduersum eos scribit.

NOVATIANI idem cum *Montanistis* statuebant, a communionem omnes, qui secundis nuptiis illigati essent, reiicientes. Quod non solum ex EPIPHANIO [e] & aliis auctoribus privatis, qui contra eos scripserunt, sed ex regula etiam, quæ in magna synodo *Nicana* aduersus ipsos facta est, condiscimus. Hæc enim a *Novatianis*, ad ecclesiam catholicam reuertentibus, requirit, vt hoc in scriptis profiteantur, se adhæsuros & obtemperaturos catholicæ ecclesiæ decretis, maxime in hoc, vt cum bigamis [f], hoc est iis, qui secundas nuptias celebrassent, communicent. Vnde cum *Novatianorum* hac de re opinionem, tum vniuersalem ecclesiæ, isti quidem contrariam, sententiam perspicimus. Et si qui priuati scriptores paullo durius & indecentius

(d) Epiph. hæres. XLVIII. §. IX. *ὡς δὲ τις κατὰ ὁδοῦ ἐπιδηθεῖν, μετὰ τὴν τελευταίαν τῆς ἰδίας γαμῆλης, συναφθῆναι δευτέρῳ γάμῳ, ἐκ ὁποροῦναι τῷτο ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας, ταῖς τὸν μὴ ὅτι ἱερέα· ὅτοι δὲ κωλύει κατὰ τὸ εἰρημίνον, κωλύοντων γαμῶν· ἐκβάλλει γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντα, καὶ ἀναγκάζει, μὴ δευτέρῳ γάμῳ συνάπτεσθαι. Quod si quis post uxoris obitum secundas nuptias pro sua imbecillitate dissolvat, minime id quidem veritatis regula prohibet, in eo duntaxat, qui sacerdos non fuerit. At isti prohibent, adeoque Pauli illa sententia comprehenduntur: prohibetur tamen nubere. Nam eum, qui secundis nuptiis illigatus fuerit, expellunt, ac ne facere istud audeat, vim ac necessitatem adhibent.*

(e) Epiph. hæres. LIX. §. IV. *Τὰ εἰς ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἱεραργίας, εἰς πάντας ἐνόμισαν ὡς φέρεσθαι ἀκηκοότες, ὅτι δὲ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα κ. τ. λ. Siquidem quæ sacerdotio propter singularem functionis illius dignitatem præcipue tributa sunt, ea ad omnes communiter pertinere iudicant. Illud quidem audierunt; Episcopum irreprehensibilem esse oportet, vnus uxoris virum, continentem.*

(f) Concil. Nic. c. VIII. *περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτὲς καθαροὺς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκτὸς τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χιροδοτεμένους αὐτὲς μένειν ὥτως ἐν τῇ κλήρῳ· πρὸ πάντων δὲ τῷτο ὁμολογῆσαι αὐτῶν ἑγγράφους προσήκει, ὅτι συνήσανται ἢ ἀκολούθησιν τοῖς τῆς καθολικῆς ἢ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι· τῷτ' ἐστὶ, καὶ διγαμοὺς κοινανῆν. κ. τ. λ. De his, qui se catholicos, id est puros, quandoque nominant, ad catholicam autem*

de secundis nuptiis loquuti sunt, eorum opinio nec defendenda nec vrgenda est, tamquam sententia ecclesiæ, quemadmodum libro quodam superiore [*] de disciplina ecclesiæ id ostendendi habuimus occasionem, vbi hæc materia plenius discussa est.

LIBRI VICESIMI SECUNDI

CAPVT SECVNDVM

DE IVSTIS IMPEDIMENTIS NVPTIARVM
IN CASIBVS SPECIALIBVS; VBI OSTENDITVR,
QVAENAM PERSONAE POTVERINT VEL NON
POTVERINT LEGITIME SOCIARI; ET DE TEM-
PORIBVS, QVIBVS NVPTIARVM CELE-
BRATIO INTERDICTA FVIT.

§. I.

Christianis cum infidelibus, vel iudeis, vel hæreticis, vel aliis quibuscumque alienæ religionis matrimonium inire non permissum.

ENARRATIS ita diuersis hæreticorum opinionibus ac consuetudinibus, quæ nuptiis vel generatim, vel earum post prioris coniugis obitum iterationi derogarunt, iam pergitur ostensuri, quænam impedimenta certis hominibus per regulas suas intulerit ipsa ecclesia, nuptias eis vel ad aliquod tempus interdicens, vel certe non in istis circumstantiis permittendo, quæ iusta matrimonii impedimenta in certis specialibus casibus habebantur. Huiusmodi regula illa erat, quæ christianis matrimonium cum infidelibus siue ethnicis, ob periculum scandali, quod ex ista disparili cum infidelibus coniunctione non poterat non exsistere, interdicebat. Apostolus mulieri, cuius vir sit mortuus, liberum esse dicit cui velit

Et apostolicam ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodi visum est, ut impositis eis manibus sic in clero mancant. Atque omnia autem hæc in scriptis ipsis profiteri conuenit, quod adhærebunt Et sequentur catholica Et apostolica ecclesiæ decreta, ut est, quod cum de hæreticis communicabunt Et c.

(*) Lib. XVI. c. XI. §. VII. vol. VII. p. 437. 438. 439.

nube-

nubere, *tantum in domino* 1 Cor. VII, 39. Quod veteres generatim ita intelligunt, vt pro præcepto accipiant, christianos cum solis christianis matrimonium inire debere, non cum infidelibus, vel diuersam a sua religionem profitentibus. CYPRIANVS [a] in libro *testimoniorum* ex scriptura sacra, hunc locum & duo alia ex epistolis Pauli apostoli adfert, vt matrimonium cum gentilibus non iungendum esse demonstraret. Alia ista loca sunt 1 Cor. VI, 15. *Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollam membra CHRISTI, vt faciam membra fornicaria? absit.* Et 2 Cor. VI, 14. *Nolite coniungi cum infidelibus.* Et in libro de *lapsis* [b] queritur, quod inter alias causas, quoniam obrem Deus terribilem istam persecutionem christianis immiserit, aliqua sit; quod multi cum infidelibus vinculum matrimonii iunxerint prostituerintque gentilibus membra CHRISTI. Similiter TERTVLLIANVS [c] ante ipsum verbis apostoli eundem sensum tribuit. Certe, inquit, *prescribens, tantum in domino esse nubendum, ne quis fidelis ethnicum matrimonium contrahat, legem tuetur creatoris, allophyolorum nuptias vbique prohibentis.* Et iterum [d]: *Et illa nuptura in domino habet nubere, id est, non ethnico, sed fratri: quia & vetus lex adimit coniugium allophyolorum.* Et rursus [*]: *Propterea adiecerit, tantum in domino, ne scilicet post fidem ethnico se nubere posse presumeret.* Persequitur hoc argumentum copiosius libro secundo ad *vixorem*, vbi primum eundem apostoli locum vrget, et tandem concludit [e]: *Hac quum ita sint, fideles gentiliū matrimonium subeuntes, stupri reos esse constat, & arcendos ab omni communicatione fraternitatis, ex litteris apostoli dicentis, cum eiusmodi ne cibum sumendum.* Et alio loco [f]: *Ideo non nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriam vsque deducant, a qua apud illos nuptiæ incipiunt.* HIERONYMVS eadem apostoli testimonia contra istiusmodi nuptias vrget. *Quod addit apostolus,*

(a) Cyprian. testimon. ad Quirin. lib. III. c. LXII.

(b) Id. de lapsis p. 123. (p. 88. edit. Fellii Amstelod. MDCC.) Iungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi.

(c) Tertull. contr. Marcion. lib. V. c. VII.

(d) Id. de monogamia c. VII.

(*) Id. c. XI.

(e) Id. ad vxor. lib. II. c. III.

(f) Id. de coron. milit. c. XIII.

inquit [g], *TANTVM IN DOMINO*, amputat ethnicorum coniugia: de quibus & alio loco dixerat: *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate: aut quæ societas luci cum tenebris: quæ conuentio Christi cum Belial: aut quæ pars fidei cum infidei: qui consensus templo Dei cum idolis?* Equidem HIERONYMVS alio loco hancce regularum violationem deplorat, in easque violentas vehementius inuehitur [h]. „Nunc pleræque „mulieres, inquit, contemnentes apostoli iussionem, iunguntur gentilibus & templa *CHRISTI* idolis prostituunt: nec intelligunt, se corporis eius partem esse, cuius & costæ sunt. „Ignoscit apostolus infidelium coniunctioni, quæ habentes „maritos in *CHRISTVM* postea crediderunt: non iis, quæ, „quum christianæ essent, nupserunt gentilibus: ad quas alibi „loquitur: *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ „autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidei cum infidei? „qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum „Dei viui.* Licet in me scæuituras sciam plurimas matronarum, „licet eadem impudentia, qua dominum contempserunt, in „me pulicem & christianorum minimum debacchaturas: tamen dicam, quod sentio: loquar, quod me & apostolus docuit, non illas iustitiæ esse, sed iniquitatis: non lucis, sed tenebrarum: non *CHRISTI* sed *Belial*: non templa Dei viuentis, sed fana & idola mortuorum. Vis apertius discere, quod „christianæ omnino non liceat ethnico nubere? Audi eundem apostolum, *Mulier*, inquit, *alligata est legi, quanto tempore „vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est: cui vult nubat, „tantum in domino*, id est, christiano. Qui secundas tertiasque „nuptias concedit in domino, primas cum ethnico prohibet. „Vnde & *Abraham* adiurat seruum suum in femore suo, hoc „est, in *CHRISTO*, qui de eius semine erat nasciturus, vt filio „suo *Isaac* alienigenam non adducat vxorem. Et „offensas Dei huiuscemodi vxorum repudiatione compefcit. Et „*Malachias* propheta, *Pœuaricatus est*, inquit, *Iudas & abominatio-*

(g) Hieron. epist. XI. ad Ageruchiam de monogamia. (pag. 92, g. edit. Paris. MDCXLIII.)

(h) Id. contr. Iouin. lib. I. c. V.

,nem fecit in Israel & in Hierusalem. Polluit enim sanctum domini, & dilexit & habuit filiam Dei alieni. Disperdat dominus virum, qui fecerit hoc, magistrum & discipulum, de tabernaculis Iacob, & offerentem munera domino virtutum. Hæc idcirco dixi, vt qui nuptias virginitati comparant, sciant saltem, nuptias digamiæ & trigamiæ subiiciendas,. Hactenus HIERONYMVVS. AMBROSIVS non minorem nauat operam, vt christianis dissuadeat, ne istiusmodi imparia matrimonia, non cum gentilibus solum, sed cum hæreticis contrahant; etiam atque etiam adhortans parentes, quorum præcipua in decernendo de liberorum suorum nuptiis erat auctoritas, vt tam periculosa fieri consortia ne permittant. *Cave christiane*, inquit [i], *gentili aut iudeo filiam tuam tradere. Cave, inquam, gentilem aut iudeam atque alienam, hoc est, hæreticam atque omnem alienam a fide tua uxorem accersas tibi.* Et iterum, scribens ad *Vigilium* quemdam, ad episcopatum recens adsumtum, quomodo suo muneri digne satisfacere valeat, inter cetera eum adhortatur, vt populum suum sedulo doceat vitare alienigenarum coniugia. *Legimus*, inquit [k], *peremptos graui populos excidio, propter violata iura hospitii. Propter libidinem quoque commissa bella atrocia, sed prope nihil grauius quam copulari alienigena, ubi & libidinis & discordiæ incendia & sacrilegii flagitia constantur.* Nam quum ipsum coniugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, ubi non est fidei concordia. Quum oratio communis esse debeat, quomodo inter dispares deuotione potest esse coniugii communis caritas? Sape plerique capti amore feminarum fidem suam perdiderunt, vt patrum populus in *Beelphegor*. Auctor etiam commentariorum in epistolas, qui sub nomine AMBROSII [l] scripsit, eodem modo verba *Pauli*, *Nubat, cui volet, tantum in domino*, interpretatur: *Tantum in domino, hoc est, vt sine suspitione turpitudinis nubat, & religionis sue viro nubat. Hoc est in domino nubere.* Ita quoque in eundem locum SEDVLIVS [m]: *Cui voluerit, nubat, tantummodo christiano, non*

(i) Ambros. de Abrahamo c. IX. (tom. I. p. 239. f. edit. Paris. MDCXLII.)

(k) Id. epist. LXX. ad Vigil.

(l) Pseudo-Ambros. in 1 Cor. VII, 39.

(m) Sedul. in 1 Cor. VII, 39.

gentili. Et THEODORETUS [n]: *Modo in domino, hoc est, fidei, pio, honeste & legitime.* Hinc AVGVSTINVS veritus, ne Rusticus quidam ethnicus filio suo certam feminam duceret, quæ christiana erat, datis ad eum litteris ita scribit [o]: *Certissime neneris, etiamsi nostræ absolute sit potestatis, quamlibet puellam in coniugio tradere, tradi a nobis christianam nisi christiano non posse.* Hæc AVGVSTINVS dicit secundum cognitæ regulas & consuetudinem ecclesiæ. Licet enim ipse per se priuatim non existimaret, istiusmodi coniugia claris & perspicuis verbis in nouo testamento prohiberi, vti quidem sentiebant alii; idoneas tamen causas ad rem valde dubiam faciendam suppetere credebat: atque hoc sufficere ad deterrendum quemlibet ab hoc audendo, ministrisque ecclesiæ persuadendum, vt ne quid tale, vel consentiendo istiusmodi matrimoniis, vel administratione sua auctoritatem eis conciliando, adiuuent. Verumtamen, si quaestio sit, Num hominibus, ecclesiæ regulas sic violantibus, baptismatis vel communionis beneficium denegandum sit, tum rem quodammodo ambiguam esse putat, nec adeo facilem ad solvendum, quam quidem quaestionem de apertis scortatoribus & adulteris. *Quæ manifesta sunt impudiciæ crimina, inquit [p], omni modo a baptismo prohibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & penitentia corriganter: quæ autem dubia, omni modo conandum est, ne fiant tales coniunctiones.* Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput immittere? Si autem factæ fuerint, nescio, vtrum ii, qui fecerint, similiter ad baptismum non debere videantur admitti. Sane pœna istiusmodi coniugiorum non semper & vbique eadem fuit in ecclesia, licet omnes in eo consentirent, prohibenda & impedienda esse, tamquam periculosa & dubia, vel etiam manifeste vitiosa. Nonnulli canones rem simpliciter prohibent, nullam committentibus eadem denuntiantes pœnam. Ita in concilio Laodicensi canon quidam ait [q]: *Non oportet eos, qui sunt ecclesiæ, indiscriminatim suas filias hæreticis matrimonio iungere.* Et

(n) Theodoret. in I Cor. VII, 39. *μόνον ἐν κυρίῳ, τὰς ἐκ τῆς ὁμοπίστεως, ἐνσεβεί, σαφρόνως, ἐν νόμῳ.*

(o) Augustin. epist. CCXXXIV. ad Rusticum.

(p) Augustin. de fide & oper. c. XIX.

(q) Concil. Laodic. c. X. *περὶ τῶ, μὴ δεῖν τὰς τῆς ἐκκλησίας ὁδοφόρους πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν τὰς ἑαυτῶν παιδείας αἰρετικοῖς.*

alius [r]: *Non oportet cum omni haeretico matrimonium contrahere, vel dare filios aut filias; sed magis accipere, si se christianos futuros profiteantur.* In concilio tertio Carthaginensi prohibitio ad liberos episcoporum & clericorum extenditur, sine speciali mentione aliorum. *Placuit, (inquit canon aliquis [s],) ut filii vel filiae episcoporum, vel quorumlibet clericorum gentilibus vel haereticis vel schismaticis matrimonio non iungantur.* Concilium Agathense [t] iisdem pene verbis, quibus concilium Laodicenum, hoc prohibet: *Non oportet cum haereticis miscere connubia, & vel filios vel filias dare, sed potius accipere, si tamen profitentur christianos futuros esse se & catholicos.* Ita quoque concilium Chalcedonense [u] lectoribus & cantoribus inter inferiores clericos interdicit haeretico, vel pagano, vel iudeo matrimonio se coniungere, nisi vique persona, quae orthodoxo coniungitur, se ad orthodoxam fidem convertendam spondeat. Et addit: *Si quis autem hoc sanctae synodi decretum transgressus fuerit, canonicis penis subiiciatur.* Concilium autem primum Arelatense [x] paullo longius progreditur, cum respectu ad totum christiano- rum corpus in hunc modum statuens: *De puellis fidelibus, quae gentilibus iunguntur, placuit, ut aliquanto tempore a communione separentur.* Concilium Illiberritanum non solum tales nuptias prohibet, metu spiritualis adulterii, hoc est idololatriae, Propter copiam puellarum, inquiens [y], gentilibus minime in matrimonium dandae sunt virgines christiana, ne aetas in flore tumens in adulterio animae resolvatur; sed parentes etiam, qui filias ethnicis dare ausi fuerint, ad aliquot annos excommunicari iubet, facto alio canone in hunc modum [z]: *Haeretici, si se transferre noluerint*

(r) Ibid. can. XXXI. "Οτι & δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικὸς ἐπιγαμίας ποιεῖν, ἢ δίδουαι υἱὸς, ἢ θυγατέρας, ἀλλὰ μὴδὲν λαμβάνειν, εἴγε ἐπαγγέλλονται χριστιανοὶ γίνεσθαι.

(s) Concil. Carth. III. c. XII.

(t) Concil. Agath. can. LXVII.

(u) Concil. Chalcedon. c. XIV. μήτε μὴν συνάπλιν πρὸς γάμον αἱρετικῶν, ἢ Ἰουδαίων, ἢ Ἑλλήνων· εἰ μὴ ἄρα ἐπαγγέλλοιτο μετατίθεσθαι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὸ συναπλινεὺς πρόσωπον τῷ ὀρθόδοξῳ· εἰ δέ τις τῶν τούτων ὅσον παραβαίῃ τῆς ἁγίας συνόδου, ἐπιτιμὴν κανονικῶν ὑποκείτω.

(x) Concil. Arelat. I. c. XI.

(y) Concil. Illiberrit. c. XV.

(z) Ibid. can. XVI.

ad ecclesiam catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas: sed neque iudæis, neque ethnicis dare placuit: eo quod nulla possit esse societas fidei cum infidei. Si contra interdictum fecerint parentes, abstinere per quinquennium placet. Et tertio quodam canone [a] statuit: Si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas iunxerint, placuit, nec in fine eis dandam esse communionem. Concilium Aurelianense secundum [b] christianis omnibus generatim nuptias cum iudæis interdicit; Placuit, ut nullus christianus iudæam, neque iudæus christianam in matrimonio ducat uxorem: quia inter huiusmodi personas illicitas nuptias esse censemus. Quod si commoniti a consortio hoc se separare distulerint, a communionis gratia sunt sine dubio submouendi. Hæc tum erat disciplinæ ecclesiasticæ ratio, respectu omnium istiusmodi matrimoniorum. Neque vero lex civilis hanc sanctionem ecclesiasticam confirmare dubitavit. Edictum enim a Valentiniano & Theodosio publicatum est, quod bis in codice Theodosiano [c] recitatur, & in codice Iustiniano etiam nunc exstat, in hanc sententiam: Ne quis christianam mulierem in matrimonium iudæus accipiat, neque iudæam christianus coniugio sortitur: Nam si quis aliquid huiusmodi admisserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinet; libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata. CONSTANTIVS antehac crimen capitale iudæo esse iusserat, si christianam duxisset uxorem, christiano viro, iudæam sibi iungenti, poena nulla denunciata. Lex ita habet [d]: Quod ad mulieres pertinet, quas iudæi in turpitudinis sue duxere consortium, in gynecio nostro ante versatas, placet easdem restitui in gynecio: idque id reliquum observari, ne christianas mulieres suis iungant flagitiis; vel, si hoc fecerint, capitali periculo subiungentur. Quæ autem in lege quum deesse illud videret THEODOSIVS, nova lege supplevit, in eaque id clarius utrisque capitale fecit. Atque ita magistratus civilis omnia, quæ poterat, impedimenta istiusmodi matrimoniis interponebat.

(a) Ibid. can. XVII.

(b) Concil. Aurel. II. can. XVIII.

(c) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. II. Vid. Cod. Theod. lib. IX. tit. VII. ad legem Iuliam de adulteris leg. V. Et cod. Iustin. lib. I. tit. IX. de iudæis leg. VI.

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. de iudæis leg. VI.

§. II.

Ecclesia de christianorum omnium consilio contrahendi matrimonium ante, quam hoc consummaretur, certior reddenda.

Ad præueniendā autem, quæ ex istiusmodi disparibus matrimoniis exsistere poterant, incommoda, ab omnibus christianis requirebatur, vt ecclesiæ episcopum de consilio suo contrahendi matrimonium in tempore facerent certiorē, vt, si quod istiusmodi obstaculum apparet, a proposito possent deterri. Ita IGNATIVS in epistola ad Polycarpum [e]: *Decet, vt sponsi & sponsæ de sententia episcopi coniugium faciant, quo nuptiæ sint secundum Dominum, & non secundum cupiditatem.* Et hoc e diversis locis apud TERTVLLIANVM patet, qui sæpe inculcat, quod hac in re monitum & consilium ab ecclesia expetendum sit. Loquens enim de quibusdam feminis, quæ gentilibus nupserant, mirari se dicit [f] aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorum præuaricationem. Quibus verbis indicat, ipsas hac in re ab aliis expetiisse consilium, non ab ecclesia, quæ eis non datura fuisset consilium & approbationem nubendi gentilibus. Alio loco [g] ait: *Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renuntiant, & pater ratum habet?* Heic, vt ne in præsentī de verborum vllorum sensu disputemus, matrimonium ab ecclesia conciliatum ad minimum significet, oportet, matrimonium monito & consilio eius factum, si non eius ministerio ac benedictione; quod nonnulli ægre concedunt; verum hac de re mox plura. TERTVLLIANVS, quum ad Montanistarum transisset castra, omnibus viduis secundas nuptias dissuadebat, inter alia tali eas vrgens argumento [h]: *Qualis es,*

(e) Ignat. epist. ad Polycarp. §. V. *Πρέπει τοῖς γαμῶσι καὶ τοῖς γαμωμένοις μετὰ γνώσεως τῆ ἐπισκόπου τὴν ἑνωσὴν ποιεῖσθαι ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ τὸν θεὸν καὶ μὴ κατὰ ἐπιθυμίαν.*

(f) Tertull. ad vxor. lib. II. c. II. Quum quædā istis diebus nuptias suas de ecclesia tolleret, id est, gentili coniungeretur, idque ab aliis retro factum recorderar, miratus aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorum præuaricationem &c.

(g) Ibid. cap. IX.

(h) Id. de monogam. c. XI.

id matrimonium postulans, quod eis, a quibus postulas, non licet habere; ab episcopo monogamo, a presbyteris & diaconis eiusdem sacramenti; a viduis, quarum sectam in te recusasti? Heic disertè dicit, vniuersam ecclesiam de omnium proposito incundi matrimonium certiore fieri, & ab vnoquoque ecclesiæ ordine, a viduis non minus quam a clericis, quali veniam peti consueuisse, vt, si quis haberet, quod cum ratione opponeret, (exempli causa, quod cum gentilibus vel iudæis, vel hæreticis, vel propinquis & necessariis, vel sine parentum consensione, vel alia quacumque iniqua ratione matrimonium vellent contrahere) id in tempore indicari, & istiusmodi matrimonium præpediri, aut certe caueri posset, ne consensu ecclesiæ approbaretur habereturque ratum. Hoc manifesto intelligendum est, quando ecclesiæ consilium in negotio matrimonii expetitur esse dicitur: Non, quod ecclesia sibi arbitrariam aliquam potestatem arrogarit concedendi vel prohibendi vllis hominibus matrimonium, sed quod hoc illis solum recusarit, contra quos ei iusta quædam & idonea esset ratio; cuiusmodi erat illa primo loco nominata, si quis in eo esset, vt iudæam sibi matrimonio iungeret; quod, licet hisce temporibus alio modo in effectum posset deduci, numquam tamen agnoscente vel consentiente vel ministrante ecclesia fieri debebat; quemadmodum ex iis omnibus apparet, quæ de ratione agendi, quam respectu istiusmodi matrimoniorum cum gentilibus ecclesia iniit, differuimus.

§. III.

Nuptiæ non celebrande cum propinquis siue consanguinitate siue adfinitate, ad suspicionem incestus deuittandam.

ALIA ecclesiæ regula, certarum personarum prohibens coniugium, erat, si vel consanguinitate vel adfinitate propius se attingerent, quæ res matrimonium incestum redditura erat, vtpote in gradibus, a Deo in scriptura sacra prohibitis, contractum. Quam longe christiana morum præcepta post se reliquerint hac in re ea, quæ ab ethnicis tradita sunt, (non obstante gentiliū aduersus christianos calumnia, quod incestum in religiosis suis conuentibus committerent) fulius ostendimus loco alio, vbi pœnas etiam tam ecclesiasticas quam ciuiles

viles enarrauimus [*], quæ ex istorum temporum disciplina iis, qui flagitio incesto se polluisent, inflictæ fuerint. Heic tantum paullo distinctius istos gradus recensēbimus, qui matrimonium incestum & omnino nullum, si ita contractum esset, facere crediti sunt. Concilium *Agathense* hæc de illis habet [i]: *De incestis coniunctionibus nihil prorsus veniæ reservamus, nisi quum adulterium separatione sanauerint. Incestos vero nullo coniugii nomine deputandos, quos etiam designare funestum est. Hos enim censuimus esse: Si quis relictam fratris, quæ pene prius soror exstiterat, carnali coniunctione polluerit: Si quis frater germanam uxorem duxerit: Si quis novercam duxerit: Si quis consobrine suæ se sociauerit: Si quis relicte vel filie avunculi miscetur, aut patru filie, vel priuigne suæ: aut qui ex propria consanguinitate aliquam, aut quam consanguineus habuit, concubitu polluat, aut duxerit uxorem. Quos omnes & olim & sub hac constitutione incestus esse non dubitamus, & inter catechumenos manere & orare præcipimus. Quod ita presenti tempore prohibemus, ut ea, quæ sunt hactenus instituta, non dissoluamus. Sane quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt inuendi melioris coniugii libertatem.* Hic canon ad verbum repetitur in concilio *Epaunensi* [k], modo vltimum comma negatiue sic legitur [*]: *non habebunt inuendi melioris coniugii libertatem.* Quæ manifesto corrupta lectio est, negligentia indocti cuiusdam librarii inuecta. Nam in concilio *Turonensi* secundo [l] hic canon *Epaunensis* citatur & legitur eodem modo, vti in concilio *Agathensi*. Et correctores *Romani* in *GRATIANVM* [m] in indice *GREGORII* atque capitulari *Caroli magni* sic cum legi obseruant. Ego præterea id solum ob-

(*) Lib. XVI. cap. XI. §. III. vol. VII. p. 419. sqq.

(i) Concil. Agath. can. L. XI.

(k) Concil. Epau. c. XXX.

(*) Not. in editione Labbei hæc negatiua particula *non* abest.

(l) Concil. Turon. II. c. XXII.

(m) Grat. caus. XXXV. quæst. II. cap. VIII. de incestis. *habebunt*]. Sic in *Agathensi* & apud *luonem*. In *Epaunensi* legitur, *non habebunt*. Sed in *Turonensi*, in quo citatur *Epaunense*, *habebunt*. Sic etiam infra q. VIII. c. p. hæc salubriter, ex *Gregorio*. In capitulari autem indicato plenius hæc sententia exponitur: *Sed quibus illicita coniunctio interdicitur, nisi hi sint, quos sanctorum patrum decreta coniugio copulari prohibent, habebunt inuendi melioris coniugii libertatem.*

seruo, quod, licet consobrinorum matrimonium hisce in canonibus incestum habeatur, ita tamen non fuerit in vetustis ecclesiæ legibus, donec *Theodosius* monitu *Ambrosii* id primum vt tale declararet. Quæ vero prohibitio non diuturna fuit. Nam *Arcadius* eam reuocauit, & *Iustinianus* vetustam legem instaurauit eamque in suum adoptauit codicem. De quibus omnibus libro quodam superiore [*] diximus fusius. Quod hoc loco addendum fuerit, hæc sola obseruatio est, Quod, quidquid ecclesia vmquam incestum declarauerit, id semper iustum matrimonii impedimentum habitum, adeoque tamquam grauis causa adlegatum fuerit, quamobrem personæ, tam propinqua cognatione coniunctæ, matrimonio iungi non possent, vel si id factum esset, quod idonea ratio fuerit infligendi illis censuras ecclesiæ, vsque dum mutua separatione istiusmodi creditum matrimonium dissoluerent.

§. IV.

Filiis impubibus sine parentum vel tutorum vel proximorum agnatorum consensu matrimonium contrahere haud permissum.

ALIA ratio inhibitionis hac in re erat, quando filii, qui nondum ad annos pubertatis peruenerant, de incundo matrimonio cogitarent sine consensione parentum, vel tutorum, vel proximorum agnatorum, qui, si parentes essent mortui, paternam eorum curam gerebant, habebantque de illis statuendi potestatem. Lex ciuilis admodum seuera hoc in negotio erat, non tantum aduersus ipsos raptores, qui virgines contra parentum voluntatem rapuissent, omnesque eos, qui illis hac in re operam suam commodassent, qui vel solum vertere vel viui comburi debebant; sed contra ipsas etiam virgines, quæ in eiusmodi connubia præter parentum suorum consensum conspirassent: quemadmodum ex variis *Constantini*, *Constantii*, *Valentiniani* & *Gratiani* legibus, in vtroque codice interpositis, ostendendi occasionem iam antehac [*] habuimus. Iam vero quum hæc esset legum imperialium ratio, ecclesia multo magis cauebat, ne hac in re delinquendo talem incur-

(*) Lib. XVI. cap. XI. §. IV. vol. VII. p. 423. seqq.

feret ignominiam. TERTVLLIANVS de sua ætate id testari videtur, quando ait [n]: *Nec in terris filii sine consensu patrum vite & iure nubent.* Et clandestinas nuptias ab ecclesia improbari adserit, *Penes nos*, inquit [o], *occultæ quoque coniunctiones, id est, non prius apud ecclesiam professæ, iuxta mæchiam & fornicationem iudicari periclitantur.* Nec inde conferta obtentu matrimonii crimen eludant. AVGVSTINVS similiter potestatem parentum hoc in negotio adserit. Loquens enim de puella, cui ætas nondum matura erat, sub tutela ecclesiæ suæ constituta, vt ab omnibus conatibus faciendi eam raptori prædam tuta & incolumis præstaretur, ait [p]: *In ea ætate est, vt si voluntatem nubendi haberet, nulli adhuc dari vel promitti deberet.* Habet materteram; Fortassis, quæ nunc non apparet, apparebit & mater, cuius voluntatem in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura præponit: nisi eadem puella in ea iam ætate fuerit, vel iure licentiori sibi eligat ipsa, quod velit. BASILIUS [q] sæpe de istiusmodi immaturæ ætatis puellis raptis, & clandestine sine parentum consensu ductis, loquitur: Dicit autem tales, quæ venditentur, nuptias non esse matrimonium sed fornicationem, nec vllius valoris, sed nullas & irritas, nisi forte parentes reconciliati coniugio postea adnuerint: Interim transgressores poenitentiam fornicatorum & meretricum agere oportere in ecclesia. Et sane tanto maior cum hanc præuiam cautionem, tum subsequenter seueritatem adhibendi ratio erat, quia non solum lex civilis sub imperatoribus christianis, sed vetusta etiam lex Romana sub imperatoribus ethnicis seuera & rigida erat in hac materia de necessitate consensus parentum ad legitimum matrimonium, sine quo illegitimum habebatur, & filii spurii. IVSTINIANVS quasdam leges imperatorum gentilium [r] *Seueri & Antonini Caracallæ* in codicem suum adoptauit. Præterea id ex APVLEIO apparet, qui adludens ad diuersa momenta, quæ matrimonium faciant nullum, vtpote

(n) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IX.

(o) Id. de pudicit. c. IV.

(p) Augustin. epist. CCXXXIII.

(q) Basil. c. XXII. Vid. lib. XVI. c. IX. §. II. sub litt. (o). vol. VII. p. 364. Can. XXXVIII. Vid. ibid. sub litt. (q) p. 385. Can. XLII. Vid. h. l. sub litt. seq. (r).

(r) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. I. II.

contra legem initum, *Venerem* introducit *Psycha*, eo quod *Cupidi* filio ipsius se nupsisse dicat, ita insultantem: *Impares nuptia, & praterea in villa sine testibus & patre non consentiente [s] facta, legitime non possunt videri: ac per hoc spurius ille nascetur.* Quod igitur tam necessarium credebatur ad reddendum matrimonium legitimum inter gentiles, id profecto multo magis inter christianos necessarium fuit. Neque vllum exemplum, quod ego sciam, reperitur, quod ecclesia vllum matrimonium tamquam legitimum concesserit vel approbarit, ad quod ratum habendum parentum, de liberis suis impubibus statuentium, non prius aut certe postea accesserit consensio.

§. V.

Nec seruis sine dominorum consensu.

EAMDEM potestatem idemque ius, quod parentes in liberos, domini habebant in seruos suos. Quam ob causam nullus seruus sine domini consensu matrimonium contrahere poterat; & si id faceret, in domini positum erat potestate, approbare illud matrimonium vel rescindere. BASILIUS *Que sine iis, inquit [t], qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo viuente patre, nec domino, ii qui conueniunt, sunt ab accusatione liberi, donec coniugio domini adnuerint, tunc enim accipit firmitatem coniugium. Et iterum [u]: Que prater domini sententiam se viro tradidit, fornicata est: que autem postea libero matrimonio rita est, nupsit. Eorum enim, qui sunt in alterius potestate, pacta conuenta firmi nihil habent.*

§. VI.

Illustri conditione hominibus non permissum matrimonium contrahere cum seruis.

ALIA res, ad legitimum matrimonium requisita, erat, vt esset quædam conditionis inter partes contrahentes æqualitas. Illustri loco natis non licebat esse tam humilibus tamque ab-

(s) Apulei. de asino aureo, lib. VI. p. 104.

(t) Basil. can. XLII. Οἱ ἄνθρωποι τῶν κρατάντων γάμοι, πορνείαι εἰσιν οὔτε ἔν πατέρος ζῶντος, ἔτε δεσπότης, οἱ συναντες ἀνθρώποι εἰσιν, ἕως ἂν ἐπιτύσῃ οἱ κύριοι τὴν συνίκησιν· τότε γὰρ λαμβάνει τὸ τῶν γάμος βέβαιον.

(u) Id. can. XL. Ἡ παρὰ γάμον τῶν δεσπότην ἀνδρὶ δευτὴν ἐκδόσθαι, ἐπὶ ὁρνεύσειν, καὶ γὰρ συνῆκαι τῶν ὑπεξῶν, ὅθεν ἔχασι βέβαιον.

iectis, vt seruas secum matrimonio iungerent. Lex civilis eos *pares genere & moribus* [x] esse iubet. Per quod lex non intelligit, quod pares fortunis eos esse oporteat, sed quod non esse debeat eiusmodi disparilitas in eorum conditione, cuiusmodi est inter ingenuum ac seruum; nec talis disparilitas in eorum moribus, qualis est inter mimam & senatorem, vel alium quemcumque hominem ingenuum liberaliterque educatum: Quomodo res in lege quadam *Valentiniani ac Marciani* [y] de hoc capite accurate explanatur. *Humilem vel abiectam feminam minime eam indicamus intelligi, quæ licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit: unde licere statuimus, senatoribus, & quibuscumque amplissimis dignitatibus præditis, ex ingenuis parentibus natas, quamvis pauperes, in matrimonium sibi accipere, nullamque inter ingenuas & opulentiores ex diuitiis & opulentiore fortuna esse distantiam. Humiles vero abiectasque personas eas tantummodo mulieres esse censemus; ancillam, ancilla filiam; libertam, libertæ filiam; scenicam, scenicæ filiam; tabernariam, tabernarii, vel lenonis vel arenarii filiam; aut eam, quæ mercimoniis publice præfuit. Ideoque huiusmodi inhibuisse nuptias senatoribus harum seminarum, quas modo enarrauimus, æquum est. Constantinus* [z] iam antea legem tulit, qua omnes senatores, præfectos, magistratus oppidanos & prouinciarum sacerdotes maculam infamiæ subire & alienos a Romanis legibus fieri iussit, si ancillas, vel libertas, vel scenicas in matrimonium duxerint, filiis, quos ex istiusmodi coniunctione suscepserint, a successione in paternis possessionibus omnino exclusis. Et vt mulieres, nobili genere natæ, a vilium atque

(x) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. I. Placet admodum -- habendo examini auctoritatem quoque iudiciariæ cognitionis adiungi, vt si *pares sunt genere ac moribus* petitores, is potior æstimetur, quem sibi consulens mulier adprobarit.

(y) Cod. Iustin. lib. V. tit. V. de incestis & inutilibus nuptiis, leg. VII.

(z) Cod. Iustin. lib. V. tit. XXV. de naturalibus liberis. leg. I. Senatores seu præfectos, vel quos in ciuitatibus duumviralitas, vel sacerdotii, id est Phœniciarchiæ vel Syriarchiæ ornamenta condecorant; placet maculam subire infamiæ, & alienos a Romanis legibus fieri; si ex ancilla, vel ancillæ filia; vel liberta, vel libertæ filia; vel scenica, vel scenicæ filia; vel humili vel abiecta persona, vel lenonis aut arenarii filia, vel quæ mercimoniis publice præfuit, susceptos, filios in numero legitimorum habere voluerint, &c.

abiectionum malaque famæ virorum insidiis eo magis tutæ sint, lex providet, ne quis inferioris conditionis nobilem feminam sollicitet, vel clandestinis artibus eos, qui circa ipsam sint, corumpendo illius compos fieri adlaboret, sed ut consuletur adfinitas [a], & omnia transigantur publice in præsentia procorum, qui non videantur talem fraudem in efficienda istiusmodi disparili consociatione adiuturi. Immo vero curialibus siue municipiorum decurionibus per legem quamdam *Constantini* [b], disertis verbis interdicitur, ne ducant servam in matrimonium, alioquin mulier in metallum trudi & ipse decurio in insulam deportari ac bona eius mobilia & vrbana mancipia fisco adquiri, prædia vero & rustica mancipia ciuitati, cuius decurio fuerit, mancipari iubentur. Neque dubium est, quin, quod tam seuerè punitum est in republica, in ecclesia, pro eo ac decuerit, punitum sit, ut ne istiusmodi illicitæ praxes foueri vel adiuuari viderentur, quod ignominia & dedecori futurum erat ecclesiæ; tametsi nullos canones ecclesiasticos diserte contra hanc rem factos meminerim.

§. VII.

Nec prouinciarum administratoribus cum femina quadam prouinciali, durante administrationis sue anno.

ERANT etiam quædam rationes status, quamobrem prouinciæ alicuius administratori non permittendum esse iudicabatur, ut feminam aliquam istius prouinciæ, durante administrationis suæ anno, in matrimonium duceret. Non quod infra dignitatem eius hoc esset, sed quia ille non sine causa iudicari poterat occasione auctoritatis & potestatis, quam in omnes circa se habebat, terrorem iniecturus feminæ, eamque vel inuitam ad obsequium matrimonii perducturus, nec parentibus vel tutoribus illius libertatem de ea pro arbitrio suo decernendi relicturus. Quibus incommodis atque oppres-

(a) Ibid. Nuptias nobiles nemo redimat, nemo sollicitet, sed publice consuletur adfinitas, adhibeatur frequentia procorum.

(b) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. VI. Si decurio fuerit alienæ servæ coniunctus, & mulierem in metallum trudi sententia iudicis iubemus, & ipsum decurionem in insulam deportari &c.

Vid. Apulei. lib. VI. Impares nuptiæ non sunt legitima.

fioni vt occurreretur, *Theodosius* legem [c] tulit in hanc sententiam: *Si quis in potestate publica positus, atque honore prouinciarum administrandarum, qui parentibus aut tutoribus, aut curatoribus, aut ipsis, quæ matrimonium contracturæ sunt, potest esse terribilis, sponsalia dederit; iubemus, vt deinceps siue parentes, siue eadem mutauerint voluntatem, non modo iuris laqueis liberentur, pœnaque expertes sint, quæ quadruplum statuit, sed extrinsecus data pignora lucratiua habeant, si ea non putent esse reddenda. Quod ita late patere volumus, vt non solum circa administrantes, sed & circa administrantium filios, nepotes, propinquos, participes domesticosque censeamus, quibus tamen administrator operam dederit; Impleri autem id postea matrimonium non volumus, quod tempore potestatis ob eas personas, de quibus loquuti sumus, arris fuerit obligatum, si sponsorum consensus accedat. Ex quibus videmus, fuisse hoc tantummodo impedimentum aliquod certis personis ad tempus interpositum, nimirum prouinciarum moderatoribus, vt ne feminam ex sua ipsorum prouincia sibi iungerent in matrimonio, durante administrationis suæ anno. Non alias quascumque, sed eas solum, quæ ex propria ipsorum essent prouincia, ducere prohibebantur ex scitis & idoneis, quas lex adlegat, rationibus.*

§. VIII.

Nec viduis secundas nuptias facere, ante duodecimum a virorum suorum obitu mensem.

EODEM modo cum viduis res se habebat: Non prohibebantur a secundis nuptiis, lege autem cautum erat, ne ante exactum a maritorum suorum obitu annum eas celebrarent. Hæc lex veterum *Romanorum* erat inde a *Romuli*, primi eorum regis, tempore. Quando autem annus *Romanus* tunc decem tantum menses habuit, haud longius tempus lugendi viduæ

(c) Cod. Theod. lib. III. tit. VI. leg. I.

Vid. etiam ibid. tit. XI. leg. I. Si quis ordinaria vel qualibet præditi potestate, circa nuptias inuitis ipsis vel parentibus contrahendas (siue pupillæ, siue apud patres virgines, siue viduæ erunt, siue & sui iuris viduæ, denique cuiuscumque sortis) occasione potestatis vtatur & minacem fauorem suum inuitis iis, quorum utilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegatur, hunc & multæ librarum auri decem obnoxium statuimus, & quam honore abiecit, peractam dignitatem vsurpare prohibemus.

constitutum fuit initio. Neque per plures subsequutas atates prorogatum est, licet ipse annus a Numa ad duodecim menses productus esset; sed annus viduæ secundum veterem supputandi rationem æstimabatur. Vt adeo, vbi cumque vidua annum post mariti sui excessum lugere dicitur, hoc de anno Romuleo decem tantum mensium intelligendum sit. Atque ita res duravit ad atatem vsque Theodosii, qui pristino temporis spatio annum addidit per legem, his verbis expressam [d]: *Si qua ex feminis, perduto marito, intra anni spatium alteri festinarit innubere (Parum enim temporis post decem menses seruandum adicimus, tamen si id ipsum exiguum putemus) probroßis iniusta votis honestioris nobilisque persone & decore & iure priuetur; atque omnia, que de prioris mariti bonis, vel iure sponsaliorum, vel iudicio defuncti coniugis consequuta fuerat, amittat.*

§. IX.

Mulieribus haud licitum nubere, absentibus maritis suis, antequam de eorum obitu factæ essent certiores.

Si cuius vxoris maritus abiret peregre ab eaque abesse pergeret, non erat ei certum tempus iterandi nuptias constitutum, sed expectare illa debebat, vsque dum de morte eius esset facta certior. Alias enim adulterii rea habebatur. Sic BASILIVS [e]: *Quæ, quum vir secessit & non apparet, antequam de eius morte certior facta sit, cum alio cohabitavit, mæchatur.* Hic casus erat vxoris cuiusdam militis (nubentis post longam mariti peregrinationem atque absentiam, ante tamen, quam de eius morte certior esset facta) quemadmodum alio canone [f] declarat: Sed rem nonnullam heic veniam admittere existimat,

(d) C. d. Theodosi lib. III. tit. VIII. de secundis nuptiis. leg. I.

(e) Basil. can. XXXI. Ἡ ἀναχωρήσασα τῷ ἀνδρὶ, καὶ ἀφανὲς ὄντος, πρὸ τῆς περὶ θανάτου αὐτοῦ ἐτήρησεν συνουσίαν, μοιχῆται.

(f) Id. can. XXXVI. Σπασιώτες, αἱ τῶν ἀνδρῶν ὡς φανὸν ὄντων γαυνηῖσαι, τῷ αὐτῷ ἐπίκεινται λόγῳ, ὅτε ἂν καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδησίαν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἀναμνηστικὴν τὴν ἐπὶ τὴν πλὴν ἔχον τιμὴν συγγνωσκὴν τὸ πᾶν καὶ ἀποδοῦναι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πρὸς θάνατον αὐτῶν τὴν ἐπίνοιαν. Multarum uxores, quæ, quum mariti ipsarum non appareant, nupservint, eidem rationi subiacentur, cum & quæ propter maritorum peregrinationem & absentiam, reditu non expectato, nupservint: sed res non nullam hic veniam admittit, quod maior sit mortis suspicio.

quod

quod maior sit mortis suspicio. Hisce in casibus, si prior maritus rediret, uxorem sibi suam vindicare poterat, & secundæ nuptiæ nullæ erant & irritæ, quemadmodum in concilio *Trullano* [g] determinatur, vbi hi canones *BASILII* repetuntur. Lex autem civilis uxori militis post quatuor annorum moram [b] secundas nuptias inire permittit.

§. X.

Tutoribus non permissum pupillas ducere nondum adultas, vsque dum tutela esset finita.

PER antiquam legem *Romanam* nullus poterat in matrimonium ducere feminam, cuius tutor erat vel curator. Neque filio ille suo dare eam poterat. Exstant varix leges *Seueri*, *Philippi* ac *Valeriani* [i] hanc in rem in codice *Iustiniano*. V-

(g) Concil. Trull. can. XCIII. Ἡ ἀναχωρήσαντος κ. τ. λ. εἰ δὲ γε ὁ περὶ τῆς ἐπανέλθοι χρόνῳ ποτὶς, ἢ ἡ γυνὴ διὰ τὴν ἐπιτολὴν ἐκεῖνα ἀπὸ τοῦ ἐτέρου συνήφθη ἀνδρὶ, ἔστος εἰ παρακρίσται, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀναλαμβάνειν τῇ γυναικί, συγγνώμης αὐτῇ ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ δεδομένης, καὶ τῇ ταύτης εὐτακταμένῃ κατὰ δεύτερον γάμον ἀδοῦναι. *Ixor* viri, qui secessit &c. -- Sin autem miles aliquanto post tempore redierit, cuius vxor propter longam illius absentiam alteri viro coniuncta est: is si velit, propriam uxorem recipiat, nisi venia propter ignorantiam data, eique qui illam in secundis nuptiis domum duxit.

(b) Cod. Iustin. lib. V. tit. XVII. leg. VII. Vxor, quæ in militiam profecto marito, post interuentum annorum quatuor, nullum sospitatis eius potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis aliis cogitauit, nec tamen ante nupsit, quam libello ducem super hoc suo voto conuenit, non videtur nuptias iniisse fortuitas, nec dotis amissionem sustinere, nec capitali pœnæ esse obnoxia, quæ post tam magni temporis iugitatem non temere nec clancullo, sed publice contestatione depolua nupsisse firmatur.

(i) Cod. Iustin. lib. V. tit. VI. de interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem seu curatorem filiosque eorum. leg. I. Senatus consulti auctoritatem, quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrime sublaturum est, circumueniri rusticitatis & imperitiæ velamentis non oportet. Leg. IV. Libertinum, qui filio suo naturali, quem in seruiente susceperat, postea manumisso pupillam suam, eandemque patroni sui filiam in matrimonium collocauit; ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptiis interdicendum putauit, pertinere dubitari non oportet. Leg. VI. Si patris tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione, vel post redditam nondum exaucto quinto & vicesimo anno, nec non vtili anno, uxorem duxisti: nec matrimonium cum ea habuisse, nec filium ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes. Leg. VII. Si tutor vel curator pupillam, vel adultam quandam suam sibi, vel filio suo, nullo diuino impetrato beneficio, in

na sola exceptio, quæ hac in re locum habebat, erat, si principis venia & speciali edicto id faceret tutor. *Constantinus* autem hanc materiam alia determinauit distinctione, nimirum, ut ne liceret tutori *k*, puellam libi matrimonio iungere, quoad ad annos adultæ ætatis non accessisset, sub illiusque posita esset tutela; si autem per ætatem ad nuptias adspirare cœpisset, ut tum ducendi eam haberet veniam, dummodo prius probauisset, quod puellæ esset intemerata virginitas. Si quam vero iniuriam pudicitia eius illatam ab eo esse constaret, ut non solum ab ea in matrimonium ducenda arceretur, sed deportatione quoque plecteretur, atque vniuersæ eius facultates fisco vindicarentur.

§. XI.

Quo primum tempore prohibitio matrimoniorum inter spirituales cognatos inuecta sit.

PER quasdam regulas, etsi non primitiæ antiquitatis, certi gradus spiritualium cognatorum ab ineundis inter se matrimoniis prohibebantur. Qua de re primum omnium cogitauit *Iustinianus*, legemque [1] tulit in hæc verba: *Ea persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis a sacro sancto suscepit baptisate: quum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem & iustam nuptiarum prohibitionem, quam huiusmodi nexus, per quem Deo mediante animæ eorum copulate sunt.* Concilium *Trullanum* hanc materiam paullo vterius extendit [m], & susceptori non solum cum infante, sed etiam cum suscepti in-

matrimonio collocaverit: manet infamia contra eum, veluti confessum de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit: & dos data per conditionem repeti potest.

(*k*) Cod. Theod. lib. IX. tit. VIII. leg. I. Vbi puella ad annos adultæ ætatis accesserit, & adspirare ad nuptias cœperit, tutores necesse habeant comprobare, quod puellæ sit intemerata virginitas, cuius coniunctio postulatur. Quod ne latius porrigatur, hic solus debet tutorem nexus adstringere, ut se ipsum probet ab iniuria lati pudoris immunem: Quod ubi constiterit, omni metu liber optata coniunctione sui debet: officio seruaturus, ut si violatæ castitatis apud ipsum facinus hæreat, deportatione plectatur, atque vniuersæ eius facultates fisci viribus vindicentur: quamuis eam poenam debuerit sustinere, quam raptori leges imponunt.

(1) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptis leg. XXVI.

(m) Concil. Trull. c. LIII. *Επειδή μείζων ἢ κατὰ πνεῦμα οἰκειότης τῆς τῶν σωμα-*
fan-

fantis matre vidua matrimonium contrahere interdicat, iubens eos, qui hoc fecerint, primo ab eiusmodi matrimonio desistere, deinde & fornicatorum pœnis subiici. Lex canonica postea hanc prohibitionem ad baptizantem & baptizatum, nec non ad catechizantem & catechumenos [n], & ad nescio quos spiritualis cognationis gradus dilatauit. Et sane pontifices *Romani* cum eadem ratione omnibus christianis interdicere potuissent, ne alii cum aliis matrimonium contraherent; quia per baptismum & multa alia vincula magis indubie spirituales fratres sunt. At vero *ESTIVS* [o] hoc statuere absurdissimum fore putat, quia hoc omnes christianos adacturum sit vel abstinere a coniugio, vel cum infidelibus illud contrahere: Et tamen omnes reliquas insulas atque ineptas prohibitiones ex infallibili ecclesiæ auctoritate diligentissime defendit ac tueritur.

§. XII.

Num quis post legitimum diuortium aliam uxorem ducere potuerit.

Sed reuertimur ad antiquam ecclesiam, vnde digressi era-

των συναφείας ἐγνώμεν δὲ ἐν τῇ τῷ τοῖς τινὲς ἐν τῇ ἀγίᾳ καὶ σωτηριώδεῃ βαπτίσματος παιδὶ ἀναδεχομένους, καὶ μετὰ τὸ τοῖς ἐκείνων μητρᾷσι χρηρῆναι γαμικὸν συναφάσσοντας συνοικίαν ὀφείζοντες, ἀπὸ τῆ παρόντος μηδὲν τοιούτων πράττειν· εἰ δὲ τινες μετὰ τὸν παρόντα κῆρυκα φωραδίῃν τὸ τοῖς ποιῶντες, προτοτύπῳ μὲν οἱ τοῖς τοῖς ἀφιστάδων τῆ παρόντος τῆ συνοικίᾳ ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς τῶν πορνούντων ἐπιτίμους ὑποβληθήτωσαν. Quoniam spiritualis necessitudo seu adfinitas corporum coniunctione maior est; in nonnullis autem locis cognouimus quosdam, qui ex sancto & salutari baptismo infantes suscipiunt, postea quoque cum matribus illorum viduis matrimonium contrahere, statuimus, ut in posterum nihil fiat eiusmodi. Si qui autem post præsentem canonem hoc facere deprehensi fuerint, ii quidem primo ab hoc illicito matrimonio desistant, deinde & fornicatorum pœnis subiciantur.

(n) Sixt. decretal. lib. IV. tit. III. de cognatione spirituali cap. III. Per catechismum, qui præcedit baptismum, sacramentorum fundamentum & ianuam reliquorum, cognatio spiritualis contrahitur: per quam contrahendum matrimonium impeditur.

(o) Estius in sentent. lib. IV. dist. XLII. n. I. Multo minus ea spiritualis fraternitas, quæ est inter omnes christianos, debuit impedimentum matrimonii constitui; tum quia ratio supradicta non habet in ea locum, tum quia per eiusdem legem christiani non possent matrimonia contrahere, nisi cum infidelibus, quod foret absurdissimum.

mus. Multi ex vetustis scriptoribus matrimonii vinculum nulla re nisi morte solui posse statuebant. Et proinde non solum polygamiam siue nuptias cum secunda aliqua femina, priore adhuc in viuis agente, & nuptias post illegitimum diuortium, quod re ipsa idem cum polygamia esse habebatur, damnabant, sed illicitum quoque matrimonium iudicabant, post legitimum diuortium contractum: quia etli ratio separandi coniuges esse poterat, matrimonii tamen dissolutionem non esse existimabant, quoad vtraque pars viueret. Nihil heic de illicita polygamiae siue matrimonii, post illicitum diuortium initi, ratione dicturi sumus amplius, quia antehac [*] occasionem habuimus de legibus ac disciplina ecclesiae aduersus vtrumque differendi copiosius. Prohibitio autem nuptiarum post legitimum diuortium res est, quae paullo diligentiolem meretur considerationem.

ATQVE heic obseruamus, variasse hac de re veterum sententias. ORIGENES quidem nuptias post istiusmodi diuortium improbat, ab aliis tamen eas admissas esse declarat, quando ait [p]: „Scio quosdam, qui praesunt ecclesiis, extra „scripturam permisisse aliquam nubere, viro priori viuentem: „& contra scripturam fecerunt quidem, dicentem, *Mulier ligata est, quanto tempore vixit vir eius: Item: Inuente viro adultera „vocabitur, si facta fuerit alteri viro.* Non tamen omnino sine „caussa hoc permiserunt: forsitan enim propter huiusmodi in- „finitatem incontinentium hominum, peiorum comparatio- „ne quae mala sunt, permiserunt, aduersus ea, quae ab initio e- „rant scripta,,. Heic rationi consentaneum est statuere, istos episcopos, qui viris atque vxoribus post diuortia secundas nuptias permiserunt, has pro non simpliciter malis habuisse, etiam si tales essent in oculis ORIGENIS. Idem illud de *Constantino* statuendum est, qui viro vxorem suam ob tria crimina, si nimirum vel moecha, vel medicamentaria, hoc est, venefica, vel conciliatrix, siue lœna esset, dimittere aliamque ducere lege hanc in rem promulgata [q] permisit. Nam, vt recte obser-

(*) Lib. XVI. cap. XI. §. V. & VI. vol. VII. p. 425. seqq. pag. 435. seqq.

(p) Origen. homil. VII. in Matt. tom. II. p. 67. (p. edit. Paris. M.DCIII.)

(q) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis, leg. I. In masculis etiam, si re-

vat GOTHOFREDVS [*], dum dicit, virum, si vxorem ab his criminibus liberam eiecerit, omnem dotem restituere debere & aliam non ducere, plane indicat, quod, si illam vnus criminis ex his tribus nominatis ream esse probasset, repudiandi eam aliamque ducendi habuerit licentiam. Personatus AMBROSIVS in eadem fuit sententia. Nam exponens verba apostoli: *Non est seruituti subiectus frater aut soror, in huiusmodi*, ait [r]: *Si Esdras dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret Deus, nec iratus esset, si alias ex genere suo acciperent: (non enim ita praeceptum his est, vt remissis istis alias minime ducerent:) quanto magis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit, nubere legis suae viro?* Et huius adserti sui hanc reddit rationem: *Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus, infidelis autem discedens, & in Deum & in matrimonium peccare dignoscitur.* EPIPHANIVS non tantum suam ipsius sententiam, sed sententiam quoque ecclesiae sui temporis loquitur. Dicit autem perspicue, quod licet clericis, secundam vxorem, priore mortua, sibi copulare interdictum sit; populo tamen non tantum vxoribus mortuis, sed iuste etiam repudiatis, id facere liceat. *Cui mortua una non sufficit*, inquit [s], *quum occasione aliqua stupri adulteriique aut alterius flagitii cum ea diuortium fecerit, is si alteram vxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa illos absoluit, neque ab ecclesia aut aeterna vita reiecit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat. Non ita tamen, duas vt altera superscite v-*

pudium mittant, haec tria crimina inquiri conueniet, si moecham, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiare voluerit: Nam si ab his criminibus liberam eiecerit, omnem dotem restituere debet & aliam non ducere.

[*] Gothofred. in loc. p. 313. a fin. Ex hac lege; & *aliam non ducere*, a contrario discimus, iuste repudiata vxore a marito, veluti ob adulterium, alteram ei vxorem ducere licuisse.

[r] Ambros. in 1 Cor. VII, 15.

[s] Epiphan. haeref. LIX. n. IV. ὁ μὴ δυναθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκεδῆναι τελευτήσῃ, ἐκκεν τινὸς προφάσεως, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χάρις μὲν γυναικὶς, συναφθέντα δευτέρᾳ γυναικὶ ἢ γυνὴ δευτέρῳ ἀνδρὶ, ἐκ αἰτιάτων ὁ θεὸς λ. γοι, εἰδὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβάσκει διὰ τὸ ἀδυνάτους, ἐκ τῆς αὐτῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄχι, ἐπὶ περιστάσει τῆς μιᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ

xores simul habeat; sed ut ab una separatus, alteram sibi legitime, si lubet, adiungat. PETAVIVS [t] ingenue fatetur, quod hoc de ecclesiæ istius aui sententia plenissime testetur: Tantummodo illis temporibus nondum eam rem ab ecclesia definitam prorsus fuisse dicit. Quod vero ad præsentem disquisitionem nihil facit, quæ non de definitionibus conciliorum *Florentini & Tridentini*, sed de sententia & praxi ecclesiæ vetustæ agit. Iam quod de istiusmodi matrimoniis, sine vilo censuræ ecclesiasticæ freno in ecclesia toleratis, dicit EPIPHANIVS, id porro confirmatur ab ipso concilio *Arelatensi* & AVGVSTINO, quamvis ab EPIPHANIO, quod ad sensum scripturæ, dissentientibus. Marito secundas nuptias putabant interdictas esse post diuortium, quoad prior vxor viueret. Non tamen ita perspicue revelatum esse existimabant, ut hoc crimen dignum excommunicatione haberi deberet, perinde atque aliæ manifestæ adulterii species. Concilium [u] illud ita statuit: *De his, qui coniuges suas in adulterio deprehendunt, & iidem sunt adolescentes fideles & prohibentur nubere, placuit, ut, in quantum potest, consilium eis denur, ne viucentibus vxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.* At vero ne verbum quidem de censura ecclesiastica dicit, quam eis infligi oporteat, si aliter faciant. Et AVGVSTINVS [x] ait: *Quisquis vxorem adulterio deprehensum dimiserit & aliam duxerit, non videtur æquandus eis, qui excepta causa adulterii dimittunt & ducunt. Et in ipsis diuinis sententiis ita obscurum est, Virum & istæ, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, aulter tamen habeatur, si alteram duxerit, ut, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur.* Et tan-

ποιὺς ἀποσχέδεις, δευτέρῃ, εἰ τὸ ἕτερον, ὅμω συνάφθῃται.

(t) Petau. in loc. p. 257. Ita quidem Epiphanius. Sed ut illis temporibus nondum ea res ab ecclesia definita prorsus fuerit, hodie tamen, præsertimque post editum a sacrosancta Tridantina synodo canonem, aliter sentire nefas, quam superflite priore conige, etiam post legitimum diuortium, alteris copulari nuptiis numquam licere.

(u) Concil. Arelat. I. c. X. Nota, Petauium hunc canonem aliter legere, quam quidem omnia edita exemplaria habeant: Contendit enim, pro *prohibeatur nubere*, legi oportere: *Non prohibeatur nubere*; Atque ita aliud testimonium est, innocentibus hominibus post legitimum diuortium hoc tempore non interdictas fuisse secundas nuptias. Petau. animaduers. in Epiphani. hæref. LIX. p. 255. Vid. etiam Basilii can. IX. in eandem sententiam.

(x) Augustin. de fide & oper. c. XIX.

dem

dem concludit: *Quamobrem quæ manifesta sunt impudicitia crimina, omnino a baptismo prohibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & pœnitentia corrigantur: quæ autem dubia, omni modo conandum est, ne fiant tales coniunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput immittere? Si autem factæ fuerint, nescio, verum ii, qui fecerint, similiter ad baptismum non debere videantur admitti, (aut iam baptizati ecclesiæ gremio exturbari).* AVGVSTINVS sic habebat persuasum, istas nuptias post diuortium esse illicitas, sæpe enim id in operibus suis [*y*] repetit, &, quibus potest, argumentis vtitur, vt homines ab illis deterreat, non dubitans mentem suam de eis declarare, tamque matrimoniis dubiis ac suspiciosiis, quæ adulterii argui possint. Nusquam vero innuit, ecclesiam homines, talibus matrimoniis illigatos, tractare vel debere tractare, sicut alios adulteros, (quorum de flagitio magis compertum habeatur,) vel matrimonium dissoluendo, vel homines excommunicationi & publicæ pœnitentiæ in ecclesia subiiciendo; sed potius declarat, eiusmodi homines venialiter errare, quia res non ita d. ferte in scriptura sacra damnetur. Atque eatenus ESTIVS [*a*] id concedit, modo non condemnatum esse dicit ab vilo concilio generali. Vnum quidem exemplum reperitur, ab HIERONYMO [*b*] datum, feminæ cuiusdam, quæ publicam pœnitentiam in ecclesia egit de eo, quod alteri viro nupsisset, posteaquam a priore ob adulterium aliosque intolerandos mores illius ipsa se separasset. E-

(*y*) Vid. Augustin. de adulterinis coniugiis lib. I. c. I. & XXIV. tot. De nuptiis & concupiscentia lib. I. c. X. tot. De bono coniugali c. VII. tot. De sermone domini in monte lib. I. c. XIV. tot.

(*a*) Eftius in sentent. lib. IV. dist. XXXV. n. XI. Sanctus Hieronymus in epitaphio Fabiolæ ad Oceanum refert, quemadmodum Fabiola, quæ dimisso viro non solum adultero, sed omnibus flagitiis contaminato, alteri nupserrat, post mortem secundi mariti publicam pœnitentiam, ab episcopo Romano impositam, similiter subierit, eiusque factum non aliter excusat, quam quod euangelii rigorem ignorauerit. Hinc discimus, illo tempore publicum crimen habitum fuisse in ecclesia, si quis viuente coniuge, etiam ob fornicationem dimissa, aliud coniugium iniret cetera.

(*b*) Hieron. epitaph. Fabiolæ. Ep. XXX. ad Oceanum. Quis hoc crederet, vt post mortem secundi viri in semetipsam reuera sacrum indueret, vt errorem publice fateretur, & tota vrbe spectante *Romana* ante diem paschæ basilica quondam Laterani staret in ordine pœnitentium? &c.

nimvero hic voluntarius quidem feminæ istius actus erat, neque hoc ea fecit, nisi post secundi mariti obitum. Ecclesia hanc ei non imponebat pœnitentiam, viuentis eius marito, nec eo mortuo; sed ipsa eam sponte sua eligebat, illique se submittebat a nemine compulsâ. Si qua generalis tum fuisset in ecclesia regula, secundum quam istiusmodi matrimonia dissolui, vel coniuges publicæ pœnitentiæ subiici debuissent, episcopus *Romanus* sine dubio, viuentis adhuc viro, ambos regulæ & disciplinæ ecclesiæ se submittere compulisset. Quando autem hoc non est factum, argumento nobis videtur esse, non fuisse tunc temporis ecclesiæ *Romanæ* morem, infligere publicas pœnas iis, qui post legitimum diuortium matrimonium contraxissent, sed tantum, quibus posset, argumentis uti, ad deterrendum viros feminasque ab istis matrimoniis, usque dum prior coniux diem suum obiisset: Vel si illis sese illigarent, exhortari eos, ad agendam de illis coniunctionibus pœnitentiam, tamquam criminibus ab apostolo vetitis. Id quod ipse *HIERONYMVS* [c] satis quidem vehementer pro more suo faciebat, adfirmans feminæ, quæ sic nupserat alteri, eam adulteram reputari, nec sacram communionem recipere posse, antequam pœnitentiam pro crimine suo egisset. Per quam pœnitentiam ego quidem priuatam relapscentiam, non sollemnem illam, per publicam ecclesiæ disciplinam imponi solitam, pœnitentiam intelligo. Veruntamen in ecclesia *Hispanica* ante hæc tempora aliquid publicæ disciplinæ contra eiusmodi personas, maxime mulierem, quæ priore marito adhuc viuentis alteri nupsisset, adhibitum videtur. Nam in concilio *Iliberritano* [d] canon habetur in hunc modum decernens: *Femina fidelis, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi, quem reliquerit, prius de seculo exierit, nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.* Verum uti hic canon a priuato tantum concilio

(c) Hieron. epist. CXLVII. ad Amandum. Ista soror, quæ, ut dicit, vim passa est, ut alteri iungeretur, si vult corpus Christi accipere & non adultera reputari, agat pœnitentiam, ita duntaxat, ut secundo viro, qui non appellatur vir, sed adulter, a tempore pœnitentiæ non copuletur, cetera.

(d) Concil. Iliberritan. c. IX.

lio factus est, ita diuerſas exceptiones ac mitigationes admittit. Primum enim ad ſolas feminas, non ad viros reſpicit; Deinde ad ſolas feminas fideles, non ad catechumenas, quæ per canonem proxime ſequentem, hoc non obſtante, ad baptiſmum admittuntur, quemadmodum & AVGVSTINVS rem definiuit. Præterea maritus deſertus fidelis eſſe debet. Alia enim rei ratio erat, ſi ille eſſet ethnicus. Denique feminæ, neceſſitate infirmitatis compellente, hoc eſt in articulo mortis, communio dari iubetur, etiamſi ſecundum maritum numquam deſeruiffet. Vt adeo prohibitio vario reſpectu nondum eſſet vniuerſalis. Poſtea in lege quadam *Hon rii* [e] ita in hoc negotio decretum legimus: *Si graues cauſas atque inuolutam criminibus magnis conſcientiam probauerit, quæ recedit, dotis ſuæ compos, ſponſalem quoque obtineat largitatem, atque a repudii die poſt quinquennium nubendi recipiat poteſtatem. Si diuortium prior maritus obiecerit, ac mulieri graue crimen intulerit, perſequatur legibus accuſatam, impetrataque vindicta & d. re potiatur, & ſuam recipiat largitatem, & ducenti mox alteram liberum ſortiatur arbitrium. Si vero merum eſt culpa non criminum, donationem recipiat & dotem relinquat, aliam poſt biennium ducturus uxorem. Quod ſi matrimonium ſolo maluerit ſeparare diſſenſu, multiſque vitiis peccatiſque grauetur excluſa, & donationem vir perdat & d. tem, ac perpetuo calibatu inſolentis diuortii penam de ſolitudinis morore ſuſtineat, mulieri poſt anni metas nuptiarum poteſtate conceſſa. Exſtant variæ leges Theodoſii iunioris, Valentiniani III. & Anaſtaſii in codice Iuſtiniano [f], quæ eandem libertatem nuptiarum poſt legitimum diuortium largiuntur. Verum hæ leges ab eccleſiaſticis huius æui ſcriptoribus non omnino approbantur. Nam vt AVGVSTINVM & HIERONYMVM antea audiuiſimus, diſſenſum ſuum declarantes, ſic idem in CHRYSOSTOMO [g], AMBROSIO [h] & INNOCEN-*

(e) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis. leg. II.

(f) Cod. Iuſtin. lib. V. tit. XVII. de repudiis leg. VIII. & IX. tot.

(g) Chryſoſt. hom. XVII. in Matth. Not. de diuortiis quidem, ſed non de legibus imperialibus circa diuortia, heic loquitur Chryſoſtomus.

(h) Ambroſ. de Abraham, lib. I. c. IV. Vos moneo, viri, maxime qui ad gratiam domini tenditis, non miſceri adulterino corpori: qui enim ſe iungit meretrici, vnum corpus eſt: nec date hanc occaſionem diuortii mulieribus. *Nemo ſibi blandiatur de legibus hominum.*

TIO [i] aliisque illius ætatis scriptoribus legere est, qui leges reipublicæ iusto laxiores & benigniores esse in eos existimant, qui post diuortium nouum matrimonium contrahant. Quod saltem eo facit, vt obseruationem recte se habere videamus, quam initio fecimus, quod diuersæ veterum hac de re fuerint sententiæ, & quod eam tractarint tantum velut quæstionem problematicam; quamquam patres *Tridentini* postea articulum fidei [k] fecerunt, omnibus, qui non ad ipsorum accederent sententiam, damnatis. Atqui in sententia sua, vt hoc obiter notemus, quosdam ex suis ipsorum pontificibus damnant & quædam recentiora concilia, quorum meminit GRATIANVS. *Zacharias* papa [l] mulieri, cuius cum sorore maritus suus incestum commiserat, permittit, vt isto repudiato nubat in domino, cui velit. Et GREGORIUS III. viro dat licentiam ducendi aliam, cui sua ob infirmitatem [m] corporis debitum redde-
dere non valeat. Concilium *Triburiense* [n] ait: *Si quis cum no-*
verca sua dormierit, neuter ad coniugium potest peruenire, sed vir eius

- (i) Innocent. epist. III. ad Exuper. c. VI. De his etiam requisituit dilectio tua, qui interueniente repudio alii sese matrimonio copularunt: quos in vtraque parte adulteros esse manifestum est. Qui viro vel vxore viuente, quamuis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum, vt hæc etiam personæ, quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur: secundum illud, quod legimus in euangelio: *Qui dimiserit uxorem suam &c.*
- (k) Concil. Trident. sess. XXIV. c. VII. Si quis dixerit ecclesiam errare, quum docuit & docet, iuxta euangelicam & apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolui, & vtrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge viuente, aliud matrimonium contrahere, næc huiusque eum, qui, dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ dimisso adultero, alii nupsit: anathema sit.
- (l) Apud Gratian. caus. XXXII. quæst. VII. c. XXIII. Concubuisisti cum sorore vxoris tuæ? Si fecisti, neutram habeas: & si illa, quæ vxor tua fuerit, conscia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat in domino, cui velit. Tu autem & adultera sine spe coniugii permaneat: & quamdiu vixeritis, iuxta præceptum sacerdotis poenitentiam agite.
- (m) Ibid. caus. XXXII. quæst. VII. cap. XIX. Quod proposuisti, si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ea faciat iugalit; bonum esset, si sic permaneret, vt abstinentiæ vacaret: sed quia hoc magnum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis &c.
- (n) Ibid. c. XXIV.

potest,

potest, si vult, aliam accipere, si se continere non potest. Et concilium *Vermeriense* (quod in quibusdam GRATIANI exemplaribus falso vocatur *Eliberense*) ait [o]: *Si qua mulier in mortem mariti sui cum aliis consiliata sit, si probare potest ille vir, eam ream esse consilii, potest ipsam uxorem dimittere, & si voluerit, aliam ducere.* Ut adeo noui latores legis apud *Tridentum* non minus in sua ipsorum lege canonica, quam ab antiquis patribus hac de re dissentiant.

§. XIII.

Num adultero adulteram, quam vitiaffet, post mortem mariti ducere licuerit.

NEQVE vero casuistæ *Romanenses* cum veteribus melius de alia conspirant quæstione, quæ ad nuptiarum impedimenta pertinet. Nimirum, Num adultero alius viri uxorem ducere licuerit, post mariti sui obitum, qua cum, viuente adhuc priore marito, adulterium commisisset? Moderni iuris canonici doctores communiter id negant. Concilium *Triburiense* in *Germania*, anno DCCCXCV. sub *Formoso* papa habitum, famosum casum proponit viri cuiusdam, qui alterius viri coniugi stuprum intulerit iuraueritque, se illam post mariti sui mortem ducturum: Concilium hoc simpliciter illicitum esse [p] definit: *Tale connubium*, inquit, *anathematizamus & christianis omnibus obsecramus.* Non licet ergo, nec christiana religioni oportet, ut illius ea utatur in matrimonio, cum qua prius pollutus erat adulterio. PETRVS LOMBARDVS [q] & GRATIANVS [r] alia testimonia LEONIS papæ & concilii apud *Althæum* hanc in rem adlegant:

[o] Concil. Vermer. ap. Gratian. caus. XXXI. quæst. I. c. VI.

[p] Concil. Tribur. c. XL.

[q] Lombard. sent. lib. IV. dist. XXXV. Solet quæri, an valeat duci in coniugium, quæ prior est polluta per adulterium. De hoc Leo papa ait: *Nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio.* Item: *Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quendam alterius uxorem stupro vitiaff. & insuper mæchæ iuramentum dedisse, quod post legitimi mariti mortem, si superuinceret, duceret eam in uxorem, quod & factum est.* Tale ergo connubium prohibemus & anathematizamus. His aliisque auctoribus vetantur in coniugium coeundi, qui se prius adulterio maculauerunt.

[r] Gratian. caus. XXXI. quæst. I. ubi eo: *Nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio.* Et concil. ap. Althæum: *Illud commune decreto secundum canonum instituta definimus & praudicamus, ut si quis cum uxore alterius eo viuente fornicatus fuerit, moriente marito, synodus m-*

Et moderni iuris canonici doctores in eorum determinatione [s] communiter acquiescunt, modo quasdam subtiles distinctiones faciunt, vt hosce canones cum melioribus veterum testimoniis concilient. Veteres enim hac in re aliter senserunt. AVGVSTINVS [t] ad hanc quæstionem respondet adfirmando vniuersaliter & sine vlla distinctione, *Mortuo viro*, inquit, cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium potest, cum quo prius adulterium fuit. Et iterum [u]: *Possè sane fieri nuptias ex male coniunctis, honesto postea placito consequente, manifestum.* Et con-

dicio aditus ei claudatur illicitus, ne ulterius ei coniugatur matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus enim, nec christianæ religioni conuenit, vt ullus ducat in coniugium, quam prius polluit per adulterium.

- (s) Vid. Estium in sentent. lib. IV. distinct. XXXV. n. XIII. Quare altera eisdem Augustini expositio, quam & alii veteres fere sequuntur, ceteris præponenda videtur, vt exceptio illa (*nisi ob fornicationem*) ad id, quod præcedit, tantum referatur, totaque oratio elliptica sit, hoc pacto supplenda atque intelligenda: *Quicumque dimiserit uxorem suam* (quod non licet nisi ob fornicationem) *& aliam duxerit, mæchatur.* Simile est, si dicam, quicumque mulierem cognouerit, nisi in coniugio, & libidini suæ obsecutus fuerit, peccat. Constat autem, ellipticum loquendi genus Hebræis admodum fuisse familiare, & huius rei exempli plurima reperiri in sacris literis, quale illud est 1 Timoth. IV. *Prohibentium nubere, abstinere a cibis*, &c. subauditur enim vocabulum contrariæ significationis, nempe *inbentium.*

Et pag. 430. Apud Gratianum XXXII. quæst. VII. exstat canon cuiusdam concilii in hæc verba: *Quædam cum fratre viri sui dormiuit, decretum est, vt adulteri nunquam coniugio copulentur; illi vero, cuius uxor stuprata est, licita coniugia non negentur.* Sed respondetur, vt canon detur auctoritas, qui tamen cuius concilii fuerit ignoratur, quandoquidem nec hodie in vilo exstat concilio, sensum eius hunc esse, adulteros incestuosos, (talis enim est casus in canone propositus) nunquam post coniugio copulari, ne quidem post mortem coniugum: At eorum coniuges non prohiberi, quo minus adulteris mortuis ad alia coniugia transeant. Qui sensus canonis colligitur, tum ex antithesi partium, tum ex simili canone Gregorii, qui habetur eadem quæst. cap. *Hi vero.* quem similiter de adultera incestuosa exponunt. In eo enim expresse post mortem coniugis adulteri conceditur, quod in vita negatur, & similiter respondendum est ad duos alios canones, alterum Zachariæ papæ, & alterum concilii Triburiensis, quos ibidem Gratianus recitat. Hoc enim dumtaxat concedunt innocenti, quod prohibetur nocenti, nempe aliud coniugium post mortem prioris.

- (t) Augustin. de nupt. & concupisc. lib. I. c. X.

- (u) Id. de bono coniugali c. XIV.

cilium *Illiberritanum* canone quodam definiit, quod licet femina, quæ relicto marito suo adulteretur, non accipere debeat communionem, quoad maritus prior vixerit; post illius tamen mortem accipere possit, quia tum legitima eius vxor facta sit, cum quo antea tantum vixerit in adulterio. Verba canonis ita habent [x]: *Femina fidelis, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi, quem reliquerit, prius de saculo exierit.* GABRIEL ALBASPINAEVS [y] in suis ad hunc canonem notis hanc habet ingenuam obseruationem: *Illis temporibus, vt vides, matrimonium poterat flare & validum esse inter adulteros, qui viuentem vero & legitimo marito rem simul habuerant: Quod hodie ita prohibitum est, vt ne quidem post mortem mariti mulier possit cum adultero nuptias firmas & legitimas facere, nisi summo dispensante pontifice.* Quæ plana & ingenua confessio est differentiae inter antiquam & recentiorē hanc quæstionem soluendi rationem, & fortassis tacite innuit veram causam tot noua impedimenta adinueniendi in negotio matrimonii, vt pontifex *Romanus* in sua habeat potestate frequentes indulgere dispensationes. Quidquid antiqui canones in hoc peculiari casu requirebant, illud erat, vt hoc crimine adstricti veram & legitimam de priore adulterio agerent poenitentiam; numquam autem eis interdicebant inire matrimonium, nec illud dissoluebant, si post prioris mariti mortem semel legitime esset contractum, nec vllum aliud interponebant impedimentum, ad illud prohibendum vel faciendum irritum. Quomodo ex alio concilii *Illiberritani* canone apparet, qui ait [z]: *Si qua vidua fuerit mœchata & eundem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus, acta legitima poenitentia, placet eam communionem reconciliari; si alium duxerit, relicto illo, nec in sine dandam esse communionem.* Vbi obseruari meretur, tantum abesse, vt concilium illud prohibeat vel irritum declaret matrimonium adulteræ cum adultero suo, vt eam compellat illum accipere maritum, nec alii vlli nubere, nisi poenam negandæ sibi communionis in ipso mortis articulo velit incurre-

(x) Concil. Illiberrit. can. IX.

(y) Albaspin. in locum.

(z) Concil. Illiberrit. can. LXXII.

re. Quod veterum hac de re sententiam satis abundanter nobis demonstrat, quod numquam dispensatione pontificis ad adulteros legitimo coniugio copulandos opus esse crediderint; quamvis illud a pluribus inde sæculis vsitatum & quotidianum sit in curia *Romana*.

§. XIV.

Nuptiarum celebratio interdicta in quadragesima.

VNUM superest, quod de antiquis nuptiarum impedimentis obseruemus, & hoc ad tempus spectat, in quo more vsitato celebrari non poterant. Antiquissima prohibitio, quam inuenimus huc referendam, est illa in concilio *Laodicensi*, vbi nuptiarum æque ac natalitiorum celebratio [a] prohibetur in quadragesima. Et hæc vna sola prohibitio est respectu temporis, quæ in genuinis vetustatis documentis occurrit; PETRVS LOMBARDVS [b] & GRATIANVS [c] canonem citant ex concilio *Herdensi* an. DXXIV. qui non solum in quadragesima, sed tribus etiam hebdomadibus ante festiuitatem sancti *Ioannis* baptistæ & ab aduentu domini vsque post epiphaniam nuptias celebrari vetat, eosque, qui id fecerint, separari iubet. Verum istiusmodi canon in conciliorum tomis hodie non habetur, id quod arguit, canonem esse recentioris æui, quam quidem concilium est, cuius ille esse venditatur. MARTINVS episcopus *Bracarenfis* aliquanto post illud concilium vixit, atqui in collectione canonum, quam ad an. DLXXII. publicauit in concilio *Lucensi*, prohibitionis in concilio *Laodicensi*, non in *Herdensi* [d] nec vlllo alio, factæ meminit. Quod itidem ar-

(a) Concil. Laodic. can. LII. ὅτι ὁ θεὸς ἐν τεσσαράκοντῃ γάμος ἢ γενέθλιον ἐπιτελεῖται.

(b) Lombard. sentent. lib. IV. distind. XXXII. Nec solum in opere carnali obseruanda sunt tempora, sed etiam in celebrandis nuptiis, secundum illud; *Non oportet a septuagesima vsque in octauam paschæ & tribus hebdomadibus*, cetera. Vid. sub litt. seq. (c).

(c) Gratian. caus. XXXIII. quæst. IV. c. X. Non oportet a septuagesima vsque in octauam paschæ & tribus hebdomadibus ante festiuitatem sancti *Ioannis* baptistæ, & ab aduentu domini vsque post epiphaniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, separantur.

(d) Martin. Bracen. collect. can. c. XLVIII. Ex concil. *Laodic.* can. I. Non oportet in quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum in sabbato &

guit, nondum vllam prohibitionem nuptiarum nisi in quadragesima cognitam fuisse in *Hispania*, quando antistes ille *Bracarenfis* canones in vsum ecclesiæ *Hispanica* conlegit. *Nicolaus* pontifex *Romanus* circa annos DCCCLX vixit: Et ipse nuptias in quadragesima interdictas esse narrat [e], sed nullius præterea temporis meminit. IOANNES autem SELDENVS [f] in synodo *Aquisgranensi* an. DCCCXXXVI. sub imperatore *Ludouico I.* habita, nuptias prohiberi dicit diebus dominicis, quod autem loco ab eo citato non inuenio. Concilium vero *Salcungstaliense* an. MXXII. sub *Benedicto VIII.* & imperatore *Henrico II.* decretum fecit, verbis expressum sequentibus [g]: *De legitimis coniugiis ita visum est, quod nullus christianus uxorem ducere debeat ab aduentu domini vsque in octauas epiphaniæ, & a septuagesima vsque in octauas paschæ, nec in supra notatis XIV diebus ante festiuitatem sancti Ioannis baptistæ, neque in prædictis ieiuniorum diebus, siue in omnium sollempnium dierum præcedentibus noctibus.* Et ex eo tempore, vt SELDENVS demonstrat fusius, hæc fuerunt tempora prohibitarum nuptiarum in plerisque ecclesiis. Lector eruditus, qui plura hac de re videre gettit, & simul praxin pernoscere ecclesiarum *Gallicanæ* & *Anglicanæ* in sequentibus sæculis, elaboratum doctissimi illius scriptoris librum consulere potest. Nobis enim ad antiquam reuertendum est ecclesiam.

---

dominica tantum memoriâ fieri. Einsl. canon. III. Non oportet in quadragesima aut nuptias vel quolibet natalitia celebrare.

(e) Nicol. respons. ad consulta *Bulgar.* §. XLVIII. (tom. VIII. concil. p. 534.) Vnde nec uxorem ducere, nec conuiuia facere in quadagesimali tempore conuenire posse nullatenus arbitramur.

(f) Selden. vxor. *Hebraic. lib. II. c. XXX. p. 313.* (p. 224. edit. Erf. MDCLXXIII.) Dominicis item diebus prohibentur nuptiæ in synodo *Aquisgranensi* (can. XVII. part. II.) sub *Ludouico primo* imperatore, anno DCCCXXXVI habita.

(g) Concil. *Salcungstad. c. III.*

LIBRI VICESIMI SECUNDI
CAPVT TERTIVM
 DE RATIONE FACIENDI SPONSALIA,
 NVPTIIS IN VETERI ECCLESIA PRAE-
 MISSA.

§. I.

Quomodo sponsalia discreparint a nuptiis.

QVVM personæ, quibus nullum iustum impedimentum obiectum erat, constituissent matrimonio sese iungere, per certos actus prævios, consuetudine vel lege præscriptos, ire debebant ante, quam nuptias rite consummare possent. Hi generali nomine vocabantur *sponsalia*. Quæ a nuptiis differebant, quomodo stipulatio antecedens futuras nuptias, a nuptiis sollemniter celebratis ac consummatis credi potest differre. Quam ob causam (quamvis a nonnullis scriptoribus confundantur) de illis separatim hoc loco loqui malumus; sicut lex vetusta, quæ ea vel præscribit vel confirmat, semper facit, distinctum eis dans titulum in utroque codice. Ibi enim titulum inuenimus, *de sponsalibus & donationibus ante nuptias* [a]: Et alium, *de nuptiis* ipsis [b]. Ut caerimonias, in utrisque obseruatas, summam enarremus, primum de sponsalibus notandum fuerit, quod ea in sponsione & repromissione nuptiarum, intra certum temporis spatium celebrandarum, præcipue constiterint. Qui actus certis confirmari consuevit muneribus ac donationibus, dictis *arris & arrabonibus*; item annulo, osculo, dote, scripto siue instrumento dotali cum pleno testimonio, factæ stipulationi testimonium perhibentium, numero. Quibus gestis neutra pars a stipulatione seu conuento recedere aut nuptias recusare poterat, nisi grauem multam legis & nonnumquam grauissimam ecclesiæ censuram vellet incurrere. Hæ erant caerimonie præparatoriæ, siue quædam prælusio atque præcursorio futurarum nuptiarum, quæ generatim legum *Romanarum* iussu obseruabantur, etli non ab omnibus æque

(a) Cod. Theod. lib. III. tit. V. Cod. Iustin. lib. V. tit. I. & III.

(b) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. Cod. Iustin. lib. V. tit. IV.

neccessario requisitæ. Lex enim quasdam distinctiones admittit, & certos hominum ordines in quibusdam particularibus casibus ab huius illiusve ritus obseruatione eximit. Quod ad nuptias ipsas attinet, hoc generatim in more positum erat institutoque veterum, vt adhibitis ministris ecclesiæ celebrarentur; quamquam, vt tum erat imperii *Romani* status, non absolute id fieri per legem oportebat, nec nuptiæ aliter factæ dissoluebantur. Si autem ministrorum ecclesiæ opera accederet, cum sollemni benedictione nec non cærimoniis veli ac coronæ & quibusdam ritibus aliis peragebantur; de quibus loco suo plura.

§. II.

Liber partium consensus necessarius in sponfalibus.

A cærimoniis ordimur, in sponfalibus obseruatis. Vbi primum omnium liber partium paciscentium consensus requirebatur. Hæc vetus lex *Romana* erat, dicta lex *Papia & Iulia*, confirmata a *Diocletiano*, & a *Iustiniano* adoptata in codicem [c]. *Nec filium quidem familias, inuitum ad uxorem ducendam cogi, legum disciplina permittit.* Igitur licet parentes ius haberent de liberorum suorum nuptiis statuendi, nec filii legitime matrimonium possent contrahere sine eorum consensione, vti in eadem lege expressis verbis decernitur & supra plenissime demonstratum est [*]: Liberi tamen æquale ius habebant statuendi de semetipsis, nec a parentibus ad vllam nuptiarum sponfionem contra inclinationem voluntatis absolute cogendi erant. Si qua puella desponsata esset consentiente patre [d], vel matre, vel tutore, ante decimum ætatis suæ annum, postea mutata voluntate nuptias detrectare poterat, nec multa quadriupli (quam lex violationi contractus aliis in casibus constituerat)

(c) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XII. Nec filium quidem familias inuitum ad uxorem ducendam cogi, legum disciplina permittit. Igitur sicut desideras, obseruatis iuris præceptis, sociare coniugio quam volueris, non impedieris: ita tamen, vt contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat.

(*) Cap. II. §. IV. pag. 292.

(d) Lex Theodosii in cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponfalibus, leg. VI. Patri, matri, tutori, vel cuiilibet, ante decimum puellæ annum datis sponfalibus, quadriupli pœnam remittimus, etsi nuptiæ non sequantur. Quod si decimo

ab ipsa vel a parentibus illius exigenda, locum vllum habebat: quia necdum legitima aetas illa erat ad sponsalia contrahenda: quemadmodum ex DIONE & antiquis legibus ostendit GOTHOFREDVS. Sin vero puella decem annos nata esset, nec dum duodecim, quum a parentibus desponderetur, & illum postea renueret, cuius sponsalia susceperat, parentes puellæ, quiue eam desponderant, ad quadrupli poenam tenebantur, at non ipsa puella; quod eo tempore desponsata esset, quo ipsa nec dum vllius iudicii erat ad dandum desponsationi consensum. Si iam duodecennalis esset puella, quum arram acciperet, multæ quadrupli obnoxia erat, si matrimonium secundum sponsalia consummare recusaret. Hoc autem in casu aduersus matrem, vel tutorem, vel curatorem iustum regressum habebat, si probare posset, se ab iis compulsam fuisse in sponsi conditionem consentire, in quam, si sui arbitrii fuisset, non consensisset. Et ex eadem ratione, vti ostendimus antea [*], feminæ, quæ cum administratore alicuius prouinciæ, durante administrationis anno, sponsalia fecerat, liberum erat finito anno, vtrum conuentis stare an dissoluere sponsalia vellet: quia suspicio esse poterat, illam tanta sponsi auctoritate & potestate perterrefactam, aduersante & repugnante natura, pactiõnem de coniugio cum eo fecisse. Tam sapienter antiqua lex eorum libertari consultum cupiebat, qui de nuptiis transigebant, ne quid huiusmodi ratum ac firmum esset, nisi in quod vtraque pars sua sponte & voluntarie, non inuito atque ingratiss, consensisset.

---

anno vel vltra, pater quisue alius, ad quem puellæ ratio pertinet, ante duodecim annos, id est, vsque in vndecimi metas, suscepta crediderit pignora esse retinenda, deinceps, aduentante tempore nuptiarum, a fide abfiliens, quadrupli fiat obnoxius. --- Duodecimo autem anno impleto, quisquis de nuptiis paciscitur, si quidem pater, semetipsum obliget; si mater, curatorne, aut alii parentes, puella fiat obnoxia. Cui quidem contra matrem, tutorem, curatorem, eumue parentem, actio ex bono & ex equo integra referatur eorum pignorum, quæ ex propriis iuxta poenam iuris facultatibus reddiderit, si ad consensum accipiendarum arrarum, ab his se ostenderit fuisse compulsam.

(*) Cap. II. §. VII. pag. 296.

§. III.

*Contractus sponsalitiis plerumque confirmatus muneribus, dictis
arris vel donationibus sponsalitiis, quæ nonnumquam mutuo
a viro ac femina dari ac recipi consueverunt.*

PACTO coniugali sic inito, vir certa munera feminae dare solebat, tamquam pacti illius signa & pignora. Et nonnumquam, sed non ita communiter, femina dona dabat viro ex eadem ratione. Hæc interdum *sponsalia*, interdum *donationes sponsalitiæ*, *arris* & *pignora* vocantur: quoniam horum datione ac receptione pactum illud siue contractus confirmabatur, & utraque pars obligabatur mutua futuri lege matrimonii, nisi idonea quædam & legitima ratio secus faciendi eis daret libertatem. Hæc communiter a viro, ut diximus, dabantur & interdum a femina, etli rarius, uti in lege quadam *Constantini* notatur, quæ ait (e): *Si sponsa sponsaliorum titulo (quod raro accidit,) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hanc vel illam mori contigerit, omni donatione infirmata, ad donatricem sponsam, siue eius successores, donatarum rerum dominium transferatur.* Res eodem modo sese habebat cum donis, a viro mulieri datis, si alterutra pars ante consummatas nuptias moreretur: Hoc tantum cum discrimine, ut, si vir donationem suam interueniente osculo (de qua cærimonia mox plura) confirmasset, donatio inter partem superstitem & partis mortuæ heredes diuideretur. Si vero cærimonia osculi non accessisset, tota donatio, siue sponso siue sponsa obiret, donanti parti superstiti vel heredibus illius debebat restitui. Quamquam per legem quamdam priorem [f] *Constantini* donationes viri ac mulieris eodem prorsus loco habebantur, & interueniente alterius morte, nulla habita distinctione, restituendæ erant.

(e) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsal. leg. V.

(f) Ibid. leg. II. Quoniam fieri potest, ut moriatur alter adhuc incolumi voluntate, quam nuptiæ contrahantur, congruum duximus, eo, in quem fuerat facta donatio, ante matrimonii diem functo, quæ sponsaliorum titulo vel data, vel illo genere donata sunt, ad eum, qui donauerat, reuocari: Eo etiam, qui donauerat, ante nuptias mortuo, nos infirmari donationem & ad eius heredes sine aliqua difficultate detrahi res donatas.

§. IV.

Hæ donationes in actis publicis perscriptæ.

AD hæc donationes magis firmas atque a casibus, quos mors inferre poterat, nec non ab alterutrius partis perfidia tutas reddendas, requirebatur, vt publicis actis perscriberentur. Sic diserte in quadam *Constantini* [g] lege sancitum legitur, vt inter sponsum & sponsam nulla donatio valeat, nisi quam testificatio actorum sequuta sit. Enimvero hoc postea aliquam admisit exceptionem. Nam ipse *Constantinus* alia lege [h], respectu eorum, quibus nondum ætas adulta esset, decreuit; vt si res donatæ sint mulieri, infra ætatem constitutæ, ideo non possint reuocari, quod actis consignatæ non fuerint. Et hoc alia *Theodosii* iunioris [i] lege, eo respiciente, confirmatum est; qui aliam quoque exceptionem addidit; vt, si donatio sit infra ducentorum solidorum summam, necesse non sit, ad summam eam reddendam, in actis perscribi. *Iustinianus* [k] hanc exceptionem porro ad trecentorum & tandem ad quingentorum solidorum [l] summam extendit, vt donationes mulieri factæ in sponsalibus, sine insinuatione, vti lex loquitur, hoc est, sine relatione in acta publica, firmitatem obtineant, nec a donatore reuocari possint.

- (g) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus leg. I. Inter sponfos quoque ac sponsas, omnesque personas eam solam donationem, ex promulgatæ legis tempore, valere sancimus, quam testificatio actorum sequuta est.
- (h) Ibid. leg. III. Si futuris coniugibus, tempore nuptiarum infra ætatem constitutis, res fuerint donatæ & traditæ; non ideo posse eas reuocari, quia actis consignare donationem quondam maritus noluit.
- (i) Ibid. leg. VIII. Illa manente lege, quæ minoribus ætate feminis, etiam actorum testificatione omissa, si patris auxilio destitutæ sunt, iuste consulit, &c. --- Item, in illa donatione, quæ in omnibus infra ducentorum solidorum est quantitatem, nec actorum confessio querenda est.
- (k) Cod. Iustin. lib. VIII. tit. LIV. de donationibus. leg. XXXIV. Sancimus, omnem donationem, siue communem, siue ante nuptias factam, vsque ad trecentos solidos cumulatam, non indigere monumentis, cetera.
- (l) Ibid. leg. XXXVI. Ceteris etiam donationibus, quæ gestis interuenientibus minime sunt insinuatæ, sine aliqua distinctione vsque ad quingentos solidos valituris: hoc etiam tantummodo ad augendas huiusmodi donationes addendum esse, ex præsentī lege decernimus, anteriore tempore nostra lege præcedente moderando, qua vsque ad trecentos solidos factæ donationes & sine insinuatione firmitatem obtinere iussæ sunt.

§. V.

Contractus iste porro testatus donatione & acceptione annuli.

VNA cum hisce donationibus sponsalitiis, vel potius tamquam aliqua earum pars, feminae a viro dari solebat annulus, tamquam aliud mutui contractus siue pactionis signum ac testimonium. Hæc innocens erat cærimonia, a *Romanis* iam ante initia christianismi [m] adhibita, & quodam modo a iudæis admissa. Vnde inter ritus sponsalitorios christianorum, nullo contradicente, adscita est. Inter ritus sponsalitorios, dico. Nam in ipsarum nuptiarum sollemnitate initio adhibitam eam esse, non adeo liquet; tametsi ii, qui ritus sponsaliorum cum ritibus nuptiarum confundunt, testimonia prioris, tamquam probationes posterioris consuetudinis, adferant. Annum in sponsalibus, non in ipsa nuptiarum celebratione, adhiberi consuevisse ætate *Nicolai* papæ, an DCCCLX. ex iis videtur esse manifestum, quæ de cærimoniis, in ecclesia *Romana* primum in sponsalibus & deinde in nuptiis vlitatis, narrat, vtpote de quibus tamquam distinctis rebus in hunc modum loquitur [n]: *Apud nostrates post sponsalia, quæ futurarum nuptiarum sunt promissio, fœdera quæque consensu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur. Postquam arris sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitum desponderit; dotemque utriusque placitam sponsus, eius scripto pactum hoc continente, coram civitatis ab utraque parte tradiderit; aut mox, aut apto tempore (ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid facere præsumant) ambo ad nuptialia fœdera perducuntur. Et primum in ecclesiam domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo per sacerdotis manum, statuuntur: Sicque deum benedictionem & velamen caeleste suscipiunt. Post hæc autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quæ semper in ecclesia ipsa sunt solite reservari.* Hæc cærimonias sponsaliorum & cærimonias nuptiarum distincte describi videmus. Et inter cærimonias sponsaliorum anulum inuenimus, non autem denuo memoratum in cærimoniis nuptiarum. Vnde probabile est, fuisse tunc temporis priorum tantum, non posteriorum cærimo-

(m) Vid. Seld. vxor hebr. lib. II. c. XIV: & cap. XV.

(n) Nicol. respons. ad consulta Bulgarorum. Concil. tom. VIII. p. 517. & ap. Gratian. causs. XXX. quest. V. cap. III.

niam. Atque ita a veteribus christianis adhibitus est annulus in sponsalibus, tamquam arra futurarum nuptiarum, non autem in nuptiis ipsis, quantum quidem ex relationibus, de hac carimonia datis, condiscere possumus. AMBROSIVS de ea loquitur, sed tantum inter ritus sponsaliorum, non inter ritus nuptiarum. Narrans enim, quemadmodum se gesserit Agnes virgo, quum præfæcti vrbis *Roma* filius, nuptias eius ambiens, pretiosissima illi offerret ornamenta, eam introducit tale isti iuueni dantem responsum [o]: *Discede a me, somes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis: discede a me, quia iam ab alio amatore præuenta sum, qui mihi satis meliora te obtulit ornamenta, & annulo fidei sue subarravit me, longe te nobilior & genere & dignitate.* CHRISTVM intelligit, cui spiritualiter nupserit, virginitatem professa. Et ante illum TERTVLLIANVS [p] de annulo pronubo loquitur, iruehens aducisus gentiles, eo quod a melioribus patrum institutis ac meritis descuerint. *Circa feminas, inquit, etiam illi maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur. Quum aurum nulla norat præter unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo, cetera.* Non quidem expresse dicit, annulum a christianis adhiberi, loquitur tamen de eo, tamquam ritu laudabili, qui a quouis adhiberi possit & re ipsa adhibeatur a gentilibus in sponsalibus suis. Alio loco dicit, eum innocenter ab illis adhiberi in sponsalibus, & idcirco christianum sponsalibus vel nuptiis gentilium saluo officio interesse posse, perinde ac aliis quibusdam priuatis & communibus sollempnitatibus. *Circa officia [q] priuatarum & communium sollempnitatum, & togæ puræ, ut sponsalium, ut nuptiarum, ut nominalium, nullum putem periculum observari de statu idololatriæ, quæ interuenit. Causæ enim sunt consideranda, quibus præstatur officium. Earum mundas esse opinor per semetipsas: Quia neque vestitus virilis, neque annulus, aut coniunctio maritalis de alicuius idoli honore descendit.* CLEMENS ALEXANDRINVS ab ipso IOANNE SELDENO [r]

(o) Ambros. epist. XXXIV. (tom. V. opp. p. 274 edit. Paris. MDCXII.)

(p) Tertull. apol. c. VI.

(q) Id. de idololatr. c. XVI.

(r) Selden. vxor hebr. lib. II. c. XXV. p. 213. (p. 181. edit. Francof. MDCLXXIII.)

Clem. paedagog. lib. III. c. XI. p. 287. διδασκ. αὐτοῖς δακτύλιον ἐκ χρυσίου εἶναι τῷ

citatur testis antiqui vsus annuli in sponsalibus christianorum. *Dat feminis annulum aureum, nec eum quidem ad ornatum sed ut ea ob- signet, quæ domi digna sunt quæ custodiantur, propterea quod seruande domus ad eas cura pertinet.*

§. VI.

Et sollemni osculo & iunctione dextrarum.

ALIA carimonia, in sponsalibus interdum adhibita, sol- lemne osculum erat, quod vir mulieri dabat in pacti confir- mationem. Cognitus hic ritus erat apud christianos in sacris & religiosis eorum officiis, ad testificandum sincerum amorem & amicitiam inter se mutuam, de quo diximus loco alio [*]. Hinc *Constantinus* lege quadam sua [†] carimoniā sponsaliorum facit, utpote ad hunc actum imprimis accommodatam. Et quo- dam modo eam vrget. Nam si quis sibi mulierem desponderit, interueniente osculo, tunc si alterutra pars ante nuptias mo- riatur, dimidia rerum donatarum pars defuncti vel defunctæ hæredibus, & dimidia pars superstiti adiudicatur. Si vero sponsalia fiant osculo non interueniente, tunc si sponsus vel sponsa obeat ante nuptias, tota donatio donatori sponso vel hæredibus eius restitui iubetur. Et hæc statæ ac perpetuæ vim legis a *Iustiniano* obtinuit, qui eam in codicem suum [‡] adop- tauit. Hæc carimonia antiquus ritus erat apud gentiles, vna cum iunctione dextrarum in sponsalibus adhibitis: quemad- modum ex *TERTVLLIANO* condiscimus, qui *Apud ethnicos*, in- quit [§], *velatæ ad virum ducuntur. Ad desponsationem velantur, quia & corpore & spiritu masculino mixtæ sunt per osculum & dexterarum, per quæ primum resignarunt pudorem spiritus.* Hæ igitur carimoniæ,

τον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημκνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξιον, διὰ τὴν ἐπι- μέλειαν τῆς οἰκίας.

(*) Lib. XV. cap. III. §. III. vol. VI. p. 299. seqq.

(†) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus leg. V. Si, ab sponso rebus spon- sa donatis, interueniente osculo, ante nuptias hunc vel illum mori conti- gerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere præci- pimus, dimidiam ad defuncti vel defunctæ heredes. ... Osculo vero non interueniente, siue sponsus siue sponsa obierint, totam infirmari donatio- nem, & donatori sponso siue heredibus eius restitui.

(‡) Cod. Iustin. lib. V. tit. III. de donation. ante nupt. leg. XVI.

(§) Tertull. de veland. virgin. cap. XI.

vtpote innocentes per se, cum aliis istiusmodi consuetudinibus in sponsalia sua adoptatæ videntur a christianis, qui nunquam de innocentibus ritibus mouebant scrupulum, eo quod ab ethnicis adhiberentur, exceptis iis, qui ad adficiendum eos ineuitabili quadam idololatriæ & superstitionis macula natura sua tendebant.

§. VII.

Et dotis stipulatione in tabulis perscribenda.

ALIA pars sponsaliorum erat dotis stipulatio, a viro facienda mulieri, quam hæc eo mortuo adipiscendi ius habere debebat ac potestatem. Exstant in vtroque codice diuersæ leges, ad hanc materiam spectantes [*] multosque casus continentes, quos hoc loco interponere nihil attinet. Duo tantum obseruamus: Primum quidem, quod stipulatio siue pollicitatio dotis ita vtitata fuerit, vt concilium quoddam *Arelaten- se*, GRATIANO [y] memoratum, canonem habeat in hunc modum decernentem: *Nullum sine dote fiat coniugium: Iuxta possibilitatem fiat dos.* Deinde, quod hæc stipulatio tabulis siue instrumentis publicis perscribi manuque & sigillo confirmari communiter consueuerit. Vnde lex civilis toties loquitur *de instrumentis dotalibus*, quæ in sponsalibus requirantur. Et ad hæc adludit ASTERIVS episcopus *Amasenus* [z], quando homines a diuortiis deterrens, ita rogat: *Pacta nuptialia ac sponsiones quomodo rescindes? Quæ vero putas ex me pacta audire? An quibus scripta iam dote, & ipse manu propria subscripisti ac sigillum apposuisti iunum? Sunt equidem illa quoque valida ac firma satis: ego nihilo minus ad Adami vocem prouoco: Hæc caro ex carnibus meis, & os ex ossibus meis; ipsa vocabitur uxor mea.* Hæc manifesta est allusio ad cognitam tunc temporis consuetudinem faciendi in-

(*) Cod. Theod. lib. IV. tit. XIII. de dotalibus. Lib. II. tit. XXI. de inofficiosis dotalibus. Cod. Iustin. lib. V. tit. XI. XII. XIII. XIV. XV.

(y) Concil. Arelat. can. VI. ap. Gratian. causl. XXX. quest. V. cap. VI.

(z) Alter. homil. in Matth. XIX, 3. ap. Combefis. audlar. nou. p. 82. πῶς δὲ ἀθε-
τήσεις τὰς δευθερίας, ἃς ἐπὶ τῇ χάριτι κατέθετο; καὶ ποίως οἱ με λέγει; ἅρα τῆς
τρυφῆς τῆς συγγαμίας ἐπαύδα, ὅτε τῇ αὐτῇ χειρὶ ἐπιστημῇ τῶ βιβλίου
ἐπισφραγισμένης τὰ τελέμενα; ἰσχυρὰ μὲν κεκείμενα, καὶ ἰκανὴν τὴν ἀσφάλειαν
ἰσχυοῦ· πλὴν ἐγὼ πρὸς τὴν φωνὴν τῆς Ἀδὰμ ἐμμαντὸν ἀναφέρω· τὸτο σῶρος ἐκ τῶν
σφαγῶν μου, καὶ ὅσων ἐκ τῶν ὀστέων μου αὕτη κληθήσεται, με γυνή.

strumenta dotalia ante nuptias, eaque confirmandi manu & sigillo, vt legalem haberent firmitatem.

§.VIII.

Et transactione totius negotii coram idoneo testium numero.

AD totum sponsaliorum negotium non solum sollemnius sed firmitus etiam & tutius reddendum, moris erat, rem omnem publice coram idoneo electorum testium numero, hoc est, praesentibus vtriusque partis amicis, transigere, ad deuotandas maxime clandestinas pactiones. Nescio, an in lege certus quidam numerus praescriptus sit, quod alias tunc vocabatur *frequentia* [a] & *fides amicorum*. Consuetudo autem decem videtur requisisse: Quemadmodum ex noto quodam AMBROSII loco apparet, vbi loquens ad virginem, quae virginitatem perdiderat, ita argumentatur [b]: *Si inter decem testes confectis sponsaliis, nuptiis consummatis, quauis viro semina coniuncta mortali, non sine magno periculo perpetrat adulterium: Quid putas fore, si inter innumerabiles testes ecclesiae, coram angelis, exercitibus caeli, facta copula spiritualis per adulterium soluitur?* Haec euidenter docent, fuisse tum communem morem celebrandi sponsalia & nuptias, ad minimum decem praesentibus testibus, ad negotium illud attestandum.

§.IX.

Quousque sponsalia obligarint.

PACTO futuri coniugii per sponsalia sic confirmato, neutri parti cum alio quopiam contrahere matrimonium licebat, si graues poenas, in ciuili & ecclesiastica lege dictatas, vellet effugere; nisi forte tempus nuptiarum fraudulenter prorogatum esset ultra biennium, quod tempus erat sponsaliorum durationi praestitutum. *Augustus Caesar* per leges celebres, legem *Juliam* & legem *Papiam* dictas, tempus sponsaliorum ita determinauit, vt si quis matrimonium intra biennium non consummaret, nullum fructum ex sponsalibus capere permetteretur.

(a) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. I. Nuptias nobiles nemo redimat, nemo sollicitet; sed publice consulatur adfinitas, adhibeatur *frequentia* procorum. Leg. III. Nulla lege impediende fiat consortium, quod ipsorum consensu atque amicorum fide firmatur.

(b) Ambros. ad virgin. lapsam, cap. VI.

Quum vero milites, ob publica negotia peregre agentes, videri possent longius tempus requirere, *Constantinus* lege quadam illis itidem biennium constituit. Vt adeo si qua mulier, militi desponsa, duos annos expectasset, neque vero matrimonium consummaretur [c], impune alii posset nubere, quia non illius sed sponsi erat culpa, qui nuptias vltra tempus in lege praescriptum protraxerat. At vero si quis pater, vel mater, vel tutor, vel curator, vel cognatus quispiam alius, qui virginem militi desponderat, ante elapsum biennium alii eam in matrimonium daret, vt perfidia reus exilio adficiendus erat. Per aliam quoque legem [d] sanxit, vt, si quis vir, qui mulierem sibi desponderit, postea eam ducere vxorem nolit, ex frivola quadam ratione, quod scilicet mores eius ipsi non placeant, vel genus; vel aliam istiusmodi leuem & minus iustam causam subiiciat, femina retinendi habeat potestatem, quaecumque ei in sponsalibus ab illo data sint, nec non poscendi, quidquid praeterea ex eodem capite illi promissum sit, etiam si in ipsa possessione remanserint donatoris. Et contra ea, si qua mulier plena aetate, hoc est, annos nata duodecim, sponsalia suscepisset & deinceps, mutata voluntate, sponso nubere renueret; vel parentes, tutores curatoresque id ei facere non permetterent, vel si vidua, quae per aetatem sponsalia facere poterat, matrimonium detrectaret: Tunc non solum omnia,

(c) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus, leg. IV. Patri aut matri puellae, aut tutori, vel curatori, aut cuilibet eius adfini, non liceat, quum prius militi puellam desponderit, eandem alii in matrimonium tradere. Quod si intra biennium, vt perfidia reus in insulam relegatur. Quod si pactis nuptiis transcurso biennio, qui puellam desponderit, alteri eandem sociarit, in culpam sponsi potius quam puellae referatur, nec quicquam noceat ei, qui post biennium puellam marito alteri tradiderit.

Vid. cod. Iustin. lib. V. tit. I. de sponsalibus leg. II. Si is, qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exire nuptias in eadem prouincia degens superfederit, eiusque spatii sine decurso in alterius postea coniunctionem puella peruenerit, nihil fraudis ei sit, quae nuptias maturando vota sua diutius eludi non passa est.

(d) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsalibus leg. II. Si quidem sponte vir sortiri noluerit vxorem, id quod ab eo donatum fuerat, nec repetatur traditum, & si quid apud donatorem refedit, ad sponsam submotis ambagibus transferatur &c.

quae

quæ donationum sponsalitarum titulo accepissent, perdere debebant, sed poena quoque quadrupli ob perfidiam tenebantur. Quemadmodum ex variis legibus [e] *Theodosii & Honorii* apparet, qui etiam innuunt, præcepisse hoc antiquam legem *Iuliam & Papianam* imperii *Romani* a tempore inde *Augusti*. Et quamvis *Leo & Authemius* hanc poenam paullo mitigarint, non tamen omnino sustulerunt, sed tantum a quadruplo ad duplum reducerunt, atque ita *Iustinianus* [f] velut firmam imperii legem in codice suo interposuit. Lex ecclesiastica non minus seuera fuit in omnem istiusmodi perfidiam in sponsalibus. Nam concilium *Illiberritanum* canonem habet, hac de re in hunc modum decernentem [g]: *Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione. Si sponsus vel sponsa in illo graui crimine fuerint deprehensi, superior (id est eadem) sententia seruetur.* Porro a concilio *Ancyrano* [h] statutum legimus, vt, si quis desponsam alii puellam rapuerit, ei reddatur, cui primum desponsa sit, etiam si vim a raptore passa fuerit. Et concilium *Trullanum* [i] adulterii crimen appellat, si quis alteri desponsam mulierem, eo adhuc viuo, cui desponsa sit, in nuptiarum duxerit societatem. *SIRICIVS* [k] pontifex *Romanus* instar sacrilegii esse dicit, si quis puellam, alii prius desponsatam, in

(e) Cod. Theod. lib. III. tit. V. de sponsal. leg. VI. Vid. §. II. sub litt. (d) p. 315. Leg. VII. Si pater pactum de nuptiis filiae inierit, & humana sorte consumtus ad vota non potuerit peruenire, id inter sponsos firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur definitum: Nihilque permittatur habere momenti, quod cum defensore, ad quem minoris commoda pertinebunt, docebitur fuisse transactum: Periniquum est enim, vt contra patriam voluntatem redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium. Tit. VI. leg. I. vid. cap. II. §. VII. sub litt. (c) pag. 297. Vid. tit. X. leg. I.

(f) Cod. Iustin. lib. V. tit. I. de sponsalibus, leg. V.

(g) Concil. Illiberrit. can. LIV.

(h) Concil. Ancyran. c. XI. Τὰς μηνευθεϊσας κόρας, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπ' αἰῶν ἀρπαγείσας, ἔδοξεν ἀποδίδοσθαι τοῖς προμνηνευσταμένοις, εἰ καὶ βίαν ὑπ' αὐτῶν παύσθαι.

(i) Concil. Trull. can. XCVIII. ὁ ἐτέρῳ μηνευθεῖσαν γυναικα, ἔτι τῷ μηνευσταμένῳ ζῶντος, πρὸς γάμου κοινωνίαν ἀγόμενος, τῷ τῆς μοιχείας ὑποκειδῶ ἐγκληματι.

(k) Sirie. epist. I. ad Himer. c. IV. De coniugali autem violatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, omnibus modis inhibemus: quia illa benedictio, quam nuptura sa-

matrimonium accipiat, quia illa benedictio, quam nupturæ sacerdos impertiat, hoc ipso violetur. Ex quibus porro intelligimus, benedictionem nonnumquam in sponfalibus non minus quam in nuptiis dari consueuisse, etsi diuersi ac separati actus tum essent. Sponfaliorum autem obligatio non vltius extendenda est, quam lex requirit, quæ in nonnullis casibus limitationes & exceptiones admittit. Exempli gratia, si quis parens vel cognatus de puellæ cuiusdam sponfalibus statueret, antequam decimum ætatis annum absoluisset; vel si qua puella alius cuiuscunque ætatis inuita nec consentiens desponderetur; vel si quis prouinciæ administrator cum femina quadam istius prouinciæ, durante administrationis suæ anno, sponfalia faceret; vel alius quisquam tempus nuptiarum duceret vltra biennium, quod tempus erat sponfaliorum durationi præstitutum. Rebus sic se habentibus, sponfalia fiebant irrita, nec crimen erat ea non consummare, quia leges ipsæ ea non nisi sub hisce cautionibus ac limitationibus valere iuebant.

§. X.

Num simpliciter & absolute iustis ac legitimis nuptiis præmitti debuerint?

VNA adhuc quæstio superest de sponfalibus, hoc loco pertractanda. An videlicet vel in totum vel ex parte carimonia sponfaliorum simpliciter & absolute nuptiis præmitti debuerit, vt hæ iustæ fierent atque legitimæ? Sunt hæ reuera duæ diuersæ quæstiones, Num necesse sit obseruari pactiorem sponfalitiam? Et, Num necesse sit istiusmodi pactiorem fieri ante quaslibet nuptias eo quidem fine, vt hæ reddantur legitimæ? Vti autem in priore quæstione lex sponfis absolutam imponit necessitatem, præterquam in casibus ab ipsa lege aliter determinatis: Ita in posteriore quæstione non generatim omnes compellit sponfalia facere ante nuptias, sed has tantum a certis quibusdam hominum ordinibus, propter ordinis sui dignitatem ac decentiam, requirit. Hoc clare patet ex lege

sacerdos imponit, apud fideles cuiusdam sacrilegii instar est, si vlla transgressione violetur.

qua-

quadam *Theodosii* iunioris, quæ nuptias legitimas esse iubet sine ullis sponsaliorum cærimoniis antecedentibus. *Si donationum* (1) *aut nuptias vel dotis instrumenta defuerint, pompa etiam aliaque celebritas omittatur; nullus aestimet ob id deesse recte alias inito matrimonio firmitatem, vel ex eo natis liberis iura posse legitimorum auferri; si inter pares honestate personas, nulla lege impediende, fiat consortium, quod ipsorum consensu atque amicorum fide firmatur.* Heic, vt recte obseruat GOTHOFREDVS, quatuor conditiones in nuptiis requirit *Theodosius*, quarum prima est, vt inter pares honestate personas eæ celebrentur. Neque enim viro liberali conditione seruam, vel alius vilis atque infamis notæ feminam ducere in matrimonium permittitur. Secundum requisitum est, vt nulla lex istiusmodi nuptias impediat. Non enim inter omnes pares honestate personas connubii ius erat, veluti inter iudæum & christianum, inter prouincialem & officium in prouincia administrantem, quia id lex prohibebat. Tertium requisitum est consensus partium, sine quo nullum matrimonium validum & firmum erat. Postremum, vt nuptiæ amicorum fide firmentur, id est, vt conscientia amicorum intercedat & impediuntur clandestinæ nuptiæ. Hisce rebus obseruatis, nulla sponsaliorum præmittendorum, aut cærimoniæ eo spectantium, ad nuptias reddendas legitimas, necessitas erat; quum omnia, quæ necessaria esse poterant, in ipsarum nuptiarum actu ita essent prouisa, quemadmodum apud nos hodie obtinent, vbi ritus & cærimoniæ magnam patrem cessant. Atque ita res a tempore *Theodosii* ad *Iustinianum* vsque continuata est, qui priori legi aliquam exceptionem addendam duxit. Nam in quadam nouella sua (facta post *codicem*, qui priorem legem *Theodosii* iisdem verbis exhibet,) postea distinctionem fecit inter nobiles [m] & inferioris ordinis homines. In maioribus dignitatibus, inquit, & quæcumque vsque ad nos & senatores, & magnificentissimos illustres, neque fieri hac omnino patimur: sed sit omnino & dos

(1) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. III.

(m) Iustin. nouell. LXXIV. c. IV. *Ἐπὶ μὲν τῶν μεγίστων ἀξιωμάτων, καὶ ὅσα μέ-
χοι τῶν ἡμετέρων ἐστὶ συγκλητικῶν καὶ τῶν μεγιστοπρεπείτων ἰλλαστίων, εἰς
γίνεσθαι ταῦτα παντελῶς ἀνεχόμεθα ἀλλ' ἐς τὴν αἰσχύνην καὶ προῖξ, ἢ προγαμικία*

et antenuptialis donatio, & omnia, quæ honestiora decent nomina. Quantum vero in militiis honestioribus & negotiis, & omnibus professionibus dignioribus est, si v. luerint legitime uxori copulari, & non facere nuptialia documenta: Non sic quomodocumque, & sine cautela effuse, & sine probatione hoc agant, sed veniant ad quamdam orationis domum & fateantur sanctissimæ illius ecclesiæ defensori: Ille autem adhibens tres aut quatuor exinde reuerendissimorum clericorum, attestationem conficiat, declarantem, Quia sub illa indictione, illo mense, illa die mensis, illo imperii nostri anno venerunt apud eum in illam orationis domum, ille & illa, & coniuncti sunt alterutri: & huiusmodi protestationem, si quidem accipere volunt aut ambo conuenientes, aut alteruter eorum, & hoc agant, & subscribant ei & sanctissimæ ecclesiæ defensor, & reliqui tres aut quatuorcumque voluerint; non tamen minus trium, litteris hoc significantibus. Si vero etiam hoc illi non egerint: ille tamen talem reponat venerabilis illius ecclesiæ defensor in eiusdem sanctissimæ ecclesiæ archiuis, prædictas subscriptiones habentem, ut reconditum sit omnibus ex hoc munimen, & non aliter videatur nuptiali adfectu eosdem conuenisse, nisi tale aliquid agatur, & omnino ex litteris causæ testimonium habeat: his ita gestis, & nuptias, & ex eis sobolem esse legitimam. Hæc autem dicimus, ubi non dotis aut antenuptialis donationis sit documentum: fidem enim in so-

δικαζὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα τοῖς σεμνοτέροις πρέπει τῶν ὀνομάτων ὅσον δὲ ἐν στρατείαις τὲ σεμνοτέροις καὶ ἐμπορίαις, καὶ ὅλως ἐν ἐπιτηδεύσειν ἀξίωλογότε-
ραις ἐστὶν, εἰ βάλοιτο νομίμως γυναικὶ συνελθεῖν, καὶ μὴ ποιήσαντα γάμων συμ-
βόλαι· μὴ ἄτως εἰκὴ καὶ ἀπαρφυλάκῃς καὶ ἐκκεχυμέναις καὶ ἀνυποδείκτως
τῷτο προτίττω, ἀλλὰ παραγγέλλω πρὸς τινὰ τῶν εὐκλήριον οἰκῶν, κοινοσάδω τὲ
τῷ τῆς ἀγιωτάτης ἐκείνης ἐκκλησίας ἐκλήκῳ ὁ δὲ παραλαβὼν τρεῖς ἢ τέσσαρας
τῶν ἐκείσε εὐσεβεσάτων κληρικῶν, ἐκμαρτυρίαν συνεσάτω δηλῶσαν, ὡς ἐπὶ τῆς δε-
τῆς ἐπιμερίσεως, τῷ δὲ τῷ μηνὸς, ἄγοντος τόσῃν ἡμέραν, τῆς βασιλείας ἐτίας τό-
ση, ὑπατείας τοῖς δε, ἡλ.θον παρ' αὐτῷ ἐν τῷ δὲ τῷ εὐκλήριον οἴκῳ ὁ δέων καὶ ἡ
δέουσα, καὶ συνημόδῃσαν ἀδελφοῖς καὶ τὴν τοιαύτην ἐκμαρτυρίαν εἰ μὲν ἐκλαβεῖν
βόλονται ἢ ἀμφότεροι αἱ συνόντες, ἢ καὶ ἕτερος αὐτῶν, καὶ τῷτο προτίττωσαν ἢ
ὑπογραφίσκωσαν ταύτην ὅ, τε τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας ἐκδικος, καὶ οἱ λοιποὶ
τρεῖς, ἢ ὅσας ἀν βεβλήθει [ἐκ ἐλάτῃς μέντοι τῶν τριῶν] γράμματα, τῷτο ση-
μαίνοντα· εἰ δὲ καὶ τῷτο μὴ πράξαιεν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὸν τοῖστων ἀποτιθέδω χάρι-
την ὁ τῆς σεβασμιωτάτης ἐκκλησίας ἐκείνης ἐκδικος ἐν τοῖς τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης
ἐκκλησιαῖς ἀρχιερεῖς, τὰς εἰρημένους ὑποσημειώσεις ἔχοντα ὥστε ἀποκρίδω τοῖς ἀν-
δράσιν τὴν ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἄλλως δοκεῖν γαμικῇ διαθεῖσι τέτας
αὐτὰς συνελθῆναι, πλὴν εἰ μὴ ποικίλῃ τι πραχθεῖη, καὶ ὅλως ἐκ γραμματέ-
ων τὸ πρᾶγμα μαρτυροῦτο· τέτων δὲ ἄτω γενομένων, καὶ τὸν γάμον καὶ τὰς ἐξ
αὐτῶ γονὰς εἶναι νομίμους· ταῦτα δὲ φαιμέν, ἐνθα μὴ προικὸς ἢ προγαμίας δι-
lis

lis testibus suspectam habentes ad presentem venimus dispositionem. Hæc regula erat, medii ordinis ac conditionis hominibus præscripta, ut clandestinæ deuitarentur nuptiæ. Tum lex pergit & de infimi ordinis hominibus, cuiusmodi sunt agricolæ & milites gregarii & alii obscuro, ita præcipit [†]: Quisquis in abiecta degit vita, parue quidem substantiæ dominus consistens, in nouissima vero vitæ parte iacens, habeat etiam in his licentiam. Sed neque agricolas, aut milites armatos, & quos lex caligatos appellat, (hoc est, viliores & obscuriores) perscrutamur, quibus ciuiliū causarum ignorantia est, & solius circa terram operationis, & circa bella concupiscentiæ causa est studiosa & iuste laudabilis: sic ut in vilibus personis, & in militibus armatis obscuris & agricolis licentia sit eis, & ex non scripto conuenire, & matrimonia celebrare inter alterutros: sintque filii legitimi, qui patrum mediocritatem, aut militares vel rusticas occupationes & ignorantias adiuuent. Immo vero si quis istiusmodi vir tactis euangelii, siue in domo priuata, siue in ecclesia, iuraret [n], hanc illamue feminam uxorem suam fore, matrimonium legitimum

ρεῖς γίνεται συμβόλαιον τὴν γὰρ ἐκ μόνων μαρτύρων πίσιν ὑποπλέοντες, ἐπὶ τὴν παρῶν ἐλλειψαμένην ἀντιπίπτουσιν.

(†) Ibid. Τὸ δὲ ὅσον ἐν κατὰπεφρονημένῳ διχρῇ βίῳ, μικρῶς μὲν ἰσὺς κύριον καθεστῶς, εἰς ἔσχον δὲ τῶ δήμῳ μέγας ἀποκείμενον, τῷτο ἔχεται καὶ τὴν ἐπὶ ταύτοις ἀδείκνυ ἀλλ' ἔδδ γεωργίας, ἢ στρατιώτας ἐνόπλους, ἢ δὲ νόμους καλὸν καλεῖ [ταῖς ἐν ἐντελέτερος καὶ ἀφανετέρος] περιεργαζόμεθα, οὗ ἢ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐκαστία, καὶ ἢ μόνῃς τῆς περὶ τὴν γῆν ἐργασίας καὶ περὶ τὰς πολέμους ἐπιθυμίας, πρᾶγμα ἐστὶ περισπᾶντων καὶ δικαίως ἐπαυόμενον ὥστε ἐπὶ τε τῶν ἐντελέων προσώπων, ἐπὶ τε στρατιωτῶν ἐνέπλων ἀφελῶν, καὶ γεωργῶν, ἀδείκνυ ἔσω αὐτοῖς καὶ ἀγροῦσιν συνέναν, καὶ συνοικεῖν ἀπὸ ἡλίου καὶ ἔσωσαν εἰ πάντες γνήσιοι, τῇ τῶν πατέρων μετριότητι, ἢ στρατιωτικῶς ἢ γεωργικῶς ἀρχολογίας τε καὶ ἀγρονομίας βοηθούμενοι.

(11) Ibid. nouell. LXXIV. cap. V. Επειδὴ δὲ ἐκ τῶν προσελεύσεων, τῶν γινομένων ἡμῶν αἰεὶ, συχνότερον δὲ πάντων, γυναικῶν ἀέρομεν ὁδυρομένων, καὶ προσαγγεῖσθαι, ὡς τινες προσπαθεῖα κρατάμενοι πρὸς αὐτάς, εἴτα ταύτας ἀνέγκασιν οἶκοι, καὶ τῶν δεινῶν ἀπτόμενοι λογίω, ἢ ἐν εὐκλείους οἰκοῖς ὁμόσκατες ἢ μὴν ἔξω αὐτάς νομίας γαμετάς, ἔως αὐτάς οἰκεῖντα χρόνον πολὺν, καὶ παιδοποιῶσιν ἔως εἴτα ἐπειδὴ ἐμπλεθεῖν τῆς αὐτῶν ἐπιθυμίας, ἢ τῶν παίδων χωρεῖς, ἢ μετὰ τῶν παίδων, ἀπορύπτισι τῶν οἰκῶν ἐχρίναμεν καὶ τῷτο χροῖμα θεραπείσας, καὶ, εἴπερ ἡ γυνὴ διέταξ δυνήθει τρόποις νομίμοις, ὅτι κατὰ τῷτο τὸ σχῆμα ὁ ἀνὴρ ταύτην ἔλαβεν οἶκοι, ἐπὶ τῷ γυναικῶ γνησίαν ἔχειν, καὶ παῖδων γνησίαν μητέρα, μηκέτι παντελῶς ἀδείκνυ αὐτῷ καθεσάναι, ταύτην παρὰ τὴν τῶ νόμου τάξιν ἐξωθεῖν τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἔχειν γνησίαν καὶ τὰς παῖδας γνησῖας αὐτῷ καθεσάναι καὶ ἐκείνην

erat, si mulier ita se ab illo ductam esse modis legitimis posset ostendere, quatenusque bonorum viri partem vindicare sibi poterat, etiamsi non haberet instrumentum dotale, quod hanc in rem allegaret. Hæc ex *Iustiniano* copiosius adduximus, tum quia generatim ostendunt diuersos matrimonii incundi modos, tunc temporis per legem civilem licitos, tum maxime, quod non fuerit absoluta necessitas præmittendi cærimoniam instrumenti dotalis, siue donationis ad reddendum matrimonium firmum ac validum in casibus omnibus. Atque ex his satis facile cognoscere & interpretari possumus difficilem illum concilii *Toletani* [o] canonem, qui habet: *Is, qui non habet uxorem, sed pro uxore concubinam habeat, a communione non repellatur, tantum ut vnius mulieris, aut uxoris, aut concubine, ut ei placuerit, coniunctione sit contentus.* Antequam enim causa per has leges *Theodosii* & *Iustiniani* plene determinata esset, femina, quæ sine antenuptiali instrumento dotali & donatione aliisque ritibus, in lege requisitis, viro nupserat, stilo legis non vxor sed tantum concubina vocabatur. At sensu ecclesiastico vera vxor habebatur, quia contractu matrimoniali se viro iustam fidemque futuram ipsa spononderat, etiamsi sine præuiis antenuptialium sponsaliorum ritibus, quos lex tunc exigebat, iuncti essent: Et idcirco patres *Toletani* nullam distinctionem

μὲν, εἰπερ ἀπρὸς τοὺς εἰς τὴν ἐκ τῆς ἡμετέρας διατάξεως ἀπολαύειν ἀγαθῶν, τὸ τέταρτον τῆς περιστάσεως τῆς ἀνδρὸς λαμβάνουσιν, εἴτε ἐξουδεῖν, εἴτε καὶ προουποβάλοι τοὺς ἄνδρα. κ. τ. λ. Quoniam interpellationibus, quæ nobis fiunt semper, omnium tamen assidue mulieres audiimus ingemiscences & dicentes, quia quidam earum concupiscentia detenti, ducant eas in domibus suis, sacra tangentes eloquia aut in orationis domibus iurantes, habituros se eas legitimas uxores: taliter eas habentes tempore multo, & forte suscipientes filios; deinde dum se satiauerint earum desiderio, aut extra filios, aut cum filis, eas proicientes de suis domibus: iudicauimus etiam hoc oportere sancire: *Ut si mulier ostendere potuerit modis legitimis, quia secundum hanc figuram vir eam acceperit domum, ut eam uxorem legitimam haberet, & filiorum legitimorum matrem, nequaquam penitus licentiam esse ei, hanc de domo præter ordinem legis expellere: sed habere eam legitimam & filios suos esse ei legitimos: & illam, si quidem indotata sit, nostræ constitutionis uti bonus quartam substantiæ viri percipientem, siue expellatur, siue prius moriatur vir &c.*

(o) Concil. Toletan. I. can. XVII.

faci-

faciunt inter vxorem & concubinam, quod ad disciplinam ecclesiæ attinet; dummodo femina, quam lex concubinam vocat, re vera vxor esset per contractum matrimonialem; licet sollemnitate sponsaliorum destitueretur, quæ tunc in lege civili requirebatur, postea autem in quibusdam casibus per edita *Theodosii* & *Iustitiani*, quemadmodum hic ostendimus, post habitum concilium *Teletanum* relaxata est. Tantum de regulis ac legibus ad sponsalia ante nuptias spectantibus. Iam ad considerandos ipsarum nuptiarum ritus ac caerimonias progredimur.

LIBRI VICESIMI SECUNDI

CAPVT QVARTVM

DE RATIONE CELEBRANDI NVPTIAS IN VETERE ECCLESIA.

§. I.

Sollemnia nuptiarum inter christianos iam inde a principio per ministros ecclesiæ celebrari solita.

HEIC primæ quæstiones erunt, Per quem sollemnes nuptiarum caerimonie ac ritus antiquis temporibus peracti fuerint? Et num benedictio ministri ecclesiæ, vti in sæculis posterioribus, ad matrimonium firmum ac validum reddendum secundum leges ecclesiæ ac reipublicæ necessaria fuerit? Ad quas quæstiones vt recte respondeamus, distinctiones quædam necessariae præmittendæ sunt: 1) Inter nuptias, factas inter christianos mutuo, & nuptias, factas inter christianos & infideles, iudæos, ethnicos & hæreticos. 2) Inter nuptias, factas secundum tenorem & præscriptum legum, & nuptias, factas contra legem. 3) Inter improbationem illiciti modi matrimonium ineundi, & declarationem, quod simpliciter & absolute nullum & irritum sit. Iam si quæstio primum fiat de nuptiis, quas christiani cum christianis fecerint, Per quem sollemnis nuptiarum caerimonia peracta est? Vtrum per ecclesiæ ministrum, an per quemuis alium? Respondeo primum, verissimum esse, per tria priora sæcula sollemnes nuptiarum caerimonias ac ritus per ministros ecclesiæ peragi consuevisse. Se-

cundo autem, Si christiani cum iudæis aut ethnicis aut hæreticis (vt nonnumquam faciebant) matrimonia inirent, tunc, vti ecclesia istiusmodi matrimonia improbabat, ita probabile est, ministros ecclesiæ in istarum nuptiarum celebratione nihil habuisse negotii. Sed *tertio*, Quum leges *Romane* talia matrimonia permetterent, non erat in potestate ecclesiæ ea rescindere aut irrita facere, sed reos tantum censuris suis subiicere. Tantummodo in illis casibus, quos leges prohibent, cuiusmodi sunt omnes nuptiæ incestæ, & nuptiæ liberorum, inuitis parentibus factæ, quas leges *Romane* non solum prohibent, sed sæpenumero nullas & irritas pronuntiant: In illis casibus, inquam, ecclesia paullo longius progredi poterat, vtpote per leges imperiales non minus quam per leges diuinas auctoritatem habens istiusmodi matrimonia declarandi nulla & irrita. *Quarto*, Quamuis ecclesia omnem illicitam nuptiarum rationem improbaret, quam respublica prohibebat; exempli gratia, nuptias sine sponsalibus & instrumentis dotalibus, quandoquidem lex ciuilis eis erat aduersaria: Non tamen eousque progrediebatur, vt eas simpliciter irritas & nullas declararet. De tribus prioribus momentis nullas memoratu dignas controuersias inter viros doctos inuenimus. De primo autem magna controuersia suscitata est a IOANNE SELDENO. Nequaquam enim ille vult concedere (a), generatim ita obtinuisse antiquioribus sæculis inter christianos, vt nuptiæ cum benedictione ministri ecclesiæ fierent in ædibus sacris. Interdum sic

(a) Selden. vx. hebr. lib. II. c. XXIX. p. 307. (p. 217. edit. Francof.) In sanctionibus imperatoriis seu iure Cæsareo, non ab antilitibus sacris introducto, quod scilicet de re nuptiali habetur in digestis & vtroque codice multiplex, sacri ministerii mentio sane est nulla. In digestis quidem titulus est *de ritu nuptiarum*, quem e paganismo illic traduxit Tribonianus, sacra paganorum nuptialia horumque appendices, iasque de ea re pontificium primo inuenientem. Sed sacra illa, qua sacra prorsus abolita christianis. Immo Theodosius & Valentinianus Augusti venire in basilicis, id est ædibus sacris, nuptias celebrari. Sed id sumi solet pro eo, quod est conuiuia, tripudium, id genus nuptialis hilaritatis alia inibi haberi; non de ipso contractu reliquoque ibi ritu sacro nuptiali, qualem ad aras deorum etiam in paganismo, vel it ex receptissimo more fieri solitum volunt Stephanus Fortunatus, Alexander Sardus alique nonnulli. Et interdum sic factum, pro arbitrato scilicet contrahentium communi, quorum essent in potestate, non factum

factum pro arbitrato contrahentium eorumque, quorum essent in potestate, non diffitetur. Sed de iure eiusmodi sæculis antiquioribus recepto, nusquam liquere dicit. Enimuero SELDENVS summos suæ ipsius professionis viros hac in re aduersarios habet. DIONYSIVM GOTHOFREDVM [b] & FRANCISCVM HOTOMANNVM in puncto legis a se dissentire, ipse non inficiatur: Et IACOBVS GOTHOFREDVS, celeberrimus ille codicis *Theodosiani* interpres, in puncto praxis ei aduersatur. Prior GOTHOFREDVS [c] & HOTOMANNVS [d] existimant, per *vota nuptiarum* in lege quadam *Iustiniana* intelligi nuptiarum celebrationem per sacram benedictionem. Posterior GOTHOFREDVS hunc locum difficilem vix sufficere putat ad rem plene demonstrandam. Sed tamen, quod ad praxin attinet, SELDENO manifeste aduersatur. Dicit enim, veterem ecclesiam & in his *Africanam*, in celebrandis nuptiis sollempni

diffitemur. Sed de iure eiusmodi sæculis antiquioribus ita recepto nullibi liquet. Et quod habetur in Theodori Prodrumi, scriptoris inter Græcos recentioris, Amaranto, de ridiculis Stratoclis senis plane capularis & Myrillæ puellulæ nuptiis; illum nempe, simulac tabulæ nuptiales confectæ erant lectaque, dixisse, *τί δὲ διαμέλλομεν ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἑπὶ τοῦ ναοῦ ἐπιμεν*, quid amplius moramur, neque templum rectè pergimus? statimque ad Ildis, velut ex receptissimo more, sponfos amicosque iuiss; hoc inquam ex ritu inter christianos recentiores passim admissi, quo templa sponsi adire solent, ibi natum, non ex more aliquo eiusmodi apud paganos veteres, seu qui æui erant illius, cui fabulam suam adstringit Theodorus ille, cetera.

- (b) Selden. ibid. p. 306. (p. 218.) Iustinianus quidem statuit, si nuptiarum tempus in pactum aliquod, seu conditionem venisset, id de ipsa nuptiarum festiuitate solum intelligendum, quod explicat ipse de tempore, ex quo *vota nuptiarum* re ipsa processerint. Sunt, qui benedictionem heic sacram volunt (Gothofr. vid. sub litt. (c) seq. & Hotomann. illustr. quæst. XXV.) intelligi; alii rectius actum qualemcumque, quo nuptia celebratæ.
- (c) Dionys. Gothofred. not. in codic. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XXIV. Puta sacra benedictio.
- (d) Hotomann. quæst. illustr. quæst. XXV. Not. De hac phrasi *vota nuptiarum*, nihil heic inuenio, inuenio autem nonnulla, quæ huc pertinent: Vetusissimum christianorum institutum hoc esse, vt matrimonia palam ecclesiæ & ministrorum precibus consecrentur, facile demonstrari potest: primum ex Tertulliano, qui lib. ad uxorem ita scribit: *Vnde Ifficiam* &c. Alterum testimonium est ex *l. sancimus*, 24. C. de nupt. vbi imperator Iustinianus statuit, vt ea demum rata sint matrimonia, in quibus nuptiarum accessit festiuitas. cetera.

benedictione sacerdotum uti consueuisse. Et satis idonea huius adferti adfert documenta [e]. Primæ eius demonstrationes ex TERTULLIANO desumptæ sunt, qui loco quodam [f] hæc habet notatu digna verba: *Vnde sufficiam ad enarrandum tantam felicitatem matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignat benedictio, angeli renuntiant, pater ratum habet.* „Quo quidem loco, (inquit GOTHOFREDVS [g]), ecclesia matrimonium conciliare dicitur, quia ab ecclesiasticis ferme coniuges postulabantur, superque matrimonio hi consulebantur, apud hos matrimonii professio fiebat: benedictione denique ecclesiastici coniuges dabant: Et in summa, illo loco *Tertullianus* alludit ad quinque ritus gentilitios, qui in nuptiis interueniebant: Conciliatores scilicet seu proxenetæ nuptiarum; oblationem osculi & arrarum; obsignationem tabularum; amicorum testiumque fidem & præsentiam; parentis denique consensum, si de liberorum nuptiis ageretur. Quibus *Tertullianus* totidem, quæ in matrimonio christiano interueniebant, opponit: Conciliationem ecclesiæ, seu ecclesiasticorum; oblationem precum, (ego addo, fortassis etiam oblationem eucharistiæ, quæ communiter coniungi solebant) obsignationem, quæ fit benedictione ecclesiasticorum; renuntiationem, fidem, testimonium angelorum; ratihabitionem patris nostri cælestis. Secundus locus, a GOTHOFREDO allegatus ex TERTULLIANO est, ubi de clandestinis loquitur nuptiis: *Penes nos, inquit [h], occultæ quoque coniunctiones, id est, non prius apud ecclesiam professæ, iuxta mæchiam & forni-*

(e) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis, leg. III. Sed quid de *εὐλογία* seu *ιερολογία* dicemus, quæ heic non exprimitur? De paganico ritu, ubi sacrificium & auspices adhibitos notum est, non quæro: verum de sacra benedictione in christianorum nuptiis. Certe enim hoc codice nulla mentio occurrit: Neque Theodosius iunior id hac lege requirit: neque Valens imperator leg. VI. inf. de tyronibus. Neque etiam ullus est hac de re apud Iustinianum locus expressus, etsi leg. XXIV. cod. hoc tit. nuptiarum festiuitas & vota requirantur. Et veterem tamen ecclesiam & in his Africanam ea usam colligitur, non ex vno Tertulliani loco. Primus occurrit sine libri II. ad uxorem: *Vnde sufficiam* &c. Vid. sub litt. (f) seq. in textu.

(f) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IX.

(g) Gothofred. ibid.

(h) Tertull. de pudicitia cap. IV.

cationem iudicari periclitantur: Nec inde confort. obtentu matrimonii crimen elulant. Et alio loco, loquens de secundis nuptiis, omnesque ab eis deterrens, ait [i]: *Ut igitur in domino nubar, secundum legem & apostolum, si tamen vel hoc curas, qualis es id matrimonium postulans, quod eis, a quibus postulans, non licet habere? Ab episcopo monogamo, a presbyteris & diaconis eiusdem sacramenti (id est, pariter monogamis) a viduis, quam sectam in te recusasti: Et illi plane sic dabunt viros, & uxores quomodo bucellas. Hoc enim est apud illos, Omni petenti dabis, & coniungent vos in ecclesia virgine, unius Christi unica sponsa.* IOANNES SELDENVS [*] aduersus hunc locum excipit, ut qui viduis idem negotium ac curam in nuptiis tribuat, quam ministris ecclesiæ. Sed manifesto fallitur. Nam viduæ rem in illis habere poterant, dando consensum suum atque approbationem; ministri autem ecclesiæ præterea dando benedictionem. De hac benedictione similiter loquitur AMBROSIVS, tamquam in Italia vsurpata suo tempore. *Quum ipsum, inquit [k], coniugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, ubi non est (fidei) concordia?* GOTHOFREDVS eandem consuetudinem deduci quoque posse existimat ex verbis IGNATII [l], *Decet, inquentis, ducentium & nubentium coniunctionem fieri cum episcopi sententia, ut ita nuptiæ secundum dominum sint, non autem secundum concupiscentiam.* Et porro ex loco quodam NAZIANZENI, ubi nuptiis Olympiadis episcoporum gregem adfuisse ait, & de se mox subiicit [m]: *Nam & ego animo & voluntate adsum, simulque festum celebro, iuuenilesque dextras inter se iungo, at-*

(i) Tertull. de monogamia c. XI.

(*) Selden. ad hunc Tertull. locum lib. II. c. XXVIII. (pag. 211. edit. Francof. MDCLXXIII.) Dabant episcopi, presbyteri, diaconi, viduæ maritos; qui ab ipsis petebantur. Sed neque ad ipsum nuptialem contractum necessarium eius celebrationem, a ministro sacro peragendam, aut ad ipsam simplicem benedictionem sollemnem hæc attinent. Ita enim pariter & ad vi-
duas spectaret simile officium.

(k) Ambros. epist. LXX. (XXIV. edit. Paris. MDCXLII.)

(l) Ignat. epist. ad Polycarp. πρέπει δὲ τοῖς γαμήσει, καὶ ταῖς γαμήσαις μετὰ γνώ-
μης τῆ ἐπισκόπου τὴν ἐνωση ποιῆσαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ κύριον καὶ μὴ κατὰ
ἐπιθυμίαν.

(m) Nazianz. epist. LVII. καὶ παρὴν ἐπισκίπων ὁμιλος ἐπεὶ τῷ γε βύλεται καὶ
παίρειμι, καὶ συνεορτάζω, καὶ τῶν νεῶν τὰς δεξιὰς ἀλλήλους τε ἐμβαδῶ καὶ ἀμφο-
que

que utraque Dei manu. Vbi tò iungere iuueniles dextras, non nisi alia benedictionis descriptio est. Hoc porro patet ex quodam concilii quarti Carthaginensis [n] canone: Sponsus & sponsa, quum benedicti sunt a sacerdote, a parentibus suis, vel paranympbis offerantur: Qui quum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia ipsius benedictionis in virginitate permancant. Hactenus testimonia, producta a GOTHOFREDO. Quibus addi potest illud AVGVSTINI, qui tempore illius concilii Carthaginensis vixit, quando scribens ad Rusticum ethnicum, [o]: Certissime noueris, inquit, etiamsi nosira (mea & aliorum episcoporum) absolute sit potestatis, quamlibet puellam in coniugium trahere, iradi a nobis christianam nisi christiano non posse. Benedictionis quidem heic non fit expressa mentio, si autem consideres, totum negotium in episcopi fuisse potestate, benedictio facile inde inferri poterit. Quid? quod POSSIDIUS in eius vita disertam illius mentionem faciat. Seruandum quoque, inquit [p], in vita & moribus hominis Dei referebat, quod in institutis sancta memoriae Ambrosii conpererat, ut uxorem cuiquam nunquam posceret --- ne dum inter se coniugati casu iungarent, & eum maledicerent, per quem coniuncti essent. Sed plane a hoc sibi iam illis consentientibus, petittum interesse debere a firmabat sacerdotem, ut vel eorum iam pacta & placita firmarentur, vel benedicerentur. Similem in modum IOANNES CHRYSOSTOMVS, inuehens in lasciuas & diabolicas pompas, quibus nonnulli in nuptiis suis utebantur, ait [q]: Cur honesta nuptiarum mysteria invulgas? Oportebat omnia haec depellere, & verecundiam principio docere puellam, & sacerdotes vocare & precibus & benedictionibus concordiam coniugii confringere: Ut amor sponsi augeatur, & puellae continentia crescat, & omnia, quae sunt, eo spectent, ut virtutis opera ingrediantur in

τίς τῇ τῷ θεῷ.

(n) Concil. Carth. IV. c. XIII.

(o) Augustin. epist. CCXXXIV.

(p) Possid. vit. Augustin. c. XXVII.

(q) Chrysost. homil. XLVIII. in Genes. tom. II. p. 681. (p. 149. edit. Francof.)

τί τὰ σεμνὰ τῷ γάμῳ ἐκπομπεύς μυστήρια; δὲν ἅπαντα ταῦτα ἀπελαίειν, καὶ τὴν αἰδῶ ἐκ προοιμίας ἐκπαιδεύειν τὴν κόρη, καὶ ἱερῆας καλεῖν, καὶ δι' εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν τὴν ὑμνούσαν τῷ συνικεσίᾳ συσφίξειν, ἵνα καὶ ὁ πόθος τῷ νυμφῷ ἀνζηται, καὶ τῆς κόρης ἡ σωφροσύνη ἐπιτείνηται, καὶ διὰ πάντων τὰ

donum

domum illam, tollanturque e medio omnes diaboli insidia: & ipsi Dei auxilio muniri iucunde vitam persciant. Hæc manifesto docent, quæ præsul ille fieri cupierit, & quæ a melioris notæ christianis facta sint in istiusmodi nuptiarum sollemnitatibus. SIRICIVS episcopus Romanus eadem ætate cum CHRYSOSTOMO atque AVGVSTINO vixit, & benedictionis sacerdotalis speciatim meminit, tamquam vsurpatæ in nuptiis, id tamquam rationem [r] adferens, cur puellam alii desponsatam alter in matrimonium non possit accipere, quia apud christianos cuiusdam sacrilegii instar sit, benedictionem, quam nupturæ sacerdos imponat, vlla transgressione violare. Et post eum HORMISDAS papa, qui circa annos orbis redempti DXX, paullo ante *Iustiniani* vixit tempora, decretum fecit in hanc sententiam [s]: *Nullus fidelis, cuiuscunque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed benedictione accepta a sacerdote publice nubat in domino.* Hæc testimonia satis abundanter demonstrant, quæ generalis praxis christianorum hac in re ab ipsis primis temporibus fuerit.

§. II.

Quibus in casibus aliter fieri potuerit.

QVOD ad exceptiones attinet, quæ contra istiusmodi vniuersalem consuetudinem adlegari possunt, illæ admodum exigui momenti sunt. Nonnulla quidem matrimonia, omni cura & dissuasiōe ecclesiæ non obstante, inter christianos & ethnicos contrahebantur. Atque in tali casu ministri ecclesiæ nullum habere poterant commercium in nuptiis, nec eis dare benedictionem, quia id manifesto pugnabat cum regulis ecclesiæ, quod quis christianus ethnicam duceret. Item, canones quidam dissuadebant, licet non simpliciter prohiberent, secundas & tertias nuptias post mortem prioris coniugis, & presbyteris interdicebant illis interesse. Concilium *Neocaesari-*

της ἀρετῆς ἔργα εἰσελεύσεται εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην, καὶ πᾶσαι τῆ διαβόλου αἰμιχαναὶ ἐκποδῶν ἔσονται, καὶ οὗτοι μετ' ἡδονῆς τὸν βίον διάγωσιν. Hinc Balilio matrimonium vocatur ὁ διὰ τῆς εὐλογίας ζυγὸς, *benedictione obstrictum iugum*, homil. VII. in hexamer. tom. I. p. 81. a.

(r) Siric. epist. I. ad Himerium, cap. IV. & apud Gratian. caus. XXVII. quæst. II. cap. L. Vid. supra ad cap. III. §. IX. litt. (k) pag. 325.

(s) Hormisd. decret. c. VI.

ense [t] canonem hanc in rem habet: *Presbyter in nuptiis eius, qui duas uxores ducit, seu digamus efficitur, ne coniunetur. Quum enim requirat penitentiam digamus, quis erit presbyter, qui eo, quod sit coniunio acceptus, nuptiis adfentiat?* Quod si consensum praesentia sua illis praebere non potuit, multo minus sollemni benedictione eas angustiores reddere potuit. PETRVS MARTYR [u] & glossa in GRATIANVM [x] hunc canonem intelligunt, tamquam qui clericis interdicit, ne vllum commercium habeant in nuptiis proprie dictorum polygamorum, hoc est eorum, qui secundam aliquam uxorem ducant, priore adhuc superstite. Quod ne quidquam est amplius, quam quod in hodiernum diem clericis interdicitur. Nam polygamiae benedictione sacerdotis non est concilianda auctoritas. Si vero canonem sensu communi accipiamus pro iteratione nuptiarum post prioris uxoris obitum, & clericis interdici statuamus, benedictionem dare istiusmodi nuptiis, tamen non nisi particularis concilii canon est, qui numquam inualuit. Nam secundas nuptias, non minus quam primas, generatim habuisse benedictionem sacerdotalem, exploratum est. Quidquid igitur ex rigore illius canonis forte factum est, id non potuit esse adeo magna aduersus vniuersalem consuetudinem exceptio. Quod autem maximam occasionem dedit nuptias celebrandi sine benedictione sacerdotali, licentia erat, quam leges imperiales indulgebant aliis modis contrahendi matrimonium, praeter illum modum, quo nuptiae per benedictionem sacram sollemniter consummabantur. Licet enim haec ipsa per tria priora sacu-

(t) Concil. Neocesar. can. VII. Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμούντων μὴ ἐπιβάδαι· ἐπεὶ μετὰ τὴν αἰτίαν τῶν διγαμῶν, τίς ἐστὶν ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἐπίσεως συγκατατίθεμενος τοῖς γάμοις;

(u) Petr. Mart. loc. com. lib. II. c. X. p. 277. (p. 317. edit. Basil. MDLXXX.) Canonem concilii Neocæsariensis, quo prohibentur ministri ecclesiae vel interese vel benedicere secundis nuptiis, ego de illis (nouis nuptiis in diuoritiis) accipio, non de illis, quæ repetuntur altero coniugum defuncto.

(x) Gratian. caus. XXXI. quæst. I. cap. VIII. De his, qui frequenter uxores ducunt, & de his, qui sepius nubunt, tempus quidem poenitentiae his manifestum constitutum est, sed conuersatio & fides eorum tempus abbreviat. Presbyterum vero coniunio secundarum nuptiarum interese non debere; maxime quum praecipitur secundis nuptiis poenitentiam tribuere; quis erit presbyter, qui propter coniunium illis consentiat nuptiis?

la, dum leges essent ethnicae, non multum haberet momenti: (nam plerique christiani nihilo magis matrimonium sine benedictione episcopi aut cuiusdam ex clero inire cupiebant, quam ciuiles controuersias vilo alio modo, quam arbitrio & decisione antistitis, volebant dirimi) postea tamen, quum leges fierent christianae, nec statim aliqua daretur expressa regula, qua generatim omnes compellerentur nuptias sub benedictione clericorum celebrare; sed adhuc aliae viae licitae essent, tamquam sufficientes ad matrimonium faciendum legitimum sine ea; homines ab institutis maiorum desciscere coeperunt, alii quidem ex hac, alii ex alia ratione, donec prisca & vetusta nuptias celebrandi ratio inter christianos gradatim despicere-
tur & negligeretur.

§. III.

*Quomodo primitiua praxis resuscitata sit, vbi negligi
coeperit.*

HAEC res fecit, vt nonnulli rei christianae studiosiores imperatores, qui circa saeculum octauum & nonum quosdam abusus, quos temporum iniuria in ecclesiae disciplinam iruerat, corrigere & emendare adlaborabant, hanc coniugium sine benedictione sacerdotali ineundi rationem reliquis abusi-
bus adnumerarent, & pro secessione a vetusta ac laudabili consuetudine haberent. Quamobrem priscam consuetudinem instaurandi agitabant consilia, maioremque, quam haecenus factum erat, nauabant operam, vt expressioribus ac generalio-
ribus legibus eam constabilirent atque confirmarent CAROLVS MAGNVS circa annos DCCLXXX in *Occidentalibus* partibus legem tulit, qua nullum coniugium [y], nisi cum precibus & oblati-
onibus sacerdotalibus fieri, & quaecumque coniugia aliter fa-
cta essent, ea non vera coniugia, sed adulterium, concubina-
tum & fornicationem haberi iussit. Et circa annos DCCCC LEO SAPIENS [z] in imperio *Orientali* eandem ar tiquam praxin reuexit, quae ab eo tempore semper mansit praxis ecclesiae.

(y) Carol. capitular. lib. VII. cap. CCCLXIII. Aliter legitimum non sit coniu-
gium -- nisi sponsi sua suo tempore sacerdotaliter cum precibus & oblati-
onibus a sacerdote benedicatur &c.

(z) Leo nouell. LXXXIX. Vid. sub sequ. litt. (a).

IOANNES SELDENVS [a] & IACOBVS GOTHOFREDVS [b] in hoc consentiunt, quod nulla benedictionis sacerdotalis necessitas per legem stabilita sit: Vna tamen in re dissentiunt, quan-

(a) Salden. vxor. hebr. lib. II. c. XXIX. p. 309. (p. 221. edit. Frf. MDCLXXXIII.)

Leo sanctionem edidit, cuius titulus *περὶ τῆ τῶ συνοικίῳ ἀνευ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας μὴ ἐγγάμου*, *Ne matrimonia citra sacram benedictionem firma habeantur*; vbi inquit, *καθάπερ ἐπὶ τέκνων εἰσποιήσεως ἱερᾶς ἐπικλήσεσι τὴν εἰσποίησιν προβαίνειν διατάμεθα, ὅτι καὶ τὰ συνοικίῳ τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐγγάμου κέλευσεν*, *quemadmodum adhibitis sacris deprecationibus adoptionem perfici præcepimus, sic sane etiam sacra benedictionis testimonio matrimonia confirmari iubemus*. Neque aliter iure matrimonii, siue in societate vitæ, siue in prole quemquam ganisurum. In hanc rem, eiusdem memorat constitutionem Harmenopulus, vti & aliam Alexii Comneni, ducentis aut circiter annis postea Orientis Augusti. Sic item Ioannes episcopus Citriensis, alii. Atque Leonina hæc vim iuris postea obtinuit, vt pauca aliquot eiusdem altæ, nec plures. Atque vnde in Oriente ius in matrimoniis celebrandis sacerdotale, quatenus ius intuemur Cæsareum, ortum habuerit, & quamdiu sine sacris rata satis ibi haberentur coniugia, ex iam indicatis satis constat. Quod ad occidentem attinet; ex epistola illius Euaristi papæ verbis, saltem Euaristo tributis, in capitula Caroli & Ludouici Cæsarem relatis ibique vim legis obtinentibus, videtur sane non solum benedictionis sacra vsus, adeoque ipsa contrahendi formula in catu sacro, præeunte sacro ministro, inoleuisse, sed & matrimonium ipsum inde tantum pro legitimo habitum esse. Id euenit sub annum Christi DCCCLXXX. Et paullo post exemplum occurrit illustre benedictionis nuptialis, velut in morem receptæ, quum coniungebantur Ethewolfus Anglorum rex & Iuditha Caroli Calui filia. Alibi autem iidem imperatores, vt publica fierent nuptiæ, statuere, vbi nihil de benedictione sacra. Etiam in legibus Wisigothorum, hisce antiquioribus, expressa in connubiis mentio permissus comitis, dotis constitutionis, tabularumque dotialium, vt quæ testimonii publici vicem obtinerent, vbi nihil omnino de benedictione sacra aut sacro ministro. Quod & de aliis legibus veterum dicendum, quæ in re nuptiali sub illud æuum adeo diuersæ, vt Francus, verbi gratia, qui Saxoniam iure Saxonico duxisset, eam non vxorem legitimam censeret, quia non ducta iure seu ritu Francico, renitente interim concilio Triburiensi. Quod autem de benedictione sacra sic in imperium occidentale est receptum, in alia regna christiana, quæ vicina fuerunt, aliter atque aliter postmodum diffusum est, cetera.

(b) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. III. p. 281. Ex his locis omnibus (scil. quæ ante citauerat vid. supr. sub litt. (h) --- (n)) patet, professionem nuptiarum apud episcopos & presbyteros factam, interuenisse adeo in nuptiis ecclesiasticas personas, benedictionesque proinde ritum in nuptiis apud veteres christianos usurpatum: Nondum tamen sub facie ecclesiæ totius, verum domi. Immo & hæc ipsa benedictio postea neglecta,

do

do SELDENVS statuit, fuisse hoc initium generaliter postea obtinentis moris nuptias celebrandi cum benedictione sacerdotali: quum contra GOTHOFREDVS existimet, esse hoc solum antiquæ illius & ubique olim receptæ, postea vero per aliquot sæcula neglectæ, consuetudinis instaurationem. Et GOTHOFREDI quidem sententiam recte se habere, lector ex hæcenus dictis facile poterit cognoscere.

§. IV.

Aliæ carimonie in nuptiis vsitatae; Iunctio dextrarum & velatio.

PERTRACTATA sic præcipua quæstione de benedictione sacerdotali, ad minoris momenti carimonias, in nuptiis vsitas, pergimus. Quas inter veterem ritum iungendi nouorum coniugum dextras reperimus. Ita enim iam audiuius NAZIANZENVM [c] de nuptiis *Olympiadis* sic differentem, vt in illis dextras nouorum coniugum inter se, atque vtrasque Dei manui iunctas, esse dicat. AMBROSIVS quoque consuetudinis velandi, tamquam carimonie in nuptiis vsitatae, meminit, quando coniugium velamine sacerdotali [d] & benedictione sanctificari oportere ait. TERTVLLIANVS [e] itidem huius consuetudinis, tamquam apud ethnicos vsurpatæ, mentionem facit, quam simul cum carimonia sollemnis osculi & iunctionis dextrarum laudat. Sed vero de his loquitur potius, velut carimoniis, in sponsalibus ante nuptias adhibitis: quamquam in vtrisque vsurpari consueuisse credi potest, quandoquidem *Latinum nomen nuptiarum antiquitatum Romanarum explicatori-*

quam ideo reuexit, nuptiasque adeo huic benedictioni præcise subiecit in Oriente Leo imper. nouella LXXXIX. *περὶ τῆ τοῦ συνομίστου ἀντὶ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας μὴ ἐρρῶδαι*: (Eiusdemque idem meminit nouella LXXIV. : *περὶ τῆ μὴ τελείδαι τὰς εὐλογίας, πρὶν ἂν ὁ νόμιμος τῆ γάμου συμφύρασις καιρὸς*) & nouella Alexii Comneni: vide & scholiasten Harmenopuli lib. IV. tit. IV.

[c] Nazianz. epist. LVII. Vid. §. I. sub litt. (m) pag. 335.

[d] Ambros. epist. LXX. (XXIV. k. edit. Paris. MDCXLII.) Vid. §. I. sub litt. (k) pag. 335.

[e] Tertull. de veland. virgin. c. XI. Atquin etiam apud ethnicos velatæ ad virum ducuntur, Si autem ad desponsationem velantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtæ sunt per osculum & dexteram &c.

bus [f] ab *obnubere*, quod velare & operire significat, dictum dicitur.

§. V.

Solutio crinium mulieris.

AD aliam cærimoniam adludit OPTATIVS, cuius in nullo alio auctore expressam mentionem fieri memini. Hæc erat solutio crinium mulieris in nuptiarum sollemnibus. Scribens enim aduersus *Donatistas*, qui catholicas virgines denuo consecrarent, quæ ante *CHRISTO* ipsæ sese desponderant, ait [g]: *Vt secularibus nuptiis se renuntiasse monstrarent, spiritali sponso soluerant crinem, iam caelestes celebrauerant nuptias. Quid est, quod eas iterum crines soluere cõgistis?* Quæ verba ad quamdam istiusmodi consuetudinem in nuptiis sæcularibus videntur adludere: quia paucis interiectis addit [h]: *Vt crines iterum soluerent, imperastis; Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt.* Quod arguit, in primis nuptiis id fieri consueuisse, etli in secundis omissum sit, vti aliæ quædam cærimonie temporalis festiuitatis cessarunt, cuiusmodi erant, pulchrarum vestium gestatio, coronatio, & quæ has res consequi solent, concursus atque acclamationes populi. Si quis vero existimauerit, hoc non ad vllam alludere cærimoniam, in sæcularibus nuptiis adhiberi solitam, sed potius cærimoniam re vera fuisse in spiritualibus virginum cum *CHRISTO* nuptiis vsurpatam: quia *HIERONYMVS* [i] dicat, moris fuisse in quibusdam locis, vt virgines Deo se vouentes, & sæculo renuntiantes, crines defecarent: Ego de hac materia exigua & obscura cum ipso non contendam, sed ad ea pergam, quæ certiora sunt & exploratiora in sæcularibus nuptiis, de quibus in præsentī exponimus.

(f) Rosin. antiquit. Roman. lib. V. cap. XXXVII. p. 959. Velo obnubi solebat, quum ad virum duceretur. -- Vide nuptiarum nomen ductum est. Nubere enim & obnubere prisce velare & operire significabat, vt Festus Pompeius non vno loco, Nonius Marcellus & alii complures norant.

(g) Optat. lib. VI. p. 97. (p. 116. edit. Paris MDCLXXXIX.)

(h) Ibid. (p. 117. cit. edit.)

(i) Hier. epist. XLVIII. ad Sabinian. cap. III. (p. 235. d. edit. Paris MDCXLIII.) Moris est in Aegypti & Syriæ monasteriis, vt tam virgo quam vidua, quæ se Deo vouerint & sæculo renuntiantes, omnes delicias sæculi conculcarint, crinem monasteriorum matribus offerant defecandum, non intectò pollea contra apostoli voluntatem incessuæ capite, sed ligato pariter ac velato.

§. VI.

§. VI.

Coronatio nouorum coniugum.

SACRO officio & benedictione finita, quum noui coniuges in eo essent, vt discederent, moris erat eos coronis & sertis, victoriæ symbolis, redimire. Iam enim iudicabantur strenue adhuc contra omnem impudicitiam decertasse, & propterea tamquam victores in nuptiis suis coronabantur. CHRYSOSTOMVS [k] huius cærimonix meminit, & hæc de ea habet: *Idcirco corone imponuntur capiti, vt victoriæ signa sint: quod scilicet antea libidini impenetrabiles, ita demum cubiculum ingrediantur, quia scilicet a voluptate superati non sunt.* Vt adeo hæc cærimonia vsurpata sit, tamquam signum honoris & nota strenuitatis ac fortitudinis, ad remunerandam virtutem eorum & ponendum discrimen inter ipsos & eos, qui sese fornicationi & impuritati antea addixissent. Nam si quis (subiicit CHRYSOSTOMVS) libidine superatus se ipsum scortis addixerit: cuius iam rei gratia coronatus incedat, qui tam sædæ libidini colla subdidit? Quod videtur innuere, scortatoribus hunc honorem denegatum esse, vbi matrimonium inierint, partemque poenæ eorum fuisse inter alios actus disciplinæ in ecclesia. Et ob eandem rationem hæc cærimonia numquam vel raro in secundis ac tertiis nuptiis vsurpata est, quia licet illæ non absolute damnarentur tamquam illicitæ, tamen non ita honorificæ habebantur, vti quidem primæ. Ad cærimoniam generatim quod attinet, IOANNES SELDENVS [l] eam GREGORIO NYSSENO, BASILIO SELEUCIENSI & PALLADIO memorari obseruat. Et SIDONIVS APOLLINARIS semel atque iterum eius meminit, qui loquens de nuptiis *Ricimeri* earumque describens pompam, ait:

(k) Chrysost. homil. IX. in 1 Timoth. p. 1567. (p. 461. edit. Frf.) διὰ τὸ το σέφαροι ταῖς κεφαλαῖς ἐπιτίθενται, σύμβολον τῆς νίκης, ὅτι αἰτήτῃται γινόμενοι, ἕτω προσέρχοντα τῇ ἐνυῇ, ὅτι μὴ κατηγωνίσθων ὑπὸ τῆς ἡδονῆς· εἰ δὲ ἀλλὰς ὑπὸ τῆς ἡδονῆς πόρνους ἑαυτὸν ἐκδῶ, τίνας ἔγενεν λοιπὸν ἡρῶ; σέφανον ἔχει τῆς κεφαλῆς ἡτλημένος;

(l) Selden. vxor. hebr. lib. II. c. XXIV. p. 245. (p. 174. edit. Francof.) De corona orientalium nuptiali ex Gregorio Nysseno, Basilio Seleuciensi, Palladii historia Lausiaca, alia notarunt pridem viri docti, Paulus Sherlogus in canonic. veltigat. XXVII. §. XVI. &c.

Iam quidem virgo tradita est, iam corona [m] sponsus honoratur. Et iterum in panegyrico suo ad Anthemium imperatorem, verba faciens de iisdem nuptiis Ricimeri, qui filiam imperatoris duxerat, poetico numero & modo ad Ricimerum ita loquitur [n]:

*Hos thalamos, Ricimer, virtus tibi promuba poscit,
Atque Dioneam dat Martia laurea myrtum.*

Quo ipso ad diuerfas consuetudines coronandi heroas bellicos laurea, & sponfos myrto, adludit. Erat quidem hæc vetusta cærimonia, in gentiliū nuptiis vlitata; quemadmodum ex TER-
TVLLIANO [o] discimus, qui, *Coronant, inquit, & nuptia sponfos: Et ideo non nubimus ethnicis, ne nos a l. idol. latriam vsque deducant, a qua apud illos nuptie incipiunt.* At vero cærimonia ista per se innocens erat, neque adeo christiani vñquam dubitabant eam inter ritus nuptiales suos adoptare, quia significantissima erat cærimonia, partium matrimonio iunctarum declarans innocentiam. Vnde adhuc inter Græcos obtinet, quemadmodum ex NICAETA episcopo *Heracleæ* [p], recentiore scriptore Græco, METROPHANE CRITOPVLO [q] & ex THOMAE SMITHI *epistola de Græcæ ecclesiæ hodierno statu* [r] condiscimus. Memoratur

(m) Sidon. lib. I. epist. V. p. 29.

(n) Id. carm. II. ad Anthem. vers. 503.

(o) Tertull. de coron. milit. c. XIII.

(p) Nicet. respons. ap. Leunclauium iur. Græc. Rom. tom. I. p. 310. ἡ μὲν ἀκριβεία τὰς διγάμους ἐκ οὗδε σεφαιῶν, ἡ δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνήθεια τὰ τοιαῦτα ἐπερατῆρεται· ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τὰς νυμφικὰς σεφάνας ἐπιτίθησι. κ. τ. λ. *Exacta quidem disciplina bigamos coronare non nouit: magnæ autem ecclesiæ consuetudo hæc non obseruat, sed bigamis etiam sponsalicias coronas imponit.*

(q) Critopul. confess. fid. c. XII. εἰτ' ἀπαλῶν τὰς δεξιὰς συνάψας, ἐπιτίθησι ταῖς ἐκείνων κεφαλῇς σεφάνας ἐξ ἀειδαλῆς φυτῆ. *Mox dexteris inter se iunctis coronas e plantis perpetuo virentibus, ipsorum (sponsorum) capitibus imponit (presbyter).*

(r) Smiths *Account* &c. p. 189. Pag. 128. edit. latin. Traiect. ad Rhen. MDCXCVIII. Coronarum in nuptiis celebrandis adhuc constantissimus est vsus, quorum symbola, ne dicam complementum, habentur; vnde σεφά-
νωμα pro nuptiis frequentissime occurrit, & σεφαιῶν & σεφανῶν idem ac γαμεῖων. Coronæ autem ex oleaginis ramusculis constant, quos scitæ candidæ purpureis intextæ circumdant. Altera viri caput tegens, sacerdos pronuntiat, σεφεται δ᾽ ἄλλος τῷ θεῷ, ὁ δὲ τὴν δαλὴν τῷ θεῷ, τὴν δε, εἰς τὸ ὄνομα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. *Coronatur, hoc est, in*
etiam

etiam cum approbatione PETRO MARTYRI [s], aliisque protestantibus scriptoribus, qui eam tamquam laudabilem carimoniam commendant, ob rationem datam a CHRYSOSTOMO. Et inter *Helvetios* ille mos adhuc custoditur, quomodo in notis suis in liturgiam *Tigurinam* obseruat WERNDLIVS [t]. Sed ad antiquam reuertimur ecclesiam.

§. VII.

Deductio nouæ nuptæ in domum viri, quatenus necessaria fuerit in quibusdā casibus legis.

ALIA erat consuetudo, quæ non tam religiosis carimoniis accensenda est, quam memoranda in pompa nuptiali. Neque ego hoc loco eius facerem mentionem, nisi requisita esset tamquam necessaria in quibusdā casibus legis. Hæc est deductio vxoris in domum mariti, vnde phrasis, *ducere vxorem* tam communiter adhibetur a parte viri, pro vxorem sibi adiungere; quam *nubere* mulieribus tribuitur, pro viro iungi, ob ritum velandi sponsam, in nuptiis vsitatum, vti antea obseruatum est. Sed huius rei non ideo tantum memini, sed quia in quibusdā casibus conditio erat, simpliciter requisita in lege, antequam vir priuilegia quædam, ad matrimonium pertinentia, sibi vindicare posset. Quemadmodum ex lege quadam VALENTIS imperatoris [u] de tironibus militibus apparet. Reparando exercitui *Valens* incumbens, vt tirones eo

vxorem ducit seruus Dei N. seruam Dei N. in nomine patris & filii & spiritus sancti; altera feminam coronat, eadem formula, mutatis mutandis, vtens, *ἐξέτερον ἢ δέλη τῷ θεῷ τὸν δέον* &c. hoc est, *serua Dei coronatur*, id est, *nubit*, &c.

(s) Petr. Martyr. loc. commun. lib. II. cap. X. §. XXII. (tom. I. opp. p. 521. c. edit. Basil MDLXXX.) Obiter annotabo, quid eo loco de nuptialibus coronis tradat: (Chrysostomus homil. IX. in 1 Timoth.) Nam etiam tum coronis utebantur in nuptiis: *Quid, inquit, vult corona? ut ostendant se coniuges, usque ad id tempus victores fuisse cupiditatum: quod si fuisti adulter aut scortator, quomodo coronam gestas?*

(t) Werndly's *Notes on the Tigurine Liturgy* p. 152.

(u) Cod. Theod. lib. VII. tit. XIII. de tironibus leg. VI. Si oblatus iunior fuerit, qui censibus tenetur insertus, ex eo tempore, quo militiæ sacramenta suscepit, proprii census caput excuset, ac si quinquennii tempus fide obsequii deuotione compleuerit, vxoriam quoque capitationem merite laborum præstet immunem: ea scilicet seruanda ratione, vt quam sibi vxorem copula-

maiore cum alacritate a prouincialibus offerrentur, eorum quemlibet, simul atque militiæ sacramenta suscepisset, immunem fieri iussit a capitatione siue censu: Neque id tantum, sed post quinquennii etiam militiam vxorem quoque eius immunem reddi, si quidem eam non adfectu solum sibi copulasset, verum etiam domum suam traduxisset. Si enim in priori domicilio eam dereliquisset, probare illam dicit non posse, se eius esse vxorem, adeoque census sarcinam sustinere debere. IUSTINIANVS [x] legem promulgauit eiusdem argumenti pro aliis casibus: *Si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualicumque pacto, quod ad dandum vel faciendum concipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominauerit: non aliter conditionem intelligi esse adimplendam, nisi ipsa nuptiarum festiuitas (quæ hanc cærimoniam ducendi vxorem domum viri comprehendebat) accedat.* Vt adeo hisce in casibus hæc cærimonia ob certas rationes necessaria fuerit, tametsi alias matrimonium sine ea completum esset. Verumtamen quum antiqua esset consuetudo, pompa nuptialis imperfecta habebatur, vsque dum hæc cærimonia usurparetur: quemadmodum ex illo SIDONII [y] loco colligi licet, vbi *Nondum, inquit, cuncta thalamorum pompa defrenuit, quia nec dum ad mariti domum noua nupta migrauit.*

§. VIII.

Quatenus pompa nuptialis permissa vel non permissa fuerit ab antiquis patribus.

HAEC innocens pompæ nuptialis pars erat, quæ sæpe inter festiuas confluentis multitudinis acclamationes peragi solebat. Neque iniuria credebatur, modestum habere epithalamium, siue carmen nuptiale, vel conuiuium occasione isti accommodum. Fescennina autem siue impudica carmina, quæ nonnumquam sub notione pompæ nuptialis adhibebantur, & scurrilitas atque obscenitas histrionum ac mimorum, ex theatro arcessita, vna cum nocturnis perpotationibus ac saltationibus, quas nonnulli innocentem nuptialem lætitiā atque

---

verit adfectu & in priore lare derelictam memorarit, improbata (leg. improbatam) census sarcina sustineat.

(x) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis. leg. XXIV.

(y) Sidon. lib. I. ep. V.

ob-

oblectationem vocant, in magnis ponebantur vitiis; & consequenter proscribebantur & damnabantur in quibusdam canonibus, & grauissimis verbis reprehendebantur a patribus, tamquam res, nuptiarum christianarum modestiam ac grauitatem minime decentes. Concilium *Laodicenum* [z] ait: *Non oportet christianos ad nuptias venientes βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ballare vel saltare, sed modeste cenare, ut decet christianos.* Nonnulli vocabulum βαλλίζειν reddunt cymbala pulsare & ad eorum sonum saltare. Ita *SVIDAS* [a] & *ZONARAS* [b]. Sed vero vocabulum aliquid amplius denotat, nimirum lasciuia & impudica ratione manus iactare. Et hoc sensu idonea ratio id prohibendi esse poterat: quum contra nuda musica & saltatio sine inmodestis & ridiculis gestticationibus vix crimen esse videatur dignum, quod canon aliquis prohibeat. Et si ex acerba *CHRYSOSTOMI* inuestiua in hanc & alias res leues ac nugatorias, in nuptiis commissas, iudicare nobis licet, nonnulla præter communem modum ibi facta sint oportet. Loquens enim de nuptiis *Isaac* cum *Rebecca*, *Heic considera, oro*, inquit [c], *quomodo nusquam diabolica pompa, nusquam cymbala & tibiae, & choreæ & satanica illa conuiuia, & scommata omni obscenitate plena, sed omnis honestas, omnis sapientia, omnis modestia.* *Intrauit autem Isaac*, inquit, *in domum matris suæ, & accepit Rebecca, & fuit ei uxor, & dilexit eam, & consolationem accepit super Sarra matre sua. Hunc imitentur mulieres, hunc amulentur viri. Sic sponsas ducere curent. Quare enim, dic oro,*

(z) Concil. I aodic. c. LIII. Ὅτι & οἱ χριστιανὸς εἰς γάμους ἀπερχομένοις βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾶν, ὡς ποιεῖ χριστιανῶς.

(a) Suid. voce βαλλίζειν. Βαλλίζειν, τὸ κύμβαλα κλυπεῖν καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι.

(b) Zonar. in can. LIII. Laodic. βαλλίζειν ἐστὶ, τὸ κύμβαλα κλυπεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι.

(c) Chrysost. homil. XLVIII. in genef. p. 680. (p. 149. edit. Frf.) ἐνταῦθα σκόπει μοι, ἀγαπητέ, πῶς ἔδαμῃ πομπὴ διαβολικὴ, ἔδαμῃ κύμβαλα καὶ αὐτοὶ καὶ χορεῖαι, καὶ τὰ σατανικά ἐπὶ τῇ συμπόσει, καὶ αἱ λοιδορίαι, αἱ πάσης ἀχρημοσύνης γέμεσαι, ἀλλὰ πᾶσα σεμνότης, πᾶσα σοφία, πᾶσα ἐπιεικεία· εἰσῆλθε δέ, φησιν, Ἰσαὰκ εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἔλαβε τὴν Ρεβέκκαν, καὶ ἐγένετο αὐτῷ γυνή, καὶ ἠγάπησεν αὐτὴν καὶ παρεκλήθη Ἰσαὰκ περὶ Σάρρας τῆς μητρὸς αὐτοῦ ταύτην μιμνῆσθαι αἱ γυναῖκες· τῶτον ζηλέτωσαν ἄνδρες· ἔτω τὰς νύμφας ἀγαγέτω σπαδαζέτωσαν· τίνας γὰρ ἔθηκεν, εἰπέ μοι, ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ

statim ab initio sordibus impleri finis puellæ aures, tam turpibus cantilenis, tam intempestiva illa pompa? Nescis, quomodo adolescentia per se in malum propensa? Cur honesta nuptiarum mysteria inuulgas. Oportet omnia hæc depellere & verecundiam principio docere puellam. Sic iterum de nuptiis differens Iacobi & Leæ [d], Vidisti, inquit, quanta olim honestate nuptias egerint! Audite, qui satanicas pompas admiramini & statim ab initio nuptiarum honestatem dedecore adscitis. Num tunc tybia? num tunc cymbala? num tunc choreæ diabolice? Quare enim, dic mihi, tantum statim ab initio damnum inducis in domum tuam, & eos, qui in scenis & orchestris operam locant, vocas, ut cum intempestivo sumtu virginis ladas continentiam, & iuuenem impudentiorem facias. Satis enim arduum erat, absque illis somitibus illam aetatem posse ferre moderate tempestatem adfectionum: quum autem & hæc accedunt, tam quæ videntur, quam quæ audiuntur, maiusque accenditur incendium & fornax concupiscentiarum magis inflammatur, quomodo non pessum it adolescentis anima? Ex quibus omnibus manifestum est, non fuisse pudicum & sobrium conuiuium in nuptiis, nec nudam musicam & saltationem, nec modestum carmen nuptiale, in quod patres tam vehementer declamant, tamquam pompas satanicas: sed fuisse obscena & impudica cantica, perpotationes & lasciuas mimorum & ludionum actiones, ex scena arcessitas, vna cum immodestis saltationibus, aliisque ineptiis ad corrumpendas per visum atque auditum inuenules mentes spectantibus, quas contra meritissimo iure inuehitur, vtpote christia-

προαιμίων κηλίδων πληρώσαι συγχωρεῖς τῆς κόρης τὰς ἀκούας διὰ τῶν αἰσχρῶν ᾠσμάτων, διὰ τῆς ἀκαίρου πόμπης ἐκείνης; ἐκ οὗτω, ὅπως ἡ νεύτης εὐκόλος πρὸς ὀλιδον; τί τὰ σεμνὰ τῆ γάμου ἐκπομπέου μυστήρια; δέον ἅπαντα ταῦτα ἀπειλάνειν, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκ προαιμίων ἐκπαίδευειν τὴν κόρην.

(d) Id. homil. LVI. in genef. p. 743. (p. 608. edit. Hf.) εἶδες τὸ παλαιόν, μεθ' ὅσης σεμνότητος τὰς γάμους ἐπετέλεον; ἀκούσατε οἱ περὶ τὰς σατανικὰς πομπὰς ἐπισημνέοντες, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προαιμίων τὰ σεμνὰ τῆ γάμου κατασχύνοντες; μήπε αὐτεῖς; μήπε κύμβαλα; μήπε χοροὶ σατανικαί; τίος γὰρ ἔσκεν, εἰπέ μοι, τοσαύτην λύμην εὐθείως ἐπεισάγεις εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ τὰς ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς δοχῆτος καλεῖς; ἵνα μετὰ τῆς ἀκαίρου δαπάνης καὶ τὴν τῆς κόρης λημψὶν σωφροσύνην, καὶ τὸν νέον ἀνασχυντότερον ἐργάτῃ; ἀρχιπλὺν γὰρ καὶ ἄνευ τέτων τῶν ὑπεκκαυμάτων, ἐκείνην τὴν ἡλικίαν δυναθῆναι πρῶτος ἐνεργεῖν τὴν χειμῶνα τῶν παθῶν ὅταν δὲ καὶ τοσαῦτα ἢ τὰ διὰ τῆς ὕψους, καὶ διὰ τῆς ἀκούης δαφιλεστέραν ἀνάπληοντα τὴν πυρὰν, καὶ τὴν καίμινον τῶν παθῶν φλογωδετέραν ἐργάζεμενα, πῶς ἔχῃ ὑποβρύχιος ἢ τῶ νέε ψυχῇ γενήσεται;

porum

norum modestiam ac sobrietatem minime decentes. Aliam quamcumque innocentem pompam vel lætitiā libenter & facile concedebant, denegantes solum eas, quæ leuitatem vel impudicitiam, vel intemperantiam sapiebant, natura sua, perinde ac praua fodalitia, ad corrumpendum bonos mores tendentes. Atque ita ritus & cærimonias, in contrahendis ac celebrandis nuptiis apud veteres christianos vsitatas, spectauimus. Vnum tantum restat, ad matrimonium pertinens, nimirum vt ostendamus, quomodo vinculum matrimonii potuerit rumpi ac dissolui per diuortium, & quæ iustæ atque idoneæ causæ diuortii creditæ sint. De quo, quum sit res alicuius momenti, peculiari capite distincte differemus.

LIBRI VICESIMI SECUNDI

CAPVT QVINTVM

DE DIVORTIIS, QVATENVS EA PERMISSA VEL NON PERMISSA FVERINT IN ANTIQVA ECCLESIA.

§. I.

Veterum de sensu fornicationis diuisa & discors opinio; dum quidam eam accipiunt tantum pro carnali fornicatione, & hanc vnā solam iustam diuortii causam faciunt.

VETERES non omnino vnum atque idem sentiebant de hac quæstione. Scriptores ecclesiastici ipsi inter se discordabant, & leges reipublicæ discrepabant ab vtrisque. Nostrum igitur est differentiam harum opinionum explanare & diuersas consuetudines, quæ ad vtrasque pertinere deprehenduntur. Scriptores ecclesiastici maximam partem in vna re consentiunt, Quod nulla iusta diuortii causa a *CHRISTO* permissa sit præter fornicationem. Tum autem de notione fornicationis inter se dissident. Nonnulli obuiō & vulgari sensu pro carnali tantum fornicatione accipiunt; alii significationem eius eo extendunt, vt spiritualement simul includat fornicationem, hoc est idololatriam & apostasiam, siue defectionem a Deo, quam non minus legitimam causam diuortii esse existimant,

quam alteram illam. Et pauci quidam omnia reliqua peccata, fornicationi aequalia, sub hac fornicationis notione comprehendunt, atque ita ea quoque idoneas diuortii causas faciunt. Qui fornicationem siue adulterium proprio & nativo suo sensu accipi credunt, legitimi diuortii negotium ad hanc solam causam referunt. CLEMENS ALEXANDRINVS generatim loquitur contra diuortia [a], vt tunc temporis permiffa atque facta auctoritate legum Romanarum, quæ ea necessaria faciunt ob adulterium, & talia, vt defendi possint ad minimum in quibusdam aliis casibus. TERTVLLIANVS autem clarius loquitur, *Præter ex causa adulterii*, inquit [b], *nec creator disiungit, quod scilicet ipse coniunxit*. Ita multis in locis CHRYSOSTOMVS: CHRISTVS [c] reliquit viro vnum expulsiōis modum, dicendo, *excepta causa fornicationis*. Idem [d], CHRISTVS omnem malitiam uxoris ferendam esse admonuit, præter crimen fornicationis. Apostolis, inquit rursus [e], *onerosum ac durum valde videbatur, omni nequitia plenam mulierem retinere, & tam atrocem beluam in penetralibus domus sanientem fouere*. Et ipse tamen illis dixit Matth. XIX, 9. *Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, & aliam duxerit, mæchatur*. Et hoc in aliis locis [f] repetit. LA.

(a) Clem. Strom. II. cap. XXIII. p. 506. ὅτι δὲ γαμῶν ἡ γραφὴ συμβαλεῖται, εἰς ἀφίστασθαι ποτὲ τῆς συζυγίας ἐπιτρέπει, ἀντικεινὸν νομοθετεῖ οὐκ ἀπολύσεις γυναῖκα, πλὴν εἰ μὴ ἐπὶ λόγῳ πορνείας· μοιχεύειν δὲ ἡγήσασθαι, τὸ ἐπιγῆμαι ζῶντος θατέρως τῶν κεχωρισμένων. Quod autem consult scriptura uxorem ducere & nec a coniugio vniquam permittit dyfcedere, legem aperte constituit: Non dimittes uxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem ex statuat, coniungi matrimonio, dum vniut alter ex separat.

(b) Tertull. contr. Marc. lib. IV. c. XXXIV.

(c) Chrysost. homil. XVII. in Matth. p. 177. (p. 215. sub fin. edit. Francof.) καὶ γὰρ καὶ τάτω καταλειμπάνει τρόπον ἓνα ἀφίσσεως, εἰπὼν, παρεκτός λόγῳ πορνείας.

(d) Id. homil. I. de decem millium debitore. tom. V. p. 8. (p. 8. edit. Francof.) Χριστὸς πᾶσαν κακίαν γυναῖκος παραγνόντος θέρειν πλὴν πορνείας μόνης.

(e) Id. homil. LXIII. in Matth. p. 552. (p. 675. edit. Frf.) καὶ γὰρ σφόδρα ἐπαχθεὶς εἶνα ἐδόκει τὸ γυναῖκα πάσης κακίας γέμισαν ἔχειν, καὶ ἀνέχεσθαι ἀνημέγεθ θηρία διὰ πωτός ἐξόν συγκεκλεισμέναις. κ. τ. λ.

(f) Id. de virgin. c. XXVIII. tom. IV. p. 339. 'p. 297. edit. Frf.) ἀλλὰ γὰρ ἐπεινο πρότερον Φορτικὸν εἶνα καὶ ἐπαχθεῖ τὸν γάμον ἐνόμισαν· ἀλλ' ὅτε ἤκησαν τῇ κυρίᾳ εἰς ταύτην αὐτὰς κατακλείοντος τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν καὶ τὰς Κικονίδας ὁ Παῦλος τότε· τὸ γὰρ ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτῆς, πάρεκτός λόγῳ πορνείας,

CTANTIVS in eadem opinione videtur fuisse. Ait enim [g],
Deus praecepit non dimitti uxorem, nisi crimine adulterii deictam: &
numquam coniugalis federis vinculum, nisi ruperit, (nimirum perfi-

ποῦτ' αὐτὴν μοιχεύει· καὶ τὸ, ὁ ἀνὴρ τῆ ἰδίας σώματος ἐκ ἐξουσίας, ἡμεῖς
 μὲν ἐτέρους, γυνὴ δὲ εἰρηται τῇ αὐτῇ· εἰ δὲ τις ἀκριβέστερον καταμάθοι τὸ τῆ
 Παύλου, μάλλον ἐπιτείνει τὴν τυραννίδα, καὶ Φοβικώτερον ἐργάζεται τὴν δαλεί-
 αν· ὁ μὲν γὰρ κύριος ἐκ ἀφίσης κύριον εἶναι τῆ τῆς οἰκίας ἐκβαλεῖν· ὁ δὲ Παῦ-
 λος καὶ τὴν τῆ οἰκίας σώματος ἐξουσίαν παρανοεῖται, πᾶσαν αὐτῆ τὴν ἀρχὴν τῇ
 γυναικὶ παραδίδας, καὶ ἀγγυρωνήτας μᾶλλον ὑποτάξας ἐκίετα· τάτω γὰρ μὲν ἔ-
 ξεσι· ποικίλεις καὶ παντελὲς ἐλευθερίας τυχεῖν, εἰ θνητῶν ποτὲ ἐμπορήσας ἀρ-
 γυρίαι καταδεῖναι τὴν τιμὴν τῷ δεσπότῃ· ὁ δὲ ἀνὴρ καὶ τὴν ἀπάντων ἀργαλειω-
 τέραν ἔχει γυνῆκα, σέργειν ἀναγκάζεται τῇ δαλείᾳ, καὶ λῦσιν ἀδεμίαν εἰς δι-
 ζοδὸν ταύτης δύναται τῆς δεσποτικῆς εὐρεῖν. Nam nec ii (discipuli) graue ac
 molestum esse matrimonium prius arbitrati sunt, quam a domino se in
 eam necessitatem conclusos, in quam & a Paulo tum Corinthii, viderint.
 Illud enim, Qui uxorem suam repudiat, praequam adulterii nomine, in
 causa est vt adulteret: & hoc, Vir sui corporis dominus non est, dissim-
 libus verbis, sed eodem sensu concepta sunt. Quia si quis hoc Pauli ac-
 curatiu animaduertat, tyrannidem auget magis, tristoremque seruitu-
 tem reddit. Nam dominus ei liberum non permittit, eam domo exigere.
 Paulus ei etiam sui corporis dominio excepto, omne eius ius in uxorem
 confert, eique eum entitio famulo grauius subiicit; huic enim licet inter-
 dum solidam libertatem adipisci, si quidem possit aliquando auertis pecunia
 hero pretium numerare: at vir, quamuis omnium difficillimam uxorem
 nactus sit, seruitutem ferre cogitur, nec qua eo dominatu se absoluat at-
 que eluctetur, inire viam potest.

Id. homil. LIII. In eos qui cum iudaeis ieiunant. tom. V. pag. 720. (homil.
 LVI. p. 644.) Εἴ τις γὰρ, Φησιν, ἔχει γυναῖκα ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συννεδοκῇ οἰκεῖν
 μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφίστω αὐτήν· ἂν δὲ πόρνη καὶ μοιχαλίδα, ἡ καλύεται ἐκβάλλειν·
 Ὅς γὰρ ἂν, Φησιν, ἀπολύει τὴν γυναῖκα αὐτῆς παρεκτὸς λόγου πορνείας,
 ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· ὥστε ἐπὶ λόγῳ πορνείας ἔξεστιν ἀπολύειν· εἶδες Φιλαν-
 θρωπὴν θεῶ καὶ κηδεμονίαν· ἂν ἐκκλησίᾳ ἢ, Φησιν, ἢ γυνὴ, μὴ ἐκβάλλῃς· ἂν δὲ
 πόρνη, ἡ καλῶν τάτω ποιῆσαι, ἂν εἰς ἐμεῖ, Φησιν, ἀσεβήσῃ, μὴ ἐκβάλλῃς· ἂν
 δὲ εἰς σὲ ὑβρίσῃ, εἰδὲς ὁ καλῶν ἐκβάλλειν. Si quis infidelem habeat uxorem,
 hoc est gentilem, eiecere illam minime cogitur, Si quis enim, inquit, vxorē
 habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat il-
 lam: Si vero meretricem & adulteram, eiecere minime prohibetur. Quis-
 quis enim, inquit, dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa,
 facit eam mœcham. Itaque fornicationis ob causam licet dimittere. Vi-
 des benignitatem Dei ac sollicitudinem. Si gentilis sit, inquit, vxor, ne
 eicias: sin meretrix, id facere non prohibeo. Si in me, inquit, impia
 fuerit, ne eicias: si te iniuria adfecerit, nemo prohibet, quo minus ei-
 cias.

(g) Lactant. epit. diuin. instit. c. VIII.

dia

dia in pactum sponsalitium) resoluatur. Idem dicit BASILIUS [b], Domini dictum, inquit, secundum sententiae consequentiam, ex aequo & viris & mulieribus conuenit: quod non liceat a matrimonio discedere, praequam propter fornicationem. Similiter ASTERIVS episcopus Amaseæ [i]: Quod Deus coniunxit, homo ne separet. Sane quidem haec Pharisaïs tunc dicta fuere: verum nunc quoque vos hunc institutores, audite, qui cum vestes, subinde uxores mutatis; qui thalamos tam saepe ac facile, atque mundinarum tabernulas sruitis: qui dotem ac bona ducitis, coniugesque ad questum ac negotiationem habetis; qui leui statim offensione repulsi libellum conscribitis; qui in vinis adhuc agentes viduas plures relinquitis; hoc vero ratum atque omnino persuasum habete, exceptis morte atque adulterio, nulla est causa, matrimonium dirimi. In eandem sententiam præceptum CHRISTI interpretatur HIERONYMVS [k]. Præcepit Dominus, inquit, uxorem non debere dimitti, excepta causa fornicationis, & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris iubetur, hoc consequenter redundat in feminas. Neque enim adultera vxor dimittenda est, & vir mæchus retinendus. Si quis meretrici iungitur, vnum corpus facit: ergo & qua scortatori impuroque sociatur, vnum cum eo corpus efficitur. Alia sunt leges Caesarum, alia Christi: Aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiae frena laxantur; & solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur; quasi culpam dignitas faciat, non voluntas: apud nos, quod

(b) Basil. can. IX. ἡ δὲ τῆ κυρία ἀπόφασις μετὰ μὲν τὴν τῆς ἐννόμιας ἀκολασίας, ἐξ ὅσων καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν ἀρμύζει, περὶ τῆ μὴ ἐξέσσης γάμου ἐξίσταται, παρὰ κτὶς λόγῳ μοιχείας.

Vid. homil. VII. in hexaëmeron. p. 81. καὶ τεραχὺς ἡ, καὶ ἄγριος τὸ ἦθος ὁ σόνοικος, ἀνάγκη φέρειν τὴν δαύζουρα, καὶ ἐκ μηδεμιᾶς προφάσεως καταδέχεται τὴν ἑωσιν διασπῆν. Sive asper est cuiuspiam connux, sive ferus moribus, perferat illam vxor necesse est: nec ullam prorsus ob causam societatem vinculumque dissoluere patitur.

(i) Alter. homil. V. ap. Combessif. bibl. patr. auct. nou. tom. I. p. 82. ὁ συνέζευξεν ὁ θεός, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω, ἐλέχθη μὲν ταῦτα τοῖς φαρισαίοις τότε, ἀνάστα δὲ νῦν οἱ τέτων κάπηλοι, καὶ τὰς γυναῖκας ὡς ἱμάτια ἐν κίλως μετὰνυθόμενοι εἰ τὰς πυσάδας πωλάουσιν καὶ προῖως πηγυνόντες, ὡς πικνυγύρεως ἐργασήρικ' οἱ τὰς ἐμπορίας γαμῶντες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐμπορεύμενοι εἰ μικρὸν παροξυνόμενοι, καὶ ἐυθὺς τὸ βιβλίον τῆς διαφύσεως γράφοντες' οἱ πωλάας χήρας ἐν τῷ ζῆν ἐτε καυκαλιμπάνοντες' πείθεται, ὅτι γάμος θανάτῳ μόνῳ καὶ μοιχείᾳ διακόπτεται.

(k) Hieron. epist. XXX. in epitaph. Fabiolæ, cap. I.

non licet feminis, æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur. Et alio loco [*]: Sola fornicatio est, quæ uxoris vincat affectum. Vbicumque igitur est fornicatio & fornicationis suspicio, libere uxor dimittitur. Atque hæc etiam opinio fuit AMBROSII.

§. II.

Alii vocabulum illud eo accipiunt, ut comprehendat simul spirituales fornicationem, hoc est idololatriam & apostasiam siue defectionem a Deo, & id genus crimina alia.

AVGVSTINVS autem & alii quidam in ea sunt opinione, fornicationem siue adulterium, quod servator noster vnam solam causam repudii facit, sensu paullo latiore intelligendam esse, ita quidem, ut non solum carnalem fornicationem denotet, sed spirituales etiam fornicationem, hoc est, idololatriam & apostasiam siue defectionem a Deo, & id genus crimina alia includat. Patres concilii quarti Toletani certe in ea fuerunt sententia. Decretum enim ab illis factum legitur verbis sequentibus [1]: *Iudei, qui christianas mulieres in coniugio habent, admonentur ab episcopo civitatis ipsius, ut, si cum eis permanere cupiunt, christiani efficiantur. Quod si admoniti noluerint, separentur, quia non potest infidelis in eius coniunctione permanere, quæ iam in christianam translata est fidem.* Et AVGVSTINVM aliquando hanc fouisse opinionem manifestum est. Nam in expositione sermonis domini in monte [m] ait: *Idololatria, quam sequuntur infideles, & qualibet noxia superstitio fornicatio est; Dominus autem permittit causa fornicationis uxorem dimitti.* Vnde porro argumentatur: *Si infidelitas fornicatio est, & idololatria infidelitas, & auaritia idololatria, non est dubitandum, & auaritiam fornicationem esse.* Et hinc ita concludit: *Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare? si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias, non tantum, quæ in stupris cum alienis viris aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet, quæ animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faci-*

(*) Id. commentar. in Matth. XIX.

(1) Concil. Tolet. IV. can. LXII.

(m) Augustin. de serm. dom. in monte lib. I. c. XVI.

unt, & pernicioſe turpiterque corrumpunt, poſſit ſine crimine & vir uxorem dimittere & vxor virum, quia exceptam facit Dominus cauſſam fornicationis: Quam fornicationem generalem & vniuerſalem intelligere cogimur. Eamdem notionem AVGVSTINVS in multis locis [n] tuetur. Verum in retractationibus[o] de hac re magis dubie loquitur, De praecepto, inquiens, quo prohibetur vxor non dimitti niſi propter fornicationem, ſcrupuloſiſſime diſputaui. Sed quam velit dominus intelligi fornicationem, propter quam liceat dimittere uxorem, vtrum eam, quae damnatur in ſupris, an illam, de qua dicitur: Perdiſti omnem, qui fornicatur abſ te, in qua vtrique & iſta eſt: neque enim non fornicatur a domino, qui tollens membra Chriſti, facit ea membra meretricis: etiam atque etiam cogitandum eſt atque requirendum. Neque volo in re tanta tamque ad dignoſcendum difficili putare lectorem, iſtam ſibi noſtram diſputationem debere ſufficere: ſed legat & alia, ſue noſtra, quae poſtea ſcripta ſunt, ſue aliorum melius conſiderata atque tractata: vel ipſe, ſi poteſt, ea quae heic merito mouere poſſunt, vigilantiore atque intelligentiore mente diſcutiat. Non quia omne peccatum fornicatio eſt, neque enim omne peccatum Deus perdit, qui quotidie ſanctos ſuos exaudit, dicentes: Dimitte nobis debita noſtra: quum perdat omnem, qui fornicatur ab eo. Sed quatenus intelligenda atque limitanda ſit haec fornicatio, & virum etiam propter hanc liceat dimit-

[n] Auguſt. de adulterinis coniugiis lib. I. c. XVIII. tom. VI. p. 848. edit. Paſil. MDLXIX. Sic recedere ab infidelibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel feminae non prohibentur a domino, (1 Cor. VII.) vt neque iubeantur. Nam ſi dimittere tales coniuges iuberentur, nullus eſſet locus conſilio apoſtoli, ne hoc fieret, cetera.

Id. epiſt. LXXXIX. ad Hilar. in reſponſ. ad quaſt. IV. (tom. III. p. 409. edit. Baſil. MDLXIX.) In iis, quae dimittenda mandauit (Chriſtus Matth. XIX.) etiam vxor commemorata eſt, quam nullis humanis legibus licet vendere, Chriſti autem legibus nec dimittere, excepta cauſſa fornicationis. Quid ſibi ergo volunt iſta praecepta? Non enim poſſunt inter ſe contraria, niſi quia occurrit aliquando neceſſitatis articulus, vbi aut vxor dimittatur, aut Chriſtus; vt alia omittam, ſi ipſi vxori maritus diſplicuerit chriſtianus, ei-que propoſuerit aut a ſe diuortium, aut a Chriſto. Hic ille quid eligat, niſi Chriſtum, & dimittat uxorem laudabiliter propter Chriſtum: ambobus quippe chriſtianis dominus praecepit, ne quiſquam dimittat uxorem, excepta cauſſa fornicationis, cetera. Vid. de fide & oper. c. XVI. (tom. IV. p. 72. 73. edit. Baſil.)

[o] Auguſtin. retract. lib. I. c. XIX.

tere uxorem, latebrosissima questio est. Licere tamen propter istam, quæ in stupris committitur, nulla questio est. Et vii dixi, permissum esse, non iussum, non attendi aliam scripturam dicentem: Qui tenet adulteram, stultus & impius, est. Ex quibus apparet, non fuisse eam communem ecclesiæ doctrinam: Et tamen ante AVGVSTINVM quædam eius vestigia visuntur. Nam HERMES PASTOR [p] eodem sensu fornicatorem intelligit: Non solum mœchatio est illis, inquit, qui carnem suam coinquinant: Sed & is, qui simulacrum facit, mœchatur. Quod si in his factis perseverat & pœnitentiam non agit, recede ab illa, & noli conuiuere cum illa; alioquin & tu particeps eris peccati eius. ORIGENES [q] etiam viris doctis [r] generatim huius opinionis adfector creditur, quod, si femina alia crimina fecerit, grauitate fornicationi paria, vel ea etiam maiora; exempli gratia, si venefica inuenta sit, aut interfecitrix communis infantis nati, aut in quocumque simili scelere; propter talia facinora legitime dimitti possit. Verum hæc testimonia pondere non adæquant priora illa, adeoque hanc privatam duntaxat opinionem in ecclesia per tria priora sæcula fuisse, existimo.

(p) Herm. Past. lib. II. mandat. IV.

(q) Orig. homil. VII. in Matth. (p. 43. c. edit. Paris. MDCIV.) Quærendum est autem, si propter solam causam fornicationis dimittere iubet uxorem, quid sit, si mulier non quidem fuerit fornicata, sed aliud quid grauius fecerit, utputa venefica inueniatur, aut interfecitrix communis infantis nati, aut in quocumque homicidio: aut exportans domum & male dispergens substantiam viri, aut furta viro faciens, si iuste huiusmodi mulier dimittatur, quum dominus excepta causa fornicationis dimittere veter? Ex vtraque enim parte aliquid inhonestum videtur: nescio autem, si vere inhonestum. Talia enim mulieris sustinere peccata, quæ peiora sunt adulteriis & fornicationibus, irrationabile esse videbitur. Item facere contra voluntatem doctrinæ saluatoris, omnis confitebitur impium esse. Disputo ergo, quia non præceptione mandauit, ut nemo dimittat uxorem excepta causa fornicationis, sed quasi exponens rem dixit: Qui dimiserit uxorem.

(r) Vid. Grot. in Matth. V, 32. Notat Origenes, verba hæc poni magis enuntiando quam iubendo.

Selden. vxor hebr. lib. III. c. XXXI. p. 60a. Horum vterque (Origenes & Tertullianus) liberum diuortiorum ius seu extra causam mœchia, aut causam, ut sentire videtur Origenes, non disparem impugnat.

§. III.

Hæc posterior opinio a tempore Constantini per leges imperiales valde propugnata. 1.) A Constantino ipso.

CONSTANTINO autem ad dignitatem imperii euecto, leges reipublicæ omnes eo respiciebant, & pro diuortio, ob alias etiam causas præter illam fornicationis, rogabantur. Femina quidem non statim in omnibus idem habebant cum viris priuilegium: propter tria tamen crimina, in lege quadam *Constantini* [s] nominata, & vir & femina diuortia faciendi gaudebant libertate. Vir dimittere uxorem suam poterat, si mœcha esset, vel venefica, vel lena: & mulier viro nuntium remittendi habebat licentiam, si homicida esset, vel veneficus, vel sepulchrorum spoliator. Quod si esset ebriosus, aut aleator, aut fornicator, non licebat mulieri ab illo discedere. Atque heic magna erat inæqualitas virum inter & feminam, vt viro quidem per hanc legem liceret uxorem suam dimittere propter adulterium; mulieri autem non eadem esset licentia in maritum adulterum. Et hæc res frequentium querelarum materies antiquis scriptoribus facta est, qui virum & uxorem per legem diuinam pari conditione & iure esse, & uxorem eandem habere debere existimabant potestatem mittendi repudium viro, quam vir habebat diuortium faciendi cum leui vxore. Et quemadmodum GOTHOFREDVS [t] obseruat, erant quædam vetustæ leges *Romane*, quæ priuilegium vtrique

(s) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis. leg. I. Placet, mulieri non licere propter suas prauas cupiditates marito repudium mittere, exquisita causa, velut ebrioso, aut aleatori, aut mulierculario: Nec vero maritus per quas-cumque occasiones uxorem suam dimittere. Sed in repudio mittendo a femina hæc sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probauerit. - In masculis etiam si repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, si mœcham, vel medicamentariam vel conciliatricem repudiare voluerit: &c.

(t) Gothofred. in locum. Etsi veteri quoque aliquando iure hanc a viris quoque diuertendi iustam causam fuisse, aliquot exemplis & documentis discimus, vel ex hac lege & exemplo, quod ex apologia Iustini refert Eusebius *lib. IV. histor. eccles. cap. XP. II.* & ex Antonini rescripto, quod ex codice Gregoriano memorat Augustinus *lib. II. ad Pollent.* & *lib. de bono coniugio.* Eodemque addudit, quod Iuriconsultus scribit, in *lib. XIII. §. F. n. de adulteriis.*

æquale faciebant. Exempli gratia, rescriptum *Antonini*, AVGVSTINO [u] memoratum, & iudicium VLPIANI in pandectis [x]. At enim quicquid legibus hanc in rem subinde sancitum fuerit, licentia tamen a parte virorum recruduit, vt vxores ob fornicationem vel quamcumque leuem causam dimitterent, neque tamen vxoribus idem priuilegium in viros concederetur. Quomodo GOTHOFREDVS ex querelis a LACTANTIO [y],

(u) Augustin. de adulterin. coniug. lib. II. c. VIII. Cauendum viro illac ire vi-
vendo, qua timet, ne vxor sequatur imitando. Sed isti, quibus displicet,
vt inter virum & vxorem par pudicitiae forma seruetur, & potius eligunt,
maximeque in hac causa, mundi legibus subditi esse, quam Christi, quoni-
am iura offensia non eisdem quibus feminas pudicitiae nexibus viros vi-
dentur obstringere: legant, quid imperator Antoninus, non vtique christia-
nus, de hac re constituerit, vbi maritus vxorem de adulterii crimine accu-
sare non sinitur, cui moribus suis non praeiungit castitatis exemplum, ita vt
ambo damnentur, si ambos pariter impudicos confictus ipse conuicerit.
Nam supra dicti imperatoris haec verba sunt, quae apud Gregorianum legun-
tur. Sane, inquit, *meae litterae nulla parte causae praedictae. Neque*
enim si penes te culpa fuit, vt matrimonium solueretur: & secundum le-
gem Iuliam Eupasia vxor tua nuberet: propter hoc rescriptum meum adul-
terin damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante
oculos inquirere, an quum tu pudice viueres, illi quoque bonos mores co-
lendi auctor fuisti. Periniquum enim mihi videtur esse, vt pudicitiam vir
ab vxore exigat, quam ipse non exhibet: quae res potest & virum da-
mnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter vtrumque com-
ponere vel causam facti tollere.

(x) Pandect. lib. XLVIII. tit. V. ad leg. Iuliam de adult. leg. XIII. §. s. Index
adulterii ante oculos habere debet & inquirere, an maritus, pudice viuens,
mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit? Periniquum enim vi-
detur esse, cetera.

(y) Lactant. lib. VI. c. XXIII. Seruanda fides ab vtroque alteri est, immo ex-
emplo continentiae docenda vxor, vt se caste gerat. Iniquum est enim, vt
id exigas, quod ipse praestare non possis. Quae iniquitas effecit profecto,
vt essent adulteria, feminis ægre ferentibus, praestare se fidem non exhiben-
tibus mutuam caritatem. Denique nulla est tam perditum pudoris adultera,
quae non hanc causam vitiiis suis praetendat, iniuriam se peccando non
facere, sed referre. Quod optime Quintilianus expressit: *Homo*, inquit,
neque alieni matrimonii abstinent, neque sui custos: quo inter se natura
commixta sunt. Nam neque maritus, circa corrumpendas aliorum coniuges
occupatus, potest vacare domesticae sanctitati: & vxor, quum in tale inci-
dit matrimonium, exemplo ipso incitata, aut imitari se putat, aut vindi-
care. Cauendum igitur, ne occasionem vitiiis nostra intemperantia demus:

GREGORIO NAZIANZENO [z], ASTERIO AMASE-
NO [a], CHRYSOSTOMO [b], HIERONYMO [c] & di-

sed adfueſcant inuicem mores duorum & iugum parib' s, animis ierant.
Nos ipſos in altero cogitemus. Nam fere in hoc iuſtitia ſumma conſiſtit,
vt non facias alteri, quidquid ipſe ab altero pati noliſ.

(z) Nazianz. orat. XXXI. p. 409. περί ην δὲ αὐτὸς τὰς πολλὰς κακὰς διακειμένους, καὶ
τὸν νόμον αὐτῶν ἄντιστον, καὶ ἀνὰ μάλον τί δὴ ποτε γὰρ τὸ μὲν θῆλυ ἐκόλουσε,
τὸ δὲ ἄρρεν ἐπείτρεψε, καὶ γυνὴ μὲν κακῶς βαλευτακμένη περὶ κόστην ἀνδρὸς μοι-
χῆται, καὶ πικρὰ ἐντεῦθεν τὰ τῶν νόμων ἐπιτίμια· αἱ δὲ κατὰ πορνείαν γυναι-
κὴς, ἀνυπόβουλος; ἡ δὲ ῥομφαία ταύτης νομοθετικὴ, καὶ ἐπαυρῶ τὴν συνήθειαν· αἱ δὲ
ἦσαν οἱ νομοθετῆται, διὰ τῆτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομοθεσία· --- πῶς σὺ σωφροσύ-
νην μὲν απαιτεῖς, καὶ ἀντισφύρεις δὲ; πῶς ὁ μὴ δίδως αὐταῖς; πῶς οὐκ ὁμοῖοι σῶμα
αἱ, αὐτὰρ νομοθετεῖς; Circu hanc (pudicitiam) plerique male adfecto. cer-
no, ac legem eorum iniquam, nec sibi conſtantem. Quid enim cauſſe
fuit, cur mulierem coherceret, marito contra indulgeret, eumque liberum
relinqueret: & mulier quidem, quæ improbam conſilium auctoris viri
ſui cubile ſuſceperit, adulterii praeuio conſtringatur, acerbisq; legum
promis excrucietur: vir autem, qui fidem uxori datam per adulterium vio-
lauit, nulli ſupplicio obnoxius ſit? Hanc legem haudquaquam probō,
hanc conſuetudinem minime laudo. Viri erant, qui hanc legem ſanxerunt:
ac propterea aduerſus mulieres lata eſt, --- Qua fronte pudicitiam exigis,
quam ipſe viciffim non præſtas? Quomodo, quid non das, petis? Quo-
modo corpori pari honore prædito imparē legem ſtatuis?

(a) Aſter. homil. V. p. 91. οὗτος τῆς σωφροσύνης ὁ νόμος ἐ τῶν γυναιξὶ μόνον πε-
ρὶ θεῶ ὤριται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνδράσιν· οἱ δὲ τοῖς τῷ βίῳ τέτα νομοθετεῖται· προ-
έχοντες, ἀνυπόβουλος καταλαμβάνει τῆς πορνείας τοῖς ἀνδράσι τὴν ἐξουσίαν, βαρεῖς
μὲν εἶναι καὶ ταὶ καὶ διδάκαλοι τῆς τῶν γυναικῶν ſεινότητος· οἱ δ' ἐν πολλοῖς ἀναι-
δῆν ἐπιμαίνοντες σώμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐκτροῖ, κατὰ τὴν παροιμίαν, αἰσίοις βρώσις
ἐλκεσιν κ. τ. λ. Hæc continentia lex non feminis tantum, ſed etiam viris
a Deo lata eſt. Qui vero ſæcularibus legiſlatoribus adherentes, liberam
viris libidinandæ ſuſceptatē relinquant, nec rem criminis ducunt, ſeuēri
quoniam iudices ſunt & arbitri caſtutatis muliebris, iſſique nihil minus
ſumma impudentia in multa uſſamunt corpora, cum, iuxta proverbium,
aliorum medici infinitis vulneribus ſentent.

(b) Chryſoſt. homil. V. in I Theſſal (p. 30f. edit. Francof.) κατὰ πάρος ἡμεῖς τὰς
γυναικας πολεμεῖν, ὅταν ἡμεῖς συνεισῶμεν ἐτέροις ἐαυτὰς δῶναι· ὅτω καὶ ἡμεῖς
κατακαταβῶμεν, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν νόμων ſυμμεταίω, ἀλλὰ ὑπὸ τῷ θεῷ καὶ γὰρ καὶ
τῶτο μυστήριον ἐπὶ μιαντα γὰρ ἐ μόνον τῷ ἐτέροις συνεδευγμένον μιαντα, ἀλλὰ
καὶ τὸ δαδερῶν αὐτῶν γυναικὶ κ. τ. λ. Sicut nos uxores punimus, quando
nobis ſeipſas alius dederint; ita nos quoque punimur, ſi
non a legibus Romanorum, a Deo quidem certe. Etenim hoc quoque eſt
adulterium. Adulterium enim eſt non ſolum, ſi viro coniuncta mactetur,
ſed & ſi alligatus uxori. cetera.

(c) Hieron. epitaph. Fabiolæ epiſt. XXX. Aliæ ſunt leges Caſarum, cetera. Vid.
§. I. ſub litt. (k) pag. 312. in textu.

verſis

versis aliis demonstrat. *Constantinus* ad corrigendos hosce abusus tollendamque privilegiorum in negotio divortii inter viros & mulieres inæqualitatem propendebat. Sed in primis initiis reformationis non poterat omnia facere, quæ quidem facere religiose cogitabat: Et proinde quodam modo necesse habebat hanc legem promulgare cum aliqua inæqualitate respectu feminarum, vt illis repudium mitti posset propter fornicationem, licet a viris suis ob idem crimen discedere ipsis haud permetteretur. Enimuero vti quodam modo magnam illam libertatem faciendi quauis occasione divortium, quam leges ethnicæ antea viris indulserant, cohibebat: Ita viris libertatem dabat in pluribus casibus vxores suas dimittendi, quam quidem generatim cum præcisa legis *CHRISTI* interpretatione consistere posse creditum antea fuerat. Hæc enim, vt antea ostendimus, exceptionem fornicationis siue adulterii sensu strictissimo accipit: *Constantinus* autem divortium concedit in casibus, qui non possunt vocari fornicatio sensu stricto, sed latiore requirunt interpretationem. Vtrum quoque episcopos christianos tum in consilium adhibuerit, antequam hanc legem faceret, an vero episcopi tam latam illam fornicationis notionem habuerint, vt alia grauius crimina, exempli gratia, homicidium, veneficium, sacrilegium, & id genus alia includat, quemadmodum *SELDENVS* eos habuisse existimat; id quidem est, quod ego adfirmare non ausim, quia multi hisce temporibus diuersam habuerunt opinionem.

§. IV.

2.) *Ab Honorio.*

VERVM TAMEN id certum est, sequentes imperatores in iisdem institisse vestigiis, immo plures adhuc divortii causas addidisse tribus prioribus, quas concesserat *Constantinus*. Nam *Honorius* non tantum divortia facere viris ac feminis ob grauius crimina permittebat, sed etiam diuortiorum licentiam ob leuiora indulgebat vitia, poenis tantum iniusto repudio propositis. Nam lege quadam sua [d] in hanc sententiam sanciebat: *Si diuortium maritus obiecerit, ac mulieri graue crimen intulerit, per-*

(d) Cod. Theod. lib. III, tit. XVI, de repudiis, leg. II.

sequatur legibus accusatam impetrataque vindicta & dote potiatur & suam recipiat largitatem, & ducendi mox alteram liberum sortiatur arbitrium. Si vero morum est culpa, non criminum, donationem recipiat & dotem relinquit, aliam post biennium ducturus uxorem. Ut adeo manifesto maior diuortiorum licentia heic concessa sit, quam antea lege Constantini fuerat permissa. Quæ res fecit, ut ASTERIVS AMASENVS [e], quomodo antea audiuimus, quereretur, quod viri in contrahendis matrimoniis institores agerent; subinde uxores suas ceu vestes mutantes; thalamos tam sæpe ac facile atque nundinarum tabernulas struentes; dotem ac bona ducentes, coniugesque ad quæstum ac negotiationem habentes; ob leuem statim offensionem repudii libellum conscribentes, & in viuis adhuc agentes viduas plures relinquentes. Qua de re ipse quoque GOTHOFREDVS [f] queritur, *Hæc sanè, inquit, magna huius æui labeis fuit. Diuino enim præcepto conuenientius, non ita dissociari coniugia, quam pœnas imponi.*

§. V.

3.) A Theodosio iuniore.

THEODOSIVS tamen iunior prioribus imperii sui temporibus paullo progressus est longius. Nam duabus præcedentibus legibus Constantini & Honorii abrogatis, antiquas Romanorum leges de diuortiis in vsum reuexit nouella quadam an. CCCXXXIX verbis concepta sequentibus [g]: *Consensu licita matrimonia posse contrahi, contracta non nisi missò repudio dissolui præcipimus. Solutionem enim matrimonii difficiliorem esse, fauor imperat liberorum. Sed in repudio culpaque diuortii perquirenda, durum est, legum veterum moderamen excedere. Ideo constitutionibus abrogatis, quæ nunc maritum, nunc mulierem matrimonio soluto præcipuum pœnis grauissimis coerceri, hac constitutione repudia, culpas, culparumque coherctiones ad veteres leges responsaque prudentum reuocari censemus.* Sed hæc duarum istarum legum priorum abrogatio, uti obseruat SELDENVS [h], procul dubio compluribus admodum

(e) After. homil. V. ap. Combess. auctar. nou. tom. I. p. 82. Vid. §. I. sub litt. (i) pag. 312.

(f) Gothofr. in dict. leg. Honorii p. 314. b. fin.

(g) Theod. nouell. XVII. ad calcem cod. Th.

(h) Selden. vxor. hebr. p. 167. (p. 416. 417. edit. Francof. MDCLXXIII.)

displi-

displeuit, vtpote quæ paganismi in diuortii libertatem reducere, aut omnimodum ob crimen culpamue ea fieri permittere visa est. Vnde intra decennium ipse *Theodosius*, hac constitutione abolita, aliam legem anno CCCCXLIX tulit, in qua causæ matrimonii dissoluendi designantur apertius. Et vxori quidem repudio vti permittitur: *Si maritum suum [i] adulterum, homicidam, venescum, vel certe contra imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum inuenerit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris adibus aliquid subrahentem, si latronem vel latronum susceptorem, vel abactorem aut plagiarium, vel ad contentum sui domusue sue, ipsa inspiciente, cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas exasperat) ceterum ineuntem, si sue vitæ veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si se verberibus (quæ ingenuis aliena sint) adsicientem probauerit.* De viro item sic statuit: *Vir pari sine claudetur, nec licebit ei sine causis apertius designatis propriam repudiare iugalem. Nec vilo modo expellat, nisi adulteram, vel venescam, aut homicidam, aut plagiariam, aut sepulchrorum dissolutricem, aut ex sacris adibus aliquid subrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum, se ignorante vel nolente, cominia appetentem, aut ipso inuito sine iusta & probabili causa foris scilicet pernoctantem, vel circensibus vel theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis in ipsis locis, in quibus hæc adsolent celebrari, se prohibente, gaudentem: vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem, vel contra nostrum imperium aliquid machinationibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem inuenerit, aut manus audaces sibi probauerit ingerentem. Tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, & causas dissidii legibus conprobare.* In hisce casibus omnibus vxori & viro æqua libertas indulgebatur matrimonium dissoluendi. Si vero mulier viro repudii libellum daret, sine aliqua ex antememoratis rationibus, dotis & antenuptialis donationis amissione puniebatur, nec intra quinquennium denuo nubendi habebat potestatem. *Quod si præter hæc nupserit, (inquit imperator ille) erit ipsa quidem infamis; connubium vero illud nolimus nuncupari.* Si vero causam suam rite comprobareret, dotem & antenuptiales donationes ei restitui oportebat, & ipsa libertatem habebat intra quinque annos nubendi alteri. Et si vir actionem suam contra vxorem comprobareret, & dotem & donationes antenuptiales retinere poterat habebatque liberam statim alteram ducendi facultatem.

(i) Cod. Iustin. lib. V. tit. XVII. de repudiis. leg. VIII.

§. VI.

4.) A Valentiniano tertio.

Non multo post *Valentinianus III.* nouellam publicauit, qua vetusto *Romanorum* more faciendi diuortia sine vlla alia causa, præter vtriusque partis consensum, (qui etli a *Constantino* prohibitus, denuo irreperat, abrogato, in primam *Theodosii* nouellam, ista etiam diuortia cum mutuo consensu fieri permittentem, animaduertens, ita statuit ^(k), *In ipsorum matrimoniorum reuerentia & vinculo, ne passim & temere deserantur, antiquata nouella lege, que solui coniugia sola contraria voluntate permiserat, ea, que a diuopatre nostro Constantio (vel potius Constantino, ita enim legi debebat) decreta sunt, intemerata seruemur.*

§. VII.

5.) Ab Anastasio.

VERVM TAMEN hoc non obstante, *Anastasius* circa annos ccccxcvii. antiquatam consuetudinem rursus inuexit. Quamuis enim vltimam *Theodosii* iunioris constitutionem vt excellentem legem laudaret, vim tamen eius hac vna in re imminuit, lege promulgata in hanc sententiam ^(l): *Si constante matrimonio, communi consensu tum viri quam mulieris repudium sit missum, quo nulla causa continetur, que consulissima constitutioni diuæ memoriæ Theodosii & Valentiniani inferna est, licebit mulieri non quinquennium expectare (quomodo nonnullæ leges antegressæ præceperant,) sed post annum ad secundas nuptias consolare.*

§. VIII.

Et 6.) a Iustiniano.

Sic res se habuit cum diuortiis in lege ciuili ad tempora vsque *Iustiniani* an. dxxviii. quando hic nouo decreto ^(m) non solum omnes causas diuortiorum, quas longa constitutione legitimas declarat *Theodosius*, confirmauit, sed vnâ adhuc eis addidit, antea nunquam memoratam; nimirum naturalem imbecillitatem viri; a quo mulieri post biennium hanc ob causam discedendi dat libertatem. Et hoc ipsum in nouella quadam ⁽ⁿ⁾

(k) *Valentin. nouell. XII.*

(l) *Cod. Justin. lib. V. tit. XVII. de repudiis leg. IX.*

(m) *Cod. Iustin. leg. X.* In causis iam dudum specialiter definitis, ex quibus recta mittuntur repudia, illam addimus, vt, si maritus vxori ab initio matrimonii vsque ad duos annos continuos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier vel eius parentes sine periculo dotis amittendæ repudium marito mittere: ita tamen, vt ante nuptias donatio eidem marito seruetur.

(n) *Iustin. nouell. XXII. c. VI.* καὶ κατὰ πρόθεσιν ἀναγκαίαν τε καὶ ἐν ἄλλοις ἀκλόγητος γάμος, ὅταν τις ἀχ' οὗτος τε εἴη συνθήκη τῇ γυναίκι, καὶ τὰ παρὰ τῆς repetit,

repetit, hac sola cum differentia, ut loco biennii triennium permitti iubeat. Alia lege [o] prioribus diuortii causis omnibus hasce addit, *Si forte uxor sua ope vel inlustria abortum fecerit, vel ita luxuriosa est, ut commune lauacrum cum viris libidinis causa habere audeat; vel, dum est in matrimonio, alium maritum sibi fieri conata fuerit.* Hac autem lege mutauit & aboleuit omnes istas leges antiquas, quæ diuortium ob leues & vulgares causas permittebant. Easdem diuortii causas in aliis nouellis repetit iisque alios quosdam casus addit: ut si quis vir vel uxor vitam monasticam amplecti velit, libellum repudii dare possint, nullam aliam separationis causam adlegare necessum habentes [p]. Quæ plane noua *Iustiniani* lex erat. Neque enim

Φύσεις ἀνδράσι δεδομένα πράττειν, ἀλλὰ διὰ τὴν μὲν, καὶ τὴν περὶ τὰς πρώτων παρ' ἡμῶν γεγραμμένον νόμον, παραδράμει ἐν τῇ τῶν γάμων καιρῷ· ὁ δὲ, ὅτι ταῖς ἀληθείαις ἐστὶν ἀνὴρ, & δύνανται πλείεσι γὰρ τῇ γυναίκι ἢ τοῖς γε αὐτῆς πατράσι διαφενγνύειν τὸ συνικέσθαι, καὶ εὐλαβῆ διαζύγιον, εἰ καὶ μὴ βέλτερον τὸ τοῦ συνοικῶν κενταυδοῦ ἢ μὲν προῖξ [εἰ τις ἐστὶν ὕλως ἐπιβεβλημένη προῖξ] ἀκολυθίσει τῇ γυναίκι, καὶ ἀποδώσει ταύτην ὁ ἀνὴρ, εἰς τυχρὴ λαβάν· ἡ δὲ διὰ τὸν γάμον ἦτοι πρὸ τῶν γάμων διαρὰ μὲν πρὸς τῶν ἀλλήλων, ἐστὶν οὐκ ὀρθῶς χρηματίζων· τῶτον δὲ δὴ τὸν νόμον ἀπανορθῶμεν βραχυτέρῳ τῷ προδίκῳ· & γὰρ διὰ τὴν ἀριθμῆσαι μὲν τὴν ἐξ αὐτῆς τῆς καιρῶς τῆς συνικέσεως, ἀλλὰ τριτάτῳ βελούμεθα· καὶ γὰρ ἐπιδόχθμεν ἐκ τῶν ἐπισυνεβάντων ἐν μέσῳ, τινας πλείους ἢ καὶ κατὰ διὰ τὴν γάμον ἐκ ἐσχόσαντας, ὕστερον ἱκανὸς ὁφθέντας ὑπερηγεσθαι τῇ τεκνογονίᾳ. Per occasionem quoque necessariam & non irrationabilem dissoluitur matrimonium, quando aliquis impotens fuerit coram muliere, & agere quæ a natura uiris data sunt: si biennium quidem secundum de hoc a nobis pridem scriptam legem transcurrat ex nuptiarum tempore: ille uero, quia pro ueritate est uir, non ostendat: habet enim mulieri aut eius patribus, dissuadere matrimonium & mittere repudium, uel si noluerit hoc maritus: & hec siquidem dicitur (si quæ omnino data sit) sequitur mulierem: & reddet hunc uir, si contigit eam accipi: propter nuptias autem seu ante nuptias donatio manet apud uirum, nihil de suo dimittendum. Hanc itaque legem corrigimus breui quodam adiectione: nos enim biennium numerari solum ex ipso tempore copulationis, sed triennium volumus: extolli namque sumus ex his, quæ ante hæc prouenerunt, quosdam amplius quam biennium temporis non valentes, postea potentes ostendit ministrare filiorum procreationi.

(o) Cod. Justin. ibid. leg. XI.

(p) Iustin. nouell. CXVII. c. XII. Ταῖς εἰρημύταις αἰτίας συνειδόμεν καὶ ταύτας ἀνομασίᾳ προσθίψαι, ἐξ ὧν τὸς γάμος διχα πρὸς ἐξέτι διαλύειν τῆς τὴν τοῦ περὶ τῶν μὴ διακρίνων ἐξ ἀρχῆς τῇ γάμῳ μίμνειν ταῖς ἐαυτῶν γαμύταις, καὶ τὰ παρὰ τῆς φύσεως ἀνδράσι δεδομένα πράττειν καὶ πρὸς γε τὴν περὶ τῶν ἐν συνεβάντων τῷ γάμῳ εὐλαβῆ βίον καὶ τὴν ἐν μονατηρίᾳ αἰσχρὴν ἐπιτερομένων ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν καὶ τὴν περὶ τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἐπὶ τινὰ χρόνον διακοκτανίων προσόπων· ἐπὶ τῆτοις γὰρ τοῖς τρισὶ θέμασι τὰ περὶ αὐτῶν τοῖς προτέροις ἐκείνους περιεχόμενα, βέλτερον εὐλαβῶς διασπείζομεν. Τὰς εἰρημύταις τοῖς ἀποσκιπῶντας, τὰς τῷ παρόντι ἡμῶν νόμῳ περιεχομένας, μόνως ἀρκεῖν πελεούμεν πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν νομίμων συνοικεσιῶν· τὰς δὲ λοιπὰς ἀπάσους ἀργῶς παραμελεσόμεθα,

vmquam antea hæc idonea diuortii causâ credita fuit. Libellum quoque repudii dari permittit, si alterutra pars diu in captiuitate esset constituta. Cuiusmodi diuortia dicuntur fieri *cum bona gratia* [q], nec propter vllum crimen, sed ob alias, vt vocantur, idoneas causas. Ita comparatum erat cum diuortiis tempore *Iustiniani*, quando lex ciuilis omnino restituta & stabilita erat in imperio *Romano*. Quænam nouæ leges vel mutationes postea ab aliis principibus tum in *Oriente* tum in *Occidente* factæ sint ad tempus vsque reformationis, lector, qui volet, videre poterit apud SELDENVM [r], qui historiam ad postrema vsque tempora pertexuit. Sed hoc extra limites præsentis disquisitionis est, cui tantum propositum est praxin ecclesiæ & reipublicæ in sæculis primitiuis explicare.

αἱ ἀνδραῖοι ἀποπαι αἰτίαν πληρὴ τῶν ὀνομαστῶν ἐγκειμένων τῶν τῶ νόμῳ δυνάμεν διαλύειν νόμιμον γάμον εἴτε ἡμετέροις, ἢ τε παλαιότεροις περιέχεται νόμοις. Πραδικτῆς καὶσσις προσφeximus etiam has nominatim adicere, ex quibus matrimonia sine pœna licet transigere: hoc est, de iis, qui non potuerunt ab initio nuptiarum inserui suis vxoribus, & quæ per naturam viris concessi sunt, agere: insuper de iis viris ac feminis, qui consensente matrimonio sanctimonialium conuersationem & monasterii habitationem elegerint, & de iis personis, quæ in captiuitate aliquanto tempore detinentur: in his enim tribus casibus quæ de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus. Memoratas igitur omnes causas, quæ in præsentī nostræ lege continentur, solas sufficere iubemus ad transactionem legitimorum matrimoniorum. Reliquas autem omnes vacare præcipimus, nullamque aliam causam citra eas, quæ nominatim insertæ sunt huic legi, posse soluere legitimum matrimonium, siue nostris siue veteribus legibus continentur.

It. cod. lib. I. tit. III. de episc. & cleric. leg. LIII. §. III. Ad hæc sancimus: siue vir ad solitariam vitam venire voluerit, siue mulier, viro relicto, ad exercitationem monachicam venerit: nec hoc damni causam præbeat, sed vt sua omnimodo recipiat: ita vt liceat vxori & dotem recipere suam, & propter nuptias donationem ei, qui cum ea cohabitauerat: & quod inde venit lucrum, non secundum eam, quæ per repudium fit, disiunctionem vindicare, aut manere apud eum, qui non diuertit, sed secundum quod in casum mortis factum est pactum; quasi videatur is, qui diuertit a communi alterius conuictu, mortuus esse in alterius contubernio, quum cohabitanti sit omnino inutilis: quicquid autem in dotalibus instrumentis receptum fuerit ex pactis in casum mortis, id debitum intelligatur. Non audente muliere ante anni lapsum in aliud respicere matrimonium, propter generationis (aut seminis) incertitudinem. Sed si quid tale futurum sit, statim dimitti diuortium, quod ideo *bona gratia* vocatur, ab ea, quæ conuersionem non eligit, persona, atque ita agat, quod voluerit, lucris (vt ante dictum sit) ad ipsam pertinentibus: sane eo quod lucrandum esset ex tali causâ omnimodo, si & in prioribus nuptiis, vel vir vel mulier mansissent, communibus liberis ex eo matrimonio natis, si qui fuerint, conseruando. Vid. etiam nouell. CXXXIV. cap. XI.

(q) Nou. XXII. Mitiores nuptiarum solutiones, tamquam generali quadam ratione sub *bona gratia* factis disiunctionibus, sciendum est, tolerasse quodammodo.

(r) Seld. vxor. hebr. lib. III. cap. XXIX. XXX. seqq.

IOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE.

ORIGINES

SIVE

ANTIQVITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLV MEN DECIMVM ET VLTIMVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXIX.

ORIGINAL

AS THE
FOLLOWING

THE

THE

LECTORI BENEVOLO S.

ULTIMUM *originum siue antiqui-*
tatum-ecclesiasticarum IOSEPHI
 BINGHAMI volumen lin-
 gua latina iam edo, simul-
 que fidem meam libero,
 quam in secundi voluminis præfatione de-
 di. Monuerant videlicet viri quidam do-
 cti, quum primum volumen exiisset, ad-
 dendum fuisse indicem: quibus ego tum
 respondi, sub finem totius operis deside-
 rio ipsorum me, Deo bene iuuante, cumu-
 latissime satis esse facturum. Id nunc de-

num me praestitisse, perspicient. Triplicem enim sub calcem libri vicesimi tertii, qui in hoc volumine continetur, indicem exhibeo, vnum *rerum*, alterum *auctorum*, tertium *conciliorum*.

IPSE quidem clarissimus auctor noster tres indices operi suo subiunxit: Enimvero praeterquam quod index rerum in hac latina editione multo locupletior, quam in anglicana, facta est, secundus & tertius posteriores duos *Binghamianos* longissime superant, vel alia potius apparent forma. Quamquam enim vir doctissimus auctorum, quibus usus est, non nomina solum, (sicut alias plerumque fieri solet) sed editiones etiam indicavit: locum tamen, ubi hunc istum in opere suo adlegarit, adscripsit nullum. Eandem rationem sequutus est in indice conciliorum, quippe in quo praeter nomina, numerum canonum
et

et annum, ad quem vnumquodque celebratum fuit, nihil habet. In hac autem latina editione singulis patribus, auctoribus & conciliis paginas, vbi locus quidam vel canon citatus est, adnotaui: ita quidem, vt, si plures alicuius scriptoris libri adlegati fuerint, ad euitandam in euolvendis adlegationibus confusionem & tædium, distincte eos posuerim. Quam rem multis lectoribus gratam me fecisse, persuasus sum. Quum enim in hasce *origines* ingens notabilium sententiarum farrago ex omnis generis scriptoribus congesta sit, talis index, qui, vbicumque ex hoc illoue auctore auctorisque libro hic ille locus adlegatus sit, plane indicat, illis mirifice prodesse potest, qui de simili vel cognato argumento commentantur, auctores vero quoslibet, quibus opus eis est, nancisci nequeunt. Quod ipsum & mihi in hac adornanda versione sæpius vsu venit.

Quando scilicet auctor noster de quadam materia ad scriptoris alicuius testimonium prouocauit, neque vero illud interpoluit: tum ego, pro instituti mei ratione (*) illud exscribere cupiens, si ipsius libri compos fieri non potui, quæsiui vel in ALBERTINO, vel CHAMIERIO, vel alio quopiam auctore, & beneficio istiusmodi indicum haud raro eum ipsum locum non sine gaudio reperi, quem BINGHAMVS innuit (**).

PRAETEREA in gratiam eorum, quibus latinam hanc editionem cum anglicana conferendi copia est, hoc quoque de indice auctorum *Binghamiano* monendum duxi,

---

(*) De qua dixi in præfatione ad volum I, pag. 19.

(**) Multorum loco vnum tantum idque recensissimum exemplum indicare libet ex subsequente auctoris præfatione pag. 32. vbi Raineri, (siue Reineri) librum contra Waldenses adlegat, quem alibi frustra quæsitum apud ALBERTINVM de *eucharistia sacramento* in indice auctorum tandem consexi & in ipso eius libro pag. 967. locum, ad quem prouocat, inueni & transcripsi.

viginti circiter scriptores (*), partim alios scriptorum adlegatorum libros (**), ibi legi, quos, quantumvis diligentissime quæfitos, nusquam in ipsis voluminibus adlegatos deprehenderim, adeoque in huius editionis indice omiserim; contra ea non paucos omissos esse (***), quos in colligendis adlegationibus occupatus obseruari, & heic interposuerim. Quod de indice etiam conciliorum (*) notatum volo.

(*) Ex. gr. IOANNEM BALAEVM, MARTINVM CHEMNITIVM, FRANCISCVM HALLOIX, IOANNEM PHOCAM, IOAN. MARIAM THOMASIVM, cet.

(**) Vt HENR. DODWELL. de iure laicorum sacerdotali contra Hugonem Grotium: CHRIST. KORTHOLD. de variis scripturæ editionibus: IACOB. VSSER. de successione ecclesiæ, cet.

(***) *Constitutiones apostolorum*: PETRI LAMBECHII comment. de bibl. Vindobonensi: IOANNIS GARNERII librum diurnum Romanorum pontificum, cet.

(*) Sic ibi leguntur concil. Arasican. 2. & Carthag. 6. e quibus canonem nullum adlegatum animaduerti. Contra in *originibus* citantur Arelat. 4. & 5. Tolet. 16 & 17. cet. quæ in indice non exstant.

CETERVM, vti auctor noster sub operis sui finem gratum animum aduersus eos, a quibus se adiutum esse intellexit, declaravit publice (*): ita & meas partes esse arbitror, idem vt faciam. Gratias itaque ago iis, qui vel publice (**) vel priuatim laborem meum approbarunt, meque, vt in incepto pergerem, cohortati sunt. Plurimum autem illis me debere profiteor, qui ex bibliothecis propriis (***), vel alie-

(*) Lib. XXIII. cap. IV. §. IX. vol. X. p. 99.

(**) Post D. IOANNEM FRANCISCVM BVDDEVM, (cuius mortem, de qua his ipsis diebus nuntius huc adlatus est, cum bonis omnibus, ecclesiae euangelicae causa, doleo) in praefatione volumini primo praemissa, mihi innotuerunt clarissimi auctores nouorum litterariorum, quae inscribuntur: *Auserlesene theologische bibliothec, oder, Gründliche nachrichten von denen neuellen und besten theologischen büchern; Et: Neue zeitungen von gelehrten sachen.*

(***) Ex nostrae academiae Doctoribus honoris causa nomino NICOLAVM HIERONYMV M GVNDLINGIV M, h. t. Pio-Rectorem Magnificum, (quem per aliquot hebdomades grauitè ægrotantem Deus respiciat propitius, & in commoda vtilitatemque academicae conualescere, si velit, iubeat!) PAVLVM ANTONIV M, IOANNEM HENRICVM MICHAELIS & IVSTVM HENNINGIV M BOEHMERVM. Ex Lipsiensibus IOANNEM BURCARDVM MENCKENIV M.

nis,

nis, quibus præfecti sunt (*), libros mihi suppeditarunt, vel integra loca excerpta mecum communicarunt (**). Pro qua insigni liberalitate & humanitate ipsis omnia officia, quæ quidem a me proficisci possunt, promitto.

Non minus autem cum auctore nostro DEVM immortalem laudo & concele-

(*) Horum in numero sunt, CHRISTIANVS BENEDICTVS MICHAELIS, P. P. O. cui academice Fridericianæ; D. IOANNES FRIDERICVS BIECKIUS & D. IOANNES GEORGIUS FRANCKIUS Icti, quorum huic post istum ecclesie Marianæ; IOANNES HENRICVS CALLENBERGIUS, P. P. cui orphanotrophei; HIERONYMVS FREYERVS, pædagogii regii Inspector, cui istius scholæ bibliotheca commissa est: Et, qui hoc nomine primum laudandus erat, HENRICVS IVLIVS ELLERS, bibliopola quondam orphanotrophei sollertissimus, superiore anno, mense Sept. beate defunctus; cuius e pemu plerisque selectiores & pretiosiores libros e. g. *Acta sanctorum*; CAESARIS BARONII *annales*; *Bibliothecas patrum*; *Scriptores Byzantinos*; PHILIPPI LABBEI *tomos conciliorum*, & *Patres graecos & latinos* tantum non vniuersos depromere mihi licuit. Nec prætereundus est, qui illius in locum successit, HENRICVS ZOPFIUS.

(**) Id iterum iterumque fecerunt, *Guelpherbyri*, PETRVS SCHILLINGIUS, Serenissimo Duci Brunsvicensium & Luneburgensium, AVGVSTO GVILIELMO, a concionibus aulicis, ex bibliotheca ista celeberrima Ducali: *Gotha*, IOANNES FRIDERICVS HEVSINGERVS, illustris gymnasii Sub-Con-Rector, ex Ducali & Vockerodiana: et *Lipsia*, G. KEYSELITIVS, M. A. & catecheta ad ædem D. Petri, e publicis privatisque.

bro, quod & mihi hoc dedit clementissime, vt hanc latinæ versionis telam, ante hos lex annos exorsam, etsi aliquando morbo acutissimo interruptam, saluus & incolumis deduxerim. Faxit Iple, qua est bonitate, vt multa ex hoc, vtvt in se exiguo, labore in rem christianam pariter ac litterariam redundant emolumenta, & hæc ipsa cedant in sanctissimi nominis sui gloriam laudemque sempiternam ! Glau-chæ ad Halas Magdeburgicas, III kal. Decembr. c15 1500 xxix.

IO. HENR. GRISCHOW,
Osterodanus Halberstadiensis.

PRAE-

PRAEFATIO AVCTORIS.

QVVM hæc duo volumina confecissem, & quod animo intenderam, vniuersum absoluissem opus, prelisque subiecissem, nunc pusillum laxamenti ac requietis quærens ex magno labore; statim ad nouum opus vocatus sum per librum ad me mulum, qui inscribitur (*), ECCLESIAE PRIMITIVAE NOTITIA. CUI PRAEFIXVS EST INDEX HAERETICVS, BREVEM CONTINENS RECENSIONEM OMNIUM PRAECIPVARVM HAERESIVM A PRIMIS INDE RELIGIONIS CHRISTIANAE INITIIS. ACCEDIT SVCCINCTA RECENSIO OCTO PRIORVM GENERALIVM CONCILIORVM, DVOBVS VOLVMINIBVS, LONDINI, ANNO MDCCXXII. 8uo. Dedicatus liber est venerandæ societati, quæ a propagando in exteris regionibus euangelio nomen habet, ab A. BLACKMORE. Vehementer, fateor, initio obstupui libri titulo &

(*) *Ecclesia Primitiva Notitia*, or a Summary of Christian Antiquities. To which is prefix'd, An *Index Haereticus*, containing a short Account of *All* the Principal Heresies since the Rise of Christianity; There is also added, A Brief Account of the Eight first General Councils. In two volumes. London MDCCXXII. 8uo.

epistola dedicatoria, nouum aliquod opus esse ratus, in quo non nihil egregie & praeclare praestitum esset, vel in corrigendis meis erroribus, vel supplendis iis, quæ, duro viginti annorum labore, in colligendis in usum ecclesiæ *originibus* meis, perfunctus, forte omissem. Enimvero simul atque in præfationem intuli oculos, & in librum ipsum paullum introspexi, auctorem illum animaduerti aliquam *originum* mearum partem transcripsisse, sub notione quidem *epitomes*, tametsi nihil huius in libri titulo legatur. Id artificium quoddam esse videtur, excogitatum ab hoc viro & decem bibliopolis, qui cum ipso conspirarunt, quo libros meos inutiles reddere, suo autem tanto maius pretium conciliare satagant, utpote qui omnia, quæ ego scripserim, & quodam modo plura complectatur, minorisque veneat. Quam rem profuturam esse dicit pauperibus clericis aliisque, qui procliuitate quadam naturæ in studium antiquitatis ferantur, neque tamen libros meos cariores comparare sibi possint. At enim vero bonus ille vir pauperibus lectoribus egregie imponit, dum hæc dicit, ex duabus rationibus: Primo quidem, dum epitomen totius operis nostri se exhibere profitetur, quum tamen duo volumina adhuc reliqua sint, quæ in epitomen redigere haud potuit, typis nondum excusa. Dicit quidem in præfatione, me vniuersum opus octo voluminibus feliciter absoluisse, illudque maioribus laudibus extollit, quam forte illud mereatur. Vbi autem cognouerit, me opus meum octo voluminibus absoluisse, id equidem haud scio. Scio autem, quod lectoribus adeoque & ipsi significarim, de duobus adhuc voluminibus me commentari atque meditari, quæ iam, ut ad eum exitum perueniam, qui mihi fuit propositus, in lucem publicam emitto. Quare auctor noster pauperibus fratribus suis verba dat, quando vniuersi operis

ris

ris nostri epitomen illis se dare dicitur, quum id ex parte tantum fiat. Aliud igitur adhuc volumen conscribat, eisque id sibi comparandi necessitatem imponat, oportet, ut epitomen integram habeant. Deinde, si auctori nostro tantæ curæ fuit, ut pauperum fratrum suorum, consuleret rationibus: Cur, quæso, epitomen adeo longam fecit? Capita & summæ rerum, quas libris meis complexus sum, in multo brevius compendium contrahi poterant. Non opus erat, testimonia allegari in usum eorum, qui libros non habent, quos evolvant examinentque, sed ipsi in auctoritate acquiescere poterant collectoris; cuius auctoritatem quavis occasione decentius atque honestius poterant adlegare, quam auctoritatem patrum atque conciliorum, quæ, ut auctor noster mecum recte existimat, videndi non habent opportunitatem. Præterea, si ipsi propositum fuit pauperibus fratribus suis gratificari parvo pretio, cur epitomæ duas longas a se ipso conscriptas dissertationes, alteram ad caput, ad calcem alteram, adfuit? Non sane hoc erat librum eis parabilem reddere, sed facere, ut plus pecuniæ in illum impendendum sit; dum dissertationes eius emere necesse habent, si quid de meo legere cupiant. Bella epitomen faciendi ratio fuisset, si libros meos, in compendium redactos, per se edidisset, suumque ipsius separatim excudendum curasset. Id magis e re pauperum lectorum eius fuisset, & ipse, credo, aliquando intelliget, maiorem hoc utilitatem bibliopolis suis adlaturum fuisse. Nescio, quam auctoritatem vel ipse vel ipsius bibliopolæ habeant, libros, qui per legem mei proprii sunt, re ipsa recudendi. Sed hoc nomine ipsum iam non arguo. Si honesta ratione id fecisset, petita videlicet venia & sub directione, veniam ei dedissem addidissemque calcar. Vel si utiliter id fecisset, ita ut proposito susceptoque consilio, quod

præ se fert, satis eum fecisse constaret, etiam sine venia; ego quidem id ei facile condonarem. Iam vero suum ipsius consilium inutilibus pariter & noxiis additamentis peruertit, quæ non solum libris illius incommodo atque impedimento futura, sed hos quoque incautis lectoribus periculosos perniciososque redditura sunt, nisi in tempore ab exercitatore quadam manu remedium eis & correctio adhibeatur. Quam ob causam, quum istas meditationes suas diuulgauit cum *originum* mearum epitome, tum aliis, tum mihi ipsi æquum & rectum censui, aptas quasdam in eas facere animaduersiones. Equidem fateor libere, veterum ac recentiorum sectarum atque hæresium recensitionem, a docto & intelligente viro ex iustissimæ auctoritatis & fidei documentis editam, opus utilissimum fore. Et hoc est, quod iam pridem multi desiderarunt homines eruditi, qui vulgarium hæresiologorum vitia undiquaque animaduernerunt. At enim vero non video, quid recentiorum hæresium index ad antiquitates attineat ecclesiasticas, aut quid modernorum sectariorum notitia ad explanandos vetustos ritus ac consuetudines catholicorum in prioribus sæculis conferat. Vnde auctor noster istam operis sui partem sine ullo detrimento omittere potuisset, ut liber eius tanto minoris constaret. Siue autem commodum fuerit siue incommodum, operi suo hæresium antiquarum vel recentiorum indicem adsuere; quidquid in alterutro genere factum est, accurate sane diligenterque & studiose fieri oportuisset: Quod autem, quantiscumque laudibus opus meum cumulauit, de eo prædicare non possum, & quod non possum saluo officio in alios, doleo. Etenim narrationum eius aliæ valde leues sunt & ieiunæ ac tales, quæ lectorum mentibus nihil luminis præferant: Aliæ falsæ sunt & in magnos viros iniuriosæ, quos ille hæreticos facit, quum re ipsa propu-

gna-

gnatores fuerunt fidei catholicæ & defensores assidui. Quid? quod tota eius recensio valde manca atque imperfecta est, omittens quasdam consideratu dignissimas sectas atque errores, & tamen in fronte libri recensio promittitur OMNIVM præcipuarum hæresium inde a primis religionis christianæ initiis. Non iuvat sine ratione quempiam reprehendere, adeoque manifestas quasdam singulorum capitum, de quibus ipsum arguo, probationes dabo, præmissurus tantummodo aliquam rem, quæ, reor, faciet, ut subrideant grammatici. Inscriptio dissertationis habet, INDEX HAERETICVS, quæ lingua *anglicana* non id significat, quod vocat *An Account of Heresies*, sed, *An Heretical Index*. Quam appellationem, credo, non cupit esse notam eius characteristicam. Enimvero si vocabulum, *heretical*, (*hereticus*) mollius interpretemur, & tantum pro *erroneo* accipiamus, utcumque ominosum est, verus tamen illius character est. Nam præterquam, quod alia vitia habet, valde errat in iis, quæ magnis & orthodoxis sanctisque viris adfingit, qui ex ipsius relatione pessimi sunt hæretici. Singula, quæ vitio & culpæ ipsi do, demonstrabo ordine.

I. NARRATIONVM illius aliæ leues sunt & ieiunæ ac tales, quæ lectorum mentibus nihil luminis præferant. Quando de *Hypsisitariis* loquitur, quidquid de illis dicit, hoc solum est (*): *Hypsisitarii defensores hæreseos in quarto sæculo, ex Iudaismo & paganismo constatæ*. Iam vero quam ex his omnibus scientiam consequitur lector? Quæ enim ita generaliter de illis dicuntur, ea ad minimum de viginti hæresibus intelligi possunt, neque adeo lector eas distinguere nouerit, non videns, quænam opiniones &

(*) Ind. hæret. pag. 36. *Hypsisitarians*, Maintainers of an Heresie in the Fourth Century, made up of *Judaism* and *Paganism*.

praxes iudæorum vel gentilium *Hypofitariis* heic adscribantur, in quibus hi ipsi ab aliis hæreticis, qui iudaismum & paganismum cum christiana religione commiscuerunt, discerni debeant. Ait in præfatione, ex præcipuis causis, cur *indicem hæreticum* confecerit, fuisse vnâ aliquam, quod ego in libris meis leuiter tantum & in transitu *hæreses* attigerim, quomodo eæ videlicet ad institutum meum fecerint, nec vllam perfectam earum dederim descriptionem. Recte quidem. Cur vero ipse non dedit perfectam horum *Hypofitariorum* descriptionem, aut certe perfectiorem, quam quæ a me data est? Ignorare enim non potuit, qui libros nicos in epitomen redegit, quod eos, quantum satis est, descripserim lib. XVI. cap. VI. §. II. vol. VII. p. 272. vbi hæc habeo: *Ipsi se vocabant Hypofitarios, hoc est, cultores superni Dei, quem in vna tantum persona adorabant, vti iudæi: Quorum sabbata obseruabant & a nonnullis cibis tamquam impuris abstinebant, circumcisionem autem adsperebantur, quem admodum GREGORIUS NAZIANZENSIS, cuius pater huic festæ aliquando addictus fuerat, de illis narrat.* Hæc certe aliqua, etiamsi non perfecta, eorum descriptio est. Quare igitur non eandem dedit aut meliorem? Aut, Cur saltem lectorem suum non amandauit ad librum meum vel suam ipsius epitomen, vbi p. 335. verba mea transcripsit? Sed vir bonus festinauit, quando *indicem* suum scripsit, nec morari potuit ad satisfaciendum mihi suis lectoribus. Addere quædam poteram de hisce *Hypofitariis* ex GREGORIO NYSSENO, HESYCHIO & SVIDA; at satis opportunum erit id facere, si vixero, & lectoribus epitomen cum quibusdam additamentis ipse tradidero. Id solum hoc loco obseruo, nullam horum *Hypofitariorum* mentionem fieri in EPIPHANIO, THEODORETO, PHILASTRIO, AVGVSTINO, aliisque patribus, qui de hæresibus scripserunt; nec eos, qui de illis verba faciant, paga-

paganismi eorum meminisse, etsi auctor noster temere & inconsiderate de eo loquatur.

QVÆ de *Calicolis* tradit, ea nihilo meliora sunt istis prioribus. *Calicola*, inquit (*), *sive cultores celi, secta hæretica initio sæculi quinti, quo tempore damnati sunt per rescripta Honorii imperatoris.* Iterum per mihi mirum est, non potuisse eum lectores suos ad eandem libri mei vel epitomes suæ locum remittere, ubi eos verbis luculentioribus & pluribus depictos inuenire potuissent. Verum enim vero *indicem* suum extollere & lectoribus persuadere volebat, se res magnas & mirandas præstitisse in detegendis veterum hæreticorum opinionibus, quas ego vel silentio præterissem, vel attigissem leuiter: tametsi ex hisce exemplis lectori facile crit, de operis ipsius perfectione & excellentia iudicare.

VNUM tantum adhuc exemplum huius generis ex multis, quæ addi poterant, adferam. Loquens de *Ethnophronibus* ait (**), *fuisse eos hæreticos sæculi septimi, qui quasdam superstitiones paganas una cum christianismo retinendas esse docuerint.* Cur vero lectoribus non aperit, quænam fuerint istæ superstitiones paganæ? An auctor nullus est, qui de illis distincte loquatur? Lector eruditus accipiat, quæso, a me hanc de illis relationem verbis IOANNIS DAMASCENI de hæresibus pag. 585. *Ethnophrones quum gentium instituta sequantur, in ceteris sunt christiani. Hi natales dies, fortunam, fatum, omnem astronomiam & astrologiam omnemque diuinationem & auspicia probant: Auguria, expia-*

(*) Ind. hæret. p. 21. *Calicole*, or Worshippers of Heaven, an Heretical Sect in the Beginning of the Fifth Century; at which Time they were condemn'd by the Rescripts of *Honorius* the Emperour.

(**) Ind. hæretic. p. 28. *Ethnophrones*, Hereticks of the Seventh Century, who taught, that some Pagan Superstitions were to be retain'd together with *Christianity*.

tiones & placationes, sortes, prodigiorum & portentorum inspectiones, veneficia aliasque eiusdem generis impias fabulas adhibent: iandemque, quibus gentes; vtuntur institutis. Dies etiam festos quosdam Græcorum probant. Dies denique, & menses & annos & tempora observant & notant. Vt summatim dicam, iidem fuerunt atque illi superstitiosi christiani, qui vetitas gentilium artes, magiam, incantationem, astrologiam iudiciariam & apotelesmaticam, genethliologiam, augurium, diuinationem per sortes, observationem dierum & casuum fortuitorum, præsagia atque omina, observationem item festiuitatum gentilium sectabantur, de quibus fuscè distincteque egimus per duo integra capita IV & V. libri XVI. vbi de disciplina & legibus ecclesiæ, aduersum illas praxes factis, loquuti sumus. Et nihilo tamen secius epitomator ille noster lectores hoc vult sibi penitus persuadeant, se perfectam exhibere recensitionem antiquarum sectarum & hæresium, quas ego, occasione ita ferente, leuiter tantum attigerim.

II. ALTERVM, quod aduersus indicem eius habeo, maioris momenti est; Quod quædam narrationum eius, quas de hæresibus & hæreticis habet, falsæ sint & in magnorum, bonorum & excellentium virorum memoriam summopere iniuriosæ, vtpote quos ille hæreticos faciat, quum re vera fuerint constantes fidei catholicæ confesso- res & defensores inuicti. Quod vt demonstrem, non insistam eis, quæ de *Melitone* (*) episcopo *Sardium*, vel de *Nicolao* (**) diacono narrat; sed observabo tantum, quod

(*) Ind. hæretic. p. 46. *Melitonians*, so called from *Melito*, an Heretick of the first Ages, who held, that the *Body*, and not the *Soul* of Man, was made *after Gods Image*, and that *God* therefore was *Corporeal*.

(**) Ind. hæretic. p. 52. *Nicolaitans*, a Sect of Hereticks deriving their Original from *Nicolas* one of the Seven Deacons, *Acts VI*,
scri-

scriptor aliquis prudens, ea, quæ de utroque dixerit, parce & molliter scribere potuerit. Quamquam enim HENRICVS VALESIVS (*) *Melitonem* nimis asperè tractet & cum auctore nostro dicat, quod Deum corporeum esse contenderit in libro, quem scripserit *περὶ ἐσωμάτου θεῷ*, quod VALESIVS reddit: *de Deo corporeo*: alii tamen viri docti (**) id errorem esse existimant; siquidem *θεὸς ἐσωμάτου* non significet, *Deum corporeum*, sed *Deum incarnatum* siue *carnem factum*, aut *in corpore habitantem*; quod prorsus aliud quid est, quam Deum in diuina natura sua esse corporeum. Igitur quum tantum iure suo dici posset ad defendendum *Melitonem*, auctor noster non debebat tam acerbis & seueris in ipsum esse, ut primorum sæculorum hæreticum eum vocaret, qui Deum corporeum esse statuerit; sed pro illo adlegare, quæ in illius defensionem a tot viris doctis dicta sunt; id imprimis considerans, quod

who having a very beautifull wife, was accused of overmuch Jealousy; to clear himself of which Imputation he brought her into a full Assembly, and declared his Consent, that any Man might take her. Hence his Followers took Occasion to live promiscuously, and taught that it was lawfull for Men to have their Wives in common.

(*) Valef. not. in Euseb. lib. IV. c. XXVI. *περὶ ἐσωμάτου θεῷ*] Hoc in libro contendeat Melito, Deum corporalem esse; idque ex variis scripturæ locis comprobabat.

(**) Caue histor. litter. vol. I. p. 43. (pag. 32 edit. Geneuensis) *περὶ ἐσωμάτου θεῷ*, *de Deo* (non corporeo sed) *corporato* seu *corpore induto*, ut olim Rufinus reddidit.

Du Pin, biblioth. nou. p. 96. edit. latin. *De Deo incarnato*] Græce *περὶ ἐσωμάτου θεῷ*. Alii hunc locum aliter explicant & eum existimasse crediderunt, Deum esse corporeum, sed vocis græcæ propria significatio ea est, quæ a nobis ei est tradita.

Vide sis Suicer, thesaur. eccles. vocibus *ἐσωμάτου* & *ἐσωμάτωσις*.

POLYCRATES (*) apud EVSEBIUM, & TERTULLIANVS (***) apud HIERONYMUM de eo narrant, ipsum spiritu sancto adflatum cuncta gessisse & a plerisque christianorum prophetam creditum fuisse.

EODEM modo defendi poterat, & iure quidem ac merito debebat, *Nicolaus*, vnus e septem diaconis. Quamvis enim nonnulli veterum doctrinam *Nicolaitarum* illi tribuant; tamen, vti in libro quodam antecedente (***) ostendimus, multi alii, in primis autem CLEMENS ALEXANDRINVS, EVSEBIVS, THEODORETVS & AVGVSTINVS ipsum excusant dicuntque, doctrinam non fuisse *Nicolai*, sed tantum ab eis adsumtam, qui se istum sequi dixerint, adducentes quoddam eius adagium, cuius non fuerit istiusmodi sensus.

VERVM his missis ad ea transeo, quæ de *Acephalis* auctor noster habet: *Acephali*, inquit (*), *genus quoddam, hereticorum sine capite, nullum agnoscens episcopum, nullum sacerdotem, nullum sacramentum, perinde atque moderni Quakeri apud nos in Anglia. Nescio, quibus rationibus nixus*

(*) Apud Euseb. lib. V. c. XXIV. τί δὲ δεῖ λέγειν Μελίτωνα τὸν εὐνῆχον, τὸν ἐν ἁγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον ὃς καί ται ἐν Σάρδεσι περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν ὕραν ἰπισκοπήν, ἐν ᾗ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται. *Quid de Melitone eunuchō attinet dicere, qui spiritu sancto adflatus cuncta gessit; qui Ἐ Sardibus situs est, aduentum domini de caelis, in quo resurrecturus est, exspectans.*

(**) Tertull. ap. Hieron. de scriptur. in voce *Melito*. Huius, (Melitonis) elegans & declamatorium ingenium laudans Tertullianus in septem libris, quos scripsit aduersus ecclesiam pro Montano, dicit, eum a plerisque nostrorum prophetam putari.

(***) Lib. XXII. cap. I. §. II. vol. IX. pag. 267. 268.

(*) Index heretic. p. 2. *Acephali*, or *Ἀκέφαλοι*, a headless kind of Hereticks, who own'd neither Bishop, Priest or Sacrament, like our modern *Quakers*.

auctor noster hæc dicat : nullum enim scriptorem per vniuersum *indicem* adlegat. Noui autem ALEXANDRUM ROSSAEVM idem dixisse ante illum; & hic vnus ex huius viri eruditis auctoribus est. Noui etiam, quosdam scriptores pontificios (*) hoc ipsum obiecisse *Lutheranis*, quod sint similes veteribus *Acephalis*, quia non habeant episcopos, qui ipsis præsent. Existimari autem, ALEXANDRUM ROSSAEVM id, (vtrum recte an secus, non definitio), ex aliquo horum scriptorum pontificiorum accepisse. Sed enim ALEXANDER ipse sibi infelicitè contradicit. Nam vno eodemque spiritu ait, *Seuerum*, episcopum *Alexandriae* (potius *Antiochie*) huius sectæ *Acephalorum* auctorem fuisse, imperante *Anastasio* an. CCCCLXII. Et, ipsos vocatos esse *Theodosianos* a *Theodosio*, præcipuo patrono suo & episcopo *Alexandrino*. Satis quidem mirabile! Habuisse eos episcopos auctores & patronos, & tamen fuisse sine episcopo, sacerdote & sacramento! Auctor noster hunc scopulum præuidit cauteque studuit evitare. Hinc ducem suum sapienter & considerate deserit eumque contradictionibus suis per se consulere finit; narrans nobis priorem historiarum partem, non vero posteriorem, quæ similitudinem, quam inter *Acephalos* & *Quakeros* statuit, ademptura erat. Quomodo autem probare vellet, si vrgeretur, *Acephalos* non habuisse episcopos, vel ita dictos fuisse, quod non habuerint istiusmodi capita inter se? Ego quidem nullum vetustum scriptorem noui, qui hæc de illis memoriæ prodiderit. LIBERATVS (**) *Acephalos* sic vocatos esse dicit, quia noluerint doctrinam recipere CYRILLI ALEXANDRINI, nec

(*) Vid. *Mafons Defence of the Ordination of Ministers beyond Seas*, p. 129. *Oxon.* 1641.

(**) *Liberat*; breuiar. c. IX. Hos esse puto auctores *Acephalorum*, qui neque *Cyrillum* habent caput, neque quem sequantur ostendunt.

eum tamquam caput suum sequi, nec ullum alium. Hi autem episcopi erant, qui neque *Cyrillum* patriarcham *Alexandrinum*, nec *Ioannem* patriarcham *Antiocheum*, caput suum volebant agnoscere, & idcirco dicebantur *acephali*, quia istorum patriarcharum alterutrum tamquam ducem sequi detrectabant. Nam uti isti episcopi appellabantur *autocephali*, qui nulli patriarchæ subiecti, sed ipsimet patriarchæ quidam erant, absoluta & omni subiectione immuni libertate gaudentes: Ita hi episcopi, qui patriarchis subiecti erant, parere autem eis nolebant, *acephali* vocabantur, quia ipsi non erant capita siue patriarchæ, & tamen alii cuidam subesse recusabant. Patriarchæ tunc erant episcoporum capita, uti episcopi capita erant populi. Et hæ res diuersissimæ sunt, quod episcopi vocentur *acephali*, quia patriarcham suum reiiciant, & quod populi vocentur *acephali*; quia non habeant inter se episcopum, nec sacerdotem, nec sacramentum. Equidem non sum cupidus defendendi veteres hæreticos, puto tamen, omnes homines æquitate erga eos uti oportere, nec plures illis hæreses adfingere, quam quarum re vera rei fuerint. In confesso est, hosce *Acephalos* fuisse *Eutychianos* & aduersarios concilii *Chalcedonensis*. Et ut tales **LEONTIUS** (*) quoque eos in libro *de sectis* describit. At ne verbum quidem dicit, quod fuerint sine episcopis, sa-

(*) Leont. de sectis, Action. VII. Bibl. patr. græc. latin. Tom. I. p. 521.

522. πάλιν πρὸς τὸ το λέγομεν, ὅτι εἰ καὶ μὴ ἀπὸ τῶν Γαϊανιτῶν πισθῶσι τὸ το, ἀλλ' ἐν ἀπὸ τῶν Ἀκεφελῶν ἀνάγκη ὑμᾶς τὸ το πισθῶσαοθαι· ἐκείνοι γὰρ ἀρχαιότεροι ὑμῶν καὶ τῶν Γαϊανιτῶν φανερώς ὄντες, ἔτω μάχονται τῇ συνόδῳ, ὡς δυο λεγέσθαι τὰ μέρη. Nos rursus respondemus, si maxime non a Gaianitis ipsi fidem illam sumserint, tamen esse necesse, ut ab Acephalis acceperint. Nam illi manifesto Theodosianis & Gaianitis antiquiores, ita synodum oppugnant, quasi quæ partes duas iradat.

cerdotibus vel sacramentis. Adeoque auctor noster antiquiorem aliquem scriptorem, quam ALEXANDRUM ROSSAEVM, producat, oportet, ut ea ita sese habere probet, quæ de illis narrat.

NON immorabor leui errori grammatico, in quem abreptus est, loquens de *Saccophori*. *Saccophori*, inquit (*), *Encratitarum sarculus*, ita dicti, quia longum saccum (a long Bag) gestabant, ut populo persuaderent, se vitam degere penitentialem. Fuerunt quidem particularis quædam secta *Manicheorum*, qui sub hoc nomine in diuersis codicis *Theodosiani* (**) legibus damnantur; ubi diuersæ *Manicheorum* propagines describuntur sub diuersis *Solitariorum*, *Encratitarum*, *Apotactitarum*, *Hydroparastatarum* & *Saccophororum* nominibus, quæ adsumserunt, ut a priorum legum, contra *Manicheos* sub solo nomine *Manicheorum* promulgatarum, seueritate tutos sese præstarent. Iam vero hi *Manichæi Saccophori* non ita vocati, quod longum saccum gestarent, sed quod veste induti cilicina, (*Sackcloth*) in publicum prodirent. *Saccus* quidem lingua nostra æque significat a *Sack* siue a *Bag*, quam *Sackcloth*, hoc est cilicium: Quid autem longus saccus ad vitam penitentialem? Melius facit ad describendum philosophum quam penitentem. Vestis autem cilicina & vita penitentialis bene consistunt. Verumtamen ecclesia nemini hunc vestitum adfectandi dedit veniam, etiamsi monachi quidam, perinde ac *Manichæi*, eius essent percupidi atque ex singulari quadam & adfectata agendi ratione catenas & crucis humeris iugiter circumferre, & nudis pedibus incedere amarent. Qui proinde a veteribus, EPIPHANIO, AV-

(*) Index hæretic. pag. 67. *Saccophori*, a Branch of the *Encratites*, so called because they carry'd a long Bag, to make the People believe they led a penitent Life.

(**) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis, leg. VII. IX. XI.

GUSTINO, HIERONYMO, PALLADIO & CASSIANO acrius hoc nomine reprehenduntur, quemadmodum alio loco id plenius ostendimus (*). Numquam autem aliquos siue monachos siue hæreticos audiui reprehensos esse, quod longum sacco in signum vitæ pœnitentialis gestarint. Nec dubito, quin auctor noster, si id denuo consideraverit, hoc pro alio istiusmodi errore *indici hæretici* habiturus sit. Sed hæc leuia tantum errata sunt, si cum eis comparentur, quæ iam porro aduersus ipsius indicem dicere habeo, qui in variis tam priscarum quam recentiorum ætatum exemplis catholicos in numerum refert hæreticorum.

INTER veteres magna iniuria adficit *Eustathium*, celebrem illum *Antiochensium* episcopum. De hæreticis enim *Eustathianis* differens, ait (**): *Eustathiani semen erant heresis Sabellianæ, nomen suum indepti ab Eustathio, episcopo Antiocheno, cui concilium quoddam, in sua ipsius ciuitate circa medium sæculi quarti habitum, munus abrogauit, eo, quod hisce dogmatibus addictus esset.* Nihil dico de parachronismo eius, quando concilium *Antiochenum* circa sæculi quarti medium ei munus abrogasse, narrat. Licet enim annum CCCXXVII vel CCCXXIX. ubi illud concilium celebratum est, non possimus recte vocare sæculi quarti medium; id tamen leuis tantum error est, in quem facile induci potuit a CAESARE BARONIO, vel corruptis ATHANASII & HIERONYMI exemplaribus, quæ concilium istud sub *Constantium* referunt, loco *Constantini*, quemadmodum optimi critici, HENRICVS VALESIVS (***), IACOBVS GO-

(*) Lib. VII. cap. III. §. VI. vol III. p. 50 seqq.

(**) Ind. hæretic. p. 28. *Eustathians*, were the Spawn of the *Sabellian* Heresie, and had their Name from *Eustathius* Bishop of *Antioch*, who was deposed in a Council held in his own City, about the Middle of the fourth Century, for holding those Principles.

(***) Vales. adnotat. ad Euseb. de vit. Constant. lib. III. cap. LIX. Baro-

THOFREDVS (*), ANTONIVS PAGIVS (**) & GVILI-

nus certissimis, ut quidem ipse putat, rationibus, Eustathium non sub Constantino imperatore sed sub Constantio, ex Antiochena sede deiectum esse contendit. Videamus igitur, quibus id argumentis adstruere nitatur. Primum adfert Athanasii locum ex epistola ad Solitarios sub initium. *Fuit, inquit, quidam Eustathius episcopus Antiochiæ, vir confessione clarus &c. quem homines Ariane opinionis ita apud Constantium facta calumnia accusarunt, quasi in matrem principis contumeliosus fuisset.* Verum ego pro Constantio Constantinum in hoc Athanasii loco scribendum esse adfirmo. Quam emendationem confirmant ea, quæ de imperatoris matre mox subiiciuntur. Helenam enim intelligit, quæ in Orientem circa hoc tempus aduenerat. Nam de Fausta omnino hæc intelligi non possunt, ante viginti fere annos, si Baronium sequimur, occisa. Hieronymi vero locus ex libro de scriptoribus ecclesiasticis parum facit pro Baronio, quum in antiquis editionibus, adeoque in Lugdunensi, quæ penes me est, diserte scriptum sit, *sub Constantino principe missus est in exilium.* Neque enim video, cur tanti motus in creatione Eustathii esse potuerint, de quibus in epistola imperatoris Constantini fit mentio, ut ad eos sedandos mittendus fuerit Comes, totque epistolas ab imperatore scribi oportuerit. cetera.

(*) Gethofred. dissert. in Philostorg. lib. II. c. VII.

(**) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXVII. n. III. Tres annos, quibus Arius in exilio fuit, incompletos fuisse, manifestum facit synodus Antiochena, hoc anno (CCCXXVII) vel sequenti aduersus sanctum Eustathium episcopum Antiochenum congregata, in qua is ab Eusebio Nicomediensi sociisque, falsis impositis criminibus, depositus fuit. Baronius eam synodum in annum CCCXL coniecit; sed, ut eo anno dicetur, per hoc tempus celebrata fuit. Id. ad an. CCCXL. n. XVIII. (al. XIX.) Synodus Antiochena, in qua Eusebiani Eustathium Antiochiæ episcopum in exilium ab imperatore pelli curarunt, non Constantio, sed Constantino magno imperante, celebrata, ut suo loco demonstraui; idque manifeste docet Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes p. 212. ubi loquuturus de episcopis, quos Eusebiani persequuti

ELMVS CAVEVS (*), concorditer statuunt; & sicut ex omnibus historicis, SOCRATE, SOZOMENO, THEODORETO & PHILOSTORGIO euidenter apparet. Sed res, de qua conqueror, hæc est: Quod hunc *Eustathium* faciat *Sabellianum* ipsiusque sectatores semen vocet *Sabellianæ* hæresis. Quam re vera fidem catholicam contra hæresin *Arianorum* in synodo *Nicæna* omni conatu propugnarit. Ab ipsis istius synodi patribus *Beræa Antiochiam* translatus est; & primus fuit, qui synodum oratione panegyrica ad *Constantinum* aperuit; vt hic auctor sui oblitus libere profitetur in recensione octo conciliorum generalium p. 476. Præclaro encomio cum ornat ATHANASIVS, *Eustathius quidam*, inquiens (**), *fuit Antiochenus episcopus, vir confessione clarus, & religione pius, qui magno zelo pro veritate dimicauit, & Arianam hæresin odio prosequutus est.* Quo pacto igitur fieri potuit, vt *Sabellianus* esset, nisi hæresin *Sabellianam* veram fidem ipsumque *Athanasium Sabellianum* fuisse statuas? Vt hanc materiam adhuc magis illustrem auctorique

sunt, initium facit ab *Eustathio*, quem cum ingenti turba presbyterorum & diaconorum in exilium eiectum dicit. Quare synodus illa ante *Tyrium*, in qua multi episcopi relegati, congregata, vt alibi fuisse ostendi & omnibus *Baronii* dubiis satisfeci, †

(*) *Caue histor. literat. vol. I. p. 139. (p. 99. edit. Geneu. MDCXCIII.)* Referunt id *Baronius*, *Petauius* alique ad annum CCCXL. *Athanasii Hieronymique* testimonio præcipue nixi, qui *Eustathium* sub *Constantio* in exilium missum fuisse scribunt. At vero contigisse hæc sub *Constantino* non diu post *Eusebii Nicomediensis* reditum, nempe circa annum CCCXXIX vel CCCXXX. testes sunt *Socrates*, *Sozomenus*, *Theodoretus* & *Philostorgius*, idque multis firmatur argumentis. cetera.

(**) *Athanas. epist. ad Solitar. tom. I. p. 812. (p. 346. edit. Paris. MDCXCVIII.)* Ευσάθιος τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητῆς, καὶ τὴν πίσιν εὐσεβῆς, ἕτος πολὺς ἦν ζῆλῳ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τὴν τε Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίση, κ. τ. λ.

nostro & lectoribus eius auferam errorem, addo: Hic *Eustathius* hoc nomine delatus tantum fuit ex odio & malevolentia ab *Arianis*, qui acerrimi eius hostes erant, eo quod fidem *Nicanam* aduersus eos strenue defenderet. Hi igitur odiosum eum reddere conati sunt, criminando ipsam tamquam *Sabelliani* dogmatis fautorem, aliaque quædam crimina illi adfingendo, vi quarum calumniarum, coacta apud *Antiochiam* synodo, ipsum deposuerunt. **SOCRATES(*) & SOZOMENVS(**)** diserte aiunt, fuisse hanc

(*) Socrat. lib. I. c. XXIV. Σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιήσαντες καθαιρῶσιν Εὐστάθιον, ὡς τὰ Σαβελλίῳ μᾶλλον φρονῶντα, ἢ ἅπας ἢ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐδογματίσεν· ὡς μὲν ἦν τινες Φασὶν, δι' ἁλλας ἢ καὶ ἀγαθὰς αἰτίας· Φανερώς γὰρ ἔκ ἐκείνων· ὅτι μέντοι ὡς Σαβελλίζοντα καθεῖλον Εὐστάθιον, Κύρις τῆ Βεργίας ἐπισκοπῆς κατηγορῶντος αὐτοῦ, Γεώργιος ὁ Λαοδικεῆς τῆς ἐν Συρίᾳ ἐπισκοπῆς, εἰς ὧν τῶν μισῶντων τὸ ὁμοῦσιον, ἐν τῷ ἱγκαμίσῳ τῷ εἰς Εὐσέβιον τὸν Ἐμισσηνὲν ἔγραψεν εἰρηκέναι. Congregata Antiochie synodo, Eustathium deponunt, ut qui Sabellii dogmati potius, quam Nicænae synodi decretis inisteret. Sunt, qui ob alias etiam causas minus honestas depositum esse dicant, quas tamen in medium non proferunt. -- Porro quod Eustathius tamquam Sabelliano dogmati fauens, ab episcopis depositus sit, accusante illum Cyro Beroeæ urbis episcopo, Georgius Laodiceæ in Syria episcopus, unus ex eorum numero, qui vocem consubstantialis oderant, in laudatione Eusebii Emiseri scribit.

(**) Sozomen. lib. II. c. XIX. Σύνοδος ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης, ἀφαιρέται Εὐστάθιος τὴν Ἀντιοχείῳ ἐκκλησίαν· τὸ μὲν ἀληθές, ὡς πολὺς ἔχει λόγος, καθότι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίσιν ἐπήκει, καὶ τὰς ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ Παυλῖνον τὸν τότε ἐπίσκοπον, καὶ Πατρόφιλον τὸν Σκυθοπόλεως, ὧν τῇ γνώμῃ οἱ ἀνά τὴν ἐκκλησίαν ἱερεῖς εἰποιτο, οἵαυτε τὰ Ἀρεῖα φρονῶντας ἀπεσρέφετο, καὶ Φανερούς διέβαλλε· προφασιν δὲ, ὡς ἔχ' ὁσίαις πράξεσι τὴν ἱερωσύνην αἰχρῶνας ἐφωραθῇ. Congregata Antiochie synodo, Eustathius epi-

synodum *Arianam*, quæ *Eustasium* deposuerit, specie, quasi *Sabellii* dogmati potius quam *Nizæne* synodi decretis insisteret. Quod vsitatum *Arianorum* artificium fuit, quo *Athanasium* quoque destruere adnisi sunt. Iam vero quando hoc non nisi merum conuicium sit atque contumelia, tanto viro ab *Arianis*, qui ei tam crudeliter inimici fuerunt, imposita, non decet eum, qui indoctis lectoribus antiquarum hæresium recensitionem se dare præ se fert, hanc illi notam apponere, sine vlla auctoritatis adlegatione, vllaue significatione, eum in synodo pure *Ariana* fuisse depositum. Non credo, habuisse auctorem nostrum malum quoddam consilium in his, quæ hac de re scripsit; sed aut deceptum esse a recentiore quodam historico, aut non satis considerasse, quæ a vetustis scriptoribus tradita inuenit. Quæ res in posterum ipsi eo prodesse debet, vt diligentius aduertat & circumspiciat cautius, quos duces sequatur, & discat cum iudicio scribere, si officium in se suscepit historici pro illis, qui ipsi contradicere nequeant.

EVMDEM errorem admittit, quando de *Essenis* loquens, *Esseni*, inquit (*), *secta erant hæreticorum christianorum Alexandriæ, tempore S. Marci*. Heic vero paullo plus voluntarii erroris videtur subesse. Ignorare enim non potuit, quando *origines* meas transcripsit, allegasse

---

scopatu Antiochenis ecclesiæ exiit: re ipsa quidem sicut maior pars asserit, eo quod Nicani concilii fidem adstrueret, & Eusebium Pamphili, Paulinum Tyri ac Patrophilum Scythopoleos episcopum, quorum sententiam omnes Orientis episcopi sectabantur, tamquam Arianos auersaretur, palamque eos accusaret. Specie vero, quasi honorem sacerdotii flagitiis quibusdam commaculasse deprehensus fuisset.

(*) Index hæretic. p. 28. *Essæans*, *Essenes*, and *Essenians*, a Set of Christian Hereticks at Alexandria, in the Time of St. Mark, &c.

me auctoritatem EPIPHANII, EVSEBII atque HIERONYMI, vt ostenderem, ab hisce scriptoribus eos creditos fuisse orthodoxæ ecclesiæ ciues, non autem sectam hæreticorum christianorum *Alexandriæ*, tempore *S. Marci*. Quid? quod ipsemet in epitome lectores suos ad hæc testimonia remittat. Addidi, (quod ille omittit,) viros quosdam doctos, nominatim HENRICVM VALESIVM, IOSEPHVM SCALIGERVVM & IOANNEM DALLAEVM dubitare, an christiani fuerint, GVILIELMO BEVEREGIO aliisque communem opinionem tuentibus. Omnes autem in hoc consentiunt, non fuisse eos sectam hæreticorum christianorum. Verum hic auctor omnem tam veterum quam recentiorum spernit auctoritatem, dum hanc eis notam adponit. Si enim hæretici fuerunt, ad *iudeos*, non ad *christianos*, spectarunt.

IN modernorum hæreticorum recensione (a qua sibi in libro de *antiquitaribus ecclesiasticis* temperare potuisset) multo est iniuriosior in lectores non minus quam in piam plurimorum excellentium virorum memoriam causamque protestantium in genere, quando *Albingeres*, *Hussitas* siue *Bohemos*, *Lollardos*, *Waldenses* & *Wicluitas* vniuersos in numerum hæreticorum refert; tam monstrosas eis adscribens opiniones, quas numquam foverunt, sed illis ex implacabili odio tribuerunt aduersarii *Romanenses*, qui in eundem modum eos tractarunt, quemadmodum in prius sæculis *Athanasium* & *Eustathium* tractarunt *Ariani*. Decebat hæresiologum & historicum protestantem aut omittere hæc nomina, aut certe lectoribus suis narrare, quam præclaris scriptis causam eorum eruditissimi auctores ex protestantibus per duo posteriora sæcula vindicarint, & has criminationes, ab eorum aduersariis falso & de industria oblatas, depulerint. Si nihil huius vindicationis novit, ad agendas partes historici hac in re minus idoneus

tuit : Sin autem nouit, tanto magis est inexcusabilis, quod lectores suos ea celauit, quæ, vt illis & ecclesiæ & memoriæ sanctorum, de quibus ita detractum erat, satis faceret, studiose ante eorum oculos ponere debebat. Si ei placuisset librum meum, inscriptum *Scholastical History of Baptism*, diligentius inspicere, quemadmodum inspexit *origines*, veneranda nomina deprehensurus fuisset quorundam ex hisce excellentibus viris, qui hosce testes veritatis a falsis criminationibus & contumeliis, in ipsos iactis, vindicando causæ protestantium ius suum asseruerunt. In gratiam illius & veritatis adhuc semel illos transferbam, additurus non nihil, librosque ac loca, quibus hæ vindiciæ continentur, apertius indicaturus. Referendi autem huc sunt :

IACOBVS VSSERIVS de christianarum ecclesiarum successionem & statu, cap. X. quæ est de *Albigensium* & aliorum, qui ecclesiæ pontificiæ aduersati sunt, historia.

RICHARDI CRANKANTHORPII Defensio ecclesiæ *Anglicanæ* contra *Spalatensem* cap. XVIII. p. 100.

EDMUNDVS ALBERTINVS de eucharistia lib. III. p. 976. vbi agit de *Wicleuitis*, *Waldensibus*, *Lollardis*, *Taboritis* siue *Bohemis*.

SAMVELIS MORLANDI History of the Euangelical Churches of the Valleys of *Piedmont*. Lond. MDCLVIII. fol.

PETRI ALLIX History of the *Albigenses*. Lond. MDCXCII. 4to. 2 vol.

IOACHIMVS HESTEBERGVS de ecclesia *Waldensium*. Argentorat. MDCLXVIII. 4to.

PAULI PERRINI History of the *Albigens* and *Vaudois*. Lond. MDCXXIV. 4to.

BALTHASARIS LYDII *Waldensia*, siue conseruatio veræ ecclesiæ, demonstrata ex confessionibus *Taboritarum* & *Bohemorum*. 2 vol. Roterod. MDCXVI. 8uo.

GUILIELMI CAVEI Historia litteraria. In conspectu sæculi *Waldensis* siue duodecimi.

THOM. JAMES'S Apology for *John Wickliffe*, shewing his Conformity with the now Church of England. Oxon. MDCVIII. 4to.

HENRICI MAVRITII Vindication of the Prim. Church. p. 374.

Ratio disciplinæ fratrum *Bohemorum*. Hagæ MDCLX.

HENR. WHARTHONII appendix ad CAVEI historiam litterariam, p. 50. in vita *Ioan. Wickles*. p. 50.

The life of *Wickliffe*, by a Late Author. Lond. 8vo.

AMOS COMENII Historia persecutionum ecclesiæ *Bohemice*. Lugd. Bat. MDCXLVII. 8vo.

IT. Historia ecclesiæ *Slauonica* &c.

ANTON. LEGER Histoire *Vandois* des Eglises de *Vallees de Piedmont*. Lugd. Bat. MDCLXIX. fol.

Waldensum Confessio contra claudicantes *Hussitas*. Basil. MDLXVI. 8vo. Vid. etiam in *Fasciculo rerum* &c. Tom. I.

CONRADI DANHAVERI Ecclesia *Waldensum* orthodoxiæ *Lutheranæ* testis & locia. Argent. MDCLIX. 4to.

SAMVELIS MARESII Dissertatio historico-theologica de *Waldensibus*. Groning. MDCLX. 4to.

AEGIDII STRAVCHII Historico-theologica disquisitio de *Waldensibus*. Witeberg. MDCLXXV. 4to.

PETRVS WESENBECIVS de *Waldensibus* & principum protestantium epistolis, huc pertinentibus MDCIII. 4to.

IOANNIS LASICII, veræ religionis apologia. Spiræ MDLXXXII.

NVM autem in tanta eximiorum commentariorum & opusculorum, de hoc argumento elaboratorum, copia fieri potuit, ut is, qui librum de hæresibus scriberet, omnino nullum ex illis omnibus videret, nec quiddam de apologiis inaudiret, quæ in horum hominum gratiam in lucem publi-

publicam emissæ sunt? Num adeo necesse habuit narrationes suas ita crude exponere, quemadmodum a manifestis eorum inimicis accepit traditas? Si quis ea, quæ **RAINERIVS** (*), aduersarius quidem eorum, at ingenuus scriptor pontificius, de illis memoriæ prodidit, conside-

(*) Not. Inueni hunc scriptorem apud **EDMUNDVM ALBERTINVM** de eucharistia p. 967. Luber igitur ea, quæ ex illo excerptis **ALBERTINVS**, in gratiam lectorum, qui hunc librum euoluere non possunt, huc transcribere: **REINERVS** (ita vocatur **ALBERTINO**) licet illis infensissimus, eos a Catharis & Manichæis (cap. VI.) distinguit. Ait: (cap. V & III.) *Noui testamenti textum & magnam partem veteris vulgariter sciunt corde. Item: Nouum & vetus testamentum vulgariter transfulerunt, & sic docent & discunt. Audiui & vidi quemdam rusticum idiotam, qui Iob recitauit de verbo ad verbum & plures, qui totum nouum testamentum perfecte sciuerunt. Et rursus (cap. IV.): Inter has omnes sectas, quæ adhuc sunt vel fuerunt, non est perniciosior ecclesiæ, quam Leonistarum. Et hoc tribus de causis. Prima est, quia est diuturnior. Aliqui enim dicunt, quod durauerit a tempore Syluestri: aliqui a tempore apostolorum. Secunda, quia est generalior: fere enim nulla est terra, in qua hæc secta non sit. Tertia, quia quum omnes aliæ sectæ immunitate (leg. immanitate) blasphemiarum in Deum audientibus horrorem inducant, hæc, scilicet Leonistarum, magnam habet speciem pietatis, eo quod coram hominibus iuste viuunt & bene omnia de Deo credant, & omnes articulos, qui in symbolo continentur. Solummodo Romanam ecclesiam blasphemant & clerum, cui multatulo facilis est ad credendum. Inter causas autem illius credulitatis, notat (cap. III.) insufficientiam doctrine quorundam, qui predicant quandoque frivola, quandoque falsa: unde quicquid doctor ecclesiæ docet, quod per textum noui testamenti non probat, hoc totum pro fabulis habent contra ecclesiam. Et iterum (cap. VII.): Hæretici cognoscuntur per mores & verba. Sunt enim in moribus compositi & modesti. Superbiam in vestibus non habent, quia nec pretiosis nec multum abiectis viuunt. Negotiationes non habent propter mendacia & iuramenta & fraudes vitandas, sed tantum viuunt de labore ut opifices &c.*

ret,

ret, plus æquitatis & iuris eum illis tribuere, cognoscet,

Diuitias non multiplicant, sed necessariis sunt contenti. Casti etiam sunt, maxime Leoniste. Temperati etiam sunt in cibo & potu. Ad tabernas non eunt, nec ad choreas, nec ad alias vanitates. Ab ira se cohibent: semper operantur, discunt vel docent, & ideo parum orant, &c. Cognoscuntur etiam in verbis præcis & modestis. Cauent etiam a scurrilitate & detractiōe & verborum leuitate & mendacio & iuramento. Papæ! (sunt verba ALBERTINI) quales nobis depingit hæreticorum notas, quæ purus christianismus sunt? Denique: Post hæreticus, inquit, (cap. VIII.) facit comparationem status ecclesiæ Romanæ ad statum ipsorum, sic dicens: Doctores Romana ecclesiæ sunt fastuosi in vestibus & moribus Matth. XXIII. Amant primos recubitus & vocari appetunt ab hominibus Rabbi, Rabbinos vero tales non querimus, Item, ipsi sunt incontinentes, sed unusquisque nostrum uxorem suam habet & cum ea caste viuit. Item, sunt diuites & auari, quibus dicitur, vae vobis diuitibus, quia habetis heic consolationem vestram: Nos vero habentes victum & vestes, quibus possumus regi, his contenti sumus. Item, sunt voluptuosi quibus dicitur, vae vobis, qui decoratis domos viuatarum &c. nos vero utcumque sustentamur. Item, ipsi pugnant & bella inducunt & mandant occidi & incendi pauperes, quibus dicitur, omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit: nos vero ab eis persecutionem patimur propter iustitiam. Item, comedunt panem otiosum, nihil operantes: nos vero manibus operamur. Item, ipsi volunt esse doctores soli, quibus dicitur Matth. XXIII. Vae vobis, qui tulistis clauem scientiæ: apud nos vero tam semina (priuatim videlicet) quam viri docent, & discipulus septem dierum docet alium. Item, rarus est doctor inter eos, qui tria capitula continuata noui testamenti litteraliter sciât corde: apud nos vero rarus est vir & semina, qui textum non sciât vulgariter recitare. Et quia veram Christi fidem habemus, & sanctam vitam & doctrinam docemus omnes nos, ideo scribæ & pharisei gratis persequuntur nos ad mortem, ut Christum. Præterea, ipsi tantum dicunt, non faciunt, & alligant onera grauiâ in humeros hominum, sed digito suo hæc non mouent: nos vero omnia facimus quæ docemus. Item, ipsi plus cogunt seruari traditi-

quam hunc auctorem. Licet enim eos sectam appellet, dicit tamen, diuturniorem esse sectam: Aliquos enim dicere, quod durauerit a *Syluestri* episcopi *Romani* tempore, aliquos a tempore apostolorum, & quum omnes aliæ sectæ immanitate blasphemiarum in Deum audientibus horrorem inducant, hanc *Leonistarum*, magnam habere speciem pietatis, eo quod coram hominibus iuste vivant, bene omnia de Deo credant & omnes articulos, qui in symbolo continentur: solummodo *Romanam* ecclesiam blasphemare & clerum. Num hi igitur fuerunt *Waldenses*, Qui episcopatum, symbolum apostolicum, omnes sacros ordines, & potestatem magistratus reiecerunt, & approbarunt adulterinos amplexus & promiscuos concubitus agitarunt; quemadmodum auctor noster (*) eos repræsentat, vocans eos contemtim *nundinatores religionis & pios reformatores sæculi duodecimi?*

ones hominum, quam Dei mandata, ut ieiunia, festa, ire ad ecclesiam, & multa alia, quæ sunt hominum instituta: nos vero tantum doctrinam Christi seruare suademus & apostolorum. Item, ipsi penitentes onerant panis grauissimis, quas nec digito mouent: nos vero exemplo Christi dicimus peccatori, vade iam & noli amplius peccare, & ei per manus impositionem omnia peccata relaxamus & animas transmittimus a morte in calum. Ipsi autem fere omnes animas transmittunt ad infernum.

(*) Index hæretic. p. 78. While they rejected Images, &c. as *Popish*, they also run down the Use of Churches, decried Confirmation with all *Episcopal* Obedience, and would allow no Distinction between a Bishop and Priest. --- They rejected the *Apostles Creed*, abhorred all Kinds of Oath, and taught that the Magistrate had not the Power of Sword, and that no Man ought to suffer Death by the Sentence of any Judge. But tho' they were so severe against Priests and Magistrates falling into Sin, they were a great deal more indulging to themselves. For they were so far from mortifying the Flesh, that they not only permitted but approv'd of adulterous Embraces, and practis'd promiscuous Copulation. These were some of the *Religion-mongers and Pious Reformers* of the twelfth Century. Si

Si auctor noster causam suam ipse defendere iuberetur, culpam omnem in ALEXANDRVM ROSSAEVM conferret: hic enim doctus auctor ipsius est, quem transcripsit. Atqui ALEXANDER ingenue fatetur, narrationes suas se habere ex CAESARE BARONIO, GILBERTO GENEBRARDO, NIC. SANDERO, GVALTERO, ROB. BELZARMINO, VIEGA, FLORIMVND0 RAIMVND0, GABRIELE PRATEOLO, GREGORIO DE VALENTIA & istiusmodi scriptoribus aliis, qui papicolæ & capitales hostes *Waldensium* pariter & protestantium fuerunt. An ergo auctorem nostrum, de hæresibus scribentem, decebat narrationes suas, lectorum protestantium vsibus destinatas, ex talibus depromere auctoribus, quando vnum & alterum consulere poterat ex tanta multitudine præclarorum scriptorum protestantium, qui res *Waldensium* illustrarunt eorumque memoriam ex suis ipsorum scriptis & confessionibus fidei, quæ certissima religionis eorum documenta sunt, vindicarunt? Equidem satis mirari non possum, qua ratione auctor quispiam ingenuus, qui vel mediocrem librorum & doctrinæ cognitionem habet, eiusmodi censoriæ seueritatis notam hisce excellentibus confessoribus & testibus veritatis inurere audeat, nulla, ne minima quidem, mentione facta eorum, quæ in istorum hominum defensionem a tot viris eruditis dicta sunt vel dici poterant. Non suspectum reddam auctorem nostrum nomine malorum consiliorum promouendi papatum: audeo tamen dicere, eum vix propiorem & magis compendiarium viam inire potuisse, si id ipsi propositum fuisset, quam mentes eorum, qui longius retro respicere non possunt, quam narrationes illius lumen eis præferant, imbuendo tam aduersis opinionibus de istis viris, quorum tot millia mortem pro vera religione oppetiere, & quidem ob hæc ipsa capita, in quibus protestantes in ho-

diurnum vsque diem a pontificiis dissident. Fuit mihi aliquando occasio in libro quodam antehac edito (*) idem illud alium quemdam scriptorem monendi, qui auctori nostro doctrina & ingenuitate longe antecellit. Neque vero umquam audiui, id eum accepisse grauer. Nam historici est, quantum potest, diligentissime perquirere & inuestigare veritatem, inuentamque aliis aperte & ingenue sine fucō & fallaciis tradere. Et idcirco spero, auctorem nostrum hunc grandem errorem emendaturum esse, si opportunitatem habuerit adhuc quiddam de hoc argumento scribendi. Melius omnino tempus impenderit legendis & considerandis libris quorundam ex his excellentibus scriptoribus, ad quos eum remisi, quam colligendis quisquiliis ex ALEXANDRO ROSSAEO vel vllis aliis istiusmodi minus doctis & intelligentibus scriptoribus.

III. VNVM autem adhuc habeo, quod hunc auctorem eiusque lectores moneam: Quod videlicet, dum misellos *Waldenses*, *Albingenses*, *Wicleuitas*, *Hussitas* & *Lollardos* ita aspere tractat, de grauibz *Romanensium* siue *Pontificiorum* erroribus in vniuerso indice suo, sub quocumque demum titulo aut denominatione, verbum nullum faciat. Non potest respondere, id ad institutum suum haud directe spectasse: nam ille de modernis æque ac veteribus hæresibus agit. Neque a duce suo heic destitutus est. Nam ALEXANDER ROSSÆVS integram quinquaginta paginarum sectionem in libro suo de hoc argumento habet. Et si hic ea de re dixisset nihil, tamen nouum hæresium expositorem decebat errorum *Romanensium* sub vno alteroue titulo meminisse. Errores eorum tam graues sunt & periculosi, quam plerarumque recentiorum sectarum. Cur igitur in *indice* ipsius locum habent nul-

---

(*) Scholaistical History of Baptism. Part, I. chap. I. p. 97.

lum? An num transubstantiatio error nullus est? Num idololatria in variis cultus sanctorum, angelorum, imaginum, reliquiarum, hostiæ & crucis speciebus vitium nullum est? Hæresis *Hildebrandina*, vti scriptoribus nostratibus vocatur, hoc est, doctrina de abrogando regibus imperio, annon error est, dignus qui memoretur? Insolentia illa pontificis *Romani*, qua se omnis erroris expertem esse iactat, & vniuersalem potestatem in ecclesiam sibi arrogat, annon digna est censura scriptoris protestantis? An crimen nullum est, clericos ciuilis magistratus eximere potestate, aut temere atque iniuriose illis imponere cælibatum? An nullam habet ista res iniquitatem, quod populis scripturæ sacræ lingua incognita obferantur? Aut, quod illos sacris interesse oporteat, quæ lingua fiant, quam minus intelligant? Aut, quod per sacrilegium altera eucharistiæ specie priuentur? Aut, quod absolutæ necessitati confessionis auricularis sese submittere cogantur? Num nihil damni est ex vsu interdictorum & indulgentiarum? Num missæ priuatæ & solitariæ, doctrina item de igne purgatorio cum multis erroribus aliis, tam innocentes res sunt, vt historicus non facturum sit aliquid, quod sit operæ pretium, si lectoribus suis aliquam eorum notitiam suggererit, eosue, vt ab illis sibi caueant, præmonuerit? Nouit auctor noster, quod res istas plerasque in diuersis *originum* mearum partibus, nactus occasionem, palam impugnaverim, & nouationes magnasque corruptelas esse ostenderim. Potuisset ergo saltem ad hæc epitomes suæ mearumue *originum* partes, vbi eæ tractantur, lectores suos remittere, si illas in collectionibus suis vno obtutu exhibere non libuisset.

VERVM ENIM VERO *Anti-episcopalibus*, siue *Presbyterianis* æque fauet atque *Pontificiis*. Nam nec istis locum vllum in catalogo suo adsignat. Festinauit, credo, vr-

gentibus operis, nec animaduertit eorum prætermiſſionem. Iam vero conſiderare ipſum oportet, quod, qui *Waldenſes* nomine reieſti muneris episcopalis, (quod ſemper ſtudioſe tuiti ſunt) falſo arguit, ſilentio iſtos prætereire non debuiffet, qui episcopali auctoritati ſeſe opponunt; quum hoc, tamquam heterodoxiam, quam ſibi habent propriam, & a qua *Anti-episcopales* ſive *Presbyteriani* appellantur, iure ac vere eis adſcribere potuiſſet. Non autem hoc ſolum in indice eius deſcit, ſed deſiderantur etiam plura.

Si auctor noſter animum induxit perfectum catalogum OMNIUM hæreſium, quæ a primis inde chriſtianismi initiis exſtiterunt, præcipuarum item heterodoxiarum, quæ poſterioribus temporibus ortæ ſunt, tradere, debebat multa alia, tam vetuſta quam recentiora nomina interponere, quæ vero in indice eius iam deſciunt. Ex primo quidem ſæculo deſunt; *Thebuliani*, *Cleobiani*, *Doſitheani*, *Gorthæani*, *Merinthiani*: vt ne commemorem de *Dema*, *Hermogene*, *Hymenæo* & *Phileto*, *Alexandro* fabro, *Diotrephe* & doctrina *Iſabel*, quorum omnium mentio ſit in ſcripturis. Ex ſecundo ſæculo, *Baſſus*, nouus diſcipulus *Valentini*. Ex tertio ſæculo, *Diſcalceati*, *Apocariæ*, *Dicariæ* & *Solitarii*, nouæ *Manichæorum* propagines. Ex quarto ſæculo, *Mmæi*, *Adelphiani*, *Pſathyriani* & *Lucianiſtæ*, duo noui furculi *Arianorum*, *Adelophagi*, *Theoponitæ*, *Triſcilidæ* ſive *Triſformiani*, *Hydrothitæ*, *Cyribiani* & *Pytheciani*, nouæ ſectæ *Arianorum*, *Gyrouagi*, *Homuncionitæ*, *Ametritæ*, *Pſychopneumones*, *Adecerditæ*, *Sarabaite*, ſive *Remboth*, *Paſſionitæ*, *Nyſtagæ*, *Theophroniani*, *Metagenetæ*, *Sabbatiani* ſive *Protopaſchitæ*. Ex ſæculo quinto, *Vigilantiani* & *Maſſilienſes*. Ex ſæculo ſexto, *Marcianiſtæ* ſive ſectatores *Marciani* *Trapezite*, *Tetraditæ* & *Seueriani* cum diuerſis furculis, qui ex illis ſucceuerunt, *Contobabditæ*, *Pauliani*,
Theo-

*Theodosiani, Damianisæ, Petrite, Canonite, Corrupticolæ; vna cum erroribus PETRI MOGGI & PETRI GNAPHEI siue FVLLONIS, qui magnum momentum in istius æui historia faciunt; sicut & praxes Zenonis cum henotico suo, & Anastasii aduersus concilium Chalcedonense. Ex sæculo septimo, IOANNES PHILOPONVS & Ethicoproscopæ. Sæculum octauum celebre fuit ob controuersias inter Iconoclastas & Iconolatræ. Et errores synodi Nicænæ secundæ cum maiore fructu in clariorem lucem proferri potuissent, si auctori nostro placuisset in historia generalium conciliorum lectoribus suis narrare, quam fortiter concilium *Francofurtense* & alia concilia ac scriptores istius sæculi & sequentium temporum eis sese opposuerint. Sæculum nonum & decimum GABRIEL PRATEOLVS(*), hæreticorum interregnum fuisse dicit & ecclesiæ ab hæreticis infestationibus quietem & cessationem per ducentorum annorum spatium & ultra. Alii ista tempora melius vocant tempora tenebrarum & ignorantiae, vbi inimicus, dormientibus hominibus, seuerit zizania. Neque ipse CAESAR BARONIVS facere potest, quin ex certis rationibus ea vocet, *infelicissima Romanæ ecclesiæ tempora & omnium luctuosissima(**)*, vbi periculum sit, ne quid scandali pu-*

(*) Prateolus in elencho hæreticorum. Hæreticorum interregnum, hoc est, ecclesiæ ab hæreticis infestationibus quies & cessatio, per ducentorum annorum spatium & ultra, sub initium translati imperii ad Germanos: ab anno videlicet 800. quo Carolus, merito magnus dictus, regnare cœpit, vsque ad 1000. & ultra, donec sub Henrici tertii imperio, Berengarius diaconus Andegauanus in Gallia erupit, circa annum 1048. Quod sane Dei optim. max. gratia & fauore, atque sapientum principum sedulitate ac diligentia, in Deumque & christianam religionem propensa sinceritate atque flagranti dilectione, contigisse nemo dubitavit, qui eorundem principum historias diligenter perlegerit.

(**) Not. Quæsiui hæc verba in BARONIO, sub initia sæculi noni &
fillus

sillus animo patiaur, si quando videre contigerit abominationem desolationis in templo. Si auctor noster, pro eo ac decebat, scrutatus esset, grande idolum transubstantiationis inuenire potuisset, hisce temporibus formari cœptum in erroribus PASCHASII RATHBERTI, etsi non prorsus perfectum, nisi aliquot sæculis post in concilio *Lateranensi*. Item semina hæresis *Hildebrandinæ*, herbescencia in temerariis ausibus pontificum horum temporum contra potestatem principum, vsque dum maturescerent sub *Hildebrando* ipso, dicto *Gregorio VII.* Vt plurium errorum mentionem ne faciam, quos auctor noster tacitus præteriit. In sæculo duodecimo errores inuenire potuisset DVRANDI DE WALDACH, PETRI ABELARDI & GILBERTI PORRETANI, *Coterellorum* etiam & *Populicanorum*, eosque in indice suo interponere. In primis autem sæcula decimum tertium & decimum quartum largam ei suppeditura fuissent insigniorum errorum segetem, quibus catalogum suum, *Wicleuitarum*, *Hussitarum*, *VValdensium* & *Albingensium* loco, potuisset implere. In decimo enim tertio sæculo errores apparent IOACHIMI abbatis PETRI IOANNIS DE OLIVA & IOANNIS DE PARMA infamis auctoris libri, qui *Euangelium æternum* inscriptus & ad abrogandum euangelium *CHRISTI*, obtentu intro-

decimi sed non inueni. Quæ autem sequuntur, in principio sæculi decimi (tom. X. p. 629. edit. Antwerp. MDCXVIII.) exstant, ubi tamen in antecedentibus BARONIUS aliis verbis in istam fere sententiam de hoc sæculo iudicat. *En incipit*, inquit, *annus redemptoris nongentesimus, tertia indictione notatus, quo & nouum inchoatur sæculum, quod sua asperitate ac boni sterilitate ferreum, malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum appellari consuevit obscurum.* In cuius limine constituti, ad ea, quæ pro foribus adeo flagitiosa nuper contigit aspexisse, antequam progrediamur ulterius, heic lectorem monendo, præfari aliquid necessarium duximus, ne quid scandalii pusillus animo patiaur, cetera. du-

ducendi magis spiritualis euangelii *SPIRITVS SANCTI*, compositus est. Septem & viginti errores ac blasphemias, quas monachi mendicantes hoc tempore magnifice- rint & probauerint, in hoc libro notauit NICOLAVS EYMERICVS. Sed auctor noster ne necesse quidem habe- bat hunc EYMERICVM quærere & euoluere. Nam EDV- ARDVS STILLINGFLEETVS amplam earum recensio- nem exhibet in libro, quem de *fanaticismo ecclesiæ Romanensis* (*) edidit. Sicut etiam errores commemorat GER- ARDI SEGARELLI, *Dulcinistarum*, HERMANNI FERRA- RIENSIS & libri, qui vocatur *Flores S. Francisci* (**), & alius cuiusdam, qui inscribitur *Conformitates vitæ beati Francisci ad vitam domini nostri Iesu Christi*. Quibus addi possent errores RAYMVNDI LVLLII, DAVIDIS DI- NANTII & BVGAVRII DE MONTE FALCONE, VNA CUM ERRORIBUS IOANNIS GVIONIS DE MERCVRIA, NICOLAI DE VLTRICVRIA, DIONYSII SOVLECHATI monachi ordinis *Francisci*, IOANNIS DE CALORE, LVDOVICI cuiusdam, & GVIDONIS, monachi *Augustiniani*, cum aliis quibusdam, qui his temporibus condemnati sunt a GVIELMO *Parisiensi* & STEPHANO *Parisiensi*, iuuante & approbante academia *Pa- risiensi*, & sub calcem quarundam editionum PETRI LOM- BARDI, VNA CUM ERRORIBUS huius ipsius LOMBARDI, legun- tur, sub hoc titulo, *Articuli, in quibus magister sententiarum communiter non tenetur*. *Lombard. sentent. Lugd. MDXCIII. 8uo.* HENRICVS SPONDANVS hisce adiungit *Condormientes, Pasto- rellos*, GVIDONEM DE LACHA, *Humiliatos & Ordinem apostolo- rum*: Qui omnes in sæculo decimo tertio apparuerunt, præter famosas *Guelphorum & Gibelinorum* disputationes, quæ sequentibus temporibus continuatæ sunt. In sæcu- lo decimo quarto errores deprehenduntur ARNALDI MON-

(*) Fanaticism of the Church of Rome.

(**) The Flowers of St. Francis.

TANERII, ALNALDI DE VILLA NOVA, BERTOLDI DE ROBACK, MARTINI GONSALVI CONCHENSIS, NICOLAI CALABRI, BARTHOLOMAEI IANOVESII, *Bizachorum*, *Fratrum de paupere vita*, *Pseudopostolorum*, IOANNIS DE LATONE, IOANNIS HATTONIS, *sectæ Impurorum*, RAIMUNDI DE TERRAGA, AMADEI *Lusitani*; *Albatorum*, qui cum magna sanctitatis suæ admiratione omnes partes *Europæ* peragrarunt; *Templariorum*, quorum ordo in concilio *Vannensi* extinctus est; nouorum *Sabellianorum* in *Hispania*, qui ex hypothese transubstantiationis statuerunt, eucharistiam esse *PATREM, FILIUM & SPIRITUM SANCTUM*; errores FRANCISCI CECCHI, astrologi *Italici*; Litigiosæ disputationes inter GREGORIUM PALAMAM, & IOANNEM CANTACVZENVM ab vna parte, & BARLAAMVM atque GREGORIUM ACINDYNVM ab altera parte, de lumine *Thaboritico*; Reuelationes *S. Brigittæ & S. Catharinæ* pro immaculata *Mariæ* virginis conceptione & contra hanc ipsam; controuersia de eadem materia inter *Dominicanos & Franciscanos*; & ferociore contentiones horum ordinum de paupertate *IESU CHRISTI*, de quibus EDYARDVS STILLINGFLEETVS in *fanaticismo, ecclesiæ Romanensis* & auctor *mysterii Iesuitismi* fuscè disputant. Et hisce addi poterant errores pontificis IOANNIS XXII, qui nonaginta ei adscribuntur a populo nostro GVILIELMO OCCAM, propter quod ipse cum amicis suis IOANNE PARISIENSI, IOANNE DE POLIACO, PETRO DE VINEIS, IOANNE DE IANVINO & MARSILIO DE PADVA cum multis aliis hæreseos insimulantur, re ipsa imperialem potestatem contra populum firmissime adferentes. Quorum tractatum collectio reperiri potest in MELCHIORIS GOLDASTI *monarchia imperii Romani, seu de iurisdictione & potestate imperatoris & papæ, per varios auctores* 3 vol. Hanou. MDCLII. fol.

SAECULO decimo quinto occurrunt litigiosæ illæ disputationes inter concilia *Constantiense & Basileense* ab

vna,

vna, & concilium *Florentinum* ab altera parte, de eo, an pontifex *Romanus* errori obnoxius & conciliis generalibus superior sit? Error concilii *Constantiensis* in eripiendo multitudini calice; error concilii *Basileensis* in stabiliendo dogmate de immaculata conceptione *S. Mariæ* virginis. Errores item *AVGVSTINI* DE ROMA, *IOANNIS PARVI*, *FRANCISCI GEORGII VENETI*, *LAURENTII VALLÆ*, instauratoris *Sabellianismi*, *NICOLAI MACHIAVELLI*, *MATTHÆI PALMERII*, *PETRI DE ARANDA*, *Fanaticorum Sueuensium*, *MATTHÆI TIBVRTINI* *Enthusiastæ Franciscani*, *Tympanistæ Germani*, & sectæ sic dictorum *Opinionistarum*: Vt ne mentionem faciam *HENRICI HARPHII*, cuius errores, quia tantum ab indice *Romano* damnati sunt & expurgati, magis dubiæ naturæ sunt. Fuit etiam ineunte hoc sæculo quidam *VINCENTIUS FERRERIVS*, *Catalaunus*, ordinis prædicatorum, qui iam pro insigni sancto habetur ab *HENRICO SPONDANO* & *CAESARE BARONIO* aliisque ecclesiæ pontificiæ scriptoribus. Fuit autem aliquando tempus, vbi hæreticus declaratus est a *NICOLAO EYMERICO*, hæreticæ pravitatis inquisitore, eo quod *Iudam* proditoris ad salutem pœnituisse, statuerit. Quibus addi possent errores *QUADRIGARII* & *MVNERII*, damnati a schola *Parisiensi* an. *MCCCCXLII* & *MCCCCLXX*.

DE sæculo decimo sexto non multum temporis effluxit, antequam *HVLDERICVS ZWINGLIVS* & *MARTINVS LUTHERVS* ecclesiam reformare cœperunt: tamen in hoc breui interuallo auctor noster notare potuisset *HERMANNVN RISSVICVM*, *Fossarios in Bohemia* & *PETRVN POMPONATIVM* in *Italia*, qui publice contra immortalitatem animæ disputavit. Et si addidisset *THOMAM DE VIO*, hoc est, *CAIETANVM* cardinalem, auctoritate id fecisset *GABRIELIS PRATEOLI* & *AMBROSHII CATHARINI*, qui librum ex instituto aduersus *Caietanum* scripsit, in quo ei plus du-

centos errores tribuit, ex quo libro excerpta quædam leguntur apud MATTHIAM FLACIUM ILLYRICUM, *de controversiis religionis papisticae*, p. 138. *Basil. MDLXV. 4to.*

DEVENIMVS iam ad tempus *Reformationis*, vbi aucto. noster multas adnotauit sectas & heterodoxias, multo autem plures prætermisit notatu omnino dignas. AMBROSIVS CATHARINVS, qui CAIETANVM condemnat, errores quoque ipsemet habet ab aliis notatos. ANTONIVS SOTOMAIOR in indice suo quosdam eius libros legi vetat, iubetque expurgari. Quæri autem potest, vtrum hoc factum sit ob errores eius vere tales, an solum ob opiniones, ad partes protestantium inclinantes. Nam opinio eius de statu quodam post huius mundi finem in noua terra inter cælum & orcum intermedio, pro illis, qui non ita boni fuerunt, vt in cælum admitti possint, nec tam mali, vt ad orcum damnandi sint, error est qui meruisset, vt ab auctore nostro obseruaretur. De *Anabaptistis* loquitur, at confuse & permixte, quum alii eos ad minimum in quatuordecim sectas, pro diuersis suis dogmatibus, dispertiant, nimirum in *Muntzerianos*, *Apostolicos*, *Separatos*, *Catharos*, *Silentes*, *Enthusiastas*, *Liberos*, *Adamitas*, *Ilutitas*, *Augustinianos*, *Beuckeldianos*, *Melchioritas*, *Georgianos* & *Mennonistas*. Nonnulli hisce addunt *Pastoricidas*, *Nudipedes*, *Manifestarios*, *Clancularios*, *Baculares*, *Batzemburgicos*, *Pacificos* & *Sanguinarios*. Aucto. noster quorundam ex illis meminit sub suis ipsorum titulis, maximam autem illorum partem omisit. Debat etiam *Anabaptistas Anglicanos* ab aliarum regionum *Anabaptistis* distinguere, quia a multis illorum opinionibus abhorrent. De *Antitrinitariis* loquens dicit, eos esse propagines veterum *Arianorum* & *Samosatenianorum*, in stirpem eorum insitos, a MICHAELE SERVETO. Quum tamen SERVETVS non fuerit *Arianus* nec *Samosatenianus* sed instaurator *Sabellianismi*, in quo

quo sectatorem habuit BARTHOLOMAEVM KECKERMANNVM & plures alios, quos nusquam tam seuera censura vexat. Auctores recentioris *Arianismi* fuerunt VALENTINVS GENTILIS, GEORGIUS BLANDRATA, GREGORIUS PAVLI, MATTHAEVS GRIBALDVS, FRANCISCVS DAVID, IOANNES PAVLVS ALCIATVS, IOANNES CAMPANVS, & LAELIVS SOCINVS, FAVSTI SOCINI patruus, de quibus auctorem nostrum sub diuersis eorum titulis differere oportebat distinctius. Attingere etiam, breuiter saltem strictimque, debuisset errores IVLII CAESARIS VANINI, ANDREAE CAESALPINI & THOMAE HOBBSII, qui in eadem, qua BENEDICTVS SPINOSA, fuerunt classe. Operæ quoque pretium fuisset lectorem docere, quæ singulares & heterodoxæ opiniones fuerint ARCHERI, qui, inter alia in res diuinas contumeliosa dicta, Deum auctorem esse peccati publico scripto docuit, quamobrem a theologorum ordine castigatus & liber eius per carnificem an. MDCXLV. combustus est. Notare etiam debuisset errores IACOBI BOEMII & ANTONIETTAE BOURIGNONIAE (contra quos D. COCKBURNIVS scripsit) HIERONYMI item CARDANI, STEPHANI CVRCCELLAEI, SIMONIS EPISCOPII & IACOBI ARMINII; & errores HVGONIS GROTH, posteaquam consilium cepit comprehendendi mitioremque in partem interpretandi & *Pontificiorum* & *Socinianorum* dogmata, quod in vltimis eius scriptis manifesto apparet; Errores quoque EDVARDI HERBERTI DE CHERBVRY; Nouam hæresin *Iesuitarum*, vti ipsi *Iansenistæ* eam vocant, qui pontificem Romanum omni errore immunem statuunt, non solum in rebus fidei, sed rebus etiam facti, & potestatem ei tribuunt deturbandi de folio principes & subiectos absoluendi a sacramento debitæ illis fidelitatis. Quæ doctrina passim occurrit in scriptis ROBERTI BELLARMINI contra GVILIELMVM BARCLAIVM & WIDDRINTONEM

sub nomines SCVLKENII, & in MARTINO BECANO, & IOANNE MARIANA, FRANCISCO SVAREZIO, IOANNE AZORIO, EMANVELE SA & compluribus aliis, quorum librorum nonnulli vna cum libro BARONII *Parisiis & Mantuae Carpeanorum* per carnificem publice combusti sunt. Hisce addi potuisset noua doctrina *Iesuitarum* moralis, satis fufe exposita in libris, qui inscribuntur, *litterae prouinciales de morali & politica Iesuitarum disciplina*; praecipue desumpta ex ANTORIO DE ESCOBAR, VINCENTIO FILLIVCIO & aliis istiusmodi scriptoribus. Doctrina item de probabilitate, defensa a IOANNE CARAMVELE, quæ viam aperit effrenatae licentiae, quo nomine damnata & notata est in ipso *Romano indice*, sub hoc titulo: *IOANNIS CARAMVELIS apologema pro antiquissima & vniuersalissima doctrina, de probabilitate prorsus prohibetur*. Exstant etiam non minus quadraginta quinque propositiones theologiae casuisticae *Iesuitarum*, ex quibus hæc doctrina de probabilitate vna aliqua est, damnatae duabus, vt vocantur, bullis *Alexandri VII.* sub calcem *Romani indicis*, quæ in auctoris nostri collectione interponi potuissent. Sicut & censuræ supremæ curiæ *Parisiensis* & scholæ, quam *Sorbonam* vocant, in propositiones ANTONII SANCTARELLI an. MDCXXVI. quibus potestatem deponendi reges pontifici *Romano* adferere conatus est: *Censura* modo dictæ scholæ in *Iesuitas* an. MDCLXI. quod papam eadem gaudere docuerunt infallibilitate, qua gaudeat *IESVS CHRISTVS*, in rebus facti non minus quam iuris. *Censura* item scholæ *Sorbonicæ* an. MDLXI. in alium auctorem, quod adfirmavit, papam habere potestatem decernendi de hæreticorum principum dominiis, & absoluedi subiectos a sacramento fidelitatis. Quæ omnia inueniuntur in libro, inscripto *The pernicious Consequences of the new Heresy of the Jesuits*. EDMVNDVS quoque RICHE-

CHERIVS censuram nobis exhibet *Sorbonæ* in quemdam LUDOVICVM COUBANT, quod statuerit, episcopos auctoritatem suam non habere proxime a *IESV CHRISTO*, sed a papa *Romano*: Et aliam, in LUDOVICVM CELLOTIVM, quod concilia auctoritatem a solo papa habere docuerit: Et aliam, in FRANCISCVM GUILLOU, & rursus aliam in IACOBVM VERNANTIVM ob easdem adsertiones; præter censuram SANCTARELLI *Iesuite*, quæ heic etiam memoratur. RICHER. *Vindic. doctrinæ scholæ Parisiensis*. In alio libro RICHERII *de potestate papæ in temporalibus* decreta senatus *Parisiensis* habemus contra TANQUERELLVM, PERRONIVM cardinalem & BERNARDINVM CASTORIVM ob publicatam infamem illam bullam pontificiam *de cæna domini*, & aduersus IOANNEM CASTELLVM ac FLORENTINVM IACOB & RAVAILLACVM, qui *Henricum IV* regem *Galliæ* interfecit, inductus illo dogmate de potestate deponendi principes hæreticos; Decreta etiam contra ROBERTVM BELLARMINVM, MARTINVM BECANVM & SCVLKENIVM, hoc est, BELLARMINVM ipsum & FRANCISCVM SVAREZIVM, ob varios ac perniciosos libros, quos de eodem argumento ediderunt. Quorum omnium recensio auctoris nostri catalogo recentiorum heterodoxiarum ornamento fuisset. Porro, si EDVARDI STILLINGFLEETI inspexisset librum *de diffidiis cleri Romani* (*), præter schismata paparum in prioribus sæculis eorumque contentiones cum imperatoribus de potestate temporali, & mutuas dissensiones inter ordines monasticos, distincta narratione ibi expositum videre potuisset, quanto conatu studioque *Iesuitæ* potestati & iurisdictioni episcopali sese opposuerint, in libris NICOLAI SMITHI & THOMAE a *IESV*; qui libri primum ab archiepisco-

(*) Of the Divisions of the Roman Clergy.

po *Parisiensi*, deinde a *Sorbona* & tandem ab episcopis *Galliae* in conuentu *Parisiis* habito, sub censuram vocati & damnati sunt. Hisce subiungere potuisset libros, quos *Iesuitae* sub fictis nominibus HERMANNI LOEMELII & EDMUNDI VRSVLANI ediderunt, & censuram symboli apostolici ad vertendas in ludibria censuras *Parisienses* publicatam. Item, quomodo illis denuo responderit FRANCISCVS HALLERIVS, ISAACVS LVDOVICVS DE MAISTRE & PETRVS AVRELIVS, qui ostenderunt, hasce doctrinas a *Iesuitis* defendi: „*Quod ordo episcopalis non sit* „*necessarius ad essentiam particularis alicuius ecclesiae; Quod di-* „*gnitas episcopalis non sit iuris diuini; Quod confirmatio dari* „*possit sine episcopis; Quod ordo monasticus perfectior sit ordine* „*episcopali; & quod sic dicti regulares exempti sint ab episcopo-* „*rum iurisdictione.* Et quidquid *Romae* contra hasce doctrinas factum sit, eo tantum spectasse, vt vtriusque partis „libri supprimerentur; eaque de re doctores *Parisienses* „grauiter conqueri, quod tales indignitatis & offensionis „pleni ac seditiosi libri, quales sint hi *Iesuitarum*, eam- „dem *Romae* gratiam incant quam censura episcoporum „*Galliae*; quod profanae eorum & impiae censurae symboli „apostolici nulla offensionis nota iniusta sit eorumue criminationibus, quando episcopos & theologos contumeliosissimis nominibus appellent ipsosque veritatis ac pietatis inimicos esse dicunt. Si auctor noster ea etiam, quae in dicto libro *Stillingfleetiano* aliquanto post sequuntur, oculis perlustrasset, deprehendere potuisset, quam immani & barbara ratione *Arnandum Guerrerum*, insularum *Philippinarum* episcopum, tractarint, quia in synodo quadam eos condemnauerat, eo quod omnia agere ausi essent, inconsulto episcopo & insuper habita illius iurisdictione. Item quemadmodum se gesserint aduersus episcopum *Angelopolitanum* in *America*, ex eadem prorsus

sus ratione: Et, quam horrenda in catechesi eorum, quam recens conuersis in *China* dare soliti sint, continentur, a congregatione de propaganda fide *Romæ* ann. MDCXLV. damnata propositionibus septendecim. Summa institutionum eorum hæc erat: *Pauca loqui de Christo crucifixo, sed hanc parui momenti & minus dignam consideratu circumstantiam doctrinæ christianæ, quam fieri possit, diligentissime celare; omnibus & iisdem ritibus uti, quibus utantur idololatræ, modo ut omnem eorum cultum ad Christum & sanctos dirigant; Non magnopere angi de ieiunio, pœnitentia, confessione, & participatione eucharistiæ, nec de seueritate respiscentiæ & mortificationis.* Nonne hi tam perniciosi errores sunt, quam vlli eorum, qui in hisce posterioribus sæculis apparuerunt? Nonne igitur digni erant, qui in modernarum heterodoxiarum legerentur catalogo? ALPHONSUS DE VARGAS quatuor libros contra illos in vulgus edidit, qui inscribuntur:

Relatio ad principes christianos de stratagematis & sophismis politicis societatis Iesu ad monarchiam orbis terrarum sibi conficiendam.

Sedis apostolicæ censura aduersus nouam, falsam, impiam & hæreticam societatis Iesu doctrinam nuper in Hispania publicata.

Iesuitarum fidei symbolum velut canticum nouum.

Actio hæresis in societatem Iesu.

AT ENIM VERO auctor noster multas alias heterodoxias silentio præterit, dignas omnino, de quibus docerentur lectores. Cuiusmodi sunt errores IOANNIS DEE & KELLEY, de conuersatione cum angelis, publicati a MERICO CASAVBONO, *Londini* MDCLIX. Errores THOMAE MONETARII & CHRISTOPHORI SCHAPLERI: *Nicodemitarum*, contra quos scripsit IOANNES CALVINUS: NICOLAI DRABICII *Enthusiastæ Germani*:

IACOBI BROCARDI, prophetæ apocalyptici, damnati in synodo protestantium *Rupelle* an. MDLXXXI. PAVLI GREBNERI vatis *Sueci*: IOANNIS FRANCISCE BORRI: BERNARDINI OCHINI, THEOPHILI ALTHEI, & libri, qui vocatur *Polygamia triumphatrix*, IOANNIS MILTONII, CORNELII VYTHAGII aliorumque defensorum polygamiae & diuortiorum: *Paionismus* profligatus a FRIDERICO SPANHEMIO in elencho. Errores GVILIELMI POSTELLI, P. SIMONIS, *Schwenckfeldianorum*, VINCENTII VIVIANI *Itali*, CONRADI VORSTII, *Weigelianorum* & *Paracelsianorum*, sic dictorum novorum prophetarum *Germaniae*, quorum blasphemiae videri possunt in epistola dedicatoria, quam theologiae suae præmisit MARCVS WENDELINVS, & apud IOANNEM HORNBECKIVM, THEODORVM THVMIVM & BECKMANNVM, qui ex instituto contra eos scripserunt.

HISCE addi opportune potuisset relatio de novis prophetis in *Anglia* nostra, qui non multis abhinc annis maximum strepitum dederunt; & de *Masoniis* paullo ante illos, nec non de *Rationalistis*, *Latitudinariis*, *Libere cogitantibus* & de *Unionistis*, qui doctrinam papistarum & protestantium, recte quidem repræsentatam, vnam eandemque esse dictitant; cuiusmodi fuit DAVENPORTVS, alias dictus SANCTA CLARA, IACOBVS BENIGNVS BOSSVETVS, *Condomiensis* primum postea *Meldensis* episcopus, & alii istiusmodi reconciliatores & expositores fidei. Errores IOAN. TOLANDI, ASGILII & libri, qui inscribitur *Iura ecclesiae christianae* (*), iure suo in auctoris nostri indice locum habere potuissent. Ita quoque diversae *Fanaticorum* sectæ in vltima rerum confusione ab an. MDCXL ad an. MDCLX. *Vanistæ*, siue discipuli HENRICI VANI; Noui *Bæmistæ* auctore IOANNE POR-

(*) The Rights of the Christian Church.

DAGIO; Sectatores ROBERTI GELLI, PARKERI & AVGVSTINI GIBBONII; LVDOVICVS MOLINAEVS, LEVELLERVS & multi alii, qui describuntur in EDVARDI *gangrena & reliquis Baxterianis* aliisque consimilibus huius æui relationibus.

AVCTOR noster fortassis sibi ipse iam persuadere incipiet, plus æquo sese breuitati seruisse, & nimia prætermisisse in breui sua *omnium* præcipuarum hæresium, quæ ab initiis inde christianismi exstiterunt, recensione; quum tot ex antiquis pariter & recentioribus reliquæ sint, quas non tantum non recensuit, sed ne nominauit quidem aut leuissime attigit. Si dixerit, non opus fuisse; Respondeo, ita est, vt ipse dicit, respectu habito ad opus, in quo tum occupatus erat. Quum autem semel id ipsum suscepisset, promissa debebat perficere & operam dare, vt liber responderet titulo. Sed hoc forte fieri non potuit, nisi magnum aliquod volumen de hoc argumento conscriberet. Tunc autem illud seorsum edendum fuisset, atque ita epitome eius tanto minoris iam constaret essetque commodior. Pauperes eius lectores antiquas hæreses ex AVGVSTINO *de hæresibus* tutius & minore sumtu cognoscere potuissent. Libellus enim *Oxonii* seorsum excusus & vno denario (*) venalis est. Quod autem ad modernas sectas attinet, eæ nihil faciunt ad institutum explicandæ antiquitatis, adeoque hac occasione potuissent prætermitti.

DE HISTORIA autem octo conciliorum generalium, in qua longissimus est, ita censeo, potuisse hac non minus quam illa supersederi. Nam auctor nouissimus libri, qui vocatur *Vade mecum clericorum*, in volumine secundo in eiusmodi lectorum gratiam canones tam *uniuer-*

(*) Six penny Book.

salis quam *Romani* & *Africani* codicis, ad annum usque DCCLXXXVII enarrauit. Quem librum dicere ausim in pauperrimi cuiusque clerici manibus fuisse ante, quam auctor noster, magna permotus misericordia, eis opitulari animum induxit. Si quid in rem praesentem facere voluisset, non debuisset actum agere, sed breuem eis tradere recensitionem istorum conciliorum *Latinorum*, quae ab ante memorato auctore non attinguntur, saepissime autem adlegantur in meis *originibus*. Quam ob causam alphabeticum & chronologicum eorum indicem dedi, quum sint centum circiter & viginti, vna cum numero canonum, qui in eis continentur. Quod pro instituti mei ratione satis est.

VNIVERSVM etiam opus generali rerum suppleui indice; voluminibus, libris, capitibus, sectionibus & paginis distincte adnotatis. Addidi etiam catalogum auctorum, quos in elaborando opere a principio ad finem usque consului. Meditabar animo alium quoque indicem subnectere istorum auctorum, quos nec videndi nec evoluendi mihi copia fuit, qui tamen magno vsui illis esse possunt, qui in hoc antiquitatum ecclesiasticarum studio longius progredi cupiunt: Quia vero auctor noster ad repetendos labores meos me vocat, & impellit, ut sim mei ipsius epitomator,

- - - (*Donatum rude reposcit,*

Atque iterum antiquo tentat me includere ludo.)

ad commodiorem id occasionem differo: optans lectori interea tantam voluptatem, delectationem & utilitatem in legendis sine labore his collectionibus, quantam ego, magno quidem permixtam labore, in excerptis digi-
rendisque illis percepi.

ADDITAMENTVM.

AD maius antiquitatis ecclesiasticæ incrementum, si qui validi, docti, sollertes & iudicio pollentes iuvenes ad hanc potissimum rem sese applicare velint, multum profuerit, si sequentia opera conficiantur ab eis, quibus librorum vsus & otium suppetit, maxime in academiis.

- I. Supplementum ad meas *origines*, in libro quodam rituum miscellaneorum: ad quem componendum, si per diuinam gratiam melius valuerō, ego ipse alacer atque lætus adgrediar, tametsi id in minimis iam pono eorum, quæ desiderantur.
- II. Commentarius catholicus in scripturas, quem doctus quidam & diligens scriptor iam inchoauit, in eoque conficiendo animum occupatum habet.
- III. Systema theologiæ catholicæ, ex ipsis veterum scriptorum effatis concinnatum; cuiusmodi *Theologia dogmatica* DIONYSII PETAVII & LVDOVICI THOMASSINI inter *Romanenses* est.
- IV. Systema theologiæ practicæ seu moralis & casuisticæ: Cuiusmodi quiddam faciendi occasionem habui, quod ad grandia crimina contra decalogum attinet, quæ sub disciplinam cadunt ecclesiæ. Perfectum autem opus in hoc genere, quod de omnibus virtutibus, vitiis & quibusvis casibus practicis agat, amplius ac diffusius, magnoque vsui concionatoribus & theologiæ moralis doctoribus fore video.
- V. Editio canonum, conciliorum, *Græcorum & Latinorum*, quæ iustæ auctoritatis & fidei sit, & ex ipsis vetustatis fontibus adornata. Versiones enim & epitomæ etsi quodammodo vtilis sunt indoctis, hominibus tamen, vera doctrina & iudicio præditis, non faciunt satis,

quiad ipsos semper fontes amant recurrere. *PETRVS ALLIXIVS* aliquando hoc ipsum molitus & singulari beneuolentia ac liberalitate patrum conscriptorum supremi senatus Magnae Britanniae fruitus est, qui, vti ego quidem certior factus sum, extraneae chartae vsum sine vectigali ipsi concesserunt, & tamen conatus eius hac vel illa ratione irritus factus est. Acta conciliorum, quae a canonibus differunt, longiora sunt, quam vt in tali editione interponi possint: Canones autem ipsi, vti in ipsis fontibus *Graece & Latine* habentur, duobus mediocribus voluminibus in forma, quam vocant, quarta comprehendi possent. Quod studiosis modica pecunia instructis plurimum vtilitatis adlaturum esset, si potissimam magnorum, viginti vel triginta numero, voluminum conciliorum partem haberent, in manus sibi fideliter & vili pretio traditam: quum iam eiusmodi conciliorum editiones, qualis est illa *PHILIPPI LABBEI*, vix per integram aliquam dioecesein inuenias, praeterquam in bibliothecis cathedralibus aut ecclesia quadam collegiata, vbi paucis, qui ad euoluendum eas propensi sunt, sine labore & sumtu aditus datur, nisi quis forte in vicinia degat, quod per diuinam providentiam mihi contigit, sine qua opportunitate nullam vniquam partem conficere potuisssem operis, quod iam, quae Dei est gratia, absolui.

VI. Historia persecutionum & passionum priscorum martyrum, ex authenticis eorum actibus & probatis historicis extracta, sine spuris additamentis ineptorum scriptorum, *legendarum* & incertorum *martyrologiorum* posterioris aevi. Ego aliquando ad hoc ipse me applicaui, & multa hanc in rem per annum vnum & alterum legi, tamquam exhortationes pomeridianas, aptas ad alendum zelum & constantiam in religione, in eccle-

ecclesia mea parochiali. Aliæ autem occupationes id attentatum deferere me coegerunt. *THEODORETI RVINARTI acta primorum martyrum sincera & selecta*, & *ANTONII PAGI critica in annales CÆSARIS BARONII* singulari vvi fui forent ei, qui iltiusmodi opus denuo adgredi vellet & ad exitum perducere. Ita quoque liber *IOANNIS MEISNERI de persecutionibus & martyriis christianorum veterum*; *CHRISTIANI KORTHOLDI de persecutionibus ecclesiæ primitiue, sub imperatoribus ethnicis*; & *ANTONII Gallonii de SS. martyrum cruciatibus*, quos in prolegomenis ad historiam litterariam laudat *GVILIELMVS CAVEVS*. Dissertatio *HENRICI DODWELLI in Cyprianum* duodecima ad exponendas causas fortitudinis primorum martyrum longe est accomodatissima: Vndecima autem de paucitate martyrum non alio facit, nisi vt ostendat, quid vir aliquis magnus de mala quadam causa possit dicere, & argumentari plausibiliter in leuibus ac falso fundamento innixis rationibus, a qua autem re huiusce operis molitor sibi caueat oportet, diligenterque consideret, quæ contra eam dixit *RVINARTVS*.

VII. *HISTORIA* hæresium, heterodoxiarum & schismatum, quæ, quidquid hanc in rem tentatum fuit, numquam ita perfecta apparuit, vt quis in ea satis acquiescere possit. *GVILIELMVS CAVEVS* lectoribus suis nomina auctorum, qui de hoc argumento scripserunt, recitat: Tandem vero his notatu dignis verbis concludit: *Hæc tamen aliæque plurimis, qui addi poterant, non obstantibus, opus accuratum de hereticis, præcipue antiquis, deque eorum ortu, progressu, adfinitate, dogmatibus, duratione, merito adhuc inter desiderata habendum est.* Quam observationem recte se habere, animaduersiones, quas in recentissimum quemdam huius generis auctorem modo feci, plane demonstrare existimo. Multa plura de hoc
argu-

argumento dicere poteram, sed quæ iam innui, ea homini sapienti sufficiunt, qui ad tale opus edendum animum suum adiecerit.

VIII. Denique, Supplementum ad hos magnos & incomparabiles scriptores *CAVEVM* & *DE PINIUM*, quorum uterque tam eximiam historiam scriptorum ecclesiasticorum edidit. Vix quidquam in hoc genere tam perfecte præstari potest, quin multa consideratione digna addi possint. Expectavit orbis eruditus adhuc tertium volumen a *CAVEO*, atque ita fortassis reliquorum hominum omnium laboribus supersederi posset; Antequam autem illud appareat; dicere audeo, multos auctores occulto latere & a plerorumque conspectu penitus esse reconditos. Et hoc satis est ad declarandum, esse hoc argumentum, quod ad maiorem perfectionem prouehi possit. Præterea autem hæc res eo etiam prodesset, ut variorum historicorum aliorumque scriptorum notitia in lucem proferretur, quorum testimonia causam protestantium confirmarent, & contrarias ecclesiæ *Romanensis* corruptelas refellerent.

QUANDO iam huius rei mentionem feci, duo vel tria adhuc addam, quæ maximo usus ecclesiæ forent, si ab hominibus industriis & intelligentibus conficerentur, licet ad antiquitatem non spectent.

1. Dissertatio de *Romanis indicibus* librorum prohibitorum & expurgatorum, ostendens rationes, ob quas inquisitores tam sollicitè eos prohibeant & expurgent. Persuasus sum, hac ratione insignem catalogum testium veritatis contra manifestos ecclesiæ *Romanensis* abusos & corruptelas ex domesticorum scriptorum confessionibus adornari posse ipsius.

2. No-

2. Nouum opus breuium adnotationum marginalium in sacrum codicem, explicantium tantummodo difficultates maxime obuias, quæ vulgares lectores demorari possunt. Eruditi satis adnotationum habent, quæ istarum vicem suppleant. Videtur autem aliquid istius generis deesse pro lectoribus indoctis. Cohortatus sum aliquando doctos amicos ad hocce opus, quibus forte postea aliud quoddam vtile negotium demandatum fuit: Et nisi idem mihi contigisset, attentassem non nihil huiusmodi in indoctæ multitudinis gratiam, cui scripturas sacras legere licet, sapius tamen adminicula ad earum intelligentiam defunt. Cui rei remedium adhiberi posset, si vel aliquid lucis adfunderetur versioni, vel obscura quædam phrasis aut antiqua consuetudo explanaretur, a qua sacri sermonis sensus sapissime pendet, cum aliis eiusmodi viis scripturas ad captum vulgi accommodandi.
3. Usque dum hoc efficiatur, brevis expositio istorum modo capitum, quæ tamquam aptæ lectiones de veteri testamento recitantur, vulgi captui & rudioribus lectoribus conducere posset ad instituendas meditationes in hæc scripturæ partes, quas ecclesia in ædificationem & institutionem eorum selegit, & quæ alicuius lucis & ducis maxime indigere videntur, vt finem, quem sibi præfixum habent, obtineant. Nisi me fallit animus, tale opus vidi, a COOPERO episcopo superioribus temporibus elaboratum. Sine autem illud hunc vel alium quempiam auctorem habeat, ego tale quiddam, sapienter quidem factum, opus generatim vtile ad istum finem, qui intenditur, habitum iri existimo. E quidem *postilla*, siue explicationibus epistolarum & euangeliorum, nec non vberioribus adnotationibus in

vetus & nouum testamentum abundamus : Sed breues istæ explicationes, quarum memini, multo magis necessariae sunt; atque hoc ipsum satis valet ad negotium illud pio & religioso cuidam auctori commendandum.

QUIDQVĒD contra hæc omnia maxime opponi potest, hoc est, quod vnumquodque eorum maius sit, quam vt aliquis per se solus id suscipere possit atque perficere. Idem illud contra me & *origines* meas obiectum esse memini, quum primum earum volumen publicassem. Gratiarum autem ago Deo, qui mihi hoc dedit, vt istam obiectionem ipse confutarim, & demonstrarim publice, magna & laboriosa opera non semper ita formidolosa esse, vti quidem esse creduntur. Exiguum aliquod specimen hac in re dedi, quid industria vnius cuiusdam hominis valeat, cui nec summum ingenium sit, nec firmissima corporis constitutio. Et quum periculum mei ipsius fecerim, decentius & liberius has res aliis possum commendare, qui ad eas suscipiendas idonei sunt. Dum autem hoc dico, non quosuis audaculos, vt ita loquar, empiricos in theologia & historia ad edenda istiusmodi opera incitatos volo, ad quæ, vel ob cognitionis inopiam vel defectum iudicii, nullo modo idonei sunt. Ad omnes istos monitum illud poëtæ spectat:

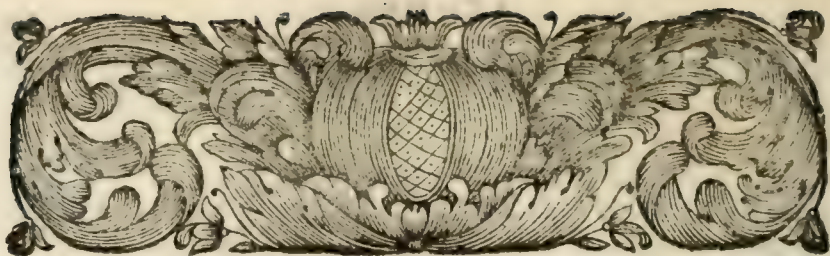
*Sumite materiam vestra, qui scribitis, equam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.* - - -

Quæ regula si negligatur, multo plura damna quam commoda ex eiusmodi conatibus existunt. Istorum enim hominum scripta eo tantum valent, vt confundatur doctrina, & res peiore loco relinquuntur, quam in quo deprehensæ sint. Testatur id quotidiana experientia cum
rei

rei litterariæ pariter ac religionis detrimento. Quidquid igitur excitationis gratia dixi, non ad istos, sed ad intelligentes, sollertes, modestos & doctos homines spectat, quibus nihil nisi par eruditioni animus deest, ut ipsos eo adducam, ut res utiles in ecclesiæ gratiam agendo diuinæ gloriæ euadant instrumenta. Ecclesiæ nostræ nunquam defuerunt eiusmodi magna & illustria ingenia, nec illi umquam ea de fore confido, ad veritatem cum omnibus doctrinæ & eruditionis subsidiis proponendam, conatusque omnium religionis hostium, qui istam vel aperte oppugnant, vel fundamenta illius suffodiunt clandestine, reprimendos.

DEVS omnia feliciter succedere iubeat eis, quibus facultas est & voluntas magna & utilia opera, ad pietatis & religionis incrementum, suscipiendi, & ruinosam murorum ecclesiæ labem aduersus omnes veri rectique hostes propugnandi.

ΣΥΝΟΧΙΣ.

LIBER VICESIMVS TERTIVS

De ritibus funebribus, siue de consuetudine & ratione sepeliendi mortuos in ecclesia antiqua.

CAPVT PRIMVM

De cœmiteriis, siue locis sepulturæ; vbi simul disquiritur, quomodo & quando consuetudo sepeliendi mortuos in ecclesiis primum inducta sit.

- §. I. Cœmiterium commune nomen loci sepulturæ & ecclesiæ.
Quomodo hoc factum pag. 1
- §. II. Nulla loca sepulturæ in oppidis vel in ecclesiis per tria priora secula 3
- §. III. Sed vel in monumentis, in publica via erectis, vel in fornicibus & catacumbis, in campis subterraneis 8
- §. IV. Sepelire intra ciuitates & ecclesias ab imperatoribus christianis interdictum per subsequuta aliquot secula 12
- §. V. Primus gradus ad humani nem intra ecclesias ædificatio ecclesiarum super sepulchris martyrum in agris, vel translatio reliquiarum eorum in ecclesias oppidanæ 15
- §. VI. Proximus gradus, sepultura regibus & imperatoribus in atrio

atrio, sue porticu & exterioribus ædificiis ecclesiæ concessa pag. 16

§. VII. Tum populus sæculo sexto in atrium, non autem intra ecclesiam, admitti cœptus 17

§. VIII. Atque intra hoc temporis intervallum regibus, episcopis, ecclesiarum conditoribus, aliisque viris primariis per leges quasdam locus sepulturæ concessus in ecclesiis 19

§. IX. Res denique arbitrio relicta episcoporum & presbyterorum, quos in ecclesiis sepeliri aut non sepeliri oporteret. Hæreditariæ sepulturæ sæculo nono nondum permixtæ, sed per decretales papales demum inductæ 21

CAPVT SECVNDVM

Aliæ quædam obseruationes de loco, ratione & tempore sepeliendi.

§. I. Consecratio cæmeteriorum non adeo antiqua 23

§. II. Sanctitas eorum ex alia ratione oriunda, non ex formali ipsorum consecratione 24

§. III. Modus exornandi sepulchra diuersus inter ethnicos & christianos 25

§. IV. Differebant etiam inter se ritu sepeliendi: ethnici quidem corpus communiter cremantibus, ossaque & cineres in urnis ponentibus: Christianis autem integrum corpus terra humanibus, & a gentili consuetudine abhorrentibus 28

§. V. Mos defunctorum corpora condiendi valde vsitatus inter christianos. Et cur magis inter illos quam inter gentiles 32

§. VI. Christiani interdum, ethnici vero noctu sepelire soliti 34

CAPVT TERTIVM

Quemadmodum corpus ad exsequias præpararint,
& quibus religiosis cærimoniis & ritibus illud
sepelierint.

- §. I. Christiani sepeliendi mortuos, etiam cum vitæ suæ periculo, numquam non studiosi pag. 43
- §. II. Quemadmodum corpus ad sepulturam præpararint. Primo, Claudendo oculos & ora eius obturando. Decens omnino ritus, ab omnibus nationibus obseruatus 45
- §. III. Abluendo corpus aqua 46
- §. IV. Induendo ei vestimentum funebre: Idque interdum pretiosum atque splendidum 47
- §. V. Excubando & custodiendo illud in loculo, usque dum effervetur 50
- §. VI. Exportatio cadaueris per propinquos & necessarios, vel homines honoratiores, vel quoscumque officiosos, prout res & circumstantiæ defuncti requirerent, peracta 52
- §. VII. Peculiares hominum ordines in maioribus quibusdam ecclesiis, sub nominibus copiatarum & parabolanorum, ad curanda aegrotorum corpora, & præstanda mortuis omnia ista officia, instituti 53
- §. VIII. Psalmodia, magna illa cærimonia in omnibus exsequiis inter christianos usitata, & gentilium neris, siue cantionibus lugubribus, ad tibias cani solitis, opposita 54
- §. IX. Loculos fœtis floribus coronare haud permissum inter christianos, quamuis lumina ante eos portare non dubitarint 58
- §. X. Orationes funebres in præclarorum hominum laudem habitæ 59
- §. XI. Vna cum psalmodia & usitato officio ecclesiæ 60
- §. XII. Interdum oblatio eucharistiæ celebrata 62
- §. XIII. Cum specialibus precibus pro defunctis 63
- §. XIV.

- §. XIV. *Corrupta consuetudo dandi mortuis osculum pacis & eucharistiam, per vetustos canones correctæ & emendata* pag. 66
- §. XV. *Eleemosynæ communiter additæ precibus pro defunctis* 68
- §. XVI. *Et quotannis in anniuersariis commemorationis defunctorum diebus repetita* ibid.
- §. XVII. *Quod autem sæpius in magnos abusus degenerauit, de quibus querele factæ tamquam nihilo melioribus, quam sint parentalia gentilium* 69
- §. XVIII. *Decens moderati doloris testatio in faneribus non prohibita, sed gentilis consuetudo conducendi præficas ad deplorandum funus a veteribus grauiter vituperata* 71
- §. XIX. *Nouemdiale gentilium, tamquam praxis superstitiosa, reiectum* 74
- §. XX. *Consuetudo spargendi flores super sepulchra mortuorum sine offendiculo retenta* 76
- §. XXI. *Iuxta ac gestatio vestis lugubris ad certum tempus* 77
- §. XXII. *Alii quidam ritus non permixti a veteribus* 78
- §. XXIII. *Quibus priuilegium sepeliendi cum hisce sollemnibus ritibus denegatum sit* 79

CAPVT QVARTVM

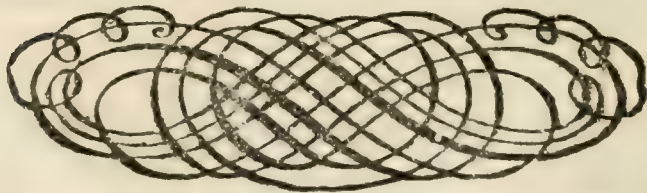
De legibus, ad defunctorum corpora & sepulchra a spoliatorum direptorumque violentia tuta præstanda, factis.

- §. I. *Antiquæ leges Romanæ admodum seueræ contra spoliatores sepulchrorum, & contra omnem iniquitatem atque iniuriam in defunctorum corpora* 84
- §. II. *Hæc seueritas maximam partem continuata permansit sub imperatoribus christianis, cum circumstantiis quibusdam additiis* 86

§. III.

- §. III. *Nulla indulgentia sepulchrorum spoliatoribus ab summis imperantibus in festo paschali tributa* pag. 88
- §. IV. *Ob hoc crimen mulieri per leges permissum a marito discedere* ibid.
- §. V. *Ratio quedam, homines ad committendum hoc crimen inducens, erat sepulchra gentilium ample magnificeque exornandi consuetudo* 89
- §. VI. *Magis plausibilis ratio petita ex legibus, omnes gentilium aras & imagines excindi iubentibus* ibid.
- §. VII. *Tertia quedam ratio, studium acquirendi reliquias martyrum, ad vendendas eas questumque ex illis faciendum* 91
- §. VIII. *Peculiaris consuetudo in Aegypto corpora mortuorum aromatibus condita & inssepulta adseruandi domi supra terram* 93
- §. IX. *Cultum religiosum reliquiis in veteri ecclesia exhiberi haud permissum, nisi post tempora Augustini* 95

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI- CARVM

LIBER VICESIMVS TERTIVS
DE RITIBVS FVNEBRIBVS, SI-
VE DE CONSVETVDINE ET RATIO-
NE SEPELIENDI MORTVOS IN EC-
CLESIA ANTIQVA.

CAPVT PRIMVM

DE COEMITERIIS, SIVE LOCIS SEPVLTV-
RAE; VBI SIMVL DISQVIRITVR, QVOMODO ET
QVANDO CONSVETVDO SEPELIENDI MOR-
TVOS IN ECCLESIIIS PRIMVM INDV-
CTA SIT.

§. I.

Cæmeterium commune nomen loci sepulturae & ecclesiae.

Quomodo hoc factum.

PRIVSQVAM ad sacros ritus ac consue-
tudes, in mortuorum humatione obseruatas, ad-
grediamur, quiddam de locis, vbi humari mortui
consueverint, breuiter commemorandum videtur.
Christianos olim loca quædam habuisse sibi peculiariora pro se-
peliendis mortuis, inde patet, quod persecutionis temporibus,

peracturi cultum diuinum, sæpe ad martyrum suorum sepulchra & monumenta conuenerunt: quæ non fuissent loca istiusmodi conuentibus accommoda, si ipsis cum gentilibus fuissent communia. Hæc generali nomine vocabantur κοιμητήρια, *cemiteria*, quia mortem tantum pro somno habebant, & corpora illic deposita non proprie mortua esse, sed tantum dormiendi ac quiescendi causa iacere existimabant, vsque dum veniente ad iudicium CHRISTO expectata resurgerent. Alio nomine appellabantur *area sepulturarum* [a], & *cryptæ* [b] quia sæpe fornices erant subterraneæ, ubi christiani tutius coire poterant ad agendos conuentus religiosos tempore persecutionis. Qua de causa, quemadmodum alibi [*] animaduertimus, hæc omnia nomina erant tam locis sepulturarum quam locis religiosorum conuentuum indita. Vnde gentiles sæpius, christianis conuentus ad diuinum cultum agere interdicturi, areas eis interdicebant; vt in illo loco TERTVLLIANI, *Area non sint* [c]. Cuiusmodi interdictiones in aliis etiam locis reperiuntur. Ita similem in modum *Aemilianus præfectus Romanus*, loquens ad *Dionysium* episcopum *Alexandrinorum* [d], Nullatenus licebit vobis, inquebat, nec quibuscumque aliis, conuentus agere, aut ea, quæ vocantur, *cemiteria* adire. In quibus locis omnibus manifestum est vocabulum promiscue accipi pro locis sepulturarum & pro locis conuentuum ad cultum peragendum religiosum. Vnde quis propemodum adduci posset, nisi inuicta argumenta essent

(a) Tertull. ad Scapul. c. III. Sicut & sub Hilarione præside, quum de *areis sepulturarum nostrarum* adclamaissent: *Areae non sint; areae ipsorum non fuerunt.* Messes enim suas non egerunt.

(b) Hieronym. comment. in Ezech. cap. XL. Dum essem Romæ & liberalibus studiis erudirer, solebim cum ceteris eiusdem ætatis & propofiti diebus dominicis sepulchra apostolorum & martyrum circumire, crebroque *cryptas* ingredi.

(*) Lib. VIII. cap. I. §. IX. vol. III. p. 120. seqq.

(c) Tertull. ad Scapul. c. III. vid. sub litt. (a.). Et gesta purgationis Cæciliani ad calcem Optati p. 272. (p. 95. b. Paris. MDCLXXIX.) Cines in *area* martyrum fuerunt inclusi. It. p. 277. (p. 96. d.) Tollat aliquis de vestris in *area*, ubi orationem facitis, & illic ponantur. Item passio Cyprian. p. 12. Eius corpus positum est in *areis* Macrobiani Candidi.

(d) Ap. Euseb. lib. VII. c. XI. ἀδελφοὶ ἐξέτασι ὅτι οὐκ ἔστι ἀλλοις τοῖσιν, ἢ συνόδαις ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ καλέμενα κοιμητήρια εἰσέρχαι.

in contrarium, vt antiquissimorum christianorum morem fuisse sibi persuaderet, mortuos in ecclesiis sepelire.

§. II.

Nulla loca sepulturae in oppidis vel in ecclesiis per tria priora secula.

QVOD si vero in rem inquiramus studiosius considerati-
usque eam contemplemur, perspicuum est, non fuisse nec esse
potuisse vllam sepulturam in ecclesiis proprie loquendo, per
tria priora secula. Necessitas nonnumquam christianos, du-
rante hoc interuallo, cogebat conuentus suos instituire in lo-
cis, vbi martyres sepulti erant, atque ita ea extraordinarias
quasdam & temporarias facere ecclesias; vti quamcumque spe-
luncam vel locum a frequentia hominum remotum, rebus ita
ferentibus in istiusmodi vsum adhibere poterant. Nam vti
DIONYSIVS ALEXANDRINVS [e] scite loquitur, *Tempore perse-*
cutionis quiuus locus, ager, solitudo, navis, stabulum, carcer instar tem-
pli est ad sacros conuentus peragendos. Verum hic obuentitius vsum
in casu quodam extraordinario & extrema necessitate ista lo-
ca non proprie fecit ecclesias, hoc est, loca ad diuinum cultum
constituta. Et propterea conuentus priscorum christianorum
ex istiusmodi occasione in coemiteriis suis, siue ad sepulchra &
monumenta martyrum, instituti, hæc non conuenerunt in
ecclesias. Neque proprie hoc respectu dici potest, quod tunc
temporis mortuos in ecclesiis sepeliuerint, sed tantum quod
extraordinarias quasdam ecclesias siue loca temporariorum
conuentuum ad sepulchra siue monumenta mortuorum fece-
rint. Ecclesiæ eorum, quæ veræ & propriæ eorum ecclesiæ
erant, præcipue tunc erant in ciuitatibus, & in plerisque lo-
cis fortassis illic solum: Atqui leges *Romane* per omne illud
tempus mortuos in ciuitatibus sepelire omnibus hominibus
cuiuscumque ordinis ac conditionis interdicebant. Christia-
ni igitur, qui *Romanis* legibus in omnibus rebus per se inno-
centibus & indifferentibus, nec cum religionis suæ regulis pu-
gnantibus obtemperabant obediebantque, huic innocenti re-
gulæ aut consuetudini æque atque vlli alii parere parati erant.

(e) Ap. Euseb. lib. VII. c. XXII. πῶς ὁ τῆς κατ' ἐνάσαν θύφειν τόπος, πανηγυρί-
ων ἡμῶν γέγονε χωρίον ἀγρός ἐρημία ναὺς παύσασθαι δεσμοτήριον.

Et hoc firmissimo nobis argumento est, christianos haud humauisse nec potuisse humare corpora in ecclesiis. Gentiles quidem ipsi interdum hanc legem perfringebant, & prohibitione & interdicto insuper habito in urbibus sepelire audebant. Nusquam autem christianos hoc nomine speciatim accusari inuenias; sed christiani potius huius legis violationem obieciabant gentilibus: Quemadmodum IOANNES SAVARO in doctis animaduersionibus suis in SIDONIVM APOLLINAREM [f] e diuersis CLEMENTIS ALEXANDRINI, ARNOBII, LACTANTI, IULII FIRMICI, PRUDENTII aliorumque locis demonstrat. Erat vna ex vetustissimis duodecim tabularum legibus, *Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neue vrito* [g]. Hac

(f) Savaro in Sidon. lib. III. epist. XII. p. 161. Veteres in campis & agris cadavera sepeliebant, non in urbibus -- qui mos cum apud Græcos, sum apud Latinos obtinuit. Polybios lib. VI. & lib. VIII. Diogenes Laërtius in Pyrrhone Heliensi, apud Latinos ex. 12. *In vrbe ne sepelito, neue vrito.* quæ lex quum exoleuisset, & plerique intra urbem inhumarentur, & quot Romæ templa, tot sepulchra prius fuerant. Clemens Alexandrin. ad Gentes, Arnobius lib. VI. Lactantius lib. I. c. XI. Plutarchi. rer. Romanar. cap. LXXXIX. Iulius Firmicus de errore prof. relig. Prudent. lib. I. contra Symmachum. Festus I. in *Argea loca*. Idem III. in *Cincta*, postea senatusconsulto cautum est, ne quis in vrbe sepeliretur. Seruius lib. XI. ad hæc:

urbique remittunt;

Meminit, inquit, antiquæ consuetudinis, nam etiam ante homines in ciuitate sepeliebantur, quod postea Duellio consule senatus prohibuit & legauit, ne quis in vrbe sepeliretur. Vnde mos inualuit, vt in continentibus urbis humatio fieret. Ouidius:

Inque suburbanis membra sepulta solo.

M. Tullius pro Roscio, & T. Liuius lib. XI. ab vrbe cond. Gregor. Turon. de glor. confessor. cap. LXXX. quod senatusconsultum, quum penitus antiquatum esset, D. Hadrianus restituit, lib. III. §. D. Hadrianus, de sepulch. violato. itemque eius successor Antonin. Pius, Capitolinus, *intra vrbes sepeliri mortuos vetuit.* Paulus I. sentent. titulo ultimo, §. II. *Corpus in ciuitatem inferri non licet.* Idem §. III. Sed quum leges illæ conculcarentur, vt omnes intra ecclesias & vrbes sepeliri vellent, id christiani imperatores vetuerunt, leg. VI. cod. Theodos. de sepulch. violato. & leg. II. cod. de relig. & sumt. funer. Leo sapiens nouella LIII. legem illam reuixit, quam legem Galli religiose excoluerunt, concilii Bracarenfis primi cap. XXXVI. *Nam si firmissimum hoc priuilegium usque nunc retinent Gallie ciuitates, vt nullo modo intra ambitum muros ciuitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum &c.*

Dallaus de obiecto cultus religiosi lib. IV. cap. VII. p. 620. 621.

(g) Cicer. de legibus lib. II. c. LVIII.

quum

quum aliquo modo exoleuisset, postea *Duellio* consule, ut ex *SERVII* obseruationibus in *VIRGILIVM* porro notat *SAVARO*, senatusconsulto confirmata est. Et tum aliquamdiu mos obtinuit, ut humatio fieret in suburbanis non in urbibus, ut idem auctor e *TVLLIO*, *LIVIO* & *OVIDIO* ostendit. Postea quum lex denuo violaretur (gentiles enim adhuc intra urbem in templis sepelire ambitiose contendebant) *Hadrianus* nouo rescripto [b] id fieri vetuit, poenamque quadraginta aureorum in eos, qui in ciuitate sepelirent, statuit, & in magistratus, eadem qui passi essent: & locum publicari iussit, & corpus transferri. Neque vlla lex municipalis vel priuata hoc in casu, monente *VLPIANO*, vim obtinere debuit contra generale rescriptum principis. *Antoninus Pius*, *Hadriani* successor, eandem legem renouauit, &, quemadmodum *IULIVS CAPITOLINVS* [i] vitæ eius scriptor ait, *intra urbes sepeliri mortuos vetuit*. *IACOBVS GOTHOFREDVS* [k] *Paulum* celeberrimum illum iuriconsultum citat, tamquam qui in eandem sententiam statuatur, simulque idoneam huius rei det rationem: *Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne faneſcentur sacra ciuitatis, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur*. Denique *Dioeletianus* [l] præcedentes leges noua sanctione confirmauit, data eadem, quam *PAVLVS* antea attulerat, contra morem sepeliendi in ciuitatibus ratione: *Mortuorum reliquias, ne sanctum municipiorum ius polluat, intra ciuitatem condi iam pridem vetitum est*. Hinc est, quod extra ciuitates in agris & ad vias publicas sepulchra communiter constituerentur, uti *VARRO*, antiquus scriptor *Romanus* [m], ob-

(b) *Vlpian.* in digest. lib. XLVII. tit. XII. de sepulchro violato. leg. III. §. V. *Diuis* *Hadrianus* rescripto poenam statuit quadraginta aureorum in eos, qui in ciuitate sepeliunt: quam sisco inferri iussit & in magistratus, eandem qua passi sunt: & locum publicari iussit, & corpus transferri. Quid tamen, si lex municipalis permittat in ciuitate sepeliri? post rescripta principalia an ab hoc discessum sit, videbimus: quia sunt generalia rescripta, & oportet imperialia statuta suam vim obtinere & in omni loco valere.

(i) *Capitolin.* vit. *Antonini Pii* p. 60.

(k) *Paulus* sentent. lib. I. cap. ult. ap. *Gothofred.* in cod. Th. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis leg. VI. p. 140.

(l) *Cod. Iustin.* lib. III. tit. XLIV. de religiosis & sumptibus funerum leg. XII.

(m) *Varro* de lingua latina lib. V. citante *Gottoli. J. C.* p. 145, Sepulchra ideo secundum viam sunt, quo prætereuntes admoneant, & se fuisse, & illos esse mortales.

seruat, aliam huic rei rationem adsignans, quo praterentes ad-
moverent, & se fuisse, & illos esse mortales. *Augustus & Tiberius in*
via Appia [n] sepulti sunt, & *Domitianus in via Latina* [o]. Hinc
IVVENALIS poëta [p] de mortuis in genere loquitur, tam-
quam qui in *via Flaminia* atque *Latina* [q] sepulti sint. S. *Petrus*
apostolus hanc ob causam humatus est in *via triumphali iuxta*
Tiberim, vti narrat *HIERONYMVS* [r]: Et S. *Paulus* in *via O-*
stiensis, III mill. passuum extra portam vrbis [s], quemadmo-
dum idem auctor & reliqui omnes, qui de eorum mortibus
loquuntur, fidem nobis faciunt. Quid? Quod *SIDONIVS*
APOLLINARIS [t] porro nobis adfirmat, locum illum, in quo S.
Petrus sepultus sit, etsi ecclesia superstructa fuerit, suo adhuc
tempore, an. CCCCLXX extra pomeria vrbis *Rome* fuisse.
Loquens enim de itinere suo *Roman* suscepto, ait, *Priusquam*
vel pomeria contingerem, triumphalibus apostolorum liminibus aditus,
omnem protinus sensi membris male fortibus explosum esse languorem,
cetera. Quæ verba hoc monumentum & ecclesiam adhuc ex-
tra muros vrbis fuisse innuunt. Atque ita generatim de se-
pulchris ac monumentis martyrum scriptores veteres loquun-
tur, tamquam extra ciuitates constitutis. Ita sepulchrum *Cy-*
priani [u] esse dicitur in *via Mappaliensi*: & *Sixti* in cœmiterio

Vid. Tertull. de testimon. animæ c. IV. Vocas porro securos (deinfectos) si
quando extra portam cum obsoniis & mattæis tibi potius parentans ad bu-
sta recedis, aut a bustis dilutior redis.

(n) Seneca, apocolocynt. Claud. Appiæ viæ curator est, qua scis & diuum Au-
gustum & Tiberium Caesarem ad deos iisse.

(o) Sueton. vit. Domitian. c. XVII. Cadaver eius populari findapila per vespil-
iones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funeravit.

(p) Iuvenal. satyr. I. in fine:

Quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina.

(q) Vid. plura ap. Dempster. in Resini antiqu. Roman. lib. V. cap. vlt. p. 1006.

(r) Hieron. de scriptor. c. I. Sepultus Romæ, in Vaticano, iuxta viam trium-
phalem, totius vrbis veneratione celebratur.

(s) Ibid. cap. XV. Hic XIII Neronis anno, eodem die, quo Petrus, Romæ
pro Christo capite truncatus, sepultusque est in *via Ostiensis*, anno post pas-
sionem Domini tricesimo septimo.

(t) Sidon. Apoll. lib. I. epist. V.

(u) Passio Cypriani p. 14. (p. 15. edit. Amstelod. MDCC.) Eius corpus propter
gentilium curiositatem in proximo positum est cum cereis & scolacibus, in

Calix-

Calixti in via Appia [w] & sex diaconorum eius in coemeterio *Pratextati in via Appia*; & *Laurentii in crypta viae Tiburtinae*. Hinc sequentibus temporibus, quando ad monumenta martyrum conuentus agitabant, semper loqui deprehenduntur de egressione ex urbibus in agros, ubi martyres sepulti iacebant. Sic CHRYSOSTOMVS in homilia quadam de martyribus [x] ait: *Quemadmodum quum Maccabaeorum festum celebraretur, in urbem villa omnis effusa est: ita quum martyr, qui illic (in villis) quiescunt, festum ageretur, nunc urbem totam oportuit ad illos se transferre. Simili modo loquens de festo Drosidis* [y] martyris, ait: *Licet intus in ciuitate spiritualibus cibis referta proposita nobis esset mensa, tamen haec ad sanctos istos egressio nescio quo nos re reat solatio, & utilitatem nihilo recreatione minorem parit. Ex quibus omnibus luce meridiana clarius est, christianos per tria priora saecula non sepelisse nec sepelire potuisse mortuos in oppidis vel ecclesiis oppidanis, quia leges Romanae, ad quas sese libenter conformabant, absolute id prohibuerunt. Si postea umquam martyres in ecclesiis positos inuenimus, id de reliquiis tantum martyrum, in ecclesias urbicas, vel ecclesias recens in agris super sepulchra siue monumenta martyrum aedificatas, translatis intelligendum est. Quorum neutrum nihil omnino ad sepulturam in ecclesiis attinet: Quia alterum tantum translatio erat cinerum eorum in urnis post aliquot saecula, & alterum potius constructio nouarum ecclesiarum in locis, ubi martyres saeculis aliquot ante sepulti erant, quam vlla veri nominis sepultura martyrum in ecclesiis: Tametsi hoc ipsum primam occasionem*

areis Macrobij Candidi procuratoris, quae sunt in *via Mappahensi* iuxta piscinas cum voto & triumpho magno.

(w) Pontific. vit. Sixti. Not. Apud Labbeum tom. I. concil. p. 553. haec non inuenio, sed ista ibi leguntur: Qui sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano.

(x) Chrysost. homil. LXV. de martyribus. Tom. V. p. 972. (homil. LXVIII. tom. V. p. 872. edit. Francof. MDCXCVIII.) καὶ ὡς περ τῆς ἐροῦσας τῶν Μαρτυρικῶν ἐπιτελεσμένης, πᾶσα ἡ χώρα εἰς τὴν πόλιν ἐξεχύθη ὥτ' ἡ τοῦ ἐροῦσας τῶν ἐκείνων μαρτύρων ἀγομένης, οὐκ τὴν πόλιν ἅπασαν πρὸς ἐκείνας μεταστῆναι ἐχρῆτο.

(y) Chrysost. homil. LXVII. in Drosidem. Tom. V. p. 989. (homil. LXX. p. 885. edit. Erf.) πλήρης μὲν γὰρ ἡμῶν καὶ ἐνδόν ἡ τράπεζα τῶν πνευματικῶν ἐδεσμά- των παρέκειτο, ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς ἀγίους ἐξόδος τέρας ἔχει τινὰ καὶ ψυχαγωγίαν καὶ πῆδος τῆς ψυχαγωγίας ἐκ ἑλπίων.

nouationi hac in re factæ dedit, ut in ecclesiis mortui sepeliri cœpti sint, quemadmodum postea pluribus videbimus.

§. III.

Sed vel in monumentis in publica via erectis, vel in fornicibus & catacumbis in campis subterraneis.

INTERIM observari licet, per hoc trecentorum annorum intervallum mortuos non minus sepeliri consuevisse aut in sepulturis cum monumentis superstructis in publicis viis, aut in fornicibus & catacumbis, maioris securitatis causa factis in campis & locis subterraneis. Nam habuisse eos istiusmodi fornices hanc in rem, dictas *cryptæ* & *avenaria*, eo quod priuatim defossæ essent in arena: um profunda, ex antiquis pariter & recentioribus narrationibus manifestum est. BARONIUS^[2] circiter quadraginta tria istiusmodi cœmeteria in suburbanis

- (2. Baron. an. CCXXVI. n. IX. Præter cœmeteria duo, Callisti & Calpœdii, quorum hæc mentio est, aliud fuit cum primis nobilissimum, positum in Vaticano, in quo S. Petri & aliorum plurium summorum pontificum corpora condita sunt: aliud Ostianum via Salaria, in quo idem S. Petrus dicitur baptizasse, cuius mentio est in ædibus Liberii papæ: quintum ad Nymphas dictum, via Numentana, in prædio Severæ, septimo ab urbe lapide: sextum Soteris nominatum, haud longe a cœmeterio Callisti; iuxta quod etiam septimum situm erat cœmeterium Zephyrini: octavum Prætextati via Appia: nonum Pontiani: Cyliacæ matronæ decimum in agro Verano: undecimum Lucinæ via Aurelia: duodecimum Apronianum via Latina: decimum tertium Felicis papæ via Aurelia secundo ab urbe lapide: decimum quartum Priscillæ via Salaria tertio ab urbe lapide iuxta cryptam sancti Crescentionis: quintum decimum Timothei via Ostiensis in loco, ubi nunc est basilica S. Pauli: decimum sextum Naullæ dictum via Salaria: decimum septimum S. Balbinæ inter viam Appiam & Ardeatinam, idemque nominatum Marci papæ: insuper cœmeterium Iulii via Flaminia: aliud eiusdem nominis via Aurelia: rursus aliud eiusdem quoque nominis via Portuensis, quod numeratur viciesimum; rursus cœmeterium Damasi inter viam Ardeatinam & Appiam: viciesimum secundum vero quod dicebatur Anastasii papæ, tempore pacis intra urbem in Exquilino factum: viciesimum tertium Hermetis: aliud Nicomedis via Ardeatina: viciesimum quintum sanctæ Agnetis via Nomentana: viciesimum sextum sanctæ Felicitatis via Salaria: viciesimum septimum dictum Iordanorum: viciesimum octavum Nerei: Sanctorum Felicis & Adæli undeciesimum: tricesimum vero Tiburtii & Valeriani: XXXI. sanctorum Petri & Marcellini via Lavicana: XXXII. Marci & Marcelliani; quod sequitur XXXIII. dictum Quarti & Quinti: itemque illud sanctæ Agathæ via Aurelia: XXXV. cœmeterium Vrsi: & aliud quod dictum est Cardianum: tricesimum vero septimum di-

Roma

Rome recersit. Et ONUPHRIUS [a] sigillatim commemorat eorum nomina (desumpta a nominibus conditorum suorum, vel talium beneficorum hominum, quibus curæ fuit ea adificare vel instaurare), & quod præcipue notandum est, loca robis nominat, ubi fuerint, nimirum non in vrbe, sed in publicis viis extra moenia, *Roma* ad alia loca ducentibus, ut in via *Appia*, *Aurelia*, *Ostiensis*, *Nomentana*, *Tiburтина*, *Latina*, *Salaria*, *Flaminia*, *Portuensis*, *Ardeatina*, *Lauicana*, ceteris. Quæ notæ viæ sunt, ad vicina *Rome* oppida ducentes. Atque hac ratione intelligere possumus, quid HIERONYMUS velit, quando ait [b]: „Dum essem *Rome* puer, & liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris eiusdem ætatis & propositi, diebus dominicis sepulcha apostolorum & martyrum circuire: crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ, ex utraque parte ingredientium, per parietes habent corpora sepulturarum, & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur: *Descendant ad infernum viuentes*: & raro desuper lumen admissum horrorem temperet tenebrarum, ut non tam fenestram, quam foramen demissi luminis putes; rursusque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud *Virgilianum* proponitur:

Horror ubique animos simul ipsa silentia terrent.

Hæc intelligenda sunt non de vllis locis intra urbem, sed de istis cryptis, quæ secundum diuersas vias circa *Roman* constructæ erant. Et hæc descriptio optime congruit cum iis, quæ BARONIUS [c] de vna quadam earum, quæ ipsius tempore inventa, & coemiterium *Priscille* dicta sit, narrat: Vidimus, inquit, sæpiusque lustrauimus *Priscille* coemiterium, haud pridem inuentum atque refoßum via *Salaria* tertio ab urbe lapi-

sum est, inter duas lauros: tricesimum octauum ad clium cucumeris via *Salaria*: coemiterium vero Thraßonis ad sanctum Saturninum ponitur tricesimum nonum: quadragesimum vero (Yriaci via Ollienßi: quadragesimum primum Petronillæ: quadragesimum secundum Ianuarii: denique quadragesimum tertium Simplicii & Seruilliani. Quorum omnium sit mentio in libro de Romanis pontificibus, & aliis in locis.

(a) Onuphr. de coemiteriis cap. XII. tot. (p. 18 - 23. edit. Colon. MDLXVIII.)

(b) Hieron. in Ezech. cap. XL. p. 636. (p. 415. b. edit. Paris. MDCXLIII.)

(c) Baron. an. CXXX. n. II.

„de, quod nullo magis proprio vocabulo dixerimus præ eius
 „amplitudine, multisque atque diuersis eiusdem viis, quam sub-
 „terraneam ciuitatem: quippe quod ipsius ingressu primaria
 „via ceteris amplior pateat, quæ hinc inde diuersas vias ha-
 „beat, easdemque frequentes, quæ rursus in diuersos viculos
 „diuidantur & angiportus: rursus, vt in ciuitatibus, statis lo-
 „cis velut fora quidam, ampliora sint spatia ad conuentus sa-
 „cros agendos, eademque sanctorum imaginibus exornata;
 „nec desint, licet nunc obstrueta, ad lumen recipiendum de-
 „super excisa foramina. Obstupuit vrbs, quum in suis subur-
 „biis abditas se nouit habere ciuitates, christianorum tempo-
 „re persecutionis olim colonias, modo autem sepulchris tan-
 „tum refertas, cetera. Hæ catacumbæ vrbs Romæ omnium
 sermone celebratæ sunt. Erant autem, quæ ad multas alias ci-
 uitates pertinebant. GILBERTVS BURNETVS [d] catacumbas
 ciuitatis Neapolis describit, quas extra mœnia esse dicit & no-
 biliores ac spatiosiores Romanis. Ab ethnicis non a christianis

- (d) Burnet's Travels, Letter 4. p. 201. (p. 144. edit. Germ. Lips. MDCLXXXVII. 12mo.) Vor der Stadt an der kirche und dem hospital St. Geraso seynd schöne Catacomben, welche, weil ich in gantz Italien nichts vorerforschers gesehen, und die Römischen diesen nicht das wasser reichen, ich auch in kei-
 ner beschreibung von Neapoli davon etwas gelesen, alhier von mir umständ-
 lich beselrieben werden sollen. Es seynd große lange in felsen gebauene gal-
 lerien, welche über einander hingehen. Ich habe dorenselben zwar 2. ge-
 sehen, weil aber in der untersten der felsen eingefallen war, kunte ich da-
 von nichts als den eingang in augenschein nehmen. Diese gallerien seynd
 fast über alle 20. schuch breit und 50. hoch, und erfolghich schön und ge-
 raumig. Sie haben ein gantz ander ansehen, als die zu Rom, welche nur
 3. oder 4. schuch breit, und 5. oder 6. schuch hoch seyn. Man wolte mich
 bereden, daß diese Neapolitanischen catacomben wohl 9. meilen die länge
 lang in den felsen hinein gingen, aber man kunte mir solches nicht erwei-
 sen. Wenn es sich so verhielte, und dieselben nach Pozzuolo zu gingen,
 möchte man sagen, daß dieser der ort wäre, dahin die auf diese hne lie-
 gende städte ihre todten begräben, allem es ist nur eine bloße mutmaß-
 jung. Wenn sie aber gleich nicht 9. meilen in der länge halten, darf man
 deswegen nicht dencken, sie seyn kurz: müssen ich weit hinein ging, und
 sehr viel quer-gänge auf allen seiten antraff. In den Römischen catacom-
 ben seynd nicht mehr als 3 oder 4 reihen in stein gebauene löcher oder
 grüffte über einander, darein man die todten körper begräbet. In den Nea-
 politanischen aber seynd 6 oder 7 reihen, dergleichen löcher von grösserer
 breite und höhe, als die Römischen;

constructas [*] esse putat: quod non est præsentis instituti nostri examinare: quia, siue ab his siue ab illis factæ fuerint (quasdam ab utrisque factas esse, probabile est) tamen extra ciuitatis muros fuerunt; quod ad præsentem nostram diquisitionem satis est. Et cum his testimonium congruit vetusti illius scriptoris, sub CHRYSOSTOMI nomine delitescens, qui generatim ait [e]: *Omnis ciuitas, omne castellum ante ingressum sepulchra habet, ut contendens intrare in ciuitatem, quæ imperat & floret diuitiis & potentatu, aliisque dignitatibus, priusquam videret, quod secum concepit, videat primum, quod sit. Ante ciuitates sunt sepulchra, ante agros sunt sepulchra. Vbiq[ue] ante oculos est nostre humilitatis schola: & docemur, in quid desinamus tandem, & tunc videmus, quæ intus sunt spectacula.* Iam consideratis his omnibus existimo, vix vilius rei meliorem nos habere posse probationem, quam quæ huius adfert nobis suppetit, siue legem siue factum spectemus, quod per tria priora sæcula sub imperatoribus ethnicis generalis regulæ & mos fuerit, extra ciuitatis mœnia sepelire, neque adeo intra ciuitates vel ecclesias, in ciuitatibus constitutas, nisi per quamdam conuiuentiam vel transgressionem.

HEGESIPPVS quidem, EVSEBIVS [*], atque HIERONYMVS post eos, *Iacobum* episcopum *Hierosolymitanum* in ciuitate prope templum, vbi percussus sit, sepultum esse dicunt: HIERONYMVS autem fatetur, esse qui cum in monte olearum humatum esse statuunt. Quod multo est probabilius, quia ex

(*) Christianarum catacubarum mentio sit in antiquissimo libro, qui inscribitur *depositio martyrum*, cit. a Pearsonio in annal. Cyprian. an. CCXVIII. p. 62. (p. 49. §. II. edit. Amstelod. MDCC.) Ratio, si recte capio, in antiquissima depolitione martyrum continetur; vbi hæc leguntur, *Tertio kalendis Iulii, Petri in catacumbas, & Pauli Ostiensis, Tysco & Bussi coss.*

(e) Chrysost. homil. XVII. de fide & lege naturæ. tom. VI. p. 184. (p. 186. edit. Francof.) *πᾶσα πόλις, πᾶσα κώμη πρὸ τῶν εἰσόδων τάφους ἔχει· ἐπὶ γὰρ τις εἰσελθεῖν εἰς πόλιν βουλεύουσιν, καὶ κομῶντων πλῆθος καὶ δυνατεῖα ἢ τοῖς ἀλλοῖς ἀξιώμασι καὶ πρὶν ἰδεῖν, ὃ φαντάζεται, βιάσκει πρῶτον ὃ γίνεται· τῷ φαι πρὸ τῶν πόλεων, τάφοι πρὸ τῶν ἀγρῶν πανταχῇ τὸ διδασκάλιον τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν πρόκειται, καὶ παιδευόμεθα τότε ὅρῳ τὰ ἴσα φαντάσματα.*

Vid. Tertull. de testimon. animæ c. IV. citat. §. II. sub litt. (m) pag. 6.

(*) Euseb. lib. II. c. XXIII. *Ἰθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἐτι αὐτῷ ἡ σῆλη μένει παρὰ τῷ ναῷ. Sepulcrus est eodem in loco, manetque adhuc cippus illius prope templum.*

euangelio {†} constat, iudæos extra ciuitatem sepelire consue-
uisse. Et EVSEBIUS de mausoleo siue monumento *Helena* re-
gina *Adiabonorum* loquens, in subuibiis [*] *Hierosolymorum* illud
fuisse expressis verbis adfirmat. Ut adeo, quidquid in contra-
rium cum aliqua specie adfertur, concludi liceat, fuisse gene-
ralem christianorum, iudæorum & *Romanorum* per tria priora
sæcula morem, mortuorum cadauera extra ciuitates sepelire.

§. IV.

*Sepelire intra ciuitates & ecclesias ab imperatoribus christianis
interdictum per subsequuta aliquot sæcula.*

DISQVIRAMVS iam, quemadmodum hæc res se habuerit
in proxima temporis periodo, quando imperatores *CHRISTO*
nomen dederunt, legesque factæ sunt christianæ. Hæc leges
per multa tempora easdem deprehendimus atque antea, vetan-
tes omnem sepulturam in ciuitatibus. Immo nouæ quædam
leges latæ reperiuntur, homines speciatim a sepeliendo in ec-
clesiis prohibentes atque arcentes. Quum enim nonnulli *Con-*
stantinopoli has leges perfringere cœpissent, dictitantes, non ex-
stare expressam aliquam legem, quæ mortuos in ecclesiis sepe-
liri vetet; *Theodosius* nouo edicto [f] in ecclesiis atque atque in
ciuitatibus sepelire interdixit; idque siue solum cineres & re-
liquiæ corporum essent, supra terram urnis clausæ, siue inte-
gra corpora sarcophagis detenta: Omnia extra urbem deferri
iubet ex iisdem rationibus, quas veteres leges adsignarunt,
nimirum, *Ut & humanitatis instar exhibeant & relinquant incolarum
domicilio sanctitatem.* Poenam quoque denuntiat non obtem-
perantibus: *Quisquis huius præcepti negligens fuerit, atque aliquid
tale ab huius interminatione præcepti ausus fuerit moliri, tertia in su-*

(†) Matth. XXVII, 60. Luc. VII, 12. Ioan. XI, 30.

(*) Euseb. lib. II. c. XII. Τῆς γέροι ΕΛῆνης, ἥς δι' ἧς ὁ συγγραφεὺς ἐποίησεν τὴν
μνή-
μην, εἰσέτι τὴν εἶναι διὰ τοῦ τοῦ ἐν πρῶτῳ δεικνύται τῆς τὴν Ἀδίας. Τὴ δὲ Ἀ-
δίας τὴν αὐτὴν βοσινεῖσαι εἰρήνη. Ceterum *Helena* p̄ntis, cuius men-
tio fit a *Iosepho*, illustres etiamnum existunt cippi in suburbis *Hierosoly-*
morum, quæ mutato nomine nunc *Adia* appellatur: canique *Adiabonorum*
reginam fuisse perhibent.

(f) Cod. Theodof. lib. IX. c. r. XVII. de sepulchris violatis. leg. VI. Omnia, quæ
supra terram urnis clausæ, vel sarcophagis corpora detinentur, extra urbem
delata ponantur, ut & humanitatis instar exhibeant, cetera.

turum patrimonii parte mulctur: Officium quoque, quod sibi paret, quinquaginta librarum auri adfectum dissipiatione merebitur. Ac ne alicuius fallax & arguta sollertia ab huius se præcepti intentione subducatur, atque apostolorum vel martyrum sedem humanis corporibus æmet esse concessam, ab his quoque, ita ut a reliquo ciuitatis, nouerint se atque intelligant esse submotos. IOANNES CHRYSOSTOMVS huius legis meminit, quando peccatores, quos nihilo meliores esse sepulchris iudicat, si in peccatis suis moriantur, redarguens, ita loquitur [g]: Cogita, quia nullum in ciuitate sepulchrum potest, quare nec tu in supernam poteris ciuitatem introire. Nam si in terrestri ciuitate hoc interdictum est, multo magis in caelesti. Similiter alio loco [h]: Si mortua corpora extra urbem sepelimus, multo magis eos, qui verba mortua, & qui talia proferunt, & ne tegere aut obumbrare quidem volunt, longe amandare oportet. Huiusmodi enim ora sunt communis ciuitatis perniciēs. Auctor, qui sub nomine CHRYSOSTOMI [i] scripsit, probabiliter SEVERIANVS Gabaliensis, illius σύγχροτος, ad hanc legem eamque antegressas respicit, quando ait: Omnis ciuitas, omne capellum ante ingressum sepulchra habet. Hoc non solum consuetudinem, quæ ante ista tempora obtinuit, sed etiam praxin temporum ipsius circa annum CCCC. comprobatur, legi accommodatam. SIDONIVS APOLLINARIS episcopus Gallicanus centum fere annis post vixit, atqui ille manifesto indicat, fuisse tum adhuc morem in

(g) Chrysost. homil. XXXVII. al. LXXIV. in Matth. p. 34. (p. 781. edit. Frf.)

ἐνόησον ὅτι δεῖς τὰφος ἐν πόλει κατασκευάζεται· ἐκὼν δὲ σὺ εἰς τὴν ἄνω φανῆναι δυνήσῃ πόλιν· εἰ γὰρ ἐνταῦθα τότο ἀπείρηται, πολλῶν μᾶλλον ἐκεῖ.

(h) Id. exposit. psalm. V. tom. III. p. 50. (p. 44. edit. Frf.) εἰ τὰ νεκρὰ σώματα ἐξω τῆς πόλεως κατατίθονται· πολλῶν μᾶλλον τὰς τὰ νεκρὰ εἰήματα, καὶ τὰς τὰ τοιαῦτα ἐκφέροντας, καὶ δὲ συστιάσαι βεβλημένους, πῶς πᾶς κατοικίσειν χρεῖ.

(i) Id. homil. XVII. de hde. Tom. VI. p. 184. (p. 155. edit. Francof.) vid. sub litt. antec. (e) pag. II.

Vid. Macar. homil. XXX. §. V. ὥσπερ ὁ νεκρὸς ἀχρεῖος, καὶ ὅπως μὴ χρησιμεύων τοῖς ἐκεῖ ἐστὶ διὰ καὶ ἐνκομίζουσιν αὐτὸν ἐξω τῆς πόλεως καὶ κατατίθενται· ὅπως καὶ ἡ ψυχὴ, ἢ μὴ φέρεται τὴν ἐπαράμιον τῷ θεῷ φωτὸς εἰκόνα, τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς, ὥσπερ ἀδόκιμος καὶ πάντῃ ἀπόβλητος τυγχάνει. Quemadmodum mortuus inutilis est, nec omnino quid commodum us, qui hec viuunt; quapropter exportant quoque eum ex urbe & humi deponunt: sic quoque anima, quæ non gestat caelestem diuini luminis imaginem, vitam seu cet anima, velut reproba ac plane reiectitia euadit.

Gallia, vt mortui extra moenia ciuitatis in aperto campo sepelirentur. Loquens enim de aui sui tumulo, campum esse dicit [k], in quo sepultus sit, tam bestialibus fauillis quam cadaueribus refertum, in publicis viis ac suburbiis vrbis *Aruernae*. Et post hæc concilium *Bracarense* an. DLXIII. hac de re iterum loquitur [l], tamquam priuilegio ad istam vsque ætatem in *Gallia* ciuitatibus firmiter retento, vt nullo modo intra ambitum murorum ciuitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum. Et hoc tamquam argumentum adhibent, cur nullus intra ecclesiam aliquam sepeliri debeat in *Hispania*. Qua de re mox plura. Interim si in *Africam* intueamur, ætate *Augustini* an. CCCCI, ex decreto, in concilio quinto *Carthaginensi* aduersus *Donatistas* facto, intelligimus, obtinuisse adhuc eo tempore morem, vt in campis & viis publicis mortui humarentur. Nam *Donatistæ* sic sepelierant *Circumcelliones*, creditos martyres suos, exstructis in eorum memoriam tumulis in forma altarium. Quo intuitu concilium illud hunc in modum decernebat [m]: *Placuit, vt altaria, quæ passim per agros aut vias, tamquam memoria martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquie martyrum conditæ probantur, ab episcopis, qui eisdem locis præsunt, si fieri potest, euerantur.* Quod non ideo sic decernebatur, quia in agris aut viis sepulti erant; (hoc enim legi a *Theodosio* non multo ante datæ conueniebat;) sed quia dubium erat, vtrum veri nominis martyres essent an non. Neque enim catholici neque *Donatistæ* generatim in ciuitatibus aut in ecclesiis tunc sepelire contendebant; sed tantum pauci ex *Circumcellionibus*, qui reliquis ferociores erant & effrenatiores, cum omnium legum contemptu quosdam ex sic creditis martyribus suis in ecclesiis sepeliebant. Sed hi ipsi, quemadmodum narrat *OPTATVS* [n], de

(k) Sidon. lib. III. epist. XII. Aui mei tumulum hesterno (proh dolor!) die pene manus profana temerauerat. Sed Deus adfuit, ne nefas tantum perpetraretur. Campus autem ipse dudum refertus tam bestialibus fauillis, quam cadaueribus, nullam iam diu scrobem recipiebat &c.

(l) Concil. Bracar. l. c. XXXVI. Firmissimum hoc priuilegium vsque nunc retinent *Gallia* ciuitates, vt nullo modo intra ambitum murorum ciuitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum &c.

(m) Concil. Carthag. V can. XIV.

(n) Optat. lib. III. p. 68. (p. 71. edit. Paris. MDCLXXIX.) In loco Octauensi

integro refoffi & eiecti sunt, quod non liceret mortuorum corpora in domo Dei sepelire. Hoc primum exemplum est, quod memini, sepulturae in ecclesiis factae; cui autem episcopus loci sese opposuit sepultosque eiici iussit. Nullam adhuc mutationem lex, contra sepulturam in ecclesiis promulgata, subierat. Nam *Iustinianus*, qui priorem partem legis *Theodosianae* aduersus humationem in ciuitatibus rescuit, posteriorem partem contra humationem in ecclesiis [o] adhuc retinuit, in suoque interposuit codice: *Nemo apostolorum vel martyrum sedem humanis (leg. humanis) corporibus existimet esse concessam.* Et longo post tempore hæc prohibitio vim habuit ad ætatem vsque *Caroli magni*, licet cum quibusdam exceptionibus in nonnullorum præcipuorum hominum gratiam; quemadmodum ex continuatione serieque rerum patebit, ubi, per quos gradus contraria consuetudo in ecclesiam irrepserit, examinabimus.

§. V.

Primus gradus ad humationem intra ecclesias ædificatio ecclesiarum super sepulchris martyrum in agris, vel translatio reliquiarum eorum in ecclesias oppidanæ.

PRIMA res, quæ hominibus occasionem dedit de humatione in ecclesiis cogitandi, fuit singularis honor, martyribus tributus sæculo quarto, ubi sepulchra siue monumenta in agris, in quibus illi conditi iacebant, & ad quæ christiani olim persecutionis temporibus diuini cultus gratia conuenire consueuerant, iam in se inædificatas habebant ecclesias: Aut cineres & reliquæ eorum in ciuitatem translatae in ecclesiis deponabantur; & sæpenumero nouæ ecclesiæ construebantur in locis, ubi iacebant, dictæ inde *martyria, propheteia, apostolea*, a martyribus, prophetis vel apostolis, quorum reliquæ eo translatae erant. Hæc adeo cognita sæculi quarti consuetudo fuit, vt

occisi sunt plurimi, detruncati sunt multi: quorum corpora vsque in hodiernum, per dealbatas aras aut mensis poterunt numerari. Ex quorum numero quum aliqui in basilicis sepelire cœpissent, Clarius presbyter in loco Subbulensi ab episcopo suo coactus est, vt insepultam faceret sepulturam. Vnde proditum est, mandatum fuisse fieri, quod factum est; quando nec sepultura in domo Dei exhiberi concessa est.

(o) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de ecclesiis, leg. II.

nul-

nullum eius exemplum in medium proferri, sed generatim tantum obsequari oporteat, quod hoc tantopere ab illius aui ecclesia approbatum sit, ut nulla illiusmodi martyria siue ecclesias edificari licuerit, nisi reliquiae cuiusdam probati martyris in illis essent depositae. Quod ipsum ex quodam concilii quinti *Carthaginensis* [p] canone apparet, in quo inter alia & hoc decernitur: *Omnino nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi aut ibi corpus, aut aliqua certa reliquiae sint.* Hoc autem nihil ad sepulturam in ecclesiis facit, sed honor tantum erat, cineribus exhibitus martyrum, qui forte saeculis aliquot ante mortui & sepulti fuerant; nec tam proprie humatio in ecclesiis, quam edificatio ecclesiarum, & noua earum exstructio in vetustis sepulturae locis vocari potest. Quidquid autem fuerit, certe peculiare fuit priuilegium martyrum, quod eorum reliquiae in corpore ecclesiae ita repositae essent. Leges hoc reliquis omnibus interdicebant, nec summo loco nati hoc honore atque beneficio gaudebant, ut in eodem loco sepelirentur, quo martyrum repositae essent reliquiae.

§. VI.

Proximus gradus, sepultura regibus & imperatoribus in atrio, siue porticu & exterioribus aedificiis ecclesiae concessa.

REGES autem & imperatores hac aetate peculiare prae reliquis mortalibus habebant priuilegium, ut in atrio siue porticu vel in aliis quibusdam exterioribus ecclesiae aedificiis sepelirentur. EVSEBIUS [q] *Constantinum* imperatorem dicit iuxta apostolos sepeliri voluisse, quorum memoriam, ecclesiam nominibus eorum appellatam aedificando, honorarit. Sed hoc non ita intelligendum est, quasi in ipsa ecclesia voluerit sepeliri, sed tantum in atrio ecclesiae. Atque eatenus *Constantius* filius voluntati ipsius morem gessit, quemadmodum semel at-

(p) Concil. Carth. V. can. XIV. Nor. Hae reliquiae sub altari sepultae, non super altari positae. Nam Ioannes Mabillonius dicit, reliquias altari impositas non fuisse ad saeculum vsque decimum. Mabill. de liturg. Gallicana lib. I. c. IX. §. 4.

(q) Euseb. vit. Constant. lib. IV. c. LXXI. τὸ σπαδάσθαι αὐτῷ τὸν τῇ τῶν ἀποστόλων κατηζήτητο μῆμον κ. τ. λ. quod maxime ambierat, locum iuxta apostolorum memoriam ei concessit (Deus).

que iterum narrat CHRYSOSTOMVS: *Constantinum magnum, inquit [r], filius ita demum ingenti honore se adfecturum existimavit, si eum in piscatoris vestibulo conderet. Quodque imperatoribus sunt in aulis ianitores, hoc in sepulchro piscatoribus sunt imperatores. Atque illi quidem, velut domini, interiores loci partes obtinent: hi autem, velut accolæ ac vicini, præclare secum agi putarunt, si vestibuli ianua ipsi adsignetur.* Iterum alio loco, loquens de eadem materia, *Constantinopoli, inquit [s], reges nostri magnam gratiam putant, non si prope apostolos, sed si vel extra eorum vestibula, corpora sua sepeliantur, fiantque piscatorum ostiarii reges.* Ita quoque Theodosius senior, Arcadius & Theodosius iunior non nullis historicis [t] sepulti esse dicuntur. Quod satis est credibile, quamvis vetusti historici SOCRATES, SOZOMENVS & THEODORETVS nihil hac de re narrent. Huc usque igitur per quingentos annos, christianos generatim videmus extra ciuitatem sepultos, & solis regibus atque imperatoribus intra ciuitatem locum sepulturæ concessum esse; nec dum in ecclesia, sed tantum in atrio siue porticu, vel aliis exterioribus ædificiis ecclesiæ.

§. VII.

Tum populus sæculo sexto in atrium, non autem intra ecclesiam, admitti cæptus.

INEVNT E sæculo sexto populus etiam ad idem privilegi-

(r) Chrysost. homil. XLVI. in 2 Cor. p. 929. (p. 741. edit. Francof.) *Κανσταντῖνον τὸν μέγαν μεγάλη τιμὴ τιμᾶν ἐνόμισεν ὁ παῖς, εἰ τοῖς προθύροις κατὰδοιτο τῷ ἁλίω, καὶ ὅπως εἰσὶν οἱ πύλαροι τῶν βασιλείων ἐν ταῖς βασιλείαις, τῶτο ἐν τῷ σήματι οἱ βασιλεῖς τοῖς ἁλίωσι καὶ οἱ μὲν, ὡς περ δεσπόται τὰ τόπα, τὰ εἶδον κατέχουσιν, οἱ δὲ, ὡς πάροικοι καὶ γείτονες, ἡγάπησαν τὴν αὐλήν αὐτοῖς ἀφοριᾶσθαι θύραν.*

(s) Id. lib. Quod Christus sit Deus c. VIII. Tom. V. p. 839. (p. 752. edit. Frf.) *Ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀδὲ πρὸς τὰς ἐπισκόλους ἐγγύς, ἀλλὰ περὶ αὐτὸ τὰ πρόθυρα ἐξῶ ἀγαπητὸν εἶναι ἐνόμισαν οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι τὰ σώματα αὐτῶν κατερίττεσθαι, καὶ γέγονε θυρωροὶ λοιπὸν τῶν ἁλίων οἱ βασιλεῖς.*

(t) Niceph. lib. XIV. cap. LVIII. *Θεοδοσίος δ' ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ πατρὶκι θύκῃ ἐτάφητο, κατὰ τὸ δεξιὸν ὑπερῶν τῶ τῶν ἀποστόλων σημεῖ, ἐν λίθῳ Ῥωμαίῳ, ᾧ δηλαδὴ ὑπερῶν τῷ ἴσῳ λίθῳ καὶ ὁ πατὴρ Ἀρκάδιος καὶ ἡ μήτηρ Εὐδοκία, καὶ ὁ πάππος αὐτῆς Θεοδοσίος κατετίθησαν. Theodosius postea mox in paterno monumento Romani lapidis repositus est, in dextra sublimi sanctorum apostolorum temple porticu: in qua porticu, eodemque lapide, pater quoque Arcadius, & mater Eudokia, nec non avus Theodosius fuit sunt.*

um sepulturae in atrio, siue area ante ecclesiam, admissus videtur. Adhuc autem per leges tam ecclesiasticas quam ciuiles in ecclesia sepeliri vetabantur. Nam *Iustinianus* in nouo codice suo, praetermissa priore legis *Theodosianae* parte, omnem populum extra ciuitatem sepeliri iubente, posteriorem clausulam [u] adhuc retinebat, quae homines in sedibus martyrum & apostolorum humari interdicebat. Et circa annos DLXIII concilium primum *Bracarense* in *Hyspania* [x] corpora defunctorum, necessitate sic exigente, foris secundum murum ecclesiae, nullo autem modo intra ecclesiam, sepeliri permittebat, hanc huius rei dans rationem: *Si firmissimum hoc privilegium usque nunc retinent ciuitates Galliae, ut nullo modo intra ambitum murorum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum; quanto magis hos venerabilium martyrum reuerentia debet obtinere?* Concludere hinc possumus, uti fecimus antea, tantum abesse, ut hoc tempore in *Gallia* sepulturas in ecclesia permiserint, ut ne quidem in atrio vel vlllo alio loco intra ciuitatem defunctorum corpora humari fuerint. Sed aliquanto tempore post, circa annum DCLVIII vel DCXCV, quando concilium *Nannetense* habitum est, (chronologi de tempore inter se non consentiunt) populo etiam *Galliae* permissum fuit, in atrio [y] aut in porticu aut in exedris ecclesiae sepelire, non autem in ipsa ecclesia prope altare, vbi corpus & sanguis *CHRISTI* consecratur. Haec regula repetitur in concilio *Arelatensi* [z] & concilio *Moguntino* [a] ad annum DCCCXIII, tempore *Caroli magni*, ex quo impera-

(u) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de ecclesiis. leg. II. Nemo apostolorum vel martyrum sedem humandis corporibus exillimet esse concessam.

(x) Concil. Bracar. I. can. XXXVI. Corpora defunctorum nullo modo intra basilicam sanctorum sepeliantur, sed si necesse est, deforis circa murum basilicae usque adeo non abhorret.

(y) Concil. Nannet. can. VI. Prohibendum est etiam secundum maiorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio aut in porticu, aut in exedris ecclesiae. Intra ecclesiam vero & prope altare, vbi corpus & sanguis domini conficitur, nullatenus sepeliantur.

(z) Conc. Arelat. III. c. XXI. De sepeliendis mortuis in basilicis illa constitutio seruetur, quae ab antiquis patribus constituta est.

(a) Concil. Moguntia. can. LII. Nullus mortuus intra ecclesiam sepeliatur, cetera.

tor ille regulam in *capitularibus* suis [b] fecit in eandem fententiam. Vt ne insistamus incerto canoni concilii *Varenfis*, vti apud GRATIANVM [c] vocatur, qui non nisi repetitio canonis *Namnetensis* est: addere hisce possumus regulam in synodo datam *Triburiensi* [d], itidem *Caroli magni* tempore celebrata: *Precipimus*, inquiunt patres illic conscripti, *et deinceps nullus laicus in ecclesia sepeliatur*. Addunt tamen paucis interiectis: *Corpora antiquitus in ecclesia sepulta, nequaquam proiciantur, sed pavimento desuper facto, nullo tumultorum vestigio apparente, ecclesiae reuerentia conseruetur*. Vbi vero hoc prae multitudine cadauerum difficile sit facere, locus ille cimiterium & polyandrium habeatur, ablato inde ahari & constituto, vbi religiose sacrificium Deo valeat offerri. Dum istae leges sic in Occidente ferebantur, dantes hominibus licentiam sepeliendi in ciuitatibus & atriis ecclesiae, adhuc tamen magnopere in ecclesiis quempiam sepeliri vetantes; *Leo sapiens in Oriente* circa annos DCCC antiquas leges omnes, contra humanationem in ciuitatibus promulgatas, abrogabat, perfectam hominibus relinquens libertatem sepeliendi intra vel extra cuiuscumque ciuitatis muros [e]: Nihil vero de licentia sepeliendi in ecclesiis ab eo statutum legimus. Vt adeo notum atque testatum sit, huc vsque nulla in orbis parte quibuslibet hominibus generalem aliquam per leges indultam fuisse licentiam sepeliendi in ecclesiis sine discrimine, sed quasdam leges in hoc interuallo omnino & generatim id ipsum vetuisse.

§. VIII.

Atque intra hoc temporis interuallum regibus, episcopis, ecclesiarum conditoribus, aliisque viris primariis per leges quasdam locus sepulturae concessus in ecclesiis.

VERVM TAMEN nonnullae leges intra hoc temporis in-

[b] Carol. capitular. lib. I. cap. CLIX. ap. Lindenbrog. leg. antiqu. Nullus deinceps in ecclesia mortuum sepeliat.

[c] Gratian. caus. XIII. quest. II. c. XV.

[d] Concil. Tribur. c. XVII.

[e] Leo nouell. LIII. Ne igitur vilo modo inter ciuiles leges haec lex recensatur, sancimus: quin potius, vt a consuetudine recte contemnitur, sic etiam decreto nostro prorsus reprobatur. Quicumque autem sine extra muros, siue intra ciuitatem sepelire mortuos volet, perniciendae voluntatis facultatem habeto.

teruallum factæ sunt, cum quibusdam limitationibus & exceptionibus, respectu magnorum & primariorum hominum, regum videlicet & episcoporum, conditorum ecclesiæ, presbyterorum & quorundam ex laicis, qui sanctimonia vitæ & virtutum laude maxime essent conspicui. Concilium *Moguntiacum* ante memoratum generalem prohibitionem cum hac exceptione pronuntiat, *Nullus mortuus, inquit [f] intra ecclesiam sepeliatur, nisi episcopi, aut abbates, aut digni presbyteri, aut fideles laici.* Et concilium *Triburiense* [g], tantum laicos sepeliri vetans in ecclesia, clericis id permittere credi potest. Atque hic quidem honos episcopis & imperatoribus aliquanto ante exhibitus erat. *SOCRATES* [h] enim *Proclum* corpus *Ioannis Chrysostomi*, quod *Comanis* sepultum fuerit, *Constantinopolim* deportasse & in ecclesia apostolorum deposuisse perhibet. Et *EVAGRIVS* [i] hac de re loquitur, tamquam vñtata consuetudine sepeliendi imperatores & clericos in ecclesia apostolorum, a *Iustiniano* ædificata *Constantinopoli*. Eodem honore ecclesiarum conditores adfici consueverunt. Sepeliri permisi sunt in sacris ædificiis ab se conditis. Quemadmodum de vxore *Casarii* cuiusdam *SOZOMENVS* [k] narrat, quod in ecclesia circa ambonem siue pulpitem lectorum sepulta fuerit, eo quod maritus illius

(f) Concil. Moguntiac. can. LII.

(g) Concil. Tribur. c. XVII. vt supra sub lit. (d).

(h) Socrat. lib. VII. c. XLV. τὸ σῶμα Ἰωάννη ἐν Κομάνοις τεταμμένον, βασιλεὺς πείσας, τριακοσῶ πέμψῃ ἔπει μετὰ τὴν καθαίρεσιν, εἰς τὴν Κωνσταντινὰ πόλιν μετεκόμισε· καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς, δημοσίᾳ πομπέσας αὐτὸ, εἰς τὴν ἐπάνυμον τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίαν ἀπέθετο. *Ioannis corpus, quod Comanis sepultum erat, annuente imperatore Constantinopolim deportauit, anno post eius abdicationem quinto ac tricésimo. Idque sollempni pompa per urbem traductum, ingenti cum honore in ecclesia apostolorum deposuit.*

(i) Euagr. lib. IV. c. XXXI. εἰζῆσθαι αὐτῶν ὁ τῶν θεοπεσιῶν ἀποστόλων νῆος, καὶ ἐθέλων ἐτέρῳ τὰ πρωτεῖα δίδοναι ἐν τῇ οὔτε βασιλεῖς, οὔτε ἱερωμένοι, τῆς νενομισμένης ταφῆς τυγχάνουσιν. *Exstructum est ab eodem Iustiniano templum sanctorum apostolorum, quod nulli alteri templo facile concedat: in quo imperatores ac sacerdotes sepeliri mos est.*

(k) Sozom. lib. IX. c. II. μέμνημαι παρατυχῶν τῇ ταφῇ τῆς Καισαρίᾳ γεμετῆς· καὶ ἀναλογιζόμενος ἐν τῇ πέλας παρακειμένης λεωφόρῳ, εἰκόζω αὐτὴν κεῖσθαι περὶ τὸν ἀμβωνα· βῆμα δὲ τῶτο τῶν ἀναγνωστῶν. *Memini adesse me, tunc quum vxor Casarii sepeliretur, & ex adiacente via publica iudicans, conicio illam iacere circa ambonem, quod est pulpitem lectorum.*

eam ædificarit. Et VALESIVS *Constantinum* ideo in basilica apostolorum sepultum esse putat, quod eam exstruxisset. Ita duplex huius privilegii ius habuit, tamquam imperator & conditor. Differentiam autem aliquam observare possumus inter tempus *Constantini* & hoc. *Constantini* memoria imperator & conditor tantum in porticu sepeliebantur: tempore autem *Sozomeni* conditor quicumque in media ecclesia sepeliri poterat.

§. IX.

Res denique arbitrio relicta episcoporum & presbyterorum, quos in ecclesiis sepeliri aut non sepeliri oporteret. Hereditariæ sepeliuræ sæculo nono nondum permixtæ, sed per decretales papales demum inductæ.

ITA res pedetentim & gradatim processit longius, partim permissu & relaxatione legum, partim etiam transgressione legum & conniuentia eorum, qui illas exsequi debebant. Et tandem magnam partem episcoporum & presbyterorum arbitrio relicta est, ut hi decernerent, quos in ecclesia sepeliri aut non sepeliri oporteret, pro merito eorum, qui id desiderarent. Sæculo nono quædam familiæ in *Gallia* hereditarias sepulturas in ecclesia sibi adserere coeperant. Verum huic consilio obuiam itum est, & concilium *Meldenſe*, anno DCCCXLV decretum fecit [1] istiusmodi: *Nemo quemlibet mortuum in ecclesia, quasi hereditario iure, nisi quem episcopus & presbyter pro qualitate conversationis & vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat.* Et postea leges quasdam deprehendimus generatim factas contra humationem in ecclesiis. Sic in concilio *Vintoniensi* [m] sub *Lanfranco* archiepiscopo *Canuariensi*, anno MLXXVI canon habetur: *In ecclesiis corpora defunctorum non sepeliantur.* Verum enim vero tot exceptiones passæ sunt antiquæ leges, ut cuius ambizioso vel superstitioso homini, qui maius beneficium in morte sibi tributum iri crederet, si in ecclesia sepeliretur, non difficile esset, hoc privilegium obtinere. Et hæ duæ rationes viam maiori aperuerunt licentiæ, quam quidem antiqui canones indulserunt. Nam opinio, quod hominum animabus id multum

[1] Concil. Meldenſ. can. LXXII.

[m] Concil. Vinton. an. MLXXVI. can. IX. tom. IX. pag. 352.

profit, si in ecclesia sepeliantur, homines huius priuilegii post mortem obtinendi tanto reddebat appetentiores. Quid? quod *Leo III.* papa decretum fecit, quod decretalibus suis ^[n] inseruit *GREGORIUS IX*, quo unicuique genus quoddam iuris hæreditarii conceditur in sepulturis maiorum suorum iacendi, exemplo, ut dicitur, patriarcharum. Factum hoc circa ann. *MCCXXX*. Non multo post *BONIFACIUS VIII* ^[o] de ea re loquitur, tamquam consuetæ hominibus, ut sepeliantur intra ecclesiam in maiorum suorum monumentis. Ut adeo ab hisce decretalibus antiquarum legum conculcatio arcessenda sit. Nam episcopis relictam exiguam potestatem permittendi vel non permittendi pro suo arbitrio & prudentia populo locum sepulturæ in ecclesia abstulerunt, iusque & possessionem locorum sepulturæ in ecclesiis priuatarum familiarum tradiderunt manibus. Et alii, quibus non erat istiusmodi ius, sua ducti vel ambitione vel superstitione, ius sepulturæ in ecclesia facile sibi emere poterant; quæ res erat, quam ne ipsi quidem imperatores præcis temporibus sibi expetere ausi fuerant. Ego in historia huius materiæ a primis initiis ad extrema usque eius deducenda tanto fui studiosior, quia nouatio viris quibusdam, doctrina & iudicio præstantibus, querendi eamque tempore reformationis vel postea sublatam volendi dedit occasionem. *Hunc morem*, inquit doctus *ANDREAS RIVETVS* ^[p], *quem in-*
vexit auaritia & superstitio, valde vellem apud nos, cum aliis superstiti-
onum reliquiis esse abolitum, & pristinam consuetudinem reuocari, ut
sepultura publica in campo libero & aperto, extra ciuitatum portas con-
stituerentur. Id etiam convenientissimum esset vñsibus ciuilibus, quia in
locis reclusis non potest air non affici tetra cadauerum odore, ita ut nec
mortuis hac ratione consulatur; nec viuentium pericula caueantur; præ-
sertim morborum contagiosorum tempore, quo promiscue cadauera pesti-

^[n] Gregor. decretal. lib. III. de sepulturis cap. I. Statuimus vñnquẽque in maiorum suorum sepulchris iacere, ut patriarcharum exitus docet.

^[o] Sext. decretal. lib. III. tit. XII. de sepulturis. cap. II. Quom quis, cuius maiores sunt seliti in aliqua ecclesia sepeliri ab antiquo, cetera.

^[p] Rivet. in Gen. XLVII. exercit. II. CLXXII. p. 842. (p. 656. ed. Roterod. MDCLL) Vid. Grot. Luc. VII. 12. Quod in memoriam martyrium olim inductum, nescio an satis sapienter retineatur.

fera conduntur templis, in quibus quotidie conuenerunt. Quod sane horrendum mihi, & aliis multis merito visum est. Similis querela facta est a nonnullis inter *Romanenses*, maxime a IOANNE STEPHANO DURANTO [q], excellentissimo quondam iureconsulto & senatus *Tholosani* praeside. Laudat hic veterum patrum religionem, qua cauerint diligenter, ne intra ecclesiam defunctorum corpora sepelirentur, & *Caroli magni* pietatem, qua priscam institutionem, quodam modo neglectam, renouarit atque instaurarit. Simul cum magno dolore id loquitur, quod, quum olim imperatores tantum in porticu ecclesiae sepulti sint, hodie recepta consuetudine laici passim intra ecclesiam sepeliuntur praeter leges & instituta veterum christianorum: ad quae, post hanc digressionem, iam reuertimur.

LIBRI VICESIMI TERTII

CAPVT SECVNDVM

ALIAE QVAEDAM OBSERVATIONES DE LOCO, RATIONE ET TEMPORE SEPELIENDI.

§. I.

Consecratio cœmiteriorum non adeo antiqua.

CONSIDERATO hactenus generatim loco sepulturae; ad specialiores quasdam observationes de loco, ratione & tempore sepeliendi inter christianos progredimur. Et heic primum quæri potest, Num formali quadam cœmiteriorum suorum, perinde atque ecclesiarum, vsi sint consecratione? Iam vero hac de re perfectum est silentium in primis sæculis. Nullus scriptor ante GREGORIVM TVRONENSEM, qui vixit circa annos DLXX, ullam eius fecit mentionem. Dicit autem [a] hic, sepulchrorum loca suo tempore sacerdotali benedictio-

(q) Durant. de ritib. eccles. lib. I. c. XXIII. §. 5. 6. 7.

(a) Gregor. Turon. de gloria confessor. cap. CVI. Quid faciemus, si episcopus urbis non aduenerit? quia locus ille, quo sepeliri debet, non est sacerdotali benedictione consecratus? Tunc ciues & reliqui viri honorati, qui ad exsequias beatæ reginæ conuenerant, imperant paruitati meæ, dicentes: Præsume de caritate fratris tui, & benedic altare illud. Confidimus enim de eius beneuolentia, quod molestum non ferat, si feceris, sed magis gra-

ne consecrata fuisse. DURANTVS [b] huius consuetudinis originem haud potest repetere altius, adeoque concludere possumus, hac memoria, non antea, hunc morem in ecclesiam esse inuectum. Sanctitas enim sepulchrorum, de qua tam crebro antehac legimus, ex alia ratione erat, non ex formali eorum consecratione.

§. II.

Sanctitas eorum ex alia ratione oriunda, non ex formali ipsorum consecratione.

NAM ipsi gentiles hæc loca sacra eorumque violationem genus quoddam sacrilegii & violationem religionis habere consueuerunt. Sicut ex duorum imperatorum gentiliū, GORDIANI & IVLIANI edictis, quæ adhuc inter leges christianas locum retinent, apparet. GORDIANVS [c] ea vocat *res religioni destinatas, etiam religionis effectas*: & propterea sepulchrorum spoliatores puniri iubet, vt qui in læsæ religionis crimen inciderint. Similiter IVLIANVS [d] busta diem functorum *aggeres consecratos* nominat; & lapidem hinc mouere, terram sollicitare, & cespitem vellere, proximum sacrilegio maiores semper habuisse dicit: Ornamenta tricliniis aut porticibus auferre de sepulchris, piaculum esse & contaminationem religionis, poena manium vindice cohibendam. IVSTINIANVS

tiam referat. Præsume, preeamur, vt caro sanctæ sepulturæ reddatur. Et sic ab illis iniunctus altare in cellula ipsa sacraui.

- (b) Durant. de ritib. eccl. lib. I. cap. XXIII. n. 9. Omnia cœmeteria consecrabantur ab hisque potestas secularis excluderetur. Iuo Carnotensis *epist. CCXXIX*, Gregor. Turon. de *gloria confessor. cap. CII*. testatur, sepulchrorum loca sacerdotali benedictione consecrata fuisse.
- (c) Cod. Iustin. lib. IX. tit. XIX. de sepulchro violato leg. I. Res religioni destinatas, quin imo iam religionis (al. religiosus) effectas, scientes qui contigerint, & emere & distrahere non dubitauerint: tametsi iure venditio non subsistat: læsæ tamen religionis inciderunt in crimen.
- (d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis, leg. V. Pergit audacia ad busta diem functorum & aggeres consecratos: Quam & lapidem hinc mouere, terram sollicitare & cespitem vellere, proximum sacrilegio maiores semper habuerunt: sed ornamenta quidam tricliniis aut porticibus auferunt de sepulchris. Quibus primis consulentes ne in piaculum incidant, contaminata religione bullorum, hoc fieri prohibemus, poena manium vindice cohibentes.

hanc

hanc IULIANI legem repetens in codice suo [e] pro *pœna manum* legit *pœna sacrilegii*, nomen pariter & pœnam sacrilegii huic crimini expressis verbis adlignans. Ita quoque vetustus poëta in hoc disticho:

Res ea sacra, miser, noli mea tangere fata:

Sacrilega bustis abstinere manus.

Quæ omnia ostendunt, sepulchra tam ab ethnicis quam christianis pro rebus sacris habita esse, sine vlla formali consecratione. Et *Romani* impium esse statuebant, mortuorum cineres disturbare vel violare, nisi publicorum hostium essent cineres, quorum sepulchra illis religiosa non erant, quemadmodum PAVLVVS [f] magnus ille iureconsultus, definit: Ideoque lapides inde sublato in quemlibet usum conuertere quis poterat, nec vlla sepulchri violati actio in eum compete-
bat.

§. III.

Modus exornandi sepulchra diuersus inter ethnicos & christianos.

VERVM in reliquis casibus omnibus sepulchra mortuorum loca magnæ sanctitatis, adeoque & loca magnæ securitatis erant: Ita quidem, vt tuta repositoria esse crederentur non solum mortuorum, ad illos ab omni violentia factos tectos conseruandos, sed ornamentorum etiam, quibus illa circumdata erant, vel diuitiarum, quæ sæpe vna cum mortuo sepeliebantur. Nam *Romani* monumenta sua sæpe umero pretiosis columnis, marmoribus, statuis atque imaginibus circumpositis ornabant. Quemadmodum e diuersis legibus in codice *Theodosiano* [g], ad cohibendos eorum spoliatores factis, & ex mul-

(e) Cod. Iustin. lib. IX. tit. XIX. de sepulchro violato. leg. V.

(f) Digest. lib. XLVII. tit. XII. de sepulchro violato. leg. IV. Sepulchra hostium nobis religiosa non sunt; ideoque lapides inde sublato in quemlibet usum conuertere possumus: Non sepulchri violati actio competit.

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XIX. de sepulchris violatis, leg. II. Vniuersi, qui de monumentis columnas vel marmora abstulerunt, vel coquende calcis gratia lapides deiecerunt, -- singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inferant. -- Eadem etiam pœna, qui dissiparunt, vel ornatum minuerunt, teneantur. cetera. Leg. IV. Qui aedificia manium violant, domus, vt ita dixerim, defunctorum, geminum videntur facinus perpetrare: nam & seultos solant destruendo, & viuos polluant fabricando. Si

tis *Romanis* scriptoribus patet, qui GOTHOFREDO [b] in commentario in vnam harum legum memorantur, & nominatim sunt PLINIUS, CICERO, AGGENVS, PROPERTIVS, SERVIUS & EUTROPIVS, quorum hic postremus speciatim de *Traiani* monumento narrat, quod columna ibi posita fuerit, cuius altitudo CXL pedes habuerit. *Antonini* quidem imperatores immensam *Romanorum* vanitatem ac profusionem hac in re quodam modo cohibuerunt, asperioribus legibus contra nimis splendidam funerum pompam & sepulchrorum magnificentiam promulgatis, vti memoriae prodidit IULIVS CAPITOLINVS [i]: Verum hoc non impediēbat, quo minus monumenta sua statuis & columnis marmoreis & id genus ornamentis aliis honestarent homines, quemadmodum postea in lege quadam *Gordiani* in codice *Iustiniano* [k] permixtum esse reperimus. Ut adeo hæc monumenta gentilium tam structura quam ornamentis sapius splendida essent & magnifica, vi de non raro præda & spoliū rapacibus inuasoribus facta sunt. Hoc autem vix de vilo christianorum sepulchro per tria priora secula statuere possumus. CALVS, vetulus scriptor & presbyter ecclesiæ *Romane* circa annum CCX, de tropæis ac monumentis [l] loquitur *Petri & Pauli* apostolorum, quæ tunc temporis ostendi solita sint, vnum quidem in *Varicano* ad viam triumphalem,

quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, alicuique quacunque materiam, fabricæ gratia, siue id fecerit venditarius, decem pondo auri cogatur inferre fisci; siue quis propria sepulchra detinens, hanc in iudiciū querelam detulerit, siue quacunque alius accusauerit, vel officium nuntiauerit.

[b] Gothofred. in leg. II. p. 141. a. lin. seq.

[i] Capitolin. vit. Marc. Anton. pag. 79. Tunc Antonini leges sepeliendi sepulchrorumque asperius sanxerunt: Quandoquidem caverunt, Ne vti quis vellet fabricaret sepulchrum: Quod hodieque seruatur.

[k] Cod. Iustin. lib. III. tit. XLIV. de religiosis & sumptibus funerum leg. VII. statuas sepulchro superimponere vel monumento ornamenta superaddere, non prohiberis: Quum iure suo quæ minus prohibita sunt, vnicuique facultas libera non denegetur.

[l] Ap. Euseb. lib. II. c. 15. *Εἰ δὲ τὰ τεύχεα τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι ἐν γὰρ δεκάτῃς ἀποστόλων ἐπὶ τῷ Βασιανῷ, ἢ ἐπὶ τῇ ἐκκλῆσι τῇ Ὀρίαν, εὐχόμενος τὰ τεύχεα τῶν τούτων ἱδρυσθῆναι τῇ ἐκκλῆσι.* Ego vero (inquit Calus) apostolorum tropæa possum ostendere. Nam siquæ in *Varicano*, siue ad O-

et alterum ad *viam Ostiensem*. At vero hæc tropæa non adeo magnifica fuerunt. Qualiæcumque autem fuerunt, postea tamen vtriusque ossa circa annos CCLVIII a *Xysto* pontifice Romano [m] in catacumbas reposita sunt formidine dedecoris atque iniuriæ, quæ feruente persecutione illis inferri poterat. Quodcumque de illis statuere tuto possumus, hoc est, quod lapides sepulchrales fuerint cum inscriptione, nomina eorum, merita, tempus & genus mortis declarante. Et nonnulla eorum ne hoc quidem fuisse exploratum habemus. Interdum enim multi martyres in vno communi sepulchro humabantur, & tum inscriptio solum numerum, non nomina, nec vlla singularia de illis continebat. PRUDENTIVS [n] tumulum se obseruasse dicit, in quo sexaginta martyres vna sepulti iacuerint. Monumentum *Iacobi* apostoli *Hierosolymis* solus cippus [o] erat cum inscriptione. Et sequentibus sæculis christiani magnifica monumenta non magnopere adflectabant ante quidem, quam intra ecclesias sepelire inciperent. Obseruarant enim, quemadmodum gentilium monumenta spoliata & direpta essent, & quot leges contra sepulchrorum violationem ferre necesse habuissent imperatores. Quæ res multis christianis occasionem dabat cogitandi, quanto melius ac tutius esset, sibi ipsis, dum viuerent, monumenta exstruere per liberalitatem ac beneficentiam in pauperes, quam splendida ac magnifica

stiensẽm viam pergere libet, occurrent tibi tropæa eorum, qui ecclesiam illam fundauerunt.

[m] Deposito martyrum ap. Pearson. *annal. Cyprian.* p. 62. (p. 49 §. II. edit. Amstel. MDCC.) cit. cap. I. §. III. sub not. (* pag. II.

[n] Prudent. *Peristephan. hymn. XI. de Hippolyto.*

Plurima litterulis signata sepulchra loquuntur

Martyris aut nomen, aut cyrogramma aliquod.

Sunt & marta tamen tacitas claudenda iunctas

Marmora, quæ solum significant numerum.

Quanta vitum iaceant congestis corpora aceruis

Nosse licet, quorum nomina nulla legat.

Sexaginta illic, defossus mole sub vna,

Reliquias memini me didicisse hominum.

[o] Euseb. lib. II. c. XXIII. vocat *σῆμα*, ἢ τὸ αὐτὸ ὡς *σημειον*, inquit, *μὲν πρὸς τῷ νεκρῷ*. Et Hieronymus de scriptor. eccles. c. II. *ITVLVM*, *Itura templum*, inquit, *vbi precipitatus fuerat, scultus est, ITVLVM* vique ad obsidionem Titi & ultimam Hadriani notissimum habuit.

monumenta ædificare, a furibus ac latronibus pro arbitrio suo diripienda. Ita narrat de *Paula* HIERONYMVS[*], eam omnia bona sua dedisse pauperibus & hoc habuisse voti, vt mendicans ipsa moreretur & in funere suo aliena sindone inuolueretur. *Ephrem Syrus* iam moriturus iis, qui tunc aderant, mandabat, ne pretioso cum vestimento corpus suum sepelirent. Et si quis tale quidquam cogitasset, aut præparasset, id ne exsequeretur, sed consilio in melius mutato, hoc ipsum, quod sepulturæ cohonestandæ decreuisset, pauperibus impertiretur, quemadmodum in vita amplissimi huius viri ac magni luminis in ecclesia *Orientali* refert GREGORIUS NYSSENVS [p]. Et BASILIUS diuites ac locupletes generatim adhortatur, vt opes suas potius pietatis operibus impendant, quam vt sibi magnifica exstruant monumenta. *Quid opus, inquit [q], monumento sumptuoso, aut quæ utilitas inanis sumtus? Bonum sepulchrum est pietas. Omnibus tuis ornatus hinc discede, fac ornent te tuæ diuitiæ. Habe illas penes te.*

§. IV.

Differebant etiam inter se ritu sepeliendi: ethnicis quidem corpus communiter cremantibus, ossaque & cineres in urnis ponentibus: Christianis autem integrum corpus terra humanitibus, & a gentili consuetudine abhorrentibus.

ALIA differentia ethnicos inter & christianos erat in ratione sepeliendi. Ethnicis enim plerique omnes defunctorum corpora in rogi inposita cremabant, & tum cineres & ossa in urnas colligebant sepeliebantque: christiani autem ab hac sepeliendi ratione abhorrebant; neque adeo illa vumquam vte-

(*) Hieronym. epist. XXVII. in epitaph. Paulæ cap. VII.

(p) Nyssén. vit. Ephrem. tom. III. p. 613. Μέλαις ὁ θεόφορος ἄνθρωπος ἀπαίρειν πρὸς τὰ θάνατα, τοῖς παρῶντιν παρηγγύητο, ὡς ἐν ἔξῳ αὐτοῖς ἐδῆτι πολυτελεῖ τὸ τάχα σώμα ἐνταφιάσαι· εἰ δὲ καὶ τις φιλοπάτωρ ὦν ταῦτόν τι προενόηκεν, ἢ παρητίμασε, μηδὲ μὴ εἰς ἔργον τὴν βελὴν ἀγαγεῖν· ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὀριζὼν εἰς τὴν ἐκείνην ταφὴν, ὁδοῖναι πτωχοῖς.

(q) Basil. homil. in diuites, tom. I. p. 348. τί μνήματος ἐπισήμα καὶ ταφῆς πολυτελεῖς, καὶ δαπάνης ἀνεφθές ὄφελος; -- καλὸν ἐντάφιον ἢ εὐσεβεία· πάντα περιβαλλόμενος ἔπειθε· οἰκεῖον νόσμον τὸν πλάτων ποιῆσαι· ἔχε αὐτὸν μετὰ σεαυτοῦ.

bantur, sed vniuersum corpus terra humabant, vel si qua occasione ad alium sepeliendi modum esset, corpus condiebant, ad ponendum illud in catacumbis, vt ne quid offensionis & incommodi ex illis haberent in istis locis, vbi nonnumquam religiosos conuentus suos agere necessum habebant. Christianos planam & simplicem infodiendi corpora, non cremandi, rationem sequutos esse, ex obiectione pagani illius apud MINVCIVM FELICEM [r] patet, *Anceps malum, inquietis, & gemina dementia! Caelo & astris, quæ sic relinquimus vt inuenimus, interitum denuntiare: sibi mortuis & extinctis, qui, sicut nascimur, & interimus, æternitatem repromittere. Inde videlicet exsecrantur rogos, & damnant ignium sepulturas, quasi non omne corpus, etsi flammis subtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram resoluitur; cetera. Ad quam obiectionem christianus respondet [s]: Corpus omne, siue arescit in puluerem, siue in humorem soluitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, subducitur nobis: sed Deo elementorum custodi reseruat. Nec, vt creditis, vllum damnum sepulturae timemus, sed veterem & meliorem consuetudinem humandi frequentamus. Idem manifestum est ex TERTVLLIANO, qui quosdam ethnicos a cremando ex superstitione quadam opinione [t] abstinere dicit, quod scilicet modicum quid animæ subsidat in corpore post mortem. Propterea nec ignibus funerandum aiunt, parcentes superfluo animæ. Addit: Alia autem ratio pietatis istius (christianorum videlicet) non reliquiis animæ adulatrix, sed crudelitatis etiam corporis nomine auersatrix, quod & ipsum homo non utique mereatur penali exitu impendi. Alio loco [u] ait: Ego magis ridebo vulgus, nunc quoque quum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem! Inter criticos non conuenit, quo tempore & qua ratione hæc consuetudo cremandi corpora inter Romanos cessarit. Nonnulli eam vetitam esse putant per vtrumque Antoninum in scueris legibus de funeribus, antea memoratis. GOTHOFREDVS autem & alii, non sine ratione errorem*

[r] Minuc. p. 32. (cap. XI. n. 2, 3, p. 33. edit. Cellar. Hallenf. MDCXCIX.)

[s] Ibid. p. 101. (cap. XXXVII. n. 10, 11, p. 129, 130. cit. edit. Hall.)

[t] Tertull. de anima. cap. LI.

[u] Id. de resurr. cap. I.

esse putant: quia non solum TERTVLLIANVS exultionem derideat tamquam adhuc vsitatam inter gentiles, sed quia etiam in lege quadam *Theodoti*, tempore ipsius adhuc quaedam eius reliquias fuisse, significetur. Nam de vtraque consuetudine loquitur, hoc est, de humatione non solum vniuersorum corporum subter terram, sed etiam [x] de more sepeliendi in vris supra terram; quod corpus ante exuri, & solas reliquias, ossa & cineres, in vris supra terram poni consueuisse innuit. Verum enim vero certum est, hanc consuetudinem inter ipsos ethnicos quadraginta circiter annis post exoluisse. MACROBIVS [y] enim, qui *Theodoti* iunioris memoria vixit, circa anno CCCCXX, vrendi corpora defunctorum vsum eo tempore nullum fuisse, & quidquid de eo norit, ex lectione se didicisse expressis verbis adfirmat. Maxime probabile est, gentilitiam consuetudinem gradatim immutatam fuisse a *Commodi* imperatoris inde tempore. Nam ipse *Commodus* & multi ex amicis ipsius sepulti sunt per humationem, non per combustionem, quemadmodum vir quidam doctus [z] ex XIPHILINO obseruat. Et ab hoc tempore consuetudo cremandi fortassis exipit exolescere, donec tandem sub christianis imperatoribus, licet sine vlla eam prohibente lege, contraria consuetudo profus inualesceret, & hac occideret in nihilum. Christiani autem simplicis rationis sepeliendi per humationem semper erant retinentissimi, nec vlla alia vti volebant; magnam crudelitatis partem in vexatoribus suis habentes, quodcumque hanc ipsis decentem sepulturam post mortem negarent, vti faciebant nonnumquam, vel exponendo eorum tetrīs & immanibus beluis ac rapacibus auibus, vel cremando illa in contemptum ac risum doctrinae de futura resurrectione. Ita, vt

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. §. si vulchris violatis. leg. VI. Omnia quae fusi terram vni cuncti, vel sarcophagis corpora detinentur, extra urbem delati ponantur, cetera.

(y) Macrobi. Saturn. lib. VII. c. VII. I. scilicet vrendi corpora defunctorum vsus nostro saeculo nullus sit, sed tamen docet eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando vni verisset, vt plura corpora simul incenderentur, fustos tunc tenentem ministros denis viutorum corporibus adficere iussisse non inerti, cetera.

(z) Barlet. *Tractat.* Let. IV. p. 210.

EVSEBIVS [a] ex epistola ecclesiae *Smyrnenſis* refert, *Polycarpum* instigantibus iudæis tractabant, corpus illius in medio collocatum, ut moris erat ipsis, concremantibus: atque ita christiani demum illius ossa colligentes sepeliebant. Eodem modo martyres *Lugdunenses* & *Viennenses* in *Gallia* tractabant, cum gravillimo dolore christianorum, quibus humare cadauera non permittebant, sed sub dio sex dies custodita, & tandem cremata atque in cineres redacta, in præterfluentis *Rhodani* alueum spargebant, in contemptum doctrinae de carnis resurrectione; exclamantes, *Videamus nunc, an sint resurrecturi, & utrum al-esse ipsis Deus suus ac de manibus nostris ipsos eripere valeat*, quemadmodum historiam ex actis & monumentis passionis eorum idem EVSEBIVS [b] narrat. Sic *Maximus* præfex *Tharaco* martyri [c] dicebat, non esse, quod corpus suum vnguentis & odoribus conditum atque sepultum iri speret; se enim comburi ipsum iussurum, & cineres eius in ventum disperfurum. Facile esset, alia eiusdem consuetudinis exempla proferre in medium,

(a) Euseb. lib. IV. cap. XV. ἰδὼν ἔν δ' ἑκατοντάρχης τὴν τῶν ἱσθμίων γενομένην Φιλονικίαν, θεὸς αὐτὸν ἐν μέσῳ, ὡς ἔθος αὐτοῖς, ἔκαυσεν ἕως τε ἡμεῖς ὕπερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίσσον πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσοῦ ὅσα αὐτῷ, ἀπεδέμεθα ὅσα καὶ ἀνόλεστον ἦν.

(b) Euseb. lib. V. c. I. τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐν μεγάλῃ κατείσχπει πένθει, διὰ τὸ μὴ δύναιμι τὰ σώματα κρύψαι τῇ γῇ· τὰ ἔν σώματα τῶν μαρτύρων παντοίως παραδειγματίζοντα καὶ αἰδομαδέντα ἐπὶ ἡμεῖς ἐξ, μετέπειτα πάντα καὶ αἰσχυρόντα ὑπὸ τῶν ἀνέμων κατεσαρώθη εἰς τὸν Ῥοδανὸν πλοῦτον πλησίον παραβέοντα, ὅπως μὴ δὲ λείψανον αὐτῶν φαίνεται ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι· καὶ ταῦτ' ἐπραττον, ὡς δυνάμενοι νικᾶσαι τὸν θεόν, καὶ ἀφελέσθαι αὐτῶν τὴν παλιγγενεσίαν -- νῦν ἰδωμεν εἰ ἀναστήσονται, καὶ εἰ δύνανται βοηθῆσαι αὐτοῖς ὁ θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελεῖσθαι ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν. Nos gravissimo interim dolore premebamur, quod humare cadauera nobis non heeret. -- Igitur martyrum corpora postquam omni genere contumelie traducta & sub dio per sex dies exposita iaceverunt, tandem cremata atque in cineres redacta, in præterfluentis *Rhodani* alueum sparsa sunt ab impiis, ne ulla deinceps eorum reliquiae interitis superessent. Atque id agebant, prorsus quasi Deo superiores esse & resurrectionem illis adnere possent. -- Videamus nunc &c.

(c) Acta Tharaci ap. Baron. an. CCXC. n. XXI. (n. XXIII. ed. Antwerp. MDCXVII.) Præfex dixit, Nonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas? ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant, & vnguentis & odoribus adornent. Sed scelesse, iubebo te comburi, & cineres tuos in ventum dispergam.

quo-

Hic præcipuus vsus erat myrrhæ, vti ex PLINIO obseruat HVGGO GROTIUS [b]. Hinc porro [*] ex HERODOTO narrat [i], nationes *Orientales* corpora mortuorum myrrha condire solitas esse. Et Iudæis quidem morem fuisse, vnguentum adhibere ad funerandum, manifestum est ex seruatoris nostri testimonio, dato mulieri, quæ corpus ipsius vnixerat ad funerationem, & ex iis, quæ Ioannes de Iosepho Arimatheaensi & Nicodemus dicit, quod attulerint misturam myrrhæ & aloës libras quasi centum, acceperintque corpus IESU & obuinxerint illud linteis cum aromatibus, sicut mos sit Iudæis funerare, Ioan. XIX, 39. 40. Vnde christiani probabiliter ansam acceperant eundem honorem mortuorum corporibus deferendi. Veteres etiam existimabant, aliquid mystici denotatum esse in donis, CHRISTO nato exhibitis a magis, quum ei darent aurum, tus ac myrrham: aurum quidem tamquam regi; tus autem tamquam Deo; & myrrham tamquam homini, quem mori oporteret atque sepeliri. Etiam si enim forte nihil huiusmodi in animo habuerint, spiritus tamen sanctus hæc dona talia esse iubere potuit, vt ipsis vel nescientibus hæc omnia significarent; quemadmodum vnctionem CHRISTI, a Maria susceptam & perfectam, ad funerationem illius direxit. Ita enim ipse seruator noster eam interpretatus est atque accepit, quantumuis illa de ea nihil fortassis cogitarit. Certum est, hanc generalem fuisse notionem de myrrha CHRISTO oblata: quemadmodum ex IRENAEO, CYPRIANO, ORIGENE, BASILIO, GREGORIO NYSSENO, AMBROSIO, CHRYSOSTOMO, AVGVSTINO, HIERONYMO, IUVENCO & SEDVLIO ostendit IOANNES MALDONATVS [k]. Et hæc opinio originem suam videtur traxisse

(b) Grot. in Matth. II, 11. Myrrhæ vix alius vsus est, quam vt corpora incorrupta conseruet.

(*) Not. Nulla apud Grotium l. c. (nec Ioan. XIX, 39.) mentio habetur Herodoti, nec eorum, quæ heic ex eo adferuntur.

(i) Herodot. lib. II. cap. LXXXVI. tot. pag. 120. edit. Londin. MDCLXXIX. vbi inter alia hæc habentur: ἔπειτα τὴν ἰησοῦν σμύρνης ἀκηράτης τετραμμένης, καὶ κασίης, καὶ τῶν ἄλλων θυμιαμάτων, πλὴν λιβανωτῆ, πλήροντες, σιφράπτουσι ὁπίσω. Tum alium (mortui) complentes confusa myrrha pura, & casia, & alius, excepto ture, odoribus, iterum conspuunt.

(k) Maldonat. in Matth. II, 11. Obrulerunt ei munera, aurum, tus, myrrham]

ex regionum *Orientalium* consuetudine adhibendi myrrham in præparandis ad sepulturam defunctorum corporibus. Et quum hoc cum consuetudine iudaica & ratione sepulturæ seruatoris nostri exacte conueniret, veteres probabiliter tanto magis adduxit, vt eadem mortuorum corporum præparatione ad funerationem vterentur. Sapius enim mortuos suos in istis locis sepelire necessum habebant, vbi ad diuinum cultum congregabantur. Atque hoc in casu necesse omnino erat, mortua corpora aromatibus condire, vt a corruptione conseruarentur, & loca tanto minus offensionis & incommoditatis haberent: Quemadmodum recentiorum quendam ingeniosum scriptorem [1], in cogitationibus suis de hoc capite, huic opinioni fauere deprehendo. Iam quum ethnici generatim aliam sepeliendi viam inirent, hæc consuetudo nullum inter ipsos vsum habebat. Absurdum enim fuisset, remediis vt ad corpus a corruptione liberum conseruandum, quod statim igne destruere & in rogo in cineres red gere cogitabant. Hæc manifesto pugnantia erant. Quamobrem vt ethnici *Romani* a consuetudine condiendi cadauera alieni fuerunt, ita hoc ipsum pro alia differentia inter christianam & gentilitiam sepeliendi rationem habere possumus.

§. VI.

Christiani interdum, ethnici vero noctu sepelire soliti.

ALIA quædam differentia erat ratione temporis. Ethnici enim exsequias funerum suorum plerumque noctu agebant:

Quibus Orientales abundant, quamquam nolim mysterium excludere, quod omnes heic veteres auctores tanto consensu cognouerunt, vt regi aurum, Deo tus, homini myrrha data sint. Minus enim mysterii esse videbatur, quod mulier illa vnguento Christum perfudisset, quod nihilominus erat apud Orientales vlitatum, tamen Christus ad significandam suam sepulturam, de qua nihil fortasse mulier cogitabat, factum dixit, Matth. XXVI, 12. Huius autem mysterii etsi non Christum, qui nihil eum de magis loquutum legimus, tamen omnes veteres auctores interpretes habemus, Irenæum lib. III. c. X. Cyrill. ferm. de stella & magis. Orig. lib. I. contr. Celsum, Basil. homil. de humana Christi generatione, Gregor. Nyssen. hom. de Christi natiuit. Chrysost. hom. I. in varios euangelistas, Ambros. lib. I. de fide c. II. Angustin. ferm. I. de epiphania & ferm. XXXVII. Hieron. comment. Iuuenicum & Seditium, quorum nota sunt carmina.

(1) Reeve's Apolog. not. on Minucius. p. 76.

Christiani autem, si tuto illis liceret, semper eligebant diem. Temporibus quidem persecutionis, par est statuamus, eos sapius coactos esse officia sua funebria, vti alia, ad deuitandam inimicorum suorum rabiem, de nocte celebrare. Sicut exemplum habetur in passione CYPRIANI [m], cuius corpus propter gentilium curiositatem noctu sepultum esse dicitur cum cereis & scolacibus. Neque vero id ipsum semper hisce difficilibus temporibus factum. Nam iudices sapius faciliore & humaniore erant animi indole, quam vt illis commune ius & beneficium sepulturæ negarent, quod ipsimet officium, humanæ naturæ generatim debitum, credebant. Et propterea, quamcumque alioquin crudelitatem exercerent in christianos, plerumque hoc eis commodabant, vt martyres, quos trucidassent, sepeliri sinerent; quomodo ex diuersis eorum actis, siue historiis passionum [n] patet. Quod officium si martyrum cadaueribus præstari permittebatur, necesse haud erat noctis perfugium & prælidium quærere, sed poterant, vti faciebant sapius, luce palam sepelire. Ita quum *Polycarpus* esset crematus, discipulis postea tuto licebat [o] ossa eius & cineres colligere atque arbitrato suo humare. Et *Asturius*, vir ex *Roma* vrbis senatoribus, celeberrimum nomen consequutus dicitur *EUSEBIO* [p], quod *Marini* martyris cadauer humeris suis impositum baiularit & decenti sepulturæ tradiderit.

(m) Passio Cyprian. p. 14. Eius corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est cum cereis & scolacibus.

(n) Passio Maximiliani ad calcem Laët. de mort. persecut. p. 46. Pompeiana mitrona corpus eius de iudice meruit & imposuit dormitorio suo &c.

(o) Euseb. lib. IV. c. XV. vid. sub lit. anteced. (a) §. IV. pag. 31.

(p) Euseb. lib. VII. c. XVI. Ἐξ ὧν καὶ Ἀτίριος ἐπὶ τῇ θυφύσει παύσας μνημονεύεται διὰ τῶν ἐν Ρώμῃ συγκλητικῶν γενόμενος, βασιλεὺς τε προσφίλης, καὶ πᾶσι γνώριμος εὐγενὴς τε ἄνθρωπος καὶ περὶ πάντας ἐκ πικρῶν τρικυκλῶν τῶν μέσων, τὸν ἄλλον ὑποδείξας, ἐπὶ λαμπρῶς καὶ πολιτείας ἐξήτοι ἄλλος τὸ σῆμα ἐπιτίθειται σεμνὴς τε καὶ μάλα πλείας, τῇ προσήκοντι ταύτῃ τιμῇ. Tunc & Asturius ob religiosam fiduciam ac libertatem celeberrimum nomen est consequutus: vir ex Roma vrbis senatoribus, imperatoribus vni ce carus: & cum ob splendorem generis, tum propter diuitias omnibus notus. Qui quum supradicti martyris (Marini) insepulchro interesset, humeris suis impositum cadauer candida ac pretiosa amictus veste baiulauit: & magifico cultu ornatum decenti tradidit sepulturæ.

QUOMODO CVMQVE autem res se habuit persecutionis temporibus, id certum est, quamprimum ad imperii dignitatem euectus fuit *Constantinus*, christianis funerum suorum exsequias luce palam peragere placuisse. Quod illi fecerunt, quoad *Constantinus & Constantius* imperio Romano præsuerunt, quo ipso *Iulianus* apostata magnopere offensus, promulgato edicto id vetuit, quod luculentum hac in re testimonium est. Edictum illud ita habet [q] : *Efferrī cognuimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam & per maximam insistentium densitatem: quod quidem oculos hominum infaustis infestat aspectibus. Qui enim dies est bene auspicatus a funere? aut quomodo ad Deos & templa venietur? Ideoque quoniam & dolor in exsequiis secretum amat, & diem funtis nihil interest, verum per noctes an per dies efferrantur, liberari conuenit populi totius adpectus, ut dolor esse in funeribus, non pompa exsequiarum, nec ostentatio videatur.* Quæ lex manifesto ad praxin christianam sub duobus antecedentibus imperatoribus respicit. Dolebat *Iulianus*, quod christianos videbat exsequias suas palam de die peragere, idque cum gaudii potius quam doloris testificatione, maxime in translationibus martyrum, quæ eiusdem naturæ erant cum exsequiis, magnaque cum pompa & lætitiæ significatione, cum psalmodia & hymnis ad Deum, in generali quadam congregatione & concursu multitudinis, perficiebantur. Quomodo speciatim in translatione *Bahle* martyris ex *Daphne* suburbano in urbem *Antiochiam* factum, quæ ætate ipsius contigit, & vna ex maximis noxis in imperio suo ab ipso habita est. Nam, ut historici [r] perhibent, christiani, qui *Antiochia* erant, viri simul ac mulieres, iu-

[q] Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de violandis sepulchris. leg. V.

[r] Socrat. lib. III. c. XVIII. τὰ γὰρ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἱερὰ τῶν ἐθνικῶν ἀνδρῶν καλεῖσθαι, χρησθῆναι λαβρὴν παρὰ τῶ ἐν Δίφῃ Ἀπόλλωνος ἔσπευεν ὡς δὲ ὁ ἐθνικὴν τῶ ἱερῷ δαίμων τὸν νεῖτον δεικνύς, λέγω δὴ Βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα, ἐκ ἀπεκρίνατο πλησίον γὰρ ἦν ἡ σορὸς, ἢ τὸ σῶμα τῷ μάρτυρος κρήνησα γνῆς τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεὺς, τὴν σορὸν τέλῃς καλεῖται μετακίσεσθαι τὰτο μαθόντες οἱ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν χριστιανοί, ἅμα γυναῖξί καὶ νέεσσι ἡλικίᾳ, χυρίζοιτες καὶ ψαλμοῦδόντες, ἀπὸ τῆς Δίφης ἐπὶ τὴν πόλιν μετέφερον τὴν σορὸν αἱ δὲ ψαλμοῦδαι ἤπαιοντο τῶν ἐλληνικῶν Θεῶν, καὶ τῶν πεπιστευκότων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἐθνικοῖς αὐτῶν. Imperator quatinus templa gentium in urbe Antiochia aperiri iussisset, oraculum ab Apolline Daphneo accipere omni studio contendebat. Sed quum

venes ac virgines, senes ac pueri immensa exultatione succincti, loculum per totam viam praecedebant. Praecinebant autem ceteris ii, qui psalmos apprime callebant: multitudo deinde respondebat cum concentu, & singulis versibus psalmorum hanc addebant clausulam: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris.* Hæc in auribus Iuliani per sex millia passuum tanta exultatione psallebat omnis populus, ut cælum clamoribus resultaret. Vnde & ille in tantam iracundiæ rabiem deductus est, ut altera die comprehendi christianos passim & tradi iuberet in carceres ac poenis ac cruciatibus adfici. Et hæc procul dubio secreta erat ratio, cur legem istam contra ritum celebrandi christianas exsequias ferret; quamvis lex ipsa alias rationes prætexeret, ex superstitionis penitioris philosophiæ ac religionis eius principiis desumptas. Prima eius ratio erat, quod ipse exsequiarum aspectus, maxime vero funeris persecutio diurna homines ita polluat, ut ad cultum deorum inepti reddantur. Eamque ipsam ob ra-

in templo habitans demon, vicinum veritus, Babylam videlicet martyrem, nihil responderet: erat enim in proximo loculus, quo martyris corpus inclusum servabatur: comperta causa imperator loculum confestim transferri iubet. Quod ubi christianis, qui Antiochiæ erat, palam factum est, simul omnes effusi cum mulieribus & parvulis, loculum ex Daphne in urbem comportant, tripudiantes gaudio & psalmos concinentes. Psalmi autem illi perfringebant gentilium deos, eosque, qui diis illis & simulacris eorum fidem adhibebant.

Sozom. lib. V. cap. XIX. *Φασὶ δὲ τότε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ νέας καὶ παρθένας, γέροντας τε καὶ παῖδας, οἱ τὸν σορὸν εἶλον, παρακελευομένους ἀλλήλοις, παρὰ πᾶσαν τὴν ὁδὸν διατελεῖσαι ψάλλοντας· πρόσθεν μὲν τῇ ᾠῇ τὰς ἐρῶντας ἐπικυβερτοῦντας· τὸ δ' ἀληθές, ὑπὸ ζήλῃ καὶ προθυμίας νικημέναις, τῷ μὴ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχειν αὐτοῖς τὸν κρατῆντα περὶ τὸ θεῖον· ἐξήρχον δὲ τῶν ψαλμῶν τοῖς ἄλλοις, οἱ τέρας ἀκριβῆντες, καὶ ξυνοπῇ τὸ πλῆθος ἐν συμφωνίᾳ· καὶ ταύτην τὴν ῥῆσιν ἐπῆδον· ἠρχύνθησαν πάντες οἱ προσκυνῶντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι τοῖς εἰδώλοις.* Quo quidem tempore aiunt viros simul & mulieres, iuvenes ac virgines, senes ac pucros, qui loculum martyris trahebant, sese invicem cohærentes, psalmos per totum iter cecinisse: specie quidem ut laborem cantu sublevarent: re ipsa vero, zelo quodam & pietatis astu successos, eo quod princeps non idem cum ipsis de Deo sentiret. Praecinebant autem ceteris ii, qui psalmos apprime callebant: multitudo demum respondebat cum concentu; & hunc versiculum succinebat: *Confusi sunt omnes qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris.* Vid. eadem apud Ruffinum lib. I. c. XXXV, Theodoret. lib. III. c. X.

tionem magistratui aut sacerdotibus per *Romane* superstitionis leges non licebat funus de die exsequi, sed tantum de nocte; quemadmodum in huius legis interpretatione ex optimis *Romani* scriptoribus SERVIO, DONATO, AVLO GELLIO, SENECA, TACITO & DIONE fuisse ostendit IACOBVS GOTHOFREDVS [1]. Hac ratio est, desumpta ex principiis superstitionis eius in religione. Secunda ratio, e philosophiæ penetrati desumpta a *Juliano* & ipso maximo philosopho, hæc est, quod dolor in exsequiis secretum amet: quod dolor in funeribus esse debeat, non pompa exsequiarum aut ostentatio. Tertia & postrema ratio est, ex persona defunctorum petita, quod videlicet diem functis nihil intersit; utrum per noctes an per dies efferantur: & quod adeo commodius sit de nocte sepelire propter viuos, qui nocturnis exsequiis pollui & offendi nequeant. Verum christiani has rationes despiciebant, tamquam minus philosophicas, ridiculas & irreligiosas. Quod ad primam, nullam agnoscebant pollutionem, oriundam ex prosecutione funeris. Corpora christianorum credebant *CHRISTI* membra esse, tam mortua, quam viua; nec ullam statuebant labem in eorum deductione ad sepulchra sua, in quibus tantum somni ac quietis causa deponerentur, aliquando resurrectura. Quidquid theologia gentilis docebat in contrarium, persuasissimum tamen habebant, mortuos in communione esse sanctorum, &

(1) Gothofred. l. in dict. leg. Juliani. Quibus concinit Donatus in *Andriam Terentii*. Noctu, inquit, efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam. Item *Terentii* lib. XI. *Amend.* ad verba illa: Rapere facies. Quia, inquit, in religioſa civitate cavebant, ne aut magistratibus occurrerent, aut sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno juvare videri. Etque ipsa ratione vel certe simili Paulus 1. *sect. tit. de sepulchris & lugendi*, corpus in civitatem inferre non licere scribit, ne funeralentur, inquit, sacra civitatis. Et tamen refert Gellius lib. X. c. XV. ex Fabii Pictoris lib. I. ceteras non esset pontifici, vel summi Libi mortuum intueri, (quod etiam Seneca *consil. ad Marc.* c. XV. & Tacitus 1. *Annal.* agnoscunt, id perperam negat Dio, lib. LIV.) & feralia tangere, sacris tamen exsequi ne quidem pontifici religioni fuisse. Neque tamen hæc sint contraria. Non sunt religioni pontifici funus exequi de nocte, quo tempore sacra non celebrabantur: religioni fuisset de die, ut in indictio funere: vide exemplum in Tiberio apud Dionem lib. LV. in funere Caesaris Augusti, quo tempore sacrorum celebratio diurna, ut loquitur Donatus, fiebat.

vt talibus communicari & ministrari posse sine vlla contaminatione. Quod vero ad secundam eius rationem attinet, ex philosophia petitam, Quod nox ad luctum sit aptior, dies autem non nisi ad pompam & ostentationem faciat: hoc nullum ipsis argumentum erat, qui docti erant non immoderate lugere mortuos, nec lugere vt ceteri sine spe eos, qui tantum obdormiuerant. Nam christianorum luctus gaudio & solatio misti sunt. Pompæ exsequiarum potissimum psalmi erant & hymni, cum quibus defunctos ad sepulchra deducebant. Et talis pompa, qualis hæc, nihil in se habebat ostentationis. Eo solum spectabat, vt viui ad sanctitatem & studium virtutis excitarentur, vt mortis memores essent, ad eamque digne se præpararent. Quam ob causam commodum erat, eam fieri palam in ore atque oculis omnium per confertam spectatorum frequentiam. Ad quæ omnia dies accommodatior erat nocte, quum exsequiis ipsorum propositum esset videri ab omni populo. Et propterea, quum mortuorum nihil intersit, vtum per dies an per noctes esserantur, (quæ tertia *Iuliani* ratio erat) christiani diem istis sollempnitatibus præstitebant, vtpote viuis, quorum vtilitatis præcipua hac in re habebatur ratio, magis conuenientem.

ATQVE ex his rationibus christiani exsequias suas de die celebrare pergebant, *Iuliani* prohibitionem rationesque in contrarium nihil morati. GOTHOFREDVS ab hoc tempore nullum exemplum exsequiarum de nocte factarum existare putat: Refragari tantum videri dicit locum quemdam AMBROSII [†], vbi viduam, alteras post mariti decessum nuptias repetentem amissis liberis, sic compellat & dehortatur: *Nonne iterum passura, quod repetit, & ad ipsorum votorum tumulos, exceptarum orbitarum imagines, lamentorum sirepitus perhorrescit, vel quum accensis funeralibus nox ducitur, nonne pompa funebris exsequias magis putat, quam thalamum preparari?* „Verum, inquit GOTHOFREDVS, non „vult eo loco AMBROSIVS ad noctem exsequias celebrari, sed „ritum nuptiarum cum ritu funeris componit. Vt in funere; „ita in nuptiis faces vlitatæ. Hinc illud ad matrimonio recens „iunctos:

(†) Ambrosi. de viduis,

„Vivite felices inter utramque facem:

„Et sub noctem accensis facibus nova nupta in domum mariti deducebatur. Ait igitur AMBROSIVS, ipso nuptiarum die, funalia illa accensa non minus exsequiarum ritum præ se ferre quam nuptialem deductionem, non quod tempus tempori respondere contendat. Hactenus GOTHOFREDVS. At vero hoc idoneum esse responsum, non persuasus sum, quia dantur alia minime dubia testimonia, quod christiani accensis lampadibus ac facibus exsequias suas celebrarint. Adeoque aliam quamdam huius ritus rationem reddi necesse est. Quæ hæc fuerit: Quod christiani, etiamsi interdum sepelirent, faces in deductione funerum in testificationem gaudii portare soliti sint. Quod ipsum & aliis quibusdam occasionibus fecerunt. HIERONYMVS [u] enim ait: *Per totas Orientis ecclesias, quum legendum est euangelium, accenduntur luminaria in sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum; ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in psalterio legimus: Lucerna pedibus verbum tuum, domine, Et flamen semitis meis.* Et hinc non est improbabile, eos eadem cærimonia in exsequiis diuinis vsos fuisse, & quidem eadem de causa, ut lætitiā potius suam demonstrarent, quam tristitiā, sicut ethnici. De facto res extra controuersiam est, quod ardentibus facibus vti sint in exsequiis; nullum tamen indicium extat, exsequias eorum fuisse nocturnas. NAZIANZENVS de exsequiis loquens *Cæsarii* fratris [x], matrem facem in manibus ante mortuum corpus illius in funeris deductione gestasse disertè adferit. HIERONYMVS episcopus *Palestinus* [y] idem dicit fecisse

[u] Hieron. contr. Vigilant. cap. III.

[x] Naz. orat. X. in *Cæsarium* tom. I. p. 169. Καὶ ὅν ἡμεῖς ὁ πολὺς Κυριότατος ἀποστάσας, καὶς τιμὰς, νεκρὸς ἐπαυμένως, ὕμνος ἐξ ὕμνων παραπεμπόμενος, μητρὶαν βήσαντι πομπευόμενος, γοῶν χροσὶν δόσις τιμώμενος, μητρὸς λαμπροφροῖα, τῇ πάθει τὴν εὐσέβειαν ἀντισταγέσης κ. τ. λ. *Ac nunc nobis magnus ille Cæsarius sematus est, cuius pretiosus, mortuus laudatus, ex hymnis ad hymnos transmissus, ad martyrium sacra cum pompa ductus, sanctis parentum manibus honoratus, materna cereorum gestatione pietatem maiori subleuante.*

[y] Hieron. epist. XXVII. ad Eustoch. in epitaph. *Paulæ*. Translata episcoporum in

in *Paulæ* celebris illius matronæ funere. Nonnullos corpus eius, ceruice feretro subiecta, ad sepulchrum transtulisse, alios lampades cereosque prætulisse ait. Eadem de funere *Macrinæ* sororis suæ narrat GREGORIUS NYSSENVS [z], quod non pauci diaconi ministrique funus præcesserint, qui ordine progredientes, accensos cereos gestarint manibus. Et THEODORETVS [a], loquens de reliquiarum *Chrysostomi* ex *Comanis* in urbem regiam *Constantinopolin* translatione, dicit, tantam populi multitudinem eas prosequutam esse in nauigiis, quum *Bosporum* transportarentur, ut mare facibus obtegeretur. CHRYSOSTOMVS ipse [b] de usu lampadum in funeribus loquitur. Et in nouella quadam IVSTINIANI [c] acoluthis interdicatur quidpiam exigere pro facibus suis. Nam *Constantinopoli* faces funeribus dabantur ex publico arario, quod ibi ad sepeliendos mortuos

manibus & ceruicem feretro subiicientibus, quum alii pontifices lampadas cereosque præferrent.

(z) Nyssen. vit. *Macrinæ*, tom. II. p. 201. Τὰ καὶ περὶ τὴν κλῆην πεποικυμένα, καὶ πάντων ἀπλῆως ἔχόντων τὰ ἱερὰ ἐκείνα θεάματος, ἐκ ἥν ἐν ἐυκολίᾳ τὴν πορείαν ἡμῖν διανέειναι προηγίτο δὲ καὶ ἑκάτερον μέρος διακίναν δὲ καὶ ὑψηλῶν ἀκρολίων πληθὺς, τοιχοκλῆν τὴν σκηνώματος προπομπέον, τὰς ἐκ κηρῶ λαμπάδας ἔχοντες πάντες. Quum frequens populus feretrum circumstaret, nec tam mirabili & sacro spectaculo possit expleri, non erat facile nobis iter facere, ex utraque autem parte præcedebat non exiguus diaconorum ministrorumque numerus, qui omnes ordine progredientes, accensos cereos manibus gestabant.

(a) Theod. lib. V. c. XXXVI. χρόνῳ μέντοι ὕστερον καὶ αὐτὰ τὰ διδασκάλια τοῦ λείψανου εἰς τὴν βασιλεύσαν μετεκόμισαν πόλιν καὶ πάλιν ὁ πιστὸς ὁμιλος, ὡς ἡπίεω τῶ πελάγει διὰ τῶν πορθμείων χρησάμενος, τὰ βοσπόρου τὸ πρὸς τῇ προποντιδὶ τόμῳ ταῖς λαμπάσι κατέκρυψε. Aliquanto post ipsum quoque magni doctoris reliquie in urbem regiam translate sunt. Atque iterum fidelis populus, mari præ nauigiorum multitudine instar contentis effecto, ostium Bospori ad Propontidem situm facibus obtexit.

(b) Chrysost. homil. IV. in Hebr. p. 1784. (p. 736. edit. Francof.) εἰπέ γάρ μοι, τί βάλονται αἱ λαμπάδες αἱ φαίδραι; ἐκ ὡς ἀθλητὰς αὐτὰς ποτιζομεν; τί δὲ θυνοὶ; καὶ τὸν θεὸν δοξάζομεν, καὶ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι λοιπὸν ἱεροφάνειαι τὸν ἀπελθόντα; Num dic mihi, quid sibi volunt claræ lampades? Annon eos tanquam athletas deducimus? Quid autem hymni? Annon Deum glorificamus & gratias agimus, quod eum, qui excefferit, iam con-
romauerit?

(c) Iustin. nouell. I. IX. cap. V. tot.

constitutum erat. Hæ non meræ sunt adulationes ad vetustam consuetudinem, sed planæ narrationes de ipso facto, quæ christianos probant aut quasdam exsequias noctu celebrasse, aut certe de die facibus vfos esse: vti quædam testimonia videntur innuere. Nam CHRYSOSTOMVS lampades ante mortuos portare dicit, ad significandum, quod athleta ac victores fuerint, & vt tales in triumpho ad sepulera sua deducantur. Et eatenus opinio GOTHOFREDI admitti potest, quod christiani generationi de die funera sua duxerint. At vero tum ei illud addi oportet, quod lampades & faces accensas adhibuerint interdum ad declarandam lætitiā suā & testificandā reuerentiā atque honorem mortuo, tamquam triumphanti victori, qui hunc mundum inferiorem deuicerit, & iam profectus sit in melioris mundi, qui supra est, possessionem. Si quid pretii statui posset incertæ auctoritati scriptoris vitæ *Germani* episcopi *Antisthenensis* apud SVRIVM, res extra controuersiam poneretur. Dicit enim [d], „*Gallus* suus eius honorifice curasse, & multitudinem hominum, splendorem sibi etiam per diem vendicantem, repercusso solis radio, refulsisse. Verum præter hoc incertum testimonium satis multa diximus ad ostendendam differentiam inter ritum gentilem sepeliendi de nocte & christianum ritum sepeliendi de die; quæ res præcipua est, quam in hac dissertationis meæ parte spectauim. Vnum tantum confirmationis loco subiungo, quod christiani hoc auge generationi eucharistiā in elatione funerum celebrarint, quod diurnum officium est, non nocturnum, & matutina quidem diei parte, non post meridiem, peragendum. Vnde in concilio quodam *Carthaginiensi* decretum legitur, vt, si qua commemoratio defuncti faciendā sit a meridie, ea fiat cum solis precibus, non cum celebratione eucharistiæ. Quod certissimum argumentum est, funera eorum generationi de die efferri consuevisse, siquidem officium funebre officio eucharistico siue matutino quodam modo assignatum erat. Qua de re plura loco suo.

(d) Sur. XXX. Iul. ap. Durant. de ritib. lib. I. c. XXIII. n. 14.

LIBRI VICESIMI TERTII

CAPVT TERTIVM

QVEMADMÓDV M CORPV S AD EXSEQVIAS PRAEPARARINT, ET QVIBVS RELIGIOSIS CAERIMONIIS AC RITIBVS ILLVD SEPELIERINT.

§. I.

Christiani sepeliendi mortuos, etiam cum vitæ suæ periculo, numquam non studiosi.

VENIMVS iam ad caerimonias, in præparatione mortui corporis ad exsequias adhiberi solitas, & ritum illud sepeliendi. Nullus caritatis actus maioribus laudibus effertur a veteribus, quam quidem hic sepeliendi mortuos. Et propterea sæpe cum vitæ suæ periculo hoc amoris in defunctos officium suscipiebant. Persequutionis & pestilentiae temporibus fieri hoc non poterat sine graui periculo; neque tamen in utroque casu id reformidabant. *Asturius* senator *Romanus* [a] corpus *Marini* martyris humeris suis impositum de loco supplicii ad sepulchrum portabat. Et *Eutychianus* presbyter *Romanus* in *Romano* martyrologio & pontificali laudatur, quod per loca diuersa CCCXLII martyres [b] manibus suis sepeliuerit. Interdum cadauera martyrum noctu auferre audebant, si libertatem ea sepeliendi precibus obtinere aut pecunia redimere non poterant. Quemadmodum ex epistola ecclesiarum *Lugdunensis* & *Viennensis* apud *EVSEBIVM* [c] discimus, ubi fratres grauissimum animi dolorem declarant, quod sibi per inimicos non licuerit martyres suos humare. Omni enim studio atque industria cadauera noctu atque interdum custodisse eos dicunt, ne quis christianorum ea auferret, neque vim auri neque preces vllas hostium animos commouere potuisse, vt ea sepulturae mandari sinerent, sed sub dio per sex dies exposita, tandem

(a) Euseb. lib. VII. c. XVI. vid. cap. præced. §. VI. sub litt. (p) pag. 35.

(b) Pontifici id. vit. Eutychiani concil. tom. I. p. 113.)

(c) Euseb. lib. V. c. I. Vid. cap. antec. §. IV. sub litt. (b) pag. 31.

cremata atque in cineres redacta, in *Rho* lanum fluvium sparsisse, ne vlla deinceps eorum reliquia in terris superessent. Fratres heic vitam suam noctu exposuerunt periculo, vt, si fieri posset, cadauerum compotes facti ea honeste sepelirent. Neque exempla in vetustis martyrologiis defunt eorum, qui propter flagrantissimum in fratres suos hac in re amorem martyres facti sunt. Alter difficilis casus, in quo æqualem caritatem & industriam demonstrabant, tempus erat, vbi pestilentia contagia humanum vrebant genus. Neque tum fratres suos, dum viuerent, deserebant, neque inhumatos esse sinebant, si diem obiissent. Singulare huius curæ exemplum [*d*], nobis suggerit *DIONYSIVS* episcopus *Alexandriae* in terribili pestilentia, quæ tunc temporis grassata sit in *Aegypto*. „Plurimi ex fratribus nostris, inquit, curam omnem propriæ salutis abici-
„entes, sibi que mutuo adhaerescences, dum agros secure atque
„audacter inuisunt, eisque assidue ministrant & curationem ad-
„hibent in *CHRISTO*, vna cum illis mortui sunt; aliorum agri-
„tudine libentissime sese implentes, & proximorum morbum
„in semetipsos quodam modo attrahentes, doloresque eorum
„sponte sua exprimentes atque extergentes. Multique adeo,
„qui alios ægrotantes curauerant, & in pristinam valetudinem
„restituerant, ipsi interierunt: mortem illorum in se ipsos tra-
„ducentes, verbumque illud vulgare, quod officiosæ duntaxat
„comitatis hactenus visum fuerat, re ipsa adimplentes, quum
„aliorum peripsema effecti ex hac vita migrarent. Et hoc
„quidem pacto optimi quique ex fratribus nostris, quorum
„nonnulli presbyteri erant atque diaconi, & ex populo lauda-

(d) Ap. Euseb. lib. VII. c. XXII. ὁ πλεῖστον τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν δι' ἐπεβλήκασαν ἀγά-
πην καὶ φιλαδέλφειαν ἀφέντες, αὐτοὺς καὶ ἀσθενεῖς ἐχέμεν, ἐπισκοπῆτες ἀ-
φελήτως τὰς νοσήτους λιπαρῶς ἐνταρταίνοντες θεραπεύοντες ἐν χάριτι, συναπλη-
ρύνοντες ἐκείνους ἀσθενέστατοι τὰ παρ' ἐτέραν ἀναμιμνήμενοι πάσας, καὶ τὴν
ἑαυτῶν ἐκείνους ἔλκοντες ἀπὸ τῶν πεινῶν, καὶ ἐκείνους διαμυσσόμενοι τὰς ἀλ-
γηδύνας καὶ πόνους νοσηρότατοι καὶ ἰσχυροὶ ἐτέρους, ἐπελευσθέντες αὐτοί,
τὴν ἐκείνων θάλατταν εἰς αὐτοὺς μετατρέφουσιν καὶ τὴν ἀγαπᾶν ὅτι μόνος αἰὶ
δόκην φιλαδέλφειαν ἐχέουσι, ἵνα ἢ τὴν πλεονέκτην, ἀπέναντι αὐτῶν πάντων
πρόβηται· οἱ γὰρ ἄλλοι τῶν παρ' ἡμῶν ἀδελφῶν, τῶν τὸν τρόπον ἐξεχώρη-
σαν τὰ βίαι, πρεσβύτεροι δὲ τῶν καὶ δικαιοί, καὶ τῶν ἀπὸ τῆ λαοφιλίας ἐπανέ-
,,τίλλ-

„tissimus quisque mortem oppetierunt. Adeo, vt genus hoc
 „mortis ob pietatem fideique constantiam nequaquam in-
 „ferius martyrio censeatur. Hi ergo sanctorum corpora sa-
 „pius manibus gremioque excipientes; oculos illis & ora clau-
 „dentes; baiulantes eadem humeris suis; componentes; ad-
 „haerescientes illis; complectentes; lauacro & vestimentis or-
 „nantes, paullo post eadem officia ab aliis consequuti sunt,
 „quum superstites semper eorum, qui praecesserant, vestigiis
 „insisterent,,.

§. II.

*Quemadmodum corpus ad sepulturam praepararint. Primo,
 Claudendo oculos & ora eius obturando. Decens omnino
 ritus; ab omnibus nationibus obseruatus.*

HIC locus DIONYSII nobis non solum magnam veterum christianorum caritatem in sepeliendis mortuis, sed etiam quasdam minores circumstantias, in praeparando & decenter componendo corpore ad sepulturam tum obseruari solitas, ostendit. Primum eos consueuisse dicit oculos claudere & ora obturare, simul atque quis decessisset. Quae consuetudo decentiae erat, ab omnibus nationibus obseruata, & ab ipsa natura tamquam res conueniens commendata. Soli Romani aliam ei caerimoniam addebant, quae nihil a natura iniunctum in se habebat, sed meram superstitionem: Quae, describente PLINIO [el], erat, oculos rursus in rogo patefacere, eisque caelum ostendere. Quod ex superstitione Romana tam necesse fieri oportebat, quam necesse erat primum oculos eorum claudere aduersus adspectum hominum. Cuius in superstitionis rationem heic non inquiremus, sed obseruabimus duntaxat,

μενοι ὡς καὶ τὰ θανάτῃ τῷτο τὸ εἶδος διὰ πολλὰν εὐσέβειαν καὶ πίσιν ἰσχυρὰν γινόμενοι, μὴν ἀπιδεῖν μαρτυρία δοκίμῃ καὶ τὰ σώματα δὲ τῶν ἁγίων ὑπὸ τῶν χειρῶν καὶ κήλοις ὑπολαμβάνοντες, καθαιρούσι τε τὰς ὀφθαλμούς, καὶ σίματα συγκλείοντες ὡμοφορεῖσιν τε καὶ δικτιδεῖσιν προσκολλώμενοι συμπλεκόμενοι λετροῖς τε καὶ περιστάλαις κατακομῶντες μετὰ μικρὸν ἐνύγχανον τῶν ἰσῶν ἀεὶ τῶν ὑπολειπόμενων ἐφεπομένων τοῖς ποίαι αὐτῶν.

(c) Plin. natur. histor. lib. XI. cap. XXXII. p. 204. Morientibus oculos operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrum est. Ita more condito, vt neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & caelo non ostendi nefas.

quod sicuti christiani hanc carimoniam reiecerint, eo quod mera superstitio esset, ita alteram illam retinuerint, tamquam conuenientem decoro illi, quod ab natura docetur.

§. III.

Abluendo corpus aqua.

PROXIMA circumstantia, DIONYSIO memorata, erat corporis expositio & ablutio. Hæc carimonia erat, non solum *Grecis & Romanis*, sed *Hebrais* etiam usitata: A quibus arcellita & continuata est per christianos, vti apud Iudæos, quamquam ex magis superstitiosis rationibus quam olim, in hodiernum vsque diem, narrante IOANNE BUXTORFIO [f], obtinet. Rerum fuisse, admodum mature a iudæis ad christianos transmissum, ex iis patet, quæ de *Tabitha* Act. IX, 37. memoriæ prodita leguntur, quod, quum illa diem obiisset, lauerint eam posuerintque in coenaculo. Et nonnulli [g] hoc ipsum *ritum* apostolum intelligere putant, 1 Cor. XV, 29. vbi de ablutione super mortuos loquitur. Quod non adeo certum est. Vt cumque autem est, consuetudinis, tamquam usitata apud christianos, mentio habetur non solum apud DIONYSIVM, sed apud TERTVLLIANVM [h] etiam, qui christianos æque laucio vti dicit atque gentiles, ad seruandum calorem & sanguinem. Rigendi enim & pallendi tempus post mortem esse. Hæc itidem innocens decensque carimonia erat, adeoque a christianis retinebatur, non ob mysticam aliquam significationem, cuius vlli eorum meminerint, sed vt ritum civilem &

(f) Buxtorf. *Synagog. Iudaic.* c. XXXV. p. 501 (cap. XLII. p. 500. edit. Iasii. MDCLXI. quo.) Aqua calida, cui addant heres chamæmeli & resas siccas, studiose abluunt mortuos, vt purus & mundus sit, quum peccatorum ratio reddenda erit. Onum insuper acceptum, cum vino agitant, permiscunt & capiti illius illiunt. Ablutio & inundatio hæc a quibusdam fit domi, antequam effloritur; in nonnullis locis, præsertim vbi iudeorum est magna copia, in cœmentis, quæ בית חיים *Bes chayim* locum viventium v. cant, tabulæ (quam מצות *Mittah* lectum vocant) impositum in cœmenterium deferunt, in quo certam quandam adieculam habent, in qua eum abluunt, & post ablutionem loculo includunt. Huius ritus fit mentio Act. IX, 37.

(g) Bez. in Act. IX, 37. †

(h) Tertul. apol. cap. XI II. I auor honesta hora & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem seruet: Rigere & pallere post lauerum mortuus possum.

decentem corporis ad sepulturam preparationem. Quamdiu hæc carimonia obtinuerit, ego quidem non recte scio: STEPHANVS autem DVRAVVS [1] recentiora eius exempla adfert ex GREGORIO MAGNO, GREGORIO TVRONENSI, BEDA de exsequiis *S. Gunthberti*, & EGINARTO in vita *Caroli Magni*.

§. IV.

Induendo ei vestimentum funebre: Idque interdum pretiosum atque splendidum.

PROXIMA circumstantia, a DIONYSIO notata, est, quod mortuorum corpora vestimentis funebribus ornata fuerint. Nihil de pretiosis vnguentis & aromatibus adhibitis dicit (quorum autem meminisse debebat inter carimoniae lauandi & vestiendi); quia istorum usus non adeo vniuersalis erat, utpote res laboriosior, neque adeo lamentabili isti casui, de quo loquitur, conueniens. Sed hac de re antea satis multa dictum habuimus occasionem. Præsens circumstantia induendi & ornandi corpus vestimentis funebribus, diuersis aliis scriptoribus memoratur, qui de hisce vestimentis loquuntur, ut inter se, vel pro dignitate & conditione defuncti, vel pro conditione eorum, qui ea præpararent, multum discrepantibus. EVSEBIVS [k] *Asterium*, urbis *Rome* senatorem diuitem ac nobilem, cadaver *Marini* martyris candida ac pretiosa veste & magnifico cultu ornatum, sepulturæ tradidisse narrat. Et *Constantinus* imperator regis insignibus, purpura scilicet & diademate

(i) Durant. de ritibus lib. I. c. XXIII. n. 14. S. Gregorius homil. XXXIX. de *forore sua desancta* loquens ait: *Quinque corpus eius, ex more mortuorum, ad lauandum esset nudatum.* Idem Gregorius lib. III. dialog. cap. XLII. ibi: *Quum ex more lotum & vestimentis indutum,* Et lib. IV. c. VI. *Quumque corpus, ex more mortuorum, ad lauandum esset nudatum.* Quibus etiam verbis vtitur eodem lib. c. XXVII. Beda de exsequiis *S. Gothberti*, testatur, Gothbertum vita sanctum, a nauigantibus in insulam delatum, totum corpore lauatum &c. Eum morem Gallos præcipue retinuisse testatur Gregor. Turon. lib. de gratia concess. cap. CIII. ubi ait: *Pelagium vita sanctam ablutum fuisse iuxta morem ac deinde collocatum in seetro.* Idem Gregorius in *uitis patrum* cap. IX. X. XIII. & XX. sanctos Patroclum, Feriandum, Lupicium, & Leopardum, post obitum ablutos fuisse commemorat. Eginartus in *vita Caroli magni*, corpus Caroli magni sollemni more lotum scribit.

(k) Euseb. lib. VII. c. XVI. vid. cap. II. §. VI. sub litt. (p) pag. 35.

exornatus, sepultus est, vt idem EVSEBIUS [1] memoriae prodidit. HIERONYMVS etiam hunc morem diuitum fuisse significat, tametli satyrice, vt solet, in eum inuechatur. *Pareite, quaso*, inquit [m], *vobis, pareite saltem diuitiis, quas amatis. Cur & mortuos vestros auratis obuoluitis vestibus? Cur ambitio inter luctus lacrimasque non cessat? An cadauera diuitum nisi in serico putrescere nesciunt?* Ita simul nobis consuetudinem narrat, suamque acerbam animaduersionem in illam demonstrat; declarans, sibi potius planam & communem probari vestiendi mortuos ad funus rationem: Quæ erat, obuolucere eos mundis linteis ad exemplar corporis CHRISTI, sicut mos erat iudæis funerare. Ita HIERONYMVS alio loco [n], loquens de muliere septies icta, ait: *Clerici, quibus id officii erat, cruentum linteo cadaver obuoluerunt.* Sic quoque PRUDENTIVS in hymno circa exsequias defunctorum hoc repræsentat, tamquam vltimatissimum vestimentum funebre [o]:

Can lre nitentia clavo

Pratendere linteæ mos est.

Et ATHANASIVS [p] *Aegyptios* dicit, solitos esse piorum hominum defunctorum corpora maximeque sanctorum martyrum linteis inuolucere. Verum enim vero hæc vel illa ornandi ratio semper obtinuit. Vnde SIDONIUS APOLLINARIS [q]

(1) Euseb. de vit. Constantin. lib. IV. cap. I XVI. ἔδον γὰρ τοι ἐν αὐτῇ παλατίῳ μετὰ τὸ μεσσητόριον τῶν βασιλείων, ἐφ' ἑψηλῆς κείμενον χρυσοῦς λάρνακος τὸ βασιλέως σῆμα, βασιλικῶν τε κόσμοι, πορφύρῃ τε καὶ διαδήματι τελευτηῶν πλείους περιτοχιτάμενοι, ἐπ' ἡρώτων δὲ ἡμῶν καὶ νεκρῶν ἐφάρζον. Quirpe in medio conclauis regalis palatii finis imperatoris in atriis aureis sublimis iacent, regis insignibus, purpura scilicet ac diademate exornatum, multi circumdantes noctu atque interdum vigiles custodiebant.

(m) Hieron. vit. Paul.

(n) Hieronym. epist. XI. IX. ad Innocent.

(o) Prudent. cathemer. hymn. X. circa exsequias defunctor. n. 49. 50.

(p) Athanas. vit. Anton. (tom. I. opp. p. 602. c. edit. Paris. MDCXC VIII.) οἱ Ἀιγύπτιοι τὰ τῶν τελευτῶντων σπατάων σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἀγίων μαρτύρων, φιλεῖσι μὲν θάψαι καὶ περιελίσσειν ὀφθαλμοῖς.

(q) Sidon. lib. III. epist. III. Nec ossa tumultuarii cespitis mole tumulabant; quibus nec elutis vestimenta, nec vellitis sepulcra tribuebant, iuste sic mortuis talia iusta soluentes. Iacebant corpora vndique locorum plaustris coniecta rorantibus &c.

tam-

tamquam rem communi sepeliendi consuetudini contrariam repræsentat in *Gothis*, quod coacti casos suos tumultuaria quadam ratione humare, ipsos nec ablucere nec vestire ad sepulturam potuerint, sed vniuersa eorum cadauera nudata & sanguine stillantia terræ infoderint. Quæ res satis vsitata est in sepeliendis cæsis militibus in campo, sed minus conueniens rationi sepeliendi tempore pacis. Qui plura de hac consuetudine legere cupit, IOANNIS SAVARONIS viri doctissimi notas in SIDONIVM [*] consulat, qui alia exempla ex ARNOBIO, LACTANTIO, CORIPPO, GREGORIO TVRONENSI & CONSTANTIO de vita *Germani* suppeditat, quæ hoc loco interponere nihil attinet. Nos duntaxat illud HIERONYMI [r] addimus, vbi magnam *Paulæ* liberalitatem in pauperes laudans dicit, nullum eorum diem obiisse, qui non illius vestimentis obuolutus sit; illamque ex incredibili huius virtutis studio hoc habuisse voti, „vt mendicans ipsa moreretur, vt vnum „nummum filiæ non dimitteret, & in funere suo aliena sindone „ne inuolueretur,“. Cui subiungimus locum illum CHRYSOSTOMI [s], vbi hoc vestimentum funebre mysticam aliquam significationem habere statuit. *Nouis vestibus*, inquit, *mortuos induimus, nouum vestimentum incorruptibilitatis nosira præsignificantes.*

- (*) Sauar. in loc. Postquam eluta erant cadauera, vestiebantur. Paulus l. XIX. de in rem verso. Vlp. annus l. XIV. §. idemque & si, de religiof. & sumt. funer. l. CXIII. §. ult. de legat. l. l. XV. §. proinde de usufructu. Constantinus de S. Germano lib. II. c. XXII. *regina vestuit*. præter Arnob. lib. V. & Lactantium de orig. error. cap. IV. Quintil. declamst. CCCI XXIII. Corippus lib. I.

Purpureaque in veste uicens requiescere somno &c.

Gregor. Turon. lib. IV. cap. ult. idem lib. VI. c. IX. histor. & de vita patrum cap. III. *Exinde vestitus atque ablutus in ecclesiam deferitur*, cap. VII. *Adfuit quædam matrona, quæ ablutam dignis vestit vestimentis*, & cap. XII. *ablutus ac vestimentis dignis indutus*, & cap. VIII. in fine; idem lib. IV. histor. cap. L. lib. VI. cap. ultim. lib. VII. cap. I. & de gloria confess. cap. LXXXI. &c.

- (r) Hieron. epitaph. Paulæ. c. II. *Quis inopum moriens non illius vestimentis obuolutus est?* Ibid. cap. VII.

- (s) Chrysost. homil. CXVI. tom. VI. p. 944. edit. Saul. *καινὸς ἱματίος τὰς τεθνεῶτας ἀμφιζόμεν, τὸ καινὸν ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας ἡμῶν προσηγέοντες.*

§. V.

*Excubando & custodiendo illud in loculo, usque dum
efferreretur.*

PROXIMA circumstantia, in breui narratione DIONYSII memorata, est, quod corpora decenter composuerint in loculis, & excubantes custodierint, usque dum efferrerentur. Mos omnium gentium erat, vt mortua corpora aliquamdiu iacere sinerent insepulta, ne, si quis forte spiritus vitalis in illis superesset, per festinatam humationem penitus destrueretur. Hac de causa apud Romanos solebant mortuorum cadauera seruari inhumata septem dies, & interim lauari calida & conclamari, vt vocabant, per interualla: vt si vitalis spiritus oppressus delitesceret, excitaretur: nec nili post vltimam conclamationem, quum nulla spes vitæ esset super, tum demum cremari. Antiquitatum Romanarum scriptores porro notant, quod ditiores in lectis, tenuis autem fortunæ homines in arcis seu loculis, in vestibulo adium ad ianuam ipsam collocari soliti sint. Christianæ carismoniæ in quibusdam rebus eadem erant, & in quibusdam rebus correctæ paulum & emendatæ. Plerique ex populo in arcis sine feretris ligneis ponebantur, vti ex AMBROSIO aliisque [1] discimus. Nam hac in re christiani ethnicos quam iudæos imitari malebant; quum iudæi non vterentur arcis, sed tantum vestibulis sepulchralibus, quibus cadauera inuoluerent, & sandapila, qua efferrerent ad sepulchrum. Alii arcas habebant magnificas & pretiose ornatas. *Constantini* corpus in arca aurea, ἐν χρυσῇ λέρναι, vti EVSEBIUS [2] & SOCRATES loquuntur, deponabatur, eaque purpurea obtegebatur veste. HIERONYMVS similiter *Blasillam Paulæ*, diuitis feminae *Romanæ*, filiam feretrum habuisse dicit, aureo velamine obtectum. At ipse HIERONYMVS hoc non appro-

[1] Ambros. in Luc. II. cit. a Durant. de ritib. lib. I. c. XXIII. p. 112. Feretrum ligneum est, ait Ambrosius in cap. II. *Lucæ*, propter spem resurgendi. Ligatum enim, ait ille, est ante non proderant, posteaquam tamen Iesus id tempus, proficere coepit ad vitam.

[2] Euseb. vi. Const. lib. IV. c. I XVI. Ἀφαιεῖς οἱ στρατιωτικοὶ τὸ σκήνος χρυσῇ κατεσθίουτο λέρναι ταύτην ὅ ἀλαργικῇ ἀλαργίᾳ περιέβαλλον. Socrat. lib. I. cap. XL. Τὸ δὲ σῶμα τὸ βασιλέως οἱ ἐπιτήδειοι χρυσῇ ἐνδύμενοι λέρναι.

babat; statim enim subiungit [x]: *Videbatur mihi CHRISTVS tunc clamare de caelo: Non agnosco vestes: Amictus iste non est meus: Hic ornatus alienus est.* Vnde concludere nobis licet, hanc rationem tam magnifice ornandi loculos non adeo communem fuisse inter christianos. Neque illi ethnicos in eo imitati, vt mortuos in vestibulo aedium collocarent: quamquam DV RANTVS [y] hanc vetustam *Romanorum* consuetudinem *Lutetiae Parisiorum* adhuc obseruari dicit: Sed loculos suos vel in interiore aedium parte vel in coenaculo ponebant, vti de *Tabitha* relatum legimus Act. IX, 37. vel in ecclesiam deportabant, vbi excubabant apud cadauer, vsque dum sepeliretur. EVSEBIVS [z] narrat, *Constantini* corpus in arca aurea, purpurea obtecta veste, depositum atque in praecipuo imperialis palatii cubiculo collocatum fuisse: accensis aurea super candelabra luminibus, funusque regis in ignibus, purpura scilicet ac diademate exornatum, multos noctu atque interdiu vigiles custodiisse; idque tam admirabile spectaculum praeuisse intuentibus, quale in nullo vnuquam mortaliū ab ipso orbis conditu visum in terris sit. Alii simulac animam efflassent, in ecclesia collocabantur, vbi vigiles eos quoque custodiebant, vsque dum funus duceretur. Ita corpus *Ambrosii*, simul ac vita defunctus esset, in ecclesia depositum; ibique a vigilibus proxima ante pa-

(x) Hieron. epist. XXVII. in epitaph. Paulae. Aureum feretro velamen obtenditur. Videbatur mihi &c.

(y) Durant. de ritib. lib. I. c. XXIII. n. XIII. Lutetiae, vbi quis extremum vitae spiritum edidit, cadauer in vestibulo aedium ad ianuam ipsam vulgo collocari solet: quod non nullae ad consuetudinem ethnicorum referunt. Mortui enim erat & apud Graecos & apud Romanos, cadauer ad ianuam depone-

(z) Euseb. vit. Constant. lib. IV. c. LXVI. "Αρantes οἱ τετραπαικτοὶ τὸ σκήνος, χρυσῇ κατετίθεντο λάρνακι ταύτην ὁ ἀλαργικῇ ἀλαργίᾳ περιβάλλον, ἐπομίζοντε εἰς τὴν βασιλείας ἐπάνωμον πόλιν, κἀπειτ' ἐν αὐτῇ τῇ πάντων προσέροντι τῶν βασιλείων οἰκῶν, βάδρων ἐφ' ἑλληνῶν κατετίθεντο· ψῶτάτ' ἐφάφοντες κειλῶ ἐπὶ σκευῶν χρυσῶν, θανυμῶν δέσμευ τοῖς δεῦσι παρέχον, οἷον ἐπ' ἀδενὸς πάμποτ' ἐφ' ἡλῖς ἀγαθῇ ἐν πρώτῃ αἰῶνι συστάσει ἐπὶ γῆς ἔφθην· ἔδον γὰρ τοι ἐν αὐτῇ πικυατῇ κατὰ τὸ μεσσίταν των βασιλείων, ἐφ' ἑλληνῶν κείμενον χρυσῆς λάρνακος τὸ βασιλεὺς σκήνος, βασιλικαῖς τε κίσμας, πορφύρεα τε καὶ διαδήματι τετιμημένον, πλείστοι περιστοιχισάμενοι ἐπαγρόνως δι' ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἰφράζον.

scha nocte custoditum esse, auctor est PAVLINVS [a]. Atque heic conclamationis *Romanis* vltatæ loco ecclesiam psalmodia, hymnis & laudibus Dei resonare faciebant, quæ veteris carimonie conclamandi eximia correctio erat atque emendatio. GREGORIUS NYSSENV [b] vigilias, ad corpus *Macrinæ* sororis actas, repræsentat. Per totam noctem psalmos cantatos esse dicit, quemadmodum in nocturna peruigilatione ante martyrum celebritatem fieri consueverit. Et nonnihil huiusmodi est, quod AVGVSTINVS [c] in matris suæ ædibus aliquanto post illius obitum factum esse dicit: *Psalterium arripuit Euodius, & cantare cepit psalmum, cui respondebamus omnis domus: Misericordiam & iudicium cantabo tibi, Domine.*

§. VI.

Exportatio cadaueris per propinquos & necessarios, vel homines honoratiores vel quoscunque officiosos, prout res & circumstantie defuncti requirerent, peracta.

VLTIMA circumstantia, DIONYSIO memorata, exportatio est corporis ad sepulchrum. Quæ in speciali isto casu, de quo loquitur, flagrante scilicet plaga pestilentie, ab istiusmodi officiis peragebatur hominibus, qui cum suæ ipsorum vitæ periculo mortuis fratribus vltimum amoris officium præstare haud grauabantur. Crebræ huiusmodi caritatis officium præstandi occasiones dabantur in tribus primis sæculis, non solum ob contagiosos morbos, sed ob multitudinem etiam martyrum & pauperum, qui non habebant, in quo confiderent, nisi in humanitate talium beneficorum hominum in ecclesia. Interdum hoc officium a proximis & necessariis per-

(a) Paulin. vit. Ambros. Ad ecclesiam, antelucana hora qua defunctus est, corpus ipsius portatum est, ibique eadem fuit nocte, quam vigilauius in pascha.

Vil. Gregor. Turon. de gloria confessor. cap. CIV. vbi de Pelagia Lemouicina loquens ait: Et hæc dicens, emisit spiritum abluta iuxta morem, conlocatur in feretro, atque in ecclesiam deportatur.

(b) Nyssen. vit. Macrinæ, tom. II. p. 200. τῆς ἐν παννυχίδος περὶ αὐτὴν ἐν εὐνοδίᾳ, καὶ ὁπότε ἐπὶ μαρτύρων πανηγύρεως, τελεθεισῇ, κ. τ. λ. Quum igitur nocturna peruigilio, ut in martyrum celebritate, canendis psalmis perfecta esset, cetera.

(c) August. confess. lib. IX. c. XII.

agebatur, interdum vero ab illustri conditione hominibus, si peculiari quodam honore defunctum ob merita & virtutes eius adficere eis esset animus. Iam supra ex EUSEBIO [d] adnotauimus, quod *Asturius senator Romanus* cadauer *Marini* martyris humeris suis impositum baiularit ad sepulchrum: & quod *Eutychianus* episcopus *Romanus* trecentos amplius martyres suis manibus sepelisse perhibetur. HIERONYMV[S] [e] etiam narrat, episcopos *Palestinos* hunc singularem honorem *Paulæ*, nobilissimæ feminæ *Romanæ*, exhibuisse, vt suis eam manibus transtulerint ceruicemque feretro subiecerint. Ita GREGORIUS NYSSENV[S] [f] se & alios quosdam de clero insignes viros *Macrinam* sororem suam ad sepulchrum deportasse adfirmat. BASILIVM sanctorum virorum, hoc est clericorum, manibus elatum esse, GREGORIUS NAZIANZENV[S] [g] perhibet.

§. VII.

Peculiares hominum ordines in maioribus quibusdam ecclesiis, sub nominibus copiatorum & parabolanorum, ad curanda ægrotorum corpora, & præstanda mortuis omnia ista officia, instituti.

IN prioribus sæculis pauperes communi ecclesiæ sumtu efferebantur, quemadmodum ex TERTVLLIANO [*] discimus.

(d) Euseb. lib. VII. c. XVI. vid. §. I. sub litt. a) pag. 43.

(e) Hieron. epist. XXVII. epitaph. Paulæ. Translata episcoporum manibus & ceruicem feretro subiicientibus.

(f) Nyssen. vit. Macrinæ. tom. II. p. 201. ἐπεὶ δὲ τὸ τοιοῦτον ἐδίδεκετο, καὶ ἐν χειρὶν ἦν ἡ σπᾶρὴ ὑποβᾶς τὴν κλίνην ἐγὼ, κακῶς ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος προσκαλεσάμενος ἄλλων τε δύο τῶν ἐν τῇ κλήρῳ τετιμημένων, τὸ ἐπίθιον τῆς κλίνης μέρος ὑπολαβόντων, εἶην τὰ πρόσω ἐχόμενος βᾶδην, ὡς εἰκός, καὶ κατ' ὀλίγον ἡμῶν γινόμενης τῆς κινήσεως. Quum autem hæc ita constituta studiose gererentur, ego feretrum subiens illum (*Arasium* episcopum) aduocaui, vt alteram partem sustineret: posteriores vero feretri partes subierunt alii duo de clero insignes viri: sensim igitur procedebatur, quum & qui præibant pedetentim incederent & nos item gradatim sequeremur.

(g) Naz. orat. XX. in laud. Basil. p. 371. προεκομίζετο μὲν ὁ ἅγιος χειρὶν ἁγίων ὑψέμενος.

(*) Tertull. apologet. c. XXXIX. Modicam vnusquisque stipem mensura die, vel quum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit. --- inde non epulis, nec potaculis, nec ingratissimis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis humanissime &c.

Postea autem in quibusdam maioribus ecclesiis, vbi magna inopum multitudo erat, incunte sæculo quarto duos hominum ordines institutos in ecclesia deprehendimus, clericali quodam charactere insignitos, quorum proprium negotium erat, ministrare ægrotis, maxime in morbis contagiosis, & facere omnia officia, quæ fieri oportebat, vt pauperes honesto ac decenti funere efferrentur. Horum alteri *parabolani* dicebantur, eo quod morbo quodam contagioso decumbentibus ministrantes vitam suam exponerent periculo; & alteri *copiata*, *laborantes*, *lecticarii*, *sossarii*, *santalarii* & *decani* (conuenienter vetustis *Romanis liburnariorum* & *vestallonum* nominibus) quorum erat, pro pauperibus fodere sepulchra, & loculum siue feretrum portare & in terra deponere, quemadmodum pleraque ex istis nominibus significant. Quod satis est heic vel inuisse, quia de hisce hominum ordinibus in duobus distinctis capitibus supra [*] fulius diximus.

§. VIII.

Psalmodia, magna illa cærimonia in omnibus exsequiis inter christianos vsuata, & gentilium nenias, siue cantionibus lugubribus, ad tibias cani solitis, opposita.

ITAQUE perginus. Quum gentiles suas haberent nenias, siue cantiones lugubres, quæ ad tibias & nonnumquam ad tubas [b] caneantur: harum loco christiani defunctos suos sollempni psalmodia ad sepulchra deducere malebant. Non est, quod de hoc ritu multa in tribus prioribus sæculis, dum adhuc ferueret persecutio, nos inuenturos speremus. Simul atque autem pacata eorum tempora venissent, in quolibet scriptore mentionem eius inuenimus. *Constitutionum apostolicarum* auctor [i] hac in re ita præcipit: „In funeribus mortuorum, cum psalmis deducite eos, si fuerint fideles in domino: *Pretiosa enim in conspectu domini mors sanctorum eius*: Et iterum: *Conuertere,*

(*) Lab. lib. cap. VIII. & IX. vol. II. p. 42. seq. & pag. 47. seqq.

[b] Vid. Romæ antiquit. Romæ. lib. V. c. XXXIX. p. 991. Sertius in V. Aeneid. scribit, mori fuisse, vt maioris ætatis funera ad tubam proferrentur: minoris vero ad tibias. cetera.

[i] Constit. lib. VI. c. XXX. ἐν ταῖς ἐξέτασι τῶν νεκροῦντων ὁ δὲ δόξας προέμενε αὐτὸς, ἵνα ἀπὸ πρὸς ἐν κυρίῳ Τῷ κυρίῳ γὰρ ἡ σωτηρία καὶ ὁ θάνατος τῶν ὁσίων

„anima mea, in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi: Et alio in loco: Memoria iustorum cum laudibus. Et; Iustorum anime in manu Dei,“. Hi probabiliter fuerunt de istis versiculis, qui psalmodiam eorum talibus occasionibus constituerunt. Nam CHRYSOSTOMVS, loquens de hac materia, non solum rationem nobis reddit psalmodiæ eorum, sed narrat etiam, quibus psalmis vel portionibus psalmodiorum vti sint, tamquam huic sollemnitati accommodatis. Dic mihi, inquit [k], quid sibi velint hymni? Annon Deum glorificamus eique gratias agimus, quod eum, qui iam excesserit, coronauerit? Quod a laboribus liberauerit? Quod electo metu eum apud se habeat? Non ideo sunt hymni? Non ideo psalmodiæ? Et paucis interiectis: Cogita, quid psallas illo tempore: Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Et rursus: Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et rursus: Tu es mihi refugium a tribulatione, quæ me circumdat. Cogita, quid sibi velint hi psalmi. --- Si reuera credis iis, quæ dicis, supervacaneæ luges & lamentaris. Si autem ludis & simulas, & hæc putas esse fabulas, cur psallis? Cur etiam eos, qui adsunt, pateris? Cur non eos, qui psallunt, abigis? Loquitur hæc aduersus eos, qui nimio luctui se dabant in exsequiis, ostendens, quod id huic psalmodiæ ecclesiæ non conveniat. Idem argumentum frequenter hac occasione vrget, auocare homines studens non a moderato, sed a nimio luctu, vt qui cum vilitata ecclesiæ psalmodia nequeat consistere, eosque eodem tempore gentilium ludibrio exponat. Quid non illi dicent [l]? Quos de nobis sermones habebunt? Hi sunt, qui de

αὐτῶ καὶ πάλιν Ἐπίστροφον, ἡ ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι κύριος ἐνηργήθη σέ σοι καὶ ἐν ἁμαρτίαις Μνημὴ δικαίων μετ' ἐγκωμίων καὶ Δικαίων ψυχῇ ἐν χειρὶ Θεοῦ.

(k) Chrysost. homil. IV. in Hebr. p. 1784. (p. 736. edit. Frf.) εἰπέ μοι, τί βάλονται -- οἱ ὕμνοι; ἔχῃ τὸν θεὸν διδάσκοντες, καὶ εὐχαριστοῦντες, ὥστε λοιπὸν ἐτεφάνωσεν τὸν ἀπελθόντα, ὅτι τῶν πότων ἀπήλλαξεν, ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν ἔχει παρ' ἑαυτῶ; & διὰ τὸ τοῦ ὕμνοι; & διὰ τὸ τοῦ ψαλμωδίας; --- ἐννήσπον, τί ψάλλεις κατὰ τὸν κτίον ἐκεῖνον; ἐπίστροφον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι κύριος ἐνηργήθη σέ σοι καὶ πάλιν, οὐ φειδόμενος κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμῶ εἶ. καὶ πάλιν Σὺ μὲν εἰ καταφυγὴ ἀπὸ θλίψεως, τῆς περιστάσεως με. ἐννήσπον, τί βάλονται ἔτοι οἱ ψάλλοι --- εἰ ὅντως πιστεύεις ὅς λέγεις, περιττὸς πένθειν· εἰ δὲ παίζεις καὶ ὑποκρίνῃ καὶ μὴδὲ αὐτὰ εἶναι νομίζεις, τί καὶ ψάλλεις; τί καὶ ἀνέχη τῶν παρονομιῶν; διὰ τί μὴ ἀπελθῇς τὰς ψάλλοντας;

(l) Chrysost. homil. XXIX. de dormientibus. tom. V. p. 423. (homil. XXX. pag. xesur-

resurrectione philosophantur? Sane quidem. At cum dogmatibus facta eorum non consentiunt. Resurrectionem enim esse quum defendant, de ea desperantibus tamen conuenienter agunt. Nam si resurrectionem esse considerent, talia non agerent. Si enim sibi persuaderent, in vitam meliorem eum introiisse, haud ligerent. Hunc efferendi modum (subiicit CHRYSOSTOMVS) crubescere. Psalmorum cantiones, patrum conueniunt, ac tanta fratrum multitudo est, non ut fleas, mœreas & indigneris, sed ut Deo gratias agas, qui eum accepit, qui effertur. HIERONYMVS quoque de hac psalmodia, tamquam præcipua quadam pompæ funebris parte, sapius loquitur. Ita de exsequiis loquens Paulæ, Bethleemi celebratis, ad quas magnus episcoporum, clericorum & populi Palæstini concursus factus, ait [m]: Non ululatus, non planctus, ut inter seculi homines fieri solet, sed psalmorum linguis diuersis, (Hebraica scilicet, Græca, Latina, Syraque, quia populi his diuersis linguis vtentes aderant) examina congre-pabant. Et de Pauli eremitæ loquens humatione [n], facta per Antonium, obuoluto & prolato foras illius corpore, hymnos quoque & psalmos de christiana traditione eum decantasse dicit. Idem de exsequiis Macrinæ sororis suæ memoriæ prodidit GREGORIUS NYSSENVS [o], & de Casarii fratris sui exsequiis GREGORIUS NAZIANZENVS [p]. Quid? quod hæc praxis adeo

390. edit. Francof.) τί γὰρ ἔχ' ἐρᾶν ἐκείνῳ; τί δὲ & φθέρηται περὶ ἡμῶν; ἔτσι εἰσιν οἱ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφῶντες; πᾶν γὰρ & γὰρ συμβαίνει τοῖς διγμᾶσι τὰ γινόμενα ἐν βήμασι τὰ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφῶντες, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τὰ τῶν ἀπεργατικῶν ποιῶσιν· εἰ πεπεικίτες ἦσαν εὐτὸς, ὅτι πρὸς βελτίονα λήξιν ἀπῆλθεν ἔστος, ἐκ αὐτοῦ ἐθρήνησαν --- αἰχμύθητι τὸ σχῆμα τῆς ἐκφορᾶς· ψαλμοὶ οἱ καὶ εὐχαὶ τῶν πατέρων σίχατος, ἢ πληθὺς ἀδελφῶν τισσόντων, ἔχ' ἵνα κλάψῃ καὶ ὁδὸν καὶ ἀποδυσιγῇ, ἀλλ' ἵνα εὐχαριστῇ τῷ λαβόντι.

(m) Hieronym. epitaph. Paulæ epist. XXVII.

(n) Id vit. Pauli. (tom. I. opp. p. 245. a. edit. Paris. MDCXLIII.)

(o) Nyssen. vit. Macrin. tom. II. p. 201. καὶ ἦν τις μουσικὴ πομπὴ τὸ γινόμενον, ὁμοφώνως τῆς ψαλμωδίας ἀπ' ἄκρων ἐπὶ ἐσχάτας, καθάπερ ἐν τῇ τῶν τριῶν παιδῶν ὑμνωδίᾳ, μελωδισμένης. Quæ quidem pompa non cavebat mysterio, quum a principio ad finem usque decantatio psalmorum eadem voce tripli-cique canentium ordine, sicut ille trium puerorum cantus, absolueretur.

(p) Naz. orat. X. tom. I. p. 169. καὶ οὖν ἡ αὖν ὁ πολὺς Κισαρίῳ ἐπιστάσας, κό-μης τιμίᾳ, νεκρὸς ἐπινέμενος, ὕμνοις ἐξ ὕμνων παραπεμπόμενος, μαρ-τύρων βήμασι πομπευόμενος, --- ψαλμωδαίς κειμένης τὰς θρήνας. Nunc nobis magnus ille Casarius seruatus est, cunctis pretiosus, mortuus

vni.

vniuersalis fuit, vt inter *Novatianos* etiam obtinuisse dicatur *SOCRATI* [q], qui *Pauli*, episcopi ipforum, corpus cum cantu ad tumulum portatum esse narrat. *VICTOR VTICENSIS* [r] hoc respectu de inhumana regis cuiusdam *Vandalorum* queritur crudelitate : *Quis sustineat, inquit, atque possit sine lacrimis recordari, dum praeceperet nostrorum corpora defunctorum, sine sollemnitate hymnorum, cum silentio ad sepulturam perducere?* Nullis enim hoc privilegium denegari solebat, nisi eis, qui vel manus violentas sibi ipsi intulissent [s], vel publico supplicio ob scelera sua adfecti, vel in voluntario baptismatis neglectu mortui essent. Talibus haec psalmodiae sollemnitas in exsequiis non permittebatur, quod in eadem classe essent cum excommunicatis, quibus nullo modo licebat in officiorum, communicantibus in ecclesia peculiariter assignatorum, venire societatem. Illis autem, qui diuina vocatione ab hac vita recedebant, vt concilium quoddam *Toletanum* [t] loquitur, hoc est, piorum ac religiosiorum christianorum corporibus, hic honor tribuebatur,

laudatus, ex hymnis ad hymnos transmissus, ad martyrum sacraria cum pompa ductus --- psalmodiis laetum solantibus.

(q) *Socrat. lib. VII. cap. XLVI. ὅς τῇ ἑαυτοῦ ἐκκομιδῇ πάσας τὰς διαφόρους αἰρέσεις τρόπον τινὰ μίαν ἐκκλησίαν εἰργάσατο· πᾶσαι γὰρ αὐτῷ τὸ σῶμα ἄχρι τῆς μνήματος σὺν ψαλμωδίαις παρέπεμπον, ἐπεὶ περ καὶ ζῶν διὰ βίαν ἐρδόμενα πᾶσαι ἐπὶ αὐτοῦ ἦν. Qui, (Paulus) in suo funere omnes religionum sectas, licet inter se discrepantes, unam quodam modo effecit ecclesiam. Quippe cunctae corpus eius cum psalmodum cantu prosequuntur sunt ad tumulum; eo quod, dum viveret, ob vitam sanctimoniam cunctis pariter gravissimus fuerit.*

(r) *Victor. de persecut. Vandal. lib. I. bibl. patr. tom. VII. p. 589. (tom. VIII. p. 677. a. edit. Lugd. MDCLXXVII.)*

(s) *Concil. Bracar. I. can. XXXIV. XXXV. (al. concil. II. can. XVI. XVII) Placuit, vt hi, qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut per praecipitium aut suspendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadauera deducantur. --- Similiter & de his placuit, qui pro suis sceleribus puniuntur. Item placuit, vt catechumenis, sine redemptione baptismi defunctis, simili modo neque oblationis commemoratio, neque psallendi impendatur officium.*

(t) *Concil. Tolet. III. c. XXII. Qui diuina vocatione ab hac vita recedunt, cum psalmis tantummodo & psallentium vocibus debent ad sepulchra deferri. Nam funebre carmen, quod vulgo defunctis cantari solet, vel in personis*

meminit, sed eas inter reliquas omnes damnat, quas contra in libro de *corona militis* scribit, ubi illas omnes superstitiosas esse docet, tamquam inter ethnicos vsitatas. Non deprehendimus hanc consuetudinem a christianis in ritibus funebribus adhibitam. Paganus ille apud MINVCIVM FELICEM hoc nomine [z] eos accusat, *Coronas, inquit, etiam sepulchris denegatis*: Et MINVCIVS [a] in responsione sua accusationem admittit, quando ait: *Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut sentienti facem, aut non sentienti coronam, quum & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus. At enim nos exsequias adornamus eadem tranquillitate, qua viuimus: nec aduolimus arescentem coronam, sed a Deo aternis floribus uiuidam sustinemus.* Manifestum ex his est, christianos non coronasse mortuos suos. Neque, secundum hanc lectionem MINVCII, facibus in exequiis uti potuerunt. Hoc autem mirum videtur, quandoquidem certum est, tempore MINVCII eos saepius coactos fuisse noctu sepelire. Quamebrem probabile est, vocabulum *facem* in textum irrepsisse: sensus enim & scopus argumenti id non requirit. Quomodocumque autem res se habet, in saeculis sequentibus christiani non dubitarunt lumina & faces de die gestare ante mortuos, tamquam symbolum victoriae ac laetitiae, quemadmodum ipsum CHRYSOSTOMVM antea [b] audiuius huius ritus rationem explanare. Ut adeo aut christiani hac caerimonia numquam dubitarint uti, aut dici oporteat, iplis vitum esse in posterioribus saeculis eam inter ritus suos adoptare.

§. X.

Orationes funebres in praeclarorum hominum laudem habita.

CADAVERE ad sepulturae locum ita deducto, moris erat, orationem funebrem in defuncti laudem habere, si quid singu-

dignum idolo. Quid autem tam dignum idolo, quam quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari: vel quoniam & ipsi idola statim fiunt, & habitu & cultu consecrationis, quae apud nos secunda idololatria est.

(z) Minuc. pag. 35. (cap. XII. n. 6. p. 38. edit. Hall.)

(a) Ibid. p. 109. (cap. XXXVIII. n. 5. p. 142. cit. edit.)

(b) Chrysost. homil. IV. in Hebr. cit. cap. II. §. VI. sub lit. (b) pag. 41.

lare & eminens in eo esset, quod tamquam exemplum virtutis aliis commendari mereretur, vel dignum esset, ut in debitam meritorum illius memoriam gloriamque recitaretur. Non pauca istiusmodi orationes adhuc extant: Verbi gratia illa EUSEBII in funere *Constantini*; & ista AMBROSII in obitu *Theodosii* ac *Valentiniani* & *Savri* fratris sui; & illa GREGORII NAZIANZENI in patris, *Casarii* fratris, & *Gorgoniae* sororis funeribus; nec non illa GREGORII NYSSENI in obitum *Melittii* episcopi *Antiocheni*, quam SOCRATES alicubi [c] ἐπικηδεῖον λόγον, orationem funebrem, & alibi ἐπιτάφιον [d] epitaphium appellat. At epitaphia HIERONYMI in *Nepotianum*, *Fabiolam* & *Paulam* alius sunt generis, utpote solum priuatæ laudes, ab ipso ad perpetuandam eorum memoriam compositæ, non publice recitatæ, ut orationes funebres.

§. XI.

Vna cum psalmodia & usitato officio ecclesiæ.

SIVE autem oratio funebris haberetur, siue non haberetur, reliquum ecclesiæ officium in mortuorum humatione celebrari solebat; uniuersum quidem officium, si funus efferretur ante meridiem, ubi eucharistiæ oblatio celebrari poterat; aut certe psalmodia & preces, si exsequiæ fierent a meridie. Psalmodia & preces fusius describuntur a personato DIONYSIO AREOPAGTA [e], qui populum Deo auctori victoriæ primum cantica gratiarum pro defuncto soluere dicit, quod ad optatum victoriæ brabium peruenierit, atque sibi similem sortem optare. Deinde prasulem peragere ad Deum precem & gratiarum actionem, quod largitus sit gratiam in cognitione Dei & christiana militia ad mortem usque perseuerandi. Deinceps

(c) Socrat. lib. V. c. IX. τότε δὲ καὶ Μελέτιος ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος ἀγῶνας περιτεσσών, ἐτελεύτησεν, ὅτε καὶ τὸν ἐπικηδεῖον ἐπ' αὐτῷ λόγον ὁ ὁδολογὸς Βασίλειος Γρηγόριος ἐπεξῆλθεν. Eodem tempore Melitus Antiochenis episcopus in morbum prolapsus, e viuis excessit: eiusque in laudem Gregorius Basilii frater orationem funebrem dixit.

(d) Id. lib. IV. cap. XXVI. ἐπιτάφιον εἰς Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἐν τῇ Κωνσταντίνῃ πόλει διεῖλετο. Orationem funebrem in laudem Meletii Antiochenis episcopi Constantinopoli recitauit.

(e) Dionys. eccles. hierarch. cap. VII. p. 408. 409. 411.

vero diaconum promissa de resurrectione, quæ diuinis scripturis inserta sint, recitare, iisque consona psalmodum cantica concinere. Tum archidiaconum catechumenos dimittere, sanctosque iam defunctos commemorare, iisque recens vitam functum consimili congregatione aggregandum censere, hortarique omnes, exemplum illius imitentur, beatumque in *CHRISTO* finem petant. Postea antistitem precem super defuncto peragere, & diuinam bonitatem rogare, ut defuncto peccata omnia dimittat, quæ per humanam infirmitatem contracta sint, eumque in lucem sanctam ac viuorum regionem transferat & collocet in sinu *Abræ, Isaac & Iacob*, in loco, a quo dolor & tristitia gemitusque aufugiunt. Hac precatione finita, antistitem defuncto dare osculum pacis, eumque oleo perfundere, atque ita corpus mandare terræ. Nulla heic eucharistiæ, in hoc officio celebratæ, fit mentio, in aliis autem scriptoribus reperitur. Et duæ posteriores carimonie dandi osculum pacis & perfundendi oleo, quodammodo peculiare sunt huic auctori, & prior earum expressis verbis prohibita est in aliis quibusdam regulis sepeliendi. Hymni autem & psalmodia, accommodatarum partium scripturæ lectio & preces partem officii funebri constituant in omnibus ecclesiis. *HIERONYMVS* [*f*] exsequias *Fabiolæ* hunc in modum describit: *Sonabant psalmi, & aurata templorum tecta reboans in sublime quatiebat alleluiah.* Ita quoque in funere *Paulæ* [*g*], non solum in ipsa via, dum agmine instructo illud duxerint, sed in media quoque ecclesia psalmos cantatos esse adfirmat. Concilia *Africana* similiter de precibus in exsequiis loquuntur: Quæ preces *παράθεσις*, & commendationes [*h*] vocantur, utpote quibus utebantur, quum defunctorum cadauera terræ committe-

(*f*) Hieron. epitaph. *Fabiolæ*. cap. IV.

(*g*) Id. epitaph. *Paulæ* epist. XXVII. Alii choros psallentium ducerent in media ecclesia &c.

(*h*) Concil. Mileuit. can. XII. Placuit, ut preces vel orationes seu missæ, quæ probatæ fuerint in concilio, siue præfationes, siue commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur. Nec aliæ omnino ducantur in ecclesia, nisi quæ a prudentioribus tractatæ, vel comprobatæ in synodo fuerint, ne forte aliquid contra fidem, vel per ignorantiam, vel per minus studium sit compositum.

rent. Et hæc tales iubentur esse, quæ in synodo sint probatæ, ne forte aliquid contra fidem per ignorantiam in officia ecclesiæ irrepât. Hoc psalmodiam & preces officii funebris in ecclesia partem semper fuisse satis abunde demonstrat.

§. XII.

Interdum oblatio eucharistiæ celebrata.

ET quodcumque opportunum & commodum tempus erat, sacra etiam eucharistia istis ritibus addebatur. Hoc est, si exsequiæ hominis defuncti fierent ante meridiem, quod solum opportunum & commodum tempus erat celebrandæ eucharistiæ, quia non nisi a ieiunantibus recipi debebat. Hæc distinctio in concilio *Carthaginiensi* tertio [1] facta est, quod primum decernit: *Sacramenta altaris non nisi a ieiunis celebrentur.* Et deinde addit: *Si aliquorum promeridiano tempore defunctorum, siue episcoporum, siue ceterorum commendatio faciendâ est, solis orationibus fiat, si illi, qui faciunt, iam præsens inuenerint.* Hoc manifestum indicat, communionem generatim in exsequiis celebratam esse hoc æuo, ad minimum in ecclesia *Africana*, nisi forte aliqua temporis circumstantia interueniens aliter fieri iusserit. Vnde POSSIDIUS [k] pro *Augustini* commendanda corporis depositione sacrificium Deo oblatum esse ait. Atque ita AVGVSTINVS [l] ipse pro *Monica* matre sua oblatum esse dicit sacrificium pretii siue redemptionis nostræ, sicut fieri consueuerit, priusquam cadauer deponeretur. Hinc est, quod VICTOR VITICENSIS [m] populum *Africæ*, quum omnis clerus in barbarianorum persecutione expulsus esset, introducat sic conquerentem: *Qui nos sollemnibus orationibus sepulchri sunt morientes?* Ne autem hunc morem *Africæ* peculiarem fuisse existimemus, PAVLINVS [n] ita *Ambrosium* illucescente paschatis die, peractis

[1] Concil. Carth. III. can. XXIX.

[k] Possid. vit. August. cap. XIII. Pro eius commendanda corporis depositione sacrificium in eo oblatum esse separatim est.

[l] Aug. conf. lib. IX. cap. XII. Quum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadauere, priusquam deponeretur, sicut fieri solet. &c.

[m] Vi. loc. vitæ de pers. Van bal. lib. II. bibl. patr. tom. VII. p. 600. (tom. VIII. p. 604. b. edit. Long. l. MD. LXXVII.)

[n] Paulin. vit. Ambrosii. Illucescente die dominico, quum corpus illius, peractis sacra-

sacramentis diuinis, sepultum esse narrat. Similem in modum EVSEBIVS [e] *Constantini* imperatoris describit exsequias. Ministros Dei diuini cultus carimonias precationibus peregrisse dicit. Ne vero hæc pro solis precibus accipiamus, addit, illos cum diuinis carimoniis ac mystico sacrificio & sanctorum precum communione honorasse. Ita AMBROSIVS in funere *Valentiniani* factum esse, in oratione de obitu illius docet, *Date*, inquit [p], *manibus sancta mysteria: Pro requiem eius poscamus affectu*. Atque ita EVODIVS [q] se pium notarium suum sepeliisse dicit. *Exsequias*, inquit, *præbimus satis honorabiles & dignas tante anime: nam per iridium hymnis dominum collaudamus super spalebrum ipsius & redemptionis sacramenta tertio die obulimus*.

§. XIII.

Cum specialibus precibus pro defunctis.

Hoc autem eo commodius fiebat, quia in officio eucharistico, ex istorum temporum consuetudine, sollemnis commemoratio mortuorum in genere fiebat & preces pro illis offerebantur Deo; aliæ quidem eucharisticae pro eorum liberatione ex huius mundi afflictionibus; aliæ vero per modum deprecationis, vt Deus animam eorum recipiat in locum requiei & beatitatis; vt humanas eis aberrationes condonet, nec peccata quotidianæ incursionis imputet, quæ in optimo quoque reliqua sint ex naturæ imbecillitate & labe: vt spem eorum augeat, & tandem ad perfectam consummationem cum omnibus sanctis suis per gloriosam resurrectionem perducatur. Quæ preces omnes, vt alio loco [*] copiosius demonstrauimus, spectare nullo modo potuerunt ad recentius omni fundamento destitutum dogma de igne purgatorio, sed ex aliis, illud quam longissime superantibus, rationibus fiebat. Quum autem sensui atque opinionibus istorum temporum essent consentaneæ,

sacramentis diuinis, de ecclesia leuaretur portandum ad basilicam Ambrosianam &c.

(e) Euseb. vit. Constantin. lib. IV. cap. I XXI. Τα τῆς ἐνδὲς λειτουργίας δι' ἐυχῶν ἀπεπλήρου --- μεσιτεῖς λειτουργίας ἀξίωσαν καὶ κοινωνίας ὁσίων ἀπολαύσαν ἐυχῶν.

(p) Ambrosi. de obitu Valent. p. 12.

(q) Ap. Augustin. epist. CCLVIII.

(*) Lib. XV. cap. III. §. XVII. vol. V. p. 338.

officio communionis tanto lubentius in exsequiis utebantur propter hasce preces, quæ in illo semper offerebantur Deo pro omnibus viris ac feminis defunctis, quibus animam illius speciatim adnumerabant, quem tum mandabant terræ. Siue autem communionem sacram in exsequiis haberent, siue non haberent, preces tamen numquam non habebant, quemadmodum ex paullo ante memoratis canonibus *Carthagenensibus* & *Milevitanis*, de earum usu præcipientibus, manifestum est. Et in his precibus, si nulla esset communio, animam defuncti in specie Deo commendabant, unde hasce preces specialius *παράθεσις*, *commemulationes* dictas esse probabile est. Præterea orare pro illis solebant precibus priuatis & iaculatoriis, ut exempla reperimus in diuersis AMBROSII orationibus funebribus in *Theodosium*, *Valentinianum* & *Gratianum* imperatores, & in suum ipsius fratrem *Satyrum*, & in GREGORII NAZIANZENI sermone funebri in fratrem *Casarium*, nec non in priuatis AVGVSTINI precibus pro matre *Monica*: Ut ne mentionem faciamus precum, pro illis factarum in anniuersariis commemorationis diebus. Vna aliqua ex hisce precationum, in exsequiis recitari solitarum, formulis adhuc superest in *constitutionibus* sic dictis *apostolicis*, quam hoc loco eo lubentius interpono, quia planissime ostendit, nihil in hisce precibus reperiri, quod villo modo ad ignem purgatorium referri possit, sed plane contrarium, nempe, quod anima defuncti statuatur ire ad locum requiei & beatitatis in sinu *Abrahæ*. Formula ista sic habet: Primum diaconus [r] ait: *Pro fratribus, qui in CHRISTO requieverunt, oremus; ut hominum amans Deus, qui animam defuncti suscipit, ei remittat omne peccatum voluntarium ac non voluntarium, & propitiis clemensque factus colloquet eum in regione piorum, quiescentium in sinu Abrahæ, Isaac & Iacobi, cum omnibus, qui a saculo placuerunt Deo, atque eius voluntatem fecerunt; unde aufugit dolor, tristitia & gemitus.* Postea episcopus etiam precationem facit verbis se-

(r) Constitut. apost. lib. VIII. c. XI-I. Ὑπὲρ διαπανταμένων ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν ἡμῶν διηκόων ὅπως ὁ ψάλλοντάς τοις, ὁ προστάλλων αὐτῇ τὴν ψυχὴν, παραείδῃ αὐτῇ πῶς ἐμάρτυρα ἐγένοντο καὶ ἡρώων, καὶ ἴσους καὶ εὐαγεῖς γενόμενος, κατατάξῃ εἰς χάραν ἀποστόλων, ἀναστάτων εἰς πόλιν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, μετὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἐυαγετησάντων, καὶ ποιησάντων τὸ θελημα

quentibus: *Qui natura es immortalis ac sine carens; a quo cuncta immortalia & mortalia orta sunt; qui animal rationale hominem, ciuem mundi, in fabricatione effecisti mortalem, & resurrectionem promissisti; qui Henochum & Eliam non fuisti mortis experimentum capere: Deus Abrahami, Deus Isaaci & Deus Iacobi; non tamquam mortuorum, sed tamquam viventium es Deus; quia cunctarum animae apud te vivunt & spiritus iustum in manu tua sunt, quos non tanget cruciatus; omnes enim sanctificati sub manibus tuis sunt: ipse & nunc respice super servum hunc, quem selegisti & assumpsisti in aliam sortem; & condona ei, si quid volens aut inuitus deliquit; atque angelos ei exhibe placidos; atque colloca eum in sinu patriarcharum, prophetarum, apostolorum, omniumque qui tibi a seculo placuerunt; ubi non est tristitia, dolor, gemitus, immo locus piorum sedatus, & pariter quieti terra rectorum, eorumque qui in ea vident gl'iam CHRISTI tui; per quem tibi gloria, honor, cultus, actio gratiarum, adoratio, in sancto spiritu, in secula, Amen.*

TVM episcopus pro praesentibus orat, dicens, *Saluum fac, domine, populum tuum & benedic hereditati tuae, quam acquisivisti pretioso CHRISTI tui sanguine; pasce illos sub dextera tua; protege illos sub alis tuis; & tribue illis, ut certamen bonum certent, cursum consumment, fidem servent, absque mutatione, culpa & crimine; per domi-*

αὐτῶ· ἐνθα ἀπέθρα, ὁδύη, καὶ λύπη καὶ στεναγμός· --- καὶ ὁ ἐπίσκοπος λέγει·
 τῷ ὁ τῇ φύσει ἀθάνατος καὶ ἀτελεύτητος, παρ' ἧ πᾶν ἀθάνατον καὶ θνητὸν γέ-
 γοιεν· ὁ τὸ λογικὸν ζῶον, τὸν ἀνδραποῖ, τὸν κοσμοπολίτην, θνητὸν ἐν κυττασκευῇ
 ποιήσας, καὶ ἀναστασίαν παγγεραίμενος· ὁ τὸν Ἑνῶχ καὶ τὸν Ἡλίαν θανάτῳ πεί-
 ρων μὴ ἐάσας λαβεῖν· ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ἐχ' ὡς
 νεκρῶν, ἀλλ' ὡς ζώντων Θεὸς εἶ· ὅτι πάντων αἱ ψυχαὶ παρὰ σοὶ ζῶσι, καὶ τῶν δι-
 καίων τὰ πνεύματα ἐν τῇ χειρὶ σὺ εἶσιν, ὧν ἔ· μὴ ἄφηται βλάσφημος· πάντες γὰρ
 ἡγισμοῖνοι ὑπὸ τὰς χεῖρας σὺ εἶσθε· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπιθε ἐπὶ τὸν δῆλόν σὺ τόδε,
 ὃν ἐξελέξω, καὶ προσελάβη εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώρησον αὐτῷ, εἴ τι ἐκὼν
 ἢ ἄκων ἐξημαρτε, καὶ ἀγγέλλας ἐυμενεῖς παράσῃσον αὐτῷ, καὶ κατέπεξεν αὐτὸν
 ἐν τῷ κόλπῳ πᾶν πατριάρχων καὶ τῶν προφ. τῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντων
 τῶν ὁπ' αὐτοῦ σοὶ ἐναγεσθῆσάντων, ὅπερ ἐκ ἐνὶ λύπῃ, ὁδύῃ καὶ στεναγμῷ, ἀλλὰ
 χάρις ἐνσεβῶν ἀνημένος, καὶ γῇ εὐθείαν συνανημένη, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δεώντων
 τὴν ὁδὸν τῶ χριστοῦ· δι' ἧς σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, εὐχαριστία, προσκύνη-
 σις, ἐν ἀρίφ πνεύματι, εἰς τὰς αἰῶνας αἰών· --- καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαρισεῖτω ὑ-
 πὲρ αὐτῶν, λέγων τοιαύτῃ· σὺ σὺν, κύριε, τὸν λαόν σὺ, καὶ ἐλόγησον τὴν κληρο-
 νομίαν σὺ, ἣν περιποιήσω τῷ τιμῷ αἵματι τῶ χριστοῦ· σὺ ποίμανον αὐτοὺς ὑπὸ
 σὴν δεξιάν σὺ, καὶ σκέπασον αὐτὰς ὑπὸ τὰς πτέρυγας σὺ, καὶ δις αὐτοῖς τὴν β-
 γῶναν ἀγαπῶν· καλὴν, τὸν δρόμον τελέσαι, τὴν πίσυν τηρήσαι ἀτρέπτως, ἀ-

num nostrum Iesum Christum dilectum filium tuum; cum quo tibi gloria, honor & veneratio, atque sancto spiritui, in sacula, Amen.

HAE preces pro mortuis non ideo factæ, quasi cum Romanensibus animas eorum in igne purgatorio, vel alio quocumque loco cruciatus harere crediderint, sed ex contraria prorsus ratione, videlicet quod eas per sanctos angelos in locum requiei, in sinum patriarcharum, apostolorum & prophetarum conductas statuerint. Quod firmissimo nobis argumento est, ecclesie tunc temporis ignem purgatorium, quo mortui per multa tempora post mortem torqueri dicuntur, omnino ignotum fuisse. Omnes autem preces illius ex alia ratione proficiscebantur, quæ dogma de igne purgatorio subuertit, quando animas defunctorum in statu requiei & beatitudinis statim collocari credebatur.

§. XIV.

Corrupta consuetudo dandi mortuis osculum pacis & eucharistiam, per vetustos canones correctæ & emendatæ.

NUM de precibus pro mortuis & de eucharistiae administratione in exsequiis loquimur, non prætercunda silentio est corrupta quædam consuetudo, quæ per ignorantiam & superstitionem in quibusdam locis inuicta, seuere autem per canones prohibita est. Hæc consuetudo erat dandi mortuis osculum pacis & eucharistiam. Hæc speciem pietatis habebat & sine dubio orta est ex laudabili consuetudine celebrandi eucharistiam in exsequiis, ad quam probandam etiam facit. At non nisi cœcæ superstitionis effectus erat. Et propterea licet fictus auctor sub nomine DIONYSII AREOPAGITAE [s] de consuetudine dandi defunctis osculum pacis cum approbatione loquatur: tamen quum hæc consuetudo, vna cum ritu dan-

μύσθη, ἀντιλήπτως, διὰ τὴν κηλὴν ἡμῶν. Ἰσοὺς χριστῶ, τὴν ἀγαπήσῃ σε ποιεῖς μετ' ἐμοῦ διδῶν, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἐν τῶν αἰώνων αἰών.

(s) Dio ysf. eccles. hierarch. cap. VII. p. 408. Ἐπεὶ προσελθὼν ὁ θεὸς ἱερόεχνης, βουλήν ἑωυτάτης ἐπ' αὐτῷ ποιῆσαι, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν, αὐτὸς τε ὁ ἱερόεχνης ἀσπάζεται τὸν κηκοιμημένον, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ παρόντες ἅπαντες. Tunc accedens diuinus antistes precem super eo iacratissimam peragit, qua finita, ipsemet antistes defunctum salutat & cum illo presentes omnes.

di mortuis eucharistiam, in Galliam circa annum DLXXVIII inuehi coepisset, concilium *Antissiodorense* canonem aduersus eam in haec verba promulgauit [t]: *Non licet mortuis nec eucharistiam nec osculum tradi.* Corrupta consuetudo dandi eucharistiam mortuis introduci coepta erat aliquanto ante aetatem AVGVSTINI. Verum ille & reliqui patres, qui in concilio *Carthaginensi* tertio conuenerant, ei sese opponebant [u], interdicentes ignorantibus & infirmis presbyteris, quorum stultitia haec praxis inualuerat, ne amplius eam fouerent, populumue in istiusmodi erroneas inducerent opiniones, vt eucharistiam mortuis dandam esse sibi persuaderent: quum dictum sit a domino: *Accipite & edite*: cadauera autem nec accipere possint nec edere. Idem illi mortuos sacramenta etiam baptismi recipere posse existimabant: quasi peculiaris quaedam virtus atque efficacia ipsis externis sacramentorum elementis insit, sine sensu & fide in recipiente. Qui errores a CHRYSOSTOMO [x] etiam redarguuntur; & ille dandi mortuis eucharistiam specialius a concilio *Trullano* [y]. Quae omnia ostendunt, errorem fuisse, cui multi populi superstitiosi adhaeserint; nulla tamen auctoritate in ecclesia eum publice permissum vel confirmatum esse. Mos conspeliendi mortuis eucharistiam (qui tantopere inualuit in ecclesia *Romanensi*) posteriorum tantum saeculorum novatio est, coepta a *Benedicto* monacho, sine vlllo prauo exemplo in vetustis ecclesiae monumentis, quemadmodum occasionem habui ostenderi libro quodam anteriore [*]. Progrediamur itaque ab hisce corruptis consuetudinibus ad ritus magis approbatos ecclesiae.

(t) Concil. Antissiodor. can. XII.

(u) Concil. Carthag. III. c. VI. Macuit, vt corporibus defunctorum eucharistia non detur. Dictum est enim a domino, *Accipite & edite*: Cadauera autem nec accipere possint nec edere. Cauendum est etiam, ne mortuos baptizari posse fratrum infirmitas credat, quum eucharistiam mortuis non dari animaduenerint.

(x) Chrysost. homil. XL. in 1 Cor. p. 668. (p. 449. edit. Francof.) Vid. lib. XV. cap. IV. §. XIX. vol. V. p. 425.

(y) Concil. Trull. can. LXXXIII. ibid.

(*) Lib. XV. cap. IV. §. XX.

§. XV.

Eleemosyna communiter addita precibus pro defunctis.

ELEEMOSYNÆ tamquam aptæ semper precum comites, iam viuentibus pro mortuis opportunissime dari credebantur. *Vis mortuum honorare*, inquit CHRYSOSTOMVS [z], *fac eleemosynas*. Et alio loco [a]: *Cur post mortem tuorum pauperes conuocas: cur presbyteros, ut pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro, te responsurum, ut defunctus requiem adipiscatur, ut propitium iudicem inueniat*. Hanc consuetudinem paullo post laudat & diuites ad eam hortatur, qui heredes suos sepeliant: *Si multe barbara gentes una cum defunctis res eorum cremare solent, quanto equius defuncto tuo filio tua tra leue potes: non ut in cinerem redigantur, sed ut gloriosum magis illum reddant*. Putas cum maculis inquinatum abiisse, da ipsi sua, ut illis se a maculis abstergat: putas, in iustitia ipsum decessisse, præbe ipsi tua ad mercedis & retributionis adiectionem. HIERONYMVS hoc nomine laudat Pammachium [b], *Ceteri mariti, inquiens, super tumulus coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officiis consolantur*. Pammachius noster sanctam fauillam ossaque veneranda eleemosynæ balsamis rigat.

§. XVI.

Et quotannis in anniuersariis commemorationis defunctorum diebus repetita.

NONNULLI hæc eleemosynas quotannis in anniuersaria commemorationis defuncti die repetebant. Hisce temporibus commune facere solebant conuiuium, religiosos cum sacerdotibus conuocantes, fideles una cum clero, egenos & pauperes, pupillos & viduas, ut fieret festiuitas in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebrabant,

(z) Chrysost. homil. LXXI. in Ioan. (p. 401. edit. Frf.) βάλει τιμῆσαι τὸν ἀπελθόντα; ἰτέρας τίμησον, ἐλεημοσύνας ποῦν.

(a) Id. homil. XXXII. in Matth. p. 307. (p. 311. edit. Frf.) τί μετὰ ταῦτα πένητας καλεῖς; καὶ παρακαλεῖς λέγοντας εἰς ζῆσαι; ἵνα εἰς ἀνάπαυσιν ἀπέλθῃ, φησὶν, ὁ τετελευτηκώς, ἵνα ἴδωσιν οὖν τὸν δικαστὴν. Pag. 314. d. εἰ γὰρ καὶ βάρβαροι συγκατακρίναι τοῖς ἀπελθόντι τὰ ὄντα, ποῦ καὶ μᾶλλον σὶ συναποστῆλαι τῷ τετελευτηκώτι δικαίον τὰ αὐτὰ εἶναι τίφρα γένηται, καθότι οὖν ἐκεῖνα, ἀλλ' ἵνα πλείονα τάτω περιβόλη διδόν· καὶ εἰ μὲν ἀμαρτανόλοι ἀπῆλθεν, ἵνα τὰ ἀμαρτήματα λύσῃ· εἰ δὲ δικαίος, ἵνα προδίκη γένηται τὸ μὴ εἶναι ἀντιδόσεως.

(b) Hieron. epist. XXVI. ad Pammach. de obitu vxoris, cap. II.

sibi autem efficeretur in odorem suauitatis in conspectu Dei, quemadmodum personatus ORIGENES in *Iobum* [c] loquitur. CHRYSOSTOMVS [d] homines huius consuetudinis maiorem rationem habere dicit, quam aliarum, quæ maioris sint momenti. Si filii aut fratris defuncti memoriam agant, eos pun- gi a conscientia, si non morem impleuissent & pauperes vo- cassent. Sed aliis temporibus, etiam si CHRISTI faciant cõmmemorationem, ipsos pauperes despicere & non exhorre- scere.

§. XVII.

Quod autem sapius in magnos abusus degenerauit, de quibus que- relæ factæ tamquam nihilo melioribus, quam sint parentalia gentilium.

AT ENIM VERO hoc sapius in magnos degenerauit abu- sus. Nonnulli enim cibi potionisque pauperibus dandæ loco, occasionem captabant indulgendi comestationibus. Quod vitium est, quod tam acerbe in gentilium parentationibus vi- tuperat TERTULLIANVS [e], quando epulas eis obiectat, qui- bus ad defunctorum busta ita intemperanter indulgeant, vt inde redeant dilutiores, gulosissime eos nutrientes, quos antea in speciem quidem religiose, sed re vera atrocissime exusse- rint. In tribus prioribus sæculis nemo omnium gentilium hoc crimen in christianos retorquere poterat: Quarto autem sæculo tanta a quibusdam vitia tali occasione committebantur, vt *Manichæi* tempore AVGVSTINI id obiectarent catholicis, resque adeo in publicum nota erat, vt AVGVSTINVS eam fa- teri cogeretur. *Noui*, inquitbat [f], multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant & epulas cadaueribus exhibentes super sepultos se

(c) Origen. in Iob. lib. III. p. 437. (p. 274. h. edit. Paris. MDCHIII.)

(d) Chrysost. homil. XXVII. in 1 Cor. p. 565. (pag. 296. edit. Frf.). ἀνάμνησιν τῶν χριστῶν ποιεῖς, καὶ πένθους παρορῶς, καὶ ὁ φροῖτεῖς; ἀλλ' εἰ μὲν ὕψ' ἡ ἀδελφεὶς τετελευτηκότος ἀνάμνησιν ἐποιεῖς, ἐπληγὴς ἂν ὑπὸ τῶν συνειδόντων, εἰ μὴ τὸ ἔθος ἐπλήρωσας, καὶ πένθους ἐκάλεισας.

(e) Tertull. de tellimon. animæ cap. IV. Quando extra portam cum obsoniis & mattais tibi potius parentans ad busta recedis, aut a bustis dilutior redis. Id. de resurrect. carn. cap. I. Ipsos defunctos atrocissime exurit, quos post- modum gulosissime nutrit.

(f) Augustin. de morib. eccles. cap. XXXIV.

ipſos ſepeliant, & voracitates ebrietateſque ſuas deputent religioni. Dicit autem, eccleſiam hoſ mores condemnare & iſtiuſmodi homines tamquam malos filios corrigere ſtudere. De eadem re iterum in epiſtola quadam. ad *Aurelium* epiſcopum *Carthaginienſem* data *g.*, queritur, ubi hæc oblationes pro defunctis ita fieri cupit, vt ne ſint ſumtuofæ & in ebrietates ac comeſſationes degenerent. Et ſi quid pecuniæ hoc intuitu oblatum fuerit, vt ex primitiuo ſcopo & intentione iſtiuſmodi oblatorum in præſenti pauperibus erogetur. Tales oblationes eccleſia libenti ſemper animo acceptæ, ad alias autem quaſcumque nullum vnquam eſt cohortata *h.*. Auctoꝝ libri *de duplici martyrio* ſub nomine CYPRIANI *i.*, qui longo poſt AVGVSTINVM tempore ſcripſit, ſimilem animaduerſionem in plebis *Africane* intemperantiam habet. *Temulentia*, inquit, adeo communis eſt *Aſiæ* noſtræ, vt propemodum n. n. habeant pro crimine. *Annon videmus ad martyrum memorias chriſtianum a chriſtiano cogi ad ebrietatem? An hoſ leuius crimen ducimus, quam bircum immolare Barcho?* Sed hac de re diximus libro quodam antecedente *k.* fuſius, ubi

(g) Auguſtin. epiſt. l. XLV. ad Aurelium. Quoniam iſte in cœmiteriis ebrietates & luſurioſa conuiuiæ, non ſolum honores martyrum a carnali & imperita plebe credi ſolent, ſed etiam ſolatia mortuorum, mihi videtur faciſſimis illis diſtineri poteſt illam ſeditatem ac turpitudinem, ſi & de ſcriptoris prohibetur, & oblationes pro ſpiritibus dormientium, quas vere aliquid adinuare credendum eſt, ſuper ipſas memorias non ſint ſumtuofæ, atque omnibus petentibus ſiue typho & cum alacritate præbeantur, neque vendantur. Sed ſi quis aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præſenti pauperibus eroget. Ita nec deſerere v. debuntur memorias ſuorum, quod poteſt gignere non leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in eccleſia, quod pie & honeſte celebratur. Cont. homil. CI. de diuerſis.

(h) Vid. concil. Carth. IV. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant eccleſiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicantur.

Concil. Vaſenſ. I. can. IV. Qui oblationes defunctorum fidelium detinent, & eccleſiis trahere demonſtrant, vt infideles ſint ab eccleſia abiiciendi: quia uſque ad exinanitionem fidei peruenire certum eſt hanc diuinæ pietatis exacerbatorem: quæ & fideles de corpore recedentes votorum ſuorum plenitudine, & pauperes collatu alimonix & neceſſaria ſuſtentatione ſtandantur. Hi enim tales, quaſi egentium necatores, nec credentes iudicium Dei habendi ſunt, ceteri.

(i) Cyprian. de duplici martyrio p. 42. (p. 560. lin. 1. ſeq. edit. Pariſ. MDCXLVIII.)

(k) Lib. XX. cap. VII. ſ. X. vol. IX. pag. 147.

occasionem habuimus in eadem animaduertendi vitia, a quibusdam ad monumenta martyrum in anniuersariis eorum commemorationibus commissa. Reuertimur iam ad ritus funebres veteris ecclesiae.

§. XVIII.

Decens moderati doloris testatio in funeribus non prohibita, sed gentilis consuetudo conducendi praeficas ad deplorandum funus, a veteribus grauiter vituperata.

MODERATVS luctus ex amicorum amissu decenter quidem declaratus, res ita naturalis per se atque insita in animis mortalium est, & cum ipso gaudio ac fide hominis christiani tam bene consistere potest, vt veteres ne quidquam contra istiusmodi doloris testationem in funere dixerint. Duo autem maximopere improbabant vituperabantque grauiter; primum quidem immoderatum luctum, vtpote characteri & professioni hominis christiani minime conuenientem, cuius conuersatio iam in caelo, ipsiusque spes & expectatio non minor sit, quam corona & regnum post mortem; quem proinde non oporteat lugere supra modum, sed cum mixtura gaudii, quod amicus quidam ante se ad caelum abierit ad anticipandam eius possessionem. Alterum, quod improbabant, gentilis consuetudo erat conducendi feminas ad deplorandum funus & edendum immodicum insolitumque clamorem ante defunctum, cum laceratione crinium multisque aliis ridiculis luctus indiciiis. Praecipua earum *Romanis* dicebatur *praefica*, eo quod reliquis praeficeretur, vt modum illis daret plangendi, quemadmodum eas ex VARRONE, OVIDIO, SEXTO POMPEIO, NONIO MARCELLO aliisque *Romanis* auctoribus describit IOANNES ROSINVS [1]. Hoc vero veteres christiani maximopere impro-

(1) Rosin. lib. III. c. XXXI. p. 506. *Praefica*] Terentius Varro lib. de lingua latina: *Praefica*, vt Aurelius scribit, mulier ab luctu, quae conduceretur, quae ante domum mortui laudes eius cerneret. Hoc institutum Aristoteles scribit, in libro, qui scribitur *ύπομνημα βουβωνικόν*, quibus testimonium est, quod Fretum est Nauis.

Hoc quidem hercle opinor praefica est:

Nam mortuos collaudat.

Claudius scribit, ea quae praeficeretur ancillis, quemadmodum lamentaren-

babant, in illudque tamquam mere gentilem consuetudinem acriter inuehebantur. *Nemo defunctus ploret*, inquit CHRYSOSTOMVS [m], *nemo lugeat, nemo mortem CHRISTI, qua mors superata est, calumniatur. Quid frustra fles, si mortem in somnum redactam esse credis? Quid te cedis & luges? Si enim gentiles id faciunt, ridendi sunt; si autem fidelis pariter ac infidelis hac in re peccat, quid respondet? quamnam veniam petere audebit, praesertim longis temporibus postea, quum iam nemo christianorum de resurrectione ambigat? Tu vero sedulo studes delictum hoc quasi amplificare, & incitatrices fletus mulieres commocas, quarum flebili cantu incendatur atque inflammetur vehementius agritudo tua: nec Paulo dicenti auscultas, Quae consonantia est Christo ac Belial, vel quae pars fideli cum infideli? Deinde pergit monstrosam stultitiam & absurdam huius caerimoniae rationem multis argumentis ostendere, cunctisque leuibz rationibus, quas istiusmodi christiani ad excusandam hanc christiano homine minime dignam praxin adlegent, respondet. Alio loco [n] adhuc acrius eos reprehendit, Quando video, inquit,*

tur, praefica est dicta: vtrumque ostendit, a praefecione praeficam dictam. Plautus in truculento:

Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro praefica.

Sext. Pompeius: Praeficae dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductae, quae dant ceteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum praefecit. Nonius Marcellus: Praeficae, inquit, dicebantur apud veteres, quae adhiberi solent funeri mercede conductae, vt & flerent & fortia facta laudarent. Lucilius XII. Mercede quae conductae sunt alieno in funere praeficae multo, & capillos scindunt & clamant magis.

Id. lib. V. c. XXXIX. pag. 992. Adhibebantur etiam praeficae, quas Sext. Pompeius ait, mulieres fuisse, ad lamentandum mortuum conductas, quae darent ceteris modum plangendi, vnde etiam nomen habeant, quasi quae huic rei sint praefecit, cetera.

(m) Chrysoſt. homil. XXXII. in Matth. p. 306. (p. 371. edit. Francof.) *Μηδεὶς κοπιῶσα λοιπὸν, μηδὲ θρηνηῖται, μηδὲ τὸ κατὰ θάνατον τῶ χριστῷ διαβαλλέτω· ὅτι γὰρ ἐνίκησε τὸν θάνατον· τί τοίνυν περιτίλιν θρηνηῖς; ὕπνος τὸ πρῶτον γένηται, τί ὕπνευ καὶ κλαίεις; τί το γὰρ εἰ καὶ ἔλαυνες ἐπὶ αὐτῷ, καταγελᾷ δὲ ὅταν δὲ ὁ πιστὸς ἐν ταῖς ἀχρημασίᾳ, πᾶσι ἀπολογία; τίς ἔστι συγγνώμη τοιούτων ἀνομιάνων, καὶ ταῦτα μετὰ χρόνον τοσούτων καὶ σφῆ τῆς ἀναστάσεως ἀπόδειξις; σὺ δὲ ὥσπερ ἀδελφῶν τὸ ἐγκλημα σπένδων, καὶ θρηνηδὲς ἡμῶν ἄγεις ἐκηνιδὸς γυναικας, ἐξέλιπὼν τὸ πένθος, καὶ τὸν κλάυον διεγείρων, καὶ ἢ ἀνέσεις τῷ Πιούλῃ λέγοντος· τίς συμφάνησις καὶ πρὸς Βελιάλ; ἢ τίς μέγας πιστῷ μετὰ ὁπίσσω*

(n) Chrysoſt. homil. IV. in Hebr. p. 1784.

qui

qui sunt in foro plañtus & eiulatus propter e viuis excedentes; ululatusque & lamentationes, & alia, quae sunt indecore: Credite, me pudeat Gracorum & haseticorum, qui vident, & nos omnes, vt semel dicam, irrident. Nam quidquid de cetero dixerò, frustra dicam philosophans de resurrectione. Quamobrem? Quoniam non, quae a me dicuntur, attendunt Graci; sed quae a nobis sunt. Statim enim dicent: Quando poterit ex his quisquam mortem despicere, qui ne potest quidem alium videre mortuum. Pulchra sunt, quae dicta sunt a Paulo & digna cœlis Deique benignitate. Quid enim dicit? Et liberauit eos, qui timere mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Sed non finitis nos hac cernere, per ipsa facta vobiscum pugnantes. Ostende mihi eum, qui in ipso motu animi & in eo, quod accidit, philosophatur & tunc credam resurrectionem. Ita gentiles per elegantem prosopopœiam introducit differentes, vt istiusmodi christianos, si fieri possit, pudefactos ad magis virilem agendi rationem hac in re perducat. Addit, capillos vellere & eiulare, tantum crimen & dedecus esse, vt, si fieret, quod oporteret, eos qui sint huiusmodi, longo tempore arceri oporteret a liminibus ecclesiæ, vt-pote resurrectionem re ipsa negantes. In summa, ex auctoritate episcopali illis edicit, si quis in praua ista consuetudine conducendi feminas gentiles ad lamentandum mortuum persistiterit, eum longo tempore se arciturum ab ecclesia tamquam idololatram. Nam si Paulus auarum vocet idololatram, multo magis eum, qui super fidelem ea introducat, quæ sint idololatrarum. Exinde seuere illis interdicat, ne istiusmodi ethnicas mulieres in funere ad lamentandum mortuum amplius adhibeant, nisi minas ad effectum deduci & censura ecclesiastica adfici velint. Ex quibus (vt ne eis immoremur, quæ aliis locis [o] dicit, nec quæ ab aliis dicuntur scriptoribus) fa-

(o) Chrysost. homil. VI. in 1 Thess. (p. 312. 313. edit. Frf.)

Id. homil. XXIX. de dormientibus. tom. V. p. 423. (p. 377. edit. Francos.) ἀλλὰ τὴν ἀθυρίαν ἀλλὰ τὴν ἐνστάσιν τῆς ἀθυρίας ἀναγῶν· τὸ μὲν γὰρ ἀθυρεῖν, τῆς φθόσεως· τὸ δὲ πένθος τῷ μίτρῳ τῷτο ποιῶν, μανίας καὶ παραφροσύνης καὶ γυναικάδας ψυχῆς ἄλγησιν, δίνουσιν, ἀλλὰ μὴ ἀποδυσπείθειν, μὴδὲ δυσχεραίνειν, μὴ ἀγανακτίζειν· -- δάκρυον, ὡς ὁ δεσπότης σε ἐδάκρυσε τὸν Λάζαρον, μίτρα τίτεις ἡμῶν καὶ κανόνος καὶ ὕψους ἀθυρίας, ἐπὶ πειρασμῶν δὲ δειν. κ. τ. λ. Tristitiam non tollo, sed tristitiæ vehementiam tollō. Nam morere naturale est, sed supra modum morere, insanī, amentis ac muliebrem animam gerentis est.

cile iudicare possumus, quantus abusus hæc indecens lugendi ratio in Ecclesia credita fuerit.

§. XIX.

Nouemdiale gentiliū, tamquam praxis superstitiosa, reiectum.

GENTILES aliam habebant consuetudinem repetendi luctum suum tertio, septimo & nono die, quæ speciatim dicebatur *nouemdiale*: Et nonnulli addebant vicessimum, tricesimum & quadragesimum, non sine superstitiosa opinione de hisce particularibus diebus, ubi defunctorum manibus lac, vinum, fæta & flores offerre solebant, quemadmodum antiquitatum Romanarum scriptores [p] nobis narrant. Nonnihil huius superstitionis, demto sacrificio, adhuc residuum erat inter rudiores christianos tempore AVGVSTINI. Loquitur enim de quibusdam, qui defunctorum suorum respectu *nouemdiale* celebrant, quibus illud interdicens existimat. *Nescio*, inquit [q], *utrum inueniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum nouem dies, quod apud Latinos NOUEMDIALE appellant. Vnde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui christianorum istum in mortuis suis numerum seruant, qui magis est in gentiliū consuetudine.* Non videtur significare, quod exacte hanc consuetudinem obseruarint, uti quidem gentiles; sed quod potius superstitiosi fuerint in obseruandis nouem diebus luctus, cuius rei nullum exemplum detur in scripturis. Alia ratio erat continuandi officia funebria per tres dies continuos, quæ licita erat apud

---

Mare, lacrima, ut vide ne stomacheris, ne impatienter mortuum requiras. -- Lacrima, sed ut dominus tuus Lazarum luit, qui nobis regulam modamque ac fines doloris constituit, quos egredi non licet. Conf. supra §. VIII. sub litt. (l) pag. 6. seq.

(p) Rosin. antiquit. lib. V. cap. XXXIX. p. 997. Ceterum quum nonnulli essent, qui suorum vel propinquorum vel amicorum minus desiderium ferre possent, tertium, septimum, nonum, & quidam vicessimum, tricesimum & quadragesimum, non sine quidam numerorum religione dies defunctorum manibus & memorie statuebant: unde parentationes, feralia, nouemdialia, decennalia, vicensalia, tricennalia, &c. originem traxerunt, quæ omnia tum lacte, & vino, tum fætis & floribus, tum aliis rebus ab antiquis celebrabantur.

(q) Augustin. quæst. CLXXII. in genef. (tom. IV. p. 125. edit. Basil. MDLXIX.)
chri-

christianos, quia nihil in se habebat, nisi eundem Dei cultum repetitum. Ita EVODIVS scribens ad AVGVSTINVM [r], & narrans, quo funere clausit pius quidam iuuenis, qui ipsius notarius fuerat, ait: *Exsequias praebimus satis honorabiles & dignas tantae animae: Nam per triduum hymnis Dominum collaudauimus super sepulchrum ipsius & redemptionis sacramenta tertio die obtulimus. Auctor constitutionum [s] huius repetitionis officii funebri in die tertio, & die nono, & die quadragesimo meminit, peculiarem singulorum reddens rationem. Quod spectat ad mortuos; celebratur dies tertius in psalmis, lectionibus & precibus ob eum, qui tertia die resurrexit; item dies nonus, in recordationem superfluitum & defunctorum; atque dies quadragesimus iuxta veterem typum; Moysen enim ita luxit populus; denique anniuersarius dies pro memoria ipsius. IOANNES BAPTISTA COTELERIVS in suis ad hunc locum adrotationibus diuersos alios vetustos scriptores nominat, qui huius illiusue ex hisce diebus meminerunt. PALLADIVS in *historia Lausiaca* c. XXVI. diei tertii & quadragesimi mentionem facit. IUSTINIANVS in nouella quadam [t] de tertio, nono, quadragesimo & anniuersario commemorationis die loquitur; feminis vitam monasticam professis interdicens, ne monasteria virorum ingrediantur, sub obtentu sollemnis commemorationis mortuorum. Hisce addit COTELERIVS AMBROSIVM concione de obitu *Theodosii*, & ISIDORVM PELUSIOTAM lib. I. epist. CXIV. EVSTRATIVM *Constantinopolitanum* in bibliothecae *Photianae* codice CLXXI. Vt omittamus DAMASCENVM, NICONEM, PHILIPPVM SOLITARIVM, HINCMARVM, THEODORVM archiepiscopum *Canuariensem* & alios recentiores scriptores. SVICERVS & MEVRSIVS eiusdem consuetudinis*

(r) Euodii epist. CCLVIII. inter epist. Augustin.

(s) Constit. l. b. VIII. c. XLII. Επιτελέσω δὲ τίτα τῶν κεκημημένων, ἐν ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσει, καὶ προσευχαῖς, διὰ τὴν διὰ τῶν ἡμερῶν ἐρησθέντα καὶ ἐκτα, εἰς ἐπὶ μνησὶν τῶν περὶ τῶν καὶ τῶν κεκημημένων καὶ τεσσαρακοστὰ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον· Μωσὴν γὰρ ἕτως ὁ λαὸς ἐπένθησε καὶ ἐνιάσια, ὑπὲρ μνησὶς αὐτοῦ.

(t) Iustin. nouell. CXXXIII. cap. III. Sed neque aliam ingressum occasionem excogitanto. -- per causam eorum, quae peraguntur circa exsequias, quas scilicet memorias appellant, in tertium nonumque diem conuenientes, item quum quadraginta excefferint, aut etiam annus.

mentionem faciunt in vocabulo *τρίτηναι*, quod memorias mortuorum significat, quæ celebrentur tertio & nono die, quod in veteri ecclesia factum dicunt. Ut adeo, quando AVGVSTINVS contra noni diei obseruationem loquitur, non illud sit, quod COTELERIVS statuit, quia hanc consuetudinem ignorauit, vna cum AMBROSIO & pluribus aliis *Latinis* (in quo COTELERIVS sibi ipse contradicit, quandoquidem AMBROSIVM antea pro hac praxi adlegauit). Sed inde est, quod AVGVSTINVS aliquid vitiosum in quorundam superstitiosorum christianorum praxi obseruarat, qui nouem dies celebrabant cum quodam abusu, probabiliter cum ebrietate & intemperantia, ad modum *noctemialis* gentilium; quemadmodum ipsum antea audiuius conquerentem de conuiujs, quæ istiusmodi christiani ad monumenta mortuorum instituerint, parentalibus gentilium quam simillima.

§. XX.

Consuetudo spargendi flores super sepulchra mortuorum sine offendiculo retenta.

CONSVETVDO spargendi flores super sepulchra mortuorum innocens habita, adeoque a quibusdam christianis sine offensione retenta. AMBROSIVS & HIERONYMVVS eius sine reprehensione meminerunt. Tantummodo de ea loqui videntur, tamquam consuetudine maxime vulgi. Nam intelligentiores christianos eam tamquam rem friuolam despicere, & reuerentiam in mortuos actibus magis conuenientibus declarare innuunt. Ita AMBROSIVS in oratione de obitu *Valentiniani* ait [u]: *Non ego floribus tumulum eius adspergam, sed spiritum eius Christi odore perfundam. Spargant alij plenis lilia calathis: Nobis liliū est Christus: Hoc reliquias eius sacramento.* Similem in modum HIERONYMVVS [x] *Pammachium* amicum suum hoc nomine laudat, *Ceteri mariti*, inquit, *super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia floresque purpureos; Et dolorem pectoris his officiis consolantur. Pammachius noster sanctam fauillam ossaque veneranda elemosyne balsamis rigat. His pigmentis atque odoribus fouet cineres quiescen-*

(u) Ambros. de obitu Valent. p. 12.

(x) Hieron. epist. XXVI. ad Pammach. de obitu vxoris, cap. II.

tes, sicut scriptum: *Sicut aqua exstinguit ignem, sic elemosyna exstinguit peccatum.*

§. XXI.

Iuxta ac gestatio vestis lugubris ad certum tempus.

EAMDEM opinionem fouebant de gestatione vestis lugubris ob defunctum. Non damnabant eam nec tamen magnopere approbabant, sed omnium libertati relinquebant tamquam rem indifferentem; eos potius laudantes, qui illam vel prorsus omitterent, vel post breue tempus deponerent, vt qui fortitudini & philosophiæ hominis christiani agerent convenientius. Ita HIERONYMV[S] [y] *Julianum* quemdam virum diuitem ac præpotentem tempore suo prædicat, quod, quum paucorum dierum interuallo vxorem suam & duas filias perdidisset, lugubrem vestem non amplius quadraginta diebus gestarit, & quod coniugem suam non quasi mortuam sed quasi proficiscentem duxerit. CYPRIANVS [z] quidem rem paullo longius videtur extendere. Dicit, reuelatum sibi esse diuinitus, vt contestaretur adlidue & publice prædicaret, „Fratres „non esse lugendos, arcessitione dominica de saculo libera- „tos; quum sciamus, non eos amitti, sed præmitti, recedentes „præcedere; desiderari eos debere, non plangi: nec accipien- „das esse heic atras vestes, quando illi ibi indumenta alba iam „sumserint: occasionem dandam non esse gentilibus, vt nos „merito ac iure reprehendant, quod quos viuere apud Deum „dicimus, vt exstinctos & perditos lugeamus, & fidem, quam „sermone & voce depromimus, cordis & pectoris testimonio „non probemus,,. CYPRIANVS nullum omnino luctum de mortuis ostendi oportere existimabat; neque adeo vlla luctus indicia, cuiusmodi est vestis lugubris; quia mors hominis chri-

(y) Hieron. epist. XXXIV. ad Julian. Laudent te alii, & tuas contra diabolum victorias panegyricis prosequantur: quod lato vultu mortes tuleris filiarum: quod in quadagesimo die dormitionis earum lugubrem vestem mutaueris: & dedicatio ossium martyris candida tibi vestimenta reddiderit: vt non sentires dolorem orbizatis tuæ, quem ciuitas vniuersa sentiret, sed ad triumphum martyris exsultares, quod sanctissimam coniugem tuam non quasi mortuam, sed quasi proficiscentem deduxeris.

(z) Cyprian. de mortal. p. 164. (p. 115. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

stiani non nisi translatio eius sit in cælum. Verum alii rem non tanto perire urgebant, sed moderatum luctum naturæ per-
mitteri posse statuebant, eaque propter vestem lugubrem non
omnino damnabant, vtpote quæ sit tantum decens illiusmodi
moderate tristitiæ testatio, licet id magis approbarent, si quis
animo forti eam repudiare posset.

§. XXII.

Alii quidam ritus non permitti a veteribus.

ALIOS quosdam ritus funebres inuenimus spuriiis aucto-
ribus, qui sub DIONYSII AREOPAGITAE & ATHANASII NO-
minibus scripserunt, memoratos: Cuiusmodi erat inunctio
mortui cadaueris per sacerdotem, antequam terræ mandaretur,
cuius ritus rationem personatus DIONYSIVS reddit, quan-
do, *Memineris heic*, inquit [a], *vt in prima illa regeneratione sacra*
ante sanctum baptismum, post antiquarum vestium depositionem, ille, qui
initiat, in prima sancti symboli participatione, sacri chrismatis oleo
inungatur; Et heic demum in fine omnium defuncto itidem oleum adfun-
ditur, Et tunc quidem olei inunctio baptizantem ad sacra certamina euo-
cabat; nunc autem adfusum oleum declarat eum, qui defunctus est, iis-
dem sacris certaminibus exaltis functum esse. Hæc vnctio erat prorsus
diuersa ab antiqua ratione inungendi & condiendi cada-
uer ad sepulturam, de qua supra loquuti sumus. Et quum reliqui
scriptores nihil de ea dicant, vt rem incertam relinqui-
mus, quandoquidem nudum huius scriptoris testimonium ad
stabilendam aliquam antiquam ecclesiæ consuetudinem non
sufficit. Idem de alio ritu dicere possumus, cuius meminit
personatus ATHANASIVS [b], qui de accenso ad sepulchrum

(a) Dionys. eccles. hierarch. cap. VII. p. 416. Μίμνησο δὲ, ὅτι κατὰ τὴν ἱερὰν
θεοργασίαν πρὸ τῆς θανάτου βύπτικας αὐτοῦ, πρώτη μέθεξις ἱερὰ συμβόλια θραύ-
ται τῷ τελευτῶντι, μετὰ τὴν ὀλίαν τῷ πρῶτος ἐσθῆτος ἀπαμείβω, τὸ τῆς
χρίσεως ἔλαιον ἐν τέλει δὲ τῶν ὑπὸ πῶν ἐπὶ τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ἐπιχρίσκει.
Καὶ τότε μὲν ἡ τῶ ἔλαιου χρίσις ἐπὶ τῶ ἱερῷ ἀγῶνι ἐκάλει τὸν τελευτῶντα νῦν
δὲ τὸ ἐπιχεόμενον ἔλαιον ἐμψύχει, κατὰ τὰς αὐτὰς ἱερὰς ἀγῶνας ἀθλήσασκεν καὶ
τελειωθέντα τὸν κεκοιμημένον.

(b) Athan. serm. de dormientibus, cit. a Durant. de ritibus lib. I. c. XXIII. n. 14.
pag. 236. (p. 117. edit. Lugdun. MD. LXXV.). Si quis diem obierit, licet in
aëre deponatur humatus, ne omiseris oleum, & ceram, inuocato Christo
Deo, ad sepulchrum accendere. *Et postea*: Oleum enim & cera holocau-
stam est, incruentæ autem hostiæ oblatio propitiatio est.

mortui olco & cera loquitur, tamquam holocausto, quod Deo offeratur. At verò præterquam quod reliqui scriptores de eo silent, duo sunt, quæ ei aduersantur, primum quidem, Quod potius pars iudaicæ superstitionis, quam ritus christianus esse videatur, deinde, Quod concilium *Illiberritanum* expressum canonem [c] habet, qui cærimoniam prohibet non multum ab hac diuersam: *Cereos per diem placuit in cimiterio non incendi: Inquietandi enim spiritus sanctorum non sunt. Qui hæc non obseruaerint, arceantur ab ecclesie communione.* Non ausim lectoribus huius inhibitionis explicare rationem, nec dixerim, ritum ante memoratum hoc canone diserte vetari: Est autem quædam analogia & similitudo inter duas istas cærimonias, & exinde probabile omnino est, neutram earum receptam vel villo modo approbatam fuisse ab ecclesia.

§. XXIII.

Quibus priuilegium sepeliendi cum hisce sollemnibus ritibus denegatum sit.

VIDIMVS vniuersam rationem sepeliendi inter veteres christianos, cum omnibus ritibus sacris pariter ac ciuilibus, in ea vlitatis. Vnum tantum superest, quod generatim de toto hoc negotio obseruemus: Quod videlicet christiana sepultura cum hisce sollemnibus cæimoniis credita sit priuilegium, & tale quidem, quod viri boni semper desiderarent, si habere possent, mali autem ob crimina sua priuatione eius punirentur ab ecclesia; quæ id eis tamquam notam censuræ & indignationis apponebat, quod sollemnis humationis, quæ in præxi ecclesiæ obtinebat, non permetteret eis honorem & priuilegium. Equidem boni haud tantam corporum suorum habebant rationem, vt ea re vera damnum aut detrimentum capere crederent, si vel inimicorum suorum rabies vel alius quisquam casus fortuitus hoc ipsis priuilegium negaret. Fusius hanc veterum sententiam declarat AVGVSTINVS [d]: „At enim, inquit, in tanta strage cadauerum nec sepeliri potue-

[c] Concil. Illiberrit. can. XXXIV.

[d] August. de ciuitate Dei lib. I. c. XII.

„runt. Neque istud pia fides nimium reformidat, tenens præ-
 „dictum, nec absumeret bestias resurrecturis corporibus ob-
 „futuras, quorum capillus capitis non peribit. Nec villo mo-
 „do diceret veritas: *Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam*
 „*autem non possunt occidere, si quidquam obesset futuræ vitæ,*
 „quidquid inimici de corporibus occisorum facere voluissent.
 „Nisi forte quispiam sic absurdus est, ut contendat eos, qui
 „corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne cor-
 „pus occidant & timeri debere post mortem, ne corpus oc-
 „cisorum sepeliri non sinant. Falsum est ergo, quod ait *CHRI-*
 „*STVS, qui corpus occidunt & postea non habent, quod faciant: si*
 „*habent tanta, quæ de cadaueribus faciant?* Absit ut falsum
 „sit, quod veritas dixit. Dictum est enim, aliquid eos facere,
 „quum occidunt, quia in corpore sensus est occidendo: post-
 „ea vero nihil habere quod faciant, quia nullus sensus est in
 „corpore occiso. Multa itaque corpora christianorum terra
 „non texit: sed nullum eorum quisquam a cælo & terra sepa-
 „rauit, quam totam implet præsentia sui, qui nouit, vnde re-
 „suscitet, quod creauit. Dicitur quidem in psalmo: *Posue-*
 „*runt mortalia seruum tuorum escam volatilibus celi, carnes sancto-*
 „*rum tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam,*
 „*in circumitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret: sed magis ad*
 „exaggerandam eorum crudelitatem, qui ista fecerunt, non
 „ad eorum infelicitatem, qui ista perpessi sunt. Quamuis e-
 „nim hæc in conspectu hominum dura & diu videantur: *sed*
 „*pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* Proinde omnia
 „ista, id est, curatio funeris, conditio sepulturæ, pompæ ex-
 „sequiarum, magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mor-
 „tuorum. Si aliquid prodest impio sepultura pretiosa, oberit
 „pio vilis aut nulla. Præclaras exsequias in conspectu homi-
 „num exhibuit purpurato illi diuiti turba famulorum: sed mul-
 „to clariore in conspectu domini vlceroso illi pauperi mini-
 „sterium præbuit angelorum, qui cum non extulerunt in mar-
 „moreum tumulum, sed in *Abrabæ* gremium sustulerunt. -- Se-
 „pulturæ curam etiam philosophi contemserunt: & sæpe v-
 „niuersi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, vbi
 „postea iacerent, vel quibus bestiis esca fierent, non curarunt.

„Licuitque de hac re poëtis plausibiliter dicere:

„*Calo tegitur, qui non habet urnam.*

„Quanto minus debent de corporibus insepultis insultare christi-
„anis, quibus & ipsius carnis & membrorum omnium reformatio
„non solum ex terra, verum etiam ex aliorum elementorum
„secretissimo sinu, quo dilapsa cadauera recesserunt, in tem-
„poris puncto reddenda & redintegranda promittitur.

HAEC christianorum erat consolatio, si vel malitia vel
fati conditionisue suae necessitas sepulturae illis beneficium ne-
garet. Alias autem inter fratres suos decenter sepeliri etiam
atque etiam cupiebant; & qui superstites erant, partem iusti-
tiae mortuis debita esse credebant, ut humaniter eos post obi-
tum tractarent. Id quod ex AVGVSTINO etiam condiscimus,
quando post verba modo adlata sic pergit [e]: „Nec ideo tamen
„contemnenda & abiicienda sunt corpora defunctorum, ma-
„ximeque iustorum atque fidelium, quibus tamquam organis
„& valis ad omnia bona opera sanctus usus est spiritus. Si
„enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi, tanto
„carius est posteris, quanto erga parentes maior adfectus:
„nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quae utique multo
„familiarius atque coniunctius quam qualibet indumenta ge-
„stamus. Haec enim non ad ornamentum vel adiutorium,
„quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis
„pertinent. Vnde & antiquorum iustorum funera officiosa
„pietate curata sunt, & exsequiae celebratae, & sepultura pro-
„visa: ipsique dum viuerent, de sepeliendis vel etiam transfe-
„rendis suis corporibus filiis mandauerunt,„ Et hoc quidem
id faciebat honorificum & desiderabile priuilegium, sepeliri ad
modum fidelium. Erat autem priuilegium, quod ad nullos nisi
tales pertinebat. Omnes catechumeni, qui in voluntario ba-
ptismatis neglectu decedebant, beneficio eius excludebantur,
vti in quodam concilii *Bracarensis* primi canone [f] inuenimus
& multis locis CHRYSOSTOMI [g], qui auditores suos adhor-

(e) Augustin. ibid. c. XIII.

(f) Concil. Bracar. I. can. XXXV. Vid. §. VIII. sub litt. (s) pag. 57.

(g) Chrysost. homil. III. in Philipp. p. 1224. (p. 32. seq. edit. Francof.) *ὅτι εἰνῇ
ταῦτα ἡγουμένῳ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, τὸ ἐπὶ τῶν φθιτῶν μυστηρίων μυστήριον γί-*

tatur, ut priuatas eleemosynas priuatasque preces pro illis offerant, nullum autem locum in publicis ecclesiæ officiis eos habere adfirmat. Aliter res se habebat, si qui morerentur sine baptismo, non ex aliquo eius neglectu vel contemptu, sed ex inuitabili necessitate, quæ præuideri haud poterat nec præueniri, dum pie & studiose ad recipiendum baptismum sese præparent. Hoc in casu martyrium vel propria hominum fides ad supplendum baptismum sufficere credebatur, quemadmodum alio loco [*] pluribus demonstraui, & tum sepeliebantur cum iisdem ritibus, quibus ceteri fideles, quandoquidem eodem, quo illi, loco ab ecclesia habebantur.

ALIUD genus hominum, quibus ecclesia sollemnes exsequias denegabat, *biathanati* erant, hoc est illi, qui sibi ipsis violentas manus inferebant, manifesto homicidii rei, idque sine resipiscencia, mortem sibi ipsis consciscientes, & in eadem classe omnes eos collocabant, qui ob scelera sua supplicio adfecti erant; quia hi virtualiter & indirecte *αὐτόχειρες* erant, dum ea patrarant, quæ in cursu iustitiæ eos præmaturæ morti obicerant, vel certe talia, quæ tam spirituales censuram quam poenam commeruerant temporalem. Hoc intuitu concilium *Bracarense* [b] statuit, hisce vtrisque honorem exsequiarum cum

μεθ' αὐτῶν ἀποθανόντων. σκεπὸν αὐτοῖς πολὺ κέρως γινώμεται, καὶ αὐτὰ τὴν ἀφελειαν ἔχει τῆς ἐσχάτης καὶ ἀπολύτης χεῖρας ἀναπέμπου, πλήρως ἰερατικόν, καὶ προκρίνεται ἡ φρικτὴ θυσία, πῶς ἂν δυσωπήσομεν ἐπεὶ τῶν θεῶν παρακαλῶντες; ἀλλὰ τῷτο μὲν περὶ τῶν ἐν πίστει παρελθόντων οἱ δὲ κατηχήμενοι ἔδὲ ταύτης καταξίονται τῆς παρὰ μὲν θείας, ἀλλὰ ἐπιστήνεται πάσης τῆς τοιαύτης βοηθείας, πλὴν μὲν τῶν πάλαι δὲ ταύτης; ἐνταῦθα πῶς ἐπὶ αὐτῶν δίδοναι ποιεῖται αὐτοῖς παροφρῆν τὸ πρῶτον. Non frustra hæc ab apostolis sunt legibus constituta: ut in venerandis, inquam, atque horribilis mysteriis memoria eorum sit, qui decesserunt. Nouerant, hinc multum ad illos lucri accedere, multum utilitatis. Eo enim tempore, quo vniuersis populus stat manibus pressis, ac cæcis sacerdotalis, & illud horrorem venerationis plenum incutens sacrificium: quomodo Deum non placabimus pro istis orantes? Atque id quidem de his, quæ in fide decesserunt. Catechumeni vero neque hæc dignantur consolatione; sed omni auxilio sunt destituti, uno quodam excepto. Quale vero hoc? nec pauperibus pro ipsis dare, atque hæc aliqui percipiunt refrigerationis. Vid. sis etiam homil. XXIV. in Ioan. p. 150. homil. I. in act. p. 14.

(*) Lib. X. cap. II. §. XX & XXI. volum. IV. p. 44. seqq. & p. 50. 51.

(b) Concil. Bracar., l. c. XXXIV. Vid. §. VIII. sub litt. (s) pag. 57.

vsitata psalmodiae sollemnitate negari debere. Concilium *Antissiodorense* [i] canonem habet ita decernentem: *Quicumque se propria voluntate in aquam iactauerit, aut collum ligauerit, aut de arbore praecipitauerit, aut ferro percusserit, aut qualibet occasione voluntaria se morti tradiderit, istorum oblatio non recipiatur.* Simile decretum exstat in concilio secundo *Aurelianensi* [k], quo oblationes recipi vetantur eorum, qui ipsi sibi mortem propriis manibus probentur intulisse; illi tamen excipiuntur, qui in aliquo crimine fuerint interemti; Ex supposito reor, quod tales homines ante supplicium veram poenitentiam egerint. Si quis vero violentas manus sibi ipse intulisset, vel in sceleribus suis interemtus esset, nulla umquam in eius gratiam exceptio data est. OPTATIVS [l] ex ipsis *Donatistarum* episcopis aliquem sollemnem sepulturam *Circumcellionibus* denegasse narrat, eo quod in tumultu aduersus magistratum civilem occisi essent. Quod ostendit, hoc fuisse regulam, exacte obseruatam in ecclesia.

ALIUD genus hominum, quibus sollemnium exsequiarum priuilegium negabat ecclesia, omnes erant excommunicati, qui in contentu disciplinae & censurae ecclesiasticae pertinaciter perseuerabant. Sub qua denominatione omnes haeretici atque schismatici, qui re ipsa per ecclesiae censuras tales denunciati erant, comprehendebantur. Nam officium funebre ad solos pertinebat fideles, siue communicantes, hoc est eos, qui vel in plena ecclesiae communione decesserant, vel si excommunicati fuissent, parati tamen fuerant communicare, dum regulas poenitentiae ac disciplinae in ecclesia receperant iisque sese submiserant. Rebus ita sese habentibus desiderium communionis accipiebatur, quemadmodum desiderium bapti-

(i) Concil. Antissiodor. can. XVII.

(k) Concil. Aurel. II. can. XV. Oblationes defunctorum, qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse.

(l) Optat. lib. III. p. 68. (p. 71. 72. edit. Paris. MDCL. XXIX.) In loco Octauensi occisi sunt plurimi, detruncati sunt multi: Quorum corpora usque in hodiernum per dealbatas aras aut mensas poterunt numerari. Ex quorum numero quum aliqui in basilicis sepelire coepissent, Clericus presbyter in loco Subbulensi ab episcopo suo coactus est, ut insepultam faceret sepulturam.

smi in catechumenis, & tractabantur vt communicantes, etiam si sine reconciliatione in ecclesia essent mortui. Ecclesia tunc censuras suas relaxabat eosque in communionem suam recipiebat, & perinde ac ceteros communicantes tractabat post mortem: Qua de re in libro quodam anteriore [m], vbi de disciplina ecclesiæ egimus, diximus copiosius.

LIBRI VICESIMI TERTII

CAPVT QVARTVM

DE LEGIBVS, AD DEFVNCTORVM CORPORA ET SEPVLCHRA A SPOLIATORVM DIRECTORVMQVE VIOLENTIA, TVTA PRAESTANDA FACTIS.

§. I.

Antiquæ leges Romanæ admodum seueræ contra spoliatores sepulchrorum, & contra omnem iniquitatem atque iniuriam in defunctorum corpora.

QVAMQVAM ad ritus funebres non multum attinet, de sepulchrorum spoliatoribus & legibus aduersus illos factis verba facere, quum tamen quodam modo ad mortuos spectent, & nonnulla notatu digna in se contineant, non nihil de hoc argumento, in totius dissertationis nostræ clausulam, lubet addere. Supra [*] monuimus, vetustas leges Romanas admodum seueras fuisse contra omnem iniquitatem atque iniuriam in corpora & sepulchra mortuorum. Res sacræ habebantur, adeoque si quis sepulchrum violaret, ita vt corpus extraheret, vel ossa erueret, crimen capitale erat, in humilioris fortunæ hominibus supplicio [a], in honestioribus autem deportatione in insulam, vel alia relegatione aut damnatione ad operas metallicas puniendum, quemadmodum ex responso

(m) Lib. XIX. cap. II. §. XI. vol. VIII. p. 227. seqq.

(*) Cap. II. §. II. pag. 24.

(a) Digest. lib. XLVII. tit. XII. de sepulchro violato leg. XI. Rei sepulchrorum violatorum, si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunæ summo supplicio adiciuntur: Honestiores in insulam deportantur: alii autem relegantur aut in metallum damnantur.

PAVLI in *pandectis* apparet, nec non ex illis christianorum imperatorum legibus [b], quæ de priscis legibus hoc crimen morte punientibus, loquuntur. Distinctionem faciunt inter corpora & sepulchra. Qui sepulchrum tantummodo violaret, neque vero iniuriam inferret corpori, non supplicio, sed vel bonorum proscriptione, vel infamiae nota, vel exilio adficiendus, vel ad effodienda metalla damnandus erat. At si quam

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchr. violatis leg. II. Factum solitum sanguine vindicari, multæ inflictione corrigimus: Atque ita supplicium statuimus in futurum, vt nec ille absit a pœna, qui ante commisit. Vniuersi itaque, qui de monumentis columnas vel marmora abstulerint, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerint, ex consulatu scilicet Dalmatii & Zenophili, singulas libras auri per singula sepulchra sisci rationibus inferant, inuestigati per prudentiæ tuæ iudicium. Eadem etiam pœna, qui dissiparunt, vel ornatum minuerunt, teneantur; & qui posita in agris suis monumenta calcis coctoribus vendiderunt: vna cum his, qui ausi sunt comparare: Quidquid enim attingi nefas est, non sine piaculo comparatur: Sed ita, vt ab vtroque vna libra postuletur. Sed si & præcepto iudicum monumenta deiecta sunt, ne sub specie publicæ fabricationis pœna vitetur, eosdem iudices iubemus hanc multam agnoscere: nam ex vectigalibus, vel aliis titulis ædificare debuerunt. Quod si aliquis multam metuens, sepulchri ruinas terræ confectione celauerit & non intra statutum ab excellentia tua tempus confessus sit, ab alio proditus duas auri libras cogatur inferre. Qui vero libellis datis a pontificibus impetrarunt, reparationis gratia labentia sepulchra deponerent, si vera docuerunt, ab inlacione multæ separantur: At si in vsum alium depositis abusi sunt, teneantur pœna præscripta. Hoc in posterum obseruando, vt in prouinciis, locorum iudices; in vrbe Roma, cum pontincibus tua celsitudo inspiciat, si per farturas succurrendum sit alicui monumento: vt ita demum data licentia tempus etiam consummando operi statuatur. Quod si aliquis contra sanctionem clementiæ nostræ sepulchrum lasurus attigerit, viginti libras auri largitionibus nostris cogatur inferre. Locorum autem iudices si hæc obseruare neglexerint, non minus nota quam statuta in sepulchrorum violatores pœna grassetur. Ibid. leg. III. Quosdam comperimus, lucri nimium cupidos, sepulchra subuertere, & substantiam fabricandi ad proprias ædes transferre, ii detecto scelere animaduersionem priscis legibus definitam subire debent.

Valent. nouell. V. de sepulchris. Diligenter quidem legum veterum conditores prospexerunt miseris & post fata mortalibus, eorum, qui sepulchra violassent, capita persequendo. Sed quoniam noxiæ mentes cæco semper in facinus furore rapiuntur, & se ad pœnas dudum statutas exilimant non teneri, necesse est seueritatem nouari, quam videmus hætenus impune contemptam. cetera.

iniuriam ipsi corpori faceret, crimen eius capitale erat, ipsiusque sanguis ad expiandum facinus poscebatur; nisi forte conditionis ipsius dignitas talis esset, ut leges, vita eius in tuto collocata, supplicium in alius generis poenam commutarent.

§. II.

Hæc severitas maximam partem continuata permansit sub imperatoribus christianis, cum circumstantiis quibusdam additis.

HAEC lex per omnem *Constantini* ætatem continuata permansit: *Constantinus* autem filius eius poenam quodam modo mutavit; quæ autem mutatio non duravit diu; nam illico a *Constantino* reuocata & vetus poena restituta est. *Constantinus* prima lege de demolendis sepulchris (nullam ipsorum corporum violatorum faciens mentionem) rem prorsus eo loco relinquebat, quo inuenerat; *Si quis*, inquit, *[c]*, in demolendis sepulchris fuerit apprehensus, si id sine domini conscientia faciat, metallo adiudicetur: si vero domini auctoritate vel iussione vergeatur, relegatione plectatur. Et si forte detractum aliquid de sepulchris, ad domum eius villamque peruectam post hanc legem reperietur, villa siue domus aut edificium quodcumque erit, sibi viribus vincitur. Secunda autem lege *[d]* mortis poenam, veteribus legibus constitutam, auferebat, eiusque loco multam viginti librarum auri illis omnibus dictitabat, qui in ullo huiusmodi crimine essent conuicti. *Constantinus* hanc antiquæ poenæ mitigationem non approbabat, sed indulgentia *Constantis* fratris reuocata, duabus nouis legibus capitis poenam, antiquis temporibus constitutam, renouabat, poenam quamdam adiciens per modum multæ. Prior illius lex *[e]* ita habet: *Quosdam comperimus, lucri nimium cupidos, sepulchra subuertere & substantiam fabricandi ad proprias edes transferre: Hi detecto scelere animi, iuxta præscriptam priscis legibus desertam, subire debebunt.* Posteriori lege primum decem pondo auri fisco inferre iubet, quisquis de sepulchro saxa vel marmora vel colu-

(c) Cod. Theodos. ibid. leg. I.

(d) Ibid. leg. II. Factum solum sanguine vindicari, multæ inflictione corrigimus, cet. Vid. sub litt. anteced. (b).

(e) Cod. Theod. ibid. leg. III.

mnas aliamue quamcumque materiam, propriæ fabricæ vel venditionis gratia abstulerit. Deinde subiungit [f]: *Quæ pœna prisca seueritati accedit: nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchra violantibus videtur impositum.* Cuius accessionis ratio ex initio huius legis intelligitur, quia scilicet geminum facinus istiusmodi sepulchrorum violatores perpetrent, in mortuos æque ac viuos iniuriosum; in mortuos, destruendo eorum habitationes; in viuos, pollucendo eos, dum istiusmodi materias ad fabricandas domus adhibeant. Addit tandem in clausula legis: *Huic pœnæ subiacebunt, & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint.* Exstat etiam lex *Iuliani* in codice *Theodosiano*, in qua ille primum queritur de audacia hominum in demolendis sepulchris & auferendis hinc ornamentis; & deinde eos ex priscarum legum seueritate puniri [g] iubet. Denique *Theodosius* iunior & *Valentinianus III.* longe omnium seuerissimam legem contra sepulchrorum violatores quoscumque promulgarunt, pœna pro hominibus, in isto scelere conuictorum, conditione constituta. *Seruos [h] colonosque, in hoc facinore deprehensos, duci protinus ad tormenta conuenit. Si de sua tantum fuerint temeritate confessi, luant commissâ sanguine suo. Si dominos inter supplicia nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur. Ingenui quoque, quos similis præsumptio reos fecerit, si fortasse plebei & nullarum fuerint facultatum, pœnas morte persoluant. Splendidiore autem, vel dignitatibus noti, bonorum suorum medietate multati, perpetua notentur infamia. Clericos vero, quos tam diri operis consisterit auctores, dignos credimus maiore supplicio: vehementius enim coercendus est, quem peccasse mireris ---*

(f) Ibid. leg. IV. Qui adificia manium violant, domus, (vt ita dixerim) defunctorum, geminum videntur facinus perpetrare: nam & sepultos spoliant, destruendo, & viuos polluant, fabricando. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliamue quamcumque materiam, fabricæ gratia, siue id fecerit venditurus, decem pondo auri cogatur inferre sisco; siue quis propria sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicumque alius accusauerit, vel officium nuntiauerit. Quæ pœna prisca seueritati accedit: nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchra violantibus videtur impositum. Huic autem pœnæ subiacebunt, & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint.

(g) Ibid. leg. V. Hoc fieri prohibemus, pœna manium vindicæ cohibentes. Vid. supr. c. II. §. II. sub litt. (d) pag. 24.

(h) Valentin. nouell. V. de sepulchris, ad calcem cod. Theodof. p. 22. b.

Quisquis igitur ex hoc numero sepulchrorum violator exstiterit, illico clerici nomen amittat, & sic stilo prscriptionis adliectus perpetua deportatione plectatur -- Sed quoniam plerumque statutis salubribus dissimulatione venalium iudicum negatur effectus, presenti iubemus edicto, ut prouincie moderator, adminiculo municipum sultus, censuram nostra legis exerceat. -- Crimine si pœna reddatur, pax sepulcris.

§. III.

Nulla indulgentia sepulchrorum spoliatoribus ab summis imperantibus in festo paschali tributa.

AD maiorem vim & terrorem hisce legibus conciliandum, imperatores, quum variorum scelerum reis in festo paschali ex more indulgentiam darent, sepulchrorum violatores ab hoc beneficio excludere solebant cum reliquis atrocioribus offensoribus, quos tali venia iudicabant indignos, cuiusmodi erant sacrilegi, incestuosi, raptores virginum, adulteri, venefici, malefici, monetæ adulteratores, homicidæ & perduelles: Sicut exceptiones inuenimus factas in diuersis legibus VALENTINIANI, GRATIANI, THEODOSII senioris, THEODOSII iunioris & VALENTINIANI III. sub eundem titulum in codice Theodosiano [i] collectis, præter hanc celebrem *Valentiniani* legem modo recitatam.

§. IV.

Ob hoc crimen mulieri per leges permissum a marito discedere.

DIGNVM quoque obseruatu est, Quod *Constantinus*, qui vxoribus libertatem indulsit a maritis suis ob tria crimina discedendi, hoc vnum ex illis tribus fecerit: *In repudio mittendo a femina, hæc sola crimina inquiri placet, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem [k] maritum suum esse probauerit.* Theodosius iunior idem crimen caussis legitimis diuortii in viris ac feminis accenset in lege quadam sua [l], quam non solum in nouo codice suo interposuit, sed diuersis etiam suis

(i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum. leg. III. IV. VI. VII. VIII. Vid. lib. XX. c. V. §. VI. sub litt. (l). (m). (n). vol. IX. pag. 109. 110.

(k) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis, leg. I.

(l) Cod. Iust. lib. V. tit. XVII. de repudiis. leg. VIII.

ipſius legibus ac nouellis confirmauit, quemadmodum iam pluribus oſtendimus, quando de diuortiis [*] libro vltimo verba fecimus. Neque vero leges eccleſiaſticae puniendo huic crimini, quod crudeliſſimum & immaniſſimum latrocinii genus habebatur, defuerunt; qua de re copioſius diſſeruimus ſub capite de diſciplina eccleſiaſtica [†], neque adeo de ea plura hoc loco dicere opus eſt.

§. V.

Ratio quedam, homines ad committendum hoc crimen inducens, erat ſepulchra gentilium ample magnificeque exornandi conſuetudo.

IAM ſi quærat, unde factum, vt homines religionem profitentes chriſtianam huic flagitio tantopere addicti fuerint, vt tot leges aduerſus illud ferri oportuerit? Reſpondeo, Tres potiſſimum cauſæ ſiue rationes erant, quæ ad hoc latrocinii genus homines inducebant; Quarum duæ aliquid plauſibile in ſe habebant; Prima autem nihil in ſe habebat, niſi ipſam auaritiã, oriundã ex ample magnificeque exornatis monumentis, ſuper ſepulchra gentilium poni ſolitis; quæ nonnulli peruerſi chriſtiani æque atque alii, non tam inuido quam avaro & rapaci cœculo intuentes, occaſionem captabant publice vel priuatim ex iis ſpolia prædasque faciendi. Maniſteſtum hoc eſt ex querelis, quæ in diuerſis legibus ſunt de ſpoliatoribus, qui marmora, columnas & alia pretioſa ornamenta de ſepulchris auferant, vt vel ſuas ipſorum aedes illis exornent, vel aliis ea vendendo quæſtum faciant. Nonnulli ita illiberales ac ſordidi erant, vt monumenta, quemadmodum lex quædam loquitur, coquendæ calcis gratia deiicerent, aliisue in hunc uſum venderent.

§. VI.

Magis plauſibilis ratio petita ex legibus, omnes gentilium aras & imagines excindi iubentibus.

VERVM hæc rapacitas aliquo modo tegebatur plauſibili pietatis & zeli pro religione chriſtiana obtentu. Nam Con-

(*) Lib. XXII. cap. V. §. V & VIII. vol. IX. pag. 360 & 362.

(†) Lib. XVI. cap. VI. §. XXIV. volum. VII. pag. 312 ſeqq.

stantinus an. CCCXXXIII omnes aras atque imagines iuxta ac templa dirui iusserat. Gentilium autem monumenta & sepulchra sapius istiusmodi imaginibus exornata erant: Quod præter sententiam legis hominibus fordidis occasionem dabat gentilium monumenta demoliendi, sub notione destruendi imagines & idololatriam omnesque eius reliquias ac vestigia extirpandi. Quod si intra legis intentionem sese tenuissent, destruentes solum imagines & aras, non ipsa sepulchra, nulla iusta querelarum causa fuisset. Quando autem sub hoc obtentu non solum imagines, sed vniuersum etiam monumentorum ædificium deiiciebant, eradentes titulos, & dissipantes cadauera vel cineres mortuorum, & auferentes marmora ac columnas, & quidquid alicuius ornamenti vel pretii erat; hoc succedentibus imperatoribus intolerandum videbatur, & propterea tot bonæ leges contra hypocriticam istiusmodi illegitimorum reformationum rapacitatem ferebantur. Lex bona erat, si modo legitime ea essent vsi. Verum illi auaritia & rapacitate ducti limites suos egrediebantur: & propterea *Constantinus*, *Constantini* filius, an. CCCXLIX omnes istos inuestigare iubebat, qui lege parentis ita abusi essent, & sub obtentu destruendi imagines de monumentis columnas vel marmora [m] abstulissent, vel coquendæ calcis gratia lapides deiiecissent. Quotquot hoc fecisse detegerentur, ex consulatu *Dalmatii* & *Zenophili*, hoc est ex anno CCCXXXIII, vbi *Constantinus* edictum suum promulgauit, quod fraudulenter in vsum suum conuerterant, eos singulas libras auri pro singulis deiectis monumentis fisci rationibus inferre cogendos esse pronuntiabat. Et si quis in posterum huius rapinæ reus inueniretur, eum viginti auri libras similiter fisco imperatoris inferre oportere declarabat. Vt adeo hæc demoliendis ethnicorum sepulchris prætexta causa, destruendi videlicet idololatriam consilium, me-

(m) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris, leg. II. Vniuersi itaque, qui de monumentis columnas vel marmora abstulerint, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerint, ex consulatu scilicet *Dalmatii* & *Zenophili*, singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inferant. .... Quod si aliquis contra sanctionem clementiæ nostræ sepulchrum læsus attigerit, viginti libras auri largitionibus nostris cogatur inferre,

re hypocriticus auaritiæ, religionis speciem habentis, actus fuerit.

§. VII.

Tertia quedam ratio, studium acquirendi reliquias martyrum, ad vendendum eas quæstumque ex illis faciendum.

TERTIA quedam ratio eiusdem generis erat, quæ nonnullos ex rudioribus & auarioribus clericis videtur impulisse. Hæc erat martyrum reliquias acquirendi ac vendendi quæstulosa mercatura. Hæc eos inducebat, vt turpis lucri gratia sepulchra spoliarent, & martyrum vel aliorum quorumcumque ossa auferrent, vt sufficientem haberent apparatus reliquiarum (vtrum genuinarum an falsarum, non magni intererat) ad fouendam stultam eorum superstitionem, qui ipsos ex eis quæstum facere facile patiebantur. Huiusmodi superstitio, quæ ad fouendam auaritiam & religiosas fraudes spectabat, inter quosdam in ecclesia satis mature sese mouebat. Quamvis enim ecclesia per quingentos amplius annos reliquias martyrum in nullum alium vsum adhiberet, quam vt decenter eas humaret; quidam tamen superstitiosi homines priuatim in alium eas vsum conuertebant. OPTATVS *Lucillam*, feminam quamdam opulentam, primam schismatis *Donatistarum* auctorem, vt quis eam recte vocauerit, narrat, antequam eucharistiam sumeret, solitam esse reliquias cuiusdam martyris deosculari [n], quem siue veri siue falsi nominis talem sibi acquisierit & hunc in vsum seruarit. Hoc nomine quum grauer a *Caciliano*, archidiacono *Carthaginensi*, reprehensa esset, iratam

(n) Optat. lib. I. p. 40. (p. 18. edit. Paris. MDCLXXIX.) Hoc apud Carthaginem post ordinationem *Caciliani* factum esse, nemo est qui nesciat: per *Lucillam* scilicet, nescio quam feminam factiosam, quæ ante concussam persecutionis turbinibus pacem, dum adhuc in tranquillo esset ecclesia, quum correptionem archidiaconi *Caciliani* ferre non posset, quæ ante spirituales cibum & potum, os nescio cuius martyris, si tamen martyris, libare dicebatur, & quum præponeret calici salutari os, nescio cuius hominis mortui, & si martyris, sed nec dum vindicati, correpta, cum confusione irata discessit. --- Pag. 19. *Lucilla*, quæ iam dudum ferre non potuit disciplinam, cum omnibus suis potens & factiosa femina, communioni misceri noluit. --- Schisma igitur illo tempore confusa mulieris iracundia peperit, ambitus nutriuit, auaritia roborauit &c.

discessisse dicit, & *Ceciliano* ad episcopatum euecto, ipsam, utpote potentem & factiosam feminam, alios quosdam concitasse, qui ipsi sese opponerent: & hoc schismati *Donatistarum*, ex mulieris imperiosæ, reliquias cuiusdam martyris superstitionissime reuerentis, iracundia conflato, prima initia dedisse. Similiter *AVGVSTINVS* [o] narrat, fuisse sua memoria multos otiosos monachos, qui instinctu Satanæ provincias circumiuerint, venditantes reliquias martyrum, qui an veri nominis martyres fuerint, valde sit dubium. Sed tamen hi quæstuosam eorum mercaturam fecerunt; & sine dubio hinc inducti sunt ad spolianda sepulchra martyrum vel aliorum quorumuis, quod æque consilio eorum inferuire potuit. Cui hominum generi sese opponens *Theodosius magnus* [p], legem promulgabat in hæc verba: *Humanum corpus nemo ad alium locum transferat; nemo martyrem distrabat, nemo mercetur: Habeant vero in potestate, si quolibet in loco sanctorum aliquis est conditus, pro eius veneratione, quod martyrium vocandum sit, addant quod vulerint fabricarum.* Hic honor erat, martyribus tunc exhiberi solitus, ut quiete iacere in sepulchris linerentur, & ecclesiæ edificarentur super illis, quæ Deo eiusque cultui, non religiosæ adorationi cuiusdam martyris, dedicabantur; tantummodo in honorem eius ecclesia martyrium, nomine ipsius appellari poterat. Præter hunc autem nullus honor sub obtentu venerationis ei erat tribuendus. Et corpus quidem illius tollere & mercaturam ossium eius facere, tantum aberat a veneratione, ut disturbatio cinerum eius haberetur & sepulchrorum spoliatio, quæ mera auaritia erat, ficto religionis nomine oblecta. Non est mihi dubium, quin lex *Valentiniani III.* quæ de episcopis aliisque de clero, spoliationis sepulchrorum conscis loquitur, contra istiusmodi genus hominum lata sit, qui martyrum ossa effoderint, & velut sanctas reliquias vendiderint, ut

(o) Augustin. de opere monachor. cap. XXVIII. Callidissimus hostis tum multos hypocritas sub habitu monachorum usquequaque disperdit, circumeuntes provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes: Alii membra martyrum, si tamen martyrum, venditant: Alii simbras & phylacteria sua magnificent &c.

(p) Cod. Theod. lib. IX. tit. VII. de sepulchris violatis, leg. VII.

lucro suo gratificarentur superstitione impendiis multitudinis, quæ id martyri honori cedere existimabat, si ossa eius supra terram conseruarentur; quum tamen omnes leges ecclesiæ ac reipublicæ id tunc sacrilegam sepulchrorum direptionem & disturbance[m] sanctorum reliquiarum interpretarentur, quas quietas & imperturbatas iacere ad resurrectionem vsque oporteret.

§. VIII.

Peculiaris consuetudo in Aegypto corpora mortuorum aromatibus condita & insepulta adseruandi domi supra terram.

PECVLIARIS in Aegypto consuetudo obtinebat, quæ fortassis malæ huic praxi magnum robur atque incrementum dedit; etiamsi non inueniamus, homines ita peruersè eam vsurpasse; sed tamen ex alia ratione improbatur. Mos enim Aegypti erat, corpora mortuorum ita condire, vt ea vel domi suæ, vel in monumentis & mausoleis insepulta supra terram seruant. Cadauer ita conditum Græcis scriptoribus τάριχος, Aegyptiis Gabbara dicebatur. A recentioribus medicorum filiis mummia appellatur, quemadmodum THOMAS GATAKERVS [q] obseruat, ab Arabico Mum, quod ceram significat, quæ in hoc negotio præcipue adhibebatur. Vetusissimi scriptores de hac Aegyptiorum condiendi mortuos ratione loquuntur. Ita MARCVS TVLLIVS CICERO [r], *Condiunt*, inquit, *Aegyptii mortuos, & eos domi seruant*. Hæc consuetudo a christianis etiam per Aegyptum videtur retenta, quorum multi (certum est, non omnes) mortuos suos non sepelire subter terram consueuerant, sed aromatibus conditos & arfactos, domi suæ seruare, lectulis superpositos, rati id vita functis esse honori. ATHANASIVS Antonium [s] celeberrimum illum eremitam Aegyptium, narrat, hac consuetudine magnopere offensum, adeoque rogasse epi-

[q] Gataker. not. in Marc. Anton. lib. IV. p. 175. (p. 133. edit. Traiect. ad Rhen. MDCXCVII. fol.) Ita apud illos cadaver sit τάριχος, id est, *salsura*, siue *mummia*, vti appellant recentiores medicorum filii, ab Arabico Mum, id est *cera*; quia ceromate etiam in eo negotio utebantur; apud istos τάρχα, id est *faucilla* vel *emis*.

[r] Cic. quæst. Tuscul. lib. I. §. CVIII.

[s] Athan. vit. Anton. tom. II. p. 502. (tom. I. p. 863. edit. Paris. MDCXCVIII.)

Ὁ Ἀντώνιος πύθωνος περὶ τὰς 199 ἐπιστολὰς ἤξια παραγγέλλειν τοῖς λαοῖς ἐκεί-

scopos *Aegyptiacos*, ut ea de re populum monerent, finemque eius consuetudinis facerent. Similiterque laicos pudore adfecisse, mulierisque obviassent dicentem, nec legitimum nec sanctum esse. Nam patriarcharum & prophetarum corpora, haecenus in monumentis seruari: ipsumque Domini corpus in monumentum fuisse depositum, impositumque ipsi lapidem, quo opertum sit; donec tertia die resurrexisset. Hisque verbis virum sanctum demonstrasse, praevuaricari eum, qui defunctorum corpora non absconderet, quamvis sancta essent. Nihil enim maius & sanctius esse corpore dominico. Quibus auditis, multos deinceps sub terra occultasse & domino egisse gratias, quod tam probe edocti essent. Addit paullo post, *Antonium* mandasse, ut corpus suum humaretur terraque contereretur, idque factum in loco quodam, quem nemo norit, duobus exceptis, qui funeris curam habuerint. Verum enimvero non erat facile inueteratam consuetudinem abrogare, quamobrem licet multi hanc viam desererent, multi tamen ei insistebant. Nam *AVGVSTINVS* [t] de ea loquitur, tamquam re suo adhuc tempore usitata inter *Aegyptios*, quod ad minimum cadauera siccarint, & quasi aenea reddiderint, ut ea a corruptione conseruarent. Haec lingua sua peculiari nomine *Gabbaras* vocabant, quod lingua nostra *Anglicana*, *Egyptian Mummies* dixerimus. Non diserte quidem dicit, quod supra terram ea seruarint, videtur autem illud innuere, quando ipsos condiendo corpora id agere dicit, ut ea liccent, & aenea quasi reddant atque a corruptione conseruent.

ως δὲ καὶ λαϊκοὶ ἐνέτριπε, καὶ γυναῖκες ἐπέπληγες, λέγων, μήτε νόμιμον, μήτε ὅλιως ὅσιον εἶναι τῆτο· καὶ γὰρ τὰ τῶν πατριάρχων καὶ τὰ τῶν προφητῶν σώματα μέχρι νῦν σώζονται εἰς μνήμην, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆ κυρίου σῶμα εἰς μνήμην ἐτίθῃ λίθος τε ἐπιτεθεὶς ἐκρυψε αὐτό, ὥς ἀνέστη τριήμερον, καὶ ταῦτα λέγων, ἐδίδουτε παρανομεῖν τὸν μετὰ θάνατον μὴ κρείσσιντα τὰ σώματα τῶν τελευτῶντων, καὶ ἄγχι τυγχέῃν τί γὰρ μέγιστον ἢ ἀγριότερον τῆ κυριακῆ σώματος; πολλοὶ ἐν ἀκούσαντες, ἐκρύψαν ἐπὶ γῆν λοιπὴν, καὶ ἠνέχθησαν τῷ κυρίῳ, καλῶς διδασκόμενοι.

- (t) August. serm. CXX. de diversis, c. XII. Aegyptii diligenter curant cadauera mortuorum: Moram enim habent siccare corpora & quasi aenea reddere: Gabbaras ea vocant.

§. IX.

Cultum religiosum reliquiis in veteri ecclesia exhiberi haud permissum, nisi post tempora Augustini.

DIVERSA hinc argumenta componere possumus, quemadmodum in quodam diligenter elaborato & erudito libro fecit IOANNES DALLAEVS [u], ad demonstrandum, nullum religiosum cultum reliquiis sanctorum & martyrum per aliquot priora saecula in ecclesia exhibitum fuisse. Nam id magnopere curabant illis temporibus, ut eas sub terram occultarent (non vero, ut altari imponerent [x], uti in saeculis posterioribus). Hic maximus honor erat, quem eis se exhibere posse existimabant. *S. Antonius* eremita nec legitimum nec sanctum esse putabat, supra terram eas servare insepultas: Leges sacrilegium appellabant, si quis earum causa sepulchra spoliaret, & omnibus ac singulis eas cinere vel vendere interdicebant. *Lucilla* reprehendebatur, quod illicitum eis honorem tribuisset. AVGVSTINVS inuchitur in monachos, circumeuntes provincias ac martyrum vendentes reliquias. Damnat etiam cos, qui sepulchra & picturas adorent, mortuos se hoc ipso honorare dictitantes [y], quos in eadem classe collocat, qua illos, qui super monumenta martyrum luxuriosissime bibant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. Omnes istos offendiculo esse dicit ecclesiae, quae eos tamquam rudes & superstitiosos damnet, & quotidie tamquam malos filios corrigere studeat. Habetur in saeculo tertio exemplum quorundam bonae mentis christianorum, qui quum *Fructuosus* & *Eulogius* martyres combusti essent, cineres eorum collegerunt, & prout quisque potuit, sibi vendicarunt, non religiosum eis cultum exhibendi, sed reuerentiam & amorem testificandi causa. Quibus autem *Fructuosus* post passionem [z] apparuit eosque monuit, „ut quod unusquisque per caritatem

(u) Dallaeus de obiecto cultus religiosi, lib. IV. tot.

(x) Mabillon, de liturg. Gallicana lib. I. cap. IX. n. IV. *Fatetur, nusquam super altare positas fuisse reliquias, ad decimum vsque saeculum.*

(y) August. de moribus ecclesiae cath. cap. XXXIV. Noui multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores: Noui multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos se ipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni, &c.

(z) Acta Fructuosi, ap. Baron. an. CCLXII, n. LXVIII.

de cineribus vsurpasset, restituerent sine mora, vnoque in loco simul condendos curarent. Magna cura ecclesiæ & ipsorum martyrum hisce temporibus non eo spectabat, vt reliquiæ religiosi cultus gratia supra terram seruariantur, sed vt decenter sub terram occultarentur. Hinc quum *Aemilianus* præfectus *Eulogium* diaconum, qui vna cum *Fructuosus* episcopo suo mortem pro *CHRISTO* subibat, interrogaret, num & ipse *Fructuosum* post mortem vellet colere? clara voce respondebat: *Ego Fructuosum non colo [a], sed & ipsum colo, quem & Fructuosus.* Simile responsum datum legimus a fratribus ecclesiæ *Smyrnenſis*, quum iudæi, *Polycarpo* christianæ religionis causa ad mortem dato, proconsulem *Romanum* adirent monerentque, ne cadauer illius christianis donaret, ne forte, relicto crucifixo magistro suo, hunc deinceps colere inciperent. *Stulti*, irquebant christiani [b], qui ignorant, nos nec *Christum* vnumquam posse relinquere, qui pro salute omnium, quotquot ex genere humano salui futuri sint, mortem pertulerit, nec alium quemquam colere. Illum enim vixote filium Dei adoramus: Martyres vero, tamquam discipulos & imitatores domini, merito amore prosequimur, ob eximiam eorum beneuolentiam, quam erga regem ac magistrum suum declarauerunt. Quorum nos quoque consortes ac condiscipulos fieri omnibus modis optamus. Narrant deinde centurionem, animaduersa iudæorum pertinacia, corpus in

(a) Ibid. num. I.XII.

(b) Acta Polycripti ap. Euseb. lib. IV. cap. XV. ἐπιβλόντων γὰρ τοὺς Νικήτην τὸν τῆς Ἡρώδης πατρὸς, ἀδελφὸν δὲ Ἀλέκτου, ἐπιτυχῶν τῷ ἡγεμονίῳ, ὥστε μὴ δύναι αὐτὸς τὰ σώματα μὲν, φράσιν, ἀφίστες τὸν ἐπακουσμένον, τῶν ἀρξῶνται σέβειν· καὶ ταῦτα εἶπον, ὑποβυλόντων καὶ ἐνοχυσόντων τὰν ἐκείνου, εἰ καὶ ἐτήρησαν, μελλόντων ἡμῶν ἐν τῇ πυλῶνι λαμβάνειν ἀγκύρας ὅτι καὶ τὸν Χριστὸν ποτὲ καταλιπόντες διασώσασθαι, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας περὶ τὰ, ὅτε ἕτερον ταῦ σέβειν ταῦτα μὲν γὰρ ἔνθα ἔνθα τῇ θεῇ προσκυνοῦμεν· τὰ δὲ αὐτόματα εἰς αὐτῶν τῇ κυρίῃ μνηστῆ· ἀγαπῶμεν ἀξίως ἕνεκα εὐνοίας ἀποπερδόμενα τῆς εἰς τὸν Ἰσὺν βασιλείας καὶ ἐδδ' ἡμεῶν ὡν γέννητο καὶ ἡμῶς συγκοινωνοὶ τε καὶ τιμιώτατοι γενέσθαι· ἰδοὺ ἄν· ὁ ἐκακοκίττουχος τὴν τῶν ἐκδολίων γυναικὴν Φίλωνικίαν, θεῖν αὐτὴν ἐν μέσῳ, ὡς ἔθος αὐτῶν, ἑαυτὴν ἔσως τε ἡμῶς ὑπερὸν ἀνελήμμεν τὰ τιμιώτερα λίσσιν πολυτελῶν καὶ δικαιοτέρων ὑπὲρ Χρυσίου ὅσα αὐτῇ, ἀπεδίδομεν ὅσα καὶ ἀπολίσσιν ἦν· ἔνθα ὡς δυνατόν ἡμῶν συναγομένη ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρῇ, παρέβη ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τῇ μαρτυρίᾳ αὐτῇ ἡμέραν γενέθλιον, εἰς τε τῶν προηλληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἀπακησίς τε καὶ ἐτοιμασίαν.

medio

medio collocatum concremasset, atque ita se demum ossa illius, gemmis pretiosissimis cariora & quouis auro puriora, colligentes, vbi docuerit, condidisse: eoque in loco propositum sibi esse, si Deus concefferit, conuenire & natalem eius martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eorum, qui glorioso certamine perfuncti sint, tum ad posterorū huiusmodi exemplo erudiendos & confirmandos. Vnum adhuc testimonium adiiciam ex AVGVSTINO, vbi pias quasdam obseruationes in ante memoratorum *Fructuosi & Eulogii* passionibus facit. Eiusdem responsi meminit, iudici *Romano* ab *Eulogio* diacono dati, de quo loquuntur acta: Quod scilicet iudici roganti, *Num quid & tu fructuosum colis?* regefferit, *Ego non colo Fructuosum, sed Deum colo, quem colit & fructuosus.* Quam in rem AVGVSTINVS hanc habet animaduersionem: „Hoc modo nos admonuit [c], vt martyres honoremus, & „cum martyribus Deum colamus. Neque enim tales esse debemus, quales paganos dolemus. Et quidem illi mortuos „homines colunt. Illi quippe omnes, quorum nomina auditis, quibus templa constructa sunt, homines fuerunt; & in „rebus humanis habuerunt plerique eorum & pene omnes regiam potestatem. Auditis *Iouem*, auditis *Herculem*, auditis „*Neptunum*, auditis *Plutonem*, *Mercurium*, *Liberum* & ceteros: homines fuerunt. Non ista solum in fabulis poetarum, sed etiam in historia gentium declarantur. Qui legerunt, nouerunt: qui non legerunt, credant eis, qui legerunt. Illi ergo homines beneficiis quibusdam temporalibus res humanas „sibi conciliauerunt, & ab hominibus vanis & vana sectantibus ita coli coeperunt, vt dii vocarentur, dii haberentur, „tamquam diis templa ædificarentur, tamquam diis supplicaretur, tamquam diis aræ constituerentur, tamquam diis sacerdotibus ordinarentur, tamquam diis victimæ immolarentur. „Templum autem solus Deus verus habere debet, sacrificium „soli Deo vero offerri debet. Et aliquanto post de martyri-

(c) Augustin. serm. CI. de diuersis. p. 171. (tom. V. p. 1106. edit. Paris. num. 3. 4.

bus libere profitetur, quod eos pro diis non habeant, nec tamquam deos colant. „Non eis templa, inquit, non eis altaria, non sacrificia exhibemus. Non eis sacerdotes offerunt: absit. Deo præstantur. Immo Deo ista offeruntur, a quo nobis cuncta præstantur. Etiam apud memorias sanctorum martyrum, quum offerimus, nonne Deo offerimus? - - „Quando audistis dici apud memoriam sancti *Theogenis*, a me vel ab aliquo fratre & collega meo, vel aliquo presbytero, „Offero tibi, sancte *Theogenis*? aut, Offero tibi, *Petre*? aut, „Offero tibi, *Paule*? Numquam audistis. Non fit: non licet. „Et si dicatur tibi, Numquid tu *Petrum* colis? responde quod de *Fructioso* respondit *Eulogius*: Ego *Petrum* non colo, sed Deum colo, quem colit & *Petrus*,. Deinde exemplum adfert *Pauli* & *Barnabe*, cultum religiosum in *Lycaonia* a ciuibus istius regionis sibi oblatum recusantium, nec non exemplum angeli, *Ioannem* se adoraturum prohibentis Deumque adorare præcipientis. Quibus dictis hæc digna notatu verba, tum contra eos, qui conuiuia ad sepulchra martyrum instituebant, tum contra illos, qui martyres adorabant, subiicit [d]. „Oderunt martyres lagenas vestras, oderunt sartagine vestras. Sine iniuria eorum dico, qui tales non sunt: illi ad se referant, qui talia faciunt: oderunt ista martyres, non amant talia facientes. Sed multo plus oderunt, si colantur,. Hæc planissime demonstrant, nullum religiosum cultum martyribus exhibitum esse ab ecclesia tempore *Augustini*: Verum rudes quidam & superstitiosi homines cæco zelo abrepti, hæc res martyribus honori esse arbitrabantur, quæ tum ipsis tum ecclesiæ erant dedecori, Deoque & martyribus displicebant: quibus maximo, qui eis tribui poterat, honori erat, si, qui superstites erant, reliquias eorum in sepulchro quiete deponerent, eorumque ad tumulos, ad collaudandum Deum pro præclaris eorum factis & victoriis reportatis de diaboli terroribus, coirent atque ex istorum exemplis ad pietatem & constantiam in fide sese exci-

(d) August. ibid. p. 572. (pag. 1108. n. 8. cit. edit. monachor. Benedict.)

tarent. De aliis honoribus erga mortuos antiqua ecclesia novit nihil; certe nullos approbavit vel confirmavit: sed eos corrigere & reprimere studuit, ubicumque apparerent, utpote qui nimis prope accederent similitudine ad stoliditates & superstitiones gentilium, quorum dii non nisi mortui homines erant, dii facti consecratione sui & adoratione, sine ullo fundamento in natura. Natura enim non erant dii. Atque hoc manifestum omni contradictione argumentum est, quo veteres adversus illos usi sunt; quo de plura diximus & hoc loco & alibi [*], atque ita huic dissertationi de modo tractandi mortuos in antiqua ecclesia, finem imponimus.

IAM uniuersum veteris ecclesiae statum contemplatus, diversasque publicae adorationis partes & diuini cultus officia interpretatus sum. Quod magnam partem proposito consilioque respondet, quod, quum ad hoc opus adgrederer, susceperam. Alius adhuc liber de ritibus miscellaneis addi poterat: At enim vero, quando viginti annos in hoc opere elaboravi, iterum ac saepius corporis imbecillitate tentatus: quae res difficilem laborem homini infirma valetudine iam minus iucundum facit; & quum res ipsae non magni momenti sint: malo opus integrum & absolutum cum pleno indice lectoribus tradere, quam nimia adfectando id imperfectum relinquere: quod nec mihi ipsi nec aliis probaretur. Laudo DEVM pro summa ipsius bonitate & gratia, quae mihi hoc dedit & concessit, ut uniuersum opus latus atque alacer perfecerim. Gratiarum ago hominibus pro patientia, qua usi sunt, & laboris mei approbatione. Gratiarum ago & habeo praecipue patronis & fautoribus, quas debeo maximas, quod mihi in hoc opere praesto fuerunt & addiderunt calcar. Neminem reprehendo, quod mihi defuerit, neminem, qui uniuersum opus, vel

---

(*) Lib. XIII. cap. III. vol. V. p. 69. seqq.

aliquam eius partem improbet. Habent sorte rationes, mihi ignotas nec vniquam inuestigandas. Spero tamen, opus quodam modo vtile fore tum iis, qui nunc viuunt, tum illis, qui post nos victuri sunt: quemadmodum doctus quidam præsul mihi aliquando, approbationem testando suam meque ad per-
gendum excitando, futurum adfirmabat, *Seris*, inquit, *arbo-
res, alteri sæculo profuturas*. Quod si ita est, metam
meam contigi: Cedant omnia in ecclesiæ emolu-
mentum & in diuini numinis gloriam!

INDEX PRIMVS RERVM.

Numerus *primus* librum, *secundus* caput, *tertius* paragraphum denotat.

A.

Abbates.

Sic dicti a vocabulo Ἀββᾶς, 7. 3. II. vol. 3. p. 63.

Eorum potestas in monachos, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64.

Privilegium ferendi suffragium in conciliis, 7. 3. 13. vol. 3. p. 67.

Abbas Huyæ insulæ quo sensu superior fuerit episcopis, 7. 3. 14. vol. 3. p. 69. 70.

Abdicatio.

Doctrina hæreticorum de *abdicatione* omnium rerum ab ecclesia reiecta, 16. 12. 1. vol. 7. p. 464.

Muneris *abdicatione* in quibusdam casibus permessa, 6. 4. 2. vol. 2. p. 382.

Clerici delinquentes *abdicatione* muneris plerumque puniti, 17. 1. 2. vol. 8. p. 4.

Quænam ob vitia id factum, 17. 5. 6 seqq. vol. 8. p. 66 seqq.

Abcedarii.

Psalmi quidam sic dicti, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.

Ablatum.

Eius restitutio necessaria credita

in communicaturis, 15. 8. 10. vol. 6. p. 550.

Abortio.

Uſus poculi *abortionis* condemnatus & punitus vt homicidium, 16. 10. 4. vol. 7. p. 397.

Abracadabra & Abraxas.

Incantationis, a Basilidianis hæreticis usurpatæ, nomina, 16. 5. 6. vol. 7. p. 255.

Abrenuntiatio.

In baptismo facta *abrenuntiatio* diaboli, 11. 7. 1. vol. 4. p. 261.

Formula huius *abrenuntiationis* eiusque sensus, 11. 7. 2. vol. 4. p. 262.

Eius antiquitas, 11. 7. 3. vol. 4. p. 265.

Facta ab hominibus veris ad Occidentem & cur, 11. 7. 4. vol. 4. p. 267.

Cur ter facta, 11. 7. 5. vol. 4. p. 268.

Abrenuntiatio omnium rerum quatenus ab hæreticis requisita, damnata 16. 12. 1. vol. 7. p. 464.

Absentes.

Pro illis oratum in publico ecclesiæ cultu, 15. 3. 24. vol. 6. p. 356.

Eucharistia ad *absentes* missa, 15. 4.
8. vol. 6. p. 401.

Absolutio.

Quadruplex: baptismi; eucharistiæ,
verbi & doctrinæ; impositionis
manuum & precum; & recon-
ciliationis per censurarum rela-
xationem, 19. 1. 1. vol. 8. p. 189.

In baptismo, 11. 1. 2. vol. 4. p. 139.
Et 19. 1. 2. vol. 8. p. 190.

In eucharistia, 15. 3. 29. vol. 6. p.
361. Et 19. 1. 3. vol. 8. p. 194.

Numquam data ante exactam legi-
timam pœnitentiam, nisi in ex-
tremo mortis periculo, 19. 2. 1.
vol. 8. p. 204.

Quibusdam peccatoribus negata, in
ipso vitæ exitu, 18. 4. 4. vol. 8.
p. 164.

Quemadmodum hoc ab incusatio-
ne Nouatianismi liberari possit,
18. 4. 5. vol. 8. p. 170.

Quomodo indulta post mortem,
19. 2. 11. vol. 8. p. 227 seqq.

Tempus dandi eam, celebritas pa-
schalis, 19. 2. 10. vol. 8. p. 226.
Et 21. 1. 13. vol. 9. p. 199.

Semper data ad altare cum im-
positione manuum & precibus, 19.
2. 4. vol. 8. p. 208.

Formula indicativa, *Ego te absol-
vo*, ante sæculum quoddecimum
haud adhibita, 19. 2. 5. vol. 8.
p. 214.

Quo sensu ista formula admitti pos-
sit, 19. 2. 6. vol. 8. p. 215.

Absolutio data potissimum ab epi-

scopo, 19. 2. 1. vol. 8. p. 230.
Sæpius presbyteris commissæ, 19. 3.
2. vol. 8. p. 230.

Diaconis quoque, necessitate flagi-
tante, 2. 20. 12. vol. 2. p. 315.
Et 19. 3. 3. vol. 8. p. 232.

Quatenus & quo sensu dici possit
a laicis danda, 19. 3. 4. vol. 8.
p. 233.

Grandis culpæ reorum *absolutio* pa-
triarchæ reservata, 2. 17. 19. vol.
1. p. 256.

De necessitate *absolutionis*, vol. 8.
append. p. 255. 271.

Iudicialis pœnitentium *absolutio*,
19. 1. 6. vol. 8. p. 202.

Abstinentia.

Si quis superstitione a carne, vino
& aliis istiusmodi rebus se *abs-
tineret*, quomodo punitus, 17.
5. 19. vol. 8. p. 80.

Exercitia *abstinentiæ* in præparan-
dis ad baptismum, 10. 2. 9. vol.
4. p. 27.

Accipiter.

Eos alere interdictum clericis, 17.
5. 24. vol. 8. p. 86.

Acclamationes.

Cencionanti ab auditoribus factæ,
14. 4. 27. vol. 6. p. 187.

Accusatio & Accusatores.

Quæ cura in accipiendis contra e-
piscopos & clericos *accusationi-
bus* adhibita sit, 5. 1. 5. vol. 2. p.
209.

Falsi *accusatores* cum respectu ad
alte-

alterius possessiones & fortunas
quomodo puniti, 16. 12. 15. vol.

7. p. 485.

Cum respectu ad famam alterius,
16. 13. 1. vol. 7. p. 507.

Cum respectu ad vitam alterius,
habiti in homicidis, 16. 10. 9.
vol. 7. p. 404.

Ἀχειροτονητὸς ὑπηρέσια.

Inferius ministerium, sine impositis
manibus consecratum, 3. 1. 6.
vol. 2. p. 10.

Acemetae.

Monachi quidam cur ita dicti, 7.
2. 10. vol. 3. p. 31.

Acoluthi.

Ordo ecclesiae Latinae peculiaris, 3.
3. 1. vol. 2. p. 16.

Eorum ordinatio & officium, 3. 3.
2. vol. 2. p. 16.

Etymologia huius nominis, 3. 3. 3.
vol. 2. p. 17.

Num *acoluti* iidem sint, qui de-
putati & ceroferrarii recentiorum
saeculorum, 3. 3. 4. vol. 2. p. 17.

Acrostichi vid. *Ἀκροστίχια.*

Acta Apostolorum.

Per quinquaginta dies pentecosta-
les lecta, 14. 3. 3. vol. 6. p. 64.

Et 20. 6. 2. vol. 9. p. 121.

Actores.

Actores scenici a baptismo exclusi,
11. 5. 6 & 7. vol. 4. p. 223 seqq.

Adelphiani.

Hæretici sabbato ieiunantes, 20. 3.
5. vol. 9. p. 59.

Adfectus.

Non fuisse partem oratoriae anti-
quæ *adfectus* mouere gesticula-
tionibus & vanis rerum imagi-
nibus, 14. 4. 20. vol. 6. p. 172.

Adlocutio.

Nomen sermonis ecclesiastici, 14.
4. 1. vol. 6. p. 105.

Admonitio.

Pars disciplinae ecclesiasticae, 16. 2.
6. vol. 7. p. 80.

Adnuntiatio.

Festum *adnuntiationis* quando ori-
ginem suam habuerit, 20. 8. 4.
vol. 9. p. 170.

Adoratio.

Nulla res creata religiose adoran-
da, 13. 3. 1. vol. 5. p. 68. Vid.
Cultus religiosus.

Ἀδελῶντες.

Sermones Chrysostomi, in quadra-
gesima habiti, 14. 3. 3. vol. 6. p.
67.

Adscensio.

Dies *adscensionis* Christi quando ce-
lebrari cœpta, 20. 6. 5. vol. 9. p.
126.

Apud Cappadoces dicta *ἐπισωζο-
μὴν*, ibid. p. 127.

Adpersio.

In baptismo interdum usurpata, 11.
11. 5. vol. 4. p. 333.

Adulatio.

Oppositum calumniae crimen quo-
modo per leges puniri debue-
rit, 16. 12. 15. vol. 7. p. 487 seqq.

Adul-

Adulterium.

Quomodo punitum, 16. 11. 2. vol.

7. p. 416. Et 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Adulteri non ordinandi, 4. 3. 7. vol. 2. p. 126.

Maritus *adultera* non ordinandus, 6. 2. 3. vol. 2. p. 314.

Adulteram clerici dimittere coacti, ibid. Et 17. 5. 27. vol. 8. p. 91.

An *adultero adulteram* ducere licuerit post mariti mortem, 22. 2. 13. vol. 9. p. 309.

Adulti.

Quid ab eis requisitum sit in baptismo, 11. 5. 1. vol. 4. p. 215. Et 11. 7. 1. vol. 4. p. 262.

Aduocati.

Eorum exactiones quomodo puniuntur, 16. 12. 12. vol. 7. p. 479.

Adyta.

Sic dictus locus in ecclesia multitudini inaccessus, 8. 6. 7. vol. 3. p. 212.

Aedificus & Frumentius.

Hi christianam religionem in India plantarunt, 1. 5. 4. vol. 1. p. 45. Et 9. 2. 20. vol. 3. p. 462.

Aegrotantes.

Eucharistia ad eos mitti solita, 15. 4. 9. vol. 6. p. 403.

Parabolani eorum curam gerere iussi, 3. 9. 2. vol. 2. p. 47. 48.

Pro illis publice in ecclesia oratum, 15. 1. 2. vol. 6. p. 238. Et 15. 3. 20. vol. 6. p. 352.

Aër.

Preces pro *aëris* temperatura factæ, 15. 3. 23. vol. 6. p. 356.

Aerarium.

Ex *arario* imperatorum certa pensio clericis data, 5. 4. 7. vol. 2. p. 27.

Reditus ecclesiæ initio in commune *ararium* illati, 9. 8. 6. vol. 3. p. 601.

Actas.

Episcopi locum occupare iussi secundum *atatem*, 2. 16. 8. vol. 1. p. 214.

Delinquentes episcopi in Africa *atatis* prærogatiua priuati, 2. 16. 7. vol. 1. p. 213. Et 17. 4. 5. vol. 8. p. 41.

Clerici generatim puniti amissione prærogatiuæ *atatis* inter reliquos sui ordinis, 17. 4. 8. vol. 8. p. 43.

Aethiopia.

In ecclesiis *Aethiopicis* caerimonia calceos exuendi sub ingressum in ecclesias vsitata, 8. 10. 6. vol. 3. p. 343.

Africa.

Huius regionis ecclesiæ episcopo Romano numquam subiecte, 9. 1. 11. vol. 3. p. 395.

Patrum *Africanorum* epistola ad Caelestinum in causa Apiarum, ibid. p. 396.

Quot dioeceses in ecclesia *Africana* fuerint, 9. 2. 5. vol. 3. p. 415 sqq.

Agapæ.

Vnde ita vocatæ, 15. 7. 6. vol. 6. p. 504.

In

In celebratione eucharistiæ institu-
tæ, 15. 7. 8. vol. 6. p. 509.

Et in anniuersariis martyrum com-
memorationibus, 20. 7. 10. vol.
9. p. 147.

Quomodo ob *agapas* christianos
gentilium alii infectati & calu-
mniati, alii admirati, 15. 7. 10.
vol. 6. p. 519.

Cur interdictæ, 8. 10. 1. vol. 3. p.
337. Et 15. 7. 9. vol. 6. p. 516. Et
20. 7. 10. vol. 9. p. 150 seqq.

Agapetæ.

Feminæ quidam sic dictæ, 6. 12. 13.
vol. 2. p. 337 seq. Et 17. 5. 25.
vol. 8. p. 88.

Ager.

Remotio terminorum ac limitum
agrorum rapinæ loco habita, 16.
12. 8. vol. 7. p. 472.

Clerici ratione *agrorum* a tributis
non excusati, 5. 3. 3. vol. 2. p.
233.

Άγια άγίοις.

Diaconi ita exclamabant ante, quam
sacra eucharistia celebraretur, 1.
4. 5. vol. 1. p. 38. Et 15. 3. 32. vol.
6. p. 365.

Άγίασμα.

Nomen sanctuarii, 8. 6. 2. vol. 3.
p. 209.

Άγιον.

Sanctuarium olim sic dictum, 8.
6. 2. vol. 3. p. 209.

Άγιον άγιων.

Sanctum sanctorum. Altare antiquis
Bingh. O. E. Vol. X.

temporibus ita vocatum, 8. 6. 2.
vol. 3. p. 209.

Αγιώτατοι.

Sanctissimi, sic vocati episcopi, 2.
9. 6. vol. 1. p. 139.

Agnes.

Quale responsum dederit præfecti
urbis Romæ filio, nuptias eius
ambienti, 22. 3. 5. vol. 9. p. 320.

Agnus.

Christus non in *agni* typo expri-
mendus, 8. 8. 11. vol. 3. p. 313.
Mos offerendi *agnum* in die patcha-
li, ecclesiæ Romanensi vsitatus,
reprehenditur, 15. 2. 3. vol. 6. p.
262.

Άιθριον.

Atrium, siue area ante ecclesiam,
8. 5. 3. vol. 3. p. 178.

Ακοίμητοι.

Monachi quidam sic dicti, 7. 2. 10.
vol. 3. p. 31.

Ακολουθία.

Ordo precum, siue liturgia, 13. 1.
9. vol. 5. p. 20.

Ακροείχια & Ακροτελεύτια.

Doxologia in psalmorum fine ad-
dita, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20. 21.

Ακρωμένοι.

Catechumeni & pœnitentes hoc no-
mine appellati, 8. 4. 3. vol. 3. p.
185.

Alba.

Amiculum lineum, vulgo super-
pellicum, 13. 8. 2. vol. 5. p. 251.

O

Albi

Albi citatio.

Certa consuetudo, quæ Carthagine obtinuit, ita dicta, 16. 12. 10. vol. 7. p. 477.

Dominica in albis.

Dies dominica prima post pascha sic vocitata, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118. Et 20. 6. 5. vol. 9. p. 127.

Albus.

Catalogus clericorum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 51.

Alcibiades martyr.

Ob immoderatum ieiunium diuina reuelatione reprehensus & commendatus, 21. 1. 17. vol. 9. p. 215.

Altermen.

In Anglia quinam ita dicantur, 2. 19. 19. vol. 1. p. 295.

Alea.

Lusus *aleæ* occasio fraudis & ruine familiarum, 16. 12. 20. vol. 7. p. 504.

Clericis interdictus, 17. 5. 24. vol. 8. p. 86. Et 6. 2. 5. vol. 2. p. 316.

Ἀλειουργσία.

Immunitas ab obeundis muneribus publicis, 5. 3. 12. vol. 2. p. 251.

Alexander carbonarius.

Quomodo hic episcopus Comanæ electus, 4. 1. 3. vol. 2. p. 85.

Alexander Seuerus.

Laudat electionem clericorum christianorum per communia suffragia, eamque in eligendis prouinciarum rectoribus imitatur, 4. 1. 4. vol. 2. p. 89.

Alexandria.

Huius ciuitatis primas maxima omnium potestate præditus, 2. 16. 23. vol. 1. p. 230.

Alienatio.

Reditus vel bona ecclesiastica non nisi extraordinaria vigente necessitate alienanda, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296.

Et id quidem communi episcopi eiusque clericorum consensu, metropolitano vel quibusdam episcopis prouincialibus approbantibus, 5. 6. 7. vol. 2. p. 299.

Allegoristæ.

Cur christiani per conuicium ita nominati sint a Chiliastris, 1. 2. 15. vol. 1. p. 28.

Alleluia.

Vsus eius in quibusdam diuini cultus partibus, 14. 2. 4. vol. 6. p. 42 seqq.

Signum, quo christiani ad conuentus religiosos vocati, 8. 7. 15. vol. 3. p. 233.

Psalmi *alleluiarici*, sic appellati, qui in fronte sibi præfixum habent *alleluia*, 14. 2. 4. vol. 6. p. 42.

Altare.

Alias nominatum mensa sacra in ecclesia antiqua, 8. 6. 12. vol. 3. p. 222.

Non nisi vnum *altare* in vna aliqua ecclesia, 8. 6. 16. vol. 3. p. 229.

Aliquando non nisi vnum in vna quadam

quadam ciuitate, 8. 6. 17. vol. 3. p. 231.
 Portatile, 8. 6. 21. vol. 3. p. 246.
 Canopeum *altaris* dictum ciborium, 8. 6. 18. vol. 3. p. 233; seq.
 Effigies crucis quo tempore primum super *altare* posita fuerit, 8. 6. 20. vol. 3. p. 236.
 Episcopi generatim in gradibus *altaris* concionati, 8. 5. 4. vol. 3. p. 194.
 Inscriptio Iustiniana super altari *Sanctæ Sophiæ*, 8. 8. 4. vol. 3. p. 294.
Altaria generatim omnibus præter clericos inaccessa, 8. 6. 7. vol. 3. p. 212.
 Laicis quandoque ad *altare* communicare permissum, 8. 6. 7. vol. 3. p. 213.
Altaria ex lignis confecta ad tempora vsque Constantini, 8. 6. 15. vol. 3. p. 226.
 Quomodo collocata in ecclesia, 8. 6. 11. vol. 3. p. 22.
 Quo tempore peculiarem consecrationem, nouis cærimoniis ab ecclesiarum consecratione distinctam, habere cœperint, 8. 9. 10. vol. 3. p. 332.
 Osculo excepta, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
 Linteamine cooperta, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238.
 Incuruandi ritus ad *altare* num obtrinerit in ecclesia veteri, 8. 10. 7. vol. 3. p. 243.

Altare locus refugii, vnde ἄσυλος τράπεζα dictum, 8. 11. 2. vol. 3. p. 355.

Alumni.

Cur dæmones ita vocentur, 3. 4. 3. vol. 2. p. 23.

Ambasiator.

Id est apocrisarius seu responsalis, 3. 13. 6. vol. 2. p. 79.

Ambitio.

Qua censura adfecta, 16. 14. 2. vol. 7. p. 519.

Ambo.

Locus in ecclesia lectoribus & cantoribus assignatus, 8. 5. 4. vol. 3. p. 192.

Ambrosius.

An auctor sit hymni, *Te Deum laudamus*, 14. 2. 9. vol. 6. p. 50.

Alii eius hymni genuini, 14. 2. 10. vol. 6. p. 52.

Generoso animo renuit vnam ex ecclesiis Mediolanensibus Arianis tradere, 8. 10. 4. vol. 3. p. 341.

Excommunicat Theodosium imperatorem, 16. 3. 5. vol. 7. p. 140.

Ambulantes.

Clerici *ambulantes* sub censuram vocati, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.

Amen.

In eucharistia dici solitum, 15. 3. 25 & 26. vol. 6. p. 357. 358. Et 15. 5. 9. vol. 6. p. 484.

Amentia.

Qui *amentiam* simulabant, vt ne
 O 2 facri-

sacrificare cogerentur, quo loco
habiti, 16. 4. 7. vol. 7. p. 205.

Amiculum lineum.

Vestis, in diuino cultu adhibita,
13. 8. 2. vol. 5. p. 251.

Amissa.

Res *amissæ* siue perditæ non reti-
nendæ, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Amortizatio.

Quid sit, exponitur, 5. 4. 6. vol. 2.
p. 270. in nota (*).

Ἀμφοδύρα.

Vela vel cortine in ostiis sanctua-
rii, 8. 6. 8. vol. 3. p. 215.

Amuleta.

Ad curandos morbos adhiberi ve-
rita, 16. 5. 6. vol. 7. p. 251 seqq.

Anachorete.

Certum genus monachorum, 7. 2.
2. vol. 3. p. 13.

Ἀναμνηστική.

Diuerforia pro pauperibus & pere-
grinis circa ecclesias, 8. 7. 13.
vol. 3. p. 274.

Ἀνάτορα.

Palatia & aule Romanæ, in eccle-
sias christianas conuersæ, 8. 1. 5.
vol. 3. p. 121.

Anathema.

Maior excommunicatio, 16. 2. 8.
vol. 7. p. 84.

Num vinquam pronuntiatum sit
cum exsecratione, 16. 2. 17. vol.
7. p. 116 seqq.

Anathemata.

Ornamenta ecclesiarum, 8. 8. 1. vol.
3. p. 287.

Anathema Maranatha.

Num vlla talis excommunicationis
formula in ecclesia antiqua ob-
tinuerit, 16. 2. 16. vol. 7. p. 113.

Andronicus.

Præses Ptolemaidis excommunica-
tus a Synesio, 2. 4. 3. vol. 1. p.
103. Et 2. 19. 11. vol. 1. p. 279.
Et 16. 2. 8. vol. 7. p. 84.

Angarie.

Certum officium, a ciuibus imperii
requiri solitum, 5. 3. 10. vol. 2.
p. 247.

Angeli.

Nulla eorum adoratio in religioso
ecclesiæ veteris cultu, 13. 3. 2.
vol. 5. p. 73. Et 6. 4. 18. vol. 7.
p. 230.

Angeli ecclesiæ.

Nomen episcopis datum, 2. 2. 11.
vol. 1. p. 32.

Angelus pacis.

Quid intelligendum sit per τὸ πο-
stulare angelum pacis, 14. 5. 4.
vol. 6. p. 215.

Animarum descriptio.

Tributum quoddam sic vocitatum,
5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Annona.

Hæc clericis quotannis ex ærario
imperatoris data, 5. 4. 7. vol. 2.
p. 272.

Annulus.

Eius vsus in sponsalibus, 22. 3. 5.
vol. 9. p. 319.

Annuntiatio vid. *Adnuntiatio*.

Antelucane congregationes.

Temporibus persecutionis institui
cœptæ, 13. 10. 11. vol. 5. p. 329.

Finitis persecutionibus continuatæ,
13. 10. 11. vol. 5. p. 330.

Ambropolatræ.

Catholici per conuicium sic nomi-
nati ab Apollinaristis hæreticis,
1. 2. 16. vol. 1. p. 28.

Antichristus.

Decius imperator, *antichristi* me-
tator appellatus, 5. 3. 7. vol. 2.
p. 244.

Antimensia.

Altarium loco, ubi hæc non erant,
adhibita, 8. 6. 21. vol. 3. p. 246.

Antiochenum concilium.

Non Arianum concilium, 17. 5. 15.
vol. 8. p. 75.

Anriphona.

Certa canendi ratio ita vocata, 14.
1. 11. vol. 6. p. 15.

Antistes.

Nomen presbyteris non minus
quam episcopis tributum, 2. 19.
14. vol. 2. p. 283.

Απαντιτῆς διάκονος.

Nomen imaginarium cuiusdam ar-
chidiaconi, 2. 21. 9. vol. 1. p. 337.

Αφορισμός.

Excommunicatio minor, 16. 2. 7.
vol. 7. p. 81.

Αφορισμός παντελής.

Excommunicatio maior, 16. 2. 8.
vol. 7. p. 84.

Aphraates monachus.

Quomodo suam in ciuitate com-
morationem defenderit, 7. 3. 21.
vol. 3. p. 86.

Apiarius.

Eius appellatio ab ecclesia Africa-
na ad pontificem Romanum, 9.
1. 11. vol. 3. p. 396. Et 17. 5. 14.
vol. 8. p. 73.

Apocalypsis.

Leſta in pentecoste, 14. 3. 3. vol. 6.
p. 66. Et 17. 5. 8. vol. 8. p. 68.

Apocrisarius.

Delegatus episcopi in aula impera-
toris, 3. 13. 6. vol. 2. p. 77.

Apocryphi libri.

Non diuulgandi, 17. 5. 18. vol. 8.
p. 79.

Legi soliti in quibusdam, non in
omnibus ecclesiis, 10. 1. 7. vol. 4.
p. 12. Et 14. 3. 15. vol. 6. p. 91.

Απολειυμένως.

Ordinatio vtropica damnata, 4. 6.
2. vol. 2. p. 170. Et 17. 5. 3. vol.
8. p. 55.

Απολυτικάί.

Litteræ dimissoriae, 6. 4. 4. vol. 2.
p. 387.

Apostata.

Christiani per conuicium sic ap-
pellati ab ethnicis, 1. 2. 13. vol.
1. p. 26.

Ad iudaismum qui deficerent, quo-
modo puniti, 16. 6. 1. vol. 7. p. 268.

Ad paganismum, quomodo, 16. 6.
4. vol. 7. p. 282.

Beneficio asyli exclusi, 8. 11. 6. vol.

3 p. 362.

Apostolea.

Ecclesiæ cur ita cognominatæ, 8.

1. 8. vol. 3. p. 128.

Apostolica sedes.

Qualibet episcopi sedes hoc nomine insignita, 2. 2. 3. vol. 1. p. 71.

Nomen sedis metropoliticae, 2. 16.

24. vol. 1. p. 232.

Apostolici.

Heretici ita dicti ab imitatione apostolorum, quam venditabant, 22. 1. 6. vol. 9. p. 275.

Ordo monachorum *apostolicorum* in monasterio Banchoriensi, 7.

2. 13. vol. 3. p. 36.

Apostolus.

Nomen olim datum episcopis, 2.

2. 1. vol. 1. p. 69.

Quenam festiuitas in honorem *apostolorum* celebrata sit, 20. 7.

11. vol. 9. p. 152.

Apotactite.

Idem atque *Apostolici*, 22. 1. 6. vol.

9. p. 275.

Αποταξάμενοι.

Monachi sic vocati, 7. 2. 14. vol.

3. p. 38.

Απόταξις.

Renuntiatio in diabolum, in baptismo edi solia, 11. 7. 6. vol. 4. p.

272.

Apotelesmatici.

Astronomi, censura adfecti, 16. 5. 1.

vol. 7. p. 257.

Apparitores.

Ministri iudicum, dicti cohortales,

4. 4. 3. vol. 2. p. 146.

Eorum exactioes puniæ, 16. 12. 12.

vol. 7. p. 479.

Appellationes.

Ab episcopis prouincialibus ad metropolitatum, 2. 16. 16. vol. 1. p.

222. Et 2. 3. 9. vol. 1. p. 100.

A metropolitano ad synodum prouincialem, 2. 16. 16. vol. 1. p. 222.

A synodo prouinciali ad patriarcham, 2. 17. 14. vol. 1. p. 251.

A patriarcha nullus *appellationi* locus nisi ad concilium aliquod generale, 2. 17. 20. vol. 1. p. 258.

Nullus *appellationi* locus ex Africa ad episcopum Romanum, 9.

1. 11. vol. 3. p. 395. Et 17. 5. 14. vol. 8. p. 73.

Apringius.

Proconsul Africae ab Augustino rogatus pro circumcellionibus, 2.

8. 1. vol. 1. p. 130.

Apſis.

Vestibulum vel fores ecclesiæ, 8.

4. 1. vol. 3. p. 184. Et 8. 5. 4. vol.

3. p. 194.

Locus altaris sic dictus, 8. 6. 9. vol.

3. p. 226.

Aqua.

Vino mixta in eucharistia, 15. 2. 7. vol. 6. p. 273.

Consecrata per preces in baptismo, 11. 10. 1. vol. 4. p. 314.

Baptismus in *apſa* a multis antiquis heret-

hæreticis repudiatus, II. 2. 119q.
vol. 4. p. 153 seqq.

Aque benedictæ vsus superstitiosus,
vnde ortus, 8. 3. 7. vol. 3. p. 181.

Aquarii.

Hæretici ab vsu *aque*, loco vini,
in eucharistia sic dicti, 15. 2. 7.
vol. 6. p. 273.

Ara.

Altare dictum *ara incruenta*, 8. 6.
13. vol. 2. p. 225.

Aras gentilium ædificare vel exor-
nare christianis interdictum, 16.
4. 12. vol. 7. p. 213.

Arca.

Custos *arce*, archidiaconus a Pauli-
no vocatus, 2. 21. 5. vol. 1. p. 333.

Arcanum.

Disciplina arcani noua nomencla-
tura inter Romanenses, 8. 8. 6.
vol. 3. p. 300. Et 10. 5. 2. vol. 4.
p. 123.

Arcanorum proditio, 16. 13. 4. vol.
7. p. 512.

Archidiaconi.

Olim eiusdem cum diaconis ordi-
nis, 2. 21. 1. vol. 1. p. 328.

Eorum origo, 2. 21. 11. vol. 1. p. 358.

Ab episcopo electi, & non ob æta-
tis prærogatiuam constituti, 2.
21. 2. vol. 1. p. 328.

Eorum officia; Episcopo ad aram
ministrare, 2. 21. 4. vol. 1. p. 331.

Eidem in dispensandis ecclesiæ re-
ditibus succurrere, 2. 21. 5. vol. 1.
p. 332.

Concionibus habendis ipsam sub-
leuare, 2. 21. 6. vol. 1. p. 333.

Et ordinandis inferioribus clericis,
2. 21. 7. vol. 1. p. 334.

Diaconos & inferiores clericos, non
autem presbyteros, pena eccle-
siastica adficere, ibid.

Cur archidiaconus vocatus Cor-epi-
scopi, 2. 21. 10. vol. 1. p. 337.

Num potestatem in vniuersam dice-
cesin habuerit, 2. 21. 9. vol. 1. p.
336.

Archiepiscopi.

Antiquum nomen patriarcharum,
2. 17. 1. vol. 1. p. 232.

Archimandritæ.

Nomen abbatum, 7. 2. 14. vol. 3.
p. 41.

Archipresbyteri.

Eorum functio & honor, 2. 19. 18.
vol. 1. p. 293.

Archinus.

Catalogus ordinationum, in eccle-
sia prænatis adseruatus, 2. 16. 8.
vol. 1. p. 214. Et 3. 13. 3. vol. 2.
p. 73.

Archontici.

Hæretici baptismum reiicientes,
II. 2. 2. vol. 4. p. 154.

Arcus.

Vestibulum & portæ ecclesiæ, 8. 4.
1. vol. 3. p. 184.

Arca.

Ecclesiæ dictæ *arca*, 8. 1. 9. vol. 3.
p. 129.

Et *area* sepulturarum, *ibid.* p. 131.

Et 23. 1. 1. vol. 10. p. 2.

Arenaria.

Monimenta, in arenarum profunda defossa, 23. 1. 3. vol. 10. p. 8.

Apyias dian

Actio, quæ otiantibus & vagantibus clericis intenditur, 16. 12. 19. vol. -. p. 503.

Ariani.

Cur se vocarint Lucianistas, 1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Eorum artificium in destruenda veritate, 6. 3. 10. vol. 2. p. 373 seqq.

Ariminum.

Concilium ibi habitum, 6. 3. 10. vol. 2. p. 375.

Arma.

Non portanda a clericis, 17. 5. 23. vol. 8. p. 86.

Nulli cum *armis* in ecclesiam fugere licitum, 8. 11. 10. vol. 3. p. 368.

Aromata.

Mortuorum corpora *aromatibus* condita a christianis, 23. 2. 5. vol. 10. p. 32.

Maxime ab Aegyptiis in Gabbaris suis, 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Arra.

Arræ sponsalitie date & receptæ in sponsalibus, 22. 3. 3. vol. 9. p. 317.

Arrogantia.

Vitium *arrogantie* quomodo puniunt ab ecclesia, 16. 14. 2. vol. 7. p. 519.

Ars.

Honestam aliquam *artem* exercere inferioribus clericis permillum, 6. 4. 13 vol. 2. p. 407.

Artium curiosarum exercitium prohibitum, 11. 5. 8. vol. 4. p. 226.

Arsenius.

Pontifex maximus Galatiæ, imperante Iuliano, 1. 2. 2. vol. 1. p. 17. Et 6. 1. 1. vol. 2. p. 300. Et 6. 5. 9. vol. 2. p. 438.

Arsenius.

Quo cum discipulino disciplinam in monachos ministravit, 7. 3. 12. vol. 3. p. 65.

Artolgyrite

Heretici, in eucharistia caseum cum pane offerentes, 15. 2. 8. vol. 6. p. 278.

Aruſpicina.

Diuinationis genus, 16. 5. 2. vol. 7. p. 240.

Ascensio vid. *Adscensio.*

Ἀσκησις γεφυρή.

Exercitatio litteraria, hospitibus monachis iniuncta, 7. 3. 22. vol. 3. p. 91.

Ascetæ.

Vocati *σπυδαῖοι*, 7. 1. 6. vol. 3. p. 12. Quomodo differant a monachis, 7. 1. 5. vol. 3. p. 11.

Quinam fuerint primitiui *ascetæ*, 7. 1. 3. vol. 3. p. 3.

Asceirie.

Nomen sacrarum virginum, 7. 4. 8. vol. 3. p. 109.

Asco-

Ascodrutæ.

Genus quoddam Gnosticonum, 15.
2. 9. vol. 6. p. 279. Et II. 2. I. vol.
4. p. 153.

Asia minor.

Quot diœceses complexa sit, 9. 3.
I. vol. 3. p. 466 seqq.

Ἀσπασινὸς οἶκος.

Salutatorium, certus locus ecclesiæ
contiguus, 8. 7. 8. vol. 3. p. 264.

Aspersio.

In baptismo aliquando adhibita,
II. II. 5. vol. 4. p. 333.

Astrologi.

A baptismo prohibiti, II. 5. 8. vol.
4. p. 226.

Communione ecclesiæ proiecti, 16.
5. I. vol. 7. p. 238 seqq.

Asyda.

Loca sanctuarii; eorum origo inde
a temporibus Constantinianis arces-
senda, 8. II. I. vol. 3. p. 353.

Altare initio præcipuus locus *asyli*,
postea vniuersa exteriora ædifi-
cia ecclesiæ, 8. II. 2. vol. 3. p. 355.

Quibus hominibus ad *asyla* confu-
gere licuerit, 8. II. 3. vol. 3. p.
357.

Publicis debitoribus priuilegium
asyli denegatum, 8. II. 4. vol. 3.
p. 359.

Item iudæis, hæreticis & apostatis,
8. II. 5 & 6. vol. 3. p. 361.

Seruis a dominis suis aufugientibus,
8. II. 7. vol. 3. p. 363.

Certo tamen in casu hoc priuilegi-
Bingh, O. E. Vol. X.

um eis indultum vna cum liber-
tate, 8. II. 7. vol. 3. p. 362.

Expilatoribus, homicidis, coniu-
ratis, virginum raptoribus, adul-
teris, & similibus criminum reis,
8. II. 8. vol. 3. p. 365.

Grandis recentiorum *asylorum* ab-
usus, 8. II. 9. vol. 3. p. 366.

Nulli in *asylum* confugienti clamo-
rem, ad seditionem & tumultum
excitandum, attollere per-
missum, 8. II. II. vol. 3. p. 369.

Nulli in ecclesia edere vel peino-
stare licitum, sed in exteriori-
bus quibusdam ædibus suis cui-
que victus præbendus erat, 8. II.
12. vol. 3. p. 369.

Ἀτέλεια λειτουργημάτων.

Exemptio clericorum a ciuilibus &
personalibus muneribus, 5. 3. 12.
vol. 2. p. 250.

Athanasius.

Quomodo ab Alexandro episcopo
Alexandriæ successor suus decla-
ratus sit, 4. 1. 3. vol. 7. p. 86.

Eius dexteritas in agendo cum ho-
minibus laudatur, 6. 3. 8. vol. 2.
p. 364.

Innumeris calumniis oneratus, 6.
3. 10. vol. 2. p. 173.

Symbolum Athanasii, 10. 4. 18. vol.
4. p. 114.

Athei.

Christiani per conuicium sic vo-
cati a gentilibus, 1. 2. 4. vol. I.
p. 18.

Atrium ecclesiæ.

Area ante ecclesiam, porticibus seu peristiliis circumdata, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.

Atrocia delicta.

Publica flagitia, e. g. crimen læsæ maiestatis, rebellio, rapinæ, homicidia, cetera, 5. 2. 5. vol. 2. p. 219.

Attentio.

Peculiaris consuetudo ecclesiæ Africanæ ad excitandam auditorum *attentionem*, 14. 4. 26. vol. 6. p. 186.

Auaritia.

Qua poena in ecclesia adfecta, 16. 14. 3. vol. 7. p. 520.

Audiani.

Hæretici, in celebratione paschæ ab ecclesia diffidentes, 20. 5. 3. vol. 9. p. 95. 96.

Audientes.

Certus ordo catechumenorum, 10. 2. 3. vol. 4. p. 18.

Certus ordo pœnitentium, 18. 1. 4. vol. 8. p. 112.

Eorum statio in ecclesia, 8. 4. 3. vol. 3. p. 185.

Doctores audientium, nomen catechistarum, 3. 10. 2. vol. 2. p. 53.

Auditores.

Quomodo concionantibus approbationem suam declarant, 14. 4. 27 & 28. vol. 6. p. 187 seqq.

Negligentes ac profani *auditores* reprehensi, 14. 4. 30. vol. 6. p. 199.

Quomodo isti *auditores* tractari fuerint, quibus sermones concionatorum iusto longiores visi, 14. 4. 32. vol. 6. p. 205.

Aue Maria.

Salutatio angelica, cuius usus veteribus incognitus, 14. 4. 15. vol. 6. p. 157.

Augendus vid. *Feliciſſimus*.

Augurium.

Damnatum, 16. 5. 2. vol. 7. p. 240.

Augustinus.

Viuo Valerio Hipponensium episcopus factus, qua de re postea ipsi subnatus scrupulus, & cur, 2. 13. 4. vol. 1. p. 189.

Diœcesis illius XL mill. pass. longa, 9. 2. 5. vol. 3. p. 416.

Rationes clericorum examinare solitus, 2. 4. 6. vol. 1. p. 110.

Ad Casulanum de ieiuniis dubium scribit, 2. 6. 4. vol. 1. p. 120.

Pro Circumcellionibus ad mortem damnatis deprecatus, 2. 8. 1. vol. 1. p. 130 & 132.

Oblatas certas hereditates recipere recusar, 5. 4. 13. vol. 2. p. 277.

Aula.

Nulli episcopo in aula comparere permissum sine venia imperatoris, 6. 4. 7. vol. 2. p. 395.

Αυλή.

Area ante ecclesiam, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.

Aures.

Cerimonia aperiendi *aures* catechu-

chumenorum, 10. 2. 13. vol. 4.

P. 33.

Oblectatio *aurium* in canendo sine eleuatione adfectionum animæ reiecta, 14. 1. 19. vol. 6. p. 27.

Auricularis confessio.

Nulla eius necessitas antiquæ ecclesiæ ciuibus imposita, 15. 8. 6. vol. 6. p. 538. Et 18. 3. 2. vol. 8. p. 130.

Aurige.

Baptismo exclusi, 11. 5. 7. vol. 4. p. 225.

Et communione, 16. 4. 10. vol. 7. p. 209.

Aurum pannosum.

Tributum sic dictum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 242.

Aurum tironicum.

Tributum ita vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.

Αυτοκέφαλοι

Vetus nomen metropolitānorum, 2. 18. 1. vol. 1. p. 261.

Αυτοχειρία.

Quomodo puniā, 16. 10. 6. vol. 7. p. 400. Et 7. 3. 12. vol. 3. p. 65. Et 23. 3. 23. vol. 10. p. 82.

Ἄξιος.

Vocabulum in electione episcopo-
rum vsitatum, 4. 1. 3. vol. 2. p. 87. not. (r). Et 4. 2. 6. vol. 2. p. 100.

Azyna.

Nullus eorum vsus in veteri ecclesia, 15. 2. 5. vol. 6. p. 266.

B.

Βακάντιβοι.

Clerici ambulantes, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.

Βαλλίζειν.

Turpes & mixtæ saltationes, 16. 11. 15. vol. 7. p. 458.

Balneæ.

Partes ecclesiæ habitæ, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.

Confugientibus in ecclesiam diuersorum præbuerunt, ibid.

Promiscuæ mulierum & viorum balneæ prohibitæ, 16. 11. 14. vol. 7. p. 455.

Pœnitentibus, tempore publicæ pœnitentiæ, interdictæ, 18. 2. 4. vol. 8. p. 124.

Baptismus.

Cur vocatus sit indulgentia siue absolutio, 11. 1. 2. vol. 4. p. 139. Et 19. 1. 2. vol. 8. p. 190.

Cur chrisma siue vnctio, 11. 1. 3. vol. 4. p. 140.

Cur viaticum, 11. 1. 10. vol. 4. p. 151.

Cur Φωτισμός, siue illuminatio, 11. 1. 4. vol. 4. p. 142.

Cur παλιγγενεσία, siue regeneratio, 11. 1. 3. vol. 4. p. 140.

Cur sacerdotium laici, 11. 1. 3. vol. 4. p. 142.

Cur salus, 11. 1. 5. vol. 4. p. 143.

Cur σφραγίς, signaculum domini & signaculum fidei, 11. 1. 6. vol. 4. p. 146.

Cur sacramentum fidei & pœnitentie, II. I. 8. vol. 4. p. 148.

Cur δῶρον, χάρισμα, μύσις, μυσ-
αγωγία, τελετή, & symbolum fidei, II. I. 10. vol. 4. p. 150.
151. 152.

Baptismus aquæ reiectus a multis antiquis hæreticis, II. 2. I. vol. 4. p. 153.

Necessitas vnius baptismi, 16. I. 4. vol. 7. p. 13.

Quomodo infantibus exposititiis, liberis ethnicorum, iudæorum & excommunicatorum datus, II. 4. 15. vol. 4. p. 209.

Quomodo mutis, & energumenis, II. 5. 2. vol. 4. p. 215.

Non dandus mortuis, II. 4. 13. vol. 4. p. 205.

Non inuitis, II. 5. 5. vol. 4. p. 221.

Non idolorum confectoribus & comædis, II. 5. 6. [vol. 4. p. 223.

Non aurigis, gladiatoribus & actoribus aliis, II. 5. 7. vol. 4. p. 225.

Non astrologis & alias artes curiosas exercentibus, II. 5. 8. vol. 4. p. 226.

Non seruis, sine dominorum testimonio, II. 5. 4. vol. 4. p. 220.

Non administratus a presbyteris & diaconis sine episcopi consensu, 2. 3. 3. vol. 1. p. 85.

Administratus plerumque a diaconis in ecclesiis ruralibus, 2. 20. 9. vol. 1. p. 309. Et 9. 6. 18. vol. 3. p. 549.

Et a laicis in casibus extraordinariis, 2. 20. 9. vol. 1. p. 310.

Semper administratus in nomine patris & filii & spiritus sancti, nec in vlla alia formula, II. 3. 1. vol. 4. p. 163. Et 17. 5. 9. vol. 8. p. 68.

Formula baptismi mutata a Trithemitis, Priscillianistis aliisque pluribus hæreticis, II. 3. 4. seqq. vol. 4. p. 170 seqq.

Apud Marcionitas ter datus, 12. 5. 2. vol. 4. p. 402.

In matrimonio viuentibus negatus ab iisdem hæreticis, II. 5. 12. vol. 4. p. 235.

Baptismus ad nullum tempus vel locum adstrictus ætate apostolorum, II. 6. 9. vol. 4. p. 284.

Postea pascha, pentecoste & epiphania sollempnia tempora baptismi facta, II. 6. 7. vol. 4. p. 246.

Cur potissimum in ecclesia episcopi administratus sit, 8. 1. 6. vol. 3. p. 259.

Dilatio baptismi in magnis criminibus habita, 4. 3. 11. vol. 2. p. 136.

Minus idoneæ rationes & excusationes baptismum procrastinandi, II. 6. 1. vol. 4. p. 236.

Character indelebilis baptismi quid sibi velit, II. 1. 7. vol. 4. p. 148.

Crimina ante baptismum commissa neminem a sacris ordinibus prohibebant, 4. 3. 10. vol. 2. p. 135.

Quid de baptismi necessitate statuerint

runt veteres, 10. 2. 19. vol. 4. p. 43.

Quid de infantibus sine *baptismo* denatis, 10. 2. 24. vol. 4. p. 56.

Defectus *baptismi* martyrio & fide suppleri creditus, 10. 2. 20. vol. 4. p. 44.

Et communicatione cum ecclesia, 10. 2. 23. vol. 4. p. 53.

Baptismus hærenicus permissus, debita quidem forma datus, 11. 3. 11. vol. 4. p. 179.

Sed impedimentum ordinationis creditus, 4. 3. 12. vol. 2. p. 137. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.

Baptismus clinicorum, id est baptisimus, ægrotis in lecto datus per adspersionem, 11. 11. 5. vol. 4. p. 333.

Sic baptizati non ordinandi, 4. 3. 11. vol. 2. p. 136.

Baptizari pro mortuis, quomodo intelligendum, 11. 4. 4. vol. 4. p. 186.

Campanas *baptizandi* consuetudo, recentioris originis, 8. 7. 15. vol. 3. p. 235. Et 11. 4. 2. vol. 4. p. 184.

De Abrenuntiatione, Professione fidei & obedientiæ, Sponsoribus, Vnctione, Signo crucis, Consecratione aquæ, Aspersione, Immersione, Vestibus albis, Osculo pacis, Luminibus & Facibus, Lacte & Melle, Lauatione pedum & aliis cærimoniis in *baptismo* vſitatis, vid. sub suo cuiusque titulo.

Baptismus infantium vid. *Pædo-baptismus*.

Baptisteria.

Aedificia ab ecclesiis distincta, 8. 7. 1. vol. 3. p. 252.

Diuerſa in illis conclauia pro viris & mulieribus, 8. 7. 1. vol. 3. p. 254.

Admodum ampla, vt concilia in illis haberi possent, 8. 7. 2. vol. 3. p. 255.

Differentia inter *baptisterium* & fontem, 8. 7. 4. vol. 3. p. 256.

Cur dicta *Φωτισήρια*, 8. 7. 3. vol. 3. p. 256.

Cur piscina & *κολυμβήθρα*, 8. 7. 4. vol. 3. p. 256.

Quomodo olim exornata, 8. 7. 5. vol. 3. p. 258.

Non nisi vnum in vna quadam ciuitate in ecclesia matrice, 8. 7. 6. vol. 3. p. 259. Et 11. 6. 12. vol. 4. p. 258.

Barba.

Eius rasura clericis interdicta, 6. 4. 15. vol. 2. p. 413.

Barbaræ nationes.

Earum episcopi Constantinopoli ordinari soliti, 4. 2. 14. vol. 2. p. 110.

Βασιλεῖς οἶκοι.

Aedes clericorum ecclesiis contiguæ, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.

Basilicæ.

Palatia Romana, in ecclesiis conuersa, 8. 1. 5. vol. 3. p. 120.

Vnde ecclesiæ dictæ *basilicæ*, 8. 1.
5. vol. 3. p. 121. Vid. *Ecclesiæ*.

Basilidiani.

Hæretici, ob vsum incantamento-
rum damnati, 6. 5. 6. vol. 7. p.
255. Vid. *Abracadabara*.

Βασιλικαὶ πύλαι.

Portæ speciosæ ac regie, in nauem
ecclesiæ præbentes introitum, 8.
5. 1. vol. 3. p. 189.

Basilus.

Formulae precationum, ab ipso
compositæ, laudantur, 2. 6. 2.
vol. 1. p. 117.

Eius animi magnitudo aduersus
Modestum præfectum Arianum
sub Valente imperatore, 6. 3. 10.
vol. 2. p. 371.

Βῆλα.

Vela in ecclesia ad prohibendum
prospectum in sanctum sancto-
rum adhibita, 8. 6. 8. vol. 3. p. 214.

Βῆμα.

Thronus episcopi sic vocatus, 8. 6.
10. vol. 3. p. 219.

Et sanctuarium, 8. 6. 1. vol. 3. p.
208.

Βῆμα γνωστῶν.

Ambro, siue pulpitum, locus le-
ctoribus & cantoribus assigna-
tus, 8. 5. 4. vol. 3. p. 192.

Βήματι προσάγειν.

Aliquem ministerio initiare, 1. 5. 11.
vol. 1. p. 52.

Benedicite.

Hymnus trium puerorum. Eius v-

sus in vetere ecclesia, 14. 2. 6.
vol. 6. p. 47.

Benedictini.

Monachi in Italia, quando orti, 7.
2. 12. vol. 3. p. 33.

Benedictio.

Precatio post orationem domini-
cam in eucharistia sic vocata, 15.
3. 30. vol. 6. p. 361.

Benedictio episcopi post celebratam
eucharistiam, 15. 6. 3. vol. 6. p. 493.
Sermonibus nonnumquam *benedi-
ctio* quedam præmissa, 14. 4.
16. vol. 6. p. 158.

Episcoporum *benedictio* quo ritu
excepta sit a populo, 2. 9. 1. vol.
1. p. 133.

Beneficentia.

In pauperes requisita in communi-
cantibus, 15. 8. 12. vol. 6. p. 554.

Neglecta, quomodo punita in cle-
ricis, 17. 5. 33. vol. 8. p. 97. Vid.
Eleemosyna.

Βῆρος.

Birrus, peculiaris episcoporum ha-
bitus, 6. 4. 19. vol. 2. p. 419.

Bessis centesima.

Vsuræ genus, binæ trientes, siue
octo de centenis, 6. 2. 6. vol. 2.
p. 322.

Bestiarii.

Cur christiani ita vocati sint a gen-
tilibus, 1. 2. 9. vol. 1. p. 24.

Bethelia.

Domicilium deorum, 9. 2. 8. vol.
3. p. 438.

Biathanati.

Sic vocati, qui sibi ipsi violentas manus intulerant, 16. 10. 6. vol. 7. p. 400.

Cur christiani sic per conuicium dicti sint a gentilibus, 1. 2. 8. vol. 1. p. 22.

Biblia vid. *Scripturæ sacræ.*

Bibliotheca.

De variis ecclesiæ *bibliothecis* narratio, 8. 7. 12. vol. 3. p. 270 seqq.

Birrus vid. Βῆρος.

Βιωτικοί.

Sæculares, sic dicti laici, 1. 5. 5. vol. 1. p. 43.

Blasphemia.

Quomodo punita, 16. 7. 1 & 2. vol. 7. p. 331 seqq.

In spiritum sanctum, quo sensu irremissibilis, 16. 7. 3. vol. 7. p. 335.

Βωμολοχία.

Turpitudine verborum & scurrilis dicacitas punita, 6. 2. 10. vol. 2. p. 332. Et 16. 11. 15. vol. 7. p. 438.

Βωμὸς ἀναίμακτος.

Ara incruenta, 8. 6. 13. vol. 3. p. 225.

Βοσκοί.

Pascentes, cur monachi quidam sic vocati, 7. 2. 11. vol. 3. p. 32.

Βοτά.

Vota, gentilium sollemnia damnata, 16. 4. 17. vol. 7. p. 222. Et 20. 1. 3. vol. 9. p. 6.

Βελευτικά.

Curiales, non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 150.

Breniaria.

Sæpius peregrinis & stolidis fabulis referta, 20. 7. 5. vol. 9. p. 138.

Britannia.

Ecclesiæ *Britannica* antiqua libertas & independentia demonstrata, 2. 18. 2. vol. 1. p. 263. Et 9. 1. 11. vol. 3. p. 398.

Contrariæ exceptiones Schellstrati de ecclesia *Britannica* examinata, 9. 1. 12. vol. 3. p. 401.

Ecclesia *Britannica* non fundata a Petro apostolo, ibid. p. 404.

Episcopi *Britannici* in concilio Arelatenfi, 9. 6. 20. vol. 3. p. 558. Et in concilio Ariminensi, ib. p. 559.

Bromialia.

Gentilium sollemnia verita, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224.

Bruma & Brumalia.

Quanam sollemnia gentilium per ea intelligenda sint, 16. 4. 17. vol. 7. p. 229.

C.

Cæcilianus.

Archidiaconus Carthaginensis factus, quos habuerit aduersarios, 2. 20. 14. vol. 1. p. 318.

Cælestinus episc. Romanus.

Quomodo patres Africani huic in causa Apiarii sese opposuerint, 9. 1. 11. vol. 3. p. 396.

Cælicolæ.

Hæretici, religionem iudaicam cum christiana commiscentes, 16. 6. 2. vol. 7. p. 271.

Cæli-

Calibatus.

- Non requisitus a clericis per tria
priora sæcula, 1. 5. 6. vol. 7. p. 159.
Contrariarum opinionum vanitas,
4. 5. 6. vol. 2. p. 162.
Clericis sua libertas relicta a con-
ciliis quibusdam, 4. 5. 7 & 8. vol.
2. p. 163.

Cerimonie.

- Nulla necessitas conuenientiæ ac
consensionis totius ecclesiæ in iis-
dem *cerimoniis*, 16. 1. 15. vol. 7.
p. 52.

Cærlégio.

- Ecclesiæ Britannicæ metropolis, 2.
18. 2. vol. 1. p. 263. Et 9. 1. 11.
vol. 3. p. 398.

Calceus.

- Cerimonia exuendi *calceos* sub in-
troitum in ecclesiam nonnullis
vfitata, sed non vniuersaliter re-
cepta, 8. 10. 6. vol. 3. p. 342.

Calculatores.

- Genus quoddam incantatorum, 16.
5. 6. vol. 7. p. 256.

Calix.

- Eucharisticus vitreus, ligneus, ar-
genteus &c. 8. 6. 21. vol. 3. p. 241.
Omnibus datus, 15. 5. 1. vol. 6. p. 431.

Caluitium.

- Rasura capitis contractum, inde-
centiæ vitium in clericis, 6. 4.
15. vol. 2. p. 413.

Calumnia.

- Quomodo punita, 16. 12. 15. vol. 7.
p. 485. Et 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.

Campane.

- Quis earum vsum primus in eccle-
siam introduxit, 8. 7. 15. vol. 3.
p. 283. 284.
Quomodo homines ad conuentus
ecclesiasticos conuocati sint ante
vsum *campanarum*, 8. 7. 15. vol.
3. p. 280.
Campanas baptizandi ritus, recentius
quoddam inuentum, 8. 7. 15.
vol. 3. p. 285.

Cancellarii.

- Coniectura de eorum ortu in ec-
clesia, 2. 7. 5. vol. 1. p. 129.
Non iidem qui defensores in eccle-
sia primitiua, 3. 11. 6. vol. 2. p. 64.

Cancelli.

- Septa reticulata ex ligno, per quæ
chorus a reliquo spatio in eccle-
sia separatus, 8. 6. 6. vol. 3. p. 211.

*Candela vid. Cereus & Fax.**Candida Casa.*

- Ciuitas in Beruicia, prouincia Bri-
tanniæ, sic dicta, eo quod ibi
primam ecclesiam de lapide fe-
cerit Nynias episcopus, 8. 1. 10.
vol. 3. p. 132.

Canere.

- Vniuerso cæui permissum, 3. 7. 2.
vol. 2. p. 40. Et 14. 1. 13. vol. 6.
p. 21.
Cur populo aliquando interdictum,
3. 7. 2. vol. 2. p. 40.

Canis.

- Canes* venaticos alere clericis in-
terdictum, 17. 5. 24. vol. 8. p. 86.

Canon.

Canon.

Nomen symboli, 10. 3. 2. vol. 4. p. 65.

Nomen catalogi clericorum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50.

Nomen tributi, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Canon frumentarius, tributum ita vocatum, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Canones ecclesiæ legendi ab ordinandis, 4. 6. 1. vol. 2. p. 168.

Tractandi a clericis, 6. 3. 3. vol. 2. p. 318.

Canonum ecclesiæ vniuersæ codex, 17. 5. 15. vol. 8. p. 77.

Contemptus *canonum* quo modo punitus, 16. 9. 5. vol. 7. p. 390. Et 17. 5. 6. vol. 8. p. 66 seqq.

Episcopi *canonibus* subiecti, 2. 3. 9. vol. 1. p. 98.

Eorum contemptus in illis punitus, 17. 5. 35 & 36. vol. 8. p. 99.

Indictio *canonica*, nomen certi tributi, 5. 5. 3. vol. 2. p. 213.

Obedientia *canonica*, episcopis a presbyteris debita, 2. 3. 2. vol. 1. p. 84.

Et primatibus siue metropolitanis ab episcopis, 2. 16. 16 seqq. vol. 1. p. 222.

Scriptura *canonica*, 14. 3. 16. vol. 6. p. 94.

Epistolæ *canonica*, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.

Virgines *canonica*, in canone siue libris ecclesiæ notatæ, 7. 4. 1. vol. 3. p. 96.

Horæ precum *canonica*, earum o-

rigo, 7. 3. 17. vol. 3. p. 74. Et 13.

9. 8. vol. 5. p. 102.

Pensiones *canonica*, quibus in casibus indulgæ, 6. 4. 3. vol. 2. p. 786.

Canonici.

Clerici vocati *canonici*, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50.

Equi *canonici*, tributum sic vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.

Psaltæ *canonici*, 3. 7. 2. vol. 2. p. 39.

Canonicorum regularium origo, 7. 2. 9. vol. 3. p. 50.

Canopeum altaris.

Vimbraculum altius eductum & rotam mensam sacram contegens, 8. 6. 18. vol. 3. p. 234.

Cantabrarii.

Certis corporibus siue societatibus præfecti, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Cantharus.

Fons in medio atrio ecclesiæ positus, ex quo se lauabant, qui ecclesiam ingrediebantur, 8. 3. 6. vol. 3. p. 179.

Cantores.

Eorum institutio & officium, 3. 7. 2. vol. 2. p. 39.

Ordo a lectoribus distinctus, 3. 7. 1. vol. 2. p. 38.

Statio eorum in ecclesia, 8. 5. 4. vol. 3. p. 193.

Cantores canonici in catalogum clericorum recepti, 3. 7. 2. vol. 2. p. 40.

Cur vocati *ὑποβόλαις*, 3. 7. 3. vol. 2. p. 40.

Cantus, Cantica.

Planus & simplex *cantus* in ecclesia vetere, 14. 1. 15. vol. 6. p. 23.

Cantica amatoria, prohibita, 16. 11. 15. vol. 7. p. 458.

Capillus.

Capilli tonsi in penitentie exercitio, 18. 2. 3. vol. 8. p. 122.

Soluti in nuptiis, 22. 4. 5. vol. 9. p. 342.

Longi *capilli* in clericis vituperati, 6. 4. 15. vol. 2. p. 413.

Et in monachis, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.

Capitatio.

Capitatio humana, certi tributi exactio, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Capitatio terrena, ibid.

Capitatio animalium, ibid.

Clericis imposita ob possessiones ecclesiasticas, 5. 3. 3. vol. 2. p. 235.

Capitolini.

Nomen ignominiosum catholicis impactum a Nouatianis, 1. 2. 13. vol. 1. p. 26.

Captatores.

Hypocrite, blanditiis & adfertationibus facultates viduarum *captantes*, 16. 12. 15. vol. 7. p. 488.

Captiui.

Redempti venditorum vasorum & utensilium ecclesie pretio, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296.

Eucharistia ad *captiuos* missa, 15. 4. 9. vol. 6. p. 403.

Caput.

Vereres inoperto *capite* precati, 13. 8. 9. vol. 1. p. 266.

Nulla visibilis *capitis* ad omnes ec-

clesie catholice partes vna communione coniungendas necessitudo, 16. 1. 14. vol. 7. p. 49.

Ecclesia Constantinopolitana aliarum omnium *caput* dicta, 2. 17. 21. vol. 1. p. 259.

A censu *capitis* clerici exempti, 5. 3. 2. vol. 2. p. 229.

Nec non virgines ecclesiasticæ, 7. 4. 7. vol. 3. p. 108.

Capita tria, genus tributi tripartita solutione intra annum solvendi, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Inclinatio *capitis*, gestus orantium, 13. 8. 5. vol. 5. p. 261.

Caracalla.

Certa tunica ita dicta ab Antonino Caracalla, qui eam inter Romanos introduxit, 6. 4. 10. vol. 2. p. 424.

Carcer.

Ecclesie carceres ubi? 8. 7. 9. vol. 3. p. 264. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Cardinales.

Eorum origo, 2. 19. 18. vol. 1. p. 294.

Cari Dei.

Nomen christianorum apud Terullianum, 1. 4. 4. vol. 1. p. 37.

Caritas.

In communicantibus requisita, 15. 8. 12. vol. 6. p. 554.

Carnales.

Sic catholici vocati a Montanistis, 1. 2. 14. vol. 1. p. 27.

Caro.

Superstitiosa abstinentia a *carne*, cen-

cenfuræ subiecta, 17. 5. 19. vol. 8.
p. 80.

Casæ.

Cur ecclesiæ aliquando sic vocatæ,
8. 1. 10. vol. 3. p. 132.

Casæus.

Oblatus vna cum pane in eucharistia a quibusdam hæreticis, 15.
2. 8. vol. 6. p. 278.

Castorinati.

Fibrina veste amicti, 13. 1. 12. vol.
5. p. 30.

Casulanus.

De varietate ieiuniorum dubius ab
Augustino docetur, 2. 6. 4. vol.
1. p. 120.

Catacumbæ & Cryptæ.

Fornices subterraneæ in sepulturas
adhibitæ, 23. 1. 3. vol. 10. p. 8.

Catalogus.

Catalogus hieraticus, album cleri-
corum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50. Vid.
Matricula.

Catechesis.

Summa antiquarum catechesium,
10. 1. 6. vol. 4. p. 10.

Catechetica schola.

Origo eius in vrbe Alexandria, 3.
10. 5. vol. 2. p. 56.

Catechistæ.

Non distinctus ordo ecclesiæ, 3. 10.
1. vol. 2. p. 51.

Lectores nonnumquam *catechistæ*
facti, 3. 10. 2. vol. 2. p. 53.

Num omnes *catechistæ* publice in
ecclesia docuerint, 3. 10. 4. vol.
2. p. 54.

Catechumeni.

Qua quis ætate inter *catechumenos*
admissus fuerit, 10. 1. 4. vol. 4.
p. 7.

Quamdiu quis in hoc statu mane-
re debuerit, 10. 1. 5. vol. 4. p. 7.

Eorum statio in ecclesia, 8. 4. 3.
vol. 3. p. 185.

In quatuor ordines diuisi, 10. 2. 1
seqq. vol. 4. p. 14.

Exercitia eorum & institutio, 10. 2.
6. vol. 4. p. 21.

Sacrarum litterarum lectio eis per-
missa, 10. 1. 7. vol. 4. p. 12.

Ad sermones & facias scripturas
audiendas admissi, 10. 2. 3. vol.
4. p. 8. Et 13. 1. 2. vol. 5. p. 3.

Non autem ad audiendam vel re-
citandam orationem domini-
cam, 1. 4. 7. vol. 1 p. 9. Et 10.
2. 10. vol. 4. p. 29. Vid. *Oratio*
dominica.

Nec ad audiendos sermones de
christianæ religionis mysteriis,
1. 4. 8. vol. 1. p. 40.

Imperfecta tantum ecclesiæ mem-
bra crediti, 1. 3. 3. vol. 1. p. 33.

Precibus in ecclesia adesse *catechu-
menis* non permissum, nisi eis,
quæ pro ipsismet fierent, 14. 5.
3. vol. 6. p. 209.

Nec celebrationi vllorum rituum
mysticorum, 10. 5. 1. vol. 4. p. 119.

Quemadmodum puniti fuerint, in
grauiora peccata delapsi, 10. 2.
17. vol. 4. p. 40.

Catechumenorum missa, 13. 1. 2.
vol 5. p. 2.

Sacramentum *catechumenorum*, 10.
2. 16. vol. 4. p. 37.

Catechumenia.

Scholæ catecheticae, 3. 10. 4. vol. 2.
p. 55.

Mulierum loca in ecclesia, 8. 5. 7.
vol. 3. p. 200.

Catharistæ.

Hoc nomine se appellarunt Mani-
chæi, 1. 2. 16. vol. 1. p. 29.

Cathedra.

Episcopi thronus sic dictus, 8. 6.
10. vol. 3. p. 219.

Ecclesia *cathedralis*, locus constan-
tis domicilii episcopi, 6. 4. 7.
vol. 2. p. 395.

Cathedra principalis, 8. 1. 12. vol. 3.
p. 140.

Catholicus.

Sensus & antiquitas huius nominis,
1. 1. 7. vol. 1. p. 11.

Ecclesiæ *catholicæ* vnitas quomodo
sit custodita, 16. 1. 8. vol. 7. p. 37.

Consuetudines ecclesiæ *catholicæ*
obseruandæ, 16. 1. 12. vol. 7. p. 45.

Catholicus diæcesos. Minister qui-
dam ciuilis, quæstor imperato-
ris in diocesi quadam Romana,
9. 1. 12. vol. 3. p. 406.

Caua.

Oppidum & diocesis in Italia, quin-
gentos tantum habens incolas,
ad sacram communionem acce-
dentes, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 608.

Caupona.

Clericis præter necessitatem *caupo-*
nar ingredi haud permissum, 17.
5. 30. vol. 8. p. 95.

Caupones.

Fraudulenti propolæ, quomodo
puniti, 16. 12. 17. vol. 7. p. 496.

Causa criminalis.

Clerici in leuioribus *caussis crimi-*
nalibus exempti, 5. 2. 11. vol. 2. p.
222.

Non autem in grauioribus, ibid.
p. 223.

Causa lucratiua & onerosa.

Quomodo altera ab altera discre-
parit, 5. 3. 11. vol. 2. p. 249.

Causse ecclesiasticæ

In iudiciis ecclesiasticis dirimendæ,
5. 1. 14. vol. 2. p. 207. Et 17. 5.
15. vol. 8. p. 74.

Causse pecuniariæ.

Inter clericum & laicum in foro
ciuili decidendæ, 5. 2. 13. vol. 2.
p. 215.

Causfidicus.

Causfidicis ordinatio in nonnullis
ecclesiis tributa, in aliis negata,
4. 4. 6. vol. 2. p. 151.

Clerici fieri *causfidici* prohibiti, 6.
4. 11. vol. 2. p. 404.

Exactiones *causfidicorum* puniti, 16.
12. 12. vol. 7. p. 479.

Cemeliarchæ.

Iidem ac chartophylaces & custo-
des archiuorum, 3. 13. 3. vol. 2.
p. 73.

Ceimeliarchium.

Sacrorum vasorum & thesaurorum
ecclesiæ receptaculum, 8. 7. 7.
vol. 3. p. 262.

Celeusma.

Alleluia cur ita vocatum sit, 14. 2.
4. vol. 6. p. 46.

Cellula.

Conclavia meditationi, lectioni &
orationi accommodata in eccle-
siis, 8. 5. 8. vol. 3. p. 201.

Cellulari.

Monachi, sic dicti ab ipsorum vi-
vendi ratione in cellulis, 7. 2. 14.
vol. 3. p. 40.

Celsus.

Servatorem nostrum magicis arti-
bus operam dedisse criminatus,
1. 2. 5. vol. 1. p. 20.

Cenones.

Ordo quidam inter Montanistas,
2. 17. 15. vol. 1. p. 237.

Censura ecclesiastica. Vid. *Disci-
plina.*

Census.

Census capitis & census agrorum
quomodo inter se differant, 5. 3.
2. vol. 2. p. 229.

Centenarii.

Antistites in monasteriis sic voca-
ti, 7. 3. 11. vol. 3. p. 63.

Officiales ethnici, pompis ludicris
præfetti, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Centesima.

Vsura duodecim ex centenis per

annum conficiens, 6. 2. 6. vol. 2.
p. 320.

Cephaleotæ.

Tributi cuiusdam exactores, 5. 3.
3. vol. 2. p. 234.

Cereus.

Per diem *cereos* in cœmiterio in-
cendere interdictum, 8. 6. 21. vol.
3. p. 244. Et 16. 4. 17. vol. 7. p.
225. Vid. *Fax* & *Lucerna.*

Ceroferarii.

Non iidem, qui acoluthi veteris ec-
clesiæ, 3. 3. 4. vol. 2. p. 17.

Ceruula.

Superstitiosus eius vsus, 16. 5. 6.
vol. 7. p. 256.

Chaldei.

Astrologi sub disciplinam vocati,
16. 5. 1. vol. 7. p. 273 seqq.

Character.

Character dominicus, nomen bap-
tismi, 11. 1. 7. vol. 4. p. 148.

Indelebilis *character* ordinationis
quid sit, 17. 2. 5. vol. 8. p. 15.

Baptismi, 16. 2. 1. vol. 7. p. 62.

Characteres magici, 16. 5. 6. vol. 7. p.
251.

Charisma.

Nomen baptismo datum, 11. 1. 10.
vol. 4. p. 150.

Chartophylax.

Custos archiuorum, 3. 13. 3. vol. 2.
p. 73.

χημαζόμενοι.

Hiemantes, id est dæmoniacy, 3.

4. 6. vol. 2. p. 26. Et 13. 4. 13.
vol. 8. p. 182.

Χειρόδοτος.

Tunica manicata, 6. 4. 20. vol. 2.
p. 423.

Χειροθεσία & Χειροτονία.

Quomodo altera ab altera differat,
4. 6. II. vol. 2. p. 184 seqq.

Χειροσημαντα.

Instrumenta, quorum pulsu popu-
lum ad ecclesiam vocant Græci
hodierni, 8. 7. 15. vol. 3. p. 284.

Cherem.

Species excommunicationis apud
Iudæos, 16. 2. 16. vol. 7. p. 115.

Cherubicus hymnus.

Magnæ auctoritatis in ecclesia an-
tiqua, 14. 2. 3. vol. 6. p. 37.

Chiliarchæ.

Pompis gentilitiis præfecti, 16. 5. 6.
vol. 7. p. 258.

Chirromantia.

Damnata in ecclesia, 16. 5. 2. vol.
7. p. 240.

Chorepiscopi.

Tres diuerse opiniones de eorum
ordine, 2. 14. 2. vol. 1. p. 191.

Potestate prædicti ordinandi infe-
riorum ordinum clericos, 2. 14.
6. vol. 1. p. 195.

Confirmandi recens baptizatos in
ecclesiis vicorum, 2. 14. 7. vol.
1. p. 196.

Dandi clericis epistolas dimissorias,
2. 14. 8. vol. 1. p. 196.

Operandi sacris præsentis ciuitatis
episcopo, 2. 14. 9. vol. 1. p. 196.

Sedendi ac suffragia ferendi in
conciliis, 2. 14. 10. vol. 1. p. 197.

Potestas eorum non semper & vbi-
que eadem, 2. 14. II. vol. 1. p. 197.

Per concilium Laodicenum infra-
cta, 2. 14. 12. vol. 1. p. 198.

Basilio quinquaginta *chorepiscopi*
subiecti, 9. 3. 2. vol. 3. p. 470.

In Assyria chorepiscopus & clerici
CCL interemti, 9. 2. 18. vol. 3.
p. 458.

Cui censuræ obnoxii fuerint, si
præter acceptum mandatum e-
gissent, 17. 5. 41. vol. 8. p. 105.

Choreutæ.

Hæretici sabbato ieiunantes, 20. 3.
5. vol. 9. p. 59.

Chorus.

Sanctuarium sic vocatum, 8. 6. 5.
vol. 3. p. 211.

Chrestiani.

Christiani per errorem sic vocati
ab ethnicis, 1. 1. II. vol. 1. p. 14.

Chrisma.

Nomen, datum baptismi, 11. 1. 3.
vol. 4. p. 140.

Consecratio *chrismat* soli episco-
po reservata, 12. 2. 1. vol. 4. p. 316.

Usus *chrismat* inter episcopos &
presbyteros diuissus, 12. 2. 2. vol.
4. p. 358.

Χριστιανοποισία.

Impia ex Christo nundinatio, 4. 3.
14. vol. 2. p. 141.

Christiani.

Quomodo vocati ante, quam id
nomi-

nominis essent fortiti, I. I. I seqq.
vol. I. p. I seqq.

Regulæ eorum laudatæ a gentilibus, 4. I. 4. vol. 2. p. 89. Et 6. I. I. vol. 2. p. 300.

Hæretici *christianis* non adnumerati, I. 3. 4. vol. I. p. 33.

Catechumeni imperfecti tantum *christiani*, I. 3. 3. vol. I. p. 33.

Christophori.

Sic nonnumquam appellati christiani, I. I. 4. vol. I. p. 5.

Christus.

Ab ethnicis plerumque vocatus Chrestus, I. I. II. vol. I. p. 14.

Adoratus cum patre & spiritu sancto, I. 3. 2. I seqq. vol. 5. p. 31 seqq.

Non expiendus in typo agni, 8. II. vol. 3. p. 313.

Chroniæ.

Nomen, christianis catholicis per conuicium datum ab Aëtianis hæreticis, I. 2. 16. vol. I. p. 28.

Chrysanthus.

Episcopus Nouatianus. Eius frugalitas laudata, 6. 2. 9. vol. 2. p. 331.

Chrysargyrum.

Tributum ita vocatum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 240.

Χρυσίον πραγματευτικόν.

Vestigal opificiis & negotiationibus impositum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 241.

Ciborium.

Canopeum altaris, 8. 6. 13. vol. 3. p. 233.

Cibus.

Commutatio *ciborum* non congruens quadragesimæ ieiunium credita sine perfecta abstinentia vsque ad vesperam, 21. I. 17. vol. 9. p. 213.

Cilicium.

Pœnitentes in *cilicio* & cinere comparere iussi, 18. 2. 2. vol. 8. p. 118.

Cinis.

Dies *cinerum* quo tempore ieiunio quadragesimali primum additus sit, 18. 2. 2. vol. 8. p. 119. Et 21. I. 5. vol. 9. p. 186.

Pœnitentes in *cinere* super capite comparere iussi, 18. 2. 2. vol. 8. p. 118.

Circumcelliones.

De crede quorundam ex clero convictis & ad mortem damnatis *circumcellionibus*, deprecante Augustino, parcitum, 2. 8. I. vol. I. p. 130.

Circuitus.

Certus locus in templo Sophiano ita dictus, 8. 5. 10. vol. 3. p. 206.

Circus.

Ludi *circenses* damnati, 11. 5. 7. vol. 4. p. 225. Et 16. 4. 10. vol. 7. p. 209. Et 20. 5. 10. vol. 9. p. 117.

Ciuitas.

Differentia inter *ciuitatem* & vicum, 9. 2. 3. vol. 3. p. 413.

Intra *ciuitatem* sepelire olim haud permissum, 23. I. 4. vol. 10. p. 12.

Clau.

Claudianus Mamercus.

Hymnos composuisse dicitur, 4.
2. II. vol. 6. p. 54.

Clerici.

Ratio huius nominis explicata, 1.
5. 9. vol. 1. p. 49.

Idea *clericorum* ex ethnicis & chri-
stianis scriptoribus, 6. I. 1 & 2.
vol. 2. p. 300 seqq.

Eorum pietas & deuotio in publi-
cis ad Deum accessibus, 6. 3. 5.
vol. 2. p. 354.

Quomodo a laicis distincti fuerint,
1. 5. 4. vol. 1. p. 43.

Eorum electio vid. *Electio*.

- - ordinatio vid. *Ordinatio*.

- - reditus vid. *Reditus*.

- - disciplina vid. *Disciplina* &
Degradatio.

Clerici necessitate quodam peregrin-
antes, a fratribus liberaliter ex-
cipiendi, 5. I. 1. vol. 2. p. 202.

Eucharistiam consecrandi priuile-
gio honorandi, 5. I. 2. vol. 2. p.
204.

Controuersiae eorum non nisi co-
ram iudicio ecclesiastico tractan-
dae, 5. I. 4. vol. 2. p. 207. Et 17.
5. 15. vol. 8. p. 74.

Ab ordinaria iudicii saecularis co-
gnitione in omnibus causis ec-
clesiasticis exempti, 5. 2. 5. vol. 2.
p. 218.

Exempti etiam in leuioribus causis
criminalibus, 5. 2. II. vol. 2. p. 222.

Non autem in grauioribus causis
criminalibus, 5. 2. 12. vol. 2. p. 223.

Exempti per leges Gothicas in Gal-
lia, 5. I. 4. vol. 2. p. 207.

Non exempti per ius diuinum a tri-
butis, 5. 3. I. vol. 2. p. 227.

A tributis personalibus, seu censu
capitum, exempti, 5. 3. 2. vol. 2.
p. 229.

Ratione agrorum & possessionum
non excusati, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.

Exempti ab aliis tributis, quae erant
aurum tironicum, *equi canonici*,
chrysergyrum, siue *collatio lu-*
stralis, *metarum*, *superindicta*,
angariae, & *parangariae*, *cursus*
publicus, *denarismus*, *desertio*
lucratorum, 5. 3. 4. seqq. vol. 2.
p. 237 seqq.

Interdum, non semper, exempti ab
officio pecuniam contribuendi
ad viam publicarum & ponti-
um instaurationem, 5. 3. 9. vol.
2. p. 246.

Ab vniuersis civilibus iisque perso-
nalibus muneribus exempti, 5. 3.
II. vol. 2. p. 250.

Et ab sordidis muneribus tum pa-
trimonialibus tum personalibus,
5. 3. 13. vol. 2. p. 251.

Nec non a curialibus ac municipa-
libus muneribus, ibid. p. 253.

Clerici, possessiones priuatas ha-
bentes, non exempti ab istiusmo-
di officiis, 5. 3. 15. vol. 2. p. 255.

Leges ad vitam & conuersationem
clericorum respicientes, 6. 2.
1-14. vol. 2. p. 307-342.

Leges ad officiorum & functionum
cleri-

- clericorum* exercitium spectantes, 6. 3. I--II. vol. 2. p. 342--380.
- Ob quæ crimina deiectione de honoris gradu puniti sint *clerici*, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.
- Clericis* stationem suam sine idoneis rationibus & venia deferere vel relinquere non permissum, 6. 4. I. vol. 2. p. 381.
- Nec ex diœcesi alia in aliam sine litteris dimissoriis commigrare licitum, 6. 4. 4. vol. 2. p. 387. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.
- Leges contra *clericos* βακωνίτες siue ambulantes, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.
- Leges adfiduam *clericorum* in loco domicilii sui præsentiam requirerentes, 6. 4. 7. vol. 2. p. 395.
- Nulli *clerico* plures ecclesias vsurpare licitum, 6. 4. 8. vol. 2. p. 398.
- Nec sæcularia negotia atque officia in se recipere, 6. 4. 9. vol. 2. p. 401. Et 17. 5. 11. vol. 8. p. 69.
- Nec tutores vel curatores fieri, 6. 4. 10. vol. 2. p. 402.
- Nec pro aliis fideiubere coram tribunali, 6. 4. 11. vol. 2. p. 404.
- Nec in causis criminalibus iudicare, 2. 7. 4. vol. 1. p. 128. Et 17. 5. 34. vol. 8. p. 98.
- Nec sæculares negotiationes exercere & mercaturam facere, 6. 4. 12. vol. 2. p. 404.
- Inferioribus tamen *clericis* honestam aliquam artem, necessitate Bingh, O.E. Vol. X.
- vigente, tractare permissum, 6. 4. 13. vol. 2. p. 407.
- Clericis* cum iudeis & philosophis gentilibus conuersari interdictum, 6. 4. 14. vol. 2. p. 411.
- Quatenus librorum gentilium & hæreticorum lectio eis permissa fuerit, 6. 3. 4. vol. 2. p. 350.
- Qui se clericos esse negassent, depositi, 17. 5. 17. vol. 8. p. 79.
- Qui ecclesiam reliquissent, eorum bona ecclesiæ adiudicata, 5. 4. 12. vol. 2. p. 276.
- Item eorum, qui sine hæredibus & testamento defuncti essent, 5. 4. 9. vol. 2. p. 273.
- In nonnullis ecclesiis omnes *clerici* in commune vixerunt, 5. 6. 4. vol. 2. p. 293.
- Voluntaria paupertas a quibusdam *clericis* electa, 6. 2. 8. vol. 2. p. 328.
- An *clerici* ad renuntiandum bonis suis temporalibus vlla lege obligati fuerint, 6. 2. 8. vol. 2. p. 329.
- Ex bonis ecclesiæ ditescere *clericis* non permissum, ibid. p. 332.
- Leges de *clericorum* habitu præcipientes, 6. 4. 15. vol. 2. p. 411.
- Vid. plura lib. IV. V. XVII. vbi materię, ad *clericos* pertinentes, tractantur.

Clinici.

- Quibus in casibus baptisimus *clanicorum* permissus fuerit, 11. 11. 5. vol. 4. p. 233 seqq.
- Non ordinandi, 4. 3. 11. vol. 2. p. 136.

Clouca.

Nomen baptisterii, 8. 7. 4. vol. 3.
p. 258.

Cloca.

Germanicum campanæ nomen, 8.
7. 15. vol. 3. p. 286.

Clydomeni & Clydonizomeni.

Energumeni, siue a malis spiritibus
agitati, 18. 4. 13. vol. 8. p.
183. 184. Vid. *Χσιμαζομοσι* &
Hiemantes.

Coadiutores.

Quo in casu episcopis dati sint, 2.
13. 4. vol. 1. p. 186.

Cœmiterium.

Nomen promiscue pro ecclesia &
sepulchro martyris cuiusdam v-
surpatum, 8. 1. 9. vol. 3. p. 129.
Et 23. 1. 1. vol. 10. p. 1.

Consecratio *cœmiteriorum* non adeo
antiqua, 23. 2. 1. vol. 10. p. 23.

Cœna domini vid. *Eucharistia*.

Cœnobitæ.

Nomen monachorum, 7. 2. 3. vol.
3. p. 15.

Cohortales.

Ministri & apparitores iudicum,
4. 4. 3. vol. 2. p. 146.

Collatio.

Superindicta & extraordinaria *col-
latio*, 5. 3. 8. vol. 2. p. 245.

Collecta.

Precatio ab episcopo vel primario
ministro facta, 16. 1. 4. vol. 6.
p. 246.

Colligere orationem, *ibid*, p. 248.

Collegiati.

Certis corporibus ciuium præfecti,
16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Collobium.

Certa vestis clericorum, 6. 4. 20.
vol. 2. p. 412.

Collyridiani.

Hæretici, 2. 21. 7. vol. 1. p. 351.

Columba.

Domus columbæ, nomen ecclesiæ,
8. 1. 2. vol. 3. p. 115.

Columbæ aureæ in ecclesia cui vsui
fuerint, 8. 6. 19. vol. 3. p. 235. Et
15. 4. 11. vol. 6. p. 410.

Columna.

Ecclesiæ atque altaris *columnæ* oscu-
lo exceptæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.

Coma, vid. *Capillus*.

Combustio.

Mortuorum *combustio* non vsitata
apud christianos, 23. 2. 4. vol. 10.
p. 29.

Comes.

Liber lectionarius, 14. 3. 3. vol. 6.
p. 70.

Commendationes.

Preces sic dictæ, 15. 1. 4. vol. 6. p.
248. Et 23. 3. 11. vol. 10. p. 61.

Commendatiuæ literæ.

Peregrinis dari solitæ, 17. 3. 7. vol.
8. p. 27. Et 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.

Commercium.

Fraudatio in rerum *commercio* cum
aliis quomodo punita, 16. 12. 17.
vol. 7. p. 491.

Com-

Communio.

- Ecclesiastica, 17. 1. 1. vol. 8. p. 1.
 Laica, 15. 5. 1. vol. 6. p. 433. Et 17.
 2. 1. vol. 8. p. 10.
 Peregrina, 5. 1. 3. vol. 2. p. 206. Et
 15. 5. 1. vol. 6. p. 433. Et 17. 3. 1
 seq. vol. 8. p. 33--36. Et 15. 5. 1.
 ibid. p. 437.
 Prefanctificatorum, 15. 4. 12. vol. 6.
 p. 411. Vid. *Missa*.
Quomodo diuersæ ecclesiæ *commu-*
nionem inter se coluerint in fide,
 cultu diuino & disciplina &c. 16.
 1. 8. vol. 7. p. 37 seqq.
Communio non soluenda ob diuer-
 sitatem cærimoniarum in diuer-
 sis ecclesiis, 16. 1. 10 & 15. vol. 7.
 p. 40 seq. & p. 52.
Communio sub vtraque specie data
 omnibus, 15. 5. 1. vol. 6. p. 431.
 Sub vna tantum specie data, sacri-
 legii instar habita, 16. 6. 27. vol.
 7. p. 319.
 Singulis diebus dominicis, & his
 vel ter per hebdomadem, & sin-
 gulis diebus in quibusdam eccle-
 siis celebrata, 15. 9. 1. vol. 6. p.
 570. Et 9. 8. 5. vol. 3. p. 601.
Quo primum tempore homines ter
 per annum *communicare* iussi
 sint, 15. 9. 5. vol. 6. p. 586.
Quando semel per annum, 15. 9. 6.
 vol. 6. p. 587.
Quid operæ laborisque in restau-
 randis crebris ac frequentibus
communione positum sit tem-

pore reformationis, 15. 9. 7. vol. 6.
 p. 589.

Hebdomadalis *communio* inter mo-
 nachos, 7. 3. 17. vol. 3. p. 79.

Populo permissum *communicare*
 stando ad altare, 8. 6. 7. vol. 3.
 p. 213.

Bonorum communio, prout ab hæ-
 reticis inculcata, damnata, 16.
 12. 1. vol. 7. p. 464 seq.

A clericis quibusdam exculca, 5. 6.
 4. vol. 2. p. 293.

Vxorum communio damnata, 22. 1.
 1. vol. 9. p. 265 seqq.

Differentia inter renuntiationem &
 vitam *communicatiuam*, 7. 3. 9.
 vol. 3. p. 57.

In nonnullis ecclesiis monachi in
commune viuere soliti, 5. 6. 4.
 vol. 2. p. 293.

Comædi & Comædia.

Comædi a baptismo exclusi, 11. 5.
 6. vol. 4. p. 223.

Excommunicatione puniti, 16. 4.
 10. vol. 7. p. 209. Et 16. 11. 11.
 vol. 7. p. 448.

Numquam ordinandi, 4. 4. 7. vol.
 2. p. 152.

Comædia per totam pentecosten in-
 terdictæ, 20. 6. 4. vol. 9. p. 124.

Competentes.

Ordo catechumenorum, 10. 2. 5.
 vol. 4. p. 20.

Precatio pro illis, 14. 5. 9. vol. 6.
 p. 221.

Quid sibi velit, quod *competentes*
 ali-

aliquamdiu ante baptismum velari incedere debuerint, 10. 2. 12. vol. 4. p. 32.

Completorium.

Officium in hodierna ecclesia Romana, veteribus incognitum, 13. 9. 8. vol. 5. p. 304.

Computatio paschatis vid. *Cyclus paschalis*.

Concilia, Conciliabula.

Nomina antiqua ecclesiarum, 8. 1. 7. vol. 3. p. 123. Vid. *Synodus*.

Conchula bematæ.

Supremi bematæ pars, 8. 6. 9. vol. 3. p. 216.

Concionari.

Officium *concionandi* episcoporum proprium, 2. 3. 4. vol. 1. p. 86. Et 14. 4. 2. vol. 6. p. 108.

Nullus episcopus Romæ *concionatur* per annos quingentos, 2. 3. 4. vol. 1. p. 88. Et 14. 4. 3. vol. 6. p. 117.

Presbyteris in ecclesia Africana non permissum *concionari* præsentem episcopo ad ætatem usque Augustini, 2. 3. 4. vol. 1. p. 88.

Presbyteris *concionari* veterum Alexandriæ ab eo tempore, quo Arius ecclesiam turbare cœpit, 2. 3. 4. vol. 1. p. 88. Et 14. 4. 3. vol. 6. p. 118.

Diaconis, permittente episcopo, *concionari* licitum, 2. 20. 11. vol. 1. p. 313. Et 14. 4. 2. vol. 6. p. 108.

An laici veniam *concionandi* vim-

quam habuerint, 14. 4. 4. vol. 6. p. 120.

Mulieribus numquam permissum *concionari*, 14. 4. 5. vol. 6. p. 123.

Regulæ de *concionibus* ad ædificationem habendis, 6. 3. 7. vol. 2. p. 357. Et 14. 4. 19. vol. 6. p. 164 seqq.

Conciones vtplurimum a stantibus habitæ, 14. 4. 24. vol. 6. p. 178.

Acclamationes *concionantibus* factæ plaususque dati in ecclesia, 14. 4. 27. vol. 6. p. 187.

Concionari per spiritum, quid sit, 14. 4. 12. vol. 6. p. 148. Vid. *Sermo*.

Concubinatus.

Damnatus, 16. 11. 5. vol. 7. p. 426.

Quo sensu permissus, 11. 5. 11. vol. 4. p. 233. Et 16. 11. 5. vol. 7. p. 430.

Qui *concubinam* duxissent, non ordinati, 4. 4. 7. vol. 2. p. 152.

Condire.

Mortuorum corpora aromatibus *condita*, 23. 2. 5. vol. 10. p. 32. Et 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Confectores.

Nomen ignominiosum, christianis datum a gentilibus, 1. 2. 9. vol. 1. p. 24.

Confessio, Confessor.

Ecclesia, nomen a *confessore* quodam indepta, 8. 1. 8. vol. 3. p. 126.

Peccatorum *confessio*, quatenus requisita in baptismo, 11. 7. 14. vol. 4. p. 285.

Auricularis *confessio* non imposita,
15. 8. 6. vol. 6. p. 536. Et 18. 3. 2.
vol. 8. p. 130.

Priuata *confessio* requisita in quibus-
dam casibus, 18. 3. 5 seq. vol. 8.
p. 144 seqq.

Confessio in precibus matutinis, 14.
1. 1. vol. 6. p. 2.

Psalmus *confessionis*, 13. 10. 13. vol.
5. p. 334.

Confirmatio.

Haud peculiare sacramentum a
baptismo distinctum, 12. 1. 4.
vol. 4. p. 350.

Quid de necessitate eius senserint
vereres, 12. 3. 7. vol. 4. p. 379.

Ab episcopis peragenda, 9. 6. 18 &
22. vol. 3. p. 549. Et 12. 2. 1. vol.
4. p. 356.

A presbyteris in quibusdam casibus
ministrata, 12. 2. 2. vol. 4. p. 358.

Statim data post baptismum, 12. 1.
1. vol. 4. p. 344.

Et quidem infantibus non minus
quam adultis, ibid. p. 347.

Modus administrandi *confirmatio-*
nem, 12. 3. 1. vol. 4. p. 368.

Coniugium.

Homines in *coniugio* viuentes mo-
nachi fieri prohibiti, sine mutua
vtriusque partis consensione, 7.
3. 3. vol. 3. p. 45.

Ad penitentiam non admissi, nisi
ex vtriusque partis consensu, 18.
2. 7. vol. 8. p. 125.

Coniugium tamquam illicitum dam-
natum ab hæreticis, 22. 1. 5 seqq.

vol. 9. p. 294 seqq. Vid. *Matri-*
monium.

Consanguinitas.

Inter personas in prohibitis gradi-
bus *consanguinitatis* non permis-
sæ nuptiæ, 22. 2. 3. vol. 9. p. 290.
Vid. *Incestus*.

Consecratio.

Aque *consecratio* in baptismo fa-
cta per preces, 11. 10. 1. vol. 4.
p. 314.

Eucharistiæ *consecratio* per preces,
15. 3. 12. vol. 6. p. 319.

Virginum *consecratio*, 7. 4. 6. vol.
3. p. 102.

Ministrorum ecclesiæ *consecratio*,
Vid. *Ordinatio*.

Ecclesiarum *consecratio*, Vid. *Eccle-*
sia.

Consistentes.

Quartus ordo penitentium, 8. 5. 5.
vol. 3. p. 195. Et 18. 1. 6. vol. 8.
p. 115.

Consistorium.

Senatus ecclesiasticus, 2. 19. 8 & 11.
vol. 1. p. 276. 279.

Consobrini.

Nuptiæ eorum permissæ, 16. 11. 4.
vol. 7. p. 423. Et 22. 2. 3. vol. 9.
p. 292.

Constantinus magnus.

Quomodo dicatur ortus in Britan-
nia, 20. 1. 4. vol. 9. p. 9.

Eius munificentia in ædificandis ec-
clesiis, 8. 2. 3. vol. 3. p. 163.

Consuetudo.

Ecclesiæ *consuetudines* ab omnibus recipiendæ, 16. 1. 6 & 12. vol. 7. p. 26 & 45.

Contentio.

Vt inferior quidam homicidii gradus punita, 16. 10. 17. vol. 7. p. 412.

Continentes.

Nomen monachorum, 7. 2. 14. vol. 3. p. 38.

Controuersia.

Prudentia & probitas antistitum veterum in componendis minus necessariis *controuersis* in ecclesiâ, 6. 3. 9. vol. 2. p. 367.

Conuenticula.

Nomen antiquum ecclesiarum siue templorum, 8. 1. 7. vol. 3. p. 123.

Conuentus.

Ecclesiastici *conuentus* ante lucem habiti, 13. 10. 11. vol. 5. p. 329. 330. Ipsi persecutionis temporibus magno cum zelo frequentati, 20. 2. 8. vol. 9. p. 43.

Conuersatio.

Quomodo clerici in priuata *conuersatione* cum aliis se gesserint, 6. 3. 8. vol. 2. p. 360. Et 6. 4. 14. vol. 2. p. 41.

Conuiuia.

Ad celebrationem eucharistiæ habita, 15. 7. 6-8. vol. 6. p. 504. seqq. Cur interdicta, 8. 10. 1. vol. 3. p. 337. Et 15. 7. 9. vol. 6. p. 516. Ad sepulchra martyrum celebrata, 23. 3. 16 & 17. vol. 10. p. 68. 69.

Quomodo in abusum abrepta, 20. 7. 10. vol. 9. p. 147.

In anniuersariis consecrationum ecclesiarum diebus, 8. 9. 14. vol. 3. p. 335. Et 20. 8. 1. vol. 9. p. 163.

Conuocatio nocturna.

Preces non vespertinæ, sed matutinae, 13. 9. 7. vol. 5. p. 300.

Copiate.

Ministri ecclesiæ, curam funerum gerentes, 3. 8. 1. vol. 2. p. 42. Et 23. 3. 7. vol. 10. p. 53.

Corbona.

Gazophylacium ecclesiæ, 5. 4. 2. vol. 2. p. 263.

Cor-episcopi.

Nomen archidiaconi, 2. 21. 10. vol. 1. p. 337.

Corneliani.

Orthodoxi sic vocati a Nonatianis hæreticis, 1. 2. 13. vol. 1. p. 26.

Corona.

Clericalis, 6. 4. 17. vol. 2. p. 416. Funeralis, non vstrata inter christianos, 23. 3. 9. vol. 10. p. 58. Nuptialis, 22. 4. 6. vol. 9. p. 343. Presbyterii, 2. 19. 6. vol. 1. p. 272. Sacerdotalis, 2. 9. 4. vol. 1. p. 136. Virginum, 7. 4. 6. vol. 3. p. 104. Formula salutandi episcopos *per coronam*, 2. 9. 4. vol. 1. p. 136. *Coronæ* oblationum, 15. 2. 6. vol. 6. p. 271.

Coronati.

Sic clerici vocati, 3. 11. 4. vol. 2. p. 62.

Ethnici idololatræ *coronati* quomodo puniti, 16. 4. 8. vol. 7. p. 206.
 Certi dies festi vocati *dies coronati*, 8. 5. 2. vol. 3. p. 190.

Corpus.

Membra *corporis* non prætruncanda, 4. 3. 9. vol. 2. p. 131. Et 16. 10. 7. vol. 7. p. 400.

Pœna *corporalis* inferioribus clericis & monachis loco excommunicationis inflicta, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64. Et 16. 3. II. vol. 7. p. 163. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Corruptio.

Quomodo iudicium *corruptio* punita, 16. 12. 10. vol. 7. p. 476.

Creatura.

Nulla religiosa adoratio *rei create* olim exhibita, 13. 3. I. vol. 5. p. 68.
 Iurare per *res creatas* illicitum, 16. 7. 6. vol. 7. p. 361. Et 6. 2. 10. vol. 2. p. 332.

Crimen.

Quomodo distinguatur a peccato ab Augustino, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 16. 3. 14. vol. 7. p. 174.

Quenam *crimina* deiectione de honoris gradu in clericis punita sint, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Error de numero grandium *criminum* notatus, 16. 4. I. vol. 7. p. 193.

Grandia *crimina* quænam? ibid. p. 194. 195.

Criminales causæ.

In *caussis criminalibus* clerici iudicare vetiti, 2. 7. 4. vol. 1. p. 128. Et 17. 5. 34. vol. 8. p. 98.

Grauiores *caussæ criminales* clericorum ad magistratum civilem delatæ, 5. 2. 12. vol. 2. p. 223.

Crinis vid. *Capillus*.

Criniti fratres.

Monachi longam comam alentes reprehensi, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.

Crux.

Signum *crucis* in admissione catechumenorum adhibuitum, 10. 1. 3. vol. 4. p. 6

Et in ritibus baptismi sæpius, 11. 9. 4. vol. 4. p. 303 seqq.

In consecratione eucharistiæ, 15. 3. 7. vol. 6. p. 309.

In ordinatione presbyterorum, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290. Et 4. 6. 12. vol. 2. p. 186.

Manus in cælum sublata in forma *crucis*, 13. 8. 10. vol. 5. p. 267.

Cruces lignæ a monachis superstitionis in humeris portatæ, 7. 3. 6. vol. 3. p. 53.

Quo tempore effigies *crucis* super altare posita fuerit, 8. 6. 20. vol. 3. p. 236.

Cryptæ & Catacumbæ.

Loca sepulturarum, 23. 1. 1. vol. 10. p. 2 & 8.

Cubicula.

Cellulæ, meditationi, lectioni & orationi accommodatæ in ecclesiis, 8. 5. 8. vol. 3. p. 201.

Cuculli.

Genus vestimenti monachorum, 7. 3. 6. vol. 3. p. 52.

Cucu-

- Cucumellum.*
Lagena argentea, 8. 6. 21. vol. 3. p. 242.
- Culdæi.*
Monachi sic vocitati, 7. 3. 14. vol. 3. p. 70.
- Cultus religiosus.*
Nulli rei creatæ exhibendus, 13. 3. 1. vol. 5. p. 68. Vid. *Angelus*, *Imago*, *Martyr*, *Reliquiæ* &c.
Nec hostiæ in eucharistia, 15. 5. 5. vol. 6. p. 468.
Quotidianus cultus in ecclesia a laicis pariter & clericis frequentatus, 13. 10. 15. vol. 5. p. 337. Et 17. 5. 10. vol. 8. p. 69. Et 6. 3. 6. vol. 2. p. 356.
Lingua vulgaris populo cognita peractus, 13. 4. 1. vol. 5. p. 84.
- Curator.*
Clericis curatores fieri haud permissum, 6. 4. 10. vol. 2. p. 402.
- Curia.*
Curie mali quenam pœna fuerit, 17. 2. 8. vol. 8. p. 19.
- Curiales.*
Non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 147.
Non licuit eis fieri monachis, 7. 3. 1. vol. 3. p. 41.
Officia curialia non imposita clericis, 5. 3. 14. vol. 2. p. 253.
- Cursiores.*
Nuntii ecclesiæ ita dicti, 8. 7. 15. vol. 3. p. 281.
- Cursus.*
Cursus ecclesiasticus, forma diuini cultus, 13. 1. 7. vol. 5. p. 15.
- Cursus publicus*, 5. 3. 10. vol. 2. p. 247.
Equi cursuales, *ibid.*
- Custos.*
Archiuorum, 3. 13. 3. vol. 2. p. 73.
Ecclesiæ custodes, 3. 13. 2. vol. 2. p. 72.
Custodes locorum sanctorum, *ibid.*
- Cyclus.*
Computatio paschalis, 20. 5. 4. vol. 9. p. 99 seqq.
- Cyprus.*
Antiqua illius libertas & independentia, 2. 18. 2. vol. 1. p. 262.
- D.
- Dæmones.*
Cur vocentur alumni, 3. 4. 3. vol. 2. p. 23.
Dæmoniæ vid. *Energumēni*.
Δαιμονίζουσιν.
A malis spiritibus agitati, 3. 4. 6. vol. 2. p. 26.
- Dalmatica.*
Certus vestitus clericorum, 6. 4. 20. vol. 2. p. 412. Et 13. 8. 2. vol. 5. p. 253.
- Debitores.*
Tempore paschali cum aliorum criminum reis dimissi ex carcere, 21. 1. 28. vol. 9. p. 232.
Publicis debitoribus beneficium asyli in ecclesia negatum, 8. 11. 4. vol. 3. p. 359.
Recusatio solutionis debitorum quam censuram commeruerit, 16. 12. 6. vol. 7. p. 421.

Decani.

Antistites monachorum sic dicti,

7. 3. II. vol. 3. p. 63.

Et copiatæ sue fossarii, 3. 8. 3. vol.

2. p. 44.

Corpus *decanorum*, administri militares, 3. 8. 3. vol. 2. p. 45.

Decani palatii, ibid.

Decani in ecclesiis cathedralibus Angliæ, 2. 19. 18. vol. 1. p. 293.

Decanica.

Carceres ecclesiæ, in quibus detenti rei clerici, 8. 7. 9. vol. 3 p. 264.

Decimæ.

Antiquitus iure diuino deberi creditæ, 5. 5. 1. vol. 2. p. 283.

Cur primis temporibus non fuerint exactæ, 5. 5. 2. vol. 2. p. 284.

Quo primum tempore in ecclesia constitutæ, 5. 5. 3. vol. 2. p. 285.

Decimæ, tributum imperatori dari solitum, 5. 5. 3. vol. 2. p. 286.

Decius imperator.

Antichristi metator dictus, 5. 3. 7. vol. 2. p. 244.

Decumani.

Publicari, tributum decimarum colligentes, 5. 5. 3. vol. 2. p. 286.

Decuriones.

Communis concilii membra ordinari veritum, 4. 4. 4. vol. 2. p. 148.

Dedicatio.

Ecclesiarum *dedicatio*, 8. 9. 2. vol. 3. p. 317. Et 20. 8. 1. vol. 9. p. 167.

Vid. *Ecclesia*.

Bingh. O. E. Vol. X.

Deductio.

Nouæ nuptæ in domum viri *deductio*, quatenus necessaria fuerit in quibusdam casibus legis, 22.

4. 7. vol. 9. p. 345.

Defensores.

Iurisconsulti, quorum exactio & concussio sub censuram vocata, 16. 12. 12. vol. 7. p. 479.

Defensores pauperum, 3. 11. 2. vol. 2. p. 59.

Defensores ecclesiæ, 3. 11. 3. vol. 2. p. 59.

Vtrum clerici fuerint an laici, 3. 11. 4. vol. 2. p. 61.

Eorum officia, 3. 11. 3. vol. 2. p. 60.

Matrimonia interdum facta coram *defensoribus*, 22. 3. 10. vol. 9. p. 328.

*Defuncti vid. Mortui.**Degradatio.*

Clericis interdum vna cum excommunicatione inflicta, 6. 1. 2. vol. p. 317. Et 17. 1. 3. vol. 8. p. 5. Et 17. 2. 6. vol. 8. p. 17.

Interdum ex parte tantum de vno ordine ad alium, 17. 4. 2. vol. 8. p. 39.

Ob quænam crimina plenaria deiectio de honoris gradu inflicta, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 17. 2. 3. vol. 8. p. 12. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 54.

Clerici penitus deiecti, raro per penitentiam restituti in suos ordines, 17. 2. 4. vol. 8. p. 4. Et 17. 5. 4. vol. 8. p. 62.

S

De la-

Delator.

Christiani christianorum *delatores*
tempore persecutionis tractati
vt homicidæ, 16. 10. 10. vol. 7.
P. 405.

Denarismus.

Tributum ita vocatum, 5. 3. 11. vol.
2. p. 249.

Denarius.

Oblatio *denarii* in eucharistia quo
tempore introducta, 12. 2. 5. vol.
6. p. 269.

Dendrophori.

Genus quoddam incantatorum gen-
tilium, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Deo gratias.

Ad nominationem prophetæ vel
epistolæ in ecclesia populus qui-
busdam in locis dicere solitus
Deo gratias, 14. 3. 9. vol. 6. p. 79.
Depositio vid. *Degradatio*.

Depositum.

Fraus in negatione *depositi* punita,
16. 12. 16. vol. 7. p. 489.

Deprecatio.

Episcopi iure præditi *deprecandi*
pro reis apud magistratum ciui-
lem, 2. 8. 1. vol. 1. p. 129.

Facta etiam a magistratu ciuili a-
pud episcopum, 18. 4. 10. vol.
8. p. 179.

A monachis quoque, 7. 3. 11. vol.
3. p. 88.

Et a martyribus, 18. 4. 10. vol. 8. p. 179.

Descriptio.

Animarum *descriptio*, genus tribu-
ti, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Descriptio lucratiuorum, 5. 3. 11.
vol. 2. p. 249.

Desertor.

Qui vitam clericalem *deseruerent*,
quomodo puniti, 3. 1. 5. vol. 2.
p. 9. Et 5. 4. 12. vol. 2. p. 276.
Et 6. 4. 1. vol. 2. p. 381.

Religionis *desertor* vid. *Apostata*.

Desperati.

Christiani per contumeliam sic vo-
cati a gentilibus, 1. 2. 5. vol. 1.
p. 24.

Detractio vid. *Obtrectatio*.

Δεξαμένη.

Fons sacer ita dictus, 8. 7. 4. vol. 3.
p. 258.

Dextra.

Iunctio *dextrarum*, cærimonia in
sponsalibus & nuptiis vsitata, 22.
3. 6. vol. 5. p. 32. Et 2. 4. 4. vol.
9. p. 341.

Diaconi.

Semper pro vno ex tribus sacris
ordinibus ecclesiæ habiti, 2. 20.
1. vol. 1. p. 296.

Quo sensu sacerdotes vocentur ab
Optato, ibid. Et 2. 19. 15. vol. 1.
p. 285.

Communiter distincti a sacerdoti-
bus & presbyteris nomine *ὕπη-
ρετῶν* ministrorum & leuitarum,
2. 20. 2. vol. 1. p. 299.

Formula ordinandi diaconos, 2. 20.
3. vol. 1. p. 300.

Diaconorum officium, vasorum al-
tariis

- raris curam gerere, 2. 20. 4. vol. I. p. 301.
- Recipere dona populi eaque offerre sacerdoti, ac nomina offerentium recitare, ibid. p. 302. Et 15. 2. 4. vol. 6. p. 260.
- Euangelium in quibusdam ecclesiis legere, 2. 20. 6. vol. I. p. 303. Et 14. 3. 4. vol. 6. p. 73.
- Consecrata panis & vini elementa populo porrigere in eucharistia, 2. 20. 7. vol. I. p. 304.
- Non autem ea consecrare super altari, 2. 20. 8. vol. I. p. 306.
- In quibusdam locis baptizare, 2. 20. 9. vol. I. p. 309.
- Plebem ad preces adhortari eamque in sollemnibus officiis dirigere, 2. 20. 10. vol. I. p. 310. Et 15. 1. 2 & 3. vol. 6. p. 236 seqq. Et 15. 3. 5. & 31. vol. 6. p. 305. 363. Et 15. 6. 1. vol. 6. p. 492.
- Populum dimittere cum sollemni verborum formula, *Exite in pace*, 15. 6. 4. vol. 6. p. 494.
- Absentibus presbyteris concionari, 2. 20. 11. vol. I. p. 313. Et 14. 4. I & 2. vol. 6. p. 105 seqq.
- Poenitentes, urgente extrema necessitate, in gremium ecclesie recipere & in extraordinariis quibusdam casibus inferiorum ordinum clericis officium ad tempus abrogare, 2. 20. 12. vol. I. p. 315. Et 19. 3. 3. vol. 8. p. 232.
- In conciliis generalibus episcopis suis ministrare & interdum eos

- repraesentare, 2. 20. 13. vol. I. p. 316.
- Et suffragia ferre, ibid.
- Tempore oblationis ianuas custodire, 2. 20. 15. vol. I. p. 320.
- Decriminibus populi episcopo nuntiare, 2. 20. 17. vol. I. p. 322.
- Diaconi* olim omnibus inferiorum ordinum ecclesie officiis perfuncti, 2. 20. 15. vol. I. p. 319.
- Numerus septem *diaconorum* semper retentus in ecclesia Romana, 2. 20. 19. vol. I. p. 323.
- Diaconi* potestate praediti reprehendendi atque corrigendi eos, qui in ecclesia inordinate se gererent, 2. 20. 14. vol. I. p. 317.
- Diaconi* vocati episcoporum oculi, os, angeli, prophetae, &c. 2. 20. 18. vol. I. p. 322.
- Episcoporum subeleemosynarii, 2. 20. 16. vol. I. p. 320.
- Non ordinandi infra vicesimum quintum aetatis annum, 2. 20. 22. vol. I. p. 325.
- Confidere praesente presbytero aliquo *diaconis* non permissum, 2. 20. 21. vol. I. p. 326.

Diaconicum.

- Diaconicum bematis, 8. 6. 22. vol. 3. p. 249.
- Diaconicum magnum, 8. 7. 7. vol. 3. p. 161.

Diaconissa.

- Quibus nominibus olim appellatae, 2. 22. I. vol. I. p. 341.
- E viduis vel virginibus ecclesie eligenda

- ligendæ erant, 2. 22. 2. vol. I. p. 342.
- Non ante sexagesimum ætatis annum ordinandæ, 2. 22. 4. vol. I. p. 344.
- Vnius tantum viri vxores fuisse eas oportebat, 2. 22. 5. vol. I. p. 345.
- Quibus ritibus ordinatæ fuerint, 2. 22. 6. vol. I. p. 346.
- Non ad vllam sacerdotii functionem consecratæ, 2. 22. 7. vol. I. p. 350. Et II. 4. I. vol. 4. p. 183. Et 14. 4. 5. vol. 6. p. 123.
- Officia *diaconissarum*, baptismo feminarum adfistere, 2. 22. 8. vol. I. p. 352.
- Catechumenas priuatim instituere, 2. 22. 9. vol. I. p. 353.
- Feminas ægrotas & adflictas visitare iisque ministrare, 2. 22. 10. vol. I. p. 353.
- Martyribus & confessoribus in custodia ministrare, 2. 22. 11. vol. I. p. 354.
- Ad introitum feminarum in ecclesiam expectare, 2. 22. 12. vol. I. p. 355.
- Viduis præsidere, 2. 22. 13. vol. I. p. 356.
- Quamdiu earum ordo in ecclesia durauerit, 2. 22. 14. vol. I. p. 356.
- Diaconissa* etiam pro vxore diaconi sumta, 2. 22. 15. vol. I. p. 358.
- Diapsalma*.
- Extrema versuum psalmorum a populo cantata, vel clausulæ psal-
- mis apponi solitæ, 14. I. 12. vol. 6. p. 20.
- Didumarii*.
- Officiales Apollinis Didumæi, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.
- Dies dominica*.
- Illius origo, 20. 2. I. vol. 9. p. 13.
- Frequentatio theatri aliorumque ludorum & delectamentorum in *die dominica* quomodo punita, 16. 8. 4. vol. 7. p. 377.
- Omnes orationes forense prohibita & dilata hoc die, exceptis iis, quæ absolute essent necessitatis vel magnæ caritatis, 20. 2. 2. vol. 9. p. 18.
- Ieiunium *diei dominica* sub pœna excommunicationis prohibitum, 16. 8. 3. vol. 7. p. 375. Et 20. 2. 5. vol. 9. p. 36.
- Inflexio genuum hoc die non vsita, 13. 8. 3. vol. 5. p. 253 seq. Et 20. 2. 6. vol. 9. p. 41.
- Magna cura & studium a priscis christianis in religiosa *diei dominica* obseruatione positum, 20. 2. 7. vol. 9. p. 42.
- Fuga religiosorum conuentuum *die dominica* quomodo per leges ecclesiæ punita, 16. 8. I. vol. 7. p. 373. Et 20. 2. 12. vol. 9. p. 48.
- Digami*.
- Ab ordinatione exclusi, 4. 5. I. vol. 2. p. 153.
- Quinam *digami* a sacræ eucharistiæ vsu

vsu exclusi fuerint, 15. 4. 18. vol. 6. p. 423.

Dimissoria epistola.

Ab episcopis datæ clericis, ex diœcesi sua in aliam commigrantibus, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106. Et 6. 4. 4. vol. 2. p. 387.

Nulli clerico sine illis commigrare in aliam diœcesin permissum, ibid. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.

A chorepiscopis dari solitæ, 2. 14. 8. vol. 1. p. 196.

Dinothus.

Abbas Banchoriensis, strenuus libertatis ecclesiarum Britannicarum aduersus Augustinum monachum defensor, 2. 18. 2. vol. 1. p. 263. Et 9. 1. 11. vol. 3. p. 398. 399.

Diœcesis.

Tredecim *diœceses* imperii Romani recensitæ, 9. 1. 5. vol. 3. p. 374.

Diœcesis sumta pro tractu terræ, patriarchali potestati subiacente, 9. 1. 12. vol. 3. p. 406.

Maiores *diœceses* in concilio Arelatensi explanatæ, ibid. p. 405.

Quo tempore nomen *diœcesis* primum pro episcopali sede adhiberi cœptum sit, 9. 2. 2. vol. 3. p. 410.

Diœceses olim vocatæ parœciæ, 9. 2. 1. vol. 3. p. 408.

Limitibus ciuitatis alicuius Romanæ conformatæ, 9. 2. 3. vol. 3. p. 414.

Non generatim ita amplæ inter

nationes, primis temporibus ad religionem christianam perductas, quemadmodum inter nationes medio ecclesiæ æuo conuersas, 9. 2. 4. vol. 3. p. 414.

Diœceses amplæ diuidendæ, 9. 6. 16. vol. 3. p. 547.

Non diuidendæ sine venia primatis, 17. 5. 37. vol. 8. p. 101.

Augustini *diœcesis* quam late patuerit, 9. 2. 5. vol. 3. p. 416.

Theodoret *diœcesis* quot habuerit parœcias, 9. 2. 14. vol. 3. p. 452.

Diuersæ ciuitates in vna eademque *diœcesi*, 9. 4. 1. vol. 3. p. 492.

Quot *diœceses* fuerint in Asia minore, 9. 3. 1. vol. 3. p. 468.

Quot in Italia, 9. 5. 1. vol. 3. p. 504.

In Italia exiguarum vrbiū moenibus terminatæ, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 608.

Basilii *diœcesis* quot chorepiscopos habuerit, 9. 3. 2. vol. 3. p. 470.

Quo sensu vniuersus orbis vna tantum *diœcesis* dicatur, 2. 5. 2. vol. 1. p. 113.

Nulli clerico ex *diœcesi* alia in aliam commigrare permissum sine episcopi sui venia, 6. 4. 4. vol. 2. p. 387. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.

Nulli clerico in duabus *diœcesibus* beneficia percipere licitum, 6. 4. 8. vol. 2. p. 398.

Diœceses episcopales ex antiquis canonibus demonstratæ, 9. 6. 21. vol. 3. p. 563.

Ecclesia *diœcesana* distincta ab ecclesia matrice, 8. 1. 12. vol. 3. p. 137.

Accepta pro ecclesia parochiali, 9. 8. 1. vol. 3. p. 593.

Diptycha.

Libri siue tabulæ sacræ, 15. 3. 18. vol. 6. p. 347. Et 16. 3. 12. vol. 7. p. 170.

Lectæ de ambone ecclesiæ, 8. 5. 4. vol. 3. p. 193.

Expungere alicuius nomen de *diptychis* idem atque excommunicare aliquem post mortem, 16. 3. 12. vol. 7. p. 171.

Nomen alicuius *diptychis* denuo inscribere, idem atque absoluerè, 19. 2. 11. vol. 8. p. 228.

Disciplina ecclesiastica.

Quo potissimum spectet, 16. 1. 1. vol. 7. p. 1.

Potestas mere spiritualis, 16. 2. 3. vol. 7. p. 63.

Interdum adiuta a potestate sæculari, ibid. Et 17. 2. 7. vol. 8. p. 18. Et 2. 4. 4. vol. 1. p. 104.

Numquam ad sumendum de aliquo supplicium adhibita, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70. Et 2. 4. 4. vol. 1. p. 106.

Nec ad exuendum aliquem naturalibus suis vel ciuilibus iuribus, multo minus ad magistratum potestate sua & debita ei fidelitate priuandum, 16. 2. 5. vol. 7. p. 78.

In quo constiterit, 16. 2. 6 & 7 seqq. vol. 1. p. 80 seqq.

Censuræ ecclesiasticæ in clericos quam vltos alios seueriores, 6. 2. 2. vol. 2. p. 311.

Pœna corporalis pars *discipline* in inferiores clericos & minores ætate, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64 seq. Et 16. 3. 11. vol. 7. p. 168. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Clericorum *disciplina* quomodo discrepat a *disciplina* laicorum, 17. 1. 1. vol. 8. p. 1 seqq.

Præcipue administrata ab episcopis, 19. 3. 1. vol. 8. p. 230.

Episcopi ob neglectum *discipline* deponendi, 17. 5. 36. vol. 8. p. 101.

Vid. *Excommunicatio*, *Anathema*, *Communio laica* & *Communio peregrina*.

Discipuli.

Sic christiani primum vocati, 1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Disputatio.

Nomen sermonis ecclesiastici, 14. 4. 1. vol. 6. p. 105.

Dualis lex & Constitutiones duales.

Edicta & constitutiones imperatorum ita vocatæ, 8. 1. 3. vol. 3. p. 106.

Diuerforium.

Clericis caupones & *diuerforia* publica præter necessitatem ingredi haud permissum, 17. 5. 30. vol. 8. p. 95.

Diuisio mensuræ.

Portio reddituum ecclesiasticorum,
inter clericos singulis mensibus
diuidi solita, 5. 4. 3. vol. 2. p. 264

Diuortium.

In casu fornicationis licitum, 22. 5.
1. vol. 9. p. 349. seq.

Ob alia etiam crimina permissum
per legem ciuilem, 22. 5. 3. vol.
9. p. 356.

Num quis post legitimum diuorti-
um aliam sibi iungere potuerit
matrimonio, 22. 2. 12. vol. 9. p. 301.

Qui repudiatas duxissent, eos ordi-
nari haud permissum, 4. 4. 7.
vol. 2. p. 152.

Nec eos, qui vxores suas repudi-
assent, 4. 5. 4. vol. 2. p. 156.

Doctor.

Doctor audientium, nomen cate-
chistarum, 3. 10. 2. vol. 2. p. 53.

Doctores ecclesiastici, sic catechistæ
in scholis catecheticis Alexan-
driæ vocati, 14. 4. 4. vol. 6.
p. 120.

Dogma.

Vetustum nomen religionis christi-
anæ, 1. 1. 9. vol. 1. p. 12.

Hinc christiani olim vocati *dogma-
tici*, ibid. p. 13.

Δολομέτραι.

Mensores fraudulentæ censura adfe-
cti, 16. 12. 17. vol. 7. p. 495.

Dolus malus.

Certum rapinæ genus sic vocita-
tum, 16. 12. 14. vol. 7. p. 482.

*Dominica noua & Dominica
in albis.*

Nomen dominicæ pascha proxime
insequentis, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118.

Dominicum.

Varie huius vocabuli significatio-
nes, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113 seq.

Domnus.

Episcopus Antiochiæ iniuste eie-
ctus, 6. 4. 3. vol. 2. p. 387.

Domus.

Nomen ecclesiæ, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113.

Domus columbæ.

Nomen ecclesiæ, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113.

Domus diuina.

Palatium imperatoris sic vocatum,
5. 3. 9. vol. 2. p. 246.

Domus synaxeos.

Aliud nomen ecclesiæ, 8. 1. 11. vol.
3. p. 136.

Donaria.

Ornamenta ecclesiæ, 8. 8. 1. vol. 3.
p. 289.

Donatistæ.

Nonnulli eorum episcopi eucharis-
tiam canibus proiciunt & a ca-
nibus laniantur, 8. 10. 2. vol. 3.
p. 340.

Donatus.

Quomodo peregrinantes interro-
gare solitus sit, 1. 1. 6. vol. 1. p. 9.

Δῶρον.

Nomen baptismi, 11. 1. 10. vol. 4. p. 150.

Dos.

Instrumenta *dotalia* quatenus ne-
cessa-

cessaria fuerint ad legitimum coniugium, 22. 3. 7 & 9. vol. 9. p. 322. Et 11. 5. 11. vol. 4. p. 234.
Nulla ecclesia constituenda vel consecranda, nisi ante *dotata*, 8. 9. 11. vol. 3. p. 332.

Desubheani.

Eorum superstitiosa obseruatio fabricati, 20. 2. 3. vol. 9 p. 26. 29.

Doxologia.

Certi hymni sic vocati, 14. 2. 1. vol. 6. p. 29.

Ad totam sacrosanctam trinitatem directæ, 13. 2. 1. vol. 5. p. 32. Et 15. 3. 25. vol. 6. p. 357.

Doxologia maior, Gloria in excelsis Deo &c. 14. 2. 2. vol. 6. p. 35.

Doxologia minor, Gloria patri & filio & spiritui sancto, 14. 2. 1. vol. 6. p. 29.

Dromica.

Forma quarundam ecclesiarum *dromica*, 8. 3. 1. vol. 3. p. 172.

Drungus.

Per *drungos* rei nonnumquam liberati, 7. 3. 21. vol. 3. p. 89.

Ducenarii.

Ciuiles quidam ministri apud Romanos, 6. 4. 9. vol. 2. p. 402.

Dulia.

Distinctio inter latriam, *duliam* & hyperduliam veteribus incognita, 13. 2. 3. vol. 5. p. 58.

Duumuiratus.

Præcipuus magistratus ciuitatis, non gerendus a christianis ob

idololatriæ administrationem, 16. 4. 9. vol. 7 p. 208.

Δύναμις.

Ὅση δύναμις, quid sibi hæc phrasiss velit, explicatur, 6. 3. 5. vol. 2. p. 354. 355. Et 13. 5. 5. vol. 5. p. 131.

E.

Ebrietas.

Crimen, ob quod clerici de gradu deiiciendi, 6. 2. 5. vol. 2. p. 316. Et laici excommunicandi, 16. 11. 13. vol. 7. p. 454.

Ecclesia.

Quomodo eius vnitas sit custodita, 16. 1. 8. vol. 7. p. 37.

Eius consuetudines obseruandæ, 16. 1. 12. vol. 7. p. 45.

Ecclesia pro Templo.

Huius appellationis ratio explicata, 8. 1. 1. vol. 3. p. 112.

Varia ecclesiarum nomina, 8. 1. 2. 11. vol. 3. p. 113--137.

Origo earum a tempore apostolorum arcessita, 8. 1. 13. vol. 3. p. 141.

Quadraginta *ecclesie* Romæ antepostreimam persecutionem, 8. 1. 17. vol. 3. p. 193.

Differentia inter *ecclesias* primorum sæculorum & *ecclesias* sequentium temporum, 8. 2. 1. vol. 3. p. 159.

Ecclesia matrix & *ecclesia* diœcesana quomodo distinguendæ, 8. 1. 12. vol. 3. p. 137.

Gentilium templa in *ecclesias* christianas conuersa, 8. 2. 4. vol. 3. p. 164 seqq.

Romanæ basilicæ in *ecclesias* conuersæ, 8. 1. 5. vol. 3. p. 120 & 171.

Constantini munificentia in ædificandis *ecclesiis*, 8. 2. 3. vol. 5. p. 163.

Narratio de *ecclesia* Iustiniani, dicta *Sancta Sophia*, 8. 2. 3. vol. 3. p. 163 seqq. Et 8. 3. 1. vol. 3. p. 172.

Omnes *ecclesiæ* in Anglia ex ligno factæ, vsque dum ædificaretur Candida Casa de lapide, 8. 2. 1. vol. 3. p. 160.

Non questus causa ædificandæ *ecclesiæ*, 9. 8. 6. vol. 3. p. 603.

Diuersæ *ecclesiarum* formæ descriptæ, 8. 3. 1. vol. 3. p. 172.

Diuersus aliarum ab aliis situs, 8. 3. 2. vol. 3. p. 175.

In diuersas partes diuisæ, 8. 3. 3. vol. 3. p. 177.

Locus virorum & mulierum vt plurimum alia ab aliis separata, 8. 5. 6 seq. vol. 3. p. 196 seq.

Priuata in illis cellulæ, meditationi, lectioni & orationi adcommodatæ, 8. 5. 8. vol. 3. p. 201.

Ecclesiarum ornamenta.

Variis donariis populi ornatæ *ecclesiæ*, dictis anathematis, 8. 8. 1. vol. 3. p. 287.

Inauratum & musium opus in *ecclesiis* antiquis vsitatum, 8. 8. 5. vol. 3. p. 295.

Sententiis, e scriptura sacra peti-
Bingh, O.E. Vol. X.

tis & parietibus inscriptis, exornatæ, 8. 8. 3. vol. 3. p. 292.

Nec non aliis inscriptionibus humanæ compositionis, 8. 8. 4. vol. 3. p. 293.

Floribus etiam & frondibus, 8. 8. 12. vol. 3. p. 314.

Non picturis aut imaginibus per tria priora sæcula, 8. 8. 6. vol. 3. p. 296.

Quo tempore imagines regum atque episcoporum in ecclesiam inuectæ, 8. 8. 8. vol. 3. p. 305.

Ecclesiarum consecratio.

Origo huius consuetudinis ex sæculo quarto arcessenda, 8. 9. 2. vol. 3. p. 317.

Episcopus in qualibet diœcesi ordinarius huius consecrationis minister, 8. 9. 3. vol. 3. p. 322.

Nullam ecclesiam sine episcopi permisso *adificari* licitum, 8. 9. 4. vol. 3. p. 323.

Episcopis ad *consecrandam* aliquam *ecclesiam* episcopi Romani veniaminus opus, 8. 9. 7. vol. 3. p. 326.

Ecclesiæ semper Deo, non autem sanctis *dedicatæ*, etsi horum nominibus non numquam distinctæ, 8. 9. 8. vol. 3. p. 327.

Nulla *ecclesia consecranda*, nisi ante dotata, 8. 9. 11. vol. 3. p. 332.

Episcopis ne quidquam pro *consecratione ecclesiarum* deponere licitum, 8. 9. 12. p. 3. p. 333.

Consecrationes ecclesiarum quouis

- die indistinctam peractæ, 8.
9. 13. vol. 3. p. 334.
- Dies consecrationis ecclesiarum inter dies festos anniuersarios celebratus, 8. 9. 14. vol. 3. p. 334.
- Reuerentia in ecclesiis.*
- Reges coronam suam deponere soliti sub introitum in ecclesiam, 8. 5. 1. vol. 3. p. 189. Et 8. 10. 8. vol. 3. p. 345.
- Nulli cum armis ecclesiam intrare permittum, 8. 11. 10. vol. 3. p. 368. Et 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
- Manus lauabant, qui in ecclesiam ingrediebantur, 8. 10. 5. vol. 3. p. 242.
- Nonnulli exuebant calceos, 8. 10. 6. vol. 3. p. 342.
- Ad altare se incuruabant, 8. 10. 7. vol. 3. p. 343.
- Ianue ac columne ecclesie atque altaris in amoris ac reuerentie signum osculo exceptæ & amplexu circumplexæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.
- Ad nullum unquam profanum vsum adhibere, 8. 10. 1. vol. 3. p. 335.
- Conuiuia in ecclesiis interdicta, 8. 10. 1. vol. 3. p. 336. Et 8. 11. 12. vol. 3. p. 370.
- Quomodo a priuatis oratoriis fuerint distinctæ, 8. 1. 4. vol. 3. p. 120.
- Quomodo ab ædibus priuatis, 8. 10. 3. vol. 3. p. 340.
- Ecclesie ad meditationem & orationem priuatam adhibitæ, 8. 10. 10. vol. 3. p. 348.*
- Non hæreticis tradendæ, 8. 10. 4. vol. 3. p. 341.
- Tutissimus rerum alicuius pretii adseruandarum locus, 8. 10. 12. vol. 3. p. 350.
- Asyla, siue loca refugii factæ, 8. 11. 1. vol. 3. p. 353.
- Ecclesie notitia siue geographia vid. Notitia.*
- Status ecclesia statui imperii conformis, 9. 1. 2. vol. 3. p. 372.
- Prædia ecclesiastica a tributis non exempta, 5. 3. 3. vol. 2. p. 233.
- Iisdem oneribus obnoxia, quibus ante donationem subiacerant, 5. 3. 5. vol. 2. p. 238.
- Ecclesie redditus vid. Reditus.*
- Ecclesie atria vid. Camiteria, Sepulchra, Exsequia.*
- Populo non permittum sepelire in atrio ecclesie ad sæculum sextum, 23. 1. 7. vol. 10. p. 17.
- Ecclesiastici.*
- Quo sensu omnes christiani sic vocati sint, 1. 1. 8. vol. 1. p. 12.
- Causse ecclesiasticæ non deferendæ ad iudicia secularia, 5. 2. 5. vol. 2. p. 218.
- Quomodo ad conuentus ecclesiasticos ante vsum campanarum vocati sint homines, 8. 7. 15. vol. 3. p. 280.
- Quatenus iudeis, hæreticis & ethnicis,

cis, ad conuentus *ecclesiasticos*
venire permiffum, 8. 4. 4. vol.
3. p. 187. Et 13. 1. 2. vol. 5. p. 2.
seq. Vid. *Missæ catechumenorum*
& *Sermo*.

Leges ecclesiastica vid. *Canones*.
Ecclesiædici.

Defensores ecclesiæ, 3. 5. II. vol. 2.
p. 63.

Edicta.

Imperatorum *edicta* vocatæ episto-
læ sacræ, 2. 16. 17. vol. I. p. 225.

Effigies.

Solidæ *effigies* siue statuæ in eccle-
siis per plura sæcula non per-
misse, 8. 8. II. vol. 3. p. 311. Vid.
Imagines.

Ἐγγαστριμύθοι.

Vates ex imo ventre per vmbilicum
loquentes, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Ἐκατοντάεχαι.

Genus quoddam diuinorum, 16.
5. 6. vol. 7. p. 258.

Ἐκατοσαί.

Vfuræ, duodecim ex centenis per
annum conficiens, 6. 2. 6. vol. 2.
p. 320.

Ἐκδικοί & Ἐκκλησιέκδικοί.

Defensores ecclesiæ, 3. 5. II. vol. 2.
p. 63.

Ἐκκλησίτην.

Excommunicare, 16. 2. 8. vol. 7.
p. 84.

Ἐκκλησία & Ἐκκλησιαστήριον.

Quomodo vocabulum alterum ab

altero differat, 8. I. I. vol. 3. p.
112.

Ἐκλεκτοί.

Electi, sic vocati christiani, I. I. I.
vol. I. p. I.

Ἐκλεκτῶν ἑκλεκτότεροι.

Nomen antiquorum ascetiarum, 7.
L. 6. vol. 3. p. 12.

Ἐκτυπώματα.

Certa quædam donaria in ecclesia
sic vocitata, 8. 8. 2. vol. 3. p. 291.

Ἐλcesæi.

Hæretici, formam baptismi mu-
tantes, II. 3. 6. vol. 4. p. 73.

Ἐλεκτι.

Nomen, christianis datum in ge-
nere, I. I. I. vol. I. p. I.

Certus ordo catechumenorum sic
appellatus, 10. 2. 5. vol. 4. p. 20.

Ἐλεκτῖο.

Clericorum *electio* variis modis fa-
cta, 4. I. I. seq. vol. 2. p. 80 seqq.

In episcopi *electione* populus æqua-
lem cum clero inferiore habe-
bat potestatem, 4. 2. 2. vol. 2. p.
96.

Populus nonnumquam ad vnum
aliquem ex tribus, quem epi-
scopi nominauerant, eligendum
adstrictus, 4. 2. 17. vol. 2. p. 113.

Legibus Iustiniani *electiones* opti-
matibus confirmatæ, inferiore
plebe prorsus exclusa, 4. 2. 18.
vol. 2. p. 114.

Imperatores interdum suam inter-
pone-

- ponebant auctoritatem, ut tumultibus occurrerent, 4. 2. 16. vol. 2. p. 112.
- Quomodo & quando principes & patroni præcipuam *electionis* potestatem nacti sint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 115.
- Quid illi, qui episcopum *elegissent*, facere debuerint, 4. 3. 2. vol. 2. p. 119. Et 4. 3. 14. vol. 2. p. 142.
- Eleemosynæ.*
- Data pauperibus ante fores ecclesiæ, 13. 8. 14. vol. 5. p. 273. Vid. *Beneficentia.*
- Elevatio.*
- Hostiæ in eucharistia *elevatio*, quæ adorationis illius causa fit, per multa secula incognita in veteri ecclesia, 15. 5. 4. vol. 6. p. 451.
- Εμβάτης.*
- Nomen fontis, in atrio ecclesiæ positi, 8. 3. 6. vol. 3. p. 180.
- Embolus.*
- Certus locus in templo Sophiano, 8. 5. 10. vol. 3. p. 206.
- Ημιολίας.*
- Vfuræ genus, damnatum, 6. 2. 6. vol. 2. p. 321.
- Encænia.*
- Dies consecrationis ecclesiarum inter dies festos anniuersarios celebrari solitus, 8. 9. 14. vol. 3. p. 334. Et 20. 8. 1. vol. 9. p. 163.
- Energumeni.*
- Homines a malo spiritu agitati, non ordinandi, 4. 4. 7. vol. 2. p. 152. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 59.
- Extrema necessitate urgente baptizandi, 11. 5. 3. vol. 4. p. 218.
- Et ad eucharistiam admittendi, 15. 4. 16. vol. 6. p. 420.
- Preces pro *energumenis*, 14. 5. 7. vol. 6. p. 217.
- Eorum exorcismus & statio in ecclesia, 3. 4. 7. vol. 2. p. 27. Et 8. 4. 3. vol. 3. p. 185.
- Ενθρονιστικαὶ συλλαβαί.*
- Litteræ inthronificæ, 2. 11. 10. vol. 1. p. 170.
- Sermo inthronificus, ibid.
- Enthusiastæ.*
- Vates, ex inhabitantis dæmonis impulsu vaticinantes, 16. 5. 4. vol. 7. p. 248.
- Εορταὶ θεοσεπταί.*
- Dies coronati, quinam ita dicti sint, 8. 5. 1. vol. 3. p. 190.
- Ἐπίκλησις & προσφώνησις.*
- Distinctæ precationis formulæ, 2. 20. 10. vol. 1. p. 312.
- Ἐπίκλησις ἐπὶ ἐπαρχῶν.*
- Imploratio propter primitias, 5. 6. 4. vol. 2. p. 290.
- Ἐφῶδιον.*
- Viaticum. Nomen baptismatis, 11. 1. 10. vol. 4. p. 151.
- Nomen etiam eucharistiæ, 15. 4. 9. vol. 6. p. 404. Et 18. 4. 3. vol. 8. p. 163.
- Ἐφφοροι.*
- Episcopi hoc nomine appellari, 2. 2. 5. vol. 1. p. 73.

Epiphania.

Cerimonia aperiendi aures catechumenorum, 10. 2. 13. vol. 4. p. 33. Et 15. 1. 4. seqq. vol. 6. 246. seqq.

Ἐφύμνιον.

Responsio, facta in clausula versuum in psalmodia, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.

Ἐπιθέτης.

Ὁ γεραίος ἐπιθέτης, Græcus impostor, hoc ignominioso nomine Seruator noster appellatus ab Ethnicis, 1. 2. 4. vol. 1. p. 18.

Epiphania.

Sollemnitatis a natiuitate *CHRISTI* distincta, 20. 4. 5. vol. 9. p. 79.

Sollemne tempus baptismi in quibusdam ecclesiis, 11. 6. 7. vol. 4. p. 246. Et 20. 4. 8. vol. 9. p. 83.

Cur hæc dies appelletur *epiphania* secunda & dies luminum, 20. 4. 7. vol. 9. p. 82.

Celebrata ut reliquæ maiores festiuitates, 20. 4. 8. vol. 9. p. 83.

Hac die tempus celebrandi pascha denuntiatur, 20. 4. 9. vol. 9. p. 85.

Episcopa.

Vxor episcopi, 2. 22. 15. vol. 1. p. 359.

Episcopatus.

Demonstratus ex antiquis canonibus, 9. 6. 21. vol. 3. p. 563.

Consilium de constituendo *episcopatu* in ecclesiis protestantibus, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 606.

Episcopi.

Eorum ordo ab apostolis institutus, 2. 1. 3. vol. 1. p. 58.

Catalogus episcoporum ab apostolis ordinatorum, 2. 1. 4. vol. 1. p. 60.

Dicti initio apostoli, 2. 2. 1. vol. 1. p. 69.

Et successores apostolorum, 2. 2. 2. vol. 1. p. 70.

Et principes ecclesiæ, præpositi, *προεστώτες, πρόεδροι, ἑποροι*, principes sacerdotum, pontifices maximi, summi sacerdotes, papæ, patres patrum, episcopi episcoporum, patriarchæ, vicarii Christi, & angeli ecclesiæ, 2. 2. 4. seqq. vol. 1. p. 72 seqq.

Superiores presbyteris, 2. 1. 2. vol. 1. p. 55.

Titulo sanctissimorum, beatissimorum insigniti, 2. 9. 6. vol. 1. p. 139.

Cathedris suis in ecclesia ab aliis distincti, 2. 9. 7. vol. 1. p. 140.

Omnes *episcopi* libertate præditi peculiare sibi liturgias formandi, 2. 6. 2. vol. 1. p. 117.

Nec non eandem fidei confessionum diuersimode exprimendi, 2. 6. 3. vol. 1. p. 118.

Specialia ieiunia ecclesiis suis indicendi, 2. 6. 4. vol. 1. p. 120.

Plerumque arbitri electi in causis secularibus ab iis, qui inter se dissident, 2. 7. 1. vol. 1. p. 123.

Non tamen in causis criminalibus

& ciuilibus, nisi inter litigantes hac de re ante conuenisset, 2. 7. 4. vol. 1. p. 128.
 Priuilegium deprecandi pro reis apud magistratum ciuilem, 2. 8. 1. vol. 1. p. 129.
 Benedictio, 2. 9. 1. vol. 1. p. 133.
 Manuum ipsorum exosculatio, 2. 9. 2. vol. 1. p. 135.
 Vtrum *episcopi* olim mitram aliud quoddam ornamentum gestauerint, 2. 9. 5. vol. 1. p. 137.
 Formula salutandi episcopos: Per coronam, 2. 9. 5. vol. 1. p. 135.
 Nemo ab *episcoporum* iurisdictione exemptus, 2. 4. 1. vol. 1. p. 100.
 Omnes monachi *episcopo* diocesanos, in qua uiuerent, subiecti, 2. 4. 2. vol. 1. p. 101.
 Nec non omnes subordinati magistratus in rebus, ad spiritualem iurisdictionem pertinentibus, 2. 4. 3. vol. 1. p. 103.
 Potestas *episcoporum* non arbitraria sed per canones diuerso respectu limitata, 2. 3. 9. vol. 1. p. 98.
 In ecclesia Africana non poterant *episcopi* censura adficere presbyteros, nisi consultis quibusdam vicinis episcopis, 2. 3. 9. vol. 1. p. 99.
Episcoporum thronus in ecclesia, 2. 9. 7. vol. 1. p. 140.
 Priuilegium in dando litteras formatas quibusuis hominibus, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
 Potestas in dispensandis ecclesie

reditibus, 2. 4. 6. vol. 1. p. 108.
 Reditus vel bona ecclesie ab eis non alienanda sine clericorum suorum & metropolitani consensu, 5. 6. 7. vol. 2. p. 299.
Episcopi non damnandi nisi duorum vel trium testimonio, 5. 1. 5. vol. 2. p. 209.
 Hæreticis aduersus *episcopos* testimonium dicere non permixsum, ibid. vol. 2. p. 210.
 Nec excommunicatis vel flagitiosis hominibus, ibid. p. 211.
 Falsa eorum accusatio quomodo punita, 5. 1. 5. vol. 2. p. 212.
Episcopi non accessendi in iudicium seculare ad dicendum testimonium, 5. 2. 1. vol. 2. p. 213.
 Nec ad dandum iureiurando testimonium cogendi, 2. 5. 2. vol. 2. p. 214.
 An singulare vnus *episcopi* testimonium in lege contra multorum aliorum testimonia ualeat, 5. 2. 3. vol. 2. p. 215.
Episcopi, qui solus sceleris alicuius esset conscius, testimonium non sufficiebat ad anathematis poenam reo infligendam, 16. 3. 10. vol. 7. p. 165.
 Quid per *episcoporum* absolutam potestatem in suis ipsorum ecclesiis intelligatur, 2. 6. 1. vol. 1. p. 116.
 Quo sensu quilibet *episcopus* totius ecclesie catholice *episcopus* esse dicatur, 2. 5. 1. vol. 1. p. 111.

De episcoporum electione & ordinatione.

Episcopi eligendi ab episcopis provincialibus, clero & populo, 4. 2. 4. vol. 2. p. 98. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 56. 57.

Eligendi intra tres menses, postquam sedes vacua facta erat, 2. 11. 1. vol. 1. p. 157.

Eligendi ex clericis eius ecclesiæ, cui præficerentur, 2. 10. 2. vol. 1. p. 146.

Non ordinandi infra tricesimum ætatis annum, 2. 10. 1. vol. 1. p. 142.

Episcopis per inferiores ecclesiæ ordines eundum, antequam ordinationem episcopalem obtinerent, 2. 10. 4. vol. 1. p. 149.

Diaconi tamen interdum episcopi facti, etsi nunquam ordinati presbyteri, 2. 10. 5. vol. 1. p. 150.

In casu necessitatis ex inferioribus ordinibus episcopi electi, 2. 10. 6. vol. 1. p. 152.

Et nonnumquam de ipsis laicis episcopi facti, 2. 10. 7. vol. 1. p. 152.

Tres episcopi ad ordinationem alicuius episcopi requisiti, 2. 11. 4. vol. 1. p. 160.

Episcopi in sua ipsorum ecclesia ordinandi, 2. 11. 7. vol. 1. p. 167.

Non ordinandi in paruis oppidis, 2. 12. 1. vol. 1. p. 171.

Non numquam tamen in paruis locis ordinati, 2. 12. 2 & 3. vol. 1. p. 172 seqq.

Duo episcopi in vna aliqua ciuitate haud ordinandi, 2. 13. 1. vol. 1. p. 178.

Interdum tamen duo episcopi admissi & cur, 2. 13. 2. vol. 1. p. 182.

Dies ordinationis episcopi anniuersaria sollempnitate celebratus, 4. 6. 15. vol. 2. p. 188.

Regule ad episcopos spectantes.

Episcopi in loco domicilii sui residere debebant, 6. 4. 7. vol. 2. p. 395.

Non sine venia de sede alia in aliam migrare, 6. 4. 6. vol. 2. p. 392.

Munere se abdicare in ecclesiæ commodum eis permissum, 6. 4. 2. vol. 2. p. 382.

Locum occupare secundum ætatem iussi, 2. 16. 8. vol. 1. p. 214.

Ad synodos prouinciales coire, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225. Et 17. 5. 38. vol. 8. p. 103.

Non peregre abire sine metropolitani sui litteris, 2. 16. 19. vol. 1. p. 227.

Pueros in ædibus suis, tamquam in academiis, educare in ministerium ecclesiæ, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.

Collegis suis honoris causa veniam dare consecrandi eucharistiam, 5. 1. 2. vol. 2. p. 204.

Non opprimere populum iniquis exactionibus, 17. 5. 39. vol. 8. p. 103.

Ecclesiam hæredem testamento constituere, si sine filiis vel nepoti-

- potibus morerentur, 5. 4. 9. vol. 2. p. 273.
- Officium concionandi diligenter explere, 7. 3. 4. vol. 1. p. 96. Et 11. 4. 2. vol. 6. p. 108. Vid. plura sub *Concionari*.
- Confirmationem dare, 9. 6. 18. vol. 3. p. 549. Et 12. 2. 2. vol. 4. p. 358. Vid. *Confirmatio*.
- Visitare parochias, 9. 6. 16. vol. 3. p. 547. Vid. *Visitatio*.
- Disciplinam exercere, excommunicare, absolueret, indulgentiam dare. Vid. hosce titulos.
- Ecclesias, virgines &c. consecrare. Vid. titulos.
- Henrici VIII. consilium numerum *episcoporum* augendi in Anglia, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 606.
- Peculiares modi puniendi delinquentes *episcopos*, 17. 4. 5. vol. 8. p. 41.
- Episcopi* depositioni obnoxii obordinationes datas, canonibus contrarias aliasque ob culpas, 17. 5. 35 seqq. vol. 8. p. 49 seqq.
- Episcopus episcoporum*.
- Titulus cuiusvis episcopi, 2. 2. 8. vol. 1. p. 78.
- Episcopi monachi*.
- Corrupta lectio in Beda pro *ipsi monachi*, 7. 3. 14. vol. 3. p. 70.
- Επισωζόμεν.
- Dies adscensionis CHRISTI, 20. 6. 5. vol. 9. p. 127.
- Epistolæ*.
- Canonicæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Clericæ, 3. 2. 3. vol. 2. p. 14.
- Commendatoriæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Communicatoriæ, ibid. Et 2. 11. 10. vol. 1. p. 171.
- Concessoriæ, 6. 4. 4. vol. 2. p. 390.
- Dimissoriæ, ἀπλυτικάι, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106. Et 6. 4. 5. vol. 2. p. 390. Et 17. 5. 12. vol. 8. p. 71.
- Ecclesiasticæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Enthroniticiæ, 2. 11. 10. vol. 1. p. 170.
- Formatæ, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.
- Pacificæ, ibid.
- Sacræ, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.
- Synodicae, ibid. Et 2. 11. 10. vol. 1. p. 171.
- Systaticæ, 5. 1. 3. vol. 2. p. 205.
- Tractoriæ, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.
- Epoda*.
- Doxologia *Gloria patri* non nullis vetustis scriptoribus sic vocata, 14. 1. 12. vol. 6. p. 21.
- Equus*.
- Equi* canonici, tributum sic vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.
- Equi* cursuales, 5. 3. 10. vol. 2. p. 247.
- Cursus *equorum*, spectaculum in hebdomade magna prohibitum, 20. 5. 9. vol. 9. p. 117.
- Eradus*.
- Eius in episcopum electio quomodo facta, 4. 2. 6. vol. 2. p. 102.
- Error*.
- Propter *errorem*, mere talem, nemo olim vita priuatus, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70 seqq.

Esseni.

Ab Eusebio pro christianis habitū,
13. 5. 7. vol. 5. p. 154.
Eorum seueritas in obseruando sab-
bato, 20. 2. 3. vol. 9. p. 29.

Esculenta.

Communitio *esculentorum* non con-
gruens quadragesimæ ieiunium
credita sine perfecta abstinencia
vsque ad vesperam, 21. 1. 17. vol.
9. p. 213.

*Ethnici vid. Gentiles.**Euangelium & Epistola.*

Num *euangelium* & *epistolam* his
recitarint, primum catechumen-
nis & deinde fidelibus ad altare,
14. 3. 5. vol. 6. p. 74.
Ad lectionem *euangelii* omnis po-
pulus adsurgere solitus, 4. 3. 10.
vol. 6. p. 80.
Codex *euangeliorum* in caput epi-
scopi in ordinatione eius posi-
tus, 2. 11. 8. vol. 1. p. 168.
Lumina ante *euangelium* portata,
14. 3. 11. vol. 6. p. 83.
Per *euangelia* iurare quo tempore
inuectum, 16. 7. 7. vol. 7. p. 366.

Eucharistia.

Non consecranda a diaconis, 2. 20.
8. vol. 1. p. 306.
Nec danda per diaconum presby-
tero sed tantum populo, 2. 20.
7. vol. 1. p. 305.
Consecrata in communi pane, non
in oblatiis azymis, 15. 2. 5. vol. 6.
p. 266.
Bingh. O. E. Vol. X.

Consecrata in vino aqua mixto, 15.
2. 7. vol. 6. p. 273.

Consecrata per preces, 15. 3. 11 & 12.
vol. 6. p. 318 seq.

Consecrata semper alta voce, 15. 3.
34. vol. 6. p. 368.

Ad sumendam eam facta inuitatio
cum verbis psalmi: *Gustate &*
videte. &c. ibid.

Data sub vtraque specie populo, 15.
5. 1. vol. 6. p. 431.

Elementa *eucharistia* e populi ob-
lationibus sumi solita, 15. 2. 5.
vol. 6. p. 266.

Elementa distincte recepta, non v-
num alteri intinctum, 15. 5. 2.
vol. 6. p. 441.

Populo *eucharistiam* manibus ex-
cipere permissum, 15. 5. 6. vol. 6.
p. 477.

Eucharistia populo tradita cum cer-
ta verborum formula, ad quam
hic respondebat Amen, 15. 5. 8.
vol. 6. p. 484.

Data nonnumquam energumenis in
calamitatis suæ interuallis, 15. 4.
16. vol. 6. p. 420.

Data infantibus, 12. 1. 3. vol. 4. p.
349. Et 15. 4. 7. vol. 6. p. 391 sqq.
Et 15. 7. 4. vol. 6. p. 502.

Missæ ægrotantibus & absentibus, 15.
4. 9. vol. 6. p. 403.

Consecrata nonnumquam in ædi-
bus priuatis pro ægrotantibus,
15. 4. 10. vol. 6. p. 406.

Adseruata in ecclesia pro ægrotis,
V 15. 4.

15. 4. II. vol. 6. p. 409. Et 8. 6.
19. vol. 3. p. 236.
Nonnumquam ab hominibus pri-
vatis domi suæ ad quotidianam
participationem adseruata, 15.
4. 13. vol. 6. p. 414.
Non data mortuis nec consepulta,
15. 4. 19 & 20. vol. 6. p. 424. 425.
Et 23. 3. 14. vol. 10. pag. 66.
Proiecta canibus a Donatistis, 8. 10.
2. vol. 3. p. 340. Et 16. 6. 26. vol.
7. p. 316.
Non adhibita ad sic dictas purga-
tiones canonicas, 15. 5. 9. vol. 6.
p. 487.
Quemadmodum Nouatian & alii
ea abusi sint, ibid.
Recepta a ieiunis, 15. 7. 8. vol. 6.
p. 509.
Et frequenter, 15. 9. I. vol. 6. p. 570.
Non adorata ante seculum duode-
cimum aut decimum tertium, 15.
5. 5. vol. 6. p. 468.
Reliquiæ *eucharistia* innocentibus
pueris datæ, 15. 7. 4. vol. 6. p. 502.
Interdum etiam igne combustæ,
ibid. p. 503.
Eucharistia absolutio quædam cre-
dita, 19. I. 3. vol. 8. p. 194.
Ευχαριστία.
Gratiarum actio sic dicta maior,
15. 3. 9. vol. 6. p. 311.
Ευχαριστία ὁρθρινή, gratiarum ac-
tio matutina, 13. 10. 7. vol. 5.
p. 323.

- Ευχαριστία ἐπιλύχνιος.*
Gratiarum actio ad lucernas, 13. II. 5.
vol. 5. p. 342.
Ευχὴ διὰ σιωπῆς.
Preces cum silentio factæ, 15. I. I.
vol. 6. p. 230.
Ευχὴ κατηχημένων.
Preces catechumenorum, 13. I. 9.
vol. 5. p. 21. Vid. *Missæ catechu-
menorum*.
Ευχὴ νενομισμένη.
Ira vocata oratio dominica, 13. 6.
9. vol. 5. p. 225.
Euchita.
Hæretici, religionem omnem in
precibus ponentes, 11. 2. 5. vol.
4. p. 159.
Ευκήριοι οἶκοι.
Oratoria; quo nomine ecclesiæ ap-
pellatæ, 8. I. 4. vol. 3. p. 118.
Eulogia.
Panis consecrati, ab *eucharistia* di-
stincti, 15. 4. 3. vol. 6. p. 377.
Iudaicæ *eulogia* non recipiendæ, 16.
6. 3. vol. 7. p. 274.
Eunomiani.
Hæretici formam baptismi mutan-
tes, 11. 3. 10. vol. 4. p. 177.
Et baptizantes homines, capite de-
merso pedibus in sublime por-
rectis, 11. 11. 4. vol. 4. p. 332.
Eunuchus.
Ad ordinationem non admittendus,
4. 3. 9. vol. 2. p. 133 seqq.

Εὐχὴ πνεῦν.

Cur oratio dominica sic vocata sit,
I. 4. 7. vol. I. p. 39. Et 13. 7. 9.
vol 5. p. 47.

Liturgia, 13. 1. 9. vol. 5. p. 21.

Εὐστρα.

Premium inuentionis rerum per-
ditarum, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Eustathiani.

Hæretici, ieiunantes in sabbato, 20.
3. 5. vol. 9. p. 59.

Examen.

Ordinandorum *examen* quomodo
institutum, 4. 3. L. vol. 2. p. 118.

Exarchus.

Prouinciæ *exarchus* idem ac me-
tropolitaranus, 2. 16. 5. vol. I. p. 209.

Exarchus *diæcesis*, idem ac patriar-
cha, 2. 17. 2. vol. I. p. 234.

Exceptores.

Notarii, per notas & compendia
celeriter scribere edocti, 3. 13. 5.
vol. 2. p. 75.

Excommunicati.

Communio cum *excommunicatis*
deuitata in ciuili commercio &
externa conuersatione, 16. 2. 11.
vol. 7. p. 95.

Oblationes eorum non recipiendæ,
15. 2. 2. vol. 6. p. 252 seqq. Et 16.
2. 13. vol. 7. p. 102.

Priuilegium *christiana* sepulturæ
eis denegatum, 16. 2. 11. vol. 7.
p. 97. Et 23. 3. 23. vol. 10. p. 83.

Non absoluendi nisi in sua ipsorum
ecclesia, 16. 2. 10. vol. 7. p. 88.

Eorum testimonia contra episcopos
non accipienda, 5. 1. 5. vol. 2. p. 211.

Excommunicatio.

Minor, temporaria communionis
interdictio, 16. 2. 7. vol. 7. p. 81.

Maior, plena separatio, siue ana-
thema, 16. 2. 8. vol. 7. p. 84.

Excommunicatio ipso facto, 16. 3.
10. vol. 7. p. 163.

Administrandam interdum a presby-
teris, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64.

Interdum a diaconis, 2. 20. 12. vol.
1. p. 316.

Post mortem quomodo inflicta, 6.
4. 10. vol. 2. p. 403. Et 16. 3. 12.
vol. 7. p. 170.

Aliis ecclesiis significata, 16. 2. 9.
vol. 7. p. 86.

Excommunicatio Innocentium pe-
riculosa excommunicantibus, 16.
3. 7 & 8. vol. 7. p. 156 & 160.

Non pronuntianda contra quem-
piam sine præmia admonitione
& duorum testium, eorumque
non hæreticorum, testimonio,
16. 3. 9 & 10. vol. 7. p. 162 seqq.

Quibusdam in casibus in rem ec-
clesiæ prorsus non inflicta, 16.
3. 6 & 7. vol. 7. p. 145 seqq.

Nec ordinariæ pueris & impuberi-
bus inflicta, 16. 3. 11. vol. 7. p. 167.

Nec propter peccata leuia, 16. 3.
13. vol. 7. p. 173.

Nec propter causas temporales,
16. 3. 15. vol. 7. p. 185.

Nec propter peccata ineditata tan-

- rum & cogitata, 16. 3. 17. vol. 7.
p. 190. Vid. *Disciplina*.
Exedra.
Pulpitum lectorum, 8. 5. 4. vol. 3.
p. 194.
Locus altaris, 8. 6. 9. vol. 3. p. 216.
Exedra, omnia exteriora ecclesiæ
ædificia hoc nomine appellata,
8. 7. 1. vol. 3. p. 252.
Exemptio.
Clericorum *exemptio* a tributis &
ciuilibus officiis. Vid. *Clerici*.
Exite in pace.
Formula diaconi populum, finita
eucharistiæ celebratione, dimit-
tentis, 15. 6. 4. vol. 6. p. 494.
Exomologesis.
Non idem ac confessio auricularis,
18. 3. 1. vol. 8. p. 128. Vid. *Con-*
fessio.
Εξομολογήσεως ψαλμός.
Psalmus confessionis siue pœniten-
tialis, 13. 10. 13. vol. 5. p. 373.
Exorcismus.
Catechumeni ante baptismum *ex-*
orcismo iæti, 10. 2. 8. vol. 4. p. 22.
Formula *exorcismi*, 3. 4. 5. vol. 2.
p. 25.
Num catechumeni tempore *exor-*
cismi ardentem faciem manibus
tenuerint, 10. 2. 15. vol. 4. p. 34.
Exorcistæ.
Primis temporibus non peculiaris
clericorum ordo, 3. 4. 1. vol. 2.
p. 19.
Seculo tertio certum ordinem con-
stituire cœperunt, 3. 4. 4. vol. 2.
p. 23.
Formula ordinandi *exorcistas*, 3. 4.
5. vol. 2. p. 25.
Quo sensu quilibet suus ipsius sit
exorcista, 3. 4. 3. vol. 2. p. 22.
Εξουθενημένοι.
Quis sit huius verbi Paulini sensus,
2. 7. 2. vol. 1. p. 125.
Expilatio.
Reis *expilationis* beneficium asyli
negatum, 8. 11. 8. vol. 3. p. 365.
Expositio.
Infantium *expositio* pro homicidio
habita, 16. 10. 11. vol. 7. p. 405.
Num infantes *exposititios*, quorum
parentes ignoti, baptizari fas fu-
erit, 11. 4. 17. vol. 4. p. 211.
Exsequiæ.
Quomodo celebratæ, 23. 1. 1. vol.
10. p. 1 seq. Vid. *Funus* & *Sepul-*
tura.
Exuperius.
Episcopus Tolosanus, frugalitatis
nomine laudatus, 6. 2. 8. vol. 2.
p. 328.
F.
Fabianus.
Diuino nutu episcopus Romæ ele-
ctus, 4. 1. 3. vol. 2. p. 87.
Facies.
Constantinus *faciei* infamiæ notam
apponi vetuit, 16. 10. 7. vol. 7.
p. 401.
Factio.
Christiani pagano apud Minucium
voca-

vocantur homines inlicitæ ac
desperatæ *sactionis*, 1. 2. 8. vol.
1. p. 23.

Famosi libelli.

Quid de illis statutum sit, 16. 13. 2.
vol. 7. p. 511.

Fana.

Ecclesiæ hæreticorum hoc nomine
appellatæ, 8. 1. 6. vol. 3. p. 123.
Gentilium *fana* in ecclesias christi-
anas conuersa, 8. 2. 4. vol. 3. p.
164.

Fanatici.

Vates ex dæmonis inhabitantis im-
pulsu vaticinantes, 16. 5. 4. vol.
7. p. 248.

Fascinatio.

Quomodo punita, 16. 5. 5. vol. 7.
p. 249.

Fax.

Vfus candelarum & *facum* ceræa-
rum in baptismo, 12. 4. 4. vol.
4. p. 386.

Ad lectionem euangelii, 14. 3. 11.
vol. 6. p. 83.

In pompa funebri, 23. 2. 6. vol.
10. p. 35.

Num catechumeni tempore exor-
cismi ardentem *facem* manibus
tenuerint, 10. 2. 15. vol. 4. p. 34.

Felicissimus & Augendus.

Hi schismate excitato, sese oppo-
nunt Cypriano, 7. 3. 8. vol. 1. p. 96.

Felix.

Iuliani imperatoris minister, ob
profanationem factorum diuino

iudicio correptus, 8. 10. 2. vol.
3. p. 339.

Femina, vid. *Mulheres.*

Feneratio.

Pecuniæ datio in quæstum & *fene-
rationem* quo loco habita, 6. 2.
6. vol. 2. p. 318.

Nullus *fenerator* ordinandus, 4. 3.
8. vol. 2. p. 131.

Feria.

Feria quartæ & sextæ hebdomadis
ieiunia, 21. 3. 1. vol. 9. p. 254.

Ferie.

Ciuiles & ecclesiasticæ, 20. 1. 1. vol.
9 p. 1. 2.
Æstiuæ & autumnales, 20. 1. 1. vol.
9. p. 2.

Fermentum.

Eucharistia sic vocata ob vsum pa-
nis vulgaris, 15. 2. 5. vol. 6. p. 266.

Ferula.

Pars quædam ecclesiæ sic nomina-
ta, 8. 4. 2. vol. 3. p. 184.

Festiuitas, Festum.

Festi dies martyrum quomodo ob-
seruati, 13. 9. 5. vol. 5. p. 194. Et
20. 7. 5. vol. 9. p. 137 seq.

Festum omnium martyrum in ge-
nere, 20. 7. 14. vol. 9. p. 159.

Festa obseruata in anniuersariis di-
ebus ordinationum episcopo-
rum, 20. 8. 2. vol. 9. p. 164. Et
4. 6. 15. vol. 2. p. 188.

Festa in memoriam magnæ cuius-
dam liberationis, 20. 8. 3. vol.
9. p. 168.

Fideiussio.

Clericis pro aliis *fideiubere* interdictum, 6. 4. II. vol. 2. p. 404.

Fideles.

Baptizati siue communicantes. Eorum priuilegia præ carechumenis, 1. 4. 5. vol. 1. p. 38.

Oratio *fidelium*, id est, oratio dominica, 1. 4. 7. vol. 1. p. 39. Et 10. 5. 9. vol. 4. p. 132. Et 13. 7. 9. vol. 5. p. 247.

Missæ *fidelium*, 13. 1. 3. vol. 5. p. 6. Et 15. 1. 1. vol. 6. p. 230.

Fidelitas.

Christianorum præscorum *fidelitas* in principes, 16. 9. 4. vol. 7. p. 388.

Fides.

Professio *fidei* secundum articulos symboli requisita in baptismo, 11. 7. 8. vol. 4. p. 274.

Quæ *fides* in ordinandis requisita, 4. 3. 2. vol. 2. p. 119.

Vnitæ *fidei* ad fundamentum ecclesiæ spectans, 16. 1. 1. vol. 7. p. 2.

Vnitæ *fidei* quomodo conseruata in ecclesia catholica sine visibili capite, 16. 1. 8. & 9. vol. 7. p. 37. 38. Et 16. 1. 14. vol. 7. p. 49. Vid. *Vnitæ*.

Regula *fidei*, 16. 1. 1. vol. 7. p. 4. Et 10. 3. 2. vol. 4. p. 65. Vid. *Symbolum*.

Quenam *fides* in communicantibus requisita, 15. 8. 8. vol. 6. p. 545.

Flabella.

Quis eorum vsus in ecclesia, 15. 3. 6. vol. 6. p. 306. Vid. *Pinnidia*.

Flagellantes.

Monachi ipsi se *flagellantes* condemnati, 7. 3. 12. vol. 3. p. 67.

Flagellum.

Ad castigandos monachos & puniendos latrones ac corrigendos peregrinos adhibita, 7. 3. 12. vol. 3. p. 66. Et 16. 3. 11. vol. 7. p. 168.

Flamines.

Christiani *flaminum* in se recipientes munus, censura adfecti, 16. 4. 8. vol. 7. p. 206.

Flavianus.

Episcopus ad imperatorem professus veniam procuratum ciuibus Antiochenis, 2. 9. 1. vol. 1. p. 134. Eius constantiani ac sapientiam admiratus Theodosius, 6. 4. 2. vol. 2. p. 385.

Flentes.

Primus ordo poenitentium, 18. 1. 3. vol. 8. p. 110.

Flores.

Sparsi super mortuorum tumulos, 23. 3. 20. vol. 10. p. 76.

Folles.

Moneta sic vocata, 5. 4. 7. vol. 2. p. 277.

Fons.

Locus quidam ab ecclesia separatus, 8. 4. 5. vol. 3. p. 187.

Differentia inter baptisterium & fontem, 8. 7. 4. vol. 3. p. 256.

Fons in medio arbo positus, 8. 3. 6. vol. 3. p. 179.

Fores.

Fores.

Kalendis Ianuariis *fores* fertis coronare interdictum, 16. 4. 17. vol. 7. p. 225.

Formatæ litteræ.

De episcoporum in dandis *litteris formatis* prærogatiua, 2. 4. 5. vol. 1. p. 106.

Episcopis peregre abire sine metropolitani sui *litteris formatis* non permissum, 2. 16. 19. vol. 1. p. 227.

Nec clericis sine episcopi *litteris formatis*, 5. 1. 3. vol. 2. p. 205.

Formula.

Formule precum, quarum antiquitas probata, 13. 5. 1. vol. 5. p. III.

Omnes episcopi libertate præditi peculiares precum *formulas* sibi formandi, 2. 6. 2. vol. 1. p. 117.

Formula exorcismi, 3. 4. 5. vol. 2. p. 25.

Formula ordinandi presbyteros, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290.

Formula baptismi non mutanda, II. 3. 1. vol. 4. p. 163. Et 15. 5. 9. vol. 8. p. 68.

Fornicatio.

Ab hæreticis quibusdam legitima & licita credita, 22. 1. 1. vol. 9. p. 261.

Quomodo punita, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 16. 11. 1. vol. 7. p. 414.

Veterum de sensu *fornicationis* diuina & discors opinio, 22. 5. 1. vol. 9. p. 349 seq.

Forum.

Actiones *forenses* die dominica prohibita, 20. 2. 2. vol. 9. p. 18.

Fossarii.

Certi ministri ecclesiæ, a fodiendis tumulis ita dicti, 3. 8. 1. vol. 2. p. 42.

Fractio.

Panis *fractio* in eucharistia quid representet, 15. 3. 35 vol. 6. p. 370.

Fraïres.

Nomen christianis generatim datum, 1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Fraus & Fraudatio.

Quomodo punita, 16. 12. 14. vol. 7. p. 482. Et 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Fraudatio in rebus sibi concreditis, 16. 12. 16. vol. 7. p. 489.

Fraudatio in rerum commercio cum aliis, 16. 12. 17. vol. 7. p. 491.

Frediani.

Imagines deorum in pompis gentilium humeris suis portare soliti, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Freitag (der stille).

Quomodo hæc dies celebrata sit, 21. 1. 31. vol. 6. p. 236.

Frons.

Infamiae notam *fronti* iniuri vetitum, 16. 10. 7. vol. 7. p. 401.

Homines integræ *frontis*, 16. 13. 1. vol. 7. p. 508.

Frugalitas.

Clericorum *frugalitas* & rerum humanarum contemptio, 6. 2. 8. vol. 2. p. 326.

Frumentius.

Episcopus Indorum ordinatus ab
Athanasio, 1. 5. 4. vol. 1. p. 45.
Et 4. 2. 13. vol. 2. p. 109. Et 9. 2.
20. vol. 3. p. 462.

Funus.

Funera curata a copiatris & parabo-
lanis, ministris hanc in rem con-
stitutis, 23. 3. 7. vol. 10. p. 53. Et
3. 8. 4. vol. 2. p. 45.

Vestes *funebres*, 23. 3. 4. vol. 10.
p. 47.

Psalmodia *funebres*, 23. 3. 8. vol. 10.
p. 54. Vid. *Exsequia* & *Sepultura*.

Furtum.

Furtum simplex quomodo puni-
tur, 16. 12. 4. vol. 7. p. 468. Et
6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

In retinendis rebus perditis com-
missum, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Emtio rerum *furtiuarum* quomo-
do punita, 16. 12. 18. vol. 7. p. 499.

G.

Gabbara.

Aegyptiorum mumiae, 23. 4. 8. vol.
10. p. 93.

Galilei.

Christiani, per conuicium sic no-
minati, 1. 2. 2. vol. 1. p. 17. Et 6.
5. 9. vol. 2. p. 441.

Gallia.

Ecclesiae per *Galliam* antiquis tem-
poribus episcopo Romano non
subiectae, 9. 1. 11. vol. 3. p. 397.

Gazophylacium.

Certus locus in ecclesia, 8. 7. 11. vol. 3.
p. 268.

Geminus Faustinus.

Presbyter Africanus, post mortem
excommunicatus, 6. 4. 10. vol.
2. p. 403. Et 16. 3. 12. vol. 7. p. 170.

Genesis.

Liber *Genesis* in quadragesima le-
ctus, 14. 3. 2. vol. 6. p. 60 & 67.

Genethlia.

Dies natales. Vid. *Natales*.

Genethliaci.

Astrologi ex positu & motu stella-
rum vaticinantes, 16. 5. 1. vol. 7.
p. 235.

Genius.

Per *genium* imperatoris iurare haud
licitum, 16. 7. 7. vol. 7. p. 363.

Gentiles.

Sermones in ecclesia audire *genti-
libus* permissum, 8. 4. 4. vol. 3.
p. 187.

De christianarum regularum excel-
lencia testati, 6. 1. 1. vol. 2. p. 300.
Quatenus librorum *gentilium* le-
ctio permissa fuerit, 6. 3. 4. vol.
2. p. 350.

Genusfcentes.

Ordo catechumenorum, 10. 2. 4.
vol. 4. p. 19.
Et poenitentium, 18. 1. 5. vol. 8. p.
114.

Genusflexio.

In precibus vsitata, 15. 8. 4. vol. 5.
p. 257.
In receptione eucharistiae, 15. 5. 3.
vol. 6. p. 446.

In

In ordinatione presbyterorum, 2.
19. 17. vol. 1. p. 290. Et 4. 6. 10.
vol. 4. p. 183.

Pœnitentibus in precibus semper
vfitata, 18. 2. 9. vol. 8. p. 26.

Gestus.

Quadruplex *gestus* in precibus a ve-
teribus admissus, 13. 8. 3. vol. 5.
p. 253. Vid. *Preces*.

Gladiatores.

Reiecti a baptismo, 11. 5. 7. vol. 4.
p. 225.

Et a communione, 16. 4. 10. vol.
7. p. 209.

Gloria in excelsis Deo &c.

Hymnus angelicus, 14. 2. 2. vol. 6.
p. 35.

Gloria patri &c.

Responsorium in fine psalmorum,
14. 1. 3. & 8. vol. 6. p. 6. & 12. Et
14. 2. 1. vol. 6. p. 29.

Gloria tibi, Domine.

Post lectum euangelium dictum,
14. 3. 10. vol. 6. p. 80.

Gnostici.

Christiani cur antiquis temporibus
sic vocati, 1. 1. 3. vol. 1. p. 4.

Hæretici hoc nomine appellati ma-
trimonium damnarunt, 22. 1. 3.
vol. 9. p. 270.

Γόηται.

Præstigiatores. Sic christiani per
contumeliam vocati a Celso, 1.
2. 4. vol. 1. p. 19.

Γονυκλίνοντες.

Genuflectentes; ordo catechume-
Bingh. O. E. Vol. X.

norum, 10. 2. 4. vol. 4. p. 19. Et
18. 1. 5. vol. 8. p. 114.

Græci.

Christiani ita vocati per conuicium,
1. 2. 4. vol. 1. p. 18.

γράμματα & γραφή.

Nomina symboli fidei, 10. 3. 4. vol.
4. p. 67.

Gratiarum actio.

Maiores *gratiarum actio* in oblatio-
ne & consecratione, 15. 3. 9. vol.
6. p. 311.

Specialior pro diuinis beneficiis re-
demtionis, 15. 3. 11. vol. 6. p. 318.

Gratiarum actio episcopi post eu-
charistiæ celebrationem, 15. 6. 2.
vol. 6. p. 492.

Gregentius.

Eius disputatione cum Herbano iu-
dæo factum, ut quam plurimi
iudæi ad christianam religionem
perducerentur, 9. 2. 8. vol. 3. p.
459.

Gustate & videte &c.

Cum his verbis *inuitatio* ad sacram
cœnam facta, 15. 3. 33. vol. 6. p. 367.

Gyronagi.

Monachi sic dicti & damnati, 7.
2. 12. vol. 3. p. 35.

H.

Habitus.

Quo *habitu* vsi sint clerici, 6. 4. 15.
vol. 2. p. 413. Et 17. 5. 23. vol. 8.
p. 85.

An clerici *habitu* distincti fuerint
a laicis, 6. 4. 18. vol. 2. p. 417.

X

Habi-

Habitus monachorum, 7. 3. 6. vol.

3. p. 50.

Promiscuus virorum & mulierum
habitus interdictus, 16. II. 16. vol.

7. p. 461.

Hæredipetæ.

Certi hypocritæ ira dicti, qui frau-
dulenta ratione, blanditiis &
adfectionibus viduarum facul-
tates captabant, 16. 12. 15. vol. 7.
p. 488.

Hæresiarchæ.

Seuerius tractati, quam eorum se-
ctatores, 16. 6. 18. vol. 7. p. 306.

Hæresis & Hæreticus.

Hæretici christianis non adnume-
rati, 1. 3. 4. vol. I. p. 33.

Pœnæ civiles per leges imperiales
illis inflictæ, 16. 6. 6. vol. 7. p. 285.

Pœnæ etiam ecclesiasticæ, 16. 6. 7.
vol. 7. p. 290.

Anathemate perculsi de ecclesiâque
proiecti, ibid. Et 6. 3. II. vol. 2.
p. 379.

Exclusi ab ingressu in ecclesiâ per
quosdam canones, 16. 6. 8. vol.
7. p. 292.

Interdum libertatem nacti audien-
di sermones in ecclesiâ, 8. 4. 4.
vol. 3. p. 187. Et 13. I. 2. vol. 5.
p. 3. Et 16. 6. 8. vol. 7. p. 293.

Nemini licitum *hæreticis*, conuen-
tus eorum frequentando, ani-
mum addere, 16. 6. 9. vol. 7. p.
294.

Confusio clericorum & laicorum
hæreticis obiecta a Tertulliano,

1. 5. 4. vol. I. p. 44. Et 3. 5. I. vol.
2. p. 29.

Hæreticis non permissum in caus-
sa quadam ecclesiastica aduersus
aliquem catholicum testari, 16.
6. II. vol. 7. p. 297.

Nec aduersus episcopum, 5. I. 5.
vol. 2. p. 210.

In paterna hæreditate succedere *hæ-
reticis* haud permissum, 16. 6.
12. vol. 7. p. 300.

Nec cum illis matrimonium con-
trahi, 16. 2. 14. vol. 7. p. 103. Et
22. 2. I. vol. 9. p. 282.

Nec communionem haberi in sa-
cris ecclesiæ officiis, 6. 3. II. vol.
2. p. 380.

Beneficium sanctuarii seu asyli eis
negatum, 8. II. 6. vol. 3. p. 362.

Hæretici ad ecclesiâ redeuntes
quibusdam in locis denuo ordi-
nati, 4. 7. 8. vol. 2. p. 198.

Clerici si in *hæresin* prolapsi essent,
quomodo puniti, 6. 3. II. vol. 2.
p. 377.

Baptizati ab *hæreticis* ad ordina-
tionem clericalem non admit-
tendi, 4. 3. II. vol. 2. p. 137.

Hæreticorum conuenticula eorum-
que redditus ecclesiæ dati, 5. 4. II.
vol. 2. p. 276.

Libri eorum comburendi, 16. 2. 14.
vol. 7. p. 103.

Quatenus eorum lectio permissa
fuerit, 6. 3. 4. vol. 2. p. 350.

Nemo pro formali *hæretico* habен-
dus, antequam monitioni eccle-
siæ

fiæ contumaciter restitiffet, 16.
6. 21. vol. 7. p. 307.

Quænam conditiones in reconcili-
atione *hereticorum* requisitæ, 19.
2. 9. vol. 8. p. 224.

Harioli.

In communione ecclesiæ non tole-
rati, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Haruspicium.

Diuinationis genus prohibitum,
16. 2. 5. vol. 7. p. 240.

Hebdomadarii.

Monachi *hebdomadario* ministerio
fungentes, 7. 3. 17. vol. 3. p. 79.

Hebdomas magna.

Hebdomas pascha proxime antece-
dens, quomodo obseruata, 21.
1. 24. vol. 9. p. 225.

Christiani maiore per *hebdomadem*
magnam, quam alias liberalita-
te & beneficentia in pauperes
vfi, 21. 1. 26. vol. 9. p. 231.

Hæc hebdomas requietis & liber-
tatis hebdomas pro seruis, 21.
1. 27. vol. 9. p. 231. Vid. plura ibid.

Hegumenus.

Nomen abbatris, 7. 2. 14. vol. 3. p. 41.
Hygumai præfecti, 1. 3. 1. vol. 1. p. 31.

Hemipherium.

Vestis clericalis, 6. 4. 20. vol. 2. p. 422.

Henricus VIII.

Consilium eius augendi numerum
episcoporum in Anglia, 9. 8. con-
clus. vol. 3. p. 606.

Herbanus iudeus.

Disputatio inter hunc & Gregen-

tium habita, 9. 2. 18. vol. 3. p.
459.

Hermeneutæ.

Certi ministri in ecclesia, 3. 13. 4.
vol. 2. p. 74.

Hermiani.

Hæretici baptismum reiicientes, 11.
2. 3. vol. 4. p. 155.

Hesychastæ.

Genus quoddam monachorum, 7.
2. 14. vol. 3. p. 37.

Hetariæ.

Hoc nomine conuentus ecclesiasti-
fici interdicti ab imperatoribus
ethnicis, 20. 2. 8. vol. 9. p. 44.

Hibernia.

Num CCCLXV episcopos eodem
tempore habuerit, 9. 6. 19. vol.
3. p. 553.

Hiemantes.

Alio nomine vocati energumeni,
dæmoniacy 3. 4. 6. vol. 2. p. 26.
Et 13. 4. 13. vol. 8. p. 182.

Hieracitæ.

Hæretici, in articulo de trinitate
errantes, 13. 2. 3. vol. 5. p. 48.

Hierarchia.

Nomen peculiare tribus prioribus
clericorum ordinibus, 3. 1. 6.
vol. 2. p. 9.

Hierosolyma.

Episcopus *Hierosolymitanus* epi-
scopo Cæsareensi subiectus, 2. 18.
4. vol. 1. p. 265.

Hilarius.

Multorum hymnorum auctor, 14.
2. II. vol. 6. p. 54.

Hinnicula.

Gentilis consuetudo offerendi *hinniculam* kalendis Ianuarii, 20. 1.
3. vol. 9. p. 8. Et 16. 5. 6. vol. 7.
p. 256.

Hispania.

Ecclesie per *Hispaniam* episcopo
Romano olim non subiecte, 9.
1. 10. vol. 3. p. 393.

Hispopedes.

Hæretici Eunomiani sic vocati,
quod homines capite demerso
pedibus in sublime porrectis ba-
ptizarent, 11. 11. 4. vol. 4. p. 332.

Histriones.

Quam censuram subierint, 16. 4.
10. vol. 7. p. 209.

Homicidium.

Semper pro capitali & venia indi-
gno crimine habitum per leges
ciuiles, 16. 10. 1. vol. 7. p. 392.

Quomodo punitum per leges ec-
clesiasticas, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.
Et 16. 10. 2. vol. 7. p. 394.

Atrocitas *homicidii*, cum aliis cri-
minibus coniuncti, 16. 10. 3. vol.
7. p. 396.

Inuoluntarium & fortuitum *homi-
cidium*, 16. 10. 8. vol. 7. p. 402.

Consortes *homicidii* quinam habi-
ti, 16. 10. 9. seqq. vol. 7. p. 404
seqq.

Homicida ad sacrum ministerium

numquam ordinandus, 4. 3. 7.
vol. 2. p. 126.

Homilia.

Nomen sermonis ecclesiastici, 14.
4. 1. vol. 6. p. 105.

Homiliae lectæ in ecclesia, 2. 20. 11.
vol. 1. p. 314. Et 14. 4. 22. vol. 6.
p. 176.

Homousiani.

Christiani orthodoxi ab hæreticis
per conuicium sic vocati, 1. 2. 13.
vol. 1. p. 27.

Honor cathedræ.

Honorarium episcopis, diœceses
suas visitantibus, datum, 9. 8. 6.
vol. 3. p. 602.

Honores.

Quomodo distinguantur a muneribus
sordidis, 5. 3. 12. vol. 2. p. 250.

Hora.

Hora lucernalis quid significet apud
Cassianum, 7. 3. 17. vol. 3. p. 75.

Hore canonicæ a monachis aliis ob-
seruatæ, ab aliis non obseruatæ,
ibid.

Origo *horarum* canonicarum pre-
candi, 13. 9. 8. vol. 5. p. 302.

Hora matutina siue prima, 13. 9.
10. vol. 5. p. 310.

Hora tertia, sexta, nona, 13. 9.
11-13. vol. 5. p. 312. 313.

Hosanna.

Pars maioris doxologiæ, 14. 2. 5.
vol. 6. p. 46.

Mos occinendi episcopis *Hosanna*
damnatus, 2. 9. 3. vol. 1. p. 135.

Hospi-

Hospitalitas.

A clericis maxime requisita & exercita, 6. 2. 7. vol. 2. p. 324.

Genus quoddam *hospitalitatis* minus laudabile, 6. 2. 8. vol. 2. p. 327. Et 17. 5. 40. vol. 8. p. 104.

Hostia.

Elevatio *hostiæ* in eucharistia per multa sæcula incognita, 15. 5. 4. vol. 6. p. 451.

Et adoratio *hostiæ*, 15. 5. 5. vol. 6. p. 468.

Humatio.

Antiquis temporibus non in ecclesiis nec in oppidis, sed extra mœnia in agris & ad vias publicas, facta, 23. 1. 2. vol. 10 p. 3 seqq. Vid. *Sepultura*.

Humiprostratio.

Gestus precantium, 13. 8. 6. vol. 5. p. 262.

Huya insula.

Abbas eius quomodo superior dicitur episcopis, 7. 3. 14. vol. 3. p. 69. 70.

Hydroparastatæ.

Hæretici, eucharistiam consecrantes in sola aqua, 15. 2. 7. vol. 6. p. 273.

Hymnus.

Hymni in veteris ecclesiæ officio cani soliti, recensentur, 14. 2. 1 seqq. vol. 6. p. 29 seqq.

Hymnus Cherubicus, 14. 2. 3. vol. 6. p. 37.

Matutinus, 13. 10. 9. vol. 5. p. 324.

Vespertinus, 13. 11. 5. vol. 5. p. 342.

Post cœnam dictus, 7. 3. 17. vol. 3. p. 78.

Psalmi atque *hymni*, humano studio compositi, in ecclesia veteri non reiecti, 14. 1. 17. vol. 6. p. 25.

Auctores quidam vetusti *hymnorum* nominati, 14. 2. 10 & 11. vol. 6. p. 52 - 56.

Hypapante.

Festus dies *purificationis Mariæ* cur ita vocatus, 20. 8. 5. vol. 9. p. 172.

Hyperdulia.

Distinctio inter latrariam, duliam & *hyperduliam* veteribus incognita, 13. 2. 3. vol. 5. p. 58.

Hypodiaconi.

Eorum ad sæculum vsque tertium nulla facta mentio, 3. 2. 1. vol. 2. p. 11.

Ordinatio eorum sine manuum impositione facta in ecclesia Latina, 3. 2. 2. vol. 2. p. 12.

Eorum officium, 2. 3. 3. ibid.

Peculiaris ecclesiæ Romanæ consuetudo in tuendo præcise septenario *hypodiaconorum* numero, 3. 2. 5. vol. 2. p. 15.

Hypodiaconissa.

Vxor hypodiaconi, 2. 22. 15. vol. 1. p. 359.

Hypopsalma.

Mos populi extrema versuum in psalmis succinendi, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.

Hypſistorii.

Hæretici, Deum ſupremum in vna tantum perſona adorantes, 16. 6. 2. vol. 7. p. 272.

I.

Ianitores.

Ordo *ianitorum* inſtitutus ſæculo tertio, 3. 6. 1. vol. 2. p. 35. Vid. *Oſtarii.*

Imperatores piſcatorum ſiue apoſtolorum *ianitores* dicti, 23. 1. 6. vol. 10. p. 17.

Ianua.

Eccleſiæ *ianuæ* oſculo exceptæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.

Ianuaria kalendæ.

Ab ethnicis ſuperſtitioſe obſervatæ. 16. 4. 17. vol. 7. p. 224. Et 20. 1. 3. vol. 9. p. 6.

Iberi.

Mulieris captivæ miniſterio ad religionem chriſtianam perducti, 1. 5. 4. vol. 1. p. 45.

Ixſus.

Nomen technicum ſervatoris noſtri, 1. 1. 2. vol. 1. p. 4.

Idiotæ.

Laici ſic vocati, 1. 5. 6. vol. 1. p. 47.

Idololatria & idolum.

Diverſæ eius ſpecies & gradus, 16. 4. 4 ſeqq. vol. 7. p. 196 ſeqq. Et 13. 3. 1 ſeqq. vol. 6. p. 68 ſeqq. Fautores & adiutores *idololatriæ* quomodo puniti, 16. 4. 19. vol. 7. p. 231.

Artifices *idolorum* quomodo puniti, 16. 4. 11. vol. 7. p. 211.

Quomodo mercatores, tus vendentes pro *idolorum* templis & venditores publicarum victimarum, 16. 4. 13. vol. 7. p. 216.

Festi dies *idolorum* non obſervandi a chriſtianis, 16. 4. 17. vol. 7. p. 222 ſeqq.

Quomodo quis ſacrificio *idololatriæ* intereſſe potuerit, 16. 4. 15. vol. 7. p. 218 ſeqq.

Idololatria in ædificandis vel ornandis gentilium aris & templis commiſſa, 16. 4. 12. vol. 7. p. 213.

Idola & *idolorum* templa non deſtruenda ſine auctoritate, 16. 4. 19. vol. 7. p. 233.

Eſus eorum, quæ *idolis* immolabantur, quomodo & quando *idololatriæ* inculſus ſit, 16. 4. 14. vol. 7. p. 216.

Ieiunium.

Die dominica interdictum, 16. 8. 3. vol. 7. p. 375. Et 20. 2. 5. vol. 9. p. 36.

Et quinquaginta diebus pentecoſtalibus, 20. 6. 3. vol. 9. p. 122.

Ieiunia baptizandis iniuncta, 10. 2. 9. vol. 4. p. 27. 28.

Ieiunia quatuor temporum, 21. 2. 1. & 7. vol. 9. p. 244. 249. Et 4. 6. 6. vol. 2. p. 177.

Ieiunia rogationum, 21. 2. 8. vol. 9. p. 251.

Ieiunia diei Mercurii & diei Veneris, 21. 3. 1. vol. 9. p. 254.

Ieiun-

Ieiunia aduentitia, 21. 3. 5. vol. 9.

p. 263.

Specialia *ieiunia* ab episcopis in ecclesiis suis indicta, 2. 6. 4. vol.

1. p. 120.

Monachorum *ieiunia* voluntaria, non iniuncta, 7. 3. 16. vol. 3. p.

70. Vid. *Quadragesima*.

ἱερατεῖον.

Nomen sanctuarii, 8. 6. 2. vol. 3.

p. 209.

ἱεροκήρυκες.

Sacri ecclesiae praecones; diaconi

sic vocati, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.

ἱεργγία.

Hoc nomine omnia sacra officia,

omnesque cultus diuini partes

appellatae a Graecis, 13. 1. 8. vol.

5. p. 16.

ἱερόμενοι.

Superiores clericorum ordines, 3.

1. 6. vol. 2. p. 9.

ἱεσσεῖ.

Nomen antiquum christianorum,

1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Ignatius.

Cur dictus sit *Θεοφύλακτος*, 1. 1. 4.

vol. 1. p. 6.

Ignorantia.

Excusatio *ignorantia* in clericis nul-

la, 6. 3. 2. vol. 2. p. 345.

Ordinationem reddebat irritam, 17.

5. 2. vol. 8. p. 53.

Illuminati.

Homines baptizati, 1. 4. 1. vol. 1.

p. 36. Et 11. 1. 4. vol. 4. p. 142.

Illuminatio.

Nomen baptismi, 11. 1. 4. vol. 4.

p. 142.

Imagines.

Tribus prioribus saeculis in eccle-

siis *imagines* non permissae, 8. 8.

6. vol. 3. p. 296.

Nullae dei vel trinitatis *imagines*

usque post concilium Nicaenum

secundum, 8. 8. 10. vol. 3. p. 309.

Confectores *imaginum* a baptismo

reiekti, 11. 5. 6. vol. 4. p. 223.

Et ab eucharistia, 16. 4. 11. vol. 7.

p. 211.

Immersio.

In baptismo usitata, 11. 11. 4. vol. 4.

p. 329.

Trina *immersio* vniuersalis ecclesiae

praxis per aliquot saecula, 11. 11.

6. vol. 4. p. 337.

Immunitas.

Clerici ab ordinaria iudicii saecula-

ris cognitione in omnibus caus-

sis ecclesiasticis *immunes*, 5. 2. 5.

vol. 2. p. 218.

Et a tributis ac ciuilibus muni-

bus, 5. 3. 2. vol. 2. p. 229.

Imperatores.

Natales eorum celebrati, 20. 1. 4.

vol. 9. p. 9.

Solium eorum in ecclesia, 8. 5. 10.

vol. 3. p. 205.

Et quidem extra cancellos, ib. p. 206.

Ecclesiam ingressuri *imperatores*

arma deponere soliti, 8. 5. 1. vol.

3. p. 190.

Edicta

Edicta *imperatorum* vocatæ epistolæ sacræ, 2. 16 17. vol. I. p. 225.

Imperatoribus in atrio siue porticu ecclesiæ sepultura concessa, 23. 1. 6. vol. 10. p. 16.

Imperium Romanum.

Status eius tempore apostolorum, 9. 1. 1. vol. 3. p. 371.

Diuisio eius in prouincias & dioceses, 9. 1. 3. vol. 3. p. 373.

Status ecclesiæ *imperii Romani* statui conformatus, 9. 1. 2. vol. 3. p. 372.

Impluuium.

Nomen atrii siue aræ ante ecclesiam, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.

Impositio manuum.

Adhibita in prima catechumenorum admissione, 10. 1. 2. vol. 4. p. 3.

In pœnitentium admissione ad pœnitentiam, 18. 2. 1. vol. 8. p. 117.

In eorum absolutione, 19. 2. 4. vol. 8. p. 208.

In confirmatione, 13. 3. 5. vol. 4. p. 377.

In exorcitatione energumenorum, 3. 4. 7. vol. 2. p. 27.

In episcopi benedictione, 13. 10. 8. vol. 5. p. 323.

In ordinatione omnium superiorum clericorum, 4. 6. 11. vol. 2. p. 184.

Non autem in constitutione inferiorum clericorum, 3. 1. 6. vol. 2. p. 10.

Impudicitia.

Quid de peccatis *impuditiæ* sta-

tuerint veteres, 16. 14. 4. vol. 7. p. 521. Vid. *Impuritas.*

Impuritas.

Vltra naturam euagantes *impuritates* quomodo punitæ, 16. 11. 9. vol. 7. p. 441.

Inaurare.

Opus *inauratum* & musium in ecclesiis antiquis, 8. 8. 5. vol. 3. p. 295.

Incantatio.

Ad curandos morbos damnata, 16. 5. 6. vol. 7. p. 251.

Incantationes iudaicæ, 16. 6. 3. vol. 7. p. 274.

Incendiarii.

Viui combusti, 16. 12. 3. vol. 7. p. 467.

Incensa.

Eorum vsus nullus in primis sæculis, 8. 6. 21. vol. 3. p. 245.

Incestus.

Quomodo punitus, 16. 11. 3. vol. 7. p. 419. Et 22. 2. 3. vol. 9. p. 290.

Coniugia *incestuosa* interdicta, 22. 2. 3. vol. 9. p. 290.

Num consobrinorum coniugia *incestuosa* credita sint, 16. 11. 4. vol. 7. p. 423.

Inclinatio, Incuruatio.

Gestus precantium, 13. 8. 5. vol. 5. p. 261.

Num veteres ingredientibus in ecclesiam ad altare sese *incuruandi* ritu vsi sint, 8. 10. 7. vol. 3. p. 343.

Inde-

Independentia.

Quid per episcoporum *independentiam* intelligatur, 2. 6. I. vol. I. p. 116.

Episcoporum in ecclesiis Africanis *independentia* maxime omnium conspicua, 2. 6. 5. vol. I. p. 121.

Ecclesiarum Britanniae, Cypri, Armeniae, Bulgariae & Iberiae *independentia* adserta, 2. 18. 2. vol. I. p. 262 sqq. Et 9. I. II. vol. 3. p. 393.

Indicere orationem, & Indicta oratio.

Harum phrasium sensus explicatus, 15. I. 3. vol. 6. p. 244. Et 15. 3. 31. vol. 6. p. 363.

Indistio canonica.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Indulgentia.

Vera & antiqua huius vocabuli notio, 18. 4. 9. vol. 8. p. 178.

Ab episcopis data, 18. 4. 8. vol. 8. p. 176.

Ab imperatoribus tributa captivis in festo paschali, 20. 5. 6. vol. 9. p. 109.

Baptismus magna *indulgentia* ecclesiae, 11. I. 2. vol. 4. p. 139. Et 19. I. 2. vol. 8. p. 190.

Infantes.

Baptismo donati, 11. 4. 5. vol. 4. p. 192.

Et eucharistia, 12. I. 3. vol. 4. p. 349. Et 15. 4. 7. vol. 6. p. 391 sqq.

Et 15. 7. 4. vol. 6. p. 502.

Bingh, O. E. Vol. X.

Quid veteres de *infantibus*, sine baptismo denatis, statuerint, 10. 2. 24. vol. 4. p. 56.

Quaestiones quaedam de baptismo *infantium*, 1. 4. 15 -- 18. vol. 4. p. 209 seqq. Vid. *Pædobaptismus*.

Inimicitia & Inimicus.

Inimicitia, ut inferior quidem homicidii gradus punita, 16. 10. 17. vol. 6. p. 412.

Oblationes eorum, qui *inimicitias* gerebant cum aliis, non receptae, 15. 2. 2. vol. 6. p. 252.

Deponenda *inimicitia* a communicaturis, 15. 8. 13. vol. 6. p. 557.

Preces pro *inimicis*, 15. 3. 21. vol. 6. p. 353.

Initiati.

Nomen fidelium siue baptizatorum, 1. 4. 2. vol. I. p. 36.

Iniuria.

Condonandae a communicaturo, 15. 8. 13. vol. 6. p. 557.

Episcopo ad ulciscendas priuatas *iniurias* sibi illatas non permisum excommunicatione uti, 16. 3. 16. vol. 7. p. 188.

Iniustitia.

Quomodo punita, 16. 12. 3. vol. 7. p. 467.

Innocentes.

Diei festi puerorum *innocentum* antiquitas, 20. 7. 12. vol. 9. p. 155.

Insacratii ministri.

Inferiores ordines clericorum, 3. I. 6. vol. 2. p. 10.

Inscriptio.

Vinculum *incriptionis* quid in legedatur, 16. 10. 9. vol. 7. p. 404.

Insomnes.

Monachi quidam sic vocati, 7. 2. 10. vol. 3. p. 31.

Insula.

Insula pœnitentiæ quæ dicatur, 7. 3. 15. vol. 3. p. 71.

Insulani.

Monachi sic vocati, 7. 2. 14. vol. 3. 3. p. 40.

Intemperantia.

Excessus *intemperantiæ* quomodo puniri, 16. 11. 13. vol. 7. p. 453.

Intercessio vid. *Deprecatio.**Intercessores & Interventores.*

Cur episcopi in ecclesiis Africanis ita vocati sint, 2. 15. 1. vol. 1. p. 202. Et 4. 2. 7. vol. 2. p. 102.

Non eligendi episcopi in illis locis, in quibus *interventores* fuerant, 4. 2. 14. vol. 2. p. 110.

Interdictum.

Papalium *interdictorum* novitas & iniquitas, 16. 3. 7. vol. 7. p. 156.

Interpretes ecclesiæ.

Certum genus ministrorum in ecclesia, 3. 13. 4. vol. 2. p. 74. Et 13. 4. 6. vol. 5. p. 94.

Inthronisatio.

Collocatio novi episcopi in throno suo, 2. 11. 10. vol. 1. p. 169.

Invidia.

Num hoc vitium aliquem disci-

pline ecclesiasticæ subiecit, 16. 14. 1. vol. 7. p. 518.

Inuitatio.

Ad sacram cœnam *inuitatio* facta cum his verbis psalmi: *Gustate & videte* &c. 15. 3. 33. vol. 6. p. 367.

Iobus.

Liber *Iobi* lectus in ecclesia per magnam hebdomadam, 14. 3. 3. vol. 6. p. 68.

Ionas.

Prophetia *Ionæ* lecta in ecclesia per magnam hebdomadam, 14. 3. 3. vol. 6. p. 68.

Italia.

Quot in ea fuerint diœceses episcopales, 9. 5. 1. vol. 3. p. 504.

Ihericus.

Episcopus sanguinarius in Hispania, 2. 4. 4. vol. 1. p. 126. Et 16. 2. 4. vol. 7. p. 77.

Iudei.

Scripturarum lectioni & sermonum recitationi in ecclesia adesse illis permissum, 8. 4. 4. vol. 3. p. 187. Et 13. 1. 2. vol. 5. p. 3. Et 16. 6. 8. vol. 7. p. 292.

Beneficium asyli in ecclesiis illis negatum, 8. 11. 5. vol. 3. p. 361.

Defectores ad *iudaismum* quomodo puniri, 16. 6. 1. vol. 7. p. 268.

Iudei ad nullum testimonium in villo iudicio admittendi, 16. 6. 1. vol. 7. p. 270.

Chri-

Christianis interdictum cum *iudeis*
matrimonium contrahere, 22. 2.

I. vol. 9. p. 282.

Et eulogia ab eis accipere, 16. 6. 3.
vol. 7. p. 274.

Clericis cum *iudeis* edere vetitum,
6. 4. 14. vol. 2. p. 41.

Christiani a gentilibus sæpe vocati
iudei, I. I. 10. vol. 1. p. 13.

Liturgia *iudaica* recensetur, 3. 5. 4.
vol. 3. p. 119 seqq.

Iudices.

Eorum corruptio & exactio quo-
modo punita, 16. 12. 10. vol. 7.
p. 476.

Iudices electi quinam dicantur, 2.
16. 16. vol. 1. p. 223.

Iudicium.

Episcopi non arcessendi in *iudici-
um* seculare, 5. 2. I. vol. 2. p. 213.

Nec clerici in causis ecclesiasticis,
5. 2. 5. vol. 2. p. 218.

Iugatio & Iuga.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 3. vol.
2. p. 233.

Iulianus imperator.

Epistola eius ad Aisacium de imi-
tandis quibusdam christianorum
regulis, 6. I. I. vol. 2. p. 438.

Mandatum eius de destruendis ec-
clesiis in Caria, 9. 3. 10. vol. 3.
p. 485.

De eius interitu ecclesia Christi læ-
rata, 16. 2. 17. vol. 7. p. 119.

Iulianus, istius consanguineus.

Ob sacrilegam profanationem va-

forum sacrorum diuino iudicio
corruptus, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339.

Iuramentum siue *Ius iurandum.*

Non omne *iurisiurandi* genus in-
terdictum, 16. 7. 4. vol. 7. p. 353.

Sed tantum in vanum & temere
iuranti adfuitas, 16. 7. 5. vol.
7. p. 359.

Per res creatas *iurare* punitum, 6. 2.
10. vol. 2. p. 353. Et 16. 7. 6. vol.
7. p. 361.

Per genium imperatoris, per san-
ctos, angelos, ceteros *iurare*
non permissum, 16. 7. 7. vol. 7.
p. 363.

Per salutem imperatoris *iurare*,
quo sensu permissum, 16. 7. 6.
vol. 7. p. 362.

Per alleluiah *iurare* quid? 14. 2. 4.
vol. 6. p. 43.

Iuramentum de calumnia, 16. 7. 4.
vol. 7. p. 356.

Iuramentum fidelitatis, 16. 9. 4. vol.
7. p. 389.

Episcopi ad dandum *iureiurando*
testimonium non coacti, 5. 2. 2.
vol. 2. p. 214.

Iurgium.

Vt inferior homicidii gradus pu-
nitum, 16. 10. 17. vol. 7. p. 412.

Iustinianus imperator.

Quam inscriptionem in altari S So-
phie faciendam curauit, 8. 8. 4.
vol. 3. p. 294.

Illius iactantia de ædificata ecclesia
S. Sophiæ, 8. 2. 3. vol. 3. p. 164.

K.

Linera K 7 Calumniatoribus in fronte inusta, 16. 13. 1. vol. 7. p. 508.

Καθάίσεις.

Deiectio clericorum de honoris sui gradu, 17. 1. 6. vol. 8. p. 8.

Κακοδαίμονες.

Miseri & ærurni. Sic christiani vocati a Luciano ethnico, 1. 2. 8. vol. 1. p. 23.

Kalendarium.

Liber scripturarum lectiones, temporibus anniuersariis accommodatas exhibens, 14. 3. 3. vol. 6. p. 71.

Martyrum *kalendaria* quomodo differant a martyrologiis, 20. 7. 4. vol. 9. p. 137.

Kalende Ianuaria.

Festiuitas gentilium, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224. Et 20. 1. 3. vol. 9. p. 6.

Κανονίζεν τὰς ἐκκλησίας.

Sensus huius phraseos explicatus, 8. 9. 7. vol. 3. p. 327.

Κανὼν vid. Canon.

Κάπηλοι.

Fraudulentes propolæ, 16. 12. 17. vol. 7. p. 496.

Καταγώγια.

Ianitorum seu custodum ecclesiæ habitacula, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.

Καταπίτασμα μυσικόν.

Vela mystica quid? 8. 6. 8. vol. 3. p. 215.

Κατεχόμενοι.

Energumeni siue obsessi, 3. 4. 6. vol. 2. p. 76.

Κεμηλιαρχεῖον.

Sacrorum, vasorum & donariorum receptaculum, 8. 7. 7. vol. 3. p. 262.

ΚεΦαλά.

Metropolitani hoc nomine appellati, 2. 16. 5. vol. 1. p. 209.

Κήρυγμα ἐκκλησιαστικόν.

Indicte preces ecclesiæ, 15. 1. 3. vol. 6. p. 245.

Κήρυκες.

Nomen diaconorum, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.

Κηρύττειν.

Orationem indicare, 2. 20. 10. vol. 1. p. 311.

Κιγκλίδες.

Cancelli altaris, 8. 6. 6. vol. 3. p. 211.

Κλυδονιζόμενοι.

A malis spiritibus agitati, 3. 4. 6. vol. 2. p. 27. Et 18. 4. 13. vol. 8. p. 184.

Κοινωνικός βίος.

Vita communicatiua, 7. 3. 9. vol. 3. p. 59.

Κολυμβεῖον.

Fons in atrio ecclesiæ positus, 8. 3. 6. vol. 3. p. 180.

Κολυμβήθρα.

Piscina, id est fons in baptisterio, 8. 7. 4. vol. 3. p. 257.

Κρα-

Κρανιομαντεία.

Varicinatiō ex cranio hominis mortui, 16. 5. 4. vol. 7. p. 246.

Κρότος.

Acclamationes & plausus, concionatoribus a populo facti, 14. 4. 27. vol. 6. p. 187.

Κυλινδρωτά.

Forma ecclesiarum siue templorum rotunda, 8. 3. 1. vol. 3. p. 174.

Κυριακόν.

Nomen ecclesiæ siue templi, 8. 1. 2. vol. 3. p. 113.

*L.**Labor.*

Omnes monachi olim ex manuum suarum labore sustentati, 7. 3. 10. vol. 3. p. 60.

Laborantes.

Ordo inter inferiores clericos, 3. 8. 1. vol. 2. p. 43.

Lac & Mel.

Super altari offerri solitum, 15. 2. 3. vol. 6. p. 261. Vid. *Mel.*

Laceratio.

Membrorum corporis *laceratio* tamquam inferior homicidii gradus punita, 16. 10. 7. vol. 7. p. 400.

Homines ad ordines sacros recipiendos inhabiles reddidit, 4. 3. 9. vol. 2. p. 131.

Lacunaria.

Interstitia recti in ecclesiis, 8. 8. 5. vol. 3. p. 295.

Laici.

Antiquitas distinctionis inter *laicos*

& clericos, 1. 5. 2. vol. 1. p. 41.

Distinctio inter officia *laicorum* & clericorum semper observata, 1. 5. 4. vol. 1. p. 43.

Laici vocati *βιωτικοί*, *saeculares*, 1. 5. 5. vol. 1. p. 46.

Et *ιδιωται*, *idiotæ*, *ibid.* p. 47.

Aula *laicorum* quid sit, 8. 4. 2. vol. 3. p. 149.

Laicorum sacerdotium, *vid. Baptismus & Sacerdotium.*

Cancellarii *laici* quando orti, 2. 7. 5. vol. 1. p. 129.

Seniores *laici* non iidem ac seniores ecclesiastici, 2. 19. 19. vol. 1. p. 294.

Communio *laica*, 15. 5. 1. vol. 6. p. 433. Et 17. 2. 1. vol. 8. p. 10.

Reductio clericorum ad communionem *laicam* idem ac plena eorum degradatio, 17. 2. 3. vol. 8. p. 12.

Lampas *vid. Lucerna.**Lampetiani.*

Hæretici sabbato ieiunantes, 20. 3. 5. vol. 9. p. 59.

Lanissa.

Homicidii consortes habiti, eorumque ars damnata, 16. 10. 13. vol. 7. p. 408.

Lapides sacri.

Limites agrorum sic dicti, 16. 12. 8. vol. 7. p. 472.

Lapsi.

Ab omnibus dignitatibus ecclesiasticis exclusi, 4. 3. 7. vol. 2. p. 127.

Clerici, tempore persecutionis lapsi,
officio exturbati, 6. 2. 4. vol. 2.

p. 314. Et 17. 5. 1. vol. 8. p. 53.

Laquearia, vid. *Lacunaria*.

Latria.

Distinctio inter *latriam*, *duliam*
& hyperduliam veteribus inco-
gnita, 13. 2. 3. vol. 5. p. 58.

Latrocinium.

Occultores *latronum* quomodo
puniti, 16. 12. 18. vol. 7. p. 499.

Lauacrum.

Nomen baptismi, II. 1. 9. vol. 4. p. 149.

Lauatio siue *Lotio*.

Ritus *lauandi* manus sub ingressum
in ecclesiam, 8. 3. 6. vol. 3. p.

17 seqq. Et 8. 10. 5. vol. 3. p. 342.

Ante eucharistiam, 15. 3. 4. vol. 6.
p. 304.

Cerimonia *lauandi* pedes in ba-
ptismo a nonnullis usurpata, 12.
4. 10. vol. 4. p. 394.

Mos *lauandi* mortuos, 23. 3. 3. vol.
10. p. 46.

Lauatio catechumenorum, ritus
mere ciuilis decentiae, 12. 4. 10.
vol. 4. p. 395. Vid. *Balnea*.

Laura.

Monasterium sic vocatum, 7. 2. 2.
vol. 3. p. 14.

Lecticarii.

Ministri ecclesiae, a portandis emor-
tuis corporibus vel sandapilis sic
dicti, 3. 8. 1. vol. 2. p. 43.

Lectioarium.

Index lectionum in ecclesia legen-
darum, 14. 3. 3. vol. 6. p. 71.

Lectiones.

Scripturae *lectiones* non numquam
psalmis & hymnis mixtae, inter-
dum post hosce recitari, 14. 1.
2. vol. 6. p. 4. Et 14. 3. 1. vol. 6.
p. 57.

Certis temporibus & sollempnitati-
bus certae *lectiones* praescriptae,
14. 3. 3. vol. 6. p. 63.

A quibus scripturae *lectae* sint in ec-
clesia, 14. 3. 4. vol. 6. p. 73.

Lectores.

Ordo inferiorum clericorum, se-
culo tertio institutus, 3. 5. 1. vol.
2. p. 29.

Pueri & infantes *lectores* facti, 3.
5. 5. vol. 2. p. 34.

Catechumeni etiam in ecclesia A-
lexandrina, 3. 5. 2. vol. 2. p. 32.

Modus ordinandi *lectores*, 3. 5. 3.
vol. 2. p. 32. Et 13. 4. 10. vol. 5.
p. 107.

Legendae.

Vnde nomen habeant, 20. 7. 5. vol.
9. p. 138.

Λειτουργία.

Omnes diuini cultus partes gene-
rali nomine sic dictae, 13. 1. 8.
vol. 5. p. 16.

Προηγιασμένων λειτουργία quid sit,
13. 9. 6. vol. 5. p. 293. Vid.
Liturgia.

Lenocinium.

Quomodo punitum, 16. 11. 10. vol.
7. p. 445.

Leo

Leo sapiens.

Eius notitia ecclesiæ, 9. 7. I. vol. 3.
p. 566.

Leuitæ.

Commune nomen diaconorum, 2.
20. 2. vol. 1. p. 299.

Lex.

Leges ecclesiæ vid. *Canones.*

Leges imperiales publicatæ in eccle-
siâ, 2. 17. 13. vol. 1. p. 256.

Libellatici.

In quo eorum consistereit idolola-
tria, 16. 4. 6. vol. 7. p. 202.

Libelli famosi.

Falsi rumores, in aliorum famæ
iniuriam sparsi, 16. 13. 2. vol. 7.
p. 511.

Liberalitas.

In communicantibus requisita, 18.
2. 10. vol. 8. p. 127.

Defectus eius in clericis punitus, 17.
5. 33. vol. 8. p. 97.

Liberatio.

Magnæ cuiusdam *liberationis* me-
moriam quotannis celebrata, 20.
8. 3. vol. 9. p. 168.

Liberi.

Sine parentum consensione connu-
braire non poterant, 16. 9. 2.
vol. 7. p. 382.

Nec vitam monasticam amplecti,
7. 3. 4. vol. 3. p. 48.

In monasterium non inuiti truden-
di, 7. 3. 5. vol. 3. p. 49.

Ministerio ecclesiæ ab incunabulis
dicati, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.

A patribus non exheredandi, vt

ecclesia hæres constitueretur, 5.
4. 13. vol. 2. p. 277.

Potestas parentum in *liberos* in caus-
sa vitæ & necis per christianas
leges restricta, 16. 9. 1. vol. 7. p. 380.

Liberti.

Non ordinandi sine dominorum
suorum consensu, 4. 4. 2. vol. 2.
p. 145.

Libra.

Suffraganei episcopi Romani hoc
nomine technico vocati, 2. 14.
15. vol. 1. p. 201.

Libri.

Lasciui *libri* non componendi nec
legendi, 16. 11. 11. vol. 7. p. 448.
Hæretici *libri* comburendi, 16. 2.
14. vol. 7. p. 105.

Libris ecclesiæ nomina baptizato-
rum inscripta, 11. 7. 12. vol. 4.
p. 280.

Ex nomina sponforum, 11. 8. 13. vol.
4. p. 302. Vid. *Catalogus.*

Ligaturæ.

Earum vsus ad curandos morbos
damnatus, 16. 5. 6. vol. 7. p. 252.

Lilia.

Nomen ciborii, 8. 6. 18. vol. 3. p. 234.

Limes.

Limites sacri lapides dicti, 16. 2.
8. vol. 7. p. 224.

Remotio *limitum* agrorum rapinæ
locohabita & punita, ibid.

Limina martyrum.

Nomen ecclesiarum, 8. 1. 11. vol. 3.
p. 135.

Li-

Linea.

Vulgaris vestis e *linis* confecta, 6.
4. 20. vol. 2. p. 425.

Lingua.

Sacræ scripturæ in omnes *linguas*
versæ, 14. 3. 7. vol. 6. p. 97. Et
13. 4. 5. vol. 5. p. 91.

Lingua vulgaris in sacris christia-
norum vsitata, 13. 4. 1. vol. 5. p. 85.

Scripturæ lectæ in *lingua* vulgari,
13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Peccata *lingue* quanto studio caue-
rint clerici, 6. 2. 10. vol. 2. p. 332.

Linteamen.

Ad cooperiendum altare adhibi-
tum, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238.

Litaniæ.

Earum origo, 13. 1. 10. vol. 5. p. 21.

Litania maior & minor, 13. 1. 11.
vol. 5. p. 26.

Liturgiæ.

Statæ precum formulæ. Harum
antiquitas & vsus in ecclesia, 13.
5. 1. vol. 5. p. 111.

Ab episcopis in ecclesiarum suarum
vsus præscriptæ, 2. 6. 2. vol. 1.
p. 117.

Clerici ob neglectum publicæ *litur-*
giæ, ordinis sui honore privati,
17. 5. 8. vol. 8. p. 67.

Cur pleræque ex antiquis *liturgiis*
deperditæ sint, 13. 5. 3. vol. 5. p.
115.

Epitome antiquæ *liturgiæ* ex scri-
ptis Chrysostomi, 13. 6. 1-10.
vol. 5. p. 193-234.

De *liturgia* iudaica, 13. 5. 4. vol. 5.
p. 119.

Liturgia Mozarabica, 14. 2. 1. vol.
6. p. 30.

Liuor.

Num hoc vitium hominem disci-
plinæ ecclesiasticæ subiecerit, 16.
14. 1. vol. 7. p. 518.

Locus.

Loca virorum & mulierum in ec-
clesiis vt plurimum alia ab aliis
separata, 8. 5. 6. vol. 3. p. 196.

Locus virginum ac viduarum ab a-
liis distinctus, 8. 5. 9. vol. 3. p.
202. Et 7. 4. 7. vol. 3. p. 108.

Ordinatio *localis* quid? 4. 6. 2. vol.
2. p. 171.

Longi.

Quidam monachi sic vocati, 7. 2.
14. vol. 3. p. 40.

Lotio vid. *Lauatio* & *Balneæ.**Λουτρά.*

Balneæ ad ecclesiam pertinentes,
8. 7. 12. vol. 3. p. 273.

Λοιταγίς.

Mendici circumnentes, 11. 5. 8. vol.
4. 227.

Lucerna.

Kalendis Ianuariis *lucernas* in foro
accendere interdictum, 16. 4. 17.
vol. 7. p. 225. Et 20. 1. 3. vol. 9.
p. 7.

Et in cæmeteriis, 8. 6. 21. vol. 3.
p. 244.

Oratio *lucernalis*, 3. 3. 4. vol. 2.
p. 18.

Lucer-

Lucernarium.

Preces vespertinæ Latinis ita dictæ,
13. 9. 7. vol. 5. p. 301.

Lucianistæ & Conlucianistæ.

Nomen, quod sibi dederunt Ariani,
1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Lucifuga natio.

Christiani a gentilibus sic vocati, 1.
2. 11. vol. 1. p. 25.

Lucilla.

Femina diues, prima schismatis
Donatistarum auctor, 2. 20. 14.
vol. 1. p. 318.

Lucrum.

Turpe *lucrum* censuræ obnoxium,
5. 4. 13. vol. 2. p. 279. Et 6. 2. 9.
vol. 2. p. 329. Et 16. 5. 3. vol. 7.
p. 242. Et 16. 12. 5. vol. 7 p. 469.
Causa *lucratiua* quid? 5. 3. 11. vol.
2. p. 249.

Descriptio *lucratiuorum*, ibid.

Ludi.

Sacerdotes *ludi* quid? 5. 3. 4. vol.
2. p. 238.

Ludos exhibere populo, munus fla-
minum, interdictum christianis,
16. 4. 8. vol. 7. p. 206.

*Lucentes vid. Flentes.**Lumina.*

Portata ante euangelium in eccle-
sis orientalibus, 14. 3. 11. vol. 6.
p. 83.

In pompa funebri, 23. 2. 6. vol. 10.
p.

Dies *luminum*, id est epiphania,
20. 4. 7. vol. 9. p. 82. Vid. *Cereus*,
Fax, *Lucerna*.

Bingh. O. E. Vol. X.

Luna.

Superstitiosa observatio eclipses
lunæ, 16. 5. 6. vol. 7. p. 257.

Et noua *luna*, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224.

Lustrale collatio.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 6. vol.
2. p. 241.

Clerici ab ea exempti, ibid. p. 242.

Lusus.

Alex *lusus* occasio fraudis & ruina
familiarum, 16. 12. 20. vol. 7. p.
504.

Clericis interdictus, 17. 5. 24. vol.
8. p. 86. Et 6. 2. 5. vol. 2. p. 316.

Lutum.

Mos illinendi oculos catechume-
norum *luto* quid significet, 10.
2. 14. vol. 4. p. 34.

Luxuria.

Excessus *luxuriæ* quomodo puniti,
16. 11. 13. vol. 7. p. 453.

Luxus sabbatarius.

Phrasis Sidoniana explicatur, 20. 2.
4. vol. 9. p. 34.

Λυχναιψία.

Preces vespertinæ Grecis sic voca-
tæ, 13. 9. 7. vol. 5. p. 301.

*M.**Macariani.*

Nomen contumeliosum, catholicis
a Donatistis impactum, 16. 2. 4.
vol. 7. p. 76.

Maccabæi.

Eorum festum, 20. 7. 13. vol. 9. p.
158.

Maiores.

Vestis monachorum sic dicta, 7. 3.
6. vol. 3. p. 52.

Magi.

Christiani per conuicium sic vocati ab ethnicis, 1. 2. 5. vol. 1. p. 20.
Incantatio *magica* & fascinatio quomodo punita, 16. 5. 5. vol. 7. p. 249.

Magister discipline.

Præfectus puerorum in domo episcopi, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.

Magistratus.

Spirituali episcopi iurisdictioni subiecti, 2. 4. 3. vol. 1. p. 103.
Et censuris ecclesiasticis æque ac reliqui omnes, 16. 3. 5. vol. 7. p. 130.
Potestate prædicti in clericos in gravioribus causis criminalibus, 5. 2. 12. vol. 2. p. 223.
Non autem in pure ecclesiasticis causis, 5. 2. 5. vol. 2. p. 209.

Magnificat.

Canticum S. Mariæ virginis, 14. 2. 7. vol. 6. p. 48.

Magnitudo animi.

Quanta fuerit antiquis clericis in defendenda veritate, 6. 3. 10. vol. 2. p. 370.

Maieestas.

Crimen lesæ *maiestatis* quomodo punitum, 16. 9. 4. vol. 7. p. 386.

Maiores.

Nomen ministrorum iudaicorum, 16. 6. 2. vol. 7. p. 274.

Maiuma.

Obscenum spectaculum gentilium, 16. 11. 12. vol. 7. p. 452.

Maledicentia.

Quomodo punita, 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.

Malefici.

Incantatores magici, 16. 5. 5. vol. 7. p. 249.

Mali species.

Quomodo vitanda clericis, 6. 2. 12. vol. 2. p. 336.

Malleus excitatorius.

Instrumentum, cuius pulsu in monasteriis quibusdam Palestine fratres ad ecclesiam conuocati, 8. 7. 15. vol. 3. p. 282.

Mandpa.

Monasteria ita vocata, 7. 2. 14. vol. 3. p. 41.

Mane.

Oratio *matutina*, 13. 9. 7. & 10. vol. 5. p. 299 & 310. Et 13. 10. 1. vol. 5. p. 315.
Benedictio *matutina*, 13. 10. 8. vol. 5. p. 323.

Hymnus *matutinus*, ibid. p. 324.

Psalmus *matutinus*, 13. 10. 1. vol. 5. p. 316.

Origo *matutinarum* congregationum, 13. 10. 11. vol. 5. p. 329.

Manichæi.

Heretici baptismum reicientes, 11. 2. 4. vol. 4. p. 156.

Et matrimonium, 22. 1. 7. vol. 9. p. 275.

Quæ-

Quænam gloriosa nomina sibi dederint, I. 2. 16. vol. 1. p. 29.

Manna.

Insula, septemdecim modo habens parœcias, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 608.

Mansionarii.

Quodnam eorum in ecclesia fuerit officium, disceptatur, 3. 13. I. vol. 2. p. 71.

Manumissio vid. *Seruus.*

Manus.

Manuum inunctio, cærimonia in sponsalibus & nuptiis usitata, 22. 3. 6. vol. 9. p. 321. Et 22. 4. 4. vol. 9. p. 341.

Maranatha.

Num istiusmodi formula excommunicationis in ecclesia antiqua obtinuerit, 16. 2. 16. vol. 7. p. 113.

Marcianistæ.

Secta, a Marcionitis distincta, 20. 3. 5. vol. 9. p. 57.

Marcionitæ.

Eorum error in baptizandis mortuis, II. 4. 4. vol. 4. p. 189.

Et in arcendis omnibus, in matrimonio viventibus, a baptismo, II. 5. 12. vol. 4. p. 235.

In dando ter baptismo, 12. 5. 2. vol. 4. p. 402.

Marcofiani.

Hæretici baptismum in totum repudiantes, I. 2. 1. vol. 4. p. 153. Et II. 3. 8. vol. 4. p. 175.

Marcus.

Anachoreta in facis scripturis verissimus, 13. 4. 9. vol. 5. p. 105.

Maria S. Virgo.

Canticum eius *Magnificat* non ad eo vetusti usus, I. 2. 7. vol. 6. p. 4°.

Salutatio angelica, *Ave Maria*, veteribus incognita, 14. 4. 15. vol. 6. p. 157.

Marinus.

Ad honorem centurionis prouehendus, accusatus tanquam christianus, supplicio adficitur, 8. I. 17. vol. 3. p. 155.

Maritus.

Episcopus vnius vxoris *maritus*, quid sit, 4. 5. I. vol. 2. p. 153. Vid.

Digamus.

Mulier, absente *marito*, non permissum nubere alteri, 22. 2. 9. v. 9. p. 298.

Viduis non permissum nubere, nisi exactis duodecim post obitum *maritorum* mensibus, 22. 2. 8. vol. 9. p. 297.

Martinus.

Singulari Dei nutu episcopus ecclesiæ Turonicæ factus, 4. I. 3. vol. 2. p. 89. Et 14. I. 6. vol. 6. p. 10.

Martyres.

Quomodo honorati in ecclesia antiqua, 13. 9. 5. vol. 5. p. 294.

Non adorati, 13. 3. 2. vol. 5. p. 73.
Eorum dies festi siue natales quomodo

- modo celebrati, 13. 9. 5. vol. 5.
p. 294. Et 20. 7. 1. vol. 9. p. 132.
Generalis omnium *martyrum* festi-
vitas, 20. 7. 14. vol. 9. p. 159.
Eorum acta & passionēs a notariis
exceptæ, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75.
Et lectæ in ecclesiis, 13. 9. 5. vol. 5.
p. 296. Et 14. 3. 14. vol. 6. p. 86.
Et 20. 7. 5. vol. 9. p. 137.
Eorum privilegium deprecandi pro
lapsis, 16. 3. 4. vol. 7. p. 128. Et
18. 4. 10. vol. 8. p. 179.
Bona *martyrum*, sine hæredibus de-
natorum, ecclesiæ attributa, 5.
4. 8. vol. 2. p. 273.

*Martyria & Martyrum memo-
ria.*

- Ecclesiæ ita vocatæ, 8. 1. 8. vol. 3.
p. 126.

Martyrarii.

- Custodes istiusmodi ecclesiarum, 8.
7. 11. vol. 3. p. 268.

Martyrologia.

- Eorum origo & quomodo discre-
parint a kalendariis, 20. 7. 4.
vol. 9. p. 137.

Mathema.

- Nomen symboli fidei, 10. 3. 3. vol.
4. p. 66.

Matricula.

- Sancta matricula*, id est catalogus
clericorum, 1. 5. 10. vol. 1. p. 50.
Catalogus ordinationum, in eccle-
sia primatis adseruatus, eique
omnes episcopi secundum æta-
tem inscripti, 2. 16. 8. vol. 1. p.
114.

Matrimonium.

- Damnatum a multis antiquis hæ-
reticis, 22. 1. 5. vol. 9. p. 234.
Iteratum *matrimonium* damnatum
a Montanistis & Nouatianis, 16.
11. 7. vol. 7. p. 436. Et 22. 1. 10.
vol. 9. p. 279.
Liberis sine parentum suorum con-
sensu *matrimonium* inire haud
permisum, 16. 9. 2. vol. 7. p. 382.
Et 22. 2. 4. vol. 9. p. 292.
Nec seruis siue dominorum suo-
rum consensu, 16. 9. 3. vol. 7. p.
385. Et 22. 2. 5. vol. 9. p. 294.
Præsidibus mulierem provincie sue
in *matrimonium* ducere, duran-
te administrationis suæ tempo-
re, haud licitum, 22. 2. 7. vol.
9. p. 296.
Nec tutoribus pupillas, ætate ad-
huc minores, 22. 2. 10. vol. 9. p.
299.
Nec ulli intra gradus prohibitos
consanguinitatis & affinitatis, 22.
2. 3. vol. 9. p. 290.
Vxoribus, quarum viri absentes,
nuptias celebrare interdictam,
donec de eorum morte certiores
essent factæ, 27. 2. 9. vol. 9. p. 298.
Viduis, non nisi exactis duodecim
mensibus post virorum obitum,
alteris nubere permisum, 22. 2.
8. vol. 9. p. 297.
Pœnitentibus tempore pœnitentie
sue *matrimonium* inire haud
permisum, 18. 2. 8. vol. 8. p. 126.
Quo tempore lex ista facta sit, qua
spon-

- sponsorum nuptiæ cum spiritu-
alibus adfinibus & cognatis pro-
hibentur, II. 8. 12. vol. 4. p. 300.
Et 22. 2. II. vol. 9. p. 300.
- Num quis *matrimonium* inire po-
tuerit post legitimum diuortii-
um, 16. II. 6. vol. 7. p. 431. Et
22. 2. 12. vol. 9. p. 301.
- Num adulter adulteram *matrimo-
nio* sibi iungere potuerit, 22. 2.
13. vol. 9. p. 309.
- Contractus *matrimonialis* testibus
confirmandus, 22. 3. 8. vol. 9. p.
323.
- Matrimonium* clericorum vid. *Cæ-
libatus*.
- Matrimonia* monachorum olim
haud irrita facta, 7. 3. 23. vol. 3.
p. 92. Et 16. 7. 9. vol. 7. p. 371.
Vid. *Nuptia*.
- Matrix ecclesia*.
- Distinctio inter *ecclesiam matricem*
& diocesanam, 8. I. 12. vol. 3. p.
137. Et 8. 7. 6. vol. 3. p. 259.
- Matrona*.
- Nomen templum cuiusdam iudai-
ci, 16. 6. 3. vol. 7. p. 277.
- Mediatores*.
- Cur sacerdotes dicantur *mediato-
res* inter Deum & hominem, 2.
19. 16. vol. 1. p. 288.
- Mediolanum*.
- Episcopi Romani iurisdictioni num-
quam subiectum, 9. I. II. vol. 3.
p. 393.
- Mel & Lac*.
- In altari offerri solitum, 15. 2. 3. vol.
6. p. 261.
- Et recens baptizatis dari, 12. 4. 6.
vol. 4. p. 390.
- Meletius*.
- Episcopus Antiochenus quid Pauli-
no aduersario suo pacis gratia
obtulerit, 2. 13. 2. vol. 1. p. 182.
- Melotes*.
- Genus vestimenti clericalis, 7. 3. 6.
vol. 3. p. 52.
- Membrum*.
- Corporis *membrorum* laceratio quo-
modo punita, 16. 10. 7. vol. 7. p.
400.
- Memoria martyrum*.
- Nomen ecclesiarum, 8. I. 8. vol. 3.
p. 126.
- Μεμνημένοι ἱσθαιω.
- Quid sibi velit hæc phrasis, expli-
catur, 10. 5. 8. vol. 4. p. 131. Et
1. 4. 2. vol. 1. p. 37.
- Menandriani*.
- Hæretici baptismum corrumpen-
tes, 11. 3. 5. vol. 4. p. 172.
- Mendacium*.
- Quatenus hoc quempiam discipli-
næ ecclesiasticæ subiecit, 16.
13. 5. vol. 7. p. 514.
- Mendicus*.
- Nulli *mendicantes* inter antiquos
monachos, 7. 3. 10. vol. 3. p. 60.
- Mensa*.
- Nomen ecclesiæ, 8. I. 9. vol. 3. p.
129.
- Et altaris, 8. 6. II. vol. 3. p. 220.
- Mensa mystica, 8. 6. 14. vol. 3. p.
225. Vid. *Altare*.
- Z 3

Mensurna diuifio.

Quid significet apud Cyprianum,
5. 4. 3. vol. 2. p. 264.

Μένυτρα.

Præmia pro indicatione rerum per-
ditarum, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Mercatura.

Clericis *mercaturam* facere haud
permiffum, 6. 4. 12. vol. 2. p. 404.

Quibusdam tamen in casibus lici-
tum, ibid. p. 406.

Meretrix.

Quæstus *meretricius* quomodo pu-
nitus, 16. 11. 10. vol. 7. p. 445.

Meridies.

Meridiana ecclesiæ sacra, 13. 9. 12.
vol. 5. p. 113.

Μεσσηται vid. *Mediator.*

Messaliani.

Quid de baptismo senserint, 11. 2.
5. vol. 4. p. 159.

Μετανοια.

Χώρα μετανοίας, locus pœniten-
tium, 8. 1. 17. vol. 3. p. 156.

Insula inetancæ, 7. 3. 15. vol. 3. p.
71.

Metator.

Dēcius *metator* antichristi Luciano
martyri dictus, 5. 3. 7. vol. 2. p.
244.

Metatorium.

Certus locus ad ecclesiam perti-
nens, 8. 7. 10. vol. 3. p. 266.

Metatum.

Tributum sic vocitatum, 5. 3. 7.
vol. 2. p. 244.

Metrocomia.

Primarius quidam vicus, multos
alios vicos sibi subiectos habens,
9. 2. 7. vol. 3. p. 433.

Metropolitani vid. *Primates.*

Miles.

Quibus in casibus baptismo exclusi
fuerint *miles*, 11. 5. 10. vol. 4.
p. 230.

Miletius.

Schismaticus eiusque sectatores se-
se nominarunt Ecclesiam Marty-
rum, 1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Militia.

Vocabulum, omnis generis secu-
laria officia, tam ciuilia quam
bellica denotans, 6. 4. 9. vol. 2.
p. 401.

Militia castrensis, palatina, præfi-
dialis & cohortalis, 4. 4. 1. vol.
2. p. 121.

Ministerium diuinum.

Semper lingua vulgari populo co-
gnita peractum, 13. 4. 1. vol. 5.
p. 84.

Minsters.

Anglicanum ecclesiarum nomen
vnde arcessendum, 8. 1. 11. vol.
3. p. 136.

Miraculum.

Qui *miracula* se patiare gloriaren-
tur, quomodo puniti, 16. 5. 7.
vol. 7. p. 259.

Missa.

Antiquum nomen diuini cultus in
genere, 13. 1. 4. vol. 5. p. 8.

Priuata & solitaria *missæ* prioribus sæculis incognita, 15. 4. 4. vol. 6. p. 378.

Presbyteri non ordinati ad celebrandam *missam* pro uiuis & mortuis, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290.

Missæ catechumenorum, 13. 1. 2. vol. 5. p. 2. Et 14. 1. 1. vol. 6. p. 1.

Fidelium, 13. 1. 3. vol. 5. p. 6. Et 15. 1. 1. vol. 6. p. 1.

Praefanctificatorum, 15. 4. 12. vol. 6. p. 411. Et 15. 5. 1. vol. 6. p. 437.

Solitaria, noua corruptio, 15. 4. 4. vol. 6. p. 378.

Sicca & nautica, alia corruptio, 15. 4. 5. vol. 6. p. 385.

Bifaciata & trifaciata, posteriorum sæculorum inuentio, ibid.

Nocturna, id est, Preces matutinæ, 13. 1. 4. vol. 5. p. 9.

Vespertina, Preces vespertinæ, ibid.

Missæ, pro lectione scripturarum sumpta, 13. 1. 4. vol. 5. p. 9.

Et pro collecta siue oratione, ibid.

Et pro dimissione populi, ibid.

Μιτάρον vid. *Metatum*.

Mitra.

Num episcopi olim *mitram* gestarint, 2. 9. 5. vol. 1. p. 137.

Mitrella.

Ornamentum virginum, 7. 4. 6. vol. 3. p. 104.

Μίσερον.

Templum solis Alexandriæ, ecclesiæ datum, 5. 4. 10. vol. 2. p. 275.

Modestus.

Praefectus Arianus sub Valente. E.

ius colloquium cum Basilio, 6. 3. 10. vol. 2. p. 371.

Monachi.

Origo monachorum & distinctio a priscis ascetis, 7. 1. 14. vol. 3. p. 8.

Monachi vniuersi principio nihil amplius quam laici, 7. 2. 7. vol. 3. p. 20.

Quibus in casibus vita clericalis & *monachica* coniungi potuerit, 7. 2. 8. vol. 3. p. 23.

Omnes *monachi* episcopo diceceseos, in qua vivebant, subiecti, 2. 4. 2. vol. 1. p. 101. Et 7. 3. 14. vol. 3. p. 68.

Ex manuum suarum labore sustentati, 7. 3. 10. vol. 3. p. 60.

Nullum sollempne votum siue publica professio ab illis exacta, 7. 3. 7. vol. 3. d. 54.

Matrimonia *monachorum* non facta irrita, 7. 3. 27. vol. 3. p. 92.

An *monachi* ad vitam sæcularem redire potuerint, 7. 3. 22. vol. 3. p. 90.

Quenam poena desertoribus *monachis* inflicta sit, 7. 3. 24. vol. 3. p. 93.

Monachi antiquitus in officia vel iura clericorum non inuolantur, 7. 3. 19. vol. 3. p. 82.

Neque in ciuitatibus degendi ueniam habuere, ad solitudinem adstricti, 7. 3. 20. vol. 3. p. 84.

Ab officiis tam ecclesiasticis quam ciuilibus exclusi, 7. 3. 18. vol. 3. p. 81.

Curi-

- Curialibus non licitum fieri *monachis*, 7. 3. I. vol. 3. p. 41.
 Nec seruis, sine dominorum suorum consensu, ibid. p. 43.
 Nec maritis & vxoribus, sine mutua vtriusque partis consensione, ibid. p. 43.
 Nec liberis sine parentum suorum consensu & voluntate, 7. 3. 4. vol. 3. p. 48.
 Liberos, quantumvis a parentibus suis adductos, sine suo ipsorum consensu in monasteriis retinere haud permissum, 7. 3. 5. vol. 3. p. 48.
 Antistites inter *monachos* dicti decani, centenarii, patres, 7. 3. II. vol. 3. p. 63.
 Spirituales *monachorum* exercitationes: Perpetua poenitentia, 7. 3. 15. vol. 3. p. 71.
 Extraordinaria ieiunia, ibid.
 Extraordinariae sacrorum frequentationes, ibid. p. 74.
 De differentia inter vitam monachicam & vitam communicatiuam, 7. 3. 9. vol. 3. p. 57.
Monachi saeculares & vxorati, 7. 2. 6. vol. 3. p. 19.
 Nomina veterum *monachorum*, *Anachoretae*, *Acemetae*, *Apostolici*, *Benedictini*, *Boozol*, *Celulani*, *Cenobitae*, *Continentes*, *Culdei*, *Gyronagi*, *Hesychastae*, *Philothaei*, *Remboth*, *Remuntianes*, *Sarabanae*, *Silentiarii*, *Sy-*
lite, *Therapeuta*, 7. 2. I seqq.
 Vide suo quoduis loco.
 Tonfura & habitus *monachorum*, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.
Movai.
 Monasteria sic dicta, 7. 2. 14. vol. 3. p. 40.
Monasterium.
 Varia eorum nomina, 7. 2. 14. vol. 3. p. 40. 41.
 Ecclesiae nonnumquam dictae *monasteria*, 8. I. II. vol. 3. p. 135.
Monasteria patriarchalia, 7. 3. 14. vol. 3. p. 71.
 Relegatio in *monasteria*, poena clericorum, 17. 4. II. vol. 8. p. 48.
Moneta.
 Adulteratores *moneta* quomodo puniti, 16. 12. 14. vol. 7. p. 483.
Moniales.
 Virgines monasticae, 7. 4. 8. vol. 3. p. 109.
Monogamia.
 Quo sensu requisita a clericis, 5. 4. I. vol. 2. p. 153.
 Et a diaconissis, 2. 22. 5. vol. I. p. 345.
 Et a viduis ecclesiasticis, 7. 4. 9. vol. 3. p. 110.
Montanistae.
 Haeretici, qui baptismi formam adulterabant, 11. 3. 7. vol. 4. p. 173.
 Mortuos baptizabant, 11. 4. 3. vol. 4. p. 186.
 Cum ecclesia de secundis nuptiis disputabant, 22. I. 10. vol. 9 p. 279.

Et de ieiunio, 21. 1. 15. vol. 9. p. 210.

Et de gestatione coronæ & fuga tempore persecutionis, 16. 4. 8. vol. 7. p. 207.

Morbus.

Non curandus per incantationes, amuleta, phylacteria, ligaturas &c. 16. 5. 6. vol. 7. p. 51.

Mores.

Publici veterum *mores* in ecclesiis magnæ reuerentiæ indices, 8. 10. II. vol. 3. p. 349.

Mortalia peccata.

Quomodo a venalibus distingui consueuerint in disciplina ecclesiæ, 16. 3. 14. vol. 7. p. 177.

Mortui.

Reliquiæ *mortuorum* non seruandæ supra terram sed sepeliendæ, 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Non religiose colendæ, 23. 4. 9. vol. 10. p. 95.

Mortui non baptizandi, II. 4. 3. vol. 4. p. 186.

Osculum pacis non dandum *mortuis* 23. 3. 14. vol. 10. p. 66.

Nec eucharistia, 15. 4. 19. vol. 6. p. 424. Et 23. 3. 14. vol. 10. p. 66.

Preces pro *mortuis*, 15. 3. 16. vol. 6. p. 330. Et 23. 3. 13. vol. 10. p. 63.

Quomodo *mortui* excommunicari soliti sint, 16. 3. 12. vol. 7. p. 170.

Quomodo absolui, 19. 2. II. vol. 8. p. 227.

Mortuorum cadauera condita aromatibus, 23. 2. 5. vol. 10. p. 32. Et 23. 1. 8. vol. 10. p. 93.

Bingh. O. E. Vol. X.

Mulieres.

Ad nullam sacerdotii functionem consecratæ, 2. 22. 7. vol. I. p. 250.

Baptismi administratio per *mulieres* omnino prohibita, II. 4. I. vol. 4. p. 183.

Mulieribus numquam permissum concionari, I. 4. 5. vol. 6. p. 123.

Introitus *mulierum* in ecclesiam, 2. 22. 12. vol. I. p. 355.

Loca *mulierum* in ecclesia, 8. 5. 7. vol. 3. p. 200.

Mulieribus in ecclesia vigilias agere interdictum, 8. 10. I vol. 3. p. 336.

Mulieres pœnitentiam quoque publicam agere iussæ, 16. 3. 2. vol. 7. p. 125.

Mumix.

Quomodo adseruatæ sint ab Aegyptiis, 23. 4. 8. vol. 10. p. 93.

Munerarii.

Adiutores idololatriæ, 16. 4. 8. vol. 7. p. 206.

Municipes.

Ad sacrum ministerium non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 150.

Munera *municipalia* clericis non imposita, 5. 3. 14. vol. 2. p. 253.

Munsters.

Appellatio ecclesiarum Germanica vnde, 8. I. II. vol. 3. p. 136.

Munus.

Muneris abdicatio clericis in quibusdam casibus permissa, 6. 4. 2. vol. 2. p. 382.

Λα

Quan-

Quando interdicta, 6. 4. I. vol. 2.
p. 381.

Clerici ab vniuersis iisque persona-
libus *muneribus* exempti, 5. 3. 12.
vol. 2. p. 250.

Et a fordidis *muneribus* tam patri-
monialibus quam personalibus,
ibid. p. 251.

Nec non a curialibus & municipa-
libus, 5. 3. 14. vol. 2. p. 253.

Musica.

Artificialis & melica vocis muta-
tio in canendo permiffa, si so-
brie & moderate fieret, 14. 1.
16. vol. 6. p. 24.

Musica theatralis reiecta, 14. 1. 18.
vol. 6. p. 26. Vid. *Organon*.

Musium opus.

In ecclesiis antiquis vsitatum, 8. 8.
5. vol. 3. p. 295.

Muti.

In quibusdam casibus baptizati, 11.
5. 2. vol. 4. p. 215.

Et ad poenitentiam admissi, ibid.
p. 217.

Myrrha.

Precipuus eius vsus in condiendis
mortuorum cadaueribus, 23. 2. 5.
vol. 10. p. 32.

Mysteria.

Catechumenis eclata & cur? 10. 5.
1. vol. 4. p. 119.

Mystica mensa.

Nomen altaris, 8. 6. 14. vol. 3. p.
225.

Mystica vela.

Vela, sanctuarium a reliquo tem-

plo distinguentia, 8. 6. 8. vol. 3.
p. 214.

Μῦσις & Μυσαγωγία.

Nomina baptismi, 11. 1. 10, vol. 4,
p. 152.

N.

Naός.

Naui ecclesiae, 8. 5. 1 & 2. vol. 3.
p. 189 seqq.

Narthex.

Exterior, 8. 3. 4. vol. 3. p. 177.

Interior, 8. 4. 1. vol. 3. p. 183.

Varia *narthecum* genera in com-
pluribus ecclesiis, 8. 4. 6. vol. 3.
p. 187.

Natalis.

Natalis Christi; eius origo & quo-
modo obseruatus, 20. 4. 1. vol.
9. p. 66.

Quo anni die celebratus sit, 20. 4.
1 - 3. vol. 9. p. 66 -- 72.

Origo huius sollemnitatis æuo a-
postolico a quibusdam antiquis
scriptoribus assignata, 20. 4. 4.
vol. 9. p. 72.

Hoc festum eadem religiosa véné-
ratione, qua dies dominica, ce-
lebratum, 20. 4. 5. vol. 9. p. 75.

Natalis episcopi, hoc est dies, quo
ordinatus est, anniuersaria sol-
lemnitate celebratus, 4. 6. 15.
vol. 2. p. 188.

Natales imperatorum, 20. 1. 4. vol.
9. p. 9.

Passiones martyrum dictæ *natales*
eorum, 20. 7. 2. vol. 9. p. 133.

Na-

Natales urbium Romæ & Constantinopolis, 20. I. 5. vol. 9. p. II.

Natales naturales non celebrandi in quadragesima, 21. I. 23. vol. 9. p. 224.

Natatorium.

Nomen baptismi, 8. 7. 4. vol. 3. p. 258.

Natio lucifuga.

Christiani a gentilibus per concitium sic vocati, I. 2. II. vol. I. p. 25.

Naucularii.

Certa societas hominum, qui anniuersarium frumenti tributum ex Africa & Aegypto Roman & Constantinopolin transportabant, 5. 3. 5. vol. 2. p. 238.

Nauis.

Nauis ecclesiæ, vid. supra *Ναός*.

Ναυτολόγοι.

Cur catechistæ hoc nomine vocati, 3. 10. 3. vol. 2. p. 53.

Nazareni.

Christiani per contumeliam sic appellati, I. 2. I. vol. I. p. 15.

Necromantia.

Vaticinatio per euocatos mortuos, 16. 5. 4. vol. 7. p. 246.

Negligentia.

Clericorum *negligentia* in officio quomodo punita, 17. 5. 7. vol. 8. p. 66.

Negotiatio.

Clericis *negotiationes* sæculares ex-

ercere haud permixtum, 16. 4. 12. vol. 2. p. 404.

Nemefiani.

Officiales deæ Nemefis, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Neomenia.

Superstitiosa eius observatio, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224.

Neniæ.

Cantiones lugubres gentilium christianis auersati, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54.

Neophyti.

Neophytis seu recens baptizatis osculum pacis datum, 12. 4. 5. vol. 4. p. 388.

Albæ illis vestes indutæ, 12. 4. 1. vol. 4. p. 383.

Quando eas exuerint, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118.

Dies *neophytorum*, ibid. p. 119.

Νεριοτερικὴ τάξις.

Inuenilis ordinatio, quid sit, 2. 10. 1. vol. I. p. 145.

ΝεΦελδιῶνται.

Incantatores per expulsionem nubium, 16. 5. 6. vol. 7. p. 257.

Niddui.

Species excommunicationis apud Iudæos, 16. 2. 16. vol. 7. p. 115.

Nilus.

Cubitus *Nili* ubi adseruari consueverit, 8. 10. 12. vol. 3. p. 351.

Nola.

Cur campanæ dicantur *nola*, 8. 7. 15. vol. 3. p. 284.

Nomen.

Nomina offerre, quid sit, 2. 20. 5.
vol. 1. p. 302. Et 15. 2. 4. vol. 6.
p. 264.

Nonna.

Nomen virginum ecclesiasticarum,
7. 4. 8. vol. 3. p. 109.

Notarii.

Eorum officium in ecclesia anti-
qua, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75. Et 20.
7. 4. vol. 9. p. 137.

Notitia.

Civilis *notitia* imperii, 9. 1. 5. vol.
3. p. 374.

Notitia ecclesiæ, 9. 1. 6. vol. 3. p.
376.

Notitia ecclesiæ per Leonem impe-
ratorem, 9. 7. 1. vol. 3. p. 566.

Nouatiani.

Hæretici, damnantes nuptias fe-
cundas, 16. 11. 7. vol. 7. p. 436. Et
22. 1. 10. vol. 9. p. 279.

Quomodo discreparint a catholi-
cis ratione disciplinæ ecclesiasti-
cæ & absolutionis, 18. 4. 5. vol.
8. p. 170.

Cur in ecclesiam recepti sine noua
ordinatione, 4. 7. 8. vol. 2. p. 198.

Nouemdiales.

Certa praxis ethnicorum reiecta,
23. 3. 19. vol. 10. p. 74.

Nouilunium.

Superstitiosa eius observatio dam-
nata, 16. 4. 17. vol. 7. p. 224. Et
20. 1. 3. vol. 9. p. 7.

Nouitioli.

Nomen catechumenorum, 10. 1. 1.
vol. 4. p. 1.

Nox.

Congregationes *nocturnæ*, 13. 10. 11.
vol. 5. p. 329.

Nubes.

Expulsores *nubium*, genus incanta-
torum, 16. 5. 6. vol. 7. p. 257.

Nullatenus.

Episcopi sine sede episcopali, 4. 6.
2. vol. 2. p. 170.

Nummi.

Aurei vel argentei distributi popu-
lo in natalibus imperatorum,
20. 1. 4. vol. 9. p. 10.

Nunc dimittis &c.

Canticum Simeonis, 14. 2. 5. vol. 6.
p. 46.

Nundina.

Celebratio *nundinarum* in festis
martyrum per abusum inuecta
& abrogata, 20. 7. 10. vol. 9. p.
151.

Nuptiæ.

Iteratæ *nuptiæ* damnatæ a Monta-
nistis & Nouatianis, 16. 11. 7. vol.
7. p. 436. Et 22. 1. 10. vol. 9. p. 279.
Interdictæ in quadragesima, 21. 1.
23. vol. 9. p. 224. Et 22. 2. 14. vol.
9. p. 312.

Publicandæ in ecclesia, 22. 2. 2. vol.
9. p. 289.

Celebrandæ per publicum ecclesiæ
ministrum, 22. 4. 1. vol. 9. p. 331.

Qui.

Quibus in casibus aliter fieri permiffum fit, 22. 4. 2. vol. 9. p. 337.

Corona *nuptialis*, 22. 4. 6. vol. 9. p. 343.

Pompa *nuptialis* quatenus permiffa fuerit ab antiquis patribus, 22. 4. 8. vol. 9. p. 346.

Nymphæum.

Fons ante ecclefiam, 8. 3. 6. vol. 3. p. 180.

Nynias.

Episcopus in Britannia, qui primam ecclefiam de lapide fecit, inde dictam Cafam Candidam, 8. 1. 10. vol. 3. p. 132.

O.

Obedientia.

Stipulatio *obedientie* erga Christum necessaria pars federis baptismalis, 11. 7. 6. vol. 4. p. 270.

Hæc facta a baptizandis vultu verso in Orientem, 11. 7. 7. vol. 4. p. 273.

Fidei & *obedientie* vnitas ad ipsam essentiam ecclesiæ necessaria, 16. 1. 1. vol. 7. p. 2. 3. 7.

Oblatæ.

Vfus *oblatarum* loco panis in prima origine sua damnatus, 15. 2. 6. vol. 6. p. 270.

Oblatio.

Quænam *oblaciones* ad altare recipi potuerint & quæ non, 15. 2. 3. vol. 6. p. 260.

Non recipiendæ ab hominibus flagitiosis, 15. 2. 2. vol. 6. p. 252.

Oblatio agni in die paschatis in ecclesia Romanensi improbata, 15. 2. 3. vol. 6. p. 262.

Precatio in *oblacione* facta, 15. 2. 4. vol. 6. p. 265.

Nomina facientium *oblaciones* recitata, ibid.

Oblaciones pro mortuis, 23. 3. 13. vol. 10. p. 63.

Oblaciones pars reddituum clericorum, 5. 4. 1. vol. 2. p. 262.

Aliæ hebdomadales, aliæ mensuæ, ibid.

In præcipuis ecclesiæ reditibus positæ, 5. 4. 15. vol. 2. p. 281.

Oblationarium.

Locus in ecclesia, vbi populi recipiebantur *oblaciones*, 8. 6. 22. vol. 3. p. 247.

Obferuatio.

Dierum & casuum fortuitorum *obferuatio* sub censuram vocata, 16. 5. 8. vol. 7. p. 263.

Obsessi vid. *Energumeni*.

Obfignatio.

In prima admissione catechumenorum adhibita cum signo crucis, 10. 1. 3. vol. 4. p. 6.

Obirectatio.

Qualis in illam censura, 16. 13. 3. vol. 7. p. 511. Et 6. 2. 10. vol. 2. p. 332.

Oculus.

Mos illinendi luto *oculos* catechumenorum quid significet, 10. 2. 14. vol. 4. p. 34.

Oeconomus.

Certus minister ecclesiæ, 3. 12. 1.
vol. 2. p. 67.

Dictus præpositus domus, 3. 12. 1.
vol. 2. p. 67.

Oecumenicus.

Titulus, episcopo Constantinopoli-
tano datus, 2. 17. 21. vol. 1. p. 258.

Offerre.

Panem & vinum in eucharistia of-
ferre, quatenus licuerit diaconis,
2. 20. 7 & 8. vol. 1. p. 304. 306.

Offerre nomina quid? 2. 20. 5. vol.
1. p. 302. Et 15. 2. 4. vol. 6. p. 264.

Officium vid. *Munus.*

ὄλος.

Nomen ecclesiæ, 8. 1. 13. vol. 3. p.
144.

Omen.

Observatio, ex voce vel etiam ex
sternutatione hominum captata,
16. 5. 2. vol. 7. p. 240 & 263.

ὁμοσίου.

Cur huic vocabulo inhærendum
contra Arianos, 6. 3. 10. vol. 2.
p. 375.

ὄνειδος ἀντρέα.

Vaticinatio per somnia, 16. 5. 4.
vol. 7. p. 246.

Opifices.

Ex opificum sodalitis nullus ordi-
nandus, 4. 4. 3. vol. 2. p. 146.

Oppressio.

Varie eius species damnata, 16. 12.
9. vol. 7. p. 473.

Optimates.

Eorum potestas in eligendis cleri-
cis, 4. 2. 18. vol. 2. p. 114.

Oraculum caeleste.

Nomen, datum electis imperato-
rum, 8. 1. 3. vol. 3. p. 116.

Orarium.

Ornamentum diaconorum, 2. 20. 10.
vol. 1. p. 312.

Oratio.

Indicere orationem, diaconorum
officium, 2. 20. 10. vol. 1. p. 310.
Et 13. 8. 2. vol. 5. p. 251.

Oratio indiſta, 15. 3. 31. vol. 6. p.
363. Vid. *Precatio.*

Oratio dominica.

Ab ecclesia antiqua in omnibus of-
ficiis vsurpata, 13. 7. 2. vol. 5. p.
237.

In baptismo, ibid. Et 12. 4. 7. vol.
4. p. 392.

In eucharistiæ celebratione, 13. 7. 3.
vol. 5. p. 240. Et 13. 11. 7. vol.
5. p. 347.

In matutinis ac vespertinis preci-
bus, 13. 7. 4. vol. 5. p. 240. Et
13. 11. 7. vol. 5. p. 347.

Et in priuatis precibus, 13. 7. 5. vol.
5. p. 240.

Dicta oratio quotidiana, 13. 7. 6.
vol. 5. p. 241. Et 6. 3. 14. vol. 7.
p. 177.

Εὐχὴ νενομισμένη, oratio lege san-
cita, 13. 6. 9. vol. 5. p. 225.

Non minus ab hæreticis ac schisma-
ti-

tis, quam catholicis vsurpata, 13. 7. 7. vol. 5. p. 242.

Pro remissione peccatorum quotidianorum & leuiorum adhibita, 16. 3. 14. vol. 7. p. 178.

Pro diuina & spiritali precum formula habita, 13. 7. 8. vol. 5. p. 244.

Solis communicantibus, non catechumenis, eius recitatio concessa, 1. 4. 7. vol. 1. p. 39. Et 10. 5. 9. vol. 4. p. 132. Et 13. 7. 9. vol. 5. p. 246.

Oratoria sacra.

Non fuisse partem *oratoriae* antiquae, mouere adfectus gestulationibus & vanis rerum imaginibus, 14. 4. 20. vol. 6. p. 172.

Vid. *Concionari & Sermones.*

Oratorium.

Quomodo *oratoria* differant ab ecclesiis, 8. 1. 4. vol. 3. p. 118.

Laicorum *oratorium*, 8. 5. 2. vol. 3. p. 190.

Ordinatio.

Episcopus non *ordinandus* infra tricesimum aetatis annum, 2. 10. 1. vol. 1. p. 142.

Puerorum *ordinatio* in ecclesia Romanensi, reprehensa, 2. 10. 1. vol. 1. p. 145.

Cursoria episcoporum *ordinatio* improbata, 2. 10. 4. vol. 1. p. 149.

Diaconi nonnumquam *ordinati* episcopi, etsi numquam antea *ordinati* presbyteri, 2. 10. 5. vol. 1. p. 150.

Vrgente necessitate etiam ex inferioribus ordinibus episcopi *ordinati*, 2. 10. 6. vol. 1. p. 152.

Immo ex ipsis laicis, 2. 10. 7. vol. 1. p. 152.

Quantum temporis concessum fuerit post episcopi obitum ad peragendam noui episcopi *ordinationem*, 2. 11. 1. vol. 1. p. 157 lqq.

Ad episcopi cuiusdam *ordinationem* tres requisiti episcopi, 2. 11. 4. vol. 1. p. 161.

Ordinatio per vnum episcopum peracta pro valida, etsi non legitima, habita, 2. 11. 5. vol. 1. p. 164.

Episcopi in suis ipsorum ecclesiis *ordinandi*, 2. 11. 7. vol. 1. p. 167.

Formula precatationis in episcoporum *ordinatione* adhiberi solita, 2. 11. 9. vol. 1. p. 169.

Nemo episcopus *ordinandus*, qui sententiae depositionis subiaceret, 17. 5. 3. vol. 8. p. 58.

Episcopis successores suos *ordinare* haud permissum, 2. 13. 4. vol. 1. p. 189. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 61.

Functio & potestas *ordinandi* presbyteros & diaconos numquam presbyteris concredita, 2. 3. 5. vol. 1. p. 88.

Ordinatio per presbyteros ab ecclesia irrita facta, 2. 3. 6. vol. 1. p. 91.

Ordinatio presbyterorum per episcopos & presbyteros simul peragenda, 2. 19. 10. vol. 1. p. 278.

Antu

- Antiquus modus & ratio *ordinandi* presbyteros descriptus, 2. 19. 17. vol. 1. p. 289.
- Forma *ordinandi* diaconos, 2. 20. 3. vol. 1. p. 300.
- Regulæ de *ordinatione* in genere, 4. 3. 1. vol. 2. p. 118. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 54 seqq.
- In fidem & eruditionem *ordinandorum* inquirendum, 4. 3. 2. vol. 2. p. 119.
- Statuta ecclesiæ auribus *ordinandorum* inculcanda, 4. 6. 1. vol. 2. p. 168.
- Nullus peregrinus in extranea quadam ecclesia *ordinandus*, 4. 3. 5. vol. 2. p. 123.
- Nullus *ordinandus*, qui publicam pœnitentiam in ecclesia egisset, 4. 3. 6. vol. 2. p. 123. Et 17. 4. 5. vol. 8. p. 62.
- Nullus energumenus, 17. 5. 3. vol. 8. p. 59. Et 4. 4. 7. vol. 2. p. 152.
- Nullus homicida, nullus adulter, nullus qui tempore persecutionis fidem abnegasset, 4. 3. 7. vol. 2. p. 126.
- Nullus fœnerator vel homo seditiosus, 4. 3. 8. vol. 2. p. 131.
- Nullus, qui sibimetipsum aliquod corporis sui membrum voluntarie prætruncasset, 4. 3. 9. vol. 2. p. 137. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 59.
- Nullus, baptismo clinico donatus, 4. 3. 11. vol. 2. p. 136.
- Nullus nondum vel irregulariter, sine debita baptismi formula, baptizatus, 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.
- Nullus ab hæreticis baptizatus vel rebaptizatus, 4. 3. 12. vol. 2. p. 137. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.
- Nullus, qui non omnem familiam suam christianos catholicos fecisset, 4. 3. 13. vol. 2. p. 139.
- Nullus scenicus & comædus, 4. 5. 7. vol. 2. p. 152.
- Nullus miles, 4. 4. 1. vol. 2. p. 147.
- Nullus seruus vel libertus sine domini sui consensu, 4. 4. 2. vol. 2. p. 145.
- Nullus e civili societate vel sodalitate opificum, qui apud rempublicam locatas haberet operas, 4. 4. 3. vol. 2. p. 146.
- Nullus ex imperii Romani curialibus siue decurionibus, 4. 4. 4. vol. 2. p. 147.
- Nullus procurator & tutor pupillorum, usque dum officium eius exspirasset, 4. 4. 5. vol. 2. p. 150.
- Nullus caussidicus in quibusdam ecclesiis, 4. 4. 6. vol. 2. p. 151.
- Nullus, qui concubinam haberet vel meretricem vel repudiatam, 4. 4. 7. vol. 2. p. 152.
- Nullus digamus, 4. 5. 4. vol. 2. p. 156. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 55.
- Nulli episcopo clericum, nisi consentiente illius episcopo, *ordinare* permissum, 4. 6. 4. vol. 2. p. 173. Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 56.
- Nulli episcopo in alius cuiusdam episcopi diœcesi, sine eius venia *ordi-*

ordinationis vitam peragere licitum, 2. 5. 3. vol. 1. p. 114.
 Episcopus Alexandrinus ab hac regula exemptus, 2. 16. 23. vol. 1. p. 231.
 Nullus clericus *ordinandus* ἀπολελυμένος, 4. 6. 2. vol. 2. p. 170.
 Et 17. 5. 3. vol. 8. p. 55. Et 6. 4. 4. vol. 2. p. 387.
Ordinatio localis, 4. 6. 2. vol. 2. p. 171.
 An ecclesia per tria priora sæcula certa & statuta tempora *ordinationis* habuerit, 4. 6. 6. vol. 2. p. 177.
Ordinationes quolibet hebdomadis die indiscriminatim factæ per tria priora sæcula, 4. 6. 7. vol. 2. p. 180.
 Cærimonia *ordinationis* tempore oblationis in sacris matutinis peragi solita, 4. 6. 8. vol. 2. p. 181.
 Ecclesia vnicus legitimus *ordinationis* locus, 4. 6. 9. vol. 2. p. 182.
Ordinatio flexis coram altari genibus recepta, 4. 6. 10. vol. 2. p. 183.
 Nonnumquam inuitis data, 4. 2. 8. vol. 2. p. 104. Et 4. 7. 1. vol. 2. p. 189.
 Osculo pacis finita, 4. 6. 14. vol. 2. p. 187.
Ordinationes iteratæ generatim damnatæ, 4. 7. 5. vol. 2. p. 195.
 Schismatici interdum iterum *ordinati*, 4. 7. 7. vol. 2. p. 196.
 Et hæretici ad ecclesiam redeuntes quibusdam in locis, 4. 7. 8. vol. 2. p. 198.
 Bingham, O. E. Vol. X.

Ordinatio Synesi irregularis considerata, 4. 3. 3. vol. 2. p. 120.
 Dies *ordinationum* episcoporum anniuersaria sollempnitate celebrati, 20. 8. 2. vol. 9. p. 164.

Ordo.

Liturgia siue cultus Dei publicus, 13. 1. 7. vol. 5. p. 16.
 Tres hominum *ordines* in ecclesia christiana, ἡγούμενοι, πρεσβύτεροι & κατηχούμενοι, 1. 3. 1. vol. 1. p. 31.
 Quid veteres per distinctos episcoporum & presbyterorum *ordines* intelligant, 2. 1. 1. vol. 1. p. 53.
Ordines inferiores non apostolicæ sed ecclesiasticæ tantum institutionis, 3. 1. 1. vol. 2. p. 1.
 Quomodo a superioribus *ordinibus* nomine, officio & modo ordinationis distincti fuerint, 3. 1. 6. vol. 2. p. 9.
 Nulla manuum impositio in eorum ordinatione adhibita, 3. 1. 6. vol. 2. p. 10.
 Præcipuus *ordinum inferiorum* usus in primitiua ecclesia, vt essent quoddam hierarchiæ seminarium, 3. 1. 4. vol. 2. p. 7.
 Officio suo renuntiare & ad mere sæcularem vitam redire *inferioribus ordinibus* non permissum, 3. 1. 5. vol. 2. p. 9.
 Ad se alendos negotiationem exercere ipsis licitum, 5. 3. 6. vol. 2. p. 242. Et 6. 4. 13. vol. 2. p. 407.
 Bb

Organum.

Quando primum in ecclesia adhiberi cœpta sint *organa* pneumatica, 8. 7. 14. vol. 3. p. 275.

Oriens.

Adoratio vultu in *Orientem* verso peracta, 13. 8. 15. vol. 5. p. 275.

Conuersio ad *orientem* in fœdere baptismi, 11. 7. 4. vol. 4. p. 268.

Altare in ecclesia *orientem* versus collocatum, 9. 3. 2. vol. 3. p. 175.

Ornamentum.

Altaris quædam *ornamenta* recensita, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238.

Osanna vid. *Hosanna*.

Osculum.

Pacis *osculum* datum in baptismo, 12. 4. 5. vol. 4. p. 38.

In eucharistia, 15. 3. 3. vol. 6. p. 299.

In ordinatione episcoporum, 2. 11. 10. vol. 1. p. 169.

In ordinatione presbyterorum, 2. 19. 17. vol. 1. p. 290. Et 4. 6. 14. vol. 2. p. 187.

Ianux & columnæ ecclesiæ atque altaris sæpius in amoris ac reuerentiæ signum *osculo* exceptæ, 8. 10. 9. vol. 3. p. 346.

Manus etiam episcoporum, 2. 9. 2. vol. 1. p. 135.

Osculum sollempne cærimonia sponsalium, 22. 3. 6. vol. 9. p. 321.

Non dandum mortuis, 23. 3. 14. vol. 10. p. 66.

Ὅση δὲ ἀπὸς.

Sensus huius phrasis explanatus, 6.

3. 5. vol. 2. p. 354. 355. Et 13. 5. 5. vol. 5. p. 131.

Ostiarii.

Ordo eorum institutus sæculo tertio, 3. 6. 1. vol. 2. p. 35.

Modus ordinandi *ostiaarios* in ecclesia Latina, 3. 6. 2. vol. 2. p. 36.

Eorum officium & functio, 3. 6. 3. vol. 2. p. 37.

Eorum habitacula, 8. 7. 13. vol. 3. p. 274.

Diaconisse *ostiarie* ad introitum feminarum, 2. 22. 12. vol. 1. p. 355.

Otium.

Notarum & punitum tamquam mater furri, 16. 12. 19. vol. 7. p. 501.

Ὀξύρραφον.

Notarii, eorum officium, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75. Et 20. 7. 4. vol. 9.

p. 137.

*P.**Pactum.*

Diuinatio per pactum cum Satana punita, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Pædobaptismus.

Primitiua praxis fuisse probatur, 11. 4. 5 -- 12. vol. 4. p. 192 -- 205.

Non ad octauam vsque diem exemplo circumcisionis procrastinandus, 11. 4. 13. vol. 4. p. 205.

Quid de infantibus, sine baptismo denatis, statuerint veteres, 10. 2. 24. vol. 4. p. 56.

Quæstiones quædam de baptismo infantum solute, 11. 4. 15 -- 19. vol. 4. p. 209 -- 213.

Palla.

Palla.

Linteamen, quo altaria cooperta,
8. 6. 21. vol. 3. p. 238.

Palliat.

Græci sic vocati, 1. 2. 4. vol. 1. p. 20.

Pallium.

Habitus philosophicus ab asceris
adhibitus & quibusdam clericis,
6. 4. 19. vol. 2. p. 419. Et 7. 3. 6.
vol. 3. p. 52. Et 1. 2. 4. vol. 1. p.
20.

Panegyris.

Orationes *panegyricæ* in anniuersa-
ria martyrum commemoratione
habitæ, 20. 7. 6. vol. 9. p. 139.

Panis.

Communis non azymus *panis* in
eucharistia adhibitus, 15. 2. 5.
vol. 6. p. 266.

Fractus in eucharistia, 15. 3. 35. vol.
6. p. 370.

Dies *panis*, nomen diei dominicæ,
20. 2. 1. vol. 9. p. 17.

Παννυχίδες.

Peruigilia, pernoctationes, 13. 9. 4.
vol. 5. p. 288.

Pantheon.

Templum gentiliū Romæ in ec-
clesiam omnium sanctorum con-
uersum, 8. 2. 4. vol. 3. p. 169.

Papa.

Quilibet episcopus olim dictus *pa-*
pa, 2. 2. 7. vol. 1. p. 76.

Papæ Pisani, ibid. p. 77.

Papa Romanus, vid. *Pontifex Ro-*
manus.

Παπολήτραι.

Detonsæ patrum coronæ, 2. 2. 7.
vol. 1. p. 77.

Παραβαπίσματα.

Baptismi in ædibus priuatis, inter-
dicti, 11. 6. 12. vol. 4. p. 259.

Parabolam.

Ministri ecclesiæ, ad curam ægro-
torum gerendam constituti, 3.
9. 1. vol. 2. p. 47. Et 23. 3. 7. vol.
10. p. 53.

Parabolarii.

Christiani per conuiuium sic appel-
lati, 1. 2. 9. vol. 1. p. 24.

Παραμονάριοι.

Quodnam eorum officium in ec-
clesia fuerit, disputatur, 3. 13. 1.
vol. 2. p. 71.

Parangaria.

Tributum, hoc nomine vocatum,
5. 3. 10. vol. 2. p. 247.

Parasceue.

Dies passionis dominicæ, quomo-
do celebrata, 21. 1. 31. vol. 9. p.
236.

Paratorium.

Mensa oblationum, 8. 6. 22. vol. 3.
p. 248.

Παρατρέπρον.

Idem significat, ibid.

Paraueredi.

Equi, ad cursum publicum adhi-
biti, 5. 3. 10. vol. 2. p. 247.

Parentalia.

Conuiuia ad busta mortuorum in-
stituta, 23. 3. 17. vol. 10. p. 69.

Parentes.

Appellatio, qua episcopi ex quodam vrbauitatis officio populum suum salutarunt, 4. 2. 9. vol. 2. p. 104.

Parentes per leges antiquas Romanas iure vitæ ac necis in liberos præditi, 16. 9. 1. vol. 7. p. 380.

Non deferendi a liberis sub obtentu amplectendæ vitæ monasticæ vel asceticæ, 7. 3. 4. vol. 3. p. 48. Et 16. 19. 1. vol. 7. p. 380.

Parochia siue *Parœcia*.

Verustum nomen diœcesis, 9. 2. 1. vol. 3. p. 408.

Ab altera parte *parochia* interdum dictæ diœceses, 9. 8. 1. vol. 3. p. 590.

Ecclesiarum *parochialium* origo, 5. 6. 5. vol. 2. p. 294. Et 9. 8. 2. vol. 3. p. 593.

Parochia vrbicæ non semper certis aliquibus presbyteris separatim assignatæ, sed clericis ecclesiæ episcopalis in commune commissis, 9. 8. 5. vol. 3. p. 598.

Stati reditus non illico *parochiis* post earum diuisionem attributi, sed in commune ærarium illati, 9. 8. 6. vol. 3. p. 601.

Quando ecclesiis *parochialibus* reditus constitui cœperint, 5. 6. 5. vol. 2. p. 294.

Limites *parochiarum* conformati limitibus prædiorum, 9. 8. 6. vol. 3. p. 604.

Clerici *parochiales* numquam ab antiquis monachis defraudati, 7. 3. 19. vol. 3. p. 82.

Visitatio *parochiarum* semel per annum instituendæ ab episcopis, 9. 6. 16. & 22. vol. 3. p. 547. & 565.

Occidentæ *parochia* in diœcesi Theodoret, 9. 2. 14. vol. 3. p. 452.

Parricidium.

Quomodo punitum, 16. 10. 5. vol. 7. p. 399.

Paruuli vid. *Infantes.**Pascentes.*

Monachi quidam sic dicti, 7. 2. 11. vol. 3. p. 32.

Pascha.

Festum paschatis quomodo observatum, 20. 5. 6. vol. 9. p. 109.

Sollemne tempus baptismi constitutum, 11. 6. 7. vol. 4. p. 246.

Tempus celebrandi *pascha* supputare metropolitanorum officium, 2. 16. 21. vol. 1. p. 229.

Controuersie cum hæreticis de tempore celebrandi *pascha*, 20. 5. 2 & 3. vol. 9. p. 89 seqq.

Controuersie in ipsa ecclesia de die dominica, qua celebrari oporteret, 20. 5. 4. vol. 9. p. 99.

Pascha *σαυρώσιμον* & *ἀναστάσιμον*, 20. 5. 1. vol. 9. p. 108.

Hoc die imperatores, carceribus apertis, captiuis plerisque veni-

- am dare soliti & libertatem, 20. 5. 6. vol. 9. p. 109.
- Homines maiore, quam alias, liberalitate vsi in feruos ac pauperes, 20. 5. 7 & 8. vol. 8. p. 114. 115.
- Integra hebdomas post diem *pascchatis* celebrata cum sermonibus, synaxibus aliisque deuotionis actibus, tamquam pars eiusdem festiuitatis, 20. 5. 9. vol. 9. p. 115.
- Nulla publica spectacula, hac durante sollempnitate, permissa, 20. 5. 10. vol. 9. p. 117.
- Nullæ actiones iuridicæ, præterquam in quibusdam specialibus & extraordinariis casibus, 20. 5. 11. vol. 9. p. 117.
- Conclusio festiuitatis *pascchalis* prima dominica post pascha, 20. 5. 12. vol. 9. p. 118.
- Passio.*
- Dies *passionis* dominicæ in hebdomada magna quomodo celebrata, 21. 1. 31. vol. 9. p. 236.
- Passionalia.*
- Sæpius stolidis fabulis referta, 20. 7. 5. vol. 9. p. 138.
- Paspophoria.*
- Aedificia, ad ecclesiam spectantia, 8. 7. 11. vol. 3. p. 267.
- Pater.*
- Quilibet episcopus olim *pater* salutus, 2. 2. 7. vol. 1. p. 76.
- Antistites in monasteriis *pates* dicti, 7. 3. 11. vol. 3. p. 63.
- Pater patrum*, nomen episcopis datum, 2. 2. 8. vol. 1. p. 78.
- Patriarcha.*
- Nomen interdum cunctis episcopis datum, 2. 2. 9. vol. 1. p. 80.
- Patriarcharum* iudaicorum prima origo, duratio, existimatio, 2. 17. 4. vol. 1. p. 236.
- De *patriarchis* inter Montanistas, 2. 17. 1. vol. 1. p. 232.
- Patriarchæ olim vocari archiepiscopi, 2. 17. 1. vol. 1. p. 232.
- Et exarchi diœcesis, 2. 17. 2. vol. 1. p. 233.
- Nomen *patriarcharum* primum a Sociate & concilio Chalcedonensi usurpatum, 2. 17. 6. vol. 1. p. 237.
- Salmasii error circa primum nominis *patriarchæ* usum, 2. 17. 3. vol. 1. p. 234.
- Potestas *patriarchalis* stabilita ante concilium Nicænum, 2. 17. 7. vol. 1. p. 239.
- Et in tribus conciliis generalibus, 2. 17. 9. vol. 1. p. 243.
- Numerus sedium *patriarchalium* in ecclesia, 2. 17. 20. vol. 1. p. 257. Et 9. 1. 6. vol. 3. p. 326.
- Patriarcha* Constantinopolitanus dictus Oecumenicus, 2. 17. 21. vol. 1. p. 258.
- Eius iurisdictio in tres diœceses, 2. 17. 10. vol. 1. p. 245.
- Peculiaria *patriarchæ* Alexandrini priuilegia, 2. 17. 11. vol. 1. p. 247.

Officia ac priuilegia patriarcharum.

Ordinare omnes' diœcesium metropolitānos, suam autem ipsorum ordinationem recipere a synodo diœcesis, 2. 17. 12. vol. I. p. 249.

Conuocare synodos in illisque præsidere, 2. 17. 13. vol. I. p. 250.

Appellationes a metropolitānis & synodis provincialibus accipere, 2. 17. 14. vol. I. p. 251.

In metropolitānos censura ecclēsiastica vii, nec non in eorum episcopos suffraganeos, 2. 17. 15. vol. I. p. 252.

A metropolitānis suis in rebus magni alicuius momenti consuli, 2. 17. 17. vol. I. p. 254.

Communicare cum metropolitānis iniusmodi leges imperiales, quæ ad ecclēsiā attinerent, 2. 17. 18. vol. I. p. 256.

Grandis culpæ reos absolvere, 2. 17. 19. vol. I. p. 256.

Omnes initio absoluta præditi potestate, nec alii ab aliis dependentes, 2. 17. 20. vol. I. p. 257.

Deinde alii aliis subordinati, e. g. Ephesinus & Cæsareensis Constantinopolitano, 2. 17. 20 & 22. vol. I. p. 260.

Appellatio a patriarchis non permittitur nisi ad concilium aliquod generale, 2. 17. 20. vol. I. p. 258.

Patrimonialia officia.

Clericis non imposita, 5. 3. 13. vol. 2. p. 251.

Patroni.

Quomodo & quando principes ac *patroni* præcipuam electionis potestatem nacti sint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 115. Et 5. 6. 5. vol. 2. p. 295.

Basilicas quæstus causa in terra sua ædificare vetiti, 9. 8. 6. vol. 3. p. 603.

Paulianistæ.

Hæretici, qui baptismi formam mutarunt, II. 3. 9. vol. 4. p. 176.

Pauliciani.

Hæretici, qui baptismum receperunt, II. 2. 4. vol. 4. p. 156.

Paulinus.

Templum eius in urbe Tyro constructum describitur, 8. 3. 1. vol. 3. p. 175.

Pauperes.

In porticibus ante fores ecclēsiæ positi ad colligendam stipem, 8. 4. 1. vol. 3. p. 184. Et 13. 8. 14. vol. 5. p. 273.

Ex redditibus ecclēsiæ subleuati, 5. 6. 3. vol. 2. p. 292.

Vasa sacra ad *pauperes* tempore famis alendos vendita, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296. Et 8. 10. 2. vol. 3. p. 338.

Defraudatores *pauperum* homicidii rei habiti, 16. 10. 15. vol. 7. p. 411.

Paupertas.

Nonnumquam sponte electa a clericis, 6.2.8. vol.2. p.316.

Pax.

Angelus *pacis*, 14.5.4. vol.6. p.215.

Pacis studium in catholicis erga Donatistas, 2.13.2. vol.1. p.183.

Et 6.4.2. vol.2. p.385.

Pax vobis, formula salutandi episcopis visitata sub introitum in ecclesiam, 13.8.13. vol.5. p.273.

Ante recitationem lectionum, 14.3.6. vol.6. p.76.

Ante sermones, 14.4.14. vol.6. p.154.

In consecratione eucharistiæ, 15.3.2. vol.6. p.294.

In dimissione cætus, 13.10.8. vol.5. p.324. Et 15.6.4. vol.6. p.494.

Peccatum.

Quomodo differat a crimine, 16.3.14. vol.7. p.174.

Num publica omnium peccatorum enumeratio ab hominibus in baptismo exacta sit, 11.7.14. vol.4. p.285.

Peccatum in Spiritum S. quomodo punitum, 16.7.3. vol.7. p.335.

Pecunia.

Causæ *pecuniariae* clericorum cum laicis in foro civili audiendæ, 5.2.13. vol.2. p.215.

Pederecti.

Sic vocati, qui ab Eunomianis

baptizati erant capite demerso & pedibus in sublime erectis, 11.4.4. vol.4. p.332.

Pelagius.

Quid senserit de peccato originali & baptismo, 10.2.24. vol.4. p.59.

Pelusiota vid. *Pilusiota*.

Pensio canonica.

Pars reddituum episcopalium, ad tolerandam vitam relicta eis, qui sese munere ipsi abdicassent, 6.4.3. vol.2. p.386.

Pentecoste.

Duplici sensu inter veteres accepta pro quinquaginta diebus inter pascha & pentecosten, & pro v-nico die festi pentecostalis, 20.6.1. vol.9. p.120 & 129.

Ieiunare hoc tempore vetitum, 20.6.3. vol.9. p.122.

Et flexis genibus adorare, 13.8.3. vol.5. p.255. Et 20.6.3. vol.9. p.122.

Publica spectacula & comœdiæ interdictæ, 20.6.4. vol.9. p.124.

Actiones autem forenses & operæ permissæ, ibid.

Per omnem *pentecosten* acta apostolorum lecta, 14.3.3. vol.6. p.65. Et 20.6.2. vol.9. p.121.

Pentecoste sollemne tempus baptismi, 11.6.7. vol.4. p.246.

Perdita.

Res *perdite* non retinendæ, 16.12.5. vol.7. p.469.

Pere-

Peregrinationes.

Hæc superstitiosa recentiorum sæculorum praxis vnde oriunda, 20. 7. 10. vol. 9. p. 152.

Peregrini.

Non ordinandi, 4. 3. 5. vol. 2. p. 123.
Communio *peregrina*, 5. 1. 3. vol. 2. p. 206.

Perfecti.

Fideles, siue baptizati sic dicti, 1. 4. 3. vol. 1. p. 37.

Περίάμματα.

Amuleta ex filis contexta, interdicta, 11. 5. 8. vol. 4. p. 227.

Περίρραντήριον.

Aspergillum gentilibus vsitatum, 8. 3. 7. vol. 3. p. 182.

Περίβόλαιον.

Pallium philosophicum, 6. 4. 19. vol. 2. p. 420.

Περίβολον.

Exterior ambitus ecclesiæ, atria exteriora includens, 8. 3. 4. vol. 3. p. 177.

Περιοδευταί.

Presbyteri, ecclesiarum visitatores, 2. 14. 12. vol. 1. p. 198.

Peristerion.

Columbæ aureæ quem vsus in ecclesia habuerint, 8. 6. 19. vol. 3. p. 235.

Peristylia.

Porticus, quibus atrium ecclesiæ circumdatum erat, 8. 3. 5. vol. 3. p. 177.

Periurium.

Pœna eius, 6. 2. 3. vol. 2. p. 313. Et 16. 7. 8. vol. 7. p. 367.

Pernoclationes vid. *Vigiliæ.*

Persecutores.

Preces pro *persecutoribus*, 15. 3. 21. vol. 6. p. 353.

Persona.

Tres *personæ* æquiuoce adfertæ a Sabellianis hæreticis, 6. 3. 9. vol. 2. p. 368.

Officia *personalia* non imposita clericis, 5. 3. 13. vol. 2. p. 251.

Petalum.

Aurea lamina, a pontificibus iudeorum in fronte gestata, 2. 9. 5. vol. 1. p. 138.

Pharmaca.

Incantationes magicæ, 16. 5. 5. vol. 7. p. 250.

Phiala.

Fons in medio atrio positus, 8. 3. 6. vol. 3. p. 179.

Philosarçæ.

Nomen ignominiosum, catholicis impositum ab Origenistis, 1. 2. 17. vol. 1. p. 30.

Philosophi.

Christiani & gentiles in quo a se inuicem discrepent, 6. 1. 2. vol. 2. p. 303.

Cum gentilibus *philosophis* conuersari interdictum clericis, 17. 5. 31. vol. 8. p. 96.

Phi-

Philobei.

Nomen monachorum, 7. 2. 14. vol.
3. p. 39.

Philtra.

Potiones magicæ interdictæ, 16. 5.
5. vol. 7. p. 249.

Φόλλεις.

Moneta sic vocata, 5. 4. 7. vol. 2.
p. 271.

Phonascus.

Præcentor, 14. 1. 12. vol. 6. p. 18.

Φῶτα.

Epiphania sic appellata, 20. 4. 7.
vol. 9. p. 82.

Φώτισμα & φωτισμός.

Nomina baptismi, 11. 1. 4. vol. 4.
p. 142.

Φωτιζόμενοι.

Homines baptizati, 1. 4. 1. vol. 1.
p. 36.

Φωτισήρια.

Baptisteria sic vocitata, 8. 7. 3. vol.
3. p. 256.

Φροντισήρια.

Nomen baptistiorum, 8. 7. 3.
vol. 3. p. 256.

Loca educationis puerorum & scho-
læ doctrinæ, 7. 2. 14. vol. 3. p.
41.

Phylacteria.

Amuleta ex filis contexta & scri-
pturas intus habentia, 1. 5. 8.
vol. 4. p. 227. Et 16. 5. 6. vol. 7.
p. 252.

Physiognomia.

Diuinatio ex inspectione linearum
Bingh. O. E. Vol. X.

in vultu ac fronte, damnata, 16.
5. 2. vol. 7. p. 241.

Pisciculi.

Cur christiani id nominis adsum-
ferint, 1. 1. 2. vol. 1. p. 4.

Piscina.

Fons baptismalis, 8. 7. 4. vol. 3. p.
256.

Pictura.

Per tria priora sæcula *pictura* in
ecclesiis non permixta, 8. 8. 6.
vol. 3. p. 296.

Primum a Paulino aliisque eiusdem
cum ipso ætatis hominibus sæ-
culo quarto exeunte priuatim
gradatimque introductæ, 8. 8.
7. vol. 3. p. 303.

Non adoratæ, ubi primum in ec-
clesiam introductæ, 8. 8. 9. vol.
3. p. 307. Vid. *Imagines*.

Nullæ Dei vel trinitatis *pictura* in
ecclesiis permixta usque post
concilium Nicænum secundum,
8. 8. 10. vol. 3. p. 309.

Pictura regum & episcoporum
quo tempore inuectæ, 8. 8. 8.
vol. 3. p. 305.

Pictura symbolica pastoris in cali-
ce eucharistico, 8. 8. 6. vol. 3. p.
302.

Piliflota.

Catholici ab Origenistis per conui-
cium sic vocati, 1. 2. 17. vol. 1. p. 30.

Πισοί.

Homines baptizati sic dicti, 1. 4.
1. vol. 1. p. 36.

Cc

Pisto-

Pisiores.

Christiani per contumeliam sic appellati a gentilibus, 1. 2. 12. vol. 1. p. 25.

Plagæ.

Inferiores clerici *plagis* emendati, 16. 3. 11. vol. 7. p. 168. Et 7. 3. 12. vol. 3. p. 66.

Plagium.

Quali censuræ subiectum, 16. 12. 2. vol. 7. p. 466.

Planeta.

Vestis quedam sacra sic nominata, 13. 8. 2. vol. 5. p. p. 252.

Plautina profapia.

Nomen ignominiosum christianis ab ethnicis datum, 1. 2. 12. vol. 1. p. 25.

Pluralitas.

Quatenus *plurium* ecclesiarum vsurpatio permessa fuerit, 6. 4. 8. vol. 2. p. 398. Et 17. 5. 29. vol. 8. p. 94.

Pœna.

Corporalis *pœna* inferioribus clericis & monachis inflicta loco excommunicationis, 7. 3. 12. vol. 3. p. 64. Et 16. 3. 11. vol. 7. p. 168. Et 17. 4. 12. vol. 8. p. 49.

Pœnitentes.

In quatuor ordines siue classes diuisi, 18. 1. 1. vol. 8. p. 108.

Origo huius distinctionis, 13. 1. 2. vol. 8. p. 110.

Primi ordinis statio in ecclesiæ attio, 8. 3. 5. vol. 3. p. 138. Et 18. 1. 4. vol. 8. p. 112.

Secundi ordinis in narthece ecclesiæ, 8. 4. 3. vol. 3. p. 185. Et 18. 1. 5. vol. 8. p. 114.

Terti ordinis in naue ecclesiæ, 8. 5. 3. vol. 3. p. 191. Et 18. 1. 5. vol. 8. p. 191.

Quarti ordinis inter fideles, 8. 5. 5. vol. 3. p. 195. Et 18. 1. 6. vol. 8. p. 118.

Exercitia eorum pœnitentialia, 18. 2. 2. vol. 8. p. 113.

In cilicio & cinere super capite comparere iussi, 18. 2. 2. vol. 8. p. 118.

Abstinere a lauactionibus, conuiuiliis aliisque innocenibus oblectationibus, 18. 2. 4. vol. 8. p. 124.

Tondere capillos, vel incedere velato capite, 18. 2. 3. vol. 8. p. 122.

Obseruare omnes dies festos & publicas sollempnitates ecclesiæ, 18. 2. 5. vol. 8. p. 124.

Cohibere se in vsu coniugii, 18. 2. 6. vol. 8. p. 125.

Tempore pœnitentiæ suæ matrimonium non inire, 18. 2. 8. vol. 8. p. 126.

Omnibus diebus festis & diebus remissionis flexis genibus orare, 18. 2. 9. vol. 8. p. 126.

Pœcatio propœnitentibus, 14. 5. 10. vol. 6. p. 224.

Pœnitentes extrema urgente necessitate a diaconis absoluti, 2. 20. 12. vol. 1. p. 315.

Pœni-

Pœnitentia.

- Commutationi *pœnitentiæ* locus nullus datus, 16. 3. 3. vol. 7. p. 127.
 Ratio agendi *pœnitentiam*, 18. 2. 1. vol. 8. p. 117.
 Publica *pœnitentia* semel tantum cuiusvis generis peccatoribus concessa, 18. 4. 1. vol. 8. p. 156.
 Nonnumquam tamen bis indulta, 18. 4. 7. vol. 8. p. 175.
 Feminis non minus quam maribus imposita, 16. 3. 2. vol. 7. p. 125.
 Nonnulli peccatores sub severa *pœnitentia* per omnem vitam, ad ipsam usque mortis horam, detenti, 18. 4. 2. vol. 8. p. 160.
 Coniugati ad *pœnitentiam* non admissi nisi ex utriusque partis consensu, 18. 2. 7. vol. 8. p. 125.
 Pœnitentibus tempore *pœnitentiæ* matrimonium inire haud permissum, 18. 2. 8. vol. 8. p. 126.
 Quatenus martyrum deprecatio *pœnitentiam* moderari potuerit, 16. 3. 4. vol. 7. p. 128. Et 18. 4. 10. vol. 8. p. 179.
 Nulli peccatores ante exactam legitimam *pœnitentiam* absoluti, nisi in extremo mortis periculo, 19. 2. 1. vol. 8. p. 204.
 Episcopi liberrate præditi moderandi *pœnitentiam*, 18. 4. 7. vol. 8. p. 175.
 Quenam *pœnitentia* pro maioribus & minoribus peccatis requisita in ordine recipiendi communionem, 15. 8. 3. vol. 6. p. 530.

Qui publicam *pœnitentiam* egissent, non ordinandi, 4. 3. 6. vol. 2. p. 123.

Pœnitentia publica non sufficiens ad restituendos in pristinum locum depositos clericos, 17. 5. 4. vol. 8. p. 62.

Pœnitentia maior & minor, 16. 3. 14. vol. 7. p. 177.

Iusta & legitima, 18. 4. 12. vol. 8. p. 181.

Pœnitentiam dare & accipere, 18. 1. 4. vol. 8. p. 112.

Insula *pœnitentiæ* quæ dicatur, 7. 3. 15. vol. 3. p. 71.

Psalmus *pœnitentialis*, 13. 10. 13. vol. 5. p. 333.

Presbyter *pœnitentiarius*, 18. 3. 11. vol. 8. p. 152.

Polemo.

Perditæ luxuriæ adolescens ad frugem bonam reductus, 16. 6. 8. vol. 7. p. 293.

Πολιτευόμενοι.

Curiales, non ordinandi, 4. 4. 4. vol. 2. p. 150.

Polygamia.

Quomodo punita, 16. 11. 5. vol. 7. p. 426.

Pompa.

In christianorum funeribus adhibita, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54 seqq.

In nuptiis quatenus permissa vel non permissa fuerit ab antiquis patribus, 22. 4. 8. vol. 9. p. 346.

Satan e *pompa*, 11. 7. 2. vol. 4. p. 262. Et 16. 5. 8. vol. 7. p. 264.

Pomes.

Clerici ab officio pecuniam ad *pon-*
tium instaurationem contribu-
endi interdum exempti, 5. 3. 9.
vol. 2. p. 246.

Pontifex Maximus.

Nomen commune episcoporum;
2. 2. 6. vol. 1. p. 75.

Pontifex Romanus.

Nulla necessitas ei sese submitten-
di, 9. 1. 9. vol. 3. p. 393.

Populus.

Suffragandi potestate præditus in
electione episcoporum & cleri-
corum, 4. 2. 2 & 3. vol. 2. p. 96.
97. Et 4. 2. 10. vol. 2. p. 105.

Hæc eis negata, si maxima pars
esset hæretica vel schismatica, 4.
2. 12. vol. 2. p. 108.

Et si in factiones diuisionesque
scissus esset, 4. 2. 15. vol. 2. p. 111.

Quando *populus* ab electione pror-
sus fuerit exclusus, 4. 2. 18. vol.
2. p. 114.

Populo libertas data habendi ac le-
gendi scripturas lingua patria,
13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Et coniungendi se in psalmodia &
precibus & reddendi responsio-
nes, 13. 4. 2. vol. 5. p. 88.

Porphyriani.

Nomen Arianis datum, 16. 2. 14.
vol. 7. p. 285.

Portæ.

Speciosæ & regiæ *portæ* ecclesiæ,
8. 5. 1. vol. 3. p. 189.

Sanctæ *portæ*, 8. 6. 8. vol. 3. p. 214.
Custodes sanctarum *portarum* dia-
conis, 2. 22. 12. vol. 1. p. 355.

Porticus.

Atrium ecclesiæ *porticibus* seu pe-
ristyliis circumdatum, 8. 3. 5.
vol. 3. p. 178.

Locus sepulturæ pro regibus & im-
peratoribus, 23. 1. 6. vol. 10. p. 16.

Postulare.

Angelum pacis *postulare* quid sibi
velit, 14. 5. 4. vol. 7. p. 215.

Postcommunio.

Celebratio eucharistiæ cum diuer-
sis gratiarum actionibus finita,
15. 6. 1. seqq. vol. 6. p. 492 seq.

Præcentor.

Eius officium, 14. 1. 12. vol. 6. p. 18.

Præcones.

Diaconi sic vocati, 2. 20. 10. vol. 1.
p. 311.

Prædia.

Pars reddituum ecclesiæ, 5. 4. 4. vol.
2. p. 266.

Nulle leges datæ, quibus *prædia*
ecclesiæ donari prohibeantur,
5. 4. 6. vol. 2. p. 267.

Prædicare.

Officio præconis fungi in ecclesia,
2. 20. 10. vol. 1. p. 311.

Præfationes.

Precationes sic dictæ, 15. 1. 4. vol.
6. p. 248.

Præfata.

Mulieres, ad deplorandum mortu-
um

um conductæ, 23. 3. 18. vol. 10.

P. 71.

Pralatus.

Officium *pralati* & sacerdotis v-
num idemque in episcopo, 2.
19. 15. vol. 1. p. 287.

Prapofitus.

Sic vocatus, qui in domo episcopi
pueros doceat, 3. 1. 4. vol. 2. p. 8.

Episcopi vocati *prapofiti*, 2. 2. 5.
vol. 1. p. 73.

Et presbyteri, 2. 19. 14. vol. 1. p.
284.

Prapofitus domus, nomen œcono-
mi, 3. 12. 1. vol. 2. p. 67.

Præfugia.

Ex obseruatione dierum facta, da-
mnata, 16. 5. 8. vol. 7. p. 263.

Præsanctificationum missa.

Eius origo & vsus, 15. 4. 12. vol. 6.
p. 411.

Præsentatio.

Ius *præsentationis* quomodo &
quando principes ac patroni na-
sti sint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 15.
Vid. *Patronus*.

Præstigiæ.

Miracula commentitia, potestate
Satanæ effecta, 16. 5. 7. vol. 7. p.
259.

Præstigiatores.

Christiani hoc nomine contume-
lioso appellati a Celso ethnico,
1. 2. 4. vol. 1. p. 19.

Πραγματευτικὸν χρυσίον.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 6. vol.
2. p. 241.

Precatio, Preces.

Soli Deo, nulli rei creatæ, sanctis
vel angelis offerendæ *preces*, 13.

3. 1. vol. 5. p. 68 seq.

Publicæ *preces* mane & vespere
quotidie factæ in sæculo tertio,
13. 9. 7. vol. 5. p. 299.

Origo horarum canonicarum *pre-
candi*, 13. 9. 8. vol. 5. p. 302.

Preces ante concionem inter ipsam
concionem & post eam factæ,
14. 4. 13. vol. 6. p. 150.

Pro catechumenis, 11. 5. 3. vol. 6.
p. 209.

Pro energumenis, 14. 5. 7. vol. 6.
p. 217.

Pro competentibus, 14. 5. 9. vol. 6.
p. 221.

Pro pœnitentibus, 14. 5. 10. vol. 6.
p. 224.

Pro vniuersa ecclesia, 15. 3. 13. vol.
6. p. 326. Et 15. 1. 2. vol. 6. p. 236.

Pro episcopis & clericis, 15. 3. 14.
vol. 6. p. 327.

Pro regibus & magistratibus, 15. 3.
15. vol. 6. p. 329. Et 13. 10. 5. vol.

5. p. 321.

Pro mortuis, 15. 3. 16. vol. 6. p. 330.
Et 20. 7. 8. vol. 9. p. 144. Et 23.
3. 13. vol. 10. p. 63.

Precatio dicta διὰ σιωπῆς, cum
silentio, 15. 1. 1. vol. 6. p. 230.

Preces διὰ προσφωνήσεως, 15. 1.
2. vol. 6. p. 236.

Veteres inoperto capite precati, 13.
8. 9. vol. 5. p. 266.

Gestus *precantium* quadruplex, 13.
8. 3. vol. 5. p. 353.

Superstitiosi aliquot ritus in *precando* a Tertulliano notati, 13. 8.
8. vol. 5. p. 264.

Sessio non licitus corporis situs in
precibus, 13. 8. 7. vol. 5. p. 263.

Precari per spiritum quid sit, 13.
6. 9. vol. 5. p. 221.

Quo sensu omnis *precatio* ad pa-
trem di.igi iussa sit, 13. 2. 5. vol.
5. p. 66.

Precatio dominica vid. *Oratio do-
minica*.

Presbyteria.

Vxor^o presbyteri, 2. 22. 15. vol. 1.
p. 359.

Presbyteri.

• Nominis huius significatio, 2. 19.
1. vol. 1. p. 266.

Apostoli & episcopi quandoque
presbyteri vocati, 2. 19. 2. vol. 1.
p. 266.

Presbyterorum proprie sic dictorum
origo, 2. 19. 3. vol. 1. p. 263.

Eorum potestas & privilegia, 2. 19.
4. vol. 1. p. 260.

Eorum ordo inferior ordine epi-
scoporum, 2. 1. 2. vol. 1. p. 55.

Nihil faciendum *presbyteris* sine
episcopi sui venia, 2. 3. 2. vol. 1.
p. 84.

Quod speciatim in baptizandi &
sacram. comam distribuendi of-
ficio ostenditur, 2. 3. 3. vol. 1.
p. 85.

Presbyteris concionari, presente
episcopo, non permissum, ad
tempus vsque Augustini, 2. 3. 4.
vol. 1. p. 86. Et 14. 4. 2. vol. 6.
p. 108.

Nec virgines consecrare inconsul-
to episcopo, 7. 4. 6. vol. 3. p. 102.

Confirmationem autem admini-
strare consentiente episcopo, 12.
2. 4. seqq. vol. 4. p. 365.

Et absolutionem dare ex episcopi
mandato, 19. 3. 2. vol. 8. p. 230.

Functio & potestas ordinandi *pre-
sbyteris* non concessa, 2. 3. 5.
vol. 1. p. 88.

Ordinatio per *presbyteros* ab eccle-
sia imita facta, 2. 3. 6. vol. 1. p. 91.

Presbyteri episcopis suis rationem
reddere iussi, 2. 3. 8. vol. 1. p. 96.

Antiquus modus & ratio ordinan-
di *presbyteros*, 2. 19. 17. vol. 1. p.
289.

Presbyteri non tormentis ad dicen-
dum testimonium cogendi, 5. 2.
4. vol. 2. p. 217.

Cum episcopo in thronis sedere
eis permissum, 2. 19. 5. vol. 1. p.
270.

Presbyteri senatus ecclesiasticus &
concilium ecclesiae dicti, 2. 19.
7. vol. 1. p. 273.

Cum episcopis in conciliis prouin-
cialibus sedere permitti, 2. 19.
8. vol. 1. p. 25. Et 2. 19. 12. vol.
1. p. 280. Et 7. 3. 13. vol. 3. p.
67.

Et

Et in conciliis consistorialibus, 2.
19. II. vol. I. p. 179.

Et in conciliis generalibus, 2. 19.
13. vol. I. p. 232.

Ad iungendas cum episcopo ma-
nus in ordinatione *presbytero-*
rum admissi, 2. 19. 10. vol. I. p.
278.

Presbyteri *περιοδεύται*, 2. 14. 12.
vol. I. p. 198.

Πρεσβύτεγοι ἐπιχώριοι, *Presbyteri*
rurales, 9. 6. 21. vol. 3. p. 563.

Πρεσβυτίδες & *Πρεσβύτιδες*.
Quomodo a se inuicem differant,
2. 22. 7. vol. I. p. 251.

Πρεσβύτιδες.

Diaconisse, 2. 22. I. vol. I. p. 341.
Presbyterium.

Nomen sanctuarii, 8. 6. 4. vol. 3.
p. 211.

Confessus *presbyterii*, 2. 19. 5. vol.
I. p. 271. Et 8. 6. 4. vol. 3. p. 211.

Primates siue *Metropolitani*.

Eorum origo a nonnullis ab apo-
stolica constitutione deriuata, 2.
16. I. vol. I. p. 203.

Ab aliis ab ætate apostolis proxi-
ma, 2. 16. 2. vol. I. p. 205.

Ante concilium *Nicanum* iam con-
stituti, 2. 16. 3. vol. I. p. 206.

Quo nomine antiquitus appellari
sint, 2. 16. 5 & 6. vol. I. p. 209.

Quomodo episcopi Africani ius *pri-*
matus perdere potuerint, 16. 2.
7. vol. I. p. 213.

In Africa episcopus quisque senior

prouincie *primas*, excepto Car-
thaginenfi, 2. 16. 6. vol. I. p. 210.

Catalogus ordinationum in eccle-
sia *primatis* in Africa adseruatus,
2. 16. 8. vol. I. p. 214.

Tria genera *primatum* honorario-
rum, *primates æuo*, *primates*
titulares, & *primates ecclesiarum*
matrum, 2. 16. 9 -- 11. vol. I. p.
215 -- 217.

Eligendi & ordinandi ab sua ipso-
rum synodo prouinciali, 2. 16.
15. vol. I. p. 221.

Primates officia; Ordinare episco-
pos suos suffraganeos, 2. 16. 12.
vol. I. p. 218.

Decidere controuersias, inter pro-
uinciales episcopos suos obortas,
ab iisque acceptare prouocatio-
nem, 2. 16. 16. vol. I. p. 222.

Conuocare synodos prouinciales, 2.
16. 17. vol. I. p. 225.

Publicare canones in synodo pro-
uinciali conditos, 2. 16. 18. vol.
I. p. 226.

Visitare prouinciæ suæ diœceses,
ibid.

Plurimis prouincialis synodi suffra-
giis adsentire, 2. 16. 14. vol. I. p.
221.

Dare episcopis prouincialibus lit-
teras formatas, 2. 16. 19. vol. I.
p. 227.

Vacantium sedium intra prouinci-
am curam gerere, 2. 16. 20. vol.
I. p. 228.

Tempus celebrandi pascha supputare, 2. 16. 21. vol. I. p. 229.

A *primatu* ad concilium prouinciale appellatio permissa, 2. 16. 16. vol. I. p. 235.

Primas Alexandrinus potestate præditus ordinandi presbyteros & diaconos in quacunque prouincie sue diocesi, 2. 16. 23. vol. I. p. 230.

Primicerius.

Stephanus p. otomartyr vocatus *primicerius* martyrium, 2. 21. II. vol. I. p. 39.

Primicerius diaconorum, ibid.

Primicerius notariorum, 3. 13. 5. vol. 2. p. 76.

Primitie.

Origo *primitiarum* fructuum, easque offerendi ratio, 5. 5. 4. vol. 2. p. 288.

Primitie ex gentilibus conuersis ad ministerium sacrum selectæ, 4. 1. 2. vol. 2. p. 81.

Princeps.

Episcopi vocati *principes* populi, 2. 2. 4. vol. I. p. 72.

Et *principes* ecclesiæ, ibid.

Et *principes* sacerdotum, 2. 2. 6. vol. I. p. 75.

Hæc appellatio in ecclesia Africana interdicta, 2. 2. 8. vol. I. p. 80.

Quando & quomodo *principes* sæculares ius eligendi clericos obtulerint, 4. 2. 19. vol. 2. p. 115.

Iuramentum fidelitatis *principibus*

præstandum, 16. 9. 4. vol. 7. p. 389.

Principes ecclesiasticis omnibus superiores, 5. 2. 14. vol. 2. p. 226. Et 16. 9. 4. vol. 7. p. 386 seq. Et 16. 2. 5. vol. 7. p. 78.

Priscillianistæ.

Hæretici mutatæ formæ baptismatis rei, II. 3. 4. vol. 4. p. 170.

Damnati ob praxin astiologiæ, 16. 5. 1. vol. 7. p. 236.

Προασεια.

Suburbia, quo sensu accepta, 9. 2. 3. vol. 3. p. 411.

Processio.

Processio funebris vid. *Exsequia*, *Funera*, *Sepultura*.

Falso dictæ *processiones*, 7. 3. 17. vol. 3. p. 80.

In diebus rogationum *processiones* factæ, 13. 1. 11. vol. 5. p. 29.

Proculus.

Præfectus quidam regum Vandalorum ecclesias catholicas depulatus, diuino iudicio pœnas dat, 8. 15. 1. vol. 3. p. 339.

Procurator.

Clerici *procuratores* coram tribunali fieri prohibiti, 6. 4. 11. vol. 2. p. 404.

Proditio.

Arcanorum *proditio* punita, 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.

Προεδποι.

Episcopi sic vocati, 2. 2. 5. vol. I. p. 73. Et 2. 19. 14. vol. I. p. 293.

Προεστῶτες.

Nomen episcoporum, 2. 2. 5. vol. 1. p. 73.

Προηγασμένων λειτουργία.

Sacrum præfancificatorum ministerium, quid? 13. 9. 6. vol. 5. p. 298.

*Profanatio.*Ecclesiarum & rerum sacrarum *profanatio*, 16. 6. 26. vol. 7. p. 316. Diuinitus punita, 8. 10. 2. vol. 3. p. 337 seqq.*Professio fidei.*

A baptizandis requisita, 11. 7. 8. vol. 4. p. 274.

Προκαθήμεναι.

Præsidentes; sic vocatæ diaconissæ, 2. 22. 13. vol. 1. p. 356.

*Promotio.*Deiectio de spe *promotionis* seu adscendendi ad altiore gradum, poenæ loco inflicta clericis, 17. 4. 9. vol. 8. p. 45.Non querenda *promotio* ope sæcularium principum, 17. 5. 3. vol. 8. p. 60.*Promotio* Simoniacæ, 4. 3. 14. vol. 2. p. 140.

Πρόναος.

Primus locus post introitum intra ecclesiam, 8. 4. 2. vol. 3. p. 184.

Prophetea.

Nomen quarundam ecclesiarum, 8. 1. 8. vol. 3. p. 126.

*Propolæ.*Fraudulenti *propolæ* quomodo puniti, 16. 1. 17. vol. 7. p. 496.

Bingh. O. E. Vol. X.

Πρόπουλον μίγα.

Vestibulum magnum ante ecclesiam, 8. 3. 4. vol. 3. p. 178.

Πρόπουλα minora, 8. 4. 1. vol. 3. p. 183.

Προσευχὴ ἐωθινή.

Oratio matutina, 13. 10. 9. vol. 5. p. 324. Et 14. 2. 2. vol. 6. p. 36.

Προσευχήρια.

Oratoria; Nomen ecclesiarum, 8. 1. 4. vol. 3. p. 118.

Προσκαιόντες.

Ordo quidam pœnitentium, 18. 1. 3. vol. 8. p. 110.

Προσάτης.

Defensor ecclesiæ, 3. 11. 5. vol. 2. p. 64.

Prostratio.

Gestus precantium, 13. 8. 6. vol. 5. p. 262.

Prostrati vid. *Substrati*.

Προσφώνησις.

Oratio indicta, 2. 20. 10. vol. 1. p. 312. Et 15. 1. 2. vol. 6. p. 236.

Τρία πρόσωπα.

Tres personæ æquiuoce adsertæ a Sabellianis hæreticis, 6. 3. 9. vol. 2. p. 368.

*Protestantes ecclesiæ.*Methodus antiquum episcopatum diœcesanum in *ecclesiis protestantium* erigendi proposita, 9. 8. conclus. vol. 3. p. 605 seqq.

Πρωτέκδικιοι.

Defensores ecclesiæ sic nuncupati, 3. 11. 7. vol. 2. p. 66.

Dd

Pro-

Proterius.

Episcopus Alexandriae ab Eusebianis in loco asyli occisus, 8. 11. 2. vol. 3. p. 356.

Prothesis.

Locus in ecclesia, ubi populi recipiebantur oblationes, 8. 6. 22. vol. 3. p. 247.

Προϋσμία.

Tempus ad resipiscendum datum, 16. 2. 7. vol. 7. p. 81.

Protogenes.

In extimas Aegypti partes relictus & puerorum magister factus christianam docet religionem, 13. 4. 9. vol. 5. p. 105. 106.

Πρωτοι.

Primates siue metropolitani sic vocati, 2. 16. 5. vol. 1. p. 109.

Protopapæ & Protopapades.

Presbyteri & chorepiscopi sic vocati a Balzamone, 2. 2. 7. vol. 1. p. 78.

Prouincia.

Ecclesia in dioceses & prouincias, eodem modo atque imperium, diuisum, 9. 1. 6. vol. 3. p. 376.

Synodi prouinciales vid. *Synodus.*

Psalmistæ.

Cantores ecclesiæ, 3 7. 1. vol. 2. p. 38.

Χαλταὶ κανονικοί, 3. 7. 2. vol. 2. p. 40.

Psalmodia.

A prima & apostolica ætate semper pars diuini cultus habita,

3. 6. 2. vol. 2. p. 39. Et 14. 1. 1. vol. 6. p. 1.

In processionibus vsitata, 23. 2. 6. vol. 10. p. 37.

In exsequiis, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54.

In deductione monachorum ad habitacula sua, 7. 3. 17. vol. 3. p. 80.

Psalms.

Ἐπιλύχνιος, vespertinus quis? 13. 11. 5. vol. 5. p. 344.

Exomologeticus & pœnitentialis, 13. 10. 13. vol. 5. p. 334.

Inuitatorius, 15. 3. 33. vol. 6. p. 367.

Psalms abecedarii, 14. 1. 12. vol. 6. p. 20.

Psalms alleluatici, 14. 2. 4. vol. 6. p. 41.

Psalms responsorii, 14. 1. 3. vol. 6. p. 5 & 15.

Ad distributionem eucharistiæ canis soliti, 15. 5. 10. vol. 6. p. 488.

Psalms lectio scripturarum ac preces intermixtæ in nonnullis ecclesiis, 14. 1. 2. vol. 6. p. 4.

Quidam *psalms* peculiaribus officiis præscripti, 14. 1. 4. vol. 6. p. 6.

Reliqui in ordinario cursu, prout iacerent, cantati, 14. 1. 5. vol. 6. p. 8.

Psalms interdum ab vno tantum cantati, interdum ab vniuersa congregatione coniunctim, 14. 1. 9 & 10. vol. 6. p. 13 seqq.

Interdum alternatim, 14. 1. 11. vol. 6. p. 14.

ῥηφάδες.

Præstigiatores, condemnati, 16. 5.
7. vol. 7. p. 259.

Ψυχικοί.

Catholici per contumeliam sic vocati a Montanistis, 1. 2. 14. vol. 1. p. 27.

Publicani.

Eorum exactiones sub censuram vocatæ, 16. 12. II. vol. 7. p. 478.

Pueri.

Trium puerorum hymnus: *Benedicite*, 14. 2. 6. vol. 6. p. 47.

Ordinatio *puerorum* in ecclesia Romanensi reprehensa, 2. 10. 1. vol. 1. p. 145.

Pulpitum.

Cathedra in inferiore sacræ ædis parte collocata, de qua lectores recitabant scripturas, 3. 5. 4. vol. 2. p. 33. Et 8. 5. 3 & 4. vol. 3. p. 191. 192.

Purgatio canonica.

Nefarius sacræ eucharistiæ abusus, 15. 5. 9. vol. 6. p. 487.

Purgatorium.

Nulla eius ratio habita in vetustis precibus pro mortuis, 15. 3. 17. vol. 6. p. 335.

Purificationis festum.

Veteribus incognitum, 20. 8. 5. vol. 9. p. 172.

Πύλωποι.

Ostiarii; Eorum origo, 3. 6. 1. vol. 2. p. 35. Vid. *Ostiarum*.

Pythonici.

Genio familiari agitati, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Pyxis.

Receptaculum eucharistiæ, recentius inuentum, 8. 6. 19. vol. 3. p. 236.

Q.

Quadragesima.

Ieiunium *quadragesimale* vtrum initio quadraginta dies an quadraginta horas durarit, 21. 1. 1. vol. 9. p. 177.

Perfecta abstinentia a cibo ad vesperam vsque celebratum, 21. 1. 16. vol. 9. p. 211. 212.

Dies sabbati & solis ieiunio exempti in *quadragesima*, 21. 1. 4. vol. 9. p. 184.

Quadragesima non nisi triginta sex dies complexa tempore Gregorii Magni, 21. 1. 4. vol. 9. p. 186.

Singulis diebus *quadragesimæ* sermones habiti, 13. 9. 6. vol. 5. p. 297. Et 21. 1. 10. vol. 9. p. 219.

Spektacula & ludi in *quadragesima* interdicti, 21. 1. 22. vol. 9. p. 221.

Dies festi natales & nuptiæ non celebrandæ hoc tempore, 21. 1. 23. vol. 9. p. 224. Et 22. 2. 14. vol. 9. p. 312.

Controuersie inter catholicos & Montanistas de obseruatione *quadragesimæ*, 21. 1. 15. vol. 9. p. 210.

An veteres *quadragesimale* ieiunium

pro institutione apostolica habuerint, 21. I. 6. vol. 9. p. 187.

Quo sensu eorum quidam diuinæ institutionis esse dicant, 21. I. 7. vol. 9. p. 189.

Quatenus traditionem vel canonem apostolicum esse concesserint, 21. I. 8. vol. 9. p. 191.

Rationes, ob quas ieiunium illud institutum sit, 21. I. 9 -- 13. vol. 9. p. 194 -- 202.

Ieiunium *quadragessimale* generatim ab omnibus christianis obseruatum, magna tamen cum libertate & iusta infirmitatis excusatione, 21. I. 14. vol. 9. p. 202.

Esculentorum commutatio non congruens *quadragessimæ* ieiunium credita, 21. I. 17. vol. 9. p. 213.

Cœne opiparæ in *quadragesima* deuitatæ, 21. I. 18. vol. 9. p. 216.

Omnes pœnæ corporales in *quadragesima* interdictæ per leges imperiales, 21. I. 19. vol. 9. p. 217.

Vid. plura ibid. paginis seqq.

Questus.

Pecuniæ datio in *questum* quo loco habita, 6. 2. 6. vol. 2. p. 318.

Quartadecimani.

Schismatici in celebratione paschatis ab ecclesia dissidentes, 20. 5. 3. vol. 9. p. 95.

Quintilliani.

Heretici, baptismum reiicientes, II. 2. I. vol. 4. p. 153.

Quotidiana oratio.

Oratio dominica sic vocitata, 13.

7. 6. vol. 5. p. 241. Et 16. 3. 14. vol. 7. p. 177.

R.

Raptus.

Quomodo punitus, 16. II. 8. vol. 7. p. 439.

Rasura.

Caput vel barbam *radere* clericis interdictum, 6. 4. 15. vol. 2. p. 413.

Rationalis diæcesis.

Minister quidam ciuilis, 9. I. 12. vol. 3. p. 406.

Rebaptizatio.

Leges contra *rebaptizationem* factæ, 12. 5. I. vol. 4. p. 398.

Rebellio.

Quomodo punita, 16. 9. 4. vol. 7. p. 386.

Receptorium.

Certus locus in ecclesia sic vocatus, 8. 7. 8. vol. 3. p. 263.

Redimiculum.

Peculiaris habitus monachorum, 7. 3. 6. vol. 3. p. 52.

Reditus.

Ecclesiasticorum *redituum* origo, 5. 4. I. vol. 2. p. 262.

Quomodo dispensati ab episcopis, 2. 4. 6. vol. I. p. 108. Et 5. 6. 7. vol. 2. p. 291.

Archidiaconus episcopo in dispensandis *reditibus* ecclesiæ adiutor datus, 2. 21. 5. vol. I. p. 332.

Stati *reditus* non illico parochiis attribuitur.

attribui, sed in commune aeternum illati, 9. 8. 6. vol. 3. p. 601.

Oblationes populi in præcipuis ecclesiæ *reditibus* positæ, 5. 4. 15. vol. 2. p. 281.

Reditus totius diocesis, in episcopi potestate sitæ, 5. 6. 1. vol. 2. p. 290.

Reditus ecclesiæ non nisi summa flagitante necessitate alienandi, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296.

Refugium vid. *Asylum*.

Reliquiæ.

Mortuorum *reliquiæ* non adseruandæ supra terram insepultæ, nec vendendæ, 23. 4. 7. vol. 10. p. 91. Nec adorandæ, 23. 4. 9. vol. 10. p. 95.

Remoboth.

Monachi quidam sic vocati, 7. 2. 4. vol. 3. p. 15.

Remmia lex.

Falsis testibus in fronte inui iubens τὸ K, 16. 13. 1. vol. 7. p. 508.

Renuntiantes.

Monachi sic vocitati, 7. 2. 14. vol. 3. p. 38.

Renuntiatio.

Differentia inter *renuntiationem* & vitam communicatiuam, 7. 3. 9. vol. 3. p. 57.

An clerici ad *renuntiandum* bonis suis temporalibus vlla lege obligati fuerint, 6. 2. 9. vol. 2. p. 329.

Quid per monachorum *renuntiationem* sæculi intelligendum sit, 7. 3. 8. vol. 3. p. 55. Vid. *Abrenuntiatio*.

Reordinatio.

Ordinationes iteratæ generatim damnatæ, 4. 7. 5. vol. 2. p. 194.

Schismatici nonnumquam *reordinati*, 4. 7. 7. vol. 2. p. 196.

Residentia.

A clericis requisita, 6. 4. 7. vol. 2. p. 395.

Neglecta quomodo punita, 17. 5. 28. vol. 8. p. 92.

Responsales.

Delegati ex transearum ecclesiarum & episcoporum, in ciuitate regia habitantes, 3. 13. 6. vol. 2. p. 77.

Responsorii.

Psalmi quidam sic dicti, 14. 1. 3. vol. 6. p. 5. Et 14. 1. II. vol. 6. p. 15.

Resurrectio.

Doctrinam de *resurrectione* quomodo irriserint gentiles, 1. 2. 6. vol. 1. p. 21.

Retentio.

Iniusta rerum perditarum *retentio* sub censuram vocata, 16. 12. 5. vol. 7. p. 469.

Reticentia.

Mysteriorum *reticentia* coram catechumenis, 10. 5. 1. 12. vol. 4. p. 119 seqq.

Reuelatio.

Secretorum siue arcanorum *reuelatio* punita, 16. 13. 4. vol. 7. p. 512.

Reuelatio facta Ioanni apostolo, in
Dd 3 pen-

pentecoste legi solita, 14. 3. 3.
vol. 6. p. 66. Et 17. 5. 8. vol. 8.
p. 68.

Clerici interdum electi ex *revela-*
tione, 4. 1. 3 vol. 2. p. 83.

Πιπίδια.

Flabella, ad abigendas muscas a
calice sacro adhibita, 8. 6. 21.
vol. 3. p. 247. Et 15. 3. 6. vol. 6.
p. 306.

Ritus.

Nulla necessitas conuenientiae ac
consensionis *ritus* ecclesiae in
iisdem *ritibus* ac caerimoniis, 16.
1. 15. vol. 7. p. 52.

Rogationes.

Anniuersaria quaedam sollempnitas
sic dicta, 13. 1. 10. vol. 5. p. 21
seqq. Et 21. 2. 8. vol. 9. p. 251.

Roma.

Aureliano imperante quinquaginta
millia passuum cubitu suo com-
plexa, 9. 5. 1. vol. 3. p. 505.

Quadraginta basilicae in vrbe *Roma*
ante postremam persecutionem,
8. 1. 17. vol. 3. p. 153. Et 9. 5. 1.
vol. 3. p. 506.

Natalis vrbis *Romae* anniuersaria
sollemnitate celebratus, 20. 1. 5.
vol. 9. p. 11.

Romanensis ecclesia.

Varia capita, in quibus ab antiquae
ecclesiae praxi secessit, hoc ordi-
ne notata :

I. Absolutio, ante exactam legiti-
mam poenitentiam data.

II. Cultus angelorum, sanctorum,
reliquiarum, imaginum, crucis
& hostie in eucharistia.

III. Appellationes ad episcopum
Romanum.

IV. Libri apocryphi in sacrae scri-
pturae canonem relati.

V. Mos baptizandi campanas; Ab-
soluta baptismi necessitas.

VI. Caelibatus clericorum: Exem-
tio clericorum a magistratus ci-
vilis potestate.

VII. Exemptio liberorum a potesta-
te parentum.

VIII. Confessio auricularis, & Con-
firmatio sacramentis accensita.

IX. Communio sub vna tantum spe-
cie.

X. Abusus excommunicationis in
abrogando regibus imperium &
adimendo magistratibus iura ci-
vilia & comburendo haereticos
sub obtentu disciplinae.

XI. Consecratio eucharistiae, secre-
to demurmurando verba: *Hoc*
est corpus meum, loco precatio-
nis alta & articulata voce facien-
dae.

XII. Vfus interdictorum & indul-
gentiarum.

XIII. Oblatio agni in festo paschali.

XIV. Origo quadragesimae, & mu-
tata ieiunandi ratio.

XV. Exemptio monachorum a iuris-
dictione episcopali.

XVI. Permissio monachorum men-
dicantium.

XVII.

XVII. Dissolutio coniugiorum a monachis initorum.

XVIII. Prohibitio nuptiarum inter spirituales cognatos.

XIX. Nuptiæ consobrinorum incestæ declarata.

XX. Missa priuata & solitaria.

XXI. Missa, sacrificium pro uiuis ac mortuis oblatum.

XXII. Purgatorium & Purgatio canonica.

XXIII. Distinctio inter officium prælati & sacerdotis in episcopo.

XXIV. Ordinatio puerorum & episcoporum sine titulo.

XXV. Commutatio pœnæ.

XXVI. Perfugium ad sanctuarium, quibusuis facinorosissimis & sceleratissimis concessum.

XXVII. Præclusio sacrae scripturae & diuini cultus in lingua populo incognita.

XXVIII. Iurandi cacoëthes per res creatas.

XXIX. Transubstantiatio.

XXX. Necessitas visibilis capitis ad conseruandam unitatem ecclesiæ catholicæ.

XXXI. Vfus panis azymi, & oblatarum in eucharistia.

XXXII. Necessitas subiectionis sub pontificem Romanum. Vid. sub hisce diuersis titulis.

Romanus episcopus.

Nulla præditus potestate in ecclesias Mediolanensem, Africanam, Hispanicam, Gallicanam & Bri-

tannicam, 9. I. II. vol. 3. p. 393 seqq.

Eius metropolitana & patriarchalis iurisdictio ecclesiis suburbicariis terminata, 9. I. 10. vol. 3. p. 391.

Nihilo magis quam alius quispiam episcopus solus ordinare poterat, 2. II. 6. vol. 1. p. 166.

Primorum sæculorum episcopis ad consecrandam aliquam ecclesiam *episcopi Romani* venia minus erat necessaria, 8. 9. 7. vol. 3. p. 326.

Romanum imperium vid. *Imperium Romanum.*

Rotula panis.

Sic dictus panis eucharisticus a figuræ rotunditate, 15. 2. 6. vol. 6. p. 272.

S.

Sabbatiani.

Hæretici sabbato ieiunantes, 20. 3. 5. vol. 9. p. 59.

Sabbatum.

Dies *sabbati* diuersa ratione obseruatus, aliis ecclesiis in eo ieiunantibus, aliis festum agentibus, 13. 9. 3. vol. 5. p. 284. seqq. Et 20. 3. I. vol. 9. p. 51. 58.

Dies dominica certis respectibus ei præposita, 20. 3. 3. vol. 9. p. 54. Superstitiosa *sabbati* observatio apud Dositheanos, 20. 2. 3. vol. 9. p. 26. 27.

Iudæi in *sabbato* operari nolentes, tempus saltationibus & aliis rebus

- bus ludicris transigere non veriti, 20. 2. 4. vol. 9. p. 32 seqq.
- Cur ecclesia antiqua obseruationem *sabbati iudaici* continuerit, 20. 3. 4. vol. 9. p. 56.
- Cur in *sabbato* ieiunatum sit in Romana & aliis quibusdam ecclesiis Latinis, 20. 3. 6. vol. 9. p. 60.
- Luxus *sabbatarius* quid sit, 20. 2. 4. vol. 9. p. 31.
- Sabbatum magnum* pascha proxime antecedens quomodo obseruari consueuerit, 21. 1. 32. vol. 9. p. 237.
- Sabelliani.*
- Heretici, tres personas in diuinitate æquiuoce adferentes, 6. 3. 9. vol. 2. p. 363. Et 11. 3. 7. vol. 4. p. 174.
- Et baptismi formulam mutant, ibid. p. 175.
- Saccophori.*
- Genus quoddam Manichæorum, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70.
- Saccus.*
- Vestis pœnitentium, 18. 2. 2. vol. 8. p. 118.
- Sacerdos, Sacerdotium.*
- Quo sensu episcopi, presbyteri & diaconi ab Optato vocentur *sacerdotes*, 2. 19. 15. vol. 1. p. 285.
- Femine ad nullam *sacerdotii* functionem consecratæ, 2. 22. 7. vol. 1. p. 350.
- Sacerdotium laici*, cur baptismus ita vocetur, 11. 1. 3. vol. 4. p. 142.
- Sacerdotium primum*; sic vocitatu episcopi, 2. 19. 15. vol. 1. p. 287.
- Sacerdotium secundum*; sic dicti presbyteri, ibid.
- Cur *sacerdotes* vocentur mediatores inter Deum & homines, 2. 19. 16. vol. 1. p. 288.
- Sacerdotales* quinam sint, 5. 3. 4. vol. 2. p. 238.
- Ludi *sacerdotales*, ibid.
- Sacræ res.*
- Abusus *rerum sacrarum* diuino iudicio punitus, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339. Et 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.
- Sacramentum.*
- Generale nomen sacrorum rituum & mysteriorum, 12. 1. 4. vol. 4. p. 350.
- Et ipsius cultus diuini, 13. 1. 6. vol. 5 p. 14.
- Hoc sensu baptismus & eucharistia quatuor *sacramenta* credita, 12. 1. 4. vol. 4. p. 353.
- Quid per *sacramentum* fidei intelligatur, 11. 1. 8. vol. 4. p. 148.
- Quid per *sacramentum* catechumenorum, 2. 2. 16. vol. 4. p. 37.
- Nihil pro *sacramentorum* ecclesiæ administratione exigendum, 5. 4. 14. vol. 2. p. 278.
- Profanatio *sacramentorum* quomodo punita, 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.
- Sacrarium.*
- Sanctuarium ita nuncupatum, 8. 6. 2. vol. 3. p. 209.
- Sacrarium* bematis, 8. 6. 22. vol. 3. p. 247.

Sacrificati.

Sacrificiorum gentilium adeoque
& idololatriæ participes facti, 16.
4.5. vol. 7. p. 197.

Sacrificium.

Quo sensu cultus diuinus priscis
temporibus dictus sit *sacrifici-*
um, 13. 1.5. vol. 5. p. 12.

Sacrificium altaris quid? 2. 19. 15.
vol. 1. p. 286.

Offerre *sacrificium* altaris, officium
episcoporum & presbyterorum,
non diaconorum, ibid.

Sacrilegium.

Quid sit *sacrilegium* & quomodo
punitum, 16. 6. 23. vol. 7. p. 310.
Et 6. 2. 3. vol. 2. p. 313.

Diuinis punitum iudiciis, 8. 10. 2.
vol. 3. p. 339.

Sacrilegium in sepulchrorum Spo-
liatione commissum, 16. 2. 24.
vol. 7. p. 312.

Defraudatio pauperum *sacrilegium*
habita, 16. 6. 23. vol. 7. p. 312.
Et 16. 10. 15. vol. 7. p. 411.

Sacrilegium veterum traditorum,
qui biblia & vasa sacra gentili-
bus traderent comburenda, 16.
6. 25. vol. 7. p. 315.

Sacrilegium profanandi sacramen-
ta, ecclesias, altaria, & scriptu-
ras sacras, 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.

Sacrilegium priuandi homines vsu
sacrarum scripturarum & calicis
in coena dominica, 16. 6. 27. vol.
7. p. 319.

Bingh, O.E. Vol. X.

Multæ res *sacrilegii* nomine ap-
pellatæ a Romanensibus, quæ a
veteribus virtutes creditæ, 16. 6.
23. vol. 7. p. 310.

Sæculum.

Monachi *seculares*, 7. 2. 6. vol. 3.
p. 19.

Negoria atque officia *secularia* cle-
ricis interdicta, 6. 4. 9. vol. 2.
p. 401. Et 17. 5. 11. vol. 8. p. 64.

Clerici controuersias ad iudicium
seculare deferre vetiti, 5. 1. 4.
vol. 2. p. 207. Et 17. 5. 15. vol. 8.
p. 74.

Clerici ab ordinaria iudicii *secula-*
ris cognitione in omnibus caus-
sis ecclesiasticis exempti, 5. 2. 5.
vol. 2. p. 218.

Salmasius.

Eius error circa primum nominis
patriarchæ vsum castigatus, 2.
17. 3. vol. 1. p. 214.

Saltatio.

Lasciuæ *saltationes* punitæ, 16. 11.
15. vol. 7. p. 458.

Salus.

Nomen baptismi, 11. 1. 5. vol. 4. p.
143.

Salutatio.

Formula *salutandi* per coronam
quid sibi velit, 2. 9. 4. vol. 1. p.
136.

Salutatio angelica Ave Maria ve-
teribus incognita, 14. 4. 15. vol.
6. p. 157.

Salutatio Pax vobis, ante concio-
nes

nes vsurpata, 14. 4. 14. vol. 6.

p. 154.

Varius eius vsus, 15. 3. 2. vol. 6. p. 294.

Salutatorium.

Locus ecclesiæ contiguus, vbi episcopus & presbyteri sedebant, salutationes populi excipientes, 8. 7. 8. vol. 3. p. 263.

Sancta sanctis.

Formula ab episcopo in consecratione eucharistiæ pronuntiari solita, 15. 3. 32. vol. 6. p. 365.

Sancta Sophia.

Celebratissima ecclesia in vrbe Constantinopoli, 8. 2. 3. vol. 3. p. 163.

Sancti.

Non adorati in ecclesia antiqua, 13. 3. 1. vol. 5. p. 68.

Ecclesiæ non *sanctis* sed Deo dedicate, 8. 9. 8. vol. 3. p. 327.

Iurare per *sanctos* non permissum, 16. 7. 7. vol. 7. p. 363.

Christiani vocati in genere *sancti*, 1. 1. 1. vol. 1. p. 1.

Sanctimoniales.

Nomen sacrarum virginum, 7. 4. 8. vol. 3. p. 109. Not. hoc vocabulum ibi omissum est, ponendum lin. 5. post *Moniales*.

Sanctissimi.

Titulus omnibus episcopis communis, 2. 9. 6. vol. 1. p. 139.

Sanctuarium.

Quibus ad *sanctuarium* confugere licuerit, 8. 11. 3. vol. 3. p. 357.

Sanctus.

Ecclesiæ Viennensis diaconus, sub Antonino passus, a magistratibus rogatus de nomine, ciuitate, conditione, semper respondit: *Christianus sum*, 1. 1. 6. vol. 1. p. 10.

Sanctus, Sanctus, Sanctus.

Hymnus cherubicus; Eius vsus, 14. 2. 3. vol. 6. p. 37.

Sanguis.

Ejus *sanguinis* ad tempus interdictus, 17. 5. 20. vol. 8. p. 81.

Disciplina ecclesiæ non ad effundendum *sanguinem* progressa, 16. 2. 4. vol. 7. p. 70.

Sanutus (Marinus).

Pneumaticorum organorum auctor in ecclesiis, 8. 7. 14. vol. 3. p. 275.

Sarabaitæ.

Genus monachorum, 7. 2. 4. vol. 3. p. 15.

Sarmentitii.

Christiani a gentilibus ita vocati per contumeliam, 1. 2. 10. vol. 1. p. 25.

Satanas.

Quid intelligendum per τὸ *tradere Satanæ*, 16. 2. 15. vol. 7. p. 106.

Diuinatio per explicitum pactum cum *Satana*, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Saturnus.

Nomen templi cuiusdam iudaici, 16. 6. 3. vol. 7. p. 280.

Sauches.

Genus monachorum in Aegypto,
7. 2. 3. vol. 3. p. 15.

Sceuphyllacium.

Sacrorum vasorum custodia, 8. 6.
23. vol. 3. p. 249. Et 8. 7. 7. vol.
3. p. 263.

Sceuphyllax.

Custos sacrorum vasorum, 3. 13. 3.
vol. 2. p. 73. Et 8. 7. 7. vol. 3. p.
262.

Schammata.

Excommunicatio iudaica, 16. 2. 17.
vol. 7. p. 117.

Schisma.

Diuerfa *schismaticis* genera, 16. 1. 17.
vol. 7. p. 57 seq.

Quomodo punitum *schisma*, 6. 3.
II. vol. 2. p. 377. Et vol. 7. p. 309.

Schisma nec martyrio expiari pos-
se creditum, 16. 1. 6. vol. 7. p. 29.

Schismatici.

Nonnumquam denuo ordinati, 4.
7. 7. vol. 2. p. 196.

Clerici, qui fierent *schismatici*,
gradu deiectioni, nec nisi tamquam
laici recepti, 6. 3. II. vol. 2. p.
377.

Schola.

Gratuitæ *scholæ* per villas & vicos
institutæ, 8. 7. 12. vol. 3. p. 273.

Schola catechetica, 3. 10. 4. vol. 2.
p. 55. Et 8. 7. 12. vol. 3. p. 273.
Et 13. 4. 9. vol. 5. p. 105.

Scholastici.

Iureconfulti sic dicti, quorum ex-

actiones sub censuram vocatæ,
16. 12. 12. vol. 7. p. 479.

Non ordinandi, 4. 4. 6. vol. 2. p.
151.

Σχολάζοντες ἐπίσκοποι.

Episcopi ordinati pro locis, qui
eos recipere recusabant, 4. 2. 14.
vol. 2. p. III.

Scripturæ sacræ.

In omnes linguas translata, 13. 4.
5. vol. 5. p. 91.

Lectæ a catechumenis, 10. 1. 7. vol.
4. p. 12.

Lectæ a pueris, 13. 4. 9. vol. 5. p.
103.

Et ab omnibus, 13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Positæ in ecclesiis pro populo in
priuatam lectionem, 13. 4. 7.
vol. 5. p. 94.

Priuilegium legendi *scripturas* lin-
gua patria a nullo vmquam nisi
ab ethnicis persecutoribus in-
fractum, 13. 4. 8. vol. 5. p. 96.

Homines vsu *sacrarum scriptura-
rum* priuare pro sacrilegio ha-
bitum, 16. 6. 27. vol. 7. p. 319.

Traditores bibliorum seu *sacrarum
scripturarum* quomodo puniti,
16. 2. 25. vol. 7. p. 315.

Profanatores *sacrarum scriptura-
rum* puniti, 16. 6. 26. vol. 7. p.
316.

Non adhibendæ ad diuinationem,
16. 5. 3. vol. 7. p. 241. Et 16. 5. 6.
vol. 7. p. 252.

Lectæ a clericis & monachis in
Ee 2 pran-

prandio & cœna, 6. 3. 3. vol. 2.
p. 349. Et 7. 3. 17. vol. 3. p. 78.
A quibus lectæ sint in ecclesia, 14.
3. 4. vol. 6. p. 73.

Dicta *S. scriptura* parietibus eccle-
siæ inscripta, 8. 5. 9. vol. 3. p. 204.
Et 8. 8. 3. vol. 3. p. 292.

Scriptura memoriter expositæ a
multis monachis, 7. 3. 17. vol.
3. p. 76.

Et a cæco quodam homine, 13. 4.
10. vol. 5. p. 108.

Scriptura apocryphæ lectæ in ec-
clesiis, 14. 3. 15. vol. 6. p. 91.

Scurrilitas.

Sub censuram vocata, 16. 3. 4. vol.
7. p. 512.

Scythia.

Episcopus Tomitarum vnus solus
totius *Scythia* episcopus, 9. 4. 1.
vol. 3. p. 492.

Secretarium.

Secretarium bematis, 8. 6. 22. vol.
3. p. 249.

Secretarium magnum, 8. 7. 7. vol.
3. p. 261.

Appellationis huius ratio, ib. p. 263.

Secretum.

Perfidia in reuelandis *secretis* quo-
modo punita, 16. 13. 4. vol. 7. p.
512.

Secta.

Christiani omnia nomina *sectaria*
& humanas appellationes vehe-
menter auersati, 1. 1. 6. vol. 1. p. 7.

Sedes.

Primæ *sedis* episcopus, Nomen me-

tropolitanorum in Africa, 2. 16.
5. vol. 1. p. 210.

Sedes episcoporum secundum iurisdictionem ciuitatum in im-
perio Romano factæ, 9. 1. 7. vol.
3. p. 384. Et 9. 2. 3. vol. 3. p. 414.

Sedes doctrinæ Chrysostomo dicitur ecclesia, 8. 1. 11. vol. 3. p. 136.

Seditio.

Quomodo punita, 16. 9. 4. vol. 7.
p. 386.

Seditiosi ad ordinationem inhabi-
les, 4. 3. 8. vol. 2. p. 131.

Clerici in *seditionis* crimine con-
uicti, amissione gradus puniti,
16. 9. 4. vol. 7. p. 389.

Σηκός.

Templum, 8. 1. 11. vol. 3. p. 135.

Seleuciani.

Hæretici, baptismum in aqua re-
pudiantes, 11. 2. 3. vol. 4. p. 155.

Σήμαντρα.

Instrumenta, quorum pulsu hodi-
erni Græci plebem ad ecclesiam
conuocant, 8. 7. 15. vol. 3. p. 284.

Semaxii.

Christiani per ignominiam sic vo-
cati a gentilibus, 1. 2. 10. vol. 1.
p. 25.

Semiieiunia.

Feria quinta & sexta hebdomadis
communiter vocatæ stationes &
semiieiunia, 13. 9. 2. vol. 5. p.
282. Vid. *Stationes*.

Semisses

Christiani *semisses*, quinam ita vocati, 16. 6. 3. vol. 7. p. 278.

Σεμεία.

Loca diuino cultui destinata, 8. 1. 13. vol. 3. p. 144.

Senes.

Commune nomen primatum in ecclesia Africana, 2. 16. 2. vol. 1. p. 210.

Seniores ecclesiastici.

Quinam illi fuerint, explicatur, 2. 19. 19. vol. 1. p. 294.

Septuaginta.

Versionis τῶν *septuaginta* vsus in ecclesia antiqua, 14. 3. 17. vol. 6. p. 98.

Sepulchra.

Ab omnibus nationibus sacra habita, 23. 2. 2. vol. 10. p. 24.

Quomodo exornata ab ethnicis & christianis, 23. 2. 3. vol. 10. p. 25.

Spoliatores *sepulchrorum* quomodo puniti, 23. 4. 1. vol. 10. p. 84.

Spoliatio *sepulchrorum* pro sacrolegio habita, 16. 6. 24. vol. 7. p. 312.

Sepultura.

In ciuitatibus non permessa per tria priora saecula, 23. 1. 2. vol. 10. p. 3.

Nec in ecclesiis per plura subsequuta saecula, 23. 1. 4. vol. 10. p. 12.

Primum ea concessa in atrio & porticibus ecclesiae regibus & imperatoribus, 8. 3. 8. vol. 3. p. 182.

Et 23. 1. 6. vol. 10. p. 16.

Hereditaria *sepulturae* loca interdicta ad duodecimum vsque saeculum, 23. 1. 9. vol. 10. p. 21.

Christianorum cura in *sepeliendis* mortuis, 23. 3. 1. vol. 10. p. 43.

Mos christianorum, *sepelire* de die, ethnicorum de nocte, 23. 2. 6. vol. 10. p. 34.

Cum psalmodia, 23. 3. 8. vol. 10. p. 54.

Cum precibus, communione sacra & orationibus funebribus, 23. 3. 10 seqq. vol. 10. p. 59 seqq.

Peculiares hominum ordines, copiatæ & parabolani, ad *sepeliendos* mortuos constituti, 3. 8. 1. vol. 2. p. 42. Et 23. 3. 7. vol. 10. p. 53.

Pœnitentes operam suam in *sepeliendis* mortuis addicere iussi, 18. 2. 11. vol. 8. p. 127.

Quibus hominibus priuilegium christianæ *sepulturae* negatum sit, 23. 3. 23. vol. 10. p. 79. Et 10. 2. 18. vol. 4. p. 42.

Nihil pro *sepultura* mortuorum exigendum, 5. 4. 14. vol. 2. p. 278.

Vid. *Cimiterium*, *Atrium ecclesiae*, *Sepultura*, *Exsequiae* & *Funus*.

Sermo.

In vna eademque congregatione duo vel tres *sermones* nonnumquam habiti, 14. 4. 6. vol. 6. p. 127.

Singulis saepe diebus quibusdam in

locis & certis temporibus *sermones* recitati, 14. 4. 7. vol. 6. p. 130.
 Duo in vna die multis in locis *sermones* habiti, 14. 4. 8. vol. 6. p. 131.
 Non adeo frequentes in villis & vicis, 14. 4. 9. vol. 6. p. 136.
 Diuersæ *sermones* habendi methodi, 14. 4. 10. vol. 6. p. 138.
Sermones extemporales valde vsitati inter veteres, 14. 4. 11. vol. 6. p. 144.
 Preces ante *sermones* factæ, 14. 4. 13. vol. 6. p. 150.
 Salutatio *Pax vobis* communiter ante *sermones* vsurpata, 14. 4. 14. vol. 6. p. 154.
 Salutatio angelica, *Aue Maria*, ante *sermones* incognita veteribus, 14. 4. 15. vol. 6. p. 157.
Sermones semper ante preces communes habiti, 14. 5. 1. vol. 6. p. 208.
 Nonnumquam *sermonibus* quedam benedictio præmissa, 14. 4. 16. vol. 6. p. 158.
Sermones interdum sine vlllo textu, interdum in plures vno textus habiti, 14. 4. 17. vol. 6. p. 159.
Sermones semper de arduis & gravibus materiis, 14. 4. 18. vol. 6. p. 160.
 Longitudo *sermonum*, 14. 4. 21. vol. 6. p. 173.
 Vtrum vnusquisque *sermones* ab se ipso, an ab alio compositos pronuntiarit, 14. 4. 22. vol. 6. p. 176.

Sacri *sermones* sanctissimæ trinitatis laudatione conclusi semper ac terminati, 14. 4. 23. vol. 6. p. 173.

Vt plurimum a stantibus habiti, 14. 4. 24. vol. 6. p. 178.

Et a populo stante auditi in quibusdam, non in omnibus ecclesiis, 14. 4. 24. vol. 6. p. 183.

Scripto excepti ab auditoribus, 14. 4. 29. vol. 6. p. 197. Vid. *Conciuari*.

Sertum.

Kalendis Ianuariis fores *sertis* coronare interdictum, 16. 4. 17. vol. 7. p. 225.

Servus.

Nullus *servus* ad sacrum aliquod officium ordinandus sine domini consensu, 4. 4. 2. vol. 2. p. 145. Et 17. 5. 5. vol. 8. p. 65.

Nec inter monachos adoptandus, 7. 3. 2. vol. 3. p. 43.

Nec ad baptismum admittendus sine testimonio domini, 11. 5. 4. vol. 4. p. 220.

Servus connubium inire sine dominorum consensu haud permissum, 16. 9. 3. vol. 7. p. 385. Et 22. 2. 5. vol. 9. p. 294.

Viris nobilibus haud permissum *servas* sibi iungere matrimonio, 22. 2. 6. vol. 9. p. 294.

Servi iudeorum vel hæreticorum libertate donati, si christiani fierent, 8. 11. 6. vol. 3. p. 362. Et 16. 6. 6. vol. 7. p. 290.

Manumissio *servorum* diebus dominicis aliisque diebus vacationis licita per legem, 20. 2. 2. vol. 1. 9. p. 18.

Servus a dominis aufugientibus asyli privilegium negatum, 8. 1. 7. vol. 3. p. 363.

Sescuplum.

Vsuræ genus, lege damnatum, 6. 2. 6. vol. 2. p. 321.

Sessio.

Non licitus corporis situs in precibus, 13. 8. 7. vol. 5. p. 263. Et 15. 5. 3. vol. 6. p. 446.

Seueriani.

Hæretici, mulierem Satanae opus esse statuentes, 22. 1. 7. vol. 9. p. 276.

Seueritas.

Nimia clericorum in lapsos *seueritas* punita, 17. 5. 32. vol. 8. p. 97.

Seuerus.

Episcopus Rauennæ singulari Dei nutu factus, 4. 1. 3. vol. 2. p. 87.

Sexus.

Diffimulatio *sexus* interdicta, 16. 11. 16. vol. 7. p. 461.

Sibyllistæ.

Nomen ignominiosum, ab ethniciis datum christianis, 1. 2. 7. vol. 1. p. 22.

Signaculum fidei.

Nomen baptismo datum, 11. 1. 6. vol. 4. p. 146.

Signiferi.

Genus hariolorum damnatum, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258.

Silentiarii.

Monachi quidam hoc nomine appellati, 7. 2. 14. vol. 3. p. 39.

Silentium.

Indicere *silentium*, 15. 1. 1. vol. 6. p. 235.

Precatio cum *silentio*, 15. 1. 1. vol. 6. p. 230. Et 13. 10. 13. vol. 5. p. 334.

Siliquæ.

Dux ægenti viciæ; Tributum sic vocitatum, 5. 3. 11. vol. 2. p. 250.

Simeon.

Hymnus *Simeonis*: Nunc dimittis &c. 14. 2. 5. vol. 6. p. 46.

Simon Magus.

Primus omnium docuisse dicitur communionem vxorum, 22. 1. 1. vol. 9. p. 265.

Simonias.

Quam rationem inierint veteres ad præuertendas promotiones *Simoniacas*, 4. 3. 14. vol. 2. p. 140.

Quomodo punita, 16. 6. 28 seqq. vol. 7. p. 321 seqq.

Simoniani.

Nomen, datum Nestorianis hæreticis, 16. 6. 6. vol. 7. p. 285.

Simplices.

Ita vocati christiani per conuicium a Manichæis, 1. 2. 16. vol. 1. p. 28.

Simultas.

Qui *simulatatem* gererent cum aliis, eorum oblationes non receptæ, 15. 2. 2. vol. 6. p. 252.

Σιτηρία.

Annona, ex tributis imperialibus cle-

clericis data, 5. 4. 7. vol. 2. p.
272.

Sodomia.

Impuritates, vltra naturam euagan-
tes; quomodo punitæ, 16. 11. 9.
vol. 7. p. 441.

Sol.

Dies *solis*; antiquum nomen dici
dominicæ, 20. 2. 1. vol. 9. p. 16.

Solea & Σωλεῖον.

Thronus imperatoris in ecclesia, 8.
5. 10. vol. 3. p. 204.

Solitarii.

Seçta quædam Manichæorum, 16.
2. 4. vol. 7. p. 70.

Somnia.

Diuinatio per *somnia* damnata, 16.
5. 4. vol. 7. p. 246.

S. Sophia.

Celeberrimum templum Constan-
tinopoli exstructum, 8. 2. 3. vol.
3. p. 163.

Sophista.

Christus *Luciano* ethnico per con-
vicium *Sophista crucifixus* vo-
catus, 1. 2. 4. vol. 1. p. 19.

Sors.

Diuinatio per *fortes* damnata, 16.
5. 3. vol. 7. p. 241.

Diuisio per *fortes* licita, ibid. p. 244.
Nonnumquam clericorum designa-
tio per *fortes* facta, 4. 1. 1. vol.
2. p. 81.

Sortes sacræ & *sortes* Virgilianæ,
16. 5. 3. vol. 7. p. 241 seqq.

Σῶσρα.

Præmium pro custodia rerum per-
ditarum datum, 16. 12. 5. vol. 7.
p. 469.

Species.

Specierum collatio; Tributum sic
nominatum, 5. 3. 3. vol. 2. p. 234.

Species mali, quomodo vitanda
clericis, 6. 2. 12. vol. 2. p. 336.

Spectaculum.

Populo *spectacula* exhibere, munus
flaminum, christianis interdi-
ctum, 16. 4. 8. vol. 7. p. 206.

Et frequentare *spectacula*, 16. 4. 10.
vol. 7. p. 449.

Die dominico interdicta, 20. 2. 4.
vol. 9. p. 30.

Et in quadragesima, 21. 1. 22. vol. 9.
p. 221.

Spectator.

Spectatores cædis, in theatro com-
missæ, focii cædis habitus, 16. 10.
14. vol. 7. p. 410.

Spiritus.

Precari per *Spiritum* quid sit, 13.
6. 9. vol. 5. p. 222.

Quid concionari per *Spiritum*, 14.
4. 12. vol. 6. p. 148.

Spiritus Sanctus.

Vna cum patre & filio religiose
adoratus, 13. 2. 4. vol. 5. p. 59.

Peccatum in *Spiritum S.* quomodo
punitum, 16. 7. 3. vol. 7. p. 335.

Formula, *Accipe Spiritum Sanctum*,
in nullo antiquo libro rituali
ordi-

ordinationis obuia, 2. 19. 17. vol.

1. p. 292.

Sponsalia.

Differentia inter *sponsalia* & nuptias, 22. 3. 1. vol. 9. p. 314.

Ritus & carimonie in *sponsalibus* obseruatæ, 22. 3. 3. vol. 9. p. 317.

Vfus annuli in *sponsalibus*, 22. 3. 5. vol. 9. p. 319.

Donationes *sponsalitie*, 22. 3. 3. vol. 9. p. 317.

Quousque obligarint *sponsalia*, 22. 3. 9. vol. 9. p. 323.

Sponsiores.

In baptismo, 11. 8. 1. vol. 4. p. 288.

Parentes plerumque *sponsiores* pro suis ipsorum liberis, 11. 8. 2. vol. 4. p. 288.

Alii *sponsiores* eos, pro quibus *sponsponderant*, non debebant sustentare, 11. 8. 3. vol. 4. p. 290.

Sponsiores pro adultis, 11. 8. 6 & 7. vol. 4. p. 294 & 295.

Vnus duntaxat *sponsior* requisitus, 11. 8. 11. vol. 4. p. 299.

Quinam a *sponsionibus* in baptismo prohibiti, 11. 8. 10. vol. 4. p. 298.

Quo tempore lex ista facta sit, qua *sponsorum* nuptie cum spiritibus adfinibus & cognatis prohibentur, 11. 8. 12. vol. 4. p. 300. Et 22. 2. 11. vol. 9. p. 300.

Cur *sponsorum* nomina in libris ecclesie perscribi oportuerit, 11. 8. 13. vol. 4. p. 302.

Bingh. O. E. Vol. X.

Sportulantes fratres.

Vnde clerici sic dicantur, 5. 4. 3. vol. 2. p. 264.

Σπορδαῖοι.

Ascetæ sic vocati, 7. 1. 6. vol. 3. p. 12.

ΣΦραγίς.

Nomen baptismatis, 11. 1. 6. vol. 4. p. 144.

Spyridon.

Quomodo quadragesimale ieiunium celebrarit, 21. 1. 17. vol. 9. p. 214.

Statio.

Gestus precantium in die dominica & per quinquaginta dies pentecostales, 13. 8. 3. vol. 5. p. 253.

In psalmodia, 14. 1. 14. vol. 6. p. 22.

In concionibus siue sermonibus ecclesiasticis, 14. 4. 24 & 25. vol. 6. p. 178. 183.

In lectione euangelii, 14. 3. 10. vol. 6. p. 80.

Ad altare, 8. 6. 7. vol. 3. p. 213.

Stationes siue Dies stationarii.

Feria quarta & sexta hebdomadis communiter vocatæ *stationes* & semeieiunia, 13. 9. 2. vol. 5. p. 282. Et 21. 3. 4. vol. 9. p. 260.

Dispensatio inter Montanistas & catholicos de ieiuniis *stationum*, 21. 3. 5. vol. 9. p. 261.

Quomodo *statio* ferie quartæ mutata sit in *stationem* ferie septimæ in ecclesia Occidentali, 21. 3. 6. vol. 9. p. 277.

Statue.

Solidæ *statue* in ecclesiis per plura
secula non permixtæ, 8. 8. II.
vol. 3. p. 311.

Statua, a muliere Syrophœnissa in
honorem Seruatoris facta, in ec-
clesia non adorationis sed secu-
ritatis gratia reposita, 8. 8. 6.
vol. 3. p. 303.

Σταυροπήγιον.

Territorium, in quo episcopus ius
figendæ crucis pro ædificandis
ecclesiis habebat, 8. 9. 5. vol. 3.
p. 224.

Stellionatus.

Dolus malus, sub censuram voca-
tus, 16. 12. 14. vol. 7. p. 482.

Sticharia.

Vestis sacræ, 13. 8. 2. vol. 5. p. 249.

Στοι.

Porticus ecclesiæ, 8. 3. 5. vol. 3. p. 178.

Στρατεία.

Omnis generis officia secularia, 6.
4. 9. vol. 2. p. 401.

Στρογγυλοειδὴς ἄρτος.

Panis eucharisticus, 15. 2. 6. vol. 6.
p. 271.

Studia.

Clericos in *studiis* ac litteris adsi-
due versari oportebat, 6. 3. 1.
vol. 2. p. 342.

Præcipue in sacris scripturis, 6. 3.
3. vol. 2. p. 348.

Studite.

Monachi quidam sic vocati, 7. 2.
10. vol. 3. p. 31.

Stylitæ.

Aliud genus monachorum, 7. 2. 5.
vol. 3. p. 17.

Subdiaconi vid. *Hypodiaconi*.

Subdiaconissa.

Vxor hypodiaconi, 2. 22. 15. vol. 1.
p. 359.

Subiectio.

Vnitas *subiectionis* presbyterorum
ac populi subter episcopum ne-
cessaria, 16. 1. 6. vol. 7. p. 26.

Substrati.

Ordo catechumenorum, 10. 2. 4.
vol. 4. p. 19.

Ordo penitentium, 18. 2. 5. vol. 8.
p. 114.

Locus *substratorum* in ecclesia, 8. 5.
3. vol. 3. p. 191.

Suburbia.

Ex antiquo vñu omnes vicos deno-
tant, ciuitati in certo quodam
districtu circumiacentes, 9. 2. 3.
vol. 3. p. 412.

Ecclesiæ *suburbicaria*, 9. 1. 9. vol.
3. p. 387.

Suffraganeus.

Episcopi *suffraganei* a chorepisco-
pis in ecclesia antiqua distincti,
2. 14. 14. vol. 1. p. 200.

Consilium de restituendis chorepi-
scopis sub episcoporum *suffra-
ganeorum* nomine, 2. 14. 3. vol.
1. p. 200.

Summi sacerdotes.

Titulus, episcopis interdictus in
eccle.

ecclesia Africana, 2. 2. 8. vol. 1.
p. 80.

Superbia.

Qua censura adfecta, 16. 14. 2. vol.
7. p. 519.

Superindicta.

Tributum ita appellatum, 5. 3. 3.
vol. 2. p. 284.

Superpelliceum.

Amiculum lineum, in publico Dei
cultu vsurpatum, 13. 8. 2. vol. 5.
p. 257.

Superpositiones.

Extraordinaria ieiunia, 21. 1. 25 vol.
9. p. 228.

Superstitio noua.

Nomen, per conuicium datum chri-
stianis a gentilibus, 1. 2. 6. vol.
1. p. 21.

Sursum corda!

Formula excitandi in eucharistia
vsitata, 15. 3. 8. vol. 6. p. 309.

Suspensio.

Suspensio a diuisione mensura; poe-
na clericis inflata, 5. 4. 3. vol.
2. p. 264. Et 17. 1. 4. vol. 8. p. 6.

Ab officio, 17. 1. 5. vol. 8. p. 7. Et 17.
4. 10. vol. 8. p. 47.

Susurrus.

Obtrectatio per arcanos & insidio-
sos *susurrus*, 16. 13. 3. vol. 7. p. 511.

Symbolum.

Varia eius nomina, 10. 3. 1 seqq.
vol. 4. p. 62 seqq.

Collectio antiquorum *symbolorum*,
10. 4. 1 seqq. vol. 4. p. 79 seqq.

Origo *symboli* apostolici, 10. 3. 5.
vol. 4. p. 68.

Symbolum Nicenum, 10. 4. 14. vol.
4. p. 103.

Athanasianum, 10. 4. 18. vol. 4. p.
114.

Symbolum, regula fidei, 16. 1. 1.
vol. 7. p. 4.

Præcipue adhibitum in baptismo,
10. 4. 17. vol. 4. p. 111.

Memoriæ mandatum a catechu-
menis, 10. 2. 10. vol. 4. p. 29.

Quo tempore tamquam hymnus in
ecclesia cani cœptum sit, 14. 2.
8. vol. 6. p. 48. Et 15. 3. 27. vol.
6. p. 359. Et 10. 4. 7. vol. 4. p. 110.

Omnes episcopi libertate præditi
condendi *symbolum* ad analogi-
am communis fidei, 2. 6. 3. vol.
1. p. 118.

Quod probabile sit, apostolos ali-
quibus *symbolis*, verborum qui-
dem forma non autem re ipsa
inter se discrepantibus, vsos fu-
isse, 10. 3. 6. vol. 4. p. 72.

Quinam fidei articuli in *symbola* a-
postolica conclusi & comprehen-
si sint, 10. 3. 7. vol. 4. p. 73.

Symbola vel eorum fragmenta in
Irenæo, Origene, Tertulliano,
ceteris, 10. 4. 1--18. vol. 4. p.
79--113.

Repræsentationes *symbolicæ* Dei, 8.
8. 10. vol. 3. p. 310.

Christi & spiritus sancti, 8. 8. 6.
& 15. vol. 3. p. 302 & 312.

Symphorosa.

Septem eius filii, Hadriano imperante, supplicio adfecti, 1. 2. 8. vol. 1. p. 24.

Synagoga.

Ecclesia a Luciferianis dicta *synagoga* Antichristi & Sathanæ, 1. 2. 18. vol. 1. p. 31.

Synagoga iudaicæ conuersæ in ecclesias christianas, 8. 2. 4. vol. 3. p. 169.

Ecclesiæ ad exemplar *synagogarum* factæ, 8. 6. 10. vol. 3. p. 220.

Non frequentandæ *synagoga* iudaicæ a christianis, 16. 6. 3. vol. 7. p. 277.

Synedriani.

Nomen ignominiosum, catholicis a Nouatianis impactum, 1. 2. 13. vol. 1. p. 26.

Συνέστατοι.

Mulieres, quarum consuetudo interdicta clericis, 6. 2. 13. vol. 2. p. 337.

Synesius.

Eius irregularis ordinatio, 4. 3. 3. vol. 2. p. 120.

Zelus aduersus Andronicum præsidem, 2. 4. 3. vol. 1. p. 103. Et 2. 19. 11. vol. 1. p. 279. Et 16. 2. 8. vol. 7. p. 85.

Συντάττομαι τῷ Χριστῷ.

Vsita formula in professione fidei baptizandorum, 11. 7. 6. vol. 4. p. 271.

Synodi.

Ecclesiæ nonnumquam *synodi* vocatæ, 8. 1. 7. vol. 3. p. 123.

Synodi prouinciales bis per annum habendæ, 2. 3. 9. vol. 1. p. 225.

Primatuum officium *synodos* prouinciales conuocare in illisque præsidere, ibid.

Episcopis ad prouinciales *synodos* coeundum, ibid. Et 17. 5. 38. vol. 8. p. 103.

Ab episcopis vel primatibus ad *synodos* prouinciales appellare permissum, 2. 16. 16. vol. 1. p. 222.

A *synodo* prouinciali ad ecclesias extraneas appellare haud licitum, 9. 1. 11. vol. 3. p. 396. Et 17. 5. 14. vol. 8. p. 72.

Synodi oecumenicæ; Earum vsus & potestas in ecclesia, 16. 1. 12. vol. 7. p. 45.

Synodi nationales; Earum potestas, 16. 1. 13. vol. 7. p. 47.

Synodi consistoriales episcoporum & presbyterorum, 2. 19. 11. vol. 1. p. 219.

Synodus electorum iudicum, 2. 16. 16. vol. 1. p. 223.

Synodi habitæ in baptisteriis, 8. 5. 7. vol. 3. p. 201.

Et in secretariis ecclesiæ, 8. 7. 7. vol. 3. p. 263.

Epistolæ *synodica*, 2. 11. 10. vol. 1. p. 171. Et 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.

Synoditæ.

Genus monachorum, 7. 2. 3. v. 3. p. 15.

Syno-

Syrophænissa mulier.

Cur statua, quam illa in honorem Christi fecisse dicitur, in ecclesia reposita fuerit, 8. 8. 6. vol. 3. p. 303.

Systaticæ epistolæ.

Earum usus, 5. I. 3. vol. 2. p. 206.

T.

Tabernacula.

Ecclesiæ nonnumquam ita vocatæ, 8. I. II. vol. 3. p. 135.

Tabula.

Tabula clericorum, I. 5. IO. vol. I. p. 51.

Talio.

Pœna *italionis*, 16. IO. 9. vol. 7. p. 404.

Ταξιῶται.

Ministri & apparitores iudicum, ad sacrum ministerium non ordinandi, 4. 4. 3. vol. 2. p. 146.

Τάξις βήματος.

Ordo sanctuarii. Sic vocati clerici, I. 5. II. vol. I. p. 52.

Ταχυγραφοί.

Notarii, artem callentes per notas & compendia celeriter scribendi, 3. 13. 5. vol. 2. p. 75.

Te Deum laudamus.

Auctor & origo huius hymni, 14. 2. 9. vol. 6. p. 50.

Tegumenta.

Mundo renuntiantes, omnia ferica *tegumenta* sua altari dare soliti, 8. 6. 21. vol. 3. p. 239.

Τέλειοι & τετελειῶμενοι.

Christiani baptizati, I. 4. 3. vol. I. p. 37.

Τέλειον.

Επὶ τὸ τέλειον ἔλθῃν, Et, τῷ τελεῖῳ μετέχειν, sacra eucharistia vi, I. 4. 3. vol. I. p. 37.

Τελετὴ & τελείωσις.

Baptismus ita appellatus, II. I. IO. vol. 4. p. 152.

Telum.

Nulli cum *telo* in ecclesiam fugere permissum, 8. II. IO. vol. 3. p. 368.

Τέμενος.

Templum siue ecclesia, 8. I. II. vol. 3. p. 135.

Tempestarii.

Diuinorum genus, 16. 5. 6. vol. 7. p. 256.

Templum.

Quando hoc nomen ecclesiis primum tributum sit, 8. I. 6. vol. 3. p. 121.

Templa gentilium in ecclesias christianas conuersa, 8. 2. 4. vol. 3. p. 164.

Paganorum *templa* eorumque reditus ecclesiæ interdum dati, 5. 4. IO. vol. 2. p. 275.

Christianis gentilium *templa* ædificare vel ornare haud permissum, 16. 4. 12. vol. 7. p. 213.

Terminus.

Remotio *terminorum* ac limitum

agrorum rapinae loco habita, 16.
12. 8. vol. 7. p. 472.

Tertiana.

Tertia pars reddituum ecclesiae, e-
piscopo assignata, 9. 8. 6. vol. 3.
p. 602.

Tessarescedecatae.

Schismatici ratione temporis cele-
brandi pascha, 20. 5. 3. vol. 9.
p. 95.

Testamentum.

Dolus malus in amouendo testa-
mento quomodo punitus, 16. 12.
14. vol. 7. p. 485.

Testimonium, Testis.

Falsum testimonium quomodo pu-
nitum, 16. 3. 1. vol. 7. p. 507.

Falsi testes contra hominis alicuius
vitam in homicidis habitus, 16.
10. 9. vol. 7. p. 404.

An singulare vnus episcopi testi-
monium contra multorum alio-
rum testimonia valuerit, 5. 2. 3.
vol. 2. p. 215.

Τετράσυλον.

Atrium ecclesiae, recentioribus scri-
ptoribus ita dictum, 8. 3. 5. vol.
3. p. 178.

Thanes.

Illustrium praediorum domini in
Anglia, 9. 8. 6. vol. 3. p. 604.

Θαυματοποιοί.

Præstigiatores, damnati, 16. 5. 7.
vol. 7. p. 259.

Theatrum.

Frequentatores theatri quomodo

puniti, 16. 4. 10. vol. 7. p. 209.
Et 16. 8. 4. vol. 7. p. 377. Et 16.
11. 12. vol. 7. p. 449.

Cædis, in theatro commissæ, spe-
ctatores, focii cædis habitus, 16.
10. 14. vol. 7. p. 410.

Theodoretus.

Militari habitu indutus heic illic
presbyteros & diaconos ordinat,
2. 5. 3. vol. 1. p. 115.

Eius diocesis octingentas parochi-
as complexa, 9. 2. 14. vol. 3. p.
p. 452.

Quot animas ex hæresi Marcionis
Christo lucratus sit, 6. 3. 8. vol.
2. p. 361.

Theodosius Magnus.

Ab Ambrosio excommunicatus, 16.
3. 5. vol. 7. p. 140 seqq.

Θεόδρομοι & Θεοπροβύται.

Nuntii ecclesiae, ex regione alia in
aliam in causa grauiore mis-
si, 8. 7. 15. vol. 3. p. 281.

Θεόληπτοι & Θεοφορέμενοι.

Vates, ex inhabitantis demonis
impulsu vaticinantes, 16. 5. 4.
vol. 7. p. 248.

Theophilus Alexandrinus.

Chrysostomi de eo querela, 16. 1.
10. vol. 7. p. 43.

Theophori.

Christiani nonnumquam ita vocati,
1. 1. 4. vol. 1. p. 5.

Therapeutæ.

Nomen datum christianis, 1. 1. 1.
vol. 1. p. 1.

Et speciatim monachis, 7. 2. 14.
vol. 3. p. 38.

Θολωτά.

Ecclesiæ, figuram rotundam habentes, 8. 3. 1. vol. 3. p. 174.

Thronus.

Sedes magistratuum in ecclesia, 8. 5. 10. vol. 3. p. 204.

Et episcopi, 2. 9. 7. vol. 1. p. 141. Et 8. 6. 10. vol. 3. p. 217.

Et presbyterorum, 2. 19. 5. vol. 1. p. 220. Et 8. 6. 10. vol. 3. p. 217.

Θυρωροί, vid. *Ostiarum*.

Θυσιαστήριον.

Locus altaris, sanctuarium, 8. 6. 3. vol. 3. p. 210.

Timotheus.

Episcopus ecclesiarum in Asia, 2. 16. 1. vol. 1. p. 204.

Tinctio.

Nomen baptismatis, 11. 1. 9. vol. 4. p. 149.

Timinnabulum vid. *Campana*.

Tiro.

Catechumeni dicti *tirones*, 10. 1. 1. vol. 4. p. 1.

Tirones & aurum *tironicum*; tributum sic vocatum, 5. 3. 4. vol. 2. p. 237.

Titulus.

Nomen, ecclesiis quibusdam datum, 8. 1. 10. vol. 3. p. 132.

Episcopi *titulares* non permitti, 4. 6. 2. vol. 2. p. 170.

Ordinatio *titularis* interdicta, 5. 3. 13. vol. 2. p. 255.

Titus.

Ecclesiarum in Creta insula episcopus, 2. 16. 1. vol. 1. p. 204.

Togati, *Gens togata*.

Romani sic vocati a vestitu suo, 1. 2. 4. vol. 1. p. 20.

τόλμημα βάεβαρον.

Barbara audacia; Sic religio christiana vocata Porphyrio, 1. 2. 8. vol. 1. p. 23.

Tomi.

Episcopus *Tomorum* vnus solus episcopus per omnem Scythiam, 9. 4. 1. vol. 3. p. 492. Et 4. 2. 13. vol. 2. p. 110.

Tonsura.

Veterum *tonsura* ab ea, quæ in ecclesia Romanensi nunc est, omnino diuersa, 6. 4. 16. vol. 2. p. 415.

Tonsura monachorum, 7. 3. 6. vol. 3. p. 50.

Virginum capita *tondere* interdictum, 7. 4. 6. vol. 3. p. 105.

Torcellus.

Sic vocatus Marinus Sanutus, auctor organorum pneumaticorum in ecclesiis, 8. 7. 14. vol. 3. p. 276.

Tractatus.

Nomen sermonis ecclesiastici, 14. 4. 1. vol. 6. p. 105.

Tractoria epistola.

Epistolæ primatis ad conuocandam synodum, 2. 16. 17. vol. 1. p. 225.

Tract-

Traditores.

Qui biblia & sacra vasa gentilibus
traderent combuenda, quomodo
puniti, 16. 6. 25. vol. 7 p. 315.

Translatio.

Quibus in casibus *translationes* epi-
scoporum de sede alia in aliam
permiffæ fuerint, 6. 4. 6. vol. 2.
p. 292.

Translatio ex diœcesi maiore in
minorem, pœna clericorum, 17.
4. 7. vol. 8. p. 43. Vid. etiam
Versio.

Transubstantiatio.

Commentum de *transubstantiatio-
ne* primis sæculis incognitum,
15. 5. 4. vol. 6. p. 451 seqq.

Τράπεζα μουσική, Φρικώδης,
ιερά.

Menſa myſtica, tremenda, ſacra,
8. 6. 14. vol. 3. p. 225.

Τράπεζα ἄσυχος, 8. 11. 2. vol. 3.
p. 355.

Trepalium.

Vbi rei torquentur, clericis ſtare
non permiſſum, 17. 5. 34. vol. 8.
p. 98.

Tribunal.

Sanctuarium ita vocatum, 8. 6. 1.
vol. 3. p. 208.

Tribunal eccleſiæ quid? 3. 5. 4. vol.
2. p. 33. Et 8. 5. 4. vol. 3. p. 193.

Tributum.

Clerici iure diuino non exempti a
tributis, 5. 3. 1. vol. 2. p. 227.

Quenam *tributa* clericis non fue-

rint impoſita, 5. 3. 2. vol. 2. p.
129 ſeqq. Vid. *Clericorum pri-
vilgia*.

Triformiani.

Heretici, trinitatem in tres partes
diuidentes, 12. 2. 3. vol. 5. p. 48.

Trinitas.

Adorata in eccleſia antiqua, 13. 2.
1. vol. 5. p. 31.

In vnitare explanata, 13. 2. 3. vol. 5.
p. 48.

Dominica *trinitatis*, 20. 7. 14. vol.
9. p. 160. 161.

Trisagion.

Hymnus cherubicus, 14. 2. 3. vol.
6. p. 37. Et 15. 3. 10. vol. 6. p. 315.

Τριτηνάται.

Tertius & nonus dies commemo-
rationis mortui, 23. 3. 19. vol. 10.
p. 36.

Trithemſtæ.

Eorum error in articulo de trini-
tate & baptiſmo, 11. 3. 4. vol. 4.
p. 170. Et 13. 2. 3. vol. 5. p. 48.

Tropæa.

Eccleſiæ cur ſic vocatæ, 8. 1. 10. vol.
3. p. 132.

Τρύλλωτα & Trulla.

Forma quædam templorum, 8. 3.
1. vol. 3. p. 134.

Tuba.

Ad conuocandum cœtum adhibita,
8. 7. 15. vol. 3. p. 282.

Tunica.

Veſtis ſacra, 13. 8. 2. vol. 5. pag.
249.

Tura.

Turarii.

Mercatores, tus pro templis idolorum vendentes, tamquam adiutores idololatriæ puniti, 16. 4. 13. vol. 7. p. 216.

Turificati.

Idololatraz puniti, 16. 4. 4. vol. 7. p. 197.

Tutores.

Pupillorum *tutores* non ante ordinati, quam eorum officium perfecte expirasset, 4. 4. 5. vol. 2. p. 150.

Clerici *tutores* vel curatores fieri vetiti, 6. 4. 10. vol. 2. p. 402.

Tutoribus pupillas vxores ducere quatenus interdictum & permisum, 22. 2. 10. vol. 9. p. 299.

Tycheum.

Templum *Fortune* in ecclesiam conuerfum, 8. 2. 4. vol. 3. p. 168.

V.

Vacans sedes.

Eius cura metropolitano concedita, 2. 16. 10. vol. 1. p. 228.

Episcopatus aliquis non ultra tres menses *vacare* debuit, 2. 11. 1. vol. 1. p. 157.

Vagantes.

Clerici *vagantes*, 6. 4. 5. vol. 2. p. 391.

Monachi *vagantes*, 7. 2. 12. vol. 3. p. 35.

Otium in *vagantibus* punitum, ibid. Bingham. O. E. Vol. X.

Valentiniani.

Hæretici, baptismum reiiicientes, 11. 2. 1. vol. 4. p. 153.

Valesii.

Hæretici, se ipsos & alios ad partes ipsorum transeuntes, castrare soliti, 4. 3. 9. vol. 2. p. 134.

Valesius (Henricus).

Eius error de αὐτοκεφάλαις emendatus, 2. 18. 4. vol. 1. p. 265.

Vasa sacra.

Vasa lignea, vitrea, argentea & aurea, in officio altaris vsurpata, 8. 6. 21. vol. 3. p. 238 seqq.

A diaconis custodita, 2. 20. 4. vol. 1. p. 301. Et 8. 10. 2. vol. 3. p. 338.

Mos tradendi *vasa sacra* in manus presbyteri ordinati, veteribus ignotus, 2. 19. 17. vol. 1. p. 291.

Numquam in communem & profanum vsus adhibita, 8. 10. 2. vol. 3. p. 337.

Vendita interdum ad redimendos captiuos, 5. 6. 6. vol. 2. p. 296.

Eorum abusus diuinis iudiciis punitus, 8. 10. 2. vol. 3. p. 339. Et 16. 6. 26. vol. 7. p. 316.

Vates.

Diuinatores, damnati, 16. 5. 4. vol. 7. p. 245.

Vela.

Velorum ecclesiæ vsus quis? 8. 6. 8. vol. 3. p. 214.

In nuptiis vsitata, 22. 4. 4. vol. 9. p. 341.

G g

Pœni-

Pœnitentibus imposita, 18. 2. 3. vol.

8. p. 122.

A virginibus vsurpata, 7. 4. 6. vol.

6. p. 102.

Velamen.

Tegumentum altaris, 8. 6. 21. vol.

3. p. 238 seqq.

Venditor.

Fraudulenti *venditores* quomodo
puniti, 16. 12. 17. vol. 7. p. 497.

Venditores turis pro templis idolo-
rum quomodo puniti, 16. 4. 13.
vol. 7. p. 216.

Venefici vid. Magi.

Veniale peccatum.

Quomodo differat a mortali, 16.

3. 14. vol. 7. p. 184.

Verbera.

Inferiores clerici *verberibus* coër-
ceri soliti, 16. 3. 11. vol. 7. p. 168.

Veritas.

Quanto cum zelo & animi magni-
tudine defensa sit ab antiliti-
bus ecclesiæ, 6. 3. 10. vol. 2. p.
370.

Versio.

Biblia in omnes linguas *versa*, 14.

3. 7. vol. 6. p. 97. Et 13. 4. 5. vol.

5. p. 91.

Vesper.

Preces *vespertine*, 13. 11. 1. vol. 5. p.

338.

Hymnus *vespertinus*, 13. 11. 5. vol. 5.

p. 342.

Vestibulum magnum.

Distinguendum a minoribus *vesti-
bulis*, 8. 3. 4. vol. 3. p. 178.

Vesta, Vestitus.

Vestium virilium & muliebrium
permutatio interdicta, 16. 11. 16.
vol. 7. p. 461.

Vestes in publico Dei cultu vsitatæ,
13. 8. 2. vol. 5. p. 248.

Vestitus clericorum, 6. 4. 15. vol. 2.
p. 413. Et 17. 5. 23. vol. 8. p. 85.

An clerici a laicis distincti fuerint
vestitu, 6. 4. 18. vol. 2. p. 416.

Vestitus monachorum, 7. 3. 6. vol.
3. p. 50.

Vestis lugubris, 23. 3. 21. vol. 10. p. 77.

Baptizandi *vestibus* exuti, 11. 11. 1.
vol. 4. p. 325.

Homines modo baptizati albis *ve-
stibus* induti, 12. 4. 1. vol. 4. p. 383.

Quæ per octo dies gestatæ & postea
in ecclesiâ repositæ, 12. 4. 3. vol.
4. p. 385.

Vestiarium, 8. 7. 7. vol. 3. p. 261.

Via publica.

Ab officio pecuniam ad *viarum
publicarum* instaurationem con-
tribuendi clerici interdum ex-
empti, 5. 3. 9. vol. 2. p. 246.

Locus sepulturæ, 23. 1. 3. vol. 10. p. 8.

Viaticum.

Baptismus sic vocatus, 11. 1. 10. vol.
4. p. 151. Et eucharistia, 15. 4. 9.
vol. 6. p. 404. Et 18. 4. 3. vol. 8.
p. 163.

Vicarii Christi.

Commune omnium episcoporum
nomen, 2. 2. 10. vol. 1. p. 81.

Victr, episcopus Romanus.

Eius importuna morositas repre-
hensa ab Irenæo, 16. 1. 10. vol. 7.
p. 42.

Vicus.

Quomodo differat a ciuitate, 9. 2.
3. vol. 3. p. 413.

Nonnumquam episcopatus in vicis
erecti, 2. 12. 3. vol. 1. p. 175.

Maxime hoc factum in Arabia, 9.
2. 7. vol. 3. p. 434.

Et in Libya, 9. 2. 6. vol. 7. p. 426.
Necnon in Aegypto, ibid. p. 429.

Viduæ.

Vidua ecclesiasticæ, 7. 4. 9. vol. 3.
p. 109.

Diaconissæ antiquis temporibus ap-
pellatæ *viduæ*, 2. 22. 1. vol. 1. p.
341.

Viduis non nisi post duodecimum
ab obitu mariti mensem nubere
permisum, 22. 2. 8. vol. 9. p. 397.

Vigilie.

Quomodo obseruatæ, 13. 9. 4. vol.
5. p. 288. Et 20. 2. 9. vol. 9. p. 45.

Et 20. 7. 9. vol. 9. p. 146.

Feminis in ecclesiis *vigilias* agere
interdictum, 8. 10. 1. vol. 3. p. 336.

Et 16. 11. 17. vol. 7. p. 464.

Continuæ *vigiliæ* & preces die ac
nocte quomodo a nonnullis ob-
seruatæ sint, 7. 3. 17. vol. 3. p. 76.

Vigilia apud defunctos nondum
sepultos, 23. 3. 5. vol. 10. p. 50.

Vinum.

Vinum aqua mixtum in eucharistia,
15. 2. 7. vol. 6. p. 273.

Virgiliane sortes.

Certum genus diuinationis, 16. 5.
3. vol. 7. p. 242.

Vir vid. Maritus.

Virorum & mulierum distincta lo-
ca in ecclesiis, 8. 5. 6. vol. 3. p.
196.

Virgines.

Quenam distinctio inter *virgines*
ecclesiasticas & *virgines* mona-
sticas, 7. 4. 1. vol. 3. p. 96.

Virgines ab episcopo consecratæ,
7. 4. 6. vol. 3. p. 102.

Earum habitus velum & mitrella,
ibid. p. 103. & 104.

Earum locus in ecclesia, 7. 4. 7.
vol. 3. p. 108. Et 8. 5. 9. vol. 3.
p. 202.

Exemptæ a capitatione plebeia, 7.
4. 7. vol. 3. p. 108.

Perpetuæ virginitatis voto non obli-
gate, 7. 4. 2. vol. 3. p. 98.

Quando primum censuris ecclesiæ,
propter nuptias contra professi-
onem factas, subici coeperint,
7. 4. 3. vol. 3. p. 98.

Libertas nubendi *virginibus* con-
cessa, si ante quadragesimum æ-
tatis annum essent consecratæ,
7. 4. 5. vol. 3. p. 100.

Professorum *virginum* coniugium
numquam initum declaratum,
7. 4. 4. vol. 3. p. 99.

Gg 2

Sacræ

Sacræ *virgines* in consecratione non
 tonsæ, 7. 4. 6. vol. 3. p. 106.
 Nonnumquam factæ diaconissæ, 2.
 22. 2. vol. 1. p. 342.
 Raptores *virginum* supplicio adfe-
 cti, 16. II. 8. vol. 7. p. 439.

Visitatio, Visitator.

Parochiarum *visitatio* singulis an-
 nis instituenda ab episcopo, aut
 diœcesis eius diuidenda, 9. 6. 16.
 vol. 3. p. 547. Et 9. 6. 21. vol. 3.
 p. 163.
 Primatibus omnes diœceses prouin-
 ciæ suæ *visitare* permissum, 2.
 16. 18. vol. 1. p. 226.
 Honor cathedræ, id est pensio, e-
 piscopis in *visitationibus* data,
 9. 8. 6. vol. 3. p. 602.
 Presbyteri *visitatores*, 2. 14. 12. vol.
 1. p. 199.

Vitriarius.

Iudæi cuiusdam *vitriarii* filius ob
 sumtam eucharistiam in fornacem
 ardentem a parente coniec-
 ctus, illicesus euadit, 15. 4. 7. vol.
 6. p. 502.

Vitulus.

Gentilis consuetudo offerendi *vi-
 tulum* kalendis Ianuariis non imi-
 tanda, 20. 1. 3. vol. 9. p. 8. Conf.
 16. 5. 6. vol. 7. p. 256.

Vituararii.

Ministri, ad instruendam pompam
 gentilitiam constituti, 16. 5. 6.
 vol. 7. p. 258.

Vltio.

Nulli episcopo ad *ulciscendas* pri-
 uatas iniurias excommunicatio-
 ne vti permissum, 16. 3. 16. vol.
 7. p. 188.

Vncia.

Tributum sic vocatum, 5. 3. 11.
 vol. 2. p. 249.

Vnctio.

Cerimonia *visitata* in baptismo, 11.
 9. 1. vol. 4. p. 303.
 Et in confirmatione, 12. 3. 1. vol.
 4. p. 368.
 Nulla *unctio* in ordinatione pre-
 sbyterorum, 2. 19. 17. vol. 1. p.
 291. Et 4. 6. 13. vol. 2. p. 186.

Vnitas.

Clerici ad tuendam ecclesiæ *uni-
 tatem* obligati, 6. 3. 11. vol. 2.
 p. 377.
Vnitas fidei & obedientiæ in leges
 Christi necessaria ad fundamen-
 tum ecclesiæ, 16. 1. 1. vol. 7.
 p. 1.
Vnitas amoris ac caritatis, 16. 1. 2.
 vol. 7. p. 9.
 Alia *unitatis* genera ad decus & or-
 namentum ecclesiæ necessaria,
 16. 1. 3. 7. vol. 7. p. 10 -- 36.
 Catholicæ ecclesiæ *vnitas* quomo-
 do custodita, 16. 1. 8. -- 13. vol. 7.
 p. 37 -- 49.
 Nulla visibilis capitis necessitas ad
 tuendam *unitatem* ecclesiæ ca-
 tholicæ, 16. 1. 14. vol. 7. p. 49.
 Catholicæ ecclesiæ *vnitas* non
 easdem

easdem vbiq̃ cærimonias & ritus requirit, 16. 1. 15. vol. 7. p. 52.

Diuersi gradus vnitatis, 16. 1. 16. vol. 7. p. 57.

Voluptas.

Quid de *voluptatibus* carnalibus statuerint veteres, 16. 14. 4. vol. 7. p. 521.

Votum.

Violatio *votorum* quomodo puni-
ta, 16. 7. 9. vol. 7. p. 370.

Nullum sollemne *votum* a monachis exactum, 4. 5. 5. vol. 2. p. 158.

Nec a virginibus *votum* perpetuæ virginittis, 7. 4. 2. vol. 3. p. 98.

Vrceoli.

Vasa pro aqua, 8. 6. 21. vol. 3. p. 242.

Vrfa.

Vfus pilorum *vrfa* tamquam remedia aduersus veneficium punitus, 16. 5. 6. vol. 7. p. 258. 259.

Vrfula.

Fabula de *Vrfula* & sociarum virginum passione explosa, 20. 7. 5. vol. 9. p. 128.

Vfsura.

Huius criminis natura inuestigata, 6. 2. 6. vol. 2. p. 318. Et 16. 12. 13. vol. 7. p. 481.

Vtenfilia vid. *Vasa.*

Vtiopici.

Episcopi quinam sic appellati, 4. 6. 2. vol. 2. p. 170.

Vxores.

Communio *vxorum* tradita ab hæreticis, 22. 1. 1. vol. 9. p. 265 seqq.

X.

Xenocrates.

Quomodo in eius schola Polemo perditæ luxuriæ adolescens ad frugem bonam reductus sit, 16. 6. 8. vol. 7. p. 293.

Xyffici.

Damnati, 11. 5. 6. vol. 4. p. 229.

Y.

Υπαχθέν.

Respondere in clausula psal-
morum, 14. 1. 12. vol. 6. p. 19.

Υπερθέσεις.

Additio ad ieiunium, 21. 1. 5. vol. 9. p. 228.

Υπερώον.

Locus congregationis, 8. 1. 13. vol. 3. p. 145.

Mulierum loca in ecclesia dicta *υπερώα*, 8. 5. 7. vol. 3. p. 200.

Υπηρίται.

Nomen diaconorum, 2. 20. 2. vol. 1. p. 299.

Υπηχέν.

Per modum respondendi succinere, 3. 7. 3. vol. 2. p. 41.

Ἕμνὸς ἑσπερινός.
Hymnus vesperinus, 13. 11. 5. vol.
5. p. 343.

Ἕποβολαῖς.
Præcentores, 3. 7. 3. vol. 2. p. 41.
Et 14. 1. 12. vol. 6. p. 18.

Ἕπογραφεῖς.
Notarii, 3. 13. 5. vol. 2. p. 77.

Ἕπονόμος.
Nomen baptisterii, 8. 7. 5. vol. 3.
p. 258.

Ἕποπίπτοντες.
Pœnitentes, dicti *substrati*, 1. 8. 5.
vol. 8. p. 114.
Eorum statio in ecclesia, 8. 5. 3.
vol. 3. p. 191.

Catechumeni sic dicti, 10. 2. 4. vol.
4. p. 19.

Z.
Zelus.
Antistitum veteris ecclesiæ *Zelus* in
defendenda veritate, 6. 3. 10. vol.
2. p. 370.

Zυγοκρῆται.
Qui in ponderando alios fallunt,
16. 12. 17. vol. 7. p. 495.

Zygoßtates.
Ponderator publicus, a Iuliano im-
peratore constitutus, 16. 12. 17.
vol. 7. p. 496.

INDEX SECVNDVS AVCTORVM.

Not. 1. Allegationes fiunt vt plurimum secundum editiones Binghami-
anas.

2. Si qua editio in hac versione latina adhibita fuit, diuersa ab
illa, qua vsus est cl. Auctor, ea in parenthesi ( ) indicatur.

Flor. an.

A.

ACTA ABDONIS ET SENNES.

Apud *Suicer.* thesaur. eccles. tom. 2. voce *παράβολα νοί*. Vol. 1. p. 24.

PETRVS AERODIVS.

De patrio iure cum pandectis. *Parif.* 1615. fol. Vol. 3. p. 48.

ACTA AGAPES ET SOCIARVM.

304.

Apud *Baron.* ad an. 304. Vol. 5. p. 96.

AGATHIAS.

De rebus gestis Iustiniani græc. lat. *Parif.* 1660. fol. Vol. 3. p. 164.

132.

AGRIPPA CASTOR.

Apud *Eusebium* histor. eccles. lib. 4. c. 7. Vol. 7. p. 216.

CORNELIVS AGRIPPA.

De vanitate scientiarum. *Hagæ* 1622. 8u. (Apud *Philipp. Morneau*
myster. iniquit. Salmur. 1611. fol.) Vol. 7. p. 445.

AIMOINVS.

De gestis Francorum. *Parif.* 1603. fol. Vol. 5. p. 310.

GABRIEL ALBASPINAEVVS.

Observationes de veteribus ecclesiæ ritibus. *Parif.* 1631. fol. (*Helm-
stad.* 1672. 4to. Et inter opera varia ad calcem *Optari, Pa-
ris.* 1679. fol.) Vol. 4. p. 38. 122. Vol. 6. p. 507. Vol. 7. p.
202. 394. Vol. 8. p. 3. 11. 28. 129. 164. 172. 182. 198. 283.
Vol. 9. p. 60. 264.

Notæ in concil. Ancyranum. Vol. 8. p. 184.

Arelatense I. Vol. 7. p. 132.

Carthagin. III. Vol. 2. p. 34. Vol. 6. p. 75. 76. Vol. 8.
p. 207.

Notæ

Fl. an.

Notæ in concil. Illiberritanum. Vol. I. p. 107. Vol. 3. p. 97. 302.
Vol. 4. p. 4. Vol. 7. p. 83. 219. 227. 448. 505.
Vol. 9. p. 125. 249. 311.

Nicænum. Vol. I. p. 347. Vol. 4. p. 231. Vol. 6. p. 404.

Toletanum. I. Vol. 6. p. 74.

Optatum. Vol. I. p. 213. 295. Vol. 2. p. 415. Vol. 3. p. 104.
Vol. 7. p. 60. Vol. 8. p. 72.

Tertullianum, Vol. 7. p. 394.

Police de l' Ancienne Eglise sur l' Administration de l' Eucharistie.

Ibid. ad calcem *Optati*. Vol. 4. p. 120. Vol. 5. p. 10.

EDMVNDVS ALBERTINVS.

De eucharistiæ sacramento. *Dauentria 1654. fol.* Vol. 3. p. 196. 344.

Vol. 4. p. 39. 120. 122. 131. 324. Vol. 6. p. 323. 377. 420. 462.

463. 464. 465. 469. 504.

780.

ALBINVS ALCVINVS.

De diuinis officiis. In bibliothec. patr. tom. X. *Paris. 1654.* Vol. I.
p. 232 Vol. 4. p. 37. 347. Vol. 6. p. 396. 419. 485.

490.

ALCIMVS AVITVS.

In bibliothec. patr. tom. 8. (tom. 9. edit. *Lugd. 1677.*)

Epist. 24. ad Stephanum. Vol. 4. p. 368.

Homilia de rogationibus. Vol. 5. p. 25.

NICOLAUS ALEMANNVS.

De parietinis Lateranensibus. *Rome 1625. fol.* (Apud *Grævium* thesaur. tom. 8.) Vol. 5. p. 248.

315.

ALEXANDER ALEXANDRINVS.

Epistolæ. Apud *Theodoretum*. Vol. I. p. 324. Vol. 2. p. 141.

Socratem. Vol. I. p. 231. Vol. 3. p. 409. 421.

630.

CHRONICON ALEXANDRINVM.

Alias, Chronicon paschale, græc. latin. *Monachii 1615. 4to.* Et inter
scriptores Byzantin. *Paris. 1688.* Vol. 3. p. 164. 169. 247. 249.
255.

1160.

ALEXIVS ARISTENVS.

Synopsis canonum. Apud *Iustellum & Beueregium*. Vol. 4. p. 15.
Vol. 8. p. 183.

Fl. an.
1130.

ALGERVS.

De eucharistia. *Parif. 1610.* Vol. 6. p. 420.

LEO ALLATIVS.

De confensione perpetua occidentalis & orientalis ecclesiæ. *Colou. 1648. 4to.* Vol. 3. p. 201.De dominicis & hebdomadibus Græcorum. *Ibid.* Vol. 9. p. 127. 160. 253.De missa præsanctificatorum. *Ibid.* Vol. 6. p. 412. 413. 433. 439.De libris ecclesiasticis Græcorum. *Parif. 1646. 4to.* Vol. 6. p. 411.De narthece veteris ecclesiæ & templis recentiorum Græcorum. *Parif. 1646. 4to.* Vol. 3. p. 172. 205. 284.

PETRVS ALLIXIVS.

De Trifagio. *Rothomagi 1674. 4to.* Vol. 6. p. 41.

IOANNES HENRICVS ALSTEDIVS.

Supplementum ad *Chamieri* panstratiam. Vol. 2. p. 286.

810.

A MALARIVS.

De officiis ecclesiasticis. Bibl. patr. tom. 10. (tom. 14. ed. *Lugd*) Vol. 1. p. 70. Vol. 2. p. 4. 179. Vol. 3. p. 280. Vol. 9. p. 250.

SIXTIVS AMAMA.

Oratio de barbarie. *Franequera 1656. 4to.* Vol. 6. p. 159.

373.

AMBROSIVS.

Opera omnia, 3 volumin. *Basil. 1567. fol.* (*Colou. 1616. fol.* maxime autem *Parif. 1642. fol.*)

De Abel & Cain. Vol. 8. p. 197.

De Abrahamo patriarcha. Vol. 4. p. 50. Vol. 7. p. 419. Vol. 9. p. 285. 307.

De apologia David. Vol. 8. p. 152.

Oratio de basilicis non tradendis contra Auxentium. Vol. 5. p. 178.

De Elia & ieiunio. Vol. 7. p. 375. 459. Vol. 9. p. 37. 61. 150. 212.

Epistola 5. ad Felic. episc. Comensem. Vol. 9. p. 165.

8. ad Faustinum. Vol. 6. p. 339.

24. ad Marcellum. Vol. 1. p. 124.

28. ad Theodosium. Vol. 7. p. 144.

29. ad Theodosium. Vol. 2. p. 149. Vol. 3. p. 113. 123.

Vol. 7. p. 100. 132.

Fl. an.

- Epistola 30. ad Valentin. iun. Vol. 6. p. 254. Vol. 7. p. 140. 214.
 31. ad Valentin. Vol. 2. p. 269.
 32. ad Valentin. iun. Vol. 2. p. 220. 222. 227.
 33. ad Marcellinam. Vol. 2. p. 52. Vol. 3. p. 120. 122. 253.
 256. 341. 347. 355. 535. Vol. 4. p. 29. Vol. 6. p. 68.
 229. Vol. 7. p. 317. Vol. 8. p. 226. Vol. 9. p. 112. 199.
 232. 236.
 34. De virginibus sacris. Vol. 9. p. 320.
 36. ad Sabin. Vol. 3. p. 51.
 54. ad Marcellinam. Vol. 5. p. 252.
 60. ad Anysum. Vol. 1. p. 143.
 66. ad Paternum. Vol. 7. p. 424.
 70. ad Vigilium. Vol. 9. p. 285. 335. 341.
 79. ad Theophilum. Vol. 1. p. 187.
 82. ad Eccles. Vercell. Vol. 1. p. 149. Vol. 2. p. 155. Vol. 3.
 p. 29.
 83. de pasch. celebr. rat. Vol. 7. p. 375. Vol. 9. p. 37. 100.
 85. ad Marcellinam. Vol. 3. p. 535.
 De fide ad Gratianum. Vol. 6. p. 321.
 De fide resurrectionis. Vol. 5. p. 252.
 Hexaemeron siue de operibus sex dierum. Vol. 6. p. 15.
 De initiandis. Vol. 1. p. 37. 40. Vol. 4. p. 26. 33. 130. 163. 262.
 263. 273. 274. 281. 370. Vol. 6. p. 135.
 De mysterio paschæ. Vol. 4. p. 209.
 De obitu fratris. Vol. 6. p. 416. 436.
 De obitu Theodosii. Vol. 6. p. 339.
 De obitu Valentin. Vol. 1. p. 7. Vol. 4. p. 50. Vol. 6. p. 344.
 Vol. 8. p. 277. Vol. 9. p. 218. Vol. 10. p. 63. 76.
 De officiis. Vol. 1. p. 133. 308. 331. 332. Vol. 2. p. 154. 296. Vol. 6.
 p. 110. Vol. 7. p. 80. 456. 503.
 Oratio ad Theodof. apud Theodoretum. Vol. 6. p. 479.
 De pœnitentia contra Nouat. Vol. 4. p. 400. Vol. 6. p. 534. Vol.
 7. p. 109. 181. 311. 339. Vol. 8. p. 125. 150. 158. 192.
 205. 246.
 De sacerdotii dignitate. Vol. 1. p. 49. 135. Vol. 2. p. 100. 398.
 Vol. 5. p. 180.

De

Fl. an.

- De sacramentis. Vol. 1. p. 86. Vol. 4. p. 34. 273. 280. 281. 306. 308.
316. 330. 338. 346. 365. Vol. 6. p. 268. 275. 314. 321.
485. 580.
- Præfatio in psalmos. Vol. 6. p. 78.
- Enarratio in psalm. 1. Vol. 6. p. 344.
psalm. 36. Vol. 6. p. 344.
psalm. 118. Vol. 3. p. 309. Vol. 5. p. 293. Vol. 6. p.
344. 412. Vol. 9. p. 212. 260.
- Sermo 7. de clericis. Vol. 2. p. 269. Vol. 7. p. 488.
17. de kalendis Ianuariis. Vol. 7. p. 224. Vol. 9. p. 8.
20. In festo Michaelis archangeli. Vol. 4. p. 326.
41. Vol. 4. p. 241.
70. Vol. 9. p. 133.
80. in festo dedicat. eccles. Vol. 3. p. 318.
90. in S. Agnen. Vol. 1. p. 21.
- De spiritu Sancto. Vol. 4. p. 169. 279. Vol. 5. p. 179. Vol. 7. p.
339. Vol. 8. 189. 201.
- Contra Symmachum. Vol. 2. p. 259.
- De Tobia. Vol. 2. p. 321. Vol. 7. p. 505.
- De viduis. Vol. 10. p. 39.
- De virginibus. Vol. 3. p. 103. Vol. 4. p. 49. 63. 112. Vol. 5. p. 241.
Vol. 6. p. 202.
- Ad virginem lapsam. Vol. 3. p. 108. 202. 204. 293. Vol. 8. p. 111.
118. 123. 282. Vol. 9. p. 323.
- Hortatio ad virginitatem. Vol. 3. p. 319. Vol. 9. p. 57.
- De vocatione gentium. Vol. 4. p. 212.
- In Lucam. Vol. 2. p. 104. 227. 353. Vol. 3. p. 245. Vol. 5. p. 180. Vol.
7. p. 338. Vol. 8. p. 134. Vol. 10. p. 50.
- In epist. ad Romanos. Vol. 5. p. 75.
1 ad Corinth. Vol. 1. p. 82. Vol. 4. p. 188. Vol. 6. p.
182. Vol. 7. p. 114. 433. Vol. 9. p. 285. 303.
2 ad Corinth Vol. 2. p. 159.
ad Galatas. Vol. 1. p. 70.
ad Ephesios. Vol. 1. p. 45. 49. 70. 75. 267. 313. Vol. 3.
p. 125. 158. Vol. 4. p. 255. 361. Vol. 6. p. 122.

11. an.

In epist. 1 ad Timoth. Vol. 1. p. 66. 284. 324. 358. Vol. 3. p. 601.
Vol. 4. p. 265. Vol. 5. p. 183.
ad Titum præfat. Vol. 1. p. 67.
ad Hebræos. Vol. 4. p. 377.

380.

AMMIANVS MARCELLINVS.

Historia, cum notis *Lindenbrogii. Hamburgi 1609. 4to.* (cum notis
varior. *Lugd. 1693. 4to.*) Vol. 2. p. 101. 302. 326. Vol. 3. p.
451. Vol. 7. p. 428. 480. Vol. 9. p. 74. 168. Vol. 10. p. 32.

303.

ACTA AMPELII.

Apud *Baron.* ad ann. 303. Vol. 5. p. 56.

370.

AMPHILOCHIUS.

Homilia de pœnitentia. Apud *Combesium* Vol. 8. p. 184.
Vita Basilii. Vol. 4. p. 326. 346.

870.

ANASTASIVS BIBLIOTHECARIVS.

De vitis pontificum. *Paris. 1649.* (*Rome 1718. fol.*) Vol. 1. p. 6.
Vol. 6. p. 416.

561.

ANASTASIVS SINAITA.

Quæstiones & Responsiones. *Ingolstadii 1617. 4to.* (In bibliothec.
patr. edit. *Lugdun.*) Vol. 1. p. 97. Vol. 6. p. 310. Vol. 9.
p. 57.

ANATOLIVS.

Canon paschalis. Apud *Bucherium.* Vol. 9. p. 102.

560.

ANDREAS CAESARIENSIS.

Commentarius in Apocalypsin. Ad calcem operum *Chrysostomi*
edit. *Comelin. 1596. fol.* (In bibliothec. patr. tom. 5. e-
dit. *Lugd. 1677.*) Vol. 1. p. 83.

ANDREWS.

De decimis. Inter opuscula. *Lond. 1629. 4to.* Vol. 2. p. 283.
Responsio ad apologiam Bellarmini. *Londini 1610.* Vol. 2. p. 92.

240.

ACTA ANDRONICI.

Apud *Baronium* ad an. CCXI. Vol. 5. p. 41.

ANONYMVS.

210.

De baptismo hæreticorum. Ad calcem *Cypriani.* Vol. 4. p. 156.
195. 363. 375.

Fl. an.

ANONYMVS.

Breviarium fidei, edit. a *Sirmondo*. Vol. 4. p. 408.

ANONYMVS.

De Francis. Apud *Combesium* histor. Monothelitar. Vol. 9. p. 63.

ANONYMVS.

De hæresi Prædestinatorum, edit. a *Sirmondo* cum censura *Aurati*.
Parif. 1645. 8uo. Vol. 4. p. 156.

ANSEGIVS ABBAS.

Capitularia *Caroli Magni*. *Parif.* 1640. 8uo. Vid. CAROLVS MAG-
NVS.

160.

ANTIOCHVS.

In bibliothec. patr. græc. latin. tom. I. *Parif.* 1624. fol.

Homilia 7. de ieiunio. Vol. 3. p. 4.

Homilia 19. de fornicatione. Vol. 5. p. 17.

160.

ANTONINVS IMPERATOR.

Opera, cum commentar. *Gatakeri* græc. latin. *Cantabr.* 1652. 4to.
(*Traiecti* ad *Rhenum* 1697. fol.) Vol. 10. p. 93.

ANTONINVS.

Iter Britanniarum, cum notis *Thom. Gale*. *Lond.* 1709. 4to. Vol. 3.
p. 558.

1446.

ANTONINVS FLORENTINVS.

Chronicon, 3 vol. *Lugd.* 1586. Vol. 6. p. 387.

389.

ANVLINVS.

Epistola ad Constantinum. Apud *Augustin.* epist. 68. Vol. 2.
p. 254.

APOLLONIVS.

Contra Montanistas. Apud *Eusebium*. Vol. 5. p. 81. Vol. 9. p. 210.
263. 280.

APVLEIVS.

Opera, *Lugdun. Batavor.* 1623. 12mo. (*Lugdun.* 1596. 12mo.)

De asino aureo. Vol. 9. p. 294. 296.

1250.

THOMAS AQUINAS.

Summa theologiæ. *Colen.* 1603. fol. (*Parif.* 1622.) Vol. 2. p. 4.

Vol. 3. p. 275. Vol. 7. p. 501.

Opuscula. *Veneriis* 1596. (*Veneriis* 1490. 4to.) Vol. 8. p. 214.

Fl. an.

ARCHELAUS, Chasorum in Mesopotamia episcopus. Disputatio & epistola contra *Manichaum*. Apud *Valesium* in appendice ad *Socratem* & *Sozomenum*. Vol. 1. p. 29.**PETRVS ARCADIVS.**De concordia ecclesie orientalis & occidentalis. *Parif.* 1640. 4to. Vol. 6. p. 441.**PAVLVS ARINGHVS.**Roma subterranea, 2 vol. *Rome* 1651. fol. Vol. 3. p. 199.

315.

ARIUS HAERESIARCHA. Epistola apud *Theodoretum* lib. 1. cap. 5. Vol. 1. p. 77.

303.

ARNOBIUS. Opera cum notis *Elmenboritii*. *Hann.* 1613. (*Hamburgi* 1610. fol.) Vol. 1. p. 1. Vol. 2. p. 20. Vol. 3. p. 125. 150. 151. 224. Vol. 5. p. 53. 54. 82. 1. 1. 152. 259. Vol. 6. p. 310. 354.

460.

ARNOBIUS IUNIOR. Disputatio cum Serapione. Ad calcem *Irenaei*. Vol. 1. p. 27.

401.

ASTERIVS AMASENVVS. Homilie. Apud *Combesium* auctario nouo, in biblioth. patr. græc. latin. *Parif.* 1648. fol.

Homilia 4 de festo kalendar. Vol. 7. p. 224. Vol. 9. p. 8. 81.

Homilia 5 in illud *Matthæi*, *An liceat homini dimittere uxorem*. Vol. 9. p. 54. 322. 352. 358. 360.Apud *Photium* cod. 271. de filio prodigo. Vol. 4. p. 371. de precatone. Vol. 5 p. 267.

330.

ATHANASIVS. Opera græc. latin. 2 vol. *Parif.* 1627 fol. (*Parif.* 1698. fol.)**Tom. 1.**Disputatio contra *Arium*. Vol. 4. p. 152.

Epistola ad Serapionem contra eos, qui dicunt, Spiritum S. esse creaturam. Vol. 4. p. 165.

De naturali communione similis essentie inter patrem, filium & spiritum sanctum. Vol. 7. p. 337.

Epistola de fide ad Iouianum. Vol. 4. p. 154.

Contra *Arianos* oratio 2. Vol. 1. p. 34.

3. Vol. 4. p. 129. Vol. 5. p. 76. Vol. 8. p. 187.

Con-

Fl. an.

Contra Arianos oratio 4. Vol. 5. p. 76.

5. Vol. 4. p. 165.

Epistola de sententia Dionysii Alexandrini. Vol. 1. p. 206.

Epistola ad Antiochenes. Vol. 3. p. 429. 430.

Epistola ad Serapionem de morte Auii. Vol. 3. p. 348. Vol. 7. p. 121.

Apologia ad imperatorem Constantium. Vol. 2. p. 210. Vol. 3. p.

320. Vol. 5. p. 155. 156. 158. Vol. 7. p. 300. 355. 358.

Apologia 1. de fuga. Vol. 5. p. 291. Vol. 9. p. 245.

Apologia 2. Vol. 1. p. 91. 146. 167. 193. 231. Vol. 2. p. 233. 251. Vol.

3. p. 131. 220. 337. 421. 428. 559. Vol. 4. p. 129. 136.

Vol. 5. p. 249. Vol. 6. p. 9. 18.

Epistola ad omnes ubique solitariam vitam agentes. Vol. 1. p. 79.

144. Vol. 2. p. 11. Vol. 3. p. 214. 219. 229. 393. Vol. 6. p.

258. Vol. 7. p. 355.

Epistola de synodis Arimini & Seleuciæ. Vol. 1. p. 65. Vol. 2. p.

128. Vol. 4. p. 89.

Epistola ad Africanos. Vol. 9. p. 92.

Epistola ad omnes ubique orthodoxos. Vol. 3. p. 243. Vol. 4. p.

327. Vol. 5. p. 158.

Epistola ad Dracontium. Vol. 1. p. 174. Vol. 3. p. 19. 27. Vol. 6. p. 111.

Epistola ad Marcellinum. Vol. 5. p. 318. 334.

Epistola ad Marcellinum de interpretatione psalmorum. Vol. 5.

p. 158.

In illud, *Qui dixerit verbum contra filium hominis*. Vol. 7. p.

336. 337.

De sanctissima Deipara virgine. Vol. 9. p. 171.

De virginitate. Vol. 5. p. 159. 318. 325. Vol. 6. p. 30. 47.

Homilia de semente. Vol. 5. p. 285. Vol. 6. p. 181. Vol. 9. p. 53.

Tom. 2.

Epistola ad Ammōn citante *Beueregio*. Vol. 7. p. 192.

Fragmentum epistolæ 39 festalis. Vol. 4. p. 12. Vol. 6. p. 93.

Epistola ad Ruffinianum. Vol. 2. p. 127. Vol. 6. p. 89.

Synopsis sacrae scripturæ. Vol. 3. p. 6. Vol. 4. p. 12. Vol. 6. p. 93.

Vol. 7. p. 424.

Dialogi de trinitate. Vol. 1. p. 29.

Homi-

Fl. an.

Homilia aduersus eos, qui humanæ in Christo domino naturæ confessores spem suam in homine dicunt defigere. Vol.

3. P. 347.

Quæstiones ad Antiochum. Vol. 5. p. 277. Vol. 6. p. 346. Vol. 7. p. 259. 338.

Dicta & interpretationes parabolarum sancti euangelii. Vol. 4. P. 331. 338.

Vita sancti Antonii. Vol. 10. p. 48. 93.

Scriptum apud *S. erat.* hist. eccles. lib. 4 c. 23. Vol. 1. p. 5.

177.

ATHENAGORAS.

Legatio pro christianis. græc. latin. Ad calcem *Iustini Martyris.* Colon. 1668. (*Parif. 1636. fol.*) Vol. 1. p. 18. Vol. 5. p. 37. 321. Vol. 6. p. 301. 519. Vol. 7. p. 398. 406.

ATHENOGENES.

196.

Hymnus in gloriam Spiritus sancti. Apud *Basilium* de Spiritu sancto cap. 29. Vol. 5. p. 40. 60. 150.

ANTONIUS AVGVSTINVS.

De emendatione *Gratiani* cum additionibus *Baluzii.* *Parif. 1672. 8uo.* (*Duisburgi 1677. 8uo.*)

Lib. 1. dialog. 11. Vol. 8. p. 76.

-- Vol. 4. p. 162.

14. Vol. 2. p. 280.

15. Vol. 4. p. 233. Vol. 6 p. 487.

20. Vol. 1. p. 359.

Epitome iuris pontificii 2. vol. *Parif. 1641. fol.* Vol. 1. p. 191.

AVRELIVS AVGVSTINVS.

389.

Opera, 10 vol. *Parif. 1637. fol.* (*Basil. 1529. fol.* in primis *Basil. 1569. fol.*)
Tom. 1.

Retractionum libri duo.

Lib. 1. cap. 19. Vol. 5. p. 236. Vol. 6. p. 354. Vol. 7. p. 347. 354.
cap. 20. Vol. 5. p. 179. Vol. 6. p. 53.

Lib. 2. cap. 11. Vol. 5. p. 185. Vol. 6. p. 489.

Confessionum libri tredecim.

Lib. 1. cap. 11. Vol. 4. p. 6. 26. 33.

Lib. 3. cap. 11. Vol. 7. p. 100.

Fl. an.

- Conf. Lib. 5. cap. 13. Vol. 6. p. 106.
 Lib. 6. cap. 2. Vol. 9. p. 150.
 cap. 3. Vol. 1. p. 124.
 Lib. 8. cap. 2. Vol. 4. p. 278.
 cap. 12. Vol. 7. p. 243.
 Lib. 9. cap. 2. Vol. 9. p. 5.
 cap. 7. Vol. 5. p. 179. 184. 289. Vol. 6. p. 15.
 cap. 12. Vol. 5. p. 179. 184. Vol. 6. p. 52. 340. Vol.
 10. p. 52. 62.
 cap. 13. Vol. 6. p. 341.
 Lib. 10. cap. 3. Vol. 8. p. 134.
 cap. 17. Vol. 6. p. 53.
 cap. 33. Vol. 5. p. 157. Vol. 6. p. 23. 24. 27.
 cap. 42. Vol. 5. p. 39.
 De libero arbitrio. Vol. 9. p. 156. 157.
 De vera religione. Cap. 3. Vol. 5. p. 188. Vol. 6. p. 310.
 Cap. 55. Vol. 3. p. 328. Vol. 5. p. 77. Vol. 9. p. 140.
 De moribus ecclesiæ catholicæ.
 Cap. 31. Vol. 3. p. 62. 64. 97.
 Cap. 32. Vol. 2. p. 302. - Cap. 33. Vol. 3. p. 34.
 Cap. 34. Vol. 3. p. 305. 337. Vol. 9. p. 150. Vol. 10. p. 69. 95.

Tom. 2.

Epistolarum farrago.

- Epistola 10 Hieronymo. Vol. 6. p. 102.
 16 Præsidio. Vol. 1. p. 298.
 19 Hieronymo. Vol. 6. p. 107. 150. Vol. 9. p. 51.
 23 Bonifacio. Vol. 4. p. 68. 149. 157. 212. 289. 290. 291.
 292. 293. Vol. 6. p. 393.
 26 Hieronymi ad Augustinum. Vol. 1. p. 137.
 28 Hieronymo. Vol. 4. p. 58.
 34 Paulino & Therasiæ. Vol. 1. p. 189.
 35 Paulini ad Alypium. Vol. 2. p. 104.
 42 Fratibus Madaurensibus. Vol. 1. p. 71.
 45 Armentario & Paulinæ. Vol. 3. p. 46.
 48 Vincentio. Vol. 5. p. 92. Vol. 7. p. 59. 151. Vol. 7. p. 304.

Fl. an

- Epistola 50 Bonifacio. Vol. 2. p. 125. 198. Vol. 3. p. 226. Vol. 7. p. 66. 171. 287. 299. 306. 315. Vol. 8. p. 35.
 54 Macedonio. Vol. 7. p. 468. 486. Vol. 8. p. 138. 158. 179. 282.
 57 Dardano. Vol. 5. p. 188.
 59 Paulino. Vol. 3. p. 226. Vol. 5. p. 187. Vol. 6. p. 244. 323. 360. 370. 495.
 61 Dulcitio. Vol. 7. p. 30. 71.
 64 Aurelio. Vol. 6. p. 518. Vol. 7. p. 227. 454. Vol. 9. p. 151. Vol. 10. p. 70.
 68 Ianuario. Vol. 1. p. 9. Vol. 2. p. 254. Vol. 7. p. 68. 287.
 69 Restituto. Vol. 7. p. 155.
 74 Deuterio. Vol. 3. p. 417. Vol. 7. p. 87.
 75 Auxilio. Vol. 4. p. 210. Vol. 7. p. 157.
 76 Aurelio. Vol. 3. p. 27. 93.
 83 Chrysino. Vol. 8. p. 235.
 86 Casulano. Vol. 1. p. 120. Vol. 6. p. 42. Vol. 7. p. 24. 25. 26. 41. 46. 52. 376. Vol. 9. p. 37. 61. 62. 188. 256. 257. 264.
 89 Hilario. Vol. 5. p. 236. Vol. 9. p. 354.
 92 Innocentio. Vol. 5. p. 243.
 94 Hilario. Vol. 5. p. 243.
 106 Bonifacio. Vol. 6. p. 393.
 107 Vitali. Vol. 4. p. 195. Vol. 5. p. 190. Vol. 6. p. 244. 351. 354. 355.
 108 Seleuciana. Vol. 4. p. 47. Vol. 6. p. 528. Vol. 7. p. 184.
 110. Acta excepta a notariis in designando Eradio presbytero, cer. Vol. 1. p. 125. 129. 190. Vol. 2. p. 100. 102. Vol. 3. p. 418. Vol. 6. p. 79.
 118 Ianuario. Vol. 4. p. 395. Vol. 6. p. 511. 577. 579. Vol. 7. p. 41. 46. Vol. 9. p. 54. 62. 126. 234.
 119 Ianuario. Vol. 4. p. 396. 397. Vol. 5. p. 184. 185. 190. 255. 289. Vol. 6. p. 3. 24. 42. 45. 243. Vol. 7. p. 42. 55. 244. 376. Vol. 9. p. 119. 123. 188.
 121 Proba. Vol. 5. p. 187. 245. 246.
 127 Donato. Vol. 7. p. 72.
 137 Cleo Hipponensi. Vol. 1. p. 295. Vol. 7. p. 165. 166.
 Epi:

El. en.

- Epistola 147. Proculeiano. Vol. 1. p. 125.
 149. Profuturo. Vol. 1. p. 210.
 152. Donatistis. Vol. 1. p. 210. Vol. 7. p. 171. 287. 315.
 154. Publicolæ. Vol. 7. p. 207. 358.
 156. Probæ. Vol. 5. p. 188.
 158. Marcellino. Vol. 6. p. 90. Vol. 7. p. 73.
 159. Marcellino. Vol. 1. p. 130. Vol. 7. p. 73. 169. Vol. 8. p. 51.
 160. Apringio. Vol. 1. p. 130. 132. Vol. 7. p. 73.
 162. Glorio, Eleusio, ceteris. Vol. 1. p. 82. Vol. 2. p. 197.
       Vol. 7. p. 57. 154. 162. 308.
 163. Eleusio. Vol. 7. p. 273.
 164. Emerito Donatistæ. Vol. 7. p. 148. 154.
 165. Generoso. Vol. 1. p. 61. Vol. 6. p. 77.
 166. Donatistis. Vol. 7. p. 69. 154. 287.
 167. Festo. Vol. 7. p. 287.
 168. Eusebio. Vol. 7. p. 91.
 169. Eusebio. Vol. 7. p. 91.
 170. Seuertino. Vol. 7. p. 149.
 171. Donatistis. Vol. 7. p. 149.
 173. Crispino. Vol. 7. p. 69.
 178. Contra Pascendum Arianum. Vol. 6. p. 42. Vol. 7.
 180. Honorato. Vol. 7. p. 245. (p. 114.
 199. Ecdiciæ. Vol. 3. p. 46.
 202. Nectario. Vol. 7. p. 226. 231.
 203. Maximino. Vol. 3. p. 195. 220. 417.
 204. Donato. Vol. 7. p. 291.
 212. Pancario. Vol. 3. p. 417. Vol. 7. p. 299.
 215. Plebi cum ministro. Vol. 3. p. 360. Vol. 7. p. 471.
 217. Victorino. Vol. 1. p. 212. 215. 215.
 225. Albina. Vol. 2. p. 175. Vol. 3. p. 195.
 232. Benenato. Vol. 7. p. 384. Vol. 9. p. 293.
 234. Rustico. Vol. 7. p. 419. Vol. 9. p. 286. 336.
 235. Quintiano. Vol. 1. p. 210.
 236. Xantippo. Vol. 1. p. 210. 213. Vol. 3. p. 417. 418.
 240. Seuero. Vol. 2. p. 390. Vol. 3. p. 418.
 241. Seuero. Vol. 3. p. 410.

Fl. an.

Secundum edit. *Alterfin.* 1668. 4to.

Epistola 256. Macrobio Donatistæ. Vol. 7. p. 155.

258. Euodii ad Augustinum. Vol. 10. p. 63.

261. Celestino. Vol. 1. p. 152. 167. 175. 211. 213. 220. Vol.

8. p. 41. 42. 43. 104.

In appendice huius tomi.

Epistola 6. Bonifacio. Vol. 6. p. 258.

Tom. 3.

De doctrina christiana. In prologo. Vol. 5. p. 108.

Lib. 1. cap. 28. Vol. 7. p. 245.

Lib. 2. cap. 8. Vol. 6. p. 94.

cap. 20. Vol. 7. p. 266.

cap. 21. Vol. 7. p. 238. 239.

cap. 23. Vol. 7. p. 267.

Lib. 3. cap. 16. Vol. 6. p. 547.

Lib. 4. cap. 4. Vol. 6. p. 165.

cap. 5. 6. 7. Vol. 6. p. 168.

cap. 9. 10. Vol. 6. p. 166.

cap. 11. Vol. 6. p. 167.

cap. 12. Vol. 6. p. 167. 169.

cap. 13. 14. Vol. 6. p. 169.

cap. 15. Vol. 6. p. 150. 151. 165.

cap. 18. 19. Vol. 6. p. 170.

cap. 21. Vol. 6. p. 171. 275.

cap. 24. Vol. 6. p. 193.

cap. 26. Vol. 6. p. 189.

cap. 27. 28. Vol. 6. p. 172.

cap. 29. Vol. 6. p. 177.

De fide & symbolo. Vol. 3. p. 309. Vol. 4. p. 101.

Enchiridion de fide, spe & caritate.

Cap. 71. Vol. 1. p. 39. Vol. 5. p. 187. 242. Vol. 6. p. 528.

Vol. 7. p. 177.

Cap. 75. al. 76. Vol. 7. p. 475.

Cap. 83. Vol. 7. p. 347.

Cap. 110. Vol. 6. p. 338. 346.

Fl. an.

Quæstiunculæ de trinitate.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 6. p. 323.

Lib. 4. cap. 5. Vol. 9. p. 71.

Lib. 13. cap. 3. Vol. 7. p. 492.

Lib. 15. cap. 26. Vol. 4. p. 365. 375.

Dé genesi litterarum. Vol. 7. p. 86.

De opere monachorum.

Cap. 17. Vol. 3. p. 63. Vol. 7. p. 503.

Cap. 28. Vol. 10. p. 92.

Cap. 29. Vol. 1. p. 125.

Cap. 31. Vol. 3. p. 50.

De spiritu & littera. Cap. 11. Vol. 5. p. 188.

Tom. 4.

De mendacio ad Consentium. Cap. 13. Vol. 7. p. 515.

De fide & operibus.

Cap. 4. 5. Vol. 7. p. 155.

Cap. 6. Vol. 4. p. 21. 23.

Cap. 9. Vol. 4. p. 275. 276.

Cap. 15. Vol. 4. p. 270. 271.

Cap. 17. 18. Vol. 4. p. 271.

Cap. 19. Vol. 4. p. 275. Vol. 7. p. 193. 433. Vol. 9. p. 286.

304.

Cap. 26. Vol. 6. p. 526. 536. Vol. 7. p. 175.

Quæstiones super Genesim. Cap. 172. Vol. 10. p. 74.

Leuiticum. Cap. 57. Vol. 3. p. 142.

Cap. 84. Vol. 4. p. 47. Vol. 8.

p. 277.

De consensu euangelistarum.

Lib. 1. cap. 9. Vol. 1. p. 20.

cap. 10. Vol. 1. p. 20. Vol. 3. p. 304.

Octoginta trium quæstion. quæst. 62. Vol. 4. p. 46.

Quæstiones in Verus & Nouum Testamentum.

Cap. 4. Vol. 5. p. 253.

Cap. 46. Vol. 1. p. 299. 308.

Cap. 75. Vol. 2. p. 242.

Fl. an.

- - Cap. 101. Vol. 1 p. 75. 284. 301. 305. 320. 326. Vol. 2. p. 7.
Vol. 4. p. 361. Vol. 6. p. 305.

Cap. 102. Vol. 7. p. 340.

De cura pro mortuis gerenda ad Paulinum.

Cap. 4. Vol. 6. p. 338.

Cap. 12. Vol. 3. p. 417. Vol. 4. p. 21.

De catechizandis rudibus.

Cap. 1. Vol. 2. p. 52.

Cap. 8. Vol. 6. p. 106.

Cap. 13. Vol. 6. p. 180. 184. 189.

De bono viduitatis.

Cap. 10. Vol. 3. p. 92. 100. Vol. 7. p. 372.

Cap. 12. Vol. 7. p. 437.

Cap. 16. Vol. 5. p. 188.

Cap. 22. Vol. 2. p. 341. 342.

De vera & falsa pœnitentia.

Cap. 3. Vol. 4. p. 399.

Cap. 4. Vol. 7. p. 344.

De sermone domini in monte.

Lib. 1. cap. 10. Vol. 8. p. 147.

cap. 14. Vol. 9. p. 305.

cap. 16. Vol. 9. p. 353.

Lib. 2. cap. 5. Vol. 5. p. 276.

cap. 7. Vol. 6. p. 581.

Expositio epistolæ ad Romanos inchoata. Vol. 4. p. 400. Vol. 7.
p. 340. 347. 350.

Tom. 5.

De ciuitate Dei.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 3. p. 351.

cap. 10. Vol. 3. p. 55.

cap. 12. Vol. 10. p. 79.

Lib. 2. cap. 13. Vol. 10. p. 81.

cap. 14. Vol. 4. p. 224.

cap. 28. Vol. 3. p. 197.

Lib. 5. cap. 1. Vol. 7. p. 238.

Lib.

H. an.

- - Lib. 8. cap. 27. Vol. 3. p. 123. Vol. 6. p. 448. Vol. 7. p. 228.
- Lib. 13. cap. 7. Vol. 4. p. 47.
- Lib. 15. cap. 16. Vol. 7. p. 424.
- Lib. 17. cap. 20. Vol. 6. p. 94.
- Lib. 18. cap. 51. Vol. 7. p. 308.
- Lib. 20. cap. 25. Vol. 6. p. 345.
- Lib. 21. cap. 22. Vol. 7. p. 475.
- cap. 27. Vol. 7. p. 178. 475.
- Lib. 22. cap. 8. Vol. 3. p. 194. 197. 253. 314. 418. Vol. 4.
- p. 328. Vol. 5. p. 185. 252. 260. 345.
- Vol. 6. p. 77. 90. 408.
- cap. 10. Vol. 3. p. 127. 328.

Tom. 6.

De hæresibus ad Quodvultdeum.

- Cap. 1. Vol. 5. p. 81. Vol. 9. p. 266.
- Cap. 3. Vol. 9. p. 267.
- Cap. 5. Vol. 9. p. 269.
- Cap. 6. 7. 8. Vol. 9. p. 271.
- Cap. 19. Vol. 9. p. 95.
- Cap. 25. Vol. 9. p. 275.
- Cap. 26. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 262.
- Cap. 27. Vol. 6. p. 125. 521.
- Cap. 37. Vol. 2. p. 134. - Cap. 39. Vol. 5. p. 80.
- Cap. 40. Vol. 3. p. 20. Vol. 7. p. 465. Vol. 9. p. 257.
- Cap. 44. Vol. 4. p. 176.
- Cap. 46. Vol. 1. p. 29. Vol. 4. p. 156. Vol. 9. p. 275.
- Cap. 47. Vol. 9. p. 276. - Cap. 48. Vol. 6. p. 279.
- Cap. 49. Vol. 4. p. 407. - Cap. 50. Vol. 9. p. 95. 96.
- Cap. 59. Vol. 4. p. 155. - Cap. 64. Vol. 6. p. 273.
- Cap. 69. Vol. 4. p. 406.
- Cap. 70. Vol. 7. p. 237. 516.
- Cap. 80. Vol. 3. p. 271.

Contra Faustum Manichæum.

- Lib. 12. cap. 10. Vol. 3. p. 157.
- cap. 36. Vol. 3. p. 157.

Lib.

Fl. an.

- - - Lib. 13. cap. 15. Vol. 2. p. 373.
 Lib. 20. cap. 20. Vol. 6. p. 57.
 cap. 21. Vol. 3. p. 36 Vol. 5. p. 77. Vol. 6. p. 518.
 Vol. 7. p. 227. Vol. 9. p. 140. 150.

Lib. 22. cap. 73. Vol. 3. p. 504.

Lib. 32. cap. 12. Vol. 9. p. 131.

Lib. 33. cap. 12. Vol. 8. p. 82.

Contra Maximinum, Arianorum episcopum.

Lib. 1. cap. - Vol. 3. p. 328.

Lib. 3. cap. 17. Vol. 4. p. 170.

De bono coniugali contra Iovinianum.

Cap. 7. Vol. 9. p. 305. - Cap. 14. Vol. 9. p. 310.

Cap. 24. Vol. 2. p. 194.

De adulterinis coniugiis ad Pollentium.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 305.

cap. 18. Vol. 9. p. 354. - cap. 24. Vol. 9. p. 305.

Lib. 2. cap. 8. Vol. 9. p. 357.

Lib. 6. cap. 6. Vol. 7. p. 342.

Tom. 7.

Contra partem Donati psalmus. Vol. 6. p. 20.

Contra epistolam Parmeniani.

Lib. 1. cap. 3. Vol. 1. p. 207. 212. Vol. 7. p. 327.

cap. 12. Vol. 7. p. 287.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 7. p. 149.

cap. 8. Vol. 1. p. 288.

cap. 13. Vol. 2. p. 194. 197. 201.

Lib. 3. cap. 2. Vol. 7. p. 108. 109. 151. 164.

Contra litteras Petiliani.

Lib. 1. cap. 12. Vol. 7. p. 287.

cap. 22. Vol. 6. p. 293.

Lib. 2. cap. 23. Vol. 5. p. 189. Vol. 6. p. 301. 479. Vol. 7.
 p. 291. Vol. 9. p. 165.

cap. 51. Vol. 1. p. 63.

cap. 83. Vol. 7. p. 69.

cap. 86. Vol. 7. p. 71.

Contra

El. an.

Contra Cresconium Donatistam.

Lib. 1. cap. 29 Vol. 7. p. 9.

Lib. 2. cap. 33. Vol. 4. p. 52.

cap. 35. Vol. 4. p. 52. - cap. 37. Vol. 1. p. 63.

Lib. 3. cap. 27. Vol. 7. p. 316. - cap. 29. Vol. 1. p. 295.

cap. 47. Vol. 7. p. 69. 287. - cap. 50. Vol. 7. p. 72.

Contra Gaudentium. Lib. 3. cap. 3. 5. 9. Vol. 7. p. 155.

De baptismo contra Donatistas.

Lib. 1. cap. 2. Vol. 7. p. 15. 295. 308.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 4. p. 405.

cap. 13. Vol. 4. p. 52. Vol. 8. p. 200.

Lib. 3. cap. 10. Vol. 4. p. 315.

cap. 16. Vol. 4. p. 368. 375. Vol. 8. p. 210.

cap. 17. Vol. 8. p. 199. - cap. 18. Vol. 8. p. 200.

cap. 19. Vol. 7. p. 10.

Lib. 4. cap. 4. Vol. 7. p. 151. - cap. 16. Vol. 7. p. 308.

cap. 17. Vol. 6. p. 554. Vol. 7. p. 291.

cap. 21. Vol. 4. p. 51.

cap. 22. Vol. 4. p. 46. Vol. 8. p. 276.

cap. 24. Vol. 4. p. 296.

Lib. 5. cap. 2. Vol. 4. p. 52. - cap. 20. Vol. 6. p. 323.

cap. 21. Vol. 4. p. 139. Vol. 8. p. 190.

cap. 23. Vol. 4. p. 377. - cap. 28. Vol. 4. p. 52.

Lib. 6. cap. 5. Vol. 7. p. 16. 295. 308.

cap. 25. Vol. 4. p. 165.

Lib. 7. cap. 52. Vol. 7. p. 16. 295. 308.

De unico baptismo contra Petilianum. Cap. 12. Vol. 7. p. 305.

De unitate ecclesiæ. Cap. 21. Vol. 7. p. 2. 8. 10.

Breuiculus collationum cum Donatistis.

Die 1. cap. 14. Vol. 1. p. 159. Vol. 3. p. 416.

Die 3. cap. 8. Vol. 7. p. 155. - cap. 14. Vol. 1. p. 333.

cap. 16. Vol. 1. p. 207. 213. 221. Vol. 2. p. 195.

cap. 18. Vol. 3. p. 153.

Liber post collationem contra Donatistas. C. 20. Vol. 7. p. 151. 153.

De gestis cum Emerito Donatistarum episcopo. Vol. 6. p. 90.

Contra Fulgentium Donatistam. Cap. 7. Vol. 4. p. 406.

Fl. an.

De peccatorum meritis & remissione &c.

Lib. 1. cap. 12. 16. Vol. 4. p. 57.

cap. 20. Vol. 6. p. 393. - cap. 24. Vol. 4. p. 57. 143.

cap. 28. Vol. 4. p. 58. - cap. 34. Vol. 8. p. 292.

Lib. 2. cap. 10. Vol. 5. p. 243.

cap. 26. Vol. 4. p. 6. 38. 252. Vol. 8. p. 210.

De nuptiis & concupiscentia. Lib. 1. c. 10. Vol. 9. p. 310.

Contra duas epistolas Pelagianorum, præfatio. Vol. 1. p. III.

Lib. 4. cap. 7. Vol. 4. p. 389.

Contra Iulianum Pelagianum. Vol. 7. p. 54.

Lib. 2. cap. 10. Vol. 7. p. 178.

Lib. 5. cap. 10. Vol. 7. p. 475.

De prædestinatione. Lib. 1. c. 14. Vol. 6. p. 96.

De bono perseverantiæ.

Lib. 2. cap. 4. Vol. 6. p. 578.

cap. 7. Vol. 5. p. 189. - cap. 13. Vol. 5. p. 188.

cap. 23. Vol. 6. p. 249. 351. 354.

De gratia & libero arbitrio. Cap. 22. Vol. 4. p. 212.

De correptione & gratia. Cap. 12. Vol. 7. p. 347.

Contra Pelagianos hypognosticon.

Lib. 5. cap. 5. Vol. 4. p. 59.

Lib. 6. cap. 7. Vol. 4. p. 289.

Tom. 8.

Enarrationes in psalmos.

In psalmum 5. Vol. 7. p. 515. 516. - Pf. 18. Vol. 6. p. 547.

21. Vol. 6. p. 7. - Pf. 31. Vol. 8. p. 134.

32. Vol. 7. p. 59. - Pf. 36. Vol. 1. p. 295. Vol. 6. p. 21.

45. Vol. 1. p. 71. 76. - Pf. 49. Vol. 9. p. 500.

51. Vol. 6. p. 197. - Pf. 58. Vol. 6. p. 130.

61. Vol. 2. p. 125. Vol. 7. p. 239.

65. Vol. 4. p. 23. 36. - Pf. 68. Vol. 6. p. 131.

70. Vol. 6. p. 131. - Pf. 81. Vol. 6. p. 131.

86. Vol. 6. p. 148. - Pf. 88. Vol. 6. p. 135.

90. Vol. 6. p. 72. 131.

91. Vol. 6. p. 131. 151. Vol. 9. p. 32.

Fl. an.

--In psalmum 94. Vol. 6. p. 129. - Pf. 95. Vol. 6. p. 128.
 96. Vol. 5. p. 83. 84. - Pf. 93. Vol. 6. p. 470.
 103. Vol. 4. p. 124. 128. - Pf. 105. Vol. 6. p. 41.
 106. Vol. 6. p. 42. - Pf. 110. Vol. 6. p. 43.
 113. Vol. 5. p. 312.
 118. Vol. 6. p. 125. Vol. 6. p. 529. Vol. 7. p. 184.
 131. Vol. 6. p. 112. - Pf. 132. Vol. 6. p. 79.
 133. Vol. 6. p. 489. 490. - Pf. 133. Vol. 6. p. 9. 147.
 139. Vol. 6. p. 151. - Pf. 141. Vol. 4. p. 313.
 142. Vol. 1. p. 39. - Pf. 146. Vol. 2. p. 284.
 147. Vol. 6. p. 152. 159. - Pf. 143. Vol. 6. p. 44.

Tom. 9.

In euangelium Ioannis expositio.

Tract. 6. Vol. 5. p. 186. 189 Vol. 6. p. 64. 302.
 Tr. 7. Vol. 7. p. 255.
 Tr. 11. Vol. 1. p. 33. Vol. 4. p. 319.
 Tr. 12. Vol. 6. p. 529. Vol. 7. p. 176. 183. 463.
 Tr. 26. Vol. 6. p. 547. 577. Vol. 7. p. 178.
 Tr. 41. Vol. 2. p. 313. Vol. 7. p. 178. 468. 492.
 Tr. 44. Vol. 4. p. 34. - Tract. 57. Vol. 6. p. 139.
 Tr. 58. Vol. 8. p. 145. 236.
 Tr. 62. Vol. 6. p. 136. - Tract. 84. Vol. 6. p. 137.
 Tr. 89. Vol. 6. p. 106. - Tract. 6. Vol. 6. p. 37.

In epistol. Ioannis.

Præfatio. Vol. 5. p. 186. Vol. 6. p. 63.
 Tract. 1. Vol. 6. p. 547. Vol. 7. p. 184.
 Tract. 6. Vol. 4. p. 349. 376.

De decem chordis. cap. 3. Vol. 9. p. 32.

De cantico nouo. cap. 2. Vol. 6. p. 46.

De quarta feria, siue cultura agri dominici sermo. Vol. 6. p. 486.

De symbolo fidei ad catechumenos.

Lib. 1. cap. 7. Vol. 6. p. 528. Vol. 7. p. 177. 178.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 4. p. 2. 273. 281.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 9. p. 156.

Fl. an.

Tom. 10.

De verbis domini.

- Sermo 5. Vol. 6. p. 189. 192. - Serm. 7. Vol. 6. p. 153.
 11. Vol. 7. p. 345. 346.
 16. apud Gratian. Vol. 7. p. 161. 513. Vol. 8. p. 151. 237.
 23. Vol. 6. p. 72. - Serm. 28. Vol. 6. p. 189.
 30. Vol. 6. p. 153. - Serm. 32. Vol. 2. p. 181.
 33. Vol. 6. p. 5. 548. - Serm. 35. Vol. 7. p. 475.
 44. Vol. 7. p. 196. - Serm. 46. Vol. 3. p. 221. Vol. 4.
 48. Vol. 2. p. 287. (p. 137.)

De verbis apostoli.

- Sermo 2. Vol. 6. p. 547. - Serm. 8. Vol. 6. p. 393.
 10. Vol. 6. p. 4. 14. 159. - Serm. 14. 15. Vol. 6. p. 149.
 17. Vol. 6. p. 149. 337. Vol. 9. p. 145.
 19. Vol. 6. p. 192. Vol. 7. p. 469. 470. 474.
 22. Vol. 7. p. 163. - Serm. 24. Vol. 7. p. 164.
 29. Vol. 1. p. 39. Vol. 5. p. 236. 237. Vol. 6. p. 486.
 Vol. 7. p. 469.

Quinquaginta homiliae.

- Hom. 12. Vol. 8. p. 145. - Hom. 16. Vol. 6. p. 42.
 19. Vol. 7. p. 474. - Hom. 24. vol. 2. p. 188. vol. 9. p. 166.
 25. Vol. 2. p. 188. Vol. 6. p. 112. 189. 192.
 26. Vol. 5. p. 296. Vol. 6. p. 82. 86. 184. 203. 469.
 27. Vol. 4. p. 318. Vol. 6. p. 10. 147. 528. Vol. 7. p.
 28. Vol. 6. p. 179. (176. 468.)
 33. Vol. 8. p. 189. - Hom. 41. Vol. 7. p. 177. vol. 8. p. 174.
 42. Vol. 4. p. 133. Vol. 5. p. 187. 238.
 50. Vol. 7. p. 163. 184. 193. 195.

Homiliae de tempore.

- Hom. 29. Vol. 9. p. 80. - Hom. 43. Vol. 6. p. 64.
 44. Vol. 6. p. 310. - Hom. 45. Vol. 6. p. 189.
 46. Vol. 6. p. 149. 150. - Hom. 54. Vol. 5. p. 188.
 56. Vol. 9. p. 217. - Hom. 71. Vol. 6. p. 68.
 101. Vol. 4. p. 310. - Hom. 115. Vol. 4. p. 70.
 116. Vol. 4. p. 287. 292. 294.

Hom.

H. an

- - Hom. 119. Vol. 4. p. 101. Vol. 5. p. 242. Vol. 6. p. 528.
- 139. Vol. 5. p. 186. Vol. 6. p. 64.
- 143. Vol. 4. p. 294.
- 144. Vol. 5. p. 186. Vol. 6. p. 84.
- 151. Vol. 6. p. 42. - Hom. 155. Vol. 4. p. 33.
- 160. Vol. 4. p. 208. Vol. 9. p. 119.
- 162. Vol. 9. p. 119. - Hom. 163. vol. 4. p. 293. vol. 9. p. 119.
- 164. Vol. 9. p. 119. - Hom. 173. Vol. 5. p. 25.
- 215. Vol. 6. p. 252. Vol. 7. p. 169. 256.
- 237. Vol. 6. p. 61. 228. - Hom. 251. Vol. 9. p. 24.
- 252. Vol. 6. p. 482.

Homiliae de sanctis. Hom. 1. Vol. 1. p. 339.

12. Vol. 6. p. 88.

Homiliae de diuersis.

Hom. 10. 11. Vol. 3. p. 418. - Hom. 12. Vol. 3. p. 120.

17. Vol. 6. p. 189. - Hom. 45. Vol. 6. p. 88.

48. Vol. 2. p. 325.

49. Vol. 2. p. 217. 239. 278. Vol. 3. p. 29. 361. Vol. 6. p. 179.

50. Vol. 1. p. 51. Vol. 2. p. 294. 419. Vol. 3. p. 127.

63. Vol. 3. p. 329. - Hom. 74. Vol. 9. p. 216.

75. Vol. 4. p. 319. - Hom. 82. Vol. 6. p. 136.

83. Vol. 4. p. 352. Vol. 5. p. 187. 238. Vol. 6. p. 301.

86. Vol. 4. p. 385. - Hom. 94. Vol. 1. p. 339.

101. Vol. 10. p. 97. 98. - Hom. 109. 110. Vol. 9. p. 158.

113. Vol. 3. p. 129. - Hom. 120. Vol. 10. p. 94.

121. Vol. 6. p. 153. - Hom. 122. Vol. 6. p. 182.

Sermones 40 a Sirmondo editi.

Serm. 1. Vol. 4. p. 137.

19. Vol. 9. p. 88. 118. 124. 233.

26. Vol. 3. p. 226. - Serm. 36. Vol. 6. p. 186.

37. Vol. 6. p. 350. - Serm. 39. Vol. 2. p. 188.

In appendice ad 40 sermones.

Serm. 3. Vol. 4. p. 371.

Sermo ad neophytos. Vol. 1. p. 40. Vol. 4. p. 130. Vol. 6. p. 136.

Fl. an.

Secundum editionem monachor. Benedictinorum. *Parif.* 1633.

Ex tomo 5. homil. 227. Vol. 5. p. 186.

300. Vol. 6. p. 134. Vol. 9. p. 158.

301. Vol. 9. p. 158.

SIDONIVS APOLLINARIS. Vid. infra in **S.**

AVSONIVS.

380.

Gratiarum actio pro consularu. Vol. 3. p. 121.

AUXILIIVS.

890.

De ordinationibus Formosi. Ad calcem *Morini* de ordinatio-
nibus. *Parif.* 1655. fol. Vol. 8. p. 169.

IOANNES AZORIVS.

Institutiones morales. 3 vol. *Lugd.* 1612. fol. Vol. 9. p. 186.

B.

BACHIARIIVS.

440.

De recipiendis lapsis. Bibliothec. patr. tom. 3. (tom. 6. edit.
Lugd. 1677.) Vol. 7. p. 344.

THEODORVS BALSAMON.

1180.

Commentarius in canones apostolorum & conciliorum græc. lat.

Apud *Beueregium* pandect. *Oxon.* 1672. fol.

In can. apostol. 59. Vol. 1. p. 77.

In Basilii can. 7. Vol. 7. p. 107.

In concil. Carthagin. can. 18. Vol. 4. p. 90.

Constantinopolitanum. can. 2. Vol. 1. p. 262.

Laodicenum. can. 21. Vol. 1. p. 302.

can. 29. Vol. 9. p. 29.

Neocesariense. can. 5. Vol. 4. p. 15.

Nicenum. can. 6. Vol. 1. p. 239.

9. Vol. 2. p. 74.

16. Vol. 8. p. 2.

Trullanum. can. 61. Vol. 7. p. 259.

83. Vol. 6. p. 426.

97. Vol. 2. p. 56.

in templo *Sophie* can. 3. Vol. 3. p. 288.

Fl. an.

Collectio ecclesiasticarum constitutionum græc. latin. cum notis
Leunclavii & Fabrotti. Apud *Iustellum* in bibliotheca iuris
 canonici, *Parisi*. 1661. fol. Vol. 2. p. 48.

Responsa ad varias quæstiones iur. canon. Apud *Leunclavium* in iu-
 re Græco-Roman. passim per lib. 2. 5. 7. Vol. I. p. 79. 357.

STEPHANVS BALVZIVS.

Notæ ad *Gratianum & Antonium Augustinum* de emendatione
Gratiani. *Parisi*. 1672. 8vo. Vol. I. p. 147. 335. Vol. 3. p. 592.
 Vol. 4. p. 162. Vol. 6. p. 483. Vol. 8. p. 120.

Notæ ad *Rheginonem* cum appendice auctorum veterum. *Parisi*.
 1671. 8vo. Vol. 4. p. 348. Vol. 6. p. 396.

Concilia Galliæ Narbonensis. *Parisi*. 1668. 8vo. Vol. I. p. 147.

BARDESANVS SYRVS.

De fato. Apud *Eusebium* de præparatione euangel. lib. 6. Vol. 7.
 p. 239.

THOMAS BARLOW.

Remains. *London.* 8vo. Vol. I. p. 193.

CAESAR BARONIVS.

Annales ecclesiastici, 12 vol. *Antwerpæ* 1610. (*Antwerp.* 1670. fol.)

Tom. i.

Apparatus. Vol. 9. p. 66.

Ad ann. 34. Vol. I. p. 338. 346. Vol. 5. p. 10.

ann. 39. Vol. I. p. 239.

ann. 44. Vol. 2. p. 2. 263. Vol. 4. p. 62.

ann. 45. Vol. I. p. 64. - ann. 56. Vol. I. p. 20.

ann. 57. Vol. 2. p. 180. Vol. 3. p. 105. 181. Vol. 6. p. 477. Vol.

9. p. 64.

ann. 58. Vol. I. p. 137. 360. Vol. 3. p. 280. Vol. 7. p. 223.

ann. 71. Vol. I. p. 64. - ann. 74. Vol. 7. p. 99.

ann. 94. Vol. I. p. 14.

Tom. 2.

Ad ann. 102. Vol. 3. p. 297. - ann. 107. Vol. 3. p. 281.

ann. 112. Vol. I. p. 235. Vol. 3. p. 134.

ann. 120. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 255.

ann. 130. Vol. 10. p. 9. - ann. 138. Vol. I. p. 23. 24.

Fl. av.

Ad ann. 142. Vol. 1. p. 73. 107. - ann. 201. Vol. 7. p. 207.
 ann. 216. Vol. 1. p. 73. Vol. 3. p. 240.
 ann. 226. Vol. 10. p. 8. - ann. 253. Vol. 7. p. 202.
 ann. 254. Vol. 1. p. 12. 160. - ann. 259. Vol. 5. p. 56.
 ann. 261. Vol. 1. p. 308. Vol. 2. p. 418. 425.
 ann. 262. Vol. 5. p. 71. 73. Vol. 10. p. 95.
 ann. 265. Vol. 7. p. 272. - ann. 290. Vol. 5. p. 41.
 ann. 301. Vol. 5. p. 56. Vol. 9. p. 74.
 ann. 302. Vol. 1. p. 201. Vol. 5. p. 56.
 ann. 303. Vol. 3. p. 131. 298. Vol. 5. p. 56.
 ann. 304. Vol. 5. p. 96.

Tom. 3.

Ad ann. 311. Vol. 7. p. 217. - ann. 313. Vol. 4. p. 37.
 ann. 314. Vol. 5. p. 132. - ann. 321. Vol. 2. p. 267.
 ann. 324. Vol. 3. p. 353. Vol. 4. p. 242.
 ann. 325. Vol. 4. p. 179. - ann. 330. Vol. 2. p. 241.
 ann. 334. Vol. 2. p. 216. - ann. 335. Vol. 2. p. 129.
 ann. 340. Vol. 3. p. 10. Vol. 4. p. 114.
 ann. 341. Vol. 8. p. 76. - ann. 354. Vol. 3. p. 459.
 ann. 358. Vol. 9. p. 176. - ann. 361. Vol. 9. p. 277.

Tom. 4.

Ad ann. 362. Vol. 7. p. 217. - ann. 370. Vol. 7. p. 428.
 ann. 371. Vol. 1. p. 187. Vol. 2. p. 267.
 ann. 372. Vol. 3. p. 460. - ann. 375. Vol. 3. p. 42.
 ann. 384. Vol. 6. p. 43. - ann. 385. Vol. 2. p. 135.
 ann. 386. Vol. 1. p. 313. - ann. 387. Vol. 2. p. 227.
 ann. 390. Vol. 3. p. 85. - ann. 392. Vol. 3. p. 299. 360.

Tom. 5.

Ad ann. 400. Vol. 8. p. 31. - ann. 401. Vol. 4. p. 387.
 ann. 404. Vol. 6. p. 436. - ann. 410. Vol. 2. p. 120.
 ann. 416. Vol. 2. p. 47. - ann. 420. Vol. 3. p. 461.

Tom. 6.

Ad ann. 441. Vol. 1. p. 154. - ann. 450. Vol. 3. p. 138.
 ann. 452. Vol. 3. p. 43. - ann. 459. Vol. 3. p. 31.
 ann. 462. Vol. 1. p. 210. - ann. 471. Vol. 1. p. 144.
 ann. 488. Vol. 3. p. 306. - ann. 503. Vol. 7. p. 147.

Tom.

Fl.an.

Tom. 7.

Ad ann. 522. Vol. 3. p. 459. - ann. 528. Vol. 6. p. 369.
 ann. 533. Vol. 7. p. 158. - ann. 544. Vol. 9. p. 174.
 ann. 572. Vol. 7. p. 17.

Tom. 8.

Ad ann. 648. Vol. 6. p. 487. - ann. 680. Vol. 7. p. 171.
 ann. 694. Vol. 6. p. 389.

Tom. 10.

Ad ann. 865. Vol. 3. p. 283. - ann. 867. Vol. 6. p. 263.
 ann. 869. Vol. 2. p. 169. - ann. 968. Vol. 3. p. 285.
 ann. 969. Vol. 6. p. 488.

Tom. 11.

Ad ann. 1057. Vol. 1. p. 201.

Tom. 12.

Ad ann. 1195. Vol. 3. p. 456.

Notæ ad martyrologium Romanum. *Coloniæ*. 1603. 4to. Vol. 3. p. 463.

ISAAC BARROW.

Of the Pope's Supremacy and Unity of the Church, among his
 Works, 3 Vol. *Lond.* 1627. fol. (Edit. German. *Lips.* 1623.
 4to.) Vol. 7. p. 54. 145.

BASILIUS CAESARIENSIS.

370.

Opera græc. lat. *Parisi.* 1638. fol.

Tom. 1.

In hexaëmeron homilia 2. Vol. 6. p. 132.

7. Vol. 6. p. 132. Vol. 9. p. 352.

9. Vol. 6. p. 132.

Proœmium in psalm. Vol. 5. p. 89.

In psalmum 14. Vol. 2. p. 321. Vol. 7. p. 358. 363. 381.

28. Vol. 5. p. 90. - Ps. 37. Vol. 8. p. 133.

45. Vol. 7. p. 254. - Ps. 46. Vol. 4. p. 228.

48. Vol. 1. p. 9. - Ps. 59. Vol. 5. p. 90.

115. Vol. 5. p. 20.

De ieiunio. homil. 1. Vol. 6. p. 513. Vol. 9. p. 213.

2. Vol. 9. p. 189.

Fl. an.

Homil. 7. in discipulos. Vol. 10. p. 28.

Homil. 13. Exhortatio ad baptismum. Vol. 4. p. 151. 239. 240. 256.
272. 319. Vol. 6. p. 60.

Homil. 18. in Barlaam martyrem. Vol. 6. p. 128.

Homilia 21. dicta in Lacis. Vol. 6. p. 60.

Adversus Eunomium hæreticum. Vol. 8. p. 187.

Tom. 2.

De Spiritu Sancto.

Cap. 7. Vol. 6. p. 32. - Cap. 12. Vol. 4. p. 166.

Cap. 14. Vol. 1. p. 289. - Cap. 15. Vol. 4. p. 49. 399.

Cap. 21. Vol. 5. p. 343. - Cap. 25. Vol. 6. p. 32.

Cap. 27. Vol. 4. p. 124. 126. 128. 136. 265. 274. 316. 337. 339.
Vol. 5. p. 255. 277. Vol. 6. p. 320. 465.Cap. 29. Vol. 5. p. 40. 44. 60. 63. 64. 148. 150. Vol. 6. p.
32. 178.

Moralium regularum. 70. c. 36. Vol. 1. p. 284.

De institut. monachorum. Vol. 7. p. 370.

Regulæ maiores.

Interrogatio 12. Vol. 3. p. 46.

15. Vol. 3. p. 48. Vol. 7. p. 382.

37. Vol. 5. p. 174. 312. 313.

40. Vol. 9. p. 151.

Regulæ breuiiores.

Interrogatio 4. Vol. 7. p. 184.

229. Vol. 8. p. 148.

278. Vol. 5. p. 90.

310. Vol. 3. p. 143.

Constitut. monastic. c. 22. Vol. 1. p. 82.

Tom. 3.

Epistola canonica ad Amphilochoium.

Can. 1. Vol. 4. p. 53. 173. - Can. 2. Vol. 7. p. 397.

Can. 3. Vol. 2. p. 311.

Can. 4. Vol. 3. p. 98. Vol. 6. p. 423. Vol. 7. p. 83.

Can. 6. Vol. 1. p. 51. - Can. 7. Vol. 7. p. 112. 250. 416. 442.

Can. 8. Vol. 7. p. 397. - Can. 9. Vol. 9. p. 352.

Can. 10. Vol. 2. p. 191. - Can. 14. Vol. 2. p. 131.

Can.

Fl. an.

- - - Can. 17. Vol. 8. p. 47. - Can. 18. Vol. 3. p. 101.
 Can. 19. Vol. 3. p. 54.
 Can. 22. Vol. 7. p. 384. 440. Vol. 8. p. 111. 116. Vol. 9. p. 293.
 Can. 24. Vol. 1. p. 344. - Can. 27. Vol. 8. p. 38.
 Can. 31. Vol. 9. p. 298. - Can. 32. Vol. 2. p. 312.
 Can. 34. Vol. 7. p. 125. Vol. 8. p. 151.
 Can. 36. Vol. 9. p. 298.
 Can. 38. Vol. 7. p. 285. Vol. 9. p. 293.
 Can. 40. Vol. 7. p. 385. Vol. 9. p. 294.
 Can. 42. Vol. 7. p. 385. Vol. 9. p. 293. 294.
 Can. 48. Vol. 7. p. 435. - Can. 49. Vol. 7. p. 192.
 Can. 51. Vol. 2. p. 10. 312.
 Can. 56. Vol. 3. p. 195. Vol. 7. p. 395. Vol. 8. p. 116.
 Can. 57. Vol. 3. p. 186. Vol. 7. p. 403. Vol. 8. p. 116.
 Can. 58. Vol. 7. p. 416. Vol. 8. p. 116.
 Can. 59. Vol. 7. p. 416.
 Can. 60. Vol. 3. p. 95. Vol. 7. p. 372.
 Can. 61. Vol. 7. p. 468. Vol. 8. p. 150.
 Can. 62. Vol. 7. p. 442.
 Can. 63. Vol. 7. p. 442. Vol. 8. p. 150.
 Can. 64. Vol. 7. p. 368. - Can. 65. Vol. 7. p. 250. 263.
 Can. 67. Vol. 7. p. 420. - Can. 68. Vol. 7. p. 420.
 Can. 69. Vol. 8. p. 8. 47. - Can. 70. Vol. 8. p. 38.
 Can. 72. Vol. 7. p. 249. - Can. 74. Vol. 8. p. 177.
 Can. 75. Vol. 7. p. 420. Vol. 8. p. 113.
 Can. 76. Vol. 7. p. 420. - Can. 78. Vol. 7. p. 421.
 Can. 80. Vol. 7. p. 429.

Epistola 10. Gregorio. Vol. 3. p. 473.

47. Athanasio. Vol. 7. p. 100. 132.

52. Eidein. Vol. 1. p. 112.

61. Occidentalibus. Vol. 6. p. 113.

63. Neocæsariensibus. Vol. 1. p. 17. Vol. 5 p. 23. 88. 149.
 173. 327. 333. Vol. 6. p. 3. 17. 18. 232.

68. Senatui Tyanorum. Vol. 5. p. 174.

73. Monachis suis. Vol. 3. p. 477.

Fl. an.

- Epistola 74. Occidentalibus. Vol. 2. p. 200.
 75. Episcopis suis. Vol. 7. p. 323.
 82. Patrophilo. Vol. 3. p. 271.
 181. Chorepiscopis. Vol. 1. p. 195. Vol. 3. p. 470.
 185. Eccles. Parnasen. Vol. 6. p. 113.
 186. Coniugi Atinthei prætoris. Vol. 4. p. 10.
 197. Diodoro. Vol. 7. p. 423.
 241. Sine inscriptione. Vol. 5. p. 174. Vol. 6. p. 245.
 242. Sine inscriptione. Vol. 7. p. 160.
 243. Sine inscriptione. Vol. 2. p. 241.
 244. Sine inscriptione. Vol. 7. p. 440.
 264. Eusebio Samosat. Vol. 3. p. 410. 565.
 279. Modesto. Vol. 2. p. 232.
 289. Cæsariæ patriciæ. Vol. 5. p. 284. 287. Vol. 6. p. 415.
     478. 575. 581. Vol. 9. p. 54. 256.
 293. Eulogio, ceteris. Vol. 6. p. 113.
 403. Amphilochio. Vol. 3. p. 28.
 412. Gregorio. Vol. 3. p. 470.
 Liturgia. In biblioth. patr. græc. latin. Vol. 6. p. 308.

BASILIUS CILIX.

Contra Ioannem Scytopolitam libri 16. Apud Photium Cod. 107.
 Vol. 6. p. 398.

SAMUEL BASNAGIUS.

Exercitationes historico-criticæ ad *Baronii annales, Ultraiecti*
 1692. 4to. Vol. 1. p. 14. 178. 231. 235. 237. 241. Vol. 2. p. 30.
 263. Vol. 4. p. 4. 16. 35. 39. 71. 74. 123. 369. Vol. 9. p. 67.

ANTONIUS BAUDRANDVS.

Additiones ad *Lerrarii* lexicon geographicum. *Parisi*. 1670. fol.
 Vol. 3. p. 33. 437. 449. 478. 479. 481. 514. 517. 518. 519.
 520. 521. 522. 526. 530. 531. 541.

BEDA.

701.

Opera, 4 vol *Coloniæ* 1612. fol. (*Coloniæ* 1688. fol.)
 De æquinoctio vernali. Vol. 9. p. 73.
 De tabernaculo. Vol. 4. p. 13.
 De ratione temporum. Vol. 9. p. 89.

Histo-

Fl. an.

Historia ecclesiastica gentis Anglorum cum notis *Abrah. Wheeloci.*
Cantabr. 1643. fol.

Lib. 1. cap. 27. Vol. 7. p. 53. 425.

cap. 29. Vol. 3. p. 560.

cap. 30. Vol. 3. p. 169. 335. Vol. 9. p. 164.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 3. p. 35. 60. 399. 559.

cap. 4. Vol. 3. p. 169. - cap. 9. Vol. 3. p. 608.

cap. 16. Vol. 3. p. 558.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 1. p. 103. Vol. 3. p. 36. 69. 132. 160. 554. 555.

cap. 25. Vol. 3. p. 160.

Lib. 4. cap. 5. Vol. 3. p. 70. 560. 597.

cap. 12. Vol. 3. p. 561. - cap. 18. Vol. 3. p. 561.

cap. 27. Vol. 2. p. 295.

Lib. 5. cap. 8. Vol. 3. p. 597.

ROBERTVS BELLARMINVS.

De controuersis christianæ fidei. 3 vol. *Ingolstadii 1590. & Paris.*
1620. fol. (4 tom. Colon. 1615. fol.)

Tom. 1. (edit. *Colon.*)

De verbo Dei non scripto. Lib. 4. cap. 3. Vol. 2. p. 180.

Tom. 2.

De conciliis. Lib. 1. cap. 15. Vol. 1. p. 282.

De clericis. Lib. 1. cap. 7. Vol. 2. p. 91.

cap. 11. Vol. 1. p. 287. Vol. 2. p. 38.

cap. 16. Vol. 1. p. 294.

cap. 17. Vol. 1. p. 192.

cap. 25. Vol. 2. p. 283.

cap. 28. Vol. 2. p. 228.

De monachis. Lib. 2. cap. 6. Vol. 3. p. 90.

cap. 38. Vol. 3. p. 47.

cap. 40. Vol. 2. p. 414.

De beatitudine sanctorum. Lib. 1. cap. 13. Vol. 5. p. 35.

De imaginibus. Lib. 2. cap. 9. Vol. 3. p. 299.

Tom. 3.

De eucharistia. Lib. 4. cap. 4. Vol. 6. p. 432. Vol. 8. p. 10. 24.

De missa. Lib. 2. cap. 9. Vol. 6. p. 379.

- Fl. an.* De pœnitentia, Lib. 1. cap. 22. Vol. 8. p. 109. 114. 119.
 De matrimonio, Lib. 1. cap. 3. Vol. 4. p. 37.
 Tom. 4.
 De bonis operibus, Lib. 1. cap. 13. Vol. 6. p. 13.
 Lib. 2. cap. 2. Vol. 9. p. 213.
 De scriptoribus eccles. *Colon.* 1631. 8uo. (*Colon.* 1684.) Vol. 4.
 p. 115.
1115. BERNARDVS.
 Opera. *Parif.* 1640. fol.
 De consideratione, Lib. 2. cap. 13. Vol. 6. p. 161.
 Vita Malach. Cap. 5. Vol. 3. p. 36. 37.
1066. BERNOLDVS.
 De ordine Romano, Apud *Cassandrum* in liturgicis. Vol. 6. p. 270.
840. BERTRAMVS, MONACHVS CORBEIENSIS.
 De corpore & sanguine domini. Apud *Flacium* in catalogo testi-
 um veritatis. *Geneue* 1608. fol. Vol. 6. p. 457. 461. 587.
- GUILIELMVS BEVEREGIVS.
 Pandecte canonum cum adnotationibus 2 vol. *Oxonia* 1672. fol.
 (*Vid. PETRVS ALEXANDRINVS, TIMOTH. ALLXANDR, ceteri.*)
 Adnotationes in canones apostolicos.
 Can. 2. Vol. 1. p. 278. - Can. 7. Vol. 9. p. 103.
 Can. 10. Vol. 7. p. 107. - Can. 14. Vol. 2. p. 395.
 Can. 83. Vol. 2. p. 401.
 In concilium Ancyrantum.
 Can. 2. Vol. 1. p. 312. - Can. 13. Vol. 1. p. 193. 199. 284.
 Can. 15. Vol. 3. p. 115.
 In concilium Antiochenum. Can. 2. Vol. 4. p. 38.
 In concilium Chalcedonense.
 Can. 2. Vol. 2. p. 72. - Can. 6. Vol. 2. p. 95.
 Can. 23. Vol. 2. p. 66.
 In concilium Constantinopolitanum. Can. 2. Vol. 1. p. 241.
 In concilium Nicenum.
 Can. 8. Vol. 3. p. 172. 283.
 Can. 11. Vol. 3. p. 209. 257. Vol. 8. p. 183.
 Can. 14. Vol. 4. p. 16.

Fl, an.

In concilium Trullanum.

Can. 36. Vol. I. p. 264. Vol. 3. p. 567.

Can. 74. Vol. 6. p. 516.

Codex canonum vindicatus. In appendice ad *Cotelerii* patres apostolicos. Tom. 2. *Antwerp*. 1698. fol. (*Amstelodam*. 1697. 4to.)

Lib. 2. cap. 2. Vol. 3. p. 244. - cap. 5. Vol. I. p. 204.

Lib. 3. cap. 5. Vol. I. p. 3.

cap. 7. Vol. 9. p. 181. - cap. 10. Vol. 9. p. 257.

THEODORVS BEZA.

Adnotationes in Nouum Testamentum. *Geneu*. 1582. fol.

In acta apostolorum. Vol. 10. p. 46.

In I ad Cor. 14. Vol. 6. p. 123.

Epistolæ Theologicæ. *Geneu* 1573. 8uo.

Epistol. 2. ad Thomam Tiliuin. Vol. 4. p. 163.

BIBLIOTHECA PATRVM LATINA.

Vol. 27. *Parif*. 1654. (*Lugdun*. 1677.) *Vid.* ALCIMVS AVITVS, AMALARIVS, alique complures.

BIBLIOTHECA PATRVM GRAECO-LATINA.

Per *Fronton. Ducaum*. 2 vol. *Parif*. 1624. *Vid.* COMBEEISIVS.

Not. Quum auctores, qui ex vtraque hac bibliotheca allegantur, suo quisque loco & ordine occurrant, supernacaneum esse ratus sum, heic paginas, ad quas in decem huius operis voluminibus citantur, adscribere. Idem de aliis huiusmodi collectionibus, e, g. de tomis conciliorum, obseruandum.

BIBLIOTHECA IVRIS CANONICI. Vid. IVSTELLVS.

IACOBVS BILLIVS.

Scholia in Nazianzeni opera. 1583. Vol. I. p. 117.

IOSEPHVS BINGHAMVS.

French Churches Apology for the Church of England. *Oxford*.

Vol. 4. p. 211. Vol. 6. p. 590.

Scholastical History of Lay-Baptism, Vol. 4. p. 139. 148. 183. 255.

355. 368. Vol. 6. p. 391. Vol. 7. p. 28. 30. 62. 301. 307. 328.

Vol. 8. p. 13. 18. 22. 221. 233.

11. an.

SEVERINVS BINIVS.

Concilia generalia &c. cum notis, 4 vol. *Coloniæ 1618.*

In concil. Antiochen. Vol. 3. p. 297.

In concil. Ilerdens. Vol. 8. p. 24.

1330.

MATTHÆVS ELASTARIVS.

Syntagma canonum græc. latin. Apud *Suicerum* in thesaur. eccles. & *Beueregium* in pandectis. Vol. 4. p. 15. 158. 190.

DAVID BLONDELLVS.

Apologia pro sententia Hieronymi de episcopis & presbyteris. *Amstelod.* 1646. 4to. Vol. 1. p. 57. 88. 99. 160. 194. 199. 230. 313. Vol. 2. p. 87. 91. Vol. 3. p. 421. 452. Vol. 6. p. 119.

SAMVEL BOCHARTVS.

Hieroicoicon, siue de animalibus, 2 vol. *Londini 1663. fol.* Vol. 3. p. 291.Geographia sacra. *Parisi.* 1651. *fol.* Vol. 3. p. 459.

IVSTVS HENNINGVS BOEHMERVS.

Ius parochiale. *Hale Magdeburgicæ 1721. 4to.* Vol. 2. p. 270.

IOANNES BOLLANDVS.

Acta Sanctorum. *Antwerp.* 1668. Vid. quæ dicta sunt ad *Bibliothecam græc. lat.*

IOANNES BONA.

De rebus liturgicis. *Coloniæ 1674. 8uo.* (*Parisi.* 1672. 4to.)

Lib. I. cap. 1. Vol. 5. p. 11.

cap. 3. Vol. 3. p. 114. Vol. 5. p. 18.

cap. 5. Vol. 5. p. 248. - cap. 7. Vol. 1. p. 118.

cap. 13. Vol. 6. p. 380. 381. 383.

cap. 14. Vol. 3. p. 229. Vol. 6. p. 383.

cap. 15. Vol. 6. p. 385. Vol. 9. p. 175.

cap. 16. Vol. 3. p. 301. Vol. 4. p. 17. 39. 134.

cap. 17. Vol. 8. p. 110. 164. 172. 184. 283.

cap. 19. Vol. 3. p. 121.

cap. 20. Vol. 3. p. 176. 227. 228. 246. 316.

cap. 22. Vol. 3. p. 280. 283. 285.

cap. 23. Vol. 3. p. 232. Vol. 6. p. 267. 271. 378. 419. 441.

cap. 24. Vol. 3. p. 268. Vol. 5. p. 247.

cap.

Fl. an.

- - - cap. 25. Vol. 1. p. 308. 358. Vol. 2. p. 3. 13. 18. 21. 23. 29.
39. Vol. 3. p. 240. 244. 245. 276. Vol. 6. p. 306.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 6. p. 233.

cap. 3. Vol. 6. p. 33. 103. 104.

cap. 5. Vol. 6. p. 156. 239. 296. 297. 384.

cap. 6. Vol. 3. p. 193. Vol. 6. p. 44.

cap. 7. Vol. 6. p. 75. 82.

cap. 8. Vol. 1. p. 302. Vol. 4. p. 112. Vol. 6. p. 263.

cap. 12. Vol. 6. p. 223. 347.

cap. 13. Vol. 6. p. 368. 464. 467.

cap. 15. Vol. 6. p. 371. - cap. 16. Vol. 6. p. 362.

cap. 17. Vol. 6. p. 416. 418. 426. 447. 451. 477. 482. 588.
Vol. 7. p. 125.

cap. 18. Vol. 6. p. 431. 433. 434. 437. 440. 442.

cap. 19. Vol. 6. p. 394. 397. 420. 433. Vol. 8. p. 11. 26. 29.

cap. 20. Vol. 6. p. 498.

In appendice rer. liturgic. Vol. 8. p. 214.

De psalmodia. *Parif.* 1663. 4to. (In operibus *Antverpia* 1723. fol.)

Cap. 11. Vol. 5. p. 304.

Cap. 16. Vol. 4. p. 114. Vol. 6. p. 16. 43.

EDVARDVS BREREWOODVS.

Patriarchal Government of the ancient Church. *Lond.* 1687. 8uo.

Vol. 1. p. 239. 257. 258. Vol. 3. p. 390. 392. 399. 409.

Enquiries about the diversity of Languages &c. *Lond.* 1635. 4to.

Vol. 1. p. 263. 456. Vol. 6. p. 399.

De ponderibus & pretiis nummorum Apud *Walton.* in prolegomenis ad biblia polyglotta. Vol. 1. p. 201.

BREVIARIVM FIDEI.

Apud *Iacobum Sirmondum.* Vol. 4. p. 408.

BREVIARIVM ROMANVM:

Parif. 1509. (*Colon.* 1628. 8uo.) Vol. 6. p. 53. 55.

BARNABAS BRISSONIVS.

De formulis & sollempnibus populi Romani verbis. *Parif.* 1583.

Vol. 5. p. 128. 251. Vol. 6. p. 235.

Fl. an.

AEGIDIVS BUCHERIVS.

De doctrina temporum, commentarius in Victorii canonem paschalem. *Amwerpia* 1634. fol. Vol. 5. p. 143. Vol. 9. p. 100. 101. 102.

IOANNES BVCKEREGIVS, al. IOANNES ROFFENSIS.

De potestate papæ in rebus temporalibus. *Londini* 1614. 4to. Lib. 2. cap. 2. Vol. 1 p. 104. - cap. 10. Vol. 7. p. 79. cap. 39 Vol. 7. p. 143. 147.

GEORGIVS BVLLVS.

Defensio fidei Nicenæ. *Oxon.* 1685. 4to. Vol. 1. p. 56. Vol. 4. p. 87. 91. Vol. 5. p. 44. 141.

Opera omnia, per Io. Ernestum Grabium. *Lond.* 1703. fol. Iudicium ecclesiæ catholicæ. Vol. 4. p. 71. 73. 96.

996.

BVRRHARDVS WORMATIENSIS.

Decretum. *Colon* 1548. fol. Et passim apud Cōrectores *Grariani*. Vol. 5. p. 31. Vol. 6. p. 420.

GILBERTVS BVURNETVS.

History of the Reformation, 2 vol. *Lond.* 1631. fol. (edit. lat. *Mittelholz*. 1686. Vol. 1. p. 200.

Pastoral Care. 4to. Vol. 2. p. 306. 436.

Vindication of the ordinations of the Church of England. *Lond.* 1677. 8vo. Vol. 1. p. 282. 291. 292.

Travels in several letters to Mr. Boyle. *Rotterd.* 1686. 8vo. (Edit. *Germanic*. 1687. 12mo.) Vol. 1. p. 178. Vol. 10. p. 10. 30.

IOANNES BVXTORFIVS.

Synagoga iudaica. *Hancu.* 1622. 8vo. (*Easil.* 1661. 8vo.) Vol. 9. p. 51. Vol. 10. p. 46.

BYZANTINAE HISTORIAE SCRIPTORES.

Parif. 1648. fol. 17 vol. Vid. quæ diximus ad *Bibliothecam Græc. Latin.*

C.

1350.

NICOLAVS CABASILAS.

Expositio liturgie. In biblioth. patr. græc. latin. tom. 2do. Vol. 6. p. 438.

Fl. an.

IOANNES CABASSVTIVS.

Notitia conciliorum & canonum. *Lugdun.* 1670. 8uo. (*Venetis*
1703. 8uo.) Vol. 1. p. 192. 291. 346. (Vid. hæc loca exscripta
ad calcem Vol. 2. p. 446. 447.) Vol. 2. p. 16. 39. 93. 94. 398.

423.

CAELESTINVS PAPA.

Epistolæ decretales. Apud *Iustellum*; *Crab.* & *Labbeum* in to-
mis conciliorum.

Epistola ad Gallos. Vol. 6. p. 354. 355.

ad episc. Narbon. Vol. 1. p. 147. Vol. 2. p. 97. 421.

ad Nestorium. Vol. 7. p. 81.

IVLIVS CAESAR.

De bello gallico. (Cum notis *Christoph. Cellarii.* *Hala Magdeb.*
1705. 8uo.) Vol. 9. p. 271.

500.

CAESARIVS ARELATENSIS.

Homiliæ. In bibliothec. patr. tom. 2. (tom. 8. edit. *Lugdun.* 1677.)

Homilia 6. de pascha. Vol. 4. p. 320.

8. in verba: *Cuius opus manserit* &c. Vol. 6. p. 310.

33. de sermonibus otiosis. Vol. 5. p. 25.

34. de genibus flectendis. Vol. 5. p. 260. Vol. 6. p. 202. 245.

De non recedendo ab ecclesia. Apud *Mabillonium*. Vol. 6. p. 61.

Vita eius. Apud *Surius*. Vol. 2. p. 34.

CAESARIVS NAZIANZENSIS.

Dialogi. In biblioth. patr. tom. 5. edit. *Lugdun.* 1677. Vol. 6. p. 272.

THOMAS CAIETANVS.

Commentarius in libros historicos vet. testam. Vol. 6. p. 96.

In Thom. Aquinatis summulam. Vol. 3. p. 275.

CAIVS ROMANVS.

Aduersus Proclum patronum sectæ Cataphrygarum. Apud *Euseb.*

lib. 2. c. 25. Vol. 3. p. 132. Vol. 9. p. 154.

IOANNES CALVINVS.

Opera, 9 vol. *Amstelod.* 1667. fol.

Institutiones. Vol 6. p. 589.

Epistola de quibusdam ecclesiæ ritibus. Vol. 6. p. 589. Vol. 8. p.

249. 275.

11. an.

IOANNES CALVINVS, al. KAHL.

Lexicon iuridicum. *Genevæ* 1665. *fol.* Vol. 7. p. 472. 483. 489.

PETRVS CANISIVS.

Catechismus. *Coloniæ* 1586. *fol.* Vol. 1. p. 287.

250.

CANONES sic dicti APOSTOLICI.

Can. 1. Vol. 1. p. 90. 162. - Can. 2. Vol. 1. p. 279.

Can. 3. Vol. 2. p. 262. Vol. 3. p. 243. 244. Vol. 6. p. 260.

Can. 4. Vol. 2. p. 263. 288. Vol. 3. p. 269. Vol. 6. p. 260.

Can. 5. Vol. 3. p. 269. Vol. 6. p. 260. Vol. 8. p. 85. Vol. 9. p. 105.

Can. 7. Vol. 2. p. 401. Vol. 7. p. 20. 374. Vol. 8. p. 70.

Can. 8. Vol. 7. p. 275. Vol. 9. p. 95. - Can. 9. Vol. 6. p. 571.

Can. 10. Vol. 6. p. 374. - Can. 11. Vol. 2. p. 206. Vol. 7. p. 97.

Can. 12. Vol. 8. p. 71. - Can. 13. Vol. 7. p. 88. 93.

Can. 14. Vol. 1. p. 50. Vol. 2. p. 393. Vol. 7. p. 329.

Can. 15. Vol. 2. p. 383. - Can. 16. Vol. 8. p. 104.

Can. 20. Vol. 2. p. 404. - Can. 21. Vol. 2. p. 133. Vol. 8. p. 59.

Can. 23. Vol. 1. p. 207. Vol. 7. 401.

Can. 24. Vol. 2. p. 311. Vol. 8. p. 4.

Can. 27. Vol. 2. p. 367. - Can. 28. Vol. 2. p. 312.

Can. 29. Vol. 2. p. 142. 312. Vol. 7. p. 321. Vol. 8. p. 17. 72.

Can. 30. Vol. 7. p. 31. Vol. 8. p. 18. 60. - Can. 31. Vol. 1. p. 97. 109.

Can. 32. Vol. 2. p. 379. Vol. 7. p. 19.

Can. 33. Vol. 1. p. 223. Vol. 7. p. 88.

Can. 34. Vol. 1. p. 109. Vol. 8. p. 33. - Can. 35. Vol. 2. p. 175.

Can. 36. Vol. 1. p. 224. 225. Vol. 8. p. 100.

Can. 37. Vol. 1. p. 209. - Can. 39. Vol. 1. p. 85. Vol. 2. p. 291.

Can. 40. Vol. 2. p. 329. - Can. 41. Vol. 2. p. 316.

Can. 42. Vol. 7. p. 504. Vol. 8. p. 68. 87.

Can. 43. Vol. 2. p. 38. 39. - Can. 45. Vol. 7. p. 294.

Can. 47. Vol. 2. p. 212. Vol. 4. p. 410. Vol. 8. p. 78.

Can. 48. Vol. 7. p. 435.

Can. 49. Vol. 4. p. 165. 171. 340. Vol. 5. p. 48. Vol. 8. p. 68.

Can. 50. Vol. 1. p. 50. Vol. 4. p. 177.

Can. 51. Vol. 3. p. 3. Vol. 8. p. 80. Vol. 9. p. 279.

Can. 52. Vol. 8. p. 97.

Can.

Fl. an.

Can. 53. Vol. 2. p. 412. Vol. 7. p. 415. Vol. 8. p. 80. 96.
 Can. 58. Vol. 1. p. 86. Vol. 6. p. III. Vol. 8. p. 66.
 Can. 60. Vol. 8. p. 79. - Can. 61. Vol. 2. p. 126.
 Can. 62. Vol. 8. p. 79. - Can. 63. Vol. 8. p. 81.
 Can. 64. Vol. 7. p. 46. 377. Vol. 9. p. 38. 58.
 Can. 65. Vol. 7. p. 294. - Can. 66. Vol. 7. p. 403.
 Can. 67. Vol. 2. p. 194. Vol. 7. p. 440. - Can. 68. Vol. 8. p. 77.
 Can. 69. Vol. 2. p. 6. Vol. 8. p. 83. 98. Vol. 9. p. 209. 257.
 Can. 70. Vol. 2. p. 411. Vol. 7. p. 271.
 Can. 71. Vol. 7. p. 222. - Can. 72. Vol. 7. p. 223. 310.
 Can. 73. Vol. 1. p. 223. Vol. 7. p. 310.
 Can. 74. Vol. 2. p. 210. Vol. 7. p. 165.
 Can. 75. Vol. 7. p. 297. - Can. 76. Vol. 8. p. 61. 100.
 Can. 80. Vol. 1. p. 155. - Can. 83. Vol. 2. p. 401. Vol. 8. p. 70.
 Can. 85. Vol. 4. p. 126. - Can. 86. 87. Vol. 2. p. 132.

1310.

PETRVS CANTOR.

De verbo mirifico. Apud *Hug. Menard*, in sacramentar. *Gregorii*.
 Vol. 2. p. 5.
 Verbum abbreviatum. Apud *Bonam* de rebus liturgicis. Vol. 6.
 p. 386. 387. 388.

MELCHIOR CANVS.

Loci theologici, & de sacramentis. *Colen*. 1685. 8uo.
 Lib. 3. cap. 5. Vol. 9. p. 178.
 Lib. II. cap. 6. Vol. 6. p. 162.

IVLIVS CAPITOLINVS.

Vita Antonini philosophi. Vol. 7. p. 456. Vol. 9. p. 4. Vol. 10.
 p. 5. 26.

BARTHOLOMAEVS CARRANZA.

Summa conciliorum. *Louan*. 1681. 4to. Vol. 1. p. 218. Vol. 2. p. 274.

CARLETONVS.

Divine Right of Tithes. *Lond*. 1606. 4to. Vol. 2. p. 283. 285.

768.

CAROLVS MAGNVS.

Capitularia. Apud *Lindebrogium* in codice legum antiquarum,
 & apud *Ansegisum* abbatem & *Baluzium*. Vol. 1. p. 147.
 Vol. 3. p. 286. Vol. 5. p. 28. Vol. 7. p. 167. 256. 260. Vol. 9.
 p. 339. Vol. 10. p. 19.

El, an.

ISAACVS CASAVBONVS.

- Exercitationes in *Baronii* annales. *Geneva* 1654. 4to. (Et *London.* 1654. 4to.) Vol. 1. p. 37. Vol. 4 p. 131. 151. Vol. 5. p. 17. 20. Vol. 6. p. 377.
 Notæ in *historiæ augustæ* scriptores. *Parif.* 1620. fol. Vol. 3. p. 170. Vol. 6. p. 187.
 Notæ in *Sirabonis* geographiam. *Parif.* 1620. Vol. 3. p. 467.

GEORGIUS CASSANDER.

Opera. *Parif.* 1626. fol.

- Liturgica. Vol. 6. p. 270. 475. Vol. 8. p. 179.
 Consultatio de articulis religionis cum *Gratii* adnotatis. 1642. 8vo. Vol. 3. p. 311. 512.
 De communione sub utraque specie. *Helmsladii* 1642. 4to. Vol. 6. p. 437. Vol. 8. p. 26.

IOANNES CASSIANVS.

424.

Opera. *Bafil.* 1575.

De institutis renuntiantium.

Lib. 1. cap. 10. Vol. 3. p. 342.

cap. 11. Vol. 3. p. 52.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 5. p. 335. Vol. 6. p. 8.

cap. 4. Vol. 6. p. 8.

cap. 5. Vol. 5. p. 335. Vol. 6. p. 11. 13. 42.

cap. 6. Vol. 5. p. 286. Vol. 6. p. 58. 66.

cap. 7. Vol. 5. p. 258. Vol. 6. p. 248.

cap. 8. Vol. 5. p. 160. 336. Vol. 6. p. 12. 23.

cap. 10. Vol. 6. p. 11.

cap. 11. Vol. 5. p. 336. 337. Vol. 6. p. 11.

cap. 12. Vol. 5. p. 337. Vol. 6. p. 13. 23. 81. 185.

cap. 13. Vol. 5. p. 9.

cap. 16. Vol. 3. p. 64. Vol. 5. p. 345.

cap. 17. Vol. 3. p. 282. - cap. 18. Vol. 5. p. 256.

Lib. 3. cap. 2. Vol. 3. p. 71. Vol. 5. p. 286. 303. 338. Vol. 6. p. 57. Vol. 9. p. 54.

cap. 3. Vol. 3. p. 35. Vol. 5. p. 13. 303. 309. 313. 318.

cap. 4. Vol. 5. p. 304. 311. (326. Vol. 6. p. 9. cap.

Fl. an.

- - - cap. 6. Vol. 5. p. 311. 312. 326. 327. 329. 334.
- cap. 9. Vol. 9. p. 39. - cap. 10. Vol. 9. p. 63.
- Lib. 4. cap. 1. Vol. 3. p. 25. - cap. 15. Vol. 3. p. 56.
- cap. 16. Vol. 3. p. 65. - cap. 17. Vol. 3. p. 63.
- cap. 19. Vol. 3. p. 79. - cap. 20. Vol. 3. p. 65.
- Lib. 5. cap. 9. Vol. 3. p. 73. - cap. 26. Vol. 9. p. 54.
- cap. 40. Vol. 3. p. 431. - cap. 41. Vol. 3. p. 74.
- Lib. 10. cap. 22. Vol. 3. p. 61. 62. - cap. 23. Vol. 3. p. 60.
- cap. 24. Vol. 3. p. 431.
- Lib. 11. cap. 15. Vol. 3. p. 77.
- Collatio 2. cap. 2. Vol. 3. p. 65.
- cap. 5. Vol. 6. p. 337. Vol. 7. p. 400.
- cap. 13. Vol. 3. p. 91. - cap. 16. Vol. 3. p. 66.
- cap. 25. 26. Vol. 3. p. 72.
- Collatio 3. cap. 1. Vol. 3. p. 23.
- Collatio 4. cap. 1. Vol. 1. p. 94. Vol. 3. p. 24.
- Collatio 7. cap. 23. Vol. 3. p. 76.
- cap. 25. Vol. 7. p. 110. 111.
- cap. 27 & 28. Vol. 7. p. 110.
- cap. 30. Vol. 6. p. 421. 582.
- Collatio 8. cap. 3. Vol. 3. p. 53. - cap. 15. Vol. 3. p. 65.
- Collat. 10. cap. 2. Vol. 3. p. 24. Vol. 6. p. 91. Vol. 9. p. 68. 72.
- Collat. 11. cap. 1. Vol. 3. p. 430. - cap. 3. Vol. 3. p. 429.
- Collat. 18. cap. 7. Vol. 3. p. 16. - cap. 15. Vol. 3. p. 80.
- Collat. 19. cap. 16. Vol. 3. p. 72.
- Collat. 20. cap. 8. Vol. 8. p. 135.
- Collat. 21. cap. 2. Vol. 3. p. 83. - cap. 9. 10. Vol. 3. p. 46.
- cap. 11. Vol. 3. p. 72.
- cap. 20. Vol. 3. p. 72. Vol. 5. p. 256. Vol. 9. p. 40. 123.
- cap. 23. Vol. 3. p. 72. - cap. 26. Vol. 5. p. 337.
- cap. 27. 28. Vol. 9. p. 185. - cap. 30. Vol. 9. p. 187. 195.
- Collat. 22. cap. 13. Vol. 7. p. 181.
- Collat. 23. cap. 21. Vol. 3. p. 80.
- Collat. 24. cap. 4. Vol. 3. p. 431. - cap. 12. Vol. 3. p. 84.
- De incarnatione lib. 6. Vol. 4. p. 99.

MAR-

Fl. an.

514.

MARCVS AVRELIVS CASSIODORVS. Historia tripartita ex Socrate, Sozomeno & Theodoretto. *Franc.*1588. fol. (*Basil.* 1523. fol.)

Lib. 5. cap. 2. Vol. 6. p. 19.

Lib. 9. cap. 30. Vol. 3. p. 347.

Lib. 10. cap. 4. Vol. 6. p. 130. - cap. 9. Vol. 5. p. 128.

Chronicon in Philipp, imperat. Inter histor. Roman. scriptores.

Vol. 9. p. 12.

Commentarius in psalmos. *Parisi.* 1519.

In psalm. 44. Vol. 5. p. 86.

In canonic. Vol. 4. p. 141.

Variarum epistolarum libri 12. *Lugdun.* 1595. 8uo. (In biblioth. patrum tom. II edit. *Lugdun.* 1677.)

Lib. 11. epist. ult. Vol. 9. p. 11.

Lib. 12. epist. 20. Vol. 3. p. 352.

DIO CASSIVS. Historia Romana græc. latin. *Franc.* 1592. 8uo. Vol. 1. p. 13. 18. Vol.

3. p. 389.

ALPHONSVS DE CASTRO. Aduersus hæreses. *Lugdun.* 1546. 8uo. (*Colon.* 1539. fol.) Vol. 8. p. 180.**CATENA IN IOBVM. Vid. IVLIVS HALICARNASS. & SEVERVS.****GVILIELMVVS CAVEVS.**Historia litteraria 2 vol. *Lond.* 1688. & 1698. fol. (Et *Geneue* 1693 & 1699. fol.)**Tom. 1.**

Vol. 1. p. 117. 314. Vol. 2. p. 130. 184. Vol. 3. p. 35. 67. 224. Vol. 4. p. 116. 199. Vol. 5. p. 40. 140. 172. Vol. 6. p. 51. 70. 144. 177. Vol. 9. p. 68. 170.

Tom. 2.

Vol. 3. p. 56. 68. 550. Vol. 5. p. 139. 143. Vol. 6. p. 51.

Primitive Christianity. *Lond.* 1676. Et edit. *German. Lipsiæ* 1623. 8uo.)

Lib. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 147. - cap. 3. Vol. 3. p. 157. Vol. 7. p. 134.

cap. 7. Vol. 6. p. 83 Vol. 9. p. 56. 73. 130. 132. 138.

cap.

Fl. an.

- - cap. 8. Vol. 1. p. 193. Vol. 4. p. 15. Vol. 8. p. 109.
 cap. 10. Vol. 3. p. 255. Vol. 4. p. 249. 266. 309. Vol. 9.
 cap. 11. Vol. 5. p. 301. Vol. 6. p. 507. (p. 121.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 7. p. 354.

cap. 2. Vol. 6 p. 353. - cap. 5. Vol. 7. p. 163. 203.

Government of the ancient Church by Bishops, Metropolitans
 and Patriarchs. *Lond.* 1683. 8vo. Vol. 1. p. 205. 236. 238.
 241. 248. Vol. 3. p. 388. 391. 395. 397. 399. 411.

CAWDREY.

Discourse of Patronage. *Lond.* -- 4to. Vol. 2. p. 295.

1057.

GEORGIVS CEDRENVS.

Annales græco-latini, cum notis *Nylandri. Basil.* 1566. fol. Vol.
 3. p. 173. 294. Vol. 6. p. 4. Vol. 9. p. 173.

LVDOVICVS CELLOTIVS.

Notæ in capitula *Gualtheri Aurelianensis*. In concil. tom. 8. p.
 649. Vol. 1. p. 282. Vol. 5. p. 27.

CENTVRIAE MAGDEBVRGENSES.

Basil. 1624. fol. 3 vol.

Centur. 2. Vol. 4. p. 162. - Centur. 3. Vol. 5. p. 143.

250.

CELERINVS.

Epistola ad Cyprianum. Vol. 1. p. 284.

DANIEL CHAMIERIVS.

Panstratia catholica 3 vol. *Geneue* 1626. fol.

De canone. lib. 4. cap. 6. Vol. 6. p. 87.

De eucharistia. lib. 7. cap. 9. Vol. 6. p. 370.

cap. 11. Vol. 6. p. 372. 373.

lib. 8. cap. 7. Vol. 6. p. 432.

lib. 9. cap. 3. Vol. 8. p. 13.

lib. 11. cap. 2. Vol. 6. p. 463.

De ieiuniis. lib. 17. cap. 7. Vol. 9. p. 178.

CHARISIVS GRAMMATICVS.

In corpore auctorum linguæ latinæ. *Geneue* 1622. 4to. Vol. 7.
 P. 455.

CHRONICON ALEXANDRINVM, alias PASCHALE.

Vid. supra sub litt. A.

Fl. an.

694.

CHRONICON ANGLO-SAXONICVM.

Apud *Spelmannum* de conciliis. Vol. 3. p. 68.

430.

PETRVS CHRYSOLOGVS.

Opera. *Lugdun.* 1672. fol.

Sermo 8. Vol. 9. p. 217. - Sermo 11. Vol. 9. p. 190.

25. Vol. 2. p. 325. - Sermo 52. Vol. 4. p. 23. 33.

57. Vol. 4. p. 101. - Sermo 62. Vol. 4. p. 63.

66. Vol. 6. p. 72. - Sermo 105. Vol. 4. p. 24.

118. Vol. 6. p. 72. - Sermo 129. Vol. 9. p. 134.

155. Vol. 9. p. 8. - Sermo 157. Vol. 9. p. 80.

166. Vol. 9. p. 190.

398.

IOANNES CHRYSOSTOMVS.

Opera, græc. latin. 10 vol. *Parisi.* 1616. & apud *Commelin.* 1617.
(*Francos.* 1697. 1698. fol. 12 vol.)

Tom. 1.

Homilia 1. ad populum Antiochenum. Vol. 5. p. 193.

2. Vol. 5. p. 194. Vol. 6. p. 148. 190. 201.

3. Vol. 1. p. 73. 134. Vol. 5. p. 194.

4. Vol. 6. p. 158. - Hom. 5. Vol. 6. p. 190.

6. Vol. 9. p. 111. - Hom. 7. Vol. 5. p. 194. Vol. 6. p. 67.

9. Vol. 6. p. 133. - Hom. 10. Vol. 6. p. 133. Vol. 9. p. 46.

11. 13. Vol. 6. p. 158. - Hom. 14. Vol. 6. p. 173.

15. Vol. 5. p. 195. Vol. 6. p. 134. Vol. 7. p. 451.

16. Vol. 5. p. 195. Vol. 6. p. 182. Vol. 9. p. 203.

17. Vol. 3. p. 88. - Hom. 18. Vol. 3. p. 13. Vol. 5. p. 195.

19. Vol. 9. p. 127.

20. Vol. 5. p. 289. Vol. 6. p. 158. 330. Vol. 9. p. 111.

21. Vol. 2. p. 52. Vol. 4. p. 277. 281. 283. 285. 286. 312.

Vol. 5. p. 18. 195. Vol. 6. p. 316. 479. 480. 568.

Vol. 7. p. 264. Vol. 8. p. 133.

Homil. 22. de simulate siue ira. Vol. 5. p. 196. 244. 260. Vol. 6.

p. 479. 549. 558. 559. 560. 561. 562. Vol. 7. p. 334.

360. 368. Vol. 9. p. 196. 204. 217.

Homil. 23. in eos, qui nouilunia obseruant. Vol. 7. p. 224. 225.

461. Vol. 9. p. 7.

Homil. 24. de baptismo Christi, Vol. 5. p. 196. Vol. 6. p. 164. 175.

479. 495. Vol. 9. p. 69. 80. 84.

Homil.

Fl. an.

- Homil. 25. de diabolo tentatore. Vol. 6 p. 133.
 Homil. 28. siue 3 de incomprehensibili Dei natura. Vol. 5. p. 197.
 261. Vol. 6. p. 151. 190. 208. 219. 472. 583. Vol. 9. p. 47.
 Homil. 29. siue 4 de incomprehensib. Dei natura. Vol. 5. p. 198.
 256. 261. Vol. 6. p. 201. 220.
 Homil. 30. siue 5 de incomprehensibili Dei natura. Vol. 6. p. 190.
 Vol. 8. p. 131.
 Homil. 31. de b. Philogonio. Vol. 1. p. 154. Vol. 6. p. 127. 131.
 541. 584. Vol. 9. p. 75. 77.
 Homil. 34. siue 1. aduersus Iudæos. Vol. 5. p. 199. Vol. 6. p. 306.
 Vol. 7. p. 277. 278.
 Homil. 39. siue 6. aduersus Iudæos. Vol. 1. p. 112. Vol. 4. p. 228.
 Vol. 5. p. 6. Vol. 6. p. 479. 480. Vol. 7. p. 253. 280.
 Homil. 40. de Iuuentino & Maximo. Vol. 5. p. 199. 294. Vol. 6.
 p. 577. Vol. 7. p. 215. Vol. 9. p. 143.
 Homil. 41. de Pelagia. Vol. 5. p. 3.
 Homil. 42. in Ignatium. Vol. 1. p. 64. Vol. 3. p. 446.
 Homil. 43. de Romano martyre. Vol. 9. p. 134.
 Homil. 44. de natiuitate Maccabæorum. Vol. 9. p. 158.
 Homil. 45. in Meletium. Vol. 1. p. 135.
 Homil. 46. in Lucianum mart. Vol. 1. p. 10. Vol. 6. p. 200.
 Homil. 47. in Iulian. mart. Vol. 5. p. 199. Vol. 7. p. 461. Vol. 9.
 p. 143. 148.
 Homil. 48. de Romano mart. Vol. 6. p. 128.
 Homil. 49. 50. de Maccabæis. Vol. 9. p. 158.
 Homil. 51. de Bernice & Prosdoce. Vol. 5. p. 199.
 Homil. 52. de Eustathio Antiocheno. Vol. 6. p. 326.
 Homil. 53. de pœnitentia 1. Vol. 6. p. 128. 180.
 Homil. 55. de pœnitentia 5. Vol. 5. p. 200.
 Homil. 56. de pœnitentia 8. Vol. 6. p. 537.
 Homil. 57. de pœnitentia 9. Vol. 5. p. 275.
 De sancta Babyla. Vol. 1. p. 17.
 Homil. 60. Carechef. ad illumin. Vol. 4. p. 321. Vol. 5. p. 200.
 Homil. 62. de fato 2. Vol. 7. p. 333. 334.
 Homil. 71. de Phoca martyr. Vol. 5. p. 3.
 Homil. 73. de Barlaam. Vol. 7. p. 451. Vol. 9. p. 140.

Fl. an.

Homil. 74. in martyres totius orbis. Vol. 5. p. 201. Vol. 6. p. 314.
Vol. 9. p. 143. 160. 162.

Homil. 76. de anathemate. Vol. 7. p. 121. 122.

Contra gentiles. Vol. 3. p. 156. Vol. 7. p. 135. 136. 137. 138.

Tom. 2.

In Genesin homil. 1. Vol. 2. p. 325. Vol. 5. p. 201. Vol. 6. p. 189.

homil. 4. Vol. 6. p. 189. Vol. 9. p. 212.

homil. 6. Vol. 6. p. 190. Vol. 7. p. 379. Vol. 9. p. 35.

homil. 7. Vol. 9. p. 223. (212. 222.)

homil. 8. Vol. 9. p. 212.

homil. 10. Vol. 6. p. 132. Vol. 9. p. 204. 218.

homil. 11. Vol. 9. p. 185. 219.

homil. 27. Vol. 5. p. 202. 238. Vol. 6. p. 191. 559.

homil. 30. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 112. 118. 228. 239.

homil. 33. Vol. 5. p. 202. Vol. 6. p. 66. 68.

homil. 48. Vol. 7. p. 459. Vol. 9. p. 336. 347.

homil. 54. Vol. 5. p. 203. Vol. 6. p. 189.

homil. 56. Vol. 7. p. 460. Vol. 9. p. 348.

In Genesin sermo 1. Vol. 6. p. 67.

sermo 4. Vol. 6. p. 134. 145.

De Anna homil. 2. Vol. 5. p. 203.

homil. 4. Vol. 5. p. 306.

De Saule & Dauide. homil. 3. Vol. 5. p. 203.

In appendice.

Sermo post reditum. Vol. 6. p. 145. 159.

Tom. 3.

In psalmum 5. Vol. 10. p. 13. - Pf. 9. Vol. 4. p. 228. Vol. 7. p. 252.

44. Vol. 5. p. 4. - Pf. 49. Vol. 6. p. 534. Vol. 7. p. 500.

112. Vol. 5. p. 203. 204. 240. - Pf. 114. Vol. 5. p. 204.

115. Vol. 3. p. 130. - Pf. 117. Vol. 5. p. 205. 206.

119. Vol. 5. p. 204. - Pf. 127. Vol. 5. p. 204.

133. Vol. 5. p. 331. Vol. 6. p. 545.

137. Vol. 5. p. 206. Vol. 6. p. 20.

140. Vol. 3. p. 180. Vol. 5. p. 204. 206. 268. 317. 339.

144. Vol. 3. p. 278. Vol. 5. p. 204. 206. Vol. 6. p. 490.

149. Vol. 3. p. 278. Vol. 5. p. 204.

150. Vol. 5. p. 205.

In

Fl. an.

In locum psalmi 48. Ne timueris, quum dives factus. hom. 1.

Vol. 3. p. 130. Vol. 5. p. 4.

In locum psalmi 145. Lauda anima mea dominum. Vol. 5. p.

207. Vol. 6. p. 14. Vol. 9. p. 113. 225.

In locum Iesaiæ 6. Vidi dominum sedentem. homil. 1. Vol. 5.

p. 207. 208. 270. 288. Vol. 6. p. 37. 190. 316.

In eundem locum Iesaiæ 6. homil. 2. Vol. 6. p. 127. 148.

In eundem locum & in 2 paralip. hom. 3. Vol. 6. p. 127.

In eundem locum Iesaiæ 6. hom. 4. Vol. 3. p. 122. Vol. 5. p. 288. 332.

In eundem locum. homil. 6. Vol. 5. p. 208. Vol. 6. p. 38. 315.

De prophetiarum obscuritate. homil. 1. Vol. 5. p. 3.

homil. 2. Vol. 5. p. 208. Vol. 6. p. 241.

Vol. 9. p. 48.

Tom. 4.

De sacerdotio.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 2. p. 308. - cap. 5. Vol. 4. p. 51.

cap. 6. Vol. 8. p. 193. 198. - cap. 12. Vol. 2. p. 359.

cap. 14. Vol. 1. p. 73. Vol. 3. p. 309.

cap. 15. Vol. 1. p. 273. Vol. 2. p. 101.

cap. 16. Vol. 2. p. 366. 368. - cap. 18. Vol. 2. p. 368.

Lib. 4. cap. 2. Vol. 2. p. 359. - cap. 3. Vol. 2. p. 344. 348. 359.

cap. 4. Vol. 2. p. 344. 349. 367.

cap. 6. Vol. 2. p. 345. Vol. 6. p. 168.

cap. 7. Vol. 2. p. 345.

cap. 8. Vol. 2. p. 344. 346. Vol. 6. p. 115.

cap. 9. Vol. 2. p. 346.

Lib. 5. cap. 1. Vol. 2. p. 344. 358. Vol. 6. p. 114. 167.

cap. 3. Vol. 2. p. 310. - cap. 5. Vol. 2. p. 345.

cap. 7. Vol. 2. p. 359. - cap. 8. Vol. 2. p. 333.

Lib. 6. cap. 1. Vol. 6. p. 114. - cap. 2. 3. Vol. 2. p. 310.

cap. 4. Vol. 2. p. 355. 365. Vol. 6. p. 327. 336. 351.

cap. 9. Vol. 2. p. 334. - cap. 10. 11. Vol. 2. p. 310.

De compunctione cordis. lib. 1. cap. 3. Vol. 6. p. 300.

cap. 6. Vol. 3. p. 61.

El. an.

De virginitate. cap. 28. Vol. 9. p. 350.

Aduerſus vituperat. vitæ monaſticæ. lib. 3. c. II. Vol. 3. p. 90.

In Eutropium eunuchum ſermo. Vol. 3. p. 363. Vol. 5. p. 209.

239. Vol. 6. p. 481. 559.

De pœnitentia. homil. 3. Vol. 6. p. 135.

Quod nemo læditur, niſi a ſe ipſo. Vol. 6. p. 48.

Liturgia (& in bibliothec. patr. græc. latin. tom. 2.) Vol. 3. p.

247. Vol. 6. p. 307. 325. 326. 334. 352. 491. 497.

Quum preſbyter eſſet designatus, ſermo. Vol. 2. p. 188.

Antequam irret in exilium, ſermo. Vol. 5. p. 22. Vol. 6. p. 513.

Poſt reditum ab exilio, ſermo. Vol. 3. p. 345. Vol. 5. p. 209.

Ad Innocentium epiſc. Roman. epiſt. I. Vol. 4. p. 129. 249. 327.

Vol. 6. p. 409. 436. Vol. 7. p. 43. Vol. 9. p. 238.

Epiſtola 2. ad Olympiadem. Vol. 5. p. 209.

125. ad Cyriacum, Vol. 1. p. 173. 180. Vol. 6. p. 200. 512.

Tom. 5.

Homilia 1. in parabolam decem millium debitoris, Vol. 6. p. 113.

Homil. 2. de Lazaro mendico. homil. 1. Vol. 6. p. 132. Vol. 9. p. 33.

Homil. 3. de Lazaro mendico. homil. 2. Vol. 6. p. 190.

Homil. 4. de Lazaro mendico. homil. 3. Vol. 5. p. 97. 99.

Homil. 5. de Lazaro mendico. homil. 4. Vol. 8. p. 132.

Homil. 6. in terræ motum & Lazarum. Vol. 1. p. 113. Vol. 5. p. 210.

Homil. 7. in paralyticum. Vol. 5. p. 3.

Homil. 8. in illud, Si poſſibile eſt. Vol. 5. p. 210.

Homil. 10. in illud, Anguſta eſt porta. Vol. 5. p. 210.

Homil. 12. in inſcriptionem actor. Vol. 5. p. 314.

Homil. 13. de ferendis reprehensionibus. Vol. 6. p. 134.

Homil. 16. in illud, Si eſurierit inimicus. Vol. 5. p. 210. 212. Vol.

6. p. 194.

Homil. 17. in illud, Salutate Priſcillam. Vol. 1. p. 112. 113.

Homil. 19. de ſcortatione. Vol. 7. p. 460.

Homil. 20. de libello repudii. Vol. 9. p. 141.

Homil. 21. Quod oportet hæreſes eſſe. Vol. 3. p. 225. Vol. 6. p. 505.

Homil. 23. de verbis apoſtoli, Habentes eundem ſp. Vol. 6. p. 148.

Homil. 25. de iſdem verbis apoſtoli. Vol. 5. p. 273.

Homil. 29. de dormientibus nolo vos ignorare. Vol. 6. p. 339.

Vol. 10. p. 55 73.

Ho.

Fl. an.

Homil. 30. de proditiōe Iudæ. Vol. 6. p. 300. 323. Vol. 9. p. 235.

Homil. 31. de baptismo siue natali Christi. Vol. 6. p. 429. 565.
Vol. 9. p. 69. 74.

Homil. 32. in cœmiterii appellationem & crucem. Vol. 6. p. 324.

Homil. 34. de resurrectione Christi. Vol. 9. p. 115.

Homil. 35. de adscensione Christi. Vol. 5. p. 213. Vol. 6. p. 215.
Vol. 9. p. 127. 128.Homil. 36. de sancta pentecoste. Vol. 3. p. 209. 225. Vol. 5. p. 210.
212. 245. Vol. 6. p. 155. 295.

Homil. 37. de sancta pentecoste. Vol. 9. p. 127.

Homil. 38. de pœnitentia & eucharistia. Vol. 5. p. 211. 212. Vol.
6. p. 558.

De laudibus Pauli. homil. 4. Vol. 7. p. 218.

Homil. 47. in illud, Saulus spirans minas. Vol. 6. p. 66.

Homil. 48. in inscriptionem altaris. Vol. 6. p. 66. 175. 201.

Homil. 50. de utilitate lect. scripturæ S. Vol. 4. p. 389. Vol. 5.
p. 213. Vol. 6. p. 175.

Homil. 51. de Christi precibus. Vol. 5. p. 211.

Homil. 52. in eos, qui pascha ieiunant. Vol. 5. p. 213. 324. Vol. 6.
p. 155. 216. 295. 494. 544. 582. Vol. 7. p. 278.
Vol. 9. p. 96. 98. 99. 107. 188. 196. 202. 351.

Homil. 54. in Heliam & viduam. Vol. 6. p. 134.

Homil. 56. Quod non sit desperandum. Vol. 6. p. 194.

Homil. 57. de non euulgandis peccatis fratrum. Vol. 6. p. 231.
Vol. 8. p. 133.

Homil. 58. Non esse ad gratiam concionandum. Vol. 8. p. 133.

Homil. 59. in martyres. Vol. 5. p. 294. 296. Vol. 6. p. 576. Vol.
9. p. 144. 146.

Homil. 60. Dæmones non gubernare mundum. Vol. 6. p. 206.

Demonstratio, quod Christus sit Deus. Vol. 3. p. 130. 237. Vol. 5.
p. 268. Vol. 6. p. 309. Vol. 10. p. 17.

Liber ad eos qui scandalizari sunt. Vol. 5. p. 214.

Homil. 62. de paralytico. Vol. 5. p. 211. 237. 247.

Homil. 63. Cur in pentecoste legantur acta. Vol. 5. p. 214. Vol.
6. p. 64. 65. Vol. 9. p. 121.

Ho-

El. an.

Homil. 65. de martyribus. Vol. 6. p. 136. Vol. 9. p. 135. Vol. 10. p. 7.
 Homil. 67. de ſancta Dioſide. Vol. 6. p. 137. Vol. 9. p. 135. 142.
 Vol. 10. p. 7.

Homil. 68. de pœnitentia Achab. Vol. 8. p. 133.

Tom. 6.

Homil. 1. De vno legiſlatore. Vol. 5. p. 216.

Homil. 17. De fide & lege naturæ. Vol. 10. p. 11.

Homil. 22. De occurſu & Simeone. Vol. 9. p. 172.

Homil. 27. De cruce. Vol. 4. p. 320.

Homil. 37. De filio prodigo. Vol. 1. p. 38. Vol. 5. p. 6. 215. 216. 251.

Homil. 52. De circo. Vol. 5. p. 217. Vol. 6. p. 80.

In Mattheum.

Homilia 1. Vol. 6. p. 80. - Hom. 6. Vol. 7. p. 451. 453.

Homil. 7. Vol. 5. p. 219. - Hom. 9. Vol. 9. p. 156.

Homil. 11. Vol. 5. p. 217. - Hom. 16. Vol. 6. p. 558.

Homil. 17. Vol. 7. p. 360. 368. Vol. 9. p. 307. 350.

Homil. 19. Vol. 5. p. 271.

Homil. 20. Vol. 4. p. 132. Vol. 5. p. 219. Vol. 6. p. 300.

Homil. 22. Vol. 6. p. 336.

Homil. 23. Vol. 4. p. 128. 135. Vol. 6. p. 77.

Homil. 26. Vol. 6. p. 326. 357. 584. - Hom. 29. Vol. 8. p. 188.

Homil. 32. Vol. 6. p. 346. Vol. 10. p. 68. 72.

Homil. 33. Vol. 5. p. 217. Vol. 6. p. 182. 295.

Homil. 37. Vol. 10. p. 13. - Hom. 41. Vol. 7. p. 518.

Homil. 42. Vol. 7. p. 341. - Hom. 47. Vol. 7. p. 71. Vol. 9. p. 190.

Homil. 49. Vol. 7. p. 460.

Homil. 51. Vol. 6. p. 548. 550. 555. 584.

Homil. 52. Vol. 3. p. 180. - Hom. 54. Vol. 4. p. 319.

Homil. 55. Vol. 2. p. 186. Vol. 4. p. 314.

Homil. 56. Vol. 2. p. 320. 323. 324. 325. Vol. 3. p. 78.

Homil. 63. Vol. 9. p. 350. - Hom. 67. Vol. 2. p. 293.

Homil. 68. Vol. 6. p. 36. - Hom. 69. Vol. 5. p. 218. 325.

Homil. 71. Vol. 5. p. 88. Vol. 6. p. 220. 226. 243.

Homil. 72. Vol. 5. p. 218. Vol. 6. p. 216. Vol. 8. p. 114.

Homil. 73. Vol. 7. p. 254.

Homil. 74. Vol. 3. p. 198.

Fl. an.

Homilia 82. Vol. 5. p. 250. Vol. 6. p. 322. 496. Vol. 7. p. 139. 474.

Homilia 83. Vol. 6. p. 272. 273. 532. Vol. 7. p. 413.

(Opus imperfectum in euangelium Matthæi vulgo

CHRYSOStOMO attributum.

Homil. 2. Vol. 9. p. 156. - Hom. 32. Vol. 7. p. 497.

Homil. 44. Vol. 2. p. 287. - Hom. 48. Vol. 1. p. 27.)

In Ioannem.

Prefatio Vol. 5. p. 219.

Homilia 1. Vol. 5. p. 92. - Hom. 10. Vol. 6. p. 69.

Homil. 24. Vol. 6. p. 336. Vol. 10. p. 82.

Homil. 25. Vol. 4. p. 330. - Hom. 42. 44. Vol. 5. p. 220.

Homil. 61. Vol. 5. p. 220. Vol. 10. p. 68.

Homil. 72. Vol. 3. p. 180. Vol. 6. p. 254.

Homil. 77. Vol. 5. p. 220. Vol. 6. p. 300.

In acta apostolorum.

Homilia 4. Vol. 9. p. 273.

Homil. 18. Vol. 5. p. 305. 346. Vol. 6. p. 265.

Homil. 19. Vol. 5. p. 220. Vol. 6. p. 334.

Homil. 21. Vol. 5. p. 221. - Hom. 23. Vol. 1. p. 8.

Homil. 24. Vol. 1. p. 318. Vol. 5. p. 221.

Homil. 30. Vol. 2. p. 305. Vol. 6. p. 190. 195.

Homil. 37. Vol. 6. p. 326.

In epistolam ad Romanos.

Homilia 7. Vol. 5. p. 211. - Hom. 14. Vol. 5. p. 222.

Homil. 16. Vol. 3. p. 287. - Hom. 24. Vol. 6. p. 59.

Homil. 29. Vol. 5. p. 19.

In epistol. 1. ad Corinthios.

Homil. 2. Vol. 1. p. 311. - Hom. 3. Vol. 4. p. 51.

Homil. 14. Vol. 6. p. 371. - Hom. 15. Vol. 7. p. 110.

Homil. 24. Vol. 5. p. 223. Vol. 6. p. 318. 548.

Homil. 26. Vol. 5. p. 266. 273.

Homil. 27. Vol. 6. p. 505. 512. 567. Vol. 10. p. 69.

Homil. 28. Vol. 6. p. 537. Hom. 30. Vol. 5. p. 331.

Homil. 35. Vol. 1. p. 47. Vol. 5. p. 223. Vol. 6. p. 358. Vol. 7. p. 314.

Homil. 36. Vol. 5. p. 223. 224. Vol. 6. p. 14. 19. 77. 155. 295.

Il. an.

Homil. 33. Vol. 1. p. 62.

Homil. 40. Vol. 4. p. 131. 187. 189. Vol. 5. p. 224. Vol. 6. p. 425.
Vol. 10. p. 67.

Homil. 41. Vol. 5. p. 224. Vol. 6. p. 335.

Homil. 44. Vol. 7. p. 113.

*In epist. 2. ad Corinthios.*Homilia 2. Vol. 1. p. 39. Vol. 4. p. 19. Vol. 5. p. 21. 225. Vol. 6. p.
212. 213. 214. 314. 328. 356. 448.

Homil. 3. Vol. 4. p. 147. Vol. 5. p. 93.

Homil. 5. Vol. 5. p. 226. - Hom. 14. Vol. 8. p. 177.

Homil. 18. Vol. 4. p. 126. Vol. 5. p. 226. 227. 258. Vol. 6. p. 76.
219. 226. 242. 295. 297. 310. 314. Vol. 8. p. 114.

Homil. 20. Vol. 6. p. 447. - Hom. 26. Vol. 10. p. 17.

Homil. 29. Vol. 3. p. 347.

In epist. ad Galatas.

In cap. 1. Vol. 7. p. 265. 295.

In epist. ad Ephesios.

Homilia 1. Vol. 5. p. 228.

Homil. 3. Vol. 3. p. 180. 215. Vol. 5. p. 228. Vol. 6. p. 305. 316. 375.
383. 479. 539. 558. 572. 579. 582.

Homil. 4. Vol. 2. p. 287. - Hom. 5. Vol. 1. p. 13.

Homil. 11. Vol. 2. p. 385. Vol. 4. p. 48. Vol. 6. p. 554. Vol. 7. p.
30. 291. 295. 296.

Homil. 13. Vol. 4. p. 227.

Homil. 14. Vol. 5. p. 228. Vol. 6. p. 300. 567.

Homil. 23. Vol. 5. p. 229.

In epist. ad Philippenses.

Homil. 1. Vol. 1. p. 66. 90. 180. 267. 297.

Homil. 3. Vol. 4. p. 42. 51. Vol. 6. p. p. 257. 335. 346. Vol. 10. p. 81.

Homil. 15. Vol. 5. p. 223.

In epist. ad Colossenses.

Homil. 3. Vol. 5. p. 22. 229. 230. Vol. 6. p. 36. 78. 154. 155. 215. 294.

Homil. 5. Vol. 5. p. 79.

Homil. 6. Vol. 4. p. 272. 308. 321. 325. 392. Vol. 5. p. 230. 237.

Homil. 7. Vol. 7. p. 79.

Ho-

Fl. an.

Homil. 8. Vol. 4. p. 228. Vol. 7. p. 253.
 Homil. 9. Vol. 5. p. 79. 231. Vol. 6. p. 316. 367.
 Homil. 10. Vol. 1. p. 39. Vol. 5. p. 231. 240.
 Homil. 12. Vol. 7. p. 460.

In epist. 1. ad Thessalonicenses.

Homil. 5. Vol. 9. p. 358. - Hom. 6. Vol. 10. p. 73.
 Homil. 10. Vol. 3. p. 184. Vol. 6. p. 428.
 Homil. 11. Vol. 6. p. 208.

In epist. 2. ad Thessalonicenses.

Homil. 3. Vol. 6. p. 78. 90. 203. Vol. 9. p. 46.

In epist. 1. ad Timotheum.

Homil. 5. Vol. 2. p. 80. 83. Vol. 6. p. 582. Vol. 7. p. 110.
 Homil. 6. Vol. 5. p. 231. 305. 319. Vol. 6. p. 355.
 Homil. 9. Vol. 9. p. 343.
 Homil. 10. Vol. 2. p. 156. Vol. 6. p. 109.
 Homil. 11. Vol. 1. p. 89. 267. 284.
 Homil. 13. Vol. 1. p. 90. - Hom. 14. Vol. 5. p. 307. 314.
 Homil. 15. Vol. 1. p. 67. 204.

In epist. 2. ad Timotheum.

Homil. 1. Vol. 5. p. 274. - Hom. 2. Vol. 5. p. 232.
 Homil. 10. Vol. 1. p. 60.

In epistolam ad Titum.

Homil. 1. Vol. 1. p. 67. 204.
 Homil. 2. Vol. 2. p. 156. Vol. 6. p. 110.
 Homil. 3. Vol. 7. p. 280. - Hom. 5. Vol. 9. p. 273.

In epistolam ad Hebræos.

Homil. 4. Vol. 5. p. 232. Vol. 6. p. 339. Vol. 10. p. 41. 55. 58. 59. 72.
 Homil. 13. Vol. 2. p. 45. Vol. 4. p. 142.
 Homil. 14. Vol. 5. p. 232. - Hom. 15. Vol. 3. p. 349.
 Homil. 17. Vol. 1. p. 311. Vol. 5. p. 232. 233. Vol. 6. p. 325. 366. 584.
 Homil. 22. Vol. 5. p. 233. Vol. 6. p. 310.
 Homil. 31. Vol. 8. p. 131.

Fl. an.

Ex editione *Henrici Saulii. Eton. 1613. 8 vol. fol.*

Ex tomø 1.

In psalm. 9. (ita corrigendum). Vol. 4. p. 228.

Ex tomø 4.

In acta apostolorum.

Homil. I. Vol. 4. p. 256. Vol. 5. p. 18.

Homil. 21. Vol. 6. p. 334. Hom. 46. Vol. 4. p. 125.

Ex tomø 5.

Homil. 57. In illud, Eundem habentes spiritum. Vol. 5 p. 180.

Homil. 63. De sancto Babyla. Vol. 1. p. 17.

Homil. 78. In hebdomadem magnam. Vol. 9. p. 113.

Homil. 116. De pascha. Vol. 10. p. 49.

Homil. 123. In illud, Si voluntario peccauerimus. Vol. 3. p. 235.
Vol. 6. p. 367.

Ex tomø 6.

Oratio I. ad Stagyrium. Vol. 8. p. 184.

Homil. 5. de pœnitentia. Vol. 6. p. 310.

Ex tomø 7.

Oratio II. In illud, Quidcumque ligaueritis. Vol. 6. p. 546.

Oratio 17. De fide. Vol. 4. p. 340.

Oratio 63. In adscensionem Christi. Vol. 9. p. 126.

Oratio 85. De paschate. Vol. 9. p. 108.

In psalmum 110. Vol. 4. p. 228.

Ex latine editis.

Homil. 5. De resurrectione. Vol. 6. p. 574.

Homil. 6. De pœnitentia. Vol. 6. p. 497. Vol. 8. p. 131.

Homil. In illud, Attendite, ne eleemosynam faciatis. Apud *Albertin.* de eucharistia p. 432. Vol. 6. p. 471.Homil. De laudibus euangelii. Apud *Habertum* in archieratico
p. 79. Vol. 1. p. 168.Epistola ad Cæsarium. Apud *Albertinum* loc. cit. p. 532. Vol. 6.
p. 453.

DAVID CHYTRÆVS.

De statu ecclesiarum in Græcia, Asia &c. *Francof. 1583. fol.* Vol.
1. p. 263.

MAR.

Fl. an.

MARCUS TULLIUS CICERO.

Opera. Genevæ 1646 (*Lugdun. Batauvor.* 1692. 4to.)

Pro Sexto Roscio Amerino. Vol. 7. p. 508.

In Verrem. Vol. 2. p. 286. Vol. 9. p. 4.

In Catilinam. Vol. 2. p. 422.

Quæstiones Tusculanæ. Vol. 10. p. 93.

De legibus. Vol. 10. p. 4.

1160.

IOANNES CINNAMVS.

Historia græc. latin. cum notis *Iacobi Du Fresne. Paris.* 1670. fol.

Vol. 3. p. 164.

CLAGET.

Of the Unity of the Church. *Lond.* 1693. 8vo. Vol. 7. p. 2.

192.

CLEMENS ALEXANDRINVS.

Opera græc. latin *Paris.* 1641. Item *Oxonii* 1715. fol.

Cohortatio ad gentes. Vol. 5. p. 39. 82. Vol. 7. p. 212.

Pædagog. lib. 1. cap. 6. Vol. 4. p. 143. 391.

lib. 2. cap. 1. Vol. 6. p. 505.

cap. 2. Vol. 6. p. 322.

cap. 4. Vol. 3. p. 277.

cap. 8. Vol. 10. p. 58.

lib. 3. cap. 11. Vol. 6. p. 301. Vol. 8. p. 210.

cap. 12. Vol. 1. p. 59. Vol. 5. p. 39. 60.

Stromat. lib. 1. cap. 1. Vol. 6. p. 370. 438. 574.

cap. 11. Vol. 1. p. 4.

cap. 20. Vol. 6. p. 273.

cap. 21. Vol. 9. p. 66.

lib. 2. cap. 11. Vol. 1. p. 4.

cap. 12. Vol. 7. p. 6.

cap. 20. Vol. 9. p. 267.

cap. 23. Vol. 9. p. 350.

lib. 3. cap. 2. Vol. 9. p. 270. 273.

cap. 4. Vol. 9. p. 268.

cap. 6. Vol. 2. p. 159.

cap. 9. Vol. 9. p. 276.

lib. 4. cap. 13. Vol. 1. p. 28.

El. an.

- lib. 6. cap. 12. Vol. 1. p. 5.
 cap. 13. Vol. 1. p. 57.
 cap. 18. Vol. 5. p. 71.
 lib. 7. cap. 6. Vol. 5. p. 133.
 cap. 7. Vol. 5. p. 13. 40. 254. 269. 276. 305.
 cap. 12. Vol. 9. p. 15. 255.
 cap. 13. Vol. 1. p. 6.

Quis diues saluetur. Apud Combesif. in auctario nouissimo bibl.
 patr. græc. lat. *Parif.* 1672. Et apud Euseb. lib. 3. c. 23. Vol.
 1. p. 42. 58. Vol. 2. p. 84. Vol. 3. p. 12.

Electa ex scripturis. Apud Combesif. auctar. nouissimo. Vol. 4.
 p. 155.

Hypotypos. lib. 5. Apud Io. Moschum prat. spirit. Vol. 4. p. 195.
 lib. 6. Apud Euseb. hist. eccles. Vol. 1. p. 62.

CLEMENS ROMANVS.

165.

Epistola 1. ad Corinthios græc. latin. Apud Coteler. patr. apostol.
 rom. 1.

- Num. 17. Vol. 9. p. 193.
 21. Vol. 6. p. 552.
 40. Vol. 1. p. 42. Vol. 3. p. 145.
 42. Vol. 2. p. 82.
 48. Vol. 5. p. 260. Vol. 6. p. 552.
 49. 54. 57. Vol. 6. p. 553.

Recognitionum lib. 2. cap. 9. Vol. 7. p. 260.
 lib. 3. cap. 57. Vol. 4. p. 306.
 cap. 67. Vol. 4. p. 164. Vol. 5. p. 62.
 lib. 4. cap. 32. Vol. 4. p. 219. 257.
 lib. 5. cap. 16. Vol. 5. p. 72.
 lib. 6. cap. 9. Vol. 4. p. 164. 198. 239.
 cap. 15. Vol. 4. p. 258.
 lib. 10. cap. 71. Vol. 3. p. 145.

Epistola ad Iacobum. Vol. 1. p. 78. 112. 322. Vol. 2. p. 53. 83. Vol.
 8. p. 147.

Homilia 9. Vol. 4. p. 258.

Epitome de gestis Petri. Vol. 5. p. 13. 134.

Fl. an.
564.

IOANNES CLIMACVS.

Opera græc. latin. *Parif.* 1633. *fol.* Vol. 3. p. 282.

PHILIPPVS CLVVERIVS.

Italia vetus. *Lugdun. Batav.* 1622. *fol.* (Ibid. 1624. *fol.*) Vol. 3. p. 168. 507. 510. 512. 515. 516. 518.

CODEX CANONVM ECCLESIAE VNIVERSAL.

Apud *Iustellum.* Vol. 3. p. 413. Vol. 4. p. 158.

CODEX CANONVM ECCLESIAE AFRICANAE.

Apud *Iustellum* & tom. 2. conciliorum.

Can. 3. Vol. 5. p. 191. - Can. 6. Vol. 3. p. 102.

Can. 18. Vol. 2. p. 168. Vol. 4. p. 186. Vol. 6. p. 425.

Can. 33. Vol. 3. p. 139.

Can. 37. Vol. 2. p. 289. Vol. 4. p. 391. Vol. 6. p. 260.

Can. 42. Vol. 3. p. 336. - Can. 43. Vol. 8. p. 207.

Can. 45. Vol. 4. p. 215. - Can. 47. Vol. 7. p. 305.

Can. 48. Vol. 2. p. 138. Vol. 4. p. 408. Vol. 7. p. 64. 330.

Can. 53. Vol. 3. p. 139. Vol. 7. p. 65.

Can. 55. Vol. 2. p. 174. - Can. 56. Vol. 3. p. 139.

Can. 57. Vol. 7. p. 305. Vol. 8. p. 225.

Can. 58. Vol. 2. p. 138. Vol. 3. p. 167.

Can. 59. Vol. 2. p. 214. - Can. 60. Vol. 7. p. 225.

Can. 61. Vol. 7. p. 379. Vol. 9. p. 35.

Can. 67. Vol. 7. p. 65. - Can. 68. Vol. 2. p. 198.

Can. 72. Vol. 4. p. 211. 403. - Can. 75. Vol. 2. p. 59. 64.

Can. 77. Vol. 8. p. 103. - Can. 78. Vol. 3. p. 418.

Can. 80. Vol. 3. p. 28. - Can. 81. Vol. 7. p. 171.

Can. 84. Vol. 1. p. 157. 212. - Can. 86. Vol. 1. p. 212. 214.

Can. 90. Vol. 1. p. 210. 213. - Can. 91. Vol. 1. p. 296.

Can. 93. Vol. 7. p. 65. 331. - Can. 100. Vol. 1. p. 210. 213.

Can. 103. Vol. 6. p. 248. - Can. 115. Vol. 5. p. 243.

Can. 117. 118. Vol. 3. p. 411. - Can. 119. Vol. 3. p. 138. 411.

Can. 123. Vol. 3. p. 139. 411. - Can. 128. Vol. 7. p. 297.

Can. 129. Vol. 7. p. 297. - Can. 132. 133. Vol. 7. p. 166.

Can. 135. Vol. 7. p. 51.

El. an.

CODEX IVSTINIANEVS. Vid IVSTINIANVS.

CODEX THEODOSIANVS. Vid. THEODOSVS.

CODEX CANONVM ECCLESIAE GRAECAE. Vid. RHINGE-
RVS.

GEORGIVS CODINVS.

160.

De officiis ecclesiae Constantinopolitanae graec. latin. cum notis
Iacobi Cretseri. Paris. 1648. fol. Vol. 3. p. 204. 567.

COLLATIO CARTHAGINENSIS.

411.

Inter catholicos & Donatistas. Ad calcem *Optati. Paris. 1631. fol.*
Vid. infra inter concilia.

COLLATIO INTER CATHOLICOS ET ARIANOS.

Apud *Mabillonium* de cursu gallicano. Vol. 6. p. 5.

COLLECTIO CANONVM.

Witteberga 1614. 4to. Vol. 8. p. 183.

COLLECTIO CONSTITVTIONVM ECCLESIASTICARVM.

Vid. BALSAMON apud IVSTELLVM. Vol. 2. p. 48.

FRANCISCVS COMBEFISIVS.

Bibl. patr. graec. latin. auctarium nouum. *Paris. 1648. fol. Vol. 5.*
p. 140. Vid. *Asterius*, ceteri.Auctarium nouissimum. *Paris. 1672. fol. Vol. 1. p. 58. Vol. 3. p.*
147. Vol. 4. p. 144. &c. Vid. quæ diximus ad *Bibliothec.*
graec. latin. sub littera B.Historia Monothelitarum cum variis monumentis patr. graec. la-
tin. *Paris. 1648. Vol. 7. p. 172. Vol. 9. p. 59. 64.*

COMBER.

Of liturgies, 2 vol *Lond. Suo. Vol. 5. p. 130. 138. 179. 180. Vol. 6.*
p. 50. 264.

Companion to the Temple. Vol. 4. p. 69.

326.

COMMODIANVS.

Instructiones aduersus Paganos. Ad calcem *Cypriani* edit. Rigalt.
Paris. 1666. Vol. 7. p. 258. Vol. 9. p. 115.

325.

CONSTANTINVS MAGNVS.

Epistolæ variae. Apud *Eusebium*. Vol. 1. p. 231. Vol. 2. p. 253. 266.
Vol. 3. p. 406. Vol. 7. p. 47. 275. Et apud *Socratem*. Vol. 1.
P. 34. Ora-

Fl. an.

Oratio ad sanctos. cap. 12. Vol. 9. p. 148.

CONSTITVTIONES sic dictæ APOSTOLICAE.

Apud *Cotelerium* vol. 1. patrum apostolicorum & tom. 1. concilior.
Labbei.

Lib. 1. cap. 9. Vol. 7. p. 455.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 1. p. 143. - cap. 6. Vol. 2. p. 404.

cap. 14. Vol. 4. p. 147. - cap. 18. Vol. 8. p. 211.

cap. 25. Vol. 1. p. 109. 288. - cap. 26. Vol. 1. p. 82. 356.

cap. 28. Vol. 1. p. 272. 273. Vol. 6. p. 505.

cap. 30. Vol. 1. p. 323. - cap. 31 & 32. Vol. 1. p. 321.

cap. 44. Vol. 1. p. 312.

cap. 57. Vol. 1. p. 272. 303. 318. 326. 331. 356. Vol. 2. p. 33.

Vol. 3. p. 172. 175. 196. 202. 220. 267. Vol. 4. p. 128.

Vol. 5. p. 277. Vol. 6. p. 2. 20. 58. 73. 80. 91. 127. 238.

cap. 58. Vol. 1. p. 356. Vol. 6. p. 185. Vol. 8. p. 44.

cap. 59. Vol. 5. p. 256. 287. 308. 316. 339. Vol. 6. p. 59. 577.

cap. 63. Vol. 2. p. 409.

(Vol. 9. p. 52.)

Lib. 3. cap. 2. Vol. 7. p. 437. - cap. 4. Vol. 6. p. 265.

cap. 5. Vol. 1. p. 61. - cap. 8. Vol. 6. p. 252.

cap. 9. Vol. 1. p. 350. Vol. 6. p. 124.

cap. 11. Vol. 2. p. 6. 36.

cap. 15. Vol. 1. p. 352. 354. Vol. 4. p. 307.

cap. 16. Vol. 4. p. 296. 298. 360.

cap. 17. Vol. 4. p. 310. 330. 360. 371.

cap. 19. Vol. 1. p. 321. - cap. 20. Vol. 6. p. 123.

Lib. 4. cap. 6. Vol. 6. p. 252. Vol. 7. p. 413. 475. 487. 495. 499.

Lib. 5. cap. 6. Vol. 4. p. 48. - cap. 13. Vol. 9. p. 72.

cap. 15. Vol. 9. p. 52. 257.

cap. 17. Vol. 8. p. 85. Vol. 9. p. 105.

cap. 18. Vol. 9. p. 229. 238.

cap. 19. Vol. 4. p. 249. Vol. 6. p. 3. 59. Vol. 9. p. 239.

cap. 20. Vol. 5. p. 287. Vol. 9. p. 40. 52.

Lib. 6. cap. 15. Vol. 4. p. 238. 408.

cap. 18. Vol. 1. p. 342.

cap. 30. Vol. 5. p. 178. Vol. 10. p. 54.

Lib. 7. cap. 22. Vol. 4. p. 182. 362. 380.

- Fl-an.* - cap. 23. Vol. 9. p. 53. 257. - cap. 24. Vol. 5. p. 241.
 cap. 25. Vol. 4. p. 54. 136. - cap. 26. Vol. 6. p. 497.
 cap. 39. Vol. 4. p. 11. - cap. 40. Vol. 4. p. 31.
 cap. 41. Vol. 4. p. 93. 262. 271. 303.
 cap. 42. Vol. 4. p. 305. Vol. 6. p. 361.
 cap. 43. Vol. 4. p. 94. 317. 346.
 cap. 44. Vol. 4. p. 305. 346. 372. 373. 380. 392. Vol. 5. p. 237.
 cap. 45. Vol. 4. p. 392. - cap. 46. Vol. 1. p. 64.
 cap. 47. Vol. 5. p. 324. - cap. 48. Vol. 5. p. 342.
 Lib. 8. cap. 4. Vol. 1. p. 168. Vol. 2. p. 100.
 cap. 5. Vol. 1. p. 169. 311. Vol. 2. p. 137. Vol. 3. p. 186. Vol.
 4. p. 13. Vol. 5. p. 6. Vol. 6. p. 59. 154. 209. Vol. 8.
 p. 113.
 cap. 6. Vol. 1. p. 311. Vol. 2. p. 27. Vol. 4. p. 19. Vol. 5. p. 20.
 88. 261. Vol. 6. p. 210. 211. 218.
 cap. 7. Vol. 4. p. 91. Vol. 5. p. 38. 67. 261. Vol. 6. p. 218. 221.
 cap. 8. Vol. 1. p. 38. Vol. 4. p. 20. Vol. 5. p. 261. Vol. 6. p.
 222. 224. Vol. 8. p. 115.
 cap. 9. Vol. 5. p. 258. Vol. 6. p. 225. 236. Vol. 3. p. 115. 210.
 cap. 10. Vol. 1. p. 312. Vol. 5. p. 258.
 cap. 11. Vol. 1. p. 320. Vol. 2. p. 13. Vol. 4. p. 94. Vol. 6. p.
 246. 280.
 cap. 12. Vol. 1. p. 38. Vol. 2. p. 26. Vol. 3. p. 237. 247. Vol.
 4. p. 94. Vol. 5. p. 6. 65. 107. 133. Vol. 6. p. 35. 37.
 278. 284. 313. 392. 448. Vol. 8. p. 133.
 cap. 13. Vol. 1. p. 304. Vol. 3. p. 7. 256. 268. Vol. 5. p. 65.
 Vol. 6. p. 35. 292. 362. 392. 427. 435. 488. 500.
 cap. 14. Vol. 5. p. 66. Vol. 6. p. 492.
 cap. 15. Vol. 5. p. 66. Vol. 6. p. 492. 493.
 cap. 16. Vol. 1. p. 290. 291.
 cap. 18. Vol. 1. p. 301. Vol. 4. p. 94.
 cap. 19. Vol. 1. p. 348. - cap. 20. Vol. 3. p. 197.
 cap. 21. Vol. 2. p. 12. - cap. 22. Vol. 4. p. 308. 7107.
 cap. 24. Vol. 3. p. 107. Vol. 6. p. 222.
 cap. 25. Vol. 3. p. 110.
 cap. 26. Vol. 2. p. 6. 23. Vol. 4. p. 24.
 cap. 27. Vol. 1. p. 162.

Fl. an.

- - cap. 28. Vol. I. p. 308. 316. 355. Vol. 2. p. 185.
- cap. 31. Vol. 6. p. 501.
- cap. 32. Vol. 4. p. 8. 219. 220. 223. 225. 226. 229. 232. 233. 234.
- Vol. 7. p. 2. II. 236. 241. 246. 409. 451.
- cap. 33. Vol. 9. p. 53. 56. 72. 84. 116. 125. 127. 232.
- cap. 34. Vol. I. p. 32. Vol. 5. p. 308. 312.
- cap. 35. Vol. 2. p. 26. Vol. 5. p. 301. 308. 339.
- cap. 36. Vol. 5. p. 340. Vol. 6. p. 215.
- cap. 37. Vol. 2. p. 26. Vol. 5. p. 316. 322. 341. Vol. 6. p. 215.
- cap. 38. Vol. I. p. 308. Vol. 5. p. 323. (222.
- cap. 39. Vol. 5. p. 323.
- cap. 40. Vol. 2. p. 288. 290. Vol. 6. p. 361.
- cap. 41. Vol. 10. p. 64. - cap. 42. Vol. 10. p. 75.

CONSTITVTIONES ECCLESIAE ALEXANDRINAE.

Apud *Beueregium* in pandectis. Vol. I. p. 278.

CONTIVS.

In institutiones Iustiniani. Vol. 7. p. 425.

250.

CORNELIVS, EPISCOPVS ROMANVS.

Epistolæ; apud *Cyprianum*. Vol. I. p. 274. Vol. 2. p. 378. Vol. 7. p. 490. Vol. 8. p. 15.apud *Eusebium*. Vol. I. p. 90. 178. 323. 330. Vol. 2. p. 6. 182. 292. Vol. 3. p. 505. Vol. 4. p. 335. 364. 381. Vol. 5. p. 150. Vol. 6. p. 484. Vol. 7. p. 317.

CORPVS IVRIS CIVILIS.

Per *Dionysium Gothofredum*. *Lugdun.* 1589. 2 vol. 8uo. Vid. *IVSTINIANVS.*

CORPVS IVRIS CANONICI.

Videlicet *Gratiani* decretum, decretales *Gregorii*, Sextus decretalium, *Clementinae*, & Extraneagantes, cum emendationibus *Gregorii XIII.* *Romæ* 1582. 4 vol. fol. (*Coloniæ* 1717. 2 vol. 4to.)

Decreti pars I.

Distinct. 23. cap. 8. Vol. I. p. 278.

cap. 19. Vol. 2. p. 37.

Distinct. 25. cap. I. Vol. I. p. 331. 335.

Fl. an.

- Distinct. 50. cap. 64. Vol. 8. p. 119.
- Distinct 68. cap. 4. 5. Vol. 1. p. 191.
- Decreti pars 2.
  - Causf. 1. quæst. 1. cap. 8. Vol. 2. p. 279.
  - Causf. 3. quæst. 4. & 5. Vol. 7. p. 300.
  - quæst. 9. Vol. 7. p. 162.
  - Causf. 13. quæst. 2. cap. 15. Vol. 10. p. 19.
  - Causf. 14. quæst. 5 & 6. Vol. 7. p. 475.
  - Causf. 16. quæst. 1. cap. 20. Vol. 3. p. 28. 82.
  - cap. 22. & 28. Vol. 3. p. 28.
  - cap. 39. Vol. 3. p. 23.
  - Causf. 17. quæst. 4. cap. 36. Vol. 3. p. 367.
  - Causf. 22 quæst. 1. cap. 10. Vol. 7. p. 361.
  - Causf. 23. quæst. 4. cap. 30. Vol. 7. p. 113.
  - Causf. 24. quæst. 3. cap. 13. Vol. 7. p. 112.
  - Causf. 31. quæst. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 309.
  - cap. 8. Vol. 9. p. 338.
  - Causf. 32. quæst. 7. cap. 18. 23. 24. Vol. 9. p. 308.
  - Causf. 33. quæst. 4. cap. 10. Vol. 9. p. 312.
  - Causf. 35. quæst. 2. cap. 8. Vol. 9. p. 291.
  - quæst. 5. rot. Vol. 7. p. 426.
  - Causf. 36. quæst. 1. cap. 7. Vol. 3. p. 367.
- De pœnitentia. Distinct 2. cap. 89. Vol. 8. p. 144.
- Decreti pars 3.
- De consecratione.
  - Distinct. 1. cap. 6. Vol. 3. p. 326.
  - cap. 23. Vol. 3. p. 119.
  - cap. 27. Vol. 3. p. 326.
  - cap. 61. Vol. 6. p. 382.
  - Distinct. 2. cap. 6. Vol. 6. p. 442.
  - cap. 10. Vol. 6. p. 374.
  - cap. 12. Vol. 6. p. 434. Vol. 7. p. 319.
  - cap. 29. Vol. 6. p. 406.
  - cap. 42. Vol. 6. p. 463.
  - cap. 94. Vol. 6. p. 419.

Distinct.

Fl. an.

- - Distinct. 4. cap. 4. Vol. 6. p. 397.
- cap. 73. Vol. 4. p. 338.
- cap. 101. Vol. 4. p. 299.
- cap. 117. Vol. 4. p. 404.

Decretales Gregorii noni.

- Lib. 1. tit. 23. de officio archidiaconi. cap. 7. Vol. 1. p. 338.
- tit. 24. de officio archipresbyteri. cap. 1. Vol. 1. p. 335.

Lib. 2. tit. 9. de feriis. cap. 2. Vol. 9. p. 161.

Lib. 3. tit. 23. de solutionibus. cap. 3. Vol. 7. p. 186.

tit. 28. de sepulturis. cap. 1. Vol. 10. p. 22.

tit. 41. de celebratione missarum. cap. 5. Vol. 6. p. 337.

cap. 6. Vol. 6. p. 333.

tit. 49. de immunitate ecclesiæ. cap. 6. Vol. 3. p. 366.

Lib. 5. tit. 38. de pœnitentia & remiss. cap. 12. Vol. 6. p. 588.

COSINVS.

Scholastical History of the canon of scripture. *Lond.* 1683. 4to.
Vol. 6. p. 97.

History of Transubstantiation. *Lond.* 1676. 8^{uo}. Vol. 6. p. 455. 462.

IOANNES BAPTISTA COTELERIVS.

Notæ in patres apostolicos. 2 vol. *Antwerp.* 1698. Adduntur in
appendice *Beueregii* codex canonum vindicatus; *Vsserii*
dissertationes Ignatianæ; & *Pearsonii* vindiciæ Ignatii.

In Herm. Pastor. Vol. 4. p. 194. Vol. 7. p. 435. 437.

In constitutiones apostolicas.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 1. p. 145.

cap. 25. Vol. 1. p. 288. Vol. 2. p. 3. 29.

cap. 57. Vol. 2. p. 41. 54. Vol. 5. p. 277. & Vol. 6.

cap. 58. Vol. 8. p. 45.

(p. 19.

cap. 59. Vol. 5. p. 281.

Lib. 3. cap. 2. Vol. 7. p. 437.

cap. 15. Vol. 1. p. 352. 354.

cap. 20. Vol. 1. p. 166.

Lib. 5. cap. 13. Vol. 9. p. 68. 71. 83.

cap. 15. Vol. 9. p. 59.

cap. 20. Vol. 9. p. 40.

Fl. an.

- - Lib. 7. cap. 24. Vol. 5. p. 241.
 cap. 39. Vol. 4. p. 5.
 cap. 46. Vol. 1. p. 61. 185.
 Lib. 8. cap. 13. Vol. 3. p. 7. 97. Vol. 6. p. 491.
 cap. 19. Vol. 1. p. 349.
 cap. 28. Vol. 1. p. 275. 324.

In canones apostolicos, can. 14. Vol. 2. p. 395.

in epistolam Clementis ad Iacobum, Vol. 1. p. 79.

In epistolam Ignatii ad Magnes. Vol. 1. p. 267.

ad Smyrnenfes, Vol. 2. p. 243.

ad Philadel'ph. Vol. 2. p. 159.

In pseudo-Ignat. epist. ad Magnesios, Vol. 9. p. 34.

IOANNES COTIVICVS.

Itinerarium Hierosolymitanum, *Antwerp*. 1619. 4to. Vol. 3. p. 435.
 456. 440 449.

PETRVS CRABBEVS.

Concilia generalia & prouincialia. 3 vol. *Colon*. 1551. fol. Vol. 1.
 p. 301. Vol. 3. p. 273. Vol. 6. p. 378. Vol. 7. p. 454. &c.

ALBERTVS CRANTZIVS.

Metropolis, siue historia ecclesiastica Saxoniae. *Frankof*. 1590. fol.
 (*Coloniae* 1574. 8uo.) Vol. 6. p. 474.

CRECCELIVS.

Collectanea de origine & fundatione ordinis monast. Vol. 3. p. 11.

CRITICI SACRI IN BIBLIA.

Amstelod. 1698. 8 vol. (*Lond.* 1660. 8 vol. fol.) Vol. 3. p. 231.

CRITICAL HISTORY OF THE CREED.

Lond. 8uo. Vol. 4. p. 64. 71.

METROPHANES CRITOPVLVS.

Confessio ecclesiae Orientalis. graec. latin. *Helmst.* 1661. 4to. Vol.
 9. p. 344.

MARTINVS CRVCIVS.

Turco-Graecia graec. latin. *Bisfl.* 1584. fol. Vol. 3. p. 183.

STEPHANVS CVRCELLAEVS.

De esu sanguinis. Inter opera, *Amstel.* 1675. Vol. 8. p. 83.

CALCI-

Pl. an
250.

CAECILIUS CYPRIANVS.

Opera. *Oxon.* 1682. fol. Et cum notis *Rigaltii. Paris.* 1684. fol.
(Cum notis *Felli, Amstel.* 1700. fol.)

Libri & tractatus.

Ad Donatum. Vol. 2. p. 20. Vol. 4. p. 36. Vol. 7. p. 410. 412. 444.

De idolorum vanitate. Vol. 5. p. 83. (449.)

Testimonium aduersus Iudæos. lib. 2. cap. 2. Vol. 3. p. 213.

lib. 3. cap. 50. Vol. 4. p. 67.

cap. 62. Vol. 9. p. 283.

De habitu virginum. Vol. 7. p. 457.

De vnitatē ecclesie. Vol. 1. p. 113. Vol. 4. p. 45. 310. Vol. 6. p. 554.

Vol. 7. p. 7. 29. 101. 102. 290. 291.

De lapsis. Vol. 1. p. 305. Vol. 2. p. 304. 319. 324. 406. Vol. 4. p.

205. 262. Vol. 5. p. 145. Vol. 6. p. 113. 392. 414. 428.

478. 535. Vol. 7. p. 125. 149. 198. 203. 284. Vol. 8. p.

118. 122. 124. 127. 149. 200. Vol. 9. p. 283.

De oratione dominica. Vol. 4. p. 45. Vol. 5. p. 146. 235. 241. 254.

270. 299. 300. 303. Vol. 6. p. 310. 322. 578.

De mortalitate. Vol. 10. p. 77.

Ad Demetrianum. Vol. 4. p. 310. Vol. 5. p. 320. Vol. 6. p. 356.

De opere & elemosynis. Vol. 2. p. 263. Vol. 3. p. 113. 149. 248.

Vol. 6. p. 249.

De bono patientie. Vol. 2. p. 303. Vol. 5. p. 53. Vol. 6. p. 478.

Vol. 7. p. 130.

De zelo & liuore. Vol. 7. p. 518.

De spectaculis. Vol. 6. p. 415.

De duplici martyrio. Vol. 10. p. 70.

Epistola 3. al. 8. Vol. 1. p. 73. 284. Vol. 8. p. 7.

4. al. 9. Vol. 2. p. 14.

6. al. 14. Vol. 1. p. 274.

7. al. 13. Vol. 4. p. 262.

8. Vol. 1. p. 77. Vol. 5. p. 53. 146.

9. Vol. 1. p. 73. 302. Vol. 6. p. 264.

10. al. 16. Vol. 6. p. 535. Vol. 7. p. 27. 125. 127. 179. 189. 336.

Vol. 8. p. 205. 209. 232.

Fl. an.

- Epistola 11. al. 15. Vol. 6. p. 135. Vol. 7. p. 120. 129. 180.
 12 al. 37. Vol. 5. p. 295. Vol. 6. p. 576. Vol. 8. p. 208.
 232. 281.
 13. al. 13. Vol. 1. p. 73. 315. Vol. 8. p. 209. 232.
 14. al. 20. Vol. 1. p. 188.
 15. al. 20. Vol. 7. p. 197.
 17 al. 23. Vol. 1. p. 73. Vol. 7. p. 129.
 20. al. 22. Vol. 2. p. 244.
 21. Vol. 1. p. 284. Vol. 7. p. 204. Vol. 9. p. 41.
 23. Vol. 1. p. 48. Vol. 7. p. 129.
 24. al. 29. Vol. 1. p. 48. 274 Vol. 2. p. 14. 29. 53.
 26. al. 3. Vol. 7. p. 179.
 27. al. 33. Vol. 7. p. 26.
 28. al. 34. Vol. 2. p. 264. Vol. 8. p. 7.
 30. Vol. 1. p. 77. Vol. 7. p. 203.
 31. Vol. 1. p. 77. 160.
 33. al. 38. Vol. 1. p. 48. 274. Vol. 2. p. 30. 86. Vol. 3. p. 193.
 Vol. 6. p. 76.
 34. al. 39. Vol. 1. p. 304. Vol. 2. p. 30. 34. 85. 264. Vol. 3.
 p. 193. Vol. 5. p. 108. Vol. 6. p. 73. 82. 23. Vol.
 7. p. 145.
 35. al. 40. Vol. 2. p. 86. 160. 196.
 36. al. 38. Vol. 1. p. 77. Vol. 6. p. 578.
 37. al. 38. Vol. 3. p. 316. Vol. 6. p. 331. 576. Vol. 9. p. 145.
 38. al. 41. Vol. 1. p. 96. 109. Vol. 2. p. 33. Vol. 5. p. 108.
 Vol. 6. p. 73.
 39. al. 42. Vol. 1. p. 96. Vol. 2. p. 33. Vol. 5. p. 295.
 40. Vol. 3. p. 223. 232.
 42. al. 45. Vol. 1. p. 70. 207. Vol. 3. p. 223.
 44. al. 46. Vol. 1. p. 179. Vol. 7. p. 28.
 45. Vol. 1. p. 207.
 46. al. 49. Vol. 1. p. 130. 274. Vol. 2. p. 378. Vol. 8. p. 15.
 48. al. 50. Vol. 7. p. 490.
 49. al. 52. Vol. 1. p. 93. 321. Vol. 2. p. 160. 462. 313. Vol. 7.
 p. 398. 411. 490. Vol. 8. p. 5 17.

Epist.

El. an.

- Epistola 52. al. 55. Vol. 1. p. 59. 110. 150. 178 330. Vol. 2. p. 96.
 315. Vol. 7. p. 201. 204. 283. 284. 327. 394. Vol. 8.
 p. 224. 243.
 54. al. 57. Vol. 6. p. 578. Vol. 8. p. 181.
 55. al. 59. Vol. 1. p. 178. 273. Vol. 3. p. 149. 224. Vol. 7.
 p. 27. 90. 197. 291. 416. Vol. 8. p. 58. 165. 171. 181.
 56. al. 58. Vol. 1. p. 86. Vol. 6. p. 478. Vol. 9. p. 155. 201.
 57. al. 54. Vol. 6. p. 45.
 58. al. 61. Vol. 1. p. 285. Vol. 5. p. 53. 72.
 59. al. 64. Vol. 4. p. 206. 388.
 60. al. 57. Vol. 4. p. 45. Vol. 6. p. 264.
 61. al. 2. Vol. 4. p. 224. Vol. 7. p. 210.
 62. al. 4. Vol. 2. p. 339. 377. 378. Vol. 3. p. 98. Vol. 7. p.
 63. 127. 462. Vol. 8. p. 89.
 63. Vol. 1. p. 81. Vol. 3. p. 223. Vol. 5. p. 300. Vol. 6. p.
 274. 318. 515. Vol. 8. p. 194.
 64. al. 65. Vol. 2. p. 315. Vol. 3. p. 224.
 65. al. 3. Vol. 1. p. 97. 298. Vol. 7. p. 29.
 66. al. 1. Vol. 2. p. 264. 403. Vol. 6. p. 356. 331. 348. 350.
 67. al. 68. Vol. 1. p. 179. (Vol. 7. p. 170. 318.
 68. al. 67. Vol. 1. p. 111. 113. 146. 161. 167. 298. Vol. 2. p.
 98. 122. 128. 315. 457. Vol. 7. p. 32. 101.
 69. al. 66. Vol. 1. p. 70. 100. Vol. 4. 85. 276. Vol. 5. p.
 145. Vol. 7. p. 5. 26.
 70. Vol. 1. p. 119. Vol. 4. p. 85. 276. 314. Vol. 5. p. 145.
 71. Vol. 4. p. 405. Vol. 7. p. 6.
 72. Vol. 1. p. 121. Vol. 4. p. 351. 374.
 73. Vol. 4. p. 44. 52. 164. 362. 374. 406. Vol. 5. p. 64.
 74. Vol. 4. p. 405. (Vol. 8. p. 191. 276.
 75. Vol. 1. p. 70. 71. Vol. 2. p. 21. 199. 203. Vol. 4. p. 52.
 363. 375. Vol. 5. p. 147. Vol. 6. p. 128. 417. Vol.
 7. p. 160. 261. Vol. 8. p. 191.
 76. al. 79. Vol. 1. p. 123. Vol. 2. p. 21. Vol. 4. p. 219. 334.
 Vol. 8. p. 191.
 81. Vol. 1. p. 73. Vol. 2. p. 244. Vol. 7. p. 234.
 83. Vol. 1. p. 121.

Passio. Vol. 2. p. 419. &c. Vid. PONTIVS.

17. an.

346.

CYPRIANVS GALLVS.

Vita Cæsarii Arelatensis. *Lugdun.* 1613. 4to. Vol. 6. p. 131. 206.
Vol. 7. p. 169.

412.

CYRILLVS ALEXANDRINVS.

Opera græc. latin. 7 vol. *Parif.* 1638.

Tom. 1.

De adoratione in spiritu & veritate. lib. 5. Vol. 3. p. 289.
In glaphyris super Genes. Exod. & Leuitic. Vol. 6. p. 322.
In Exod. lib. 2. Vol. 1. p. 320.

Tom. 2.

In Iesaiam. Vol. 8. p. 183.

Tom. 3.

In Amos. Vol. 9. p. 33.

Tom. 4.

In euangelium Ioannis. Vol. 4. p. 172. 179. 295. 322. 400. Vol. 6.
p. 294. 371. Vol. 8. p. 188. 192. 203. 246.

Tom. 5.

De trinitate. Vol. 4. p. 168.

Homiliæ paschales. Vol. 9. p. 190.

Tom. 6.

Epistola ad Celosyrium. Vol. 6. p. 410.

Aduersus Iulianum. Vol. 4. p. 125.

* *

Epistola canonica ad episcop. Libyæ & Pentapol. Apud *Beu-*
regium. pand. tom. 2. Vol. 4. p. 9.

Epistola ad monachos in concil. Ephes. part. I. c. 28. Vol. 6. p. III.

Epistola paschal. Apud *Bucher.* de doctrina tempor. Vol. 9. p. 101.

350.

CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS.

Opera græc. latin. *Oxon* 1703. *fol.*

Prefatio catecheseon. Vol. 1. p. 32. 51. Vol. 3. p. 197. Vol. 4. p. 25.
32. 130. 140. Vol. 9. p. 198.

Cateches. I. Vol. 4. p. 9. 20. 25. 28. Vol. 9. p. 198.

2. Vol. 5. p. 162.

3. Vol. 4. p. 49. 51. Vol. 5. p. 61. 162.

4. Vol. 1. p. 63. 119. Vol. 4. p. 12. 311. Vol. 6. p. 63. 91.
Vol. 7. p. 295.

Cate.

Cateches. 5. Vol. 5. p. 162. 163. Vol. 6. p. 447.

6. Vol. 4. p. 95. 123. 135.

10. Vol. 3. p. 5. - Catech. 12. Vol. 1. p. 236.

13. Vol. 4. p. 311. - Catech. 14. Vol. 1. p. 63.

15. Vol. 1. p. 12.

16. Vol. 3. p. 144. Vol. 4. p. 26. Vol. 5. p. 131. Vol. 6. p. 185.

17. Vol. 1. p. 310. Vol. 4. p. 330. - Cat. 18. Vol. 3. p. 112.

Cateches. mythagog. I. Vol. 3. p. 253. Vol. 4. p. 264. 267. 274. Vol. 5. p. 61. 161. 162. Vol. 7. p. 211. 452.

2. Vol. 3. p. 253. 257. Vol. 4. p. 303. 305. 307. 326. 338.

3. Vol. 4. p. 322. 345. 360. 370. Vol. 6. p. 320. 453.

4. Vol. 4. p. 383.

5. Vol. 5. p. 238. Vol. 6. p. 38. 299. 304. 310. 312. 315.

327. 329. 332. 352. 366. 367. 469. 478. 484.

485. 489. 495.

CYRILLVS SCYTHOPOLITANVS.

Vita Ioannis Silentarii. Apud *Papeprochium* aët. sanctorum. Vol. 3. p. 39. 461.

D.

LVCAS DACHERIVS.

Spicilegium. *Parif.* 1665. 4to. (*Parif.* 1723. fol.) Vol. 6. p. 445.

IOANNES DALLAEVS.

De obiecto cultus religiosi aduersus Latinorum traditionem, *Geneuae* 1664.

Lib. 1. cap. 16. Vol. 5. p. 72.

cap. 25. Vol. 5. p. 117.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 5. p. 263.

cap. 6. Vol. 6. p. 466. 467.

cap. 19. Vol. 6. p. 508. 515.

cap. 20. Vol. 6. p. 477.

Lib. 3. cap. 13. Vol. 6. p. 153. - cap. 25. Vol. 5. p. 83.

cap. 31. Vol. 5. p. 81.

Lib. 4. tot. Vol. 10. p. 95.

cap. 7. Vol. 10. p. 4.

Lib. 5. cap. 8. Vol. 3. p. 237.

Fl. an.

De confessione auriculari. *Genevæ* 1661. 4to.

Lib. 2. cap. 28. Vol. 6 p. 521.

Lib. 4. cap. 1. Vol. 8. p. 139. - cap. 12. Vol. 8. p. 146.

cap. 20. Vol. 7. p. 182. 195. - cap. 23. Vol. 8. p. 142.

cap. 25. Vol. 8. p. 133. - cap. 43. Vol. 8. p. 143.

De confirmatione & extrema vñctione. *Genevæ* 1659. 4to.

Lib. 1. cap. 8 Vol. 4 p. 354.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 4. p. 145. - cap. 2. Vol. 4. p. 369.

cap. 11. Vol. 4. p. 303. - cap. 24. Vol. 4. p. 313.

Lib. 3. cap. 13 Vol. 4. p. 349.

De ieiunio & quadragesima. *Dauentriæ* 1654. 8uo. Vol. 1. p. 3.

Vol. 9. p. 178.

De imaginibus. *Lugdun. Batav.* 1641. 8uo. Vol. 3. p. 308.De pœnis & satisfactionibus, *Amstel.* 1649. 4to. Vol. 6. p. 333.De scriptis Ignatii. *Genevæ* 1666. 4to. Vol. 4. p. 122.

730

IOANNES DAMASCENVVS.

Opera græc. latin. *Basil.* 1575 fol.

De fide orthodoxa.

Lib. 3. cap. 10. Vol. 6. p. 38. 39.

Lib. 4. cap. 10. Vol. 4. p. 399.

cap. 17. Vol. 3. p. 310.

De hæresibus. Vol. 9. p. 166.

De imaginibus. orat. 1. & 2. Vol. 3. p. 310.

orat. 3. Vol. 2 p. 63. Vol. 3. p. 307.

DAMASVS.

Liber pontificalis, siue vitæ veterum episcoporum Romanorum.

In tomis conciliorum.

Vita Sixti. Vol. 10. p. 7.

Eutychiani. Vol. 10. p. 43.

Mircelli. Vol. 3. p. 133. 139. 260. 406. 592. 594.

Melchiadis. Vol. 6. p. 268.

Syluestri. Vol. 3. p. 258.

Siricii. Vol. 6. p. 268.

Anastasii. Vol. 6. p. 81.

Hilarii. Vol. 3. p. 271.

Gelasii. Vol. 2. p. 179.

Fl. an.

Vita Pelagii. Vol. 1. p. 164.

Decreta. Vol. 6. p. 31.

303.

ACTA DATIVI: Apud *Baron.* ad ann. 303. Vol. 5. p. 57.**MARTINVS DELRIO.**Disquisitiones magicæ. *Louan.* 1599. 4to. Vol. 4. p. 246.**DEMONSTRATION**That the Church of Rome has erred, in her decrees about Communion in one kind. *Lond.* 1686. 4to. Vol. 6. p. 432.**THOMAS DEMPSTERVS.**Additiones ad *Rosini* antiquitates Romanas. *Colon.* 1620. (*Colon.* 1662. 4to.) Vol. 7. p. 455. 508. Vol. 9. p. 6. II. Vol. 10. p. 6.**DEPOSITIO MARTYRVM,**Apud *Pearson.* annal. Cyprian. Vol. 9. p. 153. Vol. 10. p. 11. 27.

370.

DIDYMVS ALEXANDRINVS. Opera. In bibliothec. patr. tom. 9. (tom. 5. ed. *Lugdun.* 1677.)

De spiritu sancto. Vol. 4. p. 165.

LVDOVICVS DE DIEV. Animaduersiones in epistolas D. Pauli. *Lugdun. Batavor.* 1646. 4to.

In I Cor. 6. Vol. 1. p. 126.

DIO CASSIVS. Vid. sub littera C.**DIogenES LAERTIVS.**De vitis philosophorum, græc. lat. cum Hesychio, Milefio & Eupnapio, de iisdem. *Colon. Allobrog.* 1616. 8vo. cum notis *Is. Casauboni.* (*Amstelod.* 1692. 4to.)

Vita Platonis. Vol. 7. p. 463.

254.

DIONYSIVS ALEXANDRINVS.

Epistolæ variae. Apud Eusebium. Vol. 1. p. 321. Vol. 3. p. 213. 429.

430. Vol. 4. p. 54. Vol. 5. p. 43. 149. 320. Vol. 6. p. 358.

447. 478. Vol. 7. p. 23. Vol. 8. p. 231. Vol. 10. p. 2.

Epistola canonica. Apud *Beueregium* in pandectis.

Can. 1. Vol. 3. p. 4. Vol. 9. p. 228.

Can. 2. Vol. 3. p. 149. 213. Vol. 6. p. 422.

Can. 4. Vol. 7. p. 192.

Fl. an.

362.

DIONYSIVS AREOPAGITA.

Opera sub ipsius nomine grec. lat. 2 vol. *Parif.* 1644. cum scho-
liis *Pachymet.* & *Maximi.* (*Amwerpie* 1634. fol.)

Hierarchia ecclesiastica.

Cap. 2. Vol. 3 p. 347. Vol. 4. p. 21. 126. 279. 296. 302. 306.
318. 337. 346. 360.

Cap. 3. Vol. 4. p. 142. 143. 268. 269. Vol. 6. p. 301. 348. 370.

Cap. 4. Vol. 4. p. 310. Vol. 6. p. 44.

Cap. 5. Vol. 1. p. 290. Vol. 2. p. 10. 81. 183. 186. 187. Vol. 4.

Cap. 6. Vol. 3. p. 38. (P. 314.

Can. 7. Vol. 6. p. 340. 393. Vol. 10. p. 60. 66. 78.

DIONYSIVS CORINTHIVS.

Epistolæ. Apud *Eusebium.* Vol. 1. p. 76. 208. Vol. 2. p. 163.

533.

DIONYSIVS EXIGVVS.

Codex canonum ecclesie Roman. Apud *Iusellum* in bibliotheca
iuris canonici. Vol. 1. p. 93.

DISCOVERS

Of the penitential discipline of the primitive Church. *Lond.* 1614.
Vol. 8. p. 215.

HENRICVS DODWELLVS.

Dissertationes Cyprianicæ. *Oxon.* 1682. fol. (*Amstelod.* 1700. fol.)

Dissertat. 1. Vol. 1. p. 42. 50. Vol. 2. p. 27. 81. Vol. 8. p. 183.

Dissertat. 5. Vol. 7. p. 98.

Dissertat. in *Irenæum.* *Oxon.* 1689. 8vo. Vol. 4. p. 199.

MARCVS ANTONIVS DE DOMINIS.

De republica ecclesiastica. 3 vol. *Lond.* 1686. fol.

Lib. 2. cap. 9. Vol. 1. p. 191. - cap. 11. Vol. 3. p. 19. 97.

cap. 12. Vol. 3. p. 17. 50. 94.

Lib. 3. cap. 3. Vol. 2. p. 92. 93. - cap. 4. Vol. 1. p. 156.

cap. 7. Vol. 1. p. 224.

De communione peregrina. *Parif.* 1645. 4to. Vol. 8. p. 30.

IEREMIAS DREXELIVS.

Trismegistus christianus, siue de triplici cultu conscientie, ca-
litum, corporis. *Colon.* 1631. Vol. 6. p. 216.

Fl. an.

FRANCISCVS DVARENVS.

De sacris ecclesiæ ministeriis ac beneficiis. *Parif.* 1551. 4to. (*Frans. 1598. fol.*)Lib. 1. cap. 14. Vol. 2. p. 3. 17. 18. - cap. 19. Vol. 2. p. 49.
cap. 20. Vol. 3. p. 60. - cap. 21. Vol. 3. p. 30.

GVILIELMVS DVGDALE.

Monasticum Anglicanum, 2 vol. *Lond.* 1655. Vol. 3. p. 604.

GVILIELMVS DVANTES siue DVRANDVS.

1286.

Rationale diuinorum officiorum. *Lugd.* 1584. 8uo. Vol. 3. p. 276.
Vol. 6. p. 386. 466. Vol. 9. p. 160.

IOANNES STEPHANVS DVRAVVS.

De ritibus ecclesiæ catholicæ. *Parif.* 1631. 8uo. (*Lugdun.* 1675. 4to.)Lib. 1. cap. 1. Vol. 3. p. 121. - cap. 2. Vol. 7. p. 23.
cap. 6. Vol. 3. p. 368. - cap. 10. Vol. 6. p. 308.
cap. 13. Vol. 3. p. 277. - cap. 15. Vol. 6. p. 47.
cap. 16. Vol. 3. p. 234. - cap. 18. Vol. 3. p. 198.
cap. 19. Vol. 3. p. 254. 260. - cap. 22. Vol. 4. p. 184.
cap. 23. Vol. 10. p. 23. 24. 47. 51. 78.
cap. 24. Vol. 3. p. 316. - cap. 25. Vol. 3. p. 346.
Lib. 2. cap. 1. Vol. 5. p. 10. - cap. 4. Vol. 6. p. 386.
cap. 40. Vol. 6. p. 467. 471.Lib. 3. cap. 18. Vol. 6. p. 85. - cap. 21. Vol. 6. p. 29.
cap. 38. Vol. 6. p. 271. - cap. 55. Vol. 8. p. 11.

E.

1121.

EADMERVVS, MONACHVS.

Historia sui sæculi cum notis Io. Seldeni. *Lond.* 1623. fol. Vol. 3.
p. 399. 550.

ABRAHAMVS ECCELENSIS.

Concilii Nicæni canones Arabici cum notis, tom. 2do concilio-
rum, Vol. 6. p. 440.

IOANNES ECKIVS.

Enchiridion aduersus Lutherum. *Lugdun.* 1549. 8uo. Vol. 6. p.
413. 431.

El. an.

ELIAS EHINGERIVS.

Codex canonum ecclesie Orientalis græc. latin. *Witteberg.* 1615. 4to.
Vol. 1. p. 93. Vol. 2. p. 64.

640.

ELIGIVS LEMOVICENSIS.

Homiliæ ei adscriptæ. In biblioth. patr. tom. 2. (tom. 12. edit.
Lugdun.)

Homil. 8. de pœnitentia. Vol. 3. p. 196.

Homil. 11. de cœna dominica. Vol. 6. p. 310.

302.

ACTA EMERITI.

Apud *Baronium* ad ann. 302. Vol. 5. p. 56.

430.

PAVLVS EMESENVS.

Homil. de incarnat. In conciliorum tom. 3. Vol. 6. p. 187.

511.

ENNODIVS TICINENSIS.

Vita Epiphaniij Ticinensis episcopi. In bibliothec. patr. tom. 15.
(tom. 9. edit. *Lugdun.*) Et inter opera cum notis *Sirmon-*
di. Paris. 1611. 8vo. Vol. 2. p. 34.

Epistolæ. In monumentis S. patrum orthodoxograph. Vol. 1.
p. 137.

526.

EPHREMIVS ANTIOCHENVS.

Pro ecclesiasticis dogmatibus & synodo Chalcedonenſi. Apud
Photium in bibliotheca, cod. 228. 229. Vol. 6. p. 40. 455.

370.

EPHREM SYRVS.

Opera, per Vossium Tungrenſem latine. *Amſterp.* 1619. fol. (Co-
lon. 1547. 8vo.)

Sermo 93. de ſecundo aduentu. Vol. 2. p. 38.

De pœnitentia. Vol. 4. p. 278.

De abrenuntiatione baptiſmi. Vol. 4. p. 285.

368.

EPIPHANIVS.

Opera græc. latin. cum notis *Petauii.* 2 vol. *Paris.* 1622. fol.

Tom. 1.

Hæref. 15. de Scribis. Vol. 7. p. 254.

21. Simonianorum. Vol. 9. p. 266.

22. Menandrianorum. Vol. 4. p. 172.

23. Saturnilianorum. Vol. 9. p. 267.

25. Nicolaitarum. Vol. 1. p. 82. Vol. 9. p. 268.

Hæref.

Fl. an.

- Hæref. 26. Gnosticorum. Vol. 6. p. 521. Vol. 9. p. 270.
 27. Carpocratianorum. Vol. 1. p. 61. 185.
 28. Cerinthianorum. Vol. 4. p. 10. 150. 188. 189.
 29. Nazaræorum. Vol. 1. p. 2. 15. 16. 138. Vol. 5. p. 123.
 Vol. 9. p. 230.
 30. Ebionæorum. Vol. 1. p. 236. Vol. 3. p. 171. Vol. 4. p. 331.
 Vol. 6. p. 267. Vol. 7. p. 99. 456.
 34. Marcosiorum. Vol. 3. p. 240.
 40. Archonticorum. Vol. 4. p. 154. Vol. 6. p. 279.
 42. Marcionistarum. Vol. 1. p. 8. Vol. 2. p. 161. Vol. 3. p. 5.
 Vol. 4. p. 128. 331. 402. Vol. 7. p. 44. 90. Vol. 9. p. 58.
 45. Sæuerianorum. Vol. 9. p. 276.
 47. Encratitarum. Vol. 6. p. 273. Vol. 9. p. 275.
 48. Montanistarum. Vol. 7. p. 438. Vol. 9. p. 281.
 49. Pepuzianorum. Vol. 6. p. 125. 278.
 50. Quartadecimanorum. Vol. 9. p. 89.
 51. Alogorum. Vol. 9. p. 70.
 52. Adamianorum. Vol. 7. p. 86.
 57. Noëtianorum. Vol. 1. p. 275.
 59. Nouatianorum. Vol. 4. p. 400. Vol. 7. p. 434. 438.
 Vol. 9. p. 281. 303.
 61. Apostolicorum. Vol. 3. p. 100. Vol. 7. p. 465.
 64. Origenianorum. Vol. 2. p. 134. Vol. 6. p. 121.
 66. Manichæorum. Vol. 3. p. 454. 596.
 67. Hieracitarum. Vol. 9. p. 276.
 68. Meletianorum. Vol. 1. p. 49. 185. 206. 207. 242. Vol. 3.
 p. 427.
 69. Arianorum. Vol. 1. p. 9. 151. 158. 206. 209. 242. 275. 350.
 Vol. 2. p. 422. Vol. 3. p. 14. 140. 171. 427. 598.
 70. Audianorum. Vol. 1. p. 9. Vol. 3. p. 501. Vol. 5. p. 168.
 Vol. 9. p. 96. 104.
 72. Marcellianorum. Vol. 2. p. 64. Vol. 4. p. 101.
 73. SemiArianorum. Vol. 1. p. 170.
 74. Pncumatomachorum. Vol. 7. p. 338.
 75. Aërianorum. Vol. 1. p. 44. 66. 79. 91. 268. 271. 319. Vol.
 6. p. 332. 342. Vol. 9. p. 130. 256.

H. an.

- Heres. 76. Anomæorum. Vol. 4. p. 178. 332. 406.
 73. Antridicomarianitarum. Vol. 1. p. 61. 138. 351. Vol. 2. p.
 159. Vol. 6. p. 125.
 79. Collutidianorum. Vol. 1. p. 287. 310. 341. Vol. 6. p. 126.
 80. Massalianorum. Vol. 2. p. 408. Vol. 3. p. 50. 61.
 Expositio fidei catholicæ & apostolicæ. Vol. 1. p. 342. 345. 352.
 Vol. 2. p. 6. 74. 154. Vol. 3. p. 4. 12. 27. Vol. 5. p. 94.
 168. 255. 287. 305. 332. 345. Vol. 7. p. 497. Vol. 9. p.
 39. 53. 70. 123. 229. 239. 256. 259.

Tom. 2.

- Ancorat. Vol. 4. p. 105. 107. III. 131. Vol. 6. p. 271.
 Epirome siue Anacephalæosis. Vol. 3. p. 433.
 De mensuris & ponderibus. Vol. 3. p. 441. Vol. 7. p. 239. 269.
 Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum. Vol. 1. p. 115. Vol. 2. p.
 177. 182. 191. Vol. 3. p. 215. 299. 410. 436. Vol. 5. p.
 Vita Epiphani. Vol. 4. p. 298. (159. Vol. 6. p. 328.)

SIMON EPISCOPIVS.

- Institutiones theologice. *Amstelod.* 1678. *fol.* (*Londini* 1688.)
 Vol. 4. p. 73.

DESIDERIVS ERASMVVS.

- Opera, 9 vol. *Parif.* 1638. (*Basil.* 1540.)
 Encomium morie. Vol. 6. p. 160.

GVILIELMVVS ESTIVS.

- In sententias, 2 vol. *Parif.* 1638. Vol. 1. p. 191. Vol. 4. p. 38. 349.
 369. Vol. 9. p. 301. 305. 310.
 Commentarius in epistolas Pauli. *Parif.* 1668. *fol.* (*Par.* 1659. *fol.*)
 In 1 epist. ad Corinth. Vol. 6. p. 123. 508. Vol. 7. p. 107.
 In 2 epist. ad Corinth. Vol. 7. p. 155.
 In epist. ad Ephes. Vol. 1. p. 13.
 In epist. ad Hebræos. Vol. 1. p. 36.
 In 1 epist. Petri. Vol. 4. p. 266.

EVAGRIVS.

594-

- Historia ecclesiastica cum notis *I'alefii*, græc. latin. *Parif.* 1673.
 & *Cantab.* 1720. *fol.* (*Amstelod.* 1695. *fol.*)
 Lib. 1. cap. 2. Vol. 7. p. 334. - cap. 7. Vol. 7. p. 288.

cap.

Fl. an.

- - cap. 13. Vol. 3. p. 17. - cap. 14. Vol. 3. p. 135. 173.
cap. 15. Vol. 2. p. 121. - cap. 16. Vol. 3. p. 168.
cap. 21. Vol. 3. p. 14. 32. Vol. 9. p. 230.

Lib. 2. cap. 8. Vol. 3. p. 356.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 4. p. III. - cap. 7. Vol. 4. p. III.

cap. 39. Vol. 2. p. 240. 241. 244.

cap. 44. Vol. 6. p. 39.

Lib. 4. cap. 4. Vol. 1. p. 170.

cap. 31. Vol. 3. p. 200. Vol. 10. p. 20.

cap. 36. Vol. 6. p. 398. 502. - cap. 37. Vol. 7. p. 171.

cap. 38. Vol. 2. p. 78. Vol. 6. p. 350.

Lib. 6. cap. 8. Vol. 3. p. 135.

cap. 21. Vol. 3. p. 215. 238. 245.

434.

EVCHERIVS LVGDEVNENSIS.

Homiliae. *Antwerp.* 1602. 8vo. Vol. 5. p. 25. 31. Vol. 9. p. 80.

EVCHOLOGIVM GRAECORVM.

Cum notis *Iacobi Goer.* *Parif.* 1647. fol. Vol. 4. p. 26. Vol. 6. p. 223. Vol. 8. p. 183. 212.

581.

EVLOGIVS, PATRIARCHA ALEXANDRINVS.

Apud *Photium*, cod. 280. Vol. 1. p. 26. 330. Vol. 4. p. 170.

380.

EVNAPIVS SARDIANVS.

De vitis philosophorum, græc. latin. *Colon. Allobrog.* 1616. 8vo.
(*Antwerp.* 1568. 8vo.) Vol. 3. p. 165.

420.

EVODIVS.

Epistolæ. Inter epistolas Augustini. Vol. 10. p. 63. 75.

303.

ACTA EVPLII.

Apud *Baronium* ad ann. 303. Vol. 5. p. 57. 303. Vol. 10. p. 32.

315.

EVSEBIVS CAESARIENSIS.

Historia ecclesiastica cum notis *Valesii.* *Parif.* 1672. & *Cantabr.* 1720. fol. (*Amstel.* 1695. fol.)

Lib. I. cap. 1. Vol. 3. p. 409. - cap. 4. Vol. 9. p. 56.

cap. 7. Vol. 1. p. 321. - cap. 11. Vol. 1. p. 59.

cap. 13. Vol. 4. p. 118. Vol. 8. p. 210.

Lib. 2. cap. 12. Vol. 10. p. 12.

cap. 17. Vol. 1. p. 2. Vol. 3. p. 2. 136. 198. Vol. 5. p. 127.

- - cap. 23. Vol. 1. p. 62. 136. Vol. 5. p. 259. Vol. 10. p. 27.
- cap. 24. Vol. 3. p. 409. Vol. 10. p. 11.
- cap. 25. Vol. 3. p. 132. Vol. 9. p. 154. Vol. 10. p. 26.
- Lib. 3. cap. 3. Vol. 7. p. 99.
- cap. 4. Vol. 1. p. 60. 66. 67. 204.
- cap. 5. Vol. 1. p. 62. - cap. 7. vol. 1. p. 62.
- cap. 11. Vol. 1. p. 63. - cap. 16. Vol. 6. p. 88.
- cap. 22. Vol. 1. p. 64.
- cap. 23. Vol. 3. p. 146. Vol. 4. p. 144. Vol. 8. p. 200.
- cap. 29. Vol. 9. p. 269. - cap. 30. Vol. 2. p. 159.
- cap. 36. Vol. 1. p. 65.
- Lib. 4. cap. 7. Vol. 1. p. 12. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 256.
- cap. 11. Vol. 4. p. 176. - cap. 14. Vol. 1. p. 66.
- cap. 15. Vol. 1. p. 11. 18. Vol. 5. p. 34. 73. 295. Vol. 7. p. 332. 363. Vol. 9. p. 133. 139. Vol. 10. p. 31. 35. 96.
- cap. 17. Vol. 7. p. 432.
- cap. 23. Vol. 1. p. 208. Vol. 2. p. 84. 163. Vol. 6. p. 89.
- cap. 26. Vol. 9. p. 17. (Vol. 9. p. 17.)
- cap. 29. Vol. 9. p. 274.
- Lib. 5. cap. 1. Vol. 1. p. 10. 22. Vol. 5. p. 55. Vol. 6. p. 522. Vol. 10. p. 215. (p. 31. 43.)
- cap. 3. Vol. 9. p. 215.
- cap. 4. Vol. 6. p. 87. - cap. 5. Vol. 5. p. 259.
- cap. 10. Vol. 2. p. 56. - cap. 13. Vol. 7. p. 262.
- cap. 16. Vol. 7. p. 263.
- cap. 18. Vol. 2. p. 265. Vol. 5. p. 81. Vol. 9. p. 210. 263. 280.
- cap. 20. Vol. 1. p. 271. - cap. 23. Vol. 1. p. 208. 216.
- cap. 24. Vol. 1. p. 138. 208. Vol. 3. p. 4. Vol. 7. 161. Vol. 9. p. 402. (p. 90. 180.)
- cap. 25. Vol. 6. p. 402.
- cap. 27. Vol. 1. p. 12.
- cap. 28. Vol. 2. p. 352. Vol. 5. p. 42. 129. 149. Vol. 8. p. 104. (112. 118.)
- Lib. 6. cap. 2. Vol. 5. p. 104.
- cap. 3. Vol. 1. p. 74. Vol. 2. p. 55. Vol. 6. p. 120.
- cap. 4. Vol. 4. p. 45. - cap. 6. Vol. 2. p. 57.
- cap. 8. Vol. 1. p. 74. Vol. 2. p. 33. 133.
- cap. 9. Vol. 7. p. 369. 517. - cap. 10. Vol. 1. p. 74.
- cap. 11. Vol. 1. p. 161. 186. Vol. 2. p. 84. Vol. 3. p. 12.

Fl. an.

- cap. 16. Vol. 6. p. 98.
- cap. 19. Vol. 1. p. 21. 23. Vol. 2. p. 421. Vol. 6. p. 121.
- cap. 20. Vol. 3. p. 270. - cap. 22. Vol. 9. p. 104.
- cap. 26. Vol. 2. p. 57. - cap. 28. Vol. 1. p. 72.
- cap. 29. Vol. 2. p. 87. 100. - cap. 30. Vol. 1. p. 143.
- cap. 34. Vol. 3. p. 156. Vol. 7. p. 133.
- cap. 36. Vol. 6. p. 144. - cap. 42. Vol. 2. p. 160.
- cap. 43. Vol. 1. p. 90. 164. 178. 276. 322. Vol. 2. p. 6. 137.
- 182. 293. Vol. 3. p. 505. Vol. 4. p. 335. 364. 381.
- 382. Vol. 5. p. 150. Vol. 6. p. 484. Vol. 7. p. 317.
- cap. 44. Vol. 3. p. 235. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 195. 231. 233.
- Lib. 7. cap. 2. Vol. 8. p. 210. - cap. 7. Vol. 1. p. 28. 76.
- cap. 9. Vol. 3. p. 213. Vol. 4. p. 54. Vol. 6. p. 358. 447.
- cap. 11. Vol. 1. p. 151. Vol. 3. p. 125. 413. 430. Vol. 5. p.
- 320. Vol. 10. p. 2.
- cap. 13. Vol. 1. p. 74. Vol. 3. p. 149. 156.
- cap. 15. Vol. 3. p. 155. 209.
- cap. 16. Vol. 10. p. 35. 43. 47. 53.
- cap. 19. Vol. 1. p. 62. 140. - cap. 20. Vol. 9. p. 105.
- cap. 22. Vol. 6. p. 407. Vol. 7. p. 23. Vol. 10. p. 3. 44.
- cap. 28. Vol. 1. p. 276. - cap. 29. Vol. 2. p. 76.
- cap. 30. Vol. 1. p. 13. 105. 141. 171. 174. 276. Vol. 2. p. 161.
- 340. 402. Vol. 3. p. 117. 219. Vol. 4. p. 65. Vol. 5.
- p. 43. 129. 149. Vol. 6. p. 196. Vol. 7. p. 63. Vol.
- 8. p. 89.
- cap. 32. Vol. 1. p. 140. 187. Vol. 2. p. 131. Vol. 9. p. 105.
- Lib. 8. cap. 1. Vol. 1. p. 72. Vol. 2. p. 304. Vol. 3. p. 150.
- cap. 2. Vol. 1. p. 74. Vol. 3. p. 155.
- cap. 3. Vol. 1. p. 72. - cap. 6. Vol. 1. p. 74.
- cap. 9. Vol. 2. p. 61. - cap. 10. Vol. 1. p. 7.
- cap. 11. Vol. 3. p. 595. Vol. 5. p. 55. Vol. 9. p. 44. 75.
- cap. 13. Vol. 3. p. 152. 438.
- Lib. 9. cap. 2. Vol. 3. p. 125. - cap. 9. Vol. 3. p. 117. 125.
- cap. 10. Vol. 2. p. 265. Vol. 3. p. 115.
- Lib. 10. cap. 2. Vol. 3. p. 162. Vol. 9. p. 44.
- cap. 3. Vol. 3. p. 118. 317. 318.

Fl. an.

- - cap. 4. Vol. 1. p. 271. Vol. 3. p. 122. 175. 178. 179. 209. 211.
217. 221. 252. 318. Vol. 5. p. 56.
- cap. 5. Vol. 1. p. 271. 281. Vol. 2. p. 266. Vol. 3. p. 218.
- cap. 6. Vol. 2. p. 271. - cap. 7. Vol. 2. p. 253.
- cap. 9. Vol. 9. p. 169. - cap. 14. Vol. 2. p. 13.
- Præparatio euangelica, græc. latin. *Parif.* 1628. fol. Vol. 5. p. 91.
Vol. 7. p. 239.
- Demonstratio euangelica, græc. latin. *Parif.* 1628. fol. Vol. 1. p. 31.
Vol. 6. p. 581.
- De martyribus Pælestinae, ad calcem lib. 8. historię.
- cap. 1. Vol. 1. p. 72. - cap. 2. Vol. 1. p. 74. 319.
- cap. 9. Vol. 3. p. 104. - cap. 10. Vol. 3. p. 7.
- cap. 11. Vol. 3. p. 7. Vol. 5. p. 57. - cap. 13. Vol. 5. p. 108.
- Chronicon cum animadversionibus *Scaligeri.* *Amstelod.* 1658. fol.
Vol. 1. p. 63. Vol. 3. p. 440.
- De vita Constantini imperatoris, ad calcem historię.
- Lib. 2. cap. 14. Vol. 5. p. 21. - cap. 17. Vol. 5. p. 154.
- cap. 31. Vol. 4. p. 232. - cap. 36. Vol. 2. p. 273.
- cap. 37. Vol. 2. p. 266. - cap. 38. Vol. 3. p. 289.
- cap. 39. Vol. 2. p. 266. - cap. 40. Vol. 3. p. 289.
- Lib. 3. cap. 18. Vol. 7. p. 47. - cap. 19. Vol. 3. p. 406.
- cap. 32. Vol. 3. p. 296. - cap. 36. Vol. 3. p. 295.
- cap. 37. Vol. 3. p. 183. - cap. 38. Vol. 3. p. 234.
- cap. 48. Vol. 3. p. 118. 126.
- cap. 50. Vol. 3. p. 163. 173. 252.
- cap. 54. Vol. 3. p. 165.
- Lib. 4. cap. 15. Vol. 5. p. 263. - cap. 17. Vol. 5. p. 95. 154.
- cap. 18. Vol. 9. p. 21. - cap. 19. Vol. 5. p. 153. Vol. 9. p. 21.
- cap. 20. Vol. 5. p. 153. Vol. 9. p. 21.
- cap. 22. Vol. 9. p. 15. 240. - cap. 23. Vol. 9. p. 170.
- cap. 27. Vol. 1. p. 126. - cap. 33. Vol. 6. p. 184.
- cap. 36. Vol. 3. p. 406. Vol. 5. p. 95.
- cap. 40. Vol. 3. p. 127. - cap. 43. Vol. 3. p. 317.
- cap. 45. Vol. 3. p. 319. Vol. 5. p. 13. Vol. 6. p. 329.
- cap. 56. Vol. 3. p. 137. Vol. 6. p. 409.
- cap. 57. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 240.

cap.

II, an. -

- cap. 58. Vol. 3. p. 163. - cap. 59. Vol. 3. p. 274.
- cap. 61. Vol. 4. p. 5. Vol. 5. p. 21. 260. 325.
- cap. 62. Vol. 4. p. 147. 242.
- cap. 66. Vol. 10. p. 48. 50. 51. - cap. 71. Vol. 10. p. 16. 63.

De laudibus Constantini, ad calcem historię.

Cap. 9. Vol. 3. p. 120. - cap. 16. Vol. 5. p. 13.

Cap. 17. Vol. 3. p. 115. 118. 133. Vol. 5. p. 92. 95.

Epistola ad Cæsarienses de fide Nicæna. Apud *Socratem* lib. I.cap. 8. & *Theodoretum* lib. 1. cap. 12. Vol. I. p. 119. Vol. 4.

p. 97. 277.

340.

EUSEBIUS EMISENVS.

Homilię sed tamen dubię. *Antwerp.* 1620. 8uo. (In bibliothec. patr. tom. 6. *Lugdun.* 1677.)

Homilia de pentecoste. Vol. 4. p. 378.

de natali S. Genesii. Vol. 9. p. 134.

de Maccabæis. Vol. 9. p. 159.

275.

EVTYCHIANVS, EPISCOPVS ROMANVS.

Decreta, Apud *Crabbeum*. Vol. 7. p. 454.

III 6.

EVTYCHIVS ZIGABENVS.

Panoplia orthodoxę fidei aduersus omnes hæreses. *Venet.* 1555. fol. (In bibliothec. patr. tom. 19. *Lugdun.* 1677.) Vol. 4. p. 157. 161.

F.

IOANNES FABER.

Declamatio de humanę vitę miseria. Apud *Hetting.* histor. ecclęs. sæcul. 16. part. 4. Vol. 6. p. 160.

CAROLVS FABROTVS.

Notę ad *Balsamonis* collectionem constitutionum ecclesiasticarum. Apud *Iustellum* in biblioth. iuris canon. tom. 2. Vol. 1. p. 347.

540.

FACVNDVS HERMIANENSIS.

Opera, cum notis *Sirmondi.* *Parisi.* 1675. fol. Vol. 6. p. 322. 460.

FASCI-

Fl. an.

FASCICVLVS RERVM EXPETENDARVM ET FVGIEN-
DARVM.*Lond.* 1690. 2 vol. fol. Vol. 4. p. 185.630. FASTI SICVLII. Vid. ALEXANDRINVM CHRONICON.
FAVLKNERVS.Libertas ecclesiastica. *Lond.* 1674. 8uo. Vol. 5. p. 138.

302. ACTA FELICIS.

Apud *Baron.* ann. 302. Vol. 5. p. 56.

356. FELIX II. PAPA.

Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.

Epist. I. Vol. 4. p. 409. Vol. 8. p. 60. 78. 100. 101.

IOANNES FELLVS.

Notæ in *Cyprianum.* *Oxon.* 1682. (*Amstelodam.* 1700. fol.)

In tractat. de lapsis. Vol. 8. p. 215. 287.

de oratione dominica. Vol. 5. p. 138.

de opere & eleemosyna. Vol. 3. p. 114.

In epistol. 4. Vol. 3. p. 98. - epist. 7. Vol. 2. p. 17.

12. Vol. 2. p. 37. - epist. 17. Vol. 8. p. 283.

18. Vol. 1. p. 300. Vol. 8. p. 233.

49. Vol. 8. p. 5. - epist. 52. Vol. 1. p. 122. 339.

55. Vol. 8. p. 165. - epist. 63. Vol. 5. p. 300. Vol. 6. p. 515.

66. Vol. 2. p. 285.

In vitam *Cypriani.* Vol. 2. p. 419. 423.

533. FVLGENTIVS FERRANDVS.

Breuiatio canonum. In *Iustelli* bibliotheca iuris canonici, tom. 2.

Can. 6. Vol. 1. p. 166. - Can. 11. Vol. 3. p. 139.

Can. 23. Vol. 1. p. 157. - Can. 91. Vol. 3. p. 102.

Epistola ad *Fulgentium* de catechizando athiope. Inter opera *Fulgentii.* Vol. 4. p. 23. 30. 31.

PHILIPPVS FERRARIVS.

Lexicon geographicum cum additionibus *Baudrandi.* *Parif.* 1670.
fol. Vol. 3. p. 402. 449. 470. 477. 480. 482. 507. 510. 511.

512. 513. 514 -- 520. 522 -- 526. 531. 533. 535. 537. &c.

FRANCISCVS FERRARIVS.

De ritu concionum, *Mediolani* 1620. 4to. (*Parif.* 1664. 8uo.)

Lib.

Fl. an.

- Lib. I. cap. 2. Vol. 6. p. 105. - cap. 8. Vol. 6. p. 132.
 cap. 11. Vol. 6. p. 157. - cap. 17. Vol. 6. p. 72.
 cap. 31. Vol. 6. p. 173. - cap. 33. Vol. 6. p. 174.
 Lib. 2. cap. 9. Vol. 6. p. 181. - cap. 14. Vol. 6. p. 177.
 cap. 15. Vol. 6. p. 187.

FIELD.

Of the Church. *Oxon.* 1635. fol. Vol. I. p. 191.

IOANNES FILESACVS.

Commentarius in *Vincentium Lirinensem*. *Parif.* 1619. 4to. Vol.
 7. p. 134.

340.

IVL. FIRMICVS MATERNVS.

De errore profanarum religionum, cum notis *Ioan. a Wöwer.*
Oxon. 1678. 8uo. Vol. 4. p. 319.
 Astronomia, siue de mathesi. *Basil.* 1591. Vol. 7. p. 248.

FIRMILIANVS.

350.

Epistola. Inter epistolas Cypriani. Vol. 1. p. 70. 71. Vol. 2. p. 21.
 199. 203. Vol. 4. p. 52. 263. 375. Vol. 5. p. 147. Vol. 6. p. 126.
 417. Vol. 7. p. 160. 761. Vol. 8. p. 191.

IOANNES FISCHERVS al. ROFFENSIS.

Liber contra Lutherum. *Parif.* 1562. 8uo. Vol. 8. p. 179.

MATTHIAS FLAGIVS.

Catalogus testium veritatis. Vol. 6. p. 461. Vid. BERTRAMVS.
 De sectis papisticis. *Basil.* 1565. 4to. Vol. 9. p. 178.

FLAGELLANTIVM HISTORIA.

Parif. 1700. 8uo. Vol. 3. p. 67. Vol. 7. p. 168. Vol. 8. p. 51.

IOANNES FORBESIVS.

Instructiones historico-theologicæ. *Amstelod.* 1645. (Opera *Am-
 stelod.* 1703. fol.) Vol. 4. p. 63. 192.
 Irenicum. *Aberden.* 1636. 4to. Vol. 1. p. 191. Vol. 3. p. 211. Vol. 8.
 p. 12. 14. 16.

560.

VENANTIUS FORTVNATVS.

Poëmata. In corpore poetarum. tom. 2. *Lugdun.* 1603. 4to. Vol.
 3. p. 255.

Vita Radegundis. Apud *Surium* 13 August. Vol. 1. p. 349.

CAROLVS DV FRESNE.

Glossarium græco-barbarum. *Lugd.* 1688. 2 vol. fol. Vol. 3. p. 260.

Fl. an.

Notæ in Paulum Silensiarum. *Parif.* 1670. fol. Vol. 3. p. 178.
181. 188. 200. 206. 207. 216. 217. 234. 250. 255. 258. 262.
263. 265. 266. Vol. 8. p. 207.

IOANNES FRONTO.

De canonicis cardinalibus, cum aliis opusculis. *Parif.* 1661. 4to.
Vol. 3. p. 593.

FRONTO DVCAEVS.

Notæ in Chrysostomi opera. *Parif.* 1609. Vol. 2. p. 185. Vol. 9.
p. 84.

262.

ACTA FRVCTVOSI.

Apud *Baron.* ad ann. 262. Vol. 5. p. 71. 73. Vol. 10. p. 95. 96.

1007.

FVLBERTVS CARNOTENSIS.

Opera. *Parif.* 1608. (In bibliothec. patr. tom. 18. *Lugd.* 1677.)
Epistol. 1. Vol. 4. p. 353. Vol. 6. p. 419.

307.

FVLGENTIVS RVSPENSIS.

Opera. *Lugdun.* 1652. (*Bafil.* 1621. 8uo.)

De incarnationis mysterio. Vol. 4. p. 168. Vol. 5. p. 172.

De baptismo æthiopis. Vol. 4. p. 48. 59. 216. 295. 320. Vol. 6. p.
395. 437. 486.

Ad Monimum. Vol. 5. p. 67.

Homil. 4. de epiphania. Vol. 9. p. 157.

De fide ad Petrum diaconum. Inter opera *Augustini* tom. 3.

Cap. 3. Vol. 7. p. 30. 314. - Cap. 19. Vol. 6. p. 314.

Cap. 27. Vol. 4. p. 58. - Cap. 30. Vol. 4. p. 48. 149.

Cap. 39. Vol. 6. p. 554.

Vita. Vol. 1. p. 214.

FREDERICVS FVRIVS CERIOLANVS.

Bononia, siue de libris sacris, in vernaculam linguam conuer-
tendis. *Bafil.* 1555. 8uo. Liber prohibitus in indice Sotoma-
ior. Vol. 5. p. 110.

G.

THOMAS GALE.

Notæ in *Antonini* iter Britanniarum. *Lond.* 1709. 4to. Vol. 3.
p. 558.

MAT-

Fl. an.

MATTHAEVS GALENVS.

Catechismus. Apud *Dalleum* de confirmatione. Vol. 4. p. 349.
356.

IOANNES GARNERIUS.

Liber diurnus Romanorum pontificum. *Paris*. 1680. 4to. Vol. 2.
p. 170.

THOMAS GATAKERVS.

Notæ in libros Antonini. *Cantabrig*. 1652. 4to. (*Traiecti ad Rheno*.
1698. fol.) Vol. 10. p. 93.

GAUDENTIUS BRIXIENSIS.

387.

Opera. In bibliothec. patr. tom. 2. (tom. 5. *Lugd.* 1677.)
Præfat. ad Beneuolum. Vol. 6. p. 199.
Tract. 2. ad neophytos. Vol. 4. p. 130.
4. de lectione Exodi. Vol. 6. p. 135.
15. de Maccabæis. Vol. 9. p. 159.
16. de ordinatione ipsius. Vol. 8. p. 192.
17. die dedicationis basilicæ. Vol. 3. p. 124. 318.

MICHAEL GEDDES.

Church-history of Ethiopia. *London*. 1696. 8uo. Vol. 3. p. 343.

492.

GELASIUS PAPA.

Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.
Epist. 4. ad Faustum. Vol. 7. p. 147.
9. ad episc. Lucaniæ. Vol. 2. p. 181. 279. 280. 292. Vol. 3. p.
22 104. III. Vol. 4. p. 252. 358. 364. Vol. 7. p. 323. 325.
Vol. 8. p. 59. 101. Vol. 9. p. 247.
Epist. ad Ruffinum. Apud *Gratianum*. Vol. 8. p. 14.
Decreta. Apud *Crab. & Grat.* Vol. 5. p. 297. Vol. 6. p. 87. Vol. 7.
p. 319.
De duabus naturis Christi. In biblioth. patr. tom. 4. (tom. 8. edit.
Lugdun.) Vol. 6. p. 459.

AVLVVS GELLIVS.

Opera. *Aurel. Allobrog.* 1609. 8uo.
Noct. Attic. lib. 9. cap. 15. Vol. 9. p. 4.
lib. 20. cap. 1. Vol. 7. p. 507.

Flan.

GILBERTVS GENEBRARDVS.

De liturgia apostolica, cap. 30. Vol. 6. p. 358.

GENNADIUS MASSILIENSIS.

495. De scriptoribus ecclesiasticis. Inter opera *Hieronymi*. Vol. 3. p. 15. Vol. 4. p. 168. Vol. 5. p. 15. Vol. 6. p. 7. 71. 176. Vol. 8. p. 220. Vol. 9. p. 68.

De dogmatibus ecclesiasticis. Inter opera *Augustini*, tom. 3.

Cap. 30. Vol. 6. p. 354. 355. - Cap. 31. Vol. 4. p. 24.

Cap. 52. Vol. 4. p. 291. 295. 297. 347. 394. Vol. 8. p. 220.

Cap. 53. Vol. 6. p. 530. 538. 580. Vol. 8. p. 150.

Cap. 72. Vol. 2. p. 124. 133. 152. 154. Vol. 8. p. 35.

Cap. 74. Vol. 4. p. 48. - Cap. 75. Vol. 6. p. 275.

Cap. 172. Vol. 2. p. 131.

INNOCENTIUS GENTILETVS.

Examen concilii Tridentini. *Gorinchemi* 1678. 8uo. (*Geneu.* 1586. 8uo.) Vol. 1. p. 359. Vol. 7. p. 185.

GEORGIVS ALEXANDRINVS.

420.

Vita Chrysostomi. In tomo 8. operum. Chrysost. græce. Vol. 6. p. 188.

GEORGIVS AMBIANAS.

Commentarius in Tertullianum 3 vol. fol. Vol. 1. p. 78.

620.

GEORGIVS PISIDES.

Vulgo dicitur auctor fastorum Siculorum, siue chronici Alexandrini. Vol. 3. p. 164. &c. Vid. *Chronicon Alexandr.* sub litt. A.

FRANCISCVS GEORGIVS VENETVS.

501.

Problemata in scripturam sacram. *Venetis* 1536. 4to. Vol. 6. p. 97.

717.

GERMANVS, PATRIARCH. CONSTANTINOPOL.

Theoria, siue expositio in liturgiam græc. latin. In bibl. patr. græc. latin. tom. 2. Vol. 6. p. 41. 308. 466.

Epistola ad Ioann. Synadensem. Vol. 3. p. 310.

Thomam Claudopolitanum. Vol. 3. p. 311.

1404.

IOANNES GERSON.

De vita Spiritual. Inter opera 4 vol. (*Amwerp.* 1706.) Vol. 7. p. 135. 186.

GESTA

Fl. an.

314.

GESTA PURGATIONIS CAECILIANI, EPISC. CARTH.
Ad calcem OPTATI. *Parif.* 1631. Vol. 1. p. 295. Vol. 3. p. 131.
152. 153. 154. 242. 271. 298. Vol. 6. p. 90. 265. Vol. 10. p. 2.

581.

GILDAS SAPIENS.
De excidio Britanniae. In bibl. patr. tom. 5. Vol. 3. p. 133. 153.

1200.

GIRALDVS.
Itinerarium Cambriae, & Cambriae descriptio. *Lond.* 1585. 8uo.
Vol. 3. p. 560.

GLOSSA

In Extrauagant. Vol. 7. p. 162.

In Gratianum. Vol. 8. p. 24.

301.

ACTA GLYCERII.
Apud *Baron.* ad ann. 301. Vol. 5. p. 56.

IACOBVS GOAR.

Notæ ad euchologium Græcorum. *Parif.* 1647. fol. Vol. 3. p. 266.
267. Vol. 6. p. 223. 467.

1110.

GOFFRIDVS, VINDOCINENSIS ABBAS.
Opera, cum notis SIRMONDI. *Parif.* 1639. (Apud *Dallaum* de
confessione p. 553.) Vol. 8. p. 143.

MELCHIOR GOLDASTVS.

Constitutiones imperiales. 3 vol. *Hanov.* 1609. fol. (*Offenbac.*
1610.) Vol. 3. p. 603.

THOMAS GOODWINVS.

Moses & Aaron. Vol. 1. p. 16. Vol. 3. p. 441.

DIONYSIVS GOTHOFREDVS.

Notæ in codicem Iustinianum. *Colon.* 1524. (*Amstelod.* 1663. fol.)
Vol. 9. p. 333.

IACOBVS GOTHOFREDVS.

Commentarius in codicem Theodosianum, 6 vol. *Lugdun.* 1665.
fol.

In lib. 1. tit. 12. de assessoribus domesticis & cancellariis. leg. 3.
Vol. 2. p. 65.

In lib. 2. tit. 8. de feriis. leg. 2. Vol. 9. p. 3. 6. 9.
tit. 9. de pactis. leg. 8. Vol. 7. p. 368.

Fl. an.

- In lib. 3. tit. 7. de nuptiis. leg. 3. Vol. 9. p. 334. 340.
 tit. 12. de incestis nuptiis. leg. 1. Vol. 7. p. 421.
 tit. 16. de repudiis. leg. 1. Vol. 9. p. 303. 356. - leg. 2. Vol. 9. p. 360.
- In lib. 7. tit. 8. de onere metati. Vol. 2. p. 245.
 tit. 13. de tironibus. leg. 22. Vol. 2. p. 238.
 tit. 20. de veteranis. leg. 12. Vol. 2. p. 44.
- In lib. 8. tit. 10. de concuss. aduocat. leg. 1. Vol. 7. p. 478.
- In lib. 9. tit. 16. de malefic. & mathematic. leg. 2. Vol. 7. p. 239.
 leg. 4. Vol. 7. p. 247.
 tit. 17. de sepulchris violatis. leg. 2. Vol. 10. p. 26. - leg. 5. Vol. 7. p. 312. 314. Vol. 10. p. 38.
 tit. 18. ad leg. Fab. leg. 1. Vol. 7. p. 206.
 tit. 45. de his, qui ad eccles. confug. leg. 2. Vol. 3. p. 362.
 leg. 5. Vol. 3. p. 366.
- In lib. 11. tit. 1. de annon. & tribut. leg. 11. Vol. 3. p. 388.
 leg. 15. Vol. 2. p. 229.
 tit. 16. de extraordinariis &c. leg. 15. Vol. 2. p. 252.
 tit. 36. Quorum appellationes &c. leg. 4. Vol. 7. p. 418.
- In lib. 12. tit. 1. de decurionibus, paratitl. Vol. 2. p. 148. leg. 63. Vol. 3. p. 42.
- In lib. 13. tit. 1. de lustrali conlat. leg. 1. Vol. 2. p. 42. 241.
 tit. 10. de censu. leg. 2. Vol. 2. p. 233. - leg. 4. Vol. 2. p. 229.
- In lib. 14. tit. 7. de collegiatis. leg. 2. Vol. 7. p. 258.
- In lib. 15. tit. 5. de spectaculis, paratitl. Vol. 7. p. 131. 209. leg. 5. Vol. 5. p. 142. Vol. 9. p. 221.
 tit. 6. de Maiuma. leg. 2. Vol. 7. p. 452.
- In lib. 16. tit. 2. de episcopis &c. leg. 15. Vol. 2. p. 43. - leg. 20. Vol. 2. p. 268. - leg. 23. Vol. 2. p. 219. 222. - leg. 24. Vol. 2. p. 28. - leg. 26. Vol. 2. p. 72. - leg. 27. Vol. 1. p. 354. - leg. 38. Vol. 2. p. 62. 63. 416. - leg. 39. Vol. 8. p. 19. - leg. 42. Vol. 2. p. 50. - leg. 44. Vol. 2. p. 337.
 tit. 3. de monachis. leg. 1. Vol. 3. p. 85.
 tit. 5. de hæreticis, paratitl. Vol. 7. p. 285. 286. leg. 17. Vol. 4. p. 332. - leg. 30. Vol. 3. p. 264. - leg. 34. Vol. 7. p. 106.

El. an.

tit. 6. ne sanctum bapt. iteretur. leg. 6. Vol. 4. p. 411.
 tit. 10. de paganis. leg. 25. Vol. 3. p. 166.

IOANNES ERNESTVS GRABIVS.

Spicilegium patrum, 3 vol. *Oxon.* 1698. &c. 8uo. Vol. 1. p. 6. 56.
 136. Vol. 4. p. 146. 150. Vol. 5. p. 259.

Adnotationes in Irenæum. Vol. 5. p. 133.

in Bulli iudic. eccles. cathol. Vol. 4. p. 73.

1130.

GRATIANVS.

Decretum, siue concordantia discordantium canonum, in corpore iuris canonici. *Romæ* 1582. fol. Vid. supra *Corpus iuris canonici*.

470.

GREGENTIVS.

Disputatio cum Herbano Iudæo græc. latin. In auctario bibliothec. patr. Duçæano, tom. 1. *Parif.* 1624. Vol. 3. p. 459.
 Vol. 5. p. 277.

GREGORIVS MAGNVS.

590.

Opera, 4 tom. *Antwerp.* 1615. (*Parif.* 1705.)

Tom. 1.

Præfatio in Iobum ad Leandr. ante moralia. Vol. 2. p. 102. 199.

Moralia in Iobum lib. 19. cap. 13. Vol. 6. p. 96.

In Ezechielem, præfat. Vol. 6. p. 198.

Homil. 2. Vol. 7. p. 185. - Hom. 5. Vol. 6. p. 106.

Homil. 19. Vol. 6. p. 148.

In euangelia.

Homil. 2. Vol. 7. p. 326. - Homil. 15. Vol. 5. p. 108.

Homil. 16. Vol. 9. p. 183.

Homil. 26. Apud *Gratianum*. Vol. 7. p. 161. Vol. 8. p. 278.

Tom. 2.

Dialogi, lib. 1. cap. 5. Vol. 2. p. 71. - lib. 2. cap. 24. Vol. 6. p. 426.

lib. 4. cap. 55. Vol. 6. p. 241.

Epistolæ:

Lib. 1. epist. 41. Vol. 4. p. 341. Vol. 7. p. 53.

Lib. 2. epist. 20. Vol. 3. p. 518. - epist. 26. Vol. 7. p. 161.

epist. 34. Apud *Gratianum*. Vol. 7. p. 189.

Lib.

Fl. an.

Lib. 3. epist. 9. Vol. 4. p. 347. 359. 364.
epist. 11. Vol. 2. p. 293.

Lib. 7. epist. 8. Vol. 1. p. 227. Vol. 8. p. 94.
epist. 24. Vol. 4. p. 388. - epist. 63. Vol. 6. p. 322.
epist. 64. Vol. 5. p. 28. 239. Vol. 6. p. 360.
epist. 111. Vol. 7. p. 323.

Lib. 9. epist. 9. Vol. 3. p. 308. - epist. 56. Vol. 7. p. 169.

Lib. 11. epist. 2. Vol. 5. p. 27. - epist. 3. Vol. 9. p. 57.
epist. 16. Vol. 2. p. 103.

Lib. 12. epist. 31. Vol. 7. p. 425.

Tom. 3.

Sacramentar. de bapt. infant. Vol. 4. p. 328. 385.
offic. sabbati sancti. Vol. 6. p. 396.

In primum Regum. Vol. 6. p. 530. Vol. 7. p. 186.

Tom. 4.

Vita. Vol. 6. p. 268.

Respons. ad quest. Augustini monachi. Apud *Bedam*. Vol. 7. p. 53.

GREGORIUS II.

716.

Epistolæ duæ ad Leon. Isaur. In tom. 7. conciliorum.

Epistol. 1. Vol. 3. p. 309. - Epist. 2. Vol. 3. p. 265.

GREGORIUS VII. al. HILDEBRANDVS.

1073.

Epistolæ. In tom. 10. conciliorum.

Lib. 1. epist. 81. ad Vdonem Treuirensen. Vol. 3. p. 159.

GREGORIUS IX.

1227.

Decretalium libri quinque, vna cum Gratiano. *Roma* 1582. fol.

Vid. *Corpus iuris canonici*.

GREGORIUS NAZIANZENS.

370.

Opera, græc. latin. 2 vol. *Parisi*. 1630. fol.

Tom. 1.

Orat. 1. De fuga. Vol. 1. p. 283. Vol. 2. p. 307. 308. 342. 343. 357.
362. Vol. 6. p. 113. 163.

Orat. 3. In Iulianum inuect. 1. Vol. 1. p. 17. Vol. 2. p. 30. 303. 442.
Vol. 5. p. 131. 175. Vol. 7. p. 118. 214.

Orat. 4. In Iulian. inuect. 2. Vol. 5. p. 178. Vol. 7. p. 178.

Orat. 5. Post reditum ex fuga. Vol. 1. p. 291.

Orat.

Fl. an.

Orat. 8. Ad patrem, quum ei curam ecclesiæ Nazianzenæ commi-
sisset. Vol. 1. p. 189.

Orat. 10. De funere Cæsarii. Vol. 6. p. 340. Vol. 10. p. 40. 56.

Orat. 11. De funere Gorgoniæ. Vol. 5. p. 293. Vol. 6. p. 408. 415. 416.

Orat. 16. De amore pauperum. Vol. 3. p. 184.

Orat. 18. In laudem Cypriani. Vol. 1. p. 112.

Orat. 19. De funere patris. Vol. 1. p. 52. 79. 80. 154. 172. Vol. 3. p.
173. 349. 473. Vol. 5. p. 175. Vol. 6. p. 408. Vol. 7.
p. 272. Vol. 9. p. 108.

Orat. 20. In laudem Basilii. Vol. 1. p. 52. 117. 141. 150. 177. 270.
327. 371. Vol. 3. p. 354. 358. Vol. 5. p. 20. 172. 175.
Vol. 6. p. 358. Vol. 10. p. 53.

Orat. 21. In laudem Athanasii. Vol. 1. p. 112. 141. Vol. 2. p. 107.
357. 362. 368. 369. 370. Vol. 6. p. 166. Vol. 7. p. 55.

Orat. 22. In laudem Maccabæorum. Vol. 9. p. 159.

Orat. 24. In Aegyptiorum aduentum. Vol. 4. p. 167.

Orat. 31. In illud, Quum consummasset Iesus hos sermones. Vol.
1. p. 8. Vol. 7. p. 184. Vol. 9. p. 353.

Orat. 32. In præsentia 150 episcoporum. Vol. 1. p. 80. Vol. 2. p. 383.
Vol. 3. p. 330. Vol. 6. p. 113. 198.

Orat. 38. In natiuitatem Christi. Vol. 9. p. 78.

Orat. 39. In sancta lumina. Vol. 4. p. 49. Vol. 9. p. 81.

Orat. 40. In sanctum baptisma. Vol. 2. p. 279. Vol. 4. p. 24. 28.
56. 125. 141. 142. 144. 146. 151. 186. 207. 238. 240.
241. 243. 244. 247. 259. 263. 280. 287. 319. 321. 386.
387. 393. Vol. 6. p. 513. Vol. 9. p. 83.

Orat. 41. In pascha. Vol. 1. p. 80.

Orat. 42. In pascha. Vol. 6. p. 345. Vol. 9. p. 240.

Orat. 43. In nouam dominicam. Vol. 9. p. 51. 119.

Orat. 44. In sanctam pentecosten. Vol. 9. p. 130.

Orat. 51. In Apollinarium. Vol. 1. p. 29.

Epistola 42. Gregorio Nysseno. Vol. 1. p. 189.

Epistola 49. Olympio. Vol. 3. p. 312.

Epistola 57. Procopio. Vol. 9. p. 3. 5. 341.

Epistola 71. al. 74. Celenio. Vol. 9. p. 222.

Epistola 80. Aërio & Alypio. Vol. 2. p. 289.

Fl. an.

Epistola 88. Theodoro Tyanensi. Vol. 1. p. 199. Vol. 3. p. 473.

Epistola 159. Amphilochio. Vol. 2. p. 231.

Epistola 219. Theodoro. Vol. 7. p. 358.

Epistola 240. Amphilochio. Vol. 6. p. 371.

Tom. 2.

Carm. de vita sua. n. 28. Vol. 1. p. 270. Vol. 3. p. 219.

n. 32. Vol. 3. p. 470. 472.

n. 35. Vol. 1. p. 188.

n. 64. Vol. 2. p. 183.

Carm. 9. In somnium Anastasiae. Vol. 1. p. 141. 270. 326. Vol. 3. p. 173. 199. 219. 330. Vol. 5. p. 251. Vol. 6. p. 188.

Carm. 10. De diuersis vitae generibus. Vol. 9. p. 149.

Carm. 63. De ornatu mulierum. Vol. 6. p. 478.

Carm. 18. De virtute. Vol. 5. p. 292. Vol. 6. p. 15.

Carm. Iambic. 23. de se ipso. Vol. 3. p. 218.

Carmen cygn. de episcopis. Vol. 1. p. 80. Vol. 2. p. 305. Vol. 6. p. 113.

GREGORIUS NYSSENVS.

370.

Opera, græc. latin. 3 vol. *Parisi*. 1638. fol.

Tom. 1.

Homil. 5. de oratione dominica. Vol. 5. p. 277. Vol. 6. p. 181.

Tom. 2.

Orat. in suam ordinationem. Vol. 2. p. 188. Vol. 6. p. 128.

Epistola canonica ad Letoium, episc. Melit.

Can. 1. Vol. 9. p. 199. - Can. 3. Vol. 7. p. 442.

Can. 4. Vol. 8. p. 164. - Can. 5. Vol. 3. p. 186.

Can. 6. Vol. 7. p. 313. 520. - Can. 7. p. 313. 314.

Oratio de pœnitentia. Vol. 8. p. 148.

Vita Macrinae. Vol. 1. p. 343. Vol. 5. p. 104. Vol. 10. p. 41. 52. 53. 56.

Aduersus eos, qui baptismum differunt. Vol. 4. p. 316.

Contra Eunomium orat. II. Vol. 4. p. 178.

Tom. 3.

Orat. catechetic. cap. 37. Vol. 6. p. 277. 321.

Aduersus Apollinarem. Vol. 1. p. 8.

De scopo christian. Vol. 1. p. 74.

De

Fl. an.

De baptismo Christi. Vol. 3. p. 228. Vol. 4. p. 167. 316. 322. 331. 336.
Vol. 6. p. 450. Vol. 9. p. 81.

De resurrectione Christi. orat. 3. Vol. 9. p. 112.

Vita Gregorii Thaumaturg. Vol. 2. p. 85. 184. 189. Vol. 3. p. 148.

De funere Meletii. Vol. 1. p. 81.

Vita Ephrem. Vol. 6. p. 142. Vol. 10. p. 23.

Oratio de mortuis. Vol. 6. p. 345.

254.

GREGORIUS NEOCAESARIENSIS, alias THAUMATURGVS.

Opera græc lat. *Parisi*. 1622. *fol.*

Expositio fidei. Vol. 4. p. 86.

Epistol. canonica apud *Inftellum*.

Can. I. Vol. 7. p. 192. - Can. 5. Vol. 7. p. 82.

Can. 10. Vol. 7. p. 470.

Can. II. Vol. 3. p. 148. Vol. 8. III. 113. 115. 116.

GREGORIUS THOLOSANVS.

De republica. *Francos*. 1642. Vol. 1. p. 104.

573.

GREGORIUS TYRONENSIS.

Historia Francorum. *Parisi*. 1610. *Suo*. (In operibus. *Parisi*. 1699. *fol.*)

Lib. 2. cap. 31. Vol. 3. p. 254. - cap. 34. Vol. 5. p. 25.

Lib. 4. cap. 13. Vol. 3. p. 592. - cap. 16. Vol. 7. p. 243.

Lib. 6. cap. 33. Vol. 3. p. 592.

Lib. 7. cap. 7. Vol. 6. p. 235.

Lib. 8. cap. 3. Vol. 6. p. 6.

Lib. 9. cap. 3. Vol. 6. p. 430.

Lib. 10. cap. ult. Vol. 5. p. 15.

De gloria martyrum. *Colon*. 1583. *Suo*. (In operibus cit. *elit.*)

Lib. 1. cap. 10. Vol. 6. p. 503.

De gloria confessorum. *ibid.*

Cap. 104. Vol. 10. p. 52. - Cap. 106. Vol. 10. p. 23.

De vitis patrum. Cap. 8. Vol. 6. p. 6.

JOHN GREGORY.

Observations on Scripture, and Posthumous Works. *Lond.* 1650.

4to. Vol. 2. p. 275. Vol. 6. p. 418.

Fl. an.

IACOBVS GRETSERVS.

Notæ in Codinum. *Parif.* 1648. fol. Vol. 3. p. 204. Vol. 9. p. 253.
De cruce, lib. 2. cap. 13. Vol. 3. p. 238.

HUGO GROTIUS.

Opera theologica. 4 vol. *Amstelod.* 1685. (*Amstel.* 1679. fol.)

In Matth. cap. 2. Vol. 10. p. 33. - cap. 5. Vol. 9. p. 355.

In Luc. cap. 6. Vol. 2. p. 202. - cap. 7. Vol. 10. p. 22.

cap. 10. Vol. 2. p. 202.

In 2 epist. ad Cor. cap. 10. Vol. 7. p. 156.

In epist. ad Philipp. cap. 2. Vol. 2. p. 50.

In epist. ad Philem. Vol. 6. p. 79.

In epist. ad Hebr. cap. 6. Vol. 1. p. 36.

In epist. 1 Petr. cap. 3. Vol. 4. p. 267.

De iure belli ac pacis. *Amstelod.* 1670. 8uo. (*Amstel.* 1689. 8uo.)

Vol. 4. p. 231.

De cœnæ administratione, ubi pastores non sunt. *Lond.* 1685. 8uo.

Vol. 1. p. 309.

IANVS GRVTERVS.

Inscriptiones antiquæ. *Heidelb.* 1616.

Vol. 3. p. 174. Vol. 4. p. 359.

1533.

GVIDO DE MONTE ROCHERII.

Manipulus curatorum. *Leuan.* 1552. 8uo. (Apud *Bon.* de rebus liturgicis lib. 1. cap. 15.) Vol. 6. p. 386.

GVNNING.

Discourse of Lent. 4to. Vol. 9. p. 182.

H.

ISAACVS HABERTVS.

Archieraticon, siue liber pontificalis ecclesiæ græcæ. *Parif.* 1643.

fol. (*Parif.* 1676. fol.) Vol. 1. p. 283. 290. 300. 306. 312. 336.

338. Vol. 2. p. 3. 11. 12. 33. 36. 38. 41. 90. 120. 169. 173. 177.

186. Vol. 3. p. 23. 37. 70. 105. 210. 212. 229. 246. Vol. 4. p.

112. 248. 369. Vol. 6. p. 117. 296. 363. 403. 441. 447. 483.

Vol. 7. p. 81. 123. 159. Vol. 8. p. 3. Vol. 9. 420.

117.

HADRIANVS.

Epistola, Apud *Vepiscum* in vita Saturni. Vol. 1. p. 234.

HAI-

Fl. an.

841.

HAIMO.

In epist. ad Hebr. cap. 6. (Apud *Dallaum* de confirmatione.)
Vol. 4. p. 377.

cap. 13. Vol. 4. p. 354.

FRANCISCUS HALLERIVS.

De hierarchia ecclesiastica. *Parif.* 1646. fol.

Lib. I. cap. 3. Vol. 2. p. 10. - cap. 7. Vol. 1. p. 55. Vol. 6. p. 122.

HENRICVS HAMMONDVS.

Opera Anglican. 4 vol. *Lond.* 1684. fol.

Contra Blondell. Vol. 1. p. 193. 204. 296. Vol. 3. p. 221. 233.

Defence of Infant-Bapt. Vol. 4. p. 192.

Adnotationes in Nou. Test. (edit. *Io. Cleric.* *Amstelod.* 1699. fol.)

In Aëtor. cap. 11. Vol. 1. p. 268.

In epist. 1 ad Cor. cap. 15. Vol. 4. p. 190.

In 1 Timoth. cap. 3. Vol. 1. p. 346.

In epist. ad Titum præfat. Vol. 1. p. 204.

In Apocalypf. cap. 1. Vol. 1. p. 83.

MARTINVS HANCKIVS.

De scriptoribus Byzantinis. *Lipsiæ* 1677. 4to. Vol. 2. p. 130.

842.

GEORGIUS HAMORTVLVS.

MSct. Apud *Allatium* de hebdomad. Græcorum. Vol. 9. p. 172.

HARDINGVS.

Answer to Jewel's Challenge. *Antwerp.* 1565. 8uo. Vol. 6. p. 431.

1150.

CONSTANTINVS HARMENOPVLVS.

Epitome iuris canonici græc. lat. Apud *Leunclauium* in iure græco-romano. tom 1. Vol. 1. p. 222. Vol. 2. p. 381.

De sectis hæreticis, & confessio de fide orthodoxa, ibid. Apud *Leunclauium* & in auctario bibl. patr. *Duceano.* Tom. 1. *Parif.* 1624. Vol. 4. p. 160. Vol. 7. p. 249.

STEPHANVS HEDDIVS.

De vita Wilfridi, cap. 12. Vol. 3. p. 399.

170.

HEGESIPPVS.

Commentarius aëtorum ecclesiasticorum. Fragmenta passim apud *Eusebium.* Vol. 1. p. 62. 136. Vol. 7. p. 6.

Fl. an.

GABRIEL HENAO.

De sacrificio missæ. Vol. 8. p. 26.

610.

HERACLIUS IMPERATOR.

Nouellæ. Apud *Leunclanium* in iure græco-romano. tom. I. Vol. 2. p. 65.

HERMES PASTOR.

Apud *Coteler.* patr. apostolicor. tom. I.

Lib. I. visio I. Vol. 5. p. 259.

visio 3. Vol. 4. p. 193. Vol. 7. p. 251.

Lib. 2. mandat. 4. Vol. 7. p. 473. Vol. 8. p. 157. Vol. 9. p. 355.

Lib. 3. similitud. 9. Vol. 4. p. 146. 193.

HERODOTVS.

Historia græc. latin. per *Henricum Stephanum* 1592. fol. (*Lond.* 1679. fol.) Vol. 10. p. 33.

HESYCHIVS.

Lexicon græce, *Hagenoe* 1521. fol. (*Roterod.* 1668. 4to.) Vol. I. p. 37. Vol. 2. p. 17. Vol. 3. p. 288.

601.

HESYCHIVS, PATRIARCHA HIEROSOL.

Explanatio in *Leuiticum.* *Basil.* 1527. fol. Apud *Albertin.* de eu-
char. p. 851. b.) Vol. 6. p. 503.

PETRVS HEYLINVS.

Cosmographia. *Lond.* 1669. fol. Vol. 3. p. 466.

HICKES.

Jovian or an Answer to Julian the Apostate. *Lond.* 1683. 8uo.
Vol. I. p. 286. 300. Vol. 7. p. 117. 118.

HIERONYMVVS.

378.

Opera. 4 vol. *Basil.* 1565. fol. (*Francofurti* 1684. fol. inprimis *Pa-*
rif. 1642. 9 vol. fol.)

Chronicon. Vol. I. p. 25. Vol. 3. p. 42. 114. 165.

Epistola I. *Heliodoro.* Vol. I. p. 51. Vol. 3. p. 21. Vol. 6. p. 120.
2. *Nepotiano.* Vol. I. p. 49. 87. 110. 131. 354. Vol. 2. p.
154. 168. 305. 325. 327. 332. 333. 347. 349. 358.
411. 417. Vol. 3. p. 56. 296. Vol. 6. p. III. 129.
188. 192. 197. Vol. 7. p. 488.

Epist.

Fl. an.

- Epist. 3. Heliodoro. Vol. 1. p. 76. Vol. 2. p. 190. 349. 421. Vol. 3. p. 27. 124. 215. 314. Vol. 5. p. 182. 250. Vol. 7. p. 488.
4. Rustico. Vol. 1. p. 54. 181. 293. Vol. 2. p. 105. 328. Vol. 3. p. 52. 56. 60. 73. 84. 241. Vol. 5. p. 181. 188. Vol. 6. p. 307.
7. Læta. Vol. 3. p. 73. 120. Vol. 5. p. 13. 181. 293. 322.
8. Demetriadi. Vol. 3. p. 296. Vol. 5. p. 181.
10. Furia. Vol. 1. p. 18.
11. Ageruchia. Vol. 2. p. 154. Vol. 9. p. 284.
12. Gaudentio. Vol. 7. p. 505.
13. Paulino. Vol. 3. p. 52. 84.
14. Celantia. Vol. 7. p. 184. 512.
15. Marcella. Vol. 3. p. 52. 135.
16. Principia. Vol. 3. p. 10. 352.
18. Marcella. Vol. 3. p. 78. 133. Vol. 6. p. 45.
22. Eustochio. Vol. 2. p. 338. Vol. 3. p. 9. 15. 51. 52. 57. 64. 72. 76. 78. 109. 124. Vol. 4. p. 384. Vol. 5. p. 180. 345. Vol. 6. p. 2. 106. 130. 186. 192. Vol. 7. p. 398.
23. Marcella. Vol. 3. p. 53.
26. Pammachio. Vol. 10. p. 68. 76.
27. Eustochio. Vol. 1. p. 54. 285. 299. Vol. 3. p. 144. 283. 290. 315. Vol. 5. p. 86. 88. 180. 181. 307. Vol. 6. p. 45. Vol. 10. p. 28. 40. 49. 51. 53. 56. 61.
28. Lucinio. Vol. 6. p. 489. 579. Vol. 7. p. 52. Vol. 9. p. 39.
29. Theodora. Vol. 1. p. 66. (41. 192.
30. Oceano. Vol. 3. p. 296. 331. Vol. 5. p. 182. Vol. 6. p. 44. Vol. 7. p. 127. Vol. 8. p. 119. 123. 226. Vol. 9. p. 305. 358. Vol. 10. p. 61.
33. Castrucio. Vol. 3. p. 86. - ep. 34. Iuliano. Vol. 10. p. 77.
46. Rustico. Vol. 3. p. 46.
48. Sabiniano. Vol. 1. p. 303. Vol. 2. p. 32. Vol. 3. p. 106. Vol. 5. p. 181. Vol. 6. p. 73. Vol. 9. p. 342.
49. Innocentio. Vol. 2. p. 43. Vol. 10. p. 48.
50. Pammachio. Vol. 6. p. 415. 422. 579.
53. Ripario, aduersus Vigilant. Vol. 3. p. 71. 243. 410.
- Epist.

Fl. an.

- Epist. 54. Marcellæ. Vol. 1. p. 337. Vol. 4. p. 66. 174. Vol. 7. p. 6.
Vol. 9. p. 191. 94. 711.
55. Ripatio. Vol. 6. p. 120. - ep. 57. Damaso. Vol. 4. p. 384.
61. Pammachio. Vol. 1. p. 30. 77. 79. 213. 240. Vol. 2. p.
171. Vol. 3. p. 442. Vol. 4. p. 8. 78. 101. 133. 134.
247. Vol. 6. p. 129.
62. Theophilo. Vol. 1. p. 76. Vol. 5. p. 183. Vol. 6. p. 485.
75. Contra Vigilantium. Vol. 6. p. 188.
77. Marco Celestensi. Vol. 3. p. 61.
78. Damaso. Vol. 4. p. 384. - ep. 80. Magno. Vol. 2. p. 353.
83. Oceano. Vol. 1. p. 267. Vol. 2. p. 154. 392. Vol. 6. p. 111.
85. Euagrio. Vol. 1. p. 89. 91. 114. 146. 181. 267. 298. 307.
326. 327. 328. Vol. 6. p. 321.
99. Asellæ. Vol. 1. p. 75.
113. Præfat. in Iob. Vol. 4. p. 311.
127. Fabiolæ. de 42 mansionibus. Vol. 1. p. 54. Vol. 5. p. 183.
128. Fabiolæ. Vol. 4. p. 384. - ep. 129. Dardano. Vol. 3. p. 435.
134. Sophronio. Vol. 5. p. 93.
137. Marcellæ. Vol. 7. p. 114.
141. Marcellæ. Vol. 3. p. 270.
146. Damaso. Vol. 2. p. 351.
147. Amando. Vol. 9. p. 306.
- Theophilo. Vol. 6. p. 468.
- Epistola spuria ad Damasum. Vol. 6. p. 31.
- Catalogus scriptorum eccles. Vol. 1. p. 3. 59. 61. 65. 66. 68. 186.
188. 314. Vol. 2. p. 53. 56. 57. 421. Vol. 3. p. 5. 270. 271.
Vol. 4. p. 127. Vol. 5. p. 159. 165. 176. Vol. 6. p. 54. 88.
89. 111. 141. Vol. 10. p. 6. 27.
- Contra Iovinian. Vol. 1. p. 54. 55. Vol. 4. p. 400. Vol. 9. p. 273. 284.
- Aduers. Luciferianos. Vol. 1. p. 31. 34. 44. 45. 75. 86. 307. 310. Vol. 2.
p. 375. Vol. 3. p. 566. Vol. 4. p. 142. 179. 261. 337. 339.
344. 364. 366. 370. 375. 380. 390. 401. Vol. 5. p. 182. 255.
Vol. 7. p. 15. Vol. 8. p. 207. 220.
- De locis Hebraicis. Vol. 1. p. 16. Vol. 3. p. 435. 440. 442.
- Vita Hilarii. Vol. 3. p. 10. 77. Vol. 4. p. 225. Vol. 9. p. 176.
- Vita Pauli. Vol. 3. p. 9. Vol. 10. p. 48. 56.

Pro-

Fl. an.

Prologus in regul. Pachomii. Vol. 3. p. 71. 79.

Aduersus Pelagianism. Vol. 5. p. 182. 183. 238. 250.

Ruffinum. Vol. 5. p. 181. Vol. 6. p. 100.

Vigilantium. Vol. 2. p. 17. Vol. 3. p. 243. 591. Vol. 6. p. 43. 83. Vol. 10 p. 40.

De septem ordinibus. Vol. 2. p. 6. 43.

In pentateuchum præfat. Vol. 6. p. 101.

Quæstion. hebr. in Genes. Vol. 2. p. 281. 423.

In libr. Iosue præfat. Vol. 6. p. 100.

In libr. paralipom. præfat. Vol. 6. p. 98. 100.

In psalm. 38. Vol. 5. p. 183. - Psalm. 42. Vol. 5. p. 183.

45. Vol. 1. p. 71. 72. - Psalm. 104. Vol. 1. p. 7.

In libr. Salomon. præfat. Vol. 6. p. 93.

In Iesa. cap. 1. Vol. 4. p. 320. - cap. 3. Vol. 1. p. 266. 273.

cap. 14. Vol. 8. p. 197. - cap. 19. Vol. 1. p. 32.

cap. 23. Vol. 8. p. 216. - cap. 49. Vol. 1. p. 16.

cap. 53. Vol. 4. p. 320. - cap. 55. Vol. 4. p. 390.

cap. 58. Vol. 2. p. 184. Vol. 9. p. 189.

cap. 66. Vol. 6. p. 345.

In Ierem. cap. 11. Vol. 6. p. 264. - cap. 29. Vol. 1. p. 30.

In Ezech. cap. 1. Vol. 9. p. 70. 72.

cap. 18. Vol. 1. p. 303. Vol. 2. p. 262. 320. 321. Vol. 6. p. 264. 265.

cap. 40. Vol. 3. p. 131. 268. Vol. 9. p. 155. Vol. 10. p. 2. 9.

cap. 44. Vol. 2. p. 415. Vol. 3. p. 51. Vol. 5. p. 182. 250.

cap. 48. Vol. 1. p. 298. 327. 330.

In Daniel. præfatio Vol. 6. p. 100. 353.

cap. 1. Vol. 2. p. 352. - cap. 4. Vol. 5. p. 293. Vol. 6. p. 100.

In Hoseam protem. Vol. 6. p. 69. 145.

cap. 6. Vol. 7. p. 86.

In Joel. cap. 2. Vol. 8. p. 125.

In Amos cap. 6. Vol. 4. p. 268. 273. Vol. 5. p. 182.

In Ion. cap. 1. Vol. 7. p. 245. - cap. 3. Vol. 9. p. 189. 197. 201.

In Mich. cap. 7. Vol. 1. p. 54. 298.

In Habac. cap. 3. Vol. 7. p. 119.

In Zephan. cap. 3. Vol. 5. p. 183. Vol. 6. p. 321.

Fl. an.

In Haggai cap. 1. Vol. 9. p. 211.

In Zachar. cap. 8. Vol. 3. p. 124. 154. 296.

cap. 14. Vol. 4. p. 247.

In Malach. cap. 3. Vol. 2. p. 284.

In euangelia prafat. Vol. 5. p. 92.

In Matth. cap. 5. Vol. 5. p. 182. Vol. 7. p. 358. 361.

cap. 9. Vol. 8. p. 188. Vol. 9. p. 194.

cap. 16. Vol. 8. p. 216. 270. 286.

cap. 19. Vol. 9. p. 353. - cap. 21. Vol. 1. p. 135.

cap. 25. Vol. 4. p. 263. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 240.

In Marc. cap. 14. Vol. 6. p. 276.

In ep. ad Rom. cap. 6. Vol. 4. p. 49.

cap. 16. Vol. 1. p. 353. 358. Vol. 6. p. 124.

In 1 ep. ad Cor. cap. 5. Vol. 7. p. 109.

cap. 11. Vol. 6. p. 506.

cap. 16. Vol. 7. p. 114.

In ep. ad Galat. cap. 1. Vol. 1. p. 61. 136.

cap. 4. Vol. 9. p. 256. - cap. 5. Vol. 7. p. 109.

cap. 6. Vol. 4. p. 128.

In ep. ad Ephes. cap. 4. Vol. 1. p. 299. Vol. 3. p. 217. Vol. 4. p. 339.

cap. 5. Vol. 5. p. 182. Vol. 6. p. 27.

In 1 ep. ad Tim. cap. 3. Vol. 1. p. 83. 181.

cap. 6. Vol. 4. p. 265. Vol. 5. p. 182.

In epist. ad Tit. cap. 1. Vol. 1. p. 267. - cap. 3. Vol. 3. p. 270.

354.

HILARIUS PICTAVIENSIS.

Opera. Colon. 1617. fol. (Parif. 1693. fol.)

In pfalm. prolog. Vol. 5. p. 255. Vol. 6. p. 95.

In pfalm. 51. Vol. 8. p. 133.

64. Vol. 5. p. 166. 332. 345.

65. Vol. 5. p. 165. Vol. 6. p. 14. - Pf. 67. Vol. 5. p. 279.

118. Vol. 6. p. 345. Vol. 7. p. 497.

126. Vol. 3. p. 123. - In Pf. 140. Vol. 5. p. 13.

In Marth. Vol. 6. p. 344. Vol. 7. p. 336. Vol. 8. p. 188. Vol. 9. p. 155.

De fynodis. Vol. 3. p. 559. Vol. 4. p. 89. 91. 104. Vol. 8. p. 59.

Epistol. ad Abram. Vol. 6. p. 54.

Contr.

Fl. an.

Contr. Constant. Vol. I. p. 32.

Fragment. Vol. I. p. 307. Vol. 4. p. 105. Vol. 7. p. 50.

461.

HILARIVS PAPA.

Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.

Epist. I. ad Ascan. Tarraconensem. Vol. I. p. 147.

2. ad Tarraconenses. Vol. 9. p. 165.

8. ad episcopos Galliæ. Vol. 8. p. 94.

Ep. ad Leont. Apud *Baron.* ad ann. 462. Vol. I. p. 210.

430.

HILARIVS ARELATENSIS.

Epistolæ. Inter epistolas Augustini. Vol. 6. p. 95.

845.

HINC MARVS RHEMENSIS.

Opera. 2 vol. *Paris.* 1645. fol.

Tom. 1.

De prædestinatione. lib. I. cap. 4. Vol. 6. p. 333.

Capitula archidiacon. presbyt. data. Vol. I. p. 336.

Tom. 2.

Opusc. 55. capitular. cap. 48. Vol. 4. p. 61. Vol. 8. p. 279.

Epist. ad Hildebaldum. Vol. 8. p. 146.

Vita Remigii. Apud *Baron.* an. 471. Vol. I. p. 144.

220.

HIPPOLYTUS PORTVENSIS.

Canon paschalis. Apud *Caucum* histor. litterar. tom. I. p. 68. Eam etiam exhibent *Scaliger*, *Aegidius Bucherius* & *Crutius*, Vol. 9. p. 17. 104.De consummatione mundi & antichristo, græc. latin. In auctuario bibl. patr. *Ducaano*, tom. 2. Vol. 3. p. 147. 244. Vol. 5. p. 140.Demonstratio de antichristo græc. latin. Apud *Combesf.* in auctuario nouissimo. *Paris* 1672. fol. Vol. 3. p. 147.

LVCAS HOLSTENIVS.

Adnotationes in geographiam *Caroli a Sancto Paulo*, in Italiam ntriquam *Chuerii*, & thesaurum geographicum *Ortelii*, *Roma* 1666. 8vo.In geogr. *Car. a S. Paulo*. Vol. 3. p. 402. 447. 463. 472. 473. 474. 475. 494. 496. 497. 507. 511. 513. 517. 518. 519. 520. 522. 527. 528. 558.

Fl. an.]

- In Ital. antiqu. *Chuverii*. Vol. 3. p. 168. 508. 510. 511. 513. 516. 517. 522. 524. 525. 529. 534.
- In thesaur. *Orielii*. Vol. 3. p. 474. 500. 507. 525.
- Glossarium & notæ ad Benedicti codicem regulatum. *Parisi*. 1663. 4to. Vol. 3. p. 8.
- Dissertat. de Synesio. Apud *Vales.* not. in Theodor. Vol. 2. p. 121.
522. **ACTA MARTYRVM HOMERITARVM.**
Apud *Baronium* ad an. 522. Vol. 3. p. 459.
1130. **HONORIVS AVGVSTODVNENSIS.**
Gemma animæ, de officio misse. Biblioth. patr. tom. 10. (Apud *Bon.* de rebus liturgic. lib. 1. cap. 23.) Vol. 6. p. 269.
395. **HONORIVS IMPERATOR.**
Rescript. ad Bonifacium. Apud *Crab.* Vol. 8. p. 58.
GEORGIUS HOOPERVS.
Historical Account of Lent. *Lond.* 1695. 8vo. Vol. 3. p. 220. Vol. 9. p. 181. 192. 201. 207. 211.
- HORATIVS POETA.**
(*Amstel.* 1650. 12mo.) Vol. 2. p. 321. Vol. 3. p. 292.
514. **HORMISDAS PAPA.**
Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.
Epist. 25. ad episcop. Hispaniæ. Vol. 7. p. 323.
Decret. cap. 6. Vol. 9. p. 337.
- RODOLPHVS HOSPINIANVS.**
De templis. *Tigur.* 1587. fol. (*Genevæ* 1687. fol.)
Lib. 2. cap. 6. Vol. 3. p. 227. - cap. 11. Vol. 3. p. 277.
Lib. 3. cap. 5. Vol. 2. p. 57. - cap. 6. Vol. 3. p. 271.
Lib. 4. cap. 2-11. Vol. 3. p. 332.
cap. 9. Vol. 3. p. 286. Vol. 4. p. 185.
De festis ethnicorum (*Genevæ* 1675. fol.) cap. 28. Vol. 7. p. 230.
De festis christianorum. *Tigur.* 1593. fol. (*Genevæ* 1674. fol.) Vol. 9. p. 73. 78. 129. 132. 147. 164. 170. 175.
De origine monachatus. *Tigur.* 1588. fol. (*Genevæ* 1669. fol.)
Lib. 1. cap. 1. Vol. 3. p. 109. - Lib. 2. cap. 5. Vol. 3. p. 18.
Lib. 3. cap. 6. Vol. 3. p. 30. - cap. 95. Vol. 3. p. 33.
Lib. 4. cap. 3. Vol. 3. p. 35. - cap. 5. Vol. 3. p. 34.

Fl. an.

Historia sacramentaria. *Tigur.* 1598. fol. (*Geneu.* 1681. fol.)
 Lib. 2. cap. 1. Vol. 306. Vol. 6. p. 370. Vol. 8. p. 24.
 cap. 2. Vol. 6. p. 398.

IOANNES HENRICVS HOTTINGERVS.

Historia ecclesiastica, 9 vol. *Hanon.* 1655. 8uo. (*Tigur.* 1651.
 5 vol. 8uo.) Vol. 1. p. 14. Vol. 6. p. 161.

De translatione bibliorum. *Heidelb.* 1660. Vol. 5. p. 93.

FRANCISCVS HOTTOMANNVS.

Quæstiones illustres iuris. 1598. 8uo. Vol. 9. p. 333.

HVBERTVS DE SYLVA CANDIDA.

Liber de azymo & ieiunio sabbatorum contra *Michaelem Ceru-*
larium & *Leonem Achridanum*, Apud *Baron.* in appendice
 tom. 2. Vol. 6. p. 443.

PETRVS DANIEL HVETIVS.

Origeniana, 2 vol. *Rothomagi* 1668. fol.

Lib. 1. cap. 3. Vol. 3. p. 157. - cap. 4. Vol. 2. p. 129.

Demonstratio euangelica. *Amstel.* 1680. 8uo. (*Lipsiæ* 1694. 4to.)
 Vol. 3. p. 170.

1120.

HVGGO DE S. VICTORE.

Opera. *Venet.* 1588. 3 vol. (Apud *Bon.* de reb. liturgic. lib. 2. cap.
 19.) Vol. 6. p. 397. (Apud *Dallaum* de cult. religios. lib.
 2. p. 237.) Vol. 6. p. 466.

I.

S. IACOBVS.

Liturgia ei adscripta, græc. latin. Bibl. patr. auctar. *Ducæano.* tom.
 2. *Parisi.* 1624. Vol. 1. p. 120. Vol. 3. p. 248. 250. Vol. 4. p.
 95. Vol. 6. p. 213. 491. 497. Vol. 8. p. 211.

385.

IDACIVS.

Contra Varimundum Arianum. Biblioth. patr. tom. 4. Vol. 4. p.
 166. Vol. 5. p. 62.

790.

IESSE AMBIANENSIS.

De ordine baptismi. (Apud *Baluzium* in notis ad *Rheginon.* lib.
 1. cap. 69.) Vol. 4. p. 348. Vol. 6. p. 396.

II. an.

XOI.

IGNATIVS.

- Epistolæ græc. latin. Inter patres apostolicos apud *Cotel. r.* tom. 2.
 Epist. ad Ephes. Vol. 1. p. 55. 277. Vol. 3. p. 222. Vol. 6. p. 573.
 ad Magnef. Vol. 1. p. 44. 56. 145. 272. 277. 297. Vol. 3. p. 121.
 145. 222. 229. Vol. 5. p. 129. Vol. 9. p. 115.
 ad Trallian. Vol. 1. p. 56. 277. 297. 319. Vol. 3. p. 222.
 ad Smyrn. Vol. 1. p. 11. 55. 85. 86. 101. 277. 342. Vol. 2. p. 135.
 Vol. 3. p. 231. Vol. 6. p. 504.
 ad Polycarp. Vol. 1. p. 56. 85. 277. 297. Vol. 2. p. 185. Vol. 3.
 p. 281. Vol. 9. p. 289. 335.
 Pseudo-Ignatius ad Philadelph. Vol. 1. p. 55. Vol. 2. p. 159.
 185. Vol. 3. p. 145. 222. 229.
 ad Magnef. Vol. 9. p. 50. 55.
 ad Antiochen. Vol. 1. p. 355. Vol. 2. p. 6.

ACTA IGNATII.

- Apud *Grabium* spicil. tom. 2. Vol. 1. p. 656. Vol. 5. p. 260.

ILLYRICVS. Vid. FLACIVS.

INDEX LIBRORVM PROHIBITORVM ETC. Vid. SOTO-
 MAIOR.

INDEX LIBRORVM EXPVRGANDORVM ETC. Vid. QUI-
 ROGA.

INA.

- Leges, Apud *Spelmannum* concil. Vol. 3. p. 598.

INNOCENTIVS I. PAPA.

- Epistolæ & decreta. In tomis conciliorum.
 Epist. 1. Decentio. Vol. 3. p. 232. 506. 591. 599. Vol. 4. p. 126. 347.
 353. 358. 359. 364. 366. 373. Vol. 6. p. 265. 302.
 574. Vol. 8. p. 226. Vol. 9. p. 63.
 Epist. 2. Victoricio. Vol. 2. p. 144. 155. Vol. 3. p. 103. Vol. 4. p. 406.
 409. Vol. 8. p. 201. 219.
 Epist. 3. Exuperio. Vol. 6. p. 95. Vol. 7. p. 164. Vol. 8. p. 165. 174.
 282. Vol. 9. p. 308.
 Epist. 4. Felici Nuceriano. Vol. 2. p. 149.
 Epist. 6. episcopis Apuliæ. Vol. 8. p. 63.
 Epist. 8. Florentio. Vol. 7. p. 473.

Epist.

Fl. an.

Epist. 11. Aurelio. Vol. 9. p. 86.

Epist. 14. Bonifacio. Vol. 1. p. 165.

Epist. 18. Alexandro. Vol. 2. p. 199. Vol. 3. p. 387. Vol. 8. p. 201. 219.

Epist. 22. Episcopis Macedoniæ. Vol. 2. p. 124. 157. 199. Vol. 4. p. 176. Vol. 8. p. 201.

Epist. 23. Synodo Tolerantiæ. Vol. 2. p. 144. 149. 151. 155. Vol. 8. p. 65.

Epist. 93. Inter epist. August. Vol. 6. p. 394.

INNOCENTIVS III. PAPA.

1198.

De mysteriis missæ. *Amwerp*. 1540. Vol. 6. p. 384.

IOANNES ABBAS.

De translatione reliquiarum S. Glodesindis. (Apud *Valef.* in notis ad Theodoret.) Vol. 1. p. 337.

IOANNES DIACONVS.

Præfatio ad vitam Gregorii Magni. Vol. 6. p. 87. 485.

530.

IOBIVS.

Apud *Photium* cod. 221. Vol. 1. p. 36. Vol. 6. p. 307. 308.

67.

FLAVIVS IOSEPHVS.

Opera, græc. latin. *Oxon.* 1720. fol. (Et *Colen.* 1691.)

Antiquit. lib. 2. cap. 5. Vol. 3. p. 431.

lib. 8. cap. 2. Vol. 7. p. 280.

lib. 14. cap. 8. Vol. 9. p. 29.

De bell. iud. lib. 2. cap. 12. Vol. 5. p. 126. = cap. 25. Vol. 3. p. 450.

lib. 3. cap. 2. Vol. 3. p. 439.

lib. 5. cap. 4. Vol. 3. p. 439.

IRENÆVS.

167.

Opera cum notis *Io. Ernest. Græbe. Lond.* 1702. fol.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 4. p. 80. Vol. 5. p. 131. Vol. 6. p. 35. 273. 357.

cap. 2. Vol. 4. p. 80.

[Vol. 7. p. 4. 217.

cap. 3. Vol. 4. p. 81. Vol. 7. p. 5. - cap. 9. Vol. 3. p. 240.

cap. 11. Vol. 1. p. 28. 118.

(Vol. 7. p. 261.

cap. 12. Vol. 7. p. 261. - cap. 18. Vol. 4. p. 154. 176. 200.

cap. 19. Vol. 4. p. 65. 200. - cap. 20. Vol. 9. p. 266.

cap. 21. Vol. 4. p. 172. - cap. 22. Vol. 9. p. 267.

cap. 23. Vol. 7. p. 255. - cap. 27. Vol. 9. p. 268.

cap. 28. Vol. 1. p. 59. - cap. 30. Vol. 9. p. 274.

Lib.

Fl. an.

Lib. 2. cap. 39. Vol. 4. p. 200. - cap. 56. Vol. 2. p. 20.
cap. 57. Vol. 5. p. 38. 75. 80. Vol. 7. p. 155.

Lib. 3. cap. 3. Vol. 1. p. 39. 65. Vol. 7. p. 98. 99.
cap. 4. Vol. 8. p. 175. - cap. 14. Vol. 1. p. 59.
cap. 18. Vol. 9. p. 156. - cap. 46. Vol. 6. p. 353.

Lib. 4. præfat. Vol. 7. p. 331. - cap. 20. Vol. 9. p. 24.
cap. 30. Vol. 9. p. 56. - cap. 32. Vol. 2. p. 288.
cap. 34. Vol. 3. p. 222. Vol. 6. p. 312. 320. 363.
cap. 57. Vol. 6. p. 276.

Lib. 5. cap. 2. Vol. 6. p. 276. 370. - cap. 16. Vol. 4. p. 200.
cap. 17. Vol. 8. p. 186. - cap. 22. Vol. 5. p. 11.
cap. 31. Vol. 4. p. 77. - cap. 33. Vol. 1. p. 66.

Epistola ad Victorem. Apud *Eusebium*. Vol. 3. p. 4. Vol. 6. p. 402. Vol.
7. p. 42. 52. Vol. 9. p. 17. 90. 92. 180.

ISIDORVS HISPALENSIS.

595.

De diuinis officiis. In biblioth. patr. tom. 10. (In operibus *Colen*,
1617. fol.)

Lib. 1. cap. 8. Vol. 6. p. 6. - cap. 13. Vol. 6. p. 45.
cap. 18. Vol. 6. p. 461.

Lib. 2. cap. 24. Vol. 4. p. 322. 399.

Origines siue etymologiæ. In corpore auctorum linguæ latinæ.
Genevæ 1622. 4to. (In operibus cit. edit.)

Lib. 6. cap. 19. Vol. 4. p. 353. - Lib. 8. cap. 7. Vol. 5. p. 80.

Lib. 19. cap. 12. Vol. 3. p. 295.

In Exod. cap. 19. Vol. 4. p. 320.

Epist. ad Ludifredum. Vol. 1. p. 331. 335. 336.

Regular. cap. 17. Vol. 7. p. 168.

830.

ISIDORVS MERCATOR.

Concilia & epistolæ papales. In tomis conciliorum. Vol. 2. p. 216.

412.

ISIDORVS PELUSIOTA.

Epistolarum libri 5. græc. & latin. *Parif.* 1638. fol.

Lib. 1. epist. 1. Vol. 3. p. 38. - ep. 29. Vol. 1. p. 322. 338.

ep. 90. Vol. 6. p. 28. - ep. 114. Vol. 10. p. 75.

ep. 123. Vol. 3. p. 239. - ep. 136. Vol. 6. p. 80.

Lib. 2. ep. 37. Vol. 4. p. 112. - ep. 246. Vol. 3. p. 112. 159.

Lib.

Flan.

Lib. 3. ep. 259. Vol. 7. p. 93. - ep. 343. Vol. 6. p. 188.
ep. 382. Vol. 6. p. 189.

Lib. 4. ep. 143. Vol. 2. p. 39. - ep. 162. Vol. 1. p. 37.

ISO.

De miraculis S. Othomari cap. 3. Vol. 6. p. 272. 427.

IOANNES IVELLVS.

Apologia ecclesiæ Anglicanæ. Lond. 1606. 12mo. (*Lipf.* 1534.)
Vol. 6. p. 373. 384.

361.

IVLIANVS IMPERATOR.

Opera, græc. latin. cum notis *Petauii*. *Parif.* 1630. 4to. (*Lipf.*
1696. fol.)

Epistola ad Arsacium. Vol. 2. p. 140. 413.

Fragment. epist. Vol. 2. p. 438. 439. 440. 441. Vol. 6. p. 523.

Orat. 7. Vol. 3. p. 165.

310.

IVLIANVS HALICARNASSENSIS.

Fragmenta commentarii in Iobum. Apud catenam in Iob. *Lond.*
1637. fol. Vol. 3. p. 277.

498.

IVLIANVS POMERIUS.

De vita contemplatiua. Inter opera *Prosperi*, cui vulgo tribui-
tur. *Colon.* 1540. 8vo.

Lib. 1. cap. 23. Vol. 6. p. 191. 192.

Lib. 2. cap. 7. Vol. 7. p. 80. 181. Vol. 8. p. 135.

cap. 12. Vol. 2. p. 331.

IVLIVS PAPA.

357.

Epistol. ad Orientales. Apud *Athanas.* in apologia 2. tom. 1. Vol.
1. p. 167.

Epist. apud *Gratianum*. Vol. 6. p. 275. 435.

550.

IVNILIVS AFER.

De partibus diuinæ legis. *Bibl. patr.* tom. 1. (tom. 10. edit. *Lugd.*
1677.) Vol. 4. p. 33.

FRANCISCVS IVNIVS.

Opera. *Franequeræ* 1597. fol. Et *Geneu.* 1607. fol. (*Geneu.* 1613. fol.)

Notæ in Tertullian. de corona militis. Vol. 9. p. 147.

de idololatria. Vol. 7. p. 230.

Parallel. Vol. 1. p. 16.

. Bingham. O. E. Vol. X.

Xx

IVO

Fl. an.
1092.

IVO CARNOTENSIS.

Liber decretorum. *Louan.* 1561. 8uo.
Part. 2. cap. 19. Vol. 6. p. 444. - cap. 56. Vol. 6. p. 420.
Part. 3. cap. 70. Apud *Bon.* lib. 1. c. 13. Vol. 6. p. 379.
Epistola de sacram. missæ. Apud *Dalleum* de cultu relig. lib. 2.
Vol. 6. p. 466.

HENRICVS IVSTELLVS.

Bibliotheca iuris canonici, 2 vol. *Parif.* 1661. fol. Vol. 1. p. 281.
&c. Vid. quæ diximus ad *bibliothec. patr.*
Notæ in concil. Laodic. can. 1. Vol. 1. p. 346.
Nicæn. can. 19. Vol. 1. p. 349.
Chalced. can. 6. Vol. 2. p. 93.

140.

IVSTINVS MARTYR.

Opera, græc. latin. *Colon.* 1686. fol. (*Parif.* 1636. fol.)
Apologia 1. Vol. 1. p. 18. Vol. 2. p. 20. Vol. 6. p. 521. Vol. 7. p. 432.
Apologia 2. Vol. 1. p. 14. 22. 36. 74. 109. 304. Vol. 2. p. 354. Vol. 3.
p. 254. Vol. 4. p. 28. 142. 182. 197. 258. 271. 276. Vol. 5.
p. 35. 36. 59. 61. 69. 85. 130. 131. 281. Vol. 6. p. 59.
119. 163. 181. 185. 208. 251. 276. 301. 311. 320. 358. 401.
427. 436. 574. Vol. 7. p. 270. 333. 443. Vol. 9. p. 15. 42.
198.

Dialogus cum Tryphone. Vol. 1. p. 18. Vol. 4. p. 741. 150. 197.
Vol. 5. p. 123. Vol. 6. p. 353. Vol. 7. p. 212. Vol. 9. p. 56.

Quæstiones & resp. ad orthodoxos.

Quæst. 14. Vol. 8. p. 220. - Quæst. 24. Vol. 7. p. 237.

Quæst. 50. Vol. 6. p. 45. - Quæst. 56. Vol. 4. p. 59.

Quæst. 107. Vol. 3. p. 279.

Quæst. 115. Vol. 5. p. 253. Vol. 9. p. 131.

Quæst. 118. Vol. 5. p. 278. - Quæst. 121. Vol. 2. p. 289.

Quæst. 137. Vol. 4. p. 306. 308.

527.

IVSTINIANVS IMPERATOR.

Corpus iuris ciuilis. 2 vol. *Lugd.* 1589. 8uo. (*Amstelod.* 1663. fol.)

Institutiones.

Lib. 1. tit. 10. de nuptiis. Vol. 7. p. 384. 425.

Lib. 4. tit. 18. de publicis iudiciis. Vol. 7. p. 399.

Dige.

Fl. an.

Digesta siue Pandectæ.

- Lib. 1. tit. 12. de officio præfecti vrbi. leg. 1. Vol. 3. p. 389.
- Lib. 2. tit. 12. de feriis. leg. 1. Vol. 9. p. 5. 18.
- Lib. 11. tit. 5. de aleator. leg. 1. Vol. 2. p. 317.
- Lib. 13. tit. 7. de pignoratitia actione. leg. 1. Vol. 7. p. 491.
- Lib. 22. tit. 5. de reitibus. leg. 13. Vol. 7. p. 508.
- Lib. 43. tit. 10. ad leg. Cornel. de falso. leg. 9. Vol. 7. p. 491.
- Lib. 47. tit. 2. de furtis. leg. 43. Vol. 7. p. 469.
- tit. 11. de extraordinar. criminibus. leg. 4. Vol. 7. p. 398.
- tit. 12. de sepulchro violato. leg. 3. Vol. 10. p. 5. leg. 4. Vol. 10. p. 25. leg. 11. Vol. 10. p. 84.
- tit. 20. de stellionatu. leg. 3. Vol. 7. p. 483.
- Lib. 48. tit. 5. ad leg. Iul. de adult. leg. 8. Vol. 7. p. 446. leg. 13. Vol. 9. p. 357.
- tit. 10. de leg. Cornel. de falsis. leg. 2. Vol. 7. p. 435. leg. 32. Vol. 7. p. 493.
- tit. 16. ad senatusconsult. Turpil. leg. 1. Vol. 7. p. 508.
- tit. 19. de pœnis. leg. 19. Vol. 7. p. 398. leg. 29. Vol. 7. p. 467.
- Lib. 49. tit. 4. Quando appellandum sit. leg. 1. Vol. 2. p. 53.
- Lib. 50. tit. 13. de extraordin. cognitionibus. leg. 1. Vol. 1. p. 19.
- tit. 15. de censibus. leg. 3. Vol. 2. p. 230.

Codex.

- Lib. 1. tit. 1. de summa trinitate. num. 7. Vol. 6. p. 350.
- tit. 2. de SS. ecclesiis. leg. 1. Vol. 2. p. 267. leg. 2. Vol. 10. p. 15. 18. leg. 4. Vol. 2. p. 44. leg. 7. Vol. 2. p. 247. leg. 11. Vol. 2. p. 248. leg. 12. Vol. 2. p. 273. leg. 13. Vol. 2. p. 270. leg. 21. Vol. 2. p. 298. leg. 24. Vol. 1. p. 259.
- tit. 3. de episcopis & clericis. leg. 5. Vol. 3. p. 99. leg. 6. Vol. 2. p. 251. leg. 7. Vol. 2. p. 213. leg. 12. Vol. 2. p. 261. leg. 18. Vol. 2. p. 31. leg. 25. Vol. 2. p. 224. leg. 29. Vol. 3. p. 15. leg. 31. Vol. 2. p. 193. leg. 40. Vol. 1. p. 102. Vol. 2. p. 400. leg. 42. Vol. 2. p. 61. 114. 356. Vol. 8. p. 69. leg. 53. Vol. 2. p. 277. Vol. 3. p.

Fl. an.

3. p. 47. Vol. 9. p. 364. leg. 55. Vol. 2. p. 382. Vol. 3. p. 48. leg. 56. Vol. 3. p. 94.
- tit. 4. de episcopali audientia. leg. 3. Vol. 9. p. 110. leg. 4. Vol. 1. p. 128. Vol. 3. p. 183. leg. 29. Vol. 1. p. 215. 224. 225. 251.
- tit. 5 de hæreticis. leg. 21. Vol. 7. p. 299.
- tit. 7. de apostatis. leg. 3. Vol. 7. p. 299.
- tit. 9. de iudæis. leg. 6. Vol. 9. p. 288. leg. 7. Vol. 7. p. 426.
- tit. 11. de paganis. leg. 10. Vol. 4. p. 213.
- tit. 12. de his, qui ad eccles. confugiunt. leg. 2. Vol. 3. p. 361. leg. 8. Vol. 3. p. 369.
- Lib. 2. tit. 6. de postulando. leg. 5. Vol. 7. p. 480.
- tit. 59. de iure iurando propt. calumn. leg. 1. 2. Vol. 7. p. 356.
- Lib. 3. tit. 12. de feriis. leg. 3. Vol. 9. p. 22. leg. 7. Vol. 9. p. 85. leg. 8. Vol. 9. p. 114. leg. 11. Vol. 7. p. 378. Vol. 9. p. 31.
- tit. 43. de aleator. leg. 1. Vol. 7. p. 505. leg. 3. Vol. 2. p. 317.
- tit. 44. de religiosis & sumtibus fun. leg. 7. Vol. 10. p. 26. leg. 12. Vol. 10. p. 5.
- Lib. 4. tit. 20. de testibus. leg. 9. Vol. 7. p. 356.
- tit. 32. de usuris. leg. 26. Vol. 2. p. 321. 322.
- tit. 59. de monopolis. leg. 1. Vol. 7. p. 497.
- Lib. 5. tit. 1. de sponsalibus. tot. Vol. 9. p. 314. leg. 2. Vol. 9. p. 324. leg. 5. Vol. 9. p. 325.
- tit. 3. de donat. ante nupt. Vol. 9. p. 314. leg. 16. Vol. 9. p. 321.
- tit. 4. de nuptiis. tot. Vol. 9. p. 314. leg. 1. Vol. 7. p. 384. leg. 12. Vol. 9. p. 315. leg. 19. Vol. 7. p. 425. leg. 24. Vol. 9. p. 346. leg. 26. Vol. 4. p. 300. Vol. 9. p. 300.
- tit. 5. de incestis nuptiis. leg. 2. Vol. 7. p. 427. leg. 7. Vol. 9. p. 295.
- tit. 6. de interdicto matrimonio &c. leg. 1. 4. 6. 7. Vol. 9. p. 299.
- tit. 17. de repudiis. leg. 7. Vol. 9. p. 299. leg. 8. Vol. 7. p. 431. Vol. 9. p. 307. 361. Vol. 10. p. 81. leg. 9. Vol. 9. p. 307. 362. leg. 10. Vol. 9. p. 362. leg. 11. Vol. 7. p. 456. Vol. 9. p. 363.

tit.

Fl. an.

- - tit. 25. de naturalibus liberis. leg. 1. Vol. 9. p. 295. 296.
- Lib. 8. tit. 47. de patria potestate. leg. 10. Vol. 7. p. 380.
- tit. 54. de donationibus. leg. 34. Vol. 9. p. 318.
- Lib. 9. tit. 4. de custodia reorum. leg. 6. Vol. 9. p. 24.
- tit. 17. de his qui parentes vel liberos occidunt. leg. 1.
- Vol. 7. p. 399.
- tit. 19. de sepulchro violato. leg. 1. Vol. 10. p. 24. leg. 5.
- Vol. 10. p. 25.
- tit. 20. ad legem Fabiam de plagiaris. leg. 6. Vol. 7. p. 499.
- tit. 29. de crimine sacrilegii. leg. 1. Vol. 6. p. 116.
- tit. 38. de malefic. & mathematicis. leg. 2. Vol. 7. p. 235.
- tit. 39. de his qui latrones occultarint. leg. 2. Vol. 7. p. 500.
- tit. 46. de calumniatoribus. leg. 7. Vol. 10. p. 509.
- Lib. 10. tit. 13. de his, qui deferunt. leg. 1. Vol. 7. p. 485.
- Lib. 11. tit. 17. de collegiatis. leg. unica. Vol. 2. p. 45.
- tit. 25. de mendicantibus validis. leg. 1. Vol. 3. p. 61.
- Vol. 7. p. 502.
- tit. 40. de spectaculis &c. leg. 6. Vol. 7. p. 446.
- Lib. 12. tit. 41. de metatis. Vol. 2. p. 244.
- tit. 51. de cursu publico. leg. 21. Vol. 2. p. 248.
- Lib. 16. tit. 2. de episcopis. leg. 1. Vol. 2. p. 254.

Nouvelke.

- Nouell. 3. cap. 1. Vol. 1. p. 324. Vol. 2. p. 15. 36. 39. Vol. 3. p.
- 494. 600.
- 5. cap. 1. Vol. 3. p. 68. cap. 2. Vol. 3. p. 44. cap. 3. Vol. 3.
- p. 37. cap. 4. Vol. 2. p. 277. cap. 6. Vol. 3. p. 94.
- Vol. 8. p. 21. cap. 9. Vol. 1. p. 102.
- 6. cap. 1. Vol. 2. p. 169. cap. 2. Vol. 2. p. 78. 396. 398.
- Vol. 8. p. 92. cap. 3. Vol. 8. p. 93. cap. 6. Vol. 1.
- p. 342. 352. Epilog. Vol. 1. p. 226. 256.
- 7. cap. 1. Vol. 1. p. 249. 259. cap. 2. Vol. 2. p. 117.
- 9. Vol. 7. p. 366.
- 11. Vol. 1. p. 232.
- 14. tot. Vol. 7. p. 447.
- 17. cap. 6. Vol. 3. p. 359. cap. 7. Vol. 3. p. 365. Vol. 7.

P. 393.

Fl. an.

- Nouell. 22. cap. 6. Vol. 9. p. 362. cap. 14. Vol. 9. p. 364. cap. 16.
 Vol. 7. p. 456.
 28. In præfat. Vol. 3. p. 475. 490. cap. 2. Vol. 3. p. 386.
 31. cap. 2. Vol. 3. p. 386. cap. 5. Vol. 2. p. 247.
 40. Vol. 1. p. 139.
 42. Vol. 1. p. 139. cap. 3. Vol. 4. p. 259. epilog. Vol. 2.
 p. 226. 256.
 43. Vol. 2. p. 43. - Nouell. 45. Vol. 7. p. 286. 299.
 57. cap. 2. Vol. 2. p. 295.
 58. Vol. 3. p. 119. Vol. 4. p. 258.
 59. Vol. 2. p. 46. Vol. 10. p. 41.
 67. Vol. 1. p. 139. Vol. 3. p. 332.
 74. cap. 4. Vol. 9. p. 327. cap. 5. Vol. 9. p. 329.
 77. Vol. 7. p. 335.
 79. cap. 1. Vol. 2. p. 79. cap. 3. Vol. 3. p. 264.
 83. cap. 1. Vol. 2. p. 222, 225. - Nou. 86. Vol. 1. p. 140.
 117. cap. 12. Vol. 9. p. 363.
 123. cap. 1. Vol. 2. p. 114. 142. Vol. 7. p. 323. 326. 357.
 cap. 5. Vol. 2. p. 403. cap. 6. Vol. 2. p. 404. cap. 7.
 Vol. 2. p. 213. 215. cap. 8. Vol. 2. p. 224. cap. 10.
 Vol. 2. p. 317. cap. 11. Vol. 2. p. 367. Vol. 7. p. 164.
 cap. 13. Vol. 1. p. 325. 344. Vol. 2. p. 34. cap. 14.
 Vol. 8. p. 21. 47. cap. 15. Vol. 2. p. 146. 260. cap.
 18. Vol. 2. p. 117. 295. cap. 20. Vol. 8. p. 49. 51.
 cap. 22. Vol. 1. p. 252. cap. 32. Vol. 5. p. 30. cap. 42.
 Vol. 3. p. 85. cap. 43. Vol. 3. p. 6.
 124. cap. 1. Vol. 7. p. 357. - Nou. 128. cap. 15. Vol. 7. p. 493.
 131. cap. 3. Vol. 1. p. 249. Vol. 3. p. 499. cap. 4. Vol. 3.
 p. 395. cap. 5. Vol. 2. p. 246. 250. cap. 7. Vol. 3.
 p. 69. 323.
 133. cap. 2. Vol. 3. p. 35. cap. 3. Vol. 10. p. 75. cap. 6.
 134. cap. 11. Vol. 4. p. 364. (Vol. 3. p. 61.
 137. cap. 1. Vol. 2. p. 142. Vol. 7. p. 357. cap. 2. Vol. 2.
 p. 114. 119. Vol. 8. p. 54. cap. 6. Vol. 5. p. 86.
 Vol. 6. p. 369.
 144. Vol. 4. p. 8. - Nouell. 146. Vol. 5. p. 87.

Sanctio

Fl, an

Sanctio pragmatica. Vol. 7. p. 493.

Edictum de fide orthodoxa. Apud *Leunclauium* in iure gr. romano tom. 1. & in tom. 5. conciliorum, Vol. 7. p. 171.

IUVENALIS POETA.

Satyr. 1. Vol. 10. p. 6. - Satyr. 2. Vol. 7. p. 443.

Satyr. 5. Vol. 8. p. 488. - Satyr. 6. Vol. 7. p. 489.

Satyr. 8. Vol. 7. p. 517. - Satyr. 12. Vol. 3. p. 292.

IUVENCVS.

Historia euangelica carmine heroico. In corpore poetarum tom. 2. *Lugdun.* 1603. 4to. (Biblioth. patr. tom. 4. edit. *Lugdun.* 1677.) Vol. 6. p. 322.

K.

MARTINVS KEMPIVS.

De osculo. *Lipsiæ* 1665. 8uo. Vol. 6. p. 304.

WHITE KENNET.

Case of Impropriations & Augmentation of Vicarages stated by History and Law from the first usurpation of Popes and Monks. *Lond.* 1704. 8uo. Vol. 3. p. 603. 604.

CHRISTIANVS KORTHOLTVS.

De calumniis paganorum in veteres christianos sparfis. *Kilon.* 1668. Vol. 6. p. 521. 523.

De vita & moribus veterum christianorum. *Kilon.* 1683. Vol. 1. p. 19.

L.

PHILIPPVS LABBEVS.

Collectio conciliorum 17 vol. *Parif.* 1671. fol. Vid. dicta ad Biblioth. patr. græc. latin.

De scriptoribus ecclesiasticis 2 vol. *Parif.* 1660. 8uo. Vol. 5. p. 141. Vol. 9. p. 171.

LVCIVS CAECILIUS LACTANTIVS.

Opera. *Lugdun.* 1594. 8uo. (*Lipsiæ* 1715. 8uo.)

Institutiones diuinæ.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 5. p. 72. - cap. 2. Vol. 3. p. 150. 151. 224.

cap. 10. Vol. 5. p. 278. - cap. 15. Vol. 7. p. 238.

Lib.

330.

303.

Fl. an.

- Lib. 4. cap. 7. Vol. 1. p. 14. - cap. 16. Vol. 5. p. 54.
cap. 29. Vol. 5. p. 54. 55. - cap. 30. Vol. 1. p. 34.
cap. 33. Vol. 2. p. 303.
- Lib. 5. cap. 2. Vol. 3. p. 122. - cap. 9. Vol. 1. p. 24. Vol. 7. p. 444.
cap. 11. Vol. 2. p. 22. Vol. 3. p. 125. 151. 594. Vol. 9. p. 4474.
cap. 17. Vol. 7. p. 496. - cap. 18. Vol. 7. p. 496.
- Lib. 6. cap. 2. Vol. 3. p. 243.
cap. 20. Vol. 7. p. 209. 404. 406. 410.
cap. 23. Vol. 9. p. 357.
- Lib. 7. cap. 19. Vol. 5. p. 290. Vol. 9. p. 240.
cap. 21. Vol. 6. p. 344.
- Epitom. diuinar. institut. Vol. 9. p. 351.
- De mortibus persecutorum, *Oxon.* 1680. & in *Baluzii miscellaneis*, Vol. 3. p. 152. Vol. 5. p. 152.
- Carmen de resurrect. domin. Vol. 4. p. 383.

GVILIELMVS LAMBARTVS.

- De antiquis legibus Anglorum & Saxonum. *Cantabr.* 1644. fol.
Vol. 3. p. 359.

PETRVS LAMBECIVS.

- De bibliotheca Vindobonensi. *Vindob.* 1672. Vol. 4. p. 243.

LAMPRIDIVS.

- Inter historie auguste scriptores. *Lugdun. Batav.* 1632.
- Vita Commodi. Vol. 2. p. 423.
- Vita Heliogabali. Vol. 2. p. 423.
- Vita Alexandri Seueri. Vol. 2. p. 58. 89. Vol. 3. p. 147. Vol. 7. p.
242. 444.

900.

LANDVLPHVVS SAGAX.

- Continuatio Pauli diaconi. *Hannu.* 1611. Vol. 9. p. 173.

LATINVS LATINIVS.

- Epistola ad Antonium Augustinum de vsu fermenti in eucharistia. *Rome* 1659. 4to. Vol. 6. p. 266. 441.

LAURENTIVS LANDMETERVS.

- De vetere clerico & monacho. *Louan.* 1626. 8uo. (Apud *Bon.* & *Alatium.*) Vol. 6. p. 386. 413.

Fl. an.

IOANNES LAVNOIVS.

De recta interpretatione sexti canonis Nicæni, *Parif.* 1662. 8vo.
Vol. 1. p. 241.

507.

LAVRENTIVS NOVARIENSIS.

Homiliæ. In biblioth. patr. tom. 2. (tom. 9. edit. *Lugdun.*)
Homil. 1. de pœnitentia. Vol. 4. p. 322. Vol. 6. p. 538.

LECTIONARIUM GALLICANUM.

Apud *Mabillonium* de liturgia Gallicana. *Parif.* 1685. 4to. Vol. 6.
p. 62. 69. 71.

1013.

LEO GRAMMATICVS.

Chronographia cum notis *Combesii*. *Parif.* 1655. fol. Vol. 3.
p. 189.

458.

LEO IMPERATOR ET ANTHEMIVS.

Nouellæ ad calcem codicis *Theodesiani*.
Nouell. 2. Vol. 1. p. 259. Vol. 2. p. 192. 193.
Nouell. 8. Vol. 3. p. 49. Vol. 7. p. 488.

886.

LEO SAPIENS.

Notitia ecclesiæ græc. lat. Apud *Leunclauium* in iure græco-ro-
man. tom. 1. p. 88. Vol. 3. p. 37. 567. & sæpissime in hoc
volumine.

In tacticis. Apud *Vfferium*. Vol. 5. p. 9.

Nouellæ. Apud *Leunclauium* tom. 2. p. 78. & ad calcem codicis
Iustiniani.

Nouell. 53. Vol. 10. p. 19. - Nou. 54. Vol. 9. p. 24.

73. Vol. 2. p. 55. Vol. 3. p. 200. 202.

77. Vol. 7. p. 404. - Nouell. 89. Vol. 9. p. 339. 340.

440.

LEO MAGNVS, PAPA.

Opera. *Lugdun.* 1672. fol. (In biblioth. patr. tom. 7. *Lugd.* 1677.)

In anniuersario die adfumptionis suæ ad pontificatum. Serm. 3.
Vol. 4. p. 317. 370.

De ieiunio decimi mensis. Serm. 8. Vol. 9. p. 244.

In sollempnitatem natiuitatis D. N. I. C. Serm. 1. Vol. 6. p. 34.

Serm. 4. Vol. 4. p. 278.

In sollempnitatem epiphaniæ D. N. I. C. Sermones octo. Vol. 9. p. 80.

Serm. 3. Vol. 6. p. 118. - Serm. 7. Vol. 9. p. 157.

El. av.

De quadragesima. Serm. 4. Vol. 6. p. 434. Vol. 7. p. 319. Vol. 9. p. 64. 195.

Serm. 6. Vol. 9. p. 191. - Serm. 9. Vol. 9. p. 191.

De passione domini. Serm. 14. Vol. 4. p. 323.

De ieiunio pentecostes. Serm. 2. Vol. 2. p. 177.

Serm. 3. Vol. 9. p. 217.

In natiuitatem sanctorum septem fratrum Maccabæorum sermo. Vol. 6. p. 88. Vol. 9. p. 159.

De ieiunio septimi mensis. Serm. 6. Vol. 6. p. 485.

Serm. 9. Vol. 9. p. 245. 247.

Epistolæ decretales. In tomis conciliorum.

Epist. 3. Iuliano. Vol. 8. p. 47.

4. Episcopis Siculis. Vol. 4. p. 22. 251. 338.

37. Leoni Rauen. Vol. 4. p. 364. 403. Vol. 8. p. 220.

62. Maximo Antioch. Vol. 3. p. 22. Vol. 6. p. 121.

64. Marciano. Vol. 9. p. 101. 106.

65. Eudociæ augustæ. Vol. 9. p. 101.

70. al. 72. Marciano Augusto. Vol. 1. p. 229.

79. Nicetæ. Vol. 4. p. 409. Vol. 7. p. 307. Vol. 8. p. 229.

80. Episcopis Campaniæ. Vol. 4. p. 251. Vol. 8. p. 149.

81. Dioscoro. Vol. 2. p. 181.

84. Anastasio Thessalonic. Vol. 1. p. 147. 152. Vol. 2. p. 97. 99.

88. Gallis. Vol. 4. p. 358.

89. Episcopis Vienn. Vol. 2. p. 99.

91. al. 89. Theodor. Foroiul. Vol. 4. p. 217. Vol. 7. p. 237. Vol. 8. p. 199.

92. Rustico. Vol. 1. p. 95. Vol. 2. p. 171. Vol. 4. p. 234. 403. Vol. 7. p. 372. 497. Vol. 8. p. 34. 55. 58. 201. 220. 228.

93. Turibio. Vol. 7. p. 376. Vol. 9. p. 37. 77. 86.

95. Gallis & Hispanis. Vol. 9. p. 101. 107.

590.

LEONTIVS BYZANTINVS.

De sectis, græc. latin. In auctario bibl. Patr. Duceano. tom. 1. *Paris.* 1624. Vol. 4. p. 67.

Contra Eutychianos & Nestorianos, Bibl. patr. tom. 4. (tom. 9. edit. *Lugd.*) Vol. 5. p. 173.

LEO.

El. an.

LEONARDVS LESSIVS.

De iure & iustitia. *Antwerp.* 1626. fol. (*Louan.* 1605. fol.)

Lib. 2. cap. 14. Vol. 7. p. 501. - cap. 43. Vol. 7. p. 246.

cap. 45. Vol. 7. p. 310.

HAMONDVS LESTRANGIVS.

Alliance of divine offices. *Lond.* 1690. fol.

Chap. 3. Vol. 4. p. 71. 113. Vol. 5. p. 334. Vol. 6. p. 3. 4. 48. 297.

Chap. 4. Vol. 4. p. 116. Vol. 5. p. 22. 27. Vol. 6. p. 131.

Chap. 5. Vol. 9. p. 171. 236. - Chap. 7. Vol. 6. p. 447. 501.

Chap. 10. Vol. 6. p. 408.

Remonstrance in the Cause of Liturgy. *Lond.* 1642. 4to. Vol. 1. p. 295.

Smectymno-Mastix, or A Defence of the Remonstrance. *Lond.* 1651. 8vo. Vol. 5. p. 138.

IOANNES LEVNCLAVIVS.

Ius Græco-Romanum, gr. lat. 2 tomis. *Francos.* 1594. fol. Vol.

1. p. 79. 264. 357. cer. Vid. quæ monuimus ad *Biblioth. patr.*

græc. lat. supra.

LEXICON IVRIDICVM.

Per Anonymum. *Geneu.* 1615. 8vo. Vol. 3. p. 15.

LIBANIVS.

Opera, græc. latin. 2 vol. *Paris.* 1606. fol.

Oratio apologetica. Vol. 3. p. 165.

Pro agricolis. Vol. 7. p. 424.

Contra Florent. Vol. 2. p. 241.

In Tifamenum. Vol. 1. p. 355.

LIBELLVS PRECVM EPISCOPORVM GALLIÆ AD LEON.

Ad ann. 450. Vol. 3. p. 138.

LIBERATIVS.

Breuiarium siue historia causæ Nestorianæ & Eutychianæ, cum
appendice. Apud *Crabbeum* concil. tom. 2. & notis *Garne-*
vii. *Paris.* 1675. 8vo. (Apud *Labbeum* tom. 5. concil. p. 740.)

Cap. 11. Vol. 3. p. 25. - Cap. 12. Vol. 1. p. 245. Vol. 2. p. 78.

Cap. 14. Vol. 1. p. 293. Vol. 2. p. 107.

Cap. 15. Vol. 3. p. 356. Vol. 8. p. 59.

360.

450.

553.

Fl. an.

- Cap. 16. Vol. 1. p. 151. Vol. 2. p. 67. 69.
 Cap. 17. Vol. 1. p. 171. 233. Vol. 7. p. 37.
 Cap. 18. Vol. 1. p. 151. - Cap. 19. Vol. 1. p. 170.
 Cap. 20. Vol. 1. p. 158. - Cap. 21. Vol. 1. p. 151.
 Cap. 22. Vol. 1. p. 151. 152.

IOANNES LIGHTFOOTVS.

Temple-Service and Temple. *Lond.* 1650. 4to. Vol. 5. p. 120.
 121. 122.

Horæ hebraicæ in Matth. & Marc. cum disquisitione chorographica, 2 vol. *Camab.* 1658. 4to. (*Lips.* 1684. 4to.) Vol. 3. p. 440.

Opera, 2 vol. (*Francquera* 1699.)

Harmonia. Vol. 2. p. 31.

In acta. Vol. 2. p. 81.

In 1 Cor. 6. Vol. 1. p. 126.

GVILIELMVS LINDANVS.

Panoplia euangelica contra hærefes. *Colon.* 1575. fol. Vol. 3. p. 23.
 Vol. 8. p. 10. 31.

FRIDERICVS LINDENBROGIVS.

Codex legum antiquarum Burgundionum, Alamannorum, cer.
Francos. 1613. fol. Vol. 10. p. 19.

1422.

GVILIELMVS LINWOODVS.

Prouinciale, editum per *Sbarlockium.* *Oxon.* 1664. 8uo. Vol. 1.
 p. 201.

IVSTVS LIPSIVS.

De magnitudine Romana. *Amwerp.* 1598. (*Amwerp.* 1637. fol.)
 Vol. 3. p. 505. Vol. 7. p. 478.

LLOYD.

Historical Account of Church-Government in Britain and Ireland
 when they first received the Christian Religion, *Lond.* 1684.
 8uo. Vol. 3. p. 70.

GARSIAS LOAISA.

Collatio conciliorum Hispaniæ cum notis. *Madrit.* 1593. (In to-
 mis conciliorum *Labbeanis.*)

In concil. Bracarenf. I. can. 21. Vol. 6. p. 297.

Illiberritan. can. 25. Vol. 1. p. 107.

Toletan. I. can. 14. Vol. 6. p. 477.

Il. an.

1147.

PETRVS LOMBARDVS.

Liber sententiarum. *Lugd.* 1594. 8uo. (*Cracouie* 1519. 4to.) Vol. 2.
p. 4. Vol. 8. p. 143. 217. 285. Vol. 9. p. 309. 312.

IOANNES LOMEIERVS.

De bibliothecis. *Zutphan.* 1669. 8uo. (*Vltraiekti ad Rhen.* 1680.
8uo.) Vol. 3. p. 272.

170.

LVCIANVS ATHEVS.

Opera, græc. latin. 2 vol. *Salmur.* 1619. 12mo. (*Basil.* 1619. 4 vol.
8uo.)

Philopat. Vol. 5. p. 37. 59. 130. 237.

De morte peregrini. Vol. 1. p. 19. 22. 354.

253.

LVCIANVS MARTYR.

Epistolæ. Inter Cyprianicas.

Epist. 17. Vol. 1. p. 48. - Epist. 20. Vol. 2. p. 244.

Acta. Apud *Metaphrastem.* Vol. 6. p. 402.

CHRISTIANVS LVPVS.

Scholia in canones conciliorum. 5 vol. *Bruxel.* 1673. 4to.

Tom. 1. Vol. 4. p. 113.

Tom. 3. Vol. 3. p. 231. Vol. 6. p. 267.

In concil. Nicæn. can. 19. Vol. 1. p. 347.

Trull. can. 7. Vol. 1. p. 317. - can. 81. Vol. 6. p. 41.

1320.

NICOLAUS LYRANVS.

Glossa in biblia. *Lugdun.* 1589.

In Deuter. cap. 22. Vol. 7. p. 463.

In Matth. 12. Vol. 7. p. 155.

M.

IOANNES MABILLONIVS.

De liturgia Gallicana. *Parisi.* 1685. 4to.

Lib. 1. cap. 2. Vol. 6. p. 79. 372. - cap. 3. Vol. 6. p. 311.

cap. 4. Vol. 6. p. 44. 61. 362.

cap. 5. Vol. 5. p. 239. Vol. 6. p. 430. 483.

cap. 6. Vol. 6. p. 515. - cap. 9. Vol. 10. p. 16. 95.

Lib. 2. num. 5. Vol. 6. p. 176.

In notis p. 108. Vol. 6. p. 48.

El. an.

- - in notis p. 116. Vol. 6. p. 84.

De cursu Gallicano. *ibid.* Vol. 5. p. 9. 16. 297. 306. 310. 326. Vol. 6. p. 5. 48. 71. 87. 103.Iter Italicum, siue collectio veterum scriptorum ex bibliothecis Italicis, inter quos liber sacramentorum ecclesiæ Gallicanæ. *Parif.* 1687. 4to. Vol. 4. p. 26.Analecta veterum 4 vol. *Parif.* 1675. 8uo. (*Parif.* 1723. fol.) Vol. 6. p. 50.

MACARIUS AEGYPTIVS.

373.

Homilie, græc. lat. *Parif.* 1622.

Homil. 30. Vol. 10. p. 13.

Regul. cap. 15. (In histor. flagellantium.) Vol. 7. p. 168.

380.

MACROBIUS.

Saturnalia &c. *Parif.* 1585. 8uo. (*Lond.* 1694. 8uo.) Vol. 10. p. 30.

CENTVRIAE MAGDEBVRGENSES.

3 vol. *Basil.* 1624. fol. Vid. sub litt. C.

MAIMONIDES.

More Neuchim, seu doctor perplexorum. *Basil.* 1629. 4to. Vol. 7. p. 463.

457.

MAIORANVS IMPERATOR.

Novella, Ad calcem codicis *Theodosiani*.

Novell. I. Vol. 2. p. 150. 260. Vol. 7. p. 494.

IOANNES MALDONATVS.

Commentarius in 4 euangelist. *Mogunt.* 1624. fol.

In Matth. cap. 2. Vol. 10. p. 33. -- In Ioan. cap. 6. Vol. 6. p. 394.

De sacramentis. *Lugdun.* 1611. 4to. Liber prohibitus

De confessione, cap. 2. Vol. 8. p. 146. 147.

De baptismo, cap. 1. Vol. 4. p. 16.

De confirmatione, quest. 2. Vol. 4. p. 348.

De septem sacramentis. Vol. 6. p. 29.

601.

IOANNES MALELA.

Chronicon, græc. lat. *Oxon.* 1691. 8uo. Vol. 1. p. 22.

1130.

GVILIELMVS MALMSBVRIENSIS.

De rebus gestis regum Anglorum &c. *Wif.* 1601. fol. Vol. 3. p. 399.

MA-

Fl. an.

MAMERTVS.

De statu animæ, lib. 2. cap. 10. Vol. 6. p. 106.

PETRVS DE MARCA.

De concordia sacerdotii & imperii. *Parif.* 1663. fol.

Lib. 1. cap. 3. Vol. 1. p. 239.

Lib. 2. cap. 13. Vol. 1. p. 192.

Lib. 6. cap. 1. Vol. 1. p. 205. - cap. 4. Vol. 3. p. 394.

cap. 6. Vol. 2. p. 216.

Lib. 8. cap. 2. Vol. 2. p. 91. - cap. 3. Vol. 2. p. 94.

cap. 6. Vol. 2. p. 115. - cap. 9. Vol. 2. p. 113. 116.

Commentarius in cap. *Clericus*. Ad calcem *Antonii Augustini* de emendatione Gratiani. *Parif.* 1672. Vol. 2. p. 223. Vol. 8. p. 11. 31.Dissertationes de primatibus &c. *Parif.* 1669. 8uo. (*Francof.* 1708.)

Vol. 1. p. 81. 213. 263. Vol. 3. p. 539. 543.

534.

MARCELLINVS COMES.

Chronicon cum Eusebii chronico. *Amstelod.* 1658. Vol. 3. p. 28.

Vol. 9. p. 169.

S. MARCVS.

Liturgia ipsi adscripta, gr. latin. In auctario bibl. patr. *Ducano*.Tom. 2. *Parif.* 1624. Vol. 2. p. 38. Vol. 3. p. 250. Vol. 6. p. 491.Passio. Apud *Valesium*. Vol. 1. p. 139.

402.

MARCVS GAZENSIS.

Vita Porphyrii. Apud *Baron.* ad ann. 402. Vol. 4. p. 6. 387.

MARTIALIS POETA.

Epigr. 6. de spectaculis. Vol. 7. p. 206.

450.

MARTIANVS IMPERATOR.

Nouellæ ad codicem Theodosianum.

Nou. 5. Vol. 2. p. 270. Nou. 8. Vol. 3. p. 101.

PETRVS MARTYR.

Loci communes. *Lond.* 1583. fol. (*Basil.* 1580.)

Lib. 2. cap. 10. Vol. 9. p. 338. 345. - cap. 20. Vol. 4. p. 233.

Lib. 5. cap. 5. Vol. 7. p. 156.

MARTYROLOGIUM ROMANVM.

Cum notis *Barenii*. *Colon.* 1616. 4to. Vol. 3. p. 413.

MAR-

Fl. an.

560.

MARTINVS BRACARENsis.

Collectio canonum. In tomis conciliorum, & apud *Iussellum* in
appendice tom. 1. Vid. infra post *concil. Bracarense* 2.

MARTINVS POLONVS.

Chronicon. *Colon.* 1616. fol. Vol. 9. p. 173.

ANDREAS MASIVS.

Commentarius in Iosua. *Antwerp.* 1574. Vol. 3. p. 435.

FRANCISCVS MASONIVS.

Vindiciæ ecclesiæ Anglicanæ. *Lond.* 1625. fol. Vol. 2. p. 98.

Of the consecration of Bishops. fol. Vol. 1. p. 146. Vol. 2. p. 91.

PASSIO MAXIMILIANI.

Ad calcem *La Tanti* de mortibus persecutorum. *Oxon.* 1680. 8vo.
Vol. 10. p. 35.

645.

MAXIMVS MONACHVS.

Scholia in opera *Dionysii Areopagite* græc. lat. *Parif.* 1644. fol.
(*Antwerp.* 1634. fol.)

In hierarch. eccles. cap. 6. Vol. 8. p. 183. Vol. 9. p. 59.

422.

MAXIMVS TAVRINENSIS.

Homiliæ cum operibus Leonis & Fulgentii. *Lugdun.* 1652 fol.
(In biblioth. patr. tom. 6. edit. *Lugdun.* 1677.)

De epiphaniâ homil. 4. Vol. 6. p. 60.

De pœnitentia Petri homil. 3. Vol. 8. p. 155.

De diuersis 1. de exposit. symboli. Vol. 4. p. 63.

HENRICVS MAVRITIVS.

Defence of diocesan episcopacy. *Lond.* 1691. 8vo. Vol. 3. p. 232.
259. 372. 416. 420. 421. 426. 453. 498. 548. 553. 600. 608.
Vol. 6. p. 401.

Vindication of the primitive Church against Mr. Baxters Church-
History. *Lond.* 1682. 8vo. Vol. 3. p. 599. Vol. 7. p. 172.

IOSEPHVS MEDVS.

Opera Anglicana. *Lond.* 1677. fol.

Christian Sacrifice. Vol. 1. p. 286.

Disc. of Churches. Vol. 3. p. 116. 117. 132. 134. 231. 343.

of Altars. Vol. 3. p. 212.

on Psalm 132. Vol. 3. p. 143.

Com-

Fl. an.

Commentar. apocalypt. Vol. 3. p. 210.
Epist. 66. Vol. 5. p. 300. 302.

HUGO MENARDVS.

Notæ in sacramenta. *Gregorii. Paris.* 1641. 4to. (*Paris.* 1705. fol.) Vol. 2. p. 5. Vol. 3. p. 106. 285. Vol. 4. p. 348. Vol. 5. p. 14. 15. Vol. 6. p. 52. Vol. 9. p. 64.

FERDINANDVS DE MENDOZA.

Commentarius in canones concilii Illiberritani, Tom. I. concilio-
rum *Labb.*

In can. 36. Vol. 3. p. 300. - can. 39. Vol. 4. p. 4.

413.

MARIVS MERCATOR.

Opera, cum notis *Garnerii. Paris.* 1673. fol. (Cum notis *Baluzii. Paris.* 1684. 8uo.) Vol. 4. p. 59.

HIERONYMVS MERCVRIALIS.

De arte gymnastica. *Amstelod.* 1672. 4to. Vol. 4. p. 229.

IOANNES MEVRSIVS.

Glossarium græco-barbarum. *Lugdun. Batau.* 1614. Vol. 3. p. 205.

1080.

MICROLOGVS.

De obseruationibus ecclesiasticis. In biblioth. patr. tom. 10. (tom. 18. edit. *Lugdun.* 1677.) Vol. 5. p. 62. Vol. 6. p. 443.

IOANNES MILLIVS.

Prolegomena in Nou. Testament. *Oxon.* Vol. 5. p. 93.

220.

MINVCIVS FELIX.

Dialogus cum notis *Rigaltii. Oxon.* 1678. (Cum notis *Cellarii. Halæ* 1699. 8uo.)

Cap. 8. Vol. 1. p. 23. 25. Vol. 5. p. 330. - Cap. 9. Vol. 6. p. 520.

Cap. 10. Vol. 3. p. 150. 224. - Cap. 11. Vol. 10. p. 29.

Cap. 12. Vol. 10. p. 32. 59.

Cap. 22. Vol. 5. p. 82. Vol. 7. p. 443.

Cap. 27. Vol. 2. p. 20.

Cap. 29. Vol. 5. p. 37. 267. Vol. 7. p. 364.

Cap. 30. Vol. 7. p. 398. 406.

Cap. 31. Vol. 6. p. 519. Vol. 7. p. 421.

MISSALE ROMANVM.

Antwerp. 1584. (*Colen.* 1644. fol.) Vol. 6. p. 334. 364. 420. 498.

Fl. an.

MISSALE GOTHICVM.

Rom. 1680. (*Parif.* 1685. 4to.) Vol. 6. p. 364.

MISSA MOZARABVM.

Tolet. 1500. In natiuitatem Christi, Apud *Mabillonium* de liturg. Gallicana. Vol. 6. p. 30.Apud *Bon.* rer. liturgic. lib. 2. c. 13. Vol. 6. p. 363.

PETRVS MOLINAEVS.

Novelty of Popery, against Perron. *Lond.* 1644. fol. (Germanice *Wesel* 1632. 4to.) Vol. 6. p. 342. 365. 432. 504. Vol. 9. p. 177.Buckler of Faith, or defence of the confession of the French Church, against Arnoux. *Lond.* 1631. 4to. Vol. 4. p. 349. Vol. 6. p. 365. Vol. 7. p. 78. 185. 186. Vol. 9. p. 236.Vates, siue de malis bonisque prophetis. *Lugdun. Barau.* 1640. 8uo. (*Gorinchemi* 1672. 8uo.) Vol. 7. p. 112. 246.

RICHARDVS MONTACVTIVS.

Diatribæ on the first Part of Mr. *Selden's* History of Tithes. *Lond.* 1621. 4to. Vol. 2. p. 283.

IOANNES MORINVS.

De sacris ecclesiæ ordinationibus. *Parif.* 1655. fol. (*Antwerp.* 1695. fol.)

Part. 2. pag. 187. Vol. 3. p. 205.

Part. 3. exercitat. 8. cap. 1. Vol. 6. p. 467.

Exercit. 12. cap. 3. Vol. 6. p. 477.

Exercit. 14. cap. 1. Vol. 2. p. 3.

Exercit. 16. cap. 5. Vol. 5. p. 68.

cap. 7. Vol. 2. p. 61.

Commentarius historicus de disciplina in administratione pœnitentiæ. *Antwerp.* 1682. fol.

Lib. 4. cap. 12. Vol. 8. p. 5. - Lib. 6. cap. 1. Vol. 3. p. 185.

Lib. 8. cap. 9. & 10. Vol. 8. p. 284. - cap. 14. Vol. 6. p. 418.

PHILIPPVS MORNAEVS.

Mysterium iniquitatis, siue historia papatus. *Salmur.* 1612. 8uo. (*Salmur.* 1611. fol.) Vol. 7. p. 445.

THO-

El. an.

THOMAS MORTONVS.

Grand Imposture of the Church of Rome. *Lond. 4to. Vol. 1. p. 104.*
 Catholick Appeal for Protestants. *Lond. 1610. fol. Vol. 9. p. 177.*
 Apologia catholica. *Lond. 1606. 4to. Vol. 1. p. 282.*

IOANNES MOSCHVS.

Pratum spirituale, græc. lat. In auctario bibl. patr. *Duceano, tom.*
2. Paris. 1624.

Cap. 18. Vol. 3. p. 18. - Cap. 29. Vol. 6. p. 402.

Cap. 57. Vol. 3. p. 18. - Cap. 79. Vol. 9. p. 235.

Cap. 129. Vol. 3. p. 18. - Cap. 176. Vol. 4. p. 162. 195.

Cap. 196. Vol. 6. p. 398. - Cap. 207. Vol. 4. p. 383.

Cap. 214. Vol. 4. p. 253. Vol. 9. p. 84.

STEPHANVS LE MOYNE.

Varia sacra, 2 vol. græc. lat. *Lugd. Batav. 1685. 4to. Vol. 1. p. 264.*

PETRVS MVLLERVS.

De osculo sancto. *Ienæ 1675. 4to. Vol. 6. p. 304.*

N.

GVILIELMVS DE NANGIACO.

Vita S. Ludouici. Apud *Io. Bon. rer. liturgic. lib. 1. cap. 15. Vol. 6.*
p. 385.

THOMAS NAOGEORGVS.

De regno pontificio. Apud *Hospin. de fest. christianis, Vol. 9.*
p. 129.

MARTINVS NAVARRVS.

Miscellanea, inter opera 6 tom. *Vener. 1602. Vol. 2. p. 275. Vol.*
6. p. 387.

GREGORIUS NAZIANZENVS. Vid. sub littera G.

NICEPHORVS CALLISTVS.

Historia ecclesiastica, 2 vol. *Paris. 1630. fol.*

Lib. 3. cap. 29. Vol. 1 p. 145. - Lib. 7. cap. 6. Vol. 9. p. 74.

Lib. 12. cap. 34. Vol. 7. p. 448. - Lib. 13. cap. 4. Vol. 6. p. 180.

Lib. 14. cap. 43. Vol. 1. p. 79. - cap. 58. Vol. 10. p. 17.

Lib. 15. cap. 22. Vol. 3. p. 140. - cap. 23. Vol. 3. p. 31. 32.

Lib. 17. cap. 25. Vol. 6. p. 399. 503. - cap. 28. Vol. 9. p. 173.

- Fl. an.*
 806. **NICEPHORVS PATRIARCH. CONSTANTINOPOL.**
Antirrhethica. Apud Combesf. Paris. 1648. Vol. 9. p. 59.
1205. **NICETAS CHONIATES.**
Theſaurus orthodoxæ fidei. Geneu. 1592. 8uo. Vol. 6. p. 17.
880. **DAVID NICETAS PAPHLAGO.**
Vita Ignatii, patriarchæ Constantinopolitani, græc. lat. In tom. 8. conciliorum. Vol. 1. p. 156. Vol. 6. p. 488.
535. **NICETIVS.**
Hymnus ei adſcriptus, Te Deum laudamus. Vol. 6. p. 51.
1077. **NICETAS HERACLIENSIS.**
Reſponſa. Apud Leunclauium. tom. 1. p. 310. Vol. 9. p. 344.
858. **NICOLAVS I. PAPA.**
*Reſponſa & conſulta Bulgarorum, Concil. tom. 8. Vol. 9. p. 313. 319.
 Epiſtola. Apud Baron. ad ann. 967. Vol. 6. p. 263.*
1043. **NILVS DOXOPATRIVS.**
Notitia patriarchatuum. Apud le Moyne in variis ſacris tom. 1. Vol. 1. p. 264.
- NOTITIA AFRICAE.**
Apud Sirmondum miſcell. tom. 1. Vol. 3. p. 416.
- NOTITIA ECCLESIAE. Vid. LEO SAPIENS.**
- NOTITIA IMPERII. Vid. PANCIROLLVS.**
252. **NOVATIANVS.**
*De trinitate. Ad calcem Tertulliani. Paris. 1583.
 Cap. 1. Vol. 4. p. 66. Vol. 7. p. 6.
 Cap. 13. Vol. 8. p. 187. - cap. 14. Vol. 5. p. 52.*
- GREGORIVS NYSSENV. Vid. ſub littera G.**
- O.**
- ODO PARISIENSIS.**
Statuta ſynodalia. In biblioth. patr. tom. 6. Vol. 6. p. 381. 397.
990. **OECVMENIVS.**
*Commentarius in acta & epiſtolas, 2 vol. gr. lat. Paris. 1631. fol.
 In 1 Cor. II. Vol. 6. p. 506 - In 1 Petr. 3. Vol. 6. p. 522.*
259. **ACTA OLYMPII.**
Apud Baron. ad ann. 259. Vol. 5. p. 56.

Fl. an.

ONVPHRIVS.

De cœmeteriis. *Colon. 1574. fol. (Colon. 1568. fol.)* Vol. 3. p. 129.
260. Vol. 10. p. 9.

Interpretationes vocum ecclesiasticarum. *ibid.* Vol. 1. p. 293.
Vol. 3. p. 135.

Vitæ pontificum Romanorum. *ibid.* Vol. 3. p. 30.

368.

OPTATVS.

Opera, cum notis *Gabr. Albaspinet. Paris. 1631. fol. (Par. 1679. fol.)*

Lib. 1. Vol. 1. p. 72. 151. 207. 285. 294. 298. 318. 328. Vol. 2. p. 195. Vol. 3. p. 153. 230. 242. Vol. 4. p. 402. Vol. 7. p. 59. 315. 327. Vol. 8. p. 78. Vol. 10. p. 91.

Lib. 2. Vol. 1. p. 11. 48. Vol. 2. p. 123. 125. 415. Vol. 3. p. 128. 153. 312. 340. 506. Vol. 4. p. 127. 141. Vol. 5. p. 170. 242. Vol. 6. p. 327. 361. 409. Vol. 7. p. 44. 316. 365. Vol. 8. p. 122. 206.

Lib. 3. Vol. 1. p. 4. 9. Vol. 3. p. 257. 441. Vol. 4. p. 140. 147. 315. 321. Vol. 5. p. 170. 171. Vol. 6. p. 156. 296. Vol. 7. p. 58. 76. 365. Vol. 10. p. 14. 83.

Lib. 4. Vol. 4. p. 346. 351. Vol. 6. p. 179. Vol. 7. p. 59.

Lib. 5. Vol. 4. p. 164. Vol. 5. p. 171. Vol. 7. p. 57.

Lib. 6. Vol. 3. p. 104. 105. 227. 238. Vol. 5. p. 61. Vol. 6. p. 252. 321. Vol. 7. p. 316. Vol. 9. p. 342.

Lib. 7. Vol. 4. p. 368.

730.

ORDO ROMANVS.

De diuinis ecclesiæ catholicæ officiis. In bibl patr. tom. 9. (tom. 13. edit. *Lugdun. 1677.*) Vol. 1. p. 358. Vol. 2. p. 37. 102. Vol. 3. p. III. 234. Vol. 4. p. 328. 348. 385. Vol. 6. p. 396.

230.

ORIGENES.

Opera, latine, 2 vol. *Basil. 1571. fol. (Et Paris. 1604. fol.)*

Tom. 1.

In Exod. homil. 7. Vol. 9. p. 17.

homil. 13. Vol. 5. p. 51. Vol. 6. p. 202. 470. 478.

In Leuit. homil. 1. Vol. 5. p. 51. 60. - homil. 2. Vol. 8. p. 237.

homil. 4. Vol. 7. p. 469. - homil. 5. Vol. 5. p. 51.

homil. 8. Vol. 4. p. 203. - homil. 9. Vol. 4. p. 369.

Fl. an.

- - homil. 10. Vol. 9. p. 217. 255. - homil. 15. Vol. 7. p. 180.
- In Num. homil. 2. Vol. 1. p. 57. - homil. 10. Vol. 3. p. 222.
- homil. 11. Vol. 2. p. 283. - hom. 20. Vol. 1. p. 83. Vol. 6.
- homil. 26. Vol. 5. p. 51. (p. 181.
- In Iosua. homil. 10. Vol. 3. p. 151. - homil. 21. Vol. 7. p. 164.
- In Iob. lib. 1. Vol. 5. p. 144. Vol. 6. p. 69.
- lib. 3. Vol. 6. p. 331. Vol. 9. p. 134. 147. Vol. 10. p. 69.
- In Ps. 36. homil. 3. Vol. 6. p. 344.
- 37. homil. 2. Vol. 8. p. 148.
- In cantic. canticor. homil. 2. Vol. 1. p. 272.
- In Iesa. homil. 3. Vol. 6. p. 181. 185. - homil. 6. Vol. 1. p. 57.
- In Ierem. homil. 11. Vol. 1. p. 73. Vol. 5. p. 143.
- In Ezechiel. homil. 3. Vol. 5. p. 52. - homil. 5. Vol. 1. p. 32. 57.
- De principiis, seu peri archon. In præfat. Vol. 4. p. 82.
- Lib. 4. cap. 1. Vol. 1. p. 236. - cap. 2. Vol. 9. p. 26.
- Tom. 2.
- In Matth. cap. 15. Vol. 6. p. 320. 461.
- tractat. 6. Vol. 7. p. 180. 514.
- tractat. 7. Vol. 7. p. 434. Vol. 9. p. 302. 355.
- tractat. 12. Vol. 4. p. 46. - tractat. 26. Vol. 3. p. 203.
- tractat. 35. Vol. 7. p. 281.
- In Luc. homil. 6. Vol. 1. p. 65. - homil. 13. Vol. 1. p. 180.
- homil. 14. Vol. 4. p. 103. Vol. 6. p. 345.
- homil. 15. Vol. 8. p. 158. - homil. 17. Vol. 1. p. 57. Vol. 2.
- homil. 36. Vol. 6. p. 181. (p. 153.
- In Ioan. tom. 6. Vol. 5. p. 61. - tom. 32. Vol. 5. p. 52.
- In ep. ad Rom. cap. 1. Vol. 2. p. 159. Vol. 5. p. 60.
- cap. 6. Vol. 4. p. 177. 204.
- cap. 10. Vol. 5. p. 52. - cap. 12. Vol. 6. p. 331.
- In diuers. homil. 3. Vol. 9. p. 157. - homil. 8. Vol. 9. p. 71.
- Dialog. 1. contra Marcionist. Vol. 4. p. 83.
- Περὶ εὐχῆς. Vol. 5. p. 268. 304. Vol. 6. p. 279.
- Apud Eusebium lib. 6. cap. 19. Vol. 2. p. 421.
- Commentarius siue opera exegetica gr. lat. 2 vol. per Huetium.
- Rothomag. 1668. fol. (Colon. 1685. fol.)
- In Matth. cap. 19. Vol. 1. p. 57. - cap. 21. Vol. 1. p. 57.

Con-

Fl. an.

Contra Celsum, græc. latin. *Cantabr.* 1677. 4to.

Lib. 1. Vol. 1. p. 19. 20. 25. Vol. 5. p. 51. 71. 330. Vol. 6. p. 519.

Lib. 3. Vol. 1. p. 26. 73. Vol. 2. p. 127. 302. Vol. 5. p. 49.

Lib. 5. Vol. 1. p. 22. Vol. 2. p. 3. Vol. 5. p. 44. 73. 74. Vol. 7.
p. 421.

Lib. 6. Vol. 3. p. 309. Vol. 5. p. 143. Vol. 6. p. 520.

Lib. 7. Vol. 1. p. 47. Vol. 2. p. 19. Vol. 3. p. 5. Vol. 5. p. 50. 51.
Vol. 7. p. 251. 363.Lib. 8. Vol. 2. p. 288. Vol. 3. p. 150. 224. Vol. 5. p. 44. 71. 74.
85. 320. Vol. 6. p. 312. 323. Vol. 9. p. 131.

Philocalia, ad calcem lib. contra Celsum. Vol. 9. p. 27.

PAVLVS OROSIVS.

416.

Historia ecclesiastica. *Colon.* 1583. 8uo. (In biblioth. patr. tom. 6.
p. 378.)

Lib. 7. cap. 33. Vol. 3. p. 42. 421.

cap. 39. Vol. 3. p. 352. - cap. 40. Vol. 3. p. 90.

OSIANDER.

In can. 4. Neocæsar. *Witteb.* 1614. Vol. 7. p. 191.

IOANNES FRIDERICVS OSTERWALDVS.

Causæ of the corruption of the christians. *Lond.* 1702. 8uo. (Edit.
Gallic. a la Haye 1721.) Vol. 2. p. 431. 436.

IOANNES HENRICVS OTHO.

Lexicon Rabbincum Philologicum. *Genen.* 1675. 8uo. Vol. 3. p.
441. Vol. 5. p. 122. Vol. 7. p. 115.

OTHO FRISINGENSIS.

1144.

Chronicon. *Basil.* 1569. fol. (*Francos.* 1670. fol.)

Lib. 6. cap. 35. Vol. 1. p. 104. Vol. 7. p. 78.

Lib. 7. cap. 32. Vol. 3. p. 456.

P.

GEORGIUS PACHYMERES.

1280.

Paraphrasis in Dionysium Arcopagitam. Vol. 4. p. 22.

340.

PACHOMIVS.

Regula. In biblioth. patr. tom. 15. (tom. 4. edit. *Lugd.* 1677.) Vol.
3. p. 74. 282.Acta, cap. 77. Apud *Papebroch.* die 14 Maii. Vol. 3. p. 9.

PA-

Il. an.

370.

PACIANVS.

Epistolæ ad Sempronianum contra Nouatianos. Biblioth. patr.
tom. 3. (tom. 4. edir. *Lugd.* 1677.)
Epistol. 1. Vol. 1. p. 11. Vol. 8. p. 243. - Ep. 2. Vol. 1. p. 27.
Epistol. 3. Vol. 1. p. 181. Vol. 7. p. 109.
Serm. de baptisim. Vol. 4 p. 346. 352.
Parænesis ad pœnitentiam. Vol. 8. p. 124.

ANTONIUS PAGIVS.

Critica in *Baron. annales. Paris.* 1689. *fol.* (*Amst.* 1705. *fol.*)
Apparat. chronol. Vol. 9. p. 71.

Ad an. 37. Vol. 1. p. 239. - an. 41. Vol. 4. p. 119.
an. 55. Vol. 3. p. 301. - an. 56. Vol. 3. p. 298.
an. 57. Vol. 6. p. 118. Vol. 9. p. 65. - an. 62. Vol. 3. p. 2.
an. 67. Vol. 2. p. 177. 180. 188. Vol. 8. p. 5. Vol. 9. p. 192.
an. 118. Vol. 4. p. 120. - an. 134. Vol. 3. p. 170.
an. 244. Vol. 3. p. 157. Vol. 7. p. 134.
an. 248. Vol. 2. p. 160. 162. - an. 251. Vol. 2. p. 129.
an. 258. Vol. 9. p. 153. - an. 302. Vol. 9. p. 138.
an. 313. Vol. 3. p. 231. 232. Vol. 6. p. 267.
an. 314. Vol. 3. p. 353. - an. 318. Vol. 3. p. 8. 9.
an. 321. Vol. 2. p. 267.
an. 324. Vol. 2. p. 216. 394. Vol. 4. p. 243. 407.
an. 325. Vol. 4. p. 113. - an. 330. Vol. 2. p. 241.
an. 335. Vol. 3. p. 334. - an. 340. Vol. 4. p. 116.
an. 353. Vol. 2. p. 232. - an. 370. Vol. 9. p. 109.
an. 374. Vol. 3. p. 539. - an. 375. Vol. 3. p. 43.
an. 383. Vol. 9. p. 138. - an. 387. Vol. 6. p. 68.
an. 388. Vol. 6. p. 51. - an. 390. Vol. 3. p. 85.
an. 399. Vol. 7. p. 452. - an. 400. Vol. 6. p. 16.
an. 404. Vol. 7. p. 409. - an. 406. Vol. 9. p. 9.

PALLADIVS.

401.

Historia Lausiaca, gr. lat. In auctario biblioth. patr. *Duceano.*
tom. 2.
Cap. 6. Vol. 3. p. 66. 91. Vol. 7. p. 168. - Cap. 8. Vol. 3. p. 45.
Cap. 12. Vol. 2. p. 135. Vol. 3. p. 39. 77. Vol. 4. p. 296.

Cap.

Fl. an.

Cap. 14. Vol. 3. p. 57. 91. - Cap. 15. Vol. 3. p. 38. 58.
 Cap. 19. Vol. 6. p. 581. - Cap. 21. Vol. 3. p. 77. Vol. 5. p. 105.
 Cap. 22. Vol. 3. p. 28. - Cap. 26. Vol. 10. p. 75.
 Cap. 32. Vol. 3. p. 77. - Cap. 38. Vol. 3. p. 54. 80.
 Cap. 39. Vol. 3. p. 74. 77. - Cap. 40. Vol. 3. p. 65.
 Cap. 46. Vol. 3. p. 109. - Cap. 52. Vol. 3. p. 52. 80.
 Cap. 83. Vol. 3. p. 77. - Cap. 96. Vol. 3. p. 77.
 Cap. 104. Vol. 3. p. 282. - Cap. 119. Vol. 3. p. 239.

Vita Chrysostomi. Inter opera Chrysostomi, tom. 2. (seorsum
Lutet. Paris. 1680. 4to.)

Cap. 9. Vol. 4. p. 129. 255. 383. Vol. 9. p. 239. 242.

Cap. 15. Vol. 5. p. 29. - Cap. 17. Vol. 5. p. 109.

Cap. 20. Vol. 3. p. 465.

De gentibus Indiae. *Lond. 1668. fol.* Vol. 3. p. 465.

1330.

PETRVS PALVDANVS.

Commentarius in librum sententiarum. Vol. 6. p. 420.

IACOBVS PAMELIUS.

Liturgica, 2 vol. *Colon. 1571.* Vol. 6. p. 239.

Notæ in Cyprianum. Vol. 1. p. 180.

Notæ in Tertullianum. Vol. 9. p. 66.

PAMPHILVS MARTYR.

Apologia pro Origene. Apud Photium cod. 118. Vol. 1. p. 275.

Et inter opera Origen. latin. tom. 1. p. 756. Vol. 6. p. 130. 144.

GVIDO PANCIOLOVS.

Commentarius in notitiam dignitatum imperii Romani orienta-
 lis & occidentalis. *Veneriis 1593. fol.* (*Geneue 1623. fol.*)

Vol. 3. p. 374. 412.

PANDECTAE CANONVM. Vid. BEVEREGIVS.

PANDECTAE SIVE DIGESTA IN CORPORE IVRIS CI-
 VILIS, TOM. I. Vid. IVSTINIANVS.

PANORMITANVS. Vid. TVDESCHVS.

DANIEL PAPEBROCHIVS.

Conatus chronico-historicus ad catalogum pontificum Romano-
 rum. *Antwerp. 1685. fol.* Vol. 3. p. 353. Vol. 9. p. 138.

Fl. an.

Acta sanctorum Maii 5 Vol. *Antwerp*. 1680. fol. Vol. 3. p. 8. 9. 39.
Vol. 4. p. 243. 407. Vol. 9. p. 109.

PAPPVS.

Synodicum græcum ab eo editum, tom. I. concil. (seorsum *Argenterat*. 1621. 4to. Vol. 2. p. 57.

DAVID PARAEVS.

Notæ in symbolum Athanasii. Ad calcem catechismi *Vrsini, Ha-*
nou. 1651. 8uo. Vol. 4. p. 117.

MATTH. PARKER.

Concio in obitum *Buceri*. Vol. 6. p. 236.

PASCHALIS II. PAPA.

110.

Epistol. decretales. In tom. 10. conciliorum.

Epistol. 32. ad Pontium. Vol. 6. p. 441.

SIMON PATRICIVS.

Discourse of Prayer. *Lond*. 1686. 8uo. Vol. 5. p. 304.

Of Repentance, Fasting and Lent. *Lond*. 1686. 8uo. Vol. 9. p. 181.

PATRICIVS.

Devotions of the Romish Church. *Lond*. 1674. 8uo. Vol. 4. p. 190.
Vol. 6. p. 162.

420.

PAVLINVS MEDIOLANENSIS.

Vita Ambrosii, præfixa operibus Ambrosii. Vol. 1. p. 130. 135.
153. Vol. 2. p. 190. Vol. 3. p. 197. 355. Vol. 5. p. 267. Vol. 6.
p. 15. 407. Vol. 7. p. III. 139. 150. Vol. 10. p. 52. 62.

390.

PAVLINVS NOLANVS.

Opera cum notis *Rosweydi*. *Antwerp*. 1622. 8uo. (*Coloniæ*. 1560. 8uo.
Et in bibl. patr. tom. 6. *Lugd*. 1677.)

Epist. 1. ad Seuerum. Vol. 6. p. 402.

6. ad Seuerum. Vol. 2. p. 171. 179.

12. ad Seuerum. Vol. 3. p. 175. 180. 184. 201. 249. 253.
293. 296. 305. 311. Vol. 4. p. 330. 383. 393. Vol. 5.

p. 95. Vol. 6. p. 46.

16. ad Delphin. 2. Vol. 9. p. 165.

19. ad Delphin. 5. Vol. 6. p. 346.

45. ad Alipium. Vol. 1. p. 71.

Inter

El. an.

Inter epistol. Augustin. epist. 31. Vol. 6. p. 403.

epist. 35. Vol. 2. p. 104.

Inter epist. Hieronym. epist. 14. ad Celantiam. Vol. 3. p. 45.

Carm. 13. ad Cytherium. Vol. 3. p. 526.

18. Natalis 3. Felic. Vol. 3. p. 215. 243. 314.

19. Natal. 4. Felic. Vol. 2. p. 24. 25. 35.

21. Natal. 6. Felic. Vol. 3. p. 291. 347. Vol. 9. p. 149.

24. Natal. 9. Felic. Vol. 3. p. 304.

25. Natal. 10. Felic. Vol. 3. p. 304.

CAROLVS A SANCTO PAVLO.

Geographia sacra cum notis & animaduersionibus *Luca Holstenii*.
Amstel. 1703. fol. Vol. 1. p. 264. Vol. 3. p. 69. 218. 430. & pa-
ginis sequentibus frequentissime.

PAVLVS DIACONVS.

774. Historia miscellanea. *Hamburgi* 1611. 4to. Vol. 3. p. 201. Vol. 9.
p. 12. 174.

PAVLVS EMISENVS.

431. Homilia, in actis concilii Ephesini part. 3. cap. 31. Vol. 9. p. 69.

IOANNES PEARSONIVS.

Annales Cyprianici, *Oxon.* 1682. fol. (*Amstelod.* 1700. fol.) Vol. 1.
p. 6. 160. Vol. 2. p. 178. Vol. 9. p. 153. Vol. 10. p. 11.Vindiciæ epistolarum Ignatii. In appendice ad *Cotelerii* patres a-
postolicos. *Antwerp.* 1698. fol.

Præfat. ad lectorem. Vol. 1. p. 145.

Part. 1. cap. 9. Vol. 5. p. 216.

cap. 11. Vol. 1. p. 102. 255. 273. 324. Vol. 2. p. 93. 106. Vol. 3.
p. 463.

Part. 2. cap. 8. Vol. 7. p. 416. - cap. 9. Vol. 1. p. 22.

cap. 13. Vol. 1. p. 134. 135. 269.

cap. 16. Vol. 1. p. 276. 273.

Exposition of the Creed. *Lond.* 1669. fol. (*Latine Francof. ad Via-*
drum 1691. 4to.) Vol. 4 p. 80. 115.Opera posthuma, nimir. Lectiones in acta apostolorum. Et de
serie & successione primorum Romæ episcoporum. *Lond.*
1688. 8vo.

Fl. an.

Lectiones in act. Vol. 4 p. 369. Vol. 5. p. 302.

De successione. Vol. 1. p. 135. Vol. 2. p. 75.

Penitential discipline of the primitive Church. *Lond.* 1714. 8uo.
Vol. 6. p. 592.

313.

ACTA PERPETVAE ET FELICITATIS.

In appendice ad Lactant, de moribus persecutorum. *Oxon.* 1680.
8uo. Vol. 4. p. 46. Vol. 5. p. 139. Vol. 6. p. 303.

DIONYSIVS PETAVIVS.

Opera. *Antwerp.* 1700. fol.

Dogmata theologica. Vol. 3. p. 297. 298. 300. 302. 309. 312. Vol.
4. p. 167.

De potestate consecrandi sacerdotibus a Deo concessa. *Lond.* 1685.
8uo. Vol. 1. p. 306.

Not. in Epiphanium.

In Hæres. 59. Vol. 7. p. 182. Vol. 8. p. 136. Vol. 9. p. 304.

62. Vol. 2. p. 61. - hæres. 64. Vol. 2. p. 129.

69. Vol. 2. p. 424. Vol. 3. p. 599.

72. Vol. 4. p. 115. - hæres. 78. Vol. 1. p. 138.

In Exposit. fidei. Vol. 4. p. 38.

Notæ in Synefium. Vol. 2. p. 94. 112. Vol. 8. p. 30.

SAMVEL PETITVS.

Variarum lectionum libri 4. *Parif.* 1933. Vol. 2. p. 238.

301.

PETRVS ALEXANDRINVS.

Canones græc. lat. Apud *Beueregium* in pandectis.

Can. 1. Vol. 9. p. 200. - Can. 5. Vol. 7. p. 205.

Can. 6. Vol. 7. p. 204. - Can. 7. Vol. 7. p. 204.

Can. 10. Vol. 2. p. 312. 315. Vol. 8. p. 5.

Can. 15. Vol. 5. p. 524. Vol. 9. p. 40. 256. 258.

380.

PHILASTRIVS.

De hæresibus. Bibl. patr. tom. 4. (tom. 5. *Lugdun.* 1677.) Vol. 3.

p. 539. Vol. 4. p. 155. 136. Vol. 6. p. 95. 273. Vol. 7. p.

339. Vol. 9. p. 245. 270.

368.

PHILO CARPATHIVS.

Commentarius in cantica. (In bibl. patr. tom. 5. edit. *Lugd.* 1677.)

Vol. 4. p. 321.

Fl. an.

40.

PHILO IVDAEVS.

Opera græc. lat. *Parif.* 1640.

De vita contemplatiua. Vol. 1. p. 2. Vol. 5. p. 126.

425.

PHILOSTORGIVS.

Historia ecclesiastica gr. lat. *Cantabr.* 1720. fol. (*Amstel.* 1695. fol.)

Lib. 2. cap. 13. Vol. 6. p. 407. - cap. 14. Vol. 2. p. 128.

Lib. 3. cap. 5. Vol. 6. p. 81. - cap. 13. Vol. 6. p. 33.

cap. 17. Vol. 1. p. 74. 314.

Lib. 7. cap. 3. Vol. 3. p. 262. 303.

Lib. 8. cap. 12. Vol. 7. p. 106.

Lib. 9. cap. 10. Vol. 2. p. 100. - cap. 13. Vol. 2. p. 100.

858.

PHOTHIVS.

Bibliotheca, græc. latin. *Parif.* 1612. fol. (*Rothomagi* 1653. fol.)

Cod. 52. Vol. 8. p. 176. - Cod. 107. Vol. 6. p. 398.

Cod. 118. Vol. 1. p. 275. - Cod. 137. Vol. 7. p. 106.

Cod. 138. Vol. 7. p. 106. - Cod. 171. Vol. 10. p. 75.

Cod. 182. Vol. 1. p. 330. - Cod. 196. Vol. 1. p. 314. Vol. 6. p. 142.

Cod. 222. Vol. 1. p. 36. Vol. 6. p. 307.

Cod. 228. Vol. 6. p. 40. - Cod. 229. Vol. 6. p. 455.

Cod. 254. Vol. 1. p. 67. - Cod. 256. Vol. 2. p. 100.

Cod. 271. Vol. 4. p. 371. Vol. 5. p. 267.

Cod. 280. Vol. 4. p. 170. - Cod. 287. Vol. 1. p. 26.

Nomocanon, græc. lat. Apud *Iustellum* bibl. iuris canonici tom. 2.

Vol. 4. p. 214.

ELLIES DUPIN.

De antiqua ecclesiæ disciplina. *Parif.* 1686. 8vo. (*Parif.* 1691. 4to.) Vol. 1. p. 241. Vol. 3. p. 392.Bibliothèque, or History of ecclesiastical Writers to the Seventeenth Century. *Lond.* 1692. fol. (Edit. Gallican. & priorum sæculorum Latin. 1692. 4to.) Vol. 1. p. 241. 254. Vol. 2. p. 129. 164. 197. Vol. 5. p. 140. 216. 266. Vol. 6. p. 53. 139. 263. 388. Vol. 7. p. 178. 181. 183. 208. Vol. 9. p. 171.

250.

ACTA PIONII MARTYRIS.

Apud *Baron.* ad an. 254. Vol. 1. p. 12.

Fl. an.

PETRVS PITHOEVS.

Notæ in fragmenta veterum iuriconsultorum cum legibus Mo-
saicis collata. *Parif.* 1573. 4to. Vol. 7. p. 472.

158.

PIVS I. PAPA.

Epistolæ in tomis conciliorum.

Epist. I. vniuersis Christi fidelibus. Vol. 9. p. 90.

Epist. 3. Iusto Vienn. I. Vol. 3. p. 146.

Epist. 4. Iusto Vienn. 2. Vol. I. p. 57. 273. Vol. 2. p. 422. Vol. 3. p.
134. 146.

C. PLINIVS SECVNDVS.

Historia naturalis. *Basil.* 1525. fol. (*Lugd. Bat.* 1668. 3 vol. 8uo.)

Lib. 3. cap. 5. Vol. 3. p. 505.

Lib. 4. cap. 12. Vol. 3. p. 499.

Lib. 5. cap. 5. Vol. 3. p. 424. - cap. 6. Vol. 3. p. 424.

cap. 8. Vol. 3. p. 465. - cap. 9. Vol. 3. p. 427.

cap. 19. Vol. 3. p. 449. - cap. 29. Vol. 3. p. 488.

cap. 31. Vol. 3. p. 491. - cap. 32. Vol. 3. p. 480.

Lib. 6. cap. 2. Vol. 3. p. 467. - cap. 4. Vol. 3. p. 476.

cap. 26. Vol. 3. p. 457.

Lib. 11. cap. 37. Vol. 10. p. 45.

Lib. 30. cap. 10. Vol. 7. p. 482.

C. PLINIVS CAECILIVS SECVNDVS.

Epistolæ. *Oxon.* 8uo. (Cum notis *Cellarii*. *Lipsiæ* 1700. 12mo.)

Lib. 10. epist. 97. Vol. 1. p. 21. 341. Vol. 5. p. 33. 127. 280. 330.

Vol. 6. p. 509. 566. 573. Vol. 7. p. 332. 489. Vol. 9. p.

14. 43. 44.

Panegyricus, *ibid.* Vol. 7. p. 508.

PLVTARCHVS CHAERONENSIS.

Opera. *Francof.* 1620. 2 vol. fol.

Vita Antonini. Vol. 7. p. 428.

108.

POLYCARPVVS.

Epistolæ ad Philippenfes græc. latin. Apud *Cotelæ*. Vol. 2. p. 160.

Vol. 3. p. 281. Vol. 5. p. 35.

Martyrium. Vol. 5. p. 34. 59. 73. Vol. 10. p. 96.

Fl. an.

196.

POLYCRATES.

Fragmenta. Apud *Eusebium* in histor. ecclesiastica. Vol. 1. p. 138.
Vol. 7. p. 161. Vol. 9. p. 91.

POLYDORVS VERGILIUS.

De inuentoribus rerum. *Basil.* 1540. 8uo. Liber expurgatus in indice Soromaior. Vol. 3. p. 367. Vol. 6. p. 28. Vol. 8. p. 180.

FRANCISCVS POLYGRANVS.

Affertiones quorundam ecclesiæ dogmatum. *Colon.* 1571. Liber prohibitus in indice Soromaior. Vol. 8. p. 180.

IULIANVS POMERIUS. Vid. supra sub litt. I.

LIBER PONTIFICALIS. Vid. DAMASVS.

PONTIFICALE ROMANVM.

Parif. 1648. Cap. de ordinatione lectorum. Vol. 5. p. 110.

MATTH. POLVS.

Synopsis criticorum 5 vol. *Lond.* 1669. Vol. 5. p. 272. Vol. 7. p. 115.

430.

POSSIDIUS AL. POSSIDONIUS.

Vita Augustini, præfixa operibus Augustini.

Cap. 4. Vol. 2. p. 104. - Cap. 5. Vol. 1. p. 87. Vol. 6. p. 108.

Cap. 8. Vol. 1. p. 167. 189. 212. Vol. 2. p. 168.

Cap. 9. Vol. 2. p. 361. - Cap. 12. Vol. 2. p. 60.

Cap. 13. Vol. 10. p. 62. - Cap. 15. Vol. 6. p. 147.

Cap. 19. Vol. 1. p. 125. - Cap. 21. Vol. 2. p. 105.

Cap. 22. Vol. 7. p. 512. - Cap. 23. Vol. 2. p. 282.

Cap. 24. Vol. 2. p. 67. 69. 297.

Cap. 25. Vol. 2. p. 8. 294. Vol. 3. p. 29.

Cap. 27. Vol. 5. p. 242. Vol. 9. p. 336. - Cap. 28. Vol. 5. p. 185.

CHRISTOPHORVS POTTERVS.

Answer to charity mistaken. *Lond.* 1634. 8uo. Vol. 5. p. 54.

FRANCISCVS POTTERVS.

Interpretation of the Number 666. *Oxon.* 1642.

IOANNES POTTERVS.

Discourse of Church-Government. *Lond.* 1607. 8uo. Vol. 1. p. 289.

1152.

POTHO PRVMIENSIS.

De statu domus Dei. *Hagenou.* 1532. 8uo. Apud *Hospin.* de festis.
Vol. 9. p. 161.

Fl. an.

GABRIEL PRATEOLVS.

Elenchus hæreticorum. *Colon.* 1605. 4to. (*Colon.* 1519. fol.) Vol. 3. p. 67.

HVMPHREDVS PRIDEAVX.

Connexion of Scripture History 2 vol. *Lond.* 1718. 8uo. (German. *Dresd.* 1726. 4to.) Vol. 5. p. 119. 123.

PRIMASIVS.

550.

Commentarius in epistol. Pauli. Bibl. patr. tom. I. (tom. II. edit. *Lug. dun.* 1677.

In epist. I. ad Timoth. cap. 6. Vol. 4. p. 278.

GVILIELMVS PRINNIVS.

Histriomastix. Vol. 7. p. 462.

PHILIPPVS PRIORIVS.

De libris canonicis. *Parif.* 1675. 8uo. Vol. 8. p. 30.

PROCLVS.

434.

De traditionibus missæ cum notis *Riccardi.* *Rom.* 1630. Vol. 5. p. 173.

ACTA PROCOPII, MARTYRIS.

Apud *Vales.* in Euseb. de martyr. Palæstinæ. Vol. I. p. 320. Vol. 2. p. 74.

527.

PROCOPIVS.

Opera historica, græc. lat. *Parif.* 1662. fol.

De bello Vandalico. lib. I. cap. 2. Vol. 3. p. 416.

cap. 17. Vol. 3. p. 412.

De bello Gothico. lib. 2. cap. 21. Vol. 3. p. 535.

De ædificiis Iustin. lib. I. cap. I. Vol. 3. p. 164. 295.

lib. 5. cap. 4. Vol. 3. p. 555.

Historia arcan. cap. 9. Vol. 6. p. 304.

444.

PROSPER AQTITANICVS.

Opera. *Col. n.* 1540. 8uo. (*Colon.* 1599. 8uo.)

De promissionibus & prædictionibus Dei.

Part. 2. cap. 2. Vol. 4. p. 320. - cap. 39. Vol. 4. p. 140.

Part. 3. cap. 38. Vol. 3. p. 166. 167. 363.

In peroratione siue conclusione. Vol. 7. p. 477.

De vita contemplatiua. Vid. IVLIANVS POMERIVS.

Sententiæ ex Augustino. Vol. 4. p. 47. 370.

Epigrammata 87. Vol. 4. p. 47.

Fl. an.

De vocatione gentium, lib. 2. cap. 20. Vol. 4. p. 60.

Chronicon, In appendice chronici Eusebiani per *Scaligerum, Amstelod.* 1658. fol. Vol. 5. p. 179.

405.

AVRELIUS PRUDENTIUS,

Poëmata, In corpore poëtarum. (Seorsum cum notis *Cellarii, Halle Magdeburgica* 1703. 8vo.)

Cathemerin. hymn. 2. matutin. Vol. 5. p. 260.

5. ad incensum lucernæ. Vol. 6. p. 346.

8. post ieiunium. Vol. 9. p. 260.

10. de exsequiis defunctorum. Vol. 10. p. 32. 48.

12. de epiphania. Vol. 9. p. 156.

Peristephan. hymn. 2. de S. Laurentio. Vol. 1. p. 323. 328. 332. Vol. 3. p. 122. 241. 242. 347. Vol. 5. p. 330.

5. de S. Vincentio. Vol. 1. p. 16.

6. de Fructuoso. Vol. 5. p. 268. Vol. 9. p. 260.

10. de S. Romano. Vol. 1. p. 19. 21.

11. de S. Hippolyto. Vol. 3. p. 123. 194. Vol. 9. p. 134. Vol. 10. p. 27.

Apotheos. Vol. 9. p. 32.

Contra Symmachum lib. 1. Vol. 7. p. 224. Vol. 9. p. 8.

Q.

IOSEPHVS QVESNELLVS.

Dissertationes & notæ in opera Leonis magni. 2 vol. *Parisi.* 1676.

4to. Vol. 2. p. 138. Vol. 4. p. 115. Vol. 6. p. 118. Vol. 8. p.

5. Vol. 9. p. 65.

M. FABIVS QVINTILIANVS.

Institutiones oratoriæ. *Francos.* 1629. 8vo. Vol. 7. p. 444.

CASPAR QVIROGA.

Index librorum expurgatorum. *Salmur.* 1601. 4to. Vol. 8. p. 180.

R.

847.

RABANVS MAVRVS.

De institutione clericorum & cærimoniis ecclesiæ. Vol. 1. p. 191. Vol. 6. p. 586.

De proprietate sermonis. Vol. 6. p. 586.

Bingh. O. E. Vol. X.

Bbb

RA-

Fl. an.

1101.

RADVLPHVS ARDENS.

Sermones de tempore & de sanctis. *Antwerp*. 1576. 8uo. Vol. 6.
P. 397.

1390.

RADVLPHVS DE RIVO.

De obseruantia canonum. Bibl. patr. tom. 10. (tom. 26. edit. *Lugd.*
1677.) Vol. 6. p. 85.

IOANNES RAINOLDVS.

Apologia thesium de scriptura & ecclesia. *Hanov.* 1603. 8uo.
Vol. 1. p. 146.

170.

RECOGNITIONES,

Siue itinerarium Petri sub nomine *Clementis Romani*. Apud *Cotelerium*, tom. 1. patr. apostol. Vid. **CLEMENS ROMANVS**.

GVILIELMVS REEVESIVS.

Notes on the ancient Apologists. 2 vol. *Lond.* 8uo. Vol. 10. p. 34.

EVSEBIVS RENAVDOTIVS.

Collectio liturgiarum orientalium cum dissertationibus, 2 vol. *Paris.* 1716. 4to. Vol. 5. p. 116.

1895.

RHEGINO PRVMIENSIS.

De disciplinis ecclesiasticis & religione christiana, cum notis *Baluzii*. *Paris.* 1671. 8uo. Vol. 4. p. 348. Vol. 6. p. 396.

VINCENTIVS RICCARDVS.

Commentar. in Proclum de tradit. missæ. *Roma* 1630. Vol. 5. p. 18.

EDMVNDVS RICHERIVS.

Historia conciliorum generalium cum libro de potestate ecclesiastica & politica: item, Vindicæ doctrinæ maiorum scholæ *Parisiensis*, 2 vol. *Colon.* 1683. 4to. (*Colon.* 1680.) Vol. 1. p. 238. 239. Vol. 2. p. 92. 93. 387.

De potestate ecclesiæ in rebus temporalibus. *Colon.* 1691. 4to. (*Paris.* 1660. 8uo.)

NICOLAVS RIGALTIVS.

Notæ in Cyprianum.

In epist. 3. Vol. 1. p. 41. - epist. 12. Vol. 1. p. 300.

52. Vol. 3. p. 11. - epist. 55. al. 69. Vol. 1. p. 82.

60. Vol. 1. p. 302. - epist. 63. Vol. 5. p. 300.

Notæ

Fl. an.

Notæ in Minuc. Felic. cap. 8. Vol. 1. p. 25.

Tertullian. apologet. cap. 30. Vol. 5. p. 138.

GEORGIUS RITTERSHVSIVS.

De iure asylorum. Inter criticos Londinenses.

Cap. 3. Vol. 3. p. 357. - Cap. 6. Vol. 3. p. 362.

Cap. 8. Vol. 3. p. 364.

ANDREAS RIVETVS. Opera, 3 vol. *Amstelod.* 1651. fol.

In genef. 14. exercitat. 80. Vol. 2. p. 283.

47. exercitat. 172. Vol. 10. p. 22.

Criticus sacer. *Genevæ* 1626. 8vo. (In operibus.)

Lib. 3. cap. 4. Vol. 4. p. 115. - cap. 5. Vol. 9. p. 171.

Synopsis purioris theologiæ. *Lugdun. Bataur.* 1632. 8vo. (*Lugd. Batau.* 1643.)

Disputat. 44. Vol. 4. p. 212. - Disp. 48. Vol. 7. p. 156.

IOANNES ROFFENSIS BVCKERIGIVS. Vid. sub litt. B.**IOANNES ROFFENSIS al. FISCHER.** Vid. sub litt. F.**IOANNES ROSINVS.**Antiquitates Romanæ cum paralipomenis Dempsteri. *Col.* 1620. 4to.

Lib. 3. cap. 31. Vol. 10. p. 71.

Lib. 5. cap. 37. Vol. 9. p. 342. - cap. 39. Vol. 10. p. 54. 74.

RUFFINVS.

390.

Historia ecclesiastica. *Basil.* 1549. fol. (In operibus. *Parif.* 1580. fol.)

Lib. 1. cap. 3. Vol. 3. p. 114. - cap. 5. Vol. 2. p. 410.

cap. 6. Vol. 3. p. 387.

cap. 9. Vol. 1. p. 45. Vol. 2. p. 109. Vol. 3. p. 158. 462.

cap. 10. Vol. 3. p. 159. 465. - cap. 12. Vol. 5. p. 289.

cap. 14. Vol. 5. p. 157. - cap. 15. Vol. 10. p. 37.

Lib. 2. cap. 6. Vol. 3. p. 460. - cap. 9. Vol. 1. p. 188. Vol. 6. p. 146.

cap. 16. Vol. 5. p. 289. - cap. 23. Vol. 3. p. 169.

cap. 28. Vol. 3. p. 166. - cap. 30. Vol. 3. p. 350.

Commentar. in Hoseæ cap. 2. (Inter opera) Vol. 9. p. 32.

Expositio symboli. Inter opera Cypriani. *Oxon.* 1682. (Inter ipsius *Ruffini* opera edit. cit.) Vol. 1. p. 120. Vol. 4. p. 64. 69. 70.

102. Vol. 6. p. 93.

Fl. an.

Versio historię ecclesiasticę *Eusebii*. Vol. 2. p. 55. Vol. 3. p. 272.
Apud *Hieronymum*. Vol. 1. p. 61.

Inuect. 2. contra *Hieronymum*. Apud *Valesium*. Vol. 6. p. 136.

III.

RVPERTVS TVITIENSIS.

De diuinis officiis. Inter scriptores de diuin. officiis, *Parif.* 1610.
Vol. 6. p. 6.

470.

RVRICIVS LEMOVICENSIS.

Epistolę, Apud *Canisium*, antiquar. lection. tom. 5. (*Ingolstadt*, 1604.)

S.

LIBER SACERDOTALIS.

Vol. 6. p. 387.

SALLVSTIVS.

De bello Iugurthino. (*Parif.* 1674. 4to.) Vol. 7. p. 428.

ALPHONSVS SALMERON.

Traetat. in acta. Apud *Chamierum* de euchar. lib. 7. cap. II. Vol.
6. p. 372.

CLAVDIVS SALMASIVS.

De primatu. *Lugd. Batau.* 1645. 4to.

Cap. I. Vol. I. p. 191. 293. 329. 335. 340. - Cap. 4. Vol. I. p. 234.

De fœnore trapezitico; apud *Zieglerum*. Vol. 4. p. 231.

Apud *Suicer*. thesaur. part. 2. p. 1136. Vol. 4. p. 390.

440.

SALVIANVS MASSILIENSIS.

Opera. *Oxon.* 1633. 8uo. (*Noribergę* 1623. 8uo.)

De gubernatione Dei. lib. 5. Vol. 7. p. 57.

lib. 6. Vol. 4. p. 263. Vol. 7. p. 211. 452.

lib. 8. Vol. 3. p. 53.

Ad eccles. catholicam. lib. 2. Vol. I. p. 299.

PETRVS SARPVS.

De iure asylorum. *Lugdun. Batauor.* 1622. 4to. Vol. 3. p. 362.

303.

ACTA SATVRNINI.

Apud *Baron.* ad an. 303. Vol. 5. p. 57.

IOANNES SAVARO.

Commentarius in Sidonium Apollinarem. *Parif.* 1609. 4to.

In lib. I. epist. 2. Vol. 9. p. 34.

Fl. an.

In lib. 3. epist. 3. Vol. 10. p. 49. - epist. 12. Vol. 10. p. 4.
 lib. 4. epist. 3. Vol. 6. p. 55. - epist. 15. Vol. 3. p. 325.
 epist. 24. Vol. 2. p. 414.
 lib. 5. epist. 14. Vol. 5. p. 24. - epist. 17. Vol. 5. p. 296.
 lib. 6. epist. 1. Vol. 1. p. 77. - epist. 3. Vol. 1. p. 137. 416.
 lib. 8. epist. 11. Vol. 1. p. 135. - lib. 9. epist. 3. Vol. 3. p. 40.
CHRONICON SAXONICVM. Vid. sub littera C.

IOSEPHVS SCALIGER.

De emendatione temporum. *Geneue* 1629. (*Et Lutet. Paris.* 1583.
fol.) Vol. 5. p. 142. Vol. 9. p. 89. 103. 233.
 Castigationes in Eusebii chronicon cum canonibus isagogicis &c.
Amstelod. 1658. *fol.* Vol. 1. p. 3.

EMANVEL A SCHELSTRATE.

Sacrum concilium Antiochenum restitutum. *Antwerp.* 1681. 4to.
 Vol. 2. p. 2. 4. 16. 93. 394. Vol. 3. p. 205. 230. 269. 441.
 567. Vol. 4. p. 91. 113. 116. 242. Vol. 5. p. 5. Vol. 6. p.
 347. 349. 464. Vol. 8. p. 30. 76.
 De disciplina arcani. *Rom.* 1685. 4to. Vol. 3. p. 301. Vol. 6. p. 267.
 Dissertation of Patriarchal and Metropolitcal Power against Stil-
 lingfleet. *Lond.* 1688. 4to. Vol. 3. p. 393. 401. 403. 404.
 Ecclesia Africana. *Paris.* 1679. 4to. Vol. 2. p. 162.

ABRAHAMVS SCVLTTIVS.

Medulla patrum, 2 vol. *Amberg.* 1613. 4to. Vol. 4. p. 230.

202.

ACTA MARTYRV M SCYLLITANORVM.

Apud *Baron.* ad an. 202. Vol. 7. p. 363.

434.

COELIVS SEDVLIVS.

Mirabilium diuinorum libri, paschale carmen dicti. Biblioth.
 patr. tom. 8. (Cum notis *Cellarii.* *Hale Magdeburgica* 1704.
Suo.) Vol. 8. p. 236.

In epist. 1. ad Corinth. cap. 7. Vol. 9. p. 285.

IOANNES SELDENVS.

Vxor hebraica. *Lond.* 1646. 4to. (*Francofurti* 1673. 4to.)

Lib. 2. cap. 14. Vol. 9. p. 319. - cap. 24. Vol. 9. p. 343.

cap. 25. Vol. 9. p. 320. - cap. 28. Vol. 9. p. 335.

cap. 29. Vol. 9. p. 332. 333. 340. - cap. 30. Vol. 9. p. 313.

Fl. an.

Lib. 3. cap. 28. Vol. 1. p. 127. Vol. 9. p. 360.

cap. 29. Vol. 9. p. 364. - cap. 30. Vol. 9. p. 364.

cap. 31. Vol. 9. p. 355.

De synedriis. *Lond.* 1650. 4to. Vol. 1. p. 14.De diis Syris cum additamentis *Beyeri. Lipsiæ* 1668. 8uo. (*Lugd. Batau.* 1629. 8uo.) Vol. 7. p. 237.History of Tithes. *Lond.* 1688. 4to.

Chap. 4. Vol. 2. p. 283. - Chap. 5. Vol. 2. p. 286. 288.

Chap. 9. Vol. 2. p. 295.

SELLERVS.

Remarks in the Lives of the primitive Fathers. Vol. 2. p. 306.

Life of Justin Martyr. Vol. 4. p. 145.

Life of Tertull. Vol. 7. p. 208.

IOANNES SEMECA.

Scholia in Gratianum. Vol. 6. p. 397. 463.

LVC. ANNAEVS SENECA.

Apocolocyntosis. (In operibus, *Lipsiæ* 1702. 8uo.) Vol. 10. p. 6.

ACTA SENNES ET ABDONIS.

Apud *Suicer.* thesaur. eccles. Vol. 1. p. 24.

ACTA SERVATII TVNGRENSIS.

Apud *Crab.* concil. tom. 1. Vol. 8. p. 9.

SERVIVS.

Notæ in Virgilium. Vol. 2. p. 423.

401.

SEVERIANVS GABALENSIS.

Homiliæ græc. latin. inter opera Chrysostomi tom. 6. Et apud *Combesium* in auctario nouissimo. *Parisi.* 1672. fol. Vol. 5. p. 250.

Homil. 1. in genef. Vol. 6. p. 68.

Homil. 17. de fide. Vol. 10. p. 13.

Homil. 37. de filio prodigo. Vol. 6. p. 306. 317.

401.

SVLPICIVS SEVERVS.

Opera, *Amstel.* 1656. 8uo. (Cum notis *Io. Vorstii. Lipsiæ* 1703. 8uo.)

Histor. sacr. lib. 1. cap. 23. Vol. 2. p. 411.

lib. 2. cap. 33. Vol. 2. p. 141. - cap. 41. Vol. 3. p. 559.

cap. 47. Vol. 7. p. 331.

cap.

Fl. an.

- - - cap. 50. Vol. 1. p. 106. - cap. 51. Vol. 7. p. 77.
Vita S. Martini, in prologo. Vol. 2. p. 430.

Cap. 5. Vol. 2. p. 24. - Cap. 7. Vol. 2. p. 89.

Cap. 9. Vol. 2. p. 190. Vol. 6. p. 10. - Cap. 10. Vol. 3. p. 11.

Dialog. 1. cap. 2. Vol. 3. p. 61.

cap. 4. Vol. 3. p. 442. 591.

cap. 7. Vol. 3. p. 431.

Dialog. 2. cap. 1. Vol. 3. p. 263. 264.

cap. 5. Vol. 4. p. 3.

Dialog. 3. cap. 15. Vol. 7. p. 77.

SEVERVS ANTIOCHENVS.

Catena in Iobum. Vol. 4. p. 56.

GUILIELMVS SHERLOCKIVS.

Discourse of Church-Unity, or defense of Stillingfleet's Unreasonableness of Separation. Lond. 1681. 8vo. Vol. 8. p. 31.

PAVLVS SHERLOGVS.

Commentarius in cantica. 3 vol. Lugd. 1637. Vol. 9. p. 343.

SIDONIVS APOLLINARIS.

Opera, cum notis Io. Sauaronis. Paris. 1609. 4to.

Lib. 1. epist. 2. Agricola. Vol. 5. p. 331. Vol. 9. p. 34. 45.

epist. 5. Heronio. Vol. 3. p. 347. Vol. 9. p. 344. 346. Vol. 10. p. 6.

epist. 8. Candidiano. Vol. 2. p. 319.

Lib. 2. epist. 10. Hesperio. Vol. 6. p. 46.

Lib. 3. epist. 3. Heccicio. Vol. 10. p. 48.

epist. 12. Secundo. Vol. 1. p. 124. Vol. 7. p. 314. Vol. 10.

Lib. 4. epist. 3. Claudiano. Vol. 6. p. 55. (p. 14.

epist. 11. Petreico. Vol. 1. p. 75. 284. Vol. 6. p. 18. 54. 71.

epist. 15. Elaphio. Vol. 3. p. 291. 293.

epist. 22. Leoni. Vol. 2. p. 414.

epist. 25. Domnulo. Vol. 2. p. 35. 112.

Lib. 5. epist. 3. Apollinari. Vol. 6. p. 110.

epist. 7. Thaumasto. Vol. 5. p. 30.

epist. 14. Apro. Vol. 5. p. 24. Vol. 9. p. 251.

epist. 17. Eriplio. Vol. 3. p. 120. 263. Vol. 5. p. 294. 296.

Vol. 6. p. 576. Vol. 9. p. 144. 146.

Lib.

Fl. an.

- Lib. 6. epist. 1 Lupo Vol. 1. p. 71. 77. 78.
 epist. 3. Leontio. Vol. 1. p. 137.
 epist. 8. Græco. Vol. 1. p. 51.
 Lib. 7. epist. 1. Mamerco. Vol. 5. p. 23. Vol. 9. p. 251.
 epist. 5. Agrælio. Vol. 1. p. 75.
 epist. 9. Perpetuô. Vol. 1. p. 131.
 Lib. 8. epist. 1. Iupo. Vol. 1. p. 135.
 Lib. 9. epist. 3. Fausto. Vol. 3. p. 40. Vol. 6. p. 146. 188.
 epist. 16. Firmino. Vol. 3. p. 592.
 Carm. 2. ad Anthemium. Vol. 9. p. 344.
 13. ad Maibian. Vol. 2. p. 234.
 16. ad Faustum. Vol. 3. p. 194. Vol. 6. p. 183.
1307. SIFFRIDVS.
 Chronicon. *Francos.* 1583. fol. Vol. 9. p. 173.
1101. SIGEBERTVS GEMBLACENSIS.
 Chronicon. *Francos.* 1583. Vol. 3. p. 276. Vol. 9. p. 173.
 CAROLVS SIGONIVS.
 De antiquo iure Italiæ & prouinciarum. 2 vol. *Venet.* 1560. 4to.
 Vol. 3. p. 441.
555. PAVLVS SILENTIARIVS.
 Descriptio templi S. Sophiæ, gr. lar. cum notis *Caroli Du Fresne.*
Parif. 1670. fol. Vol. 3. p. 178. 200. 233. 234.
1410. SIMEON THESSALONICENSIS.
 Commentarius de templo & ministris & facia mystagogia, græc.
 lar. Apud *Iacobum Goar* in Rituali græcorum. *Parif.* 1647.
 fol. Vol. 6. p. 412.
 Dialogus aduersus omnes hæreses. - Responsa ad 85 quæstio-
 nes Gabrielis Pentapolitani. MSC. Apud *Leon.* *Allatium* de
 missa præsanctificatorum. Vol. 6. p. 438.
467. SIMPLICIVS PAPA.
 Epistolæ. In tomis conciliorum.
 Epist. 2. ad Ioan. Rauennatem. Vol. 2. p. 192.
 3. ad Florentinum. Vol. 2. p. 293.
385. SIRICIVS PAPA.
 Epistolæ. In tomis conciliorum.

Epist.

Fl. an.

Epist. 1. ad Himerium Tarracon. Vol. 2. p. 97. 105. 124. 157. Vol. 4. p. 251. 364. Vol. 7. p. 201. 284. Vol. 8. p. 159. 201. 219. Vol. 9. p. 199. 325. 337.

Epist. 2. ad eccles. Mediolanens. Vol. 1. p. 279.

Epist. 4. ad episc. African. Vol. 1. p. 166. 232.

IACOBVS SIRMONDVS.

Opera, 5 vol. *Parif.* 1696. *fol.*

Censura coniecturæ anonymi de suburbanis regionibus & ecclesiis. Vol. 3. p. 390.

Historia pœnitentiæ. Vol. 8. p. 30.

Notæ in Augustini sermones, a se editos.

Serm. 14. Vol. 3. p. 419. - Serm. 18. Vol. 6. p. 153.

Serm. 37. Vol. 3. p. 329.

Notæ in Ennodium. Vol. 6. p. 177.

Dissertatio de usu fermenti in eucharistia. Vol. 6. p. 266.

Prædestinatorum hæresis. Vol. 4. p. 156. Vol. 9. p. 266.

Miscellanea. Vol. 3. p. 416.

432.

SIXTVS PAPA.

Epistolæ. In tomis conciliorum.

Epist. 3. ad Ioannem Antiochenum. Vol. 9. p. 165.

SIXTVS SENENSIS.

Bibliotheca sancta. *Colon.* 1586. *fol.* (*Colon.* 1626. *fol.*)

Lib. 5. adnot. 118. Vol. 2. p. 91.

Lib. 6. adnot. 26. Vol. 7. p. 354. - adnot. 267. Vol. 7. p. 122.

IOANNES SLEIDANVS.

Commentar. de statu religionis & reipubl. *Argentor.* 1566. 8uo. Vol. 3. p. 286. Vol. 4. p. 185.

SMECTYMNVS.

Answer to the Remonstrance &c. Vol. 1. p. 295.

THOMAS SMITHVS.

Account of the greek Church. *London.* 1680. 8uo. (Edid. latin. *Traiecti ad Rhenum* 1698. 8uo.) Vol. 3. p. 284. Vol. 5. p. 130. 326. 343. Vol. 6. p. 36. 399. 412. 441. Vol. 8. p. 213. Vol. 9. p. 344.

Fl. an.

ECCLESIA SMYRNENSIS.

Epistola encyclica ad reliquas ecclesias. Apud *Eusebium* lib. 4.
cap. 15. & apud *Coteler.* tom. 2. patr. apostolic. Vol. 5. p. 34.

439.

SOCRATES SCHOLASTICVS.

Historia ecclesiastica græc. lat. cum notis *Henrici Valesii, Cantab.*
1620. (*Amstel.* 1695. fol.)

- Lib. 1. cap. 6. Vol. 1. p. 231. Vol. 3. p. 409. 421. Vol. 7. p. 87.
cap. 8. Vol. 1. p. 119. Vol. 4. p. 97. 103. Vol. 5. p. 155.
cap. 9. Vol. 1. p. 34. 192. Vol. 7. p. 104. Vol. 9. p. 94.
cap. 11. Vol. 2. p. 9. 164. - cap. 12. Vol. 2. p. 410.
cap. 15. Vol. 2. p. 10. - cap. 17. Vol. 3. p. 96. 108. Vol. 3. p. 197.
cap. 18. Vol. 3. p. 118. 137. 307. 350. Vol. 9. p. 272.
cap. 19. Vol. 2. p. 109. Vol. 3. p. 118. 158. 462.
cap. 20. Vol. 1. p. 45. Vol. 3. p. 158.
cap. 26. Vol. 4. p. 98. - cap. 27. Vol. 3. p. 592.
cap. 28. Vol. 3. p. 317. - cap. 36. Vol. 2. p. 128.
cap. 37. Vol. 3. p. 348. Vol. 5. p. 262. 289. Vol. 7. p. 120.
cap. 38. Vol. 7. p. 120. Vol. 8. p. 226. - cap. 40. Vol. 10. p. 56.
Lib. 2. cap. 6. Vol. 1. p. 144. - cap. 7. Vol. 3. p. 318.
cap. 8. Vol. 3. p. 327. - cap. 5. Vol. 5. p. 104.
cap. 10. Vol. 4. p. 89. 105.
cap. 11. Vol. 1. p. 312. Vol. 5. p. 156. 291.
cap. 16. Vol. 3. p. 163. - cap. 23. Vol. 2. p. 251.
cap. 24. Vol. 1. p. 115. - cap. 26. Vol. 2. p. 134.
cap. 30. Vol. 2. p. 76. - cap. 37. Vol. 4. p. 70. 102.
cap. 38. Vol. 1. p. 151. Vol. 3. p. 180. 494.
cap. 39. Vol. 4. p. 65. - cap. 40. Vol. 4. p. 65.
cap. 42. Vol. 2. p. 314.
cap. 43. Vol. 1. p. 170. Vol. 2. p. 164. Vol. 9. p. 276.
Lib. 3. cap. 1. Vol. 2. p. 30. Vol. 3. p. 90. 272.
cap. 8. Vol. 6. p. 16. - cap. 12. Vol. 1. p. 17.
cap. 13. Vol. 5. p. 262. Vol. 8. p. 111.
cap. 13. Vol. 10. p. 36. - cap. 25. Vol. 4. p. 66.
Lib. 4. cap. 7. Vol. 1. p. 192. - cap. 11. Vol. 1. p. 172.
cap. 12. Vol. 2. p. 199. - cap. 18. Vol. 3. p. 126.

cap.

Fl. an.

- - cap. 23. Vol. 1. p. 5. 83. Vol. 2. p. 135. Vol. 3. p. 45. 60.
65. 127. Vol. 7. p. 168. 502.
- cap. 24. Vol. 3. p. 166. - cap. 26. Vol. 1. p. 188. Vol. 10. p. 60.
- cap. 27. Vol. 2. p. 19. - cap. 28. Vol. 9. p. 98.
- cap. 29. Vol. 2. p. 101. 183. 224.
- cap. 30. Vol. 1. p. 153. - cap. 31. Vol. 7. p. 426.
- cap. 33. Vol. 5. p. 93. - cap. 36. Vol. 3. p. 461.
- Lib. 5. cap. 4. Vol. 4. p. 65.
- cap. 8. Vol. 1. p. 154. 238. 244. Vol. 4. p. 384.
- cap. 9. Vol. 10. p. 60. - cap. 14. Vol. 1. p. 131.
- cap. 16. Vol. 2. p. 275. - cap. 19. Vol. 6. p. 538. Vol. 8. p. 153.
- cap. 19. Vol. 9. p. 98.
- cap. 22. Vol. 1. p. 87. 88. Vol. 2. p. 32. 41. 165. Vol. 3. p. 175.
Vol. 4. p. 208. 250. Vol. 5. p. 283. 285. 300. Vol. 6.
p. 387. 413. 514. 575. 577. Vol. 7. p. 448. Vol. 9. p.
54. 64. 183. 214.
- cap. 24. Vol. 4. p. 178.
- Lib. 6. Proœmium. Vol. 1. p. 140.
- cap. 2. Vol. 1. p. 148. Vol. 2. p. 97.
- cap. 4. Vol. 2. p. 77. Vol. 6. p. 198.
- cap. 5. Vol. 3. p. 194. 363. Vol. 6. p. 180.
- cap. 7. Vol. 2. p. 69. Vol. 5. p. 332.
- cap. 8. Vol. 1. p. 188. Vol. 4. p. 277. Vol. 5. p. 22. 30. 128.
285. 291. 331. Vol. 6. p. 15. 17. 577. Vol. 9. p. 54.
- cap. 9. Vol. 1. p. 293. Vol. 8. p. 32.
- cap. 11. Vol. 1. p. 152. - cap. 12. Vol. 2. p. 175. 202.
- cap. 14. Vol. 2. p. 176. - cap. 15. Vol. 2. p. 132.
- cap. 21. Vol. 2. p. 297. Vol. 8. p. 176.
- cap. 22. Vol. 1. p. 181. Vol. 2. p. 418.
- Lib. 7. cap. 2. Vol. 1. p. 87. Vol. 2. p. 77. Vol. 6. p. 146.
- cap. 3. Vol. 1. p. 253.
- cap. 5. Vol. 5. p. 290. Vol. 6. p. 74. Vol. 9. p. 241.
- cap. 7. Vol. 1. p. 105. 158. Vol. 2. p. 176.
- cap. 12. Vol. 2. p. 331. Vol. 6. p. 501. Vol. 7. p. 120.
- cap. 13. Vol. 1. p. 104. - cap. 15. Vol. 3. p. 331.
- cap. 17. Vol. 1. p. 131. Vol. 3. p. 257. Vol. 4. p. 27.

Fl. an.

cap. 22. Vol. 2. p. 49. Vol. 5. p. 109. Vol. 6. p. 18. Vol. 9. p. 261.
 cap. 24. Vol. 3. p. 290. - cap. 25. Vol. 8. p. 169. 283.
 cap. 29. Vol. 1. p. 170. Vol. 2. p. 113.
 cap. 30. Vol. 4. p. 9. 27. - cap. 34. Vol. 7. p. 288.
 cap. 36. Vol. 2. p. 395. - cap. 37. Vol. 1. p. 129.
 cap. 40. Vol. 1. p. 158. Vol. 2. p. 113.
 cap. 41. Vol. 2. p. 77. - cap. 45. Vol. 7. p. 171. Vol. 10. p. 20.
 cap. 46. Vol. 10. p. 57.

SOLINVS.

Polyhistor, cum Pomponio Mela & Aethico cosmographo per *H. Stephan.* 1577. 4to. Vol. 9. p. 271. 272.

ANTONIVS A SOTOMAIOR.

Index librorum prohibitorum & expurgandorum Hispanicus, *Madrid.* 1667. fol. Vol. 6. p. 97. Vol. 8. p. 180.

440.

SOZOMENVS.

Historia ecclesiastica cum notis *Henr. Valefii. Cantabr.* 1720. fol, (*Amstelod.* 1695. fol.)

Lib. 1. cap. 2. Vol. 2. p. 394.

cap. 8. Vol. 3. p. 137. 351. Vol. 9. p. 22.

cap. 9. Vol. 1. p. 127.

cap. 11. Vol. 2. p. 351. 410. Vol. 9. p. 214. 230.

cap. 13. Vol. 3. p. 84. 88. - cap. 14. Vol. 2. p. 135.

cap. 16. Vol. 9. p. 93. - cap. 20. Vol. 4. p. 133. Vol. 7. p. 287.

cap. 21. Vol. 9. p. 94. - cap. 24. Vol. 8. p. 38.

Lib. 2. cap. 3. Vol. 3. p. 237. 494. Vol. 5. p. 113.

cap. 5. Vol. 3. p. 118. - cap. 9. Vol. 3. p. 457.

cap. 10. Vol. 3. p. 457. - cap. 13. Vol. 3. p. 457. 458.

cap. 17. Vol. 2. p. 77. 86. 189. - cap. 20. Vol. 1. p. 187.

cap. 22. Vol. 5. p. 249. - cap. 23. Vol. 3. p. 25.

cap. 26. Vol. 3. p. 317. 334. Vol. 4. p. 253. Vol. 9. p. 163.

cap. 29. Vol. 5. p. 290.

Lib. 3. cap. 6. Vol. 5. p. 104. 156. Vol. 7. p. 237.

cap. 14. Vol. 2. p. 420. Vol. 3. p. 10. 33. 55. 77. 80. 438. Vol.

cap. 16. Vol. 5. p. 176. Vol. 6. p. 141. (9. p. 175.

cap. 20. Vol. 6. p. 33. - cap. 21. Vol. 2. p. 251.

Lib.

Fl. an.

- Lib. 4. cap. 15. Vol. 1. p. 181. - cap. 23. Vol. 2. p. 190.
 cap. 24. Vol. 2. p. 150. Vol. 9. p. 276.
 cap. 25. Vol. 2. p. 298. 412. Vol. 3. p. 290.
- Lib. 5. cap. 2. Vol. 2. p. 30.
 cap. 3. Vol. 3. p. 384. 437. 439. 454. Vol. 9. p. 136.
 cap. 4. Vol. 1. p. 17. - cap. 5. Vol. 2. p. 272.
 cap. 7. Vol. 2. p. 275. - cap. 8. Vol. 2. p. 73.
 cap. 10. Vol. 3. p. 107. Vol. 7. p. 214.
 cap. 16. Vol. 2. p. 300. 413. 442. Vol. 3. p. 346. Vol. 5. p. 175.
 cap. 17. Vol. 9. p. 12.
 cap. 19. Vol. 3. p. 412. Vol. 6. p. 21. Vol. 10. p. 37.
 cap. 20. Vol. 3. p. 485. - cap. 21. Vol. 3. p. 303. 440.
- Lib. 6. cap. 2. Vol. 9. p. 168. - cap. 3. Vol. 3. p. 97.
 cap. 6. Vol. 3. p. 182. Vol. 7. p. 220.
 cap. 10. Vol. 2. p. 200. - cap. 16. Vol. 2. p. 328.
 cap. 18. Vol. 3. p. 455.
 cap. 21. Vol. 1. p. 27. 265. Vol. 3. p. 492.
 cap. 24. Vol. 1. p. 153. - cap. 25. Vol. 8. p. 96.
 cap. 26. Vol. 5. p. 105. - cap. 28. Vol. 3. p. 62.
 cap. 29. Vol. 2. p. 58. Vol. 5. p. 105.
 cap. 30. Vol. 3. p. 40. Vol. 7. p. 358.
 cap. 31. Vol. 2. p. 8. 293. - cap. 32. Vol. 3. p. 436.
 cap. 33. Vol. 3. p. 32. - cap. 34. Vol. 2. p. 171. Vol. 3. p. 471.
 cap. 37. Vol. 5. p. 93. - cap. 38. Vol. 3. p. 461.
- Lib. 7. cap. 8. Vol. 1. p. 154. Vol. 4. p. 384.
 cap. 12. Vol. 7. p. 71. - cap. 13. Vol. 6. p. 191.
 cap. 15. Vol. 3. p. 169. 329.
 cap. 16. Vol. 1. p. 343. Vol. 3. p. 192. Vol. 6. p. 538. Vol. 8.
 p. 123. 124. 155.
 cap. 19. Vol. 1. p. 174. 324. Vol. 2. p. 32. Vol. 3. p. 433. 492.
 Vol. 6. p. 43. 74. 81. 89. 117. Vol. 9. p. 182.
 cap. 25. Vol. 3. p. 206. 213. - cap. 28. Vol. 2. p. 407.
 cap. 29. Vol. 3. p. 436. - cap. 33. Vol. 6. p. 56.
- Lib. 8. cap. 2. Vol. 1. p. 148. Vol. 5. p. 4. Vol. 7. p. 293.
 cap. 5. Vol. 3. p. 192. 194. - cap. 6. Vol. 1. p. 253.

Fl. an.

- - cap. 7. Vol. 3. p. 364. - cap. 8. Vol. 5. p. 30. Vol. 6. p. 21.
cap. 9. Vol. 1. p. 344. - cap. 11. Vol. 9. p. 86.
cap. 12. Vol. 1. p. 293. - cap. 13. Vol. 8. p. 32.
cap. 14. Vol. 2. p. 203. - cap. 17. Vol. 3. p. 83. 128.
cap. 18. Vol. 6. p. 145. 156.
cap. 19. Vol. 1. p. 173. Vol. 2. p. 110. - cap. 21. Vol. 5. p. 250,
cap. 23. Vol. 1. p. 343. Vol. 3. p. 96.
cap. 26. Vol. 6. p. 146. - cap. 27. Vol. 6. p. 198.
Lib. 9. cap. 2. Vol. 3. p. 193. Vol. 10. p. 20.
cap. 7. Vol. 7. p. 355. - cap. 10. Vol. 3. p. 128. 352.

SPALATENSIS.

De republica ecclesiastica, 3 vol. *Lond.* 1686. fol. Vid. MARCVS AN-
TONIVS DE DOMINIS.

FRIDERICVS SPANHEMIVS.

Historia imaginum. *Lugd. Batau.* 1686. 8uo. (Inter opera *Lugd. Batau.* 1703.) Vol. 3. p. 307. 308.

ANTONIVS SPARROW.

Rationale on the Common-Prayer. *Lond.* 1684. 8uo. Vol. 9. p. 236.

SPARTIANVS.

Inter auguste historiae scriptores.

Vita Ciracallæ. Vol. 1. p. 14. Vol. 2. p. 424.

Vita Hadriani. Vol. 7. p. 242. 456.

HENRICVS SPELMANNVS.

Concilia Britannica, 2 vol. *Lond.* 1664. fol. (*Lond.* 1639. fol.)

Vol. 1. p. 263. Vol. 3. p. 68. 241. 322. 398.

Glossarium archæologicum. *Lond.* 1682. fol. Vol. 3. p. 70.

IOANNES SPENCERVS.

De legibus Hebræorum. *Haga* 1686. 4to. (*Lipsiæ* 1705. 4to.)

Vol. 7. p. 237. 462.

HENRICVS SPONDANVS.

Epitome annalium *Baronii*, 2 vol. *Parisi.* 1660. fol. (*Lugd.* 1678. fol.)

Ad ann. 58. Vol. 1. p. 139. Vol. 2. p. 414.

388. Vol. 1. p. 50. - ann. 535. Vol. 7. p. 158.

1349. Vol. 3. p. 67. - ann. 1559. Vol. 2. p. 274.

HEN-

H. an.

HENRICVS STEPHANVS.

Thesaurus græcæ-linguæ, 4 vol. *fol.* Vol. 6. p. 19.

PVBL. PAPINIVS STATIVS.

Poëmata. *Amstelod.* 1630.

Siluar. lib. 4. Vol. 9. p. 4.

EDVARDVS STILLINGFLEETVS.

Origines Britannicæ. *Lond.* 1685. *fol.*

Cap. 4. Vol. 5. p. 14. 15. 284. Vol. 6. p. 7. 49. 51. 58. 70. 85. 274.

Cap. 5. Vol. 3. p. 400. (468.)

Unreasonableness of Separation. *Lond.* 1682. 4to. Vol. 1. p. 213.

Vol. 2. p. 95. 116. 118. Vol. 3. p. 417. 420. 453. Vol. 6. p. 227.

Irenicum. *Lond.* 1662. 4to. Vol. 1. p. 94. 293. 294.Defence of the Charge of Idololatry &c. *Lond.* 1676. 8uo. Vol. 3.

p. 308. Vol. 5. p. 83. Vol. 8. p. 31.

Answer to Cressy's Apologetical Epistle. *Lond.* 1675. 8uo. Vol. 3.

p. 399. Vol. 9. p. 100. 103.

STRABO.

Geographia, græc. latin. cum notis *Casauboni.* *Parif.* 1620. *fol.*
(*Amstelod.* 1707. *fol.*)

Lib. 12. Vol. 3. p. 466. 467. 469. 476.

Lib. 13. Vol. 3. p. 491. - Lib. 16. Vol. 3. p. 447.

Lib. 17. Vol. 3. p. 428. 448. 465.

WALAFRIDVS STRABO.

De rebus ecclesiasticis, Bibl. patr. tom. 10. (tom. 15. edit. *Lugd.*
1677.)

Cap. 4. Vol. 3. p. 173. 176. - Cap. 18. Vol. 6. p. 262.

Cap. 22. Vol. 6. p. 58. - Cap. 25. Vol. 6. p. 12. 30. 32.

Cap. 26. Vol. 4. p. 336. 342. - Cap. 27. Vol. 9. p. 253.

Cap. 28. Vol. 5. p. 25. 27.

IOANNES GVILIELMVS STVCKIVS.

Antiquitates coniuales. *Amstel.* 1695. *fol.* Vol. 7. p. 458.

CAIVS SVETONIVS TRANQVILLVS.

Cæsarum 12 vitæ, & alia quæ exstant, (Edit. *Harmacc.* *Dreslæ*
1695. 12mo.)

Vita Iul. Cæsaris, Cap. 52. Vol. 7. p. 428.

Vita

Fl. an.

Vita Augusti. Cap. 32. Vol. 9. p. 4.

Tiberii. Cap. 36. Vol. 7. p. 236.

Claudii. Cap. 26. Vol. 1. p. 14.

Neronis. Cap. 16. Vol. 1. p. 20. 21.

Domitiani. Cap. 8. Vol. 7. p. 414.

Cap. 10. Vol. 7. p. 207.

Cap. 17. Vol. 10. p. 6.

10. CASPAR SVICERVS.

Thesaurus ecclesiasticus, e patribus græcis. 2 vol. *Amstel.* 1682. fol.

Vol. 1. p. 23. 39. 236. 306. 307. 313. 329. 335. 346. Vol. 2. p. 74.

79. 186. 424. Vol. 3. p. 37. 40. 113. 142. 172. 185. 200. 205.

207. 208. 225. 236. 256. 266. 277. 287. Vol. 4. p. 16. 63. 71.

156. 180. 192. 201. Vol. 5. p. 19. Vol. 6. p. 187. 307. 397. 399.

508. 516. Vol. 7. p. 99. 203. 229. 442. 458. Vol. 8. p. 3. 110.

169. 185. Vol. 9. p. 72. 82. 88. 127. 174.

SVIDAS.

980.

Lexicon, cum notis *Aemilii Porti*, 2 vol. *Geneu.* 1619. fol. (cura*Ludolphi Kusteri* 3 vol. *Cantabrigæ* 1705. fol.) Vol. 1. p. 68.

Vol. 3. p. 306. Vol. 6. p. 145. 308. Vol. 7. p. 248. 259. Vol.

9. p. 347.

LAURENTIVS SVRIVS.

Vite sanctorum, 7 tom. *Colon.* 1576. (*Col. n.* 1618.) Vol. 2. p. 34.

87. Vol. 3. p. 18. Vol. 4. p. 336. Vol. 5. p. 86. Vol. 10. p. 42.

De rebus gestis in toto orbe ab anno 1500 ad 1574. *Colon.* 1574.

Vol. 1. p. 88. Vol. 6. p. 119.

MAT. SVTLIF.

De institutione monachorum. *Lond.* 1600. 4to. Vol. 3. p. 11. 33.

SYLVIVS.

Addit. ad Carantz. summ. conciliorum. *Col.* 1701. 8uo. Vol. 1. p. 218.

498.

SYMMACHVS PAPA.

Epistolæ & decreta. In tomis conciliorum.

Epist. 5. Cesario. Vol. 2. p. 103. Vol. 7. p. 323.

Epist. 6. contr. Anastasium. Vol. 7. p. 146. 147.

410.

SYNESIVS.

Epistolæ gr. lat. *Parif.* 1605. 8uo. (In operibus.)

Epist.

Fl. an.

- Epist. 4. Vol. 9. p. 27. - Epist. II. Vol. 3. p. 425.
 12. Vol. I. p. 283. - Epist. 54. Vol. I. p. 47.
 57. Vol. I. p. 279. Vol. 7. p. 80. 476.
 58. Vol. I. p. 103. 280. Vol. 2. p. 217. Vol. 3. p. 135. 355. 358.
 425. Vol. 7. p. 80. 84. 132. 335. 520.
 66. Vol. 8. p. 32.
 67. Vol. I. p. 47. 163. 165. 174. 187. 242. 254. 256. 273. 311.
 Vol. 2. p. 391. Vol. 3. p. 215. 322. 425. Vol. 8. p. 173.
 76. Vol. I. p. 173. 249. Vol. 3. p. 426.
 79. Vol. 2. p. 237. - Epist. 121. Vol. 3. p. 181.
 Catastasis. Vol. 3. p. 212. 221. 225. 425.

SYNODICON GRAECVM. Vid. PAPPVS.

T.

C. CORNELIVS TACITVS.

Historia & annales. *Amstel.* 1664. 8uo.

Annal. lib. 2. cap. 22. Vol. 7. p. 236.

In histor. lib. 2. cap. 31. Vol. 7. p. 236.

172.

TATIANVS.

Oratio contra Græcos, gr. lat. Ad calcem operum *Iustini Martyris.* *Colon.* 1686. (*Parisi.* 1636. fol.) Vol. 7. p. 443.

IEREMIAS TAYLORIVS.

Ductor dubitantium. *Lond.* 1676. fol. (German. *Brem.* 1705 4to.)

Lib. 3. cap. 2. Vol. 2. p. 120.

cap. 4. Vol. 7. p. 144. 145. 156. 185. 187. Vol. 9. p. 177.
193. 207.

Lib. 4. cap. 1. Vol. 2. p. 318. Vol. 7. p. 504. 506.

Worthy Communicant. *Lond.* 1660. 8uo. Vol. 4. p. 349. Vol. 6. p.
574. Vol. 7. p. 145.

392.

TERTVLLIANVS.

Opera cum notis *Fr. Iunii. Franekeræ* 1597 fol. Et cum notis
Nicol. Rigaltii 1634. (Et cum notis *Iacobi Pamellii. Parisi.*
1583. fol.)

De anima aduersus hæreticos & philosophos.

Cap. 9. Vol. 5. p. 136. Vol. 6. p. 106.

Cap. 17. Vol. 6. p. 456. - Cap. 40. Vol. 4. p. 202.

Bingh, O. E. Vol. X.

Ddd

Cap.

Fl. an.

- - Cap. 50. Vol. 4. p. 172. - Cap. 51. Vol. 10. p. 29.
 Cap. 55. Vol. 4. p. 78. - Cap. 58. Vol. 6. p. 343.
- Apologeticus aduersus gentes pro christianis.
 Cap. 3. Vol. 1. p. 14. 15. - Cap. 6. Vol. 9. p. 320.
 Cap. 7. Vol. 4. p. 123. Vol. 6. p. 520.
 Cap. 9. Vol. 7. p. 397. - Cap. 10. Vol. 5. p. 82.
 Cap. 14. Vol. 9. p. 43. - Cap. 16. Vol. 5. p. 276. Vol. 9. p. 15.
 Cap. 21. Vol. 4. p. 146. Vol. 5. p. 41.
 Cap. 23. Vol. 2. p. 19. Vol. 7. p. 248.
 Cap. 30. Vol. 5. p. 42. 70. 136. 266. 267. 320.
 Cap. 31. Vol. 6. p. 353. - Cap. 32. Vol. 7. p. 355. 364.
 Cap. 35. Vol. 7. p. 223.
 Cap. 39. Vol. 1. p. 73. Vol. 2. p. 122. 263. Vol. 5. p. 136. 137.
 Vol. 6. p. 251. 354. 510. 519. 523. Vol. 10. p. 53.
 Cap. 42. Vol. 10. p. 32. 46. - Cap. 44. Vol. 7. p. 207.
 Cap. 46. Vol. 2. p. 303.
 Cap. 50. Vol. 1. p. 25. Vol. 4. p. 44. Vol. 9. p. 141.
- De baptismo, aduersus Quintillam.
 Cap. 1. Vol. 1. p. 4. Vol. 4. p. 140. 154.
 Cap. 2. Vol. 4. p. 330.
 Cap. 4. Vol. 3. p. 254. Vol. 4. p. 241. 257. 314.
 Cap. 6. Vol. 4. p. 77. 277. 381.
 Cap. 7. Vol. 4. p. 304. 345. 368.
 Cap. 8. Vol. 4. p. 345. 368. - Cap. 12. Vol. 4. p. 194.
 Cap. 13. Vol. 4. p. 154. 164. Vol. 5. p. 134.
 Cap. 16. Vol. 8. p. 276.
 Cap. 17. Vol. 1. p. 58. 86. 310. Vol. 6. p. 125. Vol. 8. p. 79.
 Cap. 18. Vol. 4. p. 202. 291.
 Cap. 19. Vol. 4. p. 247. 257. Vol. 9. p. 120.
 Cap. 20. Vol. 4. p. 28.
- Exhortatio ad castitatem.
 Cap. 7. Vol. 1. p. 45. 153. - Cap. 11. Vol. 6. p. 231.
- De corona militis.
 Cap. 3. Vol. 1. p. 73. Vol. 3. p. 72. 147. 254. Vol. 4. p. 32.
 258. 262. 265. 311. 339. 390. Vol. 5. p. 134. 135. 254.
 295.

Fl. an.

295. 297. 301. Vol. 6. p. 330. 348. 469. 478. 575. 576.
Vol. 7. p. 46. 375. Vol. 9. p. 16. 37. 123. 133. 145.

Cap. 10. Vol. 10. p. 58. - Cap. 11. Vol. 2. p. 22. Vol. 7. p. 208.

Cap. 13. Vol. 7. p. 211. Vol. 9. p. 283. 344.

De fuga in persecutione, ad Fabium.

Cap. 11. Vol. 1. p. 58. 298.

Cap. 14. Vol. 6. p. 407. Vol. 9. p. 43.

Contra Hermogen. Cap. 1. Vol. 7. p. 212.

De idololatria.

Cap. 5. Vol. 6. p. 354.

Cap. 7. Vol. 3. p. 147. Vol. 6. p. 480. Vol. 7. p. 213.

Cap. 8. Vol. 7. p. 214. - Cap. 9. Vol. 7. p. 236. 238. 251. 260.

Cap. 11. Vol. 4. p. 223. Vol. 7. p. 212. 216. 408. 447. 497.

Cap. 14. Vol. 4. p. 248. Vol. 5. p. 298. Vol. 7. p. 229. Vol. 9.

Cap. 16. Vol. 7. p. 220. Vol. 9. p. 320. (p. 6. 120. 131.

Cap. 17. Vol. 7. p. 220. 232.

De ieiuniis aduersus Psychicos.

Cap. 1. Vol. 9. p. 259. - Cap. 2. Vol. 9. p. 179. 207.

Cap. 10. Vol. 5. p. 302. - Cap. 11. Vol. 9. p. 259.

Cap. 13. Vol. 5. p. 135. Vol. 6. p. 489. Vol. 9. p. 207. 210. 259.

Cap. 14. Vol. 9. p. 60. 179. 230. 255. (262.

Cap. 15. Vol. 7. p. 375. Vol. 9. p. 16. 37. 60. 211.

Contra Iudæos. Cap. 4. Vol. 9. p. 56.

Aduersus Marcionem.

Lib. 1. cap. 7. Vol. 4. p. 232.

cap. 14. Vol. 4. p. 390. Vol. 6. p. 456.

cap. 23. Vol. 6. p. 322. - cap. 29. Vol. 4. p. 235. 331.

Lib. 2. cap. 21. Vol. 9. p. 24.

Lib. 3. cap. 24. Vol. 6. p. 343.

Lib. 4. cap. 5. Vol. 1. p. 58. - cap. 9. Vol. 7. p. 179.

cap. 10. Vol. 8. p. 187. - cap. 34. Vol. 9. p. 350.

cap. 40. Vol. 6. p. 456.

Lib. 5. cap. 7. Vol. 9. p. 283. - cap. 10. Vol. 4. p. 187. 189.

De monogamia.

Cap. 1. Vol. 9. p. 280. - Cap. 7. Vol. 9. p. 283.

Cap. 10. Vol. 6. p. 331. 343.

El. an.

- - Cap. 11. Vol. 1. p. 58. Vol. 2. p. 153. Vol. 9. p. 283. 289. 335.
Cap. 12. Vol. 2. p. 157. Vol. 7. p. 444.

Ad nationes. Lib. 1. cap. 16. Vol. 7. p. 444. - cap. 17. Vol. 7. p. 364.

De oratione.

Cap. 1. Vol. 5. p. 235. - Cap. 6. Vol. 5. p. 299.

Cap. 9. Vol. 5. p. 235. - Cap. 11. Vol. 3. p. 181. Vol. 5. p. 265.

Cap. 12. Vol. 5. p. 263. 264. 265. - Cap. 13. Vol. 5. p. 269.

Cap. 14. Vol. 3. p. 223. Vol. 5. p. 283. Vol. 6. p. 302. 303.

412. 414. 448. 575. Vol. 9. p. 179.

De patientia. Cap. 13. Vol. 4. p. 44. Vol. 9. p. 230.

De pœnitentia.

Cap. 6. Vol. 4. p. 2. 336. - Cap. 7. Vol. 8. p. 157.

Cap. 9. Vol. 3. p. 223. Vol. 6. p. 449. Vol. 8. p. 111. 118. 124.

Cap. 10. Vol. 7. p. 200.

(130. 157.

De præscriptionibus aduersus hæreticos.

Cap. 13. Vol. 4. p. 65. 84. Vol. 7. p. 5.

Cap. 14. Vol. 4. p. 84. - Cap. 20. Vol. 2. p. 203.

Cap. 21. Vol. 3. p. 138.

Cap. 30. Vol. 6. p. 259. Vol. 7. p. 103. Vol. 8. p. 175. 224.

Cap. 32. Vol. 1. p. 59. 65. - Cap. 33. Vol. 5. p. 80.

Cap. 36. Vol. 1. p. 59. 71. - Cap. 37. Vol. 1. p. 34. Vol. 7. p. 7.

Cap. 40. Vol. 4. p. 312.

Cap. 41. Vol. 1. p. 44. 350. Vol. 2. p. 29. Vol. 4. p. 123. Vol. 5.

p. 5. Vol. 6. p. 124. 296.

Cap. 46. Vol. 4. p. 172. Vol. 9. p. 268.

Aduersus Praxean.

Cap. 1. Vol. 1. p. 27. - Cap. 2. Vol. 4. p. 84. Vol. 7. p. 5.

Cap. 3. Vol. 5. p. 63. - Cap. 26. Vol. 4. p. 164. 337. Vol. 5. p. 177.

De pudicitia.

Cap. 1. Vol. 1. p. 73. 78. Vol. 8. p. 216.

Cap. 4. Vol. 3. p. 136. 179. Vol. 7. p. 441. Vol. 8. p. 185. Vol. 9.

Cap. 10. Vol. 3. p. 124. 302.

(p. 293. 334.

Cap. 12. Vol. 7. p. 304. - Cap. 13. Vol. 3. p. 191.

Cap. 19. Vol. 7. p. 179. 360. 492. 514.

Cap. 21. Vol. 5. p. 63.

Fl. an.

De resurrectione carnis.

Cap. 1. Vol. 10. p. 29. - Cap. 8. Vol. 4. p. 312.

Cap. 48. Vol. 4. p. 188.

Ad Scapulam.

Cap. 2. Vol. 5. p. 70. 320. Vol. 7. p. 388.

Cap. 3. Vol. 3. p. 131. Vol. 9. p. 44. Vol. 10. p. 2.

Cap. 4. Vol. 1. p. 14. 22. 23. Vol. 5. p. 259. Vol. 6. p. 356.

Cap. 5. Vol. 9. p. 141.

Scorpiacum aduersus Gnosticos.

Cap. 4. Vol. 5. p. 70. - Cap. 15. Vol. 9. p. 134.

De spectaculis.

Cap. 4. Vol. 4. p. 146. 263. Vol. 7. p. 210.

Cap. 10. Vol. 7. p. 453. - Cap. 11. Vol. 7. p. 209.

Cap. 12. Vol. 7. p. 209. - Cap. 22. Vol. 4. p. 224.

Cap. 23. Vol. 7. p. 462. - Cap. 24. Vol. 4. p. 146.

Cap. 25. Vol. 5. p. 136. 151. Vol. 6. p. 35. 357. 484. 569.

Cap. 26. Vol. 2. p. 21. Vol. 4. p. 229. Vol. 7. p. 450.

De testimonio animæ aduersus idola.

Cap. 4. Vol. 10. p. 6. 11. 69.

Aduersus Valentinianos.

Cap. 3. Vol. 3. p. 116. 147. Vol. 5. p. 296.

De velandis virginibus.

Cap. 1. Vol. 1. p. 118. 119. Vol. 4. p. 83. Vol. 7. p. 5.

Cap. 9. Vol. 1. p. 342. 343. Vol. 6. p. 115.

Cap. 11. Vol. 9. p. 321. 341. - Cap. 17. Vol. 5. p. 266.

Ad vxorem.

Lib. 1. cap. 7. Vol. 1. p. 73. 341. 345. Vol. 3. p. 223.

Lib. 2. cap. 2. Vol. 9. p. 289. - cap. 3. Vol. 9. p. 283.

cap. 4. Vol. 5. p. 290. 330. Vol. 6. p. 302. Vol. 9. p. 241.

cap. 5. Vol. 6. p. 414. - cap. 6. Vol. 5. p. 41. 137.

cap. 9. Vol. 7. p. 384. - Vol. 9. p. 393. 334.

67.

ACTA THECLAE.

Apud *Grabe* spicileg. tom. 1. p. 95 Vol. 4. p. 146. 150. Vol. 5. p. 259.

303.

ACTA THELICAE.

Apud *Baron.* an. 303. Vol. 5. p. 56.

Ddd 3

THE-

Fl. an.

THEOCRITVS.

Idyl. 14. de Hyla. Vol. 6. p. 19.

423.

THEODORETVS.

Opera omnia, græc. lat. 4 vol. *Parif.* 1642. fol.

Tom. 1.

In Leuitic. quæst. 24. Vol. 7. p. 421. - quæst. 32. Vol. 9. p. 33.

In Numer. quæst. 15. Vol. 1. p. 41. Vol. 4. p. 125. 130. Vol. 6. p. 135.

In Psalm. 33. Vol. 3. p. 278. - Psalm. 149. Vol. 3. p. 279.

In Cantic. cap. 2. Vol. 5. p. 19.

Tom. 2.

In Iesai. cap. 13. Vol. 3. p. 288.

In Amos. cap. 6. Vol. 9. p. 33.

In Sophon. cap. 1. Vol. 3. p. 289.

Tom. 3.

In epist. ad Roman. cap. 9. Vol. 3. p. 289.

In epist. ad Corinth. cap. 6. Vol. 4. p. 316.

cap. 7. Vol. 9. p. 286. - cap. 11. Vol. 6. p. 506.

cap. 14. Vol. 1. p. 47. Vol. 6. p. 128.

cap. 15. Vol. 4. p. 189.

In epist. ad Galat. cap. 3. Vol. 1. p. 289.

In epist. ad Ephes. cap. 2. Vol. 1. p. 13.

Philipp. cap. 1. Vol. 1. p. 3. 69. 267.

cap. 3. Vol. 9. p. 33.

Coloss. cap. 2. Vol. 5. p. 81.

In epist. 2 ad Thessal. cap. 2. Vol. 7. p. 259.

1 ad Timoth. cap. 1. Vol. 2. p. 83. Vol. 7. p. 111.

cap. 3. Vol. 1. p. 67. 69. 267. Vol. 2. p. 157.

cap. 5. Vol. 1. p. 345.

Historia ecclesiastica. ibid. & separatim *Cantabrig.* 1720. fol.(*Amstelod.* 1695. fol.)

Lib. 1. cap. 4. Vol. 1. p. 10. 324. Vol. 7. p. 87.

cap. 5. Vol. 1. p. 77. - cap. 7. Vol. 2. p. 97. Vol. 4. p. 65.

cap. 9. Vol. 2. p. 106. - cap. 10. Vol. 9. p. 94.

cap. 11. Vol. 2. p. 272. - cap. 21. Vol. 2. p. 210.

cap. 24. Vol. 3. p. 153. - cap. 25. Vol. 1. p. 144. 150.

cap. 26. Vol. 1. p. 329. - cap. 31. Vol. 3. p. 239. 318.

Lib.

Fl. an.

Lib. 2. cap. 5. Vol. 1. p. 173. - cap. 13. Vol. 5. p. 157.
 cap. 14. Vol. 1. p. 182. - cap. 15. Vol. 3. p. 394.
 cap. 16. Vol. 6. p. 259. - cap. 17. Vol. 1. p. 151.
 cap. 24. Vol. 2. p. 135. Vol. 5. p. 160. Vol. 6. p. 16.
 cap. 27. Vol. 2. p. 297. Vol. 3. p. 290. Vol. 5. p. 248.
 cap. 30. Vol. 2. p. 402. - cap. 31. Vol. 2. p. 384.

Lib. 3. cap. 4. Vol. 1. p. 17. 181. - cap. 10. Vol. 10. p. 37.
 cap. 15. Vol. 7. p. 217. - cap. 16. Vol. 7. p. 219.
 cap. 24. Vol. 7. p. 119. - cap. 27. Vol. 7. p. 119.

Lib. 4. cap. 2. Vol. 2. p. 149. - cap. 5. Vol. 1. p. 133.
 cap. 7. Vol. 1. p. 153. - cap. 8. Vol. 2. p. 236.
 cap. 11. Vol. 7. p. 248. - cap. 12. Vol. 1. p. 115.
 cap. 13. Vol. 8. p. 86. - cap. 15. Vol. 2. p. 183. Vol. 5. p. 105.
 cap. 23. Vol. 3. p. 461. - cap. 26. Vol. 3. p. 86.
 cap. 27. Vol. 3. p. 87. - cap. 28. Vol. 3. p. 38.
 cap. 29. Vol. 5. p. 176.

Lib. 5. cap. 3. Vol. 1. p. 182. 272. Vol. 3. p. 220.
 cap. 4. Vol. 1. p. 115. 173. 187. Vol. 3. p. 453.
 cap. 8. Vol. 1. p. 188. Vol. 2. p. 383.
 cap. 9. Vol. 1. p. 161. 250.
 cap. 18. Vol. 3. p. 212. 264. Vol. 5. p. 263. Vol. 6. p. 422.
 cap. 19. Vol. 3. p. 138. (479. 481. Vol. 7. p. 140.
 cap. 23. Vol. 1. p. 163. 250. Vol. 7. p. 33.
 cap. 24. Vol. 3. p. 348.
 cap. 28. Vol. 1. p. 247. Vol. 3. p. 468.
 cap. 30. Vol. 5. p. 94. - cap. 32. Vol. 2. p. 385.
 cap. 34. Vol. 6. p. 348. Vol. 7. p. 172. Vol. 8. p. 229.
 cap. 36. Vol. 10. p. 41. - cap. 38. Vol. 7. p. 215.
 cap. 39. Vol. 3. p. 154.

Historia religiosa.

Cap. 2. Vita Iuliani. Vol. 3. p. 448.

Cap. 4. Vita Eusebii. Vol. 3. p. 448.

Cap. 6. Vita Simeonis. Vol. 3. p. 448.

Cap. 13. Vita Macedonii. Vol. 3. p. 448.

Epist. 42. Vol. 3. p. 451. - Epist. 47. ibid.

Epist.

Fl. an.

Epist. 77. Vol. 3. p. 455. Vol. 7. p. 82.
 78. Vol. 3. p. 456 - Epist. 81. Vol. 1. p. 226. 251.
 86. Vol. 1. p. 244. - Epist. 110. Vol. 2. p. 158.
 113. Vol. 1. p. 199. Vol. 2. p. 361. Vol. 3. p. 542. 591.
 145. Vol. 3. p. 452.
 146. Vol. 4. p. 167. Vol. 5. p. 13. Vol. 6. p. 294.

Tom. 4.

Dialog. I. Vol. 1. p. 64. 236. Vol. 6. p. 277. 454. Vol. 6. p. 321. 454.

Compendium fabularum hæreticarum.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 9. p. 266. - cap. 2. Vol. 4. p. 172.
 cap. 3. Vol. 9. p. 267. - cap. 6. Vol. 9. p. 270.
 cap. 10. Vol. 4. p. 153. Vol. 6. p. 279.
 cap. 11. Vol. 4. p. 154. Vol. 6. p. 279.
 cap. 20. Vol. 6. p. 273. Vol. 9. p. 275.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 9. p. 57. - cap. 3. Vol. 7. p. 99.
 cap. 7. Vol. 4. p. 173.

Lib. 3. cap. 1. Vol. 9. p. 269. - cap. 2. Vol. 9. p. 280.
 cap. 9. Vol. 4. p. 175.

Lib. 4. cap. 1. Vol. 5. p. 177.
 cap. 3. Vol. 4. p. 332. 340. Vol. 5. p. 177.
 cap. 11. Vol. 4. p. 160.
 cap. 13. Vol. 6. p. 534. Vol. 8. p. 205.

Lib. 5. cap. 18. Vol. 4. p. 160.
 cap. 28. Vol. 1. p. 39. Vol. 4. p. 132.

De curandis Græcorum adfectionibus.

Sermo 5. de natura hominis. Vol. 5. p. 92.

8. de martyribus. Vol. 3. p. 135. 291. Vol. 5. p. 295. Vol.

9. de legibus. Vol. 9. p. 273. (9. p. 149.

518.

THEODORVS LECTOR.

Historia græc. latin. cum notis Henrici Valefii. Cantabrigiæ 1720.
 (Amstelod. 1695. fol.)

Lib. 1. Vol. 2. p. 291. 384. Vol. 3. p. 18. 602.

Lib. 2. Vol. 2. p. 52. 63. 73. 265. 291. Vol. 3. p. 17. 128. 266. 306.
 458. 461. Vol. 4. p. 30. 113. Vol. 6. p. 39. 359. Vol. 9.
 p. 235.

THE-

Fl. an.

THEODOSIVS IMPERATOR.

Codex cum commentariis *Jacobi Gothofredi* 6 vol. *Lugd.* 1665 fol.

Tom. 1.

Lib. 1. tit. 3. de paganis. leg. 25. Vol. 3. p. 324.

tit. 1. de assessoribus, domesticis & cancellariis, Vol. 2. p. 65.

Lib. 2. tit. 1. de iurisdictione. leg. 9. Vol. 7. p. 481.

tit. 8. de feriis. leg. 1. Vol. 9. p. 16. 19. 114.

leg. 2. Vol. 9. p. 2. 9. 13. 16. 85. 88. 118. 233.

tit. 9. de pactis. leg. 4. Vol. 7. p. 482. leg. 8. Vol. 7. p. 354. 368.

tit. 10. de postulando. leg. 1. Vol. 7. p. 480.

tit. 21. de inofficiosis dotalibus. Vol. 9. p. 322.

tit. 33. de usufructibus. leg. 1. Vol. 2. p. 321. 322. leg. 3. Vol. 2. p. 324.

Lib. 3. tit. 3. de patribus, qui filios distraxerunt. leg. 1. Vol. 7. p. 380.

tit. 5. de sponsalibus &c. Vol. 9. p. 314.

leg. 1. Vol. 9. p. 318. leg. 2. Vol. 9. p. 317. 321.

leg. 3. Vol. 9. p. 318. leg. 4. Vol. 9. p. 324.

leg. 5. Vol. 9. p. 317. 321. leg. 6. Vol. 9. p. 315. 325.

leg. 7. Vol. 9. d. 325. leg. 8. Vol. 9. p. 318.

tit. 6. Si provinciae rector &c. leg. 1. Vol. 9. p. 297.

tit. 7. de nuptiis. Vol. 9. p. 314. leg. 1. Vol. 7. p. 383. Vol. 9.

p. 295. 323. leg. 2. Vol. 9. p. 288. leg. 3. Vol. 9. p. 327.

tit. 8. de secundis nuptiis. leg. 1. Vol. 9. p. 298.

tit. 10. Si nuptiae ex rescripto perantur. leg. 1. Vol. 7. p. 423.

tit. 11. Si quis nuptias inuitae petat. leg. 1. Vol. 9. p. 297.

tit. 12. de incestis nuptiis. leg. 2. Vol. 7. p. 422. Vol. 9. p. 19.

leg. 3. Vol. 7. p. 423.

tit. 13. de dotalibus. Vol. 9. p. 322.

tit. 16. de repudiis. leg. 1. Vol. 7. p. 431. 446. Vol. 9. p. 302.

356. Vol. 10. p. 88. leg. 2. Vol. 9. p. 307. 319.

Lib. 5. tit. 3. de bonis clericorum. leg. 1. Vol. 2. p. 273.

tit. 7. de expositis. leg. 1. Vol. 7. p. 407. leg. 2. ibid.

tit. 8. de his, qui sanguinolentos entros vel nutriendos

acceperint. leg. 1. Vol. 7. p. 380.

Tom. 2.

Lib. 6. tit. 2. de episcopis. leg. 39. Vol. 7. p. 371.

tit. 4. de praetoribus. leg. 29 & 30. Vol. 9. p. 10.

Fl. an.

- tit. 5. vt dignitatum ordo seruetur. leg. 2. Vol. 7. p. 387.
- tit. 23. de decurionibus & silentiariis. Vol. 3. p. 40.
- tit. 24. de domesticis. leg. 4. Vol. 7. p. 387.
- tit. 26. de proximis comitibus &c. leg. 14. Vol. 2. p. 234.
- leg. 17. Vol. 9. p. 9.
- tit. 33. de decanis. leg. 1. Vol. 2. p. 45.
- tit. 35. de priuilegiis militum palatinorum. leg. 13. Vol. 7. p.
- Lib. 7. tit. 8. de metatis. Vol. 2. p. 244. (387.)
- tit. 13. de tironibus. leg. 6. Vol. 9. p. 345. leg. 22. Vol. 2. p. 237.
- tit. 20. de veteranis. leg. 12. Vol. 2. p. 144.
- Lib. 8. tit. 5. de cursu publico, angariis & parangariis. Vol. 2. p.
- 247. leg. 46. Vol. 2. p. 147.
- tit. 8. de executoribus. leg. 1. Vol. 9. p. 16. leg. 3. ibid.
- tit. 10. de concussionibus aduocatorum. leg. 1. Vol. 7. p. 478.
- leg. 2. Vol. 7. p. 480.

Tom. 3.

- Lib. 9. tit. 1. de accusationibus & inscriptionibus. leg. 1. Vol. 7.
- p. 473. leg. 4. Vol. 7. p. 354. 477. leg. 9. Vol. 7.
- p. 509. leg. 11. Vol. 7. p. 404. 486. 509. leg. 14.
- Vol. 7. p. 509. leg. 19. Vol. 7. p. 510.
- tit. 3. de custodia reorum. leg. 7. Vol. 9. p. 23.
- tit. 4. Si quis imperatori maledixerit. leg. 1. Vol. 7. p. 386.
- tit. 5. ad legem Iuliam maiestatis. leg. 1. Vol. 7. p. 387.
- tit. 6. ne prater crimen maiestatis &c. Vol. 7. p. 387.
- tit. 7. ad legem Iuliam de adulteris. leg. 3. Vol. 7. p. 444.
- leg. 5. Vol. 7. p. 418. Vol. 9. p. 288.
- tit. 8. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit. leg. 1. Vol.
- 9. p. 300.
- tit. 12. de emendatione seruorum. leg. 1. Vol. 7. p. 402. leg. 2. ib.
- tit. 14. ad legem Corneliam de sicariis tor. Vol. 7. p. 387.
- tit. 15. de parricidio. leg. 1. Vol. 7. p. 381. 399.
- tit. 16. de maleficis & mathematicis. tor. Vol. 7. p. 235.
- leg. 1. 2. Vol. 7. p. 248. leg. 3. Vol. 7. p. 249. 251.
- leg. 4. Vol. 7. p. 241. leg. 6. Vol. 7. p. 249.
- leg. 8. Vol. 7. p. 387. leg. 9. 10. 11. Vol. 7. p. 249.

tit.

Fl. an.

- tit. 17. de sepulchris violatis. leg. 1. Vol. 7. p. 313. Vol. 10. p. 86. leg. 2. Vol. 3 p. 165. Vol. 7. p. 313. Vol. 10. p. 25. 85. 90. leg. 3. Vol. 7. p. 313. Vol. 10. p. 85. leg. 4. Vol. 10. p. 25. 87. leg. 5. Vol. 7. p. 312. Vol. 10. p. 24. 36. 87. leg. 6. Vol. 10. p. 12. 30. leg. 7. Vol. 10. p. 92.
- tit. 18. ad legem Fabiam, hoc est, qui filios inuolant alie-
nos. leg. 1. Vol. 7. p. 206. 409. 466.
- tit. 19. ad legem Corneliam de falso. leg. 2. Vol. 7. p. 485.
leg. 3. Vol. 7. p. 386.
- tit. 21. de falsa moneta. leg. 1. Vol. 7. p. 386. 484.
leg. 2. Vol. 7. p. 386. 484. leg. 3. 5. 6. ibid.
- tit. 22. Si quis solidi circulum exteriorem inciderit &c.
Vol. 7. p. 386. leg. 1. Vol. 7. p. 484. 491.
- tit. 23. Si quis pecunias conflauerit &c. Vol. 7. p. 386.
- tit. 24. de rapta virginum vel viduarum. leg. 1. Vol. 7. p.
382. 439. leg. 2. Vol. 7. p. 383. 440.
- tit. 25. de raptu sanctimonialium. leg. 2. Vol. 3. p. 99. 108.
Vol. 7. p. 440. leg. 3. Vol. 3. p. 108.
- tit. 27. ad legem Iuliam repetundarum. leg. 6. Vol. 7. p. 476.
leg. 7. Vol. 7. p. 477.
- tit. 28. de crimine peculatus. leg. 1. Vol. 7. p. 477.
- tit. 29. de his, qui latrones &c. occultauerint. leg. 1. Vol. 7.
p. 499. leg. 2. Vol. 7. p. 500.
- tit. 33. de his, qui plebem audent contra publicam colli-
gere disciplinam. leg. 1. Vol. 7. p. 387.
- tit. 34. de famosis libellis. leg. 7. Vol. 7. p. 511.
- tit. 35. de quaestionibus. leg. 4. Vol. 9. p. 218. leg. 7. Vol. 9.
p. 20. 118.
- tit. 38. de indulgentiis criminum. leg. 1. Vol. 7. p. 249.
leg. 3. Vol. 7. p. 194. Vol. 8. p. 227. Vol. 9. p. 109.
232. leg. 4. Vol. 7. p. 194. Vol. 8. p. 227. Vol. 9.
p. 109. 232. leg. 5. Vol. 9. p. 113. leg. 6. Vol. 7. p.
194. 392. leg. 7. Vol. 7. p. 195. 393. leg. 8. Vol. 7.
p. 195. 393. Vol. 9. p. 110.

Fl. an.

- - tit. 39. de calumniatoribus. Vol. 7. p. 486. leg. 1. 2. 3. Vol. 7. p. 509.
- tit. 40. de pœnis. leg. 2. Vol. 7. p. 401. leg. 8. Vol. 9. p. 409. leg. 11. Vol. 7. p. 409. leg. 15. Vol. 7. p. 387. leg. 16. Vol. 3. p. 89. Vol. 6. p. 116. Vol. 7. p. 387. leg. 17. Vol. 3. p. 359. Vol. 7. p. 387.
- tit. 44. de his, qui ad statuas confugiunt. Vol. 3. p. 357.
- tit. 45. de his, qui ad eccles. confugiunt. leg. 1. Vol. 3. p. 360. Vol. 7. p. 471. leg. 2. Vol. 3. p. 368. Vol. 7. p. 470. leg. 3. Vol. 2. p. 259. Vol. 3. p. 358. 363. leg. 4. Vol. 3. p. 190. 274. 356. 368. 369. leg. 5. Vol. 3. p. 364.

Lib. 10. tit. 19. de metallis & metallariis. leg. 10. 11. Vol. 2. p. 286.

Tom. 4.

- Lib. 11. tit. 1. de annona & tributis. leg. 9. Vol. 3. p. 388. leg. 15. Vol. 2. p. 234. leg. 33. Vol. 2. p. 235.
- tit. 6. de superindicto. Vol. 2. p. 245.
- tit. 7. de exactionibus. leg. 10. 13. Vol. 9. p. 16. leg. 20. Vol. 7. p. 479.
- tit. 8. de superexactionibus. leg. 2. Vol. 7. p. 479. leg. 3. Vol. 7. p. 479. 494.
- tit. 16. de extraordin. siue sordidis muneribus. leg. 11. Vol. 7. p. 478. leg. 15. Vol. 2. p. 248. 252. leg. 21. 24. Vol. 2. p. 252.
- tit. 17. de equorum conlatione. leg. 3. Vol. 2. p. 237.
- tit. 20. de conlatione donatarum &c. leg. 6. Vol. 2. p. 233.
- tit. 24. de patrociniis vicorum. leg. 6. Vol. 2. p. 234. 235.
- tit. 26. de discussoribus. leg. 1. Vol. 7. p. 479.
- tit. 27. de alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent. leg. 1. Vol. 7. p. 380. 406. leg. 2. Vol. 7. p. 381. 406.
- tit. 30. de appellationibus & consultationibus. leg. 57. Vol. 3. p. 15.
- tit. 36. quorum appellationes non recipiendæ. leg. 1. Vol. 7. p. 393. leg. 4. Vol. 7. p. 418. leg. 7. Vol. 7. p. 393.

ut.

Pl. an.

- - tit. 39. de fide testium. leg. 3. Vol. 2. p. 116. Vol. 7. p. 166.
356. leg. 8. Vol. 2. p. 213. leg. 10. Vol. 2. p. 218.
leg. 11. Vol. 7. p. 283. 298.

Lib. 12. tit. 1. de decurionibus. leg. 6. Vol. 9. p. 296. leg. 49. 59.
Vol. 2. p. 257. leg. 63. Vol. 3. p. 42. leg. 99. Vol. 2.
p. 258. leg. 104. Vol. 2. p. 259. leg. 107. Vol. 2. p.
249. leg. 115. Vol. 2. p. 259. leg. 121. Vol. 2. p. 25.
258. leg. 123. Vol. 2. p. 258. leg. 163. Vol. 2. p. 259.
leg. 169. Vol. 7. p. 209.

tit. 6. de susceptoribus, propositis & arcais. leg. 32. Vol.

7. p. 494.

tit. 7. de ponderatoribus. leg. 1. 2. Vol. 7. p. 495.

Tom. 5.

Lib. 13. tit. 1. de iustitiali conlatione. leg. 1. Vol. 2. p. 42. leg. 11. 16.
Vol. 2. p. 243.

tit. 4. de excusationibus artificum. leg. 4. Vol. 2. p. 231.

tit. 5. de nauculariis. leg. 38. Vol. 9. p. 20. 118.

tit. 6. de prædiis nauculariorum. Vol. 2. p. 239.

tit. 9. de naufragiis. leg. 2. Vol. 2. p. 217.

tit. 10. de censu siue adscriptione. leg. 4. Vol. 2. p. 230. Vol.
3. p. 1. 8. leg. 6. Vol. 2. p. 230. Vol. 3. p. 108.

tit. 11. de censitoribus &c. Vol. 7. p. 479.

Lib. 14. tit. 3. de pistioribus. leg. 11. Vol. 2. p. 147.

tit. 4. de suariis. leg. 8. Vol. 2. p. 147.

tit. 7. de collegiatis. leg. 2. Vol. 7. p. 258.

tit. 10. de habitu, quo uti oportet intra urbem. leg. 1. Vol.
2. p. 423.

tit. 13. de iure Italico urbis Constantinop. Vol. 9. p. 13.

tit. 14. de canone frumentario urbis Romæ. tot. Vol. 2. p. 233.

tit. 16. de frumento urbis Constantinop. leg. 2. Vol. 3. p. 116.

tit. 18. de mendicantibus non inualidis. leg. 1. Vol. 7. p. 502.

Lib. 15. tit. 3. de itinere muniendo. leg. 6. Vol. 2. p. 246. 252.

tit. 4. de imaginibus imperialibus. leg. 1. Vol. 9. p. 10.

tit. 5. de spectaculis. leg. 2. Vol. 7. p. 278. Vol. 9. p. 10. 11.
16. 30. leg. 5. Vol. 7. p. 11. Vol. 9. p. 31. 78. 85. 117.

121. 124. 221. Vol. 9. p. 36.

Fl. an.

- tit. 6. de Maiuma. Vol. 7. p. 224. leg. 2. Vol. 7. p. 453.
 tit. 7. de scenicis. leg. 12. Vol. 3. p. 103.
 tit. 12. de gladiatoribus. leg. 1. Vol. 7. p. 409.
 tit. 14. de infirmandis his, quæ sub tyrannis aut barbaris
 gesta sunt. Vol. 7. p. 387.

Tom. 6.

- Lib. 16. tit. 1. de fide catholica. leg. 4. Vol. 3. p. 341.
 tit. 2. de episcopis, ecclesiis & clericis. leg. 2. Vol. 7. p. 318.
 leg. 3. Vol. 2. p. 256. leg. 4. Vol. 2. p. 267. Vol. 3. p. 123.
 leg. 6. Vol. 2. p. 256. leg. 7. Vol. 2. p. 255. Vol. 7. p. 318.
 leg. 8. Vol. 2. p. 242. 245. leg. 10. Vol. 2. p. 230. 243. 247. 251.
 leg. 14. Vol. 2. p. 230. 247. leg. 15. Vol. 2. p. 42. 243. 247.
 leg. 19. Vol. 2. p. 258.
 leg. 20. Vol. 2. p. 268. Vol. 3. p. 38. 56. Vol. 2. p. 487.
 leg. 21. Vol. 2. p. 258. leg. 23. Vol. 2. p. 220. 223.
 leg. 24. Vol. 2. p. 25. 251.
 leg. 25. Vol. 6. p. 116. 320. Vol. 8. p. 67.
 leg. 26. Vol. 2. p. 73. leg. 27. Vol. 1. p. 344. Vol. 2. p.
 269. Vol. 3. p. 107. Vol. 7. p. 487.
 leg. 28. Vol. 2. p. 269. Vol. 7. p. 438.
 leg. 31. Vol. 7. p. 319. leg. 32. Vol. 3. p. 27.
 leg. 33. Vol. 2. p. 123. leg. 35. Vol. 7. p. 330.
 leg. 36. Vol. 2. p. 243. leg. 38. Vol. 2. p. 62.
 leg. 39. Vol. 2. p. 332. Vol. 3. p. 93. Vol. 8. p. 20.
 leg. 40. Vol. 2. p. 236. 246. 248. leg. 42. Vol. 2. p. 47.
 leg. 44. Vol. 2. p. 238. leg. 45. Vol. 8. p. 13.
 tit. 3. de monachis. leg. 1. Vol. 3. p. 85.
 tit. 4. de his, qui super religione contendunt. leg. 4. Vol. 3. p.
 tit. 5. de hæreticis. leg. 6. Vol. 7. p. 334. (126.
 leg. 7. Vol. 7. p. 466. leg. 8. Vol. 6. p. 274. Vol. 7. p. 334.
 leg. 9. Vol. 7. p. 70. 275. Vol. 9. p. 96.
 leg. 10. Vol. 3. p. 126. leg. 11. Vol. 7. p. 466.
 leg. 21. Vol. 7. p. 65. leg. 24. Vol. 6. p. 117.
 leg. 30. Vol. 3. p. 264. Vol. 5. p. 22.
 leg. 34. Vol. 7. p. 104. leg. 35. Vol. 7. p. 20.

leg.

Fl. an. -

- leg. 39. Vol. 7. p. 66. leg. 43. Vol. 7. p. 273.
 leg. 44. Vol. 7. p. 273. 288. leg. 51. Vol. 7. p. 70.
 leg. 52. Vol. 2. p. 276. leg. 53. Vol. 7. p. 288.
 leg. 56. Vol. 7. p. 70. leg. 59. Vol. 9. p. 97.
 leg. 66. Vol. 1. p. 34. Vol. 7. p. 105.
 tit. 6. Ne sanctum baptisma iteretur. leg. 1. Vol. 4. p. 410.
 leg. 4. Vol. 3. p. 362. Vol. 4. p. 406. leg. 6. Vol. 9. p. 97.
 tit. 7. de apostatis. leg. 1. Vol. 7. p. 282.
 leg. 2. Vol. 4. p. 5. leg. 3. Vol. 7. p. 270.
 leg. 4. Vol. 3. p. 362.
 tit. 8. de iudæis, Cælicolis & Samaritanis. leg. 1. Vol. 7.
 p. 270. 274.
 leg. 6. Vol. 9. p. 288. leg. 19. Vol. 7. p. 273.
 leg. 23. Vol. 7. p. 274. leg. 29. Vol. 1. p. 237.
 tit. 9. Ne christianum mancipium iudæus habeat. leg. 3.
 Vol. 7. p. 274.
 tit. 10. de paganis, sacrificiis & templis. leg. 16. Vol. 3. p. 167.
 leg. 17. Vol. 9. p. 36. leg. 18. Vol. 3. p. 167.
 leg. 19. Vol. 2. p. 275. Vol. 3. p. 167. Vol. 7. p. 226. 231
 leg. 20. Vol. 2. p. 275. Vol. 7. p. 258.
 leg. 24. Vol. 9. p. 97. leg. 25. Vol. 3. p. 168.
 tit. 11. de religione. leg. 1. Vol. 2. p. 221.
 tit. 12. seu subditor. de episcopali iudicio. leg. 1. Vol. 2.
 p. 216. leg. 3. Vol. 2. p. 231.
 Nouellæ ipsius & Valentiniiani; ad calcem codicis.

Titul. 7. de repudiis. Vol. 9. p. 360.

Tit. 21. Neque donum diuinum &c. Vol. 2. p. 247.

Tit. 24. De episcoporum ordinatione. Vol. 2. p. 99.

Tit. 25. De pretio solidi. Vol. 7. p. 494.

Tit. 26. De corporatis vrbis Romæ. Vol. 2. p. 146. 260.

Tit. 38. De successione curialium. Vol. 2. p. 148. Vol. 7. p. 447.

Vid. etiam VALENTINIANVS.

385.

THEOPHILVS ALEXANDRINVS.

Epistolæ theotastice. Bibl. patr. tom. 3. (tom. 5. edit. Lugdun.
 1677.)

Epist. 1. Vol. 4. p. 316. Vol. 5. p. 62. Vol. 6. p. 321. 371. Vol. 9. p.

86. 190.

Ca-

Fl. an.

Canonica edicta. Apud *Beueregium* pandect. tom. 2.

Can. 7. Vol. 6. p. 500. - Can. 9. Vol. 2. p. 70.

168.

THEOPHILVS ANTIOCHENS. Lib. ad Autolycum, græc. lat. *Oxon.* 1684. 8uo. Et ad calcem *Iustin. Martyr.* (Et in bibl. patr. græc. lat. tom. 1.) Vol. 4. p. 369. Vol. 5. p. 38. 59. 69. 70. Vol. 6. p. 520. Vol. 9. p. 272.

1077.

THEOPHYLACTVS. Commentarius in 4 euangelia græc. lat. *Parif.* 1631. fol.

In Luc. cap. 24. Vol. 4. p. 167. 173.

In Ioan. cap. 19. Vol. 6. p. 277.

Commentarius in epistolas S. Pauli. *Londini* 1636. fol.

In 1 epist. ad Corinth. cap. 11. Vol. 6. p. 506.

cap. 15. Vol. 4. p. 190.

303.

ACTA THERACI. Apud *Baron.* ad ann. 303. Vol. 5. p. 57.**THOMAS AQUINAS.** Vid. sub litt. A.**HERBERTVS THORNDIKIVS.**Of religious Assemblies, and the Service of God. *Cantabr.* 1642. 8uo. Vol. 6. p. 131.

Just Weights and Measures. 4to. Vol. 6. p. 152.

TIGVRINE LITVRGY. Vid. WERNDLY.**TILLESLY.**Of Tithes in Answer to *Selden.* Vol. 2. p. 283.

380.

TIMOTHEVS ALEXANDRINVS. Canones apud *Beuereg.* pand. tom. 2.

Can. 1. Vol. 4. p. 7. 54. - Can. 2. Vol. 4. p. 219.

Can. 3. Vol. 6. p. 421. - Can. 4. Vol. 4. p. 216.

Can. 5. Vol. 6. p. 422. - Can. 7. Vol. 6. p. 422.

Can. 13. Vol. 5. p. 285. Vol. 6. p. 577. Vol. 9. p. 54.

511.

TIMOTHEVS CONSTANTINOPOLITANVS. De iis, qui ad fidem catholicam accedunt. Apud *Combesif.* auctar. nou. tom. 2. Vol. 9. p. 59.**PASSIO TIMOTHEI.**Apud *Photium.* cod. 254. Vol. 1. p. 66.

TRAN-

Fl. an.

FRANCISCVS TOLETVS.

Summa casuum conscientiae, siue Instructio sacerdotum, (*Duaci* 1633. 8vo.) Vol. 7. p. 78. 162. 186.

1483.

IOANNES TRITHEMIVS.

De scriptoribus ecclesiasticis. *Colen.* 1531. 4to. Vol. 6. p. 270. 388.

1428.

NICOLAUS TVDESCHVS, vulgo PANORMITANVS.

Commentarius in quinque libros decretalium, *Lugd.* 1586. fol. Vol. 3. p. 362.

FRANCISCVS TVRRIANVS.

Notæ in canones Arabicos concilii Nicæni. Tom. 2. concilio-
rum. Vol. 1. p. 191.

FRANCISCVS TVRRETINVS.

Institutio theologiae elenchricæ, 4 vol. *Geneu.* 1688. 4to.
Part. 2. loc. II. de lege Dei. quæst. 14. Vol. 9. p. 14.

V.

VALENTINIANVS III. IMPERATOR.

Novellæ. Ad calcem codicis Theodosiani.

Tit. 5. de sepulchris. Vol. 2. p. 224. Vol. 7. p. 312. Vol. 10. p.
85. 87.

Tit. 12. de episcopali iudicio. Vol. 2. p. 146. 147. 207. 222. 224.
225. 260. Vol. 3. p. 43. Vol. 7. p. 481. Vol. 9. p. 362.

Vid. etiam THEODOSIVS.

VALERIVS MAXIMVS.

Lugdun. 1640.

Lib. 1. cap. 1. Vol. 7. p. 241.

Lib. 2. cap. 1. Vol. 7. p. 456.

Lib. 6. cap. 1. Vol. 7. p. 443. - cap. 9. Vol. 7. p. 293.

HENRICVS VALESIVS.

Notæ in *Eusebii* historiam ecclesiasticam, *Cantabrigiæ* 1720. (*Am-
stelod.* 1695. fol.)

In lib. 1. cap. 13. Vol. 4. p. 119.

lib. 2. cap. 17. Vol. 1. p. 3. Vol. 3. p. 2.

cap. 23. Vol. 1. p. 136. - cap. 25. Vol. 1. p. 12.

lib. 3. cap. 23. Vol. 4. p. 145.

Fl. an.

- In lib. 5. cap. 23. Vol. 1. p. 218. 265. Vol. 9. p. 93.
 cap. 24. Vol. 1. p. 133. Vol. 6. p. 402. Vol. 9. p. 180.
 lib. 6. cap. 11. Vol. 1. p. 186. - cap. 19. Vol. 2. p. 54. 421.
 cap. 34. Vol. 7. p. 134. - cap. 39. Vol. 2. p. 129.
 cap. 43. Vol. 2. p. 94. 95. Vol. 4. p. 359.
 lib. 7. cap. 9. Vol. 3. p. 214. Vol. 6. p. 429. 447.
 cap. 30. Vol. 1. p. 171. Vol. 2. p. 402.
 In historiam de martyribus Palaestinae. ibid.
 Cap. 1. Vol. 1. p. 320. - Cap. 2. Vol. 2. p. 28.
 Cap. 11. Vol. 3. p. 6.
 In libros de vita Constantini. ibid.
 In lib. 3. cap. 50. Vol. 3. p. 217. - cap. 53. Vol. 3. p. 174.
 lib. 4. cap. 18. Vol. 9. p. 22. - cap. 61. Vol. 4. p. 4.
 cap. 62. Vol. 4. p. 33.
 Notae in historiam ecclesiasticam *Socratis*. ibid.
 In lib. 1. cap. 8. Vol. 4. p. 66. - cap. 11. Vol. 2. p. 164.
 cap. 19. Vol. 3. p. 463. - cap. 39. Vol. 4. p. 242.
 lib. 2. cap. 8. Vol. 6. p. 16. - cap. 21. Vol. 6. p. 32.
 cap. 43. Vol. 9. p. 277.
 lib. 3. cap. 5. Vol. 1. p. 231.
 lib. 4. cap. 31. Vol. 7. p. 429.
 lib. 5. cap. 19. Vol. 7. p. 125.
 cap. 22. Vol. 2. p. 41. 77. Vol. 9. p. 64.
 lib. 6. cap. 5. Vol. 3. p. 194.
 Notae in historiam ecclesiasticam *Sozomeni*. ibid.
 In lib. 1. cap. 25. Vol. 3. p. 599.
 lib. 2. cap. 3. Vol. 3. p. 238.
 lib. 3. cap. 14. Vol. 3. p. 71.
 lib. 4. cap. 30. Vol. 8. p. 40.
 lib. 5. cap. 10. Vol. 3. p. 106. - cap. 21. Vol. 3. p. 168.
 lib. 6. cap. 3. Vol. 3. p. 100. - cap. 6. Vol. 3. p. 182.
 cap. 26. Vol. 2. p. 195. Vol. 4. p. 408.
 cap. 28. Vol. 8. p. 156.
 lib. 7. cap. 19. Vol. 6. p. 43. 118.
 lib. 8. cap. 6. Vol. 1. p. 253. - cap. 8. Vol. 6. p. 21.
 cap. 9. Vol. 1. p. 346. - cap. 17. Vol. 3. p. 83.
 cap. 23. Vol. 3. p. 97.

Notae

Fl. an.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Theodoretii*. ibid.

In lib. 1. cap. 8. Vol. 4. p. 67. - cap. 9. Vol. 2. p. 197.

cap. 26. Vol. 1. p. 337.

lib. 2. cap. 13. Vol. 6. p. 19. - cap. 24. Vol. 6. p. 32.

cap. 27. Vol. 4. p. 252. Vol. 5. p. 249.

lib. 4. cap. 5. Vol. 1. p. 134.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Euagrii*. ibid.

In lib. 1. cap. 15. Vol. 2. p. 122.

lib. 2. cap. 8. Vol. 3. p. 331.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Philostorgii*. ibid.

In lib. 7. cap. 3. Vol. 3. p. 261.

Notæ in historiam ecclesiasticam *Theodori Lectoris*. ibid.

In lib. 1. Vol. 3. p. 140.

lib. 2. Vol. 3. p. 306. 458. Vol. 4. p. 112.

Epistola de Anastasi & martyrio Hierosolymitano. Ad calcem

Eusebii. Vol. 3. p. 127. 330. Vol. 4. p. 254.Dissertatio de martyrologio Romano. Ad calcem *Eusebii*. Vol. 9.

p. 137.

M. TERENTIUS VARRO.

De lingua latina, cum notis *Scaligeri*. *Parisi*. 1585. 8uo.

Lib. 5. Vol. 10. p. 5. - Lib. 8. Vol. 7. p. 455.

NICOLAUS VEDELIVS.

Exercitationes in *Ignatium*. *Genev*. 1623. 4to.

In epist. ad Magnesian c. 4. Vol. 3. p. 141.

FLAVIUS VEGETIVS.

De re militari. *Lugdun. Batav*. 1592. 8uo. (Lat. germ. *Francof.* ad
Manum 1616. fol.)

Lib. 2. cap. 5. Vol. 7. p. 356.

VENANTIVS FORTVNATVS. Vid. sub litt. F.

POLYDORVS VERGILIUS. Vid. sub litt. P.

IOSEPHVS VICECOMES.

De ritibus baptismi. *Parisi*. 1618. 4to.

Lib. 1. cap. 7. Vol. 3. p. 259. - cap. 9. Vol. 3. p. 261.

cap. 25. Vol. 4. p. 248. Vol. 9. p. 120.

Lib. 2. cap. 20. Vol. 4. p. 269. - cap. 27. Vol. 4. p. 281.

Fl. an.

- - cap. 30. Vol. 2. p. 23. - cap. 32. Vol. 4. p. 34. 37.

Lib. 3. cap. 20. Vol. 4. p. 394.

Lib. 4. cap. 3. Vol. 2. p. 279.

Lib. 5. cap. 12. Vol. 9. p. 119.

AVRELIVS VICTOR.

Epitome historiae Romanae.

Vita Caracallae. Vol. 2. p. 424.

401.

VICTOR ANTIOCHENSIS.

Commentar. in Marcum. Bibl. patr. tom. I. (tom. 4. ed. Lugd. 1677.)

In cap. 2. Vol. 8. p. 188. - cap. 3. Vol. 7. p. 342.

cap. 14. Vol. 6. p. 322.

VICTOR VTICENSIS, siue VITENSIS.

De persecutione Vandalica. Bibl. patr. tom. 7.

Lib. 1. Vol. 2. p. 298. Vol. 3. p. 45. 239. 339. Vol. 4. p. 407. Vol. 6. p. 410. Vol. 10. p. 57.

Lib. 2. Vol. 1. p. 160. Vol. 4. p. 253. 316. Vol. 9. p. 84. Vol. 10. p. 62.

Lib. 3. Vol. 2. p. 35. Vol. 4. p. 296.

Lib. 5. Vol. 3. p. 420. Vol. 4. p. 386.

290.

VICTORINVS MARTYR.

De fabrica mundi. Apud *Caucum* histor. litter. tom. I. p. 103.
(p. 37 edit. *Geneu.* 1693.) Vol. 9. p. 230. 255.

457.

VICTORIVS AQTITANICVS.

Canon paschalis, cum notis *Bucherii.* *Antwerp.* 1634. fol. Vid.
BVCHERIVS.

540.

VIGILIVS I. PAPA.

Epistolae in tomis conciliorum.

Ep. 2. ad Eutherium. Vol. 4. p. 168. 171. 408. Vol. 6. p. 12. Vol. 8. p. 178.

Ep. 4. ad Iustinian. Vol. 6. p. 327.

Epist. ad Rusticum. Vol. 6. p. 123.

484.

VIGILIVS TAPSENSIS.

Opera per *Chisletium.* *Diuione* 1664. 4to. Vol. 4. p. 114.

1244.

VINCENTIVS BELLOVACENSIS.

Speculum historiae. *Mogunt.* 1474.

Lib. 10. cap. 7. Vol. 1. p. 6.

VIN-

Fl. an.

434.

VINCENTIVS LIRINENSIS.

Commonitorium aduersus hæreses, cum notis *Filefaci. Paris.*1619. 4to. (*Colon. 1613. 12mo.*)

Cap. 40. Vol. 6. p. 107.

VIRGILIUS POETA.

Georgic. lib. 4. v. 291. Vol. 3. p. 464.

VITRUVIUS.

De architectura. *Lugd* 1586. 4to.

Lib. 5. cap. 10. Vol. 7. p. 455.

LUDOVICUS VIVES.

De causis corruptarum artium & de tradendis disciplinis. *Oxon*

1612. 8uo. Vol. 6. p. 162.

LEGES VISIGOTHORVM.

Apud *Gothofred.* ad cod. Theod. Vol. 9. p. 85. 88.

VLPIANVS.

Passim in pandectis iuris ciuilis. Vol. 2. p. 22. Vol. 10. p. 5. &c.

VOPISCVS.

Inter augustæ historiæ scriptores.

Vita Saturni. Vol. 1. p. 234.

Vita Aurelian. Vol. 3. p. 113. 149. 305.

GERARDVS IOANNES VOSSIUS.

Theses theologicæ & historicæ de variis doctrinæ christianæ capitibus. *Bellofiri Dobunor.* 1628. 4to. (*Hagæ Comit.* 1658. 4to.)

Disputat. 12. de resurrectione carnis. Vol. 4. p. 191.

19. quæ est 1. de symbolis cœnæ dominicæ. Vol. 6. p. 271.

21. quæ est 3. de symbolis cœnæ domin. Vol. 6. p. 483.

22. quæ est 4. de symbolis cœnæ dom. Vol. 6. p. 277. 278.

23. quæ est 5. de symbolis cœnæ domin. Vol. 6. p. 432.

436. 438. Vol. 8. p. 12. 27.

Disputationes 20 de baptismo. *Amstelod.* 1648. 4to.

Disputat. 1. Vol. 4. p. 157. 329.

2. Vol. 4. p. 166. 181. 182. 243.

7. Vol. 4. p. 52. - Disp. 12. Vol. 4. p. 4.

14. Vol. 4. p. 192. - Disp. 17. Vol. 4. p. 398.

20. Vol. 4. p. 159.

Fl. an.

De tribus symbolis. *Amstelod.* 1642. 4to. Vol. 4. p. 71. 113.
 In Plin. lib. 10. epist. 97. Vol. 5. p. 127.

437.

VRANIVS.

Vita Paulini, præfixa operibus *Paulini*. Vol. 6. p. 234. 249. 407.

IACOBVS VSSERIVS.

Antiquitates Britannicarum ecclesiarum. *Lond.* 1687. fol. Vol. 3.
 p. 404. 553. 555. Vol. 5. p. 15.

Answer to the Jesuit's Challenge. *Lond.* 1686. 4to. Vol. 6. p. 333.
 334. 344. Vol. 8. p. 189. 214. 284.

Religion of the ancient Irish *ibid.* Vol. 3. p. 36. 60. Vol. 5. p. 9.

Historia dogmatica de scripturis & sacris vernaculis. *Lond.* 1690.
 4to. Vol. 5. p. 85. 93.

Chronologia sacra cum dissertatione de symbolo apostolico Ro-
 manæ ecclesiæ. *Oxon.* 1660. 4to. Vol. 4. p. 71. 99. 100. 104.
 115. Vol. 5. p. 343. 344. Vol. 6. p. 51.

Dissertationes Ignatianæ in appendice ad *Cotelerii* patres aposto-
 licos. *Antwerp.* 1698. fol. Vol. 1. p. 267. 355. Vol. 2. p. 159.
 Vol. 9. p. 92. 103. 105.

Life and Letters. *Lond.* 1685. fol. Vol. 3. p. 176. Vol. 4. p. 356.

De episcoporum & metropolitanorum origine. *Lond.* 1687. 8vo.
 Vol. 1. p. 204. 267.

De Asia Lydiana siue proconsulari. *ibid.* Vol. 3. p. 482.

Bibliotheca theologica. Apud *Caveum* histor. litter. tom. 1. p. 70.
 (p. 51. edit. *Geneu.*) Vol. 5. p. 140.

W.

GVILIELMVS WAKE.

Defence of the Exposition of the doct. ine of the church of Eng-
 land against Mr. de Meaux. *Lond.* 1686. 4to. Vol. 6. p. 454.

GVILIELMVS WALKER.

Modest Plea for Infant-Baptism. *Cambr.* 1677. 8vo. Vol. 4. p. 193.

GVILIELMVS WALLVS.

History of Infant-Baptism. *Lond.* 1705. Vol. 4. p. 192. 193.

WALO MESSALINVS, al. SALMASIVS.

De presbyteris & episcopis contra Petauium. *Lugd. Batav.* 1641.
 8vo. Vol. 1. p. 191.

WAL-

Fl. an.

WALTERVS AVRELIANENSIS.

Capitula cum notis *Cellotti*, tom. 8. conciliorum. Vol. 6. p. 396.

BRIANVS WALTONVS.

Prolegomena siue apparatus ad polyglott. *Tigur.* 1673. fol. Vol. 5. p. 93. Vol. 6. p. 102.

RICHARDVS WATSONVS.

De antiqua libertate ecclesie Britannicæ. *Lond.* 1687. 8uo. Vol. 3. p. 399.

WERNDLY.

Notes on the Tigurine Liturgy. *Lond.* 1693. 8uo.

1480.

WESSELVS GRONINGENSIS.

Apud *Illyricum* catal. test. veritatis. p. 1918. Vol. 7. p. 445.

EDVARDVS WETTENHALLVS.

Gift of Singing. *Lond.* 8uo. Vol. 5. p. 130. Vol. 6. p. 29. 49.

Gift of Prayer. *ibid.* Vol. 6. p. 152.

Duty of preaching. Vol. 6. p. 137. 175.

HENRICVS WHARTONVS.

Appendix ad *Cauei* histor. litterar. *Lond.* 1689. fol. (*Geneu.* 1693. fol.) Vol. 3. p. 275. Vol. 4. p. 68.

Auctarium historię dogmaticę *Iacobi Vsserii.* *Lond.* 1690. 4to. Vol. 5. p. 107. Vol. 9. p. 250.

Discourse of Pluralities. *Lond.* 1703. 8uo. Vol. 3. p. 603.

ABRAHAMVS WHELOCKIVS.

Notæ in *Bede* historiam. Vol. 3. p. 597.

GVILIELMVS WHITAKERVS.

De conciliis. *Herborn.* 1601. 8uo. Vol. 1. p. 282.

DANIEL WHITBY.

Idololatry of Host-Worship. *Lond.* 1671. 8uo. Vol. 6. p. 427. 472.

IOANNES WHITGIFT.

Opera Anglicana. *Lond.* 1674.

Defence. Vol. 4. p. 162.

Protest. Reconcil. Vol. 7. p. 156.

IOANNES WOLFIVS.

Lectiones memorabiles. *Francos.* 1672. fol. Vol. 4. p. 185.

XYLAN-

Fl. an.

X.

XYLANDER.

Notæ in *Cedrenum*. Vol. 9. p. 92. 174.

Z.

ZAGAZABO.

Account of the Habbassin Religion, in *Gedde's Church-History of Ethiopia*. Lond. 1696. 8vo. and in *Damianus a Goes*. Vol. 3. P. 343.

360.

ZENO VERONENSIS.

Sermones. Biblioth. patr. tom. 2. (tom. 3. edit. *Lugd.* 1677.) Vol. 3. p. 224. Vol. 4. p. 327.

GVILIELMVS ZEPPERVS.

Legum Mosaicarum forensium explanatio. *Herborn.* 1604. 8vo. Vol. 7. p. 425. 445.

CASPAR ZIEGLERVS.

Animaduersiones in *Grotium* de iure belli & pacis. *Witeb.* 1676. 8vo. Vol. 4. p. 231.

IOANNES ZONARAS.

Commentarius in canones conciliorum græc. lat. Apud *Beuereg.* pandect. *Oxon.* 1672. fol.

In *Basilii* can. 7. Vol. 7. p. 107.

In concil. *Chalcedon.* can. 6. Vol. 2. p. 173.

Laodicen. can. 21. Vol. 1. p. 302. - can. 29. Vol. 9. p. 30. can. 53. Vol. 9. p. 347.

Neocæsar. can. 5. Vol. 4. p. 15. - can. 32. Vol. 7. p. 190.

Nicæn. can. 16. Vol. 8. p. 3.

Trullan. can. 97. Vol. 2. p. 56.

in templo *Sophiæ* can. 3. Vol. 3. p. 288.

ZOSIMVS.

Historia gr. latin. (*Iene* 1713. 8vo.) Lib. 2. Vol. 2. p. 240.

Lib. 4. cap. 43. Vol. 7. p. 428. Lib. 5. cap. 49. Vol. 7. p. 356.

ZOSIMVS I. PAPA.

417.

Epistolæ & decreta; in tomis conciliorum. Vol. 2. p. 63.

HVLDRICVS ZWINGLIVS.

Opera, 4 vol *Tigur.* 1581. Explanatio articuli 18. Vol. 6. p. 398.

ZYGOMALAS.

Apud *Cruc.* in *Turco-Græcia*. Vol. 3. p. 188.

INDEX TERTIVS

CONCILIORVM ALPHABETICVS ET CHRO- NOLOGICVS CVM NVMERO CANONVM.

A. D.

506.

A.

AGATHENSE IN GALLIA. CANONES XLVIII. al. LXXI.

- Can. 1. Vol. 2. p. 155. Vol. 8. p. 38.
 Can. 2. Vol. 1. p. 51. Vol. 2. p. 356. Vol. 8. p. 23. 34. 69.
 Can. 3. Vol. 7. p. 173. - Can. 4. Vol. 7. p. 311.
 Can. 5. Vol. 7. p. 311. Vol. 8. p. 23. - Can. 6. Vol. 7. p. 311.
 Can. 7. Vol. 2. p. 299. - Can. 8. Vol. 8. p. 6.
 Can. 9. Vol. 8. p. 90. - Can. 12. Vol. 9. p. 38. 61.
 Can. 13. Vol. 4. p. 29. - Can. 14. Vol. 3. p. 332.
 Can. 15. Vol. 6. p. 404. Vol. 8. p. 118. 122. 173.
 Can. 16. Vol. 1. p. 324. - Can. 18. Vol. 6. p. 586.
 Can. 19. Vol. 3. p. 101. - Can. 20. Vol. 2. p. 418. Vol. 3. p. 51.
 Can. 21. Vol. 3. p. 120. Vol. 4. p. 260. - Can. 23. Vol. 1. p. 329.
 Can. 24. Vol. 2. p. 274.
 Can. 30. Vol. 5. p. 114. 346. Vol. 6. p. 86. 249. Vol. 7. p. 48.
 Can. 32. Vol. 2. p. 207. - Can. 34. Vol. 4. p. 8. 9.
 Can. 35. Vol. 1. p. 75. 225. - Can. 37. Vol. 7. p. 510. Vol. 8. p. 2.
 Can. 38. Vol. 1. p. 102. Vol. 2. p. 206. Vol. 7. p. 169. Vol. 8. p. 50.
 Can. 39. Vol. 7. p. 459. - Can. 40. Vol. 2. p. 411. Vol. 7. p. 276.
 Can. 41. Vol. 7. p. 169. 453. Vol. 8. p. 50.
 Can. 42. Vol. 7. p. 241. 243. Vol. 8. p. 6.
 Can. 43. Vol. 2. p. 124. Vol. 8. p. 34. - Can. 44. Vol. 6. p. 377.
 Can. 47. Vol. 6. p. 361. - Can. 48. Vol. 2. p. 330.
 Can. 50. Vol. 8. p. 49.
 Can. 52. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 391. Vol. 8. p. 33.
 Can. 55. Vol. 8. p. 87. - Can. 56. Vol. 1. p. 302. Vol. 2. p. 338.
 Can. 57. Vol. 2. p. 400. - Can. 58. Vol. 1. p. 102.
 Can. 60. Vol. 7. p. 303. - Can. 61. Vol. 9. p. 291.
 Can. 64. Vol. 2. p. 397. Vol. 8. p. 92.

Bingh, O. E. Vol. X.

G g g

Can. 65.

A. D.

- Can. 65. Vol. 1. p. 327. - Can. 66. Vol. 2. p. 10.
 Can. 67. Vol. 9. p. 287. - Can. 69. Vol. 7. p. 389.
 Can. 70. Vol. 7. p. 459. 513.
315. **ALEXANDRINVM CONTRA ARIVM SVB ALEXANDRO.**
 Epistola encyclica, Vol. 1. p. 231.
362. **ALEXANDRINVM SVB ATHANASIO.**
 Apud *Athanas.* apol. 2. tom. 1. Vol. 4. p. 136.
 Epistol. synodica. Apud *Athanas.* tom. 2. Vol. 2. p. 107.
349. **AGRIPPENSE CONTRA EVPHRATAM ARIANVM.**
 Vol. 8. p. 18.
314. **ANCYRANVM IN GALATIA. CAN. XXVI.**
 Can. 1. Vol. 8. p. 36.
 Can. 2. Vol. 1. p. 305. 313. Vol. 6. p. 107. 428. Vol. 8. p. 37. 181.
 Can. 3. Vol. 7. p. 191.
 Can. 4. Vol. 1. p. 37. Vol. 6. p. 226. 257. 572. Vol. 7. p. 199. Vol.
 8. p. 115. 117.
 Can. 5. Vol. 1. p. 37. Vol. 6. p. 257. 572. Vol. 8. p. 177.
 Can. 6. Vol. 6. p. 227. 572. Vol. 9. p. 200.
 Can. 7. Vol. 7. p. 200. 221.
 Can. 8. Vol. 3. p. 196. Vol. 6. p. 258. Vol. 7. p. 200. Vol. 8. p. 116.
 Can. 9. Vol. 7. p. 200. - Can. 10. Vol. 2. p. 165. Vol. 8. p. 90.
 Can. 11. Vol. 9. p. 325. - Can. 12. Vol. 2. p. 136.
 Can. 13. Vol. 1. p. 93. 196. - Can. 14. Vol. 8. p. 81.
 Can. 15. Vol. 9. p. 114. - Can. 16. Vol. 7. p. 441. Vol. 8. p. 116. 161.
 Can. 17. Vol. 2. p. 27. Vol. 7. p. 442. Vol. 8. p. 182.
 Can. 18. Vol. 1. p. 272. Vol. 3. p. 410.
 Can. 19. Vol. 1. p. 219. Vol. 2. p. 338. Vol. 3. p. 98. Vol. 7. p. 372.
 Can. 20. Vol. 7. p. 416. - Can. 21. Vol. 7. p. 126. 396.
 Can. 22. Vol. 7. p. 395.
 Can. 24. Vol. 5. p. 7. Vol. 7. p. 246. Vol. 8. p. 116.
 Can. 25. Vol. 8. p. 116. - Can. 26. Vol. 7. p. 408.
270. **ANTIOCHENVVM CONTRA PAVLVVM SAMOSATENVM.**
 Can. 1. Vol. 1. p. 50. Vol. 7. p. 390. Vol. 8. p. 84.
 Can. 2. Vol. 1. p. 51. Vol. 5. p. 8. Vol. 6. p. 374. 571. Vol. 7. p. 20.
 92. 374.
 Can. 3.

CONCILIORVM.

A. D.

- Can. 3. Vol. 1. p. 98. Vol. 2. p. 388. Vol. 7. p. 92. Vol. 8. p. 104.
 Can. 4. Vol. 2. p. 379. Vol. 7. p. 92. Vol. 8. p. 72.
 Can. 5. Vol. 7. p. 64. Vol. 8. p. 9.
 Can. 6. Vol. 1. p. 51. Vol. 7. p. 89.
 Can. 7. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 206. Vol. 8. p. 33.
 Can. 8. Vol. 1. p. 105. 196.
 Can. 9. Vol. 1. p. 90. 211. 223. 227. Vol. 3. p. 383. 410. 414. 563.
 Can. 10. Vol. 1. p. 194. 195. Vol. 2. p. 24. Vol. 3. p. 63. Vol. 8. p. 105.
 Can. 11. Vol. 8. p. 75. 94. - Can. 12. Vol. 1. p. 68. Vol. 8. p. 75.
 Can. 16. Vol. 1. p. 192. Vol. 2. p. 111.
 Can. 17. Vol. 2. p. 108. 193. - Can. 18. Vol. 2. p. 103.
 Can. 19. Vol. 8. p. 56. - Can. 20. Vol. 1. p. 225.
 Can. 21. Vol. 2. p. 111. 393. Vol. 7. p. 291. 328.
 Can. 22. Vol. 2. p. 175. - Can. 23. Vol. 8. p. 61.
 Can. 24. Vol. 1. p. 109. Vol. 2. p. 329. - Can. 25. Vol. 1. p. 109.
 In concilio Chalced. act. 14. Vol. 1. p. 233.
 Epistol. synodic. Apud *Euseb.* lib. 7. cap. 30. Vol. 2. p. 340. Vol. 4.
 p. 65. Vol. 5. p. 43. 149. Vol. 6. p. 196. Vol. 7. p. 4.

341.

ANTIOCHENVM IN ENCAENIUS.

Cuius 25 canones inserti sunt in codicem canonum ecclesie
 vniuersæ Vid. in indice auctor. sub litt. C. & *Iustellus.*

578.

ANTISSIONDORENSE IN GALLIA. CAN. XLV.

- Can. 1. Vol. 9. p. 8. - Can. 2. Vol. 9. p. 87.
 Can. 6. Vol. 4. p. 357. - Can. 8. Vol. 6. p. 276.
 Can. 12. Vol. 6. p. 425. Vol. 10. p. 64.
 Can. 16. Vol. 9. p. 25. - Can. 17. Vol. 10. p. 83.
 Can. 18. Vol. 3. p. 260. Vol. 4. p. 208. 250. 335.
 Can. 19. Vol. 6. p. 514. - Can. 21. Vol. 1. p. 359.
 Can. 25. Vol. 4. p. 298. - Can. 27. Vol. 7. p. 419.
 Can. 28. Vol. 7. p. 420. - Can. 29. Vol. 7. p. 420.
 Can. 30. Vol. 7. p. 420. - Can. 33. Vol. 8. p. 98.
 Can. 34. Vol. 8. p. 98. - Can. 36. Vol. 6. p. 482.
 Can. 42. Vol. 6. p. 482.

788.

AQVISGRANENSE IN GERMANIA, CAN. LXXXII.

- Can. 70. Vol. 6. p. 587.

INDEX TERTIVS

A. D.

441.

ARAVSICANVM I. IN GALLIA. CAN. XXX.

- Can. 2. Vol. 4. p. 359. 367. Vol. 8. p. 201. 220. 231.
 Can. 3. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 163. 173. 194. 210.
 Can. 8. Vol. 2. p. 173. - Can. 10. Vol. 2. p. 117. Vol. 3. p. 325.
 Can. 11. Vol. 7. p. 91. - Can. 12. Vol. 4. p. 215.
 Can. 15. Vol. 4. p. 218. - Can. 16. Vol. 8. p. 59.
 Can. 18. Vol. 5. p. 3. Vol. 6. p. 75. - Can. 19. Vol. 4. p. 124.
 Can. 21. Vol. 1. p. 163. 164. Vol. 8. p. 62. 100.
 Can. 23. Vol. 8. p. 91. - Can. 24. Vol. 8. p. 46.
 Can. 26. Vol. 1. p. 357. - Can. 27. Vol. 3. p. 103. 110.

314.

ARELATENSE I. IN GALLIA CONTRA DONATISTAS.

CAN. XXII.

- Epistola synodica ad Siluestrum papam. Vol. 3. p. 405. 410.
 Can. 1. Vol. 9. p. 86. 95. - Can. 2. Vol. 4. p. 232.
 Can. 3. Vol. 7. p. 96. - Can. 4. Vol. 4. p. 225.
 Can. 5. Vol. 7. p. 110. - Can. 6. Vol. 4. p. 3.
 Can. 7. Vol. 1. p. 103. Vol. 7. p. 132. - Can. 9. Vol. 1. p. 105.
 Can. 10. Vol. 7. p. 433. Vol. 9. p. 305.
 Can. 11. Vol. 9. p. 287. - Can. 12. Vol. 2. p. 319.
 Can. 13. Vol. 2. p. 215. Vol. 7. p. 315. 405. Vol. 8. p. 9.
 Can. 14. Vol. 2. p. 405. Vol. 7. p. 510. Vol. 8. p. 161.
 Can. 15. Vol. 1. p. 307. - Can. 16. Vol. 7. p. 90.
 Can. 19. Vol. 1. p. 85. - Can. 20. Vol. 1. p. 162.
 Can. 21. Vol. 2. p. 389.
 Can. 23. Vol. 7. p. 202. 284. Vol. 8. p. 165.
 Can. 27. Vol. 9. p. 78.
 In subscriptione. Vol. 3. p. 558.

451.

ARELATENSE II. CAN. LVI.

- Can. 2. Vol. 2. p. 165.
 Can. 3. Vol. 2. p. 142. 340. Vol. 8. p. 89.
 Can. 5. Vol. 1. p. 162. 219. 221. - Can. 6. Vol. 8. p. 57.
 Can. 7. Vol. 2. p. 133. Vol. 8. p. 59.
 Can. 9. Vol. 8. p. 225. - Can. 10. Vol. 7. p. 201.
 Can. 12. Vol. 6. p. 235. Vol. 7. p. 36.
 Can. 13. Vol. 2. p. 174. 389. Vol. 8. p. 56.

Can. 14.

A. D.

Can. 14. Vol. 2. p. 319. - Can. 15. Vol. 6. p. 427. Vol. 8. p. 107.
 Can. 16. Vol. 8. p. 223. - Can. 17. Vol. 4. p. 180. Vol. 8. p. 201. 221.
 Can. 18. Vol. 1. p. 225. - Can. 19. Vol. 8. p. 103.
 Can. 21. Vol. 8. p. 126. 159.
 Can. 22. Vol. 7. p. 127. Vol. 8. p. 126.
 Can. 23. Vol. 7. p. 232. - Can. 24. Vol. 7. p. 510.
 Can. 25. Vol. 2. p. 124. - Can. 27. Vol. 4. p. 359.
 Can. 30. Vol. 7. p. 96. - Can. 31. Vol. 7. p. 413.
 Can. 36. Vol. 2. p. 117. - Can. 54. Vol. 2. p. 114.

813.

ARELATENSE SVB CAROLO MAGNO. CAN. XXVI.

Can. 16. Vol. 9. p. 26. - Can. 21. Vol. 10. p. 18.
 Arelatense apud *Gratianum*. Can. 6. Vol. 9. p. 322.

535.

ARVERNENSE I. IN GALLIA. CAN. XVI.

Can. 6. Vol. 7. p. 276.

549.

ARVERNENSE II. CAN. XVI.

Can. 2. Vol. 7. p. 173.

670.

AVGVSTODVNENSE IN GALLIA. CAN. XV.

Can. 15. Vol. 4. p. 117.

511.

AVRELIANENSE I. IN GALLIA. CAN. XXXI.

Can. 2. Vol. 3. p. 367. - Can. 4. Vol. 2. p. 146.
 Can. 10. Vol. 2. p. 200. - Can. 11. Vol. 8. p. 159.
 Can. 16. Vol. 6. p. 262. - Can. 17. Vol. 2. p. 287. Vol. 6. p. 262.
 Can. 19. Vol. 1. p. 102. - Can. 21. Vol. 3. p. 93.
 Can. 27. Vol. 5. p. 25. - Can. 28. Vol. 6. p. 377.
 Can. 30. Vol. 7. p. 241. 243.

533.

AVRELIANENSE II. CAN. XXI.

Can. 3. Vol. 7. p. 322. - Can. 7. Vol. 3. p. 397.
 Can. 12. Vol. 6. p. 518. Vol. 9. p. 151.
 Can. 14. Vol. 6. p. 256. - Can. 15. Vol. 10. p. 89.
 Can. 18. Vol. 1. p. 357. Vol. 9. p. 288.
 Can. 20. Vol. 8. p. 82. - Can. 27. Vol. 9. p. 25.

538.

AVRELIANENSE III. CAN. XXXIII.

Can. 6. Vol. 8. p. 63.
 Can. 7. Vol. 2. p. 192. Vol. 8. p. 13.
 Can. 8. Vol. 8. p. 13. - Can. 13. Vol. 7. p. 276.

INDEX TERTIVS

A. D.

- Can. 15. Vol. 3. p. 325. - Can. 28. Vol. 6. p. 361. 362.
 Can. 29. Vol. 5. p. 13. 347.
 541. AVRELIANENSE IV. CAN. XXXVIII.
 Can. 1. Vol. 9. p. 87. - Can. 2. Vol. 9. p. 209.
 Can. 19. Vol. 8. p. 2.
 549. AVRELIANENSE V. CAN. XXIV.
 Can. 2. Vol. 7. p. 173. - Can. 10. Vol. 8. p. 57.
 Can. 11. Vol. 8. p. 57. - Can. 17. Vol. 8. p. 2.
 Can. 20. Vol. 9. p. 23.

B.

540. BARCINONENSE IN HISPANIA. CAN. X.
 Can. 2. Vol. 4. p. 358. 371. - Can. 3. Vol. 2. p. 81. 114.
 462. BRACARENSE I. IN HISPANIA. CAN. XL.
 Can. 2. Vol. 4. p. 171. - Can. 4. Vol. 7. p. 46. 376. Vol. 9. p. 38.
 Can. 16. Vol. 6. p. 513. - Can. 19. Vol. 5. p. 115. 309. Vol. 7. p. 48.
 Can. 20. Vol. 5. p. 115. Vol. 7. p. 48.
 Can. 21. Vol. 5. p. 115. Vol. 6. p. 296. Vol. 7. p. 48.
 Can. 22. 23. Vol. 5. p. 115. Vol. 7. p. 48.
 Can. 24. Vol. 1. p. 214. - Can. 25. Vol. 2. p. 292. Vol. 3. p. 602.
 Can. 31. Vol. 3. p. 210. Vol. 6. p. 429. - Can. 32. Vol. 8. p. 81.
 Can. 34. Vol. 7. p. 97. 400. Vol. 10. p. 57.
 Can. 36. Vol. 10. p. 14. 18.
 Can. 37. Vol. 3. p. 322. Vol. 4. p. 358. Vol. 6. p. 106.
 Can. 39. Vol. 1. p. 150. - Can. 40. Vol. 8. p. 66.
 563. BRACARENSE II. CAN. XVII.
 In prologo. Vol. 1. p. 281.
 Can. 1. Vol. 4. p. 24. 29. - Can. 2. Vol. 3. p. 602.
 Can. 3. Vol. 7. p. 322. - Can. 4. Vol. 4. p. 358.
 Can. 5. Vol. 2. p. 280. - Can. 6. Vol. 3. p. 603.
 Can. 7. Vol. 2. p. 280. Vol. 7. p. 325.
 Can. 9. Vol. 4. p. 208. - Can. 10. Vol. 6. p. 513.
 569. BRACARENSE III. CAN. X.
 Can. 1. Vol. 6. p. 276. 443.
 Can. 3. Vol. 2. p. 142. Vol. 5. p. 252.
 Can. 5. Vol. 3. p. 333.

MAR-

A. D.

570. MARTINI BRACARENSIS COLLECTIO CANONVM EX
SYNODIS GRAECIS. CAPIT. LXXXV.

Cap. 26. Vol. 8. p. 13. - Cap. 48. Vol. 9. p. 312.
Cap. 51. Vol. 4. p. 358. - Cap. 52. Vol. 4. p. 347. 366.
Cap. 55. Vol. 6. p. 275. - Cap. 57. Vol. 5. p. 256.
Cap. 64. Vol. 5. p. 306. - Cap. 66. Vol. 5. p. 14.
Cap. 72. Vol. 7. p. 257. - Cap. 81. Vol. 8. p. 178.
Cap. 82. Vol. 8. p. 183. - Cap. 83. Vol. 6. p. 374.

C.

650. CABILLONENSE I. IN GALLIA. CAN. XX.

Can. 10. Vol. 8. p. 57. - Can. 11. Vol. 2. p. 208.
Can. 19. Vol. 9. p. 151.

813. CABILLONENSE II. SVB CAROLO MAGNO. CAN. LXVI.

Can. 1. Vol. 2. p. 350. - Can. 3. Vol. 5. p. 106.
Can. 16. Vol. 3. p. 333.

381. CAESARAVGVSTANVM IN HISPANIA. CAN. VIII.

Can. 2. Vol. 7. p. 377. Vol. 9. p. 38. - Can. 3. Vol. 6. p. 416.
Can. 5. Vol. 7. p. 90. - Can. 8. Vol. 3. p. 101.

256. CARTHAGINENSE SVB CYPRIANO PRO REBAPTIZANDIS HAERETICIS.

Vol. 1. p. 71. 80. 122. Vol. 4. p. 23. 139. 314. 351. 405. Vol. 8. p. 190.

348. CARTHAGINENSE I. SVB GRATO. CAN. XIV.

Can. 2. Vol. 8. p. 84. - Can. 3. Vol. 2. p. 336. 340.
Can. 5. Vol. 2. p. 174. 389. 390.
Can. 6. Vol. 2. p. 405. Vol. 8. p. 70.
Can. 7. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 205. Vol. 8. p. 33.
Can. 8. Vol. 2. p. 151. - Can. 9. Vol. 2. p. 60. 150.
Can. 11. Vol. 1. p. 99. 223
Can. 13. Vol. 2. p. 319. 320. Vol. 7. p. 482.
Can. 14. Vol. 7. p. 391. Vol. 8. p. 66.

390. CARTHAGINENSE II. SVB GENETHLIO. CAN. XIII.

Can. 3. Vol. 4. p. 357. Vol. 8. p. 231. - Can. 4. Vol. 8. p. 231.
Can. 5. Vol. 1. p. 176. - Can. 6. Vol. 2. p. 211.
Can. 7. Vol. 7. p. 92.

Can. 8.

INDEX TERTIVS

A. D.

Can. 8. Vol. 1. p. 98. Vol. 2. p. 379. Vol. 7. p. 94.
Can. 10. Vol. 1. p. 99. - Can. 12. Vol. 1. p. 220.

397.

CARTHAGINENSE III. SVB AVRELIO. CAN. I.

Can. 1. Vol. 1. p. 229. Vol. 9. p. 86. - Can. 3. Vol. 2. p. 168.
Can. 4. Vol. 1. p. 325. Vol. 3. p. 101. Vol. 6. p. 76.
Can. 5. Vol. 4. p. 39. 186. 353.
Can. 6. Vol. 6. p. 424. Vol. 10. p. 67.
Can. 8. Vol. 1. p. 99. 100. Vol. 7. p. 94.
Can. 9. Vol. 1. p. 223. Vol. 2. p. 208. Vol. 8. p. 74.
Can. 11. Vol. 8. p. 88. Vol. 9. p. 36. - Can. 12. Vol. 9. p. 287.
Can. 13. Vol. 7. p. 300. - Can. 15. Vol. 1. p. 49. Vol. 2. p. 405.
Can. 16. Vol. 2. p. 319. - Can. 17. Vol. 2. p. 340.
Can. 18. Vol. 2. p. 159. Vol. 7. p. 301.
Can. 19. Vol. 1. p. 162. - Can. 21. Vol. 2. p. 173.
Can. 23. Vol. 5. p. 66. 191. Vol. 6. p. 228. Vol. 9. p. 234.
Can. 24. Vol. 4. p. 391. Vol. 6. p. 260. 275.
Can. 25. Vol. 2. p. 336. Vol. 3. p. 38.
Can. 26. Vol. 1. p. 80. 210. - Can. 27. Vol. 2. p. 412. Vol. 8. p. 95.
Can. 28. Vol. 1. p. 227. Vol. 2. p. 206. Vol. 8. p. 94.
Can. 29. Vol. 6. p. 511. Vol. 10. p. 62.
Can. 30. Vol. 3. p. 336. Vol. 6. p. 517. Vol. 9. p. 151.
Can. 32. Vol. 3. p. 184. 195. Vol. 6. p. 227. Vol. 8. p. 207. 231.
Can. 33. Vol. 3. p. 97. - Can. 34. Vol. 4. p. 215. Vol. 5. p. 192.
Can. 35. Vol. 4. p. 224. Vol. 7. p. 210.
Can. 36. Vol. 3. p. 102. Vol. 4. p. 357.
Can. 38. Vol. 2. p. 194. 393. Vol. 7. p. 64. 330.
Can. 39. Vol. 1. p. 221. Vol. 3. p. 420.
Can. 41. Vol. 1. p. 229. - Can. 42. Vol. 1. p. 176.
Can. 45. Vol. 1. p. 90. 279. Vol. 2. p. 174.
Can. 47. Vol. 5. p. 296. Vol. 6. p. 63. 87. 94. Vol. 9. p. 138.
Can. 49. Vol. 2. p. 331.

399.

CARTHAGINENSE IV. CAN. CIV.

Can. 1. Vol. 1. p. 210. 220. Vol. 2. p. 107. 119.
Can. 2. Vol. 1. p. 168. - Can. 3. Vol. 1. p. 89. 278.
Can. 4. Vol. 1. p. 299. 301. - Can. 5. Vol. 1. p. 334. Vol. 2. p. 12.
Can. 6. Vol. 2. p. 17. - Can. 7. Vol. 2. p. 25.

Can. 8.

CONCILIORVM.

A. D.

- Can. 8. Vol. 2. p. 23. - Can. 9. Vol. 2. p. 36.
 Can. 10. Vol. 2. p. 42.
 Can. 12. Vol. 1. p. 353. Vol. 3. p. 103. Vol. 4. p. 32. 297. Vol. 6. p. 124.
 Can. 13. Vol. 9. p. 336. - Can. 14. Vol. 2. p. 397.
 Can. 15. Vol. 2. p. 326. - Can. 16. Vol. 2. p. 350. Vol. 7. p. 105.
 Can. 17. Vol. 1. p. 332. - Can. 21. Vol. 1. p. 226.
 Can. 22. Vol. 2. p. 107.
 Can. 24. Vol. 6. p. 206. Vol. 7. p. 378. Vol. 9. p. 49.
 Can. 27. Vol. 2. p. 389. 393. - Can. 29. Vol. 1. p. 98.
 Can. 30. Vol. 7. p. 162. - Can. 32. Vol. 2. p. 299.
 Can. 33. Vol. 2. p. 205. - Can. 34. Vol. 1. p. 271.
 Can. 35. Vol. 1. p. 273. - Can. 36. Vol. 3. p. 565. Vol. 4. p. 357.
 Can. 37. Vol. 1. p. 300. - Can. 38. Vol. 1. p. 305. Vol. 6. p. 428.
 Can. 39. Vol. 1. p. 326. - Can. 41. Vol. 5. p. 251.
 Can. 44. Vol. 2. p. 413. Vol. 3. p. 51. - Can. 46. Vol. 2. p. 340.
 Can. 48. Vol. 8. p. 8. - Can. 51. Vol. 2. p. 407.
 Can. 56. Vol. 1. p. 98. Vol. 7. p. 513. - Can. 57. Vol. 7. p. 513.
 Can. 60. Vol. 2. p. 232. Vol. 7. p. 513.
 Can. 61. Vol. 2. p. 332. Vol. 7. p. 361. - Can. 62. Vol. 2. p. 333.
 Can. 64. Vol. 7. p. 46. 376. Vol. 9. p. 38.
 Can. 67. Vol. 2. p. 131. Vol. 7. p. 388.
 Can. 68. Vol. 2. p. 124. Vol. 8. p. 34. 40. 63. 101.
 Can. 69. Vol. 2. p. 155. - Can. 70. Vol. 7. p. 96.
 Can. 71. Vol. 7. p. 294. - Can. 72. Vol. 7. p. 294.
 Can. 73. Vol. 7. p. 93.
 Can. 76. Vol. 4. p. 217. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 163. 173. 195. 210.
 Can. 77. Vol. 6. p. 405. - Can. 78. Vol. 6. p. 405. Vol. 8. p. 163. 195.
 Can. 79. Vol. 7. p. 36. Vol. 8. p. 228. 279.
 Can. 80. Vol. 8. p. 125. - Can. 81. Vol. 8. p. 128.
 Can. 82. Vol. 5. p. 257. Vol. 8. p. 127. Vol. 9. p. 41.
 Can. 84. Vol. 1. p. 33. 40. Vol. 3. p. 187. Vol. 4. p. 22. 27. Vol. 5. p. 3.
 Can. 85. Vol. 9. p. 199. - Can. 87. Vol. 7. p. 302.
 Can. 88. Vol. 7. p. 378. Vol. 9. p. 35. 49.
 Can. 89. Vol. 7. p. 251. - Can. 90. Vol. 2. p. 27.
 Can. 91. Vol. 2. p. 27. - Can. 92. Vol. 2. p. 27.
 Can. 93. Vol. 3. p. 210. 248. 269. Vol. 6. p. 252. Vol. 7. p. 413.

Bingh, O. E. Vol. X,

Hh h

Can. 94.

A. D.

Can. 94. Vol. 7. p. 474.
 Can. 95. Vol. 7. p. 310. 411. 474. 490. Vol. 10. p. 70.
 Can. 96. Vol. 7. p. 291. - Can. 98. Vol. 6. p. 122.
 Can. 99. Vol. 6. p. 124. - Can. 104. Vol. 3. p. 103.

401.

CARTHAGINENSE V. SVB AVRELIO. CAN. XV.

Can. 1. Vol. 2. p. 214. - Can. 3. Vol. 8. p. 91.
 Can. 4. Vol. 2. p. 299.
 Can. 5. Vol. 2. p. 397. Vol. 3. p. 140. 411. 419. 565. Vol. 7. p. 225.
 Can. 6. Vol. 4. p. 211. 403. - Can. 7. Vol. 9. p. 87.
 Can. 8. Vol. 1. p. 155. 203. 228. Vol. 2. p. 110.
 Can. 9. Vol. 2. p. 59. - Can. 10. Vol. 8. p. 42. 103.
 Can. 11. Vol. 8. p. 34. - Can. 13. Vol. 8. p. 42. 104.
 Can. 14. Vol. 10. p. 14. 16.

419.

CARTHAGINENSE VII. SVB AVRELIO. CAN. V.

Can. 5. Vol. 7. p. 165.

411.

CARTHAGINENSIS COLLATIO INTER CATHOLICOS ET
 DONATISTAS.

Die 1. cap. 5. Vol. 7. p. 356.
 cap. 16. Vol. 1. p. 93. 183. 184. Vol. 2. p. 198. 205. 386.
 cap. 65. Vol. 3. p. 419.
 cap. 117. Vol. 1. p. 176.
 cap. 176. Vol. 3. p. 592.
 cap. 181. Vol. 1. p. 176. Vol. 3. p. 419.
 cap. 182. Vol. 1. p. 176. Vol. 2. p. 108.
 cap. 213. 214. Vol. 3. p. 416.
 Die 3. cap. 216. Vol. 2. p. 254.
 cap. 258. & 265. Vol. 7. p. 155.

CONCILIUM CARTH. APVD BEVEREGIVM.

Can. 78. Vol. 2. p. 64. - Can. 100. Vol. 2. p. 64.

CONCILIUM CARTHAGINENSE GRAECVM, APVD
 EHINGERIVM.

Can. 76. Vol. 2. p. 64.

451.

CONCILIUM CHALCEDONENSE GENERALE IN BITHY-
 NIA CONTRA EVTYCHEM. CAN. XXVIII.

Act. 1. Vol. 1. p. 245. 261. Vol. 2. p. 48. 63. Vol. 3. p. 63. 256. 486.
 Vol. 6. p. 38. Vol. 9. p. 112. Act. 2.

A. D.

- Act. 2. Vol. 1. p. 237. Vol. 4. p. 109. III.
 Act. 3. Vol. 1. p. 238. Vol. 3. p. 412. Vol. 8. p. 58.
 Act. 4. Vol. 1. p. 254. Vol. 2. p. 215. Vol. 8. p. 72.
 Act. 6. Vol. 1. p. 216. Vol. 3. p. 44. 477.
 Act. 7. Vol. 2. p. 387. - Act. 9. Vol. 2. p. 68.
 Act. 10. Vol. 1. p. 140. 198. 334. 337. Vol. 8. p. 22.
 Act. 11. Vol. 2. p. 193.
 Act. 13. Vol. 1. p. 216. 219. Vol. 3. p. 479.
 Act. 15. ubi habentur canones.
 Can. 2. Vol. 1. p. 90. Vol. 2. p. 67. 71. 141. Vol. 3. p. 22. Vol. 7. p.
 Can. 3. Vol. 2. p. 405. Vol. 3. p. 81. Vol. 8. p. 70. (31. 322. 326.
 Can. 4. Vol. 1. p. 101. 102. Vol. 2. p. 22. 44. 68. 81. 322.
 Can. 6. Vol. 2. p. 170. Vol. 3. p. 26. Vol. 8. p. 55.
 Can. 7. Vol. 2. p. 9. 381. Vol. 3. p. 81. Vol. 7. p. 371.
 Can. 9. Vol. 1. p. 98. 251. Vol. 2. p. 208. Vol. 8. p. 74.
 Can. 10. Vol. 2. p. 399. Vol. 8. p. 95. - Can. 11. Vol. 2. p. 206.
 Can. 12. Vol. 1. p. 211. Vol. 3. p. 384. Vol. 8. p. 102.
 Can. 14. Vol. 1. p. 344. Vol. 9. p. 287.
 Can. 15. Vol. 1. p. 348. Vol. 2. p. 185.
 Can. 16. Vol. 3. p. 94. 99. Vol. 7. p. 371. Vol. 8. p. 178.
 Can. 17. Vol. 1. p. 211. 251. Vol. 3. p. 384. 591.
 Can. 19. Vol. 1. p. 226. - Can. 20. Vol. 2. p. 173. 388.
 Can. 21. Vol. 2. p. 211. - Can. 23. Vol. 2. p. 60.
 Can. 25. Vol. 1. p. 155. 219. 228. Vol. 2. p. 67. 292.
 Can. 26. Vol. 1. p. 110. Vol. 2. p. 67. 68.
 Can. 28. Vol. 1. p. 246. 249. 259. Vol. 2. p. 110. Vol. 3. p. 382.
 Can. 29. Vol. 8. p. 40. (Vol. 9. p. 12.
 Can. 30. Vol. 1. p. 255.
 Act. 16. Vol. 1. p. 161. 220. 233. 245. Vol. 3. p. 493.

787.

CHALCUTENSE IN BRITANNIA. CAN. XX.

Can. 7. Vol. 5. p. 16. - Can. 10. Vol. 3. p. 241.

381.

CONSTANTINOPOLITANVM I. GENERALE II. CAN. VII.
 CONTRA MACEDONIVM,

Can. 1. Vol. 8. p. 221.

Can. 2. Vol. 1. p. 243. 246. Vol. 2. p. 176.

Can. 3. Vol. 1. p. 259. Vol. 3. p. 382. Vol. 9. p. 12.

Hhh 2.

Can. 4.

INDEX TERTIVS

A. D.

- Can. 4. Vol. 1. p. 95.
 Can. 6. Vol. 1. p. 223. Vol. 2. p. 211. Vol. 7. p. 298.
 Can. 7. Vol. 1. p. 33. Vol. 4. p. 5. 174. 180. 313. 360. 371. Vol. 8.
 p. 223. 225. Vol. 9. p. 95.
 Symbolum huius concilii. Vol. 1. p. 109.
 Epist. synodica ad occidentales. Apud *Theodoret.* lib. 5. cap. 9.
 Et tom. 2. concil. Vol. 1. p. 161. 218. 250.
459. **CONSTANTINOPOLITANVM SVB GENNADIO.**
 Epistol. synodic. Vol. 2. p. 142. Vol. 7. p. 322.
536. **CONSTANTINOPOLITANVM SVB MENNA. CAN. XIV.**
 Aët. 1. Vol. 1. p. 199. Vol. 2. p. 79. Vol. 4. p. 259. 327. Vol. 6. p. 359.
 Aët. 2. Vol. 3. p. 473. - Aët. 3. Vol. 3. p. 128. 493.
 Aët. 5. Vol. 3. p. 193. 221. 235. 259. Vol. 4. p. 21. 66. 110. Vol. 6. p.
 349. 410. Vol. 7. p. 172. Vol. 8. p. 229.
553. **CONSTANTINOPOLITANVM, GENERALE V. DE TRIBVS
 CAPITVLIS.**
 Collat. 5. Vol. 3. p. 472.
680. **CONSTANTINOPOLITANVM, GENERALE VI. CONTRA
 MONOTHELITAS.**
 Aët. 12. Vol. 6. p. 111. - Aët. 13. Vol. 7. p. 172. 359.
 Aët. 14. Vol. 7. p. 359. - Aët. 18. Vol. 1. p. 216. 217. 233. 260.
 Can. 4. Vol. 3. p. 273. Vol. 5. p. 116.
 Can. 5. Vol. 3. p. 273.
692. **CONSTANTINOPOLITANVM, vulgo TRVLLANVM, siue
 QVINISEXTVM. CAN. CII.**
 Vid. infra TRVLLANVM.

E.

305. **ELIBERITANVM IN HISPANIA. CAN. LXXXI.**
 Vid. ILLIBERRITANVM.
517. **EPAVNENSE IN GALLIA. CAN. XL.**
 Can. 2. Vol. 8. p. 34. - Can. 3. Vol. 8. p. 8.
 Can. 6. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 391. - Can. 11. Vol. 2. p. 225.
 Can. 15. Vol. 7. p. 169. 176. Vol. 8. p. 50.
 Can. 16. Vol. 8. p. 220. 231. - Can. 20. Vol. 2. p. 337.
- Can. 21.

A. D.

Can. 21. Vol. I. p. 357. - Can. 22. Vol. 8. p. 49.
 Can. 26. Vol. 3. p. 228. 332.
 Can. 27. Vol. I. p. 230. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 48.
 Can. 29. Vol. 7. p. 304.
 Can. 30. Vol. 7. p. 424. Vol. 9. p. 291.
 Can. 31. Vol. 7. p. 395. - Can. 34. Vol. 7. p. 403.
 Can. 36. Vol. 7. p. 36. Vol. 8. p. 163. - Can. 40. Vol. 7. p. 391.
 Apud *Crabbe* can. 86. Vol. 4. p. 367.

431.

EPHESINVM, GENERALE III. CONTRA NESTORIVM.

CAN. VII.

Libell. Basilii diacon. ad Theodos. Vol. 3. p. 265.
 Aët. I. Vol. I. p. 197. Vol. 2. p. 69. 76. Vol. 3. p. 462. 498. Vol. 8.
 Aët. 6. Decret. de fide. Vol. 4. p. 110. (p. 227.
 Epist. legator. schismaticor. ad suos in Epheso. Vol. I. p. 27.
 Aët. 7. Exemplar suggestionum episcopor. Cypri. Vol. I. p. 205.
 Decretum de episcopis Cypri. Vol. I. p. 219. 244. 262. Vol.
 2. p. 176.
 Epist. encyclica synodi. Vol. 8. p. 234.
 Can. 3. Vol. 8. p. 234. - Can. 5. Vol. 8. p. 234.
 Can. 6. Vol. 8. p. 9.
 Epist. synodi ad synodum Pamphyliae. Vol. 2. p. 386. Vol.
 8. p. 38.
 Decret. contr. Meffalianit. Vol. 2. p. 200. Vol. 4. p. 159.
 Libell. supplex ab Euperio & Cyrillo oblatus synodo.
 Vol. 3. p. 493.
 Epist. synodi ad imperator. Apud *Crabbe*. Vol. 5. p. 17.

G.

324.

GANGRENSE IN PAPHLAGONIA CONTRA EVSTA-
 THIVM. CAN. XX.

Præfatio. Vol. 2. p. 289. 420. Vol. 7. p. 465. Vol. 8. p. 225. Vol. 9.
 Can. 1. Vol. 9. p. 278. - Can. 2. Vol. 8. p. 81. (p. 277.
 Can. 4. Vol. 2. p. 165. Vol. 7. p. 19. Vol. 9. p. 278.
 Can. 5. Vol. 3. p. 340. Vol. 7. p. 19. 373. Vol. 9. p. 49.
 Can. 6. Vol. 3. p. 340. Vol. 7. p. 19. 373. Vol. 9. p. 49.
 Can. 7. Vol. I. p. 109. Vol. 2. p. 289. Vol. 7. p. 373.

Hhh 3

Can. 8.

INDEX TERTIVS

A. D.

Can. 8. Vol. 1. p. 109. Vol. 2. p. 289. - Can. 9. Vol. 9. p. 278.
 Can. 11. Vol. 6. p. 517. Vol. 7. p. 19. - Can. 12. Vol. 2. p. 420.
 Can. 13. Vol. 7. p. 462. - Can. 14. Vol. 7. p. 382. Vol. 9. p. 278.
 Can. 15. Vol. 7. p. 382. - Can. 16. Vol. 3. p. 48. Vol. 7. p. 382.
 Can. 17. Vol. 3. p. 105. Vol. 7. p. 462.
 Can. 18. Vol. 7. p. 19. 46. 377. Vol. 9. p. 38.
 Can. 19. Vol. 7. p. 19. 22. Vol. 8. p. 83.
 Can. 20. Vol. 7. p. 19. Vol. 8. p. 83. - Can. 21. Vol. 9. p. 278.

517.

GERVNDENSE IN HISPANIA. CAN. X.

Can. 1. Vol. 1. p. 230. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 48.
 Can. 2. Vol. 5. p. 28. Vol. 9. p. 245 251. - Can. 4. Vol. 4. p. 250.
 Can. 9. Vol. 2. p. 125. Vol. 6. p. 405.
 Can. 10. Vol. 5. p. 240. 347. Vol. 8. p. 35.

H.

673.

HERVDFORDENSE IN BRITANNIA. CAN. X.

Can. 2. Vol. 3. p. 597. - Can. 9. Vol. 3. p. 361.

590.

HISPALENSE I. IN HISPANIA. CAN. III.

Can. 1. Vol. 2. p. 274. - Can. 3. Vol. 8. p. 49.

619.

HISPALENSE II. CAN. XIII.

Can. 5. Vol. 1. p. 92.

I.

ILERDENSE IN HISPANIA. CAN. XVI.

524.

Can. 1. Vol. 8. p. 6. 46. - Can. 2. Vol. 7. p. 396. 397.
 Can. 3. Vol. 1. p. 102. Vol. 3. p. 28. Vol. 8. p. 8.
 Can. 4. Vol. 5. p. 3. Vol. 7. p. 82. 96.
 Can. 5. Vol. 8. p. 6. 14. 46. 159. 162. 178.
 Can. 7. Vol. 7. p. 367. - Can. 13. Vol. 7. p. 15. 295.
 Can. 14. Vol. 4. p. 409.
 Can. 15. Vol. 2. p. 340. Vol. 8. p. 23. 89.
 Apud *Crabbe*. Vol. 7. p. 459.

305.

ILLIBERRITANVM IN HISPANIA. CAN. LXXXI.

Proem. Vol. 1. p. 280.
 Can. 1. Vol. 7. p. 201. 283. Vol. 8. p. 166.
 Can. 2. Vol. 7. p. 131. 201. 396. Vol. 8. p. 166.

Can. 3.

A. D.

- Can. 3. Vol. 2. p. 150. Vol. 4. p. 264. Vol. 7. p. 131. 206. Vol. 8. p.
 Can. 4. Vol. 4. p. 41. (158. 161. 181.
 Can. 5. Vol. 7. p. 126. 403. - Can. 6. Vol. 7. p. 396. Vol. 8. p. 167.
 Can. 7. Vol. 8. p. 158. - Can. 8. Vol. 7. p. 126. 436. Vol. 8. p. 167.
 Can. 9. Vol. 7. p. 434. Vol. 9. p. 306. 311.
 Can. 10. Vol. 4. p. 41. Vol. 7. p. 126. 435. 436. Vol. 8. p. 167.
 Can. 11. Vol. 4. p. 41. 237.
 Can. 12. Vol. 1. p. 32. Vol. 7. p. 126. 447. Vol. 8. p. 167.
 Can. 13. Vol. 7. p. 126. Vol. 8. p. 161. 167.
 Can. 14. Vol. 7. p. 83. 126. 415. - Can. 15. Vol. 9. p. 287.
 Can. 16. Vol. 7. p. 104. 419. Vol. 9. p. 287.
 Can. 17. Vol. 8. p. 167. Vol. 9. p. 288.
 Can. 18. Vol. 1. p. 300. Vol. 7. p. 417. Vol. 8. p. 18. 167.
 Can. 19. Vol. 2. p. 410.
 Can. 20. Vol. 2. p. 319. 320. Vol. 7. p. 481.
 Can. 21. Vol. 7. p. 21. 82. 373. Vol. 9. p. 48.
 Can. 22. Vol. 7. p. 303. - Can. 23. Vol. 9. p. 231. 248.
 Can. 24. Vol. 2. p. 123. - Can. 25. Vol. 1. p. 107.
 Can. 26. Vol. 9. p. 61. 231. 249. 264. - Can. 27. Vol. 2. p. 340.
 Can. 28. Vol. 6. p. 255. 572. Vol. 7. p. 20. 274.
 Can. 29. Vol. 6. p. 255. - Can. 30. Vol. 2. p. 126.
 Can. 32. Vol. 8. p. 232.
 Can. 33. Vol. 1. p. 300. Vol. 2. p. 165. Vol. 8. p. 90.
 Can. 34. Vol. 3. p. 129. 244. Vol. 7. p. 222. Vol. 10. p. 79.
 Can. 35. Vol. 3. p. 129. 336. Vol. 5. p. 293. 464.
 Can. 36. Vol. 3. p. 299. - Can. 37. Vol. 4. p. 218. Vol. 7. p. 222.
 Can. 38. Vol. 4. p. 263. 382. Vol. 8. p. 233.
 Can. 39. Vol. 1. p. 33. Vol. 4. p. 3.
 Can. 40. Vol. 7. p. 232. 233. - Can. 41. Vol. 7. p. 232.
 Can. 42. Vol. 4. p. 8. 40. - Can. 43. Vol. 9. p. 125.
 Can. 45. Vol. 2. p. 418. Vol. 4. p. 41. 217.
 Can. 46. Vol. 1. p. 32. Vol. 7. p. 283. - Can. 47. Vol. 8. p. 158.
 Can. 48. Vol. 2. p. 278. Vol. 7. p. 325. - Can. 49. Vol. 7. p. 275.
 Can. 50. Vol. 1. p. 32. Vol. 2. p. 411. Vol. 7. p. 275.
 Can. 51. Vol. 2. p. 137. Vol. 7. p. 301.
 Can. 52. Vol. 7. p. 511. - Can. 53. Vol. 7. p. 89.

Can. 54.

A. D.

- Can. 54. Vol. 7. p. 471. Vol. 9. p. 325.
 Can. 55. Vol. 7. p. 131. 207. - Can. 56. Vol. 7. p. 131. 208.
 Can. 57. Vol. 7. p. 233. - Can. 58. Vol. 1. p. 207.
 Can. 59. Vol. 7. p. 218. - Can. 61. Vol. 7. p. 422.
 Can. 62. Vol. 4. p. 224. Vol. 7. p. 210. 241.
 Can. 63. Vol. 4. p. 41. Vol. 7. p. 126. 396. Vol. 8. p. 167.
 Can. 64. Vol. 7. p. 416. Vol. 8. p. 168.
 Can. 65. Vol. 2. p. 314. Vol. 7. p. 126. 417. Vol. 8. p. 92. 168.
 Can. 66. Vol. 8. p. 168. - Can. 67. Vol. 4. p. 41.
 Can. 68. Vol. 4. p. 41. 237. - Can. 69. Vol. 7. p. 416.
 Can. 70. Vol. 7. p. 447. Vol. 8. p. 168.
 Can. 71. Vol. 7. p. 442. Vol. 8. p. 168.
 Can. 72. Vol. 8. p. 168. Vol. 9. p. 311.
 Can. 73. Vol. 4. p. 237. Vol. 7. p. 405. 486. Vol. 8. p. 168.
 Can. 74. Vol. 7. p. 405. 510.
 Can. 75. Vol. 2. p. 212. Vol. 8. p. 68.
 Can. 77. Vol. 1. p. 310. Vol. 3. p. 549. 595. Vol. 4. p. 261. 263. 380.
 Can. 79. Vol. 2. p. 317. Vol. 7. p. 504. Vol. 8. p. 87.
 Can. 80. Vol. 2. p. 145. - Can. 81. Vol. 1. p. 108.

ILLYRICVM, APVD THEODORET. LIB. IV. CAP. IX.
 Vol. 2. p. 149.

L.

LAODICENVM IN PHRYGIA. CAN. LX.

361.

- Can. 1. Vol. 6. p. 423. - Can. 3. Vol. 1. p. 36.
 Can. 4. Vol. 2. p. 319. - Can. 5. Vol. 2. p. 182. Vol. 4. p. 126.
 Can. 6. Vol. 3. p. 187. Vol. 5. p. 5. Vol. 7. p. 292.
 Can. 7. Vol. 5. p. 166. Vol. 8. p. 221. 225. Vol. 9. p. 95.
 Can. 8. Vol. 4. p. 174. Vol. 8. p. 222.
 Can. 9. Vol. 3. p. 130. Vol. 7. p. 103. 294.
 Can. 10. Vol. 7. p. 104. 419. Vol. 9. p. 286.
 Can. 11. Vol. 1. p. 341. 356.
 Can. 12. Vol. 1. p. 219. - Can. 13. Vol. 2. p. 115.
 Can. 14. Vol. 6. p. 402.
 Can. 15. Vol. 1. p. 51. Vol. 2. p. 40. Vol. 3. p. 193. Vol. 5. p. 166.
 Can. 16. Vol. 5. p. 386. (Vol. 6. p. 22.
 Can. 17.

A.D.

- Can. 17. Vol. 5. p. 166. Vol. 6. p. 4.
 Can. 18. Vol. 5. p. 166. 301. 314.
 Can. 19. Vol. 3. p. 212. Vol. 4. p. 19. Vol. 5. p. 7. 21. 166. 334. Vol.
 6. p. 115. 222. 226. 230. 247. 299. 419. 571. Vol. 8. p. 114. 115.
 Can. 20. Vol. 1. p. 49. 326. Vol. 2. p. 15.
 Can. 21. Vol. 1. p. 302. Vol. 2. p. 13. 211. Vol. 3. p. 251. 338.
 Can. 22. Vol. 2. p. 13. 14. Vol. 5. p. 167. 251.
 Can. 23. Vol. 5. p. 251. - Can. 24. Vol. 2. p. 24. 412. Vol. 8. p. 95.
 Can. 25. Vol. 2. p. 14. - Can. 26. Vol. 2. p. 25.
 Can. 28. Vol. 3. p. 114. 336. Vol. 6. p. 517. Vol. 9. p. 151.
 Can. 29. Vol. 5. p. 287. Vol. 7. p. 274. Vol. 9. p. 29. 55.
 Can. 30. Vol. 7. p. 455.
 Can. 31. Vol. 6. p. 403. Vol. 7. p. 104. 419. Vol. 9. p. 287.
 Can. 32. Vol. 7. p. 103. - Can. 33. Vol. 7. p. 103. 294.
 Can. 34. Vol. 7. p. 103. Vol. 8. p. 84.
 Can. 35. Vol. 5. p. 80. Vol. 8. p. 84.
 Can. 36. Vol. 4. p. 227. Vol. 7. p. 250. 252.
 Can. 37. Vol. 6. p. 403. Vol. 7. p. 274. - Can. 37. Vol. 7. p. 222.
 Can. 41. Vol. 1. p. 108. Vol. 2. p. 206. Vol. 8. p. 33.
 Can. 44. Vol. 3. p. 210. 212.
 Can. 46. Vol. 4. p. 30. Vol. 5. p. 167. Vol. 9. p. 235.
 Can. 47. Vol. 4. p. 142. 335. Vol. 5. p. 167.
 Can. 49. Vol. 5. p. 286. 298. Vol. 6. p. 411. 574. 577. 581. Vol. 9.
 P. 54. 221.
 Can. 51. Vol. 5. p. 286. Vol. 9. p. 133. 171. 225.
 Can. 52. Vol. 9. p. 225. 311.
 Can. 53. Vol. 7. p. 458. Vol. 9. p. 347.
 Can. 54. Vol. 8. p. 88.
 Can. 56. Vol. 1. p. 272. Vol. 3. p. 208.
 Can. 57. Vol. 1. p. 83. 172. 193. Vol. 3. p. 564.
 Can. 59. Vol. 5. p. 167. Vol. 6. p. 26. 62.
 Can. 60. Vol. 6. p. 62. 91.

1215. LATERANENSE QVARTVM, SVB INNOCENTIO III.

Can. 21. Vol. 6. p. 587.

569. LVCENSE I. IN HISPANIA.

Vol. 3. p. 547. 548. Vol. 4. p. 345.

Bingh. O.E. Vol. X.

lii

MA.

A. D.

M.

581. MATISCONENSE I. IN GALLIA. CAN. XIX.

Can. 2. Vol. 3. p. 263. - Can. 3. Vol. 8. p. 50.
Can. 5. Vol. 7. p. 169. Vol. 8. p. 50. 85.
Can. 7. Vol. 1. p. 225. - Can. 8. Vol. 2. p. 209.
Can. 9. Vol. 9. p. 247. - Can. 11. Vol. 8. p. 91.
Can. 15. Vol. 7. p. 276. - Can. 17. Vol. 7. p. 368.

585. MATISCONENSE II. CAN. XX.

Can. 1. Vol. 9. p. 25. - Can. 2. Vol. 9. p. 116.
Can. 3. Vol. 4. p. 250. - Can. 4. Vol. 6. p. 573.
Can. 5. Vol. 2. p. 287. - Can. 6. Vol. 6. p. 396. 502. 514.
Can. 13. Vol. 8. p. 87.

845. MELDENSE IN GALLIA. CAPIT. LXV.

Can. 48. Vol. 3. p. 261. - Can. 72. Vol. 10. p. 21.

402. MILEVITANVM I. IN AFRICA.

Can. 8. Vol. 5. p. 192.
Can. 12. Vol. 5. p. 192. Vol. 6. p. 248. 311. Vol. 10. p. 61.
Can. 13. Vol. 1. p. 14. - Can. 14. Vol. 1. p. 14.
Can. 18. Vol. 7. p. 90. - Can. 19. Vol. 8. p. 75.
Can. 21. Vol. 1. p. 223. - Can. 22. Vol. 7. p. 51. 94. Vol. 8. p. 73.
In codice Afric. can. 84. Vol. 1. p. 212.

416. MILEVITANVM II. CAN. XXVII.

Can. 8. Vol. 5. p. 243. - Can. 17. Vol. 7. p. 435.
Can. 19. Vol. 2. p. 209. - Can. 20. Vol. 1. p. 108. Vol. 8. p. 33.
Can. 22. Vol. 3. p. 395.

813. MOGVNTIACVM, IN GERMANIA. CAN. LV.

Can. 32. Vol. 5. p. 29. - Can. 33. Vol. 5. p. 27. 31.
Can. 34. Vol. 9. p. 250. - Can. 37. Vol. 9. p. 26.
Can. 52. Vol. 10. p. 18. 20. - Can. 55. Vol. 4. p. 299.

N.

658. NAMNETENSE, IN GALLIA.

Can. 6. Vol. 3. p. 182. Vol. 10. p. 18.
Can. 9. Vol. 6. p. 377.
Apud *luonem*. Vol. 6. p. 379.

NAR.

1. D.

589.

NARBONENSE IN GALLIA. CAN. XV.

Can. 12. Vol. 5. p. 251.

314.

NEOCAESARIENSE IN PONTO. CAN. XV.

Can. 1. Vol. 2. p. 165. Vol. 8. p. 6. 90.

Can. 2. Vol. 7. p. 422. Vol. 8. p. 161.

Can. 3. Vol. 7. p. 436. - Can. 4. Vol. 7. p. 150. 521.

Can. 5. Vol. 3. p. 114. Vol. 4. p. 17. 19. Vol. 6. p. 217.

Can. 7. Vol. 6. p. 423. Vol. 7. p. 436. Vol. 9. p. 338.

Can. 8. Vol. 2. p. 127. 165. 314. Vol. 7. p. 417. 432. Vol. 8. p. 92.

Can. 9. Vol. 2. p. 126. Vol. 7. p. 415. Vol. 8. p. 40. 54.

Can. 10. Vol. 8. p. 39. - Can. 11. Vol. 1. p. 142.

Can. 12. Vol. 2. p. 136. Vol. 4. p. 335. 382.

Can. 13. Vol. 1. p. 197. Vol. 3. p. 563. 593. 596. 601.

Can. 14. Vol. 4. p. 194. 197. Vol. 4. p. 40.

Can. 15. Vol. 1. p. 323.

In subscript. Vol. 1. p. 197.

325.

NICAENVM I. GENERALE CONTRA ARIVM. CAN. XX.

Can. 1. Vol. 2. p. 132. Vol. 7. p. 401. Vol. 8. p. 59.

Can. 2. Vol. 2. p. 126. Vol. 8. p. 9.

Can. 3. Vol. 1. p. 48. Vol. 2. p. 337.

Can. 4. Vol. 1. p. 162. 219. Vol. 2. p. 105.

Can. 5. Vol. 1. p. 97. 100. 225. Vol. 7. p. 89. 94. 323.

Can. 6. Vol. 1. p. 206. 219. 221. 240. Vol. 3. p. 392.

Can. 7. Vol. 1. p. 217.

Can. 8. Vol. 1. p. 95. 181. 192. Vol. 2. p. 137. 201. Vol. 3. p. 564. Vol.

7. p. 306. 439. Vol. 8. p. 36. 39. 225. Vol. 9. p. 181.

Can. 9. Vol. 8. p. 55. 63.

Can. 10. Vol. 2. p. 128. Vol. 8. p. 35. 55. 63.

Can. 11. Vol. 1. p. 31. Vol. 3. p. 191. 195. Vol. 5. p. 7. Vol. 6. p. 226.

257. 572. Vol. 7. p. 200. Vol. 8. p. 111. 113. 115.

Can. 12. Vol. 4. p. 230. Vol. 8. p. 111. 177.

Can. 13. Vol. 6. p. 404. 572. Vol. 8. p. 163. 173.

Can. 14. Vol. 4. p. 19. 40. Vol. 6. p. 217.

Can. 15. Vol. 2. p. 393. Vol. 7. p. 328.

Can. 16. Vol. 1. p. 50. 51. Vol. 2. p. 174. 389. Vol. 8. p. 56.

Can. 17. Vol. 1. p. 50. 51. Vol. 2. p. 318. 320.

INDEX TERTIVS

4. D.

Can. 18. Vol. 1. p. 299. 305. 307. 326. Vol. 6. p. 428. Vol. 8. p. 107.
Can. 19. Vol. 1. p. 50. 90. 347. Vol. 2. p. 139. 184. Vol. 8. p. 60. 222.
Can. 20. Vol. 5. p. 255. Vol. 7. p. 46. Vol. 9. p. 123.

Can. Arabic. 36. Vol. 1. p. 250.

In subscription. Vol. 1. p. 197.

Epistola synod. Apud *Socrat.* lib. 1. cap. 9. Vol. 1. p. 192. Vol. 2.
p. 196.

Epistola synod. Apud *Theodoret.* lib. 1. cap. 9. Vol. 2. p. 106.
Vol. 8. p. 37.

787.

NICAENVM II. PRO ADORATIONE IMAGINVM.

CAN. XXII.

Act. 4. Ep. German. ad Thom. Claudopol. Vol. 3. p. 311.

Can. 3. Vol. 8. p. 46. - Can. 5. Vol. 8. p. 45.

Can. 8. Vol. 8. p. 46. - Can. 15. Vol. 2. p. 400.

O.

1222.

OXONIENSE.

Can. 8. Vol. 9. p. 246. 248.

P.

829.

PARISIENSE.

Lib. 1. cap. 45. Vol. 6. p. 417.

847.

PARISIENSE.

Lib. 1. cap. 48. Vol. 6. p. 382.

Q.

692.

QVINISEXTVM, SIVE TRVLLANVM.

Vid. sub litt. T.

R.

439.

REIENSE SIVE RHEGIENSE, IN GALLIA. CAN. VIII.

Can. 2. Vol. 1. p. 163. Vol. 3. p. 540. Vol. 8. p. 57. 62.

Can. 3. Vol. 1. p. 196. 198. Vol. 8. p. 23.

Can. 6. Vol. 1. p. 228.

813.

RHEMENSE SVB CAROLO MAGNO. CAN. XLIV.

Can. 35. Vol. 9. p. 26.

RO-

A. D.

487.

ROMANVM SVB FELICE.

Vol. 1. p. 281.

Can. 2. Vol. 7. p. 303. Vol. 8. p. 18. 162.

Can. 3. Vol. 7. p. 303.

Can. 4. Vol. 7. p. 303. Vol. 8. p. 164.

461.

ROMANVM SVB HILARIO PAPA. CAN. V.

Vol. 1. p. 281. Vol. 8. p. 60. 63.

499.

ROMANVM SVB SYMMACHO.

Vol. 1. p. 281.

715.

ROMANVM SVB GREGORIO II.

Can. 8. Vol. 7. p. 426. - Can. 12. Vol. 7. p. 257.

ROMANVM, APVD COTELER. PATR. APOSTOL.

Vol. 4. p. 139. Vol. 8. p. 190.

S.

1022.

SALEGVNSTADENSE IN ANGLIA. CAN. XX.

Can. 2. Vol. 9. p. 246. 248. - Can. 3. Vol. 9. p. 313.

347.

SARDICENSE IN THRACIA SIVE MOESIA. CAN. XXI.

Can. 1. Vol. 2. p. 393. Vol. 7. p. 329. Vol. 8. p. 18.

Can. 2. Vol. 7. p. 329. Vol. 8. p. 169. 282.

Can. 6. Vol. 1. p. 172. 209. 219. 222. Vol. 3. p. 564.

Can. 7. Vol. 1. p. 130. Vol. 2. p. 395.

Can. 8. Vol. 2. p. 395. - Can. 10. Vol. 1. p. 149. Vol. 2. p. 151.

Can. 11. Vol. 2. p. 396. Vol. 7. p. 21. 373. Vol. 9. p. 49.

Can. 12. Vol. 2. p. 396. - Can. 13. Vol. 1. p. 97. Vol. 7. p. 89.

Can. 14. Vol. 1. p. 223. Vol. 7. p. 189.

Can. 15. Vol. 2. p. 174. Vol. 8. p. 56.

Can. 16. Vol. 2. p. 397. - Can. 17. Vol. 7. p. 94.

Can. 19. Vol. 1. p. 92. Vol. 8. p. 106.

Epist. synod. apud Theodoret. lib. 2. cap. 6. Vol. 1. p. 34.

303.

SINVESSANVM FICTITIVM.

Vol. 1. p. 201.

T.

516.

TARRACONENSE IN HISPANIA. CAN. XIII.

Can. 4. Vol. 1. p. 128. 129. Vol. 8. p. 98.

INDEX TERTIVS

A. D.

Can. 6. Vol. 8. p. 103. - Can. 8. Vol. 3. p. 140. 565. 593.
Can. 10. Vol. 8. p. 9.

400.

TAVRINENSE IN PEDEMONTIO. CAN. VIII.

Can. 2. Vol. 1. p. 211. Vol. 3. p. 384. - Can. 4. Vol. 7. p. 90.
Can. 7. Vol. 2. p. 389. - Can. 8. Vol. 8. p. 46.

400.

TOLETANVM I. CAN. XXI.

Prefat. Vol. 1. p. 281.

Can. 1. Vol. 7. p. 390.

Can. 2. Vol. 2. p. 124. 126. Vol. 6. p. 74. Vol. 8. p. 34. 63. 119. 206.

Can. 4. Vol. 8. p. 39. - Can. 5. Vol. 2. p. 356. Vol. 8. p. 69.

Can. 8. Vol. 2. p. 144. Vol. 8. p. 65. - Can. 10. Vol. 2. p. 145.

Can. 11. Vol. 7. p. 87. - Can. 12. Vol. 2. p. 389.

Can. 13. Vol. 6. p. 592. Vol. 7. p. 374.

Can. 14. Vol. 6. p. 416. Vol. 7. p. 374.

Can. 15. Vol. 7. p. 96. - Can. 16. Vol. 7. p. 96.

Can. 17. Vol. 4. p. 233. Vol. 7. p. 430. Vol. 9. p. 330.

Can. 18. Vol. 7. p. 96.

Can. 20. Vol. 1. p. 85. Vol. 3. p. 549. Vol. 4. p. 357.

Can. 21. In regula fidei contra Priscillianistas. Vol. 7. p. 236.

531.

TOLETANVM II. CAN. V.

Can. 1. Vol. 2. p. 8. Vol. 3. p. 49. 117.

589.

TOLETANVM III. CAN. XXIII.

Prefat. Vol. 4. p. 109.

Can. 2. Vol. 4. p. 114. Vol. 6. p. 359.

Can. 7. Vol. 2. p. 349. - Can. 11. Vol. 8. p. 160.

Can. 12. Vol. 8. p. 122. - Can. 22. Vol. 10. p. 57.

Can. 23. Vol. 7. p. 459.

Edictum regis Reccaredi. Vol. 7. p. 391. 458.

633.

TOLETANVM IV. CAN. LXXV.

Can. 2. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 47. - Can. 4. Vol. 1. p. 214.

Can. 5. Vol. 1. p. 229. Vol. 4. p. 342. - Can. 6. Vol. 4. p. 330.

Can. 7. Vol. 9. p. 237. - Can. 8. Vol. 9. p. 237.

Can. 9. Vol. 5. p. 240. 241. 347.

Can. 10. Vol. 6. p. 44. Vol. 8. p. 67.

Can. 11. Vol. 6. p. 44.

Can. 12.

CONCILIORVM.

A. D.

- Can. 12. Vol. 5. p. 179. Vol. 6. p. 25. 30. 54. Vol. 7. p. 391.
 Can. 13. Vol. 5. p. 165. 346. Vol. 6. p. 37. 47. Vol. 8. p. 67.
 Can. 14. Vol. 6. p. 12. 30. Vol. 8. p. 67.
 Can. 15. Vol. 6. p. 6. Vol. 8. p. 67. - Can. 16. Vol. 6. p. 67.
 Can. 17. Vol. 6. p. 429. Vol. 8. p. 68.
 Can. 18. Vol. 3. p. 211. Vol. 6. p. 360. Vol. 7. p. 322.
 Can. 19. Vol. 1. p. 142. - Can. 20. Vol. 1. p. 325.
 Can. 24. Vol. 2. p. 9. - Can. 25. Vol. 2. p. 350.
 Can. 28. Vol. 5. p. 252. Vol. 7. p. 318.
 Can. 30. Vol. 7. p. 359. - Can. 31. Vol. 8. p. 98.
 Can. 39. Vol. 6. p. 108. - Can. 40. Vol. 1. p. 312. Vol. 5. p. 252.
 Can. 41. Vol. 2. p. 417. Vol. 3. p. 51. - Can. 44. Vol. 7. p. 389.
 Can. 45. Vol. 7. p. 314. - Can. 48. Vol. 3. p. 49.
 Can. 52. Vol. 7. p. 372. - Can. 55. Vol. 3. p. 94.
 Can. 56. Vol. 4. p. 221. - Can. 57. Vol. 4. p. 136.
 Can. 62. Vol. 9. p. 353. - Can. 63. Vol. 4. p. 209. Vol. 7. p. 270.
 Can. 74. Vol. 7. p. 358.

636.

TOLETANVM V. CAN. IX.

- Can. 1. Vol. 5. p. 26. Vol. 9. p. 252.
 Can. 2. Vol. 7. p. 358. 389.
 Can. 3. Vol. 7. p. 389. - Can. 4. Vol. 7. p. 389.
 Can. 5. Vol. 7. p. 390. - Can. 7. Vol. 7. p. 390.

638.

TOLETANVM VI. CAN. XIX.

- Can. 2. Vol. 5. p. 26. Vol. 9. p. 252.
 Can. 17. Vol. 7. p. 390. - Can. 18. Vol. 7. p. 390.

646.

TOLETANVM VII. CAN. VI.

- Can. 2. Vol. 6. p. 514.

653.

TOLETANVM VIII. CAN. XII.

- Can. 2. Vol. 7. p. 359. 367.
 Can. 3. Vol. 7. p. 323. - Can. 9. Vol. 9. p. 209.

656.

TOLETANVM X. CAN. VII.

- Can. 2. Vol. 7. p. 390. - Can. 3. Vol. 8. p. 61.

775.

TOLETANVM XI. CAN. XVI.

- Can. 3. Vol. 1. p. 230. - Can. 6. Vol. 8. p. 99.
 Can. 8. Vol. 7. p. 322. 325. - Can. 11. Vol. 6. p. 404.
 Can. 12. Vol. 6. p. 255. Vol. 8. p. 229.

TO.

INDEX TERTIVS

A. D.

681.

TOLETANVM XII. CAN. XIII.

Can. 4. Vol. 8. p. 102. - Can. 5. Vol. 6. p. 389.

693.

TOLETANVM XVI. CAN. XIII.

Can. 6. Vol. 6. p. 272.

694.

TOLETANVM XVII. CAN. XXIII.

Can. 5. Vol. 6. p. 389. - Can. 6. Vol. 5. p. 26. Vol. 9. p. 252.

811.

TRIBVRIENSE PROPE MOGVNTIAM AD RHENVVM.

CAPIT. LVIII.

Can. 17. Vol. 10. p. 19. 20. - Can. 21. Vol. 2. p. 215.

Can. 27. Vol. 2. p. 9. - Can. 40. Vol. 9. p. 309.

1545.

TRIDENTINVM, CONTINVATVM MDLXIII.

Sess. 21. cap. 4. Vol. 6. p. 394.

Sess. 23. cap. 2. Vol. 2. p. 2.

Sess. 24. can. 8. Vol. 9. p. 308.

can. 9. Vol. 3. p. 92.

cap. 2. de reformat. matrimonii. Vol. 4. p. 301.

cap. 12. de reformat. Vol. 1. p. 338.

Sess. 24. de reformat. cap. 3. Vol. 7. p. 186.

692.

TRVLLANVM. CAN. CII.

Can. 4. Vol. 2. p. 39. - Can. 7. Vol. 8. p. 43.

Can. 10. Vol. 2. p. 319. 320. - Can. 12. Vol. 2. p. 167.

Can. 13. Vol. 2. p. 166. - Can. 14. Vol. 1. p. 325. 348.

Can. 16. Vol. 1. p. 297. - Can. 17. Vol. 2. p. 390.

Can. 19. Vol. 6. p. 116. 131. - Can. 20. Vol. 8. p. 39.

Can. 22. Vol. 7. p. 323. - Can. 23. Vol. 2. p. 280. Vol. 7. p. 324.

Can. 28. Vol. 6. p. 261. - Can. 29. Vol. 6. p. 514.

Can. 31. Vol. 3. p. 119.

Can. 32. Vol. 5. p. 173. Vol. 6. p. 224. 227.

Can. 36. Vol. 1. p. 260. 261. - Can. 37. Vol. 1. p. 212.

Can. 38. Vol. 3. p. 335. - Can. 39. Vol. 1. p. 262.

Can. 44. Vol. 3. p. 95. - Can. 48. Vol. 2. 167.

Can. 50. Vol. 8. p. 87. - Can. 51. Vol. 8. p. 87.

Can. 52. Vol. 5. p. 298. Vol. 6. p. 411. Vol. 9. p. 171. 221.

Can. 53. Vol. 4. p. 300. Vol. 9. p. 300.

Can. 55. Vol. 7. p. 377. Vol. 9. p. 38. 59. 65.

Can. 57.

CONCILIORVM.

A. D.

Can. 57. Vol. 6. p. 261. - Can. 58. Vol. 3. p. 119. Vol. 6. p. 417.
 Can. 59. Vol. 3. p. 140. Vol. 4. p. 260.
 Can. 61. Vol. 4. p. 227. Vol. 7. p. 257. 499.
 Can. 62. Vol. 7. p. 224. 228. Vol. 9. p. 8.
 Can. 66. Vol. 9. p. 116. - Can. 67. Vol. 8. p. 82.
 Can. 69. Vol. 3. p. 210. Vol. 6. p. 429.
 Can. 74. Vol. 6. p. 518. - Can. 77. Vol. 7. p. 455.
 Can. 80. Vol. 7. p. 21. 273. Vol. 9. p. 49.
 Can. 82. Vol. 3. p. 313. - Can. 83. Vol. 6. p. 425. Vol. 10. p. 67.
 Can. 90. Vol. 5. p. 257. - Can. 91. Vol. 7. p. 397.
 Can. 93. Vol. 9. p. 299.
 Can. 95. Vol. 4. p. 5. 180. 371. Vol. 8. p. 221.
 Can. 96. Vol. 8. p. 223. - Can. 97. Vol. 2. p. 55. Vol. 3. p. 202.
 Can. 98. Vol. 6. p. 325. - Can. 101. Vol. 6. p. 479. 483.

859.

TVLLENSE I. APVD SAPONARIAS.

Can. 10. Vol. 5. p. 106.

461.

TVRONENSE I. CAN. XIII.

Can. 1. Vol. 1. p. 299. 300.
 Can. 5. Vol. 2. p. 9. 382. Vol. 7. p. 371.
 Can. 8. Vol. 7. p. 96. 100. Vol. 8. p. 159.
 Can. 11. Vol. 2. p. 389.

567.

TVRONENSE II. CAN. XXVII.

Can. 2. Vol. 3. p. 214.
 Can. 3. Vol. 3. p. 236. Vol. 6. p. 410.
 Can. 4. Vol. 6. p. 430. - Can. 17. Vol. 9. p. 245.
 Can. 18. Vol. 5. p. 346. Vol. 6. p. 9. Vol. 9. p. 132. 247. 248. 249.
 Can. 19. Vol. 1. p. 359. Vol. 5. p. 310. Vol. 6. p. 45. Vol. 9. p. 249.
 Can. 22. Vol. 7. p. 426. Vol. 9. p. 291.

813.

TVRONENSE III. SVB CAROLO MAGNO. CAN. LI.

Can. 3. Vol. 2. p. 350. - Can. 19. Vol. 6. p. 396.
 Can. 37. Vol. 5. p. 257. - Can. 40. Vol. 9. p. 26.
 Can. 50. Vol. 6. p. 586.

448.

TYRIVM.

In act. 9. concil. Chalcedonensis. Vol. 2. p. 215.

INDEX TERTIVS CONCILIORVM.

A. D.

V.

374.

VALENTINVM IN GALLIA. CAN. IV.

Can. 1. Vol. 2. p. 156. - Can. 2. Vol. 3. p. 99.
Can. 3. Vol. 7. p. 201. Vol. 8. p. 161. - Can. 4. Vol. 2. p. 120.

524.

VALENTINVM IN HISPANIA. CAN. VI.

Can. 1. Vol. 1. p. 33. Vol. 5. p. 3. Vol. 6. p. 75. 116. Vol. 7. p. 293.
Can. 2. Vol. 1. p. 228. - Can. 5. Vol. 2. p. 391.
Can. 6. Vol. 2. p. 171.

492.

VASENSE SIVE VASIONENSE IN GALLIA. CAN. X.

Can. 2. Vol. 3. p. 591. Vol. 6. p. 255. 404.
Can. 3. Vol. 3. p. 210. Vol. 4. p. 357.
Can. 4. Vol. 10. p. 70. - Can. 5. Vol. 7. p. 94.
Can. 8. Vol. 7. p. 165. - Can. 9. Vol. 7. p. 407.
Can. 10. Vol. 7. p. 408.

529.

VASENSE II. CAN. V.

Can. 2. Vol. 1. p. 303. Vol. 2. p. 32. Vol. 6. p. 74. 108. 137. 176. Vol.
7. p. 36. 97. Vol. 8. p. 228. 279.
Can. 3. Vol. 5. p. 28. Vol. 6. p. 317. - Can. 4. Vol. 7. p. 311.
Can. 5. Vol. 1. p. 98. Vol. 6. p. 31.

529.

VASENSE III. CAN. V.

Can. 2. Vol. 1. p. 315.

465.

VENETICVM. CAN. XVI.

Can. 3. Vol. 7. p. 96. Vol. 8. p. 159. - Can. 6. Vol. 7. p. 169.
Can. 9. Vol. 1. p. 99. Vol. 2. p. 208. Vol. 7. p. 94. Vol. 8. p. 74. 77.
Can. 12. Vol. 7. p. 276. - Can. 13. Vol. 7. p. 453.
Can. 15. Vol. 5. p. 114. Vol. 7. p. 48.
Can. 16. Vol. 7. p. 241. 243.

752.

VERMERIENSE. CAN. XXI.

Can. 7. Vol. 1. p. 315.
Apud *Gratianum* causs. 32. quæst. 7. cap. 23. Vol. 9. p. 309.

W.

1175.

WESTMONASTERIENSE. CAN. XVIII.

Can. II. Vol. 6. p. 446.

868.

WORMATIENSE.

Apud *Gratianum* causs. 2. quæst. 5. cap. 23.
Can. 15. Vol. 6. p. 487.

SOLI DEO GLORIA.

CORRIGENDA.

- Vol. I. Pag. 2. not. (a) lin. I. legend. XXIX. Ibid. ἐπειδή. P. 14. lin. 5. leg. impulsore. P. 22. lin. 21. leg. acriter. P. 34. (w) lin. I. leg. imp. P. 44. (c) Hieronym. add. contr. Lucifer. P. 70. (a) leg. Ep. LXXV. Ibid. MDCLXVI. P. 71. (c) pro *Id.* leg. Hieron. P. 80. lin. 8. l. istarum. Ibid. (g) XXXII. P. 91. (c) Apol. II. P. 106. (c) Sulpic. P. 107. (g) lin. 5. Loayfa. P. 131. (d) leg. Nepotianum. P. 134. (l) lin. 3. *isgē*. P. 178. (t) dele †. P. 231. (m) lin. 4. del. †. P. 233. lin. 10. leg. ipfi. P. 273. (*) Orig. in Ioan. P. 284. (x) post An-cyran. add. can. 13. P. 301. (c) c. Cl. P. 303. (i) XLVIII. P. 330. (m) Cornel. P. 339. lin. 24. παρόδω. P. 343. lin. 8. viduas.
- Vol. II. Pag. 5. (p) minifico. P. 91. (f) Mafon's. P. 112. lin. 3. hic. P. 124. (w) XCIII. P. 169 (d) nouell. C. P. 171. (b) 1620. P. 179. lin. 35. apostoli. (m) lin. I 1155. P. 224. (k) nouell. V. P. 233. (r) lib. XIV. P. 249. (c) decurionibus. P. 318. (e) can. XVII. P. 321. (t) Psalm. XIV. tom. I.
- Vol. III. Pag. 3. (d) Celf. lib. V. P. 47. (u) add. lib. II. P. 72. (a) lin. 5. Cap. XXVI. P. 109. lin. 5. post *moniales* add. *Sanctimoniales*. P. 130. (e) Can. IX. P. 140. (y) LXIX. P. 157. ann. CCXLIV. num. IV. P. 166. (w) tit. X. P. 167. (z) leg. XVIII. P. 209. (c) XXXVI. P. 223. (l) castit. P. 225. (f) lin. 8. XXXVI. P. 295. (r) lib. XIX. cap. XII. P. 381. n. 4. pro Carleolum leg. Caërleona siue Caërlegio.
- Vol. IV. Pag. 63. (b) & (c) del. velandis. P. 71. (g) MDCXLII P. 228. (g) lin. 7. psalm. IX. P. 251. (p) ep. IV. P. 299. (g) DCCCXIII.
- Vol. V. Pag. 9. lin. penult. lege p. 407. P. 88. (l) epist. XXVII. P. 110. (o) Furius. P. 126. (u) MDCXL. P. 183. (q) mansionibus. P. 188. (p) lin. 3. lib. II. c. XIII. P. 213. (b) XXXV. P. 256. (o) dele *lib.* P. 296. (d) epist. XVII.
- Vol. VI. In tit. lin. 2. Hauantinæ. Pag. 12. (i) post Tolet. add. IV. P. 75. lin. 7. Valentinum. P. 95. (g) Philastr. P. 126. (q) lin. 7. post hæ-ref. add. LXXIX. P. 137. (i) LXXVII. de S. cer. P. 184. (i) post XXVI. add. ex L. P. 201. (u) XLVIII. de, cet. P. 216. (n) LXXII. P. 244. (p) LIX. P. 271. (p) ritibus. P. 273. (y) hæref. XI. VII. Encrat. n. III. P. 307. (o) ep. IV. P. 318. (d) lin. penult. L XIII. P. 351. (f) lib. II. c. XXIII. P. 354. (s) lib. II. c. XXIII. P. 506. (q) lin. penult. Theophyl. P. 510. (z) Terrull. apologet. P. 573. (k) ep. XCVII.

Vol. VII. In tit. lin. 2. Hauantinzæ. P. 6. (l) 458. P. 26. (u) XXVII.
 add. al. P. 53. (r) lib. I. ep. XLI. P. 69. lin. 9. a fin. lib. II. P. 91.
 (s) CLXVIII. Ibid. (t) CLXIX. P. 166. (b) XXXIX. P. 356. (*)
 lib. II. tit. LIX. P. 358. (n) tom. II. P. 386. (u) post moneta del.
 tit. XXII. P. 398. (y) lib. XLVIII. P. 405. lin. 10. LXXIV. P. 418.
 (s) tit. VII. P. 440. (b) lib. IX. P. 503. (s) Ambros. P. 520. (d)
 post Letoium add. c. VI.

Vol. VIII. Pag. 39. post (k) add. Concil. Nic. can. X. P. 63. lin. 18. so-
 lum. P. 122. (m) lin. 2. Cyprian. de lapsis. P. 148. (g) tom. I.

Vol. IX. Pag. 16. (m) tit. VI. P. 36. (s) tit. V. P. 107. (g) XCV. P. 188.
 (b) LXXXVI.

Vol. X. Præfat. pag. 42. lin. I. ARNALDI. lin. 28. pro populum leg. papalem.
 P. 46. lin. I. nomine. Pag. 56. lin. ult. rō ipsius ponend. lin. antec.
 post domesticorum. In ipso lib. XXIII. pag. 25. (g) tit. XVII. P. 92.
 (p) tit. XVII. In ind. rerum sub tit. *Roma pro cubitu leg. ambitu.*

Sunt hæc potiora, quæ præcipue in adnotationibus mihi occurrerunt,
 sphalmata: reliqua, quæ oculos meos effugerunt, si a beneuolo lectore
 obseruata fuerint, vt ista emendare ne grauetur, etiam atque etiam rogo.

